

Cumhuriyetin 100. Yılı İçin...

-

**Afetlerden
Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz**

Cilt 16 • Sayı 46 • Yıl 2024

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Leyla Alkan (Gazi Üniğersitesi), Alim Arlı (Marmara Üniğersitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniğersitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniğersitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniğersitesi), Funda şenol, Tayfun ınar (Ankara Üniğersitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniğersitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniğersitesi), şebnem Gökçen (Dokuz Eyl¼l Üniğersitesi), H.İbrahim Düzenli (Samsun Üniğersitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniğersitesi), Kemal Görmez (Ankara Hacı Bayram Veli Üniğersitesi), Fuat Güll¼pınar (Anadolu Üniğersitesi), Berin Gür (TED Üniğersitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniğersitesi), řükr¼ Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniğersitesi), Ayşe Çolpan Yıldız (AYB¼), Serap Kayası (Ortadoğu Teknik Üniğersitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniğersitesi), Emine K¼seoęlu (Fatih Sultan Mehmet Üniğersitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniğersitesi), Faranak Miraftap (Illinois Üniğersitesi), Göktuğ Moril (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (İstanbul Medeniyet Üniğersitesi), şebnem Önal Hoşkara (Doğu Akdeniz Üniğersitesi), Tuncay Önder (Ankara Hacı Bayram Veli Üniğersitesi), Metin Sözen (ek¼l Vakfı), Yusuf şahin (Aksaray Üniğersitesi), Metin şenbil (Gazi Üniğersitesi), Tarık řeng¼l (Ortadoğu Teknik Üniğersitesi), Yıldırım řent¼rk (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniğersitesi), Uğur Tanyeli (İstinye Üniğersitesi), İlhan Tekeli (Ortadoğu Teknik Üniğersitesi), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniğersitesi), Mehmet Tunçer (ankaya Üniğersitesi), Aysu Uğurlar (Yüzünc¼ Yıl Üniğersitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniğersitesi), Sevgi Zengin (Niğde Üniğersitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada In alphabetical order

Yayın Tür¼ Publication Type: Üç Aylık, Yaygın Süreli Yayın * Yayın Dili Publication Language: Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: B¼řra Özkan

Kapak Görseli: freepik.com (şehir Manzarası, AI ile oluşturulmuştur.)

Kaynak: www.freepik.com

Baskı/Yayın Tarihi: Aralık/December 2024.

İçindekiler/Contents

Cumhuriyetin 100. Yılı İçin...

Takdim/Editorial

Zeynep Bayram Yılmaz

Makaleler/Articles

1848-1877 Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Konut: Yarışma Perspektifinden Bir Değerlendirme

Housing in the Early Republican Turkey: An Evaluation from the Competition Perspective

Pınar Şahin

1878-1912 Mersin'de Cumhuriyet Dönemi (1925-1965) Köy Okullarının Sürdürülebilir ve Uyarlanabilir Yeni-den Kullanımı İçin Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Sustainable and Adaptive Reuse of Village Schools in the Republican Era (1925-1965) in Mersin

Ayşe Manav

1913-1935 The Role of Civil Initiatives in Urban Adaptation of Industrial Heritage in Türkiye: Yedikule Gasworks and Serotonin Events

Türkiye'de Endüstri Mirasının Kentsel Adaptasyonunda Sivil İnişiyatiflerin Rolü: Yedikule Gazhanesi ve Serotonin Etkinlikleri

Neda Haşemi, Pelin Gürol Öngören

1936-1965 Türkiye'de Tiny House Hareketinin Ortaya Çıkış Süreci ve Yol Açtığı Sosyo-Mekânsal Etkilere İlişkin Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research on the Emergence Process of the Tiny House Movement in Türkiye and its Socio-Spatial Impacts

Şefika Aydın, Esen Gökçe Özdamar

1966-1998 Bursa'da Mekânsal Ayrım

Spatial Distinction in Bursa

Kemal Temel

1999-2038 81 İilde Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunların Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Genel Değerlendirmesi

Issues Faced by Women in 81 Provinces and Their Overall Evaluation in terms of Gender Perspective

Asmin Kavas

- 2039-2068 Belediye Hizmet Personelinin Ölçme ve Değerlendirme Süreçleri: Mesleki Yeterlilik**
Measurement and Evaluation Processes for Municipality Service Personnel: Personnel Qualification
Hilal Çelebi, Eray Aktepe
- 2069-2097 Kırsal ve Kent Sınıflandırmasında Yeni Bir Tartışma: Orta Yoğun Kentsel Alanlar ve Aracı Kentler**
A New Debate on Rural and Urban Classification: Intermediate Density Urban Areas and Intermediary Cities
Müslüm Yıldız, Sezgin Sezgin
- 2098-2123 Büyükşehir ve Bütünşehir Tartışmaları Kapsamında Köylerin Geleceği**
The Future of Villages in the Grip of Metropolitan and Whole-City Debates
Sezgin Sezgin, Müslüm Yıldız
- 2124-2158 Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma Sürecinde Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler ve Uygulama Olanakları: 30.10.2020 İzmir Depremi Örneği**
Legal Regulations and Implementation Possibilities in Türkiye Within the Scope of Post-Earthquake Reconstruction: 30.10.2020 İzmir Earthquake Example
Berna Görgülü, Prof. Dr. Ali Türel
- 2159-2189 Kentsel Dönüşüm Projelerinde Finansman Yaklaşımları: Değer Artışının Kamuya Aktarılması**
Financing Approaches in Urban Transformation Projects: Land Value Capture
Muhammed Said Yılmaz, Harun Tanrıvermiş

Afetlerden Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz
Takdim/Editorial
Ö. Burcu Özdemir Sarı

Makaleler/Articles

- 2195-2231 Deprem Koşulları Karşısında İmar Planlama Pratiğimiz: Kayseri İmar Planları Üzerinden Bir Değerlendirme**
Our Spatial Planning Practice Against the Earthquake Conditions: An Evaluation on Kayseri Development Plans
Ceyhan Yüce, Ayşe Erkara, Nursena Kıtık
- 2232-2268 Afet Sonrası Yeniden Yapılanmada Kadın Deneyimleri: 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örnekleri**
Women's Experiences in Post-Disaster Reconstruction: Examples from the 2023 Kahramanmaraş Centered Earthquake
Efsun Toğrul

2269-2314 Çoklu Afet Risklerinin Analizinde Çok-Ölçütlü Karar Verme Yöntemi: İskenderun Deneyimleri

A Multi-Criteria Decision-Making Method for the Analysis of Multiple Disaster Risks: The Iskenderun Case Study

Defne Dursun, Doğuşcan Öztaş, İsmail Demirdağ

2315-2347 Afet Dirençli Kent Planlamada Politika Beklentile-ri: Antalya Kırcami Bölgesi Örneği

Policy Expectations for a Disaster Resilient Urban Planning: Case of Antalya Kırcami Agrihood

Gülşah Tırış, Hilal Erkuş

Dosya Dışı Makaleler

Araştırma Makaleleri / Research Articles

2351-2380 1999 Doğu Marmara Depremleri Sonrası Adapazarı Kent Dokusu: Karaman ve Beşköprü Mahalleleri

Adapazarı Urban Fabric After the 1999 Eastern Marmara Earthquakes: Karaman and Beşköprü Neighborhoods

Seda Sakar, Fikret Zorlu, Hidayet Tağa

2381-2406 Urban Disaster Governance and Experiences of Earthquake Beyond the Disaster Region

Kentsel Afet Yönetimi ve Afet Bölgesinin Dışında Deprem Deneyimleri

Yahya Aydın

2407-2435 Büyük Ölçekli Projelerin Gayrimenkul Piyasalarına Etkileri: İstanbul Finans Merkezi (İFM) Projesi Örneği

Büyük Ölçekli Projelerin Gayrimenkul Piyasalarına Etkileri: İstanbul Finans Merkezi (İFM)

Projesi Örneği The Effects of Large Scale Projects on Real Estate Markets: The Case of Istanbul Finance Centre (IFM) Project

Cemal Baş, Harun Tanrıvermiş

2436-2466 Tarihi Kent Merkezlerindeki Kentsel Dönüşüme Morfolojik Bir Yaklaşım: Konya Şükran Mahallesi Örneği

A Morphological Approach to Urban Regeneration in Historic City Centers: The Case of Şükran Neighborhood, Konya

Ali Şahin, Semra Arslan Selçuk

2467-2492 Development of "Environmental Attributes Scale" in Historical City Centers: The Case of Ankara-Hacıbayram Square

Tarihi Kent Merkezlerinde "Çevresel Özellikler Ölçeği"nin Geliştirilmesi: Ankara-Hacıbayram Meydanı Örneği

Başak Yurtseven, Dicle Oğuz

- 2493-2530 **Exploring Theoretical and Practical Shifts in Post-Venice Charter Conservation Perspective Through Reuse of Istanbul's Industrial Heritage**
Venedik Tüzüğü Sonrası Koruma Perspektifinde Kuramsal ve Pratik Değişimlerin İstanbul'un Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı Üzerinden İncelenmesi
Gülce Güleycan Okyay Bayazit, Adile Binnur Kıracı
- 2531-2576 **Seyitgazi'de Sokak Sağlıklaştırma Projesi: Geleneksel Konutlar ve Tarihi Çevrenin Korunmasına Yönelik Bütünsel Yaklaşım**
Street Rehabilitation Project in Seyitgazi: A Holistic Approach to the Preservation of Traditional Houses in a Multi-layered Historical Environment
Hatice Elmas, Betül G. Ekimci
- 2577-2602 **Normatif Çerçeveleme Kapsamında Bir Yaya Kaldırımı Peyzaj Tasarımı Örneği**
Landscape Design Example of An Pedestrian Sidewalk within the Scope of Normative Framing
Sinem Kızılaslan
- 2603-2622 **Kentsel Bellekte Kültürel Bir Mekân: Vefa Bozacısı**
A Cultural Venue in Urban Memory: Vefa Bozacısı
Dilay Nakış
- 2623-2652 **Belediye Öncülüğünde Dijital Platformları Alternatif Güzergâhlar İçin Kullanabilmek: Lezzet Ankara'nın Düşündükleri**
Using Digital Platforms for Alternative Routes Under the Municipality's Leadership: Reflections of Lezzet Ankara
Tolgahan Aydıner
- 2653-2682 **Vizyon Belgeleri Işığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Döneminde Türkiye'nin Şehirlik Politikaları (2002-2024)**
Turkey's Urbanization Policies During the Justice and Development Party (AK Party) Period in The Light of Vision Documents (2002-2024)
A. Menaf Turan
- 2683-2710 **Zonguldak'ta Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Pandemi Deneyimleri: Yapısal Yaşlı Yalnızlığının Covid-19'la Katmerlenmesi**
Pandemic Experiences of Elderly Women Living Alone in Zonguldak: Structural Elderly Loneliness Aggravated by Covid-19
Funda Sönmez-Öğütle
- 2711-2732 **A Home Away from Home": The Case of the Yurt Homeland Association in Gebze**
Memleketten Uzakta Bir Memleket": Yurt Hemşehri Derneği Örneği
Hasan Ali Yılmaz
- 2733-3757 **Dürtme Teorisinin Davranışsal Kamu Politikası Aracı Olarak Kullanılması: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Uygulaması**
The Use of Nudge Theory as a Behavioral Public Policy Tool: The Case of Eskişehir Tepebaşı Municipality
The Use of Nudge Theory as a Behavioral Public Policy Tool: The Case of Eskişehir Tepebaşı Municipality
Esma Yürük, Uğur Sadioğlu

Derleme Makale / Review Article

2758-2781 Kurumsuzlaştırma – Aşırı Kurumsallaşma Sarmalında Planlama Kültürünün Oluşumu

Formation of Planning Culture in the Dilemma of Deinstitutionalization and Excessive Institutionalization

Tuğçe Şanlı

2782 Yazarlara Notlar / Notes to Authors

46. Sayı Hakemleri*

Açalya Alpan, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ahmet Burak Büyükcivelek, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Aslı Akay, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Atahan Demirkol, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Ayda Eraydın, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Aysu Uğurlar, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi
Arzu Taylan Susan, Bursa Teknik Üniversitesi
Ayşe Sağsöz, Antalya Bilim Üniversitesi
Ayşe Zeynep Aydemir, Mef Üniversitesi
Ayşem Berrin Çakmaklı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Banu Bekci, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Betül Kızıltepe Ceylan, Balıkesir Üniversitesi
Bilge Çakır, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Bilgehan Yılmaz Çakmak, Konya Teknik Üniversitesi
Canan Koç, Dicle Üniversitesi
Cankut Dağdal İnce, Kocaeli Üniversitesi
Cem Kırlangıçoğlu, Sakarya Üniversitesi
Cenk Hamamcıoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi
Çiğdem Varol, Gazi Üniversitesi
Demet Yılmaz, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dicle Aydın, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dicle Kızıldere Gökyer, Gebze Teknik Üniversitesi
Doğan Dursun, Atatürk Üniversitesi
Duygu Gökce, Süleyman Demirel Üniversitesi
Ebru Kamacı Karahan, Bursa Teknik Üniversitesi
Ebru Vesile Öcalır, Gazi Üniversitesi
Eda Yücesoy, İstanbul Teknik Üniversitesi
Emrullah Töremen, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Erbay Arıkboğa, Marmara Üniversitesi
Ersin Türk, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Esmâ İğüs, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Ezgi Orhan, Çankaya Üniversitesi
Feyza Korkmaz Sağlam, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Fulya Feyiz, Bir Kuruma Bağlı Değildir
Funda Baş Bütüner, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Funda Kerestecioğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi
G. Duygu Bütün, Amasya Üniversitesi
Güney Çeğin, Pamukkale Üniversitesi
Gürkan Işık, Bursa Teknik Üniversitesi
Hakan Olgun, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Hamdullah Baycar, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Hasan Bozgeyikli, Selçuk Üniversitesi
Hazal Ilgın Bahçeci Başarmak, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hazal Ilgın Bahçeci Başarmak, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hicran Hamza Çelikyay, Düzce Üniversitesi
Huriye Altuner, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Mehmet Erdem Eryazıcıoğlu, Amasya Üniversitesi

Mehmet Penpecioglu, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Meltem Şenol Balaban, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Merve Sipahi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Murat Sezik, İnönü Üniversitesi
Musa Öztürk, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Muteber Erbay, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Nazlı Yücel Batmaz, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Neslihan Serdaroglu Sağ, Konya Teknik Üniversitesi
Neşe Aydın, Süleyman Demirel Üniversitesi
Nihan Özdemir Sönmez, Ankara Üniversitesi
Nil Uzun, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Nuri Cihan Kayaçetin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ömer Atabeyoglu, Ordu Üniversitesi
Ömer Faruk Güneç, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ömer İskender Tuluk, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Özge Yalçın Ercoşkun, Gazi Üniversitesi
Özgür Ediz, Bursa Uludağ Üniversitesi
Özlem Özcan, İstanbul Teknik Üniversitesi
Pınar Çobanyılmaz, GIZ
Selim Dündar, Okan Üniversitesi
Selin Karabrahimoğlu, Giresun Üniversitesi
Serdar Aydın, Mardin Artuklu Üniversitesi
Serpil Gerdan, Kocaeli Üniversitesi
Sevinç Bahar Yenigül, Gazi Üniversitesi
Sinan Acar, Bartın Üniversitesi
Şengül Yalçınkaya, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Şenol Adıgüzel, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Şerife Geniş, Adnan Menderes Üniversitesi
Şirin Gülçen Eren, Süleyman Demirel Üniversitesi
Tülay Zorlu, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yavuz Bayram, Trabzon Üniversitesi
Z. Ezgi Kahraman, Çankaya Üniversitesi
Zeki Kamil Ülkenli, Kapadokya Üniversitesi

*Hakemlerimize teşekkür ederiz.

Takdim

Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı vesilesiyle 22-24 Kasım 2023 tarihlerinde Kent Araştırmaları Enstitüsü, İlhan Tekeli Şehircilik Kültürü Vakfı, Tepav ve TOBB Üniversitesi ile birlikte düzenlenen 8. Kent Araştırmaları Kongresi çok derinlikli tartışmaların yapıldığı bir kongre olmuştur. Kongrede “Cumhuriyetin 100. Yılında Kent” ana temasıyla, “İkinci yüzyıla giren Cumhuriyetin yerleşmeler konusundaki yeni iddiaları neler olabilir” sorusuna yanıt aranırken aynı zamanda geçmişe dair bir bilanço çıkartma girişimi ve çabası da sergilenmişti. 8. Kent Araştırmaları Kongresi’nde sunulan bildirilerinden hareketle bir dosya hazırladık. 100’ü aşkın bildirinin elbette hepsini değerlendirmeye alamadık ama dergiye gönderilen bildiri makaleleri makale yayın kriterleri doğrultusunda hakem sürecine alınarak hakem değerlendirmesine tabi tutuldu. Hakem sürecinden geçen makaleleri bu sayımızda “Cumhuriyetin 100. Yılı İçin” başlıklı dosyada bulacaksınız. Bu özel dosyayı sizlerle paylaşmaktan büyük mutluluk duyuyoruz... Bu dosyanın, Türkiye’nin kentsel dönüşümünü, kırsal-kentsel ilişkilerini, sosyal ve mekânsal değişimlerini kapsayan geniş bir yelpazede yapılan araştırmaların bir araya geldiği zengin bir içeriğe sahip olduğunu düşünüyoruz.

Dosyada, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar Türkiye’de yaşanan kentsel dönüşümlerin tarihsel süreçleri, yarışma perspektifinden konut üretimi, köy okullarının yeniden kullanımı, endüstri mirasının kentsel adaptasyonu, tiny house hareketinin etkileri, mekânsal ayrımcılık, kadınların yaşadığı sorunlar, belediye hizmet personelinin değerlendirilmesi, kırsal-kentsel sınıflandırmada yeni tartışmalar, büyükşehir ve bütüncül tartışmaları, deprem sonrası yeniden yapılanma süreçleri ve kentsel dönüşüm projelerindeki finansman yaklaşımları gibi pek çok önemli konuya değiniliyor.

Bu çalışmalarla, Türkiye’nin kentsel geleceğine dair önemli ipuçları elde etmeyi, mevcut sorunlara çözüm önerileri geliştirmeyi ve geleceğe yönelik vizyonları şekillendirmeyi amaçlıyoruz. Dosya ile aynı zamanda, farklı disiplinlerden araştırmacıların bir araya gelerek bilgi ve deneyimlerini paylaşması sayesinde, kent araştırmaları alanındaki tartışmaları daha da zenginleştirmeyi hedefliyoruz.

Bu özel dosya, Cumhuriyetin 100. Yılı geride bırakırken kentlerin karşı karşıya olduğu zorlukları ve fırsatları daha iyi anlamak, geçmişten dersler çıkararak geleceğe daha emin adımlarla ilerlemeye katkı sunmasını umut ediyoruz. Ülkemiz için önemli ve öncelikli konular hem yasal yönetsel hem de pratik açılardan değerlendirilmiştir. Nihayetinde, bu dosyanın kenti odağına alan planlama başta olmak üzere tüm disiplinlere katkı sunması ümit edilmiştir.

Dosya Editörü
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Yılmaz Bayram

46. sayıda; Zeynep Yılmaz Bayram’ın editörlüğünü üstlendiği “Cumhuriyetin 100. Yılı İçin” başlıklı dosya ve Ö. Burcu Özdemir Sarı’nın editörlüğünü yaptığı “Afetlerden Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz” başlıklı dosya bulunmaktadır. Bu sayıda, ayrıca 15 tane dosya dışı makale bulunmaktadır. Kentin her haline değinmeye, odaklanmaya çalıştığımız 46. sayımızda makalesini yayınladığımız yazarlarımıza, makalelerin editörlerine ve bu makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkür ediyoruz. Yeni sayılarda görüşmek üzere... İyi okumalar dileriz.

İdealKent

Cumhuriyetin 100. Yılı Anısına...

For the 100th Anniversary of the Republic...

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: DOI: 10.31198/idealkent.1515347

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 1848-1877

Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Konut: Yarışma Perspektifinden Bir Değerlendirme

Pınar Şahin¹

ORCID: 0000-0003-3956-9440

Öz

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde konut yarışmaları, mimarlıkta yaratıcı fikirlerin önünü açmak ve dönemin modern konut paradigmasına katkı sağlamak adına önemli bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, yaşanan konut sorununu çözmek amacıyla yarışmanın bir yöntem olarak kullanılması ve yarışmaların modern ve ekonomik konut projeleri üzerinden yapılandırılması, dönemsel dinamikler açısından dikkat çekici bir tavır olmuştur. Bu bağlamda çalışmada, 1930-1950 yılları arasında Mimar/Arkitekt ve Mimarlık dergilerinde yayınlanan konut yarışmalarının incelenmesi ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirme kriterlerinin ve döneme özgü konut yaklaşımlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, apartman, işçi-memur-göçmen evleri ve evler-ucuz evler olmak üzere üç yarışma kategorisine odaklanılmıştır. Bu kategorilerdeki yarışmalara ait metinler, belirlenen söylem gruplarına göre analiz edilmiş ve dönemin koşulları çerçevesinde yorumlanmıştır. Çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi konut anlayışının, tasarım kriterlerindeki değişimlerin ve modernleşme hedefleri doğrultusunda şekillenen konut politikalarının okunabilmesi adına dikkat çekici bulgular ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışmanın, Erken Cumhuriyet Dönemi mimari pratiklerini ve Cumhuriyet'le birlikte değişen konut kültürünü anlamak adına literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, konut yarışmaları, müsabakalar, Erken Cumhuriyet Dönemi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
E-posta: pinar.sahin@bau.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1515347

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı *Issue* 46, Cilt *Volume* 16, Yıl *Year* 2024-4, 1848-1877

Housing in the Early Republican Turkey: An Evaluation from the Competition Perspective

Pınar Şahin²

ORCID: 0000-0003-3956-9440

Abstract

In the Early Republican Period, housing competitions played an important role in paving the way for creative ideas in architecture and contributing to the modern housing paradigm of the period. Additionally, using competition as a method to solve the housing problem and the structuring of competitions through modern and affordable housing projects was a remarkable attitude in terms of periodic dynamics. In this context, this study aims to analyze the housing competitions published in Mimar/Arkitekt and Mimarlık magazines between 1930-1950 and to identify the evaluation criteria and period-specific housing approaches through content analysis. The study focuses on three competition categories: apartments, worker-civil servant-migrant houses, and houses-cheap houses. The texts of the competitions in these categories were analyzed according to the determined discourse groups and interpreted within the framework of the conditions of the period. The study has revealed significant findings in order to read the housing understanding of the Early Republican Period, changes in design criteria and housing policies shaped in line with modernization goals. In this context, it is thought that the study will contribute to the literature to understand the architectural practices of the Early Republican Period and the changing housing culture with the Republic.

Keywords: *Housing, housing competitions, competitions, Early Republican Period*

² Asst. Prof. Dr., Bahçeşehir University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: pinar.sahin@bau.edu.tr

Giriş

Mimarlık yarışmaları, nitelikli bir tasarım fikrine eleştirel bakış açısı ile ulaşmanın demokratik yöntemi olarak tanımlanabilir. Yarışmalar tasarım problemlerine farklı çözümler getirmelerinin yanı sıra, aynı zamanda bir tartışma ve sorgulama ortamı sunar. Larson (1994), mimarlık yarışmalarının söylemsel olduğunu ifade eder. Yarışmalar ürettikleri söylemler ile, mimarlığın mevcut kabullerini değiştirmek veya yeni bir bakış açısı geliştirmek için ortam yaratır. Bu bakımdan hem katılımcılar hem de mimarlık ortamı için bir fırsat niteliğindedir. Yarışma, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "yarışmak işi; müsabaka, bilgi, yetenek, güzellik, spor vb. alanda üstünlüğünü göstermek için yarışmak işi; yarış, yarışım, konkur; rekabet; başkalarından üstün olmaya çalışma" şeklinde ifade edilir. Kaynaklarda yarışmalara, dönemsel söylemlerin de etkisi ile müsabaka, konkur gibi farklı ifadelerle rastlamak mümkündür. Konkur, Fransızca *concours* sözcüğünden gelir ve Latince aynı anlama gelen *concursum* sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Latince *concurrere* "birlikte koşmak, yarışmak" fiilinden türetilmiştir (Etimoloji Türkçe, t.y.). Buna göre, yarışmaların amacı "birlikte koşanlar" arasından en iyiyi seçmektir (Tostrup, 2010, s.77).

Türkiye'de mimarlık yarışmaları Erken Cumhuriyet Dönemi ile birlikte başlamıştır. Bu dönemde özellikle simgesel yapıların inşası için devlet yetkilileri tarafından yabancı mimarların tercih edilmesi, yerel mimarlık camiasında büyük tepkiye neden olmuştur. "Milli bir inkılap mimarisinin yabancılar tarafından oluşturulamayacağı" vurgusuyla, projelerin müsabaka yolu ile verilmesinin gerekliliği önemle belirtilmiştir (Y. Sayar, 2004, s.31). Bu tavır hem müsabaka ile üretimin önünü açmış, hem de Türk mimarların ülkenin yapıli çevresinin oluşturulmasında söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu dönemde yarışmalar, ülkenin modern mimari kimliğinin şekillenmesi ve tanımlanmasında önemli bir mekanizma işlevi görmelerinin yanı sıra, dönemin ideolojik temellerini yansıtmaları ve ulusal bir mimari kimlik oluşturma çabasını temsil etmeleri bakımından da öncül olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde genellikle kamu yapıları üretiminde ön plana çıkan yarışmalar, dönemin ulus-devlet anlayışı ile örtüşen söylemleri ile dikkat çekmiştir. Bu yarışma projelerinin aynı zamanda Cumhuriyet'in sosyal ve kültürel dönüşüm hedeflerini somutlaştırarak, toplumun modernleşme sürecine katkıda bulunduğu da söylenebilir. Müsabakaya dayalı yapı üretimi, yeni kuru-

lan Cumhuriyet'in başkenti olması ve bundan kaynaklı mekânsal ihtiyaçların da etkisi ile daha çok Ankara'da yoğunlaşmış, ancak diğer kentlerde de belirgin ölçüde etkili olmuştur.

Kamu yapılarına oranla sayıları daha az olmakla birlikte Erken Cumhuriyet Dönemi'nde konut yarışmaları da dikkat çekmektedir. Bu dönemde yaşam kültürünün değişmesi konutun yeniden tanımlanmasında etkili olmuş, konut mekanının da modernleşmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. Hatta Kemalist devlet, Türk nüfusu için yeni konut tiplerini belirlemek üzere bir Alman mimarı davet etmiş, modernleşme ve Batılılaşma programını vatandaşlarının özel yaşamına kadar genişletmiştir (Bozdoğan ve Akcan, 2012, s.81). Öte yandan konut yarışmaları, kültürün bir yansıması niteliğinde olan konut mekanının yerel mimarlar tarafından tasarlanması adına önemli bir mecra olmuştur. Dönemin *Mimar/Arkitekt* ve *Mimarlık* dergileri de mesken meselesi içerikli yazılarıyla, mevcut konut problemine çözüm getirilmesi gerekliliğinin altını çizmiş, açılan konut yarışmalarına dair şartname, sonuç, katılan projeler, kritikler ve izah yazılarını paylaşarak yarışmalara destek olmuşlardır. Bu dergilerin içeriklerinde apartman, köy evleri, memur evleri, işçi evleri, ucuz evler gibi farklı tipte konut yarışmalarına rastlamak mümkündür. Belirli toplumsal gruplara yönelik açılan bu yarışmalar aracılığıyla, bir anlamda dönemin konut sorununa çare amacı güden sosyal bir yaklaşımın da geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan konut sorununa çözüm bulmak için yarışmanın bir yöntem olarak tercih edilmesi ve bu yarışmaların özellikle ekonomik konut projeleri üzerinden yapılandırılması, dönemselsel dinamikler çerçevesinde dikkat çekici bir tavidir. Bu yaklaşım, Türkiye'de modern konut fikrinin nasıl algılandığını, tasarım kriterlerinin nasıl değişim gösterdiğini ve devletin modernleşme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda konut politikalarının nasıl şekillendiğini anlamak adına önemlidir. Bu bağlamda çalışmada, Erken Cumhuriyet Dönemi konut yarışmalarının içerik olarak analiz edilmesi ve dönemin konut anlayışına dair bir çıkarım yapılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, 1930-1950 yılları arasında, *Mimar/Arkitekt* ve *Mimarlık* dergilerinde yayınlanmış olan konut yarışmalarına dair içerikler irdelenmiş ve ön plana çıkan temaların, değerlendirme kriterlerinin ve döneme özgü konut yaklaşımlarının belirlenmesine çalışılmıştır. Çalışmanın, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin mimari pratiklerinin daha iyi anlaşılması ve değişen konut kültürünün yorumlanması için bir altık teşkil edeceği düşünülmektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Mimarlık ve Yarışma Kültürü

Yarışmalar, müşterek bir tartışma alanı olarak, toplumsal değerlerin tanımlanmasında önemli bir rol üstlenir (Adamczyk vd., 2004). Bu sebeple hem kamusal alanların şekillendirilmesine hem de toplumsal belleğin inşasına katkıda bulunur. Türkiye'de mimarlık yarışmaları, siyasi ve toplumsal gelişmelere paralel olarak değişikliğe uğramış (Aygün, 2004, s.28), buldukları dönemin sosyal, kültürel ve ideolojik yapısını yansıtan bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda, dönemin koşulları doğrultusunda farklı temalar ve yaklaşımlar benimseyen yarışmaların, Türkiye'nin mimarlık tarihine ve kolektif belleğine dair zengin bir perspektif ortaya koyduğu söylenebilir.

Türkiye'de ilk yarışma uygulamaları Erken Cumhuriyet Dönemi ile birlikte başlar. Erken Cumhuriyet Dönemi, geleneksel Osmanlı kültür ve yaşamından yeni modern yaşama geçiş dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde hukuk, siyasal yapı, eğitim ve özellikle yaşam tarzı düzenlemeleri ile kapsamlı bir çerçeve ve altyapı inşa edilmiştir (Kıray, 2006, s.364). Toplumsal yapıdaki değişim, bireylerin günlük yaşam pratiklerini ve mekan kullanım alışkanlıklarını da dönüştürmüştür. Cumhuriyet'in ilanını ile birlikte, Türkiye'nin modernleşme projesinin ve bunun içinde mekan organizasyonunun anlamında belirgin bir nitelik değişimi söz konusu olmuştur (Tekeli, 1998, s.110). Bu bağlamda, yaşamın her alanında olduğu gibi, kent düzeninde ve mimarlık alanında köklü değişimler yaşanmıştır. Dönemin ruhunu yansıtacak mimarlık anlayışı modern mimari ile tanımlanmış, Batı modernizminin bilimsel ve biçimsel yönlerinin bir ifadesi olan modern mimarlık, Cumhuriyet projesinin simgesi olarak kabul edilmiştir (Dokgöz, 2013, s.46). Bu süreçte, başta kamu yapıları olmak üzere, modern bir Türkiye'nin oluşturulması için çeşitli işlevlerde birçok proje üretilmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet'in başkenti olmasından kaynaklanan mekansal ihtiyaçlar ise, bu dönemde mimari üretimin genellikle Ankara'da yoğunlaşmasına neden olmuştur. İstanbul gibi stratejik öneme sahip bir kentin yerine Ankara'nın başkent yapılması, dönemin devrimci kararlarından biri olmuş ve Cumhuriyet'in başarısı, Ankara'nın başarılı bir kent olarak geliştirilmesi ile özdeşleştirilmiştir (Tekeli, 2015, s.23). Bu dönemde Ankara, Türkiye'de kent planlamasının ve uygulamasının öğrenilmesini sağlayan bir laboratuvar olarak işlev görmüştür (Tekeli, 2010). Bu durum yarışmalarda da benzer bir eğilimi

ortaya çıkarmış, 1930-1950 yılları arasında düzenlenen farklı kategorilerdeki yarışmaların birçoğu Ankara'nın kent düzeni ve yapı stoğu bakımından gelişmesi amacı ile düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, diğer kentlerde de inşa faaliyetleri devam etmiş, yeni ve modern kentler kurma arzusu ile çeşitli kentsel ve mimari projeler geliştirilmiştir.

Öte yandan, ulus-devletin kültür politikaları doğrultusunda, modern mimarlığın tepeden inme bir yaklaşımla ülkeye girmesi, baştan itibaren mimarlık kültürü, disiplini ve üretimi için eleştirel ve yaratıcı bir güç olma potansiyelini önemli ölçüde sınırlamıştır (Bozdoğan, 1998, s.120). Modern mimarlığın kendiliğinden gelişmemesi, Cumhuriyet projesinin bir parçası olmasından ve yüklendiği siyasal ve toplumsal misyondan kaynaklanmıştır. Bu planlı yaklaşım, modern mimarının doğal bir evrim süreci yerine, ideolojik ve politik hedefler doğrultusunda şekillenmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, yeni projelerin çoğu zaman doğrudan yabancı mimarlara verilmesi de dönemin problemlerinden biri olmuştur. 1930'ların sonlarında, ülkedeki inşaat yatırımları içinde kamu yapı faaliyeti %58'e ulaşmış, ancak bu yapıların çoğu Avrupa'dan davet edilen mimarlara tasarlatılmıştır (Altan, 2001, s.16). Döneme dair yazılarda da yabancı mimarların egemen olduğu bir ortamda ulusal Türk mimarlığının oluşmamasının doğal olduğu belirtilmiştir (Aslanoğlu, 2001, s.70). Türk mimarlar, yabancı mimarlarla eşit haklara sahip olmak istemişler ve projelerin doğrudan yabancı mimarlara verilmesi yerine, yarışmalar yolu ile dağıtılmasını önermişlerdir (Alsaç, 1973, s.15). Bozdoğan (2012), 1931'de *Mimar* adı ile yayımlanmaya başlayan, 1935'ten itibaren ise *Arki-tekt* adı altında varlığını sürdüren derginin ana misyonunun, Türk mimarların mesleki meşruiyet mücadelesinin aracıları olmak ve onların yeni mimari konusunda yabancılar kadar, hatta daha fazla ehil olduklarını göstermek olduğunu belirtmiştir. Dergi aracılığıyla, devlete önemli kamu binaları için açık yarışmalar düzenlenmesi çağrısında bulunulmuş ve düzenlenen yarışmalarda, katılımcıların isimleri yorumlarla beraber yayımlanmıştır (Bozdoğan, 2012, s.179). Bunun yanı sıra, Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin 1941-1953 yılları arasında yayımladığı *Mimarlık Dergisi* de yarışmaların daha geniş kitlelere ulaştırılması konusunda önemli bir rol oynamıştır (Ünalın, 2002, s.182). Sergilenen bu kolektif tavır, Türkiye'de yarışma ile üretimin önünü açmış, böylelikle yerel mimarlar da proje üretiminde söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Mesken Problemi ve Konut Yarışmaları

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de mesken problemi hem nüfus artışı hem de kentleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte önemli bir sosyal mesele olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, özellikle kırsal bölgelerden kentlere göç hızlanmış, bu durum kentlerde konut ihtiyacını artırmıştır. Zeki Sayar (1946a, s.49), Arkitekt dergisindeki *Mesken Davası* başlıklı yazısında yalnız İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde değil, sanayileşen veya başka sebeplerle nüfusları artan küçük kentlerde de mesken buhranı yaşandığını belirtmiştir. Devlet, modernleşme ve kalkınma projeleri kapsamında konut sorununu çözmek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, kooperatifleşme hareketlerini teşvik etmiş ve toplu konut projelerine ağırlık vermiştir. Öte yandan, sınırlı kaynaklar ve kentleşme süreçleri, mesken probleminin çözümünde yeterli ilerlemenin kaydedilmesini zorlaştırmıştır.

Bu dönemde, Ankara'nın yeni başkent ilan edilmesi, yapı faaliyetlerinin de daha çok bu kentte yoğunlaşmasına yol açmıştır. Ankara'nın nüfusu başkent olmasından itibaren 1945 yılına kadar her yıl ortalama %6'lık bir oranda artış göstermiştir. Diğer kentlere göre oldukça yüksek olan bu oran, konut üretiminin de ağırlıklı olarak Ankara'da yoğunlaşmasına neden olmuştur (Tekeli, 1982, s.65). Yeni devlet bürokrasisi ve hizmet sektörünün çektiği nüfus, diğer kentlerle karşılaştırılamayacak bir konut ihtiyacı yaratmıştır. Bilgin (1998), dönemin konut üretimini anlamak için sunum biçimlerini ve aktörlerini incelemek gerektiğini ifade etmiştir. Bu dönemin konutu, belirli bir ihtiyacı karşılamak üzere talep edilen tanımlı bir ürün olarak veya belirli bir kesimin ihtiyacına yönelik bir kamu girişimi olarak ortaya çıkmıştır. Aslanoğlu (2001), mesleklerle göre konut ayırımının, 1928'de başkentin planlamasındaki ana kararlardan biri olduğunu belirtmiştir. Behçet Ünsal da bir yazısında konuyu şu sözlerle ifade etmiştir: "*Bugünün mimari endişesi ne dine hizmet için mabedler kurmak, ne de krala yaranmak için saraylar inşa etmektir; fakat gayri sıhhi ve gayri fenni şartlar altında hayatını harcayan köylünün, amelenin, halkın dertlerine deva olacak güzel mesken mimarlığı yapmaktır.*" (Alsaç, 1976, s.26). Bu bağlamda, başta Ankara'da olmak üzere çeşitli kentlerde, modern konut anlayışına uygun, işçi, memur, göçmen gibi farklı gruplara yönelik, ekonomik ve işlevsel konut projeleri hayata geçirilmiştir. Bu yaklaşımın, yalnızca fiziksel barınma ihtiyacını karşılamayı değil, aynı zamanda dönemin ideolojik ve politik hedefleri doğrultusunda yeni bir toplumsal düzenin inşasını da amaçladığı söylenebilir.

Bu dönemde, diğer yapı türlerinde olduğu gibi konut üretiminde de yerel mimarlara hak tanınması gerekliliği ve konut problemine bir çözüm olarak yarışma ile üretimin önünün açılması fikri, dönemin mimarlık yazınında sıkça yer almıştır. Abidin Mortaş (1943), *Arkitekt*'te yayınlanan *Ankara'da Mesken Meselesi* başlıklı yazısında, Ankara'da memur konutları için ayrılan bölgenin yabancı bir mimara tasarlatılması fikri ile ilgili eleştirilerine yer vermiş, "*Mütevazı bir Türk ailesinin yaşayış şartlarına hiç bir zaman uymayacak bir yabancı projesinin tatbik edilmemiş olması bir bakımdan isabetli olmuştur da, proje işi yeniden Türk mimarları arasında bir müsabaka açılmak sureti ile halledilebilirdi.*" sözleriyle, Türk toplumu için ideal konut mekanının yerel mimarların katılımına açık bir yarışma ile çözüme kavuşabileceğini savunmuştur. Sedad Hakkı Eldem (1931) ise *Mimar* dergisindeki *Evlüğümüzün İç* başlıklı yazısında, "*Yabancı medeniyetler aramak isteyen neslimize kendi yaşayışına uygun ve sahtelikten uzak güzel evler hazırlamak Türk mimarının borcudur.*" ifadesiyle, kültür ve mimarlık etkileşiminde Türk mimarların öneminin altını çizmiştir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde konut yarışmalarında ön plana çıkan temaların, değerlendirme kriterlerinin ve döneme özgü konut yaklaşımlarının belirlenmesi amacıyla, içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Nitel içerik analizi, temaları veya kalıpları kodlama ve tanımlamaya yönelik sistematik sınıflandırma yoluyla, metin içeriğinin yorumlanmasını sağlayan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanır (Hsieh ve Shannon, 2005, s.1278). İçerik analizinde amaç, kaydedilen ham olguları, esas olarak bilimsel bir şekilde ele alınabilecek verilere dönüştürmektir. Böylece bir bilgi bütünü oluşturulabilir (Prasad, 2008, s.9). Bunun için yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılır şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 227). Bu bağlamda, çalışmada 1930-1950 yılları arasında dönemin *Mimar/Arkitekt* ve *Mimarlık* dergilerinde yayımlanmış olan konut yarışmalarına dair şartnameler, jüri heyeti raporları, kısa raporlar ve kritik yazıları incelenmiş ve içerik analizi için veri teşkil edebilecek 13 adet yarışma belirlenmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında, belirlenen yarışmalar konularına göre ayrıştırılarak apartman projesi müsabakaları, işçi-memur-göçmen evleri

müsabakaları ve evler-ucuz evler müsabakaları olmak üzere üç temel kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler tablolarda sırası ile K1 (Kategori 1), K2 (Kategori 2) ve K3 (Kategori 3) olarak ifade edilmiştir. Buna göre, K1-Apartman kategorisi altında beş, K2-İşçi-memur-göçmen evleri kategorisi altında dört, K3-Ev-ucuz ev kategorisi altında ise dört yarışma yer almaktadır. Çalışmanın devamında, her kategori altında yer alan yarışmalar kronolojik olarak sıralanmış ve Y1 (Yarışma 1), Y2 (Yarışma 2) gibi ifadelerle tanımlanmıştır. İncelenen yarışmaların ve içeriklerinin yer aldığı Tablo 1'de, bu kısaltmalardan yola çıkarak her kategorideki yarışma için ayrı bir kod belirlenmiştir. Örneğin, birinci kategoride ele alınan ilk yarışma için K1Y1, üçüncü kategoride ikinci sırada ele alınan yarışma için K3Y2 gibi ifadeler kullanılmıştır. Dolayısıyla, çalışmanın bir sonraki bölümünde yer alan analiz ve tablolara altlık teşkil edecek sistematik bir kodlama oluşturulmuştur.

Bir sonraki aşamada, içerik analizi için veri sağlamak amacıyla, yarışma metinleri detaylı olarak incelenmiş, ön plana çıkan ve birbirleri ile ilişkili olan kavramlar, belirlenen söylem grupları -temalar- çerçevesinde bir araya toplanmıştır. Bu söylem grupları, yarışma şartnamelerinde katılımcılardan özellikle beklenen tasarım yaklaşımlarını, projelerin elenme sebeplerinde belirtilen unsurları ve yarışmalar hakkında yazılmış kritik yazılarında altı çizilen temel konuları kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım, farklı kategorilerdeki yarışmaların karşılaştırılmasına, ortak noktalarının ve ayrıştıkları unsurların ortaya konmasına da olanak sağlamıştır. Böylelikle konut yarışmalarının içeriklerinden yola çıkılarak elde edilen verilerin açıklanması, ilişkilendirilmesi ve dönemin koşulları üzerinden yorumlanması için bir çerçeve çizilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, yarışma içeriklerinde ön plana çıkan temel konular 10 ana tema altında toplanmıştır:

- Tip ve planlama kararları
- Coğrafi koşullar/ iç mekân fiziksel koşulları
- Yapısal özellikler/malzeme/teknik detaylar
- Sirkülasyon elemanları/teknik mekanlar
- Vaziyet planı/çevre ve peyzaj öğeleri
- İkincil fonksiyonlar
- Niteliksel/soyut söylemler
- Ekonomi
- Hedef kitle
- Kültürel/milli söylemler

Tablo 1. Erken Cumhuriyet Dönemi konut yarışmaları için incelenen içerikler.

Kategori	Yarışma	Kod	Yıl	İncelenen içerik
K1-Apartman	Y1.Ankara Himayei Etfal Apartmanı Proje Müsabakası	K1Y1	1934	Sonuç ve izah yazısı, mimarın proje tatbik yazısı
K1-Apartman	Y2.Ankara'da Apartman Proje Müsabakası	K1Y2	1934	Jüri heyeti raporu, proje izah yazıları
K1-Apartman	Y3.Çocuk Esirgeme Kurumu Apartman, Sinema, Havuz, Gazino ve Garaj Binası Müsabakası	K1Y3	1936	Sonuç bilgisi, mimarın proje tatbik yazısı
K1-Apartman	Y4.Ankara Sinema ve Gazino (Apartman Bloku) Binası Müsabakası	K1Y4	1945	Sonuç ve jüri raporu
K1-Apartman	Y5.Ankara'da Fidanlık Sahasında Yapılacak Apartman Projeleri Müsabakası	K1Y5	1948	Proje jüri raporu
K2-İşçi-memur göçmen evi	Y1.Halkevi Trakya Göçmen Evleri Proje Müsabakası	K2Y1	1935	Kazanan eser raporu
K2-İşçi-memur göçmen evi	Y2.İlk Öğretmen Evleri Proje Müsabakası	K2Y2	1944	Kazanan eser incelemesi
K2-İşçi-memur göçmen evi	Y3.Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğü Erzurum İşletme, Toplantı Binaları ve Memur Evleri Mahallesi Müsabakası	K2Y3	1945	Jüri raporu
K2-İşçi-memur göçmen evi	Y4.Ereğli Kömür İşletmesi İşçi Evi Müsabakası	K2Y4	1946	Yarışma kritiği, kritiğin cevabı
K3-Ev-ucuz ev	Y1.Ankara İller Kooperatifi Ev Projeleri Müsabakası	K3Y1	1948	Jüri raporu
K3-Ev-ucuz ev	Y2.Ankara Belediyesi Ucuz Evler Müsabakası	K3Y2	1949	Sonuç ve kısa rapor
K3-Ev-ucuz ev	Y3.Emlak Bankası Ucuz Evler Müsabakası	K3Y3	1950	Sonuç ve jüri raporu
K3-Ev-ucuz ev	Y4.Eskişehir Ucuz Ev Tipi Müsabakası	K3Y4	1950	Sonuç

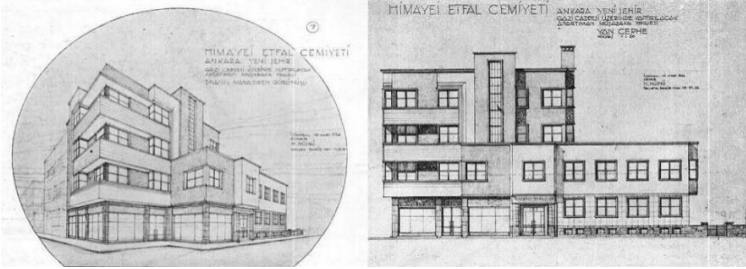
Bulgular

Bu bölümde her kategoride incelenen yarışma projeleri kısaca açıklanmış, böylece yarışmanın genel niteliğine dair bir ön bilgilendirme yapılmıştır. Buna göre, sırası ile apartman müsabakaları, işçi-memur-göçmen evleri müsabakaları ve ev-ucuz ev müsabakaları ele alınmıştır. İçerik analizi aşamasında, her kategorideki yarışma metinlerinden elde edilen veriler söylem gruplarının yer aldığı tablolara işlenmiş, daha sonra bu söylem gruplarına dair çözümlenmeler yapılmıştır.

K1-Apartman projesi müsabakaları

K1Y1-Ankara Himayei Etfal Apartmanı Proje Müsabakası, 1934

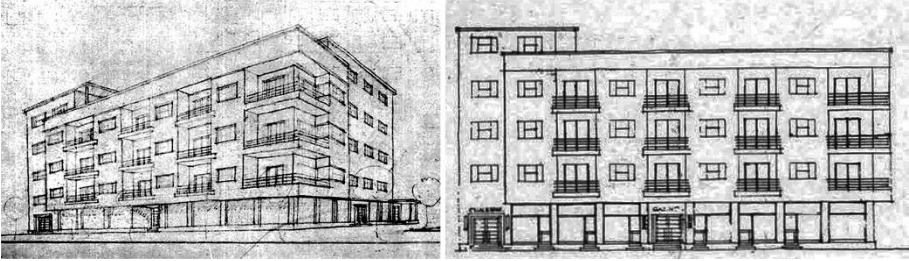
Ankara Yenişehir'de yapılması planlanan apartman için açılan yarışmaya dokuz eser katılmıştır. Jüri heyeti ilk aşamada Bekir İhsan, Mimar Hüsni ve Mimar Abidin'in projelerini seçmiş, daha sonra plan taksimatı en randımanlı olduğundan, Mimar Hüsni'nün projesini birinci ilan etmiştir (Şekil 1). Proje de konutun yanı sıra, zemin katta mağaza yer almaktadır. Kaynaklarda yarışmanın sonucu, üç projenin teknik çizimleri, görselleri, izah yazıları, birinci projenin tatbik yazısı ve görsellerine ulaşılmıştır ("Himayei Etfal", 1934; "Çocuk Esirgeme", 1936).

Şekil 1. Ankara Himayei Etfal Apartmanı Proje Müsabakası, Mimar Hüsni'nün birinci olan projesi (Kaynak: "Himayei Etfal", 1934).

K1Y2-Ankara'da Apartman Projesi Müsabakası, 1934

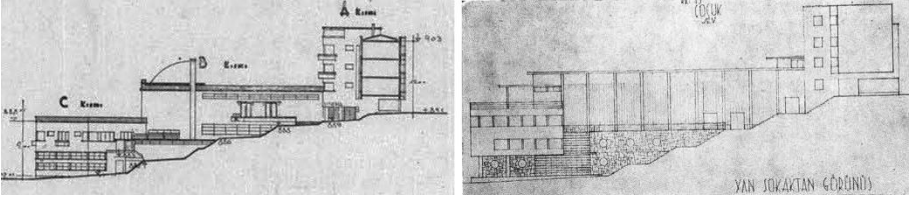
Yenişehir'de yapılması planlanan apartman için açılan yarışmaya Türk ve yabancı mimarlar 16 proje ile katılmıştır. Proje içeriklerinde konutun yanı sıra, mağaza, sinema vb. fonksiyonlar yer almaktadır. Kaynaklarda, jüri raporuna, birinci olan Mimar Bekir İhsan'ın projesine (Şekil 2) ve son seçmede ayrılan Mimar Abidin'in projesinin izah yazısına, plan ve teknik çizimlerine ulaşılmıştır ("Ankara'da apartman", 1934).

Şekil 2. Ankara'da Apartman Projesi Müsabakası, Bekir İhsan'ın birinci olan projesi (Kaynak: "Ankara'da apartman", 1934).

K1Y3-Çocuk Esirgeme Kurumu Apartman, Sinema, Havuz, Gazino ve Garaj Binası Müsabakası, 1936

Ankara'da Çocuk Esirgeme Kurumu'na gelir sağlamak amacı ile yapılması planlanan apartman için açılan yarışmaya toplam 13 proje katılmıştır. Yarışmada Mavi Tavan rumuzlu Abidin Mortaş'ın ve Çocuk Sev rumuzlu Şevki Balmumcu ve Behçet Ünsal'ın projeleri birinciliği paylaşmış, daha sonra Abidin Mortaş'ın projesi uygulanmıştır (Şekil 3). Proje içeriğinde konutun yanı sıra, kapalı yüzme havuzu, sinema, garaj gibi fonksiyonlar da yer almaktadır. Kaynaklarda, projeye dair sonuç bilgisine, uygulanan projenin tatbikine dair yazıya ve teknik çizimlerine, birinciliği paylaşan Şevki Balmumcu ve Behçet Ünsal'ın projesinin ve yarışmaya katılan Nizamettin Doğu'nun projesinin teknik çizimlerine ulaşılmıştır ("Duyumlar", 1936; Mortaş, 1937).

Şekil 3. Çocuk Esirgeme Kurumu Apartman, Sinema, Havuz, Gazino ve Garaj Binası Müsabakası, solda uygulanan Abidin Mortaş'ın projesi, sağda birinciliği paylaşan Şevki Balmumcu ve Behçet Ünsal'ın projesi (Kaynak: Mortaş, 1937).

K1Y4-Ankara Sinema ve Gazino (Apartman Bloku) Binası Müsabakası, 1945

Ankara'da yapılacak olan, sinema, mağaza ve apartman fonksiyonlarını bir arada bulundurması beklenen proje için açılan yarışmaya 20 proje katılmıştır. Kaynaklarda, sonuç bilgisine ve her bir projenin değerlendirilmesine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

dirmelerinin yer aldığı jüri raporuna ulaşılmıştır ("Ankara'da sinema", 1945; "Ankara sineması", 1945; "Ankara'da yapılacak", 1945).

K1Y5-Ankara'da Fidanlık Sahasında Yapılacak Apartman Projeleri Müsabakası, 1948

26 projenin katıldığı bu yarışma, içerdiği birçok fonksiyonla birlikte aynı zamanda bir kentsel planlama yarışması niteliğinde tasarlanmıştır. Yarışma içeriğinde konutun yanı sıra, gazino, kulüp, sinema, çarşı vb. fonksiyonlar da yer almaktadır. Kaynaklarda, yarışmaya dair eleme sebeplerinin açıklandığı iki aşamalı jüri raporuna ulaşılmıştır ("Ankara'da Cebeci'deki", 1948).

Apartman projesi müsabakalarına dair bulgular

Araştırma çerçevesinde, 1930-1950 yılları arasında açılan beş apartman müsabakasının içerikleri irdelenmiştir. Diğer konut müsabakalarıyla karşılaştırıldığında, kaynaklarda apartman yarışmalarına dair daha fazla detayın yer aldığı ve içeriklerde söylem gruplarının birçoğuna dair bilginin bulunduğu görülmüştür. Bu yarışma içeriklerinde, genellikle modern yaşamın gereksinimlerine uygun, fonksiyonel, ekonomik ve estetik açıdan tatmin edici konutlar tasarlama amacının ön plana çıktığı dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, söylem gruplarına göre apartman yarışmalarının içerikleri Tablo 2'de ifade edilmiştir.

Tablo 2. Apartman müsabakaları söylem grupları dağılımı.

Söylem Grupları	Apartman müsabakaları				
	K1Y1	K1Y2	K1Y3	K1Y4	K1Y5
Tip ve planlama kararları	•	•	•	•	•
Coğrafi koşullar/iç mekan fiziksel koşulları		•		•	•
Yapısal özellikler/malzeme/ teknik detaylar	•	•	•	•	
Sirkülasyon elemanları/ teknik mekanlar	•	•	•	•	•
Vaziyet planı/çevre ve peyzaj öğeleri	•	•	•	•	•
İkincil fonksiyonlar	•	•	•	•	•
Niteliksel/soyut söylemler	•	•	•	•	•
Ekonomi	•	•	•	•	•
Hedef kitle			•	•	
Kültürel/millî söylemler		•			

Tip ve planlama kararları: Bu yarışma türünde, ana yerleşim ve plan kararlarının ve yerin randımanlı kullanımının ön planda olduğu görülmüştür. İçeriklerde, randımanlı plan taksimatı, olgun plan tekniği, yerden tasarruf, yer kaybı, yer temini, yer israfı, plan tertibi gibi söylemlere rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra, projelerde daire adetleri, kat adetleri, plan tipleri, iç mekan kullanımı, mekansal ilişkiler ve mutfak, banyo mekanlarına dair söylemlere de sıklıkla yer verilmiştir.

Coğrafi koşullar/ iç mekan fiziksel koşulları: Yarışmalarda genellikle projelerdeki yönlenme kararları, iç mekanda doğal ışık ve havalandırma konularının önemsendiği görülür. İçeriklerde ışık, hava, aydınlık, ferah, iç aydınlık, karanlık, havasız gibi söylemler ön plana çıkmaktadır.

Yapısal özellikler/malzeme/teknik detaylar: Yarışmalarda imar mevzuatının gereklilikleri, dönemin yapım yöntemlerinden betonarmenin kullanımı, malzeme uygulamaları ve uygulama detaylarına dair söylemler dikkat çeker. İçeriklerde, "imarın yükseklik müsaadesi nisbetinde", "dışarı sıra kısmen teranova kısmen renkli mermer sıra", "duvar ve bölmeler bir ve yarım tuğla", "inbisat derzi" gibi ayrıntılı açıklamalar mevcuttur.

Sirkülasyon elemanları/ teknik mekanlar: Yarışma projelerinde bu söylem türü yoğun olarak kullanılmıştır. Sirkülasyon elemanları, genellikle planlama kararları ile birlikte tek merdiven esaslı, rampa, asansör gibi söylemlerle ifade edilmiştir. Teknik hacimler de bu yarışma projelerinde önemli yer tutmuş, çamaşırılık, depo, su deposu, kömür deposu gibi mekanlara dair bilgiler verilmiştir. Sirkülasyon ve teknik hacimlere yönelik söylemlerin aynı zamanda projenin hedef kitlesi hakkında da ipucu verdiği söylenebilir. İçeriklerde bu dönem için lüks olan asansör, kalorifer daireleri gibi uygulamaların yanı sıra, bazı projelerde kapıcı odası, hizmetli odası gibi kullanımlara rastlamak da mümkündür.

Vaziyet planı/ çevre ve peyzaj öğeleri: Bu söylem grubunda genellikle arsa kullanımı, yeşil alan, manzara gibi öğeler ön plandadır. Bunun yanı sıra, birden çok apartman yapısını barındıran yarışmalarda, şehircilik, konumlanma ve çevre yollarla ilişkiler dikkat çeker. Bir yarışmada kazanan eser için "vaziyet planının vazih ve sakin durumu", "ana caddenin çok az kesilişinin şehircilik bakımından iyi olması" ve "caddenin her iki tarafının en iyi şekilde kıymetlendirilmiş olması" gibi söylemler dikkat çekmektedir.

İkincil fonksiyonlar: Apartman yarışmalarında, diğer yarışmalara göre ikincil fonksiyonlara yönelik söylemler daha yoğun kullanılmıştır. Bu bağlamda, projelerde daha çok ticari mekanların kullanımı dikkat çeker.

İçeriklerde dükkân, gazino, sinema, mağaza, pastane, umumi salon, lokanta, bilardo salonu gibi mekanlara dair bilgilere rastlanmaktadır.

Niteliksel/soyut söylemler: Bu söylem grubunda genellikle modern yaşam vurgusu, fonksiyonellik ve sadelik ön plandadır. "*Bugünkü yaşayışın bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde olmak*", "*mimarının sade, sakin ve ahenkli olması*" gibi açıklamalar dikkat çeker. Bunların yanı sıra, iddiasız, ağırbaşlı, basit, güzel, kullanışlı gibi olumlu söylemler dönemin mimariye bakış açısı adına ipucu verir niteliktedir. Öte yandan, monoton, isabetsiz, kullanışsız, suni, gelişigüzel, hatalı, sebepsiz gibi olumsuz söylemlerle, projeler jüri raporlarında eleştirilmiştir.

Ekonomi: Ekonomi odaklı söylemler apartman yarışmalarında diğer konut yarışmalarındaki kadar net ifade edilmese de en az masraf, malzeme ve işçilikte lükse kaçmama, iktisadi malzeme gibi ifadelerden tasarrufa yönelik bir yaklaşımın var olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bunun yanı sıra, kurumlara gelir sağlamak için yapılan projelerde, "*varidat (gelir) temini*", "*gelir bakımından iyi*" gibi söylemlerin kullanıldığı görülür.

Hedef kitle: Bu müsabaka kategorisinde hedef kitlenin genellikle belirgin olarak ifade edilmediği görülür. Ancak diğer müsabaka kategorileri ile karşılaştırıldığında, görece daha konfor ve lüks odaklı mekansal vurgular dikkat çeker. Bunun yanı sıra, bazı yarışmalardaki bekar odaları, bekar apartmanları gibi söylemlerden, farklı hane halklarına göre plan tiplerinin düşünüldüğü sonucuna da ulaşılabilir.

K2-İşçi-memur-göçmen evleri müsabakaları

K2Y1-Halkevi Trakya Göçmen Evleri Proje Müsabakası, 1935

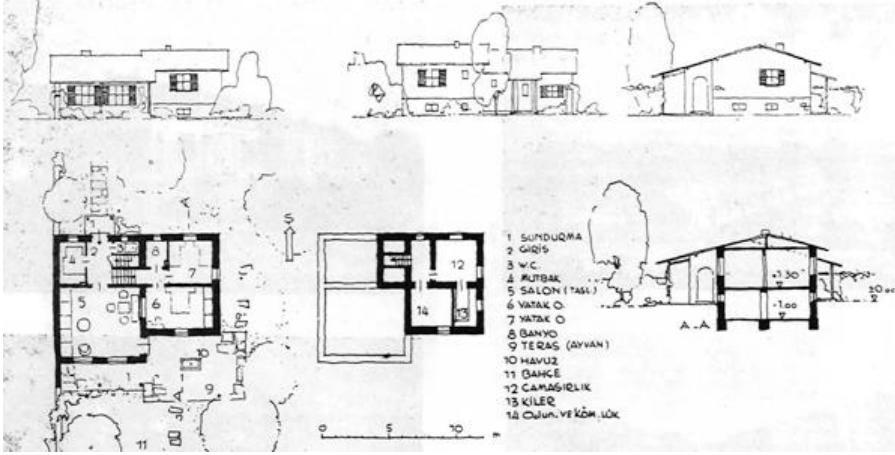
Köylerdeki yaşam şartlarını iyileştirmek ve göçmen yerleşimlerini düzenlemek için açılan yarışmayı, Mimar Abdullah Ziya'nın sunduğu iki ayrı tipten oluşan proje kazanmıştır. Kaynaklarda kazanan eserin raporuna ve projesine ulaşılmıştır ("*Halkevi Trakya*", 1935).

Şekil 4. Halkevi Trakya Göçmen Evleri Proje Müsabakası, Mimar Abdullah Ziya'nın birincilik ödülünü kazandığı projesi (Kaynak: "*Halkevi Trakya*", 1935).

K2Y2-İlk Öğretmen Evleri Proje Müsabakası, 1944

1944 yılında, İlk Öğretim Öğretmenleri Yardım Sandığı tarafından üç farklı iklim türü için tip konut yarışması açılmış ve birinciliği Y. Mimar Eyüp Kömürcüoğlu kazanmıştır. Kaynaklarda, sonuç bilgisine ve birinci olan projenin eser incelemesine ulaşılmıştır ("İlk Öğretmen Evleri", 1944).

Şekil 5. İlk Öğretmen Evleri Proje Müsabakası, Y. Mimar Eyüp Kömürcüoğlu'nun iki odalı, sıcak bölge tipi projesi (Kaynak: "İlk Öğretmen Evleri", 1944).

K2Y3-Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğü Erzurum İşletme, Toplantı Binaları ve Memur Evleri Mahallesi Müsabakası, 1945

Türk yüksek mimarları ve mühendislerinin katılımına açılan yarışmada, birinciliği Y. Mimar Eyüp Kömürcüoğlu ve Prof. Dr. Müh. Mukbil Gökdoğan, ikinciliği Doçent Y. Mimar Orhan Safa ve Doçent Y. Mimar Kemal Ahmet Aru kazanmıştır. Y. Mimar Leman Tomsu'nun, Y. Mimar Kemalî Söylemezoğlu ve Y. Mimar Harika Söylemezoğlu'nun ve Y. Mimar Sabri Oran'ın projeleri ise mansiyon ödülleri almıştır. Kaynaklarda sonuç bilgisine, jüri raporuna, kazanan projelerin teknik çizimlerine ve görsellerine ulaşılmıştır ("Devlet Demiryolları", 1945; "Erzurum D.D.", 1945).

K2Y4-Ereğli Kömür İşletmesi "İşçi Evi" Müsabakası, 1946

İki ayrı tip ev projesinin istendiği yarışmaya toplamda sadece üç proje katılım sağlamıştır. Zeki Sayar'ın ifadesine göre (1946b), uzun ve detaylı müsabaka şartlarından dolayı mimarlar bu yarışmaya katılmayı tercih etmemişlerdir. Kaynaklarda yarışmaya dair sonuç ve jüri raporu-

na ulaşamamış, ancak Zeki Sayar'ın kritik yazısı ve Ereğli Kömür İşletmesi İmar Müdürü'nün cevap yazısı incelenmiştir (Z. Sayar, 1946b; "Ereğli Kömür", 1947). Bu yazılar projenin niteliğine, ön plana çıkan konulara ve projeden beklentilere yönelik bilgiler içermesi ve kritik olarak değerlendirilen konuların gündeme getirilmesi bakımından çalışma çerçevesinde ele alınmıştır.

İşçi-memur-göçmen evleri müsabakalarına dair bulgular

Araştırma çerçevesinde 1930-1950 yıllarında açılmış olan dört müsabakaya dair içerikler irdelenmiştir. Bu bağlamda, işçi-memur-göçmen evleri müsabakalarının söylem gruplarına göre dağılımları Tablo 3'te ifade edilmiştir.

Tablo 3. İşçi-memur-göçmen evleri müsabakaları söylem grupları dağılımı.

İşçi-memur-göçmen evleri müsabakaları				
Söylem Grupları	K2Y1	K2Y2	K2Y3	K2Y4
Tip ve planlama kararları	•	•	•	•
Coğrafi koşullar/iç mekan fiziksel koşulları	•	•	•	•
Yapısal özellikler/malzeme/teknik detaylar	•	•	•	•
Sirkülasyon elemanları/teknik mekanlar	•	•	•	
Vaziyet planı/çevre ve peyzaj öğeleri	•	•	•	•
İkincil fonksiyonlar	•		•	
Niteliksel /soyut söylemler	•	•	•	•
Ekonomi	•	•	•	•
Hedef kitle	•	•	•	•
Kültürel/millî söylemler		•	•	•

Tip ve planlama kararları: Bu söylem grubu incelendiğinde, yarışmalarda genel olarak tip plan beklentisinin öne çıktığı görülür. İçeriklerde, üç tip öğretmen evi, tip 1, tip 2 gibi söylemlere rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra, projelerde coğrafi koşullar çerçevesinde iç mekan kullanımına ve mekansal ilişkilere dair söylemlere yer verilmiştir.

Coğrafi koşullar/iç mekan fiziksel koşulları: Coğrafi ve fiziksel koşullara yönelik söylemler bu yarışma türünde ağırlıklı olarak ön plandadır. Genellikle tip planlar talep edildiğinden bu konu daha da önemle belirtilmiş ve içeriklerde "*mutedil, sıcak ve soğuk bölgelere göre üç sınıf*", "*şimal*

rüzgarları", "Erzurum gibi soğuk bir yer", "iklimi oldukça sert bir bölge" gibi söylemler kullanılmıştır.

Yapısal özellikler/malzeme/teknik detaylar: Bu söylem grubunda genel olarak daha iktisadi, yerel ve iklim koşullarına yönelik çözümlerin ön plana çıktığı görülür. İçeriklerde duvarlar kerpiç, çatı samanla örtülü, mahalli malzeme, saçak ölçüsü gibi söylemlere rastlanır.

Sirkülasyon elemanları/ teknik mekanlar: Bu söylem grubunun, bu yarışma türünde daha asgari koşullarda kullanıldığı dikkat çeker. Özellikle sirkülasyona dair söylemler genellikle bu grupta yer almamaktadır. Bazı yarışmalarda foseptik, odunluk, ocak gibi yerel ihtiyaca yönelik mekansal ve teknik söylemlerin kullanıldığı görülür.

Vaziyet planı/ çevre ve peyzaj öğeleri: Bu söylemlerde genellikle arazi konumlanışı, eğim, mevcut peyzaja uygunluk konuları gündeme getirilmiştir. Bunun yanı sıra, şehircilik kaygısı da içeren Erzurum memur evleri yarışmasında, vaziyet planı kararları genel olarak değerlendirmeye alınmıştır.

İkincil fonksiyonlar: Bu söylemlerin genellikle geleneksel yaşantı üzerinden ve asgari ihtiyaçlar doğrultusunda kullanıldığı görülmüştür. Göçmen evleri yarışmasında köyün genel ihtiyaçları olan ağıl, ahır gibi mekanlara dair söylemlerin yer aldığı görülür. Erzurum memur evleri yarışmasında ise diğer yarışmalardan farklı olarak otel, dükkân, toplantı evi gibi mekanlar dikkat çeker.

Niteliksel/soyut söylemler: Bu yarışmalarda, daha mütevazı yaşam anlayışını tanımlayan bir yaklaşım söz konusudur. Bu bağlamda içeriklerde, köylü yaşayışına uygun, mahalli karakterde, rasyonel gibi ifadeler dikkat çeker. Erzurum memur evleri yarışmasında ise mütevazı, olgun, sevimli gibi kullanımlar ön plana çıkar.

Ekonomi: Ekonomi, bu yarışmaların ön plana çıkan söylemlerindedir. Yarışma içeriklerinde iktisadi, maliyet, tasarruf gibi ifadeler yer alır. Bunun yanı sıra, bazı yarışmalarda "köylüler fabrika tahtası için para bulamaz", "malzeme mahalli, yapım sistemi basit" gibi açıklamalar dikkat çeker. Toplumun daha mütevazı bir gelir grubuna yönelik bu projelerde, ekonomi kriterinin tüm yarışmalarda önemli olduğu söylenebilir.

Hedef kitle: Bu kategoride hedef kitle çok net belirtilmiş ve her yarışma hedeflenen toplumsal gruba göre isimlendirilmiştir.

Kültürel/milli söylemler: Bu yarışma grubunda kültürel ve milli söylemlere dikkat çekilmiş, Türk mimarlar, mesken davası, Türk Y. Mimarları ve Y. Mühendisleri gibi söylemlerin kullanıldığı görülmüştür.

K3-Evler-ucuz evler müsabakaları

K3Y1-Ankara İller Kooperatifi Ev Projeleri, 1948

Başkent Ankara için açılan yarışmada, tek kat üç odalı, tek kat dört odalı, tek kat beş odalı, iki kat dört odalı, iki kat beş odalı, iki kat altı odalı tip A ve iki kat altı odalı tip B kategorilerinde, çeşitli mimarlara ödüller verilmiştir. Kaynaklarda, jüri raporuna ve iki katlı altı odalı B tipi projenin teknik çizimlerine ulaşılmıştır ("Ankara Belediyesi", 1948; "Ankara İller", 1948).

K3Y2-Ankara Belediyesi Ucuz Evler Müsabakası, 1949

Ankara Belediyesi tarafından açılan yarışmada bir katlı iki odalı, bir katlı üç odalı, iki katlı üç odalı, iki katlı dört odalı, iki katlı beş odalı ev tipleri ve genel vaziyet planı olmak üzere, farklı kategorilerde 16 adet ödül verilmiştir. Kaynaklarda, projenin kategori bilgilerine ve sonucuna ulaşılmıştır ("Ankara Belediyesi", 1949).

K3Y3-Emlak Bankası Ucuz Evler Müsabakası, 1949

İstanbul Mecidiyeköy'de, Emlak Bankası tarafından yaptırılması planlanan ucuz evler için açılan yarışmaya 42 proje katılmıştır. Yarışmada iki odalı, üç odalı, dört odalı, beş odalı tek kat, beş odalı iki kat ev tipleri olmak üzere farklı kategorilerde 12 adet ödül verilmiştir. Kaynaklarda, projenin kategori bilgilerine ve sonucuna ulaşılmıştır ("Emlak Bankası", 1949).

K3Y4-Eskişehir Ucuz Ev Tipi Müsabakası, 1950

Türk Yüksek Mimarlar Birliği ve Türk Yüksek Mühendisler Birliği İstanbul Şubesi'nin ortak açtığı yarışmada, iki odalı (A) tipi için birinciliği Y. Mimar Atilla Arpad ve Y. Mimar Aydemir Balkan'ın müşterek projeleri, ikinciliği Y. Mimar Rıza Aşkan'ın projesi kazanmıştır. ("Eskişehir ucuz ev", 1950).

Evler-ucuz evler müsabakalarına dair bulgular

Diğer müsabaka grupları ile karşılaştırıldığında, evler-ucuz evler müsabakalarına dair söylemlerin oldukça kısıtlı olduğu dikkat çeker. Diğer müsabakalarda, sonucun yanı sıra jüri raporlarına, kritik yazılarına ve proje uygulama esaslarına dayalı bilgilere rastlamak mümkünken, evler-ucuz evler müsabakalarına dair kaynaklarda, Ankara İller Kooperatifi Müsabakası dışında, değerlendirme kriterlerinin yer almadığı ya da çok

kısıtlı olduğu, genellikle sadece sonuç bilgilerine yer verildiği görülür (Tablo 4).

Tablo 4. Evler-ucuz evler müsabakaları söylem grupları dağılımı.

Evler-ucuz evler müsabakaları				
Söylem Grupları	K3Y1	K3Y2	K3Y3	K3Y4
Tip ve planlama kararları	•	•	•	•
Coğrafi koşullar/iç mekan fiziksel koşulları				
Yapısal özellikler/malzeme/ teknik detaylar				
Sirkülasyon elemanları/teknik mekanlar	•			
Vaziyet planı/çevre ve peyzaj öğeleri	•	•		
İkincil fonksiyonlar				
Niteliksel/soyut söylemler	•			
Ekonomi	•	•	•	•
Hedef kitle				
Kültürel/milli söylemler				

Tip ve planlama kararları: Bu yarışmalarda konut tipolojileri çok net tanımlanmıştır. İçeriklerde tek katlı üç odalı, tek katlı dört odalı, iki katlı altı odalı gibi söylemler yer almaktadır.

Sirkülasyon elemanları ve teknik mekanlar: Bu söylem grubunda sadece Ankara İller Kooperatifi müsabakasında, merdiven niteliğine dair bir ifadeye yer verilmiştir.

Vaziyet planı/ çevre ve peyzaj öğeleri: Bu yarışmalardan bazılarında, vaziyet planı kararları ve projenin araziye oturumundan kısaca bahsedilmiştir.

Niteliksel/soyut söylemler: Nitelik odaklı söylemlere sadece Ankara İller Kooperatifi müsabakasında yer verilmiştir. Raporun içeriğinde, "*plan çok iktisadi ve kullanışlı*", "*tatminkâr, nizami*" gibi mütevazı söylemler yer alır.

Ekonomi: Ekonomi odaklı söylemler bu kategorideki en belirgin kriter olmuş, yarışmalar da bu doğrultuda isimlendirilmiştir.

Hedef kitle: Bu müsabakalarda hedef kitle, işçi-memur-göçmen evleri müsabakalarındaki kadar belirgin olmasa da ucuz konut ifadesinden ötürü, toplumun görece daha dezavantajlı bir kesimini içerdiği söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Erken Cumhuriyet Dönemi yaşamın her alanında olduğu gibi, kent düzeninde ve mimarlık alanında köklü değişimlerin yaşandığı radikal bir dönem olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, konut yarışmaları da dönemin mimarlık kültürünü ve modern toplumun barınma anlayışını temsil etmeleri açısından tanımlayıcı bir içerik sergilemiştir. Cumhuriyet'in modernleşme idealleri doğrultusunda şekillenen ve mimari tasarım süreçlerinde önemli rol oynayan yarışmalar, toplumsal dönüşüm ve çağdaş yaşam standartlarının belirlenmesinde temel bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Bunun yanı sıra, yarışmalar yerel mimarların kendilerini kanıtlamalarında ve mesleki alanda varlık mücadelelerinde önemli bir fırsat olmuş ve yeni Türkiye'nin kentsel ve mimari kimliğini şekillendirme süreçlerine dahil olmalarına olanak tanımıştır. Bu bağlamda, Erken Cumhuriyet Dönemi konut yarışmaları, yalnızca mimari üretimin değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve kültürel kimliğin oluşumunda da etkili olmuştur.

Çalışma çerçevesinde konut yarışmaları üzerinden yapılan analizler, dönemin sosyo-kültürel dinamiklerini ve modernleşme sürecinin mekansal yansımalarını anlamak adına önemli ipuçları sunmuştur. Araştırma sonuçları belirlenen kategoriler üzerinden değerlendirildiğinde, apartman yarışmalarının diğer kategorilere kıyasla daha kapsamlı bilgiler sunduğu ve belirlenen söylem gruplarının büyük bir kısmına dair veri sağladığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, apartman yarışmalarında yazılı bilgiyi destekleyen görsellere, teknik çizimlere ve diğer katılımcıların projelerine de yer verildiği dikkat çekmiştir. Bu projelerde, apartmanların konumu, tasarım kararları, ekonomik malzeme kullanımı ve sirkülasyon elemanları gibi unsurların öne çıktığı görülmektedir. Bunlara ek olarak, bu projeler sadece konut değil, aynı zamanda sinema, mağaza, pastane gibi ikincil işlevleri de barındırmış, bir anlamda modern kent yaşamının gereksinimlerine uygun bir anlayışla tasarlanmıştır. Öte yandan, işçi-memur-göçmen evleri kategorisindeki yarışmalar, dönemin sosyal konut politikalarına uygun olarak tasarlanan, maliyetin ön planda olduğu projeler ortaya koymuştur. Bu projelerde, yerel malzeme kullanımı ve basit inşaat teknikleri tercih edilmiş, hedef kitlenin ihtiyaçlarına uygun çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Genellikle işçiler, memurlar ve göçmenler gibi toplumsal gruplar için tasarlanan projelerde,

gelir seviyeleri de göz önünde bulundurulmuş, tasarımların ekonomik ve işlevsel olmasına önem verilmiştir. Bu bağlamda, söylemlerde daha mütevazı bir yaşam anlayışını tanımlayan yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu projelerde yer alan planlama kararları, malzeme kullanımı, maliyet ve tasarrufa dayalı çözümler, dönemin sosyal konut ihtiyacına verdiği yanıtları da yansıtmaktadır. Genel olarak müstakil konut anlayışının ön planda olduğu bu kategorideki bazı yarışmalarda, kazanan projelerin çizimlerine de yer verilmiştir. Son olarak, evler-ucuz evler kategorisinde yer alan yarışmaların, ekonomik olarak verimli çözümler üretmeyi amaçlayan projeleri hedeflediği sonucuna ulaşılabilir. Diğer kategoriler ile karşılaştırıldığında, evler-ucuz evler müsabakalarına dair söylemlerin oldukça kısıtlı olduğu dikkat çekmiştir. Ekonomi odaklı söylemler bu konut tipine dair yarışmalardaki en belirgin kriter olmuş, yarışmalar da bu doğrultuda isimlendirilmiştir. Bu kategorideki hedef kitle, işçi-memur-göçmen evleri kategorisi kadar belirgin olmasa da ucuz konut söyleminden ötürü, toplumun görece daha dezavantajlı kesimini içerdiği söylenebilir. Bu bağlamda, bu tip yarışmaların sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, toplumsal ihtiyaçları karşılamayı amaçlayan konut projeleri geliştirmeye odaklandığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, konut türleri ve beklentileri farklı olsa da tüm yarışma kategorilerinde bazı temaların üzerinde daha fazla yoğunlaşıldığı dikkat çekmiştir. Özellikle, güncel yaşam gereksinimlerine uygun, fonksiyonel olarak tatmin edici konutlar tasarlama çabası yarışmalarda genel olarak ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra sağlıklı yaşam alanları, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlar, yerel malzemelerin ve inşaat tekniklerinin kullanımı gibi konular da içeriklerde önemli yer tutmuştur. Projelere nitelik bakımından yapılan yorumlarda ise, tüm kategoriler için günümüz söylemlerinden oldukça farklı ve mütevazı bir yaklaşımın söz konusu olduğu söylenebilir. Projeler güzel, iyi, basit, ideal gibi söylemlerle değerlendirilmiş, bir anlamda evrensel modern mimarlık yaklaşımında olduğu gibi, basit ve kullanışlı olanın iyi olduğunu ifade eden bir tavır sergilenmiştir. Bunların yanı sıra, yarışma içerikleri ve şartnameler incelendiğinde, tüm kategorilerde ön plana çıkan en belirgin konunun ekonomi olduğu görülmüştür. Dönemin kısıtlı koşulları ve yeni kurulan bir ülkenin elzem ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, projelerin iktisadi olmasına verilen önem daha iyi anlaşılabilir.

Erken Cumhuriyet Dönemi konut yarışmaları, tüm içerikleri ile dönemin sosyo-ekonomik koşullarını, modernleşme ideallerini ve yaşanan

mesken problemi sürecini yansıtan önemli belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belgeler, aynı zamanda Cumhuriyet'in erken dönemindeki mimarlık anlayışını, kültürel, ekonomik ve toplumsal yapıdaki dönüşümü anlamak için de faydalı bir kaynak niteliğindedir. Öte yandan, konut mekanının bir yarışma konusu olarak ele alınması ve toplumun dezavantajlı grupları da gözetilerek, ekonomik konut üretimi için bir yöntem olarak geliştirilmesi oldukça değerli bir yaklaşımdır. Türkiye'de, 1950'den sonra yaşanan kentleşme süreçleri ve paralelinde konut mekanının geçirdiği dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin bu yaklaşımı oldukça önemli ve kayda değerdir.

Extended Abstract

Housing in the Early Republican Turkey: An Evaluation from the Competition Perspective

Pınar Şahin³

ORCID: 0000-0003-3956-9440

Housing competitions organized in the Early Republican Era were among the important tools that shaped the architectural understanding and housing policies of the period. In addition to functioning as an essential mechanism in shaping and defining the modern architectural identity of the country, competitions were also pioneering in terms of reflecting the ideological foundations of the period and representing the effort to create a national architectural identity. In addition, the use of competitions as a method to solve the housing problem and the structuring of competitions through modern and affordable housing projects was a remarkable attitude in terms of periodic dynamics. Also, the periodicals *Mimar/Arkitekt* and *Mimarlık* underlined the need for a solution to the existing housing problem with their articles and supported the competitions by sharing the specifications, results, participating projects, critiques, and explanatory articles. This approach is crucial for understanding the perception of modern housing in new Turkey, changes in design criteria, and the shaping of housing policies in line with the state's modernization and development goals. In this context, this study aims to analyse the content of housing competitions in the Early Republican Period and to draw conclusions about the understanding of housing during that period.

This study utilized the content analysis method to identify the themes, evaluation criteria and period-specific housing approaches that came to the fore in housing competitions of the Early Republican Period. In this context, the study analysed the specifications, jury committee reports, short reports, and critiques on housing competitions published in the periodicals *Mimar/Arkitekt* and *Mimarlık* between 1930 and 1950. In the first stage of the study, in order to provide data for the research,

³ Asst. Prof. Dr., Bahçeşehir University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: pinar.sahin@bau.edu.tr

housing competitions were categorized into three main categories: apartments, worker-civil servant-migrant houses, and houses-cheap houses. Competitions under each category were identified through systematic coding to be used in the analysis and tables in the following sections. In the next stage, the competition texts were analysed in detail to provide data for content analysis, and discourse groups - themes - were determined in line with the prominent concepts. These discourse groups were classified under ten main headings: type and planning decisions, geographical conditions/interior physical conditions, structural features/materials/technical details, circulation elements/technical spaces, site plan/environmental and landscape elements, secondary functions, qualitative/abstract discourses, economy, target group, and cultural/national discourses. Thus, a framework was drawn to evaluate the data obtained from the contents of housing competitions within the context of discourse groups and to explain, relate, and interpret them according to the conditions of the period.

When the research findings were evaluated, it was seen that the analysed contents contained more detailed information about apartment competitions and provided data on most of the identified discourse groups. The aim of designing functional, economical, and modern housing projects was generally emphasized in the content of these competitions. In addition, these projects not only included housing but also secondary functions such as cinemas, shops, and bakeries, and in a sense, were designed in accordance with the requirements of modern urban life. In these projects, elements such as the location of the apartment buildings, interior design, the use of economical materials, and circulation elements were also prominent. On the other hand, the competitions in the category of worker-civil servant-migrant houses were designed in accordance with the social housing policies of the period, and in this context, cost was a prominent issue. In these projects, the use of local materials and simple construction techniques were preferred, and solutions suitable for the needs of the target group were tried to be produced. In these projects, which were generally built for social groups such as workers, civil servants, and migrants, the emphasis was on the economy and functionality of the designs, taking into account their income levels. In this context, there was a more modest approach in the discourses that defined the understanding of life. The planning decisions, use of materials, and cost-saving solutions in these projects also

reflect the period's responses to the need for social housing. Finally, the housing competitions in the category of houses-cheap houses presented projects that aimed to produce economically efficient solutions. Compared to the other competition groups, the discourses about the houses-cheap houses competitions were quite limited. Economy-oriented discourses have been the most prominent criterion in the competitions for this housing type, and the competitions have been named accordingly. Although the target group in these competitions was not as clear as in the previous category, it can be said that they cover relatively more disadvantaged segments of society due to the discourse of cheap housing. In this context, it is possible to say that these competitions focused on developing projects aiming to meet basic housing needs within the framework of the social state approach.

The Early Republican Period stands out as a period of radical changes in urban organization and architecture, as in every aspect of life. In this context, housing competitions exhibited a defining content in terms of reflecting the architectural understanding of the period and the needs of modern society. The housing competitions discussed in this study are important documents reflecting the socio-economic and cultural conditions of the period, the ideals of modernization, and the understanding of architecture. When the research results are analysed, it is noteworthy that although the housing types and expectations differed, the competitions focused on similar issues within the framework of the housing understanding of the period. In particular, the effort to design dwellings that are economical, functional and responsive to the requirements of the new living culture has generally come to the forefront in the competitions. In this context, housing competitions not only enabled the development of new design ideas but were also used as a method for the production of economic and functional housing projects that met social needs. Shaped in line with the modernization goals of the period, these competitions have an important place in Turkey's architectural history and urbanization process.

Kaynakça/References

Adamczyk, G., Chupin, J., Bilodeau, D. ve Cormier, A. (2004, Haziran 4-8). *Architectural competitions and new reflexive practices*. Between Research and

- Practice joint ARCC–AEEA Conference, Dublin, Ireland.
https://ccc.umontreal.ca/PDF/2004_ADAMCZYK_architectural.PDF
- Alsaç, Ü. (1973). Türk mimarlık düşüncesinin cumhuriyet devrindeki evrimi. *Mimarlık Dergisi*, 121, 12-25.
- Alsaç, Ü. (1976). *Türkiye'deki mimarlık düşüncesinin Cumhuriyet dönemindeki evrimi* (378851). [Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Altan, T.E. (2001). Zeki Sayar, Türkiye'de mimarlığın profesyonelleşme sürecinde bir mimar. *Mimarlık Dergisi*, 300, 14-22.
- Ankara'da apartman proje müsabakası. (1934). *Mimar*, 05 (41), 139-143. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/15/72.pdf> adresinden erişildi.
- Ankara Belediyesi İller Kooperatifi evleri jüri raporu. (1948). *Mimarlık*, 2, 6-7. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1948-sayi-2> adresinden erişildi.
- Ankara Belediyesi ucuz ev müsabaka sonucu. (1949). *Mimarlık*, 1, 19. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1949-sayi-1> adresinden erişildi.
- Ankara'da Cebeci'deki fidanlık yerine yapılacak mahalleye ait müsabaka jürisi raporu. (1948). *Mimarlık*, 4, 7-8. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1948-sayi-4> adresinden erişildi.
- Ankara İller Kooperatifi ev projesi müsabakası. (1948). *Mimarlık*, 4, 9-11. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1948-sayi-4> adresinden erişildi.
- Ankara sineması. (1945). *Mimarlık*, 1, 35. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1945-sayi-1> adresinden erişildi.
- Ankara'da sinema proje müsabakası neticesi. (1945). *Arkitekt*, 01-02, 46. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/128/1509.pdf> adresinden erişildi.
- Ankara'da yapılacak sinema binası proje müsabakası jüri raporu. (1945). *Mimarlık*, 2-3, 34-37. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1945-sayi-23#page=1> adresinden erişildi.
- Aslanoğlu, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı 1923-1938*. Ankara: Odtü Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Aygün, M. (2004). Tarihsel dönemde proje yarışmaları. *Mimarlık Dergisi*, 320. 28 Aralık 2024 tarihinde

- <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=38&RecID=837> adresinden erişildi.
- Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve toplumsal hareketliliğin yörüngesinde Cumhuriyet'in imarı. Y. Sey, (Ed.), *75 Yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (ss.255-272). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Bozdoğan, S. (1998). Türk mimari kültüründe modernizm: genel bir bakış. S. Bozdoğan, R. Kasaba (Der.), *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik* içinde (ss.118- 135). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozdoğan, S. ve Akcan, E. (2012). *Turkey modern architectures in history*. London: Reaktion Books.
- Çocuk Esirgeme Kurumu kira evi, Ankara. (1936). *Arkitekt*, 03 (63), 73-75. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/129/1490.pdf> adresinden erişildi.
- Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğü'nün Erzurum İşletme, Toplantı Binaları ve Memur Evleri Mahallesi Müsabakası. (1945). *Arkitekt*, 05-06 (161-162), 100-106, 121. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/133/1545.pdf> adresinden erişildi.
- Dokgöz D. (2013). Erken Cumhuriyet dönemi konut mimarlığının dönüşümü. *Betonart*, 36, 46-51.
- Duyumlar. (1936). *Arkitekt*, 04 (64), 128. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/131/1534.pdf> adresinden erişildi.
- Eldem, S.H. (1931). Evlerimizin içi. *Mimar*, 7, 233-236. 27 Kasım 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/274/3827.pdf> adresinden erişildi.
- Emlak Bankası ucuz evler proje müsabakası sonucu. (1949). *Mimarlık*, 1, 18. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1949-sayi-1> adresinden erişildi.
- Ereğli Kömür İşletmesi "İşçi Evi" Müsabakası Münasebetiyle Tartışmalar. (1947). *Arkitekt*, 01-02 (179-180), 44-45, 51-52. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/17/90.pdf> adresinden erişildi.
- Erzurum D.D. Yolları Mahallesi proje müsabakası sonucu. (1945). *Mimarlık*, 2-3, 8-15, 121. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1945-sayi-23> adresinden erişildi.
- Eskişehir ucuz ev tipi müsabakası sonuçları. (1950). *Mimarlık*, 3, 38. 07 Temmuz 2024 tarihinde <https://mimarlikdergisi.md1927.org.tr/sayilar/mimarlik-dergisi-1950-sayi-3> adresinden erişildi.
- EtimolojiTürkçe. (t.y.). *Konkur kelime kökeni*. EtimolojiTürkçe.com. Erişim Ağustos 18, 2024, <https://www.etimolojiturkce.com/>

- Halkevi Trakya Göçmen evleri proje müsabakasında kazanan eserin raporu. (1935). *Arkitekt*, 07-08 (55-56), 205-206. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/75/731.pdf> adresinden erişildi.
- Himayei Etfal apartmanı proje müsabakası. (1934). *Mimar*, 03 (39), 71-76. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/13/49.pdf> adresinden erişildi.
- Hsieh, H. F., ve Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15, 1277-1288.
<http://dx.doi.org/10.1177/1049732305276687>
- İlk Öğretmen Evleri Proje Müsabakası. (1944). *Arkitekt*, 01-02 (145-146), 14-16. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/118/1345.pdf> adresinden erişildi.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal yapı, toplumsal değişme*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Larson, M. S. (1994). Architectural competitions as discursive events. *Theory and Society*, 23, 469-504.
- Mortaş, A. (1937). Çocuk Esirgeme Kurumu Apartman, Sinema, Havuz, Gazino ve Garaj Binası. *Arkitekt*, 12 (84), 331-336. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/53/461.pdf> adresinden erişildi.
- Mortaş, A. (1943). Ankara'da mesken meselesi. *Arkitekt*, 11-12 (143-144), 239-240. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/117/1323.pdf> adresinden erişildi.
- Prasad, B. D. (2008). Content analysis. *Research Methods for Social Work*, 5, 1-20.
- Sayar, Y. (2004). Türkiye'de mimari proje yarışmaları 1930-2000: Bir değerlendirme. *Mimarlık Dergisi*, 320. 28 Aralık 2024 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=38&RecID=837> adresinden erişildi.
- Sayar, Z. (1946a). Mesken davası. *Arkitekt*, 03-04 (171-172), 49-50. 18 Ağustos 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/71/661.pdf> adresinden erişildi.
- Sayar, Z. (1946b). Ereğli Kömürleri İşletmesinin (İşçi Evi) Müsabakası Münasebetiyle. *Arkitekt*, 11-12 (179-180), 271-272, 284. 07 Temmuz 2024 tarihinde <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/76/758.pdf> adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de kentleşme yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. Y. Sey (Der.), *75 Yılda değişen kent ve mimarlık içinde* (ss. 106-134). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). Almanca konuşan planıcı ve mimarların Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının planlaması ve konut sorununun çözümüne katkıları üzerine. 18 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sie/trindex.htm> adresinden erişildi.

- Tekeli, İ. (2015). Zeki (Selah) Sayar'ın yaşamı ve mimarlığın toplumsal bağlamı. A. Cengizkan, D. İnan, N. M. Cengizkan (Der.), *Zeki Sayar ve Arkitekt: tasarlama, örgütlenmek, belgelemek içinde* (ss. 19-35). Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Tostrup, E. (2010). Promoting the best: on competition rhetoric. M. Rönn, R. Kazemian ve J.E. Andersson (Ed.). *The architectural competition – research inquiries and experiences içinde* (ss. 77-96). Stockholm: Axl Books.
- Ünalın, Ç. (2002). *Cumhuriyet mimarlığının kuruluşu ve kurumsallaşması sürecinde Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye*. Ankara: Mimarlar Derneği.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Pınar Şahin

Lisans derecesini Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden, yüksek lisans derecesini ise aynı üniversitenin Bina Araştırma ve Planlama Programı'ndan almıştır. Yüksek lisans eğitiminin ikinci yılını Hollanda'da Eindhoven Teknik Üniversitesi'nde tez öğrencisi olarak tamamlamıştır. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli ofislerde ve uluslararası firmalarda mimar olarak görev almıştır. Doktora eğitimini İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Mimari Tasarım Programı'nda tamamlamıştır. Şahin halen Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev almaktadır. Çalışma alanları arasında konut araştırmaları, mimarlık ve medya, modernite ve kültür kuramları, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı ve mimarlık eğitimi bulunmaktadır.

Pınar Şahin received her bachelor's degree from Yıldız Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, and her master's degree from the Building Research and Planning Program of the same university. She completed the second year of her master's degree as a thesis student Eindhoven University of Technology in the Netherlands. After returning to Turkey, she worked as an architect in various offices and international firms. She completed her PhD in Architectural Design Program at Istanbul Technical University. Şahin currently works as an Assistant Professor at Bahçeşehir University, Department of Architecture. Her research interests include housing studies, architecture and media, theories of modernity and culture, Early Republican Period architecture and architectural education.

E-posta: pınar.sahin@bau.edu.tr, pinarsahinarch@gmail.com

Mersin'de Cumhuriyet Dönemi (1925-1965) Köy Okullarının Sürdürülebilir ve Uyarlanabilir Yeniden Kullanımı İçin Bir Değerlendirme¹

Ayşe Manav²

ORCID: 0000-0002-3290-742X

Öz

Bu araştırma, Cumhuriyet tarihimizin ve kültürel mirasımızın önemli bir parçası olan köy okullarının sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeni bir işlevle yeniden kullanım olasılıklarına odaklanmaktadır. Köy okulları, yakın tarihin ve kırsal kültürel mirasın anlaşılması için iyi birer kaynak oluştururken, bu konudaki yeni tartışmalara alan açacağı düşüncesiyle bu çalışmanın konusu olarak seçilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren okur yazarlığın tüm yurttan yaygınlaştırılması ve çağdaş yaşama dahil, üretken vatandaşların yetiştirilmesi amaç edinilmiştir. Bu amaçla köy yerleşimleri başta olmak üzere geniş bir coğrafyada okullar inşa edilmiştir. Ancak 1950 sonrası değişen eğitim politikalarıyla taşınalı eğitime geçilmesi ve eğitim öğretimin merkezde toplanması, başlangıçtaki eğitim politikalarına göre planlanmış ve inşa edilmiş köy okullarının çoğunun terkedilmesine sebep olmuştur. Çalışmada; Mersin İl'inin dokuz farklı ilçesindeki, 1925-1965 yılları arasında inşa edilmiş yirmi köy okulu binası, ek yapıları ve kırsal çevreye ait veriler konu edilmiştir. Okul binalarının tespiti ve analizi, yapıdan ve çevreden gelen değerlerin araştırılması, kültürel mirasın sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeniden kullanımının değerlendirilmesi çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Sonuç olarak Mersin İl'indeki köy okulu yapılarının, eğitimsel işlevi saklı kalmak kaydıyla sürdürülebilir, uyarlanabilir ve çeşitli yeniden kullanım olanakları sunduğu, benzer değerlendirmenin ülke genelindeki diğer köy okullarında da yapılabileceği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet Dönemi, kırsal miras, köy okulları, Mersin, sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeniden kullanım*

¹ Toros Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenmiş, "2021-GSTMF-AM-1" numaralı ve "Kavaközü Köyü İlkokulu'nun kırsal kültürel mirasın sürdürülebilir korunması kapsamında belgelenmesi ve yeniden işlevlendirilmesi için bir öneri" başlıklı araştırma projesinden üretilmiştir. Ayrıca sözlü bildiri olarak; 8. Kent Araştırmaları Kongresi'nde yazar tarafından Kasım 2023 tarihinde, Ankara'da sunulmuştur.

² Toros Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi/ Mimarlık Bölümü, Mersin, E-Posta: ayse.manav@toros.edu.tr

An Evaluation of the Sustainable and Adaptive Reuse of Village Schools in the Republican Era (1925-1965) in Mersin³

Ayşe Manav⁴

ORCID: 0000-0002-3290-742X

Abstract

This research focuses on how village schools, which are an important part of our Republican history and cultural heritage, can be reused with a sustainable and adaptive, new function. Village schools have been chosen as the subject of this study with the idea that they provide a good source for understanding recent history and rural cultural heritage, and open up new discussions on this topic. Since the early years of the Republic, the aim has been to widely spread literacy throughout the country and to educate productive citizens who are integrated into contemporary life. To achieve this goal, schools were built in a wide geographical area, especially in rural settlements. However, the shift to transportation-based education and the centralization of education after 1950 led to the abandonment of many village schools that were initially planned and built according to the earlier education policies. In this study, twenty village school buildings that were constructed between 1925-1965 and are currently inactive in nine different districts of Mersin province, along with their additional buildings, and the data related to the rural environment, have been the subject of investigation. The method of the study consists of identifying and analyzing school buildings, investigating the possibilities from the buildings and the environment, and evaluating the sustainable and adaptive reuse of cultural heritage. As a result, it has been understood that the village school buildings in Mersin offer sustainable, adaptable and various reuse possibilities, provided that their educational function remains reserved, and a similar evaluation can be made in other village schools in the country.

Keywords: *Republican Period, rural heritage, village schools, Mersin, sustainable and adaptive reuse*

³ It was produced from the research project supported by Toros University BAP Unit, numbered "2021-GSTMF-AM-1" and titled "A proposal for the documentation and refunctioning of Kavaközü Village Primary School within the scope of sustainable protection of rural cultural heritage". Additionally, as a verbal declaration; Presented by the author at the 8th Urban Research Congress in Ankara, November 2023.

⁴ Toros University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Architecture/Mersin, E-mail: ayse.manav@toros.edu.tr

Giriş

Cumhuriyetin ilanından 1950'li yıllara kadar geçen süreçteki eğitim politikaları ve mimari tasarımlar köy okulların biçimlenmesinde büyük öneme sahiptir. Çağdaş ve okuryazar vatandaşlar yetiştirilmesi hedefiyle Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra atılan adımlarla her köyde bir okul inşası programı başlatılmıştır. Başlangıçta Mimar Kemalettin ve Mukbil Kemal Taş'ın hazırladığı okul projeleri, tip proje olarak kullanılmışsa da sonrasında Maarif Vekâlet'ince kırsaldaki durumun tespiti üzerine köy okullarının inşası konusunda çeşitli proje çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemde yurtdışından gelen mimarlar tip projeler üreterek ilk tasarımları ortaya koymuştur (Alpagut, 2012, s. 78; Eres, 2023, s. 30-37). 1930-1940 arasında Maarif Vekâleti mimari bürosu tarafından farklı zamanlarda hazırlanan tip projeler, sonrasında ise 1940'ta açılan köy okulları mimari proje yarışmasıyla elde edilen projeler kullanılmıştır. Geçen sürede yapıların tasarımında; iklimle uyumluluk, kolay inşa edilebilirlik, köyde gerçekleştirilecek farklı eğitim modellerine cevap verecek nitelikte atölye tipi yapılar ve açık alanlarının olmasına önem verilmiştir. Ayrıca okul yapılarıyla bitişik ya da ayrıık öğretmen lojmanları, öğrencilerin kullanımı için tuvalet tasarımları projelerin birer parçası olmuştur. Ancak 1950 sonrasında eğitim politikalarındaki değişimler ve 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren taşınalı eğitime geçilmesi, köy okullarını atıl hale getirmiştir.

Ülkemizin hemen hemen her köyünde olup çoğu kullanılmayan veya harap haldeki bu yapılar, kültürel miras niteliğindedir. Aynı zamanda bu yapılar, varoluşları süresince; yeni kurulmuş bir ülkedeki kırsalın kalkınması ve eğitimi politikalarının ve döneminin birer tanığıdır. Tip okul projelerinin elde edilmiş yöntemleri, yapıların köylüler ve öğretmenlerle birlikte inşa edilmesi, tasarımlarının ve malzeme kullanımının yere özgü oluşu, yerel halkın ortak hafızasındaki anılar açısından ise bu yapılar dönemin önemli birer belgesidir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında tasarlanmış ve inşa edilmiş bu kültür varlıklarının öneminin yeteri kadar anlaşılmadığı görülmüş ve günümüz yaşantısına sürdürülebilir ve uyarlanabilir bir kullanımla dahil edilmemesi büyük bir kayıp olarak değerlendirilmiştir.

Bu negatif görünümün yanı sıra Türkiye'nin çeşitli noktalarında ayakta kalmış köy okulu örnekleri, özellikle 2000'lerle birlikte güncel akademik çalışmaların ve kamu destekli az sayıdaki uygulamanın konusu olmaya başlamıştır. Türkiye genelinde köy okulu örneklemine odaklanan araştırmalar sınırlandırılarak incelendiğinde hem bölgesel ölçekte hem de tekil yapı ölçeğinde değerlendirmelere ulaşılmıştır. Bursa (Sayın ve Coşkun, 2021, s. 385-401), Ürgüp (Dırık, 2023, s. 7-15), Sinop (Atıcı, 2021, s. 435-455), Samsun (Atıcı ve Çelemoğlu, 2021, s. 192-219), Muğla (Sözeri Yıldırım ve Ökten, 2020, s. 384-398) ve Düzce'de (Sahtiyancı ve Benli Yıldız, 2020, s. 589-603) tekil yapı ölçeğinde mevcut durum analizlerine odaklanan çalışmaların yürütüldüğü, yapıların toplumsal bellekle ilişkilerinin ve kültürel miras niteliğinin vurgulandığı görülmektedir. Kayseri (Özbek, 2019, s. 267-286), Denizli (Türkmen, 2022, s. 355-393), Kocaeli (Erol, 2021, s. 242-284), İzmir (Kul, 2012, s. 259-284), Sinop (Güneş ve Kartal, 2022, s. 214-228) ve Konya (Özden Öner, 2019, s. 881-903) illerinde yer alan Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim yapıları, bütüncül bir yaklaşım ile ele alan araştırmalarca incelenmiştir. Denizli ve Kocaeli kentlerinde örneklemi oluşturan yapılar, dönemin eğitim politikaları ve bölgesel verileri ile ilişkili tartışılırken, İzmir, Kayseri ve Konya örneklerinde yapılar, mimari nitelikleri ve tip proje olgusu bağlamında irdelenmekte ve Sinop örneğinde ise yapılar morfolojik olarak incelenmektedir. Ayrıca, Türkiye'de Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) köy okullarına ilişkin farklı disiplinlerde doktora ve yüksek lisans tez çalışmaları mevcuttur. Bunlardan Mersin (Kavas, 2020), Antalya (Karaca, 2023), Çanakkale (Aktürk, 2020), ve İstanbul (Gürtekin, 2022) kentleri üzerine yapılan çalışmalar mevcut veriyi derlemekte ve bir bütün olarak sunmaktadır. Mudanya (Bozkan, 2022), İzmir (Kul, 2010), Safranbolu (Karatay, 2021), Mersin (Küçükaliç, 2013) örneklemelerinin irdelendiği araştırmalar ise tek yapı ölçeğinde mimari mirasın korunması bağlamında bir tartışma sunmakta ve öneri ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, köy okullarının tekil ya da bölge ölçeğinde araştırılması veya belgelenmesi söz konusudur. Literatürde yer alan bütün bu çalışmalardaki araştırma probleminin; köy okullarının kültürel miras bağlamı yerine daha çok okul işlevindeki yapı türlerinin belgelenmesi üzerine oluşu, Mersin İl'indeki yapıları farklı bir perspektiften değerlendirmeyi gerektirmiştir. Çağdaş bir yaşamın parçası olarak sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeni bir kullanım üzerine olasılıklar tartışılmıştır.

Materyal ve Metod

Mersin'de Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilmiş köy okullarının kültürel miras bağlamında tespiti, sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeniden kullanım olasılıklarının araştırılması ve tartışılması çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Mersin'in çalışma alanı olarak seçilmesinde ise iki neden vardır. Birincisi; Mersin'in farklı iklim özelliklerinin etkisinde, kıyı veya yayla kırsalındaki köy okullarının biçimlenişi ve malzeme kullanımını yönünden tipolojik çeşitlilik oluşturacağı düşüncesidir. İkincisi ise kırsalının sahip olduğu kültürel ve doğal miras zenginliğinin köy okullarının farklı işlevlerle yeniden kullanımı için sunduğu olasılıklardır. Mersin kırsalı bu bağlamda keşfedilmemiş büyük bir kaynak sunmaktadır. Yöreye özgü sosyal ve ekonomik değerlerin anlaşılması, kültürel mirasın korunması, kırsal kalkınma ve yeniden kullanım için yapılacak değerlendirmelere yönelik değerler sunmaktadır.

Çalışma ise iki ana araştırma ilkesi üzerinden sürdürülmüştür. İlki Mersin'de inşa edilen köy okullarının kültürel miras olarak korunabilmesi için literatür ve saha araştırmasına dayalı verinin toplanmasıdır. Bunun için öncelikle Cumhuriyet tarihinde köy okullarının üretim süreci ve Mersin'de eğitim öğretimin tarihi konulu bir literatür araştırması yapılmıştır. Sonrasında 2021-2023 yılları yaz dönemlerinde Mersin sınırlarındaki köy okullarının mimari, yapısal ve kullanım durumlarının anlaşılmasına yönelik sahada ayrıntılı tespitler ve envanter çalışması gerçekleştirilmiştir. Okullara ait bu bilgilerin belgelenmesi için yapı tespit fişleri oluşturularak bilgiler toplanmıştır. Binaların ve ek yapılarının plan krokileri yerinde tespit fişlerine çizilerek sonrasında sayısal ortama aktarılmıştır. Ayrıca genel yapı biçimlenişi, malzeme kullanımı, cephe unsurları ve okul bahçesindeki dış mekân elemanları yerinde belirlenmiş, tüm bilgiler fotoğrafla da belgelenerek kayıt altına alınmış ve tablolara aktarılmıştır. Mersin'in on üç ilçesinden dokuzunda (Akdeniz, Anamur, Çamlıyayla, Erdemli, Mezitli, Mut, Silifke, Tarsus ve Toroslar), Mersin'in yayla ve kıyı köylerindeki farklı iklim tiplerinden etkilenen yirmi okul binası ve ek binaları belgelenmiştir. Saha çalışması için araştırma sırasında Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün arşivinden yararlanılmıştır. Arşivde köy okullarının ada/parsel, arazi/bahçe kullanımı ve ekili alan, aktif kullanım bilgilerine ulaşılmıştır. İkinci araştırma ilkesi ise okulların yeniden kullanımına yönelik değerlendirmelerin yapılması için kıstas-

ların belirlenmesi üzerinedir. Yeniden kullanım için; Dünya’da ve Türkiye’de uygulanmış örnekler, literatürdeki kıstaslar referans alınarak değerlendirilmiştir. Mersin’deki köy okullarının kullanımına dair bulgular, başka illerdeki köy okullarının yeniden kullanıma yönelik uygulamalar, kırsala özgü yerel ekonomik ve sosyal değerler, sit alanları, tescilli kültürel veya doğal miras varlıkları, ulaşım ve iletişim olanakları karar alma da kolaylaştırıcı kıstaslar olarak kabul edilmiştir. Adana- Mersin Planlama Bölgesi 1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, 2024), kararların alınmasında üst ölçek planlarla uyumun önemi gereği (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Komitesi [ICOMOS], 2011a, s. 5), yol gösterici bir belge olarak değerlendirilmiştir.

Kültürel Miras Niteliğindeki Yapıların Sürdürülebilir Yeniden Kullanımı ve Kalkınma Açısından Önemi

Kültürel mirasın korunması konusundaki çalışmalar, mirasın yerden ve anı değerinden bağımsız düşünülmemeyeceğini (ICOMOS, 2008, s. 3), aynı zamanda sürdürülebilir bir geleceğin ve kalkınmanın anahtar parçası olarak kaynak oluşturduğunu (ICOMOS, 2011b, s. 1; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], 2013, s. 2-3) uzun bir süredir vurgulamaktadır. Kültürel bir mirasın yeniden kullanımıyla bu alanda uzmanlaşmış teorisyenler, politika geliştiriciler ve uygulayıcıların yetişmesi, iş gücü ve değer kayıplarının önlenmesi, herhangi bir uzmanlığı olmayan vatandaşın kültürel miras bilincine sahip olması, turizmin gelişmesi gibi kalkınmayla ilişkili kazanımların sağlanacağı bilinmektedir (ICOMOS, 1975). Mevcut yapıların yıkılarak ortadan kaldırılmasının doğuracağı maliyet ve enerji kayıpları yerine, yine aynı yapının bir kaynak olarak görülüp değerlendirilmesi sonucu edinilecek kazanımlar sürdürülebilirliğin bir parçası olarak karşımıza çıkar (Pintossi vd., 2023, s. 102811). Son dönemlerde kültürel miras niteliğindeki binaların ve her türlü koruma faaliyetinin 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkisi uluslararası gündemin önemli bir parçası olmuştur (Hoşkara, Lombardi ve Doğaner, 2021, s. 1966) ve mimari koruma ilkelerinin ekonomik ve çevresel değerleri gözeterek geliştirilmesi özellikle teşvik dilmektedir (Cucco vd., 2023, s. 204). Bu nedenle kültürel miras yapı ve alanların sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeniden kullanımı, kalkınma için önemli bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Kültürel miras niteliğindeki tescilli mevcut bir binanın, değerini ve kullanışlı özelliklerini kaybetmeden çağdaş kullanıma sahip olması sürdürülebilir ve uyarlanabilir bir yeni-

den kullanımı tarif eder (Aigwi vd., 2020, s. 2; Wilkinson, Remøy ve Langston, 2014, s. 21). Bu tür binalara veya alanlara tarihi bağlamını gözeterek, miras değerini ve karakterini bozmadan, çağdaş bir katman eklemeyen uyarlamalar başarılı bir yeniden kullanım olarak kabul edilmektedir. Yeni kullanım önerisinin ise iyi bir planlamaya sahip olması ve miras alanlarının geleceğine ilişkin kaygılar taşıması beklenmektedir (Department of the Environment and Heritage [DEH], 2004, s. 3). Ayrıca mirasın konumlandığı yerleşimin büyüklüğüne bakılmaksızın, bazen küçük veya az bilinen yerlerde dahi, toplumun refahı ve ekonomik büyüme için etkili ve önemli bir role sahip olabilir (Gravagnuolo, Micheletti ve Bosone, 2021, s. 2). Bu nedenle kırsal kültürel mirasın korunması konusu da korumanın uluslararası ve ulusal gündeminde kendine önemli bir yer edinmiştir (ICOMOS, 2017).

Teorik olarak kültürel mirasın yeni bir işlev verilerek korunmasıyla sürdürülebilir kalkınma ilişkisi uzun süredir anlaşılacakla birlikte, bu bölümde konunun derinleştirilmesi amaçlanmıştır. Uyarlanabilir ve sürdürülebilir yeniden kullanıma yönelik bir perspektif oluşturması için kırsal yerleşmelerde gerçekleştirilen yeniden kullanım uygulamaları, karar vermede kolaylaştırıcı kistasların belirlenmesi için konuyu farklı yönlerden ele alan bilimsel çalışmalar irdelenmiştir.

Uygulama örneklerin seçiminde herhangi bir fonksiyona veya bina kapasitesine bakılmaksızın yapıların, tıpkı köy okulları gibi, kırsal bir yerleşmede var oluşuna dikkat edilmiştir. Örnekler incelendiğinde farklı yıllardaki uygulamalarda çoğunlukla kırsalda turizm yoluyla kalkınmanın hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bunun için turizm destinasyonu, çekim merkezi, müze/yaşayan müze işlevlerinin tercih edildiği ancak bir yandan da özgün işlevlerin sürdürülerek yapıların miras değerlerinin deneyimlenebildiği görülmektedir. Bazı yapılarda ise kazı araştırma merkezi, izci karargâhı, konaklama, etkinlik merkezi gibi yerelin ihtiyaçlarına yönelik farklı işlevlerin uygulamada yer bulduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Dünyadan ve Türkiye’den kültürel miras yapılarında yeniden kullanım örnekleri, (Kaynak: Europa Nostra, 1978 – 2022).

Proje adı ve yeri	Yapının/Alanın özellikleri	Yılı	Eski işlev	Yeni işlev
1 Montelagello renewal scheme- İtalya	20 yy.’da derk edilmeye başlanan bir Ortaçağ köyü	1993	Surlarla çevrili köy	Tarihi köy, turis- tik konaklama yerleri
2 Peggs Barn, Whitacre Heath – Birleşik Krallık	12. yy.’a ait, ahşap iskeletli bina, yalnızca üç adet örneği kalan özel bir planlamaya sahiptir.	1994	Çiftlik evi	İzci karargâhı Tarihi ve kültürel cazibe merkezi, geçici olarak halka açık ve kiralık tesisler
3 Marinefort Tre Kroner- Danimarka	1713’te Kopenhag limanındaki ilk Marinefort Tre Kroner yerine 1786’da kurulan	1994	Deniz kalesi	Elektrik üretimi, endüstriyel anıt, doğal, kültürel, turistik çekim merkezi
4 Aberdulais Falls Waterwheel and Power Generation, Neath - Birleşik Krallık	Bakır eritme işinin bölgede bir gelenek haline gelmesinde etkili olan ve sonrasında teneke imalatı gibi endüstriyel üretimlerin gerçekleştiği, 1830’larda terk edilmiş bir yerleşkedir.	1994	Teneke işleri tesisi	Turistik merkez, kültür merkezi, yaşayan müze
5 Szántódpuszta Center for Tourism and Culture - Macaristan	18. ve 19. yy.’a ait önemli bir Macar arazisinin yerel mimar- risinin korunması ve turistik amaçlar için kullanımı.	1994	Çiftlik arazisi	Turistik merkez, kültür merkezi, yaşayan müze
6 Rødkilde Vandmølle Watermill- Danimar- ka	Tahıl öğütme için kullanılan su değirmenindeki özel bir düzenek yardımıyla su sıcak- lığı belirli derece aralığında kalabilmektedir.	1996	Su değirmeni	Su değirmeni, kültürel çekim merkezi
7 Abbey "do Pelouro Axeito", Caldelas de Tui near Pontevedra - İspanya	18. yy.’a ait bir manastır, iki katlı ana bina ile ek binalardan oluşur.	1997	Manastır	Kırsal turizm, konferanslar ve kültürel faaliyet- ler merkezi
8 Beech Farm- Birleşik Krallık	15. yy.’a ait, ahşap iskeletli, çamur duvarlı ve hasır çatılı bir çiftlik evidir.	1998	Çiftlik evi	Konut
9 Preindustrial Build- ings in Ademuz Sesga - İspanya	Yerel eski yaşamı, kimlik unsurlarını, kırsalın kolektif hafızasını yansıtan olağanüstü kabul edilmiş bir yer.	2011	Çeşitli işlevler	Yaşayan müze
10 Liubavas Watermill- Litvanya	Eski bir malikânedan geriye kalan birkaç binadan biridir.	2012	Su değirmeni	Müze
11 The Windmills of St John the Theologian	Manastırın üç yel değirmeni, UNESCO dünya mirası kenti	2012	Manastır yerleşkesinde	Yaşayan müze

Monastery's - Yunanistan	Chora'daki bir tepenin üzerinde yer almaktadır. İkisi 1588'de, üçüncüsü ise 1863'te inşa edilmiştir.			yel değirmeni
12 Lyceum Passos Manuel-Portekiz	Portekiz'de inşa edilen ilk ortaokul binasıdır. 1882'de tasarlanan ve 1907'de son planı yapılan bina, 1911'de açılmıştır.	2013	Okul binası	Okul binası
13 Walser Houses: Preservation of Vernacular Architecture in Alagna Valsesia-İtalya	16-19yy. arasında inşa edilmiş, yerel mimarinin en eski örneklerinin görüldüğü köy yerleşkesi	2014	Tek ailelik konutlar (kırsal konutlar)	Yaşayan müze, eğitim amaçlı, kültürel çekim merkezi
14 Tarsus-Gözlükule Excavations Research Center- Türkiye	19. yy.'a ait, pamuk ve tohumun ayrıştırılması işinin yapıldığı ve yörenin tarihi gelişiminde önemli bir işlevi barındıran bir çırçır fabrikası, endüstriyel miras.	2019	Çırçır fabrika- Kazı araştırması	merkezi
15 El Cotarro, Moradillo de Roa'nun Yeraltı Mağaraları ve Şarap İmalathaneleri- İspanya	Moradillo de Roa kasabasında bulunan 157'den fazla yeraltı şarap imalathanesi ve 7 mağara imalathaneden oluşan bir yapı grubu.	2020	Şarap imalathaneleri ve yeraltı mağaraları	Şarap imalathaneleri; kültürel turizm destinasyonu

Literatürde ise kültürel miras binaların veya alanların yeniden kullanımına dair araştırmalar oldukça çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Bunlardan bazıları; endüstri mirası gibi belirli bir yapı grubunun yeniden işlevlendirilmesi (Vardopoulos, I., 2022, s. 109391; Bottro, D'Alpaos ve Oppio, 2019, s. 785), yeniden kullanımda karşılaşılan potansiyeller (Bayraktaroğlu ve Erkartal, 2023, s. 1-20), zorluklar ve çözümler (Pintossi vd., 2023, s. 102807; Yıldırım ve Turan, 2012, s. 493-503), uyarlanabilir yeniden kullanım sonrası miras ve çevresine olan ekonomik etkiler (Kee, 2019, s. 165-183), katılımçılık (Plevoets ve Sowinska-Heim, 2018, s. 128-139) ve kıstasları belirleyerek sürdürülebilir-uyarlanabilir kullanım için model önerisi geliştiren (Mısırlısoy ve Günçe, 2016, s. 91-98; Spina, 2020, s. 1363; Cucco vd., 2023, s. 202-216; Chen, Chiu ve Tsai, 2018, s. 12-23) çalışmalardır. Literatürde yer alan bu çalışmalarda uyarlanabilir ve sürdürülebilir yeniden kullanımda karşılaşılan zorluklar, karar verme kıstasları Tablo 2'deki gibi özetlenmektedir.

Tablo 2. Uyarlanabilir ve sürdürülebilir yeniden kullanımda karşılaşılan zorluklar ve karar verme kıstaslarının özeti

Zorluklar		Kıstaslar	
		Farjami ve Türker, (2021)	Spina,(2020)
Pintossi vd., (2023)	Zeadat, (2024)		
Mevcut uygulamalardaki eksiklikler	Yapılardaki bozulma/yıpranma düzeyi	Tarih ve miras değeri	Yakın çevrede kültürel mekânların varlığı
Kapasite eksikliği	Yapının yeni işlevle uyumu	Yapının farklı işlevlere uygunluğu	Mekânların yeni işlevlere karşı esnekliği
İlgi eksikliği veya sınırlı ilgi			
Katılım	İlgi ve aidiyet eksikliği		
Farkındalığın olmaması veya sınırlı olması	Kültürel önemi ve potansiyel piyasa değeri konusunda farkındalık olmaması		
Kültürel miras ve miras sektörünün yorumlanması	Yerel profesyonellerin ve kalifiye zanaatkar eksikliği	İş gücü olanakları (Teknik personel yeterliliği)	
	Binaların zorlu lokasyonu		Özel araçla ulaşım
	Emek yoğun uygulamalar	Yapının fiziksel olanakları	Bozulma seviyesi
Maliyetlerin boyutu (tahmini/algılanan)	Uygulama ve tasarım maliyetleri		Yatırım maliyetleri
Kültürel mirasın yönetimi	İmar yönetmelikleri ve imar uyumu ile ilgili		
Politika ve yasal belgelere uyum	yasal kısıtlamalar	Yasa ve politikalar	
Veri yönetimi - güvenilirliği	Tarihi yapılara ilişkin güvenilir olmayan bilgi ve çizimler		
Çatışan/farklı/ayrışan çıkarlar	Öngörülemeyen durumlar	Çevreye negatif etki faktörleri	Yakın çevrede ticari, konaklama hizmetlerinin varlığı ve toplam mülk
		Yeşil uyumluluk	
		Yenilikçi ve yeni değer	Kentsel peyzajın kalitesi

Tablo 2’de görüldüğü üzere yeni işlevin belirlenmesinde ortaya konan zorluklar veya kıstaslar bazen aynı olabilmektedir. Bunlar özetle: miras değeri, mevcut işlev, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörler, yasalar ve temel politikalar, bina ulaşılabilirliği, proje aktörleri (teknik ve uygulayıcı

personel, yerel paydaşlar) ve katılımıdır. Her ülkenin kendi yasal çerçevesi, miras politikaları, planlama sistemleri (alt-üst ölçek plan uyumluluğu) miras varlığın mevcut durumu ve değeri doğrultusunda karar alma sürecini kolaylaştıran unsurlar değişebilmektedir (Méraı vd., 2022, s. 531).

Köy okullarıyla ilişkili olarak; sahadaki gözlemler, köylülerin sözlü bildirimleri ve zihinlerindeki okula dair ortak anıları göstermektedir ki bu yapıları teknik ve sosyal yönden anlamak, köy yaşantısına çeşitli işlevlerle dâhil etmek, bu yapıların ve kırsal kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkı koyacaktır. Venedik Tüzüğü'nde (ICOMOS, 1964, s. 5) de belirtildiği gibi kültürel miras değeri taşıyan varlıkların korunması, özgün karakterine sadık kalarak, her zaman için yeni bir kullanımla daha kolay olmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir ve uyarlanabilir bir yeniden kullanım çözümü köy okullarının miras değerleri gözetilerek, yerel halka ve kırsalın bütününe birçok açıdan ve özellikle kalkınma bağlamında fayda sağlayacaktır.

Bu çalışmada yeniden kullanımın değerlendirilmesi için, köy okullarının Cumhuriyet tarihindeki eğitim politikaları ve uygulamalarının temsilcisi olarak görülmüş, miras değeri bu bağlamda kabul edilmiş ve tescil durumları araştırılmıştır. Binaların mevcut işlevi, fiziksel durumu, ulaşılabilirlik açısından ilçe ve Mersin il merkezine mesafeleri, çevredeki sit alanları ve geleneksel bilgi/üretim (somut ve somut olmayan kültürel varlıklar), yapılaşma veya uyumsuz işlev karar verme kıstasları olarak belirlenmiş, değerlendirme yapılırken de yasal olarak üst ve alt ölçek plan işlevleriyle uyumluluğa dikkat edilmiştir. Miras yapılarının yeniden kullanımında yerin ruhunun tanımlanması ve korunması özellikle yerel toplulukların ve kullanıcı katılımını gerektirse de (ICOMOS, 2005; Plevoets ve Sowińska-Heim, 2018, s. 132; Pintossi vd., 2023, s. 102815) katılımcı koruma olgusu daha ayrıntılı ele alınması gereken bir konu olduğu için bu çalışmada kapsam dışında tutulmuştur.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Politikaları ve Köy Okullarının İnşası

Türkiye Cumhuriyeti henüz kurulmuş ve savaştan yeni çıkmış bir ülkeyken, eğitim politikalarının temelleri Birinci Maarif Kongresi'nde (1921) oluşturulmuştur. Kongre açılış konuşmasında Atatürk'ün belirttiği üzere; eğitim politikası, özgün ve yerel kültürün ön planda tutulmasını ve çağdaş bir ulus olma içerisinde gelişimin şekillenmesini öngörmektedir. Aynı kongrede, eğitim müfredatları veya köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi konularının tartışılması köy okullarının ve köyde verilecek eğitimin çok daha önceden planlandığını göstermektedir (Hakimiye Milliye, 1921, s. 3-4; Kapluhan, 2014, s. 126).

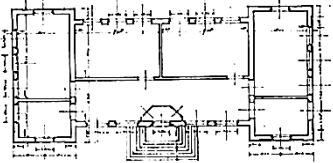
Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimin ulusal kültüre ve aynı zamanda çağdaş uygarlığa uyum sağlaması, bütün eğitim kademelerinin gözden geçirilmesi, fakir aile çocuklarının eğitimi, ilkokulda mesleğe yöneltme, çocuğun eğitiminin yanında halkın eğitimi, kadının eğitimi gibi konular ele alınmıştır (Alpagut, 2012, s. 78). Bu bağlamda 1920 ve 1930'lu yıllarda ana yerleşimin köylerde olması ve köylünün de kırsalda yaşamını devam ettirme eğilimi, eğitim ve kalkınma hamlelerine köylerden başlanmasını gerektirmiştir. 1924 yılında yürürlüğe giren Köy Kanunu ile köyün yönetim sistemini, köy mekânının şekillenmesini ve köyde bulunacak konut, kahvehane, öğretmen evi, okul gibi yapıların niteliklerini derinlemesine ele alan maddeler yürürlüğe girerek çalışmalara başlanmıştır (Eres, 2023, s. 35). Aynı kanunda; ilköğretimin acilen ülke geneline yaygınlaştırılmasının gerekliliğiyle, okulların yapım işinde köylünün maddi desteği yanında işgücüyle de okul inşaatlarında görev almaları zorunlu kılınmıştır (Kul, 2011b, s. 68). Toplumsal kalkınmaya köylerden başlanması, köy koşullarına uygun öğretmen yetiştirilmesi amacıyla 1926'da biri Kayseri diğeri Denizli'de olmak üzere iki Köy Muallim Mektebi açılmasına karşın istenilen başarı sağlanamamıştır (Çetin ve Kâhya, 2017, s. 137).

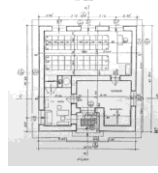
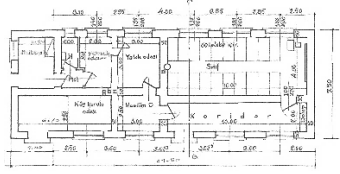
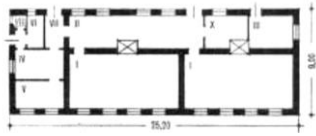
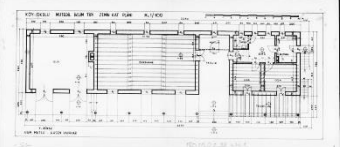
1931'e kadar olan dönemde ise ilk ve ortaokul binalarında Mimar Kemaltin ve Mukbil Kemal Taş'ın Edirne ve Ankara'da inşa edilecek okullar için hazırladığı okul projeleri, tip proje olarak kullanılsa da (Aktürk, 2020, s. 16-17; Tablo 3a), sonrasında köy okullarının inşası için yapılan atılımlar daha sistematik ve belirgindir. 1926 yılında Maarif Vekâleti bünyesinde kurulan İnşaat Dairesi'nin 1930'lu yıllarda işlevsellik kazanmasının bu konudaki etkisi çoktur. Bu noktada, 1927'de Ankara'ya gelen Ernst Egli'nin etkisi görülmektedir. Egli'nin köylerde gerçekleştirdiği uzun keşiflerin ardından, bakanlık tarafından çıkarılan İlk Mektep Planları isimli kitapçıkta en az masrafla ve kolay temin edilebilir malzemelerle üretilmiş çeşitli köy ve kent tip okul, öğretmenevi ve tuvalet (hela) projeleri yer almıştır (Aktürk ve Ediz, 2020, s. 124-155; Tablo 3b). 1930'lu yıllarda köy okulu projelerini içeren bir başka belge Köy Okulu Binası kitapçığıdır. Bu kitapçık, köy enstitüleri kurulana kadar bir nevi ön çalışma olarak değerlendirilebilecek 1937 tarihli Köy Öğretmenleri Kanunu'yla ilişkilendirilmektedir (Köy Öğretmenleri Kanunu, 1937; Şimşek ve Mercanoğlu, 2018, s. 263; Tablo 3c). Aynı tarihlerde inşaat bürosunda bir süre görev almış Margarete Schütte-Lihotzky'nin 1939 tarihli Yeni Köy Okulları Bina Tipleri Üzerine Deneme kitapçığında da köy okulları için öneriler bulunmaktadır. Maarif Vekâleti için hazırlanan bu çalışmada öğrenci sayısı, iklim, inşaat malzemeleri, öğretmenevinin yeri ve okul yerleşkesinde geniş bahçe alanlarını barındıran öneriler sunulmuştur (Akcan, 2009, s. 341-342;

Tablo 3d). 1940 ve sonrasında, Köy Enstitüleri Kanunu ve 1940'ta açılan köy okulları proje yarışması sonucu elde edilen projeler köy okullarının planlanması ve inşasında etkili olmuştur. Yapıların tasarımında; iklimle uyumluluk, kolay inşa edilebilirlik, köyde gerçekleştirilecek farklı eğitim modellerine cevap verecek nitelikte atölye tipi yapılar ve açık alanlarının olması, öğretmenlerin kalabileceği konaklama yapılarının bulunması önemli kistaslar olmuştur. Ayrıca soğuk, sıcak ve ılıman iklim bölgelerini gözetererek üç farklı tip-proje teklif etmeleri istenmiştir (Kul, 2010, s. 53-54). Okulların ihtiyaç programı; elli öğrencilik bir dersane, öğretmen lojmanı, ağaç veya demir işlerinin yapılabilmesine elverişli bir atölye (işlik) ve odunluktan oluşmaktadır. Yarışmada yüksek mimar Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar tarafından, şartname koşulları doğrultusunda sınıf, atölye ve öğretmen evinin aynı birimde olduğu, farklı iklim tiplerini uygun üç ayrı tipte hazırladıkları projeler birinci seçilmiştir. Projelerde ayrıca açık alanlar ve daha önce inşa edilmiş köy okullarına yönelik öneriler de yer almıştır (Kul, 2011a, s. 30; Tablo 3e).

1930-1940 yılları arasındaki proje üretim süreci değerlendirildiğinde Maarif Vekâleti tarafından üretilen tip köy okulu projelerinde yere özgü unsurlar, öğrenci sayısı ve başlıca inşaat malzemesi temel belirleyiciler olduğu anlaşılmaktadır. Böylece anonim ve tekrarlanabilir yapıların hızlıca inşa edilmesi köylüler için imalat kolaylığı sağlarken mekânsal ihtiyaçların karşılanmasıyla eğitim politikalarının yaygınlaşmasını da hızlandırmıştır (Bozdoğan, 2002, s. 106).

Tablo 3. Maarif Vekâleti tarafından uygulanan veya üretilen okul planları, (Kaynak: (a) Mimar Muzaffer'den aktaran Küçükcalıç, 2013, s. 164; (b) Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi'nden (1933) aktaran Dere ve Oral, 2020, s. 270; (c) Bir sınıflı köy okulu projesinin plan, kesit ve görünüşü (Ölçek 1:100) (yaklaşık 1937-1938).; (d) Lihotzky'den (1939) aktaran Kul, 2010, s. 51; (e) Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 98.474.1)

Tasarım veya uygulama yılı	Tasarımcı	İlgili mevzuat veya kaynak	Plan
1923-1931	Mimar Kemalettin ve Mukbil Kemal Taş	-	

1931	Ernst Egli	İlk Mektep Planları Kitapçı- cı	 (b)
1937	Anonim	Köy Okulu Binası Kitapçı- ğı, Köy Eğit- menleri Kanu- nu	 (c)
1939	Margarete Schütte- Lihotzky	Maarif Vekaleti	 (d)
1940	Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar	Köy Enstitüleri Kanunu ve 1940'ta açılan köy okulları proje yarışması	 (e)

Eğitim ve kalkınma faaliyetlerine köylerden başlanması ve acilen yaygınlaştırılması politikalarının fiziksel olarak köy okulu binalarının tasarım kurgusuna yansıdığı, kronolojik bir inceleme sonrasında rahatlıkla görülmektedir. Planlama ve genel görünüm bağlamında I. Ulusal Mimarlık Dönemi anlayışı etkisindeki, sadece derslik birimlerinden oluşan, dönemin çatı ve süsleme unsurlarına sahip yapılar terkedilerek, kırsalın malzeme potansiyeli, inşa olanakları, işlevsel gereklilikler ve ulus bilincinin katılımı geliştirilmesi fikirleri projelere yansıtılmıştır. Okul birimlerinin atölye tipi dersliklerle zenginleştirilmesi, iklim özelliklerine göre yapı kabuğundaki açıklık sayısı ve yarı açık mekân kullanımı, yapımda ve görünümde süslemesiz, çabası kolay uygulanabilir tekniklerin tercih edilmesi, okul bahçesinin yörenin özelliklerine uygun bitki ve hayvan yetiştiriciliği eğitimi için düzenlenmesi, öğretmen lojmanlarının tasarım kurgusuna eklenmesi buna birer örnektir. Başlangıçta hedeflenen eğitim/kalkınma politikalarının uygulanması için deneyerek ve yerinde gözlemlerle geliştirilen tip projeler, Köy Enstitüleri'nin kurulması ve buradan mezun olan öğretmenlerin çalışacağı köy okullarının inşa edilmesi gerekliliğiyle, en kapsamlı haline gelmiştir.

Fakat köy okulları için proje tasarım süreci, 1950'de tek partili dönemin sonlanması ve hükümetin değişmesi ile bitmiştir. Köye özgü öğretim modelleri terk edilerek herkes için eşit bir eğitim politikası benimsenmiştir. Köyde ve kentte tek tip eğitim modeli başlatılarak, köy enstitüleri kapatılmıştır. Eğitim politikalarındaki diğer değişimler ve 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren taşınmalı eğitime geçilmesi köy okullarının büyük oranda âtil kalmasına neden olmuştur (Aktürk ve Ediz, 2020, s. 129; Erol, 2021, s. 262). Bu durum günümüzde de devam etmektedir.

Mersin'de İnşa Edilmiş Köy Okullarına Ait Bulgular

Cumhuriyetin ilk yıllarında, eğitim işine büyük önem verilmekle birlikte, metot ve teşkilat olarak yenilikler gecikmiştir. Meşrutiyet dönemine ait yasalar ve anlayışla ilköğretim işinin yerel yönetimlere bırakılması, bu alandaki gelişmeyi negatif etkilemiştir. Cumhuriyetin ilan edildiği günlerde, Mersin merkezinde Cumhuriyet öncesinden kalma yedi ilkokul vardır (Gedik, 2022, s. 16) ve 1928 yılına kadar da merkezde yeni bir ilkokul açılmamıştır. 1933 yılında valilikçe yapılan 10 yıllık eylem planını çerçevesinde eğitim öğretim çalışmaları hız kazanmış, okul, öğrenci ve öğretmen sayıları artmıştır (Korkmaz, 2010, s. 102). İlerleyen dönemlerde, köylerde merkezlerde öğrenim çağında olup okula gitmeyen öğrencilerin tespiti, yeni okulların açılması, pansiyon ve kütüphanelerin kurulması gibi gelişmeler olmuştur. 1943-1944 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde Düziçi Köy Enstitüsü, Konya Eğitim Enstitüsü ve İvriz Köy Enstitüsü'nden yeni öğretmenlerin atanmasıyla Mersin'de eğitim seferberliğinde gelişmeler olmuştur (Kavas, 2020, s. 35).

Mersin'in ilçelerindeki merkez ve köy okullarının sayıları ise kayıtlara; 1938'de Silifke'de 27, Mut'ta sekiz, 1950'de Tarsus'ta 52, Anamur'da dokuz, Gülnar'da 19 adet olarak yansımıştır (Korkmaz, 2010, s. 141,146,160,166,171). 1960'larda şehir okullarının sayısı iki kat, köy okullarının sayısı da yaklaşık üç kat artmıştır. 1962-1980 yılları arasında şehir okulları 41'den 87'ye, köy okulları da 421'den, 705'e yükselmiştir (Ulusoy ve Demirtaş, 2008, s. 123).

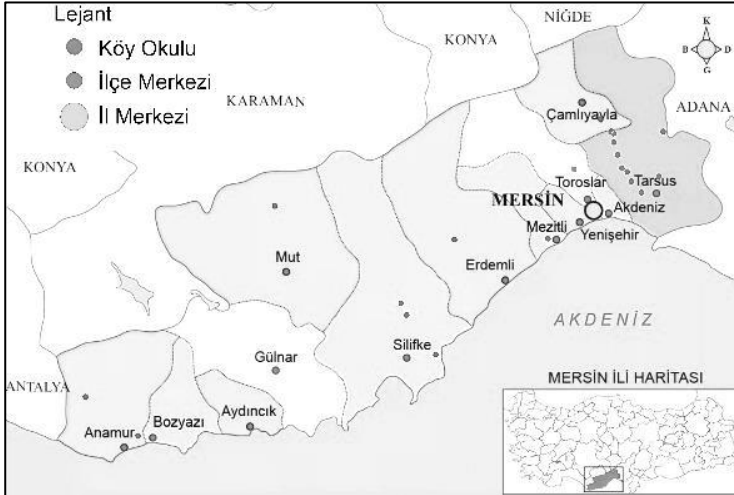
Tespit çalışmaları kapsamında Mersin'de Cumhuriyet Dönemi'nde (1925-1965) inşa edilmiş ancak taşınmalı eğitime geçiş sonrasında kapanmış köy okulları ele alınmıştır. Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü arşivlerine (2022)

göre kullanılmayan bu yapılar, yapım veya hizmete giriş yılı belirtilmeksizin, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin çalışmalarıyla tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Mersin'in ilçelerinde yapım veya hizmete giriş yılı belirtilmeyen kapalı köy okulu sayısı (Kaynak: Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, 2022)

İlçeler	Okul Sayısı
Akdeniz	3
Anamur	3
Aydıncık	14
Bozyazı	8
Çamlıyayla	9
Erdemli	15
Gülнар	37
Mezitli	11
Mut	66
Silifke	80
Tarsus	103
Toroslar	32
Yenişehir	6
Toplam	387

Araştırma sırasındaki saha çalışmasıyla Akdeniz, Anamur, Çamlıyayla, Erdemli, Mezitli, Mut, Silifke, Tarsus ve Toroslar olmak üzere 13 ilçenin dokuzundaki köylerde, 1925-1965 yılları arasında inşa edilmiş köy okulu ve ek yapılarına ait bilgiler toplanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma yapılan köy okullarının Mersin ili ve ilçelerindeki konumu (Kaynak: Mersin Valiliği, 2021, kullanılarak yaza tarafından düzenlenmiştir)

Saha çalışması öncesinde hazırlanmış yapı bilgi fişleri kullanılarak yapının bulunduğu ilçe ve köy, ada ve parsel, taşıyıcı sistem ve malzeme, çatı yapım sistemi ve örtü malzemesi, sağlamlık, kullanım ve değişmişlik, tescil ve yapım yılı bilgileri kayıt altına alınmıştır. Ayrıca yapıların plan krokileri çizilmiş ve farklı birçok açıdan fotoğrafla belgeleme yapılmıştır. Her bir yapı için yapılan bu işlemlerin ardından bilgiler sayısal ortama taşınmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Araştırma yapılan okulların özellikleri ve konumları, (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

İlçeler	Yapım		Tescilli Yapı Sayısı	Onarım Durumu	Sağlamlık		Kullanım Durumu	Ek Yapı		
	Okul Sayısı	Yılı Aralığı			İyi	Kötü		Lojman	Wc	Çeşme
Akdeniz	2	1947-1955	-	Tadilat	+ (2)		Boş (1)- Yaşam merkezi (1)	2	2	2
Anamur	2	1927-1949	-	-	+ (1)	+ (1)	Boş (1)- Eğitim (1)	2	-	-
Çamlıyayla	1	-	-	-	+ (1)		Boş (1)	-	1	-
Erdemli	1	1937	-	Tadilat	+ (1)		Kütüphane, Atölye (1)	-	-	-
Mezitli	1	1926	1	Restorasyon	+ (1)		Karma (1)	1	1	1
Mut	1	1958	-	-	+ (1)	-	Boş (1)	1	1	1
Silifke	3	1936-1948	1	Restorasyon + Tadilat	+ (1)	-	Kooperatif (1) Kütüphane (1) Boş (1)	2	3	1
Tarsus	8	1954-1965	-	Tadilat	+ (7)	+ (1)	Boş (7)- Atölye (1)	6	7	4
Toroslar	1	1926	-	-	+ (1)	-	Boş (1)	1	-	-

Derslik sayısı ve konumuna göre Mersin'de dört farklı tipte okul plan uygulandığı, planların iklim özelliklerinden çok yapım yılına göre değiştiği anlaşılmıştır. Köprübaşı (Anamur), Esenbağlar (Mezitli), Kerimler (Toroslar), Atayurt (Silifke), Ulaş (Tarsus) okullarının küçük farklılıklara karşın plan ve yapım yılı (1926-1936) bakımından benzedikleri görülmektedir. Sarıbrahimli (Akdeniz), Güngören (Anamur), Giden (Çamlıyayla), Kavaközü (Mut), Sucular, İncirlikuyu, Aladağ, Çavdarlı ve Sayköy (Tarsus) okullarının yine plan tipleri benzerlik göstermekte ve yapım yılları 1950-1960 aralığında seyretmektedir. Meşelik ve Topaklı (Tarsus) köylerindeki okul plan tipleri ise diğerlerinden farklılaşarak çok parçalı bir mekân organizasyona sahiptir. (Tablo 6).

Maarif Vekâleti proje bürosunca hazırlanan kitapçıklarda ya da 1940'ta ilan edilen proje şartnamesindeki gibi okul binalarının yanı sıra, öğretmen lojmanı, tuvalet ve çeşmeden oluşan ek bina veya müştemilat birimleri, sahadaki çalışmalar sırasında tespit edilmiştir (Şekil 2). Okullarda ortak bir dil olarak kabul edilebilecek diğer özellikler; geniş bahçe alanlarına sahip olmaları, bahçesinde ardıç ya da çınar olmak üzere mutlaka ağaç bulunması, Atatürk'e ait önemli bir sözün herkesçe görünen bir cephede yazılı olması şeklinde sıralanabilir.

Tablo 6. Araştırma yapılan okulların planları ve genel görünümü, (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

<p>AKDENİZ Tekke 1948</p> <p>Sarıbrahimi 1955</p> 	<p>ANAMUR Köprübaşı 1927</p> <p>Güngören 1949</p> 	<p>ÇAMLIYAYLA Giden</p>
<p>ERDEMLİ Eserpınar 1937</p> 	<p>MEZİTLİ Esenbağlar 1926</p> 	<p>MUT Kavaközü 1958</p>
<p>SİLİFKE Çaltıbozkır 1948</p> 	<p>Çaltıbozkır- Sina 1938</p> <p>Alayurt 1936</p> 	<p>TOROSLAR Kerimler 1926</p>
<p>TARSUS Ulaş 1933</p> <p>Meşelik</p> <p>Topaklı 1965</p> 	<p>Sucular</p> <p>İncirlikuyu</p> <p>Aladağ</p> 	<p>Çavdarlı-Kristan 1954</p> <p>Sayköy</p>
<p>Lejant</p> <ul style="list-style-type: none"> ▲ Okul Girişi ▲ Bitişik Öğretmenevi Girişi ■ Ek Birimler veya Duvarlar 		

Şekil 2. Öğretmen lojmanı ve tuvalet örnekleri (a) Sarıbrahimli, (b, d) Kavaközü, (c) Topaklı, (e) Tekke, (f) Çavdarlı (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Mersin'deki Köy Okulu Binalarının Yeniden Kullanımına Yönelik Olasılıklar Üzerine

Köy okullarının yeniden kullanımı belirsiz aralıklarla sivil toplum kuruluşlarınınca ilgi konusu olmuştur. Mimarlık öğrencileriyle yaz atölyeleri kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda yapıların yeniden kullanımları değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar; köy yerleşiminin kırsal kültürel miras ve doğal değerlerinin tanınması, köylülerle bir araya gelerek deneyim paylaşımını ve yapıların onarılmasını kapsamaktadır. Atölyeler sonrasında yapılara köy yaşam merkezi gibi çok amaçlı işlevler kazandırılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. (a) Gürsu Taş Mektep Atölyesi, (b) Kızkapan Köyü Tasarım Atölyesi (c) Paçva Taş Mektep Atölyesi, (Kaynak: (a) Anonim1 (2016) , (b) Anonim2 (2013), (c) Anonim3 (2018))

Mersin’de araştırma yapılan 20 okulun ise yedi (%35) tanesi kullanılmaktadır. Bu yapılardan ikisi (%10) tescillidir ve restorasyon müdahalesiyle karma kullanım (Mezitli) ve kooperatif (Atayurt) işlevleri verilmiştir. Güngören İlkokulu anasınıfı, Esenpınar İlkokulu’nun bir kısmı derslik olarak kullanılmaktadır. Diğer işlevler ise kütüphane (Çaltıbozkır, Esenpınar), köy yaşam merkezidir (Sarıbrahimli). Tescilli olmayan binaların tadilatı yerel yönetim-yerel halk iş birlikleriyle yapılmıştır. (Şekil 4).

Şekil 4. Mersin'deki köy okullarında yeniden kullanım örnekleri (a)Sarıbrahimli, (b)Atayurt, (c, d)Esenpınar, (e)Çaltıbozkır-Sina köy okulları (Kaynak: yazar tarafından oluşturulmuştur)

Mersin'deki kullanılmayan köy okullarının sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeniden kullanımın değerlendirilmesi için literatürde yer alan kolaylaştırıcı kıstaslar referans alınarak; miras değeri, üst ölçek plan verileri, tescil durumu, yapının kullanım ve sağlık durumu, ulaşılabilirlik düzeyi, yakın çevredeki sit alanları, somut olmayan kültürel miras bilgileri derlenmiştir. Bu bilgiler çerçevesinde Mersin köy okulları için tescil durumu (%10), sağlık durumu (%15) ve kullanım (%35) olarak tespit edilmiştir. Ek olarak; yakın çevrede arkeolojik sit alanları, yaban hayatı korunacak alan, eko turizm bölgeleri, özel çevre koruma bölgesi, kul-

lanma suyu mutlak koruma alanı gibi korunan ve özel işlevli birçok alanın varlığı, değerlendirme yapılırken kırsal kalkınma ve turizm açısından birer değer olarak kabul edilmiştir. Köylerin neredeyse tamamı tarım alanı niteliğindedir ve üzüm, muz, incir, dikenli incir, lavanta, alıç, kekik, dağ eriği gibi yerel gıda çeşitliği birer zenginlik oluşturmaktadır. Bu ürünlerdeki verimliliğin arttırılması ve pazar ağı oluşturularak ekonomik katma değere dönüştürülme olasılığı önerilecek yeni işlev için değer oluşturmaktadır. Henüz tespit edilmemiş diğer geleneksel bilgi ve somut olmayan miras, araştırılması gereken diğer değerlerdir. Bununla birlikte kent merkezlerine yakın köylerdeki uyumsuz yapılaşma, organize sanayi ve katı atık artma gibi tesislerin varlığı kültürel miras algısını olumsuz etkilemektedir. Uzak mesafedeki köylerde ise ulaşım zorlukları, iletişim ve hizmetlerden yararlanma koşulları daha zorludur (Tablo 7).

Tablo 7. Çalışma yapılan okullar için kolaylaştırıcı kıstas verileri, (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Okul/Köy (Mahalle)	Merkeze Mesafesi (km)		Sit Alan- ları	Üst Ölçek Plan Verisi	Geleneksel Bilgi/Değer/ Üretim	Durum
	İl	İlçe				
Sayköy	25	13	+	Tarım alanı	Üzüm	Yapılaşma
Sucular	36	12	+	Orman alanı	Üzüm	Yapılaşma
Ulaş	37	18	+	Tarım alanı, İçme-kullanma suyu mutlak koruma alanı	Üzüm	-
Çavdarlı/ Kristan	42	26	-	Tarım ve orman alanı	Üzüm	Uzaklık
Meşelik	47	29	+	Tarım ve orman alanı	İncir/ Dikenli İncir	Uzaklık
İncirlikuyu	42	6	-	İçme-kullanma suyu mutlak koruma alanı	İncir/ Dikenli İncir	Yapılaşma
Aladağ	60	25	-	Tarım alanı	Bilinmiyor	Uzaklık
Topaklı	51	33	+	Tarım alanı	Bilinmiyor	Uzaklık
Giden	63	21	-	Tarım alanı	Bilinmiyor	Uzaklık
Güngören	263	36	-	Tarım alanı	Muz	Uzaklık
Köprübaşı	227	5	+	Kentsel gelişim alanı, orman alanı	Bilinmiyor	Yapılaşma
Kerimler	21	21	-	Tarım ve orman alanı, Günübirlik alan	Yenidünya	-
Esenbağlar	19	5	-	Kentsel gelişim ve tarım alanı	Bilinmiyor	-

Kavaközü	219	36	+	Orman ve tarım alanı, ekoturizm ve yayla turizmi, Yaban hayatı korunacak alan	Dağ eriği, kuşburnu, alıç, kekik, adaçayı	Uzaklık
Çaltıbozkır-Sina	113	29	+	Tarım ve orman alanı, Ekoturizm	Lavanta	Uzaklık
Çaltıbozkır	110	30	+	Tarım ve orman alanı, Ekoturizm	Bilinmiyor	Uzaklık
Esenpınar	70	25	+	Tarım ve orman alanı	Bilinmiyor	Uzaklık
Sarıbrahimli	19	19	+	Tarım, sulama ve orman alanı, Organize sanayi bölgesi	Narenciye Üzüm	Yapılaşma-İşlev
Tekke	15	15	+	Tarım, sulama ve orman alanı, Organize sanayi bölgesi	Üzüm Dikenli İncir	Yapılaşma-İşlev
Atayurt	82	11	+	Özel çevre koruma bölgesi, Ekoturizm, Kentsel gelişim ve orman alanı	Bilinmiyor	Yapılaşma

Yapıların tipolojik verileri, diğer somut ve somut olmayan bilgiler, tescil ve restorasyon kararları için bilgi verici olup, Mersin'deki köy okullarının sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeniden kullanımı için Tablo 5, 6 ve 7 verilerinden yararlanılabilir. Olasılıklar bağlamında korunan alanlar, üretim ve mesafe değerlendirme yapabilmek için temel kıstaslar olarak kabul edilmiştir. Kayıtlarda yedi köyün (Çavdarlı, İncirlikuyu, Aladağ, Giden, Güngören, Kerimler ve Esenbağlar) yakın çevresinde sit alanı olmadığı, üst ölçek planlarda bu köylerin tarım alanı olarak belirlendiği ve üzüm, incir, dikenli incir, muz, yenedünya gibi gıda üretiminin aktif olduğu ve ulaşım/iletişim/ziyaret açısından ise mesafenin fazla olduğu görülmektedir. Bu köylerde işlevsel sürdürülebilirliği sağlamak için gıda üretimi, üretim ve pazarlama eğitim mekânı, doğal peyzaj destinasyonu gibi işlevler önerilebilir. Diğer 13 köyün ise korunan bir sit alanıyla ilişkisi söz konusudur. Üst ölçek planlarda buralar için ekoturizm, içme suyu mutlak korunacak alan, organize sanayi bölgesi, kentsel gelişim alanı gibi çeşitli işlevler öngörülmüştür. Kent merkezi ile doğrudan ilişkili olmayanlara (Çaltıbozkır, Sina, Kavaközü, Topaklı, Meşelik ve Ulaş), ekoturizm kapsamında dinlenme, kamp veya konaklama alanı gibi turizmi güçlendiren, kalkınmaya katkı koyan işlevler verilebilir. Bu işlevler yakın çevredeki sit alanlarının tanıtılması/ziyareti, doğa sporlarının geliştirilmesi/desteklenmesi gibi organizasyonlarla desteklenebilir. Kent merkeziyle ilişkisi kuvvetli olanlara ise (Tekke, Sarıbrahimli, Sayköy, Sucular, Köprübaşı, Kerimler ve Esenbağlar) gününbirlik ziyarete

açık müze, yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerden yararlanılması için köylülere yönelik merkezler, toplanma alanı gibi işlevler önerilebilir.

Tartışma ve Sonuç

Köy okulları, temelde yerele özgü malzeme ve iklime uyumlu bir biçimlenişi prensip edinmiş bir anlayışın ürünü olarak kurgulanmış, köylülerin bir araya gelerek inşa ettiği ve ortak anılarda halen yeri olan kültürel birer mirastır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin eğitim politikalarına, dönemin ekonomik ve teknolojik koşullarına tanıklık eden bir yapı türüdür. Köy okulları konusundaki akademik çalışmalarda iki farklı yaklaşım vardır. Birincisi; tek yapı ölçeğinde yapının tarihçesinin araştırılması, belgelenmesi ve restorasyon önerisi hazırlanması ki bu daha çok tescilli ve 1930'lara kadarki sürede inşa edilmiş olanlarda görülmektedir. İkincisi; belirli bir il veya ilçenin köy okullarının durum tespittir. Bu tür çalışmalar konunun anlaşılması ve farklı bölgelerdeki okul yapılarının tanınması için literatürü zenginleştirmektedir. Tescillenerek korunmuş, restorasyonu yapılmış veya köylülerce tadilatı üstlenilerek kullanılan köy okulu örnekleri de yaygın olmayan ancak arzulanan bir durumdur. İl Milli Eğitimi Müdürlükleri, yerel yönetimler ve sivil toplum bu yeniden kullanım uygulamalarının paydaşları arasındadır. Burada önemli olan köy okullarının yeniden kullanımında yapı ve alanlar sadece birer bina gibi görülmemeli, miras değerleri gözetilerek tescilli olmayanlara da sürdürülebilir ve uyarlanabilir yeni bir işlev kazandırılmalıdır.

Mersin kırsalı, koruma ve yeniden kullanım, kalkınma ve sürdürülebilirlik bağlamında düşünüldüğünde doğal ve yapılı çevre birlikteliğinden meydana gelen zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu doku içerisindeki köy okulları araştırılmaya değer bir kaynak oluşturmaktadır. Mersin'in kıyı ve yayla kırsalında gerçekleştirilen çalışmada, önceden hazırlanmış tespit formları kullanılarak, toplam 20 köy okulu binası ve ilişkili ek yapılar yerinde belgelenecek kayıt altına alınmıştır. Plan, malzeme kullanımı, arazi kullanımı ve diğer yapılar bağlamında değerlendirildiğinde, ortak bir dilin varlığı açıktır. 1925-1965 yılları arasında inşa edildiği bilinen yapılar, yapım tarihleri bilinmeyenler için referans oluşturabilmektedir. Örneğin 1926-1937 tarih aralığında inşa edilmiş Ulaş, Esenpınar, Atayurt, Kerimler ve Esenbağlar köylerindeki okul planları ve genel biçimlenişi, I. Ulusal Mimarlık Dönemi'ne referans vermektedir

(Tablo 3, 6). Böylece 1927 yılında inşa edilmiş ve harap durumdaki Köprübaşı köy okulunda plan düzeni hakkında tahminde bulunmak kolaylaşmaktadır. 1938 Çaltıbozkır-Sina, 1949 Güngören köy okulu, yapım tarihi bilinmeyen Sayköy, Sucular ve İncirlikuyu köy okulları planlarıyla benzerdir ve yapım tarihi hakkında fikir vermektedir. Bu aralıkta inşa edilen köy okullarının Maarif Vekâleti inşaat bürosunca hazırlanmış tip projelerden (Tablo 3, 6) yararlanılarak inşa edildiği tahmin edilebilir. 1960'lı yılların tipolojisi olarak değerlendirilen Topaklı ve Meşelik köy okulları da özgün bir düzene sahiptir. Tekke Köyü'ndeki okul ise 1948 yılında inşa edilmiş olup Ahsen Yapanar ve Asım Mutlu tarafından hazırlanan tip projeye göre (Tablo 3, 6) inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Binaların sadece %15'nin yapısal olarak hasarlı, %35'inin ise kullanılıyor oluşu sürdürülebilir bir yeniden kullanım için iki önemli kolaylaştırıcı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Sarnıbrahimi'deki köy yaşam merkezi, Esenbağlar'daki karma işlev, Meşelik'teki atölye işlevlerinin etkin kullanıma sahip olmadığı, tam tersine Çaltıbozkır-Sina'da müze ve atölye, Atayurt'ta kooperatif ve Esenpınar'da müze-atölye derslik karma kullanımlarının aktif olduğu görülmüştür (Şekil 4). Yeni bir işlev verilmesi de Köprübaşı ve Kavaközü köy okulu bahçelerinin köylülerce toplanma mekânı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yeniden kullanım kararlarında yerel halkın süreçlere dahil edilmesi sürdürülebilir sonuçlara ulaşılmasında önem taşımaktadır.

Genel bir değerlendirme ve öneri yapmak gerekirse; planlama, biçimleşme, malzeme kullanımı, yapım sürecinde katılımcılık ve anı değeri bakımından ortak bir paydada buluşabilen bu bina türü tarih içerisindeki bağlamıyla da miras değeri taşımaktadır. Eğitim işlevi her zaman saklı kalmak kaydıyla, bu yapıların yeni işlevleriyle de kırsalın ve köylünün gelişiminde, kalkınmasında önemli rolü olacaktır. Her ne kadar tip projeler kullanılarak inşa edilseler de bir yandan da sahip oldukları yere özgü nüansları, bu yapıları fiziksel açıdan da özgün kılmaktadır. Bu sebeple Cumhuriyet tarihimizin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan bu yapı türü, kırsalın geçmişte olduğu gibi bugün de kalkınmasında güçlü bir potansiyele sahiptir. Kültürel miras olarak tescil edilmesinin ardından, geçmişte insanları bir araya getirerek ortak bir iş başarma, üretme ve geliştirme duygusunun tekrarlanması, dahası yerel halkın karar verici rolünü de üstleneceği bu yeni durumda köy okulları yeni nesillerin de tanıyacağı, kullanacağı mekânlara dönüşecektir. Ayrıca Mersin örneğinde olduğu gibi resmî kurumların iş birliği ve uzmanlarca yapılacak bi-

linsel araştırmalar yardımıyla Türkiye'nin diğer köylerindeki okulların belgelenmesi ve arşivlerdeki bilgi güvenilirliğini artacaktır. Kullanıcıların katılımıyla da sürdürülebilir bir yeniden kullanım değerlendirmesi yerinde olacaktır. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönemde kırsalın ve ülkenin gelişimi için önemli bir role sahip köy okulları yeni işlevleriyle, benzer bir görevi üstlenmiş olacaktır.

Extended Abstract

An Evaluation of the Sustainable and Adaptive Reuse of Village Schools in the Republican Era (1925-1965) in Mersin⁵

Ayşe Manav⁶

ORCID: 0000-0002-3290-742X

Village schools, which are in almost every village in Turkey but are unused or in ruins, are an important group of buildings with cultural heritage value. The policies of the period, the fact that villagers and educators built these buildings together, the method of procurement of standard school projects, the fact that their designs and materials are specific to the place, and their place in the collective memory of the local people make these buildings important documents of that period. The surviving examples of village schools in various parts of Turkey have started to become the subject of current academic studies and a few publicly supported applications, especially since the 2000s. The research or documentation of village schools on a single or regional scale has constituted the scope of the studies. The development of a literature based on the documentation of building types that function as schools rather than their cultural heritage value has necessitated the evaluation of the structures in Mersin province from a different perspective. The fact that these cultural assets, designed and constructed in the early years of the Republic of Turkey, were not included in today's life with a sustainable and adaptable use has been evaluated as a great loss. Sustainable and adaptable new use possibilities as part of a contemporary life have been discussed through the example of Mersin.

The two main research principles that shape the study are as follows: The first is to investigate the history of the policies and project design process that form village schools through literature sources and to identify village schools in Mersin in detail on site. The second is to analyze the sustainable and adaptive reuse of cultural heritage buildings based on examples from the literature and

⁵ It was produced from the research project supported by Toros University BAP Unit, numbered "2021-GSTMF-AM-1" and titled "A proposal for the documentation and refunctoning of Kavaközü Village Primary School within the scope of sustainable protection of rural cultural heritage". Additionally, as a verbal declaration; Presented by the author at the 8th Urban Research Congress in Ankara, November 2023.

⁶ Toros University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Architecture/Mersin, E-mail: ayse.manav@toros.edu.tr

the application and to evaluate the possibilities for similar uses of village schools in Mersin.

The education policies and architectural designs from the declaration of the Republic to the 1950s were of great importance in the formation of village schools. A school construction program was initiated in every village shortly after the declaration of the Republic with the aim of raising contemporary and literate citizens. Although existing school projects were used in the beginning, new types of projects began to be prepared after the situation in rural areas was determined. During this period, architects coming from other countries produced type projects and presented the first designs. Projects prepared at different times by the Ministry of Education architectural office between 1930-1940, and later projects obtained from the village school architectural project competition opened in 1940 were used. In the design of the buildings, compatibility with the climate, ease of construction, workshop-type buildings that will respond to different education models to be carried out in the village, and open spaces were important. However, due to changes in education policies after 1950, village schools became inactive.

There were seven primary schools in the centre of Mersin in the early years of the Republic, and education and training activities gained momentum within the framework of the 10-year action plan made by the governor's office in 1933. In the field work carried out in the summer period between 2021-2023, information was collected on village schools and annexes built between 1925-1965 in the villages of Akdeniz, Anamur, Çamlıyayla, Erdemli, Mezitli, Mut, Silifke, Tarsus and Toroslar districts. It was understood that four different types of school plans were implemented in Mersin according to the number and location of classrooms, and the plans changed according to the year of construction rather than climate characteristics. In addition to the school buildings, teacher houses, toilets and fountains were identified during fieldwork, as stated in the booklets prepared by the Ministry of Education project office. Other common features of the schools include having large garden areas with trees, and having an important quote from Atatürk written on a visible façade.

The preservation of cultural heritage buildings through sustainable and adaptive reuse has long been accepted as a key part of a sustainable future and development. Instead of the cost and energy losses that will arise from demolishing existing buildings, the gains that will be made by evaluating the same buildings as a resource appear as part of sustainability. Examples of reuse in rural areas such as village schools in the world and in Turkey are mostly associated with tourism. In addition to the connection with tourism, importance has been given to buildings with a production function maintaining their original function. In the literature, the subject has been addressed under the titles of new function assessment criteria, participation, and economy. Within the framework of all these examples; the structural conditions of cultural heritage buildings,

heritage values, all stakeholders in the reuse process, sites in and around the building, intangible heritage, accessibility, conservation policies and laws have been determined as basic assessment criteria.

There are limited examples of reuse of closed village schools in Turkey. A few registered examples have been given a new use with public support, while others have been given a new use with the cooperation of local governments and volunteers.

Within the scope of the study, the sustainable and adaptable reuse possibilities of 20 school buildings determined in Mersin were evaluated according to their distances to the city center, their relations with cultural or natural protected areas, the characteristics of the rural settlement they are located in, intangible heritage values and upper scale plans. Within the framework of tourism related to cultural and natural sites and nature sports, where rural production is prominent, functions that support participation were suggested.

If a general evaluation and suggestion is to be made; this type of building, which can meet on a common ground in terms of planning, formation, use of materials, participation in the construction process and memorial value, also carries heritage value with its historical context. While the educational function is always reserved, these structures will have an important role in the development and progress of the rural area and the villager with their new functions.

Kaynakça/References

- Aigwi, I.E., Ingham, J.M., Phipps, R., & Filippova, O. (2020). Identifying parameters for a performance-based framework: Towards prioritising underutilised historical buildings for adaptive reuse in New Zealand. *Cities*, 102, 102756.
- Akcan, E. 2009. *Çeviride modern olan: şehir ve konutta Türk-Alman ilişkileri* (1. Baskım). Yapı Kredi Yayınları.
- Aktürk, S. (2020). *Atıl Köy Okullarının Yeniden İşlevlendirilmesi: Çanakkale Örneği* (Yayın no:621546) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Aktürk, S. ve Ediz, Ö. (2020). Atıl Köy Okullarının Yeniden İşlevlendirilmesi: Çanakkale Örneği. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, (21), 124-155.
- Alpagut, L. (2012). *Cumhuriyet'in mimarı: Ernst Arnold Egli*. Boyut Yayıncılık.
- Anonim1, (2016). Gürsu Taş Mektep yaz kampının ilk etabının ardından. 21.09.204 tarihinde <https://gaiadergi.com/gursu-tas-mektep-yaz-kampinin-ilk-etabinin-ardindan/> adresinden erişildi.

- Anonim2, (2013). Çalışmalar/Atıl köy okulları. 21.09.204 tarihinde. <https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/#atil-koy-okullari> adresinden erişildi.
- Anonim3, (2018). Mimarlar köy okullarını yaşatmaya devam ediyor. 21.09.204 tarihinde <https://yapidergisi.com/mimarlar-koy-okullarini-yasatmaya-devam-ediyor/> adresinden erişildi.
- Atıcı, A. (2021). Sinop-Ayancık'ta Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul binası: Kurtuluş ilkokulu (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu). *Sanat Tarihi Dergisi*, 30(1), 435-455. <https://doi.org/10.29135/std.752482>
- Atıcı, A. ve Çelemoğlu, Ş. (2021). Samsun/Havza'da I. Ulusal Mimarlık Dönemi eğitim yapıları: Taş Mektep ve Kamlık İlkokulu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(114), 192-219. <https://doi.org/10.29135/std.752482>
- Bayraktaroğlu, B. ve Erkartal, P. (2023). Adaptive reuse potential of cultural heritage: The case of Istanbul Drapers' Bazaar. *Architecture, Civil Engineering, Environment*, 16(3) 1-20. <https://doi.org/10.2478/acee-2023-0029>
- Bir sınıflı köy okulu projesinin plan, kesit ve görünüşü (Ölçek 1:100) (yaklaşık 1937-1938). Çizimler, Eskizler, Planlar Koleksiyonu, Harika-Kemali Söylemezoğlu Arşivi, Salt Araştırma, (Kod: TMSSD003), İstanbul, Türkiye. 24 Nisan 2024 tarihinde <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/192728> adresinden erişildi.
- Bottero, M., D'Alpaos ve Oppio, A. (2019). Ranking of adaptive reuse strategies for abandoned industrial heritage in vulnerable contexts: a multiple criteria decision aiding approach. *Sustainability*, 11(3), 785; <https://doi.org/10.3390/su11030785>
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür* (1. Basım). (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları. ISBN975-342-375-6.
- Bozkan, H. (2022). *Mudanya köy okullarının (1960-1973) kullanım dönüşümü ilkelinin belirlenmesi* (Yayın no: 770644) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Chen, C.S., Chiu, Y.H., Tsai, L. (2018). Evaluating the adaptive reuse of historic buildings through multicriteria decision-making. *Habitat International*, 81, 12-23. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2018.09.003>
- Cucco, P., Maselli, G., Nesticò, A. ve Ribera, F. (2023). An evaluation model for adaptive reuse of cultural heritage in accordance with 2030 SDGs and European Quality Principles. *Journal of Cultural Heritage*. 59, 202-216. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2022.12.002>
- Çetin, S., ve Kahya, A. (2017). Kırdı bir modernleşme projesi olarak köy enstitüleri: Aksu ve Gönen örnekleri üzerinden yeni bir anlamlandırma denemesi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 34(1), 133-162. <https://doi.org/10.4305/metu.jfa.2017.1.3>

- DEH (Department of Environment and Heritage), (2004), Adaptive reuse: preserving our past, building our future, www.dcceew.gov.au , 02 Nisan 2024 tarihinde <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16620> adresinden erişildi.
- Dere, M. E., ve Oral, M. (2020). Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlkokul Planları ve Eğitimin Önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 21(47), 252-277.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), "Köy okulu tip projeleri" 98.474.1
- Dırık, A. (2023). Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi eğitim yapılarına bir örnek; Ürgüp Zafer İlkokulu. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-15. <https://doi.org/10.59127/kulmira.1176422>
- Eres, Z. (2023). Cumhuriyet'in 100 yıllık çağdaşlaşma mücadelesinde köy sorunundan köy davasına kırsalın düzeni. *Mimarlık* (431), 30-37.
- Erol, Ö. S. (2021). Tek partili dönemin örgün eğitim kurumları: kent ve köy uygulamalarıyla Kocaeli örneği. *Atatürk Yolu Dergisi*, (69), 242-284. <https://doi.org/10.46955/ankuayd.1028390>.
- Europa Nostra, (1978 – 2022). Conservation and adaptive reuse. 21.09.204 tarihinde <https://europeanheritageawards-archive.eu/laureates-1978-2022/conservation-and-adaptive-reuse> adresinden erişildi.
- Farjami E. ve Türker Ö.O. (2021). The extraction of prerequisite criteria for environmentally certified adaptive reuse of heritage buildings. *Sustainability*, 13(6):3536, <https://doi.org/10.3390/su13063536>
- Gedik, S. (2022). *Mersin İleri İlkokulu Cumhuriyet aydınlanmasında bir eğitim yuvası*. Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları
- Gravagnuolo A, Micheletti S ve Bosone M. A. (2021). Participatory approach for "circular" adaptive reuse of cultural heritage. Building a heritage community in Salerno, Italy. *Sustainability*. 13(9):4812. <https://doi.org/10.3390/su13094812>
- Güneş, T. ve Kartal, S. (2022). Sinop Boyabat İlçesi'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemine ait ilkokul yapılarının morfolojik olarak incelenmesi. *International Journal of Humanities and Art Researches*, 8(3), 214-228.
- Gürtekin, B. (2022). *İstanbul'da Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları (1923-1945)* (Yayın no: 1287) [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. Trakya Üniversitesi Tez Koleksiyonu. <https://dSPACE.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/8305>
- Hakimiye Milliye Gazetesi. "Eğitim kongresini açarken, 21.7.1921". 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/egitim-kongresini-acarken> adresinden erişildi.
- Hoşkara, Ş., Lombardi, A., Doğaner, S. (2021). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada kültürel mirasın korunması ve yönetiminin rolü: Disiplin-

- lerarası bir yaklaşım, *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 36:4, 1963-1975. <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.800950>
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc017/kanuntbmmc017/kanuntbmmc01703238.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS. (1964). “Venedik Tüzüğü” 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.kulturelmiras.org/ICOMOS-yayinlari/> adresinden erişildi.
- ICOMOS. (1975). “Amsterdam Bildirgesi” adresinden 23 Eylül 2024 tarihinde http://www.ICOMOS.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf erişildi.
- ICOMOS. (2005.) “Faro Sözleşmesi “. 2 Nisan 2024 tarihinde <https://rm.coe.int/1680083746> adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2008). “Mekânın Ruhunun Korunmasına İlişkin Quebec Bildirgesi”. 23 Aralık 2023 tarihinde https://www.ICOMOS.org/images/DOCUMENTS/Charters/interpretation_e.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2011a). “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri”. 01 Kasım 2019 tarihinde http://www.ICOMOS.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2011b). “Kalkınmanın itici gücü olarak Paris Bildirgesi”. 25 Nisan 2024 tarihinde https://www.ICOMOS.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2011_Declaration_de_Paris_EN_20120109.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2017). “ICOMOS-Ifla principles concerning rural landscapes as heritage”. 26 Eylül 2024 tarihinde https://www.ICOMOS.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0887771001560505611.pdf adresinden erişildi.
- Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi’nin Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8). <https://doi.org/10.17828/yasbed.05955>
- Karaca, N. (2023). *Antalya-Elmalı Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) köy okulları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Karataş, M. (2021). *Safranbolu’daki köy ilkokul ve lojmanlarının koruma sorunları ve Kadıbüyük köyü ilkokulu örneğinde restorasyon ve sürdürülebilirlik önerileri* (Yayın No: 659091) [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kavas, Ö. (2020). *Mersin’de Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) köy okulları mimarisi* (Yayın no: 648371) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kee, T. (2019). Sustainable adaptive reuse – economic impact of cultural heritage. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*. 9 (2), 165-183. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-06-2018-0044>

- Korkmaz, Z. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikası ve Mersin İlindeki Eğitim Faaliyetleri (1923-1950)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Köy Eğitim Kanunu. (1937). Resmi Gazete. 24 Nisan 2024 tarihinde
- Kul, F. N. (2010). *A New approach for defining the conservation status of Early Republican Architecture case study: Primary school buildings in Izmir* (Yayın no:267571). [Doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=UgPbTSDPZ7KwysvGrME56Q&no=fW76D555JPUm6yE5A6uQ3g>
- Kul, F. N. (2011a). İzmir'de Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar tarafından tasarlanan köy okulları. *Ege Mimarlık* (78), 28-33.
- Kul, F. N. (2011b). Cumhuriyet Dönemi mimarlığı Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul binaları. *Mimarlık* (360), 66-71.
- Kul, F. N. (2012). Primary schools of Izmir (1923-1950), *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 29(2), 259-284. <https://doi.org/10.4305/metu.jfa.2012.2.12>
- Küçükaliç, A. S. (2013). *Mersin Mezitli İlkokulu Restorasyon Önerisi* (Yayın no:343712). [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=dKxyNr_WWFRjMT7gM8XGww&no=8noula68i0ZTmqTEq6v8xQ
- Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, (2024), Adana- Mersin Planlama Bölgesi 1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planı 24 Nisan 2024 tarihinde <https://mpgm.csb.gov.tr/mersin-adana-planlama-bolgesi-i-82221> adresinden erişildi.
- Mérai, D., Veldpaus, L., Pendlebury, J. ve Kip, M. (2022). The Governance Context for Adaptive Heritage Reuse: A Review and Typology of Fifteen European Countries. *The Historic Environment: Policy and Practice*, 13(4), 526-546. <https://doi.org/10.1080/17567505.2022.2153201>
- Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğü (Anonim). (2022). Kapanan Köy Okulları.
- Mersin Valiliği (Anonim) (2021). Mersin ilçeler haritası [Harita]. Erişim adresi: <http://www.mersin.gov.tr/mersin-tarihcesi>
- Mısırlısoy, D. ve Günçe, K. (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach, *Sustainable Cities and Society*, 26, 91-98. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2016.05.017>.
- Özden Öner, G. (2019). "Konya merkez ve ilçelerinde Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim yapıları". *Turkish Studies Social Sciences*, 14 (3), 881-903. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22837>
- Pintossi N., Kaya, D.İ., Wesemael, P. ve Roders, A.P. (2023). Challenges of cultural heritage adaptive reuse: A stakeholders-based comparative study in three European cities, *Habitat International*, 136 (1), 102807. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102807>.

- Plevoets, B. ve Sowińska-Heim, J. (2018). Community initiatives as a catalyst for regeneration of heritage sites: Vernacular transformation and its influence on the formal adaptive reuse practice, *Cities*, 78 (1), 128-139, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.007>.
- Sahtiyancı, E. ve Benli Yıldız, N. (2020). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Akçakoca'dan Bir Örnek: Orhan Gazi İlkokulu. *Sanat Tarihi Dergisi*, 29 (2). 589-603. <https://doi.org/10.29135/std.678784>.
- Sayın, A. ve Coşkun, B. S. (2021). Erken Cumhuriyet dönemi ilköğretim yapılarına bir örnek: Bursa İstiklal İlkokulu. *Megaron*, 16(3), 385-401.
- Sözeri Yıldırım, M. Z. ve Ökten, H. (2020). Köy Enstitüleri'nin ilk mezunları ve onların okulları: Milas-Kapıkırı İlkokulu. *Megaron*, 15(3), 384-398. <https://doi.org/10.14744/megaron.2020.15921>.
- Spina, L.D., (2020). Adaptive Sustainable Reuse for Cultural Heritage: A Multiple Criteria Decision Aiding Approach Supporting Urban Development Processes. *Sustainability*, 12(4), 1363; <https://doi.org/10.3390/su12041363>
- Şimşek, G., ve Mercanoğlu, C. (2018). Bir "Planlama Örneği" Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi, *Planlama*, 28 (3), 261-281. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.32548>.
- Türkmen, K. (2022). "Denizli'de Erken Cumhuriyet ideolojisinin temel taşları: Köy mektepleri". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(35), 355-393.
- Ulusoy, K. ve Demirtaş, B. (2008). Osmanlı'nın son döneminden günümüze Mersin'de eğitim, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1).
- UNESCO. (2013). "Kültürü Sürdürülebilir Kalkınma Politikalarının Merkezine Yerleştirmek- Hangzhou Deklarasyonu" 01 Kasım 2023 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000221238> adresinden erişildi.
- Vardopoulos, I. (2022). Industrial building adaptive reuse for museum. Factors affecting visitors' perceptions of the sustainable urban development potential. *Building and Environment*, 109391. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2022.109391>
- Wilkinson, S. J., Remøy, H., ve Langston, C. (2014). *Sustainable building adaptation: innovations in decision-making*. John Wiley & Sons.
- Yıldırım, M. ve Turan G. (2012). Sustainable development in historic areas: Adaptive re-use challenges in traditional houses in Sanliurfa, Turkey. *Habitat*, 36(4), 493-503. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2012.05.005>
- Zeadat, Z. F. (2024). Adaptive reuse challenges of Jordan's heritage buildings: a critical review. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 16(1), 95-107. <https://doi.org/10.1080/19463138.2024.2329661>

Ayşe Manav

İlköğretim ve lise eğitimini Mersin'in Mut İlçesi'nde tamamladı. Lisans derecesini Çukurova Üniversitesi'nde (2010), yüksek lisans derecesini Selçuk Üniversitesi'nde (2013) ve doktora derecesini Gazi Üniversitesi'nde (2020) aldı. 2016'dan bu yana Toros Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde çalışmaktadır. Araştırma ilgi alanları tarihi alanların korunması, endüstriyel miras ve kültürel mirasların korunması ve yeniden kullanımınıdır.

She completed her primary and high school education in Mut, Mersin. She completed her license degree at Çukurova University (2010), graduate degree at Selçuk University (2013), and PhD at Gazi University (2020). She has been working at Toros University, Department of Architecture since 2016. Her research interests are conservation of historic sites, industrial heritage, and conservation and reuse of cultural heritages.

Teşekkür

Çalışmam sırasında bilgilerini esirgemeyen Mersin köylüsüne, araştırmam sırasında sahada benle birlikte hareket eden eşim Tunga Manav'a ve araştırma projemi destekleyen Toros Üniversitesi Bap birimine teşekkür ederim.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1483189

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 1913-1935

The Role of Civil Initiatives in Urban Adaptation of Industrial Heritage in Türkiye: Yedikule Gasworks and Serotonin Events

Neda Haşemi¹

ORCID: 0009-0003-1462-0905

Pelin Gürol Öngören²

ORCID: 0000-0003-4433-0514

Abstract

This article aims to evaluate the processes of the urban adaptation process of industrial heritage sites through the evaluation and transformation of Yedikule Gasworks. The research aims to assess the role of governmental and non-governmental key actors, initiatives, and community-based organizations (CBOs), such as non-governmental organizations (NGOs), in promoting the importance of industrial heritage as cultural heritage in Türkiye. The research seeks to understand how industrial areas, fostered by artist-driven approaches to conservation and participation, defined as Serotonin events, mediate the reintegration of industrial areas into the city. This research aims to evaluate the urban regeneration processes of industrial heritage sites through case studies, taking into account the historical, cultural, urban, and social values of these sites. The research has been centered on exploring the role of participation and the approaches employed in the urban adaptation process, with a particular emphasis on the socio-cultural impacts. Additionally, it considers the contributions of civil society initiatives, volunteer communities, and interdisciplinary artistic endeavors in this transformation. In essence, the study aims to contribute to the ongoing debate surrounding the preservation of cultural heritage and its adaptation as new public spaces within urban environments. To this purpose, the adaptation process of the Yedikule Gasworks is investigated, with particular attention paid to the effects of an interdisciplinary approach to the preservation of industrial heritage. Additionally, case studies are presented that examine the challenges and opportunities associated with reintegrating industrial heritage sites into urban areas.

Keywords: Industrial heritage, urban adaptation, civil initiatives, artist-driven organizations, Yedikule Gasworks

¹Master's student, TOBB University of Economics and Technology, Graduate School of Engineering and Science, Department of Architecture, E-mail: n.hasemi@etu.edu.tr

² Asst. Prof. Dr., TOBB University of Economics and Technology, Faculty of Design and Architecture, Department of Architecture, E-mail: pgurolongoren@etu.edu.tr

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 13.05.2024 Kabul Tarihi Accepted Date: 02.12.2024

Türkiye’de Endüstri Mirasının Kentsel Adaptasyonunda Sivil İnisiyatiflerin Rolü: Yedikule Gazhanesi ve Serotonin Etkinlikleri

Neda Haşemi³

ORCID: 0009-0003-1462-0905

Pelin Gürol Öngören⁴

ORCID: 0000-0003-4433-0514

Öz

Bu makale, Yedikule Gazhanesinin değerlendirilme ve dönüşüm süreci üzerinden endüstri mirası niteliğindeki alanların kentsel adaptasyon süreçlerini değerlendirmeyi hedeflemiştir. Araştırmanın ana amacı, Türkiye’de endüstri mirasının kültürel miras kapsamında önemini ortaya koyan resmi ve sivil anahtar aktörlerin, inisiyatiflerin ve sivil toplum kuruluşları (STK, NGO) gibi topluluk tabanlı kuruluşların (TTK, CBO) rolünü değerlendirmektir. Araştırma, Serotonin etkinlikleri olarak tanımlanan sanatçı yönelimli (artist-driven) koruma ve katılım yaklaşımları ile beslenen endüstri alanlarının kente yeniden nasıl entegre edilmesine aracılık ettiğini anlamaya çalışmıştır. Bu çalışmada, endüstri mirası alanların kente yeniden kazanımı süreçleri, makalede bahsedilen durum incelemeleri üzerinden, bu alanların tarihsel, kültürel, kentsel ve sosyal değerleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın merkezinde, kentsel adaptasyon sürecinin arkasındaki katılım faktörünü ve yaklaşımlarını keşfetmek, sosyo-kültürel etkilerini vurgulamak, sivil girişimlerin, gönüllü toplulukların ve disiplinler arası sanatsal çabaların bu dönüşümdeki rolünü tartışmak olmuştur. Bu çalışma, Yedikule Gazhanesinin adaptasyon sürecini analiz ederek, endüstri mirasını korumada disiplinler arası yaklaşımın etkilerini vurgulamakla birlikte, endüstri mirası alanların yeniden işlevlendirilmesi konusunda zorluklar ve fırsatlar hakkında durum incelemeleri sunarak, kültürel mirasın korunması ve kente yeni kamusal mekanlar olarak kazandırılması tartışmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri mirası, kentsel adaptasyon, sivil inisiyatifler, sanatçı yönelimli yaklaşım, Yedikule Gazhanesi

³Yüksek Lisans öğrencisi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, E-posta: n.hasemi@etu.edu.tr

⁴Dr. Öğr. Üyesi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: pgurolongoren@etu.edu.tr

⁵Introduction

Historical monuments, structures, and sites classified as cultural heritage assets are integral in forming societal identity and facilitating tangible and intangible connections with the past. Cultural heritage, as defined by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), is a broad term that "includes artefacts, monuments, a group of buildings and sites, museums that have a diversity of values including symbolic, historic, artistic, aesthetic, ethnological or anthropological, scientific, and social significance" (UNESCO Institute for Statistics, 2020). This definition is fundamental to understanding heritage's complex and multifaceted nature, including industrial heritage sites. These sites, integral to understanding the past, provide insight into various aspects of a society's history and economic production timeline, including its social and cultural life. It is, therefore, essential to recognize the multiple values of industrial heritage, including historical, industrial, cultural, architectural, and economic, to identify sustainable ways of reusing, conserving, and reintegrating these sites into modern society while preserving their historical integrity (Yıldırım and Öz, 2021, p. 56).

It is crucial to consider industrial heritage not in an isolated manner but rather as an essential element within the broader cultural and historical contexts. As Şekerci and Akıner (2021, p. 152) indicate, industrial heritage is inherently linked to these overarching concepts. This interconnectedness underscores the urgent necessity of incorporating industrial heritage into the broader historical and cultural conservation framework. The Nizhny Tagil Charter, developed by The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH), further clarifies this matter by defining industrial heritage as the remains of industrial culture with historical, technological, social, architectural, or scientific value. Furthermore, the charter underscores the significance of industrial archaeology as an interdisciplinary approach to examining the tangible and intangible elements of industrial zones, encompassing their structures, landscapes, and settlements (TICCIH, 2003, p. 2).

⁵ This study is derived from the thesis entitled "*Role of the Civil Initiatives in Adaptive Reuse of Industrial Heritage in Türkiye: The Cases of Feshane, Yedikule and Hasanpaşa Gasworks*", which is currently being conducted under the supervision of Asst. Prof. Dr. Pelin Gürol Öngören at TOBB ETÜ Architecture Graduate Program.

The value of cultural heritage extends beyond its physical presence. People connect to places through their cultural heritage, which forms a part of their identity. This connection fosters a sense of belonging, promotes social inclusion, and facilitates more effective collaboration. However, industrial heritage is often undervalued globally compared to other cultural heritage assets and collections. By preserving industrial heritage, we retain our past and enrich our present and future, fostering a sense of community and shared history.

To understand the place and awareness of industrial heritage within the broad scope of cultural heritage, it is necessary to refer to the statistics on industrial heritage declared by UNESCO, an intergovernmental organization (IGO) that works to preserve the contributions of this heritage to world history and ensure its transmission to future generations by establishing international cooperation and standards via UNESCO World Heritage List. The industrial heritage on this list is not very distinct in the context of global cultural heritage. In 1999, 28 of the 690 sites on the World Heritage List were recognized as "Industrial Heritage," covering 5.3% of all cultural sites and 4% of all World Heritage Sites (Falser, 2001, p. 9). As of the latest UNESCO World Heritage List in 2021, 50 of the 1121 monuments, sites, and settlements are classified as industrial heritage sites (Şekerci and Akner, 2021, p. 153). This indicates a 4.4% distribution of industrial heritage sites among World Heritage Sites in 2021.

These statistics reflect a minor acceleration over the years in the valuation of industrial heritage among cultural heritage sites and represent a significant gap in global recognition of industrial heritage. Certainly, IGOs such as UNESCO and independent and non-governmental NGOs such as TICCIH and ICOMOS are important actors in industrial heritage. However, the undervaluation of industrial heritage and recognition of its cultural heritage value cannot be solved solely by international laws, agreements, and intergovernmental cooperation. It requires multidisciplinary cooperation through laws, determining appropriate preservation methods by experts, and public engagement at the local base. This cooperation will increase public action and promote the importance of industrial heritage conservation at a grassroots level. The impact of critical actors, community-based organizations (CBOs), and civil initiatives is highly significant in this process.

In Türkiye, the conservation of industrial heritage faces several significant challenges. As the UNESCO list indicates globally, industrial sites in Türkiye are fewer in number and frequently perceived as less valuable. This is mainly due to a focus on real estate potential and a lack of recognition and awareness regarding their unique historical and cultural significance. As Köksal (2006) highlights, the conservation and reuse of cultural heritage has various challenges, including insufficient financial resources, inadequate legislative support for preservation, and the loss of original features and equipment due to inappropriate functional adaptations. Furthermore, irreversible modifications that undervalue architectural and technical qualities and the use of incompatible materials, intensify the destruction of historical traces (Köksal, 2006).

In this context, civil initiatives towards industrial heritage become important and may mediate filling a gap in acting. These initiatives, organized in various ways without official assignment, may succeed in attracting public attention and potentially transforming former production sites such as factories and gasworks. These environments can potentially address the evolving sociocultural needs of urban areas and contemporary societal needs. This study examines how civil society organizations such as volunteers, the local population, and independent artistic initiatives with different agendas can raise public awareness and integrate industrial heritage into the urban fabric and its relationship with sociocultural layers in Türkiye. It discusses the potential and opportunities for considering the role of civil initiatives led by artists in promoting community participation and reintegrating industrial heritage into the urban landscape while preserving its historical significance. The study focuses on the example of Yedikule Gasworks in Istanbul and Seretonin events (took place in 1989 and 1992) to explore the implications of adapting industrial heritage sites to people's social and cultural needs.

Methodology

This article employs a descriptive research method to investigate the legislative processes and especially civil approaches for urban adaptation of industrial heritage to modern socio-cultural needs, including reintegration into urban landscapes, and therefore explore a main research question as: "how do civil initiatives specifically led by artists contribute

to preservation and transformation of industrial heritage for community benefit?”. To address this question, the study examines various perspectives, approaches, and legal organizations related to industrial heritage conservation. It discusses the impact of civil initiatives in the adaptation process in Türkiye.

The primary case study is the Yedikule Gasworks, where artistic initiatives known as the Serotonin Events were held in 1989 and 1992. This site was selected due to its significant role in the adaptation process of industrial heritage along with the key actors. The study also includes the Feshane case, where the Serotonin I event occurred in 1989. The subsequent reactions to these events played a crucial role in the urban and spatial adaptation process for Feshane, an industrial heritage site in Golden Horn. This case is vital for understanding how Serotonin events and civil initiatives act as catalysts in adapting industrial heritage sites.

Data for this study were gathered from various written sources and digital archives. The collected data were analyzed qualitatively, focusing on the identification of critical actors involved in the events and adaptation processes, examination of the contents, actions, and programs associated with the Serotonin events, evaluation of the impact of civil initiatives on the recognition and preservation of heritage sites, analysis of the adaptation processes as mechanisms for architectural and cultural transformation in urban settings. This methodological approach aims to provide a comprehensive understanding of the socio-cultural conditions during the events and to evaluate their influence on the adaptation processes of industrial heritage sites.

Key Organizations on Industrial Heritage

The concept of conservation of cultural heritage gained theoretical ground in the 19th century and was institutionalized in the 20th century (Şekerci and Akner, 2021, p. 153). The conservation of industrial heritage was pioneered in the UK and gradually spread to other countries, leading to the creation of both grassroots and institutional organizations dedicated to this heritage (Şekerci and Akner, 2021, p. 152).

On the other hand, critical intergovernmental organizations (IGOs) such as UNESCO have played a significant role in framing the conservation of industrial sites. As Pease (2018) explains, intergovernmental organizations serve as platforms for international collaboration, where

member states come together to address global concerns through coordinated actions (Pease, 2018, p. 49). UNESCO coordinates cultural heritage by bringing nations together to protect shared cultural assets. In this sense, the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), is a non-governmental organization (NGO) closely associated with UNESCO, focuses on setting principles and guidelines for conserving historic sites. ICOMOS works directly with UNESCO to evaluate and monitor cultural sites on the World Heritage List, ensuring that conservation standards are maintained globally (Pease, 2018, p. 51). These organizations set the tone for cultural heritage preservation by providing technical assistance, expert evaluations, and recommendations for conservation policies.

Additionally, non-governmental organizations as the Documentation and Conservation of Buildings, sites, and Neighborhoods of the Modern Movement (DOCOMOMO) and Europa Nostra work to protect cultural heritage. While DOCOMOMO works globally, Europa Nostra engages in preserving historical buildings and cultural heritage and raises awareness across Europe about these issues. As initiated in 1978, TICCIH, as a non-governmental organization, further formalized the global efforts to preserve industrial monuments. It is recognized as an official advisor to ICOMOS on industrial heritage. It plays a vital role in advocating for the inclusion of industrial sites on the World Heritage List (ICOMOS and TICCIH, 2014). TICCIH works to document and promote the conservation of industrial sites and landscapes, providing expert recommendations to UNESCO and national governments. This collaboration between TICCIH, ICOMOS, and UNESCO has helped elevate industrial heritage status globally, ensuring that these sites are preserved for future generations (ICOMOS and TICCIH, 2014).

In Europe, the European Route of Industrial Heritage (ERIH) is a non-governmental organization that has emerged to promote the preservation and documentation of modern and industrial heritage, emphasizing tourism and public awareness as tools for conservation. These efforts underscore the role of civil society and community-based organizations in advocating for and protecting industrial heritage, bringing these sites to public attention through educational programs, events, and campaigns (Table 1).

Table 1. Table of the intergovernmental organizations as supportive initiatives and their objectives, created by author (ICOMOS and TICCIH, 2014; ERIH and Council of Europe, 2021).

Organizations	Objectives
<p>UNESCO (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) (1945)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • conducts World Heritage List (WHL) studies related to the World Heritage Convention
<p>ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) (1965)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • aims to develop and guide principles, methods, and policies for the conservation and assessment of historic monuments and sites • supports and guides relevant research in the field. • is a global non-governmental organization dedicated to the conservation of the historic monuments and sites of the world. • ICOMOS network of experts advises UNESCO on properties to be inscribed on the World Heritage List.
<p>the International Conferences on the Conservation of Industrial Monuments held in 1973 (first), 1975 (second), and 1978 (third)</p> <p>(The Third International Conference on Conservation of Industrial Monuments, held in 1978, then gave its abbreviation to TICCIH)</p>	<p>TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) (1978)</p> <ul style="list-style-type: none"> • is recognized by the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) as an appointed advisor on all matters related to the research and conservation of industrial heritage. • makes recommendations for historically significant industrial areas to be inscribed on the World Heritage List.
<p>DOCOMOMO (International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites, and Neighborhoods of the Modern Movement) (1988)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • was founded to draw the public attention to the importance of Modernism in the 20th century and to document and preserve the products of modern architecture, design, and urban planning.

ERIH (European Route of Industrial Heritage) (1999)	<ul style="list-style-type: none">• was established to develop industrial heritage sites in Europe as tourist routes.
E-FAITH (European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage)	<ul style="list-style-type: none">• was established to report on developments in these areas.

Besides these, IGOs and NGOs work on architectural and industrial heritage; in particular, there are more organizations titled Community-Based Organizations (CBOs) that are grassroots organizations that emerge from within a specific community and are focused on addressing specific local needs such as the conservation of cultural heritage directly impacting that community. These organizations rely on local participation and volunteerism, which may contribute to decision-making.

The civil initiatives are the critical actors in cultural heritage. Civil society is an independent entity, distinct from the state (Van der Auwera and Schramme, 2011, p. 61). Civil society, encompassing non-governmental organizations and volunteer-based groups, became crucial actors in various fields, including cultural heritage preservation (Van der Auwera and Schramme, 2011, p. 63). This development extended to the conservation of industrial heritage, with communities forming to address threats to the values embedded in these structures (Şekerci and Akner, 2021, p. 152). Civil initiatives are often grassroots and voluntary and may lack formal structure or official recognition.

The civil initiatives to address cultural heritage are typically initiated and run by volunteers, local communities, and other stakeholders, often without a formal structure. The projects usually center around a particular place, historical event, or cultural element, with artists interpreting, highlighting, or preserving this heritage through artistic works, which can be called artist-driven heritage. Artist-driven heritage projects work as an informal organization or association and function more flexibly and creatively. These characteristics make them suitable for being defined as civil initiatives and effective tools for raising public awareness and preserving cultural heritage.

Laws and Organizations on Industrial Heritage in Türkiye

The rich cultural heritage of Türkiye consists of many historical buildings, archaeological sites, and natural areas that bear the traces of various civilizations throughout history. In Türkiye, industrial heritage sites are evaluated within the scope of historical environment and cultural assets in the main section of sites within immovable cultural assets, according to the criteria in the archaeological site classification (Ahunbay, 2019, pp. 14–19). The preservation and sustainability of heritage is an important responsibility to ensure the perpetuation of the country's cultural identity and historical links. In Türkiye, cultural assets are protected by the Ministry of Culture and Tourism in accordance with Law No. 2863 on the Conservation of Cultural and Natural Assets adopted on July 21, 1983. The purpose of Law No. 2683 is stated in the relevant legislation as determining the definitions related to cultural assets that need to be protected, regulating the procedures and activities to be conducted, and determining the establishment and duties of the persons and institutions that will take the necessary principles and implementation decisions in this regard (*2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, 1983)

The preservation of industrial heritage sites is also included within the scope of Law No. 2683. Municipalities and relating Conservation Implementation and Inspection Offices (*KUDEB*), units of the Cultural and Natural Heritage Preservation Boards, and various legal institutions affiliated with the Ministry of Culture and Tourism develop any architectural, urban, archaeological, or legal processes related to the preservation of cultural assets, including industrial heritage sites, following this legislation. These legislative conservation processes, which have a complex structure, involve a significant number of official and civil stakeholders⁶.

The establishment of NGOs related to heritage conservation has been relatively delayed compared to countries such as the UK, France, and the Netherlands (Güçhan and Kurul, 2009, p. 38). Despite this, Türkiye has attempted to connect with international organizations, becoming a member of UNESCO in 1946, and establishing ICOMOS Türkiye in 1974.

⁶ See: Güçhan, N. Ş., and Kurul, E. (2009). A History of the Development of Conservation Measures in Turkey: From the Mid-19th Century to 2004. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26(2), 19–44 (page 32, figure 1).

DOCOMOMO Türkiye started its activities in 2002, further indicating the growing role of professional and civil society in industrial heritage conservation. Türkiye has nine industrial heritage sites recognized by the ERIH (ERIH and Council of Europe, 2021).

Some foundations established in Türkiye have engaged in conservation since the 1970s and provide educational services, such as the Turkish Touring and Automobile Association (*TURING* Association), Vehbi Koç Foundation, Foundation for Conservation of Monuments and Natural Heritage (*TAÇ* Foundation), Eczacıbaşı Foundation, and the ÇEKÜL Foundation. The forms of operation of national NGOs are seen through sponsorship, educational programs, and public awareness activities as social responsibility projects. Additionally, other methods and tools are inherent in the traditional forms of operation of several associations and foundations affiliated with large corporations, which may have links with mainstream governance and management units.

Civil Initiatives on Industrial Heritage

Several civil associations and communities have also been established recently to promote local character, culture, and preservation of fundamental urban rights. Such civil initiatives have increased considerably since the 1990s (Güçhan and Kurul, 2009, p. 39). An example of such an organization is the Gazhane Environmental Volunteers (*Gazhane Çevre Gönüllüleri*) community, which has significantly contributed to transforming the Hasanpaşa Gasworks into Müze Gazhane in Istanbul. This is an example of successful adaptive reuse driven by local civil society and also preserved through the Dublin Principles (2011) of ICOMOS and TICCIH (ICOMOS and TICCIH, 2011). Another example in Istanbul is the Golden Horn Solidarity (*Haliç Dayanışması*), which is composed of shipyard veterans, trade unions, professional organizations and their members, neighborhood residents, and associations living in the neighborhood of the Golden Horn Shipyards. This civil initiative aims to raise awareness that the industrial values of the Golden Horn Shipyards, archaeological assets in the area, historical buildings, the urban fabric where it is located, and public property can be protected for public benefit. Like those stated above there are more civil initiatives on cultural heritage in Istanbul such as Haydarpaşa Solidarity (*Haydarpaşa Dayanışması*), Yedikule Urban Gardens Preservation Initiative (*Yedikule Bostanları*

Koruma Girişimi), *KIRIK* (a cultural initiative which intends to envelop and civilize multiple meanings or connotations of this versatile word in Turkish such as “crack”, “broken”, “hue”, “hybrid”, “fault”, “strange”, and “bent”), *Buradan Nereye?* (an assembly formation consisting of significant numbers of cultural initiatives and organizations that aim to create a negotiation environment about the ongoing network of relationships and structural problems in the culture and art environment), and the others.

The civil actors are users of urban spaces where individuals with different identities or social patterns consciously or unconsciously come together, meet, or reach out, and produce new public situations through these forms of presence (Arslan, 2013, p. 94). According to Özbek (2004), the limits of use for public spaces in a city are defined by the access of the public to information, the ways of gathering collectively, the forms of thinking, expression, and discussion, the development of these forms and their freedom of recognition, and their inclusiveness without any social discrimination (Arslan, 2013; Özbek, 2004, pp. 19–87). Any process that directly involves the public in the decision-making process, informs the public about these stages, and fully considers the contribution of the public in making decisions is considered public participation (Yıldırım and Öz, 2021). In this context, public participation is a highly effective element in the adaptation processes in cultural heritage sites and the architectural and social transformation.

Industrial Heritage Sites in the Golden Horn: New Perspectives on Artistic Initiations

In the Ottoman Empire, Istanbul was home to 55 percent of the total of 256 industrial complexes (Günay, 2014, p. 102; Köksal, 2005). During the Ottoman and Republican periods, the Golden Horn became one of the major industrial zones, as reflected by the Prost Plan in 1936. The industrial development of the Golden Horn, which continued in the 1970s and early 1980s, had profound environmental and social impacts on the surrounding neighborhoods, including the destruction of the historic urban layout, water pollution, and alterations in the social layout (Günay, 2014, p. 102).

The Golden Horn Master Plan, enacted in 1985, proposed removing the industrial areas of the Golden Horn, opening them to public use, and

transforming them into recreational areas. As a result, a series of demolitions and expropriations were carried out under the name of "Bedrettin Dalan Operations" (Erbey, 2009, p. 6). 600 small production facilities were displaced, and 30,000 buildings, 100 of which were historical examples of the industrialization of the Ottoman Empire, were demolished (Günay, 2014, p. 102). Due to demolition, these passive recreational green spaces remained empty and unused for many years. During this period, the Golden Horn became a place with geometric vacant spaces along the shore (Erbey, 2009, p. 7). This operation process, which was carried out with centralized decisions, was criticized by society as it could lead to the destruction or damage of structures belonging to the historical and cultural heritage along with the industrial buildings of the Golden Horn (Erbey, 2009, p. 6; Kaplan, 2022a).

In Türkiye, as the social effects of the 1980 military coup began to fade in the late 1980s and early 1990s, an art environment began to emerge in Istanbul. The culture and arts sector expanded its liberties, and "dynamism" manifested itself ("Sergi: Sahnede 90'lar," 2022). In this process, performance, performance-based productions, and the stage have become tools of expression in the arts and culture environment.

The spaces of such productions and the stage have gained importance as tools and spaces for expressing discourses about the society's socio-cultural, economic, or political situations and agenda. With the spread of performance art to different spaces and new platforms, the stage could be transformed into the space of a new form of expression by going beyond being an element of art. Since the late 1980s and early 2000s, such events have spread to parks, bars, historical sites, and abandoned properties, increasing their impact on the art environment and social interaction. On the other hand, this also provided examples of how the scope of the concept of "stage" could be expanded. In the art perception of the period, the concept of "multidisciplinary" also appeared on the agenda in Türkiye, especially in Istanbul ("Sergi: Sahnede 90'lar," 2022). This situation and performance art gave artists a way out of being dependent on specific disciplines. The introduction of the concept of interdisciplinarity and the cultural productions and events associated with this concept has helped to establish and strengthen the relationship between artists, society, and awareness of heritage sites through the artist-oriented heritage

approach. This can be considered achieved through their realization of "cultural entrepreneurship".

In this sense, the Serotonin events, the first of which took place in Feshane in parallel to being affected by the transformation of heritage sites in the Golden Horn, and the second of which took place in Yedikule Gasworks considering the understanding the industrial production in this area, were the first examples of integrating the concepts of performance art, stage, and industrial sites in Türkiye.

Serotonin⁷ I Event at Feshane in 1989

Feshane was evacuated in 1986 since it had completed its natural lifespan in the demolition and reconstruction planned in the Golden Horn. In 1989, when artists in Istanbul began to develop new relationships with the local administration, an event titled "Serotonin (I)" was organized by architects, artists, and participants from different disciplines who were graduates of Mimar Sinan University Department of Architecture and Department of Photography (Kaplan, 2022a), to develop a discourse on the art environment and production conditions of the period, as well as the urban decisions taken with the allocation of space. This event exhibited the different uses of the space, with installations and performances for 15 days at Feshane, and drew reactions from the public and artistic communities. Serotonin I adopted the idea of using Feshane for cultural and artistic production and exhibition programs. In the same period, the attempts to establish a contemporary art museum in Istanbul gained strength (İstanbul Sanat Müzesi Vakfı, 2018). In 1992, in parallel to the opening of the 3rd International Istanbul Biennial, the efforts to transform Feshane into a museum began. Due to administrative changes, the museum project underwent different phases in the following periods (Kaplan, 2022a). Feshane, now called ArtIstanbul, is not only a cultural production and exhibition space but also fulfills various public needs as an industrial heritage site that completed its transformation on the 100th anniversary of the Republic of Türkiye.

⁷ The events were named firstly as "Seretonin", which means the hormone associated with happiness and pleasure. After the first event, the artists realized that the correct spelling of the word was "serotonin". Then, the name remained as "seretonin" to separate the events from the concept in the scientific literature (İstanbul Sanat Tanıtım ve Araştırma Vakfı, 2024).

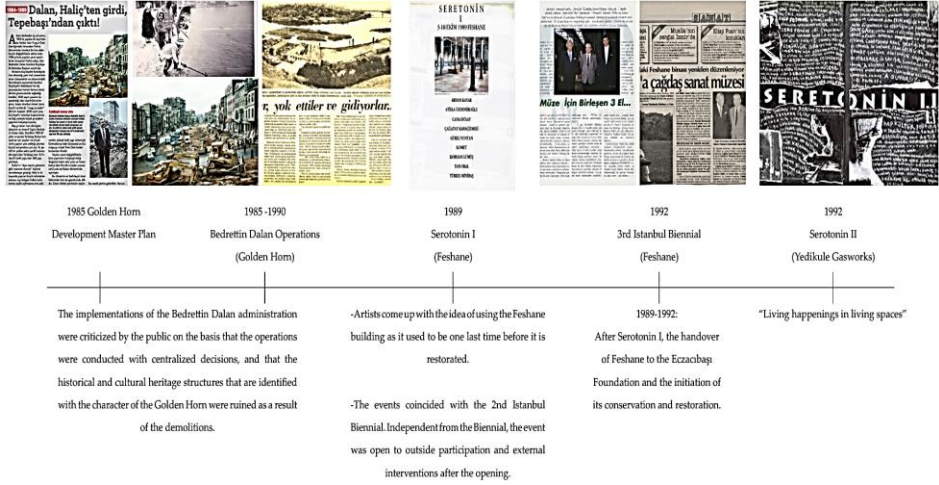

Figure 1. The timeline shows the historical process for Golden Horn in the late 1980s and the Serotonin events held in 1989 and 1992 in Istanbul (Salt Research archive), created by author ("Feshane Serotonin I: Tarihîn Damında Sanat Çılgınlıkları," 1989) ("Serotonin I: Feshane, İstanbul, 1989 Brochure", 1989) ("Serotonin II: Yedikule Gasworks, İstanbul, 1992 Brochure", 1992) (İstanbul Sanat Tanıtım ve Araştırma Vakfı, 2024).

Serotonin II Event at the Yedikule Gasworks in 1992

When the establishment process and function of the Yedikule Gasworks, which has an important place in the history of Istanbul, was examined as the case study, it was seen that the factory was built by a French firm in 1880 in Yedikule neighborhood with the idea of spreading modern city lighting with the inspiration of the City Administration of Dolmabahçe Gasworks in the 19th century (Köksal, 2006). It was established on the seaside to utilize maritime transportation. The facility, covering an area of 52,000 m², consisted of coal-gas production structures, tar separators, cranes, distillation boilers heated by furnaces, a washing facility, a warehouse, a weighbridge building, administrative buildings, and three gas storage tanks (Köksal, 2006). The gasworks was the first gasworks complex established for public service in Istanbul and provided street, alley, and indoor lighting for the city. Different operators owned Yedikule Gasworks during its active period, and after the proclamation of the Republic, the operating rights granted during the Ottoman period were terminated. It was transferred to IETT in 1945. In 1993,

Yedikule Gasworks lost its function and fell out of use with the arrival of natural gas in the city. The gasworks factory hosted the Serotonin II event in 1992. This event aims to reveal the potential of the industrial spaces and create a free art space (“Söyleşi: İki Doz Serotonin”, 2022).

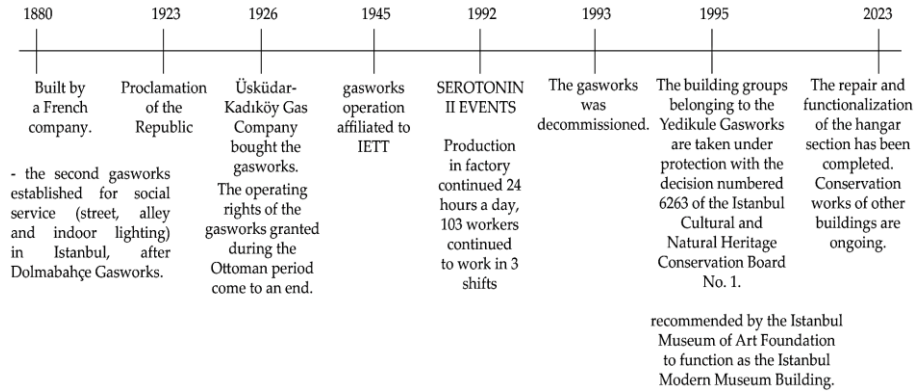

Figure 2. The timeline shows the historical process for the Yedikule Gasworks and the Serotonin II event held in 1992 (Kaplan, 2022b), created by author.

Serotonin events also emphasized using historical and industrial spaces such as Yedikule Gasworks for art and cultural activities. It demonstrated the participatory effect of art on spaces in the process of transformation of industrial facilities. During the events, a synergy was created between the artists, the audience, and the workers of the gasworks, and such events demonstrated how industrial heritage sites can be re-evaluated in a social and cultural context through social participation and cultural initiative. When the Yedikule Gasworks hosted the Serotonin II event, gas production continued 24 hours a day, and a total of 103 workers worked inside in three shifts (Kaplan, 2022b). During the event, workers at the gasworks launched a campaign against labor rights and working difficulties. As a result, Serotonin II became a multifaceted cultural and social initiative that also included rights struggles in which workers working under challenging conditions expressed their demands for early retirement and social rights (Kaplan, 2022b).

The Yedikule Gasworks discourse established similarity between industrial and artistic production conditions through the choice and use of space compared to the event in Feshane—as evidenced by the performances and their names, such as “*köm-ür (co-al)*”, “*çay ve kömür (tea and coal)*”, etc. (Proctor and Bender, 2022).

The gasworks factory was decommissioned in 1993; the building belonged to the Yedikule Gasworks and was protected with the legislative decision numbered 6263 of the Istanbul Cultural and Natural Heritage Conservation Board No.1 in 1995. Following this process, the gasworks area was recommended by the Istanbul Museum of Art Foundation to be used as the Istanbul Modern Museum building and facilities. Probably, it was related to the impacts of the Serotonin II events that showed the potential of the possibilities for the future usage of this area. Despite the studies and such proposals, no practical conservation actions were taken for this industrial area for a long period. Therefore, it remained abandoned until the early 2020s and even some parts of the site were used as bus and minibus parking stops during that period. Nevertheless, in 2019, a comprehensive restoration process was initiated for the Yedikule Gasworks. This process aims to bring a new public living space and cultural center to the urban area of Fatih region in Istanbul, where this industrial area is located with programs such as a city museum, an urban memory archive, a panorama museum, a large-scale open-air stage etc. (Ibbtv, 2023). For instance, the main two vertical furnace buildings are planned to be reused as a city museum and archive of urban memory, and one of the gasometers, which is supported with a wooden-structure at present, as a digital panorama museum with other programs (Polat, 2024). The repair and functionalization of the hangar section, which was used as a barn since there was a production method that also utilizes animal power, and the water tower of the gasworks facilities were completed in 2023 as a first phase. Conservation processes of the other buildings and facilities, such as furnaces, gasometers, and the landscape of the factory, are still ongoing at present as the second phase of the conservation process in the area.

Figure 4. Photos from the Serotonin II event held in 1992 at Yedikule Gasworks (Kaplan, 2022b)

Figure 5. Photos from Yedikule Gasworks after conservation processes that began in 2019 (author's archive), and posters of the events held in this area (IBB Kültür, 2023; Istanbul Metropolitan Municipality, 2023).

Discussion and Conclusion

The issue of adaptive reuse in urban adaptation approaches has become prominent revolving around spaces of historical significance that have completed their functional life cycle and become industrial heritage sites. Production spaces, such as factories and gasworks, have significant urban and architectural value due to their location and socio-cultural layers embedded in urban memory.

A review of the case studies in Golden Horn and Yedikule Gasworks shows that, in Türkiye, the conservation and adaptation of industrial heritage sites in urban areas is, in fact, a challenging process that materialized through the solidarity and networking of the society, initiatives, and organizations with the relevant institutions. The appropriate actions and active role of these actors can lead to adequate conservation and adaptive reuse of industrial heritage for the benefit of society. The adaptive reuse of industrial heritage sites through civil initiatives is apparent, considering the case studies. Artist-driven heritage has ensured that the process is inclusive, respects local identities, and meets the needs and aspirations of people living near these historic sites. It contributes to the community's social, cultural, and economic development and creates a

sense of shared responsibility and belonging in preserving heritage for future generations.

The originality of the Serotonin events is that they were the first cases in Türkiye after September 12, 1980, which enabled community engagement with an artist-driven approach and thus initiated the adaptation processes of industrial heritage sites in urban areas after the abandonment of their functions. Based on the findings regarding Yedikule Gasworks and Feshane, the architectural conservation of these industrial heritage sites and their reintroduction to the city as cultural and public spaces today, when assessed in the context of the study's findings, reveal these cases as qualified examples. As seen in the cases of Feshane, Yedikule Gasworks, and Golden Horn, the industrial sites with such experiences and the civil initiatives that contributed to these processes are essential in terms of initiating urban regeneration and cultural adaptation processes with cultural entrepreneurship in Istanbul.

Yedikule Gasworks and its surroundings participated in the cultural transformation that took place in the first 100 years of the Republic of Türkiye, and it points to a transformation that is still ongoing today. Throughout this process, the gasworks and their surroundings have created an adaptation case and contributed to the urban and cultural adaptation of abandoned industrial heritage sites in Türkiye, acting as an example for similar heritage sites awaiting further transformation. As a result, the adaptation of these sites provides a critical discourse for future civil and cultural initiatives and transformation processes that can be realized through a community-based heritage approach. The findings reveal the value of creating a meaningful narrative that will emphasize the beginning of future transformation processes within the scope of community-based heritage and artist-driven heritage concepts through cultural entrepreneurship and improving the place of industrial heritage within the scope of cultural heritage. Non-governmental organizations are critical actors in providing the steps for cultural and urban adaptation, as seen in the findings of the case studies. Therefore, these organizations have more critical roles than they had until the present for urban and heritage management and the following possible cases of cultural heritage adaptation in urban areas, such as industrial heritage.

References

- Arslan, A. S. (2013). Reclaim of Public Sphere in the Context of Right to the City and Art in Public Sphere. *İdealkent Journal of Urban Studies*, 10, 86–107.
- Erbey, D. (2009). Haliç'te Dönüşüm ve Tarihsel Süreklilik. *Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2008-2009*.
- ERIH, and Council of Europe. (2021). *European Industrial Heritage: The International Story*.
- Falser, M. (2001). Industrial Heritage Analysis. *Global Strategy Studies*. UNESCO World Heritage Center.
- Feshane Serotonin I: Tarihin Damında Sanat Çılgınlıkları. (1989). [Figure]. In *Galeri Rehber, Sayı: 10, Kasım 1989*, s. 16. (TAESER036). SALT Research.
Retrieved from: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/222290>
- Güçhan, N. Ş., and Kurul, E. (2009). A History of the Development of Conservation Measures in Turkey: From the Mid-19th Century to 2004. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26(2), 19–44.
- Günay, Z. (2014). The Golden Horn: Heritage Industry vs. Industrial Heritage. *Uludağ University Journal of The Faculty of Engineering*, 19(2), 97.
<https://doi.org/10.17482/uujfe.33507>
- İBB Kültür. (2023). *İBB Kültür instagram account (ibbkultur)*.
Retrieved from: <https://www.instagram.com/ibbkultur/>
- Ibbtv (Publisher). (2023, June 3). *Yedikule Gazhanesi Şehrimize Hayırlı Olsun* [Video recording].
Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=bZ6XDUnmrpE>
- ICOMOS and TICCIH. (2014). *Memorandum Of Understanding Between ICOMOS and TICCIH: Regarding A Framework for Collaboration on the Conservation of Industrial Heritage: Hearing before the International Council on Monuments and Sites*.
- ICOMOS, and TICCIH. (2011). *Dublin İlkeleri: Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının Korunması için ICOMOS-TICCIH Ortak İlkeleri* (Z. Ahunbay, Trans.). ICOMOS.
Retrieved from: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0914779001536912340.pdf
- Istanbul Metropolitan Municipality. (2023). *Istanbulsenin application instagram account (istanbulseninapp)*.
Retrieved from: <https://www.instagram.com/istanbulseninapp/>
- İstanbul Sanat Müzesi Vakfı. (2018). *İstanbul Sanat Müzesi Vakfı tarafından kurulması planlanan İstanbul Modern Sanat Müzesi için önerilen mekanlardan Yedikule Gazhane Tesisleri fotoğrafları—Photos of Yedikule Gashouse Complex, one of the proposed venues for Istanbul Modern Art Museum planned to be founded by Istanbul Art Museum Foundation (RHM1266)* (Figure). SALT Research.
Retrieved from: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/187663>

- İstanbul Sanat Tanıtım ve Araştırma Vakfı (İSTAV). (2024). *Medya Yansımaları, Kuruluş Öncesi (1989-1993): Serotonin 1 Feshane, Serotonin II Gazhane*.
- Kaplan, T. (2022a). Serotonin Sahnelerine Şehirsel Bir Bakış: Feshane. *Salt*. SALT Online.
Retrieved from: <https://saltonline.org/tr/2493>
- Kaplan, T. (2022b). Serotonin Sahnelerine Şehirsel Bir Bakış: Yedikule Gazhanesi. *Salt*. SALT Online.
Retrieved from: <https://saltonline.org/tr/2505/serotonin-sahnelerine-sehirselsel-bir-bakis-yedikule-gazhanesi?q=SERETON%C4%B0N>
- Köksal, G. (2005). *İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri / Some proposals for conservation and reuse of industrial heritage in Istanbul*. İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Mimarlık Ana Bilim Dalı / Restorasyon Bilim Dalı.
- Köksal, G. (2006). "Kentsel Dönüşüm Projeleri" Karşısında Endüstri Mirasının Geleceği. *Mimarlık Dergisi*, 331. Mimarlık Dergisi.
Retrieved from: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?DergiSayi=48&RecID=1175&sayfa=mimarlik#>
- Özbek, M. (Ed.). (2004). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. In *Kamusal Alan* (pp. 19–89). Hil yayın.
- Pease, K.-K. S. (2018). *International Organizations: Perspectives on Global Governance* (6th ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781351213110>
- Polat, M. (Director). (2024, February 19). *Yedikule Gazhanesi* [Video recording].
Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=H6H9vm2h_2Q
- Proctor, E., and Bender, C. (2022). "Çay ve Kömür" Üzerine. SALT Online.
Retrieved from: <https://saltonline.org/tr/2513/cay-ve-komur-uzerine?home>
- Şekerci, Y., and Akıner, İ. (2021). Endüstriyel - Kültürel Mirasın Değerlendirilmesi: Almanya Zollverein Maden Ocağı Kompleksi Örneği. *Journal of Planning (Planlama Dergisi)*.
Retrieved from: <https://doi.org/10.14744/planlama.2021.03274>
- "Serotonin I: Feshane, İstanbul, 1989, Brochure". (1989). [Figure]. (TAESER057). SALT Research. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/222304>
- "Serotonin II (Yedikule Gashouse, İstanbul, 1992), Brochure". (1992). [Figure]. In *Tasarım Dergisi*, 29, November 1992. (TAESER076). SALT Research. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/222317>
- "Sergi: Sahnede 90'lar". (2022). SALT Online.
<https://saltonline.org/tr/2455>
- Söyleşi: "İki Doz Serotonin." (2022). [Video recording]. Salt Beyoğlu: Açık Sinema.
Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=QMcl1Rktln48>

- TICCIH. (2003). *The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage*. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage.
Retrieved from: <https://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/04/NTagilCharter.pdf>
- Ahunbay, Z. (2019). Türkiye’de Koruma Uygulamaları Yapan Kurumlar; Yetki Alanları ve Çalışma Yöntemleri. in *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri* (1st ed.). YEM Yayın.
- UNESCO Institute for Statistics. (2020, June 22). *Cultural heritage*.
Retrieved from: <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage>
- Van der Auwera, S., and Schramme, A. (2011). Civil Society Action in the Field of Cultural Heritage. *Heritage & Society*, 4(1), 59–82.
<https://doi.org/10.1179/hso.2011.4.1.59>
- Yıldırım, A. E., and Öz, B. N. (2021). *Türkçe-İngilizce Kültürel Miras Sözlüğü (Turkish-English Cultural Heritage Glossary)* (1st ed.). Mutlu Basım.
<https://uclg-mewa.org/wp-content/uploads/2022/11/TurkceIngilizceKulturelMirasSozlugu.pdf>
- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (1983). Resmi Gazete; T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi.
Retrieved from: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Neda Haşemi

Architect. She graduated in 2020 from TOBB University of Economics and Technology, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Architecture. Until July 2022, she worked in different architectural services firms and individually in different fields such as architectural conservation, architectural design and application drawing. Since 2022, she has been continuing her academic career as a master’s degree student at TOBB University of Economics and Technology, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture. She continues her academic studies in the fields of industrial heritage and adaptive reuse, and adaptation of cultural heritage. She continues her academic studies under the supervision of Asst. Prof. Dr. Pelin Gürol Öngören. She is also currently working on her thesis related to the role of civil initiatives in the process of urban adaptation of industrial heritage in Türkiye.

Mimar. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nden 2020 yılında mezun oldu. Temmuz 2022’ye kadar farklı mimarlık hizmetleri firmalarında ve bireysel olarak mimari koruma, mimari tasarım ve uygulama çizimi gibi farklı alanlarda çalıştı. 2022 yılından itibaren TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı’nda yüksek lisans öğrencisi olarak akademik kariyerine devam etmektedir. Akademik çalış-

malarına endüstri mirası ve uyarlanabilir yeniden kullanım, kültürel mirasın uyarlanması gibi alanlarda devam etmektedir. Dr. Pelin Gürol Öngören danışmanlığında akademik çalışmalarına devam etmektedir. Ayrıca Türkiye’de endüstri mirasının kentsel adaptasyonu sürecinde sivil inisiyatiflerin rolü ile ilgili tez çalışmasını sürdürmektedir.

E-posta: n.hasemi@etu.edu.tr

Pelin Gürol Öngören

Architectural Historian, PhD, is an Assistant Professor at TOBB ETU, Department of Architecture, Ankara, Türkiye. She completed her undergraduate education at Bilkent University (Dept. of Interior Arch. and Env. Design) (2001), her M.A. (2003), and her Ph.D. (2012) in Architectural History at Middle East Technical University. She has taught courses on architectural theory, history, and culture at TOBB ETU since 2014. Her research interests include architectural history, cultural heritage (particularly archaeological and industrial), museums, and display. She has worked on several projects related to research, documentation, and evaluation of cultural heritage, as well as cultural heritage with augmented reality experience and climate-resilient heritage.

Mimarlık Tarihçisi, TOBB ETÜ Mimarlık Bölümü’nde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi’nde (İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü) (2001), yüksek lisansını (2003) ve doktorasını (2012) Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde Mimarlık Tarihi alanında tamamladı. 2014’ten beri TOBB ETÜ’de mimarlık teorisi, tarihi ve kültürü üzerine dersler vermektedir. Araştırma alanları arasında mimarlık tarihi, kültürel miras (özellikle arkeolojik ve endüstriyel), müzeler ve sergileme yer almaktadır. Kültürel mirasın araştırılması, belgelenmesi ve değerlendirilmesinin yanı sıra artırılmış gerçeklik deneyimine sahip kültürel miras ve iklime dirençli miras ile ilgili çeşitli projelerde çalışmıştır.

E-posta: pgurolongoren@etu.edu.tr

Türkiye’de *Tiny House* Hareketinin Ortaya Çıkış Süreci ve Yol Açtığı Sosyo-Mekânsal Etkilere İlişkin Nitel Bir Araştırma¹

Şefika Aydın²

ORCID: 0000-0001-9925-6484

Esen Gökçe Özdamar³

ORCID: 0000-0001-7189-3633

Öz

Tiny house, maliyetinin düşüklüğü, küçüklüğü, hareket imkânı ve yerden bağımsızlığı nedeniyle kentsel barınma sorununa yönelik alternatif çözümlerinden birisi olarak görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de 2020 yılından itibaren yaygınlaşan *tiny house* hareketinin ortaya çıkış nedenleri ve yol açtığı sosyo-mekânsal etkiler ele alınmıştır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına uygun olarak tasarlanan araştırmanın veri toplama sürecinde, yazılı ve sesli-görsel doküman incelemesi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler imar, mekânsal planlama ve tarımla ilgili kamu kurum yetkilileri ve sivil toplum temsilcilerinin yanı sıra *tiny house* üreticileri ve sektör geliştiricilerinden oluşan 18 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’de *tiny house* yerleşimlerinin ortaya çıkmasında (1) COVID-19 salgın sürecinde artan doğal alanda yaşama arzusunun, (2) deprem korkusunun, (3) Türkiye’de son yıllarda yaşanan ekonomik sorunların, (4) imar izni gereken alanlarda ruhsatlı sabit yapı inşa etmenin yasal zorluklarının, (5) küçük tarımsal arazilerde seracılık, meyve yetiştiriciliği gibi faaliyetlerde bulunma isteğinin, (6) *tiny house*’un taşınabilir niteliğe sahip olmasının ve Karayolları Trafik Kanunu’na bağlı olarak üretilmesinin öne çıkan motivasyonlar olduğu görülmektedir. Bu motivasyonlar çerçevesinde *tiny house* kullanımının yaygınlaşmaya devam edeceği beklenmektedir. Çalışma, mobil *tiny house* kullanımının yaygınlaşmasının doğal alanların tahribatına, tarım topraklarının ve ormanlık arazilerin amacı dışında kullanımına, yeni plansız yerleşim alanlarının oluşumuna potansiyel etkileri olduğuna ve katılımcıların bu konulardaki ayrışmalarına dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Tiny house* (küçük ev), mobil (hareketli) ev, *tiny house* köyü, sürdürülebilirlik, ikincil konut

¹ Bu makale, 22-24 Kasım 2023 tarihleri arasında gerçekleşen Cumhuriyet’in 100. Yılında Kent, 8. Kent Araştırmaları Kongresi kapsamında “Türkiye’de *Tiny house* Hareketinin Gelişimi ve Sosyo-Mekânsal Yansımaları” başlığı ile sunulmuştur. Çalışmanın etik kurul izni, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun 28.07.2023 tarihli ve 327097 sayılı kararı ile alınmıştır.

² Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
E-posta: sefikaaydin@nku.edu.tr

³ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: egozdamar@nku.edu.tr

A Qualitative Research on the Emergence Process of the Tiny House Movement in Türkiye and its Socio-Spatial Impacts

Şefika Aydın⁴

ORCID: 0000-0001-9925-6484

Esen Gökçe Özdamar⁵

ORCID: 0000-0001-7189-3633

Abstract

Tiny houses are regarded as one of the alternatives to urban housing problems due to their low cost, small area, mobility, and location independence. In this study, the factors that caused the tiny house movement, which has become widespread in Türkiye since 2020, and the socio-spatial effects caused by this movement are discussed. The research is based on a qualitative research design. Data is collected through written and audio-visual document analysis and in-depth interviews held with 18 people, including officials from public institutions, NGOs related to zoning, spatial planning, and agriculture, tiny house manufacturers and sector developers. As a result, mobile tiny house settlements, which are becoming widespread in Türkiye, are due to (1) the increasing desire to live in natural areas during the COVID-19 pandemic, (2) fear of earthquakes, (3) economic problems, (4) the legal difficulties of building licensed fixed structures in areas where planning permission is required, (5) the desire to engage in activities such as greenhouse cultivation and fruit growing on small agricultural lands, (6) the tiny house has a portable feature and is produced in accordance with the Highway Traffic Law. The study draws attention to the effects of mobile tiny houses on the destruction and misuse of natural areas and the formation of new unplanned settlement areas.

Keywords: *Tiny house, mobile house, tiny house village, sustainability, secondary housing*

⁴ Dr. Tekirdağ Namık Kemal University, Vocational School of Social Sciences,
E-mail: sefikaaydin@nku.edu.tr

⁵ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture,
Department of Architecture, E-mail: egozdamar@nku.edu.tr

Giriş

Türkiye’de gerek doğal nüfus artışı gerekse iç ve dış göçün etkisiyle kentsel nüfus artmaya devam ederken barınma gereksinimi önemini korumakta ve bu gereksinimin karşılandığı konut tipleri de farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmada, konutun kullanım değerinin yanı sıra ekonomik ve simgesel sermaye olarak görülmesi de önemli bir etkiye sahiptir. Diğer yandan farklı konut tiplerinin oluşumunda yapı teknolojisindeki ve mimari tasarımdaki gelişmeler, ekonomik, politik ve sosyo-mekânsal koşullar ve doğal afetler de etkili olmaktadır. Bu faktörler kentlerdeki yeni konut talebini yönlendirici şekilde rol oynamaktadır. Özellikle Türkiye’de kent merkezlerinde yapılaşma alanlarının giderek azalması ve rantın yüksek olması, çok katlı ve bitişik nizam yapıların varlığı, yolların darlığı, yeşil alanların azlığı, konutların depreme karşı dayanıksızlığı kentin yakın çevresindeki boş alanlara yönelik arsa ve konut talebini artırmaktadır. Günümüzde kentin yakın çevresindeki imarlı arazilerde betonarme konut yapım sürecinin artan maliyeti bireyleri bu arazilerde konteyner, prefabrik yapı gibi alternatif barınma araçlarını kullanmaya teşvik edebilmektedir. Ancak Türkiye’de 3194 sayılı İmar Kanunu (1985) çerçevesinde gerekli bürokratik işlemler yapılmadan, imarlı arsalarda konteyner ve prefabrik yapıların inşaatına izin verilmemektedir. Bürokratik işlemlerden ve bu işlemlerin maliyetinden kaçınan arsa sahipleri daha farklı bir çözüm yolu olan *tiny house* hareketine katılabilmektedir. Çünkü Türkiye’de mobil (hareketli) *tiny house*, çekme karavan statüsünde yer almakta ve yapı ruhsatı gerektirmediğinden dolayı yasal açıdan hem imarlı hem de imarsız arazilerde barınmak için tercih edilebilmektedir.

Tiny house, sabit veya hareketli (mobil) küçük konut tipi için kullanılan bir terimdir. Felsefi kökleri 19. yüzyılda Henry David Thoreau ve Ralph Waldo Emerson romantizmine dayanan ve minimize etme fikri ile öne çıkan (Anson, 2014; Morrison, 2014) *tiny house* hareketinin bilinen ilk örneği 1830 yılında yapılan ve kolaylıkla takılıp sökülebilen prefabrik bir evdir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’de ve Kanada’da uygun maliyetli barınma sağladığı için bu tip evlerin sayısı artmıştır (Simonovich, 2018). 20. yüzyılın ortalarına doğru *tiny house* hareketi Louis Sullivan’ın *az çoktur* söylemi çerçevesinde ve büyük ölçekli ve merkezileştirilmiş konut sistemlerine karşıt bir anlayışla tabandan gelen

(grassroot) bir hareket olmuştur. Bu bağlamda hareket, toplu konut inşaatı yapan kurumlar ya da şirketlere ve mimarlık yapma eylemine karşı bir tavır (*antiarchitecture, antibuilder*) ve *kendin yap (do it yourself)* düşüncesinin ürünü olarak görülmüştür (Stott, 2015). Jean Prouvé, *kendin yap* fikrinden yola çıkarak küçük, ucuz prefabrik evler yaratmayı amaçlamış ve 6x6 metre boyutlarında çelik, ahşap ve alüminyumdan oluşan sökülebilir bir ev (*Demountable House, 1944-1946*) tasarlamıştır. İngiltere’de ise Walter Segal, ev inşa deneyimi olmayan bireyler tarafından kolaylıkla konut üretebilmeyi sağlayan Segal Yöntemi’ni geliştirmiştir. *Tiny house* tipi konutlar II. Dünya Savaşı sonrası modern toplu konut üretimiyle kıyaslanamayacak kadar az sayıda üretilmiştir (Stott, 2015). 1960’larda ilerleme ve lüks anlayışı Amerikan toplumunda kabul görürken, basit yaşamdan ve *tiny house* hareketinden uzaklaşmıştır. Bir yaşam stili olarak çocuklar, köpek ve geniş bir ev ile karakterize edilen Amerikan rüyası karşısında minimalizmi temsil eden *tiny house*’un pek şansı olmamıştır (Kilman, 2016) (Şekil 1).

Şekil 1. Bir mobil *tiny house* örneği (Snail Tiny House, 2023).

21. yüzyıla gelindiğinde sınırlı alanlarına rağmen *tiny house*’lar tipik Amerikan evlerinin giderek artan maliyetinden ve boyutundan duyulan memnuniyetsizlik nedeniyle tekrar popüler hale gelmeye başlamıştır. Minimalizm, çevre etliği, aşırı tüketim karşıtlığı, sürdürülebilir yaşam talebi ve 2008 yılında ABD’de yaşanan ekonomik krizin yol açtığı finansal sorunlar dünya çapında *tiny house* hareketinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Kilman, 2016). Bu süreç içerisinde *tiny house* hem uygun maliyetle barınma sorununu çözmeyi amaçlayanlar, hem de sabit bir mülk edinmek yerine hareketli yaşamak isteyenler tarafından tercih edilmiştir (Anson, 2014). *Tiny house*’lar aynı zamanda

gezinler için mobil barınma, geçici barınma ve misafir evleri, evsizler için barınma (Turner, 2017) ve yoğun nüfuslu kentsel alanlardaki konut ihtiyacı için bir çözüm olarak önerilmiştir (Ford ve Gomez-Lanier, 2017). Yapılan bir araştırmada çevre, doğa, finans, yaşam tarzı ve özgürlük küçük bir evde yaşamak için beş ana neden olarak ortaya çıkmıştır (De Bruijn, 2020). Birçok araştırmaya göre de *tiny house*’larda yaşamının en yaygın nedenlerinden bazıları finansal zorluklar ve barınma maliyeti, çevresel kaygılar ve daha basit bir yaşam tarzından kaynaklanan mutluluk duygusudur (Kilman, 2016). Ayrıca araştırmalar, küçük bir evde yaşamının getirdiği yakın sosyal bağlantının da bireyleri *tiny house* yaşamına yönelttiğini göstermektedir (Boeckermann vd., 2019; Kilman, 2016). Ancak diğer yandan hareketin en yaygın olduğu ülke olan ABD’de dahi emekleme aşamasında olduğu ifade edilmektedir (Kilman, 2016). Özellikle imar kanunları ve konut yapımına ilişkin düzenlemeler pek çok ülkede *tiny house* hareketinin önünde birtakım engeller oluşturabilmektedir (Turner, 2017). Bazı çalışmalarda ise *tiny house* hareketinin popüler kültürün bir parçası olduğu ve aşırı tüketim eğilimini beslediği belirtilmektedir (Anson, 2014; Ford ve Gomez-Lanier, 2017). Bu bağlamda Anson’e (2014) göre *tiny house*, sınıf ayrımının hüküm sürdüğü kapitalist bir pazarda çevresel sürdürülebilirliğin metalaştırılmasına bağlı olarak üretilmeye devam etmektedir. Diğer yandan Mangold (2021) ve Kilman’ın (2016) ifade ettiği gibi *tiny house* iklim değişikliği ile mücadele eden, sürdürülebilirliği, çevre etliğini ve topluluk ilişkilerini teşvik eden bir yaklaşım sunduğu ve tüketim ağırlıklı yaklaşımları değiştirebilme potansiyeli taşıdığı için savunulması gereken bir hareket olarak görülmektedir.

Türkiye’ye bakıldığında mobil *tiny house*’un ilk kez 2016 yılında üretildiği ve 2020 yılından itibaren kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Mobil *tiny house* tip onay belgesi, plakalı ruhsatlı ve römork niteliğinde bir araç olarak tanımlanmakta ve Karayolları Trafik Kanunu (1983, 18 Ekim, s. 18195) kapsamında değerlendirilmektedir.⁶ Türkiye’de yapılan mevcut araştırmalar genel olarak *tiny house*’un tasarım süreçlerine (Uğurlu ve Boz, 2024; Karaaslan ve Parlak Biçer, 2023; Güney Yüksel ve Seçer Karitaş, 2023), barınma sorunuyla ilişkisine

⁶ Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü (2023), *tiny house*’u (tekerlekli römork) “yere sabit olmayan, herhangi bir temel gerektirmeyen ancak elektrik, su, vb. altyapı hizmetlerinden” faydalanan “hareketli evler” olarak tanımlamaktadır.

(Süzer ve Yamaçlı, 2023) ve hukuki mevzuatına (Baş vd., 2023) değinmektedir.

Bu çalışmanın şekillenmesinde Türkiye’de *tiny house* hareketinin oluşumunu sağlayan dinamiklere ve yol açtığı sosyo-mekânsal etkilere ilişkin yapılmış sistematik bir analizin olmaması etkili olmuştur. Çalışmada Türkiye’de *tiny house* hareketinin oluşum ve yaygınlaşma sürecinin, sürdürülebilirlik açısından kentsel ve kırsal alana etkilerinin açığa çıkartılması amaçlanmıştır. Bunun için nitel araştırma desenlerinden birisi olan durum çalışmasına dayalı olarak yazılı, sesli-görsel doküman incelemesi, gözlem ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öncelikle araştırmanın yöntemine değinilmiş, daha sonra araştırmadan elde edilen bulguların analizi literatürle ilişkili şekilde yapılarak tartışılmış ve son olarak araştırmanın genel sonuçlarına yer verilmiştir.

Yöntem

Bu araştırmada esnek bir yaklaşım sergilemek ve sosyal gerçekliği derinlemesine keşfedebilmek için nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Nitel araştırmanın sağladığı araçlarla, algılar ve olaylar doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül olarak (Yıldırım ve Şimşek, 2008) ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Deseni, Evreni ve Örneklemi

Nitel araştırmanın temel amacı belirli bir olgunun ortaya çıkış ve gelişim sürecini anlamaktır (Kümbetoğlu, 2012). Bu araştırma, *tiny house* hareketinin oluşum sürecini anlamak, farklı aktörlerin olguya ilişkin düşüncelerini ve deneyimlerini ortaya çıkarabilmek ve bağlantıları yakalayabilmek amacıyla, nitel araştırma desenlerinden birisi olan durum çalışmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Nitel bir araştırmada öncelikle “araştırmanın hangi sorulara cevap aradığı” belirlenmektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 34). Bu araştırmanın temel sorusu: Türkiye’de *tiny house* hareketine yol açan temel dinamiklerin ve bu hareketin sosyo-mekânsal etkilerinin neler olduğudur.

Araştırmada yazılı, sesli ve görsel doküman incelemesi ile birlikte gözlem ve derinlemesine görüşmelere dayalı bir saha çalışması yapılmıştır. Araştırma evrenini, Türkiye’de imar, mekânsal planlama ve

tarım konularıyla ilgili kamu yöneticileri ve sivil toplum temsilcileri ile *tiny house* üreticileri ve sektör geliştiricileri oluşturmuştur. Araştırmada *tiny house* kullanıcıları ile görüşülmemiştir, ancak araştırmaya katılan firma yetkilerinin tamamının bir süre tam zamanlı olarak *tiny house* yaşam deneyiminin olması sahadan elde edilen verilerin zenginleşmesini sağlamıştır. Çok boyutlu bir perspektiften *tiny house* olgusunu inceleyebilmek için amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiş ve çok aktörlü araştırma örnekleme hedeflenmiştir. Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme yönteminden maksimum çeşitlilik sağlamak için Tekirdağ, İstanbul ve Edirne illerindeki 18 katılımcıdan oluşmuştur.⁷ Katılımcıların 3’ü lise, 1’i ön lisans, 11’i lisans, 2’si yüksek lisans, 1’i doktora mezunudur. 10’u erkek, 8’i kadın olan katılımcıların yaş ortalaması 43’tür. 9’u *tiny house* sektör temsilcisi, 6’sı kamu kurumu yetkilisi, 3’ü sivil toplum temsilcisi olan katılımcıların mesleki durumları ise şu şekildedir: 5 mimar, 3 ziraat mühendisi, 3 satış temsilcisi, 2 şehir plancısı, 1 iç mimar, 1 yazılım mühendisi, 1 inşaat mühendisi, 1 iktisatçı, 1 teknisyen. (Şekil 2).

Şekil 2. Araştırmaya katılanların profili ve görüşme şekli

⁷ Araştırmada yer alan katılımcılar, metin içinde K1, K2,.. Kn şeklinde kodlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Kümbetoğlu'nun (2012) ifade ettiği gibi toplanan nitel veri, deneyimlerin, fikirlerin içinde yer aldığı, duyguların yansıtılabildiği, bilgi, inanç ve kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabilirdiği bir veridir. Bu araştırmada nitel veri toplamak için yarı yapılandırılmış iki farklı soru listesi hazırlanmıştır. Bu soru listelerinden birisi kamu kurum yetkilileri ve sivil toplum temsilcileri için, diğeri ise *tiny house* üreticileri ve sektör geliştiricileri için oluşturulmuştur. Sorular literatür taraması ve yazılı, sesli-görsel doküman incelemesi yapıldıktan sonra oluşturulmuştur. Her iki soru listesinde özellikle katılımcıların araştırma konusuna ilişkin bilgileri, tecrübeleri ve öngörülerini üzerinde derinlemesine bilgi toplamayı amaçlayan sorulara yer verilmiştir.

Görüşmeler yüz yüze, telefonla veya çevrimiçi ortamda (Zoom platformu) yapılmıştır. Görüşmelerin 16'sı ses kaydına alınmış, iki katılımcı ile yapılan görüşmede ise not tutulmuştur. Ayrıca araştırma sürecinde *tiny house* firmalarının yer aldığı bir fuar alanında gözlem ve fotoğraf çekimi yapılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Nitel araştırma süreci

Görüşmelere ait ses kayıtları deşifre edilmiş, yazılı, sesli-görsel dokümanlar ve görüşme verileri analiz için hazırlanıp düzenlendikten sonra okunmuştur. Elde edilen tüm veriler el ile kodlanmıştır. Kodlar temaları oluşturmuş ve sonraki aşamada temalar yorumlanmıştır.

Böylece az sayıdaki bireyin gerçekliklerini betimleyen bu nitel araştırmada (Yıldırım ve Şimşek, 2008) betimleyici ve ayrıntılı verilerden hareketle araştırma sorusuna ilişkin temalar ortaya çıkarılmış ve bulgular bütüncül olarak yorumlanmıştır.

Bulgular: Türkiye’de *Tiny House* Hareketi ve Yol Açtığı Sosyo-Mekânsal Sonuçlar

***Tiny House* Tasarım ve Üretim Süreci**

Tiny house’un tasarım ve üretim sürecinde bir takım yasal sınırlar vardır. Yolda güvenli seyredebilmesi için *tiny house*’un eninin 2,5 metreyi, yüksekliğinin ise 4 metreyi geçmemesi gerekmektedir. Uzunluğu 12 metreye kadar çıkabilen *tiny house*’un ağırlığı ise en fazla 3500 kilo olabilmektedir. *Tiny house*’un iç hacmi ise kullanıcının talebi ve tasarımcının bakış açısı ile biçimlenmektedir. Firmalar genellikle müşterilerine standart tasarımlar sunmakta ve talebe göre birtakım değişiklikler yapmaktadırlar. Esnek çözümlere rağmen Türkiye’deki karayolları koşulları ve artan taşıma maliyeti nedeniyle *tiny house* üretiminde, iç hacimde 25 m²’yi, uzunlukta ise 9 metreyi aşmanın pek mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Katılımcılara göre 6 metre uzunluğuna sahip bir *tiny house*, standart bir evde ihtiyaç olarak görülen hemen her şeyi karşılayabilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Bir *tiny house* tasarımı örneği (Yazarlar Arşivi, 2023).

Tiny house hareketi, küçük alanlarda basit yaşamayı savunan toplumsal ve mimari bir akımdır (Anson, 2014). Tipik bir *tiny house* tasarımında, dış mekânda verandaya, iç mekânda ise katlanabilir, dönüştürülebilir mobilyaya ve donatıya yer verilerek esnek alanlar yaratılmaktadır. *Tiny house* iç mekân tasarımlarında genellikle bir/iki yatak odası bulunan bir loft yer almakta, alt katta ise oturma alanı, açık mutfak ve banyo-tuvalet bulunmaktadır (Kilman, 2016). Böylece dört kişilik bir aile, *tiny house* yaşamında daha az tüketerek (enerji, vb.) daha verimli bir yaşam sürdürebilmektedir. Devingen, esnek, mobil gibi terimlerle birlikte anılan *tiny house*, yerden bağımsız olduğu için istenilen yönde arazi üzerinde konumlandırılabilen ve konum değiştirilebilmektedir.

Katılımcılara göre karavan tecrübesine sahip pek çok kişi karavandan daha fazla ev hissi sağladığı için *tiny house*'a yönelmektedir. Karavana benzer şekilde kendi güneş paneli, atık su ve temiz su deposu gibi özellikleri olabilen *tiny house*, karavandan farklı olarak bulunduğu yerdeki su, elektrik ve kanalizasyon sistemine de bağlanabilmektedir. *Tiny house* üretiminde ana malzeme olarak genellikle çelik/alüminyum malzeme kullanılırken, iç mekânda ise çam gibi doğal malzemeler tercih edilmektedir. *Tiny house* üretiminde, (trafiğe çıkış için gerekli mevzuata uygun şekilde) O1 ve O2 belgeli römorkları kullanmak gerekmektedir.⁸ Firmalar yaklaşık 40-45 gün içerisinde *tiny house*'u müşterilerine teslim edebilmektedir. Bu kadar kısa sürede üretilebilmesi ve talebin yüksekliği nedeniyle Türkiye'de farklı alanlarda faaliyet gösteren pek çok girişimcinin *tiny house* üretimine yöneldiği ifade edilmektedir. Ancak katılımcılar, Türkiye'de *tiny house* tasarım ve üretim sürecinde regülasyonun tam olarak sağlanamadığını, özellikle imalat sürecinde yeterli denetim ve yönlendirme olmadığı için elektrik tesisatı, ısıtma, yalıtım gibi konularda sorunlar yaşandığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda *kendin yap* düşüncesinin yol açabileceği sorunlar ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar bir diğer sorun alanı olarak Türkiye'de konteynerlerin *tiny house*'a dönüştürüldüğünü ifade etmişlerdir. İmarlı ve imarsız alanlarda genellikle ikincil barınma amacıyla tercih edilen konteynerler, yasal bakımdan sabit yapı olarak değerlendirildiği için

⁸ Katılımcılara göre *tiny house*, bir traktörün/otomobilin sahip olduğu ruhsata tabidir. Yıllık motorlu taşıtlar vergisi olmayan *tiny house*'un bir defa muayene zorunluluğu vardır (K5, firma yetkilisi) ancak trafiğe çıkılmadığında *tiny house*'un muayenesi yapılmayabilmektedir (K6, firma yetkilisi).

yapı ruhsatı ve imar izni gerektirmektedir. Bu nedenle katılımcılara göre yapı ruhsatı ve imar izni olmayan bazı konteyner sahipleri, konteynerlerine tekerlek taktırarak *tiny house*’un araç statüsünden yararlanmaya çalışabilmektedir.

Türkiye’de Tiny House Hareketinin Oluşum Süreci

2008 ekonomik krizi sürecinde ABD’de gündem oluşturan *tiny house* hareketi daha sonrasında dünya çapında yaygınlaşmaya başlamıştır (Holtzschneider, 2023). Türkiye’de ise *tiny house* hareketinin oluştuğu süreç ile COVID-19 salgını arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir.⁹ Katılımcıların önemli bir kısmı bu bağlantıya dikkat çekmiştir. 2019 yılı sonunda salgının Türkiye’de ortaya çıkması ve 2020 yılı başlangıcında karantina uygulamalarının gerçekleşmesi, konutu 7/24 yaşanılan bir mekân haline getirmiştir. Kişilerin sınırlı bir alanda uzun süreli barınma ve kendine yeter olma durumuyla karşı karşıya kalması, konutu gündelik yaşamın adeta merkezine oturtmuştur. Özellikle nüfus yoğunluğu fazla olan kentsel alanlarda, hareketsiz ve yeşil alansız geçirilen zamanlar kişileri zorlamış; doğal alanda, başkalarıyla yakın temas kurmadan yaşama düşüncesi önem kazanmıştır (Zoğal ve Emekli, 2020)¹⁰ (Şekil 5).

COVID-19 salgın sürecinde toplumda sürdürülebilir bir gelecek yaratma fikri de önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda konut tercihlerinde çevre kirliliğini önleme, doğal alanda sağlıklı yaşama, tüketim kültürünün dayattığı kalıpları reddetme ve sürdürülebilir yaşam gibi motivasyonlar çerçevesinde “kentten köye daha izole, daha müstakil yaşam arzusu” oluşmuştur (K5, firma yetkilisi). COVID-19 salgını doğal alanda yaşama arzusunu tetiklemiş, bu durum müstakil konut fiyatlarını artırmış (Aksoy Khurami ve Özdemir Sarı, 2022) ve katılımcılara göre *tiny house* hareketi de bu süreçte gelişim göstermiştir.

⁹ Türkiye’de *tiny house* niteliğine sahip ilk araç, Kartal Tibet’in (1989) yönettiği “Gülen Adam” filminde görülmüştür. Gecekondu sorununun ele alındığı filmde Yusuf (Kemal Sunal), gecekonduyunun belediye ekipleri tarafından sürekli yıkılmasına çözüm olarak tekerlekli (mobil) bir gecekondu icat etmiştir.

¹⁰ Türkiye’de *tiny house* üretimi yapan ilk firma 2016 yılında kurulmuştur. COVID-19 pandemisi başladığında Türkiye’de *tiny house* üretimi yapan 3 firma varken, salgın sürecinde hem *tiny house* talebinde hem de firma sayısında artış yaşanmıştır (K6, firma yetkilisi).

Şekil 5. İmarlı bir arsada *tiny house* (Casa Lokomotif, 2023).

Salgın aynı zamanda konuta yönelik tasarım ve planlama anlayışında birtakım değişikliklere yol açmış, “kullanıcıların değişen ihtiyaç ve alışkanlıkları doğrultusunda günümüz mevcut konut tasarımlarına yönelik yaklaşımların sorgulanmasına” katkı sağlamıştır (Parsa ve Demir, 2022, s. 442). Minimalizm de bu süreçte öne çıkan bir yaklaşım olmuştur (Mangold, 2021). Türkiye’de *tiny house* hareketine ilişkin yazılı, sesli-görsel medya içeriklerinde minimalist yaşam vurgusu öne çıkmıştır. Ancak araştırmaya katılanlar açısından minimalizm, Türkiye’deki *tiny house* hareketini yaygınlaştıran temel faktörlerden birisi değildir. Katılımcılara göre Türkiye’de *tiny house* hareketi daha ziyade maliyeti düşük, bürokrasisi az ikincil konut/yazlık ev niteliği ile tatil ve dinlenme ihtiyacını karşıladığı için yaygınlaşmıştır.¹¹

Türkiye’de COVID-19 salgını sürecinde *tiny house* konut talebi artsa da katılımcılara göre asıl artış 2023 depremlerinden sonra gerçekleşmiştir. Deprem kentsel alandaki eski yapıların riskli olduğu gerçeğini yeniden hatırlatmış; depremde yeni yapılmış, teknik şartlara uygun inşa edildiği düşünülen bazı binaların dahi yıkılması endişeleri artırmıştır. Bir katılımcı bu bağlamda şunları ifade etmiştir:

Depremden sonra hafızamız tazelandı ve betonarme binalardan uzaklaşmamız gerektiği, dikey yapılaşma yerine yatay yapılaşma, tek kat ya da iki kat müstakil, işte daha doğa ile iç içe gibi daha güvenli

¹¹ COVID-19 salgını sürecinde büyük otel kompleksleri yerini müstakil konaklama alanlarına bırakırken, “sıfır temas konseptli ikinci konutlar izole tatil yapmak isteyen tüketicilerin yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır” (Zoğal ve Emekli, 2020, s.168). Katılımcılara göre bu süreçte *tiny house*, turistik tesislerin de tercih ettiği bir konaklama tipi olmuştur.

yapılar tercih edilmeye başlandı diyeyim. Çünkü bu depremden sonra çok fazla talep gelmeye başladı (K5, firma yetkilisi).

Katılımcılara göre deprem korkusu Türkiye’de özellikle Marmara Bölgesi’ndeki konut tercihlerini etkilemekte ve (1) konutlarının depreme dayanıklılığından endişelenen, (2) deprem olması durumunda bir süre kentten uzaklaşıp yaşayabileceği evi olsun isteyen, (3) konutu kentsel dönüşüm sürecine girecek olan kent sakinleri *tiny house*’a daha yoğun talep göstermektedir. Bu bakımdan katılımcılar, *tiny house* hareketine dâhil olmayı planlayan kişilerin öncelikle arsa veya tarla satın alma eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye’de son yıllarda konut dışı (arsa ve tarla) satış oranlarının, konut satış oranlarının çok daha üstüne çıkmasının (Girgin, 2023) nedenleri de bu eğilime bağlanmaktadır. Bu kapsamda bir katılımcı şunları ifade etmiştir:

İnsanların *tiny house* tercih nedenleri; birincisi konut fiyatlarındaki artış, ikincisi ise yapı ruhsat izni verilmeyen alanlarda vergi prosedüründen kaçınmak. Aynı zamanda yönetmelik ve kent planları insanları bunalttığından dolayı tercih ediliyor. Yapı denetimine girmediğinden dolayı da plaka ile insanlar tekerlek üzerinde yaşayabiliyorlar (K10, firma yetkilisi).

Türkiye’de konut fiyatlarında 2010 sonrasında yavaş yavaş, 2020 yılı sonrasında ise hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. OECD¹², (2023 yılı ilk çeyreği) “Ülkelerin Konut Fiyat Endeksleri”nde Türkiye, nominal konut fiyatlarındaki artışta birinci, reel konut fiyatlarındaki artışta ise yedinci sırada yer almıştır. Türkiye’deki enflasyonist etkinin ne kadar güçlü olduğu da nominal konut fiyatları ile reel konut fiyatları arasındaki bu farkta açığa çıkmıştır (Şeyranlıoğlu, 2023).

Katılımcılar, Türkiye’de uluslararası göçle birlikte konut talebinin arttığını, özellikle ekonomik sorunlardan dolayı inşaat maliyetlerinin yükseldiğini, arazinin değerli olduğu kentsel veya kente yakın kasaba ve kırsal alanlarda müstakil konut sahibi olmanın üst-orta sınıf mensubu kesimler için dahi zorlaştığını belirtmişlerdir. Bu durum bir katılımcının ifadesiyle “bir otomobil fiyatına” alınabilen (K1, firma yetkilisi) *tiny house*’u cazip bir seçenek haline getirmiştir. Ayrıca arsa ve tarla

¹² Organisation for Economic Co-Operation and Development/Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü.

fiyatlarındaki yükseliş, kira oranlarındaki artış, konut üretimindeki yüksek maliyetler ile birlikte yaşanan bürokratik zorluklar (imar şartları, işlemlerin fazlalığı ve maliyeti) da *tiny house* talebini artırmıştır.

Türkiye’de *Tiny House* Hareketine Katılanların Sosyo-Ekonomik Profili

Dünyadaki *tiny house* hareketi incelendiğinde, farklı sosyal ve ekonomik sermaye sahibi kişilerin *tiny house* hareketine katıldığı görülmektedir. Bir yandan orta ve üst sınıftan kesimler, çevreci ve minimalist olduğu, basit ve özgür yaşamaya imkân sağladığı için *tiny house’a* yönelmekte; diğer yandan alt sınıf mensupları, düşük kiralı arazilerde dönüştürülebilir veya ikinci el malzemelerle ürettikleri *tiny house’ların* sahibi olabilmektedir. Bu bağlamda *tiny house’un* temel barınma gereksinimine alternatif çözümlerden birisi olduğu ifade edilmektedir (Evans, 2020). Ancak yapılan bazı çalışmalar, yoksulların *tiny house* sahibi olmalarının zor olduğunu çünkü *tiny house* inşası için mutlaka bir miktar sermaye gerektiğini belirtmektedir (Kilman, 2016). Ayrıca *tiny house* genellikle ev, mesken birimi veya karavan olarak görülmediği için, *tiny house* sahibi olmada bürokratik sorunlar yaşandığı, inşaat kredisi almanın da zor olduğu vurgulanmaktadır. Yoksul kesimlerin *tiny house* inşa etmek için ikinci el veya dönüştürülebilir malzemelere erişimi de her zaman mümkün olmayabilmektedir (Ford ve Gomez-Lanier, 2017). Diğer yandan *tiny house* hareketi finansal zorluklara uyum sağlamaktan daha fazlası olarak görülmektedir. Bu bağlamda hareket, konuta dair zihniyet dönüşümünü temsil etmekte ve daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmak için “küçük güzeldir” anlayışıyla, “basit yaşamayı” savunmaktadır (Vail, 2016, s. 367).

Katılımcılara göre Türkiye’deki yoksul kesimler için *tiny house* barınma sorununa alternatif çözümlerden birisi değildir. Özellikle araştırmaya katılan kamu kurumu yetkilileri ile sivil toplum temsilcilerine göre yoksulların maddi olarak *tiny house’a* erişimi mümkün değildir. Bu perspektiften Türkiye’de *tiny house* kendilerine ait evleri olanların lüksüdür ve ikinci bir alternatiftir. Bazı sektör temsilcileri de yoksullar için *tiny house’u* barınma sorununun çözümü olarak görmemekte¹³; *tiny house’un* sürekli kalmaya uygun bir mekân

¹³ Hatay’da depremzedeler için *tiny house* yerleşim alanı kuran bir katılımcı (K1, firma yetkilisi), afetlerde kalacak yeri olmayanlar için *tiny house’un* etkin bir “geçici barınma aracı” olduğunu ifade etmiştir.

olmadığını ve Türkiye’de yazlık ev olarak konumlandırıldığını ifade etmektedir. Öyle ki bir katılımcı, *tiny house*’u, “zaman mekân bağımsız bir ikincil konut” olarak tanımlamıştır (K7, firma yetkilisi). Katılımcılar çoğunlukla *tiny house*’un ikinci konut amacıyla veya yazı geçirecek bir yer olarak kullanmak için tercih edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca geleneksel yaşam kodlarına sahip kullanıcılar için yıl boyunca/tam zamanlı *tiny house* yaşamının mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

Tiny house’da yaşayacağım dediğiniz zaman bütün hayatınızı değiştirmeniz lazım. Bir daha o şehir hayatına dönmek gerekiyor. Ama bu işte bulaşık makinesi de çalışsın, çamaşır makinesi de çalışsın hani böyle evimde yaptığım ne varsa hepsi burada olsun değil. Bu daha böyle doğa hayatı olan bir yaşam şekli, dolayısıyla tam zamanlı randımanlı bir hayat şekli değil, daha çok ikincil konutun yerini tutacak zamansız bir hayat (K7, firma yetkilisi).

Bu bağlamda Türkiye’deki 3+1 geleneksel konut anlayışının, *tiny house* hareketinin yaygınlaşmasını engelleyici bir faktör olduğu söylenebilir. Çoğu katılımcı birincil konut amacıyla *tiny house* edinen az sayıda kişi olduğunu (*tiny house* sahiplerinin yaklaşık %10’luk-15’lik kısmı) ve bunların büyük bir kısmının kısa sürede bahçeli bir eve geçmesi pek mümkün olmayan, beyaz yakalı, doğal alanda yaşama arzusu duyan, evli ve çocuksuz veya bekâr kişiler olduğunu belirtmiştir. Bir katılımcının ifadesiyle bu kişiler “bahçeli bir yerde yaşayalım ama küçük olsun” (K6, firma yetkilisi) diyen kişilerdir. Sektör temsilcisi katılımcılar birincil konut amacıyla *tiny house* sahibi olanların genellikle kendilerine ait arazileri üzerinde, minimalist, tüketim karşıtı, özgür yaşamak isteyen kişiler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılar 2020 yılında Türkiye’de *tiny house* hareketi yaygınlaşmaya başladığında önce beyaz yakalı yöneticilerin *tiny house* aldığını, ancak günümüzde üst sınıf mensubu kesimlerin de *tiny house*’a ilgi gösterdiğini söylemiştir. Katılımcılara göre bu üst sınıf kesimler, arazilerinde emsali dolan, belediye ile çeşitli sorunlar yaşamak istemeyen veya kaçak yapı yapmak istemeyenlerden oluşmaktadır.

Genel olarak sektör temsilcilerine göre *tiny house* sahipleri ortalama 40 yaş üzerindeki orta veya üst-orta sınıf kesimlerdir. Sektör temsilcileri ayrıca ev ortamı çalışmaya pek müsait olmayan ve doğal alanda çalışma arzusu duyanların, home-ofis amacıyla *tiny house* hareketine

katılabildiğini belirtilmişlerdir. Kamu yetkilileri ise *tiny house* hareketine dâhil olanların üst gelir grubundaki kişiler olduğunu ifade etmişlerdir.

Kapalı Güvenlikli *Tiny House* Köyü/*Tiny* Köy

Dünya çapında *tiny house* kullanıcılarının bir araya geldiği çeşitli topluluklar, *tiny house* hareketinin yaygınlaşmasını sağlamaktadır (Mangold, 2021). Amerika'da yapılan araştırmalar *tiny house* köylerinin/topluluklarının özellikle evsizler için geçici veya uygun fiyatlı barınma sorununu çözümlenebilir potansiyeli üzerinde durmaktadır (Turner, 2017). Türkiye'de ise son birkaç yıldır kıyı bölgelerdeki doğal alanlarda ve tarım arazilerinde *tiny köy* toplulukları oluşmaktadır. Bu bakımdan araştırma alanını oluşturan Edirne/Keşan, Tekirdağ/Marmara Ereğlisi ve İstanbul il sınırlarındaki Beykoz ve Çatalca gibi ilçelerde *tiny house* sektör geliştiricilerinin kamping-karavan alanı veya *tiny house köyü* vasıtasıyla hareketi yaygınlaştırdığı görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Kapalı güvenlikli bir *tiny köy* (Tinyköy Eriklı 1. Etap, 2023).

Türkiye'de kuruluş ve işleyiş süreci bakımından, farklı türlerde *tiny köy* oluşumundan bahsetmek mümkündür. *Tiny köy* arazilerinin bir kısmı tarım alanı, zeytinlik veya ormanlık arazi olarak vasıflandırılmışken bazıları imarlı arsa veya sit alanı olabilmektedir. *Tiny köy* projelerinde girişimciler daha çok önceden satın aldıkları imarsız araziler üzerinde turizm veya tarım kooperatifi aracılığı ile hisseli yer satışı yapmaktadır. Bazı girişimciler ise kendi arazisinin sahibi olarak veya kiraladığı arazi için gerekli yasal mevzuata uygun olarak turistik işletme onayı aldıktan sonra kamping-karavan alanı adı altında *tiny köy*

işletmeciliği yapmaktadır.¹⁴ Bu girişimcilerin çoğu kendi ürettikleri *tiny house*’larını bu araziye yerleştirmekte ve müşteriler de uzun veya kısa süreli olarak *tiny house* kiralamaktadırlar. Bazı örneklerde ise Bodrum, Sapanca, Beykoz gibi kıymetli imarlı arsaların bulunduğu yerlerde, tarla vasfındaki bir araziyi satın alan veya sahibinden kiralayan şahıslar, bu araziye yerleştirdikleri *tiny house*’da kendileri konaklamakta veya hem kendisi konaklamakta hem de bazen çevrimiçi platformlar vasıtası ile *tiny house*’unu kiralamaktadır. Bu süreç şöyle anlatılmıştır:

İşte Bodrum’da şimdi ev almak, kıyıya yakın yerlerde yerleşim yeri kurmak çok pahalı, buna alternatif ne yapabiliriz? *Tiny house*. O zaman biz arsayı bulalım, kiralayalım ya da her neyse üzerine *tiny house* koyalım, kira gelirimiz olsun, kiralanmadığı günlerde de biz gider ailecek orada kalırız gibi, böyle bir bakış açısı var (K7, firma yetkilisi).

Kapalı güvenli sitelere benzer şekilde içinde yürüyüş ve araç yolları olan *tiny house* köylerinin etrafı çevrilmekte ve güvenlik görevlisinin bulunduğu bir kapı ile bu köyler çevrelerinden yalıtılmaktadır. Ayrıca kapalı güvenli sitelerdeki homojen, “steril ve seçkin” yaşamların oluşturulmasına benzer biçimde (Pérouse ve Danuş, 2005, s. 106) *tiny köy* projelerinde de müşteri profiline birtakım özelliklerle sınırlandırıldığı görülmektedir. Örneğin bir katılımcı müşterileri konusunda oldukça seçici davrandıklarını, müşterilerinin sadece Türk ailelerden oluştuğunu, yabancılara ve bekârlara satış yapmadıklarını ifade etmiştir. Katılımcı ayrıca ileride oluşabilecek olumsuz durumlarda müdahale etme şanslarının olduğunu ve sorun yaratan müşterileri *tiny köyden* çıkarabileceklerini eklemiştir (K9, sektör geliştiricisi). Bazı *tiny house köylerinde* adeta bir kulüp ortamı oluşmakta, ancak üyelerin referansı ile *tiny house* kiralabilmekte veya *tiny house* sahibi olunmaktadır. *Tiny house* sahipleri yalnızca birinciden yakınlarını *tiny house*’larında misafir edebilmektedir. *Tiny house* topluluklarında güvenli bir ortam sağlandığından emin olmak için bu uygulamayı yaptıklarını söyleyen bir katılımcı (K6, firma yetkilisi) “arkadaşça bir mahalle kültürünün oluşması” için kapalı ve güvenli

¹⁴ Arsa imar düzenlemesine konu olmuş alanlara işaret ederken, arazi ise bunun dışındaki yerleri ifade etmektedir.

bir mekân yarattıklarını ve bu özellikleri nedeniyle müşterilerinin önemli bir kısmının çocuklu aileler olduğunu ifade etmiştir. Bir başka katılımcı, *tiny köy* projelerini şöyle anlatmıştır:

Mevcut arsamızda elektrik ve su oluyor. *Tiny house* köyü inşa ederken aynı zamanda ağaçlandırma ve meyve ağaçları da ekliyoruz. Bununla birlikte güvenlik görevlisi ve kamera sistemimiz var. Çocuk oyun alanı da içeride mevcut. Herkes kendi arsasına *tiny house*'nu çekebiliyor (K9, sektör geliştiricisi).

Ancak katılımcıların çoğu, tarla vasfındaki araziler üzerinde kurulması nedeniyle *tiny köylerin* altyapısında önemli sorunlar yaşandığını ifade etmiştir. Örneğin bir katılımcı yalnızca tarım elektriği bağlanabildiği için bu alanlarda "elektrikle ilgili çok ciddi sorun" yaşandığını belirtmiştir (K6, firma yetkilisi). *Tiny köylerde* su, kanalizasyon, katı atık, ulaşım gibi başka konularda da birtakım sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer sorun ise ikincil konut amacıyla kullanılan *tiny house*'ların sürdürülebilirlik kapsamında tarım alanlarına veya ormanlık alanlara verebileceği zararlardır.

Sürdürülebilirlik Bağlamında *Tiny House* Hareketinin Yol Açtığı Etkiler

Temel motivasyonu daha azıyla basit ve borçsuz yaşamak, aşırı tüketimin gezegen üzerindeki etkilerini azaltmak olan *tiny house* hareketinin (Vail, 2016) sürdürülebilir yaşam anlayışını ön plana çıkardığı ve sürdürülebilir bir konut çözümü sunduğu ifade edilmektedir. Araştırmalar *tiny house* hareketinin karbon ayak izlerini azaltabileceğini; daha az tüketerek yaşamaya odaklananların sayısını arttırabileceğini; daha küçük bir alanda basit yaşamı ve çevreci ilkeleri benimsediği için iklim değişikliğine makul bir çözüm sunduğunu göstermektedir (Mangold, 2021). Bu çalışmada özellikle sektör geliştiricisi olan katılımcılar, kırsal alanda yaratılan *tiny köylerin*, kırsal toplum açısından olumlu yönleri olduğunu ifade etmişlerdir. Bu katılımcılara göre örneğin yakın çevredeki yerel halk, *tiny köylerde* yaşayanlara çeşitli hizmetler sunarak ve ürettiklerini satarak geçim imkânlarını çeşitlendirip arttırabilmekte böylece *tiny house*'lar kırsal ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Ayrıca *tiny köylerde* yaşayanlar kendi bahçelerinde ihtiyaç duydukları sebze ve meyveleri

üretebilmekte ve böylece tarımsal üretime katkı sağlamakta, karbon ayak izini azaltmaktadırlar. Sektör temsilcisi katılımcıların büyük bir kısmına göre betonarme bir konuta göre çok daha az malzeme ile üretilen, içinde çok az eşya olan *tiny house* çevreci bir konuttur. *Tiny house* aynı zamanda çok küçük bir alan kapladığı, hareketli ve yerden bağımsız olduğu için kişilerin tarımsal üretime dâhil olabilmelerine imkân sağlamakta ve insanları tarım yapmaya teşvik edebilecek bir alternatif sunmaktadır. Bir katılımcının ifadesiyle:

Herhangi bir temel atmanız, beton atmanız gerekmiyor. Çünkü yerden kopuk bir yapı. Böyle birkaç taşın üstüne koyup, teraziye alıp gayet konforlu bir şekilde yaşayabiliyorsunuz. [Müşterileriniz tarımsal bir faaliyette bulunuyorlar mı?] Evet, bulunanlar var; kendi bahçesinde bostanını yapan, domates, maydanoz, biber ekip kendi günlük ihtiyaçlarını karşılayan insanlar ve zaten olması gereken de bu (K1, firma yetkilisi).

Yerel yönetici olan bir katılımcı (K2, yerel yönetici), mevzuat gereği bölgelerinde en az 20 dönüm ve üzerinde tarım toprağı olanların arazilerinde sabit bir yapı yapabildiğini belirtmiştir. Katılımcıya göre küçük arazisi olanlar belediyeye başvurarak “birkaç dönüm yerimiz var sera yapacağız, yanına tarım aletlerimizi, eşyalarımızı koyacağımız küçük bir yer yapalım, bir konteyner koyalım” demektedirler ancak kanun buna izin vermemektedir.

Tarım yapmaya kalksa mahsulü çalınıyor, aletleri çalınıyor, o da tarım yapmaktan vazgeçiyor. Ama bizim tarım sorunumuz var, bu araziler ekilsin istiyoruz. Peki, üretici nasıl ekecek? Köyde yaşamıyor, İstanbul’dan gelecek birkaç ay kalacak mahsulünü toplayıp gidecek ama yapamıyor (K2, yerel yönetici).

Bu bağlamda kamu kurumu yetkileri ve sivil toplum temsilcileri tarım yapmak isteyenler için geçici süreli barınma sorununa, *tiny house*’un bir çözüm olabileceğini ancak imarsız arazilerde ikincil konut amacıyla *tiny house* hareketinin tarımsal üretime ve doğal alanlara zarar verebildiğini ve kentlerin beslenme kanallarını tıkama riski içerdiğini ifade etmektedirler. Bu bağlamda sorun tarım toprağı, orman arazisi ve zeytinlik vasfındaki taşınmazların sürekli veya ikincil konut amacıyla

kullanımından doğmaktadır. Bazı katılımcılar *tiny house* hareketini geçmişte bazı belediyeler tarafından uygulanan hobi bahçeleri örneğine benzetmişler ve daha önce hobi bahçeleri adı altında tarım topraklarında yapılaşmanın başladığına dikkat çekerek benzer durumun *tiny house* örneğinde de oluşabileceğinin altını çizmişlerdir.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005, 19 Temmuz, s. 25880), “Toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, plânlı arazi kullanımını sağlayacak usûl ve esasları belirlemek”te ve tarım arazilerinin nasıl kullanılacağını açıklamaktadır. Ancak, kanunda açıkça yazılı olmasına rağmen imarlı arazilerin kıymetli olduğu Sapanca, Beykoz, Çatalca, Bodrum gibi yerlerde bireyler tarım arazilerini satın alarak veya kiralarak çoğu zaman ikincil konut kullanımı amacıyla bu arazilere *tiny house*’unu yerleştirebilmektedir. Bu durum şöyle anlatılmaktadır:

Türkiye’deki ilk *tiny house* köyü kurduk. Sonra insanlar bir baktı boş tarladan orantısız bir para kazanılıyor. Yok, hiçbir derdi yok. Ondan sonra insanlar kiralamaya başladı. Şirketlerle profesyonel bir sektör oldu diyebilir miyiz, bilmiyorum ama insanlar çok fazla kiralık arsa arayışına girdiği için köylüler de bir yerde uğraşmadan, bütün bir yıl ekecek, bir para kazanamayacak. Burdan orantısız bir para kazanılıyor. Yok, hiçbir derdi yok (K6, firma yetkilisi).

Kamu kurumu yetkililerine ve sivil toplum temsilcilerine göre kaçak olarak tarım alanlarında *tiny house* hareketinin yaygınlaşmaya devam etmesi durumunda küçük arazi parçaları azalabilecek; köylüler tarım arazilerini *tiny house* için kiralama/satma yoluna gidecektir. Katılımcılar, *tiny house* için yol açma, zemin hazırlama vs. gibi nedenlerle ağaç kesimi yapılabildiğini ve doğal alanların yapıli alana dönüşme tehlikesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye’de 1980’den sonra özellikle Akdeniz, Marmara ve Ege Bölgesi kıyı kesimlerinde yaygınlaşan betonarme ikincil konutlara benzer biçimde (Kılıçaslan, 2006) tarımsal alanlarda gerçekleşen ikincil konut amaçlı *tiny house* hareketinin sürdürülebilirlik açısından birtakım olumsuz etkilere sahip olduğu ifade edilebilir. Doğal çevrede yaşam arzusu ile zeytinliklere, ormanlık alanlara ve tarım arazilerine yerleştirilen *tiny house*’lar, ekolojik

dengede bozulmalara yol açma potansiyeli taşımaktadır. Bir katılımcının ifade ettiği gibi “burada tarım ve orman arazilerinin insanların hafta sonları dinlenebileceği bir yer mi yoksa ülke ekonomisi ve toplum yararının korunması gereken alanlar mı olduğu” sorusuna yanıt vermek gerekmektedir (K4, kamu kurumu yetkilisi).¹⁵ Daha önce ifade edildiği gibi 5403 sayılı Toprak Koruma Kanunu tarım topraklarının yerleşime açılmasını önlemektedir. Ancak bazı *tiny house* sektör geliştiricileri, tarım arazilerinin noterden hisseli satışını yapabilmekte ve bu durum tarım arazilerinin amacı dışında kullanımına yol açmaktadır. Bir katılımcı bu süreci şöyle açıklamıştır:

Bizim (Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu’nda) 8. maddede hisseli satışları engelliyor. Yani ölümlerde hisselendirilemiyor şu anda parseller... Neyse, hisselendirilemediği için şimdi bunlar kooperatif kuruyorlar, *tiny house*’cular... Turizm kooperatifi, tarım kooperatifi, satış kooperatifi adı altında. Böylece fiili ifrazı kooperatif adına gerçekleştiriyor. Tam bir kanunu delme pozisyonu. Yani 8. maddeyle biz hisseli satışını engelledik, bu yüzden insanlar kooperatifi üretmiş. Kooperatifin üyesisiniz, oraya hak sahibi değilsiniz. Yani ancak kat mülkiyeti falan yani onun da yasal hiçbir zemini yok. Yalnız kâğıt üzerinde kooperatif üyesisiniz. Şimdi ruhsata da tabi olmayınca yapı, yolu yok, elektriği yok, suyu yok. E ne yapacak burada bu insan? Burada yaşarken elektriği, interneti olmayan genç nasıl yaşam sürecektir? Süremeyecek, süremeyecek, mutlaka elektriği gelecek, internet gelecek, yol gelecek, su gelecek, kanalizasyon gelecek. E ne olacak? *Tiny house* mahalleleri olacak. Eskiden kaçak yapılan mahalleler olurdu... Yani böyle bir şey olacak (K4, kamu kurumu yetkilisi).

Gecekondu alanlarına benzer bir durumun *tiny köyler* ile yeni bir forma kavuşacağı ifade edilmektedir. Katılımcılara göre *tiny köy* olarak topluma tanıtılan yerler, kaçak yapılaşmayı teşvik etme potansiyeli taşımaktadır. Katılımcıların da belirttiği gibi “Türkiye’de tarım arazisi

¹⁵ Bir *tiny köy* olayı basına şöyle yansımıştır: “Son dönemlerde özellikle sahil bandına yakın kırsal alanlardaki tarımsal arazilerde kamuoyunda *tiny house* adı ile bilinen konaklama/barınma amaçlı yapıları konumlandırarak şekilde birtakım çalışmalar yapıldığı ve sosyal medya üzerinden kooperatif hisse satışı gibi yasadışı usullerin denendiği tespit edilmiştir” (Edirne Valiliği, 2023).

üzerinde ekim-dikim dışında herhangi bir faaliyet yürütülecekse ilgili tüm kurum görüşlerinin alınması” gerekmektedir (K14, sivil toplum temsilcisi). Ancak *tiny house*, araç ruhsatına sahip olduğu için şahıslar bu görüşü alma sorumluluğundan kurtulduklarını düşünmektedirler.

Araç ruhsatı var, şase numarası var, sigorta poliçesi var. İki *tiny house* yıktık mahkemelik şu anda. Çevre-Şehircilik yazısı yazıldı. Yani *tiny house* önemli bir sorun olarak karşımızda duruyor. Bir yanda bir araziye çevirip bu arazide noter aracılığıyla yapılan bir küçük arazi satışı var ve *tiny house* kullanıcıları bu arazileri işgal ediyor. Bu yasal değil ancak bir şey de yapamıyoruz. Her kurum belediyeye yazı gönderiyor, burada böyle bir şey var diye ama biz de bir şey yapamıyoruz. Çünkü tekerlekli (K2, yerel yönetici).

Katılımcılar *tiny house* talebinin azalmasını ise ancak imarlı arsa fiyatlarındaki düşüş, sabit konut inşaatı için gerekli ruhsat işlemlerinin kolaylaşması, inşaat maliyetlerinin düşmesi ve imarsız alanlarda yapı iznin verilmesi ile gerçekleştirebileceğini ifade etmektedirler. Bir katılımcının ifadesiyle “ruhsatlı yapılar ile *tiny house* arasındaki boşluklar giderildiği takdirde *tiny house*’un yapılabilirliği azalacaktır” (K12, kamu kurumu yetkilisi). Kamu kurumu yetkilileri ve sivil toplum aktörleri ise *tiny house*’da yaşamak isteyenler için özel planlı alanların oluşturulabileceğini ve sürecin mutlaka devlet denetimi altında, hukuksal çerçevede, ilgili bakanlıkların koordinasyonu ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Tüm katılımcılar konuya ilişkin bir düzenleme yapılması gerektiğinin altını çizmektedirler. Katılımcıların önemli bir kısmı *tiny house* hareketinin Türkiye’de gelecekte daha da yaygınlaşacağını düşünmektedir. Ancak *tiny house* yukarıda da ifade edildiği gibi daha çok imarsız alanlarda ikincil konut amacıyla barınmak isteyenlerin bir çözümü olduğu için yaygınlaşacağı alanların da plan dışı imarsız araziler olacağı beklenmektedir.

Sonuç

Bu araştırmada hem imar, mekânsal planlama ve tarım konularıyla ilgili kamu yöneticilerinin ve sivil toplum temsilcilerinin hem de *tiny house*

üreticilerinin ve sektör geliştiricilerinin perspektifinden *tiny house* hareketi araştırılmıştır. Araştırmada Türkiye’de *tiny house* hareketinin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında; (1) COVID-19 salgın sürecinde artan doğal alanda özgür yaşama arzusunun, (2) 2023 Kahramanmaraş depremleri ile birlikte yaşanan deprem korkusunun (3) Türkiye’de son yıllarda artan ekonomik sorunların, (4) imar izni gereken alanlarda ruhsatlı sabit yapı inşa etmenin yasal ve mali zorluklarının ve (5) küçük tarımsal arazilerde seracılık, meyve yetiştiriciliği gibi faaliyetlerde bulunanların geçici barınma ihtiyacının (6) *tiny house*’un, taşınabilir niteliğe sahip olması ve Karayolları Trafik Kanunu’na (1983, 18 Ekim, s. 18195) bağlı olarak üretilmesi nedeniyle, kişileri emlak vergisi ödeme, planlı yapılar yönetmeliğine uygun hareket etme zorunluluğundan kurtarmasının ve her türlü vasfa sahip arazilerde konumlandırabilmesinin öne çıkan motivasyonlar olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu önemli tespitlerden birisi de kooperatiflerin *tiny house* hareketinin yaygınlaşmasındaki etkisidir. Tarım topraklarından, ormanlık arazilerden rant sağlamayı amaçlayan *tiny house* sektör temsilcileri turizm/tarım kooperatifleri aracılığıyla *tiny house köyü/tiny köy* projeleri geliştirmektedir. Ayrıca turizm sektöründe faaliyet gösteren bazı girişimciler doğal alanlarda *kamping-karavan alanı* adı altında *tiny house köyleri* oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye’de *tiny house* hareketini yaygınlaştıran üç önemli topluluk oluşumu tespit edilmiştir:

1. Kişilerin satın aldıkları tarlaya veya arsaya *tiny house* yerleştirmesi ile oluşan topluluklar. Burada *tiny house*’un iki alternatif kullanımı vardır; birincisi birincil (sürekli) konut olarak, diğeri ise ikincil (yazlık/dinlenme amaçlı) konut olarak *tiny house* kullanımı.

2. Girişimcilerin tarla veya orman arazisi niteliğindeki bir toprağı satın aldıktan sonra, turizm veya tarım kooperatifi kurarak hisselendirmesi ve ardından hisseli arazi parçalarını satması ile oluşan kapalı güvenli *tiny köy* toplulukları.

3. Girişimcilerin doğal güzellikleri olan bir arazi parçasını satın aldıktan veya kiraladıktan sonra “kamping- karavan alanı” izni alması ve bu arazi üzerine birden fazla sayıda *tiny house* yerleştirerek, bunları müşterilere kiralaması ile oluşan *tiny house köyleri* veya *tiny köyler*.

Kamu kurum yetkilileri ve sivil toplum temsilcileri bir yandan tarımsal üretim yapmak için geçici barınma amacıyla *tiny house* yaşamını

olumlu karşılarken, diğer yandan tarım topraklarında ikincil konut/yazlık konut amacıyla *tiny house* yaşamının plan dışı alanlara göçü teşvik ederek plansız ve düzensiz bir yerleşim alanı meydana getirebileceğini, doğal alanların çevresel ve ekonomik bakımdan sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyeceğini öngörmektedirler. *Tiny house* üreticileri ve sektör geliştiricileri ise *tiny house* konut tipinin minimalist, küçük, ekonomik, mobil ve yerden yükseltilmiş olması nedeniyle sürdürülebilirliğe olumlu katkısı olduğunu, doğal alanlara zarar vermeyeceğini aksine bu girişimlerin hem kırsal ekonomik kalkınmaya hem de doğal yaşama katkı sağlayacağını ileri sürmektedirler.

Araştırmada Türkiye’de *tiny house* kullanımının ağırlıklı olarak imar izninden kaçınmak için tercih edildiği ve karavan gibi hareketli olarak değil, belli bir alanda hareket ettirilmeden kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye’de özellikle Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgesi’ndeki planlı alanlar dışında *tiny house* kullanımının yaygınlaşmaya devam edeceği beklenmektedir. Ayrıca Türkiye’de *tiny house* hareketinin yasal dayanağının tam olarak temellendirilmediği görülmektedir. Bu bağlamda *tiny house* barınma biçiminin hangi şartlarda, ne şekilde ve nerelerde gerçekleşmesi gerektiği konusunda yeni bir yasal düzenleme yapılması gerekli görülmektedir.

Bu araştırmada Türkiye örneğinde, *tiny house* hareketinin ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasına ilişkin sosyo-mekânsal bir analiz gerçekleştirilmiştir. *Tiny house*’a ilişkin yapılacak bir başka çalışmada Türkiye’de *tiny house* yaşamı sürdürenlerin konuta ilişkin bakış açılarındaki değişim ve *tiny house* hareketine katılımı birlikte oluşan topluluk ilişkileri etnografik bir araştırma ile ele alınabilir.

Extended Abstract

A Qualitative Research on the Emergence Process of the Tiny House Movement in Türkiye and its Socio-Spatial Impacts

Şefika Aydın¹⁶
ORCID: 0000-0001-9925-6484

Esen Gökçe Özdamar¹⁷
ORCID: 0000-0001-7189-3633

Tiny house is a term used for a type of small fixed or mobile dwelling. The tiny house movement, whose philosophical roots lie in the romance of Henry David Thoreau and Ralph Waldo Emerson in the 19th century and stands out with the idea of minimization, has become a grassroots movement with an opposing understanding to large-scale and centralized housing systems within the framework of Louis Sullivan's "less is more" discourse. In the 21st century, despite their limited space, tiny houses began to become popular due to the increasing cost and size of typical American homes. Minimalism, environmental ethics, anti-excessive consumption, demand for sustainable living and financial problems caused by the economic crisis in the USA in 2008 were effective in the spread of the tiny house movement worldwide. Mobile tiny house, which is legally within the scope of Article 3 of the Highway Traffic Law No. 2918 in Türkiye, is a vehicle with a type approval certificate, plate, license and a trailer. In this study, the factors that caused the tiny house movement, which has become widespread since 2020, and the socio-spatial effects caused by this movement are discussed. The research is based on qualitative research design. During the data collection process, in-depth interviews were conducted through document and audio-visual material review. The interviews were held with 18 people, including public institution officials and civil society representatives regarding zoning, spatial planning and agriculture, as well as tiny house manufacturers and sector developers. In the study, it was determined that the emphasis on minimalist life came to the fore in the audio-visual and written social media

¹⁶ Dr. Tekirdağ Namık Kemal University, Vocational School of Social Sciences, E-mail: sefikaaydin@nku.edu.tr

¹⁷ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Architecture, E-mail: egozdamar@nku.edu.tr

contents of the tiny house movement in Türkiye. However, for the participants in the research, minimalism is not one of the main factors that popularized the tiny house movement in Türkiye. It appears that there is a close relationship between the process in which the tiny house movement was formed in Türkiye and the Covid-19 pandemic. According to the participants, the pandemic process triggered the desire to live in a natural area, this increased the prices of detached houses and the tiny house movement began to emerge as an alternative to them. This was followed by promotions on social media and websites, with slogans such as “free and natural life”. The real increase occurred after the 2023 Kahramanmaraş earthquakes. Participants stated that people who intend to live in a tiny house tend to first purchase land or fields. However, due to the economic problems experienced in Türkiye in recent years, it has become difficult even for the upper-middle class to own a detached house in urban or close-to-city towns and rural areas where land is valuable. The rise in zoned land and field prices, the increase in rental rates, the costs of housing production, as well as bureaucratic difficulties (zoning conditions, excess and cost of transactions) increase the demand for tiny houses. Since the poor in Türkiye cannot financially access tiny houses, tiny houses are not one of the alternative solutions to the housing problem of the poor. Participants also stated that the tiny house is not suitable for a primary permanent residence, alternatively, it is a summer house/secondary residence in Türkiye, since, year-round/full-time tiny house living is not possible for people with a traditional mindset or who have been socialized with modern comforts and consumption culture. Most respondents agreed that approximately 10-15% of all tiny owners who bought tiny houses for primary residence, were employed and white-collar workers who were childless, married or single who want to live in a natural environment or but are unlikely to move to a house with a garden in a short time. An important finding in this research is that the number of tiny house villages has increased in natural areas and agricultural lands in the coastal regions for several years. In tiny house village projects, entrepreneurs sell shares on the land they have previously purchased through a tourism or agricultural cooperative. Some entrepreneurs operate “tiny villages” under the name of “caravan camping”, either as the owner of their own land or after obtaining touristic business approval in accordance with the necessary legal regulations for the land they rent. In some examples, individuals who buy or rent an undeveloped field/land in a place where valuable zoned land is located, stay in the tiny house they have placed on this land, or they both stay

there themselves and sometimes rent their tiny house for short periods of time through online platforms. Similar to gated communities, tiny house villages have walking and vehicle paths, and there is a gate with a security guard to prevent outsiders from entering. During the research process, the participants, especially the sector developers, stated that the tiny villages created in rural areas have positive aspects for the rural society and that they contribute to agricultural production and reduce the carbon footprint. The tiny house, which is produced with much less material than a reinforced concrete house, is an environmentally friendly house; since it covers a very small area, is mobile and independent of location, it allows people to be involved in agricultural production and offers an alternative that can encourage people to engage in agriculture. This emerges as one of the positive aspects of the tiny house movement regarding environmental sustainability. Public institution authorities and civil society representatives state that tiny houses may be a suitable solution to the “temporary housing problem” for those who want to engage in agriculture, but the tiny house movement for secondary housing purposes may harm agricultural production and natural areas and poses the risk of clogging the city’s nutrition channels. According to a significant portion of the participants, places promoted to the public as tiny house villages have the potential to encourage illegal construction. Participants emphasized that specially planned areas can be created for those who want to live in tiny houses and that the process must be carried out under state control, within the legal framework, in coordination and cooperation with relevant ministries and local governments. Therefore, it seems that a legal regulation should be made regarding the tiny house movement in Türkiye.

Kaynakça/References

- Aksoy Khurami, E. ve Özdemir Sarı, Ö. B. (2022). Trends in housing markets during the economic crisis and Covid-19 pandemic: Turkish case. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*, 1, 1159-1175. <https://doi.org/10.1007/s41685-022-00251-w>.
- Anson, A. (2014). The world is my backyard: Romanticization, Thoreauvian rhetoric, and constructive confrontation in the tiny house movement. *From Sustainable to Resilient Cities: Global Concerns and Urban Efforts*, 14, 289-313. <https://doi.org/10.1108/S1047-004220140000014013>

- Baş, S., Kozanoğlu, G. ve Baş, S. (2023). Hukuki boyutlarıyla tiny house. *Adalet Dergisi*, 71, 999-1038. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1391726>.
- Boeckermann, L.M., Kaczynski, A.T. ve King, S. B. (2019). Dreaming big and living small: Examining motivations and satisfaction in tiny house living. *The Journal of Housing and the Built Environment*, 34, 61-71. <https://doi.org/10.1007/s10901-018-9616-3>
- Casa Lokomotif (2023). *İmarlı bir arsada tiny house* [Fotoğraf]. 3 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.casalokomotif.com/> adresinden erişildi.
- De Bruijn, E. C. (2020). *The emergence of tiny houses in the Netherlands: Researching the motivations for living in a tiny house*. [Yüksek lisans tezi]. 11 Temmuz 2023 tarihinde Radboud University. <https://theses.ubn.ru.nl/handle/123456789/10233> adresinden erişildi.
- Edirne Valiliği (2023, Mayıs 02). *Basın açıklaması*. 2 Haziran 2023 tarihinde <http://www.edirne.gov.tr/basin-aciklamasi02052023> adresinden erişildi.
- Evans, K. (2020). Tackling homelessness with tiny houses: An inventory of tiny house villages in the United States. *The Professional Geographer*, 72(3), 360-370. <https://doi.org/10.1080/00330124.2020.1744170>.
- Ford, J. ve Gomez-Lanier, L. (2017). Are tiny homes here to stay? A review of literature on the tiny house movement. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 45(4), 394-405. <https://doi.org/10.1111/fcsr.12205>.
- Girgin, A. H. (2023, Nisan 16). *Konut dışı satış, konut satışını solladı*. Habertürk. 3 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.haberturk.com/konut-disi-satis-konut-satisini-solladi-3583244-ekonomi> adresinden erişildi.
- Güney Yüksel, F.C. ve Seçer Karitaş, F. (2023). Investigation of micro housing practices and interior design criteria in the context of the changing concept of housing. *Journal of Interior Design and Academy*, 3(1), 96-119. <https://doi.org/10.53463/inda.20230183>.
- Holtschneider, A. (2023, Ocak 27). Tiny house cultures in comparison – Germany, USA, Netherlands. *Business & Environment*. LiveEO. 22 Kasım 2023 tarihinde <https://www.live-eo.com/article/tiny-house-cultures#:~:text=The%20USA%20is%20the%20motherland,Houses%20has%20been%20growing%20strongly> adresinden erişildi.
- Karaaslan, N. S. ve Parlak Biçer, Z. Ö. (2023). Mobil konut üretiminin mevzuat açısından değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design*, 11(5), 527-546.
- Kılıçaslan, Ç. (2006). İkinci konutların deniz kıyısına etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1, 147-156.
- Kilman, C. (2016). Small house, big impact: The effect of tiny houses on community and environment. *Undergraduate Journal of Humanistic Studies*, 2 (Winter), 1-12.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.

- Mangold, S. (2021). Tiny house communities: A model for sustainability. [Yüksek lisans tezi]. Colorado State University. 9 Aralık 2023 tarihinde <https://hdl.handle.net/10217/232513> adresinden erişildi.
- Morrison, J. (2014, Mart 10). Downsizing with style. *Entrepreneur Magazine*. 3 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.entrepreneur.com/starting-a-business/living-large-in-117-square-feet/231175> adresinden erişildi.
- Parsa, A. R. ve Demir, S. (2022). Covid-19 pandemisinin Türkiye’deki konut tasarımı üzerine etkisi. H. Y. Çoğun, Z. Karacagil, S. Kızılyıldırım (Der.), *Doğa ve mühendislik bilimlerinde güncel tartışmalar 4 içinde* (ss. 431-444). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Pérouse, J. F., ve Danuş, A. D. (2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul’da güvenli siteler. *Toplum ve Bilim*, 104, 92-123.
- Simonovich, S. (2018, Mayıs 10). Building by number: The history of mail order homes. *Medium*. 9 Aralık 2023 tarihinde <https://medium.com/curb-appeal/building-by-number-the-history-of-mail-order-homes-21a0b7519b1f> adresinden erişildi.
- Snail Tiny House (2023). *Bir mobil tiny house örneği* [Fotoğraf]. 10 Ocak 2024 tarihinde <https://www.snailtinyhouse.com/properties/th001-mobil-mini-ev/> adresinden erişildi.
- Stott, R. (2015, Ağustos 09). 5 Things the tiny house movement can learn from post war architecture. *Archdaily*. 20 Kasım 2023 tarihinde <https://www.archdaily.com/771596/5-things-the-tiny-house-movement-can-learn-from-post-war-architecture> adresinden erişildi.
- Süzer, A. ve Yamaçlı, R., (2023). Barınma sorununa sürdürülebilir bir çözüm olarak tiny house. 25 Ağustos 2024 tarihinde *Journal of Architecture, Engineering & Fine Arts*, 5(1), 17-32. <http://dergipark.org.tr/artgrid> adresinden erişildi.
- Şeyranlıoğlu, O. (2023). Konut fiyatları ile makroekonomik ve finansal göstergeler arasındaki ilişki: Bootstrap nedensellik testi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1713-1732.
- Tibet, K. (Yönetmen). (1989). *Gülen adam* [Film]. Gülşah Film.
- Tinyköy Erikli 1. Etap (2023). *Kapalı güvenli bir tiny köy* [Fotoğraf], Tinyköy proje. 6 Haziran 2023 tarihinde <https://tinykoy.com/portfolio/item/erikli-1/> adresinden erişildi.
- Turner, C. (2017). It takes a village: Designating tiny house villages as transitional housing campgrounds. *University of Michigan Journal of Law Reform*, 50(4), 931-954.
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu. Resmi Gazete (R.G.), 19 Temmuz 2005, s. 25880 (Değişiklik: 30/04/2014-6537/1 md.). 29 Aralık 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5403&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.

- Uğurlu, G. ve Boz, S. (2024). Küçük evlerde iç mekân tasarımı ve dekorasyonu. *Ideart Uluslararası Tasarım ve Sanat Dergisi*, 2(1), 1-20. 30 Eylül 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3544507> adresinden erişildi.
- Vail, K. M. (2016). Saving the American dream: The legalization of the tiny house movement. *University of Louisville Law Review*, 54(2), 357-379.
- Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü (2023, Ekim 04). *Hareketli evler-tiny house*. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 3 Aralık 2023 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/hareketli--evler-tiny-house-20231113081139.pdf> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zoğal, V. ve Emekli, G. (2020). Türkiye’de COVID-19 salgını sürecinde ikinci konutların değişen anlamları. *International Journal of Geography and Geography Education*, 42, 168-181. <https://doi.org/10.32003/igge.741471>.

Şefika Aydın

Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde, yüksek lisans ve doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı’nda tamamladı. 2010 yılından beri Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu’nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları arasında kent, kır, göç ve çevre sosyolojisi yer almaktadır.

She completed her undergraduate education at Selçuk University, Department of Sociology, and her master’s and doctorate education at Istanbul University, Department of Sociology. She has been working as a lecturer at Tekirdağ Namık Kemal University Social Sciences Vocational School since 2010. Her major research interests include urban, rural, migration and environment sociology.

E-posta: sefikaaydin@nku.edu.tr

Esen Gökçe Özdamar

Lisans eğitimini İTÜ Mimarlık Bölümü’nde, yüksek lisans ve doktora eğitimini Mimari Tasarım Programı’nda tamamladı. 2013 tarihinden beri Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Mimarlık Bölümünde Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır. Başlıca araştırma alanları disiplinlerötesi metodoloji, çağdaş konut ve radikal pedagojiler yer almaktadır.

She completed her undergraduate education at ITU Department of Architecture and her master’s and PhD studies in the Architectural Design Program. She has been working as the Head of the Department of Architecture at Tekirdağ Namık Kemal University since 2013. Her main research interests include transdisciplinary methodology, contemporary housing, and radical pedagogies.

E-posta: egozdamar@nku.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1480632

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 1966-1998

Bursa'da Mekânsal Ayrım

Kemal Temel¹

ORCID: 0000-0001-6604-205X

Öz

Bu çalışma 21. yüzyılda Türkiye'nin kentlerinde belirginlik kazanan mekânsal ayrışmanın nasıl derinleştiğini sorgulamaktadır. Sınıfsal farklılaşmalara nesnel görünümler kazandıran bir olgu olarak mekânın ayrışma biçimi, kent araştırmalarında ya nesnel ya da öznel süreçler ele alınarak değerlendirilmiş, ilişkisel bir yaklaşım geliştirilmemiştir. Son dönem kent çalışmaları arasında öne çıkan Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün ilişkisel sosyolojik tasavvurunu benimseyen neo-Bourdieuyen yaklaşım ise kentsel eşitsizliklerin oluşumunda yapısal süreçlerin kombinasyonu ile sınıfsal pratikler arasında ilişkisel bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Buradan yola çıkarak, neo-Bourdieuyen yaklaşımı benimseyen bu araştırma, Bursa'da 19. yüzyılın son döneminden bugüne mekânsal statünün değişen coğrafi yönünü, farklı dönemlerde kente hakîm olan ilke ve mekanizmaları ele alarak değerlendirmektedir. Bursa kent alanında mekânsal ayrışmanın oluşumunda etkili olan ilkeler arasında, toplumsal sınıflar arasında ayrım üreten iktidar pratiklerinin olduğu; işgücü ve konut piyasaları arasındaki eşbiçimliliğin ise toplumsal sınıfların mekânsal dağılımına aracılık eden mekanizmalar arasında olduğu savunulmaktadır. Çalışmanın sonuçları, toplumsal sınıfların mekânsal pratikleri, planlama politikaları ve konut üretim sektörleri arasındaki etkileşimin kentsel ayrışma deseninin oluşumunda etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayrım, neo-Bourdieuyen kent yaklaşımı, işgücü piyasaları, orta sınıflar

¹Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
E-posta: kemaltemel@uludag.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1480632

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 1966-1998

Spatial Distinction in Bursa

Kemal Temel²

ORCID: 0000-0001-6604-205X

Abstract

This study questions how the spatial segregation that has become evident in Turkey's cities in the 21st century has deepened. The segregation of spatial as a phenomenon that gives objective appearances to class differentiations has been evaluated in urban studies by considering either objective or subjective processes, and a relational approach has not been developed. The neo-Bourdieusian approach, which is prominent among recent urban studies and adopts the relational sociological conception of French sociologist Pierre Bourdieu, argues that a relational approach should be developed between the combination of structural processes and class practices in the formation of urban inequalities. Thus, adopting a neo-Bourdieusian approach, this research evaluates the changing geographical aspect of spatial status in Bursa from the late 19th century to the present day by addressing the principles and mechanisms that dominated the city in different periods. It is argued that among the principles that are effective in forming spatial segregation in the Bursa urban area are the power practices that produce distinction between social classes, while the homology between labour and housing markets are among the mechanisms that mediate the spatial distribution of classes. The study results show that the interaction between the spatial practices of social classes, planning policies and housing production sectors is effective in forming urban segregation pattern.

Keywords: *Distinction, neo-Bourdieusian urban approach, labour markets, middle classes*

²Dr., Bursa Uludag University, Vocational School of Social Sciences, Bursa, Türkiye,
E-mail: kemaltemel@uludag.edu.tr

Giriş

Türkiye'de son çeyrek yüzyılda kentsel alanlarda mekânsal ayrışma giderek derinleşmeye başladı. Sadece metropol şehirlerde değil (Eraydın, 2008; Taşan-Kok, 2016) Anadolu'nun muhtelif kentlerinde de (Ataç, 2013; Sönmez Öğütte, 2024) bölgeler arasındaki toplumsal farklılaşmalar arttı. Bu durum, çoğunlukla endüstriyel üretim rejimindeki dönüşüm (Eraydın, 1995) küreselleşme ve neo-liberalizm (Doğan, 2001; Erman, 2010; Öktem, 2011), sanayisizleşme³ (Akgün, 2014) ve kentsel rantlarda büyük ve çok uluslu sermayenin artan ağırlığı⁴ (Geniş, 2007; Kurtuluş, 2016) gibi ekonomi-politik kent yaklaşımının argümanlarına dayanan ve daha ziyade küresel Kuzey'de kentsel yaşamı marjinalleştiren yapısal dönüşüm teorileri üzerinden değerlendirildi. Öte yandan küresel Kuzey ülkelerinde kentlerin ayrışma biçimi "neo-liberal" yeniden yapılandırma, üretim rejimindeki "post-fordist" dönüşüm gibi sıfatlar kullanıldığında makro ölçekte yeterli düzeyde açıklamalar olsa da, küresel Güney veya Doğu Avrupa ve Asya ülkelerinde şehirler farklı deneyimler üretebilmektedir (Robinson, 2011; Blokland, 2012; Kuyucu, 2022). Nitekim dünyanın muhtelif bölgelerinde öne çıkan araştırmalarda (Marom, 2014; Mosselson, 2020; Poupeau, 2021; Tuğal, 2021; Özman vd., 2023), kentsel eşitsizliğin derinleşmesinin tekil, yapısal süreçlerle gerçekleşmediğini göstermektedir. Aksine küresel ekonomik ilişkilere entegrasyon, planlama pratikleri ve toplumsal sınıfların yerleşim stratejileri gibi yapısal faktörlerin kombinasyonlarıyla toplumsal pratikler arasındaki ilişkiselliğin mekânsal ayrışmanın oluşumunda belirleyici olduğu argümanı öne çıkmaktadır.

Bu çalışma, kentsel ayrışmanın oluşumunda etkili olan nesnel ve öznel süreçleri ele almaktadır. Çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. İlki Bursa'da 2000'li yıllarda meydana gelen ekonomik ve demografik dönüşümlere ışık tutmaktır. 2000'li yıllar Türkiye'de genel anlamda niteliksel bir dönüşüme işaret etse de Bursa'nın bu dönüşümden aldığı pay,

³Sanayisizleşmeyi merkeze alan araştırmalarda, çoğunlukla İstanbul'da kentsel ayrışmanın oluşumunda kentin endüstriden arınmasının etkili olduğu ileri sürülmektedir. Oysa Sayın'ın (2022) İstanbul'da sanayinin mevcut durumunu ele aldığı çalışması, bölgenin endüstriden arınmasının aksine sanayi üretiminin baskın ekonomik faaliyetler arasında olduğunu göstermektedir.

⁴Türkiye'nin farklı kentlerinde konut üretiminde sermaye gruplarının dağılımını ele alan araştırmalar, gerek 1980 ve 1990'larda (Türel, 1989, s.146) gerekse 2000'lerde (Temel, 2023, s.120; Kovankaya ve Türkün, 2023, s.219) büyük ölçekli veya yabancı sermayenin etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

nicel ve nitel bir genişlemeyi beraberinde getirmiştir. İşçileşmenin yapısı değişmiş, orta sınıf hacminde genişleme Türkiye'deki genel ortalamanın üzerinde seyretmiştir. Bu dönüşümler mekânın fiziksel yapısını yeniden örgütlerken, kentin merkez ilçelerini içine alarak genişlemiştir. Bölgesel eşitsizlikler kentin merkez ilçeleri arasında somut bir görünüm kazanmıştır. Çalışmanın ikinci amacı, farklı dönemlerde toplumsal sınıfların mekânsal hareketliliğine rehberlik eden ilke ve mekanizmaları belirlemektir.

Çalışmanın ilk bölümünde Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün kuram ve metodolojisini kent araştırmalarına uyarlayan neo-Bourdieuven yaklaşımın mekânsal eşitsizliğin çözümlenmesinde etkinliğini sorgularken ilgili yaklaşımın temsilcilerinin kent sosyolojisine katkılarını ele alıyorum. İlerleyen bölümde, Bursa'da mekânsal eşitsizlikleri inşa eden süreçleri incelemek için farklı dönemlerde toplumsal uzama hâkim olan bölünme ilkelerinin, kentin fiziki uzamında hangi mekanizmalar aracılığıyla nesnelleştiğini beş alt başlıkta açıklıyorum. Türkiye'de kent araştırmalarında öne çıkan ve 1980'li yılları milat olarak kabul eden "küreselleşme, çok uluslu sermayenin kentsel rantlara yönelimi ve yerel yönetimlerin kentsel süreçlerde belirleyiciliği" gibi iddiaların aksine; 2000 sonrasında cereyan eden orta ölçekli ve yerli sermaye gruplarının inşaat endüstrisinde artan ağırlığı, endüstrileşme ve işçileşme biçimlerinin kentsel alana hâkimiyetinin belirleyici olduğunu öne sürüyorum. Bunun yanı sıra 2000 sonrası Bursa'da orta sınıf hacmindeki genişlemenin ve işgücü ve konut piyasaları arasındaki homolojinin kentteki mekânsal yarılımların inşasında belirleyici olduğunu savunuyorum.

Türkiye'de kent araştırmalarında iki kısıt göze çarpar. İlki kentlerin sadece belirli bölgelerinin ele alınmasıdır. Mekânsal ayrışma üzerine yapılan çalışmaların genelinde kent bütünü değil, tekil bir alan veya belirli alanlar incelenmektedir. İkincisi, araştırmaların çoğunlukla metropol şehirleri ele alma eğilimidir (Güvenç ve Işık, 1996; Taşan-Kok, 2016; Özman vd., 2023). Taşrada farklı toplumsal sınıfların mekânsal pratiklerini ele alan çalışmaların sayısı da hayli sınırlıdır (Ataç ve Işık, 2013; Sönmez Öğütte, 2024). Buradan hareketle çalışma, Bursa'da kentsel ayrışmanın oluşum biçimini ele alarak literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Sınıfın Mekânsal Dönüşü

21. yüzyıla girerken pek çok ülkede kentsel alanların, sabit toplumsal bölünmeleri kristalize etmedeki rolü belirgin bir biçimde görünmeye başladı (Gottdiener ve Hutchison, 2011). Sadece Kuzey Avrupa ülkelerinde değil küresel Güney'in kentsel alanlarında da (Marom, 2014; Mosselson, 2020; Singh, 2024) orta sınıfın dışlayıcı pratiklerinden geniş kapsamlı gettolaştırma ve marjinalleştirme süreçlerine kadar, toplumsal eşitsizliklerin sosyo-mekânsal izleri ortaya çıktı. Bu gelişmeler kent araştırmalarında sınıfın mekânsallaşması tartışmalarını gündeme getirdi (Parker vd., 2007).

Aslında toplumsal sınıfların mekânsal dinamiklerini ele alma eğilimi henüz 20. yüzyılın başında gerek kent araştırmalarının gerekse sınıf araştırmalarının baskın eğilimleri arasındaydı. 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar bölgesel araştırmalar ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkisellik sınıf araştırmalarında etkisini sürdürdü (Blokland ve Savage, 2001, s.222). Ne var ki bu dönemden itibaren bu eğilim kesintiye uğradı. Kent araştırmaları kapitalist üretim ilişkilerini, yerel ve merkezi yönetimlerin planlama pratiklerini ve endüstriyel ilişkileri daha ziyade odağına aldı (Harvey, 2013; 2020). Buna karşı son dönem kent araştırmalarında kent- sel desenin şekillenmesinde, toplumsal sınıfların mekânsal tasarruflarının belirleyici olduğu iddiası öne çıkmaktadır. Örneğin Özman vd. (2023), karar alma süreçlerinden dışlanmalarına rağmen İstanbul'da gecekondulu sakinlerinin savunmacı pratiklerinin mekânın üretimindeki etkisine dikkat çeker. Özdemir ve Eraydın (2017) İstanbul'da iki farklı bölgede gecekondulu sakinlerinin mekânı muhafaza etme mücadelelerini ele aldığı çalışmasında, kentsel peyzajın şekillendirilmesinde alt sınıfların patika açıcı yörengelerinin önemine işaret eder. Sadece alt sınıfların değil; orta sınıfların da mekânın inşasında etkili olduğuna dair farklı bölgelerden birtakım araştırmalar örnek gösterilebilir. Poupeau'nun (2021) El Alto'da orta sınıf grupların mekânsal güzergâhıyla toplumsal konumlarını ve zihinsel yapılarını sorguladığı çalışma, kentsel desenin oluşumunda sakinlerin yer seçim davranışının kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koyar. Singh (2024) Gurugram'da göçmen orta sınıfların mekânsal pratiklerinin sınıfsal ayrımları pekiştirdiğini ileri sürer. Bu bulgular, ekonomi-politik yaklaşımın orta-üst sınıfların mekânsal hareketliliğine ve alt sınıfların sabitliğine ilişkin argümanlarının yanıltıcı olduğunu göstermektedir (Hanquinet vd., 2012, s.526).

Toplumsal eylemliğin kentsel peyzajı şekillendirmesine ilişkin bu bulgular, son dönemde sınıfın mekânsal dönüşü olarak tanımlanmaya başlandı. Özellikle orta sınıfların toplumsal hiyerarşide irtifa kaybına karşı (Aydın, 2012; Sönmez ve Geniş, 2013; Koymak, 2022), mekânı toplumsal konumlarını tahkim etme yönündeki stratejileri — sınıfsal eylemliliği ve yapısal süreçleri ilişkisel bakış açısıyla ele alacak biçimde — kentsel teorinin yenilenmesine yönelik çağrılarını gündeme getirdi (Knox, 1993; Zukin, 1998). 2000'lerin başında bu çağrılara bir dizi yazar, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün *Ayrım* adlı eserindeki sosyolojik düşüncesini ve metodolojik yöntemini takip ederek yanıt üretti. 2000'lerin başında Bourdieuyen kuram başlangıçta orta sınıf grupların mekânsal tüketim pratikleri üzerinden kent araştırmalarına müdahil oldu. Kentsel dönüşüm, yeni konut stokları ve yeni orta sınıfların yaşam tarzını simgeleyen lüks konut projeleri ve tüketim örüntüleriyle soylulaşma pratiklerine odaklanan bu araştırmalar (Bridge, 2001; Butler ve Robson, 2001; Sönmez Öğüt, 2024), Bourdieu'nün (2017) *Ayrım*'da sunduğu sınıf-kültürel yaklaşımın mekânsal tezahürlerine odaklanma eğiliminde oldu. Bu analizler sınırlandırılmış bölgeler içindeki bireylerin veya grupların failliğini vurgulayarak, küçük veya orta ölçekte sosyo-mekânsal süreçleri merkeze aldı. Sınıf kimliğinin ifadesinde mekânın, ayrım pratiklerinin kurucu unsuru olduğu bu araştırmaların müşterek argümanları arasında yer aldı. Ancak Bourdieu'nün belirli kavramlarını ele alan bu çalışmalar, kent teorisinde derin bir iz bırakmadığı gibi, onun ilişkisel yaklaşımı da göz ardı edildi (Shin, 2012, s.270).

2010'ların ikinci yarısından itibaren neo-Bourdieuyen kent yaklaşımı daha kapsamlı teorik araştırma gündemleriyle öne çıktı. Bu çalışmalar Bourdieu'nün (2015) *Dünyanın Sefaleti* adlı eserinde mekâna ilişkin geliştirdiği argümanlar başta olmak üzere, onun muhtelif çalışmalarının bir mekân sosyolojisi kuracak güçte olduğunu ileri sürdüler (Savage, 2011; Hanquinet vd., 2012). Özellikle Loïc Wacquant'ın çalışmaları neo-Bourdieuyen yaklaşımın gelişiminde hatırı sayılır etkiler üretti (Wacquant, 2022; 2023).

Böylelikle neo-Bourdieuyen yaklaşım daha kapsamlı ve karşılaştırmalı araştırma gündemleriyle öne çıktı. Bilhassa ilişkisel sosyal araştırma tarzı, kent çalışmaları için sistematik bir ampirik araştırma kılavuzu oluşturmaya başladı (Shin, 2012, s.272). Çoğunlukla bölgesel farklılıklar, beğeni biçimleri ve yaşam tarzları arasında ilişkiselliğe dikkat çeken bu çalışmalar Bourdieu'nün mekânsal bölünme ilkelerine yer verse de (Pe-

reira, 2018) bölünmeleri tayin eden mekanizmaları nadiren ele aldı. Kentsel alanda sınıf-kültürel bölünmelerin önemi ve profesyonel meslek grupları, alt sınıflar ve orta-üst sınıflar arasındaki yaşam tarzı eşitsizlikleri vurgulanırken (Pinçon-Charlot ve Pinçon, 2018); istihdamdaki değişimler, ekonomik faaliyet düzeyi veya konut piyasalarındaki dönüşüm gibi mekânsal ayrışma biçimini inşa eden mekanizmalar göz ardı edildi.

Bu çalışmalar arasında mekânsal eşitsizliklerin tayininde hem nesnel hem de öznel süreçler arasındaki etkileşime dikkat çeken ender çalışmalar arasında Marom'un (2014) Tel-Aviv'de mekânsal ayrışmayı ele alan araştırması özgün bir kavrayışa sahiptir. Marom (2014, s.1346) Bourdieu'nun fikirlerine dayanarak, toplumsal uzamdaki ayrım mantığı ile farklılaştırılmış ve ayrılmış bir kentsel uzamın oluşumu arasında ilişki kurarak, "mekânsal ayrım" (*spatial distinction*) kavramını önerir. Mekânsal ayrım, sınıfların tahvil stratejileri aracılığıyla toplumsal uzamdaki konumlarını "mekânsal sermayeye" dönüştürme çabalarının sonucunda oluşur. Böyle bir kavramsallaştırma, geleneksel kentsel ayrışma çalışmalarında bulunan şehirdeki sosyal ve mekânsal süreçler arasındaki ilişkileri analiz eden yöntemden daha kapsamlı ve incelikli bir kavrayış sağlayabilir.

Tel-Aviv'in erken dönem yerleşimlerinden bugüne mekânın her dönem sınıfsal rekabetin konusu olduğunu iddia eden Marom, bunun her dönem değişen *ayrım* ilkeleri ve bu ilkelere rehberlik eden mekanizmalar tarafından sürdürüldüğünü savunur. Farklı dönemlerde etnik veya dinsel ilkeler öne çıksa da mekânsal bölünmeler sınıflandırıcı, *ayrım* içeren saiklerle cereyan edip hâkimiyet veya tabiiyet üretiyorsa, bu mekânın *ayrımında* sınıfsal rekabetin etkisine işaret eder. Buna göre sosyo-mekânsal farklılaşmalar toplumsal olarak inşa edilmiş, tarihsel olarak olumsal ve sürekli değişen bir kavrayışla değerlendirilmelidir (Marom, 2014, s.1560).

Neo-Bourdieuyen kent çalışmaları mekânın üretiminde sınıfsal müdahaleye vurgu yapsa da çoğunlukla Bourdieu'nün argümanlarının farklı bölgelerdeki geçerliliğini sorgulama eğiliminde oldu. Bunlar arasında Marom (2014) —orta sınıfın mekânsal rekabetine değinmese de— toplumsal uzamın fiziksel uzama tahvili ve mekânsal eşitsizliklerin inşasında hem nesnel hem de öznel süreçlerin etkisine vurgu yapan nadir yazarlar arasında yer aldı. Buradan yola çıkarak kentsel ayrışmayı inşa eden ilke ve mekanizmalar arasındaki ilişkiselliğe ilişkin Marom'un (2014) "mekânsal ayrım" kavramını benimserken; kentsel ayrışmanın

oluşumunda planlama pratikleri, toplumsal sınıfların mekânsal pratikleri ve konut üretim sektörü arasındaki etkileşimlerin ayrışmaların oluşumunda belirleyici olduğunu ileri sürüyorum. Bir sonraki bölümde Bourdieucu ilişkisel sosyolojiyi, Bursa'da mekânsal ayrımların farklı dönemlerde değişen güzergâhına uygulayarak kentin mekânsal geçmişinin alternatif bir yeniden okumasını öneriyorum.

Yöntem

Sınıfsal farklılaşmanın Bursa'da, farklı dönemlerde, mekânda kazandığı nesnel görünümünün oluşum biçimini inceleyen bu araştırmanın iki temel hipotezi bulunmaktadır. Birincisi kentsel ayrışmanın oluşumunda büyük ve çok uluslu sermaye gruplarının değil, orta ölçekli ve yerli sermaye grupları etkin olduğu yönündedir. Bunun için iki aşamalı bir süreç izlenmiştir. İlk aşamada Bursa Ticaret ve Sanayi Odası'na (BTSO) bağlı inşaat firmalarına ait kayıtlar incelenerek, ilgili firmalar arasında çok uluslu şirketlerin oranı analiz edilmiştir. İkinci aşamada Bursa İnşaat Müteahhitleri Sanayici ve İş İnsanları Derneği'ne (İMSİAD) bağlı tüm üyelerin özgeçmişleri gözden geçirilerek, firmaların konut üretim sektörüne hangi dönemde giriş yaptıkları ve daha önce imalat sanayiinde yer alıp almadıkları değerlendirilmiştir. Böylelikle çok uluslu şirketlerin inşaat endüstrisinde yer alıp almadığı ve konut üretim sektöründe büyük sermaye gruplarının payı analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci iddiasına göre, orta sınıf hacmindeki genişleme ve grubun ayrım temelli sınıfsal rekabeti kentsel gelişim güzergâhının belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Bu hipotezin ispatı için üç aşamalı bir süreç takip edilmiştir. İlk aşamada göç süreçleri ve farklı dönemlerde farklı toplumsal grupların mekânsal tercihleri, tarihsel veriler incelenerek gözden geçirilmiştir. İkinci aşamada profesyonel meslek gruplarına ait istatistikler, Bursa Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü'nden (SGK) elde edilen verilerle incelenmiştir. İlgili verilerden bölgesel dağılıma göre 4a ve 4c sigortalı meslek grupları arasından lisans mezunu kişiler seçilerek hesaplanmıştır. Böylece orta sınıf hacmindeki genişleme ve grubun konumlandığı bölgeler, konut üretim sektöründeki gelişmelerle eşanlı değerlendirilmiştir. Üçüncü aşamada Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) farklı dönemlere ait konut üretim verileri derlenerek, profesyonel meslek gruplarının artan sayısı ile konut üretiminin arttığı

dönemler karşılaştırılmıştır. Öte yandan Bursa Valiliği İl Göç İdare-si'nden mülteci grupların nüfusa oranı ve mekânsal dağılım verileri elde edilmiştir.

Bulgular

Bursa'da Kentsel Gelişimin Beş Farklı Döneminde Toplumsal Saygınlığın Değişen Güzergâhı

İpekçilik 1875-1960

Bursa'da mekân, farklı tarihsel dönemlerde ayırım üreten iktidar pratiklerinin stratejik kozları arasında yer aldı. Statü mekânları kentteki toplumsal değişimlerle uyumlu bir biçimde dönüşüm geçirdi. Henüz 15. yüzyılda din temelli ayrımlar, mekânsal hiyerarşinin inşasında etkili oldu. Din merkezli toplumsal yapıda Müslüman ahalinin üstün olduğu inancı (Kurt, 2007, s.16), kentsel uzamda yerleşimler arasındaki hiyerarşik farkları belirlerken; dinsel ve etnik temele sahip ilkeler mekânsal ayrımlara yön verdi.⁵

19. Yüzyılın ilk yarısına kadar mekânın örgütlenme biçimi, etnik ve dinsel hüviyetini önemli ölçüde korudu. Bu döneme kadar ekonomik faaliyetler arasında öne çıkan ipek üretimi, şehrin mekânsal örgütlenmesinde ciddi bir dönüşüme yol açmadı. 19. yüzyılın ikinci yarısında ise şehir, Osmanlı'nın Batılılaşma hamlelerinin laboratuvarı, endüstriyel gelişiminin motoru oldu. İpek üretimine dayalı kapitalizmin erken aşaması, Bursa'yı Osmanlı'nın diğer kentlerinden ayırttı. Tekstile bağlı sanayileşme, şehrin endüstriyel alanlarının ve bununla ilişkili bağlantı yollarının gelişim hatlarını çizdi. Ulaşım ağları yeniden düzenlendi, çıkmaz dar sokakların yerini geniş caddeler aldı. Üretilen ipeğin Mudanya Limanı'na taşınması için demiryollarının inşasına başlandı (Kaygalak, 2008, s.207). Bu gelişmelerin ortaya çıkardığı sınıfsal dinamikler, öncelikle mekânsal bölünmelere yansdı. İşçi mahalleleri ile varlıklı iş adamları ve yöneticilerin yaşadığı alanlar arasındaki karşıtlık mekânsal ayırımın güçlü örneklerini ortaya çıkardı⁶ (Erder, 1975, s.85). Endüstrileşme hamlelerinin ortaya çıkardığı fırsatlar dönemin elit tabakasının

⁵Bugün Osmangazi ve Yıldırım ilçe sınırları içerisinde yer alan mahallelerde (Kayabaşı, Demirka-pı, Umurbey ve Kayhan, Setbaşı ve Namazgâh) Hristiyan nüfus ağırlıkta iken Kuruçeşme ve Altıparmak gibi mahallelerde Yahudi nüfus kümelenmektedir (Dörtok Abacı, 2005, s.144).

⁶Örneğin sayısı yaklaşık 60'ı bulan tekstil fabrikalarına yakın alanlarda Rum ve Ermeni işçiler ağırlıktadır (Kaygalak, 2008, s.207).

yönünü işçi konutlarına karşıt alanlarda, statü mekânı olarak İpekçilik Caddesi ve çevresine çevirdi.

20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar İpekçilik Caddesi ve çevresi sembolik değerini korurken, kentsel gelişimin rotası doğu-batı ekseninde seyretti. 1950'lerden sonra mekânsal ayırım yönünü kuzey-güney istikametine çevirmeye başladı. Bu dönem kent planlama politikalarına Fransız ve İtalyan planlamacıların doğu-batı ekseninde gelişim önerileri damga vursa da (Tekeli, 2008, s.60) kent, kuzey-güney yönünde gelişimini sürdürdü. Kentin kuzeyine inşa edilen Merinos Fabrikası, sadece kentsel desenin değil endüstriyel gelişimin şekillenmesinde de belirleyici oldu. Merinos Fabrikası'yla Bursa endüstriyel gelişimde yeni bir aşamaya geçti. Merinos'un sunduğu istihdam fırsatları ve küçük üreticilere sağladığı kaynak transferi üretim potansiyelinin gelişiminde hatırı sayılır etkiler üretti (Pınarcıoğlu, 1998, s.179). Çoğunluğu küçük ölçekli ve emek yoğun üretimle düşük teknolojiyi kullanan bu işletmeler, 20. yüzyılın son çeyreğinde gelişen otomotiv sanayiinin çekirdeğini oluşturdu (Ulukan Cigerci, 2008, s.97). Endüstriyel ivmenin işgücü piyasalarında yarattığı fırsatlar, bölgeler arasında tabakalaşma yapısının da tohumlarını attı. Şehrin güneyinde refah seviyesi görece yüksek olan Merinos işçileri için inşa edilen işçi konutları yer alırken; kuzeyine doğru küçük dokuma atölyelerinde çalışan, vasıf düzeyi düşük, Balkan göçmeni işçiler tarafından inşa edilen gecekondu ağırlığı oluşturdu. Özellikle 1950-51 döneminde şehre gelen Balkan göçmenlerinin belirli alanlarda kümelenmesi (Mutlu ve Varol, 2017, s.89), mekânsal ayırımların coğrafi yönünü belirledi.

Bursa'da ayrışma süreçlerini belirleyen ilkeler; 20. yüzyılın başında gayrimüslim azınlıkların önemli bir kısmının şehri terki ve endüstriyel dinamiğin yarattığı istihdam fırsatları için şehre gelen göçmenlerin yerleşimiyle⁷ tedricen çözüldü. Mekânsal ayırımların etnik ve dini temelden ekonomik ilkelere tahvilinde, kamu iktisadi teşebbüslerinin yarattığı fırsatlar etkili oldu. Anadolu ve Rumeli'den⁸ gelen yoksul göçmenlerin kentlin kuzeyindeki dokuma atölyeleri ve çevresine doğru mekânsal hareketliliği, mekânsal ayırımın yeni, sembolik yönünü çizdi. Böylece kent

⁷1935 nüfus sayımına göre şehrin nüfusunu 72.187 olup gayrimüslimlerin payı %1'dir. Bu dönem Balkan göçmenleri, nüfusunun %28'ini oluştururken, ipek sarma endüstrisinde gayrimüslim nüfusun yerini alarak yeni işgücünü oluşturur (Pınarcıoğlu, 1998, s.183).

⁸Bu dönem Türkiye'de ikamet edip, dış ülkelerde doğmuş olanların oranı %3,6 iken Bursa'da bu oran %12,5'tir (Arı, 1959, s.149).

alanda mekânsal ayrım ilkesi, “kuzeyli göçmenler” ile “güneyli yerliler” arasında şekillendi (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014, s.242).

Altıparmak 1960-1980

1960'lı yıllar Bursa'da endüstriyel gelişimin yarattığı çok boyutlu dinamiklere bağlı olarak mekânın yeniden yapılandırılmasında kritik bir döneme tekabül eder. Endüstrileşme yolunda girişimler hız kazanarak emek yoğun üretim faaliyeti işgücü talebini zorunlu kılar. Artan işgücü talebi kent formunu önemli ölçüde şekillendirir. 1960-1970 arası kent iki kata yakın büyür (Batkan, 1996, s.255). 1960'lara kadar Bursa, tekstil üretiminde üstün bir şehir olmasına rağmen bu, Türkiye'nin ilk organize sanayi bölgesinin (Bursa Organize Sanayi Bölgesi –BOSB) kurulmasıyla değişmeye başlar. Tekstilin yanında otomotiv üretimi, istihdam ve katma değer üretiminde önemli fırsatlar yaratır.

1970'li yıllarda Türkiye'de iç piyasada yaşanan finansal daralma ve ithal-ikameci ekonomi politikasının etkisiyle, Bursa'da naylon ve sentetik iplik üretimi için iki büyük fabrika kuruldu. Bunu polyester ve naylon olmak üzere üç fabrikanın inşası takip etti. BOSB'da faaliyet gösteren fabrikalar tekstil üretiminin ana katmanlarını oluşturmaya başladı. Uluslararası iş bölümünde meydana gelen değişimlerin küresel coğrafi Güney'e etkileri, Bursa'yı uzun vadede otomotiv üretiminin üssü haline getirdi. Üretilen mallara iç talepte satın alma garantisi sunulması, yabancı sermaye girişimini cazip kıldı. Böylelikle 1970'lerin başında Fransız ve İtalyan otomotiv firmalarının faaliyete geçmesi kentte endüstriyel gelişim için kritik bir adım oluşturdu. Otomotivin yanı sıra metal ve makine sanayiinde de çok uluslu şirketlerin artan yatırımları, ana sanayi mallarıyla üretim bağlantıları olan ve yan sanayiinde faaliyet gösteren firmalar için önemli fırsatlar sundu.⁹

Üretim katmanında meydana gelen bu gelişmeler istihdam fırsatlarının şekillenmesine zemin hazırladı.¹⁰ 1960 ve 1970'li yıllarda endüstriyel alanda yeni yatırımlar, şehri çeşitlendirilmiş bir sanayi alanına dönüştürdü. Özellikle üretim hiyerarşisinde farklılaşma kalıplarıyla uyumlu

⁹1960'larda otomotiv sanayii, metal, makine ve tekstil başta olmak üzere toplam 8 fabrika; 1970'lerde otomotiv yan sanayi, tekstil, makine sektörlerinde toplam 28 fabrika kurulur (BTSO, 2021).

¹⁰1970'lerin sonunda otomotiv üretiminde toplam istihdam 7.000'i bulurken, imalat sanayiinde toplam istihdam 50.000'e yaklaştı. 1980'lerin ikinci yarısında yaklaşık 2,5 kat artarak 18.000'e yükseldi (Aktar, 1996, s.142). Buna 150 büyük işletmede 17.000'e yakın tekstil işçisi eklendiğinde sadece sanayinin iki temel kategorisinde istihdam 35.000'i buldu.

olan işgücü piyasalarındaki tabakalaşma biçimi, otomotiv ana ve yan sanayiindeki ulusal ve ulus ötesi yatırımlar, kentsel ayrışma deseninin oluşumunda belirleyici oldu. Konut ve sanayi yatırımlarının formal ve informal alanlarda yarattığı dönüşümler, fiziksel uzamdaki dağılımları belirledi. Çok uluslu şirketlerin artan yatırımları, ilk defa iş ve yaşam alanları arasında ayrışmayı ortaya çıkardı (Aktar, 1996, s.141). Bunu yaşam alanlarının kendi içinde hiyerarşik dağılımları izledi.

60-80 arası dönemde yaklaşık % 200'e varan nüfus artışı, şehri göçmen akınına uğrattırken aynı zamanda daha organize bir mekânsal ayrım biçimi ortaya çıktı. Şehrin kuzey yamaçlarında Bursa Ovası'na doğru işçi konutları, güneyinde ise apartman blokları kent manzarasında yeni bir odağı ortaya çıkardı. Toplumsal topoğrafya, birden fazla sınıflandırılma kriterine göre bölünmeye başladı: 1. Şehirde ikamet süresi ve göç güzergâhına göre (yerliler, Anadolu'dan göç edenler ve Balkan göçmenleri); 2. Mesleki hiyerarşiye göre (orta ve küçük ölçekli sermayeye sahip işverenler, doktorlar, öğretmenler, düşük ve orta kademe kamu personelleri); 3. Ekonomik sermaye hacmine göre (iş adamları ve sanayiciler).

Bu dönem ulusal ve ulus ötesi göçlerin artışı, sınıfsal ve mekânsal dağılımı şekillendirici bir rol oynadı. Özellikle Balkan göçmenleri ve yerli nüfusun şehrin endüstriyel gelişimine tanıklık etmesinin yarattığı fırsatlar, her iki grubun büyük ölçekli işletmelerde istihdam olanaklarını artırdı. Balkan göçmeni işçilerin, akrabalık bağlarına dayanan ağ ilişkileri sayesinde (Eklemezler, 2022, s.135; Ulukan Ciğerci, 2008, s.184) formal işgücü piyasasında avantajlar elde etmesi, bu grupla Anadolu'dan göç eden gruplar arasında işgücü ve konut piyasalarında tabakalı bir yapıyı ortaya çıkardı. İstihdam fırsatlarındaki dengesizlik, iki grup arasında mekânsal ayrımların da yönünü belirledi. Balkan göçmenleri, kamunun tahsis ettiği şehrin kuzeyinde yer alan Hürriyet Mahallesi ve çevresine ve bugün Yıldırım İlçesi'nin güneydoğusundaki alanlara yerleşme eğiliminde oldu. Buna mukabil, sosyal sermaye hacminden yoksun, vasıfsız ulusal göçmenler, Yıldırım'ın doğu ve kuzeydoğusuna doğru gecekondutipi illegal konutlara taşındı¹¹ (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014, s.65).

Bunu, 1960'lardaki 634 sayılı Kat Mülkiyet Kanunu'ndaki değişimle birlikte şehrin güneyinde apartman bloklarının orta sınıf grupların özlemi haline gelmesiyle oluşan daha organize ayrım pratikleri takip etti.

¹¹Yıldırım'ın kuzeyinde yer alan alanların, bu dönem belediye mücavir alanlarının dışında kalması gecekondutipi yapımında elverişli fırsatlar yarattı. Böylelikle Anadolu'dan göç eden gruplar, enformel ekonomiyi ve enformel emlak piyasasını kullanarak yeni koşullara adapte oldu.

Özellikle 1958'deki büyük çarşı yangınının ardından şehir merkezinin yeniden yapılandırılması, bölgenin ticari vasfını pekiştirdi. Yangının ardından kent merkezindeki üretim fonksiyonlarının şehrin dışına taşınması, artan nüfusun merkeze yönelmesinde etkili oldu. Bu alanda arazi arzının kısıtlı olmasıyla yükselen rant değerleri bölgenin cazibesini arttırdı ve mülk sahibi gruplar iş merkezi ve konut yatırımlarını bu alanda yoğunlaştırmaya başladı (Güller, 1977, s.23). Konut üretim sektöründeki yap-satçı yöntemin düşük teknoloji ve yüksek maliyetli bir yapıya sahip olması, bu alanda üretilen konutların orta-üst sınıf gruplara hitap etmesine yol açtı. Böylece İpekçilik Caddesi ve çevresinde 19. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilen ihtişamlı konaklar, yerini orta sınıfın özlemi haline gelen (Kıray, 1979) apartman bloklarına bıraktı.

İpekçilik Caddesi ve çevresini içine alan Setbaşı Senti, orta sınıf grupların sınıflandırıldığı, yeni mekânsal kategorilerin tanımlanarak konsolide edildiği bir yere dönüştü. Buna karşı Altıparmak ve çevresinden Çekirge bölgesine doğru uzanan alan, ayrıştırıcı niteliğiyle mevcut popüler algı ve stereotiplere, sembolik değeri yüksek mekânlar olarak yansdı. Apartman, orta sınıfların mekânsal hiyerarşinin üst basamaklarında sınıflandırılmanın aracı, yeni ayırım mekânları olan bölgeler ise üst sınıf grupların "seçici yakınlıklar" (*elective affinities*) etrafında kümelenmenin erken örneklerini sundu. Böylece kent deseninde kuzey-güney yönlü ayırım örüntüsü pekişmeye başladı. 1976 yılı 1/25000 planında İmar ve İskân Bakanlığı, kentsel gelişimin yönünü doğu-batı istikametinde öngörse de (Batkan, 1996, s.253), farklı toplumsal grupların sınıflandırıcı mekânsal pratikleri, 2000'lere kadar kentin kuzey-güney yönlü gelişiminde önemli rol oynadı.

Çekirge ve Kükürtlü 1980-1990

1980'li yıllar Bursa'da kentin toplumsal topoğrafyasındaki kritik dönüşümün miladıdır. Bu dönem şehrin işçi sınıfından sakinlerinin kuzeye doğru yerleşme eğilimi billur bir görünüm alırken; güneydeki apartman blokları yerini giderek site tipi konut alanlarına bırakmaya başladı. Özellikle kentin kuzeyinde Ankara-Mudanya yolu hattında kümelenen enformel konut alanlarıyla güneyin sitelerine karşı, batı yakasında alternatif bir mekânsal güzergâh belirmeye başladı. 1990'lardan itibaren yeni ayırım mekânı olarak öne çıkan Nilüfer, özellikle orta ve üst sınıf seçkin gruplar için saygınlığın yeni sembolik durağı oldu. Tedricen genişlemekte olan yeni orta sınıflara özgü konut sunum biçimleri Nilüfer'de sivril-

meye başladı. Böylece 1990'lara kadar mekânsal gelişimin ve kutuplaşmanın yönü kuzey-güney istikametinde olurken; ayrımın coğrafi yönü 1990'larda kısmen, 2000'lerde ise belirgin bir biçimde doğu-batı ayrışmasına evrildi.

1980'li yıllarda sadece Türkiye'de değil küresel Kuzey'in kentlerinde de (Rosenlund, 2017; Meier, 2021) büyük dönüşümler meydana geldi. Kuzey'in kentleri bu dönemden itibaren giderek endüstrisizleşmeyi deneyimlerken küresel iş bölümünde meydana gelen değişimler imalat endüstrisini Güney'in gelişmekte olan ülkelerine kaydırды (Köse ve Öncü, 2000, s.90). İş bölümünde meydana gelen değişimler, Türkiye'de başta Bursa olmak üzere yeni endüstriyel merkezler yarattı. Bursa, bu dönemde otomotiv ve tekstil üretimindeki payını giderek arttırdı. Öyle ki 1994'te *Financial Times* kenti, Marmara'nın güneyinde bölgenin yükselen dinamosu olarak tanımladı.¹² Şehrin endüstriyel hacminde meydana gelen genişleme, üretimin örgütlenme yapısında dönüşüme yol açtı. Kentin güneybatı ucunda (Nilüfer) kitle üretimin egemen olduğu endüstriyel örgütlenme yapısı hâkim olurken (BOSB) kuzeydoğusunda (Yıldırım) küçük ve orta ölçekli firmalarda taşeron tipi örgütlenme yapısı ortaya çıktı (Aktar, 1996, s.117). Billhassa tekstil üretiminin iç hiyerarşisinde piramit düzenine sahip yapı, üç katmanlı bir üretim odağını meydana getirdi. Piramidin üst katmanında iplik üreten büyük fabrikalar, ortasında hem İstanbul'la ticari temasları sağlayan hem de taşeron faaliyetleri organize eden tüccarlar, alt katmanda ise enformel üretim yapısına sahip dokuma atölyeleri yer aldı (Pınarcoğlu, 1998, s.206). Büyük ve orta boy tekstil işletmeleri organize sanayi bölgelerinde, dokuma atölyeleri ise Osmangazi İlçesi'nin doğusu ve Yıldırım'ın muhtelif alanlarında dağınık biçimde yayılmaya başladı. İki kutup arasında çalışan işçiler arasında örgütlenme ve ücret düzeylerinde meydana gelen farklılaşma, kentin farklı alanlarında yerleşimleri de şekillendirdi. Çoğunluğu Yıldırım ve Osmangazi bölgelerinde yer alan küçük dokuma atölyeleriyle,

¹²80-90 arası dönemde kentte 120'ye yakın fabrika kurulmuştur (BTSO, 2021). Bu ivme 1980 sonrası firmaların katma değer oranlarından takip edilebilir. 1980'lerin ortasında otomotiv üretiminde katma değer %94 oranında artarak 742 milyon TL'ye, tekstilde 1,4 milyar TL'ye ulaşır (Pınarcıoğlu, 1998, s.205). 1990'larda otomotiv sektöründe 3,6 milyar TL katma değere ulaşılırken, tekstilde katma değer 3 milyar TL'yi buldu (Eraydın, 1995, s.167). Sanayi üretimindeki yükselişe karşı tarımsal üretim büyük ölçüde düşüşe geçti. 1980'lerin ikinci yarısında tarımsal üretim oranı %15'e düşerken, sanayinin oranı %43'e yükseldi. İhracat oranlarında 1990'ların ortasında sanayinin oranı %93'e çıkarken, tarımın payı %6,44'e düştü (İpekyün, 1996, s.245).

Nilüfer ilçe sınırlarındaki BOSB civarında bulunan mahalleler arasında hiyerarşik bir farklılaşma yarattı.

Bunun yanı sıra otomotiv ve tekstil sektörleri arasında ortaya çıkan çok katmanlı yapı, bu sektörlerde çalışan gruplar arasında tabakalı bir işgücü piyasasının oluşumuna zemin hazırladı. 1990'ların başında büyük ölçekli tekstil işletmelerinde çalışan işçilerin ücretleri kamu sektöründe çalışan tekstil işçilerine kıyasla % 50 daha düşüktü. Buna karşı otomotiv sektöründe çalışan bir işçinin ücreti de özel sektör tekstil işletmesinde çalışan işçiye göre % 50 daha yüksekti (Erengelin, 2007, s.90) Küçük ölçekli firmalarda ise ücretler dengesiz dağılıma sahipti (Aktar, 1989, s.182). Hâl böyleyken kamuda ve otomotiv sektöründe çalışan işçiler arasında ücretler düzeyi daha dengeli dağılım gösterirken; tekstilde ve üretimin alt katmanlarında çalışan gruplar arasında ücret düzeyinde yaşanan dengesizlik konut piyasasında eşit olmayan fırsatlar sundu. Büyük ölçekli firmalarda çalışan güvenceli işçiler arasındaki tabakalı yapıyla, üretimin en alt katmanında enformel işlerde çalışan gruplar arasında ortaya çıkan mekânsal hiyerarşi, bu grupların kentin farklı alanlara dağılımında etkili oldu. İşçi sınıfının örgütlü kesimine kooperatifler yoluyla sunulan konut fırsatları bu grupları BOSB'ın kuzey (Osmangazi'nin kuzeyi, Akpınar bölgesi ve çevresi) ve güney sınırındaki alanlara (Nilüfer, Ataevler bölgesi ve çevresi) yerleştirdi (Yeke vd., 2016, s.620). Kooperatiflerin düzenli gelir ve bordro talebi güvenceli işlerde çalışan grupların bu bölgelere yerleşiminde önemli bir araç oldu. Güvencesiz işçilerse, Yıldırım'da gecekondu üretimine ağırlık verdi. Yıldırım'da konut piyasasının alt sınıflar için sunduğu *eğreti fırsatlar*, bu grupların bölgeye yerleşme eğilimini arttırdı.

Bu dönem istihdamın orta sınıf gruplara sunduğu avantajlar, profesyonel meslek gruplarının sayısını nispeten arttırdı. Orta sınıfların kooperatifler etrafında örgütlenmesi, yerleşimlerin yönünü Osmangazi'nin güneyinde yer alan bölgelere kaydırды. Apartman tipi konutların yerini tedricen toplu konut sitelerinin erken örnekleri alırken, artan göç akınlarına karşı orta sınıfların kentin eski merkezi alanlarından kaçış eğilimi, mekânsal hareketliliğin yönünü Kükürtlü Mahallesi ve Çekirge bölgesine çevirdi. Bu alanlar orta-üst sınıflar için statü ve saygı sembolü olarak, yeni kazandıkları sınıfsal kimliklerini teşhir edebilecekleri yerlere dönüştü. Ancak orta ve üst sınıflar arasındaki mekânsal rekabet, fiziksel uzamdaki devingenliğin gücünü arttırdı. Sınırlı sayıdaki sanayici sınıfı Çekirge'deki bahçeli konutlara yönlendirdi.

1990-2000 Siteler: Yeni Ayrım Mekânları

1990-2000 arası dönemde ulusal ve ulus ötesi artan göç akınları, tekstil üretim teknolojisinde meydana gelen gelişmelerin kent merkezini üretimden arındırması, artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan dönüşümler, mekânın örgütlenme yapısını şekillendirdi. Endüstriyel ivmenin katlanarak artması, sektörlerde meydana gelen çeşitlilik, istihdam fırsatlarının daha geniş bir yelpazede sunulmasına yol açtı. 1970'lerin başında kentte ücretli sayısı % 26 civarında iken 1990'ların sonunda bu oran % 50'yi aştı¹³ (Ulukan Çiğerci, 2008, s.99). Özellikle 1989 döneminde göç eden endüstriyel deneyime sahip, vasıflı Balkan göçmeni işçiler, sanayide işgücü maliyetlerinin düşmesinde kritik bir rol oynadı. Bu grupların ucuz ve "uyumlu" işgücü rollerinin (Nichols vd., 2003, s.41) yanında üretimin üst katmanlarında girişimci roller üstlenmesi, şehrin endüstriyel gelişiminde önemli avantajlar yarattı. Bursa, işgücü piyasasında çeşitlenen fırsatlarıyla, göçmen gruplar için toplumsal hareketlilikte "sıçrama tahtası" olarak görüldü.¹⁴ Artan göçlere barınma imkânı sunulmaması, konut talebinde meydana gelen artış ve buna bağlı arsa fiyatlarının yüksekliği, kuzey-güney istikametinde, ovaya doğru çok parçalı ve heterojen bir yerleşim örüntüsünü kente hâkim kıldı.

Bu gelişmelerin sonucunda Bursa, 1980'lerin ikinci yarısında büyükşehir statüsüne geçti. Doğusunda Yıldırım, batısında Nilüfer ve -iki ilçenin ortasında geçiş eşiği olan- Osmangazi adında üç merkez ilçe kuruldu. 1990'ların sonunda nüfus Osmangazi'de ağırlık kazanırken (579.000), onu Yıldırım (479.000) ve Nilüfer (136.000) takip etti. Demografik yapıda ortaya çıkan gelişmeler, kentin yerleşim deseninde büyük dönüşümlere yol açtı. Mekânsal gelişimin yönü giderek kuzey-güney ekseninden doğu-batı eksenine kaymaya başladı. 1985 yılı Nazım İmar Planı'nda konut talebini karşılamak üzere Nilüfer ilçesi toplu konut bölgesi olarak belirlendi. 1990'larda hız kazanan toplu konut üretimiyle Nilüfer'de, bir taraftan orta sınıflara yönelik kooperatifler tarafından lüks konut üretimi gerçekleştirilirken diğer taraftan işçi sınıfına yönelik daha mütevazı konutlar üretildi. Apartmanda yaşamının sembolik önemi yerini lüks toplu konut sitelerinin erken örneklerine bırakmaya başladı (Yeke vd., 2016,

¹³Nüfus oranları da Türkiye ortalamasının üzerinde seyretti. 1970'lerin sonunda 600.000 civarında olan kentin merkez nüfusu, 1990'ların ilk yarısında yaklaşık 1.000.000'a ulaştı.

¹⁴1990'ların ilk yarısında sanayide çalışanların %75'e yakını Bursa dışından gelenlerden oluşmaktadır (Dülgeroğlu vd., 1993, s.38).

s.618). Planlama pratikleri, kentsel gelişimin istikametini tayin etse de mekân, farklı toplumsal grupların patika çizen yörüngeleriyle şekillendi. Örneğin 1985 yılı Nazım İmar Planı'nda Nilüfer bölgesinde yer alan Beşevler, Fethiye ve İhsaniye Mahallelerinin alt-orta sınıflara hitap etmesi planlansa da (Batkan, 1996, s.259), bu alanlar 1990'ların ikinci yarısında orta-üst sınıfların (Vural Arslan, 2008, s.60) toplumsal hareketliliklerinin mekânsal göstergesi oldu. Benzer biçimde Nilüfer'de yer alan Çamlıca bölgesi de alt-orta sınıfların yerleşim alanı olarak planlansa da (Karakurt Tosun, 2007, s.130) bu alanın üst sınıf grupların yerleşim alanına dönüşmesinin önüne geçilemedi.

Kooperatiflerin konut üretimine egemen olduğu 1990-2000 arası dönemde kent merkezinde, merkezi iş alanları hâkimiyetini korurken, yerleşim örüntüsü bu alandaki yapısını büyük ölçüde muhafaza etti. Merkeze yakın alanlar arasında yer alan Kükürtlü, Çekirge gibi semtler mekânsal statüsünü korudu. Nilüfer'de İhsaniye ve Beşevler gibi mahalleler, az sayıdaki orta sınıf gruplara lüks konut üretiminin sunulduğu yeni ayrım mekânları olarak öne çıktı. Apartman yaşamının yaygınlaşmasıyla sınıfsal konumları tehdit altında olan orta sınıfların batı yönünde mekânsal hareketliliği, ayrıcalıklı konumlarının erimesine karşı direnç unsuru oluşturdu. İlegal konut üretimi ise, Yıldırım'ın doğu ve kuzey çeperlerine doğru daha katı bir yerleşim örüntüsü çizdi. Buna karşı üst sınıflar, ulaşımı güç ve maliyeti yüksek, bakir alanlara yerleşme eğiliminde oldu. Üst sınıflar için ayrımın yeni coğrafi yönü kentin batı ucunda yer alan Bademli Mahallesi oldu. Ancak 1990-2000 arası döneme kadar kooperatiflerin, kentin çeperinde ucuz arsa imkânlarının öne çıktığı alanlarda konut fırsatları sunması, farklı toplumsal sınıfların bir arada barınmasına imkân sağladı (Güvenç, 1998, s.130).

2000-2020 Nilüfer: Soylulaşmanın Yeni Sembolik Adresi

Türkiye'de mekânsal ayrışmanın derinleşmesinde 1980'li yıllar milat olarak kabul edilse de (Geniş, 2007; Akgün, 2014), bu olgu Bursa'da 2000'lere kadar derinlik kazanmadı. 2000'ler ise sadece Bursa değil, Türkiye'de birçok kentin büyük dönüşümünün gerçekleştiği bir döneme tekabül etti. Ücretli sayısındaki istikrarlı artış, orta sınıf ve işçi sınıfı gruplarının toplumsal genişlemesini beraberinde getirdi. Bu dönem, yeni istihdam türleri ortaya çıktı. Taşeronluk gibi esneklik uygulamaları yay-

gınladı. Hizmet sektöründe (alt ve üst ucunda) istihdam alanları genişledi.¹⁵ Kırdan kente göç asimetrik ölçülerde hız kazandı.

Bu gelişmeler, işgücü piyasalarındaki tabakalaşma biçimlerini daha katı hale getirdi. Nüfusa bağlı artan konut talebiyle inşaat sektörünün artan ivmesi, kentsel dönüşümle yükselen yeni sınıfların mekânlar arasında yer değiştirilmesi (Ataç, 2013, s.39), kentsel konumla sınıfsal konum arasındaki çizgiyi belirginleştirdi. 2000'lerde Bursa'yı Türkiye'nin diğer kentleri arasında özgün kılan husus, kentin ayrışma deseninin üç parçalı bir görünüme kavuşması oldu. Doğu'da Yıldırım İlçesi'nde alt sınıfa mensup, güvenceli ve güvencesiz grupların kümelenme eğilimine, son yirmi yılda gelen ulus ötesi göçmen gruplar eşlik etti.¹⁶ Şehrin geleneksel merkezini oluşturan Osmangazi'de, çoğunluğu Balkan göçmeni (Güler, 2019, s.61) olmak üzere endüstriyel ve kentsel deneyime sahip, görece yüksek ücretli işlerde çalışan, işçi sınıfının güvenceli kesimleri ağırlık kazandı (Temel, 2023). Nilüfer ise doğu-batı ekseninde uzanan yerleşim örüntüsünde, toplumsal hiyerarşinin diğer iki ilçeye göre daha dikey biçimlerde farklılaştığı bir mekânsallığa büründü. Bölge 2000'lerden itibaren özellikle profesyonel meslek gruplarının yoğunlaştığı, orta-üst sınıf grupların ağırlık kazandığı sınıfsal bir görünüm aldı. 2010'ların ikinci yarısından itibaren ilçenin muhtelif alanlarında ortaya çıkan kentsel dönüşüm endüstrisi, bu bölgelerden işçi sınıfının güvenceli kesimlerinin dışlanmasına ve orta sınıf grupların bu alanlarda yoğunlaşmasına yol açtı. Yeni orta sınıflar 2000'lerden itibaren Nilüfer'in farklı bölgeleri arasında, belirli aralıklarla yer değiştirmeye başladı. 2000'li yılların başında Nilüfer İlçesi'nde yer alan İhsaniye ve Beşevler Mahalleleri'ne olan mekânsal hareketlilik yönünü; 2010'ların başında Özlüce ve çevresine; 2020'ye doğru Balat ve Odunluk'a çevirdi.

2000'ler Bursa'da nüfusun mekânda yeniden dağılımının değil, sermayenin de yeniden dağılımının gerçekleştiği tarihsel bir aralığa tekabül eder. Kapitalist üretim rejimindeki çeşitlilikten otomotiv yan sanayi ve tekstil üretim teknolojisindeki dönüşüme ve sanayi sermayesinin batı yönlü hareketine kadar bir dizi süreç, kentsel desenin güç geometrisinin üç katmanlı bir görü-

¹⁵2019 verilerine göre hizmet sektörünün tüm çalışanlar içindeki payı %56'yı bulmuş (Sunar, 2020, s.38); profesyonel meslek gruplarının oranı 2000'de %3 civarında iken (Kaya, 2008, s.171) bu oran 2019'da % 11'i geçmiştir.

¹⁶Bursa Valiliği İl Göç İdaresi'nin paylaştığı 2022 verilerine göre Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer'de toplam Suriyeli göçmen sayısı 145.000'in üzerinde iken, göçmenlerin yaklaşık %50'si Yıldırım'da ikamet etmektedir.

nüm almasında belirleyici oldu. Bölgeler arası konut sunum biçimindeki farklılaşmalar, konut üretim sektöründe özel sektörün artan ağırlığı, orta sınıf hacminde yaşanan genişleme ve grubun Nilüfer'de kümelenme eğilimi gibi farklılık üreten mekanizmalar, mekânsal ayrışmayı ve bölgeler arasında sınıfsal farklılaşmayı derinleştirdi. 2000'lerden itibaren sanayi üretimi bir taraftan Nilüfer'in farklı alanlarda örgütlenmeye başlarken diğer taraftan tekstil, otomotiv yan sanayii, makine ve metal sektörlerinde esnek uzmanlaşma modeli, üretim faaliyetleri arasına öne çıkmaya başladı¹⁷ (Gürsakal, 2001, s.28). Esnek ve kitle üretim modelinin bir aradılığı, bir taraftan yönetici ve vasıflı personelin istihdam oranını artırırken diğer taraftan taşeron üretim biçimini ve vasıf gerektirmeyen işlerin yükselmesini sağladı.¹⁸ Bu gelişmeler hem istihdam fırsatlarının çeşitlenmesine hem de işgücü piyasalarının dönüşümüne yol açtı.

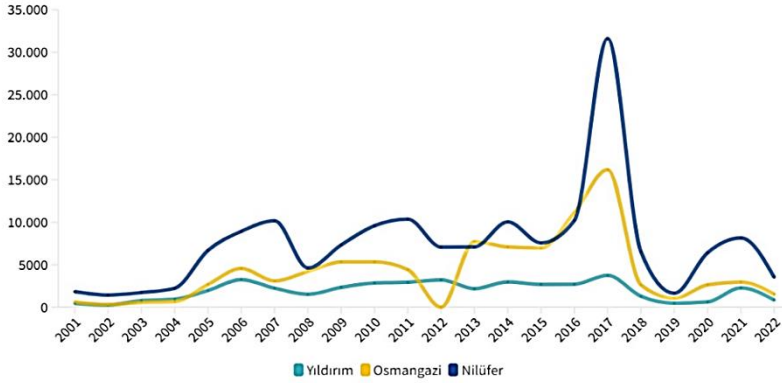
Bursa'da sanayinin farklı bölgelerde organizasyonu, bir taraftan üretimin farklı katmanlarında çalışan grupları taksim ederken, diğer taraftan sınıfsal ve mekânsal hiyerarşide heterojen dağılımlara yol açtı. Üretimin üst katmanında vasıflı işlerin sayısı yukarı yönlü eğilim gösterirken alt katmanlara doğru, güvenceli işler istihdamdaki yerini korudu. Güvencesiz işlerin sayısı ise belirgin bir biçimde artışa geçti. Çalışma biçimlerinde meydana gelen dönüşümler sadece işgücü piyasasında kutuplaşmaya yol açmadı. Aynı zamanda yaşam deneyimlerinde heterojenleşmeyi beraberinde getirdi (Wacquant, 2019, s.14). Böylelikle kentin farklı bölgelerinde konut sunum biçimleri farklılaşarak, çalışma ve yaşam deneyimleriyle uyumlu, yeni ayırım güzergâhları oluşturdu. Yeni orta sınıf gruplar, alış-veriş, eğlence merkezleri ve rezidans tipi yapıların yoğunlaştığı Nilüfer bölgesine doğru hareket etti. İşçi sınıfının güvenceli ve güvencesiz fraksiyonlarının kendi içinde ayrıştığı alt sınıflar, Yıldırım'da kümelendi. Osmangazi ise iki farklı kutba ayrılan bölgeler arasında geçiş eşiği rolünü üstlendi. Güvenceli işlerde yoğunlaşan alt-orta sınıf gruplar bu bölgede, ya TOKİ'nin inşa ettiği konutlara ya da kentleşmenin erken dönemlerinden miras kalan gecekondular ve apartmanlara yerleşme eğiliminde oldu. Böylelikle mekân, sınıflar arasında sınıflandırma stratejilerinde simgesel yatırım özelliğini pekiştirdi. Mekânın farklı sınıflar arasında paylaşımının organizasyonunda ise; (1) kentsel dönüşüm endüstrisi, (2) kooperatiflerin konut üreti-

¹⁷Kitle üretiminin belirgin özelliklerini taşıyan otomotiv ana sanayiinde ve makine ve metal üretiminde, katma değer ve istihdam oranında artışlar (Nichols vd., 2003, s.41), kentte kitle üretiminin baskın biçimlerde sürdürüldüğüne işaret etmektedir.

¹⁸Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO, 2021) ve BEBKA (2012) verilerine göre istihdam oranları hem tekstil üretiminin alt katmanlarında hem de makine üretimi ve otomotiv yan sanayinin üst katmanlarında artar.

minden çekilmesine karşı özel sektörün artan ağırlığı¹⁹ ve (3) genişleyen orta sınıfların kentin güney kutbundan batı kutbuna doğru yer değiştirmesi etkili oldu.

Şekil 1: TÜİK Konut Üretim İstatistikleri verileri (2001-2022) Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım

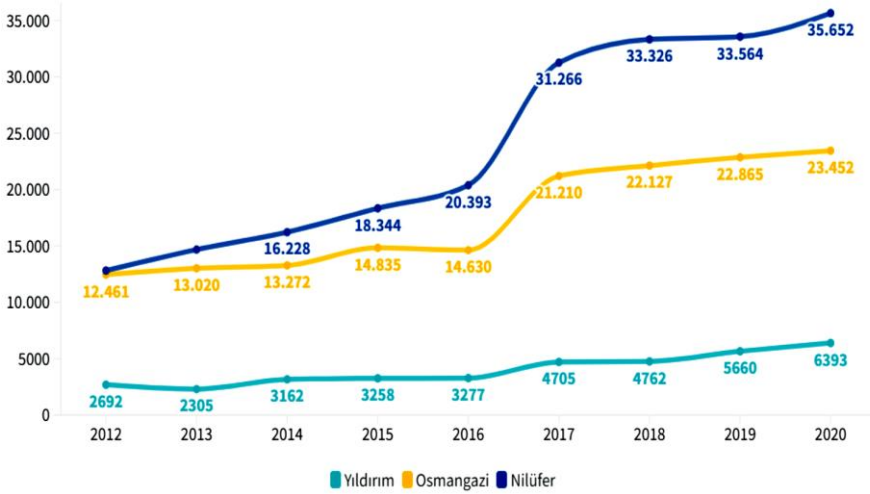
Şekil 1, 2000'lerin başında konut üretiminin üç ilçede de durağan bir eğilime sahip olduğunu gösteriyor. Bu dönem ekonomik kriz ve 2004'e kadar geçerliliğini koruyan ova koruma kararı, kentte arazi arzı ve konut finansmanın sağlanmasında güçlükler yol açtı. 2005'ten itibaren konut finansmanında sağlanan iyileşme, arsa fiyatlarındaki düşüşe karşı konut fiyatlarının artması özel sektörün kente olan ilgisini arttırdı. Böylelikle 2005 yılında üç bölgede konut üretimi % 35'e yakın arttı. Bölgeler arasında ise Nilüfer'in yükselen konumu belirginleşmeye başladı. 2005-2014 arasında benzer düzeylerde seyreden konut üretimi (küresel finans krizinin etkili olduğu 2008'de % 60'a yakın azaldı), 2010'ların ikinci yarısında yükseliş eğilimini sürdürdü ve 2017'de zirveye çıktı. 2017-2019 arası nispi düşüşe karşı 2020 sonrasında yeniden yükseldi.²⁰

¹⁹Bursa'da 1980'lerin ikinci yarısında kooperatifler, toplu konut fonundan sağlanan kredilerle, 20.000'in üzerinde konut üretti. Bu dönem konut üretiminde kooperatiflerin oranı %30'lara yaklaşırken, 1990'ların ilk yarısında %20'lere kadar düştü. Düşüş eğilimi 2000'lerde hız kazandı. Dönemin ilk 5 yılında %10'lara, sonrasında %3'e kadar düştü. Kooperatiflerin yerini %90'a varan oranlarla özel sektör ve %7 oranında kamu sektörü aldı (Türel, 2013, s. 72-4).

²⁰2023'te sadece Nilüfer'de 17.000'in üzerinde konut satışı gerçekleşti. Buna oran Osmangazi'de yaklaşık 1/3 oranındayken (6.700), Yıldırım'da (4.180) ¼ oranındadır (TÜİK, 2024).

2000'lerde özellikle "orta ölçekli sermaye gruplarının" konut üretiminde artan ağırlığı²¹ (Kovankaya ve Türkün, 2023, s.229) ve yap-satçılıktan müteahhitliğe geçiş, orta sınıf talebine uygun lüks konut üretimini yaygınlaştırdı. Kentte genişleyen yeni orta sınıf grupları için Nilüfer'de yükselen konutlar, yaşam tarzına uygun yer seçim stratejilerinde simgesel bir yatırım aracı oldu. Gerek yerel yönetimin kamu yatırımlarını şehrin kuzeyine, özellikle Osmangazi İlçesi'nin kuzeyine doğru yönlendirmesine gerekse bu bölgede konut üretim sektöründe yatırımların artmasına (lüks oteller ve iş merkezleri 2010'ların ikinci yarısından itibaren bu bölgede yoğunlaşmasına) rağmen orta sınıflar, batı istikametine Nilüfer'in muhtelif alanlarına doğru yerleşme eğiliminde oldu. Bu eğilim, çoğu inşaat firmasını Nilüfer'in bakir alanlarında harekete geçirdi.

Şekil 2: İşgücünün Mekânsal Dağılımı (2012-2020)

Kaynak: Bursa Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İl Müdürlüğü'nden sağlanan verilerle, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3, üç farklı ilçede profesyonel meslek gruplarının dağılımını göstermektedir. Grubun Yıldırım'da sınırlı oranına karşı 2010'lardan itibaren Nilüfer'de giderek arttığı görülüyor. Nüfusun, Osmangazi ve

²¹İnşaat endüstrisinde faaliyet gösteren BTSO'ya üye firmalar ve İnşaat Müteahhitleri Sanayici ve İş İnsanları Derneği'nin (İMSİAD) Bursa'daki tüm üyelerinin özgeçmişleri incelenmiştir. Bunlar arasında İMSİAD'ta büyük veya çok uluslu sermaye grubunun olmadığı, BTSO'ya üye yabancı firma sayısının ise oldukça sınırlı olduğu görülmüştür (BTSO, 2022).

Yıldırım'da daha yüksek olmasına rağmen Nilüfer'de orta sınıf hacmindeki sürekli genişleme, profesyonel meslek gruplarının bölgede kümelenme eğiliminde olduğunu işaret etmektedir. Özellikle 2017'de yaklaşık %55'lere varan oranlarda genişleme, 2020'lere doğru artışını sürdürür.²² Bu dönemde konut üretim sektöründe de Nilüfer'in zirveye çıkması dikkat çekicidir. Öte yandan Osmangazi'de de konut üretimiyle paralel biçimde 2010'ların sonuna doğru yeni orta sınıfların yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak Nilüfer'de üç kata yakın bir artışa karşı Osmangazi'de bu oran iki katın altındadır.

Nilüfer'de sektörel çeşitliliğin 2010'lardan itibaren giderek artması (sanayi, finans ve hizmetler), iş bölümünü mekânlar arasında farklılaştırdı. Üretim ve tüketim fırsatlarının kent mekânında eşit olmayan dağılımı arazi kullanım biçimlerini farklılaştırarak, üç farklı ilçede toplumsal topoğrafyanın dönüşümüne yol açtı. Konut üretim sektörü, 1990'lı yıllarda orta-üst sınıf ve yeni orta sınıf gruplara konut üretimini gerçekleştirirken; 2000'li yıllarda orta sınıfın daha geniş kesimlerinin konut ihtiyacına yanıt sunarak, kapalı toplu konutlara yöneldi (Aydın, 2012, s.100). Bu durum orta sınıfların *mekânsal ayırım stratejilerinin* çözülmesine yol açtı. Buna karşı mekânsal tüketim pratiklerinde farklı stratejiler geliştirildi. Orta sınıfların özellikle kültürel sermaye hacmi yüksek fraksiyonları mekânsal ayırımı, toplumsal hareketlilik ve sınıfsal yeniden üretim olarak değerlendirdi (Savage vd., 2005, s.100). Bu durum konut üretimlerine ivme kazandırdı. Konut üretim sektöründe gelişmiş firmalar, bilhassa hizmetler sektörünün üst kategorisinde yer alan varlıklı çalışanların tercih ve beğenilerini daha etkin bir şekilde kullanmak üzere birtakım stratejiler geliştirdiler (Pérouse ve Danuş, 2005, s.98). Bu firmaların bir taraftan ürün farklılaşmasını sağlamaya diğer taraftan mübadele değerini en üst düzeye çıkarmaya yönelik stratejileri, orta sınıflara toplumsal uzamdaki konumlarıyla uyumlu yer seçim davranışlarında bulunma fırsatı sundu (Knox, 1993, s.187). Böylelikle Nilüfer'de 2000'lerin başında Beşevler ve İhsaniye ile başlayan mekânsal ayırım stratejileri, yönünü batı istikametine çevirerek mekânsal hareketliliği dinamik kıldı. Dönemin ilk 10 yılında Ataevler ve çevresi kentte toplumsal saygınlığın merkezine yerleşirken (Erengöz, 2007, s.90), ikinci 10 yılda önce Özlüce Sırtı ve çevresi, ardından Odunluk ve Balat Mahalleleri, toplumsal hiyerarşinin

²²2019'da Türkiye'de nüfusa oranla profesyonel meslek kategorilerinde artış % 12 (Sunar, 2020) düzeyinde iken, Nilüfer'de bu oran % 13'ün üzerindedir.

üst basamaklarında sınıflandırılmanın sembolik adresleri olmaya başladı.

Tartışma ve Sonuç

Bursa'da mekânsal ayrışma örüntüsü zaman içinde etnik olarak tanımlanan ayrışmadan sınıfsal ayrışmaya doğru değişim gösterse de ayrımların temelindeki sınıfsallık her dönem farklı ilkelerle benzer biçimlerde ortaya çıktı. Mekânsal ayrım ilkeleri çeşitli dönemlerde toplumda dolaşan farklı sınıflandırma ve prestij biçimlerine göre değişkenlik gösterdi. Etnik ve dinsel ilkelerden, kentsel yerleşikliğe ve alt sınıf kimlikleriyle fiziksel mesafeye kadar mekân, farklı dönemlerde sınıfsal rekabetin konusu oldu. Toplumsal bölünmelerin somutlaştığı yer olarak mekânın kendisi sınıflandırıcı bir şemaya dönüştü (Wacquant, 2022, s.821). Özellikle orta sınıf gruplar için mekân, "rastgele ilişkilerden ve bunlarla ilişkili tehlikelerden korunma konusunda kazanılmış çıkarların" muhafazası için yeniden üretim stratejilerinin aracı oldu (Pinçon-Charlot ve Pinçon, 2018, s.123).

Ayrışmayı inşa eden mekanizmalar ise her dönem işgücü piyasalarıyla konut piyasaları arasındaki eş belirlenime bağlı gerçekleşti. Ancak 2000 sonrası bu süreç, kapitalist üretim çeşitliliğinin işgücü piyasalarında tabakalaşma yapısını derinleştirmesiyle dinamik bir boyut aldı. İstihdam fırsatlarının sınıflar arasında eşitsiz dağılımı, toplumsal grupların muhtelif mekânlara bölünmesine aracılık etti. Bununla bağlantılı orta sınıf hacmindeki genişleme ve bu gruplar arasında mekânın, tüketici tercihler uzamında ayırım üreten, stratejik bir koz olarak değerlendirilmesi, kentin toplumsal topoğrafyasında dönüşümleri devingen kıldı. 2000 sonrası konut üretiminde "orta ölçekli sermaye gruplarının" artışı ise, mekânsal kârların paylaşımında sermaye savaşlarını toplumsal sınıflar arasında daha katı hale getirdi. Konut üretim sektörünün " tarafları arasında" mekânın bölüşümünde verilen mücadele, rekabetin somut tezahürlerini ortaya çıkardı. Nihai olarak kentin fiziksel yapısı, toplumsal uzamda yürütülen geçmiş ve mevcut çekişmelerin katmanlı bir ürünü olmaya başladı (Wacquant, 2023, s.8). Mahalleler arasında ayrılmış yapı ise, sınıf mücadelelerinin konut topoğrafyasına yansıtılmasının tortulaşmış sonuçları arasında yer aldı.

Sonuç olarak bir şehirde mekânsal eşitsizliklerin arkasındaki gerçek süreçlerin anlaşılması için, o şehirdeki farklı grupların mekânsal ve sosyal hareketliliğine yol açan “patika bağımlı” olayların analiz edilmesi gerekir (Taşan-Kok, 2016, s.253). Hâl böyleyken kentsel deseni düzenleyen mekanizmalar tek başına sermaye dinamikleri, planlama pratikleri ve kent tasarımlarını belirleyen politikalar değil; kentin toplumsal ve fiziksel uzamı arasındaki ilişkiselliği düzenleyen çok boyutlu sistemlerdir. Kentsel planlama politikalarının idealleri ve uygulamada ortaya çıkan kaymalar, toplumsal grupların mekânsal güzergâhının takibi ve bunu tayin eden ilke ve mekanizmalar tahlil edilerek çözümlenebilir. Bu bakımdan toplumsal sınıfların mülkiyet, tüketim ve sınıflandırılma stratejilerine odaklanarak planlama politikalarının yürütülmesi, mekânsal dönüşümlerdeki karmaşık süreçlerinin anlaşılması bakımından kritik bir önem taşır.

Extended Abstract

Spatial Distinction in Bursa

Kemal Temel²³

ORCID: 0000-0001-6604-205X

This study addresses the deepening of urban segregation in Türkiye. Turkish urban research has tended to explain the formation of spatial segregation through factors such as globalization and neoliberalism (Ermân, 2010; Öktem, 2011), deindustrialization (Akgün, 2014), the effectiveness of local government planning policies, and the focus of large capital groups on urban rents (Geniş, 2007; Kurtuluş, 2016). These arguments focused on political economy and structural factors in creating segregated spaces, ignoring social class spatial practices. In contrast, recent research (Mosselson; 2020; Poupeau, 2021; Singh, 2024) using Pierre Bourdieu's theoretical framework has highlighted of social classes's spatial practices in different cities of both the global North and South. The impact of social classes on location selection strategy and the way this inclination shapes the urban pattern are among the highlights of these studies. Marom's (2014) research on urban segregation in Tel-Aviv adopts Bourdieu's relational sociological approach and both explores social classes' spatial practices and class distribution mechanisms in the city. Marom (2014) associates Bourdieu's notion of distinction with of space. For him, space as a practice of classificatory distinction is at the root of power-producing distributions between social classes.

This study explores the phenomenon of spatial segregation in Bursa, a city renowned for its role in the history of Turkish industrialization, situated in the northwest of Türkiye. The study adopts neo-Bourdieuian urban approach to analyze this issue. In study, I adopt Marom's (2014) concept of spatial distinction and focus on the one and a half century of urban development in Bursa. I argue that the principles that dominated the social space of the city in different periods guided the spatial distinction strategies of the middle and upper classes in the physical space. In

²³Dr., Bursa Uludag University, Vocational School of Social Sciences, Bursa, Türkiye,
E-mail: kemaltemel@uludag.edu.tr

the methodology of the study, I focus on historical data to examine the changing direction of the spatial distinction strategies of social classes. Secondly I argue that urban segregation is influenced by medium-sized and domestic capital groups, not large ones. To accomplish this, I examine data from all construction companies registered with the Bursa Chamber of Commerce and Industry. I use occupational data from the Turkish Social Security Institution to track demographic changes and the spatial trajectory of the new middle class.

In the late 19th century, industrialization based on silk production set the first patterns of differentiation in Bursa. During this period, İpekçilik Street became a of "spatial distinction" symbolic address for high-level state officials and merchants. In the first half of the 20th century, the establishment of the Merinos Silk Factory played a central role in the social, spatial, and economic progress of the city. The large number of textile workshops in the northern part of the city, where Merinos is located, determined the spatial route of migrant workers coming to the city. Slums ("gecekondu") built close to this area, where informal employment opportunities diversified, integrated migrant workers into the housing market. The symbolic aspect of spatial classification in this period was between "northern migrants" versus "southern natives".

In the 1960's, state's decision to establish an industrial zone in Bursa determined the city's industrial trajectory. The transnational automotive industry's investment preferences in Bursa did not only affect a series of developments in the demographic structure. It also transformed the spatial structure. A small group of professionals working in the professional occupation category in multinational companies, public employees, and traders was a tendency to settle in the Setbaşı and Altıparmak neighborhoods in apartment-type residences. This area became a place where middle class groups were be classified, where new spatial categories were defined. The Çekirge region, a new strategic of spatial distinction upper classes, offered early examples of clustering around selective affinities.

The neo-liberal transformations in Türkiye's economic policy in the 1980-1990 period and the relocation of the manufacturing industry from the global North to the developing countries of the South led to an increase in both textile and automotive sub-industry production in Bursa. Thus, the number of paid groups in the city increased. The wage gap between employees in the automotive and textile sectors has begun to

widen. This has led to both the deepening of stratification in labor markets and the spatial segregation. The organized and secure fractions of the working-class gravitated towards modest public housing in the north (Osmangazi district) and southwest (Nilüfer district) of the city. In contrast to, insecure workers concentrated on production of "gecekondu" in the Yıldırım district. Among the middle classes, apartment-type housing gradually gave way to the early examples of housing estate.

In the period between 1990 and 2000, the middle classes started to settle in the Nilüfer district. Nilüfer has emerged as a new place of distinction where luxury housing is offered to a small number of middle class groups. The spatial mobility of the middle classes, whose class position was threatened by the spread of apartment living, towards Nilüfer constituted an element of resistance against the erosion of their privileged position. On the other hand, the upper classes settled in villa-type residences in the Bademli neighborhood on the western edge of the city, determining the new geographical direction of spatial segregation in the east-west direction.

Industrial production diversification deepened labor market stratification in the 2000s. This gave a more tangible appearance to the spatial inequality between east and west in Bursa. In Nilüfer, on the one hand, the new middle class is expanding, while on the other hand, luxury and "mid-scale" investments in the housing industry have increased. In this region, the urban regeneration industry has become a mechanism that excludes the lower classes. These developments transformed Nilüfer into a homogenous area. Yıldırım, located in the eastern part of the city, has turned into a residential area divided mainly between the secured and insecure sections of the working class. Osmangazi district has come to represent a spatiality where high fractions of the working class enjoy a high level of welfare and where self-employed groups have gained prominence. The spatial differentiation between the Yıldırım, Osmangazi and Nilüfer districts presented direct manifestations of social hierarchy.

Kaynakça/References

- Akgün, A. (2014). Ayrışma-ayrıştırma temelli mekânsal pratiklerin toplumsal pratiklerle ilişkisi üzerine bir çalışma. *İdealkent Dergisi*, (12), 28-39.
- Aktar, A. (1989). Toplumsal değişme sürecinde küçük imalat sanayii: Bursa doküman sanayiinde insan ilişkileri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Aktar, A. (1996). Bursa'da devlet ve ekonomi. E. Yenal (Haz.), *Bir Masaldı Bursa* içinde ss. 119-145. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arı, O. (1959). The assimilation to conditions of work in Turkey of Turkish-Bulgarian immigrants expelled from Bulgaria between 1950-195. *Integraton*, 3, 198-203.
- Ataç, E. (2013). "Büyük dönüşüm" öncesi Türkiye kentlerini okumak, anlamak: Sosyo-ekonomik statüye bağlı mekânsal ayrışma üzerinden bir değerlendirme. *Toplum ve Bilim*, 126, 35-63.
- Ataç, E. ve Işık, O. (2013). 2000'li yılların başında Bursa'nın toplumsal ve siyasi coğrafyası. H. Ertürk., N. Dostoğlu ve N. Sam (Ed.), *Prof. Dr. Râna Akdiş Aslanoğlu Anısına Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Kentleşme Sempozyumu*, 22-23 Eylül 2011.
- Aydın, S. (2012). İstanbul'da "orta sınıf" ve kapalı siteler. *İdealkent Dergisi*, 6, 96-123.
- Batkan, Ö. (1996). Bursa kentsel gelişim ve planlama süreci. E. Yenal (Haz.), *Bir Masaldı Bursa* içinde ss. 247-261. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BEBKA (2012). TR41 bölgesi illeri kümelenme analizleri. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı.
- Blokland, T. (2012) Blaming neither the undeserving poor nor the revanchist middle classes: A relational approach to marginalization, *Urban Geography*, 33 (4), 488-507.
- Blokland, T. ve Savage, M. (2001). Network, class, place. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25 (2), 221-226.
- Bourdieu, P. (2015). *Dünyanın sefaleti*. Ankara: Heretik Yayınları
- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bridge, G. (2001). Bourdieu, rational action and the time-space strategy of gentrification. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 26(2), 205-16.
- BTSO (2021). *Bursa'daki 250 büyük firma araştırması*. Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- BTSO (2022). <https://www.btso.org.tr/?page=members/members.asp&kurumunvani=&meslekgruptanimi=25.%20GRUP>.

- Butler, T. ve Robson, G. (2001). Social capital, gentrification and neighbourhood change in London: A comparison of three south London neighbourhoods. *Urban Studies*, 38, 2145–62.
- Doğan, A.E. (2001). Türkiye kentlerinde 20 yılın bilançosu. *Praksis Dergisi*, 97-123.
- Dörtok Abacı, Z. (2005). Modernleşme sürecinde Bursa kentinin mekânsal ve sosyal değişimi (1860-1910). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Dülgeroğlu, E. ve Aytaç, M. ve Baştaymaz, T. (1993). *Kentlerde yaşayan ücretli kesimin telâfi edici ve tamamlayıcı kaynakları: Bursa Örneği*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.
- Eklemezler, S. (2022). “İnsanın/insaniliğin gerçek bir figürü”nü aramak: Hürriyet Mahallesi’nde mekân ve gündelik yaşam ilişkisi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış doktora tezi)
- Eraydın, A. (1995). Local development under the pressures of restructuring: the case of Bursa, Turkey. B. Van der Kanapp ve R. Le Heron (Ed). *Human Resources and Industrial Space: A Perspective on Globalization and Localization* içinde 161-176. John Wiley & Sons Ltd.
- Eraydın, A. (2008). Cohesion and spatial segregation in Istanbul the impact of globalisation on different social groups: Competitiveness, social cohesion and spatial segregation in Istanbul. *Urban Studies* (Edinburgh, Scotland) 45(8), 1663–91.
- Erder, L. (1975). Factory districts in Bursa during the 1860's, *Journal of the Faculty of Architecture*, 1 (1), 85-99.
- Erengöz, Ç. (2007). A Socio-spatial approach to the question of class and consciousness formation in a local setting: The case of Bursa industrial workers. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Erman, T. (2010). Kent çalışmalarının geçmişi ve bugünü: Hâkim paradigmlar ve yeni sorunsallar. *İdealkent*, (1), 32-43.
- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme toplumsal eşitsizlik ve mekânsal ayrışma. *Sivil Toplum*, 17-18 (5), 69-84.
- Gottdiener, M. ve Hutchison R. (2011). *The new urban sociology*. Colorado: Westview Press.
- Güler, Z.E. (2019). 2000 sonrası süreçte kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel mekâna etkisi: Bursa örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Güller, R. (1977). Bursa'nın gelişmesi sorunları. *Bursa 1977 Semineri*, Bursa Üniversitesi Yayınları.
- Gürsakal, N. (2001). Kriz öncesinin tek iyi haberi. *Bursa'daki 250 büyük firma araştırması 2000 yılı sonuçları* içinde ss. 27-39. Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları

- Güvenç, M. (1998). Beş büyükşehirde statü-gelir temelinde mekânsal farklılaşma; ilişkisel çözümlenmeler. Y. Sey (Ed.), 75. *Yılda Değişen Kent Mimarlık Bilanço 98* içinde ss. 115-138. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Güvenç, M. ve Işık, O. (1996). İstanbul'u okumak: statü-konut mülkiyeti farklılaşmasına ilişkin bir çözümleme denemesi. *Toplum ve Bilim*, 71, 6-60.
- Hanquinet, L. ve Savage, M. ve Callier, L. (2012). Elaborating Bourdieu's field analysis in urban studies: cultural dynamics in Brussels. *Urban Geography*, 33 (4), 508-529.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2020). *Kent deneyimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İMSİAD (2022). <https://www.imsiad.org.tr/uyelerimiz>.
- İpekyün, A. (1996). Bursa'nın ekonomi profiline genel bir bakış. E. Yenel (Haz). *Bir Masaldı Bursa* içinde ss.223-247. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplanoğlu, R. ve Kaplanoğlu, O. (2014). *Bursa'nın göç tarihi*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları.
- Karakurt Tosun, E. (2007). Küreselleşme sürecinde kentlerde mekânsal, sosyal ve kültürel değişim: Bursa Örneği. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kaya, Y. (2008). Proletarianization with polarization: industrialization, globalization, and social class in Turkey, 1980–2005. *Social Stratification and Mobility*, 26 (2), 161-181.
- Kaygalak, S. (2008). *Kapitalizmin taşrası 16. yüzyıldan 19. yüzyıla Bursa'da toplumsal süreçler ve mekânsal değişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M. (1979). Apartmanlaşma ve modern orta tabakalar. *Çevre, Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, (4)
- Knox, P. L. (1993). Capital, material culture and socio spatial differentiation. P.L. Knox (Ed.), *The Restless Urban Landscape* içinde ss. 1-32. New Jersey: Prentice Hall.
- Kovankaya, E.İ. ve Türkün, A. (2023). Orta ölçekli kentlerde konut üretimi: Aydın'da yerel müteahhitler. *Planlama*, 33 (2), 218, 233.
- Koytak, E. (2022). *Mesleğin dönüşümü hekimler ve avukatlar*. İstanbul: Matbu Kitap.
- Köse, A. H. ve Öncü, A. (2000), İşgücü piyasaları ve uluslararası iş bölümünde uzmanlaşmanın mekânsal boyutları: 1980 sonrası dönemde Türkiye imalat sanayii, *Toplum ve Bilim*, 86, 72-91.
- Kurt, A. (2007). Tanzimat döneminde Bursa'da sosyal tabakalaşma. *Bursa Defteri*, 4 (16), 15-18.
- Kurtuluş, H. (2016). Bir ütopya olarak Bahçeşehir. H. Kurtuluş (Haz). *İstanbul'da kentsel ayrışma mekânsal dönüşümde farklı boyutlar* içinde ss. 77-127. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kuyucu, T. (2022). The great failure: The roles of institutional conflict and social movements in the failure of regeneration initiatives in Istanbul. *Urban Affairs Review*, 58 (1), 129–163.

- Marom, H. (2014). Relating a city's history and geography with bourdieau: one hundred years of spatial distinction in Tel Aviv. *International Journal of Urban and Regional Research*, 4 (38), 1344-62.
- Meier, L. (2021). *Cities and society: Working class of social inequalities in (post) industrial landscapes, feelings of class*. London: Routledge.
- Mosselson, A. (2020). Habitus, spatial capital and making place: housing developers and the spatial praxis of Johannesburg's inner-city regeneration. *Economy and Space*, 52 (2), 277-296.
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-ekonomik farklılaşma ve mekânsal ayrışma: Bursa metropoliten alanı analizi. *Megaron*, 12 (1), 87-105.
- Nichols, T., Suğur, N. ve Suğur, S. (2003) Muhacir Bulgarian workers in Turkey: their relation to management and fellow workers in the formal employment sector. *Middle Eastern Studies*, 39 (2), 37-54.
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da neo-liberal kentleşme modelinin sosyo- mekânsal izdüşümleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 40, 23-40.
- Özdemir, E. ve Eraydın, A. (2017). Fragmentation in urban movements: The role of urban planning processes. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41 (5), 727-748.
- Özman, E.B. ve Taşan-Kok, T. ve Erkut, G. (2023). How to unravel pathbreaking trajectories in the left-behind areas of Istanbul? *Regional Science Policy & Practice*, 15 (7), 1532-1553.
- Parker, S. ve Uprichard, E. ve Burrow, R. (2007). Class places and place classes geodemographics and the spatialization of class. *Information, Communication & Society*, 10 (6), 902-921.
- Pereira, V.B. (2018). Urban distinctions: class, culture and sociability in the city of Porto. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42 (1), 126-137.
- Pérouse, J. F. ve Daniş, D. (2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteleri. *Birikim Dergisi*, 104, 92-123.
- Pınarcıoğlu, M. (1998). Industrial development and local change: The rise of Turkish textiles and clothing since 1980, and transformation in the local economies of Bursa and Denizli. University College of London. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Pinçon-Charlot, M., ve Pinçon, M. (2018). Class power and power over space: How the bourgeoisie reproduces itself in the city. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1 (42), 115-125.
- Poupeau, F. (2021). Indigenous cosmogony and andean architecture in El Alto, Bolivia. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1 (45), 164-175.
- Robinson, J. (2011). Cities in a world of cities: The comparative gesture. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35 (1), 1-23.
- Rosenlund, L. (2017). Class conditions and urban differentiation- applying distinction's methodology to the community. *Bulletin de Méthodologie Sociologique*, (135), 5-31.

- Savage, M. (2011). The lost urban sociology of Pierre Bourdieu. (Ed). G. Bridge & S. Watson, *The New Blackwell Companion to the City* içinde ss. 511-520.
- Savage, M., Bagnall, G., ve Lonhourst, B. (2005). *Globalization & belonging*. Sage Publication, London.
- Sayın, O. (2022). İstanbul: sanayisizleşmeyen bir küresel kent. *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 329-349.
- SGK Bursa İl Müdürlüğü (2022). Sigortalı ve iş yeri istatistikleri (4a, 4b ve 4c statüsünde çalışan grupların 2012-2022 arası dönemde ilçelere göre dağılımı).
- Shin, Y. (2012). Bourdieu and urban politics: conceptualizing a bourdieusian relational framework for urban politics research. *Planning Theory*, 12(3), 267– 289.
- Singh, S. (2024). Sociospatial formation of middle-class distinction: The educated middle classes in neo-urban India. *International Journal of Urban and Regional Research*, 48 (3), 386-402.
- Sönmez Öğütle, F. (2024). *Sanayisizleşme, konut siyaseti, orta Sınıf*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sönmez, F. ve Geniş, Ş. (2013). Türkiye soylulaştırma yazınının eleştirel bir değerlendirmesi. Muammer Tuna (Ed.) *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar, Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar*, 2-5 Ekim 2013.
- Sunar, L. (2020). Türkiye’de mesleki itibar: dönüşen çalışma hayatı ve mesleklerin konumu. *Journal of Economy Culture and Society*, (1), 29-59.
- Taşan-Kok, T. (2016). Changing dynamics of residential segregation in Istanbul. T. Maloutas & K. Fujita (Ed.) *Residential Segregation içinde Comparative Perspective Making Sense of Contextual Diversity* in ss. 237-257. London: Routledge.
- Tekeli, İ. (2008). Bursa tarihinde üç ayrı dönüşüm dönemi. C. Çiftçi (Ed.), *Bursa'nın Kentsel ve Mimari Gelişimi* içinde ss.59-97, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları
- Temel, K. (2023). *Gecekondu site rezidans Bursa'da sınıf ve mekân*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuğal, C. (2021). Urban symbolic violence re-made: religion, politics and spatial struggles in İstanbul. *Journal of Urban and Regional Research*, 45 (1), 154-163.
- TÜİK (2024). Konut satış istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Haziran-2024-53760>
- TÜİK İnşaat İstatistikleri Grup Başkanlığı (2022). Konut üretim verileri (Yapı izin istatistikleri 2002-2022 Bursa Belediyeleri verisi).
- Türel, A. (1989). 1980 sonrası konut üretimi. *ODTÜ MFD Dergisi*, 9 (1), 137-154.
- Türel, A. (2013). Bursa’da konut üretimi. H. Ertürk, N. Dostoğlu ve N. Sam (Ed.), *Prof. Dr. Râna Akdiş Aslanoğlu Anısına Cumhuriyet Döneminde Bursa’da Kentleşme Sempozyumu*, 22-23 Eylül 2011.

- Ulukan Ciğerci, N. (2008). Göçmenler ve işgücü piyasası: Bursa'da Bulgaristan göçmenleri örneği. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Vural Arslan, T. (2008). Bursa'nın kentsel gelişimi ve Piccinato Planı. Y. Oğuzoğlu (Haz.), *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü* içinde ss. 82-95. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Wacquant, L. (2019). Kenti Bourdieu'yla düşünmek. *İdealkent*, 146-175.
- Wacquant, L. (2022). Rethinking the city with Bourdieu's trialectic. *City*, 26 (5-6), 820-830.
- Wacquant, L. (2023). *Bourdieu in the city challenging urban theory*. Cambridge: Polity Press.
- Yeke, S., Durak, S. ve Vural Arslan, T. (2016). Industrialization and Bursa, the evolving city: Changes in housing character after 1960. *International Journal of Social Science and Humanity*, 6 (8), 617-622.
- Zukin, S. (1998). Urban lifestyles: Diversity and standardisation in spaces of consumption. *Urban Studies*, 35 (6), 825-839.

Kemal Temel

Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yüksek lisansa başladı. Yüksek lisans (2015) ve doktora derecelerini (2023) BUÜ Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde aldı. 2018-2020 arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2020 yılından bu yana BUÜ Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda doktor öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Sınıf kültürü, kent ve çalışma sosyolojisi alanlarında araştırmalarını sürdürmektedir.

He graduated from Bursa Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences. He started his master's degree at Ankara University Faculty of Political Sciences. He received his master's (2015) and doctorate (2023) degrees from BUU Department of Labour Economics and Industrial Relations. Between 2018-2020, he worked as a lecturer at Kahramanmaraş Sütçü İmam University. Since 2020, he has been working as a doctoral lecturer at BUU Vocational School of Social Sciences. He continues his research in the fields of class culture, urban and work of sociology.

E-posta: kemaltemel@uludag.edu.tr

81 İlde Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunların Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Genel Değerlendirmesi

Asmin Kavas¹

ORCID: 0000-0001-8319-7950

Öz

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi ve kültürel çeşitlilik, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu çeşitlilik, bölgesel ve kültürel dinamiklere bağlı olarak cinsiyet eşitliği algısının ve uygulamalarının yerelden yerele değişkenlik göstermesine yol açmaktadır. Her ilin, kadın-erkek eşitliğine yönelik farklı sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikleri bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının tasarımı aşamasında bu farklılıkların göz önünde bulundurulması önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 81 ilinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mevcut durumu analiz etmek, kadınların yaşadıkları sorunları tespit etmek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır. Betimsel araştırma tasarımının kullanıldığı çalışmada, nitel veri toplama tekniklerinden odak grup görüşmeleri ve yarı yapılandırılmış mülakatlar uygulanmıştır. Çalışma kapsamında 81 ilde kadın sivil toplum örgütleri, akademisyenler, kanaat önderleri, iş insanları, muhtarlar ve baro temsilcileri gibi çeşitli paydaşlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilerek ortak sorun alanları tespit edilmiş ve çözüm önerileri sistematik bir şekilde sınıflandırılmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlara göre, kadınların en çok karşılaştığı 9 temel sorun alanı belirlenmiştir: Kadınların toplumsal rollerden kaynaklı baskı görmesi, eğitime erişim sorunları, ekonomik özgürlük eksikliği, şiddet vakalarının artışı, karar alma mekanizmalarına katılım yetersizliği, alkol ve madde bağımlılığı, göçten kaynaklı sorunlar, kamu hizmetlerine erişimde güçlükler ve afet riski nedeniyle güvenli yaşam alanlarının eksikliği. Bu sorunlara yönelik olarak geliştirilen 97 çözüm önerisi, yerel ve ulusal politika yapıcılara rehberlik edecek niteliktedir. Bu çalışmanın önemi, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının yerel dinamiklere dayalı olarak tasarlanmasına katkı sağlaması ve kadınların toplumsal hayata katılımlarını artıracak somut çözüm önerileri sunmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde yerel aktörlerin ve katılımcı mekanizmaların güçlendirilmesi, politikaların etkinliğini artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, erkek, toplumsal cinsiyet eşitliği, 81 il

¹ Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
E-posta: asminkavas@gmail.com

Issues Faced by Women in 81 Provinces and Their Overall Evaluation in terms of Gender Perspective

Asmin Kavas²

ORCID: 0000-0001-8319-7950

Abstract

Turkey's geographical and cultural diversity can lead to the emergence of different approaches to gender equality. This diversity causes perceptions and practices of gender equality to vary from region to region, depending on local socio-economic and cultural dynamics. Each province in Turkey has unique socio-economic and cultural factors that influence gender equality. Therefore, it is crucial to consider these regional differences during the design of gender equality policies. The aim of this study is to analyze the current state of gender equality in Turkey's 81 provinces, identify the challenges faced by women, and propose solutions to address these issues. The study employs a descriptive research design and uses qualitative data collection techniques such as focus group discussions and semi-structured interviews. Within the scope of the study, interviews were conducted with various stakeholders, including women's non-governmental organizations, academics, opinion leaders, businesspeople, local administrators, and bar association representatives across the 81 provinces. The collected data were analyzed using content analysis, and common problem areas were identified, with solutions systematically categorized. The results of the study reveal nine primary problem areas that women face: societal pressures stemming from gender roles, difficulties in accessing education, lack of economic independence, rising incidents of violence, insufficient participation in decision-making mechanisms, alcohol and substance abuse, challenges caused by migration, difficulties in accessing public services, and the lack of safe living spaces due to disaster risks. A total of 97 solution proposals were developed to address these issues, providing guidance for local and national policymakers. The significance of this study lies in its contribution to the design of gender equality policies based on local dynamics in Turkey and its provision of concrete solutions to enhance women's participation in social life. Strengthening local actors and participatory mechanisms in the fight for gender equality will increase the effectiveness of policies and foster more inclusive and equitable outcomes.

Keywords: Woman, man, gender equality, 81 provinces

² Associate Professor, Department of Political Science and Public Administration, Eskisehir Osmangazi University E-mail: asminkavas@gmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 25.04.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 23.12.2024

Giriş

Türkiye'nin coğrafi ve kültürel çeşitliliği, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında farklı deneyim ve uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Her ilin, kadın-erkek eşitliğine yönelik farklı sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikleri bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının tasarımı aşamasında bu farklılıkların göz önünde bulundurulması önemlidir. İller arasındaki farklılıkları anlamak, her bir ilin ihtiyaçlarına ve sorunlarına uygun politikaların geliştirilmesine olanak sağlar. Böylelikle, politikaların etkinliği ve etkisi artırılabilir. Bu noktada, toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen politikaların tasarımında katılımcı ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmesi önemlidir. Kadın örgütleri, yerel sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, yerel yönetimler ve diğer paydaşların görüş ve önerilerinin dikkate alındığı bir süreç yürütülmelidir. Aynı zamanda, politikaların izlenmesi ve değerlendirilmesi için cinsiyet ayrımcılığına ilişkin verilerin düzenli olarak toplanması ve analiz edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği alanında ilerleme kaydetmesi ve tüm illerde eşitlikçi bir toplumun oluşması daha olası hale gelebilir. Bu hedeften hareketle "81 İilde Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunların Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Genel Değerlendirmesi" başlıklı bu çalışmanın amacı, kadın-erkek eşitliğine ilişkin yerel düzeydeki (81 ilde ayrı ayrı) mevcut durumun, analitik araçlarla ölçülmesinin yanı sıra; sahada yörenin yurttaşları gözünden yaşanan sorunların belirlenmesi, değerlendirilmesi ve izlenmesini sağlamaktır. Çalışmanın temel hedefi ise 81 ilde partiler üstü faaliyet gösteren, yerelin dinamliğini iyi bilen; kadın sivil toplum örgütlerini, kooperatif üyelerini, akademisyenleri, muhtarları, yörenin önde gelen kanaat önderlerini, iş insanlarını, baro, oda ve borsa temsilcilerini bir araya getirerek; (i) il ve bölge düzeyinde kadınların yaşadıkları temel sorunları belirleyerek; çözüm önerilerini tartışmak; (ii) kadınların karar alma süreçlerine aktif katılımlarını sağlamak; (iii) yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde kadın odaklı sosyal politikaların üretilmesi sürecine rehberlik etmektir. Bu çalışmanın, somut uygulama önerileri içermesi nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesine önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada betimsel araştırma tasarımı temel alınarak, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın amacı, Türkiye'nin 81 ilinde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili mevcut durumu analiz etmek,

kadınların karşılaştığı sorunları tespit etmek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Araştırma sürecinde nitel veri toplama teknikleri olarak odak grup görüşmeleri ve yarı yapılandırılmış mülakatlar kullanılmıştır. Çalışmanın saha araştırması aşamasında Türkiye'nin coğrafi ve kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurularak, her bölgeyi temsil eden illerden seçilmiş paydaş grupları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, kadın sivil toplum örgütleri temsilcileri, akademisyenler, kanaat önderleri, iş insanları, yerel yönetim temsilcileri (muhtarlar ve belediye yetkilileri) ve baro temsilcileri gibi geniş bir yelpazeden oluşan katılımcılarla yapılmıştır. Bu paydaş gruplarının belirlenmesinde, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farklı bakış açılarını ve tecrübeleri yansıtmaya hedefi temel alınmıştır.

Araştırma kapsamında toplanan veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak sistematik bir şekilde incelenmiş, kadınların yaşadığı temel sorun alanları detaylı olarak tespit edilmiştir. İçerik analizi aşamasında veriler, öncelikle kodlanmış, ardından tematik analiz yoluyla ortak sorun başlıkları belirlenmiştir. Tespit edilen sorunlar, eğitime erişim eksikliği, ekonomik bağımsızlık yoksunluğu, toplumsal baskılar, şiddet vakalarının artışı, karar alma mekanizmalarına katılım yetersizliği, göçten kaynaklı sosyal uyum problemleri, kamu hizmetlerine erişimde güçlükler ve afet riski nedeniyle güvenli yaşam alanlarının eksikliği gibi 9 temel başlık altında sınıflandırılmıştır. Elde edilen bu sorun alanları doğrultusunda, çözüme yönelik 97 öneri geliştirilmiş ve öneriler yerel ve ulusal politika yapıcılara rehberlik edecek şekilde sistematik olarak düzenlenmiştir. Bu süreçte önerilerin somut ve uygulanabilir olması amacıyla, saha çalışmasında elde edilen verilerden hareketle bölgesel farklılıklar da göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın yöntem bölümünde, verilerin güvenilirliğini ve geçerliliğini sağlamak amacıyla ayrıntılı dokümantasyon ve veri üçgenlemesi gibi tekniklerden yararlanılmıştır. Veri üçgenlemesi, bir konu veya sorunun farklı veri kaynakları, yöntemler ya da perspektifler üzerinden analiz edilmesi yöntemidir. Bu çalışmada da güvenilirliği artırmak ve doğruluğu sağlamak için görüşmelerden elde edilen bilgilerin birbiriyle karşılaştırılması esas alınmıştır. Çalışma kapsamında ayrıca, katılımcıların görüşlerini daha derinlemesine anlamak adına her görüşme kayıt altına alınmış, analiz sürecinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından finanse edilen ve

çalışmanın yazarının tek yürütücüsü olduğu bu araştırma³, farklı zamanlarda yapılmış arama konferansları sonucunda elde edilen bir kısım bulgulara dayanmaktadır. Arama konferansı, katılımcı bir planlama yöntemi olarak kullanılan bir süreçtir. Bu yöntemde, günlük hayatta doğrudan ilişkide bulunmayan veya bulunamayan kişiler bir araya gelir ve ortak akıl yoluyla hareket etmeyi amaçlar. Çalışma kapsamında 81 ilde yaşayan 1651 kadına ve il bazında belirlenen yüzde 20 cinsiyet kotası ile toplantılara katılım sağlayan toplam 434 erkeğe (toplamda 2085 kişiye) ulaşılmıştır. Katılımcı bir yönetim tekniği olan arama konferansının çalışma kapsamında tercih edilmesinin en önemli sebebi de kişilerdeki enerjiyi harekete geçirerek; iş birliği, uyuma ve bütünleşmenin sağlandığı birleştirici bir ortak akıl yaratmaktır.

Çalışmanın birinci kısmında, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bu bölümde, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, sadece biyolojik farklılıkları değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen cinsiyet rollerini ve bu rollerin yaratmış olduğu eşitsizlikleri kapsamaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel unsurlarını oluşturan ve uluslararası çalışmalara kaynaklık eden "kararlara katılım/temsiliyet, ekonomiye katılım, eğitim ve sağlık" göstergeleri üzerinden Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliğindeki genel görünümü, somut veriler ışığında değerlendirilecek ve tartışılacaktır. Ayrıca çalışmanın bu kısmında, projenin gerçekleştirilmesinin ardındaki sebepler ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için yerel düzeyde çeşitlilik gösteren verilere duyulan ihtiyacın nedenleri detaylandırılmıştır. Çalışmanın üçüncü kısmında, arama konferanslarında elde edilen ortak bulgular çerçevesinde Türkiye'de 81 il düzeyinde kadınların yaşadığı ortak 9 temel sorun alanlarına ve bunların genel tanımları ele alınmıştır. Çalışmanın çözüm önerileri bölümünde ise, Türkiye'nin 81 ilinde kadınların karşılaştığı sorunlar göz önünde bulundurularak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla katılımcılar tarafından belirlenen sorunlara yönelik politika ve çözüm önerileri sunulmuştur.

³ Bu çalışma, TEPAV tarafından gerçekleştirilen bir projenin sonuç raporudur. Bu kapsamda proje bağlamında etik onay izni alınmamıştır. Çalışma, bir projeden üretilmiş ve etik onay belgesi için geriye dönük süreç işletilemeyeceği için çalışma bu konudan muaf tutularak makale değerlendirme süreci işletilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Kavramsal Çerçeve

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeklerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında eşit haklara, fırsatlara ve sorumluluklara sahip olması anlamına gelmektedir (Ecevit, 2021). Bu kavram, biyolojik cinsiyetten ziyade toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen cinsiyet rollerini ele alarak, bu rollerin yarattığı eşitsizlikleri analiz eder (Butler, 2019). Toplumsal cinsiyet eşitliği yalnızca yasal düzenlemelerle sağlanabilecek bir hedef değil; toplumsal normların, değerlerin ve davranış kalıplarının dönüşümünü gerektiren derinlemesine bir süreçtir. Connell (2018), toplumsal cinsiyetin dinamik ve sosyal ilişkiler sistemi içinde sürekli yeniden üretilen bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Bu yapı; eğitim, istihdam, siyasi katılım ve karar alma mekanizmaları gibi yaşamın her alanında etkisini göstermektedir. Cinsiyet rolleri çocukluktan itibaren öğrenilip içselleştirilmekte ve bu durum, toplumsal eşitsizliklerin sürdürülmesine zemin hazırlamaktadır (Sancar, 2020).

Toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları, feminist teorinin gelişimiyle birlikte şekillenmiş ve farklı aşamalardan geçmiştir. Birinci dalga feminizm döneminde (19. yüzyıl - 20. yüzyıl başları) kadınların temel haklara erişimi, mücadelelerin odak noktası olmuştur. Oy hakkı, eğitim hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel haklar bağlamında ele alınan dönem, liberal feminist hareketin temellerini oluşturmuştur (Donovan, 2015). İkinci dalga feminizm döneminde (1960'lar - 1980'ler), "kişisel olan politiktir" sloganı özel alan-kamusal alan ayrımını sorgularken, de Beauvoir'ın (1949) *İkinci Cins* eseri ve Friedan'ın (1963) *Kadınlığın Gizemi* adlı çalışması, kadınların toplumsal rollerine eleştirel bir bakış açısı sunmuştur. Bu dönemde feminist hareket, kadınların ev içi emek ve bakım rollerine odaklanarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yapısal karakterini görünür kılmıştır. Üçüncü dalga feminizm ise (1990'lar ve sonrası), Butler'ın (1990) performatif toplumsal cinsiyet teorisi ile toplumsal cinsiyetin değişken ve inşa edilen bir yapı olduğunu ortaya koymuştur. Crenshaw'ın (1989) kesişimsellik yaklaşımı ve queer teori gibi post-yapısalcı feminist eleştiriler de bu dönemde önemli bir yer tutmuştur. Walby (2020), toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yalnızca kadın-erkek ikiliği üzerinden değil, sınıf, etnisite, cinsel yönelim gibi diğer toplumsal kategorilerle birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, farklı kadınlık deneyimlerinin ve çoklu dezavantaj durumlarının anlaşılmasını mümkün kılmaktadır.

Scott (1986), toplumsal cinsiyeti dört temel boyut üzerinden analiz etmiştir: Kültürel semboller (toplumsal cinsiyetin mitler ve kültürel

temsiller yoluyla yeniden inşası), normatif kavramlar (dini, eğitsel, yasal ve politik söylemler), toplumsal kurumlar (aile, eğitim, işgücü piyasası ve devlet) ve öznel kimlik (bireylerin toplumsal cinsiyet kimliklerini içselleştirme süreçleri). Bu analiz çerçevesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin çok boyutlu yapısını anlamaya yönelik önemli bir teorik araç sunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında eğitim, istihdam, siyasi katılım ve karar alma mekanizmalarına erişim temel bileşenler arasında yer almaktadır (Dedeoğlu ve Elveren, 2017). Özellikle eğitim, bireylerin cinsiyet rollerini sorgulamalarını ve eşitlikçi bir bakış açısı geliştirmelerini sağlayan kritik bir alandır. Aynı şekilde, kadınların işgücüne katılım oranının artırılması, ekonomik bağımsızlıklarının sağlanması açısından hayati öneme sahiptir. Kadınların karar alma mekanizmalarında ve siyasi katılım süreçlerinde daha fazla yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşmasına katkı sunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ölçülmesi, eşitsizliklerin boyutlarını somut bir şekilde ortaya koymak ve etkin politikalar geliştirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu gibi uluslararası endeksler, eğitim, sağlık, ekonomik katılım ve siyasi temsil gibi alanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ölçerek ülkelerin performansını değerlendirmektedir (World Economic Forum [WEF], 2023). Bu tür ölçümler, ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda mevcut durumlarını tespit etmelerine ve bu hedeflere ulaşma yolundaki ilerlemelerini izlemelerine olanak sağlar. Bu ölçümler, sadece mevcut eşitsizliklerin boyutlarını belirlemekle kalmaz; aynı zamanda hangi alanlarda iyileştirme yapılması gerektiğini de gösterir. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşmak, yalnızca istatistiki verilerle sağlanabilecek bir süreç değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının başarısı, veriye dayalı analizler ve sürekli izleme süreçleriyle güçlendirilmeli; aynı zamanda bu politikaların yerel ve ulusal düzeyde somut eylem planlarıyla desteklenmesi gerekir. Politikaların izlenebilirliği ve başarı oranı, etkin stratejilerin geliştirilmesi için gereklidir. Özellikle yerel düzeyde uygulamalar, toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarına uygun çözümler üretmelidir.

Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğindeki Genel Görünümü

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve çalışmaları, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Dünya Ekonomik Forumu gibi kuruluşlar, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda veri toplamak, analiz yapmak ve politika önerileri sunmak için çeşitli endeksler ve raporlar hazırlamaktadır. Son yıllarda Türkiye'de yapılan araştırmalar, toplumsal cinsiyet eşitliğini değerlendirirken, kadınların ekonomik ve sosyal konumlarının giderek kötüleştiğini göstermektedir. 2021 yılında Birleşmiş Milletler'in Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne göre, Türkiye 191 ülke arasında 68. sırada yer almıştır (United Nations Development Programme-UNDP, 2022), 2022 Dünya Ekonomi Forumu Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda, Türkiye 146 ülke içinde 124. sırada yer almaktadır (World Economic Forum, 2022). Türkiye'nin uluslararası alanda cinsiyet eşitsizliği konusunda olumsuz bir imaj sergilemesinin ardında, yerel ve bölgesel düzeyde, kadınlar ile erkekler arasındaki farkların derinleşmesine bağlı olarak açıklanabilir. Bu durumu daha iyi anlamak için, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel unsurlarını oluşturan "kararlara katılım/temsiliyet, ekonomiye katılım, eğitim ve sağlık" gibi dört ana göstereyi temel alarak Türkiye'deki kadınların mevcut durumunu incelemek önemlidir (United Nations Development Programme, 2021). Belirlenen göstergeler üzerinden Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin genel görünümü şöyledir:

Temsiliyet: Bu endeks, siyasi karar alma mekanizmalarına kadınların katılım düzeyi ile yakından ilişkilidir. Bu kavram, kadınların siyasi süreçlerde ne kadar temsil edildiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusundaki ilerlemeyi değerlendirmek için önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Kadınların siyasi arenadaki varlığının artması, politika yapımında daha kapsayıcı ve çeşitlilikçi kararlar alınmasına katkı sağlamakta ve toplumun genel refahını artırmaktadır. Bu endeks üzerinden Türkiye'nin genel durumu şöyledir:

- **Türkiye'de, yerel yönetim birimlerinde karar verici pozisyonda kadınların yalnızca, yüzde 13'ü yer almaktadır:** 2019 yerel seçim verilerine göre, Türkiye'de toplam 1.389 belediye başkanı görev yapmaktaydı ve bu başkanlardan sadece yüzde 3'ü, yani 41'i kadındı. Büyükşehirlerde ise 30 büyükşehir belediye başkanından yalnızca 2'si kadındı. Ayrıca, Türkiye genelindeki 18,196 köy muhtarından sadece 115'i ve 32,019 mahalle muhtarından yalnızca 970'i kadınlar tarafından

yönetiliyordu (Yüksek Seçim Kurulu, 2019). Geçtiğimiz aylarda (31 Mart 2024 tarihinde) yapılan Mahalli idareler Seçimlerinde, 11 ilde kadın belediye başkan adayları kazanmıştır. Aydın, Diyarbakır, Eskişehir, Gaziantep ve Tekirdağ olmak üzere 5 büyükşehir belediyesi kadın başkanlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Aynı seçimlerde, kadın muhtar sayısı önemli oranda artarak bin 134'ten 2 bin 150'ye çıkmıştır. Bu, yaklaşık yüzde 100'lük bir artışa işaret etmektedir (Yüksek Seçim Kurulu, 2024).

- **Türkiye'de parlamentoda yer alan kadın oranı yüzde 20,1'dir** (YSK, 2023). 2023 yılında Türkiye'de düzenlenen 28. Dönem Milletvekilliği Seçimleri'nde, parlamentoda kadınların temsil oranı yüzde 20,1'dir. Bu oran, bir önceki 27. Dönem'deki yüzde 17,1'lik kadın temsil oranından daha yüksektir. 28. Dönem'de, parlamentoya en yüksek oranda kadın milletvekili gönderen parti Yeşil Sol Parti olmuştur. Bu parti, 61 milletvekilinden 30'unu kadın olarak göndermiş ve böylece yüzde 49 gibi oldukça yüksek bir kadın temsil oranına ulaşmıştır; bu oran diğer partilere göre önemli ölçüde daha yüksektir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 267 milletvekilinin 50'sinin kadın olması neticesinde yüzde 18,7 gibi bir kadın milletvekili oranına ulaşmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 169 milletvekilinden 30'unun kadın olması ile yüzde 17'lik bir kadın temsil oranına sahip olduğunu kaydetmiştir. İYİ Parti'nin toplam 44 milletvekilinden 6'sının kadın olması, parti adına yüzde 13,7'lik bir kadın temsil oranını işaret etmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise 50 milletvekilinden 4'ünün kadın olmasıyla yüzde 8'lik bir kadın temsil oranına sahiptir. Bu veriler, Türkiye'nin 28. Dönem Milletvekilliği Seçimleri'nde kadın temsiline partiler bazında nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. (Yüksek Seçim Kurulu, 2023; Cumhuriyet Gazetesi, 2023).
- **2023 yılında Türkiye'de atanmış kadın vali oranı yüzde 2,4 iken, kadın kaymakam oranı yüzde 10 olarak kaydedilmiştir.** 2023 yılında Türkiye genelinde sadece 2 kadın vali atanmıştır ve bu valiler Afyon ve Yalova gibi illerde görev yapmaktadır. Aynı yıl içinde toplam 973 kaymakamdan yalnızca 101'i kadındır. (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023).
- **Yükseköğretimde görevli profesörler arasında kadın profesörlerin oranı yüzde 32,4 olarak belirlenmiştir** (Yüksek Öğretim Kurumu, 2022). 2022 istatistiklerine göre hesaplanan bu veri, akademik alanda cinsiyetler arası dengesizliğin hala devam ettiğini göstermektedir. Kadınların profesörlük pozisyonlarında temsil edilme oranının hala

düşük olduğu anlaşılmaktadır. Eşitlikçi politikaların ve teşviklerin önemi, akademiye daha fazla kadın profesörün yeteneklerini ve potansiyelini ortaya çıkarabilmeleri için desteklenmesini sağlamaktadır.

- **Türkiye genelinde benzer işlerde çalışan kadınların ücret oranı yüzde 23,6 iken, erkeklerin ücret oranı yüzde 66,1'dir.** Türkiye'de benzer işler için cinsiyetler arası ücret eşitsizliği oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir. Ortalama olarak, kadınlar erkeklere göre yüzde 23,6 oranında daha düşük ücret almaktadır. Örneğin, aynı pozisyonda çalışan bir erkek meslektaşıyla karşılaştırıldığında, kadınlar yüzde 66,1 oranında daha az ücret alabilmektedir. Bu durum, cinsiyet temelli ücret adaletsizliğinin hala ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir ve toplumda eşitlikçi önlemlerin alınması gerekliliğini vurgulamaktadır (Kavas, A; Düşündüre, A. ve Avşar, İ., 2020).

Eğitim: Bu endeks, toplumsal cinsiyet eşitliğinin eğitim alanındaki yansımalarını ölçmek amacıyla kullanılır. Eğitim endeksi, kadınlar ve erkekler arasında eğitim fırsatları ve erişimine dayalı olarak ele alınır. Okuryazarlık Oranı, İlköğretimden Üniversiteye Eğitim Süreci ve Eğitim Seviyeleri Arasındaki Cinsiyet Eşitsizliği eğitimin endeksinin üç ana bileşenini oluşturur. Bu endeks üzerinden Türkiye'nin genel durumu şöyledir:

- **Türkiye genelinde, 25 yaş ve üzerindeki toplam nüfusun en az lise ve üstü eğitime sahip kadınların oranı yüzde 33 seviyelerindedir.** Erkeklerde ise bu oran yüzde 46 düzeyindedir. Bu veriler, ülkedeki cinsiyetler arası eğitim düzeyi farklılıklarını göstermektedir. Erkekler, lise ve üstü eğitime sahip olma konusunda kadınlara kıyasla biraz daha avantajlı durumdadır (Kavas, A; Düşündüre, A. ve Avşar, İ., 2020).
- **Türkiye'de 25 yaş ve üzerinde yükseköğretim mezunu olan kadınların oranı yüzde 20,9'dur.** Türkiye genelinde, 25 yaş ve üzerindeki nüfus içinde yükseköğretim mezunu olan kadınların oranı yüzde 20,9 iken, erkeklerin oranı yüzde 25,1 olarak belirlenmiştir. Bu veriler, yükseköğretim düzeyinde kadınların, erkeklere kıyasla daha düşük bir oranda temsil edildiklerini göstermektedir. (Türkiye İstatistik Kurumu/TÜİK, 2023a).

- **Türkiye'de yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 67'dir.** 2023 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan araştırma kapsamında derlenen bu veri, Türkiye'de kadınların eğitim düzeyinin artmasıyla işgücüne katılım oranlarının olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. İşgücüne katılım oranları Türkiye'de eğitim seviyesine göre değişmektedir: Okuryazar olmayan kadınlar için yüzde 12,8, ilköğretim mezunu kadınlar için yüzde 25,3, lise mezunu kadınlar için yüzde 32,5, mesleki veya teknik lise mezunu kadınlar için yüzde 38,5 ve yükseköğretim mezunu kadınlar için yüzde 67,6'dır. (Türkiye İstatistik Kurumu/TÜİK, 2023a).
- **Türkiye'de kadınların yüzde 15,9'u eşlerinden daha yüksek eğitim seviyesine sahiptir.** TÜİK'e göre, kadınların yüzde 39,4'ü eğitim seviyesi kendilerinden yüksek olan erkeklerle evlidir. Eğitim seviyeleri birbirine eşit olan çiftlerin oranı yüzde 42,8 iken, kadınların eşlerinden daha yüksek eğitilmiş olduğu durumlar yüzde 15,9 olarak kaydedilmiştir. (Türkiye İstatistik Kurumu/TÜİK, 2023a).

Ekonomiye katılım: Toplumsal cinsiyet eşitliğinde kadınların ekonomiye katılımları, başka bir ifadeyle işgücüne aktif olarak dahil olmaları ve ekonomik hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmaları anlamına gelir. Bu, kadınların işgücüne katılımını teşvik etmek, eşit iş fırsatları sağlamak, ücret adaletini sağlamak ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını desteklemek için alınan önlemleri içerir. Ekonomiye katılım başlığı altında Türkiye'deki genel görünüm şöyledir:

- **Türkiye'de kadınların istihdam oranı, erkeklerin istihdam oranının yarısından azdır.** Türkiye İstatistik Kurumu'nun yaptığı analize göre, 15 yaş ve üzeri istihdam edilenlerin oranı yüzde 45,2 olarak belirlenmiştir. Bu oran, kadınlarda yüzde 28,0 iken erkeklerde yüzde 62,8'dir. (Türkiye İstatistik Kurumu/TÜİK, 2023a).
- **Türkiye genelinde kadınların yarı zamanlı çalışma oranı yüzde 16,4 olarak tespit edilmiştir.** TÜİK araştırmasına göre, Türkiye'deki yarı zamanlı çalışanların toplam istihdam içindeki payı yüzde 9,9'dur. Bu oran kadınlarda yüzde 16,4, erkeklerde ise yüzde 7 olarak tespit edilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu/TÜİK, 2023a).
- **25-49 yaş aralığındaki ve evlerinde 3 yaşından küçük çocuğu bulunan kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 26,1 olarak saptanmıştır.** Türkiye'de 25-49 yaş aralığındaki çocuğu olan kadınların istihdam

oranı yüzde 26,1 olarak belirlenmiştir. Aynı yaş grubundaki erkeklerin istihdam oranı ise yüzde 89,1 seviyesindedir. Bu veriler, çocuk sahibi kadınların istihdamda erkeklere göre daha düşük katılım oranına sahip olduğunu göstermektedir. Anne olmanın işgücüne katılımı etkileyecek faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu/TÜİK, 2023a).

Sağlık: Toplumsal cinsiyet eşitliğinde sağlık endeksi, toplumun kadınlar ve erkekler arasında sağlık hizmetlerine erişim ve sağlık sonuçları açısından eşitlik düzeyini ölçen bir göstergedir. Bu endeks, toplumun kadınların ve erkeklerin sağlıkla ilgili farklı ihtiyaçlarına ve eşitsizliklerine odaklanarak, cinsiyet temelli sağlık eşitsizliklerini belirlemeye yardımcı olur. "Sağlık" başlığı altında Türkiye'deki genel görünüm şöyledir:

- **Türkiye'de doğumda beklenen yaşam süresi kadınlar için 81,3 yıl, erkekler için ise 75,6 yıldır.** Bu veri, kadınların genellikle erkeklere kıyasla daha uzun bir yaşam süresine sahip olduğunu göstermektedir. Doğuşta beklenen yaşam süresi, ülkedeki sağlık hizmetleri, yaşam koşulları ve diğer faktörlerin bir göstergesidir ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadınların sağlık ve yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilecek bir veridir. (TÜİK, 2023b).
- **Türkiye'de toplam doğurganlık hızı 1,62 çocuktur.** Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurganlık yaşam dönemi boyunca ortalama kaç çocuk doğurduğunu ifade eden bir demografik göstergedir. Türkiye'de doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,38 çocuk iken, 2022 yılında 1,62 çocuğa gerilemiştir (TÜİK, 2023b).

Toplumsal cinsiyet eşitliği endekslerine ek olarak, Türkiye'de her 10 kadından 4'ünün hayatında en az bir defa şiddete maruz kaldığı düşünüldüğünde her türlü şiddete (fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik) yönelik mevcut durum analizlerini de ele almakta fayda vardır:

- **Türkiye, Avrupa ve OECD ülkeleri arasında kadınların erkeklerden fiziksel veya cinsel şiddet gördüğü oranın en yüksek olduğu ülke olarak dikkat çekmektedir.** Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) verilerine göre, Türkiye'de kadına yönelik şiddet oranı yüzde 38'e ulaşmaktadır. Bu oran, her 10 kadından 4'ünün hayatlarında en az bir kez erkek şiddetine maruz kaldığını göstermektedir (Euronews, 2022). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 2022 yılı araştırmasına göre, Türkiye'de 334 kadın erkekler tarafından öldürülmüş ve 245 kadın şüpheli şekilde hayatını kaybetmiştir. Büyükşehirler,

kadın cinayetlerinin yoğun olarak yaşandığı bölgeler arasında öne çıkmaktadır. Örneğin, 2022'de İstanbul'da 64, İzmir'de 19, Ankara'da 17, Antalya'da 13, Adana'da 10, Şırnak, Mersin ve Konya'da ise 9'ar kadın cinayeti kaydedilmiştir. Bu istatistikler, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2022).

Yukarıda toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel göstergeleri üzerinden yapılan mevcut durum analizlerine göre Türkiye'de kadınların kararlara veya karar alma mekanizmalarına katılımının düşük olduğuna ilişkin yorum yapmak yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği endekslerindeki zayıf performansı, ekonomik gelişmeye yönelik politikalar kadar toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele politikalarına da ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin 81 ilinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda gösterdiği performansın farklılıklar gösterdiği unutulmamalıdır. Her il, kadınların eğitim, istihdam, sağlık ve siyasi katılım gibi alanlarda yaşadığı eşitsizliklerde kendine özgü dinamiklere sahiptir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için uygulanan politikaların ve programların tasarımında, her ilin özel ihtiyaçlarını ve güçlü yönlerini dikkate almak büyük önem taşır.

81 İilde Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunların Toplumsal Cinsiyet Eksenindeki Genel İncelemesi

TEPAV tarafından yürütülen *81 İl Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Genel Görünümü* başlıklı proje, Türkiye'deki 81 ilde kadınların karşılaştığı çeşitli sorunları belirlemek ve yaygın problemlere yönelik çözüm önerileri geliştirmek amacıyla hayata geçirilmiştir. TEPAV'ın finansal desteğiyle ve çalışmanın yazarının liderliğinde yürütülen projenin temel amacı, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde kadın temalı bildirgeler hazırlamaktır. Bu çalışmada da 81 ili bünyesinde barındıran ve 9 farklı şehirde düzenlenen arama konferanslarının genel sonuçlarını yansıtmak amacıyla öncelikle ulusal düzeyde katılımcı bir yöntemle ele alınan ve 81 ilde de ortaklaşan kadın sorunlarının ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin paylaşılması hedeflenmektedir.

Arama konferansı yöntemi temel alınarak yüzyüze yürütülen toplantıların gerçekleştiği iller, Samsun, Antalya, İzmir, Sivas, Erzurum, Kocaeli, İstanbul, Diyarbakır ve Ankara'dır. Bu illerde düzenlenen konferanslara, yakın komşu illerden katılım sağlanmıştır. Yüzyüze gerçekleştirilen toplantılar kapsamında merkez iller seçilirken; ulaşılabilirlik ve mesafe koşullarının yanı sıra; sosyo-ekonomik durum, kültürel ve coğrafi açıdan birbirine yakınlık gösteren diğer komşu illerin özelliklerini yansıtması da dikkate alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Arama konferanslarının düzenlendiği iller ve merkez ildeki toplantıya katılım sağlayan komşu iller

Toplantının yapıldığı merkez il	Samsun	Antalya	İzmir	Sivas
Toplantı tarihi	5 Kasım 2022	12 Kasım 2022	20 Kasım 2022	26 Kasım 2022
Merkez ildeki toplantıya katılım sağlayan komşu iller	Amasya	Afyonkarahisar	Aydın	Çorum
	Artvin	Burdur	Balıkesir	Elazığ
	Giresun	Isparta	Denizli	Kayseri
	Ordu	Muğla	Kütahya	Malatya
	Rize		Manisa	Tokat
	Sinop		Uşak	Tunceli
	Trabzon			Yozgat
	Erzurum	Kocaeli	Ankara	İstanbul
3 Aralık 2022	10 Aralık 2022	18 Mart 2023	19 Mart 2023	21 Mart 2023
Ağrı	Bartın	Aksaray	Çanakkale	Adana
Ardahan	Bilecik	Çankırı	Edirne	Adıyaman
Bayburt	Bolu	Eskişehir	Kırklareli	Batman
Bingöl	Bursa	Karaman	Tekirdağ	Bitlis
Erzincan	Düzce	Kırıkkale		Gaziantep
Gümüşhane	Karabük	Kırşehir		Hakkari
İğdır	Kastamonu	Konya		Kahramanmaraş
Kars	Sakarya	Nevşehir		Kilis
Muş	Yalova	Niğde		Mardin

Van	Zonguldak	Mersin
		Osmaniye
		Siirt
		Şanlıurfa
		Şırnak

Arama konferanslarının tasarımında katılımcı sayısı ve profilinin belirlenmesi öncelikli olmuştur. Kadın sorunu, toplumsal bir sorun olarak kabul edildiği için; konferansların planlaması, bölgeyi iyi tanıyan, kadın sorunlarına ilişkin gözlemleri yapabilecek yetkinliğe sahip olan ve yerel kadın sivil toplum örgütlerinin tavsiyeleri dikkate alınarak yapılmıştır. Bu doğrultuda, akademisyenler, muhtarlar, baro, oda ve borsa temsilcileri, sivil toplum örgütü temsilcileri, kooperatif üyeleri, yerel kanaat önderleri ve iş insanlarına, TEPAV aracılığıyla davetler gönderilmiştir.

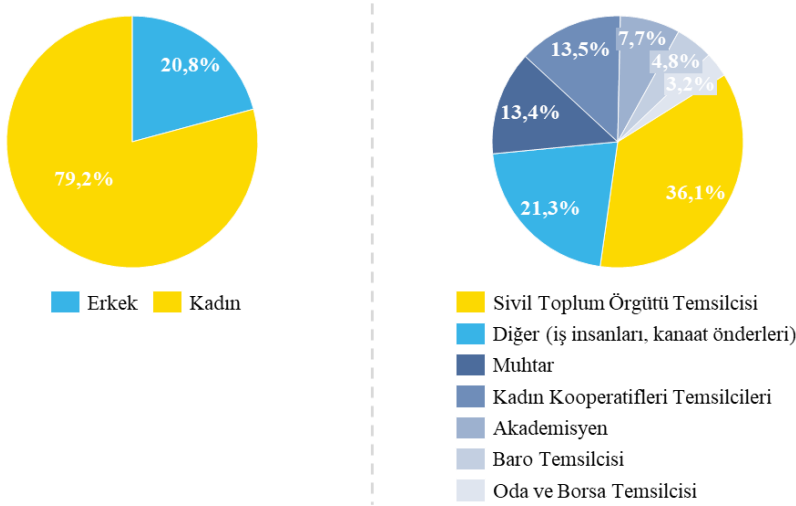
Yapılan geniş katılımlı arama konferanslarında, kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık amacıyla uygulanan cinsiyet kotası, erkekler için yüzde 20 oranında belirlenmiştir.

Şekil 1 : 81 İl düzeyinde arama konferansları

TEPAV liderliğinde gerçekleştirilen 9 aşamalı çalıştaylar, toplamda 2085 kişinin katılımını sağlamıştır. Katılımcıların yüzde 79,18'i (1651 kişi) kadınlar, yüzde 20,82'si (434 kişi) erkeklerden oluşmaktadır. Kadın sorununun ulusal bir mesele olarak kabul edilmesi sebebiyle, partiler üstü bir yaklaşım benimsenerek düzenlenen çalıştaylara; sivil toplum kuruluşları

temsilcileri, muhtarlar, akademisyenler, kadın kooperatiflerinin üyeleri, oda ve borsa temsilcileri, bölgenin kanaat önderleri ve iş insanları katılım sağlamıştır. Çalıştaylara en fazla katılım yüzde 36,12 ile sivil toplum örgütü temsilcilerinden gelmiştir. Sivil toplum örgütlerini, yüzde 21,25 ile bölgenin kanaat önderleri ve iş insanları, yüzde 13,48 ile kadın kooperatiflerinin üyeleri, yüzde 13,38 ile muhtarlar, yüzde 7,72 ile akademisyenler, yüzde 4,84 ile baro temsilcileri ve yüzde 3,21 ile oda ve borsa temsilcileri takip etmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Kadın çalıştayları katılımcılarının demografik bilgileri

Türkiye'de Ulusal Düzeyde Ortaklaşan Kadın Sorunları ve Bu Sorunların Genel Tanımları

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye genelinde kadınların karşılaştığı sorunları tespit etmek amacıyla 81 il düzeyinde gerçekleştirilen kadın çalıştaylarının sonuçları ele alınmıştır. Bu çalıştaylar sonucunda il ve bölge düzeyinde ele edilen veriler sonucunda ulusal düzeyde katılımcı yöntemle hazırlanan kadın sorunlarına ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Çalışma, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve temel sorun alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Ana başlıklar, temel sorunları ifade ederken; alt başlıklar, bu sorunlarla ilişkili ve ilgili olan, il ve bölge düzeyinde tartışılan diğer konuları kapsamaktadır. Ulusal düzeyde kadın sorunlarının belirlenmesi sürecinde, bu ana ve alt başlıklar dikkate alınarak, sorunların çözümüne yönelik politika önerileri geliştirilmiştir.

Çalışma kapsamında il ve bölge düzeyinde yapılan çalıştaylardan elde edilen bulgulara göre, Türkiye genelinde kadınların yaşadığı ortaklaşan 9 temel sorun alanı ve bu sorunlarla ilgili 53 adet alt başlık olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda, ortaklaşan unsurlar kapsamında katılımcılar tarafından belirlenen sorun alanları, genel tanımları ve bu sorun alanları ile ilgili diğer alt başlıklara yönelik bilgiler sunulmuştur.

- **Sorun alanı-1: Kadınlara yönelik toplumsal rollerin ve kadın üzerinden yaratılan algının kadınların yaşamlarını (aile içi, ekonomik, sosyal, vb.) olumsuz yönde etkilemesi**
 - **Genel tanım:** Toplumsal baskı, ötekileştirme ve aile içi sorumlulukların eşit olmayan dağılımı gibi faktörler, kadınların yaşamın çeşitli alanlarından uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bu durum, kadınların sosyal, ekonomik ve politik yaşama katılımlarını engelleyen temel faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi ve geleneksel yapıların devam ettirilmesi, kadınların üzerindeki bu baskıların sürekliliğini sağlamakta ve ötekileştirilmelerine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, aile içinde sorumlulukların eşit bir şekilde paylaşılmaması, kadınların iş gücü piyasasına tam anlamıyla katılmalarını ve sosyal hayatta aktif roller üstlenmelerini zorlaştırmaktadır. Bu sorunlar, kadınların kapsayıcı kalkınma süreçlerine tam olarak katılımlarını engelleyen önemli engeller arasında yer almaktadır.
 - **Tartışılan diğer alt başlıklar:**
 1. Kadınlar üzerindeki toplumsal baskı ve ötekileştirme nedeniyle kadının aile içi sorumluluklarını artırması ve sosyal hayattan uzaklaşması,
 2. İller genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları, sendikal haklar alanında bilgilendirme faaliyetlerinin yeterli düzeyde yapılmaması,
 3. Kadın haklarını (sendikal hak, miras hakkı, vs.) koruyan derneklerin, nitelik ve nicelik olarak yetersiz olması
 4. Kadınların sosyal haklardan (mal, miras, vs.) mahrum kalması

- **Sorun alanı-2: Kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişim sorunu**
 - **Genel tanım:** Özellikle kırsal alanlarda yeterli olanakların sunulmaması nedeniyle kadınlar ve kız çocukları eğitime erişimde zorluk çekmektedirler.
 - **Tartışılan diğer alt başlıklar:**
 5. Cemaatlerin ve Sıbyan Mekteplerinin, kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimini olumsuz yönde etkilemesi,
 6. Özel okulların açılması ile birlikte devlet okullarında kalitenin düşmesi ve ücretlerin herkesin kesesine uymaması,
 7. Kız çocuklarının erken yaşta evlilikler yapmaları/başlık parası için zorla evlendirilmeli nedeniyle eğitime devam edememesi,
 8. Kırsal alanda taşınmalı eğitim sisteminin, kız çocuklarının eğitime erişimini engellemesi,
 9. Çocuk gelişimi için gerekli kurumların nicelik ve nitelik açısından yetersiz olması,
 10. Eğitim-öğretim döneminde kız çocuklarının barınma sorunu,
 11. Aşiret mensubu çocukların akran zorbalığı eğiliminde olmalarının, özellikle kız çocuklarının eğitime erişimini engellemesi.
- **Sorun alanı-3: Kadınların ekonomik özgürlüklerinin azalması**
 - **Genel tanım:** Özellikle kırsal bölgelerde yeterli olanakların sağlanamaması, kadın ve kız çocuklarının eğitime erişiminde önemli zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum, eğitim hizmetlerine ulaşımın sınırlı olması ve eğitim altyapısının yetersizliği gibi faktörlerle daha da kötüleşmektedir. Kırsal alanlardaki bu eksiklikler, cinsiyet eşitliği ve eğitimde fırsat adaleti konularında ciddi engeller oluşturmakta, kadın ve kız çocuklarının eğitim süreçlerine tam olarak katılmalarını zorlaştırmaktadır.
 - **Tartışılan diğer alt başlıklar:**
 12. Akraba evlilikleri sonucunda engelli bireylerin doğması,

13. Kadınların ev ve bakım işleri nedeniyle iş gücüne katılamaması (kreş ve bakımevi sayısının yetersiz olması),
14. Ev hanımlarının sosyal güvence haklarının olmaması,
15. Girişimci kadınlara yeterli destek verilmemesi (özellikle ev içi üretime destek mekanizmaları yetersiz),
16. Eşit iş eşit ücret politikasının uygulanamaması,
17. Mevsimlik tarım işçilerinin kreş sorunu (çocuk bakımı nedeniyle mevsimlik tarım işçilerinin iş gücüne dahil olamaması),
18. Tarımdan gelir eden ailelerde kadınların düzenli iş sahibi olamaması,
19. Tarımda yerel istihdam olanaklarının kullanılmaması,
20. Kadınların kırsal alanda sosyal güvencesi olmaksızın istihdam edilmesi ve kayıt dışı çalışmaları
21. Hizmet ve sanayi sektöründe çalışan kadınların, çalışma hayatlarında güçlük çekmesi
22. Eğitimli kadınların istihdam olanaklarının sınırlı olması ve cam tavan sendromu yaşamaları,
23. Kadınların illerinde yaşadıkları işsizlik sorunu nedeniyle başka illere göç etmesi,
24. Kırsal alanlarda Bütünşehir Yasası'nın uygulamaları sonucunda hayvancılığın bitmesi ve geçimini hayvancılıktan sağlayan kadınların bu alandaki ekonomik özgürlüklerini kaybetmeleri,
25. Kadınların hamilelik, vb. gerekçelerle işe alınmaması,
26. 18 yaşını doldurmuş ve sosyal hizmetlerden ve sığınma evlerinden ayrılan kadınların istihdam ve barınma sorunları
27. Kalıplaşmış meslek cinsiyetleri sebebiyle kadın istihdamında çeşitlilik olmaması,
28. Kadınların sendikal haklarını kullanamamaları, ekonomik anlamda onların mağduriyetlerini artırması,

29. Engelli kadınların iş gücüne dahil olamaması/ engelli kadınlara yönelik hizmetlerin sınırlı olması,
 30. Kadınlara yönelik iş alanlarının sınırlı olması,
 31. Çeşitli cemaat ve vakıf yapılanmaların, dini duyguları istismar edecek şekilde kadınların çalışmalarının günah olduğu fikrini benimsetmesi,
 32. Kadınların, emekli, dul vb. maaş alabilmeler için eşleri tarafından boşanmaya zorlanmaları,
 33. Çalışma hayatında kadınların karşılaşmış olduğu çalışma koşullarının zorluğu,
 34. Engelli çocuk annelerinin, sosyal ve maddi desteklerden yoksun bırakılmaları.
- **Sorun alanı-4: Kadına yönelik her türlü şiddetin son yıllarda artması**
 - **Genel tanım:** Kadına yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet vakalarında artış gözlemlenmektedir. Bu tür şiddet biçimleri, kadınların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlıklarını ve güvenliklerini ciddi şekilde tehdit etmekte, onların sosyal, ekonomik ve psikolojik refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Şiddetin bu çeşitli yönleri, kadınların toplumsal hayata tam anlamıyla katılmalarını engelleyen, onları marjinalleştiren ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.
 - **Tartışılan diğer alt başlıklar:**
 35. Kadınların fiziksel ve psikolojik şiddete uğraması,
 36. Namus ve töre gerekçesiyle işlenen kadın cinayetleri,
 37. Cinsel istismar (fuhuş, tecavüz, ensest ilişki mağduru olma)
 38. İş hayatında mobing tehlikesi ile karşı karşıya kalma,
 39. Kadınların boşanma aşamasında ve boşanma sonrasında fiziksel ve psikolojik şiddete uğramaları
 40. İl genelinde sığınma evlerinin nitelik ve nicelik açısından yetersiz ve güvensiz olması nedeniyle şiddetin artması,

41. Uyuşturucu ve madde kullanımından kaynaklı olarak kadına yönelik şiddet vakalarının artması
42. 18 yaşını doldurmuş ve sosyal hizmetlerden ayrılan genç kızların istihdam ve barınma sorunlarının şiddeti artırması
43. Akraba evliliklerinin yoğun olarak görülmesi
44. Ulusal medya kanalları üzerinden yayımlanan kadın programları şiddeti artırması,
45. Kadın intihar vakalarını artması,
46. Bireylere aile danışmanlık hizmetlerinin yeterli düzeyde verilmemesi
47. Başlık parası uğruna erken yaşta yapılan evlilikler,
48. Kadına şiddetin engellenmesi yönünde mevzuat yetersizliği.

- **Sorun alanı-5: Kadınların karar alma mekanizmalarına aktif katılmamaları**

- **Genel tanım:** Kadınların siyasi parti örgütlenmeleri, seçim süreçleri ve yerel yönetim birimleri gibi karar alma mekanizmalarına aktif katılımı yetersiz kalmaktadır. Bu durum, kadınların politika yapma süreçlerinde etkin roller üstlenmelerini engelleyen önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki temsiliyet eksikliği, politik eşitlik ve toplumsal cinsiyet adaleti açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir.
- **Tartışılan diğer alt başlıklar:**
 49. Yerel yönetim birimlerinde kadınların karar verici noktada işe alınamamaları
 50. Siyasi parti örgütlenmelerinde kadınlara yeterince kota ayrılmaması
 51. Muhtar, belediye başkanı kaymakam, vali gibi söz hakkına sahip alanlarda kadın temsiline yeterli olmaması
 52. İl genelinde kadınların özgür oy tercihlerine müdahale edilmesi,
 53. İl genelinde milletvekilliği seçimlerinde kadınlara yer verilmemesi.

- **Sorun alanı-6: Kadınlar arasında alkol ve madde kullanımının artması**
 - **Genel tanım:** Şiddet ve işsizlik gibi stres kaynakları, kadınlar arasında psikolojik sorunların artmasına ve sonuç olarak alkol ile madde kullanım oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, sosyal ve ekonomik baskıların kadınların ruh sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkileri göstermektedir. Alkol ve madde kullanımındaki artış, bu sorunlarla başa çıkmak için kullanılan başa çıkma mekanizmalarının bir yansıması olarak kabul edilebilir.
- **Sorun alanı-7: Göçmenler, sığınmacılar ve mültecilerden kaynaklı olarak kadın sorunlarının artması (güvenlik, şiddet, vb.)**
 - **Genel tanım:** Ulusal düzeyde yaşanan düzensiz göçler ve bu süreçte kentlere yerleşen göçmen, sığınmacı ve mültecilerin varlığı, kadınlara yönelik sorunların (güvenlik, şiddet vb.) artmasına neden olmaktadır. Göçmen, sığınmacı ve mültecilerin yerleştiği kentlerde, sosyal hizmetlerin ve altyapının yetersizliği nedeniyle güvenlik sorunları ve şiddet vakaları özellikle kadınlar için artmaktadır. Bu durum, kadınların günlük yaşamlarında karşılaştıkları riskleri artırarak, onların güvenliklerini ve toplumsal entegrasyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir.
- **Sorun alanı-8: Kadınların kamu hizmetlerine erişimde zorluk çekmeleri (güvenlik, aydınlatma, toplu taşıma, sosyal ve kültürel olanaklar, sağlık, rehberlik ve psikolojik danışmanlık)**
 - **Genel tanım:** Kadınlar, kamu hizmetlerine erişimde önemli zorluklar yaşamaktadır; bu hizmetler güvenlik, aydınlatma, toplu taşıma, sağlık, sosyal ve kültürel olanaklar ile rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerini içermektedir. Bu erişim güçlükleri, kadınların kamu hizmetlerinden faydalanma imkanlarını sınırlamakta ve genel yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle güvenlik ve aydınlatma gibi temel hizmetlerin yetersizliği, kadınların kamu alanlarında güvende hissetmelerini engellemekte, bu da onların sosyal ve ekonomik etkinliklere katılmalarını kısıtlamaktadır.

- **Sorun alanı-9: Deprem riski nedeniyle güvenli yaşam alanlarının yetersizliği ve kadınların güvenlik sorunu**
 - **Genel tanım:** Deprem riski nedeniyle güvenli yaşam alanlarının yetersizliği, kadınların güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu durum, özellikle afetlere hazırlıklı olmayan yapıların yaygınlığı ve bu tür yapıların kadınlar üzerinde yarattığı riskler nedeniyle ciddi endişe kaynağıdır. Güvenli yaşam alanlarının eksikliği, kadınların afet anlarında karşılaşılabilecekleri riskleri artırmakta ve onların genel güvenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye'de Ulusal Düzeyde Tespit Edilen Kadın Sorunlarının Çözümüne Yönelik Politika ve Çözüm Önerileri

Çalışmanın bu kısmında kadın çalıştaylarından elde edilen ortak sorun alanları ve katılımcıların bu sorunlara yönelik geliştirdiği çözüm ve politika önerileri ele alınmıştır. Çalıştaylar kapsamında 9 ortaklaşan başlık altında toplam 97 adet politika ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Her bir sorun başlığı altında, çözüm önerilerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Sorun alanı-1: "Kadınlara yönelik toplumsal rollerin ve kadın üzerinden yaratılan algının kadınların yaşamlarını (aile içi, ekonomik, sosyal, vb.) olumsuz yönde etkilemesi" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

1. Aile, okul, sosyal çevre ve sosyal medya kaynaklı cinsiyet temelli rollere yönelik eleştirileri ele alacak, uzman pedagoglar tarafından geliştirilen kaliteli bir program, zorunlu eğitim müfredatına dahil edilmelidir.
2. Kadınların yaşam tarzları ve kıyafet seçimlerine yapılan müdahaleleri engellemeye yönelik yasal düzenlemeler güçlendirilmelidir.
3. Kadın kuşağı televizyon programlarının içeriği denetlenmeli ve uygun olmayan içerikler yayından kaldırılmalıdır.
4. İl genelinde muhtarlıklar aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri ve bilgilendirici seminerler düzenlenmelidir.
5. Eğitim müfredatının her aşamasında, toplumsal cinsiyet temelli önyargılara ve ayrımcılığa yol açan gelenek ve göreneklere karşı bilinçlendirici eğitimler verilmelidir.
6. Evlilik öncesi dönemde, toplumsal cinsiyet eşitliği kursları açılmalı ve bu kurslara katılan çiftlere maddi destek ve sertifika

- sağlanmalıdır. Ayrıca, eğitimin önemi vurgulanarak, kamu spotları ile katılım teşvik edilmelidir.
7. Kadınların hak ve özgürlüklerini anlamaları ve savunmaları için bilinçlendirici seminerler düzenlenmelidir.
 8. Yerel düzeyde kadınlara yönelik sağlık ve kişisel bakım konularında farkındalık çalışmaları yapılmalı, köylerde diş sağlığı, gebelik eğitimi ve kanser taraması gibi hizmetler ücretsiz olarak sunulmalıdır.

Sorun alanı-2: "Kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişim sorun" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

9. Eğitimli kanaat önderlerinin liderliğinde, çocukların okullaşma oranlarını artırmaya yönelik farkındalık faaliyetleri düzenlenmelidir.
10. Mesleki eğitim ve hayat boyu öğrenme programlarına öncelik verilerek, kadınların istihdam edilebilirliği desteklenmeli ve bu programlarda çağdaş değerlendirme sistemleri kullanılmalıdır.
11. Ev kadınlarına yönelik mesleki eğitim olanakları artırılmalı, evdeki deneyimlerinin profesyonel iş gücüne dönüşümü teşvik edilmelidir.
12. Eğitim süreçlerinde toplumsal cinsiyet temelli önyargılar ve ayrımcılıkla mücadele eğitimleri her düzeyde verilmelidir.
13. Kız çocuklarının eğitimlerini kesintisiz sürdürmelerini teşvik etmek için idari ve para cezaları içeren yaptırımlar uygulanabilir.
14. Özellikle kırsal bölgelerde eğitime erişimi artırmak için köy okulları yeniden açılmalıdır.
15. Ulusal Ebeveynlik Programı aracılığıyla, çocuk yetiştirme üzerine ücretsiz eğitimler sunulmalıdır.
16. Erken yaşta şiddete meyilli bireylerin tespiti ve rehabilitasyonu için okul rehberlik servisleri ve aile hekimliği işbirliği yapılmalıdır.
17. Gebelik sürecinde ve sonrasında ebeveynlere yönelik grup eğitimleri düzenlenmeli, bu gruplar çocukların yaşlarına göre organize edilmelidir.
18. Müfredatta drama dersleri yer almalı ve bu derslerde toplumsal cinsiyet eşitliği temalı rol modeller oluşturulmalıdır.
19. Yerel düzeyde devam eden yaygın eğitim kurslarında, kurs saatleri boyunca çocuklar için nitelikli bakım etkinlikleri sağlanmalıdır.

20. Yurt yaptırma dernekleri kurularak, gençlerin kaliteli yurt imkanlarına erişimleri sağlanmalı, Kredi Yurtlar Kurumu'nun yurtları artırılmalı ve karma yurt uygulamaları tekrar başlatılmalıdır.
21. Milli eğitim kurumları ile cemaatler arasındaki protokoller iptal edilmeli, devlet eğitim sisteminde cemaat müdahalesinin önüne geçilmelidir.
22. Sanat okulları yerel düzeyde açılarak, sanatsal eğitim olanakları genişletilmelidir.

Sorun alanı-3: "Kadınların ekonomik özgürlüklerinin azalması" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

23. "Eşit işe eşit ücret" ilkesi Anayasal ve yasal düzeyde güvence altına alınmalıdır.
24. Kamu-özel sektör işbirliği ile mesleklerin cinsiyete özgü olmadığına dair farkındalık çalışmaları yapılmalı ve zanaat eğitimi veren kurumların sayısı artırılmalıdır.
25. Yönetici pozisyonlarında ve yönetim kurullarında kadın temsilini artırmak için zorunlu kadın kotası uygulaması başlatılmalıdır.
26. 18 yaşını doldurmuş bireyler için Sevgi Evleri'nde barınma ve istihdam devlet garantisi altına alınmalıdır.
27. Doğum sonrası kadınların yarı zamanlı veya uzaktan çalışma imkanları için esnek istihdam modelleri geliştirilmelidir.
28. Kadın kooperatifleri ve kadın girişimciler için ihale süreçlerinde pozitif ayrımcılık şartları getirilmelidir.
29. Girişimcilik destekleri, kadın lehine güçlendirilerek, kadın girişimcilerin yerel ürünleri işlemeleri için eğitimler verilmelidir.
30. Ev kadınlarının işgücüne katılımını artırmak için ulusal düzeyde bakım ekonomisi geliştirilmeli ve her mahalleye kreş ile yaşlı ve engelli bakım merkezi açılmalıdır.
31. Kayıt dışı istihdamdaki kadın oranını düşürmek için mevzuat boşlukları giderilmeli ve etkili denetimler yapılmalıdır.
32. Yerel yönetim birimlerinde ve merkezi idarede kadın yönetici sayısının artırılması için yüzde 50 kadın taban kotası konulmalıdır.
33. Kadınların işgücüne katılımlarını artırmak ve yerel düzeyde iş garantili meslek kursları açmak için ticaret ve sanayi odaları ile işbirlikleri geliştirilmelidir.

34. Kırsalda yaşayan kadınların üretime yönlendirilmeleri için beceri kursları açılmalı ve yerel ürünlerin pazarlanması için uygun satış alanları planlanmalıdır.
35. İl genelinde nöbetçi kreşler açılarak vardiyalı çalışan kadınlara destek sağlanmalıdır.
36. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan kadınlar için yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
37. Kadın sorunlarına dikkat çekmek için kurum içinde seminerler ve tartışma grupları düzenlenmelidir.

Sorun alanı-4: "Kadına yönelik her türlü şiddetin son yıllarda artması" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

38. Geleneksel ve sosyal medyada kadına ve çocuklara yönelik şiddeti normalleştiren yayınların tespiti ve bunlara idari ve cezai yaptırımların uygulanması gerekmektedir.
39. Kadına yönelik şiddet olaylarını ele almak üzere özel yetkili mahkemelerin kurulması ve Yargıtay içerisinde bu tür davaları inceleyecek özel bir ceza dairesi oluşturulması gerekmektedir.
40. Kadın Hukuk Danışma Birimleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri, sığınma evleri ve cinsel şiddet kriz merkezleri gibi destek kurumları güçlendirilmeli; ayrıca, çok dilli ve hızlı erişim sunan bir şiddet ihbar hattı kurulmalıdır.
41. Yazılı ve görsel medyada cinsiyetçi söylemleri engellemek için mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.
42. Şiddet mağduru kadınlara yönelik bilgilendirme faaliyetleri artırılmalı ve sığınma evlerinin sayısı ve denetimleri güçlendirilmelidir.
43. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri'nin farkındalık ve bilgi düzeyi artırılmalıdır.
44. Şiddet mağduru kadınlar için yerel düzeyde destek programları geliştirilmelidir.
45. Şiddet uygulayan erkeklerin tedavi ve rehabilitasyonu için yerel düzeyde terapi evleri açılmalıdır.
46. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için sivil toplum kuruluşları ile iş birlikleri güçlendirilmelidir.

47. Her aileye bir sosyal hizmet uzmanı atanmalı ve mahalle bazında şiddet ve yoksunluk vakalarının tespiti için bir yazılım geliştirilmelidir.
48. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Şiddet ve Taciz Sözleşmesi doğrultusunda iş yerlerinde şiddet ve tacize karşı yasal düzenlemeler güncellenmelidir.
49. Kadına yönelik şiddet konusunda güncel ve şeffaf bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
50. Şiddet mağdurlarının hızla koruyucu tedbirlere ulaşmasını sağlayacak bir tek kapı sistemi geliştirilmelidir.
51. İstanbul Sözleşmesi derhal imzalanarak uygulamaya konulmalıdır.
52. Aile Sağlık Merkezleri'nde şiddet vakalarının tespiti ve bildirim için gerekli altyapı kurularak polis ve aile hekimleri arasında bir iletişim kanalı oluşturulmalıdır.
53. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un etkin şekilde uygulanabilmesi için düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca, CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerine uygun olarak Türk Ceza Kanunu'nda gerekli değişiklikler gerçekleştirilmelidir.
54. Töre cinayetlerine ilişkin Türk Ceza Kanunu'na özel hükümler eklenmeli ve ağır tahrik unsuru kaldırılarak nitelikli adam öldürme suçu olarak değerlendirilmelidir.

Sorun alanı-5: "Kadınların karar alma mekanizmalarına aktif katılmaları" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

55. Kadınların aktif siyasete katılımlarını artırmak amacıyla siyasi partiler bünyesinde kadın kotası uygulaması getirilmelidir.
56. Cinsiyete dayalı bütçeleme, ulusal düzeyde etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
57. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın "Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" adı altında yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bununla birlikte, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün uygulayıcı bir birim olarak kapasitesinin artırılması önemlidir.
58. Kırsal kesimde yaşayan kadınların sorunlarına odaklanan özel bir birim, bakanlık bünyesinde kurulmalıdır.

59. Milletvekili seçimlerinde kadın adayların tanıtımı ve desteklenmesi için özel paketler sunulmalıdır.
60. Yerel düzeyde politika yapım süreçlerine kadınların katılımı teşvik edilmeli; kadın örgütleri, kadın karar alıcılar ve uzmanlar aktif rol almalıdır.
61. Siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşlarında kadınların eşit temsili ve üst düzey yöneticilik pozisyonlarında daha fazla yer almaları sağlanmalıdır.
62. Toplumsal cinsiyete dayalı, adil bir sosyal devlet anlayışı ile yenilikçi bütçeleme yöntemlerine geçilmelidir.

Sorun alanı-6: "Kadınlar arasında alkol ve madde kullanımının artması" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

63. Yerel düzeyde düzenli olarak kadınlara, gençlere ve çocuklara madde kullanımının zararları hakkında bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır.
64. Yerel yönetimler aracılığıyla uyuşturucu bağımlılarına psikolojik ve maddi destek sağlanmalıdır.
65. Alkol ve madde bağımlılığı tedavi merkezleri (AMATEM) gibi mevcut tedavi merkezlerinin kapasitesi artırılmalı ve bölgesel tedavi ile sosyal uyum merkezleri açılmalıdır.
66. Türkiye Uyuşturucu Madde Bağımlılıkları ve Alkolizmle Mücadele Vakfı (TUBAM) aracılığıyla rehabilitasyon merkezleri devlet destekli olarak yaygınlaştırılmalıdır.
67. "Narkotik Anne" projesi tüm Türkiye'de etkinleştirilerek emniyet desteğiyle yürütülmelidir.
68. Medyada çocukları ve gençleri madde kullanımına teşvik eden içerikler denetlenmelidir.
69. Yerel düzeyde aile danışma ve gençlik merkezleri yaygınlaştırılarak, ergenlik dönemi bunalımlarının sonuçları önlenmelidir.
70. Madde kullanımı ile mücadelede ulusal ve yerel deneyimler paylaşılarak, etkileşimli bir iletişim ağı oluşturulmalıdır.
71. Uyuşturucuyla mücadelede etkili olmak için, kent içindeki giriş noktalarının fiziki yapısı, teknik donanımı ve yönetim süreçleri güçlendirilmelidir. Bu, giriş noktalarının daha güvenli ve kontrol edilebilir hale getirilmesini, uyuşturucu giriş ve dağıtımını engellemek için gerekli teknolojik cihazların (örneğin, tarama sistemleri ve kamera izleme) kullanılmasını, ayrıca bu alanların yönetiminde

deneyimli ve koordineli ekiplerin görevlendirilmesini içerir. Böylece, kent içinde uyuşturucu trafiği etkin bir şekilde izlenebilir ve önlenebilir.

72. Eğitim kurumlarında, "Uyuşturucu ile Mücadele Temel Farkındalık Eğitim Modülü" her eğitim dönemi başlangıcında uygulanarak öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin uyuşturucu madde kullanımının riskleri, belirtileri ve mücadele yolları hakkında bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu modül, öğrencilere erken yaşlardan itibaren farkındalık kazandırmayı, öğretmenlere ve velilere de destekleyici rollerini etkin şekilde yerine getirebilmeleri için gerekli bilgi ve araçları sunmayı hedeflemektedir.

Sorun alanı-7: "Göçmenler, sığınmacılar ve mültecilerden kaynaklı olarak kadın sorunlarının artması" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

73. Yerel halkın eşitlik algısına zarar veren ayrıcalıklı göçmen politikalarının sonlandırılması ve göçmenlerin ülkelerine geri gönderilmeleri için özel hakların kaldırılması gerekmektedir.
74. Yerel düzeyde mülteci, göçmen ve sığınmacılarla ilgili çalışmalar yapan derneklerin sayısının artırılması önerilmektedir.
75. Ülkelerine geri dönmek istemeyen mültecilere, ayrık yaşam alanları sağlamak amacıyla ayrı mahallelerin kurulması gerekmektedir.
76. Göçle gelen bireylerin kültürel oryantasyonunu desteklemek için, merkezi ve yerel yönetimler işbirliğinde uyum eğitimleri verilmiştir.
77. Yerel düzeyde kamuya açık alanlardaki asayiş ve güvenlik denetimlerinin artırılması gerekmektedir.
78. Yüksek sayıda mülteci barındıran yerel yönetimlerin, mültecilere yönelik yardım ve destek çalışmalarında karşılaştıkları en büyük sorun olan sağlıklı bilgi ve veri eksikliğinin giderilmesi önemlidir.

Sorun alanı-8: "Kadınların kamu hizmetlerine erişimde zorluk çekmeleri (güvenlik, aydınlatma, toplu taşıma, sosyal ve kültürel olanaklar, sağlık, rehberlik ve psikolojik danışmanlık)" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

79. Sağlık merkezlerinde kadın sağlığı, üreme sağlığı, aile planlaması ve kadın hastalıkları üzerine düzenli eğitim programları sunulmalıdır.

80. Engelli kadın ve çocuklara sağlık hizmetleri ücretsiz ve gerektiğinde yerinde sunulmalıdır.
81. Ergen kız çocuklarının sağlık giderleri karşılanmalı ve HPV (Human Papilloma Virus) aşısı gibi önleyici sağlık hizmetleri ücretsiz olarak verilmelidir.
82. Kadınların güvenliğini artırmak amacıyla sokak aydınlatmaları iyileştirilmeli, sabit ve hareketli kamera sayıları artırılmalı ve kamuya açık alanlarda kolluk kuvvetlerinin varlığı güçlendirilmelidir. Ayrıca, kadınların erişim kolaylığını sağlamak için ulaşım mesafeleri azaltılmalı ve güvenli ulaşım olanakları geliştirilmelidir.
83. Toplumsal uyum sorunlarını önlemek için yerel düzeyde farkındalık artırma kampanyaları düzenlenmelidir.
84. Kentsel hizmetlerin sunumunda kadınların güvenlik kaygıları dikkate alınmalı, özellikle toplu taşıma ve kent içi aydınlatma gibi hizmetlerde saha çalışmaları yapılarak güvensiz hissedilen alanlar belirlenmelidir.
85. Yerel düzeyde sınır güvenliği ve kamuya açık alanlarda asayiş denetimleri artırılmalıdır.
86. Kadınların ve gençlerin sosyal yaşama daha fazla katılımlarını sağlamak amacıyla, yerel yönetimler tarafından şehir içindeki sosyal olanaklar zenginleştirilmelidir.
87. Tarım sektöründe çalışmak isteyen kadınlara özellikle hasat dönemlerinde ulaşım desteği sağlanmalıdır.
88. Yerel düzeyde, kadınlara yönelik ücretsiz psikolojik, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri düzenli olarak sunulmalıdır.

Sorun alanı-9: "Deprem riski nedeniyle güvenli yaşam alanlarının yetersizliği ve kadınların güvenlik sorunu" bağlamında çözüm ve politika önerileri:

89. Aile, okul, sosyal çevre ve sosyal medya tarafından biçilen cinsiyete dayalı rolleri ele alacak şekilde, uzman pedagoglar tarafından hazırlanan nitelikli bir program zorunlu eğitim müfredatına dahil edilmelidir.
90. Şehircilik ve Afet Yönetimi Bakanlığı'nın kurulması önerilmektedir.
91. Ulusal düzeyde kısa vadeli kişisel rant ve menfaat odaklı şehirleşme planlamalarının önüne geçilmesi gerekmektedir.

92. 'Kente Karşı İşlenen Suçlar' kavramının hukuk sistemine işlerlik kazandırılması önerilmektedir.
93. Kentsel dönüşüm projeleri, çevre ve insanı merkeze alarak tasarlanmalı, afetlere karşı dayanıklı olmalı ve şehrin kimliğini muhafaza edecek şekilde geliştirilmelidir. İmar planlama yetkilerinin yerel yönetimlere iade edilmesi ve merkezi idarenin bu alandaki vesayet denetiminin sonlandırılması gerekmektedir.
94. Her il için afet yönetim planlamasının, kent kimlikleri ve istatistiki verilere dayanarak bilimsel yöntemlerle yapılması önerilmektedir.
95. İmar planı değişiklikleri, planın bütünlüğünü koruyarak ve yörenin sosyo-ekonomik, çevresel ve fiziksel dinamiklerini göz önünde bulundurarak yapılmalıdır. Parça parça yapılan parsel bazlı müdahaleler, planın genel dengesini bozabilir ve uzun vadede uyumsuzluklara neden olabilir. Bu nedenle, imar değişikliklerinin bireysel parseller yerine daha geniş bir bölge bazında ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, planın ana ilkelerine bağlı kalınmasını, farklı alanların birbiriyle uyumlu bir şekilde gelişmesini ve genel kararların bütüncül bir şekilde uygulanmasını sağlar. Böylelikle, hem şehircilik ilkelerine uygun hem de sürdürülebilir bir kentleşme süreci desteklenmiş olur.
96. İmar planlarında emsal artışlarına son verilerek değişikliklerin sınırlandırılması önerilmektedir.
97. Büyük ölçekli projelerin halk oylamasına sunulması ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde yaşayanların katılımının sağlanması gerekmektedir.

Tartışma ve Sonuç

81 İlde Kadınların Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunların Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Genel Değerlendirmesi başlıklı bu çalışma, Türkiye'nin 81 ilinde yürütülen ve toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde kadınların karşılaştığı sorunları derinlemesine inceleyen kapsamlı bir araştırmanın bulgularını sunmaktadır. Bu araştırmanın ana hedefi, yerel düzeyde kadınların karşılaştığı zorlukları belirlemek, bu sorunlar için çözüm yolları önermek ve kadınların karar verme süreçlerine daha aktif bir şekilde dahil olmalarını desteklemektir. İçerik analizi yöntemi ile de araştırma

kapsamında 81 ilde ortaklaşan 9 temel sorun alanı olduğu tespit edilmiştir. Bu sorun alanları il düzeyinde 53 benzer alt başlık altında tartışılmıştır. Çalışmanın sonunda ulaşılan bulgulara göre, Türkiye’de kadınların en çok karşılaştığı temel sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunlar, kadınların toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında karşılaştıkları eşitsizlikleri ve engelleri yansıtmaktadır. Belirlenen 9 temel sorun alanı, kadınların yaşamlarını derinden etkileyen yapısal sorunları kapsamaktadır. Bu sorunlar arasında:

1. **Kadınların toplumsal rollerden kaynaklı baskı görmesi:** Kadınlar, toplumsal normlar ve geleneksel roller nedeniyle büyük bir baskı altında kalmakta, özgürce kendi hayatlarını şekillendirmekte zorluk yaşamaktadırlar.
2. **Eğitime erişim sorunları:** Kız çocuklarının eğitimi konusunda hala ciddi engeller bulunmaktadır. Eğitim fırsatlarının yetersizliği, kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlenmelerinin önündeki en büyük engellerden biridir.
3. **Ekonomik özgürlük eksikliği:** Kadınlar, özellikle kırsal bölgelerde ekonomik bağımsızlık konusunda zorluklarla karşılaşmakta, düşük ücretli işlerde çalışmakta ve finansal açıdan bağımsızlıklarını kazanmakta güçlük yaşamaktadırlar.
4. **Şiddet vakalarının artışı:** Kadınların maruz kaldığı aile içi şiddet, cinsel şiddet ve psikolojik şiddet vakaları ciddi boyutlardadır. Şiddetle mücadele konusunda etkin bir destek ve güvenli alanların eksikliği, bu sorunun çözülmesini zorlaştırmaktadır.
5. **Karar alma mekanizmalarına katılım yetersizliği:** Kadınlar, siyasi, ekonomik ve sosyal karar alma süreçlerinden yeterince temsil edilmemektedir. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki temsili düşük seviyelerde kalmaktadır.
6. **Alkol ve madde bağımlılığı:** Kadınlar arasında alkol ve madde bağımlılığı oranının arttığı gözlemlenmiştir. Sosyo-ekonomik baskılar ve şiddet gibi faktörler, bu sorunun temel sebepleri arasında yer almaktadır.
7. **Göçten kaynaklı sorunlar:** Göçmen, mülteci ve yerinden edilmiş kadınlar, sağlık hizmetleri, yasal koruma ve güvenlik gibi konularda ciddi engellerle karşılaşmaktadırlar.
8. **Kamu hizmetlerine erişimde güçlükler:** Kadınlar, kamu hizmetlerine, özellikle sağlık, ulaşım ve hukuki yardımlara erişim

konusunda zorluklar yaşamaktadır. Altyapı eksiklikleri ve güvenlik sorunları, bu hizmetlere ulaşımında engel teşkil etmektedir.

9. **Afet riski nedeniyle güvenli yaşam alanlarının eksikliği:** Afetlere karşı güvenli yaşam alanlarının olmaması, özellikle kadınların ve çocukların yaşadığı bölgelerde daha büyük riskler yaratmaktadır.

Sorun alanlarının tespitinin ardından 81 il düzeyinde 97 çözüm önerisi geliştirildiği bulgusuna erişilmiştir. Elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama yolunda ulusal ve yerel düzeylerde atılması gereken adımların belirlenmesine katkıda bulunmuş ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında izlenebilecek stratejik bir yol haritası sunmuştur. Bu yol haritasında, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin artırılması, kadınların işgücüne katılımının desteklenmesi, kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik etkili tedbirlerin alınması gibi önlemler yer almaktadır.

Elde edilen bu bulgular kapsamında, çalışmanın yazarı tarafından aşağıdaki çözüm önerileri geliştirilmiştir:

1. **Kadınlara yönelik eğitim ve farkındalık artırılmalı:** Eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalı, kız çocuklarının eğitimi desteklenmeli ve kadınların iş gücüne katılımı teşvik edilmelidir. Eğitimde eşitlik, kadınların toplumsal hayata daha etkin katılımını sağlayarak, onları ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirecektir.
2. **Şiddetle mücadele programları artırılmalı:** Kadınların şiddet mağduru olmaması için etkin bir destek ağı kurulmalı, güvenli sığınma evleri ve rehabilitasyon hizmetleri artırılmalıdır. Şiddetle mücadele için toplumsal farkındalık oluşturulmalı ve şiddet mağduru kadınlara yönelik psikolojik ve hukuki destek sağlanmalıdır.
3. **Kadınların karar alma süreçlerine katılımı sağlanmalı:** Kadınların yerel ve ulusal düzeyde karar alma süreçlerinde daha fazla yer alması sağlanmalı, liderlik pozisyonlarına getirilmelidir. Kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına önemli bir adımdır.
4. **Kadınların ekonomik bağımsızlıkları desteklenmeli:** Kadınların girişimcilik faaliyetleri desteklenmeli, finansal okuryazarlık eğitimleri verilmelidir. Ayrıca, kadınların daha iyi ücretli işlere erişimlerini sağlamak amacıyla iş gücü piyasasında fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Kadınların ekonomik bağımsızlık kazanması, genel toplumsal eşitlik açısından kritik bir öneme sahiptir.

5. **Kadınların kamu hizmetlerine erişimi kolaylaştırılmalı:** Kamu hizmetlerine erişim engelleri kaldırılmalı, özellikle kırsal alanlarda kadınların sağlık, eğitim ve hukuki yardıma erişimi sağlanmalıdır. Sağlık hizmetlerinin, eğitim imkanlarının ve hukuki desteklerin kadınlara ulaşabilirliği artırılmalıdır.
6. **Mülteci ve göçmen kadınlara yönelik destek programları oluşturulmalı:** Mülteci ve göçmen kadınların yaşadığı sorunları çözmek için özel destek mekanizmaları ve güvenli yaşam alanları sağlanmalıdır. Bu kadınlara yönelik sosyal ve psikolojik destek sunulmalı, en temel hakları güvence altına alınmalıdır.

Bu önerilerin hayata geçirilmesi, Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarının çözülmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, yerel aktörlerin ve katılımcı mekanizmaların güçlendirilmesi, politika yapımcılar için daha etkin bir çözüm önerisi sunacaktır. Bu çözümler, ulusal ve yerel düzeydeki eylem planları ile somutlaştırılmalı ve izlenebilir olmalıdır.

Katılımcı bir yöntem ile gerçekleştirilen çalıştayların çıktısını oluşturan bu araştırma aynı zamanda, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde yerel dinamiklerin ve kültürel özelliklerin büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle çalışma kapsamında her ilin kendine özgü sosyo-ekonomik ve kültürel dinamikleri, politika yapım sürecinde dikkate alındığında, politikaların daha etkili ve kapsayıcı olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu, geniş bir yelpazede kadınların yaşam kalitelerinin ve toplumsal katılımlarının iyileştirilmesine olanak tanıyabilir. Bununla birlikte, bu çalışma kadınların karşılaştığı sorunların çözümünün sadece yasal ve politik düzenlemelerle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda sosyal ve kültürel normların değişimi gerektirdiğini de göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumun tüm kesimlerini kapsayan geniş çaplı bir bilinçlenme ve eğitim çabası gerektirir. Bu nedenle, politik düzenlemelerin yanı sıra, toplumsal cinsiyet rolleri ve stereotipleri üzerine yapılan çalışmalar ve kampanyalar da güçlendirilmelidir.

Sonuç olarak bu çalışma Türkiye'de kadınların karşılaştığı sorunlara ışık tutmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde atılacak adımlar için değerli bir referans noktası sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın bulguları, politika yapımcılar, sivil toplum kuruluşları ve ilgili tüm taraflar tarafından dikkate alınarak, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında somut gelişmelerin sağlanması için bir temel oluşturabilir.

Extended Abstract

Issues Faced by Women in 81 Provinces and Their Overall Evaluation in terms of Gender Perspective

Asmin Kavas⁴

ORCID: 0000-0001-8319-7950

This study examines the multifaceted challenges faced by women across Turkey's 81 provinces through the perspective of gender equality. The geographical and cultural diversity of Turkey contributes to significant regional differences in the understanding and implementation of gender equality. These differences are shaped by local socio-economic and cultural dynamics, making a one-size-fits-all approach to gender equality policies ineffective. The study aims to provide a comprehensive analysis of the current state of gender equality, identify key challenges encountered by women, and propose actionable, context-sensitive solutions to address these issues at both local and national levels. Employing a descriptive research design, the study uses qualitative methods such as focus group discussions and semi-structured interviews to gather data from a wide range of stakeholders. These include women's non-governmental organizations, academics, opinion leaders, business representatives, local officials, and members of bar associations, ensuring a diverse representation of perspectives.

The findings reveal nine core problem areas affecting women: societal pressures derived from traditional gender roles, barriers to accessing education, economic dependence and lack of opportunities, the alarming rise in gender-based violence, limited representation in decision-making processes, increasing substance abuse, socio-economic and cultural challenges linked to migration, restricted access to public services, and insufficient safe living spaces in disaster-prone areas. Societal pressures from traditional gender roles significantly restrict women's participation in both the public and private spheres, reinforcing unequal power dynamics and limiting their life choices. Barriers to accessing education, particularly in rural and socio-

⁴ Associate Professor, Department of Political Science and Public Administration, Eskisehir Osmangazi University E-mail: asminkavas@gmail.com

economically disadvantaged areas, exacerbate gender disparities, making it challenging for women and girls to break the cycle of poverty and dependence. Economic dependence and lack of opportunities further compound these challenges, as women often face limited access to formal employment and entrepreneurship opportunities, perpetuating financial vulnerabilities.

One of the most pressing concerns identified in the study is the alarming rise in gender-based violence. This includes domestic violence, workplace harassment, and honor-related crimes, all of which threaten women's physical and emotional well-being. The study also highlights the limited representation of women in decision-making processes. Despite efforts to increase female participation, women remain significantly underrepresented in leadership roles across various sectors, including politics, business, and civil society organizations. Additionally, the growing problem of substance abuse, particularly among male family members, indirectly impacts women, creating a hostile and unstable home environment.

Migration-related challenges also emerged as a critical issue, with women disproportionately affected by socio-economic and cultural disruptions caused by internal displacement or refugee movements. Restricted access to public services, such as healthcare, legal assistance, and childcare, particularly in underserved areas, further marginalizes women. The study also underscores the vulnerability of women in disaster-prone regions, where inadequate infrastructure and limited resources exacerbate their exposure to risks.

The study does more than diagnose these issues; it offers 97 well-defined solution proposals aimed at guiding policymakers and stakeholders in implementing effective interventions. Key recommendations include enhancing educational opportunities for women and girls by addressing drop-out rates, promoting STEM education, and providing vocational training tailored to local needs. Economic empowerment is another critical focus, with proposed initiatives such as supporting women's entrepreneurship, creating job opportunities, and ensuring equal pay and benefits. Strengthening legal frameworks to combat violence against women is also emphasized, with measures such as improving law enforcement, providing specialized training for legal professionals, and ensuring strict implementation of protective laws.

Increasing female representation in leadership and decision-making roles is highlighted as a pivotal step toward achieving gender equality. Policies such as mandatory quotas and mentorship programs are recommended to bridge the gender gap in leadership. Moreover, the proposals advocate for tailored policies that respect and incorporate the socio-economic and cultural

particularities of each province, ensuring that interventions are both relevant and impactful. For instance, community-based programs aimed at integrating migrant women and addressing cultural tensions are recommended to foster inclusivity and cohesion.

The study also emphasizes the importance of expanding public services to ensure equitable access for women. This includes improving healthcare services, legal aid, and childcare facilities, particularly in rural and under-served areas. In disaster-prone regions, the development of gender-sensitive disaster management plans, including safe shelters and targeted resources for women, is identified as a critical priority.

A central emphasis of the study is the importance of participatory mechanisms and the role of local actors in fostering gender equality. The involvement of regional stakeholders such as community leaders, women's groups, and local administrators is highlighted as critical to the successful design and implementation of inclusive policies. By engaging stakeholders from diverse backgrounds, the study ensures that its recommendations are grounded in the lived experiences and realities of women across different regions, enhancing their practical applicability. Participatory mechanisms also promote accountability and transparency, enabling communities to take ownership of gender equality initiatives. This grassroots approach enhances the sustainability and effectiveness of interventions by aligning them closely with local realities.

The research further contributes to the broader discourse on gender equality by demonstrating the need for a multi-dimensional approach. Addressing these challenges requires not only policy reforms but also cultural and societal shifts to dismantle entrenched norms and barriers. Transforming societal norms and fostering a culture of inclusivity are essential for achieving gender equality. The study underscores the transformative potential of gender equality, highlighting its benefits not just for women but for society as a whole. Gender equality fosters greater economic productivity, social cohesion, and sustainable development. By empowering women to participate fully in all aspects of life—economic, social, and political—society can unlock its full potential and achieve more equitable progress.

Kaynakça/References

- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (Çev. A. Demir). Ankara: Metis Yayınları
- Connell, R. W. (2018). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (Çev. A. Y. Baykara). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and anti-racist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167.
- Cumhuriyet Gazetesi (2023, 16 Mayıs). Meclise kaç kadın milletvekili girdi? TBMM 28 Dönem Kadın Milletvekilleri kim? En çok kadın milletvekili hangi partiden seçildi?. *Cumhuriyet Gazetesi*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/meclise-kac-kadin-milletvekili-girdi-tbmm-28-donem-kadin-milletvekilleri-kim-en-cok-kadin-milletvekili-hangi-partiden-2081961#:~:text=27'nciyüzde 20Dyüzde C3yüzde B6nemyüzde 20parlamentosundayüzde 20yyüzde C3yüzde BCzde,20yüzde 2C1'eyüzde 20yyüzde C3yüzde BCKseldi adresinden 2 Haziran tarihinde erişildi>.
- de Beauvoir, S. (1949). *Le deuxième sexe*. Paris: Gallimard.
- Dedeoğlu, S. ve Elveren, A.Y. (2017). *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2015). *Feminist theory: The intellectual traditions*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Ecevit, Y. (2021). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Euronews (2022, 31 Mart). Erkeklerden fiziksel veya cinsel şiddet gören kadınların oranı: Avrupa ve OECD'nin lideri Türkiye. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2022/03/31/erkeklerden-fiziksel-veya-cinsel-siddet-goren-kadnlar-n-oran-avrupa-ve-oecd-nin-lideri-tu>. adresinden 1 Nisan 2023 tarihinde erişildi.
- Friedan, B. (1963). *The feminine mystique*. New York: W.W. Norton & Company.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2022). Veriler. <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/kategori/veriler> adresinden 17 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.
- Kavas, A; Düşündüre, A. ve Avşar, İ. (2020). 81 İilde Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/haberler/tobb_tskb_tepav_81_ilde_turkiyenin_toplumsal_cinsiyet_esitligi_karnesi.pdf. adresinden 13 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

- Sancar, S. (2020). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scott, J. W. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2023). Valiler ve Kaymakamlar. <https://www.icisleri.gov.tr/valilikler> adresinden 15 Haziran 2023 tarihinde erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023a, 6 Mart). İstatistiklerle Kadın, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=yüzde C4yüzde B0statistiklerle Kadyüzde C4yüzde B1n-2022-49668&dil=1>. adresinden 15 Eylül 2023 tarihinde erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023b, 26 Nisan). Hayat Tabloları, 2019-2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2019-2021-45592>. adresinden 17 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.
- United Nations Development Programme. (2021). Gender Inequality Index. <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII> adresinden 15 Ağustos 2023 tarihinde erişildi.
- United Nations Development Programme. (2022). 2021/22 Human Development Report. <https://report.hdr.undp.org>. Adresinden 15 Ağustos 2023 tarihinde erişildi.
- Walby, S. (2020). Varieties of gender regimes. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 27(3), 414–431. <https://doi.org/10.1093/sp/jxaa022>.
- World Economic Forum. (2022, Temmuz). Global Gender Gap Report. <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2022>. adresinden 17 Eylül 2023 tarihinde erişildi.
- World Economic Forum. (2023, Haziran). Global Gender Gap Report. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>. adresinden 17 Aralık 2024 tarihinde erişildi.
- Yüksek Öğretim Kurumu. (2022). Türkiye Akademisinde Kadınlar Daha Da Güçleniyor. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/turk-universitele-rindeki-kadin-profesor-orani-avrupa-ortalamasini-gecti.aspx>. adresinden 17 Nisan 2023 tarihinde erişildi.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2019). 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimleri. <https://www.ysk.gov.tr/tr/31-mart-2019-mahalli-iyüzde CCyüzde 87dareler-secimi/77916>. adresinden 12 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2023). Cumhurbaşkanlığı ve 28. Dönem Milletvekilleri Genel Sonuçları. <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>. adresinden 15 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Yüksek Seçim Kurulu. (2024). 31 Mart 2024 Mahalli İdareler Seçimleri. <https://www.ysk.gov.tr/tr/31-mart-2024-secimi/46637316> adresinden 10 Nisan 2024 tarihinde erişildi.

Asmin Kavas

2008 yılında Bilkent Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu. 2011 yılında yüksek lisans tezini "Türkiye'de Gönüllü Çevre Örgütleri" ve doktora tezini "Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği" başlıklı çalışmalarını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalında tamamladı. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'na (TEPAV) Mayıs 2015 tarihinde katılan Asmin Kavas, Şehir ve Bölge Çalışmaları Programlarında Politika Analisti olarak görev yaptı. Halen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kent ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapan Kavas'ın çalışma alanları "yerel yönetimler", "kentleşme", "çevre sorunları"dır.

In 2008, Asmin Kavas graduated from Bilkent University, Faculty of Architecture, Department of Urban Design and Landscape Architecture. She completed her master's thesis titled "Voluntary Environmental Organizations in Turkey" in 2011 and her doctoral dissertation titled "A Study on the Relationship Between Municipal Services and Voter Behavior: The Case of Yenimahalle and Altındağ District Municipalities in Ankara" at Ankara University, Faculty of Political Science, Department of Political Science and Public Administration, Urban and Environmental Sciences Program. Asmin Kavas joined the Economic Policy Research Foundation of Turkey (TEPAV) in May 2015 as a Policy Analyst in Urban and Regional Studies Programs. Currently, she serves as a faculty member in the Department of Political Science and Public Administration, Urban and Environmental Issues Program at Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences. Her research interests include "local governments," "urbanization," and "environmental issues."

E-posta: asminkavas@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: DOI: 10.31198/idealkent.1422075

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2039-2068

Belediye Hizmet Personelinin Ölçme ve Değerlendirme Süreçleri: Mesleki Yeterlilik

Hilal Çelebi¹

ORCID: 0000-0003-0933-3218

Eray Aktepe²

ORCID: 0000-0002-5607-280X*

Öz

Çalışmanın temel amacı, 5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kanunu çerçevesince oluşturulan ölçme ve değerlendirme süreçleri kapsamında, kolektif emeğin hizmet sektöründeki mekânsal temsili olan büyük şehirlerde sunulan kentsel kamusal hizmetlerin sağlanmasında görev alan meslek mensuplarının liyakatinin hangi kriterler çerçevesinde, hangi aktörler ve mekanizmalar tarafından belirlendiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, Türkiye’de büyükşehir niteliği taşıyan otuz il bünyesinde Mesleki Yeterlilik Kurumu belgelendirme zorunluluğu olan meslekler ele alınmış, ilgili belediyelerden talep edilen bilgi formları ve Belediye İş Sendikası’ndan elde edilen bilgiler ışığında, uluslararası standartlar çerçevesinde oluşturulan ulusal meslek standartları içerisinde yer alan kentsel hizmete yönelik meslekler incelenmiştir. Çalışmada, Mesleki Yeterlilik Kurumu ve bu kurum altında görev alan sektör komiteleri ile belgelendirme yapan Yetkilendirilmiş Belge Kuruluşları’nın hizmet personeline yönelik belirlemiş olduğu kural, norm ve standartların merkezi ve özel sektör ağırlıklı kontrol mekanizması, doğrudan doğruya yerel nitelikli hizmetlerin sunumunda yer alan personelin ölçme ve değerlendirme süreçlerini belirleyen yeni bir mekanizma haline geldiği ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel siyaset, kentsel kamusal hizmetler, kentsel hizmet personeli, mesleki yeterlilik

¹ Siyaset Bilimi Uzmanı, Kastamonu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Email: hilalcelebi55@gmail.com

² Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, E-posta: eaktepe@kastamonu.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: DOI: 10.31198/idealkent.1422075

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2039-2068

Measurement and Evaluation Processes for Municipality Service Personnel: Personnel Qualification

Hilal Çelebi³

ORCID: 0000-0003-0933-3218

Eray Aktepe⁴

ORCID: 0000-0002-5607-280X

Abstract

The main objective of this study is to identify the criteria and the actors and mechanisms determining the competence of professionals involved in providing urban public services in metropolitan cities, which represent the spatial representation of collective labor in the service sector within the framework of the assessment and evaluation processes established by the Vocational Qualifications Law. Within the scope of the study, professions subject to certification by the Vocational Qualifications Institution within thirty provinces designated as metropolitan cities in Turkey are examined. Information forms requested from relevant municipalities and information obtained from the Municipal Workers Union are utilized. Urban service professions included in national occupational standards developed in accordance with international standards are analyzed. The study aims to contribute to the literature by determining the place of urban service professions among professions subject to vocational certification and by identifying the criteria for the competence of personnel involved in the provision of urban public services, as well as the actors and mechanisms, whether public, private, or civil society, determining this competence at national and international levels.

Keywords: *Urban politics, urban public services, urban service personnel, vocational qualification*

³ Doctoral student, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: hilalcelebi55@gmail.com

⁴ Assoc. Prof., Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: eaktepe@kastamonu.edu.tr

Giriş

Küreselleşme süreci ile beraber büyük kentler dünya ekonomisinin ayrılmaz birer parçası haline gelirken, bu süreç kentleri aynı zamanda siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı, mal ve hizmet üretiminin merkezi haline geldiği mekânlara dönüştürmüştür. Kentlerde oluşan istihdam fırsatları, mal ve hizmet faaliyetlerin artışı, yüksek gelir imkânı ve girişimciler için yapılı çevrenin yarattığı yenilik üretme fırsatları kentlere yapılan göçü artırmıştır. Göç ve nüfus hareketliliği sonrası kentlerde oluşan nüfus yoğunluğu, alt yapıdan ulaşımaya kadar birçok kentsel kamusal hizmet talep ve ihtiyacının sağlanmasında kent yönetimlerinin görev, yetki ve sorumluluklarını artırmıştır. Bu bağlamda, yaşam kalitesinin belirleyici unsuru haline gelen kentsel kamusal hizmetlerin sunumu ve sunumuna ilişkin düzenlemeler, kurallar ve normlar en önemli kentsel-yönetimsel konulardan biri haline gelmiştir.

Küresel süreçler ile yaşanan dönüşüm, bir yandan devlet müdahalelerinin sınırlarını daraltarak ulus-devletin başat aktör vasfını zedelerken, diğer yandan, ulus-devlet yapısının kendisini farklılaştırarak küreselleşme sürecine uyum sağlamaya ve eklemlemeye çalışmasına neden olmuştur. Bu maksatla, ulus-devletin mekânsal örgütlenmesi ulus-altı ve ulus-üstü yeni birimler oluşturularak ulus-devlet yapısını yeniden mekansallaştırmakta ve yeniden ölçeklendirmektedir (Aktepe, 2016; Aktepe, 2021a, s. 229-232). Kentlerin yerel ile evrensel arasındaki simbiyotik ilişkinin sonucu olarak küresel alanda kabul görmüş kalite standartlarının yerleşmesi ve bu vasıta ile yerel hizmet süreçlerinin küreselleşmesi, ölçekler arası mücadelede yerele ait olanı önemsenmesi gereken bir konuma taşımıştır. Çalışma bir taraftan mesleki belge zorunluluğuna tabi meslekler arasında kentsel hizmet mesleklerinin yerini belirlemeyi amaçlarken, bir taraftan da kentsel kamusal hizmetlerin sunumunda yer alan personelin liyakatinin ulusal ve uluslararası hangi kriterler çerçevesinde, hangi aktörler ve mekanizmalar tarafından belirlendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Mevcut literatür incelendiğinde, personelin liyakatinin ölçümü kentsel yaşam kalitesi (Bilgili, 2017; Sarı ve Kındap, 2018; Akpolat, Çımrın ve Çalışkan, 2021) ve kentsel kamusal hizmet sunumu (Sezer ve Vural, 2010; Usta ve Bilgiç, 2016; Şahin ve Aktepe, 2021) hakkında birçok çalışma ele alınmış olmasına rağmen kentsel yaşam kalitesinin temel unsurlarından

biri olan hizmet sunum personelinin kalite ve standardını irdeleyen herhangi derinlemesine bir çalışmaya rastlanamamıştır. Çalışmada, Türkiye’de büyükşehir niteliği taşıyan belediyelerdeki Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) bünyesinde belgelendirme zorunluluğu olan beledi meslekler belirlenerek, Avrupa Yeterlilik Çerçevesi, Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından belirlenen uluslararası standart meslek sınıflandırmaları bağlamında oluşturulan standartlar ve yeterlilik formlarının ulusal mesleki standart (UMS) ve yeterliliklere (UYS) nasıl dönüştüğü tespit edilmiştir. Çalışmada, büyükşehir belediyesi bünyesinde var olan kentsel hizmetler arasında hangi ulusal mesleki standardın ve yeterliliğin zorunlu olduğu, hangi sektörler tarafından regüle edildiği, bu hizmetleri sunan belediye personelinin hangi kurum ve kuruluşlar tarafından denetlendiği küyerel rekabetçi devlet yaklaşımı üzerinden ele alınmıştır.

Yeni Kamu Hizmet Yaklaşımı ve Kamu Hizmet Personeli

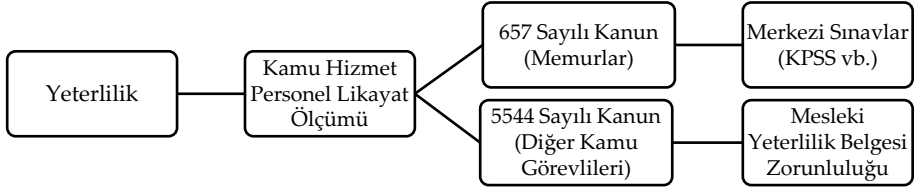
1980’lerden sonra yaygınlaşan yeni kamu yönetimi anlayışı, gelişmiş ülkelerde mal ve hizmet sunumunda kamunun görev ve sorumluluklarının çok aktörlü yönetim ağıyla azaltılmasını, devletin ekonomideki payının küçültülmesini hedeflemiştir (Denhardt ve Denhardt, 2001). Bu yaklaşım, ruhsatlandırma, lisanslama, hizmet sözleşmeleri ve imtiyaz anlaşmaları gibi özel girişimci odaklı kamu hizmeti sunumunu teşvik ederek devletin hesap verebilirlik düzeyini düşürmüştür (Cooper, 2003, s. 58). Bu dönüşüm, kamu hizmetlerindeki artan talebe kaynak yetersizliği nedeniyle zorunlu hale gelmiştir. Ulus devlet, regülasyon işlevini sürdürürken sorumlu olduğu birçok kamu hizmetini özel sektöre devretmiştir. İçsel denetim yükümlülüğüne sahip devletin yanı sıra özel sektör girişimcileri de kentsel kamusal hizmet sunumunun ve personel rejiminin belirleyici aktörleri haline gelmişlerdir (Aktepe, 2020). Sonuç olarak, kamu hizmeti sunumunda özel sektör ve kamu personeli performansının ölçülmesine dayalı yeni bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Topyekûn başarı yerine bireysel performansın değerlendirildiği sistemler tercih edilmeye başlanmıştır. Türkiye’de 1879’dan beri süren geleneksel kamu personel değerlendirme süreci, 2011’de performansa dayalı bir sisteme dönüştürülmüştür. Bu değişiklikle, topyekûn başarı odaklı sicil sistemi terkedilerek personelin bireysel başarı ve verimliliğini önceleyen ölçütler öncelenmiştir (Özkal Sayan & Güneşer Demirci, 2018, s. 668).

Küreselleşme sürecinde ulus-devletler, etkileşim gücünü ulus-altı ve ulus-üstü birimlere devrederek hâkimiyet alanlarını yeniden ölçeklenmeye ve küresel düzene eklemlenmeye çalışmışlardır (Topal, 2003, s. 58). Kamu hizmet sunumunda özel sektör öncelikli yeni bir yönetişime işaret eden bu yaklaşım, uluslararası standart ve düzenlemelerin ulusal ve yerel mevzuata aktarılmasına vesile olmuştur. Böylece devlet, merkezi düzenlemelerle kentsel kamusal hizmetlerin denetimini elinde tutmaya devam ederken, aynı zamanda küreselleşmeye ve uluslararası süreçlere entegre olmaktadır.

Evensel ile yerel arasındaki simbiyotik ilişki, küreselin yerelleşmesine ve yerelin globalleşmesine yol açarak ölçekler arası mücadelede yerelin önemini artırmıştır. Büyük kentler, tüm kamusal hizmetlerin sunulduğu merkezler haline gelerek, bu hizmetleri kentsel nitelikli hizmetlere dönüştürmüştür (Aktepe, 2022, s. 364). Bu dönüşüm hizmet sınırları içinde yer alması bakımından yerel yönetimleri tüm kamusal hizmetlerden sorumlu yegâne kuruluşlar haline getirmiştir. Ancak büyük kentlerde hizmet sınırlarının genişlemesi yerel yönetimlerin yükümlü olduğu kamusal hizmet faaliyetlerinin de genişlemesine neden olmuştur. Bu genişleme kaynak ve personel yetersizliği nedeniyle üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluk haline gelmiş ve kentsel kamusal hizmetlerin birçoğunun özel sektör girişimcilerine devredilmesini beraberinde getirmiştir. Farklı hizmet gördürme biçimleri ve aktörleri, kontrolü güç ve denetlemesi zor bir hizmet sunum yaklaşımını beraberinde getirmiştir (Şahin ve Aktepe, 2021, s. 315). Nitekim kent içi ulaşım aktörlerini değerlendiren Tekeli ve Okyay (1981, s. 51)'a göre, ulaşım hizmetlerindeki artan standartlaşma, denetimlerin artmasına yol açmıştır. Bu güncel koşullara uygun yeni bir personel seçme ve değerlendirme sürecinin mecburiyeti, kamu hizmetlerinin kontrolü ve denetimi açısından oluşturulacak regülasyonlar ve standartları önemli hale getirmektedir (Aktepe, 2021b, s. 81-82).

Türkiye'de kentsel kamusal hizmetlerin sunumunda görev alan belediye personelinin işe alım süreci, merkezi sistemin ölçme ve değerlendirmesinin yanı sıra şart aranmaksızın da gerçekleşmektedir. Bu ikili personel seçimi, devletin anayasada kamu hizmetlerinin sunumunda yer alan görevlilere ilişkin ifadeleriyle şekillenmektedir. Anayasanın 128. maddesi, kamu hizmetlerinin memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütüldüğünü belirtilmektedir. Bu, kamu hizmetlerinin iki temel personel kategorisi olduğunu gösterir. Gözler (2003, s. 564)'e göre genel idari esaslara göre

olmak kaydıyla sözleşmeli ya da geçici personel eliyle hizmet vermek kanunun koyucunun serbestisindedir. Günday (2002, s. 508), bu ikili hizmet aktör yapısının farklı yasalar aracılığıyla düzenlenmesinin doğal olduğunu vurgulamaktadır. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (DMK, 1965) 3/C maddesinde, yeterlilik ilkesinin sadece devlet memurlarını kapsadığı belirtilmiş (Diler, 2018, s. 6-7), bu nedenle 4. maddesinde ifade edilen memur dışı "sözleşmeli personel ve işçiler" bu yeterlilik ilkesinin kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu durum, "diğer kamu görevlileri"nin liyakatinin hangi ölçütler çerçevesinde, hangi aktörler ve mekanizmalarca belirlendiğinin irdelenmesini önemli bir konu haline getirmektedir. Nitekim yürürlüğe giren yeni personel değerlendirme süreçlerinde (657 Sayılı Kanun, 4. madde), memur statüsünde çalışan kesim ile özellikle diploma ya da ustalık belgesi olmayan sözleşmeli personel, işçi, geçici işçi, mevsimlik işçi ve yarı zamanlı diğer kamu personeli seçiminde farklı bir ölçme ve değerlendirme sürecinin söz konusu olduğu görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Hukuki Açıdan Yeterlilik-Mesleki Yeterlilik (Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur)⁵

Geleneksel kamu yönetim yaklaşımındaki denetleme, yürütme gibi emirlerin ve hizmetlerin takibini yapan idare kavramının yerini yönetişimin aldığı Yeni Kamu Personel Rejimi, geleneksel personel yönetiminden farklıdır (Karabulut, 1999, s. 16). Bu yeni rejim bir taraftan sözleşme ile çalışan üst düzey kamu görevlilerine çalışmak istedikleri personeli tayin etme, iş alma ve ücret belirleme konusunda esneklikler getirirken (Boz-

⁵Çalışmada ifade edilen diğer kamu görevlileri, sunulan kamu hizmetinin personel şartlarını karşılayan diploma ya da ustalık belgelerine sahip olmayan diğer kamu personellerini kapsamaktadır. Belge zorunluluklarına tabi olmayan diploma ve ustalık belgelerine ilişkin muafiyetler için Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK, 2024) muafiyet tablosuna bakınız.

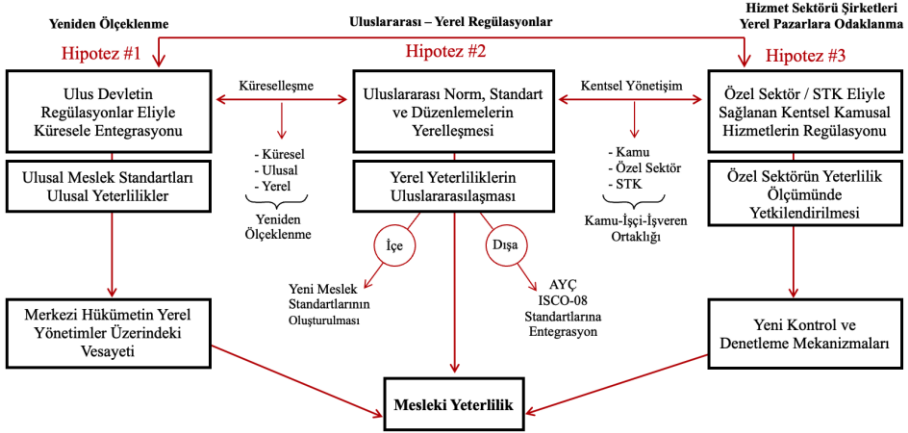
tepe, 2018, s. 203) diğer yandan kontrolü güç, denetlemesi zor hizmet sunum süreçlerini beraberinde getirmiştir (Aktepe, 2021b, s. 81-82). Yerel yönetimlerdeki kaynak, personel ve teknik bilgi yetersizliği nedeniyle kentsel kamusal hizmetlerin özel sektör ve STK'lara devredilmesi hizmeti veren personelin deneyimi, becerisi ve liyakatinin denetimi sorunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim 2006 yılında çıkarılan Mesleki Yeterlilik Belgesi zorunluluğu, merkezi hükümetin ölçme ve değerlendirme aktörü olarak devreye girerek bu denetim açığını kapatma çabası olarak görülebilir.

2006'da yürürlüğe giren "5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu" kapsamında, ulusal mesleki yeterliliklere uygun sınavlar yapılarak mesleki yeterlilik belgesi verilmeye başlanmıştır. Kanunda, "ulusal mesleki yeterlilik sistemi", "ulusal meslek standartları" ve "ulusal yeterlilik çerçevesi" üç temel bileşen olarak vurgulanmıştır. Ulusal mesleki yeterlilik sistemi, mesleklerle ilgili tüm ölçme, değerlendirme, denetleme, kontrol, standartlaştırma, yetkilendirme ve belgelendirme mevzuatını ele alırken, ulusal mesleki standartlar, bir meslek mensubunun gerekli bilgi, beceri, yetenek, görev ve sorumluluklarını açıklayan asgari standartları tanımlamaktadır (Aktepe, 2021b, s. 65). Teknik ve mesleki durumlarda sınırları ve kapsamı geniş bir düzenleme mekanizması durumuna gelen mesleki yeterlilik, hem çok aktörlü bir yönetim anlayışı sergilemekte hem de devletin regüle edici, düzenleyici ve denetleyici rolü gereği baskın bir aktör olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bünyesinde bulunduğu birçok aktör ile yeterlilik sistemi eğitim-öğretim programlarını yönlendiren, meslek mensuplarının bilgi ve becerilerini ölçen ve belgelendiren bir yapıyı ifade etmektedir (Aktepe, 2021b, s. 66).

Yöntem

Günümüzde, küreselleşmenin kentsel politik ekonomiye etkisini inceleyen bir dizi literatür, küreselleşmenin kentsel siyaseti üç temel açıdan etkilediğini savunmaktadır (Brenner 2004, Hambleton & Gross 2007; Pierre 2011; Pierre, 2014). Bu çalışma, küreselleşmenin kentsel siyaseti etkilediği iddiası çerçevesinde yer alan ulus devletinin yeniden ölçeklenmesi, yerelin uluslararasılaşması ve küreselleşmenin özel sermayeye etkisi (Pierre, 2014, s. 883; Özgül, 2020, s. 35) varsayımlarını temel almaktadır. Ancak

bu üç hipotezin oluşumunda da Brenner (2004, s. 44)'ın ulus devletin küreselleşmenin getirdiği dünya kapitalizmine eklenme çabaları perspektifinden yeniden yorumlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Kentsel Hizmet Personellerinin Regülasyon Süreçleri (Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

Çalışmanın konusunu oluşturan yerel hizmet personellerinin ölçme ve değerlendirme süreçleri, emek işgücünün yeniden üretiminde kullanılan kolektif araçların organizasyonunun bir parçası (Castells, 1977, s. 440) ve dolayısıyla üretim biçimlerinin genişletilmiş yeniden üretim süreçleridir. Küreselleşmenin kentsel siyaseti etkilediği iddialarından ilki, yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte kurumsal rollerin yeniden belirlenmesi, devletin yeniden ölçeklenmesi ve mekansallaşmasıdır (Özgül, 2020, s. 34-35). Bu süreçte, merkezi hükümetler, mal, hizmet ve personel rejimlerini uluslararası yapılar içinde stratejik olarak konumlandırmıştır. Ulus devlet ölçeği, geleneksel uygulamalarda kapsamlı bir yeniden düzenlemeyle kentle ilişkili rejimlerin kontrolünü koordine edilmiş küresel birikim stratejileriyle sağlamıştır (Brenner, 2004, s. 260). Nitekim Türkiye örneğinde de, 2004-2005 yerel yönetim reformları vasıtasıyla yerel yönetimlerde yaşanan yeniden yapılanma süreçleri⁶ ile yine aynı yıllarda ulusal ve uluslara-

⁶ 2003 tarihli "5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu", 2004 tarihli "5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu", 2005 tarihli "5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu" ve 2005 tarihli "5393 sayılı Belediye Kanunu"

rası meslek standartlarını temel alan akreditasyon/uygunluk değerlendirme kriterleri ve mesleki yeterlilik esasları⁷ belirlenmiştir. Bu dönüşüm, merkezi hükümetin yalnızca düzenleyici niteliğini yeniden mekansallaşarak değil, aynı zamanda yerel mal, hizmet ve personel rejimlerini küresel yapılar içinde yeniden konumlandırarak rekabetçi ilişkileri kurumsallaştırdığını göstermektedir. 2012 yılı Avrupa Birliği ilerleme sürecinde düzenlenen meslek mensuplarının iş sağlığı ve güvenliği (6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu) ile yerel yönetimlerin hizmet alanına ilişkin düzenlemeler (6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu), ulus devletin sorumluluk paylaşımını genişletirken yerel hizmet meslek mensuplarının görev ve sorumluluklarını yeniden düzenlemiştir. Bu bağlamda çalışma, merkezi hükümetin mesleki yeterlilik odaklı yeni bir regülasyon sistemine geçişi ile kentsel kamu hizmetleri ve personeli üzerindeki vesayetini artıracığını iddia etmektedir.

İkinci olarak ulus-altı düzeyin uluslararasılaşmasına odaklanan çalışma, kentlerin uluslararası ekonomiye eklemlenmesi süreçlerine vurgu yapmaktadır. Yerelin uluslararasılaşması, kentlerde yeni iş çevrelerinin oluşmasına yol açan içe doğru ve yerel iş çevreleri için yeni pazar alanları ve ortaklıklara vurgu yapan dışa doğru olarak iki farklı biçimde gerçekleşmektedir (Pierre, 2014, s. 883; Özgül, 2020, s. 35). Kentsel hizmetler alanında belirlenmiş uluslararası standartlar takip edilerek oluşturulan regülasyonlarla her geçen gün yeni bir iş kolu ölçme değerlendirme süreçlerine eklemlenirken yurtdışı kentlerle ortaklıklar ve iş birlikleri geliştirerek uluslararası platformda kolektif hareket edilen konulara şehirler de dâhil edilmektedir (Özgül, 2020, s. 34-35). Nitekim yönetim sistemleri, mal ve hizmetler konularında uluslararası standardizasyon süreçlerini organize eden Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu (ISO), kalite yönetimi (ISO 9000), çevresel yönetim (ISO 14000), kentsel bilgi sistemleri (ISO 19000), yaşam kalitesi ve kentsel kamusal hizmetlere (ISO 37120) odaklanan performans, ölçme ve değerlendirmeye yönelik birtakım standartlar belirlemiştir (Bodur, 2019, s. 418). ISO 37120 standardı, büyük şehirlerin sunduğu kentsel kamusal hizmetlerde esas alınan şehir göstergesidir. Kentsel hizmetlerin ve yaşam kalitesinin performansını yönlendirmek ve ölçmek için geliştirilen ISO 37120 standardı, herhangi bir şehir için geçerli olan sürdürülebilir bir kentsel yaşam kalitesi oluşturmada değerlendirme

⁷ 1999 tarihli "Türk Akreditasyon Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ve 2006 tarihli "5544 Meslekî Yeterlilik Kurumu Kanunu"

aracı özelliği taşımaktadır. Türkiye örneğinde de Türk Standartlar Enstitüsü tarafından geliştirilen; engelli için erişilebilirlik (TS 9111, TS 12576, TS 12460, TS 13536, TS 23600 vb.), yaşam kalitesi ve kentsel hizmetler (TST ISO 37120), kalite ve çevreye ilişkin yönetim sistemleri (TS EN 9001:2015, TS EN ISO 14001:2015) ve kentsel coğrafi bilgi sistemleri (TS EN ISO 19101) gibi standartlar, kentsel yaşam kalitesinin sağlanması adına uluslararası standartlar takip edilerek oluşturulan yerel standartlardır (Çelebi & Aktepe, 2022, s. 138). Bu bağlamda, kentsel yaşam kalitesinin sağlanması noktasında önemli bir ölçme ve değerlendirme unsuru olan kentsel kamusal hizmetlerin sunumuna ilişkin teknik ve yönetsel standartların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 27-28).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün belirlediği Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması (ISCO), verilen hizmetlere yönelik meslekler hakkında istatistiksel ve idari verilerin uluslararası raporlaması, mesleklerin ulusal ve bölgesel sınıflandırmalarının modellenmesi ve kendi ulusal sınıflandırmalarını geliştirmemiş ülkelerde doğrudan kullanılabilmesi için oluşturulmuş temel uluslararası sınıflandırmalardan biridir (ILO, 2022). Türkiye de Birleşmiş Milletler'in geliştirdiği meslek sınıflandırmasına entegre olarak ekonomik ve sosyal açıdan uluslararası alanda kolektif hareket etme çabası göstermektedir. Nitekim 2008 yılında yayımlanan ve mevcut sürümü olan Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması –ISCO 08 (ILO, 2016) esas alınarak Türkiye Meslek Sınıflama Sistemi oluşturulması kapsamında, Türkiye'de Türk Meslekler Sözlüğü ve Ulusal Meslek Standartları'nda (UMS) geçen iş ve meslek unvanları sektör tabanında listelenerek ilgili ISCO birim grupları bünyesinde hiyerarşik bir şekilde gruplandırılarak, eşleştirilip kodlanmıştır (MYK, 2023). Bu bağlamda çalışma, küreselleşmeye uyum sürecinde uluslararası norm, standart ve yeterliliklere entegre olundukça kentsel hizmet regülasyonlarının uluslararasılaşacağını iddia etmektedir.

Çalışmanın metodolojisini oluşturan son varsayım ise, kentsel hizmetler ile özel sermaye arasındaki ilişki ile bağlantılıdır. Bu varsayım, küreselleşmenin etkisiyle değişen hizmet-aktör algısıyla birlikte hizmet sektörü şirketlerinin yerel pazarlara odaklandığını vurgulamaktadır (Pierre, 2014, s. 883; Özgül, 2020, s. 35). Özel sektör aracılığıyla sağlanan kentsel kamusal hizmetler, yerelde kadrolu personel yerine sözleşmeli personel tercihine işaret eden bir kamu personel yönetim anlayışına neden olmuştur. Özellikle tehlikeli ve çok tehlikeli mesleklerin özel sektör tarafından

yönetilmesi, devlet idaresinin kontrolünün ve denetiminin güçleşmesi, bu alanda yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu tür mesleklere yönelik iş tanımlamaları, mesleki standartlar, yeterlilikler ve belgelendirme süreçleri ile bu süreçlerin yasal/yönetmeliksel forma uygunluğunun kontrol ve koordinasyonunu üstlenmek üzere bazı yeni kurumlar kurulmuştur (Aktepe, 2021b, s. 64-65). Nitekim Türkiye’de de Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) gibi devlet merkezli düzenleyici ve denetleyici kurumlar, yalnızca standart ve yeterlilik kriterlerinin belirlenmesi için değil, aynı zamanda mesleki kontrol ve denetimleri ifa etmek için kurulmuş mesleki denetim mekanizmalarıdır. Zira mesleki standardizasyon ve yeterlilik sistemleri, sosyal ve ekonomik hedeflere ilişkin devletin yetersiz kaldığı teknik ve meslekî alanlarda devlet vesayeti altında işleyen çok aktörlü yönetim anlayışının Türkiye’deki temayülleri (Aktepe 2021b, s. 62). Nitekim çalışma, kentsel kamu hizmetlerine yönelik yönetim temelli yeni kontrol ve denetleme mekanizmaları kurulduca özel sektörün personel yeterlilik ölçümündeki rolünün artacağını iddia etmektedir.

Çalışmada, MYK öncülüğünde hazırlanan uluslararası yeterlilikler ve standartlar incelenerek kentsel kamusal hizmetlerde görev alan belediye personelinin liyakatinin hangi ölçütler çerçevesinde, hangi aktörler ve mekanizmalarca ölçüldüğü ve değerlendirildiği ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında, kentsel kamusal hizmet muhtevasının ve coğrafi sorumluluk alanının genişliği sebebiyle; Türkiye’de büyükşehir niteliği taşıyan otuz belediyenin hizmet birimleri bünyesinde yer alan kentsel kamusal hizmetler ve bu hizmetleri sağlayan meslek mensupları kategorize edilmiştir. Büyükşehir niteliği taşıyan belediyelerdeki Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) bünyesinde belgelendirme zorunluluğu olan belediye meslekleri, ilgili belediyelerden talep edilen bilgi formları ve Belediye İş Sendikası uzman personeli aracılığıyla belirlenerek, meslek grupları arasından yerel hizmetlere yönelik personel kapsayan uluslararası ve ulusal yeterlilikler ile meslek standartları incelenmiştir.

Bulgular

Ulus Devletin Yeniden Ölçeklenmesi

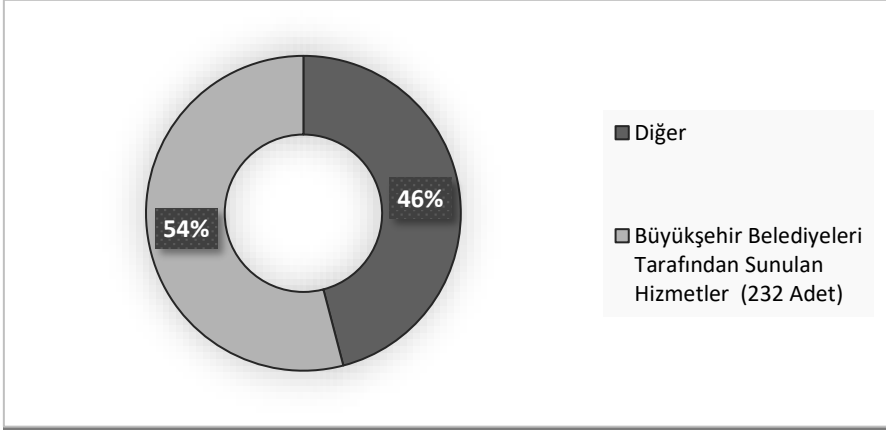
Çalışmanın bu bölümü, yerel hizmet personelinin performans ölçütlerinin belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi yet-

kilerin belediye başkanları yerine merkezi yönetim tarafından kullanılmasıyla belediyelerin yetki kaybına uğradığına dair bir iddiayı dile getirmektedir. Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun getirdiği personel belgelendirme zorunluluğunun, merkezi yönetimin yerel hizmetler ve personel üzerindeki kontrolünü artırdığı öne sürülmektedir. Bu iddianın doğruluğunu test etmek için temel belge olarak 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kanunu ve bu kanunla kurulan Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun ulusal yeterlilik sistemine odaklanılmıştır.

5544 sayılı MYK Kanunu'nun 1. maddesine göre, "Ulusal Meslek Standartları", "Ulusal Yeterlilik", "ölçme, değerlendirme ve belgelendirme faaliyetleri" ile "Türkiye Yeterlilik Çerçevesinin" kurulması ve işletilmesi amaçlanmıştır. Meslek Standartları ve Ulusal Yeterlilikler, kamu, sivil toplum ve iş dünyası aktörlerinin koordinasyonu ile belirlenirken, sınav ve belgelendirme faaliyetleri de ulusal yeterlilik sisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Mesleki Yeterlilik Belgesi, kalite güvencesi sağlanmış koşullarda gerçekleştirilen ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin sonucunda hak kazanan bireylere verilmektedir.

5544 sayılı MYK Kanununun 1. maddesinin 2. bendine göre, "tabiplik, diş hekimliği, hemşirelik, ebelik, eczacılık, veterinerlik, mimarlık (Avrupa Birliği'nde otomatik tanınma kapsamında yer alan meslekler), mühendislik mesleği ile en az lisans düzeyinde öğrenimi gerektiren ve mesleğe giriş şartları kanunla düzenlenmiş olan meslekler" MYK Kanununun kapsamı dışında olup mesleki yeterlilik belgesi gerektirmemektedir. Bunların dışındaki tüm meslekler mesleki yeterlilik belgesi zorunluluğu kapsamında yer almaktadır. 2015 yılında kabul edilen 6645 sayılı kanun kapsamında ise "tehlikeli ve çok tehlikeli" işlerden olup, MYK tarafından standardı hazırlanan meslekler için "mesleki yeterlilik belgesi" zorunluluğu getirilmiştir. MYK tarafından oluşturulan 27 sektörde, 901 "Ulusal Meslek Standardı" ve 648 "Ulusal Yeterlilik" bulunduğu görülmüş, 30 Aralık 2022 tarihi itibarıyla de MYK'nın belirlemiş olduğu standart ve yeterlilikler kapsamında 429 Mesleki Yeterlilik Belge zorunluluğuna tabi meslek olduğu saptanmıştır. Belge zorunluluğu ile yerelde hizmet veren memur personelin göreve uygunluk sürecindeki rolü gibi diğer kamu görevlilerinin (sözleşmeli personel, işçi, geçici işçi, mevsimlik işçi ve yarı zamanlı personel) göreve uygunluğunun ölçme ve değerlendirilmesi sürecinde de merkezi yönetimin etkin rol oynadığı görülmektedir. Büyükşehir belediyelerinden elde edilen belge zorunluluğu kapsamındaki kentsel hizmet mes-

lekleri verileri aracılığıyla, bu mesleklerin MYK belge zorunluluğu kapsamındaki tüm mesleklere oranı saptanmıştır. Bu çerçevede, MYK web sitesinde 429 belge zorunluluğu kapsamındaki mesleğin %50'den fazlasının kentsel nitelikli ve belediye hizmet başkanlıkları altında yer alan hizmetler olduğu görülmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Mesleki Yeterlilik Kapsamındaki Mesleklerin Büyükşehir Belediyelerin Tarafından Sağlanan Mesleklere Oranı (MYK Belge Zorunluluğu Kapsamındaki Meslekler Listesinden uyarlanmıştır)

Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından belirlenmiş olan sektörler ile büyükşehir belediyeleri tarafından oluşturulan daire başkanlıklarının paralel biçimde yapılandığı, MYK'nın belgelendirme zorunluluğu getirmiş olduğu 429 meslekten 232 tanesinin büyükşehir belediyelerinin hizmet personeli tarafından sağlanan hizmet ile alakalı olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında 30 büyükşehir belediye hizmet başkanlığı incelemeye oluşturulan hizmet başlıkları ile büyükşehir belediyelerinden elde edilen belge zorunluluğu kapsamındaki kentsel hizmet meslekleri verileri eşleştirilerek, bu mesleklerin genel başlıklar çerçevesinde hangi belediye hizmet başkanlıkları altında yürütüldüğü bulunmuştur. Tablo 1'de görüldüğü üzere, Mesleki Yeterlilik Belgesi alma zorunluluğu olan personelin 15 Belediye Hizmet Başkanlığı altında verilen hizmet kolunda görev aldığı görülmüştür. Bu meslekler, "itfaiyeci, belediye zabıtası, harita kadastrocu, coğrafi bilgi sistemleri operatörü, şehir içi toplu taşıma otobüs şoförü, kamyon şoförü, kar küreme ve tuzlama aracı operatörü, metrobüs şoförü, fidan yetiştirici-

cisi, tohum yetiştiricisi, süs bitkileri yetiştiricisi, çocuk bakım elemanı, hasta hizmetleri personeli, aile danışmanı, engelli ve yaşlı bakım elemanı” olarak sıralanabilir.

Tablo 1. Büyükşehir Belediyelerinin Sorumluluğundaki Kentsel Hizmetlerin MYK Sektör Komitelerine Dağılımı (30 Büyükşehir Belediyesi ile Mesleki Yeterlilik Kurumu websayfalarından uyarlanmıştır)

Büyükşehir Belediyelerinin Sorumluluğundaki Kentsel Hizmetler	Mesleklerin Bağlı Olduğu MYK Sektör Komiteleri
Arama Kurtarma Hizmeti	Adalet ve Güvenlik Sektörü
Basın ve Halkla İlişkiler Hizmetleri	Medya İletişim ve Yayıncılık Sektörü
Çevre Hizmetleri	Çevre Sektörü
Güvenlik Hizmetleri	Adalet ve Güvenlik Sektörü
İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Hizmetleri	Çevre Sektörü
İnsan Kaynakları ve Eğitim Hizmetleri	İş ve Yönetim Sektörü
İtfaiye Hizmeti	Adalet ve Güvenlik Sektörü
Makine İkmal Bakım ve Onarım Hizmetleri	Makine Sektörü, Otomotiv Sektörü
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Sektörü
Tarımsal Hizmetler	Tarım, Avcılık ve Balıkçılık Sektörü
Tarihi Eser Koruma Hizmetleri	İnşaat Sektörü
Ulaşım Hizmetleri	Ulaştırma Sektörü
Yol Yapım ve Onarım Hizmetleri	İnşaat Sektörü
Zabıta Hizmeti	Adalet ve Güvenlik Sektörü
Mali Hizmetler	Finans Sektörü, Ticaret Sektörü

Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan meslek standartlarının UMS ve UY'ye dönüştürülmesinde, MYK bünyesinde 27 sektör komitesinin görev aldığı görülmektedir. Elde edilen veriler ışığında belirlenen kentsel nitelikli ve belediye hizmet başkanlıkları altında yer alan belge zorunluluğuna tabi hizmetlerin (çalışanların), bu sektör komitelerinden yoğunluklu olarak, “ulaştırma, lojistik ve haberleşme; inşaat, sağlık ve sosyal hizmetler; adalet ve güvenlik, eğitim ve çevre” komiteleri kapsamında yer aldığı görülmüştür. Büyükşehir belediyeleri sorumluluğundaki hemen hemen tüm kentsel nitelikli kamu hizmetlerini kapsayan

mesleki yeterlilik süreci, belge zorunluluğu kapsamında olan personelin MYK tarafından düzenlenen merkezi ölçme ve değerlendirme süreçlerine tabi olmasına neden olmuştur.

Yerelin Uluslararasılaşması

Belge zorunluluğu kapsamındaki mesleklere yönelik düzenlenen UMS ve UY'lerin iki uluslararası örgüt tahakkümünde oluşturulan meslek standartları ve yeterlilikleri olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi Dünya Çalışma Örgütü bünyesinde hazırlanmış ISCO-08 (Mesleklerin Uluslararası Standart Sınıflandırması) kodudur. Bu bağlamda çalışmada yer alan belediye hizmet personellerini de kapsayan mesleklerin uluslararası standart sınıflandırılmasının, ulusal meslek yeterliliklerine dönüştürülmesi, yerelin uluslararasılaşmasına bir örnek olup olmadığı cevaplandırılması gereken önemli bir sorudur. Diğer bir ifadeyle kentsel hizmetleri de kapsayan uluslararası meslek standartlarının ulusal formasyona dönüşümü ile küresel nitelik kazanan yerel hizmet düzenleme eğilimi, ulus ölçeğin küresel süreçlere eklenmesi çabası olarak görülebilir mi?

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından belirlenen Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO), mesleklerin uluslararası düzeyde sınıflandırılmasını sağlayarak istatistiksel ve idari verilerin uluslararası düzeyde raporlanmasını hedeflemektedir. Bu sınıflama, mesleklerin görev ve sorumluluklarına göre kategorize edilmesini sağlayarak ulusal ve bölgesel sınıflandırmaların modellenmesine imkân tanıyarak ulusal sınıflamaya sahip olmayan ülkelerde doğrudan kullanılabilir (ILO, 2016). Diğer tüm hizmetlerde olduğu gibi kentsel hizmetlerin de nasıl ve kimler tarafından sunulacağına yönelik ölçme ve değerlendirme süreci bu uluslararası sınıflamanın konusu olmuştur.

Mesleki yeterlilik sistemi aracılığıyla Türkiye'deki meslek sınıflandırmaları, ISCO 08 uluslararası standart meslek sınıflandırmalarının beceri seviyeleri ile yine bu sınıflandırmalarda yer alan ISCEP 97 eğitim seviyelerine göre tasarlandığı görülmektedir. ISCO 08'de Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması'nda bulunan eğitim grupları ve düzeyleri esas alınarak, dört genel beceri seviyesi açıklanmıştır. Tablo 2'de "ISCO 08'in" ilköğretim, ortaöğretim, meslek yüksekokulları, lisans ve yüksek-doktora eğitim seviyelerinden oluşan temel eğitim seviyeleri görülmektedir. Bu sınıflamanın entegre edildiği UMS ve UYS'lerde, büyükşehir belediyeleri bünyesinde sunulan hizmetlere yönelik mesleklerin daha çok diploma ya da

ustalık belgelerine sahip olmayan diğer kamu personellerinin mesleki sınıflandırılmasında yoğunlaştığı görülmüştür.

Tablo 2. ISCO- 08 Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması'nın ISCED-97 eğitim seviyelerine dağılımı (ILO, 2016)

ISCO-08 Beceri Seviyesi	ISCED-97 Eğitim Seviyeleri
1	Temel Eğitimin İlk Aşaması - İlkokul
2	Temel Eğitimin İkinci Aşaması - Ortaöğretimin alt seviyesi Ortaöğretim sonrası üniversite derecesinde olmayan eğitim ileri ortaöğretim- Lise
3	Yükseköğretimin ilk aşaması - Meslek yüksekokulları vb.
4	Yükseköğretimin ilk aşaması - Lisans ve yüksek lisans Yüksek Eğitimin İkinci aşaması - Doktora eğitimi

Tablo 3'de ISCO 08'in, kentsel hizmet personelini de kapsayan hizmet personeli beceri seviyeleri 0'dan 9'a kadar derecelendirilmiştir. ISCO'nun mesleklere yönelik belirlemiş olduğu uluslararası sınıflandırma ve mesleki yeterlilik standartları Türkiye'de ulusal ölçüğe, Ulusal Meslek Standartları (UMS) ve Ulusal Yeterlilik Standartları (UYS) olarak yansımıştır.

Tablo 3. ISCO -08 ana gruplarının beceri seviyeleri (ILO, 2016)

Derece	ISCO-08 Ana Grupları	Beceri Seviyeleri
1	Yöneticiler	3+4
2	Profesyoneller	4
3	Teknisyenler ve Yardımcı Profesyoneller	3
4	Büro Destek Çalışanları	2
5	Servis ve Satış Çalışanları	2
6	Nitelikli Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık İşçileri	2
7	Zanaat ve İlgili Esnaf İşçileri	2
8	Tesis, Makine Operatörleri ve Montajcılar	2
9	Temel Meslekler	1
0	Silahlı Kuvvetler	1+2+3+4

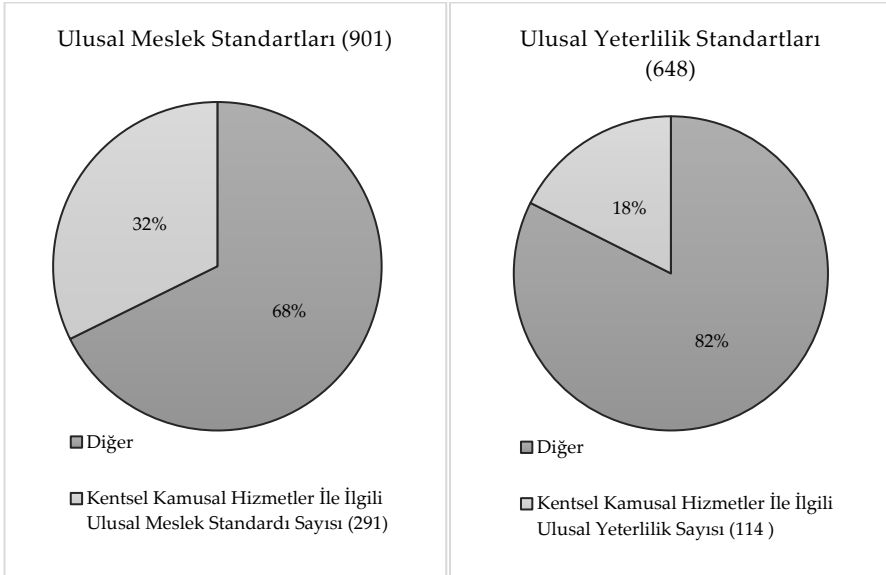
Çalışma bağlamında incelenen belge zorunluluğu kapsamındaki kentsel hizmet mesleklerine yönelik oluşturulmuş UMS ve UY'lere göre, kentsel kamusal hizmetlerde görev alan personelin ölçme ve değerlendirme süreçlerine yönelik belirlenen meslek standartları ve yeterliliklerinin yoğunluklu olarak uluslararası çalışma örgütünün belirlemiş olduğu 3, 5, 6, 7 ve 8 kodlu standartlar çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir (Tablo 3).

Bu standartlar,

“bahçevanlar, bahçe bitkileri ve fidan yetiştiricileri; başka yerde sınıflandırılmamış işlem kontrol teknisyenleri; beton ustaları ve diğer ilgili çalışanlar; arama kurtarma teknisyeni; çöp yakma fırını ve su arıtma tesisi operatörleri; hafriyat makineleri ve benzer makinelerin operatörleri; muhasebe ile ilgili yardımcı profesyonel meslek mensupları; teknisyenler ve yardımcı uzmanlar; tesis ve makine operatörleri ile montajcıları; servis ve satış çalışanları nitelikli tarım, orman ve balıkçılık işçileri; zanaat ve ilgili ticaret işçileri”

kapsamındaki mesleklere yönelik standartlardır (ISCO 08).

MYK öncülüğünde hazırlanan 901 Ulusal Meslek Standardının 291 tanesinin ve 648 Ulusal Yeterliliğin 114 tanesinin büyükşehir belediyeleri tarafından sağlanan kentsel kamusal hizmetler ile alakalı olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Kentsel Kamusal Hizmetlere İlişkin Ulusal Meslek Standartları ve Ulusal Yeterliliklerin Oranı (MYK Belge Zorunluluğu Kapsamındaki Meslekler Listesinden uyarlanmıştır)

Kentsel hizmet meslekleri de dahil olmak üzere geniş bir hizmet yelpazesinde görev alan personelin ölçme ve değerlendirme süreçlerini düzenleyen bir diğer uluslararası sistem “Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ)” dir. Hayat boyu öğrenmeyi geliştirmenin aracı olan, örgün, yaygın ve serbest öğrenme platformlarında gerçekleşen öğrenmeleri kapsayan AYÇ'nin temelini, bütün seviyelerde sahip olunması zaruri olan minimum ortak bilgi, beceri ve yetkinlikler olduğu görülmüştür. AYÇ, yeterliliklerin işverenler, bireyler ve kurumlar üçlüsü tarafından daha iyi anlaşılması için gerekli zemini hazırlayarak, çalışanların ve öğrenenlerin yeterliliklerini başka ülkelerde de kullanabilmesini sağlama işlevi gördüğü saptanmıştır.

AYÇ'nin yasal dayanağı, "Hayat Boyu Öğrenme için Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi Tavsiye Kararı"dır. Bu tavsiye kararında, ulusal yeterlilik çerçevelerinin geliştirilmesi ve AYÇ seviyeleri ile uyumlu hale getirilmesi, ulusal yeterlilik sistemlerinin AYÇ ile ilişkilendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, yeni yeterlilik belgeleri, sertifikalar, diplomalar ve Europass⁸ belgelerinin ulusal yeterlilik sistemleri aracılığıyla AYÇ seviyelerine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu öneriler doğrultusunda, ülkeler kendi Ulusal Yeterlilik Çerçeveleri'ni geliştirerek AYÇ seviyeleri ile uyumlu hale getirebilirler. Bu sayede, farklı ülkelerde ve sistemlerde hazırlanan yeterlilik belgelerinin benzerlikleri karşılaştırılabilir hale gelmektedir.

AYÇ'nin Türkiye'deki bir tezahürü olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), AYÇ seviyeleriyle uyumlu ve diğer öğrenme biçimleriyle kazanılan yeterlilik esaslarının tümünü içeren ulusal yeterlilik çerçevesidir. TYÇ, yeni yeterliliklerin oluşturulmasını, mevcutların iyileştirilmesini, önceki öğrenmelerin tanınmasını, esnek geçiş fırsatlarının belirlenmesini ve uluslararası karşılaştırılabilirliği amaçlamaktadır (ÇSGB, 2024). TYÇ, bireyin “örgün, yaygın yahut serbest öğrenme” ortamlarında elde ettiği kazanımlarının sorumlu bir kurum tarafından kabul edilmesi neticesinde düzenlenen ve kalite güvencesi sağlanan yeterliliklerin tümünü kapsamaktadır. Buradaki yeterliliklerden kasıt, “kalfalık ve ustalık belgeleri, Millî Eğitim

⁸ Europass, Avrupa Birliği'nin, kişilerin niteliklerinin şeffaflığını artırmak ve Avrupa'da hareketliliğini sağlamak amacıyla hazırlanan dijital yeterlilik belgesidir.

Bakanlığı tarafından düzenlenen diplomalar, yükseköğretim kurumlarınca düzenlenen diploma ve sertifikalar, MYK tarafından verilen MYK Mesleki Yeterlilik Belgeleri ile uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat gereğince yetkili kurum ve kuruluşlarca düzenlenen sertifika ve belgelerdir” (MYK, 2023). Bu çerçevede, bir taraftan hizmette yer alan meslek erbabının hayat boyu öğrenmesine yardımcı olurken, bir taraftan da bu kişilerin ülkeler arasında mesleki hareketliliğini de kolaylaştırmaktadır. Böylece belirli bir ülkenin kentinde yaşayan halkın “mahalli müşterek ihtiyaçlarını” gidermek amacıyla hizmet veren personel, hem uluslararası bir standarda tabi tutulurken hem de tabi olduğu bu sistem sayesinde uluslararası hareketliliğe de teşvik edilmiş olmaktadır.

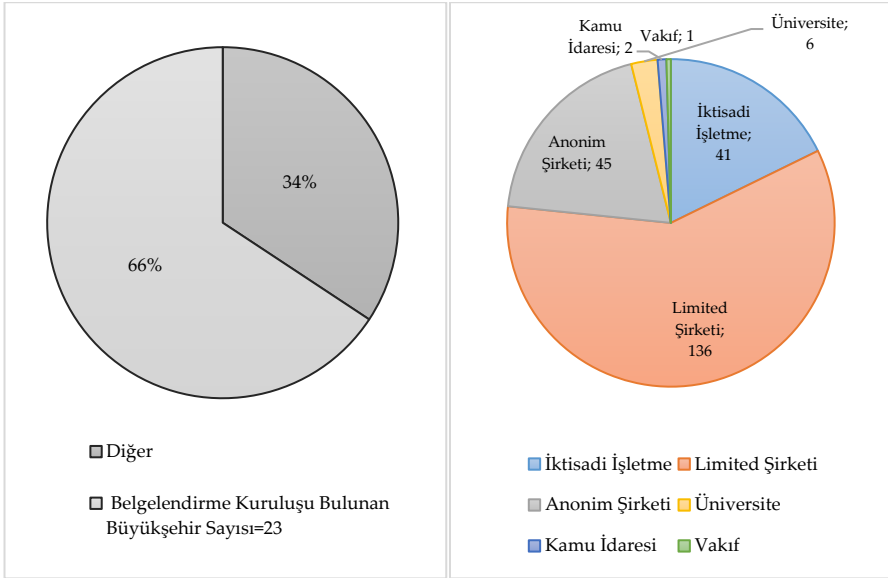
Yerelde Özel Sermaye Etkisi

Belediye hizmet personelinin liyakati ölçme ve değerlendirme süreçleri ile kentsel kamusal hizmetlere yönelik meslek gruplarının sorumluluğunun yerelliğine karşın, mesleğe yönelik düzenlemelerin merkezileştiği ve özelleştiği mekanizmaların oluşum ikilemi, çalışma kapsamında cevap aranan diğer önemli bir sorunsaldır.

Çalışmada incelenen 30 büyükşehir belediyesinde, belediye hizmet personelinin liyakatinin, belediye personel rejimine göre organize edildiği belirlenmiştir. Belediye Kanunu'na göre, belediye başkanı personel atamasını yapar ve faaliyetlerin performansını izlemek, değerlendirmek ve raporlamak da onun sorumluluğundadır. Ancak, kaynak, personel ve teknik bilgi eksikliği nedeniyle belediyeler, kentsel hizmetleri özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına devretmektedir. Bu durum sonucunda ortaya çıkabilecek kontrolü güç, denetlemesi zor hizmet sunum süreçlerini bir şekilde kontrol altına alma çabası (Aktepe, 2021b), merkezi hükümetin ölçme ve değerlendirme aktörü olarak devreye girdiği yeni bir regülasyon sistemine işaret etmektedir. Bu bağlamda, 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu çerçevesinde belirlenen ve belediye hizmet personelinin de kapsayan Mesleki Yeterlilik Belgesi zorunluluğu, ölçme ve değerlendirme süreçlerinin merkezi bir yapı üzerinden organize edilmesini sağlamıştır. Bu düzenleme, sadece kentsel hizmet personelinin ölçme ve değerlendirme süreçlerinde merkezi vesayet artmasına değil, aynı zamanda bu sürecin işletilmesinde yetkilendirilmiş özel sektör girişimcilerine regülatif bir rol atfetmektedir.

Türkiye genelinde “Mesleki Yeterlilik Kurumu” tarafından yetkilendirilmiş ve “Türk Akreditasyon Kurumunca” akredite edilmiş, 35 ilde 254

yetkilendirilmiş belgelendirme kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşların 236'sı 23 büyükşehirde, "Adana, Ankara, Aydın, Antalya, Balıkesir, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mersin, Sakarya, Samsun, Şanlıurfa, Tekirdağ", faaliyet göstermektedir. Yetkilendirilmiş belgelendirme kuruluşlarının; 41'i iktisadi işletme, 136'sı limited şirket, 45'i anonim şirket, 6'sı üniversite, 2'si kamu ve 1'i vakıf olarak faaliyetlerini yürütmektedirler (Şekil 6).

Şekil 6. Yetkilendirilmiş Belgelendirme Kuruluşları (MYK Belge Zorunluluğu Kapsamındaki Meslekler Listesinden uyarlanmıştır)

Şekil 6'daki veriler ışığında yetkilendirilmiş belgelendirme kuruluşlarının yaklaşık %96'sının özel sektör kuruluşları olduğu görülmektedir. Bu durum, özel sektör girişimcilerinin yalnızca kentsel kamusal hizmetlerin sunumunda değil, aynı zamanda kentsel kamusal hizmetlerin düzenlenmesinde de mesleki yeterlilik belgesi zorunlu meslekler özelinde önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Yetkilendirilmiş Belgelendirme Kuruluşları, Mesleki Yeterlilik Kurumu mevzuatı, ulusal mesleki standartlara ve ulusal yeterlilikler çerçevesinde hizmet personelinin becerilerini ölçme ve belgelendirme faaliyetlerini yürüten kuruluşlardır. Yoğunluklu olarak özel sektör kuruluşlarından oluşan "Yetkilendirilmiş

Belgelendirme Kuruluşları" (YBK) tarafından yönetilen belgelendirme süreçleri, belge zorunluluğu olan personelin mesleği boyunca tabi olacağı bir kontrol mekanizmasına işaret etmektedir. 5 yılda bir belge yenileme zorunluluğu olan personelin, belgelendirme yapan kuruluştaki muhafaza edilen dokümanları, personelin mesleği boyunca ilgili kuruluşun kontrol süreçlerine tabi olmasına neden olmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada, kamu hizmetinin sunumunda yaşanan dönüşüm nedeniyle devletin artan sorumluluklarına karşı kaynak yetersizliği ve personel eksikliğinden dolayı zorunda kalınan bir durum olarak özellikle kentsel kamu hizmetlerinin özel sektöre devredildiği vurgulanmaktadır. Nitekim yerel yönetimlerin mali açıdan merkezi yönetime bağlı olmaları sebebiyle kentsel kamusal hizmetleri daha kaliteli verebilmek adına özel sektör, belediye şirketleri ya da taşeron işçi, geçici personel vb. diğer kamu personelleri aracılığıyla hizmet sunma yöntemlerine başvurmak durumunda kalmaktadırlar. Bu hizmet yönetim anlayışı, farklı aktörlerin sürece dahili nedeniyle kontrolü güç, denetlemesi zor hizmet sunum süreçlerini beraberinde getirmiştir. Çalışma, bu süreci denetim altına almaya çalışan merkezi yönetimin, uluslararası formatlardan faydalanarak ve yeni bir denetleme sistemi oluşturarak, belediye hizmet personelinin yönetim rejimine de dolaylı olarak etkilediğini öne sürmektedir.

Kamu hizmetlerinin yerleştiği ve ulus devletinin yeniden ölçeklendirilerek yerel hizmet süreçlerinin küresel ölçekte önem kazandığı vurgulanan literatüre (Sezer ve Vural, 2010; Kurun, 2017; Özer ve Erdem, 2022) karşın çalışmada elde edilen bulgular, bu yerleşme vurgusunun kentsel hizmetlerin sunumunda yer alan personelin ölçme ve değerlendirme süreçleri için geçerli olamayacağını ortaya koymaktadır. Yerel hizmet personelinin de kapsayan bu yeni denetim sistemi, memur atamalarında var olan merkezi yönetim odaklı ölçme ve değerlendirme süreçlerinde olduğu gibi diğer kamu personeli olarak nitelenen ve MYK belgesi alması gereken meslek gruplarındaki personelin de merkeze bağlı kuruluşlar aracılığıyla değerlendirildiği merkezi bir sistemi ifade etmektedir. Nitekim Belediye Hizmet Başkanlıkları altında verilen ulaşım, su ve kanalizasyon, içme suyu ve sanitasyon, imar ve çevre hizmetleri, park ve yeşil alan gibi kentli

halkın doğrudan gündelik yaşamını ilgilendiren kentsel nitelikli hizmetlerde görev alan belediye personelinin merkezi hükümet kurumu olan MYK'nın denetiminde hizmet verir hale gelmesi, merkezin yerel yönetimler üzerindeki vesayetini güçlendiren bir uygulama görüntüsü vermektedir. Bu açıdan merkezin yerel yönetim personeli üzerinde artan vesayeti, yerel demokrasiyi ve yerel özerkliği zedeleyen bir uygulamadır.

Çalışma, kentsel kamusal hizmetlerin bir taraftan hizmet personeli düzenlemeleri aracılığıyla merkezileşirken, diğer taraftan uluslararası standart ve normlara uyum süreçleri vasıtasıyla küreselleşmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Dünya Çalışma Örgütü'nün Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması ve AYÇ çerçevesinde oluşturulan mesleki beceri derecelendirmesi kamu hizmet personelinin ölçme ve değerlendirme süreçlerini belirleyen temel kriterler haline gelmektedir. Küresel nitelikteki bu mesleki yeterlilik sistemi içinde yer alınması, ülke içinde yapılan ölçme ve değerlendirme sonrasında meslek mensuplarının uluslararası alanda kabul gören (Europass) belgelere sahip olmasını sağlamaktadır. Bu sistem doğrudan ya da dolaylı olarak hayat boyu öğrenme çerçevesinde değerlendirilen diploma dışı mesleklerin devlet eliyle akışını hareketlendiren bir süreci hızlandırmaktadır. Bu bağlamda yerelde kamu hizmet regülasyonun uluslararası forma eklenmesi aracı haline dönüşmesi, Brenner (2004)'ında bahsettiği biçimde uluslararası unsurların yerelleşmesi ya da yerelin uluslararasılaşması sürecinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeterliliğin belgelenmesiyle AB sınırları içinde tüm işlerde çalışma fırsatının oluşması uluslararası normları yerelleştirirken, kamu personelinin uluslararasılaşmasına neden olarak, uzun vadede gelişmiş ülkelerin istihdam sorununa çözüm sağlayan yeni bir düzeni de beraberinde getirmektedir. Bu durum, sermaye birikim süreçlerinde yaşanan içsel çelişkileri üzerindeki mekânsal ve zamansal sabitelerin etkilerini anlatan Harvey (2001)'in "Spatio-temporal fixes" (Mekânsal-Zamansal Sabiteler) kuramı ile özdeşleşmektedir. Nitekim yeni üretim imkanları, mal ve hizmet kapasiteleri ve nitelikli işgücü fırsatları yaratan mekânsal sabiteler gibi Avrupa Birliği sınırları içinde tüm işlerde çalışma yeterliliği sağlayan yeni mesleki eşleştirme platformları (Europass) da beşerî sabiteleri meydana getirmektedir. Sermayenin akışkanlığının artışı ile ortaya çıkan sermaye ve emek işgücü krizleri, küresel nitelikli mesleki yeterlilik süreçleri ile aşılmaya çalışılmaktadır. Dünya Çalışma Örgütü ve Avrupa Birliği'nin yarattığı sınırlar içinde oluşturulan meslek standartları ve belgelendirme süreçleri sermaye ve emek işgücünde meydana gelen fazlalığın uzun dönemde de olsa

bir araya getirilmesini amaçlamaktadır. Nitekim uzun erimli projeler, eğitim ve araştırma çalışmaları gibi sosyal harcamalar vasıtasıyla sermaye değerlerinin yeniden dolaşıma girmesini sağlayan zamansal sabiteler gibi ölçme, değerlendirme ve mesleki belgelendirme ve yeterlilik süreçleri yoluyla, meslek ve meslek mensuplarının yeniden uluslararası dolaşıma girmesi amaçlanmaktadır. Zira Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki kriterlerden birisi olan personel eşleşmesi, mesleki yeterliliklerin yerel-üstü ve ulus-üstü bir düzenleme olduğunu göstermektedir (Avrupa Yeterlilik Çerçevesi, 2008). Avrupa Birliğine giriş sürecinin daha çok ulusal/uluslararası politikanın bir çıktısı olarak karşımıza çıkmasına rağmen, bu politikanın bir sonucu olarak Mesleki Yeterlilik Kurumu kapsamındaki mesleklerin %50'den fazlasının kentsel hizmetlere yönelik mesleklerden oluşması, bu politikanın hedef kitlesinin içinde kentsel hizmet personelinin de olduğunu göstermektedir. Mesleki Yeterlilik Kurumunun uluslararası standartları yerelleştirerek, hayat boyu öğrenme kapsamındaki meslek grubundaki kişilere belli kriterler çerçevesinde yaptığı sınav sonucunda verilen belge (Europass) ile kişiler uluslararası platforma eklenmektedir. Nitelikli işgücü göçü zaten Türkiye'nin de içinde olduğu gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinin başında yer alırken, bu göç mesleki belgelendirme yoluyla dolaylı olarak teşvik edilen ve içinden çıkılmaz bir sorun haline dönüşecektir.

Bu çalışma, merkez-yerel ve kamu-özel-sivil toplum odaklı karar verme süreçlerine ilişkin ortaya çıkan ilginç bir personel yönetim anlayışını da gözler önüne sermektedir. Başta "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı" olmak üzere "Millî Eğitim Bakanlığı", "Yükseköğretim Kurulu" ve meslekle ilgili diğer bakanlıkların yanı sıra MYK Genel Kurulu'nda temsil edilen "işçi, işveren ve meslek kuruluşlarının" temsilcilerinden oluşan sektör komiteleri, yine yoğunluklu olarak meslek grupları tarafından oluşturulan meslek standartlarını onaylayan yönetim aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, meslek oda ve birlikleri ile sivil toplum kuruluşları ile bazen de özel sektör kuruluşları tarafından belirlenen standartlara tabi belediye personeli ve bu personelin sunduğu hizmet anlayışını beraberinde getirecektir. Yoğunluklu olarak özel sektör kuruluşlarından oluşan YBK'ler tarafından yönetilen belgelendirme süreçleri, belge zorunluluğu olan kişilerin çalışma hayatı boyunca tabi olacağı bir kontrol mekanizması haline gelmektedir. YBK'ler aracılığıyla arşivlenen beş senelik aralıklarla belge yenileme zorunluluğu olan meslek mensuplarının

mesleki yeterlilik dokümanları, personelin mesleği boyunca ilgili kuruluşun kontrol süreçlerine tabi olmasına neden olmaktadır. YBK'ların %96'sının özel sektör kuruluşları olduğu göz önünde bulundurulduğunda kent hizmetleri, özel sektör kuruluşlarının da vesayeti altında sunulan bir hizmete dönüşmektedir. Diğer bir ifadeyle, başta Mesleki Yeterlilik Kurumu ve bu kurum altında görev alan sektör komiteleri ile belgelendirme yapan YBK'larının belirlemiş olduğu kural, norm ve standartların merkezi ve özel sektör ağırlıklı kontrol mekanizması, doğrudan doğruya yerel nitelikli hizmetlerin sunumunda yer alan personelin ölçme ve değerlendirme süreçlerini belirleyen yeni bir mekanizma haline gelmiştir.

Çalışmada elde edilen veriler ışığında, ulaşılan sonuçlara dair politika önerilerinde bulunmak gerekirse, belediye personelinin ölçme ve değerlendirme sürecinde vesayete neden olan yegâne ölçme ve karar mekanizması MYK yerine, yerel aktörlerin yer aldığı çoklu karar mekanizması oluşturulmalıdır. Belediye personel yönetiminin uluslararasılaşmasına neden olan standart entegrasyonunda uluslararası istihdam endişeleri yerine, ulusal bazda ihtiyaç duyulan alanlarda yapılacak ölçme ve değerlendirmeye yerel/ulusal ön koşullar getirilerek yeniden organize edilmelidir. Özel sektörün kentsel kamusal hizmetlerde düzenleyici bir aktör olmasını engellemek için ölçme ve değerlendirme sürecinde, YBK'ların %96'sını oluşturan özel sektör yerine, sivil toplum kuruluşları ya da devlet kurumları zorunlu olarak görevlendirilmelidir.

Extended Abstract

Measurement and Evaluation Processes for Municipality Service Personnel: Personnel Qualification

Hilal Çelebi⁹

ORCID: 0000-0003-0933-3218

Eray Aktepe¹⁰

ORCID: 0000-0002-5607-280X

The study focuses on how local and global dynamics shape city standards and service processes. It examines national qualifications for local services led by the Vocational Qualifications Authority under the Ministry of Labor and Social Security. The research aims to identify criteria for evaluating municipal personnel providing urban public services in large cities.

This study explores globalization's impact on urban politics, focusing on three key areas: rescaling the nation-state, internationalization of the local, and globalization's influence on private capital (Brenner 2004, Hambleton and Gross 2007; Pierre 2011; Pierre, 2014). Drawing on various sources, it analyzes how globalization shapes urban political economy (Pierre, 2014:883; Özgül, 2020:35). The study emphasizes the regulation of local service personnel as essential for labor force reproduction, drawing on insights from Brenner (2004:44) and Castells (1977: 440).

The study analyzed the impact of centralization and internationalization on municipal occupations in Turkish metropolitan areas. It focused on certification requirements from the Vocational Qualifications Authority (MYK) and examined how international standards were adapted into national occupational standards (UMS) and qualifications (UYS). The research investigated which urban service personnel in metropolitan municipalities must meet national standards and qualifications and which sectors are regulated accordingly. Additionally, it explored the institutions overseeing certification and inspection of municipal personnel, using a global competitive state approach.

⁹ Doctoral student, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: hilalcelebi55@gmail.com

¹⁰ Assoc. Prof., Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: eaktepe@kastamonu.edu.tr

The new oversight system introduces a centralized evaluation structure, akin to civil service appointments under central government control, for local personnel in professions requiring MYK certification. Indeed, the involvement of municipal personnel in urban services directly affecting citizens' daily lives, such as transportation, water supply, sanitation, urban planning, and environmental services, under the supervision of the central government institution MYK, portrays a practice that strengthens the central authority's dominance over local governments. From this perspective, the increased authority of the central government over local government personnel is a practice that undermines local democracy and autonomy.

The study reveals the dual process of centralization through personnel regulations in urban public services while simultaneously globalizing through alignment with international standards and norms. The International Standard Classification of Occupations by the International Labour Organization and the European Qualifications Framework have become fundamental criteria shaping the assessment processes for public service personnel. Inclusion in this global professional competency system enables professionals to obtain internationally recognized (Europass) certifications following domestic assessments. This system accelerates the flow of non-diploma professions evaluated within the framework of lifelong learning, directly or indirectly facilitated by the state. Thus, the local regulation of public services becoming integrated into international formats serves as an example of the localization of international elements or the globalization of the local, as mentioned by Brenner (2004).

The study also demonstrates the privatization of municipal service personnel assessment processes. The certification processes, predominantly managed by private sector organizations, have become a regulatory mechanism that individuals subject to certification requirements will undergo throughout their careers. Professionals required to renew their certifications every five years, as archived through certification bodies, are subject to the organization's control processes throughout their careers.

In conclusion, the study identifies the position of urban service occupations among professions subject to professional certification requirements while also revealing the criteria, actors, and mechanisms that determine the competence of personnel involved in delivering urban public services at national and international levels.

Kaynakça/References

- Akpolat, Y., Kökalan Çımrın, F., & Çalışkan, A. (2021). Kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde kavramsal değerlendirmeler ve boyut önerileri. *Journal of Economy Culture and Society*, (64), 313-335. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-808723>.
- Aktepe, E. (2016). Illusion of the sister city relationship of local governments: rescaling of the state at the local level in the context of globalization process. *International Human and Nature Sciences (IHANAS): Problems and Solution Seeking Congress*, 85-102.
- Aktepe, E. (2020). *Small entrepreneurs in urban bus public transportation in Ankara: Government failure or market failure?* Ankara: Gazi Press.
- Aktepe, E. (2021a). Küreselleşme ve Kentsel Mekân. E. Aktepe ve E. U. Tohum (der.), *Küreselleşme küreselden yerele sosyal, ekonomik ve kültürel yaklaşımlar* (1. Baskı, s. 217-244). Ankara:Gazi Kitabevi.
- Aktepe, E. (2021b). Kentsel toplu taşıma aktörleri üzerinde yeni bir regülasyon mekanizması: Mesleki Yeterlilik Sistemi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 30(4), 61-84.
- Aktepe, E. (2022). "Kamu hizmetlerinin sunumu ve kentsel dirençlilik", Aktepe, E. (der.), *Kentsel Kamusal Hizmetler*, (1. Baskı, s. 349-360). İstanbul: Efe Akademi.
- Avrupa Yeterlilik Çerçevesi (2008). 15 Mayıs 2024 tarihinde <https://europass.europa.eu/tr/europass-araclari/avrupa-yeterlilikler-cercevesi> adresinden erişildi.
- Bilgili, A. (2017). Kentsel gelişmenin, kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Bursa örneği. Yayınlanmamış doktora tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Bodur, A. (2019). Kentsel yaşam kalitesi göstergeleri ilk uluslararası standardı: ISO 37120. *Kent Akademisi*, 12(2), 417-419.
- Boztepe, M. (2018). Yeni kamu yönetimi ve geleneksel kamu personel rejimi üzerine etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (3), 191-210.
- Brenner, N. (2004). *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Castells, M. (1977). *The urban question: A marxist approach*. Edward Arnold, London.
- Cooper, P. (2003). *Governing by contract: Challenges and opportunities for public managers*. Washington, CQ Press.
- Çelebi, H. & Aktepe, E. (2022). Kentsel yaşam kalitesinin sağlanmasında kentsel hizmet standartları ve meslek sınıflandırmalarının rolü, Aktepe, E. (der.), *Kentsel Kamusal Hizmetler*, (1. Baskı, s. 117-150), İstanbul: Efe Akademi.
- ÇSGB, (2024). Türkiye Yeterlilik Çerçevesi. 20 Haziran 2024 <https://www.tyc.gov.tr/sayfa/avrupa-yeterlilikler-cercevesi-i029990b7-a3e3-4b8e-9d03-a6efd65c2822.html> adresinden erişildi.

- Denhardt, R. B. & Denhardt, J. V. (2001). The new public service: Putting democracy first, *National Civic Review*. Winter, 90(4), 391-400.
- Diler, K. İ. (2018). Kamu personel hukukunda liyakat ilkesi [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Europass (2023). Avrupa Yeterlilik Çerçevesi. 20 Haziran 2024 tarihinde <https://europa.eu/europass/tr/europass-araclari/avrupa-yeterlilikler-cercevesi> adresinden erişildi.
- Gözler, K. (2003). *İdare Hukuku*, C.II, Bursa:Ekin Kitabevi.
- Günday, M. (2002). *İdare Hukuku*, Ankara:İmaj Yayınları.
- Hambleton, R., & J. S. Gross. (2007). *Governing cities in a global era*. Basingstoke: Palgrave.
- Harvey, D. (2001). *Spaces of capital: Towards a critical geography*, New York: Routledge.
- International Labour Organization (ILO), (2016). ISCO-08 Structure, index correspondence with ISCO-88. 20 Haziran 2024 tarihinde <https://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/index.htm>. adresinden erişildi.
- International Labour Organization (ILO), (2022). International Standard Classification of Occupations. 20 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/#:~:text=The%20International%20Standard%20Classification%20of,of%20economic%20and%20social%20classifications>. adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kentsel Yaşam Kalitesi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Karabulut, E. (1999), Personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine geçişte değişimin rolü, MPM Aylık Yayın Organı, *Anahtar Gazetesi*, Sayı:122.
- Kurun, İ. (2017). Yeni kamu işletmeciliği yaklaşımının kamu hizmetlerinin sunulmasına etkisi: Belediyeler örneği. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 85-106.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK), (2023). Ulusal yeterlilikler. 20 Haziran 2024 tarihinde <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/ulusal-yeterlilikler> adresinden erişildi.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK). (2024). Muafiyet tablosu. 25 Mayıs 2024 tarihinde https://www.myk.gov.tr/images/stories/Muafiyet_Tablosu_204_meslek.pdf adresinden erişildi.
- Özer, M. A. & Erdem, E. (2022). Yeni kamu yönetimi ve yönetim ekseninde yerleşme ve değişen kamu hizmeti anlayışı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 215-230.
- Özgül, C. G. (2020). *Yeni kent paradigması*. Ankara: İdealkent Yayınları.
- Özkal Sayan, İ., & Güneşer Demirci, A. (2018). Kamu personelinin değerlendirilmesinde performans sistemine geçiş sürecinin analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(2), 667-700. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002513

- Pierre, J. (2011). *The politics of urban governance*. Basingstoke: Palgrave.
- Pierre, J. (2014). Can urban regimes travel in time and space? Urban regime theory, urban governance theory, and comparative urban politics. *Urban Affairs Review*, 50(6), 864–889.
- Sarı, V. İ. & Kindap, A. (2018). Türkiye’de kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin analizi. *Sayıştay Dergisi*, (108), 39-72.
- Sezer, Ö. & Vural, T. (2010). Kamu hizmetlerinin sunumunda devletin değişen rolü ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yetki ve görev paylaşımı. *Maliye Dergisi*, (159), 203-219.
- Şahin, Ş. & Aktepe, E. (2021). Yerel yönetimlerde karar alma süreci: Adana kentsel otobüs ulaşım hizmetleri üzerine bir inceleme. *International Journal of Geography and Geography Education*, (44), 296-319.
- Tekeli, İ. & Okyay, T. (1981). *Dolmuşun öyküsü*. Ankara: Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği.
- Topal, A. K. (2003). “Global kapitalizmde sermaye birikimi için yeni mekânsal ölçekler: Dünya kentleri/ global kentler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 12(2), 41-61.
- Usta, S. & Bilgiç, E. (2016). Yerel yönetimlerde hizmet sunumu: Kamu özel ortaklığı modeli. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 249-268.

Hilal Çelebi

Kastamonu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde 2020 yılında lisans eğitimini tamamlayan yazar, 2024 yılında yine Kastamonu Üniversitesi’nde “Belediye Hizmet Personelinin Ölçme ve Değerlendirme Süreçleri: Mesleki Yeterlilik” başlıklı yüksek lisans tezini başarı ile tamamlamıştır.

The author, who completed undergraduate education in the Department of Political Science and Public Administration at Kastamonu University in 2020, has completed a master’s thesis titled ‘Measurement and Evaluation Processes of Municipal Service Personnel: Professional Competence’ at Kastamonu University in 2024.

E-posta: hilalcelebii55@gmail.com

Eray Aktepe

Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde 2009 yılında lisans eğitimini tamamlayan yazar, 2011 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yurtdışı yüksek lisans bursu ile Amerika Birleşik Devletleri, Texas eyaletinde bulunan Rice University ve University of St. Thomas’da aldığı eğitim sonrası yüksek lisansını (en yüksek genel ortalamaya sahip yüksek lisans öğrenci ödülü alarak) tamamlayıp, 2015 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalında başladığı doktora eğitimini,

yine en yüksek genel ortalamaya sahip doktora öğrenci ödülü (4.0) olarak 2019 yılında tamamlamıştır. TÜBİTAK 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursunu kazanan yazar, 2022-2023 yılları arasında ABD'nin Texas eyaletinde bulunan Texas Tech Üniversitesi'nde Post-doktora araştırmacısı olarak alternatif kentsel ulaşım modlarının sürdürülebilirliği üzerine çalışmalar yürütmüştür. Halen akademik görevine Kastamonu Üniversitesi'nde Doçent Dr. olarak devam eden yazarın kentsel yönetim, kentsel kamusal hizmetler, kentsel ulaşım politikaları temel ilgi alanlarıdır.

The author, who completed undergraduate studies in the Department of International Relations at Kırıkkale University in 2009, pursued further education in the United States, Texas, through a scholarship from the Ministry of National Education for a master's degree. Following his education at Rice University and the University of St. Thomas in 2011, he completed his master's degree (earning the highest overall GPA award). Subsequently, in 2015, he commenced his doctoral studies in the Department of Urban Policy Planning and Local Governments at the Middle East Technical University. He completed his Ph.D. with distinction in 2019, receiving the highest overall GPA award (4.0). Recipient of the TÜBİTAK 2219 Overseas Postdoctoral Research Fellowship, the author researched the sustainability of alternative urban transportation modes at Texas Tech University in Texas, USA, between 2022 and 2023 as a postdoctoral researcher. Currently holding the position of Associate Professor at Kastamonu University, Aktepe's primary areas of interest include urban governance, urban public services, and urban transportation policies.

E-posta: eaktepe@kastamonu.edu.tr

Kır ve Kent Sınıflandırmasında Yeni Bir Tartışma: Orta Yoğun Kentsel Alanlar ve Aracı Kentler¹

Müslüm Yıldız²
ORCID: 0000-0002-5111-4409

Sezgin Sezgin³
ORCID: 0000-0002-6625-3997

Öz

Kentsel ve kırsal alanların ulusal tanımları bir ülkeden diğerine önemli ölçüde farklılık gösterdiğinden, bu alanları ulusal sınırların ötesinde karşılaştırmak zorlaşmaktadır. Ancak 2020 yılında bu zorluğun üstesinden gelmek amacıyla Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu ve Avrupa Birliği İstatistik Ofisi, kentleşme derecesini uluslararası karşılaştırmalar için önerilen bir yöntem olarak onaylamıştır. Kentleşme derecesi kapsamında yerleşim alanları; yoğun, orta yoğun ve kırsal alanlar şeklinde belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu da 2023 yılı itibarıyla bu sınıflandırma sistemini kabul ettiğini duyurmuştur. Kentleşme derecesi ile oluşturulan orta yoğun kentsel alanların hem kentsel hem de kırsal özellikleri bünyesinde barındırıyor olması bu kavramı kentsel ve kırsal alanlar arasında bağlantı kurma fonksiyonu üstlenen aracı kent kavramına yaklaştırmaktadır. Aracı kentler; coğrafi, tarihî ve ekonomik niteliklerinden dolayı kentsel ve kırsal alanlar arasında köprü işlevi görmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2022 yılı için hazırlanan kent-kır nüfus istatistikleri üzerinden aracı kent kavramı ile orta yoğun kent kavramları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Netice olarak aracı kent ile orta yoğun kentsel alan kavramlarının birçok yönden benzeştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca "aracı kent" teriminin kavramsallaştırılmasındaki zorluklar ortaya koyularak gelecek çalışmalarda "aracı kentsel alan" kavramının kullanılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aracı kent, orta yoğun kentsel alan, kır ve kent sınıflandırması, kentleşme derecesi

¹ Bu çalışma 22-24 Kasım 2023 tarihleri arasında düzenlenen 8. Kent Araştırmaları Kongresi'nde yazarlar tarafından sunulan "Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Kır ve Kent Sınıflandırmasında Yeni Bir Tartışma: Orta Yoğunluktaki Kentsel Alanlar ve Aracı Kentler" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş biçimidir.

²Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, E-mail: yildizmuslum@outlook.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, E-posta: sezginsezgin@klu.edu.tr

A New Debate on Rural and Urban Classification: Intermediate Density Urban Areas and Intermediary Cities

Müslüm Yıldız⁴

ORCID: 0000-0002-5111-4409

Sezgin Sezgin⁵

ORCID: 0000-0002-6625-3997

Abstract

The definition of urban and rural areas varies greatly from country to country, making it difficult to compare these areas across national borders. Therefore, the United Nations Statistical Commission and Eurostat approved the use of the degree of urbanisation as a method for international comparisons in 2020. This classification system divides settlement areas into densely populated, intermediate density, and thinly populated categories. The Turkish Statistical Institute has also announced its adoption of this classification system as of 2023. The concept of intermediary cities, which act as a link between urban and rural areas, is closely related to the medium-dense urban areas identified by the degree of urbanisation. Intermediary cities serve as a bridge between urban and rural areas due to geographical, historical, and economic factors. In this study, the relationship between the concept of intermediary cities and intermediate density areas was examined using urban-rural population statistics prepared by the Turkish Statistical Institute for 2022. The findings suggest that the concepts of intermediary cities and intermediary dense urban areas share many similarities. However, the challenges in defining the term "intermediary city" were also revealed, leading to the suggestion that the term "intermediary urban area" be used in future studies.

Keywords: *Intermediary city, intermediate density urban area, rural and urban classification, degree of urbanisation*

⁴PhD Candidate, Istanbul Medeniyet University, E-mail: yildizmuslum@outlook.com

⁵ Asst. Prof., Kırklareli University, E-mail: sezginsezgin@klu.edu.tr

Giriş

Kentleşme; toplumları, kültürleri veya çevreyi derinden etkileyen ve genellikle olumlu çağrışıma sahip olan bir olgu olarak kendini göstermektedir. Ancak kentleşmenin yoğun olarak gözlendiği mega kentler ve büyük metropol alanlar; yığılma ekonomilerinden, endüstriyel kümelemeden ve inovasyondan faydalanmakla birlikte hem trafik sıkışıklığı gibi insan kaynaklı sorunlar veya kirlilik gibi çevresel etkiler hem de sürdürülebilir kentsel gelişim açısından önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum kentsel ve kırsal alanlar arasında var olan bağlantılara artan düzeyde bir ilginin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Avrupa Birliği [AB], 2021, s. 11). Ancak bağlantıların tespit edilebilmesi için öncelikle kentsel ve kırsal alanların sınıflandırılabilir ve tanımlanabilir olması gerekmektedir. Böyle bir sınıflandırma hem kent ve kır arasındaki farklılıkları ve bağlantıları ortaya koyması açısından hem de buralara özgün politikaların üretilmesi açısından önem arz etmektedir.

Yoğun kentleşme ile kentsel nüfusun artması ve kentsel hizmetlerin çeşitlilik göstermesi, karar alıcıların yaşam alanlarının niteliklerine göre politika üretme süreçlerini zorlaştırmaktadır. Buna bağlı olarak kenti yalnızca kırdan ayıran tek boyutlu kent sınıflandırmalarından ziyade kentsel nitelikleri daha kapsamlı bir biçimde ortaya koyacak yeni kent sınıflandırma yöntemleri aranmaktadır. Yeni nesil kent sınıflandırmalarının temel amacı ise kentsel politikaların tasarımı, kaynak tahsisi ve performans ölçümü gibi konularda karar alıcılara veri oluşturmaktır. Böylelikle karar alıcıların kırsal ve kentsel alanlara yönelik özgün politika üretebilmeleri kolaylaşmaktadır. Bununla birlikte genel itibarıyla ülkelerin üzerinde uzlaştığı ortak bir kent/kır tanımı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar konsolide bir kentleşme oranı ilan etse de bu oran ülkelerin kendi tanımlarına bağlı olduğundan oranın güvenilirliği sorgulanabilmektedir. Nitekim Danimarka'da kır özelliğini kaybetmeye dönük nüfus kriteri 200 olarak belirlenmekteyken Çin'de 100 bin sınırını kullanabilmektedir. Bu durum gerek BM gerekse Avrupa Birliği (AB) gibi ulus üstü yapıların daha sağlıklı karşılaştırılabilir kentleşme oranları tespit edebilmek için ortak tanım ve standartlar geliştirmek amacıyla iş birliği yapmasını gerektirmiştir (Sarı vd., 2019, s. 10-16). Netice olarak birçok uluslararası kuruluşun ortak çalışması sonucu geliştirilen kentleşme derecesi (degree of urbani-

sation – DEGURBA), Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) ve Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu tarafından kabul edilerek tüm ülkelere önerilmiştir.

Türkiye’de ise en son kır-kent tanımlamasının 1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) hazırladığı “Kent Eşiği Araştırması: Türkiye İçin Kent Tanımı” çalışmasına göre yapıldığı düşünüldüğünde üzerinden geçen 40 yılı aşkın bir süre, kavramların yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur. Gerek söz konusu ihtiyacın karşılanması gerekse kır ve kent nüfusunun fiili istatistiğini daha doğru yansıtmak amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 11 Mayıs 2023 tarihinde ilan edilen haber bülteniyle yeni bir sınıflandırmaya gidildiği duyurulmuş ve bu sınıflandırmada Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen kentleşme derecesinin esas alındığı ifade edilmiştir. Kentleşme derecesinin “1 km²’lik nüfus ızgaralarını (gridlerini) temel alarak hesaplanan ve bir alanın kent-kır karakterini yansıtan sınıflama” biçiminde tanımlanması mümkündür (TÜİK, 2023). Burada kullanılan nüfus ızgarası, 1 km²’lik bölgeyi kaplayan kare ızgara hücrelerinden oluşan ve burada yaşayanların sayısına ilişkin bilgilerin toplandığı bir kafestir (Eurostat, 2018). Dolayısıyla her bir nüfus ızgarası o ızgarada bulunan hane halkı nüfusunu içermektedir. Söz konusu yeni sınıflamaya göre nüfusunun en az %50’sinin kent merkezinde yaşadığı yerleşim yerleri yoğun kent (city/yoğun nüfuslu alanlar), nüfusunun %50’sinden fazlasının kırsal alanda yaşadığı yerleşim yeri kır (rural areas/düşük nüfuslu alanlar), yoğun kent ve kır olma koşullarını sağlamayan yerleşim yerleri ise orta yoğun kent (towns and suburbs/orta yoğunluklu alanlar) olarak tanımlanmıştır. TÜİK tarafından yapılan araştırmaya göre 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla Türkiye yüz ölçümünün %4,9’unu oluşturan orta yoğun kent alanlarında toplam nüfusun %14,8’i ikamet etmektedir (TÜİK, 2023). Orta yoğun kentlerin yapısı itibarıyla ne yoğun kent ne de kır olması ancak bununla birlikte hem yoğun kente hem de kıra ilişkin özellikleri bir arada bulunduruyor olması orta yoğun kent kavramı ile kırsal ile kentsel alanlar arasında bağlantı kurma fonksiyonu üstlenen aracı kent kavramını birbirine yaklaştırmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında temel olarak aracı kentlerin kırsal ve kentsel alanlar arasındaki bağlantı kurma fonksiyonları üzerinde durulmuş ve orta yoğun kent kavramıyla aracı kent kavramının benzeşmesi bu kriter üzerinden ele alınmıştır.

Bu çalışmada TÜİK verilerinden yola çıkılarak orta yoğun kentsel alanlar ile aracı kentlerin nüfus ve fonksiyon açısından ilişkisine yönelik

bir tartışma yürütülmüştür. Bu kapsamda çalışmanın amacı; Türkiye’de orta-yoğun kent kavramı ile aracı kent kavramı arasındaki ilişkinin ortaya konarak her iki kavramın hangi noktalarda benzeştiği, hangi noktalarda ayrıştığına dair bir bakış açısı geliştirmektir.

Aracı Kent Kavramı

Aracı kent yaklaşımı özellikle 1950’ler ve 1960’ların ekonomik büyüme politikalarının başarısızlığına bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Bu politikalar; modern, büyük ölçekli, ihracata yönelik, sermaye yoğun endüstrilerin birkaç bölgesel merkezde geliştirilmesini hedeflemiştir. Ancak söz konusu politikalar sonucu oluşan küresel kentler pek çok olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle kentsel ve kırsal nüfus arasında bağlantı kurabilecek ve metropol kentlerin yükünü azaltabilecek aracı kentlerin önemi ön plana çıkmıştır (Yıldız, 2023).

Köken bakımından incelendiğinde aracı kent (intermediary city) kavramının ara veya orta ölçekli kent (intermediate city) kavramından türediği ifade edilebilir. Kavramın ortaya çıkışı orta ölçekli kent (intermediate-sized city) kullanımıyla olmuş, ardından ara kent (intermediate city) kullanımı yaygınlık kazanmış ve son olarak aracı kent (intermediary city) kavramı kullanılmaya başlamıştır. Kavramın ilk kullanıcılarından biri olan Rondinelli (1983; 1986) çalışmalarında ikincil kent kavramıyla eş anlamlı olacak biçimde orta ölçekli kent kavramı için hem ‘medium-sized city’ hem de ‘intermediate-sized city’ ifadelerini kullanmıştır. Bu çalışmalardan anlaşılacağı üzere o yıllarda kentlerin işlevlerinden ziyade boyutları ön planda tutulmuştur. Ardından kentlerin işlevsel özelliklerini ön plana çıkararak ara kent kullanımı gündeme gelmiştir. Örneğin BM tarafından 2015 yılında ‘Yeni Kentsel Gündeme Yönelik Kent-Kır Bağlantılarının Güçlendirilmesinde Ara Kentlerin Rolü (The Role of Intermediate Cities In Strengthening Urban-Rural Linkages Towards The New Urban Agenda)’ başlıklı bir küresel uzmanlar grup toplantısı düzenlenmiştir (BM, 2015). Aynı yıl HABITAT III kapsamında ara kentleri ele alan tematik bir toplantı yapılmıştır. Söz konusu toplantının sonuç bildirgesinde ara kentlerin aracılık rollerine vurgu yapılarak kentsel-kırsal bağlantıları sağladıkları ifade edilmiştir (BM, 2017, 1). 2022 yılında ise Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat) ve Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından ‘Aracı Kentler ve İklim Değişikliği: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bir Fırsat (Intermediary Cities and Climate Change: An Opportunity for Sustainable Development)’

başlıklı bir kitap yayımlanmıştır (OECD ve UN-Habitat, 2022). Dolayısıyla ara kent kavramı içeriği değişmeden aracı kent kavramı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kentlerin 'aracı' olarak nitelendirilmesi, ilk kez 1980'li yıllarda İspanya'da ortaya çıkmış ve yalnızca bir kentin demografik boyutuna atıfta bulunan "orta büyüklükteki kent" teriminin anlamını genişletmiştir (United Cities and Local Governments [UCLG], 2016). Aracı kent kavramı, iyi tanımlanmış belirli bir bölgesel bağlamı ifade etmektedir. Bu nedenle aracı kentler yalnızca demografik büyüklük ve bunların belirli boyutları (demografik bağlamla tutarlı) açısından değil, aynı zamanda gerçekleştirdikleri işlevlere göre tanımlanırlar (UCLG, 2016). Diğer bir ifadeyle aracı kentlerin ulusal ve bölgesel mekanlarda aracılık rolünü üstlenen kentler biçiminde tanımlanması mümkündür. Aracı kentlerin en temel özellikleri arasında hem kırsal alanlardan hem de ulusal ve uluslararası piyasadandan beslenmesi, diğer kentlerle iletişimin olması, farklı sosyoekonomik grupları ve ilişkileri kapsamı ve yerel kültürden etkilenen yeni yaşam tarzlarını yansıtmaları bulunmaktadır (Bolay, 2016, s. 176).

Aracı kentler, kentsel ölçek açısından yeni bir yapılanmayı temsil etmektedir. Kentlerin durağan bir yapıda olmadıklarını, çevrelerindeki ekonomik ve toplumsal gelişmelerden ayrı düşünülmeceğini göstermektedir. Söz konusu aracı kentler, farklı bir sermaye birikiminin, yeni toplumsal ve gündelik yaşantının olduğu alanlardır. Mevcut düzende yeniden ölçeklenen şehirlerde ve bölgesel alanlarda hem küresel hem de yerel yeni stratejik merkezler meydana gelmektedir. İşte aracı kentler de bu minvalde değerlendirilmesi gereken ve yalnızca boyutlarıyla ön plana çıkan orta büyüklükteki kentlerden farklılaşan yeni bir ölçek biçimidir (Kızıltepe, 2023, s. 27).

Aracı kentlerin tamamı için aynı tanım ve özellikleri belirtmek zordur. Aracı kentlerin özelliklerinin çoğu, kendi özel bağlamlarına göre belirlenmekte ve bu nedenle bölgeye veya ülkeye göre değişmektedir. Konumları siyasi ve ekonomik koşullar tarafından belirlenmekte ve çeşitlilikleri aynı zamanda her bölgesel bağlamda kentleşme sürecinin çeşitli sonuçlarına doğrudan bir yanıt niteliği taşımaktadır. Aracı kentlerin tanımına ilişkin en belirgin zorluk ise nüfus kriteridir. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı'nın (UCLG, 2016, s. 8) tespitine göre "nüfus açısından Avrupa Birliği, aracı kentleri nüfusu 20.000 ile 500.000 arasında olan yerleşimler olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık, Dünya Ban-

kası bu tür kentlerin nüfus üst sınırını bir milyon olarak önermektedir. Kuzey Amerika'da bu kategoriye giren şehirlerin nüfus aralığı 200.000 ile 500.000 arasında değişirken, Pakistan'da bu sınırlar 25.000 ile 100.000 arasındadır. Arjantin ise aracı kentler için 50.000 ila 1 milyon arasında bir nüfus aralığını esas alır." (Çelikyay, 2020, s. 267). Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı'na (UCLG) göre ise aracı kentler, nüfusu 50.000 ila bir milyon arasında olan ve genellikle önemli kırsal ve kentsel alanların temel tesis ve hizmetlere bağlanmasında birincil rol oynayan kentlerdir (UCLG, 2016, s. 7). Roberts ve diğerleri de bu nüfus aralığını kabul etmektedir (Roberts vd., 2016, s. 134). BM'ye göre ise nüfus aralığı bölgesel ve ülkesel bağlama göre 20.000 ila 1 milyon arasında kabul edilmektedir (BM, 2017, s. 1). Avrupa'da orta büyüklükte veya aracı bir kenti oluşturan ölçüt, nüfusu 1 milyonun üzerinde olan birçok kentin bulunduğu Çin veya Hindistan'daki küçük bir kente denk düşebilmektedir (UCLG, 2016). Dolayısıyla nüfus kriteri açısından aracı kentlerin tanımı ve kapsamı ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu durum ise terimin kavramsallaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Aşağıdaki tabloda barındırdığı nüfus açısından kentlerin sayısı ile bu kentlerde yaşayan toplam nüfusa ilişkin 2015 yılına ait veriler bulunmaktadır.

Tablo 1. Nüfus büyüklüğüne göre kent sayısı

Kent Kategorileri	Kent Sayısı	Tahmini Nüfus
Metropoller		
1 milyondan fazla nüfuslu yerleşimler	502	2.624 milyon
Aracı Kentler		
1 milyon-500.000 nüfuslu kentler	547	372 milyon
500.000-300.000 nüfuslu kentler	715	271 milyon
300.000-100.000 nüfuslu kentler	2.571	434 milyon
100.000-50.000 nüfuslu kentler	5.093	347 milyon
Küçük Kentler		
Nüfusu 50.000'den az yerleşimler	-	896 milyon

Kaynak: UCLG, 2016.

Tablo 1'e göre 2015 yılı verileri kapsamında Dünya üzerinde 50.000 ile 1 milyon nüfus aralığında 8.926 aracı kent bulunmaktadır. Yine aynı yıl verilerine göre yaklaşık 1,3 milyar insan, aracı kentlerde yaşamaktadır. Aracı kentlerin dünya nüfusunun yaklaşık %20'sini ve toplam kentsel nüfusun da yaklaşık 1/3'ünü oluşturduğu ifade edilebilir. Bu durum barındırdığı nüfus açısından aracı kentlerin önemini ön plana çıkarmaktadır. Ancak daha önce ifade edildiği üzere yalnızca nüfus kriterinin dikkate alınmasıyla bir kentin orta ölçekli kent olarak tanımlanması mümkün iken aracı kent söz konusu olduğunda aracılık fonksiyonunun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Buradaki bir diğer tartışma alanı ise bizzat kent tanımına ilişkindir. Zira yukarıdaki istatistiğin ulusal hükûmetlerin yönetim düzeylerine göre mi yoksa kentsel yaşam alanlarına göre mi düzenlendiği belirsizdir. Örneğin Türkiye, 1982 Anayasası'nın 126. maddesi kapsamında merkezî idare kuruluşu bakımından illere ayrılmıştır. Ancak kent, nüfusunun çoğu tarımsal etkinliklerden ziyade ticaret, sanayi, hizmet ve yönetim gibi işlerle uğraşan yerleşim alanı olarak tanımlanacak olursa Türkiye'nin pek çok ilçesi de ayrı ayrı bu istatistiğe dahil edilmelidir. Bu durum elbette diğer ülkeler için de geçerlidir. Dolayısıyla böyle bir sınıflandırma kavramı tanımlama açısından son derece sınırlı ve yetersizdir.

Aracı kentler geleneksel olarak yerel ekonomik faaliyetlerle bağlantılı idari ve sosyal hizmet sağlayıcılarının yanı sıra, kendi bölgelerinin ve ülkelerinin bölgesel merkezleri olarak bölgesel uyuma ve entegrasyona önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Roberts vd., 2016, s. 134). Yukarıda değinildiği üzere yalnızca nüfus büyüklüğü ya da coğrafi kriterlere göre değil, yüklenmiş oldukları işlevlere göre de ön plana çıkmaktadırlar. Bu kentler, kırsal-kentsel bağları güçlendirerek, daha dengeli kentsel sistemleri teşvik etmektedir. Kırsal alanlar ile kentsel ya da bölgesel alanlar arasındaki ticari faaliyetlere, ürün hareketliliğine, verilerin iletilmesine, yeniliklerde öncü olma gibi başlıklara aracılık etmektedir (Çelikyay, 2020, s. 267). Aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) açısından 'insan ölçeğinde' kalkınma ve yaşam kalitesini iyileştirme fırsatları sağlayarak 'kapsayıcı, güvenli ve dirençli' bir kentleşmenin başarılmasında kritik bir rol oynamaktadır (UCLG, 2016, s.133). Nitekim 2021 yılında İtalya'nın başkanlığında ve bakanlar düzeyinde toplanan G20 zirvesinde aracı kentlerin yerel düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşmada önemli potansiyele sahip olduğu kabul edilmiştir. An-

çak bu potansiyelin genellikle keşfedilmemiş ve yeterince kullanılmamış olduğu da belirtilmiştir (BM, 2022).

Aracı kentler, büyük yerleşim alanlarına yakın olmaları, üreticinin ulaşamadığı büyük şehirlerle aradaki bağı kurma potansiyeli ile birçok yerleşim alanı için aracılık rolü üstlenmektedir. Böylece kırsal alanlar ile büyük kentsel alanlar arasındaki iş birliğini artırmakta ve yeni aracılık bağlantılarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Ulusal, bölgesel ve yerel göçün yönetilmesi sürecinde kritik bir işlevi olmakla birlikte yakın olduğu büyük kentlerin de üstleneceği yükü hafifletmektedir.

Ulusal hükûmetler ve uluslararası kalkınma ortakları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel refahı artırmak için aracı kentlerin potansiyelini giderek daha fazla kabul etmektedir. Aracılık rolleri nedeniyle bu kentler mal ve hizmetlerin sağlanması için merkez görevi görmekte, kırdan kente göçü kolaylaştırmakta ve gelirin çeşitlendirilmesi ile yoksulluğun azaltılması için elverişli bir ortam sağlamaktadır (OECD ve UN-Habitat, 2022, s. 33).

Tanım gereği, aracı kentler kırsal alanlarla daha yakın sosyoekonomik ve coğrafi bağlantılara sahiptir. Başka bir ifadeyle “kırsal ve kentsel bölgelerdeki insanları ve sosyoekonomik faaliyetleri birbirine bağlayan düğümlerdir” denilebilir. Ayrıca metropol kentlere yakın olmaları ve metropol kent sınırları içerisinde yer almamalarından ötürü ulaşım, çevre, konut, enerji gibi pek çok kentsel sorunu metropollere kıyasla oldukça az hissederler. Aracı kentler, negatif dışsallıkları daha az hissetmelerinin yanında yaşam kalitesinin yükseltilmesi, refah seviyesinin iyileştirilmesi, yeşil çevre oranının artırılması, barınma olanaklarının geliştirilmesi, eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda iyileşmelerin artırılarak kentsel hizmetlerin aktif vatandaş perspektifinde yürütülmesini sağlayan işlevleri de bünyesinde barındırmaktadır (OECD ve UN-Habitat, 2022, s. 33-34; Yıldız, 2023). Dolayısıyla kalkınma planları gibi ulusal projeksiyonlarda aracı kentlerin tespit edilmesi ve önceliklendirilmesi hem sürdürülebilir hem de dirençli kentlerin oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

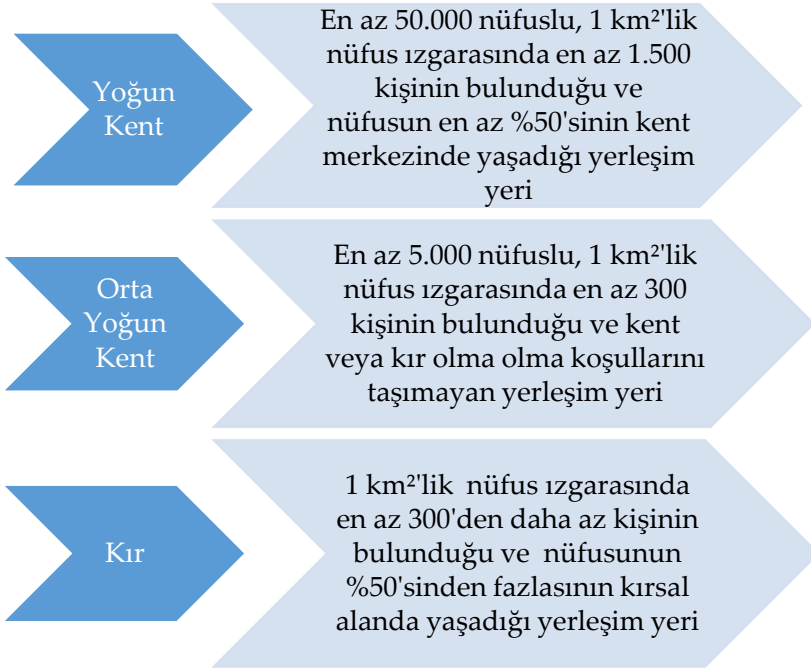
Kent-Kır Sınıflandırması ve Kentleşme Derecesi

Kır ve kent ayrımı genel itibarıyla fiziki ve beşerî coğrafyanın farklılaşmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda ekonomik faaliyetler, sosyal yapı ve kültürel değerler kent ve kır arasında farklılık gösterebilmektedir (Çiftçi ve Aydın, 2015, s. 199). Dolayısıyla farklı yaşam pratiklerine sahip vatandaşların farklı ihtiyaç ve beklentileri bulunmaktadır. Bu neden-

le bir yerleşim yerinin kır veya kent olarak tanımlanması politika yapıcılarının karar alma süreçlerinde daha rasyonel hareket etmesine yardımcı olabilmektedir. Bu durum politika transferi kapsamında karşılaştırılabilir olmayı da önemli kılmaktadır. Fakat kentsel ve kırsal alanların ulusal tanımları bir ülkeden diğerine önemli ölçüde farklılık gösterdiğinden, bu alanları ulusal sınırların ötesinde karşılaştırmak zorlaşmaktadır. Çünkü pek çok ülkede kentsel alanı tanımlamak için minimum nüfus büyüklüğü kullanılmaktadır. Ancak bu büyüklük konusunda ülkeler farklı nüfus kriterlerini referans almaktadır. Örneğin Danimarka'da 200, Arjantin'de 2.000, Hindistan'da 5.000, Japonya'da 50.000 ve Çin'de 100.000 nüfusun altı kırsal alan olarak tanımlanmaktadır. Bu ülkelerin nüfus büyüklükleri göz önünde bulundurulduğunda kırsal nüfus için verilen bu sayıların daha doğru analiz edilebilmesi için bu sayıların toplam nüfusa oranları da karşılaştırılabilir. Danimarka'da kırsal alan için belirlenen nüfusun toplam nüfusa oranı yaklaşık %0,003 iken Çin'de bu oran yaklaşık %0,007'dir. Görüldüğü üzere ülkeler arasında oransal olarak da büyük farklar mevcuttur. Sonuç olarak ulusal sınırların ötesinde kentsel ve kırsal alanların performansının karşılaştırılmaması ülkelerin birbirlerinden politika transfer etmesini güçleştirebilmektedir. Bu aynı zamanda Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları göstergelerinin ülkeler arasında kentsel ve kırsal alanlara yönelik anlamlı bir şekilde karşılaştırılmayacağı anlamına da gelmektedir. Ayrıca gerek merkezî gerekse yerel yönetimlerin etkili kamu politikaları tasarlaması, kentsel ve kırsal alanlarda var olan sosyoekonomik koşulların iyi anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu da insan topluluklarının çevreyle etkileşimleri hakkında sağlam bir bilgi tabanı oluşturulmasına bağlıdır. Farklı kentsel ve kırsal alanlar için güvenilir, zamanında ve uluslararası karşılaştırılabilir veri setleri ancak kentsel ve kırsal alanları tutarlı bir şekilde tanımlayan uyumlu bir yöntem temelinde üretilebilir (AB, 2021, s. 11; Dijkstra vd., 2020). Bu nedenle tüm ülkeler tarafından uygulanabilecek bir sınıflandırma biçiminin oluşturulması bir gereklilikten ziyade zorunluluk taşımaktadır.

Planlama, altyapı, ulaşım, konut, eğitim gibi alanlarda politika yapıcılara daha iyi rehberlik edebilecek işlevsel ekonomik birimler olarak kentlerin ve onların ulaşım bölgelerinin uluslararası kabul görmüş bir tanımının yapılması yoluyla kentsel gelişim istatistiklerinin daha nitelikli hâle getirilmesini sağlamak amacıyla 2010'lu yılların başlarından itibaren OECD ve Avrupa Komisyonu'nun ortak girişimleri olmuştur. 2014 yı-

lında ise Dijkstra ve Poelman (2014) tarafından hazırlanan ve Avrupa Komisyonu'nun Bölgesel ve Kentsel Politika Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Şehirlerin ve Kırsal Alanların Uyumlulaştırılmış Tanımı: Yeni Kentleşme Derecesi" başlıklı bölgesel çalışma raporuyla üç farklı statü belirlenmiştir. Bunlar; şehirler (yoğun nüfuslu alanlar), kasaba ve banliyöler (orta yoğun nüfuslu alanlar) ve kırsal (az nüfuslu) alanlar olarak belirtilmiştir. Aslında bu kullanım 1991 yılına dayanmaktadır ancak yazarlar bu sınıflandırmayı geliştirerek yeniden gündeme getirmiştir. Yeni kentleşme derecesinde 50.000 nüfus sınırı temel alınmıştır (Dijkstra ve Poelman, 2014). Aşağıda yer alan Şekil 1'de kentleşme derecesine göre yerleşim yerleri olarak tanımlanan yoğun kent, orta yoğun kent ve kıra ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Şekil 1. Kentleşme derecesine göre yerleşim yerleri (Kaynak: Dijkstra ve Poelman, 2014'ten yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Bahsi geçen yöntemin geliştirilerek tüm ülkeler tarafından uygulanabilecek bir kent-kır sınıflandırması ortaya koymak amacıyla birçok uluslararası kuruluş iş birliği yapmıştır. Bu kapsamda; Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Birleşmiş Milletler İn-

san Yerleşimleri Programı (UN-Habitat), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Dünya Bankası uyumlaştırılmış, basit ve uygun maliyetli bir metodoloji geliştirmek için birlikte çalışmıştır. Çalışmalar sonunda 5 Mart 2020 itibarıyla Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu ve Avrupa Birliği İstatistik Ofisi, kentleşme derecesini uluslararası karşılaştırmalar için önerilen bir yöntem olarak onaylamış bulunmaktadır. Kentleşme derecesi kapsamında oluşturulan kent-kır tipolojisi, nüfus yoğunluğunun ve coğrafi sürekliliğin ölçülmesine dayalı bir sınıflandırmadır ve yoğun kent, orta yoğun kent ve kır olmak üzere üç düzeyde uygulanmaktadır (AB, 2021, s. 7; Dijkstra vd., 2020). Böylelikle kentsel ve kırsal nüfusun uluslararası karşılaştırılabilirliğini artırmak ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na yönelik kırsal göstergelerin kentleşme derecesine göre üretilmesi mümkün olmaktadır.

Kentleşme derecesinin temeli 1 km²'lik (1000m x 1000m) bir nüfus ızgarasıdır. Her bir ızgara hücresi aynı şekle ve yüzey alanına sahiptir, böylece şekil ve boyut olarak farklı birimlerin kullanılmasından kaynaklanan çarpıklıklar önlenmektedir. Ayrıca böylelikle mekânsal ayrıntılar, resmî verilerin mevcudiyeti, gizlilikle ilgili endişeler ve hesaplama karmaşıklığı arasında bir denge kurulmaktadır. Örneğin 1 km²'lik ızgara hücreleri birçok ulusal istatistik otoritesi tarafından çok az gizlilik endişesi ile veya hiç gizlilik endişesi olmaksızın kullanılmaktadır ve normal bir masaüstü bilgisayar tarafından işlenebilmektedir. Diğer yandan 100 m'ye 100 m'lik hücrelerden oluşan bir ızgara, daha fazla mekânsal ayrıntı sağlayacak olsa da hücre sayısını da yüz kat artıracaktır. Bu durumsa daha küçük hücrelerin farklı ve çarpık bir nüfus yoğunluğu dağılımına sahip olmasına neden olacaktır (AB, 2021, s. 34). Tüm bu nedenlerle kentleşme derecesi kapsamında 1 km²'lik nüfus ızgaralarının kullanılması uygun görülmüştür.

Kentleşme derecesi yönteminin birçok avantajı bulunmaktadır. Bunlardan ilki yeni yöntemin basit ve şeffaf olmasıdır. Çünkü çok sayıda kriter yerine, nüfus ızgarasındaki nüfus büyüklüğüne ve yoğunluğuna dayanmaktadır. Nüfus büyüklüğü ve yoğunluğun baz alınması ise ikinci avantajını oluşturmaktadır. Zira nüfus büyüklüğü, hâlihazırda kentsel ve kırsal alanlara ilişkin ulusal tanımların yarısından fazlası tarafından kullanılmaktadır. Kentleşme derecesinde kullanılan eşikler de bu ulusal tanımlardan ilham almaktadır. Ancak burada bir yerine iki eşik söz konusudur. Şehirler için Japonya'da olduğu gibi 50.000 nüfus kullanılmak-

tayken kasabalar ve yarı-yoğun alanlar için ise 5.000 nüfus sınır olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda nüfus büyüklüğü eşiğini kullanan 100 ülkeden 85'i 5.000 eşiğini veya daha düşük bir eşiği kabul etmektedir. Kentleşme derecesinin bir diğer avantajı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndaki ilerlemenin izlenmesine yardımcı olmasıdır. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları; elektrik, su ve internet gibi hizmetlere erişim de dâhil olmak üzere kentsel ve kırsal alanlar için toplanması gereken çok sayıda göstergesi içermektedir. Ancak kimi ülkelerde kentsel alanların tanımları suya ve elektriğe erişim üzerinden yapılabilmektedir. Başka bir ifadeyle suya ve elektriğe erişim bulunan yerleşimler kentsel alan olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin Bangladeş, Küba ve Panama'nın kullandığı tanımların tümü içme suyuna erişimi de içermektedir. Kentleşme derecesi ise hizmet veya altyapıyı girdi olarak kullanmadığından bu hizmetleri daha kapsamlı bir şekilde izleyebilmektedir. Kentleşme derecesinin bir başka avantajı yığınlaşma ekonomilerini yakalamasıdır. Yöntem, nüfusun mekânsal yoğunlaşmasına dayandığından yığılma ekonomilerinin mantığını yakalayabilmektedir. Hizmet sunumunun maliyeti yoğun kentsel alanlardan orta yoğun alanlara ve ardından kırsal alanlara doğru artma eğilimindedir. Sonuç olarak, bu hizmetlere erişim şehirlerde en yüksek, kırsal alanlarda ise en düşük olma eğilimindedir. Örneğin, internete erişim ve banka hesabına sahip olma, farklı ülke gelir grupları kıyaslandığında belirgin bir kentsel eğilim izlemektedir. Kentleşme derecesinin ifade edilmesi gereken son avantajı ise uygun maliyetli izleme imkânı sunmasıdır. Kentleşme derecesi mevcut verileri yeniden toplamak için kullanılabilir. Örneğin, bir istatistik ofisi yerel istihdam oranlarını ölçtüyse istihdam oranlarının kentleşme derecesine göre kapsamlı bir biçimde hesaplanabilmesi mümkündür (Dijkstra vd., 2020).

Ulusal istatistik sistemlerinde genellikle iki sınıfa ilişkin yüksek düzeyde bir uyum söz konusudur. Şehirler tipik olarak kentsel nitelikte sınıflandırılırken, köyler ve seyrek nüfuslu alanlar genellikle kırsal olarak sınıflandırılır. Buna karşılık, ara bölgelerin sınıflandırması daha az nettir. Kimi ülkeler bunları kentsel, kimileri kırsal olarak sınıflandırmayı tercih ederken, üçüncü bir grup ülke bu iki uç arasında bir ara sınıf yaratmayı tercih etmektedir. Kentleşme derecesi, kasabaların ve orta yoğun alanların bir şehir ile bir kırsal alan arasında yarı yolda olduğunu vurgulamak için bu ara alanları ve farklı bakış açılarını barındırmaya çalışmaktadır. Böyle bir sınıflandırma etkin kamu politikaları açısından da önemlidir. Çünkü üç sınıfa aynı şekilde uygulanan politikalar amaçlanan so-

nuçları doğurmayabilir. Bu kapsamda ilgili politikaların şehirlerin, orta yoğun alanların ve kırsal alanların özel gereksinimlerine göre uyarlanması faydalı olacaktır (AB, 2021, s. 33-34). Çünkü üç farklı yerleşim düzeyinin ihtiyaçları, talep ve beklentileri farklılık gösterebilmektedir.

Kentsel sınıflandırma açısından üç sınıfın önerilmesi kentsel-kırsal sürekliliği yakalamak açısından oldukça önemlidir. Zira bu alanlar birbirinden tamamen bağımsız alanlar değildir. Ayrıca bu yöntemde nüfus ızgarası kullanıldığından istatistiki ve idari birimlerin ülkeden ülkeye değişen boyutlarının oluşturduğu çarpıklık en aza indirilmektedir. Böylelikle insanların mekânsal yoğunluğu doğrudan ortaya çıkarılmakta ve nüfusa ilişkin istatistiklerin ülkeler arasında karşılaştırılabilirliği artmaktadır (Dijkstra ve Poelman, 2014).

Avrupa Birliği örneğinde yoğun kentsel alanlar, orta yoğun kentsel alanlara veya kırsal alanlara göre (ortalama olarak) daha yüksek ekonomik kalkınma düzeylerine sahiptir. Bu durum, insan kaynağı ve fiziksel sermaye, teknoloji ve doğal kaynaklar gibi ekonomik büyümenin temel itici güçlerinin yoğunlukla yoğun kentsel alanlarda yoğunlaşmasıyla bağlantılıdır. Yoğun kentsel alanlar, ekonomik bir merkez görevi görerek çevre bölgelerde yaşayanlara çok çeşitli fırsatlar ve hizmetler sunarak ekonomik kalkınmada sıklıkla kilit bir rol oynamaktadır. Ancak yoğun kentsel alanlar daha yüksek yaşam standartlarına sahip olma eğilimindeyken, daha yüksek düzeyde eşitsizlik, suç veya kirlilik gibi farklı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle Avrupa Komisyonu, dezavantajlı bölgelere verilen desteğin yanı sıra sürdürülebilir kentsel kalkınmayı teşvik eden koordineli bir yaklaşım yoluyla entegre bölgesel kalkınmayı teşvik ederek, uyum politikasıyla kentsel-kırsal bağları güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Kotzeva vd., 2023, s. 124). Bu durum kentsel-kırsal bağları oluşturmada öncü rol oynayan orta yoğun kentsel alanların ve aracı kentlerin önemini ön plana çıkarmaktadır.

Yöntem

Orta yoğun kentsel alanlar ile aracı kentler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan doküman analizi, basılı veya elektronik materyallerin sistematik bir prosedür takip edilerek incelenmesi ve değerlendirilmesi

biçiminde tanımlanabilmektedir (Bowen, 2009, s. 27-28). Dokümanlar; kitaplar, dergiler, resimler ve raporlardan istatistiklere kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Labuschagne, 2003). Bu çalışmada sistematik bir prosedür izlenerek TÜİK tarafından derlenen istatistiklerdeki veriler taranarak uygun veriler seçilmiş ve değerlendirilmiş, literatürdeki tanımlar kapsamında sentezlenerek yorumlanmıştır.

TÜİK tarafından hazırlanan kent-kır nüfus istatistiklerine ilişkin üç farklı tablo hazırlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bunlar, kent-kır sınıflaması yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, kent-kır sınıflaması ve cinsiyete göre il nüfusları ve kent-kır sınıflamasına göre yerleşim yerleri biçimindedir (TÜİK, 2023). Çalışma kapsamında ilçe düzeyinde nüfus istatistiklerine ilişkin veriye ihtiyaç duyulduğundan 20.02.2024 tarihinde TÜİK'ten bilgi talebinde bulunulmuştur. Kurum tarafından 07.03.2024 tarihinde talep cevaplandırılmış ve ilçe düzeyinde nüfus istatistikleri yazarlarla paylaşılmıştır. Söz konusu veriler ilgili literatürden yola çıkılarak; yerleşim alanının 50 bin nüfus üzerinde olması, yoğun kentsel nüfusun bulunmaması ve orta yoğun kentsel nüfusun kırsal nüfustan fazla olması parametreleri kullanılarak analiz edilmiştir. Böylelikle Türkiye'de aracı kent potansiyeline sahip yaşam alanları belirlenmiştir.

Bulgular

Türkiye'de kabul edilen kent ve kır tanımlanmasının yenilenmesi gerekliliği 2010'lu yıllarla birlikte 60. Türkiye Hükümeti tarafından ifade edilmeye başlamıştır. Bu durumun özellikle 2014 yılıyla belirginlik kazanmasının temel nedeni ise 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yürürlük kazanmış olmasıdır. 2012 yılında yayımlanan ancak 2014 yılında yürürlük kazanan 6360 sayılı Kanun ile 27 ilçe ve 14 büyükşehir belediyesi kurulmuş, büyükşehir belediyelerinin yetki sınırları il mülki sınırlarını kapsayacak biçimde genişlemiş ve bu illerdeki tüm beldeler ve köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Bu idari bölünüş değişiklikleri nedeniyle o tarihlerde kullanılıyor olan kent-kır sınıflamasına göre Türkiye'deki kent ve kır nüfus dağılımları büyük değişimler göstermiştir. Böylelikle yerleşim yerlerinin tüzel kişilikleri dikkate alınarak yapılan kent-kır tanımlamaları 2014 yılıyla birlikte geçerliliğini yitirmiştir (TÜİK, 2023; Şengül, 2019, s.

138-139). Buna bağlı olarak 2014-2018 yılları arasını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'na göre kırsal alan tanımının revize edilmesi, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il bazında yayımlanması öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Onuncu Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan 2018 Yılı Programı'nda ise Avrupa Birliği ve OECD standartları gözetilerek, istatistik üretimine temel oluşturmak üzere başlatılan kırsal alan tanımı çalışmasının 2018 yılı aralık ayı sonuna kadar sonuçlandırılması gerektiği ifade edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Benzer bir ifadeye Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2015-2018 yılları arasını kapsayan Kırsal Kalkınma Eylem Planı'nda da yer verilmiştir. Buna göre 2015-2016 yılları arasında kırsal alan tanımının şehir merkezlerine uzaklık ve diğer uygun parametrelere göre kademeli şekilde yapılması; mahalli idare yapısındaki değişimlerden etkilenmeyen ve istatistik üretimine esas bir tanım üzerinde çalışılması; bunun için AB ve OECD gibi teşkilatlar ile ulusal istatistik ajanslarının baz aldığı tanımların da gözetileceği ifade edilmiştir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015). Diğer yandan 2017 yılında düzenlenen Şehircilik Şurası'nda da yerleşmelerin; amacına göre ve değişen kent-kır ilişkileri çerçevesinde yeniden tanımlanması tavsiye edilerek kısa vadede idari sınırlar yerine, nüfus yoğunluğunu ve kentsel ilişkileri esas alan; OECD ve AB vb. tanım ve standartlara uygun, fonksiyonel, hukuksal ve mekânsal tanımlama yapılması önerilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017). Ancak söz konusu tavsiyelerin ve öngörülerin gerçekleşmemesi üzerine 2019-2023 yılları arasında uygulanması planlanan On Birinci Kalkınma Planı'nda kırsal alan tanımının yenilenmesi gerekliliğine bir kez daha değinilmiştir. Bu kapsamda kırsal istatistiklerin il ve ilçe bazında üretilmesi için kırsal alan tanımının revize edilmesi; temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il/ilçe bazında yayımlanmasının sağlanması ve kırsal göstergeler bilgi sistemi oluşturulması ön görülmüştür (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Süreç sonunda fiili durumu daha iyi yansıtan, uluslararası standartlara uygun, karşılaştırılabilir ve sürdürülebilir bir sınıflandırma geliştirmek amacıyla yukarıda bahsi geçen kentleşme derecesi yöntemi temel alınmıştır. Böylelikle yeni bir kent-kır tanımı benimsenerek Türkiye nüfusu; yoğun kent, orta yoğun kent ve kır olmak üzere üç kademede incelenmiştir. Her yerleşim yerinde yaşayan nüfusun en az %50'si kent merkezi ızgaralarında bulunuyorsa yoğun kent, %50'sinden fazlası kırsal ızgaralarda bulunuyorsa kır, bu iki koşulu sağlamayan yerleşim yerleri ise orta yoğun kent olarak sınıflandırılmıştır

(TÜİK, 2023). Aşağıdaki tabloda kentleşme derecesi kullanılarak yapılan sınıflandırmaya göre 2022 yılı sonu itibarıyla Türkiye'deki yoğun kent, orta yoğun kent ve kır nüfusları yer almaktadır.

Tablo 2. Kent kır sınıflaması kapsamında nüfus dağılımları

	Toplam Nüfus	Yoğun Kent	Orta Yoğun Kent	Kır
Nüfus	85 279 553	57 934 583	12 629 180	14 715 790
Yüzdesel Oran	%100	%67,93	%14,81	%17,26

Kaynak: TÜİK, 2023.

TÜİK tarafından ilk defa 2022 yılı verilerinden faydalanılarak 2023 yılında kullanılan kentleşme derecesine göre Türkiye'deki nüfusun büyük bir kısmı yoğun kentlerde yaşamaktadır. İstatistiki olarak ülke yüzölçümünün yalnızca %1,6'sını oluşturan toprak parçasında ülke nüfusunun yaklaşık %70'i ikamet etmektedir. Diğer yandan kır olarak sınıflandırılan ve Türkiye yüzölçümünün %93,5'ini oluşturan yerleşim yerlerinde toplam nüfusun %17,26'sı; ülke yüzölçümünün %4,9'unu kapsayan ve orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerleşim alanlarında ise toplam nüfusun %14,81'i yaşamaktadır (TÜİK, 2023). Aşağıdaki şekilde ise yerleşim alanlarının Türkiye haritası üzerinde sınıflandırılmış biçimi yer almaktadır.

Şekil 2. 2022 yılı verileriyle kır kent sınıflandırmasına göre yerleşim yerlerinin dağılımı (Kaynak: TÜİK, 2023).

Şekil 2 üzerinde gri olarak görülen alanlar kır, sarı bölümler orta yoğun kentler, kırmızı olarak görülen alanlar ise yoğun kent alanlarını ifade etmektedir. Şekil yakından incelendiğinde orta yoğun kentsel alanların kırsal alanların arasında yer almakla birlikte genel olarak yoğun kentsel alanların etrafında bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun kent çeperlerine gidildikçe nüfusun seyrekleşmesi ile açıklanabilmesi mümkündür.

TÜİK tarafından yazarlarla paylaşılan ilçe düzeyindeki yoğun, orta yoğun ve kır nüfusunu yansıtan veriler üç kriter ışığında analiz edilerek aracı kent niteliği taşıyabilecek yerleşim alanları belirlenmiştir. Söz konusu kriterlerden ilki yerleşim alanının toplam 50 binin üzerinde nüfusa sahip olmasıdır. Böyle bir alt sınırın seçilme nedeni ise gerek UCLG (2016) gerekse BM (2017) gibi kuruluşların aracı kentlere yönelik belirlemiş olduğu nüfus alt limitinin 50 bin olmasıdır. İkinci kriter ise yoğun kentsel nüfusun bulunmadığı, yalnızca orta yoğun kentsel alan ve kır nüfusuna sahip olma durumudur. Bunun temel sebebi yoğun kentsel alana sahip yerleşim alanlarının hâlihazırda yüksek düzeyde kentleşmiş ve kırsal hinterlandı ile ilişkisini azaltmış olmasıdır. Kullanılan üçüncü ve son kriter ise orta yoğun kentsel nüfusun kır nüfusundan yüksek olmasıdır. Böylelikle kırsal üretimden ziyade kentsel işlevlerin yoğunluklu olduğu yerleşim alanlarının seçilmesi amaçlanmıştır. Aşağıdaki tabloda nüfus özellikleri itibarıyla aracı kent niteliği taşıyabileceği değerlendirilen yerleşim alanları bulunmaktadır.

Tablo 3. Aracı kent niteliği taşıyabilecek yerleşim alanları 2022 yılı nüfus istatistikleri

İl/İlçe	Orta Yoğun Kent Nüfusu	Kır Nüfusu	Toplam Nüfus
Ankara/Kahramankazan	47.443	13.361	60.804
Afyonkarahisar/Sandıklı	34.344	21.069	55.413
Antalya/Finike	45.786	4.902	50.688
Antalya/Gazipaşa	32.903	22.382	55.185
Antalya/Korkuteli	32.416	26.879	59.295
Antalya/Kumluca	60.322	14.031	74.353
Antalya/Aksu	49.980	30.370	80.350
Antalya/Döşemealtı	64.032	22.077	86.109
Aydın/İncirliova	50.209	6.725	56.934
Balıkesir/Ayvalık	67.995	6.648	74.643
Balıkesir/Burhaniye	52.931	13.859	66.790
Balıkesir/Gönen	53.000	22.572	75.572
Bitlis/Merkez	56.134	17.130	73.264

Burdur/Bucak	47.985	20.305	68.290
Bursa/Yenişehir	38.359	17.386	55.745
Çanakkale/Biga	61.893	31.885	93.778
Denizli/Çivril	32.692	27.220	59.912
Diyarbakır/Silvan	50.332	37.375	87.707
Edirne/Uzunköprü	37.667	22.052	59.719
Erzurum/Aziziye	55.860	12.391	68.251
Gaziantep/İslâhiye	39.519	24.494	64.013
Giresun/Bulancak	46.959	23.133	70.092
Gümüşhane/Merkez	33.863	20.640	54.503
Hakkâri/Merkez	59.101	18.172	77.273
Hatay/Altınözü	40.422	26.111	66.533
Hatay/Hassa	39.445	16.159	55.604
Mersin/Anamur	47.066	19.874	66.940
Mersin/Mut	33.578	29.938	65.516
Niğde/Bor	34.261	28.292	62.533
İstanbul/Çatalca	45.237	34.770	80.007
İzmir/Çeşme	39.698	10.330	50.028
İzmir/Seferihisar	42.592	15.978	58.570
İzmir/Urla	52.595	25.004	77.599
Kayseri/Develi	44.680	23.238	67.918
Kocaeli/Karamürsel	52.243	5.709	59.952
Kocaeli/Dilovası	47.868	6.523	54.391
Konya/Beyşehir	48.935	30.095	79.030
Konya/Çumra	44.608	23.935	68.543
Konya/Ilgın	33.560	20.147	53.707
Konya/Karapınar	36.981	14.185	51.166
Konya/Seydişehir	43.920	22.008	65.928
Kahramanmaraş/Afşin	44.834	33.318	78.152
Kahramanmaraş/Pazarcık	37.425	29.837	67.262
Kahramanmaraş/Türkoğlu	50.871	23.384	74.255
Muğla/Ortaca	47.393	8.663	56.056
Sakarya/Akyazı	74.181	22.424	96.605
Sakarya/Geyve	51.676	18.740	51.676
Sakarya/Hendek	61.570	29.916	91.486
Sakarya/Karasu	49.858	23.880	73.738
Sakarya/Arifiye	48.955	2.512	51.467
Samsun/Terme	28.583	44.537	73.120
Samsun/Tekkeköy	36.112	22.503	58.615
Siirt/Kurtalan	43.504	18.728	62.232
Sinop/Merkez	52.068	17.776	69.844
Tekirdağ/Malkara	30.075	21.331	51.406
Tekirdağ/Saray	39.011	12.213	51.224
Tekirdağ/Ergene	60.307	8.388	68.695

Tokat/Niksar	31.882	30.405	62.287
Şanlıurfa/Birecik	55.902	37.964	93.866
Şanlıurfa/Ceylanpınar	49.304	42.843	92.147
Yozgat/Sorgun	53.995	26.623	80.618
Zonguldak/Devrek	32.736	24.826	57.562
Osmaniye/Düziçi	67.285	19.331	86.616

Kaynak: Bireysel başvuru üzerine 07.03.2024 tarihinde TÜİK (2024) tarafından paylaşılan verilerden hareketle yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'e göre nüfusu metropol özellik taşıyan illerden İstanbul'da Çatalca, Ankara'da Kahramankazan ilçeleri belirlenen kriterler kapsamında aracı kent özelliği gösterebilmektedir. Bu durum diğer büyükşehirler için de geçerlidir. Nitekim Eke'ye (1982) göre metropol alanlar yüksek yoğunluklu büyük bir merkez ile onu çevreleyen ve onunla sıkı günlük ilişkide bulunan kentsel ve kırsal alandan oluşmaktadır. Dolayısıyla metropol kentlerin içerisinde de kırsal ile kentsel bağlantıyı sağlayan aracı kentsel alanlar bulunabilmektedir. Diğer yandan bir ilin ilçesi veya bizzat il merkezi de orta yoğun kentsel nüfusuyla aracı kent niteliği taşıyabilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Aracı kent kavramının kendi içerisinde henüz çözülmemiş kavramsal problemleri bulunmaktadır. Bu kentlerin 50.000 ile 1 milyon nüfus sınırları arasında genelleştirilmesi kentlerin aracılık fonksiyonlarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu çalışmayla aracı kentlerin kırsal ve kentsel alanlar arasında bağlantı kurma fonksiyonuna demografik veriler ile yaklaşılarak kavramın netlik kazanmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Nüfus aralığının yanı sıra kendi başına aracı kent kullanımı 1 milyon nüfusun üzerindeki yerleşimler için bu kavramın kullanılmasını imkânsızlaştırmaktadır. Ancak bir kent ne kadar geniş bir coğrafyaya ve nüfusa sahip olursa olsun kendi içerisinde aracılık fonksiyonu üstlenen kentsel alanlar bulunabilmektedir. Diğer yandan nüfus kriterini karşılayan ve aracılık fonksiyonu bulunan bir kentin tamamen aracı kent özelliği göstermesi de beklenmemelidir. Bu durum ülkeden ülkeye değişen idari yapılanma ile daha karmaşık bir hâle gelebilmektedir. Nitekim bir kentin sınırı içerisinde farklı fonksiyonlar üstlenen ve farklı nüfus özelliklerine sahip yaşam alanları bulunabilmektedir. Orta yoğun kentsel alanlar için İngiltere'de "towns and suburbs" tabiri kullanılabilir.

Ancak Türkçeye kasabalar ve banliyöler biçiminde çevrilebilecek bu kavramların gerek mevzuat gerekse idari yapılanma açısından Türkiye özelinde tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu durumun diğer ülkeler için de geçerli olabileceği düşünüldüğünden çalışmayla birlikte literatürde 'aracı kent' kullanımı yerine 'aracı kentsel alan (intermediary urban area)' kullanımının tercih edilmesi önerilmektedir. Bu kullanım, Rondinelli'nin (1983, s. 42) orta ölçekli kentsel merkez (intermediate-sized urban centre) kullanımı ile Hardoy ve Satterthwaite (1986; 1988) tarafından tercih edilen küçük ve orta kentsel merkez (small and intermediate urban centre) kullanımı genişletmektedir. Böyle bir kullanım, orta yoğun kentsel alanlar aracı kentlerin işlevlerinin benzeşmesini ortaya koymaya katkı sağlayacak ve ileride yürütülecek çalışmaların istatistiki bir temelden beslenmesini kolaylaştıracaktır. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere aracı kentler ne kırsal ne kentsel alanlar olmakla birlikte hem kentsel hem kırsal özellikler göstermektedir. Diğer yandan orta yoğun kentsel alanların da ne kentsel ne de kırsal alanlar olduğu ifade edilebilir. Ayrıca kavramların İngilizce'deki kullanımı (intermediary city – intermediate populated area) kavramlar arasındaki yakınlığı açıklamak için kullanılacak bir diğer bulgudur.

Literatürde hem kurumlar hem de yazarlar tarafından aracı kentleri açıklamaya yönelik tanımlar yapılsa da aracı kentleri belirlemeye yönelik kullanılan temel kriter nüfus ölçeği olmuştur. En geniş tabirle 50 bin ila 1 milyon arasında belirlenen nüfus kriteri ise tek başına kullanıldığında aracı kentten ziyade orta ölçekli kentleri açıklamaktadır. Bu durum aynı zamanda aracı kent ile orta yoğun kent kavramları arasındaki en büyük farklılığı oluşturmaktadır. Nitekim aracı kent tanımı 50 bin ila 1 milyon arasındaki bir nüfusa ev sahipliği yapan kentleri kapsayabilmekteyken orta yoğun kent tanımı 5 bin nüfustan başlatılmaktadır. Orta yoğun kent için bir üst nüfus limiti belirlenmemiş olmakla birlikte buradaki odak toplam nüfustan ziyade nüfus yoğunluğudur. Bu durum ise kavramlar arasındaki farklılığın ikinci boyutunu ortaya koymaktadır. Aracı kent kavramına ilişkin yapılan tanımlamalarda toplam nüfusa yapılan bir vurgu var iken orta yoğun kent tanımlamalarında nüfustan ziyade nüfus yoğunluğu ön plana çıkmaktadır. Geniş nüfus aralığı nedeniyle aracı kent kavramı orta ölçekli kent kavramıyla yanlış bir biçimde eş anlamlı kullanılabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse tüm ülkelerde aracı kentleri açıklayabilecek kriterlerin ortaya konması elzemdir. Bu çalışmada kentleşme derecesi ile belirlenen orta yoğun kentsel alanların aracı

kentlerin kırsal ve kentsel alanlar arasında bağlantı kurma fonksiyonunu açıklamak için kullanılacak kriterlerden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İleride yapılabilecek araştırmalarla bu kriterlerin artırılması ve bir kentin bu kriterleri taşıdığı ölçüde aracı kent olarak tanımlanması mümkündür. Aracı kentler kırsal alanda yaşayanların temel kentsel hizmetlere erişiminde bağlantı rolü üstlenmektedir. Örneğin kırsalda yaşayanlar büyük bir kente gitmeden temel sağlık hizmetini aracı kentte alabilmekte, çiftçiler burada oluşturulan pazarlarda ürünlerini satabilmektedir. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda yukarıda belirlenen yaşam alanlarında küçük de olsa bir hastane veya lise gibi halkın eğitim ve sağlık benzeri temel kamusal ihtiyaçlarını karşılayabileceği alanların ve köylü pazarı gibi oluşumların varlığı üzerinden bir yerleşim yerinin aracı kentsel alan olma özelliği incelenebilir.

Yoğun kentsel alanların aksine orta yoğun kentsel alanların ve aracı kentlerin hâlihazırda sürdürülebilir bir planlamaya elverişli olduğu ifade edilebilir. Nitekim metropol kentlerin gerek yoğun yapı stoku gerekse dar bir kentsel alanın yoğun bir nüfusa ev sahipliği yapıyor olması gibi nedenlerle sürdürülemez bir yola girmişken aracı kentlerin sahip oldukları coğrafya ve görece seyrek nüfusları sayesinde sürdürülebilir bir geleceğe hazırlanabilmesi mümkündür. Buna bağlı olarak aracı kentlere kalkınma süreçlerinde destek verilmesi, metropol kentler üzerinde yoğunlaşan göç hareketlerinin buralara kaymasına vesile olabilecek ve toplam nüfusun ülke genelinde daha dengeli dağılmasını sağlayabilecektir.

Extended Abstract

A New Debate on Rural and Urban Classification: Intermediate Density Urban Areas and Intermediary Cities

Müslüm Yıldız⁶
ORCID: 0000-0002-5111-4409

Sezgin Sezgin⁷
ORCID: 0000-0002-6625-3997

The rapid increase in urban populations and the complexities of urban services have made the policy-making process for city planners and decision-makers more challenging. Traditional methods of urban classification, which merely separate cities from rural areas, are no longer adequate to address the growing complexities of urban spaces. As a result, there is a need for more comprehensive urban classification systems that consider the diverse characteristics of urban areas. However, there is no universally accepted definition of urban and rural areas, which poses challenges for comparative urbanization analysis across different countries. This lack of consensus has led international organizations, such as the United Nations (UN) and the European Union (EU), to collaborate on the development of common definitions and standards for urban classification.

In this context, several global institutions, including the European Commission, the UN Food and Agriculture Organization (FAO), the UN Human Settlements Program (UN-Habitat), the International Labor Organization (ILO), the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), and the World Bank, worked together to create a standardized, cost-effective methodology for classifying urban areas. The result of this collaboration is the degree of urbanisation (DEGURBA), which was approved by the UN Statistical Commission and Eurostat (the EU's statistical office) in March 2020 as the recommended method for international urban-rural comparisons.

DEGURBA classifies areas based on population density and geographical continuity, applying three categories: densely populated areas

⁶PhD Candidate, Istanbul Medeniyet University, E-mail: yildizmuslum@outlook.com

⁷ Asst. Prof., Kırklareli University, E-mail: sezginsezgin@klu.edu.tr

(cities), intermediate-density areas (towns and suburbs), and thinly populated areas (rural). This system relies on a classification method based on population grids of 1 km², which reflects the urban-rural characteristics of a given area.

In Türkiye, the last official definition of rural and urban areas was made in 1982. However, on May 11, 2023, the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) introduced a new classification based on DEGURBA. According to this updated classification, areas where at least 50% of the population resides in the city center are categorized as densely populated areas. On the other hand, areas where more than 50% of the population lives in rural regions are classified as rural areas. Areas that do not meet the criteria for being either dense urban or rural are defined as intermediate-density urban areas.

The concept of intermediate-density urban areas is significant because these areas are neither fully urban nor entirely rural, yet they possess characteristics of both. This unique positioning brings the concept of intermediate-density areas to that of intermediary cities. Intermediary cities play a crucial role in connecting rural and urban areas, functioning as a bridge between these two spaces. Therefore, this study focuses on the similarities between intermediate-density areas and intermediary cities, particularly their shared function of linking rural and urban regions.

The intermediary city concept gained importance in the 1950s and 1960s, as a response to the failures of economic growth policies that led to the rise of megacities with numerous problems. The intermediary city approach offered an alternative by promoting more balanced urbanization, reducing the pressure on large metropolitan areas, and establishing stronger connections between urban centers and rural areas.

Intermediary cities expand on the idea of intermediate/medium-sized cities, which are defined primarily by population size. According to the United Cities and Local Governments Organization (UCLG), intermediary cities typically have populations between 50,000 and one million. These cities are essential for connecting rural areas with urban facilities and services, mediating commercial activities, facilitating the mobility of goods, and fostering innovation. Intermediary cities function as key nodes that link people and economic activities in both rural and urban spaces, contributing to more balanced and integrated urban systems.

In this study, document analysis was employed to explore the similarities and differences between medium-dense urban areas and intermediary cities, particularly in Türkiye. Data from TURKSTAT were systematically reviewed, evaluated, and interpreted in line with the literature on intermediary cities. The analysis was guided by three criteria drawn from relevant literature to identify settlement areas in Türkiye that could be classified as intermediary cities.

The first criterion is population size, with a minimum threshold of 50,000 people. This lower limit aligns with international standards set by organizations such as UCLG and the UN. The second criterion is that the settlement must not have a densely urban population, but rather an intermediate-density population and a significant rural population. This criterion was adopted because highly urbanized areas often lose their connection to rural regions. The third criterion is that the urban population in intermediate-density areas must be larger than the rural population, ensuring that urban functions are more prominent than rural production.

Based on these criteria, several areas in Türkiye, including the Çatalca district of Istanbul and the Kahramankazan district of Ankara, were identified as having intermediary city potential. Although these districts are part of larger metropolitan areas, they retain intermediary city characteristics by maintaining close ties to urban and rural spaces. This pattern can be seen in other metropolitan areas as well, where intermediary urban zones connect the core city with surrounding rural areas. Additionally, districts within provincial cities or even city centers can display intermediary city traits if they have intermediate-density urban populations.

In definitions of intermediary cities, total population is emphasized, while intermediate-density area definitions focus on population density. Because of the broad population range, "intermediary city" is sometimes mistakenly used synonymously with "medium-sized city." It is crucial to establish criteria to define intermediary cities globally. This study finds that intermediate-density areas, as defined by the degree of urbanisation, can serve as a criterion for explaining the role of intermediary cities in linking rural and urban areas.

In conclusion, this study highlights the importance of intermediary cities and intermediate-density areas in creating more balanced urban systems. By focusing on intermediate-density areas, policymakers can

better understand the role these areas play in linking rural and urban spaces, thus promoting more sustainable and equitable urban development. The use of the term "intermediary urban area" rather than "intermediary city" is suggested to reflect the functional similarities between these areas, providing a clearer framework for future research and policy development.

Kaynakça/References

- Avrupa Birliği [AB]. (2021). *Applying the degree of urbanisation: A methodological manual to define cities, towns and rural areas for international comparisons*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2015). *The role of intermediate cities in strengthening urban-rural linkages towards the new urban agenda*. 19.07.2024 tarihinde https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-06/the_role_of_intermediate_cities_in_strengthening_urban-rural_linkages_towards_the_new_urban_agenda.pdf adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2017). *Cuenca Declaration: Outcome document of the HABITAT III thematic meeting on intermediate cities: urban growth and renewal*. United Nations.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2022). *World cities report 2022 envisaging the future of cities*. 20.07.2024 tarihinde https://unhabitat.org/sites/default/files/2022/06/wcr_2022.pdf adresinden erişildi.
- Bolay, J. C. (2016). Prosperity and social inequalities: Montes Claros, How to plan an intermediary city in Brazil. *Current Urban Studies*, 4, 175-194.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 26-40.
- Çelikyay, H. H. (2020). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) bağlamında aracı şehirler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 265-298.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2017). *Şehircilik şûrası komisyon raporları*. 27.09.2023 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/sehirciliksurasi/icerikler/komisyonraporlar-son-20180226140426.pdf> adresinden erişildi.
- Çiftçi, S. ve Aydın, H. (2015). Türkiye’de kır-kent kavramlarının değişen niteliği ve mevzuatın sürece etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54), 192-200.
- Dijkstra, L. ve Poelman, H. (2014). *A harmonised definition of cities and rural areas: the new degree of urbanisation*. European Commission.
- Dijkstra, L., Hamilton, E., Lall, S., ve Wahba, S. (2020). How do we define cities, towns, and rural areas. 10.11.2023 tarihinde

- <https://blogs.worldbank.org/sustainablecities/how-do-we-define-cities-towns-and-rural-areas> adresinden erişildi.
- Eke, A. E. (1982). *Anakent yönetimi ve yönetimler arası ilişkiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Eurostat. (2018). Glossary: Population grid cell. 11.07.2024 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Population_grid_cell#:~:text=Common%20term%3A%20Population%20grid%2FPopulation,to%20the%20number%20of%20inhabitants adresinden erişildi.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2015). *Kırsal kalkınma eylem planı 2015-2018*. 24.09.2023 tarihinde <https://kkp.tarimorman.gov.tr/KKEP2015-2018.pdf> adresinden erişildi.
- Hardoy, J. E. ve D. Satterthwaite (1986). *Small and intermediate urban centres: their role in national and regional development in the third world*, London: Hodder and Stoughton.
- Hardoy, J. E. ve D. Satterthwaite (1988). Small and intermediate urban centres in the Third World: what role for government?, *Third World Planning Review*, 10(1), 5-26.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. 24.09.2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018) 2018 yılı programı*. 24.09.2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/2018_Yili_Programi.pdf adresinden erişildi.
- Kızıltepe, B. (2023). *21. yüzyılda kentin yeniden üretimi: Aracı kent*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Kotzeva, M., Brandmüller, T., Fodor, R. ve Fohgrub, B. (2023). *Eurostat Regional Yearbook 2023 Edition*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Labuschagne, A. (2003). Qualitative research: Airy fairy or fundamental? *The Qualitative Report*, 8(1), 100-103.
- OECD ve UN-Habitat (2022), *Intermediary cities and climate change: An opportunity for sustainable development*, OECD Publishing, Paris
- Roberts, B. H., Iglésias, B. M. ve Llop, J. M. (2016). "Intermediary Cities: The Nexus Between the Local and the Global", *Co-Creating the urban future: The agenda of Metropolis, cities and territories* içinde (Ed. E. Bilsky, A. Ciambra, M. Guerin ve L. Terren), United Cities and Local Governments, 133-220.
- Rondinelli, D. A. (1983). Dynamics of growth of secondary cities in developing countries, *Geographical Review*, 73(1), 42-57.

- Rondinelli, D. A. (1986). Metropolitan growth and secondary cities development policy, *Habitat International*, 10(1-2), 263–271.
- Sarı, V. İ., Gökyurt, F. ve Doğan, T. (2019). *Nüfus yoğunluğu ve kentsel işlevler ile Türkiye’de ilçelerin kentleşme düzeyinin ölçülmesi*, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. 27.09.2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden erişildi.
- Şengül, R. (2019). *Yerel Yönetimler*. (10. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2023). *Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022*. 27.07.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2024). *İlçelere göre kent-kır sınıflaması*.
- United Cities and Local Governments [UCLG]. (2016). *UCLG frame document for Intermediary cities*, 30.10.2023 tarihinde https://www.uclg.org/sites/default/files/uclg_frame_document_ic.pdf adresinden erişildi.
- Yıldız, M. (2023). Aracı kent (intermediary city). N. Negiz, Ö. Yalçın, A. Kemeç (Der.) *Kent Terimleri Ansiklopedisi* içinde (ss. 37-42). İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.

Müslüm Yıldız

Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden fakülte birincisi olarak 2017 yılında mezun olmuştur. Kocaeli Üniversitesi Yönetim Bilimleri yüksek lisans programı kapsamında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi 2020 yılında “Uluslararası Düzeyde Yerel Yönetimler Arası İş Birliği: UCLG-MEWA” başlığıyla kitap olarak yayımlanmıştır. Sağlık Bakanlığında 2013 yılında başlamış olduğu memuriyet hayatına devam etmekle birlikte İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi İngilizce doktora programı kapsamında doktora tezini kaleme almaktadır. Başlıca ilgi alanlarını ise yönetim bilimi, yerel yönetimler, kamu politikası ve yönetim oluşturmaktadır.

He graduated from Kocaeli University, Department of Political Science and Public Administration, in 2017 as the top student of the faculty. His master’s thesis, which he completed as part of the Kocaeli University Administrative Sciences master’s program, was published as a book in 2020 with the title “Uluslararası

Düzeyde Yerel Yönetimler Arası İş Birliği: UCLG-MEWA". While he continues his career as a civil servant at the Ministry of Health, which he started in 2013, he is writing his doctoral thesis within the scope of the Political Science and Public Administration English doctoral program at Istanbul Medeniyet University Graduate Education Institute. His main areas of interest are administrative science, local governments, public policy and governance.

E-posta: yildizmuslum@outlook.com

Sezgin Sezgin

Lisansını 2014 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisansını 2016 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır. Doktorasını 2022 yılında İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır. 2015 yılında araştırma görevlisi olarak başladığı Kırklareli Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Araştırma alanları; akıllı kentler, toplumcu belediyeçilik ve kentsel siyasettir.

He completed his undergraduate in Public Administration at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences in 2014. He completed his Master's degree in Political Science and Public Administration at Samsun Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences in 2016. He completed his doctorate degree at Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 2022. He started as a research assistant in 2015 and continues to work as a Assistant Professor faculty member at Kırklareli University. Research areas; smart cities are social municipalism and urban politics.

E-posta: sezgin_sezgin@hotmail.com

Büyükşehir ve Bütünşehir Tartışmaları Kıskaçında Köylerin Geleceği¹

Sezgin Sezgin²

ORCID: 0000-0002-6625-3997

Müslüm Yıldız³

ORCID: 0000-0002-5111-4409

Öz

Türkiye’de 2012 yılında çıkarılan ve 2014 yerel seçimlerinin ardından uygulanmaya başlanan 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Türk yerel yönetim yapısında önemli değişiklikler yaratmıştır. Kanun ile büyükşehir belediyesi sayısı 16’dan 30’a çıkarılmış, büyükşehirlerin sınırları ilin sınırlarına genişletilmiş, büyükşehir olan illerde il özel idareleri kaldırılarak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB) kurulmuş, köy ve beldelerin tüzel kişilikleri sonlandırılarak mahalleye dönüştürülmüş, mahalleye dönüşen alanlara içme suyu, emlak gibi çeşitli ilave vergiler getirilmiş, büyükşehirlerde mahalle kurulabilmesi için asgari nüfus 500 olarak belirlenmiştir. Kanun’un uygulanmaya başlanmasının ardından literatürde ve kamuoyunda, mevcut büyükşehir belediye modelinin Türkiye’nin tüm illerine yayılarak bir ‘bütünşehir modeline’ geçilmesi tartışılmaktadır. Çalışmanın amacı; 6360 sayılı Kanun ile Türkiye’de kırsal alanlarda ortaya çıkan dönüşümleri ele almak ve elde edilen deneyimler ışığında bütünşehir modeline geçilmesi halinde karşılaşılabilecek tehditler ve olumlu yönler ışık tutmaktır. Kanun Türk yerel yönetim sistemini farklı yönetsel açılardan etkilese de çalışmanın sınırlılığı gereği, bir kırsal alan yönetim birimi olan köyler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Köy, büyükşehir, bütünşehir, yerel yönetimler

¹Bu çalışma 22-24 Kasım 2023 tarihleri arasında düzenlenen 8. Kent Araştırmaları Kongresinde sunulan aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş biçimidir.

²Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, E-posta: sezgin_sezgin@hotmail.com

³Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, E-posta: yildizmuslum@outlook.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1416771

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2098-2123

The Future of Villages in the Grip of Metropolitan and Whole-City Debates

Sezgin Sezgin⁴

ORCID: 0000-0002-6625-3997

Müslüm Yıldız⁵

ORCID: 0000-0002-5111-4409

Abstract

The Law No. 6360, which was enacted in 2012 and started to be implemented after the 2014 local elections, brought about significant changes in the Turkish local government structure. The Law increased the number of metropolitan municipalities from 16 to 30, extended the borders of metropolitan municipalities to the borders of the province, abolished special provincial administrations in metropolitan provinces and established the YIKOB, abolished the legal entities of villages and towns and transformed them into neighborhoods, imposed additional taxes such as drinking water and real estate on the areas transformed into neighborhoods, and set the minimum population for the establishment of neighborhoods in metropolitan areas as 500. Following the implementation of the Law, it has been discussed in the public opinion that the current metropolitan municipality model should be extended to all provinces of Turkey and a 'metropolitan model' should be adopted. The aim of this study is to discuss the transformations that have occurred in rural areas in Turkey as a result of the Law No. 6360 and to shed light on the threats and positive aspects that may be encountered in the event of a transition to the metropolitan model in light of the experiences gained.

Keywords: Village, metropolitan, whole-city, local governments

⁴ Asst. Prof., Kırklareli University, E-mail: sezgin_sezgin@hotmail.com

⁵ PhD student, İstanbul Medeniyet University, E-mail: yildizmuslum@outlook.com

Giriş

Kentleşme ile yerel yönetimleri düzenleyen mevzuatın değiştirilmesi/güncellenmesi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kentleşme düzeyi arttıkça yerel yönetimleri ilgilendiren yasal mevzuatı elden geçirme çabalarının da arttığı bilinmektedir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde kentleşme sürecinin hızlı ve düzensiz olmasına bağlı olarak konut, ulaşım, içme suyu, katı ve sıvı atıkların bertarafı, kentsel hizmetlerin halka ulaştırılması gibi çok sayıda sorun alanı, kentlerin ve dolayısıyla yerel yönetimlerin çözmesi gereken problemler olarak sıkça karşısına çıkmaktadır. Kentleşmenin hızlı arttığı dönemlerde kentsel hizmetlerin niteliği ve niceliğinin değişimine ve dönemin sosyo-kültürel şartlarına da bağlı olarak değişen talepleri karşılayabilmek için devletler, yerel yönetim mevzuatını yenilemek zorunda kalmaktadır (Adıgüzel, 2012, s.154).

Türkiye'de de kırdan kente göçün etkilerinin yoğun bir şekilde görülmeye başlandığı 1970'li yıllarla birlikte büyük yerleşim alanlarının nasıl daha farklı modellerle yönetilebileceği konusu tartışılmaya başlanmıştır. 1980 askeri darbesinin ardından hazırlanan 1982 Anayasası'nın 127. maddesi, anayasal olarak ilk kez büyük yerleşim yerlerine ilişkin özel yönetim biçimlerinin getirilebileceğine hükmetmiştir. 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı Kanun ile Türkiye'de ilk defa İstanbul, Ankara ve İzmir'e yönelik özel bir yönetim biçimi olan "büyükşehir belediyesi" statüsü tanınmıştır. Kentlerin büyümesi ile artan büyükşehir sayısı, 2000'li yıllarda 16'ya yükselmiştir. 2000'li yıllardan itibaren yapılmak istenen yerel yönetim reformu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanun'u, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Ardından 2012 yılında çıkarılan ve çalışmanın da temel konusunu oluşturan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile mevcut büyükşehir sayısı 30'a yükseltilmiştir.

6360 sayılı Kanun; hizmet sunumu açısından etkinlik ve verimlilik ile demokratik yaşantıya katılımın artırılacağı gerekçeleri ile ortaya çıkmış ve çok sayıda değişikliği de beraberinde getirmiştir. Kanun ile büyükşehir belediyesi sayısı 16'dan 30'a çıkarılmış, büyükşehirlerin sınırları ilin sınırlarına genişletilmiş, büyükşehir olan illerde il özel idareleri kaldırılı-

larak yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığı kurulmuş, köy ve bel-
delerin tüzel kişilikleri sonlandırılarak mahalleye dönüştürülmüş, ma-
halleye dönüşen alanlara içme suyu, emlak gibi çeşitli ilave vergiler geti-
rilmiş, büyükşehirlerde mahalle kurulabilmesi için asgari nüfus 500 ola-
rak belirlenmiştir.

Söz konusu değişikliklerin rakamsal karşılığına bakıldığında; illerde
30 il özel idaresi, 1.358 belde belediyesi ve 16.561 köyün tüzel kişilikleri-
nin kaldırıldığı görülmektedir. Aynı zamanda 25 yeni ilçe kurulmuştur.
Kanun öncesinde 11.943 mahalle varken 6360 sayılı Kanun yürürlüğe
girdikten sonra mahalle sayısı 29.862'ye yükselmiş, 2023 yılı itibariyle de
32.202'ye ulaşmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023). Söz konusu tüm yö-
netsel değişikliklerin hem kentsel hem de kırsal alanlarda önemli etkileri
olmuştur.

Bu çalışmada ilk olarak bütüncül yönetim sisteminin⁶ kırsal alanlar
üzerinde nasıl etkileri olduğunu görebilmek için köylerin yasal statüsü
ve 442 sayılı Köy Kanunu üzerinde durulmuş ve 6360 sayılı Kanun'un
Türk yerel yönetim sisteminde ortaya çıkardığı değişiklikler ele alınmış-
tır. Daha sonra 6360 sayılı Kanun'un tüm Türkiye'ye yaygınlaştırılması
anlamına gelen bütüncül model ile kırsal alanları nelerin beklediği
literatürdeki teorik çalışmalardan ve saha çalışmalarından yola çıkılarak
değerlendirilmiştir.

Geçmişten Günümüze Köylerin Statüsü ve 442 Sayılı Köy Kanunu

Bir yerel yönetim birimi olarak köyler, geçmişi çok eskilere dayanan
en eski yerel yönetim birimleridir. Köylerin yasal dayanağa kavuşturula-
rak bir yerel yönetim olarak örgütlenmesi, 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne
dayanır. 1864'te bir yerel yönetim olarak örgütlenmesine rağmen tüzel
kişiliğinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. 1870 yılındaki bir
Nizamname ile ilk defa köy organlarından söz edilse de köylerin tüzel
kişiliği yine tanınmamıştır (Keleş, 1994, s.113). Cumhuriyetin ilanından
sonra 1924'te kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu ile köyler ilk kez tüzel
kişiliğe kavuşturulmuştur.

⁶ Türkiye'nin mevcut yönetim sistemi içerisinde "bütüncül yönetim sistemi" adlı bir sistem bulunmamaktadır. Söz konusu kavram; politikacılar tarafından kullanılmakta olup hazırlanmakta olan yasa tasarılarına da bakıldığında adının "Bütüncül Yasası" olarak tarif edildiği görülmektedir. Yasa ile amaçlanan kısaca; büyükşehir olmayan illerin de tıpkı büyükşehir belediyesi yönetim modeli gibi yönetilmesidir (Bknz: Cumhuriyet, 2023). Dolayısıyla bu çalışmada kamuoyunda tartışıldığı hali ile bütüncül yönetim sistemi kavramı kullanılmıştır.

442 sayılı Kanun; köy yönetim birimini oldukça detaylı bir şekilde düzenlemektedir. Kanun'un yasalaştığı yıllarda kırsal nüfusun %75'lerde olması, okur-yazarlığın çok düşük olması aslında cumhuriyeti kuran kadroların Köy Kanunu ile 'ideal' bir köy yaşantısını tasavvur ettikleri anlamı çıkarılabilir. Yalnızca köy organlarının görev ve yetkilerinin düzenlenmesiyle yetinilmemiş, köyde yaşayan her bir vatandaşın da köydeki görev ve sorumlulukları detaylı bir biçimde anlatılmıştır.

Kanun, nüfusu 2.000'den aşağı olan yurtları 'köy' olarak tanımlamıştır (md. 1). Kanun'un maddelerine bakıldığında dönemin şartlarını yansıttığı açıkça görülmektedir. Köye ait işler; mecburi olan işler ve köylünün isteğine bağlı işler olarak ikiye ayrılmıştır (md. 12). Kanun, Cumhuriyet dönemi şartlarında (1924) çıkarılmıştır, üzerinden yaklaşık 100 yıl geçtiği düşünülürse kendi döneminin ruhuna uygundur. Ancak içerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda Kanun'da yer alan pek çok ifade dönemin ruhunu yansıtmamaktadır.

Kanun'un 13. maddesi köylünün mecburi işlerini, 14. maddesi ise isteğe bağlı işlerini sıralamaktadır. Köylünün mecburi işleri arasında sayılan; "Köy namına nalbant, bakkal, arabacı dükkanları yaptırmak", "Devlet parasını kıymetinden aşağı aldırtmamak", "Bir hayvana götürmeyecek kadar yük yüklettirmemek" gibi maddeler cumhuriyet döneminin sosyo-ekonomik yapısı içerisinde çok anlamlı olsa da 21. yüzyıl köy sosyolojisi için uygulama ve denetim açısından pek anlam ifade etmemektedir. Yine köylünün isteğe bağlı işleri arasında sayılan; "Köyde bir hamam yapmak", "Köylüden berber yetiştirmek", "Köy namına iyi cinsten boğa, aygır, teke, koç satın almak" gibi maddeler de bugün için anlamını ve işlevini yitirmiştir.

Köy Kanunu'nun cumhuriyetin ikinci yüzyılının sosyo-ekonomik şartlarını yansıtmadığı, yalnızca köylüye ait işlerde değil başka birçok maddede de kendisini göstermektedir. Örneğin köy ihtiyar meclisinin dava görme yetkisi, idare mahkemeleri ve bölge idare mahkemelerinin Türkiye'ye yayılmasıyla birlikte işlevini kaybetmiştir (Arsoy, 2021, s.23). İhtiyar meclisinin "köylünün kaçır gün çalışacağını kestirmesi" ve muhtarın "köylüyü işe çağırarak" görevlerinin de artık geçerliliğinin kalmadığı ifade edilebilir.

Köy Kanunu'nun nüfusun $\frac{3}{4}$ 'ünün kırsal alanda yaşadığı cumhuriyet dönemi ruhunu taşıdığı, ancak günümüzde nüfusun $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlasının kentsel alanlarda yaşadığı bir çağda eski ruhunu koruyamadığı görülmektedir. Bilim ve teknolojide yaşanan ilerlemeler ile yerel hizmetlerin

pek çoğu kırsal alana da götürülebilmektedir. Köy yollarının yapımı ile köy-kent arası geçişkenlik artmıştır. Kentlerin çeperlere doğru genişlemesiyle eskiden kent merkezine uzakta yer alan köyler kente yaklaşmış, birçoğu iç içe geçmiştir. Aynı zamanda köyler sosyolojik olarak da cumhuriyet dönemi ile aynı özellikte değildir.

Tüm bunlar dikkate alındığında yeni bir Köy Kanunu'nun tüm paydaşların görüşü alınarak hazırlanması artık zorunluluktur. Mevcut Kanun, görüldüğü gibi birçok açıdan muğlaklığı içerisinde barındırmaktadır. Yeni yönetim sistemini kır-kent nüfus dağılımına uygun bir şekilde yeniden planlayarak, köylere tüm Türkiye'de tüzel kişiliklerini geri vererek ve köylünün 21. yüzyılda içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartları da gözeterak yeni bir Köy Kanunu hazırlıklarının önu açılmalıdır. Nitekim köy tüzel kişiliğinin kaldırılması; yönetsel ölçeğin büyüyerek subsidiarite ilkesinden uzaklaşılmasına, bütçesinin elinden alınması ile mali özerkliğinin sınırlandırılmasına, isminin mahalle konularak sosyolojik bir geçmişin yok sayılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla köylerin tüzel kişiliğinin geri verilmesi gerekmektedir.

6360 Sayılı Kanun ve Yerel Yönetim Sisteminde Yaşanan Dönüşüm

Türkiye'de kentleşmenin artması ile kentlerin nasıl yönetileceğine dair arayışlar, çeşitli dönemlerde gündeme gelmektedir. Osmanlı'da 1855'te uygulamaya konulan ve 'büyükşehir yönetim modeli' olarak adlandırılabilen İstanbul Şehremaneti modeli ile Türkiye Cumhuriyeti'ne de bir yerel yönetim modeli olarak miras kalmıştır. Cumhuriyet sonrasında kentlerin büyükşehir olarak yönetilebilmesi amacıyla gerekli yasal dayanak için 1982 yılına kadar beklenmiştir. 1982 Anayasası'nda büyükşehir belediyeleri açıkça zikredilmemekle birlikte büyük kentlere özel yeni yönetim modellerinin kurulabileceği belirtilerek doğrudan bir ifade kullanılmıştır. 1982 Anayasası'nın 127. maddesinin 3. fıkrasında "Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir." ifadesi ile büyükşehir belediyeleri kurmanın yasal zemini oluşturulmuştur.

Mart 1984'te "195 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" çıkarılarak büyükşehir belediyeleri yönetiminin hukuki statüsünü, hizmetlerin planlı, programlı, etkin ve uyum içinde yürütülmesini sağlayacak bir şekilde düzenlemek amaçlanmıştır. Temmuz 1984'te ilgili kararname kanunlaştırılarak "3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu" kabul edilmiştir. 1984'te İstanbul, Anka-

ra ve İzmir'in büyükşehir belediyesi modeli ile yönetilmeye başlanılmasıyla cumhuriyet tarihinde büyükşehir yönetim serüveni başlamıştır. Bir ilde büyükşehir belediyesi kurabilmek için ilçe kriteri dışında herhangi bir kriter belirlenmemiştir.

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 1984 yılından beri yürürlükte olan 3030 sayılı Kanun'u yürürlükten kaldırmıştır. 5216 sayılı Kanun ile yalnızca büyükşehir belediyeleri düzenlenmemiş, büyükşehir sınırları içerisinde yer alan ilçe belediyeleri de düzenlenmiştir. Büyükşehir belediyelerinin en az üç ilçe belediyesi veya ilk kademe belediyesini kapsayacağı hüküm altına alınmıştır. İl merkezindeki geniş kentsel alanın büyükşehir olabilmesinin ön koşulu ise 750.000 nüfusu geçmesi ile fiziksel yerleşim şartları ve ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlanmıştır. Böylece hem ölçek hem de nüfus kriterleri, bir ilin büyükşehir olarak ilan edilmesinde belirleyici olmuştur. 5216 sayılı Kanun'un geçici ikinci maddesi, kamuoyunda 'pergel düzenlemesi' olarak bilinmektedir. İstanbul ve Kocaeli'nde büyükşehir belediyesinin sınırları ile ilin mülki sınırları çakıştırılmıştır. Diğer büyükşehirlerdeki valilik binaları merkeze alınarak nüfusu 2 milyondan fazla olan kentlerde 50 kilometre yarıçaplı, nüfusu 1 milyon ile 2 milyon aralığında olan kentler için 30 km. yarıçaplı, nüfusu 1 milyondan küçük olan kentlerde ise 20 kilometre yarıçaplı daireler çizilmek suretiyle büyükşehir belediyelerinin izafi sınırları tespit edilmiştir (Sadioğlu, Özacit ve Ömürgönülşen, 2015, s.81).

2008 yılında yürürlüğe giren 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile belediyelerin ölçeklerine dair 2 adım atılmıştır. Öncelikle büyükşehir yönetim modelinde gerçekleştirilen düzenlemeler ile alt kademe belediyeleri kaldırılmıştır. Diğer düzenleme ise küçük ölçekli belediye sorununu çözebilmek amacıyla 862 belde belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılmış ve köye dönüştürülmüştür (Canpolat, 2010, s.95).

5216 Sayılı kanun ile kazanılan tecrübelerden hareketle 2012 yılında Türkiye'deki büyükşehir sayısının artırılması hedeflenmiş ve "6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kabul edilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin Kuruluş Kronolojisi (Yazarlar

tarafından oluşturulmuştur)

Yıl	Kurulan Büyükşehir Belediyesi
1984	İstanbul, Ankara ve İzmir
1986	Adana
1987	Bursa
1987	Gaziantep
1987	Konya
1988	Kayseri
1993	Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun
2000	Adapazarı
2012	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon ve Van
2013	Ordu

Tablo 1’de görüldüğü gibi Türkiye’de büyükşehir belediye yönetim modeli 1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir ile başlamıştır. Yıllara göre artış gösteren büyükşehir belediye sayısı, 2012’de yapılan düzenleme ile 29’a yükselmiş ve 2013’te Ordu’nun da eklenmesi ile 30’a ulaşmıştır.

6360 sayılı Kanun’la Türkiye’de büyükşehir belediyeleri “bütünşehir” olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak bütünşehir kavramı, Türk yerel yönetim sisteminde ilk kez 2001 yılının Ocak ayında Denizli Belediye Başkanı Ali Aygören tarafından Denizli merkezi için önerilmiş bir model olarak açıklanmıştır. 5216 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sınırları genişletilince İzmir gibi kentler için bütünşehir nitelendirilmesi kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak İzmir için sıkça kullanılmaya başlanan bütünşehir kavramı, zamanla Türkiye’deki tüm büyükşehir belediyelerini ifade etmek için kullanılmıştır (Özgür, 2014, s.32).

6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesi olmayan illerde nüfusu 2.000’in altındaki belde belediyelerinin statüsü köye dönüştürülmüştür. İlk kademe belediyesi ibaresine yer verilmeyerek artık büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yer alan tüm ilçe belediyeleri, büyükşehir ilçe belediyesi olarak kabul edilmiştir. Büyükşehir belediyesi içerisinde yeni kurulacak ilçe belediyeleri için 50.000 olan nüfus kriteri 20.000’e çekilmiştir. Tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen köylerin ekonomik şartları ile ilgili de geçici düzenlemeler yapılmıştır. Bu alanlar 5 yıl süre ile emlak vergisi, vergi, harç ve katılım paylarından muaf tutulmuştur. Yine 5 yıllık süre ile içme ve kullanma sularına uygulanan en

düşük tarifenin %25'ini geçmeyecek şekilde içme ve kullanma sularından ücret alınmaması da kanunda düzenlenmiştir (Sadioğlu, Özacit ve Ömürgönülşen, 2015, s.83-86).

6360 sayılı Kanun ile büyükşehirlerdeki kırsal alanda ikili bir ayrıma gidilmiştir. 2020 yılında 5216 sayılı Kanun'a getirilen 7254 sayılı düzenleme ile kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan ayırımına gidilmiştir. Kırsal mahalle olabilmek için gelişmişlik düzeyi, kent merkezine olan mesafe, yerel hizmetlere erişim ve imar durumu gibi kriterler ön plana çıkmaktadır (Aydın Koç ve Ömürgönülşen, 2023, s.69).

2012 yılında çıkan 6360 sayılı Kanunun ardından yapılan ilk yerel seçimler olan 2014 Yerel Seçimleri ile büyükşehir belediyesi statüsü kazanan illerde 30 il özel idaresi, 1.358 belde belediyesi ve 16.561 köyün tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Toplamda 25 yeni ilçe kurulurken en fazla ilçe kurulan il de Hatay'dır. Büyükşehir statüsü kazanan illerle birlikte değerlendirildiğinde 6360 sayılı Kanun öncesinde 11.943 mahalle varken 6360 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra mahalle sayısı 29.862'ye yükselmiştir (Adıgüzel, 2012, s.161).

Tablo 2. 6360 Sayılı Kanun Öncesi ve 2023 Yılı İtibariyle Türkiye'de Yerel Yönetim Birimlerinin Dağılımı (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023)

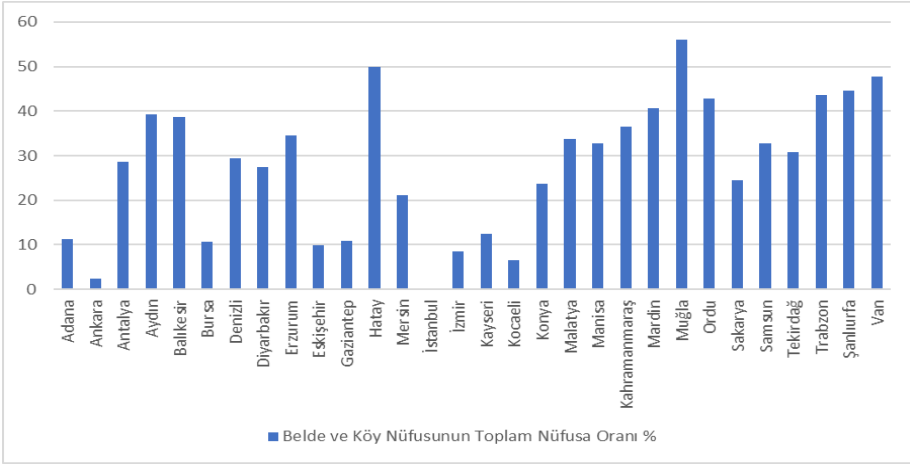
Yerel Yönetim Birimleri	6360 Öncesi Yerel Yönetim Birimleri	6360'la Kurulan Yerel Yönetim Birimleri	6360'la Kaldırılan Yerel Yönetim Birimleri	2023 Toplam Yerel Yönetim Birimleri
Büyükşehir Belediyesi	16	14	-	30
Büyükşehir İlçe Belediyesi	143	25	-	519
İl Belediyesi	65	-	14	51
İlçe Belediyesi	749	2	349	403
Belde Belediyesi	1.977	-	1.635	390
Toplam Belediye	2.950	41	1.998	1.393
İl Özel İdaresi	81	-	30	51
Köy	34.395	-	16.561	18.291
Mahalle	19.103	17.637	-	32.202

Tablo 2’de görülebileceği üzere köy sayısında 2014 yılı ile önemli bir kırılma yaşanmıştır. Ancak köy tüzel kişiliğinin kaldırılarak bu alanlara mahalle denmesi buralarda yaşayan insanların sosyolojik açıdan “köylü” olarak değil de “mahalleli” biçiminde tanımlanmasını beraberinde getirmemiştir.

Tüm İlleri Kapsayan ‘Bütünşehir’ Tartışması Çerçevesinde Kırsal Alana Bakış

6360 sayılı Kanun’un uygulanmaya başlanması üzerinden yaklaşık 10 yıl geçmiş olmasına rağmen kamuoyunda tartışmaları halen devam etmektedir. Mevcut düzende 30 büyükşehir belediyesi ve 51 il belediyesi ile yerel yönetim sistemi kurgulanmış iken bu sistemin Türkiye’deki tüm illere uygulanacağına dair siyasi söylemler sıkça gündeme gelmektedir. En son Eylül 2023’te AKP Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Yusuf Ziya Yılmaz konuyu kamuoyunun gündemine bir kez daha taşımıştır (Cumhuriyet, 2023):

“Türkiye’de büyükşehir sayısı son dönemde 30’a yükseldi. Şimdi işte 81 ilin 30’u Büyükşehir Yasası haline dönüştükten sonra geriye kalan 51’i için de acaba Bütünşehir Yasası gibi yeni bir yasa çıkararak oralarda da özel idareleri kaldırıp oralarda da yeni bir yönetsel format mı getirsek diye konuşmalar, onu takip eden zaman içinde hala bugüne kadar da gelen süreç içinde de konuşuluyor. Türkiye’nin içinde bulunduğu 31 Mart 2024 seçimleri arifesinde belki bunlar biraz yavaş ilerliyormuş gibi gözükür. Ama ondan sonra hızlanacağını ben de ümit ediyorum.”

Şekil 1. Büyükşehir Belediyelerinin 2012 Yılına Ait Belde ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı

(Kaynak: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın İl Düzeyinde Çevresel Göstergeler 2023 Raporu'ndan yararlanılarak şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

6360 sayılı Kanun öncesinde belde ve köy nüfusunun kentin toplam nüfusuna oranına bakıldığında %56,06 ile Muğla ilk sırada, İstanbul ise %1 ile son sıradadır. 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir olan kentler ile Kanun öncesinde büyükşehir olmuş kentler karşılaştırıldığında da yeni büyükşehirlerin beraberinde getirdikleri kırsal nüfus yüzdeliğinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

6360 sayılı Kanun öncesinde İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediye sınırları, il sınırına kadar genişletilmişti. 6360 ile tüm büyükşehir belediyelerinin sınırları il sınırına kadar genişletildi. Bu durum, tüm büyükşehir belediyesi olan iller arasında önemli farklılıklara neden oldu. Büyükşehir belediyelerinin hizmet sunmakla yükümlü alanlardaki artış değerlendirildiğinde en az artışın %122 ile İzmir'de, en fazla artışın ise %23189 ile Hatay'da olduğu görülmektedir. Hatay'ı %13044 ile Muğla, %10466 ile Aydın takip etmektedir (Üçer, Yenigül ve Varol, 2014, s.45). Hizmet sunmakla yükümlü olunan alanların devasa artışı, özellikle kent merkezine uzak kırsal alanların geleceğini de ciddi ölçüde tehdit etmektedir.

Hukuki açıdan bakıldığında Gözler'e göre (2013, s.6); büyükşehir belediyelerindeki köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılması 1982 Anayasası'na aykırıdır. 1982 Anayasası'nın 127. maddesi, köy tüzel kişiliğini açıkça

zikretmektedir. Şehir merkezine 50 kilometre uzaklıkta 50 haneli 200 kişinin yaşadığı yerleşim alanının sadece kanun koyucunun orayı mahalle olarak adlandırmasıyla mahalle olamayacağı aşıkardır. Ancak şehir merkezine yakın bir köyün aşırı şehirleşmeye bağlı olarak nüfusunun artması, geçim kaynaklarının tarım dışı sektörlere yönelmesi ile bu köy 'gerçek' anlamda bir belediyenin mahallesine dönüşebilir.

Anayasa'nın 127. maddesine göre yerel yönetimler; mahalli müşterek nitelikteki hizmetleri karşılamak üzere kurulmaktadır. Ancak bir kentsel yönetim birimi olan mahalleler ile kırsal alan olan köylerin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarının aynı olması beklenemez. Köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesiyle her iki yerleşim alanına da büyükşehir belediyeleri hizmet sağlamaktadır (Gözler, 2013, s.46). Bir başka açıdan bakıldığında ortaya çıkışı itibariyle kentsel alanların yönetimi ve sorunlarının çözümünde görevli büyükşehir belediyelerinin kırsal alanı ne kadar tanıdığı tartışmalıdır (Duru, 2015, s.28).

Tüm bu tartışmalar ışığında TBMM Üyeleri Emine Ülker Tarhan, M. Akif Hamzaçelebi, Muharrem İnce ve 121 milletvekili tarafından 6360 sayılı Kanun'un birçok maddesine ilişkin Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açılmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi⁷, açılan iptal davasının köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılmasının düzenlendiği 1. maddenin 3. fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığı gerekçesi ile reddine karar vermiştir (Anayasa Mahkemesi, 2013, 2013/19 Esas ve 2013/100 Karar).

Koyuncu ve Köroğlu (2012); 6360 sayılı Kanun tasarı halindeyken kalemeye aldıkları çalışmalarında, kırsal alandaki vatandaşları katılım araçlarından yoksun bırakabileceğini ve yerinden yönetim imkânlarına erişimi zorlaştıracağını ifade etmişlerdir. Köy sakinlerinin daha önce il özel idaresi tarafından görülen ihtiyaçlarının yeni sistemle birlikte büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir ilçe belediyelerine paylaştırıldığı; bu tutumun önceliğın kentsel alanlara verileceğini ve kırsal alanın ihmal edileceği endişesini doğurduğunu belirtmişlerdir. Çelikyay (2014) kırsalda ya-

⁷ Anayasa Mahkemesi ilgili kararını şu şekilde gerekçelendirmektedir: "*Kanun koyucu, kamu hizmetinin gereklerini, kamu yararını ve Anayasa'nın 67. maddesindeki koşullar çerçevesinde yapılan seçimlerle oluşan yöre halkının beş yıla sınırlı iradesini gözetmek koşuluyla, ölçek sorununu dikkate alarak, daha etkin ve verimli bir kamusal hizmet sağlamak amacıyla, bir belediyenin ya da köyün tüzel kişiliğini kaldırabilir, belediyeyi köye, köyü belediyeye dönüştürebilir, bir belediye veya köyü bir başka belediyeye mahalle olarak katabilir. Büyük yerleşim merkezleri için öngörülen özel yönetim biçiminin gereği olarak, büyükşehir belediyelerinin sınırları içerisinde yer alan belediyelerin sınırları, görev, yetki ve niteliklerinde değişiklikler yapabilir. Bunu kanunla yapabileceği gibi esas ve usullerini kanunda göstermek koşuluyla idari işlemle yapılmasına da olanak tanıyabilir.*" (Anayasa Mahkemesi, 2013, 2013/19 Esas ve 2013/100 Karar).

şanması muhtemel sorunlara yönelik endişenin azaltılabilmesi için köyde yaşayan vatandaşlara birtakım eğitimler vasıtasıyla yerel hizmetlere ulaşım konusunda bilgilendirme yapılması gerektiğini önermektedir. Ayrıca geçmişte il özel idaresinin yaptığı birçok hizmeti artık büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir ilçe belediyeleri göreceğinden, söz konusu yerel yönetimlerin personellerine kırsalı tanıtıcı eğitimler verilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir.

6360 sayılı Kanun ile Türk yerel yönetim sisteminde getirilen değişiklikler ile kır-kent nüfusu da belirsiz hale gelmiştir. 2023 yılında TÜİK tarafından yapılan yeni kır-kent tanımlaması ile muğlaklık biraz olsa azaltılsa da halen ortadan kaldırılabilmemiş değildir. Yeni kır-kent tanımlamasına göre nüfusun %50'sinden fazlasının kırsal gridlerde yaşadığı alanlar kır olarak kabul edilmektedir. Bu tanımlamaya göre Türkiye nüfusunun %17,3'ü kırsal alanda ikamet etmektedir (TÜİK, 2023).

1985 yılında kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 4. maddesinde subsidiarite ilkesine vurgu yapılmaktadır. Türkçe'ye 'yerellik' ilkesi olarak da çevrilen maddede "kamusal yükümlülükler genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın olan yönetimlerce yerine getirilir." denmektedir (İBMİGM, 1995, s.8). Kanun ile köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesi, subsidiarite ilkesine aykırıdır. Özellikle büyükşehirlerin çeperlerinde yer alan köyler dahi kendileri ile ilgili kararları alamamakta, buldukları alana kilometrelerce mesafe uzaklıkta yer alan büyükşehir belediye meclislerine ve görece daha yakın olan ilçe belediye meclislerine bağımlı olmak zorunda kalmaktadır. Yani kararlar en yakın birim tarafından alınırken kararı almaya yetkili birimin ölçeği çok daha büyük hale gelmiştir.

6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin görev alanları, il mülki sınırları ile çakıştırılmış olup bu durum tüm büyükşehirlerin görev alanlarını oldukça genişletmiştir. İstanbul gibi coğrafi açıdan dağınık olmayan büyükşehirlerde merkeze uzak alanlara hizmet götürmede daha az sorun yaşanması beklenirken özellikle Konya gibi coğrafi açıdan geniş ve dağınık kentlerde kırsal alana hizmet götürülmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Türkiye'deki tüm büyükşehir belediyeleri için tekdüze bir kanuni düzenlemeye gitmektense kentlerin coğrafi şartları, gelişmişlik düzeyleri gibi farklı kriterler belirlenerek kentlere özgün bir yasal düzenlemenin daha faydalı olacağına dair bazı görüşler vardır (Erbay, 2017, s.129-130).

Kırsal alanların doğası gereği uzun erimli politikalarla yönetilmeleri gerekir. Tarım topraklarının niteliğinin artırılması, kentin kırsal alana doğru nereye kadar genişleyeceğinin projeksiyonlarının çizilmesi gibi kararların tamamı uzun vadeli düşünmeyi gerektirmektedir. Ancak belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinin, 5'er yıllık seçim dönemi için seçtiklerinden dolayı sonuçları daha uzun vadede hissedilebilecek politikalar yerine pragmatist yaklaşımla sonuçları hızlıca hissedilebilecek projelere yönelme eğilimleri daha yüksektir. Ayrıca geniş, boş ve daha az nüfusun yaşadığı alanlara yapılacak yatırımların daha dar bir coğrafyada daha yoğun nüfusun yaşadığı kentsel alanlarda yapılacak yatırımlara kıyasla oy getirisinin de çok daha az olacağı düşünülebilir (Duru, 2015, s.29).

6360 sayılı Kanun'la birlikte büyükşehirlerin kırsal mahallelerinde yaşayanlar, pek çok faaliyetle ilgili olarak belediyelerin ya da belediye ile ilişkili mevzuatın kapsamında değerlendirilmektedir. Tarım ve hayvancılıkta, imar işlerinde yeni sorun alanları doğmuştur. Büyükşehirlerin kırsal mahallelerinde yaşayanlar, evlerinin etrafına yeni bir ahır, ambar, samanlık vs. yapmak istediklerinde ya da tadilat yapacaklarında tıpkı kentsel alanlar gibi imar mevzuatına göre hareket etmek zorundadır. Hatta cenazelerini mezarlıklara defnedebilmek için dahi bağlı oldukları ilçe belediyeleri ile koordine hareket etmeleri gerekmektedir (Arıkboğa, 2018, s.7). Bu durum köy tarzı yaşam biçimini zorlamakta ve buralarda yaşamını sürdüren insanlar için ek masrafları beraberinde getirmektedir.

6360 Sayılı Kanun'un Kırsal Alana Etkilerinin Saha Çalışmaları Üzerinden Değerlendirilmesi

6360 sayılı Kanun'un uygulanmaya başlanmasının üzerinden yaklaşık 10 yıl gibi bir süre geçmiştir. Kanunun yerel yönetim sistemine getirdiği düzenlemelerin kırsal alanda yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler de yapılan saha araştırmaları ile ortaya konmaktadır.

Aydın Koç ve Ömürgönülşen (2023) tarafından Ankara üzerinde yapılan çalışma, büyükşehir sisteminde meydana gelen dönüşümün kırsal alanlarda yaşayanların tarım ve hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Kanunun getirdiği olumsuzlukları hissetme şiddeti ise kırsal alanın merkeze uzaklığı, kırsal alanda yaşama süresi ve kırsal alanın gelişme düzeyine bağlı değişiklik göstermektedir. Kırsal

alanlar merkezden uzaklaştıkça yerel kamusal hizmetlere erişim zorlaşmaktadır.

Akçay (2023), 6360 sayılı Kanun ile köyden mahalleye dönüşen İstanbul Şile kırsalına yönelik yaptığı araştırmada bölgedeki muhtarlar ile mülakat yapmıştır. Araştırma sonucunda muhtarların hizmet sunumu, kalitesi ve verimliliğinden memnun oldukları tespit edilmiştir. Ancak köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılması, muhtarların yetkisizleştirilmesi ve yapılaşmanın artmasına bağlı olarak köy kimliğinin kaybolması konularında Kanun'u eleştirdikleri görülmüştür. Köylere yalnızca altyapı yatırımlarının yapıldığı, kırsal ekonomiyi kalkındırmak için herhangi bir adım atılmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca muhtarlar kendilerini ilgilendiren konularda kararlar almaya yetkili İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'ne hiç katılım sağlamadıklarını, kendilerine en yakın büyükşehir ilçe belediyesi olan Şile Belediye Meclisi'ne ise birkaç kez katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Atik (2023), 6360 sayılı Kanun ile köy ve beldeden mahalleye dönüşen Denizli Acıpayam kırsalına yönelik muhtarlar üzerinden bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda genel olarak muhtarların bu dönüşümden memnun oldukları görülmüştür. Muhtarlar, köy statüsünde iken alamadıkları birçok hizmet ve yatırımı daha hızlı bir şekilde aldıklarını, mezarlık, katı atıkların toplanması ve altyapı gibi çalışmaların öne çıktığını belirtmişlerdir. Köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılmasını desteklemeyen muhtarlar, aynı zamanda muafiyet süresi uzatılmış vergiler konusunda da endişelerini dile getirmişlerdir.

Arslan (2021), 6360 sayılı Kanun ile köyden mahalleye dönüşümün etkilerini Eskişehir Çifteler ilçesi örneğinde muhtarlar üzerinden incelemiştir. Muhtarların genelinin köyden mahalleye dönüşümden memnun olmadıkları görülmüştür. Kırsal mahallelerin yol ve su açısından eksik kaldığı, köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasından memnuniyet düzeyinin çok düşük olduğu, muhtarların yetkisinin sınırlandığı, il özel idarelerinin geçmişte daha hızlı hizmet götürdüğü, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı'nın da yetersiz kaldığı muhtarlar tarafından ifade edilmiştir.

Şabu (2021), 6360 sayılı Kanun ile köyden mahalleye dönüşümün etkilerini Van'ın Erciş ve Gevaş ilçelerinde görev yapan muhtarlar üzerinden incelemiştir. Muhtarlarının genelinin yapılan dönüşümün olumlu etkilerini hissetmedikleri görülmüştür. Muhtarlar tarafından, köyden mahalleye dönüşüm sonrasında yetkilerinin kaybolduğu, tüm faaliyetlerde ilçe belediyelerine bağımlı hale geldikleri, ilin yüzölçümünün ge-

nişliği ve köyden mahalleye dönüşen alanların dağınık yapıda olmasının hizmetleri aksattığı ifade edilmiştir.

Saydam (2020), 6360 sayılı Kanun ile statüsü köyden mahalleye dönüşen alanlardaki değişimi, Şanlıurfa Ceyhan İlçesi kırsal mahalleleri üzerinden ele almıştır. Araştırma sonucunda kırsal mahallelerde yaşayan vatandaşların genel anlamda sunulan kamu hizmetlerinden memnun olduğu ve demokratik katılımın olumsuz etkilenmediği görülmüştür. Vatandaşlar kendilerine ilave mali yükler geleceği, ilçeye uzaklığın hizmetleri olumsuz etkileyebileceği gibi olumsuz kanaatlerini de belirtmişlerdir.

Avşar (2020), 6360 sayılı Kanun ile statüsü köyden mahalleye dönüşen alanlardaki değişimi, Kahramanmaraş kırsal mahalleleri üzerinden değerlendirmiştir. Muhtarların çoğunluğu; yaşadıkları yerlerdeki muhtarlığın tekrar köy muhtarlığına dönüşmesini istemekte, mahalle muhtarlığının yetkisiz olduğunu ifade etmektedir. Merkeze uzak kırsal mahallelerin belediye hizmetlerine erişimde sorun yaşadıkları vurgulanmıştır.

Şahin (2019), 6360 sayılı Kanun ile mahallelere dönüşen alanlara verilen kamu hizmetini Tekirdağ ilinde muhtarlar üzerinden ele almıştır. Muhtarların büyük çoğunluğu; büyükşehir belediyelerinin taleplerini hızlı bir şekilde yerine getirdiğini, köyden mahalleye dönüşümün olumlu olduğunu, köyün tüzel kişiliğinin kaldırılması sonucunda bütçe, personel, araç-gereç imkânlarının kaybolmasının da hizmetleri etkilemediğini belirtmişlerdir. Kırsal mahallelerde yaşayan vatandaşların gelir düzeyinin azaldığını ve tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde de azalma yaşadığını ifade etmişlerdir.

Ökmen ve arkadaşları (2016), Manisa üzerinde yaptıkları çalışma ile köyden mahalleye dönüşen yerlerdeki vatandaşların yeni sisteme yönelik algılarını ölçmüşlerdir. Çalışma sonucunda vatandaşların köylerinin mahalleye dönüşmesini olumlu karşılamadıkları, kendilerine ilave mali yükler geleceği ve değişimin yalnızca isimden ibaret kaldığı tespit edilmiştir.

Gökatalay'ın (2018) araştırması, 6360 sayılı Kanun'un Malatya'nın Basak, Sütlüce ve Bulgurlu köylerindeki etkisini ölçmeye yöneliktir. Araştırma sonucunda kent merkezine yakınlık ve kırsal mahallelerde yaşayanların kent merkezi ile olan ilişkisinin artışı, kırsal alanı hızlı bir şekilde kentleştirmekte olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre merkeze daha yakın olan Bulgurlu, yerel hizmetlerden daha çok fayda-

lanabilmektedir. Yani kent merkezinden uzaklaştıkça yerel kamusal hizmetlere erişim zayıflamaktadır. Yine arazilerin arsaya dönmesine paralel olarak Bulgurlu'da daha yoğun, Sütlüce'de kısmen arsaların el değiştirme süreci hızlanmıştır.

Aydın'ın (2018) araştırması, 6360 sayılı Kanun kapsamında Manisa'daki köyden mahalleye dönüşen alanlar üzerinedir. Katılan vatandaşların çoğunluğu köy statülerinin mahalle statülerine dönüştürülmesi ile 'kentli' olmadıklarını ifade etmektedir. Kırsal mahalle olmalarının ardından köye ait gelenek, görenek, örf, adet gibi değerlerde hiçbir değişimin olmadığını vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla idari ve yönetsel açıdan statüleri değişse de sosyolojik olarak halen köye ait yaşam formunun geçerli olduğu görülmektedir. Çöplerin toplanması, su, altyapı gibi hizmetlerde bir iyileşmenin yaşandığı belirtilmiştir.

Koç'un (2018) araştırması, 6360 sayılı Kanun kapsamında Muğla'daki köyden mahalleye dönüşen alanlar üzerinedir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan muhtarlar, şayet kanun çıkmadan önce görüşleri alınsaydı mahalleye dönüştürülmesi kararını desteklemeyeceklerini belirtmişlerdir. Köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasının ardından muhtarların her türlü sorun için ilçeye ya da merkeze gitmek zorunda kalmalarını da muhtarların yerel yönetimlerle kuracağı ilişkinin becerisine bağlamaktadırlar.

Kalpaklıoğlu'nun (2017) araştırması, 6360 sayılı Kanun'un kırsal kesim üzerindeki etkilerini Ordu üzerinden ele almaktadır. Köyden mahalleye dönüşen yerlerde yapılan çalışmalar; vatandaşların yasa hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıkları, kırsal alanda yaşayanlara ilave mali yükümlülükler getireceği için kırdaki yaşamın zorlaşacağı ve yasanın tarımsal hizmetler kapsamında yeni bir vizyon ortaya koymadığı yönünde sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Hizmetleri belediyenin sunacak olması ise olumlu karşılanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

2012 yılında çıkan ancak 2014 Yerel Seçimleri'nden itibaren uygulanmaya başlanan 6360 sayılı Kanun, Türk yerel yönetim sisteminde önemli dönüşümlere neden olmuştur. Büyükşehir belediyesi sayısı 30'a çıkmış, büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarına genişletilmiş, büyükşehir belediyesi kurulan illerde il özel idareleri kaldırılarak yatırım

izleme ve koordinasyon başkanlığı kurulmuş, köy ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Yerel yönetim sisteminde böylesine önemli etkileri olan bir Kanun hem kentsel hem kırsal alanlarda yaşayan insanları yeni bir yönetim biçimi ile tanıştırmıştır.

Kanunun ortaya çıkışı ve uygulanmaya başlanmasının ardından literatürde çok sayıda teorik çalışma ile Kanun'un ortaya çıkarabileceği olası etkiler ele alınmıştır. Hem akademik hem de Kanun'un uygulayıcıları tarafından; belirli maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğu, yerelde merkezileşmeye neden olacağı, yerel katılımı zedeleyeceği, merkeze uzak kırsal alanlara hizmet götürmenin zorlaşacağı, ek vergi yükümlülüklerinin kırsalda yaşama maliyetini artıracacağı gibi çok sayıda öngöründe bulunulmuştur. Kanunun uygulanmaya başlanmasıyla birlikte hem kentsel hem de kırsal alanlarda etkileri de ortaya çıkmaya başlamış; bu alanda hem lisansüstü çalışmalar hem de çeşitli projeler vasıtasıyla sahada yapılan araştırmalar etkileri daha somut bir şekilde ortaya koymuştur.

Çalışmanın sınırlılığı gereği yalnızca Kanun'un kırsal alanlardaki etkileri üzerinde durulmuştur. Yapılan saha çalışmaları; kent merkezine uzak kırsal mahallere hizmet götürmenin zorlaştığını, köy muhtarlıklarının tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönmesi sonucunda muhtarların kendilerini yetkisiz olarak tanımladığı, il özel idaresinin kaldırılmasıyla doğan boşluğu tamamlayan birimlerin halen kırsal tanımlanmasıyla uğraştığı gibi sorunların olduğunu göstermektedir. Saha çalışmalarından çıkarılan olumlu yönler ise; altyapı ve çöp toplanması gibi hizmetlerde iyileşme olduğu, kent merkezine yakın kırsal mahallelerin eskiye oranla daha iyi hizmet aldıkları olarak ifade edilebilir. Ayrıca bu merkeze yakın yerleşim yerleri açısından olumlu yaklaşımın bir diğer nedeni, buralarda bulunan arsa ve tarlaların merkeze uzak alanlara kıyasla maddi açıdan daha çok değer kazanmasıdır.

6360 sayılı Kanununun tüm Türkiye'ye uygulanarak "bütünşehir modeline" geçileceği son yıllarda önemli bir tartışma konusudur. Kanun'un mevcut hali ile tüm Türkiye'deki yerel yönetim sistemine uygulanmasının özellikle kırsal alanlarda ciddi sonuçları olacaktır. Öncelikle köylerin mahalleye dönüştürülmesi yalnızca bir yönetsel yapıyı yok saymak değil, bir sosyolojiyi de yok saymaktır. 6360 sayılı kanun, Bütünşehir Kanunu'na –mevcut haliyle- dönüşürse en köklü yerel yönetim birimlerinden olan 'köy idaresi' tüm Türkiye'de ortadan kaldırılacak, aynı zamanda bir yerel yönetim geleneği de yok edilecektir. Anayasa'nın 127. maddesinde açıkça zikredilmiş olan köy yönetimleri, tüm Türkiye'de ortadan kaldırılacağından bir Anayasa değişikliğini de zorunlu kılacaktır.

Yerel yönetimlerin kuruluş felsefesi; mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamaktır. Ancak hem mevcut Kanun ile hem de olası bir Bütünşehir Kanunu ile kır ve kentin ihtiyaçları aynı yerel yönetim birimlerinin alanına sokulmaktadır. Dolayısıyla mahalli müşterek ihtiyaç kavramı tartışmalı hale gelmektedir. Subsidiarite ilkesine aykırı bir biçimde yerelde merkezileşmeye gidilerek yerelde demokratik katılım zorlaştırılmaktadır.

Büyükşehir belediyesi yönetim modelinin ortaya çıkışında büyük kentlere özel yönetim biçimleri getirilmesi varken, olası Bütünşehir Kanunu düzenlemeleri, tekrar tüm kentleri aynı yönetim biçimi ile yönetmeyi amaçlamaktadır. 16 milyon nüfusa sahip İstanbul ile 85 bin nüfusa sahip Bayburt'un; 40.838 kilometrekarelik Konya ile 847 kilometrekarelik Yalova'nın benzer şekilde bütünşehir gibi yönetilmesi kentsel ve kırsal alanlarda yukarıda sayılan pek çok tartışmayı da beraberinde getirecektir.

Türkiye'de günümüz kırsal alanların yaşam koşulları, 1924 yılında çıkarılan ve o döneme ilişkin "ideal bir köy hayatı" tasarlamayı amaçlayan 442 sayılı Kanun'undan oldukça farklı koşullara sahiptir, mevcut köy kanunu güncelliğini yitirmiştir. Hem sosyolojik hem de ekonomik açıdan mevcut köy koşulları, nüfusun %75'inin kırsal alanda yaşadığı bir dönemde çıkarılan Kanun'a oldukça uzaktır. Dolayısıyla yapılması gereken ilk işlerden birisi, köylerin mevcut halini anlayarak 21. yüzyılın gereklerine uygun yeni bir Köy Kanunu hazırlamak olmalıdır. En eski yerel yönetim birimlerimizden biri olan köyü hem yönetsel açıdan ortadan kaldırmak yerine çağın gereklerine uygun bir statüye kavuşturmak gereklidir.

2023 yılında TÜİK tarafından yapılan yeni kır-kent tanımlaması ile aslında yerleşim alanlarında üçlü bir tasnife gidildiği görülmektedir: yoğun kent, orta yoğun kent ve kır. Bu tanımlamaya göre Türkiye nüfusunun %17,3'ü kırsal alanda ikamet etmektedir. Dolayısıyla 6360 sayılı Kanun'un ölçek ekonomisini gözetmediği de düşünülmürse yerelde de yönetsel açıdan üçlü bir ayrıma gidilmesi yerinde olacaktır. Bu sayede farklı kentleşme biçimlerine sahip alanları farklı yönetsel birimlerin yönetmesinin önü açılacaktır. Kısacası mahalli müşterek ihtiyaçları birbirinden farklı olan yoğun kentlere, orta yoğun kentlere ve kırsal alanlara yönelik yeni yönetsel biçimlerin neler olması gerektiğine dair bir tartışmaya ihtiyaç vardır.

Extended Abstract:

The Future of Villages in the Grip of Metropolitan and Whole-City Debates

Sezgin Sezgin⁸
ORCID: 0000-0002-6625-3997

Müslüm Yıldız⁹
ORCID: 0000-0002-5111-4409

The Republic of Turkey inherited its local government structure from the Ottoman Empire. In the Ottoman Empire, local governments were administered by institutions and individuals. Authorities and institutions such as the *cadi*, *muhtesip*, *subashi*, *imam*, *foundation*, *guild* and *neighborhood organization* constituted the parties of the local authority sharing. After the *Tanzimat*, the local government units in the Ottoman Empire faced a transformation in the modern sense. the process that started with the *Istanbul Şehremaneti* in 1855 continued through various stages until the proclamation of the Republic of Turkey. Village administration, which is a local government unit, is a unique local government unit produced by the Ottoman Empire with its own internal dynamics, unlike the local government units taken from the West. Although legal personality has not been recognized yet, the first legal text containing the provisions related to villages was the *Provincial Ordinance of 1864*, and in order for villages to acquire legal personality, it was necessary to wait for the *Village Law No. 442*, which was enacted in 1924 during the Republican period. After the declaration of the Republic, a large number of legal regulations related to local government units have been implemented.

After the arrival of the *Justice and Development Party* to power in Turkey in 2002, the preparation of various legal regulations related to public administration has begun. The draft of the *Basic Law on Public Administration in 2003* -although it failed to enter into force - constitutes the first step of the studies in this field. The failure of this initiative has been completed by the individual adoption of many local government laws. In this context, the *Metropolitan Municipality Law No. 5216* was enacted in 2004, the *Provincial Special Administration Law No. 5302* in

⁸ Asst. Prof., Kırklareli University, E-mail: sezgin_sezgin@hotmail.com

⁹ PhD student, İstanbul Medeniyet University, E-mail: yildizmuslum@outlook.com

2005, the Municipal Law No. 5393 in 2005, and the Law No. 6360 on the Establishment of Metropolitan Municipalities and Twenty-Seven Districts in Fourteen Provinces and Amendments to Some Laws and Decrees in the Force of Law were given the final form to today's local governments. Although there are direct or indirect regulations related to villages in all the listed laws, the Village Law No. 442, enacted in 1924, is still in force. Each legislation is created by taking into account the conditions of its own period, followed by the economic, sociological, legal, etc. of the period. Considering that it houses the structure, the 21st of the current Village Law. It is obvious that it does not carry the conditions of the century, remains incomplete in many ways and needs to be rearranged according to today's conditions. According to the census of 1927, it is believed that about three quarters of the population lives in villages, while according to the new rural-urban definition developed by the Turkish Statistical Institute in 2022, about 17% of the population lives in rural areas. In this dramatic decline, the transformation of villages in metropolitan cities into neighborhoods with the law passed in 2012, so people who actually continue to live in rural areas are now considered 'urbanites', of course, has an important impact. In addition, the discussions that the new metropolitan municipality model introduced by Law No. 6360 will be extended to the whole of Turkey as a 'whole-city model' will also seriously affect the administrative structure of villages.

Following the emergence and implementation of the Law, numerous theoretical studies in the literature have addressed the potential impacts of the Law. Both academics and practitioners of the Law have made many predictions such as certain articles of the Law being unconstitutional, causing centralization at the local level, undermining local participation, making it difficult to deliver services to rural areas far from the center, and additional tax obligations increasing the cost of living in rural areas. With the implementation of the Law, its effects in both urban and rural areas have begun to emerge, and both graduate studies and research conducted in the field through various projects have revealed its effects more concretely.

Due to the limitations of the study, only the effects of the Law in rural areas were emphasized. Field studies show that it has become difficult to provide services to rural neighborhoods far from the city center, that citizens living in rural neighborhoods are worried about additional tax obligations, that mukhtars define themselves as unauthorized as a result

of the abolition of the legal personality of village mukhtars' offices and their transformation into neighborhoods, and that the units filling the gap created by the abolition of the special provincial administration are still struggling to get to know the countryside. The positive aspects of the field studies are that there has been an improvement in services such as infrastructure and garbage collection, and that rural neighborhoods close to the city center receive better services compared to the past. In addition, another reason for the positive attitude towards settlements close to the center is that the land and fields in these areas have gained more value in terms of material terms compared to areas far from the center.

The Law No. 6360, which will be applied to the whole of Turkey and will lead to a "whole-city model", has been an important topic of discussion in recent years. The application of the Law in its current form to the local government system across Turkey will have serious consequences, especially in rural areas. Turkey needs a debate on what the new administrative forms should be for dense cities, medium-dense cities and rural areas with different local common needs.

Kaynakça/References

- 195 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- 1982 Anayasası
- 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- 442 Sayılı Kanun
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- 5747 Sayılı Kanun
- 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 6447 Sayılı Kanun
- Adıgüzel, S. (2012). *6360 Sayılı Yasa'nın Türkiye'nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerine Etkileri: Elestirel Bir Değerlendirme*. Toplum ve Demokrasi, 6(13-14), 153-176.
- Akçay, F. (2023). *6360 Sayılı Yasa ile Köyden Mahalleye Dönüşüm: Şile Kırsal Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Anayasa Mahkemesi. (2013). 2013/19 Esas ve 2013/100 Karar Sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı.
- Arıkboğa, E. (2018). *Yerinden Yönetim ve Merkezleşmiş Büyükşehir Sisteminde Yetkilerin Dağıtılması*. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6(1), 1-34.

- Arslan, M. U. (2021). 6360 sayılı Kanun'a Göre Köylerin Mahalleye Dönüşümü: Eskişehir Çifteler İlçesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Arsoy, M. (2021). Köy Kanunu ve Tarihçesi "442 Sayılı Köy Kanunu'nun Tarihi ve Mevcut Durum Üzerine Bir Değerlendirme". Türk İdare Dergisi, 93 (493), 11-36.
- Atık, E. (2023). 6360 sayılı Kanun'un Köy ve Beldeden Mahalleye Dönüşen Yerlerdeki Etkisi: Denizli Acıpayam Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Avşar, Y. (2020). Türkiye'de 6360 Sayılı Yasa Kapsamında Mahalle ve Köy Yönetiminde Yaşanan Değişim ve Dönüşüm (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Aydın Koç, F. ve Ömürgönülşen, U. (2023). 6360 Sayılı Kanun'un Büyükşehir Belediyelerinin Kırsal Alanında Yaşayan Vatandaşların Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerine Etkileri: Ankara Örneği. Memleket Siyaset Yönetim, 18(39), 62-99.
- Aydın, F. (2018). 6360 Sayılı Kanun Kapsamında Mahalleye Dönüşen Köyler: Yapısal ve İşlevsel Açından Bir İnceleme (Manisa Örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Canpolat, H. (2010). Türk Yerel Yönetim Sisteminde Ölçek Reformları ve 5747 Sayılı Kanun'la İlgili Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi. Türk İdare Dergisi, 467, 79-113.
- Cumhuriyet. (2023). AKP'den yeni 'Bütünşehir Yasası' sinyali: 'Özel idareler kaldırılabilir'. 17.11.2023 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/akpden-yeni-butunsehir-yasasi-sinyali-ozel-idareler-kaldirilabilir-2120610> adresinden erişildi.
- Çelikyay, H. (2014). Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası. SETA Yayınları Analizi, (101), 1-22.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). İl Düzeyinde Çevresel Göstergeler. 16.11.2023 tarihinde <https://cevresehgostergeler.csb.gov.tr/illerincevre-gostergeleri-i-85803> adresinden erişildi.
- Duru, B. (2015). Yeni Büyükşehir Düzeninde Kırsal Alanlar, Güney Mimarlık, 19, Ağustos, 28-29.
- Erbay, Y. (2017). Türkiye'de yerel yönetimlerin geleceğini şekillendiren 6360 sayılı Yeni Büyükşehir Yasası. İçinde (Mahmut Güler ve A. Menaf Turan) Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Gökatalay, B. (2018). Türkiye'de "Bütünşehirleşme" Sürecinin Köyler Üzerindeki Etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Gözler, K. (2013). 6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler, Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Beledi-

- yeni Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?*. Legal Hukuk Dergisi, 11(122), 37-82.
- İBMİGM. (1995). *Hizmette Yerellik İlkesinin Tanımı ve Sınırları*, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
- Kalpaklıoğlu, G. (2017). *6360 sayılı Büyükşehir Yasası'nın Kırsal Kesime Etkilerinin Değerlendirilmesi (Ordu Büyükşehir Belediyesi Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Keleş, R. (1994). *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar, (1975-1992)*. İstanbul: IULA-EMME.
- Koç, M. (2018). *6360 sayılı Kanun'un Mahalleye Dönüşen Köylerde Muhtarlığa Etkisi (Muğla Deneyimi)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Koyuncu, E. ve Köroğlu, N. (2012). *Büyükşehirler Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme*. 14.11.2023 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/13524625179.Buyuksehirler_Tasarisi_Uzerine_Bir_Degerlendirme.pdf adresinden erişildi.
- Ökmen, M., Çağatay, U., Uçar, A. ve Arslan, R. (2016). *Köylerin Mahalleye Dönüşüm Kararının Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Manisa Büyükşehir Belediyesi Örneği*. KAYSEM 13: Kamu Yönetiminde Değişimin Yönu ve Etkileri (Bildiriler Kitabı) (1475-1487). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Özgür, H. (2014). *Denizli Kenti ve İlinde Yönetmelik Ölçek Araştırmaları 9-4: Dört Bütünşehir Belediyesi Söylemi / Tasavvuru (2001-2014) ve Büyükşehir Belediyesi Statüsü -2014)*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(5), 30-53.
- Sadioğlu, U., Özacit, İ. ve Ömürgönülşen, U. (2015). *Yeni Büyükşehir Belediyesi Modeli: Türkiye'de Değişen/Değişmeyen Merkezileşme ve Adem-i Merkezileşme Politikaları*. Yasama Dergisi, 30, 70-92.
- Saydam, A. (2020). *6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile Mahalleye Dönüşen Köylerde Yaşanan Değişim: Ceyhan İlçesi Üzerinden Bir Değerlendirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Şabu, N. (2021). *Erciş ve Gevaş İlçe Belediyesi Sınırları İçerisinde Görev Yapan Muhtarların 6360 Sayılı Kanun'un Kırsal Kesimdeki Etkileri Üzerine Alguların Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Şahin, F. (2019). *6360 Sayılı Kanun'la Birlikte Köy Tüzel Kişiliğinin Kaldırılmasıyla Oluşan Mahallelere Verilen Kamu Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Tekirdağ Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- T.C. İçişleri Bakanlığı, <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>, Erişim Tarihi: 10.11.2023.

TÜİK Haber Bülteni (2023). *Kent-Kır Nüfus İstatistikleri*, sayı 49755. 15.11.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755&dil=1> adresinden erişildi.

Üçer, A. G., Yenigül, S. B. ve Varol, Ç. (2014). 'Büyükşehir'den 'Bütünşehir'e: Yerel Yönetim Politikalarındaki Değişimin Kırsal Alana Etkileri. *İdealkent Dergisi*, 12, 26-59.

Sezgin Sezgin

Lisansını 2014 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisansını 2016 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır. Doktorasını 2022 yılında İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır. 2015 yılında araştırma görevlisi olarak başladığı Kırklareli Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Araştırma alanları; akıllı kentler, toplumcu belediyecilik ve kentsel siyasettir.

He completed his undergraduate in Public Administration at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences in 2014. She completed her Master's degree in Political Science and Public Administration at Samsun Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences in 2016. She completed her doctorate degree at Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 2022. he started as a research assistant in 2015 and continues to work as a Assistant Professor faculty member at Kırklareli University. Research areas; smart cities are social municipalism and urban politics.

E-posta: sezgin_sezgin@hotmail.com

Müslüm Yıldız

Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden fakülte birincisi olarak 2017 yılında mezun olmuştur. Kocaeli Üniversitesi Yönetim Bilimleri yüksek lisans programı kapsamında hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezi 2020 yılında "Uluslararası Düzeyde Yerel Yönetimler Arası İş Birliği: UCLG-MEWA" başlığıyla kitap olarak yayımlanmıştır. Sağlık Bakanlığında 2013 yılında başlamış olduğu memuriyet hayatına devam etmekle birlikte İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi İngilizce doktora programı kapsamında doktora tezini kaleme almaktadır. Başlıca ilgi alanlarını ise yönetim bilimi, yerel yönetimler, kamu politikası ve yönetim oluşurmaktadır.

He graduated from Kocaeli University, Department of Political Science and Public Administration, in 2017 as the top student of the faculty. His master's thesis, which he completed as part of the Kocaeli University Administrative Sciences master's program, was published as a book in 2020 with the title "Uluslararası Düzeyde Yerel Yönetimler Arası İş Birliği: UCLG-MEWA". While he continues his career as a civil servant at the Ministry of Health, which he started in 2013, he is writing his doctoral thesis within the scope of the Political Science and Public Administration English doctoral program at Istanbul Medeniyet University Graduate Education Institute. His main areas of interest are administrative science, local governments, public policy and governance.

E-posta: yildizmuslum@outlook.com

Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma Sürecinde Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler ve Uygulama Olanakları: 30.10.2020 İzmir Depremi Örneği¹⁻²

Berna Görgülü³

ORCID: 0009-0009-7246-7615

Prof. Dr. Ali Türel⁴

ORCID: 0000-0002-2881-305x

Öz

İzmir Depremi sonrasında yeniden yapılanma faaliyetleri iki farklı Yasa kapsamında sürdürülmüştür. Araştırmanın kapsamını oluşturan İzmir İli Bayraklı İlçesi'nde hasarlı konutlar için yeniden yapılanma faaliyetlerinin incelenmesi ve bu süreçte kentsel dönüşüm aracının kullanımının uygunluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, afetzedelerin deneyimleri ve süreç hakkında bilgi toplamak amacıyla anket yöntemi uygulanmıştır. Yeniden yapılanma sürecinde 7269 sayılı Yasa kapsamında olan deprem esnasında kısmen veya tamamen yıkılan, acil yıkılacak veya ağır hasarlı yapılar için yerinde inşa edilen afet konutlarının (Grup 1) deprem tehlikesi ön planda tutularak emsal değerlerinin düşürüldüğü, uygun ödeme koşullarının olduğu, hatta yerinde dönüşüm sağlanamayan ağır hasarlı yapıların hak sahiplerinin (Grup 2) afet öncesinde mülkiyet hakkı tek iken afet sonrasında ikinci mülkiyet hakkı edinmelerine imkan tanındığı, devlet eliyle hızlı ve güvenli bir süreç yaşanmış olduğu sonucuna ulaşıırken, orta hasarlı yapılar için ise aynı Yasa kapsamında onarım-güçlendirme yapılması yerine yapıların yıkılıp kentsel dönüşümle yeniden inşası kararı alınarak 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşümün finansmanını rahatlatmak amacıyla emsal değerlerinin artırıldığı, devletin kısıtlı desteği nedeniyle ödeme koşullarının zorlayıcı olduğu ve değişkenlik gösterdiği, yapıların yıkımından teslim aşamasına kadar geçen süreci hak sahiplerinin takip ettiği ve üstlendiği, müteahhit-hak sahibi sarmalında ilerlemekte zorluklar yaşandığı, bu nedenlerle hukukun eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet yönetimi, yeniden yapılanma süreci, orta hasarlı yapı, hak sahibi, kentsel dönüşüm

¹Bu çalışma, 2023 yılında Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'na sunulan "Türkiye'de Doğal Afetlerle İlgili Yasal Düzenlemelerin İzmir Bayraklı Depremi Kapsamında Refah Devleti İlkeleriyle İlişkili Olarak Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Çalışmanın altyapısı, 2023 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen saha araştırması ve anket çalışmasına dayanmaktadır.

³Y. Şehir Plancısı, Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı, E-posta: brngorgulu@ankara.edu.tr

⁴Prof. Dr., Çankaya Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: aliturel@cankaya.edu.tr

Legal Regulations and Implementation Possibilities in Türkiye Within the Scope of Post-Earthquake Reconstruction: 30.10.2020 İzmir Earthquake Example⁵

Berna Görgülü⁶

ORCID: 0009-0009-7246-7615

Prof. Dr. Ali Türel⁷

ORCID: 0000-0002-2881-305x

Abstract

The research aims to evaluate the reconstruction activities for damaged houses in the Bayraklı District of İzmir Province and to reveal the suitability of existing urban transformation tools. During the reconstruction process, disaster residences were built in place of buildings that collapsed during the earthquake or had to be demolished because of heavy damages (Group 1) within the scope of Law No. 7269 with affordable repayment conditions. The beneficiaries of the heavily damaged buildings that could not be transformed on-site (Group 2) and had to be rebuilt at different locations could acquire a second property right, as the share in the plot of the collapsed or pulled-down apartment building together with the ownership of the newly built housing. Rightsholders of moderately damaged housing that had to be pulled down later for safety reasons, on the other hand, had to rebuild their houses by hiring contractors within the scope of Law 6306 with limited financial support from the State. The rights holders have to follow and manage the process from the demolition of the buildings to the delivery stage which would not comply with the equality principle of the law.

Keywords: Disaster management, reconstruction process, moderately damaged structure, rights holder, urban transformation

⁵This study was produced from the master's thesis titled "Evaluation of Legal Regulations Regarding Natural Disasters in Türkiye in Relation to Welfare State Principles within the Scope of İzmir Bayraklı Earthquake", which was submitted to Çankaya University, Institute of Science and Technology, Department of City and Regional Planning in 2023.

⁶ Urban Planner Msc., Ankara University, Department of Real Estate Development and Management, E-mail: brngorgulu@ankara.edu.tr

⁷ Prof. Dr., Çankaya University, Department of City and Regional Planning, E-mail: aliturel@cankaya.edu.tr

Giriş

Bireylerin barınma gibi yaşamsal ve temel haklarını tehdit eden doğal afetler, aniden ve kişilerin iradeleri dışında gelişmektedir. Yeryüzünde toplumun genelini değil sadece bir kısmını daha yakından ilgilendiren bu oluşumlar yaşamsal kayıplara neden olmakta ve yapıları çevreye zarar vermektedir. Yapılı çevrede oluşan hasar ve kayıpların tazmini konusu bireyin hak sahipliği ve yapının hasar durumuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Zararların tazmini, ilgili yasalardaki hükümlere göre yürütülmektedir.

Araştırma kapsamında 30.10.2020 tarihinde gerçekleşen İzmir Depremi'nin ardından 2020-2023 yılları arasında afet sonrasında yeniden yapılanma faaliyetleri yasal düzenlemelere bağlı olarak incelenmiştir. İzmir Depremi'nin sonrasında yeniden yapılanma faaliyetleri iki farklı yasa çerçevesinde yürütülmüş olup bu noktada hak sahipleri için yönlendirici olan husus, yapının hasar durumu olmuştur. Yıkılan, acil yıkılacak olarak belirlenen ve ağır hasarlı olan yapılar için 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un (1959) ilgili hükümleri uyarınca afet (kalıcı) konutları inşa edilmiştir. Aynı Yasa'ya göre; orta hasarlı yapıların hak sahiplerine bir sene içinde güçlendirme çalışması yapılması koşuluyla *güçlendirme kredisi* verilerek yapının yıkılmadan yeniden kazanılmasını hedeflenmektedir. Fakat İzmir Depremi'nde orta hasarlı yapı grubu için farklı bir karar alınarak güçlendirme çalışması yapılmadan yıktırılmaları uygun görülmüştür. Orta hasarlı binalar yıktırılmış ve ağır hasarlı olarak kabul edilmelerine rağmen yenilenme süreçleri 7269 sayılı Yasa yerine 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında yürütülmüştür.

Araştırmanın yapıldığı tarihte (Nisan-2023) acil yıkılacak bina, ağır hasarlı ve yıkılmış yapı hak sahipleri için 7269 sayılı Yasa kapsamında devlet tarafından inşa edilen ve etaplar halinde teslim edilen afet konutları sona yaklaşmışken 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşümle tamamlanan yapı sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Gelinecek noktada orta hasarlı yapı grubunda yer alan hak sahiplerinin acil yıkılacak bina, ağır hasarlı ve yıkılmış yapıların hak sahipleri kadar olanaklarının yeterli olmadığı ve yapılanma süreci aynı hızda ilerlemediği gözlemlenmiştir.

Araştırmada İzmir Depremi sonrasında yürütülen yeniden yapılanma faaliyetleri yasal anlamda irdelenmiş, saha araştırması ve anket çalışmasıyla desteklenmiştir. Bu kapsamda hak sahiplerinin demografik yapısı, hasarlı konutların özellikleri, deprem sonrasında alınan yardımlar, yıkılmış, acil yıkılacak ve ağır hasarlı yapılar ile orta hasarlı yapıların yeniden yapılanma faaliyetlerini tanımlamaya ilişkin (anketten elde edilen) bulgulara yer verilmiştir. Bu yönleriyle bir araştırmaya rastlanmamış olup bundan sonra olası yaşanabilecek afetlerin sonrasında sürdürülecek yeniden yapılanma faaliyetleri için de önem arz ettiği düşünülmektedir.

Afet Yönetimi ve Yeniden Yapılanma Faaliyetleri

Afetlerin etkisini azaltmak (risk ve zarar azaltma, hazırlık) veya afet anında (müdahale, iyileştirme) ihtiyaç duyulan kaynak ve faaliyetlerin organizasyonunu kapsayan dinamik, çok disiplinli ve çok aktörlü olan sürece *Afet Yönetimi* adı verilmektedir (Kadıoğlu, 2008). Bir döngüyü temsil eden bu sistemde, risk ve kriz yönetimi birbirini bütünleyen parçalar olarak kabul edilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Afet Döngüsü (Kadıoğlu, 2008)

Afet yönetimi terminolojisine göre risk ve kriz iki farklı süreci temsil etmektedir. Buna göre *risk*; bir tehlikenin ve bu tehlikeye maruz kalan değer ve unsurların gelecekteki bir zamanda hasar ve zarar görme ihtimalini, *kriz* ise olağanüstü bir olayı veya afetin meydana gelmesiyle birlikte oluşan güç bir durumu ifade etmektedir (Gökçe ve Tetik, 2012, s.8).

Risk yönetimi; afet yaşanmadan veya afet olana kadar olan süreci, kriz yönetimi ise; afetin yaşanmasının ardından gelişen süreci temsil etmektedir. Risk yönetimi; risk ve zararların azaltılması, afete hazırlıklı olunmasına ilişkin faaliyetler ve oluşabilecek olumsuzlukların asgari sınırlara getirilmesi amacıyla araştırmaların yapılıp gerekli önlemlerin alınması ve uygulamaları içermektedir. Kriz yönetimi ise, afet sonrasında yapılabilecek müdahalelerle, oluşan hasarın iyileştirme çalışmaları doğrultusunda en kısa sürede en az zararla atlatılmasına yönelik önlemlerin alınıp uygulandığı bir süreçtir (Gökçe ve Tetik, 2012, s.10).

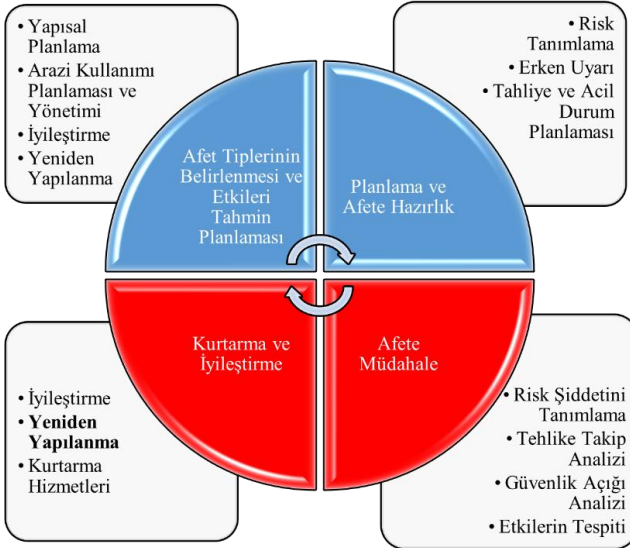
Risk yönetimi, afetlerin yaratabileceği yıkıcı etkileri önleme amaçlı oldukça önemli bir süreci kapsamaktadır. Son yıllarda ülkemizde kriz yönetimi ağırlıklı afet yönetimi yaklaşımından ziyade, uzun vadede daha etkin ve verimli olması sebebiyle risk yönetimi odaklı bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu durum afetle ilgili strateji ve politikalarda ve bu politikaları uygulayacak kurum ve kuruluşlarda köklü değişikliklere gidilmesine sebep olmuştur. Afet yönetiminde farklı yaklaşımlara rastlanmaktadır. Bunlar;

- Modern afet yönetim modeli
- Bütünleşik afet yönetim modeli
- Toplum tabanlı afet yönetim modelidir (Oktay, 2017).

Modern afet yönetim modeli; toplumların afetten asgari düzeyde etkilenmesi, can ve mal kaybının önlenmesi amacıyla afet yönetim sürecinin tüm evrelerini kapsamaktadır. Yönetim süreçleri açısından olumlu, koordinasyon açısından eksiklikler içermektedir. Bütünleşik afet yönetim modeli; pratik ve kavramsal bir yaklaşım olup bu modelde afet yönetimi döngüsünde tüm süreçlere risk yönetimi odaklı yaklaşılmaktadır. Aynı zamanda ülke genelinde tüm kaynakların koordineli olarak kullanılması hedeflenmektedir. Böylece afet sonrasında hayatın sekteye uğramaması için zarar azaltma ve hazırlık aşamalarında ayrılan tüm kaynakların artırılması amaçlanmaktadır. Toplum tabanlı afet yönetim modeli ise; afet yönetiminin sadece kurum ve kuruluşların görevi olmadığını, karar alma süreçleri de dahil olmak üzere toplumun da süreç içinde yer aldığını savunan bir yaklaşımdır (Oktay, 2017).

Afet yönetiminde daha kapsamlı çözüm yolları aranmış ve uluslararası düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Birleşmiş Milletler 1990-2000 yılları için “Doğal Afet Etkilerini Azaltma Onyılı” olarak tanımlayarak 1994 yılında Yokohama Konferansı düzenlemiş, afetlerle mücadele için strateji ve prensipler belirlenmiştir. Ardından düzenlenen “Doğal Afetler Üzerine Dünya

Konferansı” farklı belgeler ile sonuçlanmış olup bunlardan ilki *“Daha Güvenli Bir Dünya için Yokohama Stratejisi ve Eylem Planı”*’dır. 2000 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında artan afetlerin miktarının ve etkisinin azaltılması için uluslararası iş birliği çağrısında bulunmuştur. Afet yönetiminde önemli adımlardan biri de 2005 yılında gerçekleşen Afet Risklerinin Azaltılması Dünya Konferansı’dır. Bu çerçevede *“Hyogo Bildirgesi”* ve *“Hyogo Çerçeve Eylem Planı”* ilan edilmiştir. Hyogo Çerçeve Eylem Planı’nın devamında 2015-2030 dönemi için *“Sendai Afet Risk Azaltma Strateji Belgesi”* geliştirilmiştir. Tüm bu gelişmeler bütünlükli afet yönetimine doğru giden yolun basamakları niteliğindedir (Şekil 2) (UNDRR, 2024).

Şekil 2. Bütünlükli Kapsayıcı Afet Yönetimi (BÜKAY) (Karaman, 2016)

Bütünlükli Afet Yönetiminin Kurtarma ve İyileştirme Aşamasında sürdürülen faaliyetler, afete maruz kalmış yerleşimlerin ve o yerleşimlerde yaşayan halkın normal hayat standartlarına yeniden ulaşabilmeleri için afete dayanıklı konutların inşa edilmesi, oluşturulan yerleşim yerlerinin altyapı ve üstyapı imkanlarının yenilenmesi veya iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik hayatı ayakta tutmaya yönelik çalışmaların yapılması gibi faaliyetleri içermektedir. Yaşanan afetin büyüklüğüne göre çalışmaların süresi değişmekte, hatta yıllar sürebilmektedir. Afetin büyüklüğü, etki alanı

ve o günün ekonomik konjonktürü gibi etmenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Çoban, 2019, s. 241).

Yeniden yapılanma, Kurtarma ve İyileştirme Sürecinin önemli faaliyetlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu faaliyetler doğrultusunda yeni yerleşimler kurulmakta ve inşa edilen afet (kalıcı) konutları ile hayatta kalan afetzedelere ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetler ile öncekinden çok daha güçlü bir yaşam sunulması planlanmaktadır. Bu aşama bir ila beş yıl arasında sürebilmekte ve faaliyetler 7269 sayılı Yasa ve 6306 sayılı Yasa çerçevesinde yürütülmektedir (Çoban, 2019).

Yeniden yapılanma faaliyetlerinde hasar tespit çalışmaları önem arz etmektedir. Bu konudaki tespitler Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından görevlendirilmiş kurum teknik personeli ile İnşaat Mühendisleri Odası tarafından belirlenmiş inşaat mühendisleri tarafından yapılmaktadır. Esası gözleme dayalı olan bu çalışmadaki amaç afetin binalara verdiği hasarı belirlemektir. Yapım tekniğine bağlı olarak teknik ekibin dikkat etmesi gereken kriterler uyarınca yapı yıkılmış, acil yıkılacak veya ağır, orta, az hasarlı veya hasarsız olarak sınıflandırılmaktadır (Şekil 3) (Ateş ve Karataş, 2023, s.146).

Şekil 3. Hasar tespitinde gözlemsel olarak dikkat edilen hususlar (İzmir Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2020'den yararlanılarak Yazar Görgülü tarafından oluşturulmuştur, 2023)

Ağır hasarlı veya acil yıkılacak binaların kullanılmasına izin verilmekte, yıkımı kontrollü bir şekilde yapılmaktadır. Orta hasarlı binaların

kullanımına izin verilmesi için deprem performans değerlendirmesinin yapılması ön koşul olarak sunulmaktadır. Hafif hasarlı binalarda ise kullanıma izin verilmektedir.

Yeniden yapılanma faaliyetlerinde bir diğer önemli çalışma hak sahipliği tespiti. Hak sahipliği; bir hakkın kullanılmasına yönelik yeterli koşulları sağlayan kimse veya kimseleri temsil etmektedir. 7269 sayılı Kanunun 1051 sayılı Kanunla değiştirilen 29. maddesi gereğince hazırlanan “Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların Tespiti Hakkındaki Yönetmelik” ile farklı koşullara bağlı olarak hak sahipliği belirlenmektedir.

Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma Faaliyetleri

Deprem ile birlikte yapı çevrede hasar ve kayıplar meydana gelmekte ve bu durumun tazmini için yapı bazlı oluşturulan hasar tespit çalışmaları önem arz etmektedir. Bu çalışmaların sonucunda yapıların hasar durumuna bağlı olarak yeniden yapılanma süreçleri 7269 sayılı Yasa veya 6306 sayılı Yasa çerçevesinde yürütülmektedir.

Afet (kalıcı) konutları, afet sırasında tamamen veya kısmen yıkılan, acil yıkılacak ve ağır hasarlı olarak belirlenen yapıdaki hak sahipleri için inşa edilmektedir. Afet konutlarında sahiplendirme, borçlandırma ve kredilendirme gibi hakkın yeniden tazmini konusunda koşullar 7269 sayılı Yasa kapsamında düzenlenmekte ve süreç devlet kontrolünde tamamlanmaktadır. Aynı yasa ile orta hasarlı yapılar için ise onarım ve güçlendirme kredisi desteği sunulmaktadır. Orta hasarlı yapıların yenilenmesinin (yıkılıp yeniden inşa edilmesi) gerekmesi durumunda 6306 sayılı Yasa'nın hükümleriyle *kentsel dönüşüm uygulanmakta* ve süreç hak sahipleri tarafından takip edilmektedir.

İzmir Depremi'nin ardından hasar tespiti ve hak sahipliği çalışmaları tamamlandıktan sonra 7269 ve 6306 sayılı Yasalar ile yürütülen yeniden yapılanma faaliyetleri aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

7269 Sayılı Yasa Kapsamında Yeniden Yapılanma Süreci

7269 sayılı Yasa kapsamında, özellikle afet sonrası sürece ilişkin geniş perspektif sunan kararlar içinde yeniden yapılanma faaliyetleri de ilgili hükümler uyarınca uygulanmaktadır. Yasa, yeniden yapılanma faaliyetlerinde hasar tespit çalışmalarını dikkate alarak deprem sırasında yıkılmış, acil yıkılacak ve ağır hasarlı olarak belirlenen yapıların maliklerini hak sahibi olarak tanımakta ve bu malikler için afet konutları inşa edilerek

üst hakları tekrar tazmin edilmektedir. Orta hasarlı yapılar için ise hak sahiplerine konut edindirmek yerine mevcut konutlarını onarma ve güçlendirme konusunda “güçlendirme kredisi” sunulmaktadır. Bu onarım ve güçlendirme çalışması 1 yıl içinde yapılması gerekmekte, yapılmaması durumunda yapı ağır hasarlı olarak kabul edilerek yıktırılmaktadır.

30.10.2020 tarihinde yaşanan İzmir Depremi sonucunda en çok hasar ve kayıp Bayraklı İlçesi'nde yaşanmıştır. Depremden ardından 2020-2023 döneminde 7269 sayılı Yasa ile yeniden yapılanma faaliyetleri Manavkuyu, Mansuroğlu ve Salhane Mahalleleri'nde muhtelif yerlerde belirlenen Rezerv Yapı Alanları'nda (1.Grup) başlatılmış olup kalan hak sahipleri için Bayraklı Rezerv Yapı Alanı'nda (2.Grup) sonlandırılmıştır. 1. ve 2. Grup için gerçekleştirilen yeniden yapılanma faaliyetleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. 7269 sayılı Yasa kapsamında toplamda 5.061 konut ve 357 işyerinin teslimi sağlanmıştır.

Manavkuyu, Mansuroğlu ve Salhane Mahalleleri'ni Muhtelif Rezerv Yapı Alanları (1.Grup)

İzmir Depremi'nde Bayraklı İlçe merkezinde Manavkuyu, Mansuroğlu ve Salhane Mahalleleri'nde muhtelif yerlerde kısmen veya tamamen çöken ve ağır hasar gören yapıların arsalarında “yerinde dönüşüm” esasıyla yeniden yapılandırma faaliyetlerinin başlatılmış, 6306 sayılı Kanun'un 2. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre Rezerv Yapı Alanları (7 adet) belirlenmiştir (Şekil 4) (TOKİ, 2021a, 2021b, 2021c, 2021ç).

Şekil 4. İzmir Depreminden sonra muhtelif yerlerde belirlenen Rezerv Yapı Alanları (Yazar Görgülü tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Belirlenen Rezerv Yapı Alanları'nda hasar görmüş yapılardaki bağımsız bölümler kat mülkiyetinde olup mülkiyet özel ve tüzel kişilere aittir (TOKİ, 2021a, 2021b, 2021c, 2021ç). Binanın yıkılmasıyla arsa hâline gelen taşınmazlarda cins değişikliği yapılarak kat mülkiyeti terkin edilip ana taşınmaz maliklerin adına (payları oranında) tescil edilmektedir. Yapının tamamlanmasıyla yeniden kat mülkiyeti kurulmaktadır.

Yapıların yatay mimari anlayışına uygun bir şekilde yenilenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda yedi rezerv yapı alanı için ilgili ada parsellerin tümünde 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planları, 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 ölçekli Uygulama İmar Planı kapsamında plan değişiklikleri yapılmıştır. Belirlenen yedi rezerv alanında mevcut yapılaşmış doku genel olarak sekiz katlı yapılardan oluşmakta iken yapılan imar planı değişikliğiyle kat sayısı altıya düşürülmüş, buna bağlı olarak yapı taban alanları daha geniş tutulmuştur. Ancak şehir merkezinde arsanın kıt ve sınırlı olması nedeniyle bu uygulama yapı yaklaşma mesafelerinin daralmasına yol açmıştır (TOKİ, 2021a, 2021b, 2021c, 2021ç).

Afet sonrasında belirlenen alanlarda sürdürülen yeniden yapılanma faaliyetleri, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve bağlı kuruluşu TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) tarafından gerçekleştirilmiştir. İnşa edilen afet konutlarından hak sahibi olan malikler için borçlandırma ve kredilendirme koşulları 7269 sayılı Yasa gereği uygulanmış, taşınmazların maliyetinin belli bir oranının, %0 faiz ve 20 yıl vadeli ödeme koşulları altında "Borçlandırma Senetleri" üzerinden borçlandırılmaları sağlanmıştır. 1.Grup için toplamda 1.404 konut, 289 işyeri hak sahiplerine teslim edilmiştir (Şekil 5).

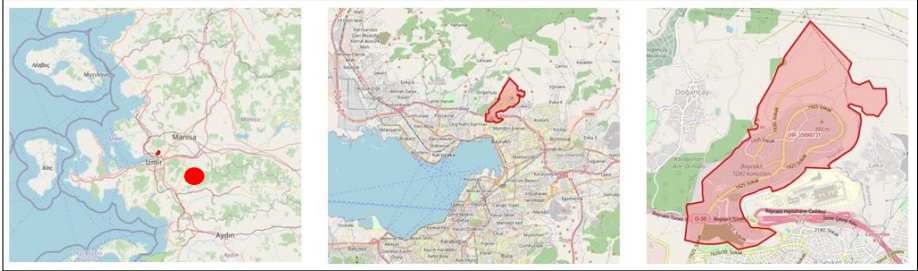

Şekil 5. Deprem sırasında yıkılan binaların yerinde dönüşüm ile inşa edilen afet konutu (Fotoğraf yazar Görgülü tarafından çekilmiştir, 2023)

Bayraklı Rezerv Yapı Alanı (2.Grup)

30.10.2020 tarihli İzmir Depremi sonrasında ilk aşamada hasarın en yoğun yaşandığı mahallelerde belirlenen yedi rezerv yapı alanında inşa edilen yapıların sınırlı sayıda kalması ve bütün hak sahiplerine yetecek sayıda olmaması nedeniyle kalan acil yıkılacak ve ağır hasarlı yapıların hak sahipleri için parça parça alanlarda yapıların yenilenmesi yerine tüm hak sahiplerine hitap edebilecek yeni bir yerleşim alanının belirlenmesi uygun görülmüştür. Yeni rezerv yapı alanının yer seçiminde Bayraklı İlçesi'nin doğal ve yapay eşiklerde sınırlara ulaşmış olması önemli bir kısıt oluşturmuş, bu nedenle şehrin makro formunun gelişimine uygun, afet açısından risk taşımayan bir alan belirlenmiştir. Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 09.12.2020 tarih ve 264919 sayılı yazısına göre; İzmir İli, Bayraklı İlçesi'nde bulunan yaklaşık 375 hektar büyüklüğündeki bu alan, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un 2. maddesinin (c) bendi uyarınca Bakanlık Makamı'nın 30.11.2020 tarih ve 256323 sayılı Oluru ile "Rezerv Yapı Alanı" ilan edilmiştir (TOKİ, 2021d).

Bayraklı Rezerv Yapı Alanı, İzmir Şehir Hastanesi'nin kuzey ve kuzeybatısında, Bayraklı ve Bornova İlçeleri'nin kesişiminde, ilçe merkezine 2 km, İzmir şehir merkezine ise 10 km uzaklıkta yer almaktadır (Şekil 6) (TOKİ, 2021d).

Şekil 6. Bayraklı Mahallesi Rezerv Alanı konumu (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023a) (Yazar Görgülü tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Rezerv Yapı Alanınının 3.690.255 m²'lik kısmınının mülkiyeti Hazine'ye ait olması süreci kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır (TOKİ, 2021d). Bayraklı Rezerv Yapı Alanında yerinde dönüşüm sağlanamayan hak sahiplerine yönelik inşa edilen afet konutlarındaki bağımsız bölümler için önce tapu

tahsis belgesi düzenlenmiştir. Kredi borcunun bitiminde ise alt ve üst hakkı tesis edilecek şekilde kat mülkiyeti yeniden kurulması planlanmıştır.

Toplam 375 hektar büyüklüğündeki Bayraklı Rezerv Alanında 2035 yılı nüfus projeksiyonuna göre 20.596 kişinin yaşayacağı ngrlmştir. Onaylanan nazım imar planında konut alanları için 135 kişi/ha ve 180 kişi/ha olmak üzere iki farklı yoğunluk belirlenmiştir (TOKİ, 2021d). Rezerv Alanı'ndaki afet konutlarının inşaatı sekiz etap halinde ilerlemiş, tamamlanan konut ve işyerleri hak sahiplerine etap etap teslim edilmiştir (şekil 7, şekil 8 ve şekil 9). Afet (kalıcı) konutları T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) adına Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından inşa edilmiştir. evre, şehircilik ve İklım Değişikliği Bakanlığı'nın 18.03.2023 tarihli duyurusunda 4.602 konutun inşaatının tamamlandığı, kalan 459 konutun yapımının kısa sürede bitirilmesinin beklen-diği belirtilmiştir (evre, şehircilik ve İklım Değişikliği Bakanlığı, 2023b).

şekil 7. Bayraklı Rezerv Alanı'nda tamamlanan afet konutları (Fotoğraf yazar Grgll tarafından çekilmiştir, 2023)

Şekil 8. Bayraklı Rezerv Alanı'nda tamamlanan afet konutları (Fotoğraf yazar Görgülü tarafından çekilmiştir, 2023)

Şekil 9. Bayraklı Rezerv Alanı'nda tamamlanan diğer afet konutları etapları (Fotoğraf yazar Görgülü tarafından çekilmiştir, 2023)

2.Grupta yer alan hak sahiplerinin (yerinde dönüşüm sağlanamayan) Bayraklı Rezerv Alanı'ndaki afet konutlarından hak edinmelerinin yanı sıra hasarlı yapılarının bulunduğu arsadaki (güvenlik sebebiyle yıkılıp arsa payına dönüşen) hakları da saklı tutulmuştur. Bu noktada Kat Mülkiyeti Kanunu gereği kat mülkiyetinin en kısa sürede kurulması gerektiğinden, arsa payı hakları için de 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşüm ile kat mülkiyetine dönüştürme hakkı verilmiştir.

6306 Sayılı Yasa Kapsamında Yeniden Yapılanma Faaliyetleri (Kentsel Dönüşüm)

Kentsel dönüşüm, son yıllarda oldukça sıkça karşılaşılan bir uygulama aracı olmakla birlikte adı afet ile birlikte daha sık anılmaktadır. Van Depremi'nden sonra afetler yaşanmadan kentlerin yenilenmesinin gerekliliği ile birlikte kentsel dönüşüm yaklaşımı hâkim olmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından 6306 sayılı Yasa yürürlüğe girmiştir. Hedef, afet yaşanmadan önce kentsel dönüşümü gerçekleştirmek ve bu hususta hak sahiplerine kolaylık sağlamaktır.

İzmir Depremi sonrası Bayraklı Belediyesi yeniden yaşanabilecek olası bir deprem ile birlikte oluşabilecek maddi hasar ve kayıpların daha fazla olabileceği düşüncesiyle, orta hasarlı yapıların yıkılıp 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşüm ile yenilenmesi kararını almıştır. Aynı yasa ile yerinde dönüşüm sağlanamayıp Bayraklı Rezerv Alanı'ndaki afet konutlarından edindirilen yıkılmış, acil yıkılacak veya ağır hasarlı olan yapılardaki hak sahiplerinin (2.Grup) mevcut hasarlı yapılarının bulunduğu arsalarındaki yenileme süreci takip edilmektedir.

6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşüm ile yapılarını yenilemek isteyen hak sahipleri iki farklı yol izlemiştir. Bir kısım müteahhit ile anlaşırken, bir kısım Halk Konut Modeli (ilk defa İzmir Depremi sonrasında uygulanan) ile yenileme yoluna gitmiştir.

Müteahhit Aracılığıyla Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm

Hasar gören yapılar parsel bazında veya komşuluğunda bulunan parsellerle birlikte tevhide gerçekleştirilerek ada bazında dönüşümü yapılmaktadır. Bu kapsamda hak sahiplerinin üçte iki çoğunluğunun (2020-2023 yılları arasında salt çoğunluk şartı getirilmemişti) uzlaşmasıyla birlikte yapı veya yapı gruplarının kentsel dönüşüm süreci başlatılmaktadır. Uzlaşma sağlayamayan hak sahiplerinin yapıları yıkılması zorunlu olduğundan arsaları boş bir vaziyette beklemektedir. Yıkılan yapıdaki hak sahibinin tapusunda kat mülkiyeti

ile ilgili kısım iptal olup arsa payı haline dönüşmektedir. İnşaatın tamamlanması ile birlikte tekrar kat mülkiyeti kurulmaktadır.

Müteahhit, anlaşma sürecinde kat karşılığında girmiş olduğu inşaatı tamamlayabilmek için hak sahiplerinden kendi belirlediği kadar bir ödeme istemekte, bunun yanı sıra tamamlayacağı yapıdan bağımsız bölüm edinme şartı da sunmaktadır. Bölgede her bir yapı için müteahhitler tarafından istenen şartlar değişiklik göstermektedir. Bu değişikliğin sebebi hak sahiplerinin yeni yapıdaki beklentileri, müteahhite verilecek bağımsız bölüm sayısı, bağımsız bölümün cinsi (konut, ticari, vb.) ve ödenecek ek meblağ olarak sayılabilir. Hak sahiplerinin ödemeleri gerçekleştirebilmeleri için 6306 sayılı Yasa uyarınca *kentsel dönüşüm kredisi* (faiz oranı yıllık baz puan 600, 10 yıl vadeli) verilmektedir. Ancak 6306 sayılı Yasa gereği *kira desteği* alan hak sahipleri *kentsel dönüşüm kredisinden* faydalanamamaktadır.

Her afet gibi İzmir Depremi de aniden meydana gelmiş, afetzedeler yeniden yapılanma süreci için maddi anlamda hazırlıksız yakalanmışlardır. Özellikle orta hasar grubunda yer alan afetzedeler ödeyemeyecekleri meblağlar ile karşı karşıya kalmışlar, bir kısmı ödemelerini yaparken bir kısım yapamamıştır. Ödemelerin düzenli yapılamaması, inşaat maliyetlerinin artması, sözleşme dışında ek ödeme istenmesi gibi gerekçeler birçok başlayan yapının mahkemelik olup tamamlanamamasına neden olmuştur. Yaşanan tüm sorunlar kentsel dönüşüm sürecini durma noktasına getirmiş, özellikle hasarlı yapıların çoğunluğunu oluşturan orta hasarlı yapı grubunun yeniden yapılanma sürecinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Bu sorunlara bir çözüm olarak, İzmir Büyükşehir Belediyesi bölgede plan değişikliği yaparak hasar gören yapıların bulunduğu yerde emsal artırımı (ada bazında dönüşüm yapılması durumunda %30, parsel bazında dönüşüm yapılması durumunda %20) ile hak sahiplerinin ödeyeceği payı azaltmayı, hatta artan emsal ile müteahhitin kâr payını hak sahiplerinden değil de emsal fazlasından almasını sağlamayı amaçlamıştır. TMMOB'a bağlı odalar tarafından zemin sıvılaşmasının yüksek olduğu bölgede emsal artırımı yapılması durumunda zemine uygulanan yükün artacağı, aynı zamanda nüfusun da artmasına neden olacağından bölgedeki mevcut sosyal, kültürel ve teknik altyapının yetersiz kalacağı konuları gündeme getirilmiştir. Bu gerekçelerle emsal artırımı kararı iptal edilmesine rağmen karara itiraz edilmesi üzerine emsal artırımı kararı yeniden onaylanmıştır.

Emsal artırımı kararı onaylandıktan sonra müteahhitlerin alacakları pay artmasına rağmen, hak sahiplerinden istenen ödemeleri etkilememiştir. Tüm bu girişimlere rağmen Bayraklı İlçesi yıkılan binalardan kalan boş arsalar, tamamlanmayı bekleyen yarım yapılar ve yıkılmayı bekleyen boş kullanılmayan

hasarlı yapılar ile bambaşka bir görünüme ulaşmıştır (Şekil 11 ve 12). Araştırma yapılan 2020-2023 döneminde müteahhit aracılığıyla tamamlanıp teslim edilen yapı sayısı bir elin parmaklarını geçememektedir.

Şekil 11. Kentsel dönüşüm sürecini hasarlı yapıdan kalan boş arsa ve yıkılmayı bekleyen hasarlı yapı (Yazar Görgülü tarafından çekilmiştir, 2023)

Şekil 12. Kentsel dönüşüm sürecini tamamlamayı bekleyen yıkılan hasarlı yapı (Yazar Görgülü tarafından çekilmiştir, 2023)

Halk Konut Modeli ile Kentsel Dönüşüm

6306 sayılı Yasa kapsamında müteahhit aracılığıyla kentsel dönüşüm uygulamasının istenen seyirde gitmemesi, çeşitli girişimlere ve depremin üzerine geçen üç seneye rağmen hız kazanmaması sürecin uzamasına neden olmuştur.

Halk Konut Modeli ile 6306 sayılı Yasa'nın tanıdığı hakların kullanımına açık fakat iş birliği içerisinde kısa sürede, daha az ödeme yükümlülüğü ile daha çok yapının inşası hedeflenmiştir. Modele göre; yerinde dönüşüm esasıyla her yapı için bir kooperatif kurulmakta, geçici müteahhitlik belgesi verilen kooperatifler için İzbeton, Egeşehir Planlama ve Baybel'den biri garantör olmaktadır (Halk Konut, 2023).

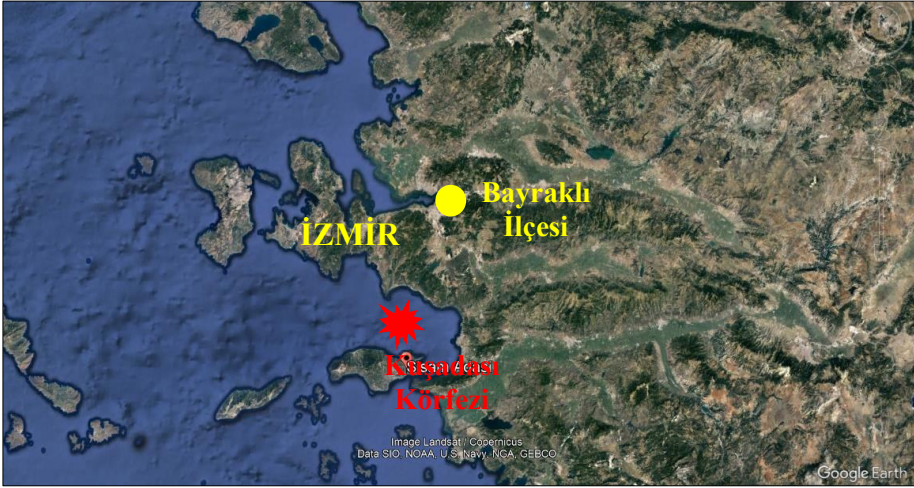
Halk Konut Modeli ödeme şartları belli standartlara bağlanmıştır. Sözleşme tarihi itibarıyla Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yayınladığı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri Tebliği'ne göre inşaat maliyetinin %25'i peşin olarak kooperatif hesabına hak sahipleri tarafından aktarılmaktadır. Kalan %75'lik kısmı için kentsel dönüşüm kredisi (faiz oranı yıllık baz puan 600, 10 yıl vadeli) kullanmak veya bir defada bu tutarı kooperatifin hesabına yatırmak gerekmektedir (Halk Konut, 2023).

Model gereği Halk Konutun tamamlanma süresi 2 yıl olarak öngörülmüştür. Hasarlı yapıların yıkılıp arsaya dönüşmesiyle taşınmazın mülkiyeti önce kooperatif üzerine geçmektedir. Yapının tamamlanmasının ardından bağımsız bölümlerin mülkiyeti hak sahiplerine devredilmektedir. Binalar mümkün olduğunca kat ve cephe değişikliği yaşanmayacak şekilde projelendirilmektedir. Modele göre emsal artışından dolayı fazla oluşan bağımsız bölümlerin hakkı kooperatifte dolayısıyla hak sahiplerine ait olmaktadır (Halk Konut, 2023). Araştırma yapılan 2023 (Nisan) yılında toplam iki kooperatif (yapı) tamamlanabilmiştir.

Saha Araştırması Yöntem ve Örneklem

Merkez üssü Aydın İli Kuşadası Körfezi açıkları olan ve İzmir İli'nde Bayraklı, Bornova ve Seferihisar İlçeleri'ni etkileyen İzmir Depremi'nde (Şekil 13) yıkılmış, acil yıkılacak, ağır hasarlı olarak 718, orta hasarlı olarak ise 660 bina etkilenmiş olup toplam 1.378 adet bina hasar almıştır. Deprem sonrasında afetzedelere mağduriyetlerinin giderilmesi ve herhangi bir hak kaybının yaşanmaması için çeşitli yardımlar (ayni-nakdi yardım, afet

konutu, vb.) gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada İzmir Depremi'nin sonrasında yeniden yapılanma sürecine ilişkin yaşanan deneyimler incelenmektedir. Araştırmada sadece nicel veya nitel verilere bağlı kalınmamış, karma bir yaklaşım benimsenmiştir. Yeniden yapılanma faaliyetlerinde afetzedelerin deneyimleri hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırma yöntemi olarak anket uygulanması uygun görülmüştür. Anket çoktan seçmeli, açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Şekil 13. Kuşadası Körfezi'nde açıklarında gerçekleşen İzmir Depremi ve etkilenen İzmir İli Bayraklı İlçesi (Yazar Görgülü tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Örnekleme oluşturan hedef kitle rasgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup örneklem hacmi %10 örneklem hatası ve %90 güven aralığı ölçütleri temelinde oluşturulmuştur. Saha ziyaretinde hasar durumu fark etmeksizin her binadan en fazla bir kişiyle yüz yüze görüşülerek araştırma sonuçlarının daha güvenilir olması hedeflenmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda örneklem hacmi 65 adet bina olarak bulunmuştur. Hak sahiplerinin çoğunun bölgede yaşamıyor olması ve ulaşılan kesimdeki bazı kişilerin ise anket sorularını yanıtlamak istememeleri nedeniyle söz konusu 65 binadan 34'üyle anket çalışması tamamlanmıştır.

Bulgular

Araştırma toplam 34 hak sahibi ile yüz yüze görüşme yapılarak tamamlanmış olup elde edilen sonuçlar bulgulara ulaşmak için tablolaştırılmıştır.

Demografik bulgular

Araştırmaya katılan 34 katılımcıdan elde edilen demografik bilgiler doğrultusunda %50'sinin kadın, %50'sinin ise erkek ve ortalama %53'ünün 46-65 yaş aralığında, %38'inin ise 65 yaş üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Örneklemdeki hanehalkı büyüklüğü %47'si iki, %32'si üç kişiden oluşmaktadır. Görüşülen kişilerin %18'i ilkokul, %32'si lise, %50'si ise yüksekokul/üniversite mezunu olup %18'i çalışan, %18'i çalışmayan ve yaklaşık %65'lik bölüm ise emeklidir (Tablo 1).

Tablo 1. Anketi yanıtlayan hak sahiplerinin niteliklerine ilişkin dağılım

ANKETİ YANITLAYAN KİŞİLERİN NİTELİKLERİ		ÖRNEKLEM	
		FRE- KANS	YÜZDE(%)
CİNSİYET	Kadın	17	50
	Erkek	17	50
YAŞ GRUBU	18-30	0	0
	31-45	3	9
	46-65	18	53
	65+	13	38
MEDENİ HAL	Evli	28	82
	Bekar	6	18
EĞİTİM DURUMU	İlköğretim	6	18
	Lise	11	32
	Yüksekokul/Üniversite	17	50
	Lisansüstü	0	0
ÇALIŞMA DURUMU	Öğrenci	0	0
	Çalışan	6	18
	Emekli	22	65
	Çalışmıyor	6	18
HANEHALKI BÜYÜKLÜĞÜ	1	4	12
	2	16	47
	3	11	32
	4	2	6
	4+	1	3

ÇOCUK SAYISI	0	3	9
	1	10	29
	2	16	47
	3	4	12
	3+	1	3
BAŞKA KONUTA SAHİP OLMA DURUMU	Evet	10	29
	Hayır	24	71

Demografik bulgularda örneklemin %53'ünün 46-65 yaş grubunda, %38'inin ise 65 yaş ve üzerinde olması dikkat çekmektedir. Bu grubun belirli bir gelir seviyesinde olmaları gibi özelliklerinin yeniden yapılanma faaliyetlerini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Hasarlı konuta ilişkin bulgular

Örneklemin tamamı ev sahibi olup depremin yaşandığı 2020 yılına kadar hasarlı konutta %38'i 20-29 yıl, %29'u 10-19, %24'ü 0-9 yıl, %9'u ise 30-39 yıl ikamet etmişlerdir. Katılımcıların temsil ettiği yapılarından %3'ü deprem anında yıkılmış, %3'ü acil yıkılacak olarak belirlenmiştir. Hasarlı konutların %74'ü ağır hasarlı, %21'i ise orta hasarlı olarak tanımlanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Hasarlı konutlara ilişkin dağılım

HASARLI KONUTLA İLGİLİ BİLGİLER		ÖRNEKLEM	
		FREKANS	YÜZDE(%)
MÜLKİYET DURUMU	Ev Sahibi	34	100
	Kiracı	0	0
	Kira Vermeden Oturuyorum	0	0
HASARLI KONUTTAKİ ODA SAYISI	0+1	0	0
	1+1	0	0
	2+1	1	3
	3+1	32	94
	4+1	1	3
	5+1	0	0
HASARLI KONUTUN ALAN BÜYÜKLÜĞÜ	60-80 m ²	0	0
	81-100 m ²	7	21
	101-125 m ²	17	50
	126-149 m ²	8	24
	150-+ m ²	2	6
	0-9	8	24

HASARLI KONUTTA İKAMET SÜRESİ (2020 YILINA KADAR)	10-19	10	29
	20-29	13	38
	30-39	3	9
	40+	0	0
HASARLI KONUTUN HASAR DURUMU	Yıkık	1	3
	Acil Yıkılacak Bina	1	3
	Ağır Hasarlı	25	74
	Orta Hasarlı	7	21
	Hafif Hasarlı	0	0
	Hasarsız	0	0

Deprem sonrası alınan yardımlara ilişkin bulgular

Örneklemin %26'sı ailesinin veya yakın akrabalarının yanına yerleşirken, %50'lik kısmı ise ev kiraladıklarını belirtmişlerdir. Kiralık evde yaşayanlar örneklemin yarısını oluşturmasına rağmen 6306 sayılı Yasa'nın sunduğu Kira Desteğinden yararlanmama oranı %76'dır. Saha araştırması ve anket çalışmaları neticesinde ulaşılan bilgiler afetzedelerin Kentsel Dönüşüm Kredisini kullanabilmek için Kira Desteğini tercih etmedikleri yönünde olmuştur. Fakat aynı grubun içinde 65 yaş ve üzeri grubun %38 oranında olması dikkat çekmekte çünkü bu grupta yer alan 70 yaş ve üzeri kişiler kentsel dönüşüm kredisinden yararlanamamaktadır.

Zorunlu Deprem Sigortası yaptırma oranı %50 olup sigortası aktif olanlara DASK ödemedeki bulunmuştur. Orta hasarlı yapılar için tamirat bedeli, ağır hasarlı, yıkılmış veya acil yıkılacak olan yapılara ise yıkılan yapının maliyet bedelleri belirlenerek hak sahiplerine ödemeler yapılmıştır. Ancak orta hasarlı yapılarda iki grup dikkat çekmektedir. Görüşme yapılan orta hasarlı yapıların %43'üne ortalama 15.100 TL ödeme yapılırken diğer %43'lük dilime ise ortalama 145.667 TL ödeme yapılmıştır. Bu konuda kendilerine az ödeme yapıldığını düşünen orta hasarlı yapı hak sahipleri dava açma haklarını kullanma yoluna gitmişler ve hatta bazıları kazanmışlardır. Kalan %14'ü ise çeşitli sebeplerle (poliçe yenilememek, sigortayı yaptırmamış olmak, vb.) ödeme alamamışlardır.

Ağır hasarlı, yıkılmış veya acil yıkılacak yapıların ise %41'ine ortalama 135.545 TL ödeme yapılmıştır. Kalan %59'luk kısım ise çeşitli sebeplerle (poliçe yenilememek, sigortayı yaptırmamış olmak, vb.) ödeme alamamışlardır.

Anket sonuçlarına göre depremden sonra eşyalarını hasarlı konutlarından alamayan afetzedeler için 30.000 TL AFAD tarafından karşılıksız eşya yardımı yapılmıştır. Eşyalarını hasarlı konutlarından alabilen kişiler için AFAD 5.000

TL, 4.000 TL ve 4.000 TL taşınma yardımı olarak üç kısım halinde ödeme yapmıştır. Bunun yanı sıra İzmir Büyükşehir Belediyesi ağır hasarlı konutlara 10.000 TL, orta hasarlı konutlara ise 5.000 TL taşınma yardımı yapmış, fakat Belediye'nin vermiş olduğu yardım sınırlı sayıda afetzedenin eline geçmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Deprem sonrası alınan yardımlara ilişkin dağılım

DEPREM SONRASI ALINAN YARDIMLARLA İLGİLİ BİLGİLER		ÖRNEKLEM		
		FREKANS	YÜZDE (%)	
DEPREMDEN SONRA BA-RINMA İHTİYACININ KARŞILANMASI	Aynı Evde Oturmaya De-vam Ediyorum	0	0	
	Aile-Akraba-Yakınları-mın Yanındayım	11	26	
	Konteynerde Yaşıyorum	1	2	
	Geçici Konutlardayım	0	0	
	Devletin Yönlendirdiği TOKİ Konutlarındayım	2	5	
	Yazlığıma Yerleştim	3	7	
	Ev Kiraladım	21	50	
	Yeni Ev Satın Aldım	0	0	
	Diğer	4	10	
DEPREMDEN ÖNCE ZO-RUNLU DEPREM SİGOR-TASI YAPTIRMA DU-RUMU	Evet	17	50	
	Hayır	17	50	
DASK'DAN ALINAN ÖDEME MİKTARI	Orta Ha-sarlı Yapı	Ödeme Almayan	1	14
		Ortalama 15.000 TL Ödeme Alan	3	43
		Ortalama 145.000 TL Ödeme Alan	3	43
	Yıkılmış, Acil Yıkılacak ve Ağır Ha-sarlı Yapı	Ödeme Almayan	16	59
	Ortalama 135.000 TL Ödeme Alan	11	41	
EŞYA YARDIMI ALMA DU-RUMU	Evet	10	29	
	Hayır	24	71	
TAŞINMA YARDIMI ALMA DURUMU	Evet	21	62	
	Hayır	13	38	
KİRA DESTEĞİ ALMA DU-RUMU	Evet	8	24	
	Hayır	26	76	

Yıkılmış, acil yıkılacak veya ağır hasarlı yapı grubuna ilişkin bulgular

Deprem anında yıkılmış, acil yıkılacak veya ağır hasarlı yapılardaki hak sahiplerinin 7269 sayılı Yasa ile afet (kalıcı) konutlardan hak sahibi edilme oranı %93'tür. Kalan %7'lik kısım başvuru yapmayanlar veya 7269 sayılı Yasa'nın 29. maddesi⁸ gereği hak sahibi olamayanlardır.

Bu grupta dikkat çeken bir husus söz konusudur. Yerinde dönüşüm esasıyla Manavkuyu, Mansuroğlu ve Salhane Mahalleleri'nde belirlenmiş yedi rezerv yapı alanında inşa edilen afet konutlarından hak sahibi olma oranı örneklemin %4'üne denk gelmektedir. Bu konutlar hasarlı yapılarının olduğu arsaların üzerine TOKİ tarafından inşa edilmiştir. Yerinde dönüşüm sağlanamayan Bayraklı Rezerv Yapı Alanı'ndaki afet konutlarından hak sahibi olanlar (2. Grup), hasarlı yapılarının bulunduğu arsa üzerinde 6306 sayılı Yasa kapsamında mevcut arsa payı haklarını kullanarak kat mülkiyetine dönüştürme hakkına da sahip olmaktadır. Çoğunluğu oluşturan bu grubun %48'i (örnekleme göre) müteahhit, %15'i ise Halk Konut Modeli ile anlaşma yoluna gitmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Ağır hasarlı konut grubuna ilişkin dağılım

AĞIR HASARLI KONUT GRUBU	ÖRNEKLEM		
	FREKANS	YÜZDE(%)	
AFET KONUTLARINDAN (TOKİ) HAK SAHİBİ EDİLME DURUMU	Evet	25	93
	Hayır	2	7
HAK SAHİBİ EDİLDİĞİNİZ KONUTUN BÜYÜKLÜĞÜ	60-80 m ²	1	4
	81-100 m ²	3	12
	101-125 m ²	14	56
	126-149 m ²	7	28
	150-+ m ²	0	0
AFET KONUTLARI İÇİN ÖDEME YA DA BORÇLANDIRMA YAPILMA DURUMU	Evet	6	24
	Hayır	21	76
ÖDEME İÇİN KREDİ DESTEĞİ ALMA DURUMU	Evet	0	0
	Hayır	25	100
KREDİ DESTEĞİNİN ALINDIĞI KANUN	7269 Sayılı Kanun	24	96
	6306 Sayılı Kanun	0	0

⁸ 7269 sayılı Yasa, 29. madde "Kendisine veya eşine ait o yerde aynı cins müstakil hasarsız başka bir binası veya dairesi olan ailelere bina ve inşaat kredisi verilemez." hak sahibi olmayı sınırlandırmaktadır.

	Her İkisi	0	0
	Bilmiyorum	1	4
6306 SAYILI KANUN KAPSAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM İÇİN ANLAŞMA DURUMU	Müteahhit ile anlaştım.	13	48
	Halk Konut ile anlaştım.	4	15
	Henüz bir anlaşma yapmadım.	9	33
	Yıkılan binamın yerine TOKİ inşa etti.	1	4
6306 SAYILI KANUN KAPSAMINDA İNŞA EDİLECEK KONUTUN BÜYÜKLÜĞÜ	81-100 m ²	7	41
	101-125 m ²	8	47
	126-149 m ²	0	0
	150+ m ²	0	0
İNŞAATIN BAŞLAMA YILI	2020	0	0
	2021	0	0
	2022	2	12
	2023	3	18
	2024	1	6
	Başlamadı	11	65
İNŞAATIN BİTİRİLME YILI	2020	0	0
	2021	0	0
	2022	0	0
	2023	2	12
	2024	2	12
	2025	6	35
	2026	1	6
	Belli Değil	6	35

Orta hasarlı yapı grubu ile ilgili bulgular

Örneklemdaki katılımcıların %21'i orta hasarlı konutta hak sahibidir. Katılımcıların hiçbirinin yapısında güçlendirme çalışması yapılmamıştır. Konutlarının yeniden inşası için 6306 sayılı Yasa kapsamında %71 oranında müteahhit aracılığıyla, %14'ü ise Halk Konut Modeli ile yapılarını yenilemek üzere anlaşma yapmış, %14'ü herhangi bir anlaşma yapmamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Orta hasarlı konut grubuna ilişkin dağılım

ORTA HASARLI KONUT GRUBU		ÖRNEKLEM	
		FRE- KANS	YÜZDE(%)
DEPREM SONRASINDA 1 SENE İÇİNDE GÜÇLENDİRME ÇALIŞMASI YAPILMA DURUMU	Evet	0	0
	Hayır	7	100
KONUTLARININ YENİDEN İNŞASININ HANGİ KANUN KAPSAMINDA YAPILDIĞI	7269 Sayılı Kanun	0	0
	6306 Sayılı Kanun	6	86
	Her İkisi	0	0
	Bilmiyorum	1	14
6306 SAYILI KANUN KAPSAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜM İÇİN MÜTEAHHİT İLE ANLAŞMA DURUMU	Müteahhit ile anlaştım.	5	71
	Halk Konut ile anlaştım.	1	14
	Henüz bir anlaşma yapmadım.	1	14
İNŞAATIN BAŞLAMA YILI	2020	0	0
	2021	0	0
	2022	1	14
	2023	4	57
	Başlamadı	2	29
İNŞAATIN BİTİRİLME YILI	2020	0	0
	2021	0	0
	2022	0	0
	2023	1	14
	2024	3	43
	2025	1	14
	2026	1	14
	Belli Değil	1	14
6306 SAYILI KANUN KAPSAMINDA İNŞA EDİLECEK KONUTUN BÜYÜKLÜĞÜ	60-80 m ²	1	17
	81-100 m ²	3	50
	101-125 m ²	2	33
	126-149 m ²	0	0
	150-+ m ²	0	0
AFET KONUTLARINDAN (TOKİ) HAK SAHİBİ EDİLME DURUMU	Evet	0	0
	Hayır	7	100

Anlaşma yapan hak sahipleri %29 oranında müteahhitlerin henüz inşaatı başlayamamış olduğunu belirtmişlerdir. İnşaatı devam edenlerin ise %57'si 2023 yılında, %14'ü ise 2022 yılında başlamıştır.

Anket sonuçlarına göre hasarlı konutlarını 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşüm ile yenilemek sadece orta hasarlı yapı grubu için değil aynı zamanda yerinde dönüşüm sağlanamayan yıkık, acil yıkılacak ve ağır hasarlı yapı grubu (2. Grup) için de geçerli bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. 6306 sayılı Kanun kapsamında anlaşma oranları (%) (Anket Verileri)

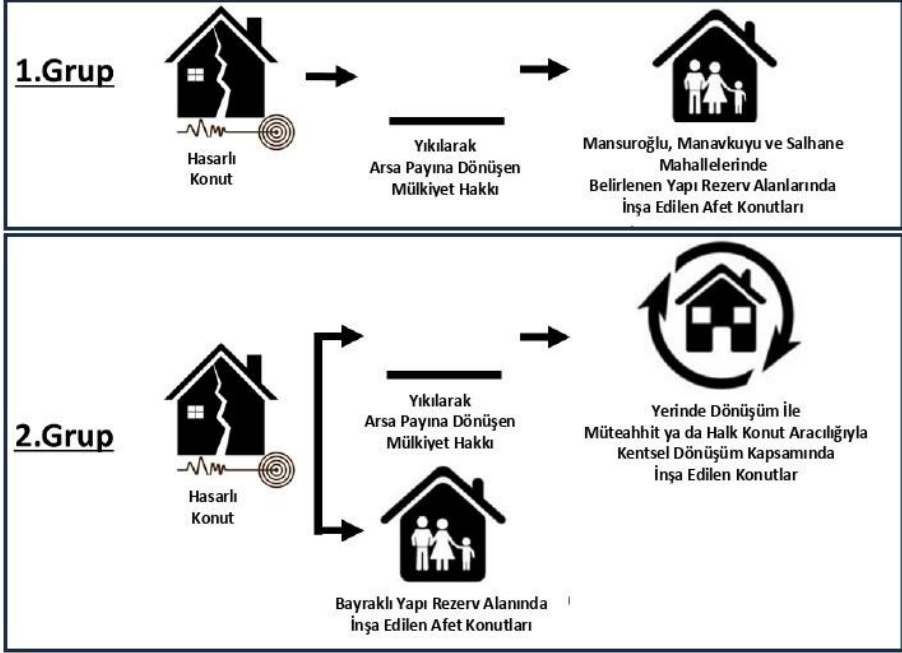
	Halk Konut ile Anlaşma Oranı (%)	Müteahhit ile Anlaşma Oranı (%)	Herhangi Bir Anlaşma Yap- mayanlar (%)
YIKIK, ACİL YIKILACAK VE AĞIR HASARLI YAPI GRUBU	15	48	37
ORTA HASARLI YAPI GRUBU	14	71	14

Tartışma ve Sonuç

Anadolu'nun, Avrasya ve Arabistan Plakalarının etkisi altında olması, Alp ve Himalaya Deprem Kuşağında yer alması, Kuzey Anadolu Fay Hattı ve Doğu Anadolu Fay Hatları ile Ege Denizi ve Bölgesi'ndeki çok sayıda fayı barındıran bir coğrafyaya sahip olması deprem tehlikesini de beraberinde getirmektedir (Bikçe, 2015, s.1). Bu nedenlerle deprem tehlikesinin kabul edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde nüfusun yerleşim birimlerinde giderek daha yoğun hale gelmesi, stratejik öneme sahip kullarımların ve tesislerin yer seçimleri yapılırken mekânsal kararların doğru üretilmemesi karşılaşılabilecek tehlikenin ve riskin boyutunu artırmıştır. Bu çerçevede depremler sonucunda oluşan hasar ve kayıpların da oranı giderek arttığından yeniden yapılanma faaliyetlerinin finansını sağlamak da zorlaşmaktadır.

30.10.2020 tarihinde meydana gelen İzmir Depremi sonrasında başlatılan yeniden yapılanma faaliyetlerinin araştırmanın yapıldığı 2023 Nisan ayına kadar olan süreye kadar olan ilerleyişini incelemek için anket ve saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda hasar gruplarına bağlı olarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Yıkılmış, acil yıkılacak ve ağır hasarlı yapıların yeniden yapılanma faaliyetleri devlet tarafından üstlenilmiştir. Bu yapıların bazıları için yerinde dönüşüm sağlanmış olup bu çalışmada 1.Grup olarak nitelendirilmiştir. Kalan kısım ise Bayraklı Rezerv Alanı'na taşınarak üst hakları tazmin edilmiş olup 2.Grup olarak tanımlanmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Yıkılmış, acil yıkılacak ve ağır hasarlı yapıların yeniden yapılanma sürecinde oluşan 1.Grup ve 2.Grup detayları (Yazar Görgülü tarafından hazırlanmıştır, 2023)

7269 sayılı Yasa kapsamında inşa edilen afet konutları planlama aşamasından teslim aşamasına kadar deprem tehlikesi göz önünde bulundurulmuş hareket edilmiştir. Ancak Mansuroğlu, Manavkuyu ve Salhane Mahalleleri'nde inşa edilen afet konutlarında arsa kısıtından dolayı yapı yaklaşma mesafelerinin azalması olası depremlerde yeni bir tehlike unsuru yaratma durumu önemli bir detaydır. Bayraklı Rezerv Alanı'nda bu anlamda dikkat çeken bir durum bulunmamaktadır.

1.Grupta yer alan hak sahiplerine ait hasarlı konutların yıkılmasıyla birlikte arsa payına dönüşen haklar yine aynı konumda Rezerv Alanı ilan edilip afet konutlarının inşa edilmesiyle tazmini gerçekleştirilmiştir. Ancak 2.Grup için farklı bir durum söz konusudur. Bu gruptaki hak sahipleri için yerinde dönüşüm gerçekleştirilememiş ve farklı bir konumda

belirlenen Bayraklı Rezerv Alanı'ndan üst haklarının tazmini sağlanmış tır. Bu noktada 2.Grupta yer alan hak sahiplerinin hasarlı yapılarındaki mülkiyet hakları ile Bayraklı Rezerv Alanı'ndan sunulan mülkiyet hakkı ilişkilendirilmemiş olup hasarlı yapılarının yıkılmasıyla birlikte arsa payına dönüşen hakları da saklı kalmıştır. Arsa payına dönüşen hakları için 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanuna göre yeniden kat mülkiyetinin kurulması gerekliliği oluşmakta ve tıpkı orta hasarlı yapılar için uygulanan 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşüm sürecinin önü açılmaktadır. Dolayısıyla 1.Gruptaki hak sahipleri tek olan mülkiyet haklarının karşılığını almışken, 2.Gruptaki hak sahiplerinin de afet öncesinde mülkiyet hakkı tek iken afet sonrasında iki mülkiyet hakkı edinmelerinin yolu açılmıştır. Gelineen noktada *afet sonrası* yeniden yapılanma sürecinin 7269 sayılı Yasa ile yürütülmesi öngörülmüşken *afet öncesinde* afete hazırlıklı olmak, afet riskini azaltmak üzere yürürlüğe giren 6306 sayılı Yasa ile deprem sonrasında yıkılan, acil yıkılacak veya ağır hasar gören yapılar için ikinci bir yapılaşma desteği sunulmuştur. Bu yaklaşım Kanun'un amacıyla uyumsuzdur. Aynı zamanda yeniden yapılanma sürecinde yıkılmış, acil yıkılacak ve ağır hasarlı yapı grubunun kendi içinde adil ve hakkaniyetli bir uygulama olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Orta hasarlı yapılar için 7269 sayılı Yasa kapsamında onarım ve güçlendirme kredisi verilmektedir. Ancak İzmir Depremi'nde bölgenin depremselliği, zemin yapısı, mevcut yapıların çoğunun günümüzdeki mühendislik anlayışına uygun inşa edilmemiş olması ve böyle yapılar gelecekte yaşanabilecek olası depremlerde hasarlı konutlar içinde çoğunluğu oluşturduğundan riski artıracığı düşüncesiyle bu yapılar ağır hasarlı olarak kabul edilmiş ve yıktırılmalarına karar verilmiştir. Yıkıtılan yapılar hak sahipleri tarafından kendi olanaklarıyla 6306 sayılı Yasa kapsamında kentsel dönüşüm uygulaması ile yeniden inşa edilmektedir. Ancak Türkiye'nin 2021 yılından itibaren içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve artan inşaat maliyetleri sebebiyle müteahhitler proje üstlenmekte çekimser kalmışlar, sözleşme yapanlar dahi ek bedeller talep etmek durumunda kalmışlardır. Beklenen seyirde ilerlemeyen kentsel dönüşümü hızlandırmak düşüncesiyle bölgede plan değişikliği yoluyla emsal artırımı yapılmıştır. Bu durum müteahhitlerin yapılarındaki haklarını artırmış ancak hak sahiplerinden istediği bedeli azaltmaya yetmemiştir. Yapılan emsal artırımı sonucu bölgedeki konutların kat sayıları sekizden ona çıkarılırken aynı depremin yapılanma sürecinde afet konutları için emsal değerleri azaltılarak kat sayıları sekizden beş-altı düzeylerine düşürülmüştür. Bir

tarafıta emsal değeri azaltılırken, diğeri tarafıta emsal değeriinin artırılması deprem riski açıısından çelişkili olarak değerlendirilmektedir.

Orta hasarlı yapı grubundaki bir kısım hak sahibi depremden sonra barınma ihtiyaçlarını konut kiralayarak karşılarken 6306 sayılı Yasa kapsamında kira desteğini tercih etmişlerdir. Ancak araştırmanın yapıldığı sırada geçen üç sene içinde konutları tamamlanamadığından 18 ay ile sınırlı olan kira desteğinin sona ermesiyle hem kira hem de kentsel dönüşüm için müteahhite büyük meblağlar ödemek durumunda kalmışlardır. Öte yandan kentsel dönüşüm kredisi kullanma düşüncesiyle kira desteğinden faydalanmayan grubun içinde bir kesim 70 yaş sınırını aşmaları sebebiyle kredi de kullanamamışlardır. Bu noktada orta hasarlı yapılardaki hak sahiplerine 7269 sayılı Yasa yerine 6306 sayılı Yasa kapsamında sınırlı destek sağlanması bu kanunların amaçları ve işlevlerine uygun olarak değerlendirilmemektedir. Afete hazırlık ve risk azaltma amaçlı olan 6306 sayılı Yasa'nın deprem sonrası yıkımı gerçekleştirilen orta hasarlı yapılara uygulanması Eşitlik İlkesi'yle de bağdaşmamaktadır. Depremde esnasında yıkılan ve deprem sonrası yapı güvenliği olmadığı için yıktırılan yapılara ek olarak orta hasarlı yapıların yeniden yapılanmasının 7269 sayılı Yasa kapsamında yürütülmesi Kanun'un işlevine en uygun çözüm olacaktır.

Sonuç olarak afet sonrası yeniden yapılanma faaliyetlerinin yürütülmesinde depremde yıkılan, acil yıkılacak olarak belirlenen ve ağır hasar gören yapılara 7269 sayılı Yasa uyarınca sağlanan desteklerin, orta hasarlı olarak belirlense de onarım ve güçlendirme çalışmalarının yapı güvenliği açısından yeterli ve mümkün olmadığı durumlarda ayırım gözetilmeden uygulanmasının, en başta adaletin temeli olan Eşitlik İlkesi ile insan hakları bakımından gerekli olduğu bu çalışmada ortaya çıkmıştır. Afet sonrası yeniden yapılanma politikalarında ve yasada bu doğrultuda yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Extended Abstract

Legal Regulations and Implementation Possibilities in Türkiye Within the Scope of Post-Earthquake Reconstruction: 30.10.2020 İzmir Earthquake Example⁹

Berna Görgülü¹⁰

ORCID: 0009-0009-7246-7615

Prof. Dr. Ali Türel¹¹

ORCID: 0000-0002-2881-305x

Türkiye's geographical location, influenced by the Eurasian and Arabian Tectonic Plates, situated within the Alp-Himalayan Seismic Belt, and home to several fault lines including the North Anatolian Fault, the East Anatolian Fault, and many others in the Aegean Sea region. These fault lines inevitably bring earthquake hazards. Earthquakes not only threaten fundamental and vital rights but also occur suddenly and beyond the control of individuals. These phenomena do not affect the total population but its specific segments, resulting in life-threatening losses and damage to the built environment.

The process of compensation for damage to the built environment varies according to property rights and the condition of the structures involved. In the aftermath of the İzmir Earthquake of 30 October 2020, reconstruction of the damaged buildings was undertaken under two different legal frameworks. This study focuses on the post-earthquake reconstruction efforts in the Bayraklı District of İzmir, specifically examining the suitability of the legal transformation tools used in rebuilding damaged housing.

The research covers the period between October 2020 and April 2023, using the interview survey method to collect data. Findings from the survey focus on the demographic profile of property owners, characteristics of the damaged housing, post-earthquake assistance received, and

⁹This study was produced from the master's thesis titled "Evaluation of Legal Regulations Regarding Natural Disasters in Türkiye in Relation to Welfare State Principles within the Scope of İzmir Bayraklı Earthquake", which was submitted to Çankaya University, Institute of Science and Technology, Department of City and Regional Planning in 2023.

¹⁰ Urban Planner Msc., Ankara University, Department of Real Estate Development and Management, E-mail: brngorgulu@ankara.edu.tr

¹¹ Prof. Dr., Çankaya University, Department of City and Regional Planning, E-mail: aliturel@cankaya.edu.tr

reconstruction activities for collapsed, severely damaged, and moderately damaged buildings. This study provides some unique insights into the reconstruction process and is expected to be important for future reconstruction efforts following similar disasters.

The survey carried out as a part of the study revealed several findings. The relevant provisions of Law No. 7269 on Measures and Assistance for Disasters Affecting Public Life (1959) were applied to buildings classified as collapsed, requiring urgent demolition, or severely damaged. In the Bayraklı district, particularly in the Mansuroğlu, Manavkuyu, and Salhane neighborhoods, the affected residents in the most damaged areas were offered on-site transformation through the allocation of reserve areas where property rights were compensated (Group 1). The remaining residents (Group 2) were relocated to the Bayraklı Reserve Area at some distance from the location of the damaged property. Permanent housing for both groups was built by the Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change through its attached organization the Housing Development Administration (TOKİ). The property rights of Group 2 were compensated by the provision of emergency housing in the Bayraklı Reserve Area. However, the property rights related to their damaged properties were not linked to the property rights related to the disaster housing built for them in the Bayraklı Reserve Area; instead, these rights remained intact. Their property rights in the plots of damaged housing are re-established on their names under the Condominium Ownership Law No. 634. They are expected to build new housing on this land in place of the damaged buildings by enjoying the subsidies provided within the scope of Law No. 6306. Therefore, while Group 1 owners/beneficiaries received compensation for their single ownership rights as newly built housing, Group 2 owners received dual ownership rights after the disaster.

In the case of moderately damaged buildings, Law No. 7269 provides loans for strengthening buildings and homes within one year. However, because of the seismic activity in the region, the soil characteristics, and outdated construction methods and engineering standards that were used for the construction of many moderately damaged existing buildings, the strengthening approach was not chosen; instead, those buildings were pulled down within one year. However, owners of those houses were not included within the scope of Law No.7269 to provide newly built homes; instead offered some limited support under Law No. 6306, in the forms of either 18 months of rent support or interest rate subsidy to urban

transformation loans that they can get from banks. Some property owners opted for rent subsidies to meet their housing needs. However, at the time of the study (April 2023), neither the urban transformation process was completed nor had the rent subsidy been extended beyond 18 months. As a result, these individuals were forced to pay rent while also having to cover large payments to the contractors of the construction of their buildings. For those who chose the urban transformation credit option, the opportunity for rent support was not available, and some individuals, particularly those over the age of 70, were unable to access the credit. By April 2023, disaster housing built under Law No. 7269 was nearing completion, but the number of buildings completed through urban transformation under Law No. 6306 was minimal. It was observed that owners of moderately damaged buildings had fewer resources and faced slower reconstruction processes than those with severely damaged or collapsed buildings.

In conclusion, the reconstruction process under Law No. 7269 is applied to destroyed or pulled down heavily damaged buildings by a natural disaster (the earthquake in the Izmir Bayraklı case). Owners/ beneficiaries of those homes and workplaces are offered newly built housing/workplaces or finance to acquire new ones of their choice. The loan is tax-free, repayment begins 2 years after getting the keys to houses/workplaces and has to be repaid in 10 years.

Moderately damaged buildings in the same earthquake-hit area, on the other hand, were decided not to be repaired or strengthened due to safety concerns and were pulled down at the end of one year. New houses were not built for the owners/beneficiaries of these houses within the scope of Law numbered 7269, instead, they were taken to the scope of the urban transformation legislation, numbered 6306 which involves limited financial support from the Government. Owners/beneficiaries have great difficulties in financing the cost of rebuilding their houses by contractors and in managing the construction activities.

This study highlights post-disaster reconstruction activities within the scope of Law No. 7269 for collapsed, urgently demolished, or unuseable severely damaged buildings. It was found that a similar approach to providing assistance in rebuilding formerly defined as moderately damaged buildings, is necessary for equity and human rights principles. For this reason, new provisions in the legislation on disaster mitigation policy are needed.

Reversing the initial decision of moderate damage with unrepairable, and pulling down those buildings one year after the earthquake without providing new housing to their owners/beneficiaries is against the equality principle and can be termed as an unjust policy. Those people are diverted to apply to get limited support in connection to Law No. 6306, although the aim of this Law is preparing the building stock for disasters and risk reduction, rather than on mitigation after disasters.

To conclude this study, it is recommended to include unrepairable moderately damaged buildings within the scope of Law No. 7269 in order to apply the same mitigation policies for buildings that were destroyed by natural disasters.

Kaynakça/References

- Ateş, T. ve Karataş, L. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler. M. Öztürk ve M. Kırca (Edt.), *6 Şubat 2023 Depreminde Sonra Hasar Tespit Çalışmalarında İzlenen Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (ss. 143-181). Özgür Yayınları.
- Bikçe, M. (2015). *Türkiye'de Hasara ve Can Kaybına Neden Olan Deprem Listesi (1900-2014)*, 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı. İzmir, Türkiye.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023a), *E-Plan Otomasyon Sistemleri*. <https://e-plan.gov.tr/e-plan/html/acikPlanlar.html>.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023b), *İzmir'de Depremzedeler İçin İnşa Edilen 4 Bin 602 Konut Tamamlandı*. <https://www.csb.gov.tr/izmirde-depremedeler-icin-insa-edilen-4-bin-602-konut-tamamlandi-bakanlik-faaliyetleri-38490>.
- Çoban, H. (2019). Afet sonrası iyileştirme planı hazırlanması. *Resilience*, 3(2), 239-246.
- Gökçe, O. ve Tetik, Ç. (2012). *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*. AFAD Yayınları.
- Halk Konut. (2023). *Halk Konut Nedir?*. <https://www.halkkonut.org/>
- İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014, Nisan 14), *Hasar Tespit Genelgesi ve Ekleri*. chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/Genelge/Hasar_Tespit_Genelgesi_ve_Ekleri.pdf
- İzmir Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü. (2020). <https://izmir.afad.gov.tr/afetzedeler-icin-7269-sayili-kanun-kapsaminda-soru-ve-cevap>.
- Kadioğlu, M. (2008), *Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*. Marmara Belediyeler Birliği.

- Karaman Toprak Z. (2016). Afet yönetimine giriş ve Türkiye’de örgütlenme. Zerin Toprak Karaman. Editör & Asuman Altay. Editör, *Bütünleşik afet yönetimi* içinde, (ss. 1-37). İzmir, İlkem Ofset ve Dijital Baskı.
- Oktay, F. (2017). Afet Yönetimi. Erişim Nisan 18, 2023, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/afet_yonetimi.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ). (2021a). *İzmir İli Bayraklı İlçesi Rezerv Yapı Alanında Kalan Salhane Mahallesi 25220 Ada 1,4 ve 5 Parseller, 25279 Ada 1 Parsel ve Bir Kısım Tescil Harici Alana İlişkin 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/izmir/icerikler/bayrakli-1-nolu-rezerv-alani-20210126104804.rar>.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ). (2021b). *İzmir İli Bayraklı İlçesi Rezerv Yapı Alanında Kalan Manaokuyu Mahallesi 3789 Ada 1 ve 2 Parseller İle 54 Ada 159 Parşele İlişkin 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/izmir/icerikler/bayrakli-4-5-6-7-20210126124318.rar>.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ). (2021c). *İzmir İli, Bayraklı İlçesi, Mansuroğlu ve Salhane Mahallelerinde Bulunan Rezerv Yapı Alanında Kalan Muhtelif Parseller ve Bir Kısım Tescil Harici Alana İlişkin 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/izmir/icerikler/plan-aciklama-raporu-20210507165334.pdf>.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ). (2021ç). *İzmir İli Bayraklı İlçesi Rezerv Yapı Alanında Kalan Manavkuyu ve Mansuroğlu Mahallelerinde Bulunan Muhtelif Parsellere İlişkin 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/izmir/icerikler/bayrakli-4-5-6-7-20210126124318.rar>.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ). (2021d). *İzmir İli, Bayraklı İlçesi, Bayraklı Mah. Rezerv Yapı Alanının Bir Kısımına İlişkin 1/5000 Ölçekli İlave ve Revizyon Nazım İmar Planı Plan Açıklama Raporu*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/izmir/icerikler/bayrakli_taslak-nazim-rapor_5000-20210820154018.pdf
- Toprak Karaman, Z. (2016). Bütünleşik Afet Yönetimi. Z. Toprak Karaman ve A. Altay (Edt.), *Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye’de Örgütlenme* (ss. 1-37). İlkem Ofset ve Dijital Baskı.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), 2024. <https://www.undrr.org/>

Berna Görgülü

Lisans eğitimini 1999-2004 yılları arasında Selçuk Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama bölümünde tamamlamıştır. Mezuniyetinden sonra yurtiçinde ve yurtdışında planlama projelerinde görev yapmıştır. Yüksek lisans (2023) derecesini Çankaya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında almıştır. Tez aşamasında olduğu ikinci yüksek lisans derecesini Ankara

Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı'nda tamamlamak üzeredir. Görgülü; şehir planlama, afet yönetimi, gayrimenkul finansı alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

She completed his undergraduate education at Selçuk University, Department of Urban and Regional Planning, between 1999-2004. After his graduation, she worked in planning projects at domestic and abroad. He received his master's degree (2023) from Çankaya University, Institute of Science and Technology, Department of City and Regional Planning. She is about to complete his second master's degree, which is at the thesis phase, at Ankara University, Institute of Science and Technology, Department of Real Estate Development and Management. Experienced; she works in the fields of urban planning, disaster management and real estate finance.

E-posta: brngorgulu@ankara.edu.tr

Ali Türel

Lisans eğitimini 1964-1968 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans (1968-1972) derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında tamamlamasının ardından University Of London (The London School Of Economics And Political Science (1972-1979) doktora derecesini almıştır. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliğinden emekli olmuş, şu an Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Türel; şehir planlama, şehir ekonomisi ve ulaşım planlaması alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

He completed his undergraduate education at Middle East Technical University, Department of Urban and Regional Planning, between 1964 and 1968. After completing his master's degree (1968-1972) at Middle East Technical University, Institute of Science, Department of City and Regional Planning, he received his doctorate degree from University Of London (The London School Of Economics And Political Science (1972-1979). METU City and Region Türel retired from the Department of Planning and currently works as a faculty member in the Department of City and Regional Planning at Çankaya University; he works in the fields of urban planning, urban economy and transportation planning.

E-posta: aliturel@cankaya.edu.tr

Kentsel Dönüşüm Projelerinde Finansman Yaklaşımları: Değer Artışının Kamuya Aktarılması

Muhammed Said Yılmaz¹
ORCID: 0000-0002-5419-3018

Harun Tanrıvermiş²
ORCID: 0000-0002-0765-5347

Öz

Bu çalışma, bireysel ve toplumsal değişimin mekana yansımalarının kentsel mekanın dönüşümünü gerektirdiği gerçeğinden hareketle, kentsel dönüşüm projelerinin finansman sorunlarının çözümüne odaklanmaktadır. Bu çerçevede kentsel dönüşüm projelerinin finansmanı için Değer Artışının Kamuya Aktarılması (Land Value Capture - LVC) politikalarının rolünü incelemektedir. Kentsel dönüşüm, ekonomik, sosyal, çevresel ve mekansal boyutlarıyla karmaşık bir süreç olarak ele alınmakta ve finansal sürdürülebilirlik sağlanmadığı durumlarda etkinliği sınırlı kalmaktadır. LVC politikaları, kamu müdahaleleri sonucu gayrimenkul değerinde meydana gelen artışların toplumsal faydaya dönüştürülmesini amaçlayan bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada, Brezilya'daki Porto Maravilha projesi bir örnek olay olarak analiz edilmekte ve bu deneyimden yola çıkarak Türkiye bağlamında LVC politikalarının uygulanabilirliği değerlendirilmektedir. Porto Maravilha örneğinde, yapılaşma hakkı sertifikaları gibi yenilikçi finansman araçları, ekonomik sürdürülebilirliği desteklerken toplumsal faydanın da arttırılabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de parçalı mülkiyet yapısı, gönüllü katılım eksikliği ve kamu kaynaklarının yetersizliği gibi faktörlerin LVC politikalarının uygulanabilirliğini sınırladığı görülmektedir. Çalışma, LVC politikalarının etkinliği için ekonomik sürdürülebilirliğin yanı sıra mekansal adalet ve sosyal eşitlik ilkelerine de odaklanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Değer artış payı uygulamasının kentsel dönüşüm projelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi, Türkiye'deki projelerin maliyetlerini azaltırken sosyal etkilerini artırabilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca, sosyal düzenlemeler ve düşük gelirli grupların konut ve altyapı erişimini destekleyen politikaların, projelerin toplumsal kabulünü artırabileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışma, LVC politikalarının kentsel dönüşüm projelerinde uygulanabilirliğini arttırmak için politika önerileri sunarak hem teorik hem de pratik katkılar sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm projeleri, değer artışının ölçülmesi, değer artışının kamuya aktarılması, vergilendirme ve Porto Maravilha Projesi

¹ Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: mhsyilmaz@ankara.edu.tr

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-posta: tanrivermis@ankara.edu.tr

Financing Approaches in Urban Transformation Projects: Land Value Capture

Muhammed Said Yılmaz³
ORCID: 0000-0002-5419-3018

Harun Tanrıvermiş⁴
ORCID: 0000-0002-0765-5347

Abstract

This study focuses on addressing the financial challenges of urban transformation projects, based on the premise that the reflection of individual and societal change in space necessitates the transformation of urban areas. Within this framework, it examines the role of Land Value Capture (LVC) policies in financing urban transformation projects. Urban transformation is conceptualized as a complex process encompassing economic, social, environmental, and spatial dimensions, and its effectiveness becomes limited when financial sustainability is not ensured. LVC policies are highlighted as a mechanism designed to transform the increases in property values resulting from public interventions into societal benefits. The study analyzes Brazil's Porto Maravilha project as a case study and uses this experience as a basis for evaluating the applicability of LVC policies in the Turkish context. The Porto Maravilha example demonstrates that innovative financing instruments, such as development rights certificates, can support economic sustainability while simultaneously enhancing societal benefits. However, it is observed that factors such as fragmented property ownership, lack of voluntary participation, and insufficient public resources limit the applicability of LVC policies in Turkey. The study emphasizes that for LVC policies to be effective, they must focus not only on economic sustainability but also on the principles of spatial justice and social equity. Expanding the scope of the value increment tax to include urban transformation projects has the potential to reduce project costs in Turkey while increasing their social impact. Furthermore, it is suggested that social regulations and policies aimed at improving access to housing and infrastructure for low-income groups can enhance the societal acceptance of these projects. In this context, the study seeks to provide policy recommendations to improve the applicability of LVC policies in urban transformation projects, offering both theoretical and practical contributions.

Keywords: *Urban transformation projects, measurement of increment of land value, land value capture, taxation and Porto Maravilha Project*

³ Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-mail: mhsyilmaz@ankara.edu.tr

⁴ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-mail: tanrivermis@ankara.edu.tr

Giriş

Kentsel dönüşüm, yapılı çevrenin sürdürülebilir ve yaşanabilir bir mekana dönüştürülmesi için kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle düzensiz kentleşme, riskli yapı stoku ve plansız alanların, dönüşüm projelerini gerekli kılmasının yanında kentsel dönüşüm projeleri kentlerin uzun vadeli gelişimi için stratejik bir fırsat haline getirmiştir. Ancak, bu projelerin yüksek maliyeti ve sınırlı kamu kaynakları, dönüşüm süreçlerinin uygulanabilirliği açısından ciddi zorluklar ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Değer Artışının Kamuya Aktarılması (Land Value Capture – LVC) politikaları, kentsel dönüşüm projelerinde sürdürülebilir finansman sağlamak için önemli bir çözüm olarak görülmektedir.

LVC politikaları, kamu müdahaleleri veya yatırımları sonucunda gayrimenkul değerlerinde meydana gelen artışların kamuya aktarılmasını hedeflemektedir (OECD, Lincoln Institute of Land Policy, & PKU-Lincoln Institute Center, 2022). Bu politikaya göre, bireylerin özel mülkiyetlerinde meydana gelen "kazanılmamış" (unearned) ya da "düşüş" (windfall) değer artışları, toplumsal yarar ilkesine uygun olarak yeniden kamu hizmetlerine yönlendirilmelidir (Alterman, 2012; Hong & Brubaker, 2011). Bu yaklaşım, gayrimenkul sahiplerinin kendi müdahaleleri dışındaki değer artışlarının ayrıştırılmasını ve mekansal adaletin sağlanmasını temel almaktadır (Vejchodská, Hartmann, ve Alterman 2023). LVC politikaları hem kamu yatırımlarının finansmanını sağlamak hem de kentlerdeki sosyal, ekonomik ve çevresel sorunların çözümüne katkı sunmak açısından önem taşımaktadır (Smolka, 2013; OECD vd., 2022).

Smolka (2013)'ya göre, LVC politikası belirli aşamalardan oluşmaktadır. İlk aşamada, kamu müdahalesi sonucunda özel mülkiyete konu taşınmazlarda değer artışı meydana gelir. Bu artışın vergilendirilmesi veya kamuya aktarılması süreci, söz konusu değerlerin topluma yeniden kazandırılmasını sağlar. Değer artışlarının kamuya aktarılması sürecinde elde edilen gelirler, değer artışına neden olan müdahalelerin veya yeni kamu yatırımlarının finansmanında kullanılabilir. Bununla birlikte, gayrimenkul sahiplerinin kendi müdahaleleri ile oluşan değer artışları LVC kapsamı dışında tutulmaktadır (Hong & Brubaker, 2011).

Türkiye özelinde hızlı kentleşme sürecinin kontrolsüz ve plansız büyümeye neden olması, kentsel dönüşüm projelerini yalnızca fiziksel yenileme değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal dönüşüm araçları olarak

önemli kılmaktadır (Aslan Okat & İnce Dağdal, 2021). Ancak, dönüşüm projelerinde parçalı mülkiyet yapısı ve finansman kaynaklarının sınırlılığı, gönüllü katılımın sağlanamaması gibi zorlukları beraberinde getirmektedir (Aliefendioğlu & Tanrıvermiş, 2015; Tanrıvermiş vd., 2017). Canelas ve Noring (2022) dönüşüm projelerinde arazi ve arsa değerlerinde meydana gelen artışların eşgüdümlü bir şekilde yeniden dağıtılmasının ve kamu kesiminin rolünün açık bir şekilde tanımlanmasının önemine dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, kentsel dönüşüm projelerinde değer artışının kamuya aktarılması sürecinde tercih edilen yöntemler uluslararası uygulama örnekleri üzerinden ele alınmaktadır. Özellikle Porto Maravilha projesi üzerinden, LVC politikalarının hem finansman hem de kentsel sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Türkiye bağlamında, kentsel dönüşüm projelerinin parçalı mülkiyet yapısı, gönüllü katılım eksikliği ve kamu mali kaynaklarının sınırlılığı gibi zorlukları göz önüne alındığında, LVC politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Değer Artışının Kamuya Aktarılması Yöntemleri

Değer artışının kamuya aktarılması yöntemlerinin taksonomisini oluşturabilecek belirgin bir ayırım yapmak zordur. Bunun sebebi yöntemlerin uygulandığı ülkelerin farklılık gösteren yönetim yapıları, tarihsel gelişimleri, özgün özellikleri ile vergilendirme, planlama ve mülkiyet kavramlarının yasal karşılıklarındaki çeşitlilik olarak görülmektedir (OECD vd., 2022; Vejchodská vd., 2023). LVC yöntemlerini genel olarak vergi ve benzeri mali yükümlülükler ile makro, dolaylı veya yatırım odaklı değer artışının kamuya aktarıldığı yöntemler olarak sınıflandırmak mümkündür. Makro, dolaylı veya yatırım odaklı değer artışının kamuya aktarıldığı yöntemler, arazi yönetimi, imar planlama gibi uygulamaları içermektedir (Alterman, 2012; OECD vd., 2022; Peterson, 2009; Suzuki, Murakami, Hong, & Tamayose, 2015).

Yöntemler içerikleri açısından incelendiğinde birbirleri ile birçok benzer özellikleri barındırdığı gözlemlenmektedir. Örneğin Kolombiya’da kullanılan “iyileştirme vergileri (contribución de valorización)” altyapı harcamalarına katılım payı uygulamasına benzer bir uygulamadır. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) uygulanan “özel de-

ğerlendirme/vergilendirme bölgeleri (special assessment districts)” benzer şekilde altyapı yatırım maliyetleri için kullanılmaktadır. Her iki yöntem de kamu yatırımlarının maliyetinin paylaşılması üzerine kuruludur. “İyileştirme vergileri” uygulamasında altyapı yatırım kararı kamu idareleri tarafından verilmektedir. Ancak “özel değerlendirme bölgeleri” uygulamasında altyapı yatırım kararı için yatırım etki alanında yaşayan insanların onayına ihtiyaç duyulmaktadır. Vatandaşların onayı alındığı için, maliyetlere karşılık yapılacak ödemeler de bir anlamda güvence altına alınmaktadır. Yerel yönetim bu ödemelere dayanarak borçlanabilmektedir. Gelecekte toplanacak harçlar, altyapı yatırımları için gerçekleştirilen borcun ödenmesi için kullanılmaktadır (Ochoa, 2011; Peterson, 2009). Bununla birlikte; Polonya’da “kamuya açık yolların inşaatı veya yeniden inşası (budowa lub przebudowa dróg publicznych)” olarak adlandırılan uygulama altyapı harçları kapsamında değerlendirilirken, içeriği ve uygulama biçimi ele alındığında altyapı maliyetlerinin paylaşılması ile benzer yönleri bulunmaktadır. Yöntem maliyetlerin paylaşılması prensibinin aksine, yaşanan değer artışı nedeniyle geliştiriciler/malikler için ayrıca bir yükümlülük oluşturmaktadır. Değer artışından yarar sağlayanlardan yolların yapılması talep edilmektedir. Bu kavram ve uygulama ilişkisine bir örnek olarak değerlendirilebilir (Gdesz, 2010).

LVC yöntemlerini uygulamaların amacı, uygulama şekli ve çıktılarına göre sınıflandırmak mümkündür. Alterman (2012) değer artışının kamuya aktarılması yöntemlerini makro, dolaysız ve dolaylı değer artışının kamuya aktarılması olarak sınıflandırmıştır. Diğer taraftan, Suzuki vd. (2015) bu sınıflandırmayı vergi ve benzeri araçlar ile değer artışının kamuya aktarılması ve yatırım odaklı değer artışının kamuya aktarılması olarak sınıflandırmaktadır. Suzuki vd. (2015) bu ayrımı kamu finansmanı açısından değerlendirirken, Alterman (2012) söz konusu ayrımı uygulamaların amacı odaklı değerlendirmektedir. OECD vd. (2022) tarafından yapılan sınıflandırmada ise emlak vergisi, kamu özel işbirlikleri (KÖİ) ve vergi artış finansmanı (Tax Increment Financing – TIF) uygulamalarının amaçları ve özgülleme nedenleri açısından değer artışının aktarılması gayesi barındırmadığı için LVC yöntemleri arasında değerlendirilmemiştir. Çalışma kapsamında incelenen yöntemler, kentsel dönüşüm uygulamaları bağlamında ele alındığından değer artışının kamuya aktarılması sürecinde yararlanılabilecek tüm yöntemlerin ele alınması gayesi ile (i) kamu finansmanı uygulamaları içinde vergi ve benzeri mali araçlar, (ii) arazi yönetimi ve planlama uygulamaları perspektifinde arsa/arazi düzenlemesi

ve yapılaşma hakkına ilişkin uygulamalar ve (iii) kamu kesiminin süreç içerisinde aktif yer aldığı “stratejik arazi yönetimi” uygulamaları olarak bir ayrıma gidilmesinin çalışma bağlamında doğru olacağı değerlendirilmiştir. Stratejik arazi yönetimi uygulamaları arsa üretimi, fiyat kontrolü, gecekondular ve gecekondular benzeri yasal olmayan yerleşimlerin kontrolü gibi amaçlar doğrultusunda uygulanan kamulaştırma, arsa satışı, üst hakkı tesisi veya kiralama, gayrimenkul ve proje geliştirme ile kamu özel işbirliklerini içermektedir (Alterman, 2012; OECD vd., 2022; Suzuki vd., 2015).

Vergi ve benzeri mali yükümlülükler

Vergi ve benzeri mali yükümlülükler aracılığıyla değer artışının kamuya aktarılması yöntemleri arasında en belirgin yöntem yıllık emlak vergileridir. Emlak vergisinin yanında kamu kesiminin belirli hizmet veya imar izinleri nedeniyle aldığı harçlar, şerefiye vergileri ve altyapı harcamalarına katılım payları da değer artışının vergilendirilmesi veya ilgili kamu hizmet yatırımlarının maliyetinin paylaşımı esasına dayanmaktadır. Emlak vergileri, vergi matrahının belirli dönem aralıkları ile tespit edildiği ve gayrimenkullerin gerçek piyasa değerini yansıttığı koşullarda etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, değer artışının arsa üzerinde etkisinin daha belirlenebilir ve daha etkin olması nedeniyle arsa ve arsa üzerindeki yapıların ayrı olarak değerlendirilerek, ayrı oranda vergilendirilmesi önerileri de yer almaktadır (Güneş, Aliefendioğlu, & Keskin, 2022). Bu önerinin arkasında üzerinde yer alan yapılardan bağımsız olarak, arsaların değere etki eden çevresel faktörlerden daha fazla etkilenmesi gösterilmektedir (Dye & England, 2009, 2010).

Harç ve benzeri mali yükümlülükler içeriklerine göre çeşitli şekillerde kategorize edilebilir. İlk ayırım; yatırım maliyetinin paylaşımı esasına dayalı veya oluşan değer artışının vergilendirilmesine yöneliktir. Bu uygulamalarda değer artışının kamuya aktarılması aynî veya nakdî olarak gerçekleştirilebilmektedir. Harç ve benzeri mali yükümlülükler, belli bir yatırım kararı veya müdahale sonrasında ilgili müdahale nedeniyle bir defaya mahsus alınmaktadır. Diğer bir ayırım, değer artışının kamuya aktarılması uygulamalarında vergilendirme işleminin zorunlu veya gönüllük esasının benimsenmiş olmasına göre değişmektedir. “Altyapı harçları” genellikle etkilenen bölgelerde gayrimenkul sahiplerinden zorunlu olarak alınırken, “geliştirici yükümlülükleri” uygulamalarında geliştirme izni ve

onayı sürecinde belirli haklar veya ek kamu altyapısı ve hizmetlerinin maliyetlerini karşılamak için sosyal konut üretimi veya bazı altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi beklenmektedir (Mittal & Berson, 2022).

Altyapı harçları, kamu kesiminin yaptığı altyapı yatırımları sonucunda arsa / arazilerde meydana gelen değer artışının, maliyetlerin paylaşılması ile kamuya aktarılmakta ve finansman sağlanmaktadır. Altyapı harçları çoğunlukla ulaşım altyapı yatırımları için uygulanmaktadır. Bununla birlikte, kamu hizmetleri ve kamusal alanların oluşturulması için kullanılmaktadır. Söz konusu yatırımlar, kentte ihtiyaç duyulan kent yaşamının devam ettirebilmesi için gereken altyapı yatırımlarını kapsamaktadır (Peterson, 2009). Harç miktarı; yatırım maliyetinin paylaşılması veya oluşan değer artışı nedeni ile sağlanan faydaların hesaplanması ile belirlenmektedir. Ancak, uygulamada genellikle altyapı maliyetlerinin paylaşımı esas alınmakta, vergilendirme aynî veya nakdî olabilmektedir. Nakdî uygulamalarda; vergi elde edilen arazi değeri avantajının miktarına bağlı olmaktadır. Ödemeler tek seferlik veya vadeli olarak gerçekleştirilebilmektedir. Altyapı harçlarına ilişkin olarak; Türkiye’de uygulanan harcamalara katılım payı uygulaması örnek olarak gösterilebilir. Yol, su tesisleri, kanalizasyon harcamalarına katılım payı maliyetin paylaşımı esasına dayalı gerçekleştirilen bir uygulamadır. Ancak uygulama kapsamında paylar gayrimenkullerin emlak vergisi değerinin %2’si ile sınırlandırılmış olması ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanıp sağlanmayacağı açısından soru işareti oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu payların tespiti karmaşıklığı yöntemi değer artışının kamuya aktarılması açısından yetersiz kılmaktadır (Tuna, Demir, & Töremen, 2021).

Şerefiye vergileri, kamu müdahalesi sonrası oluşan değer artışının müdahale sonrasında tespit edilerek vergilendirildiği bir uygulamadır. Ancak, kamu müdahalesinin etki alanının ve değer artışı miktarı belirlenmesi gibi zorlukları barındırması nedeniyle günümüzde şerefiye vergisi benzeri uygulamalar çoğunlukla tercih edilmemektedir. İngiltere’de Şerefiye vergisi (betterment levy) (Alterman, 2012), Kolombiya’da Değerlendirme Katkısı (contribución de valorización – CV) (Ochoa, 2011) ve Türkiye’de Değerlenme/Şerefiye Vergisi (Ersoy, 2022) uygulamaları yürürlükten kaldırılmıştır.

Geliştirici yükümlülükleri yeni gelişim bölgeleri veya arsalar üzerinde gerçekleştirilecek inşaat faaliyetleri sonrasında ortaya çıkacak yapılı çevre için gerekli teknik altyapının maliyetinin karşılamak ve sağlanan faydaların paylaşılması amacıyla uygulanmaktadır. Geliştirici yükümlülükleri,

altyapı maliyetinin paylaşılması prensibiyle genellikle proje ve etki alanında gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi için uygulanmaktadır (Walters, 2012). Yükümlülükler nakdî veya aynî katkılardan oluşabilir. Bazı ülke örneklerinde geliştiricilerin projelerinin onaylanması karşılığında erişilebilir konut inşa etmeleri zorunlu tutulmaktadır. Kapsayıcı planlama kavramı içinde değerlendirilen erişilebilir konut (affordable housing) üretimi geliştiricinin bir tür sosyal yükümlülüğü olarak değerlendirilmektedir. Altyapı vergileri/harçlarından farklı olarak geliştirici yükümlülükleri, özel geliştiriciler ile arazi sahiplerinin inisiyatifiyle de gerçekleştirilebilir. Kamu otoritesi ve geliştiriciler arasında yasal olarak belirlenmiş koşullara göre müzakere edilerek belli yükümlülükler belirlenebilir (OECD vd., 2022). İngiltere’de, geliştirici yükümlülükleri kapsamında “Toplumsal (Ortak) Altyapı Harcı (The Community Infrastructure Levy – CIL)” değer artışının kamuya aktarılması ve gerekli görülen altyapı yatırımların maliyetlerinin karşılanması amacıyla alınmaktadır. Zorunlu bir uygulama olmayan CIL almayı tercih eden yerel yönetimler yerel ve ulusal düzeyde bazı sorumlulukları yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Harç miktarı, planlama ile elde edilen yapı alanının üzerinden hesaplanan bir formül ile belirlenmektedir. Oran ve miktarlar yerel yönetimler tarafından farklı konumlar ve kullanım biçimleri için değiştirilebilmektedir. Yerel yönetimler CIL bünyesinde elde ettiği geliri açıklamak zorundadır (Alterman, 2012; Booth, 2012; Peterson, 2009). Bununla birlikte Türkiye’de imar mevzuatı içinde yer alan ‘Plan Notları’ geliştirici yükümlülükleri kapsamında değerlendirilmektedir. Fikirtepe kentsel dönüşüm projesi için hazırlanan imar planında “... tüm yol ve altyapı bedelleri mülkiyet sahipleri ve yatırımcı/müteahhit firma tarafından karşılanacaktır.” şeklinde plan notu düzenlenmiştir. Bu şekilde proje ile servetlerinde değer artışı olacağı öngörülen geliştirici ve maliklere yükümlülükler getirilmiştir (Tarakçı & Türk, 2020).

Maliyetlerin paylaşımı yaklaşımına dayalı diğer bir yöntem ise “Özel Vergilendirme/Değerlendirme Bölgeleri (Special Assesment Districts - SAD)” uygulamasıdır. Yerel yönetimler tarafından belirlenen bölgelerde, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi veya kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi için ek vergi kalemi oluşturularak söz konusu hizmet ve yatırımların gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. Genellikle ABD, Kanada ve İngiltere gibi ülkelerde karşılaşılan örneklerde yatırım bölgesinde yaşayanlarının belli oranda onayı aranmaktadır. Bu alanlarda önceden belirlenen

katılım payı, harç ve ek vergiler ile kamu yatırımlarının maliyeti karşılanmaktadır (Suzuki vd., 2015; Walter, 2011). Özel vergilendirme/değerlendirme bölgeleri uygulamaları üzerine geliştirilmiş diğer bir yöntem “Değer artışının vergilendirilmesi yoluyla finansman” (Tax Increment Financing – TIF) olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde, yerel yönetimler ek vergi kalemi gelirleri veya kamu kesimin müdahaleleri ile oluşacak değer artışı nedeniyle yıllık emlak vergisi gelirlerindeki artışı teminat gösterilerek sermaye piyasasında borçlanma yoluyla finansman sağlamaktadır. TIF uygulamaları farklı şekilde tanımlanmaktadır. Fainstein (2012) TIF’i belli bir bölgede gayrimenkullerden toplanan vergilerde gerçekleşecek artışlar teminat gösterilerek yerel yönetimler tarafından çıkarılan borçlanma araçları ile finansal kaynak oluşturmak olarak tanımlamaktadır. Hoyt (2012) ise yerel yönetimlerin kentsel gelişim veya kentsel dönüşüm, kentsel altyapı yatırımları gibi nedenlerle gelecekte artacak vergi gelirlerinin önceden kullanması olarak tanımlamaktadır. TIF uygulaması ABD’de Atlanta kentinde sosyal (uygun fiyatlı) konut üretimi için finansman sağlamak amacıyla kullanılmıştır (Keskin, Yang, & Tanrıvermiş, 2023). Kent merkezinde yaklaşık 35 km uzunluğunda olan demiryolu hattı çok amaçlı rekreasyon alanı ve parkura dönüştürülerek; kültürel ve ekonomik olarak ayrılan 45 mahallenin birbiri ile ilişki kurması sağlanmış proje bölgesi önemli bir kentsel mekan haline dönüştürülmüştür. Bu kapsamda Atlanta Beltline projesi ile oluşan değer artışının vergi gelirlerine ne düzeyde yansıtacağı hesaplanarak, sosyal konut üretimi için TIF ile finansman sağlanmıştır. Projenin finansmanının %37’si TIF kapsamında tahviller ile karşılanmıştır. 2005 yılında vergi geliri projeksiyonu 3 milyar USD olarak hesaplanmıştır. Ancak 2012 yılında yapılan projeksiyon ile vergi geliri 1,4 milyar USD olarak yenilenmiştir. Kente yapılan müdahaleler sonucu gelecekte yaşanacak değer artışının kamuya aktarılması hedefi ile 25 yıl süreli tahvil ihracı sonucunda sosyal konut üretimi sağlanmıştır.

Arazi yönetimi planlama uygulamaları

Arazi yönetimi ve planlama sınıfında yer alan LVC yöntemleri; yapılaşma haklarına ilişkin uygulamalar ile arsa/arazi yeniden düzenlemesi uygulamalarından ibaret olduğu söylenebilir. Yapılaşma hakkına ilişkin uygulamalarda genel olarak, imar planlarında belirlenen bölgelerde satın alınan ek yapılaşma haklarının kullanılmasına imkan sağlanmaktadır. Özellikle kentsel alan içerisinde revizyon imar planları veya kentsel dö-

nüşüm projelerinde güncelliğini yitirmiş, kentsel ihtiyaçlara cevap veremeyen alanlarda, yapılaşma hakkı arttırılabileceği alanlar belirlenmektedir. Bu bölgelerde yatırımcılara/geliştiricilere ek yapılaşma hakları sağlanarak gelirlerini artırma imkanı sunulmaktadır. Ek yapılaşma hakkı satışı ile elde edilen gelir, kamu hizmet ve yatırımlarının gerçekleştirilmesinde finansman kaynağı olarak kullanılabilir. Ancak yapılaşma hakları imar planları ile kentsel planların bütünlüğü dahilinde belirlenmelidir. Yapılaşma hakkı satışı uygulaması sermaye piyasa aracılığıyla satışların gerçekleştiği Brezilya örneğinde görülmektedir. São Paulo'da kent yönetimi Ek Yapı Harcı (Outorga Onerose de Construir – OODC), Ek Yapılaşma Potansiyeli Sertifikası (Certificos de Potencial Adicional de Construção – CEPACs) adı altında uygulamalar ile yapılaşma hakkı satışını gerçekleştirmiştir. Satıştan elde edilen gelir ile kamu yatırım ve hizmetleri için finansman sağlanmıştır (Kim, 2018; OECD vd., 2022; Sandroni, 2010). Söz konusu sertifikalar geliştirici veya gayrimenkul sahipleri tarafından satın alınabilmektedir. Bu sertifikalarla, proje veya revizyon imar planları sürecinde kullanılabilecek ek yapılaşma hakkı belirlenmektedir. Sertifikalar ile yapılaşma hakkı miktarı bölge için belirlenen yoğunluk katsayısına göre değişmektedir. Sertifika satışı ile elde edilen gelirler kentsel gelişim fonuna aktarılmakta ve projenin finansmanı veya sosyal konut ve altyapı yatırımları için kullanılmaktadır (Smolka, 2013; Suzuki vd., 2015).

Arsa/arazi yeniden düzenlemesi uygulamaları genellikle yeni kentsel gelişim alanlarının oluşturulması ve kentsel dönüşüm projelerinde uygulanmaktadır. Oluşturulan imar planına göre mevcut arazi varlığı mülkiyet yapısı dikkate alınmak suretiyle bir bütün olarak değerlendirilir. Arazi yeniden düzenlemesi uygulaması ile yeni geliştirilen arsaların daha değerli hale gelmesi için genellikle imar değişiklikleri veya gevşetilmiş (geniş olarak tanımlanmış) yoğunluk düzenlemeleri yapılır. Arazi sahiplerinin değer artışı dikkate alınarak arsa yüz ölçümleri düşürülerek; kamuya açık yollar, parklar ve yeşil alanlar gibi kamu altyapısı ve hizmetleri için alanlar oluşturulur. Ayrıca, düzenleme sonucunda kamu kesimi adına yeni arsalar oluşturularak gelir elde etmek için satılabilmektedir. Yapılan iyileştirmeler nedeniyle arazi sahipleri yüz ölçümü olarak daha küçük ancak daha değerli arsalara sahip olmaktadır. Arazi yeniden düzenlemesi yerel yönetimler veya özel arazi sahipleri tarafından yapılabilir. Bu yöntem bazı ülkelerde arazi havuzu (land pooling) adı verilmektedir. Arazi yeniden düzenlemesi yönteminde yeni oluşturulan arsaların dağılımı değer

esaslı veya alan bazlı uygulanabilmektedir. Yeni oluşan arsaların yüz ölçümü azalmış olsa da düzenleme sonrası arsa sahiplerine yeniden dağıtımı yapılan arsalar düzenleme öncesi sahip oldukları arsalarından daha değerli olmaktadır (Hong, 2007; Mittal & Berson, 2022; Murakami, 2012; OECD vd., 2022).

Arsa yeniden düzenleme uygulamaları ülkelerin sahip oldukları tecrübe ve geçmişe göre farklı isimlerde de anılmaktadır. Hindistan'da Kent Planlama Şeması (Town Planning Scheme) adı altında ele alınırken, Japonya'da Kentsel Yeniden Gelişim adı ile uygulanan modelde mülk sahiplerinin mevcut sahip oldukları mülkler ve haklar dikkate alınarak, yeniden bir planlama yapılarak, kentsel ihtiyaçların karşılanması gerçekleştirilmektedir. Kentsel alanda arsa düzenleme uygulamaları 19. yy. da Almanya'da başlamış, pek çok Avrupa ülkesinin yanında Japonya, Çin ve Güney Kore gibi Uzakdoğu ülkelerinde de benimsenmiştir. Arsa düzenlemesinde uygulama aşamaları ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak tüm uygulamalarda mevcut mülkiyet sahiplerinin haklarının toplulaştırılarak, öngörülen proje ve plan dahilinde dağıtımın gerçekleştirilmesi ortaktır. Düşük yapı yoğunluğunun ve tekil mülkiyetin yaygın olduğu bölgelerde, yapı yoğunluğunun artırılması ile yöntem kolay bir şekilde uygulanabilmektedir. Ancak müstakil olmayan alanlarda diğer bir ifade ile bir arsanın birden fazla mülkiyeti barındırdığı durumlarda süreç hak sahiplerinin uzlaşabilmesi için süreç göreceli olarak yavaş ilerleyebilmekte ve yatırımcılar için kabul oluşturmaktadır. Bu sebeple kamu otoritesinin sürece müdahalesi ve hak sahiplerine yaptırımların uygulandığı ülke örnekleri ile sıklıkla karşılaşılmaktadır (Hong, 2007; Sorenson, 2007).

Stratejik arazi yönetimi uygulamaları

Stratejik arazi yönetimi kapsamında; arsa ve arazi edinimi, satışı, kiralanması ve kamu özel işbirliği uygulamaları yer almaktadır. Stratejik arazi yönetimi uygulamalarında kamu kesimi süreç içerisinde önemli bir aktör olarak yer almaktadır. Bu uygulamalarda, değer artışının kamuya aktarılması politikası birincil bir amaç olmaktan ziyade, proje ölçeğinde ikincil bir amaç olarak ele alınmaktadır. Stratejik arazi yönetimi uygulamaları projeleri bütüncül bir perspektife sahip olduğundan konu? tek bir şemsiye altında ele alınabilmektedir. Stratejik arazi yönetimi uygulamaları kapsamında Danimarka'nın Kopenhag kentinde Ørestad uydu kent gelişimi önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Uydu kent projesinde metro

hattı, üniversite alanları ve iş alanlarının bir arada olduğu bir bölge planlanmıştır. Bölgede oluşturulan alanlar ve altyapı yatırımları ile değer artışı sağlanmış, sonrasında arsalar geliştiricilere satılmıştır. Elde edilen satış geliriyle 2012 yılı itibariyle proje nedeniyle Ørestad Gelişim Kurumu'nun altyapı harcamalarına ilişkin vadesi gelmiş borçlarının tamamı ödenmiştir.

Türkiye pratiğinde stratejik arazi yönetimi uygulamaları değer artışının kamuya aktarılması uygulamalarına, yerel yönetimler, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) gibi kurumların piyasadan arazi edinerek veya kamuya ait arazilerde geliştirdikleri gayrimenkul projelerinde görülmektedir. Uygulamada gelir paylaşımli projeler ile oluşan değer artışından kamu gelir sağlamaktadır. Gelir paylaşımı modeli ile elde edilen gelirler kamu projeleri finansmanında veya erişilebilir konut üretimi amacıyla kullanılmaktadır. Hervet (2018) TOKİ tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen, stratejik arazi yönetimi kapsamında geliştirilen ve değer artışı oluşturan projelerin genellikle orta-üst gelir sınıfına yönelik konut üretimi yapıldığını belirtmektedir. Burada elde edilen gelir ile erişilebilir konut (uygun fiyatlı konut) üretimi yapılmadığının altı çizilmektedir. TOKİ genellikle projelerini kamuya ait araziler üzerinde üretmesi nedeniyle; kentsel alanda yer alan kısıtlı kamu arazilerinde değer artışının genellikle yükleniciler arasında paylaşıldığı ve bu bağlamda daha özenli olunması gerektiğini belirtmektedir.

Kentsel Dönüşüm Projelerinde İmar Hakkı Artırımı Yaklaşımının Değerlendirilmesi

Kentsel dönüşüm süreci; politik, sosyal, ekonomik ve yasal düzenlemeler ile piyasa koşulları ve projelerin finansmanını da içeren çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu süreçte, yer alan aktörlerin farklı öncelikleri bulunmaktadır. Gayrimenkul geliştiricileri açısından ekonomik getiri, toplum için nitelikli kentsel mekanların oluşturulması ve yerel yönetimler için altyapı ile hizmetlerin karşılanması öncelikli beklentiler arasında yer almaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinde planlanan yapıli çevre için gerekli altyapı yatırımları ve hizmetlerin sunulması, yerel yönetimlere ciddi mali yükler getirmektedir. Bu durum, özellikle kamu kaynaklarının sınırlı olduğu durumlarda, dönüşüm projelerinin finansmanını ve özel sermaye kullanımını gündeme taşımaktadır. Böylelikle, özel sektör yatırımlarına

olan bağımlılık artmakta ve finansmana erişim kentsel dönüşüm projelerinin başarısı için kritik bir faktör haline gelmektedir. Öte yandan, kentsel dönüşüm projeleri özel sektör açısından yalnızca getiri beklentisinin karşılığında yüksek düzeyde riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu risklerin en belirgin olanı, projelerin çok sayıda paydaşı barındırması ve aktörler arasındaki ilişkilerin karmaşıklığı olarak gösterilebilir. Bu tür risklerin yönetilmesi ve dönüşüm projelerinin tüm paydaşlar için sürdürülebilir faydalar sağlaması hedefi, etkin finansman modellerinin ve kapsamlı iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, kentsel dönüşüm projelerinin çok yönlü yapısını dikkate alarak finansman modelleri, paydaş ilişkileri ve kamusal fayda ekseninde derinlemesine analiz yapılması önem kazanmaktadır. (Adair, Berry, McGreal, Deddis, & Hirst, 2000).

Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinde planlar hazırlanırken genellikle mevcut imar haklarının artırılması yöntemi tercih edilmektedir. Bu yaklaşım, dönüşüm alanlarında getiri potansiyeli artırarak taşınmaz sahiplerini ve geliştiricileri projeye dahil etmeyi amaçlamaktadır. Ancak, imar durumu ve haklarının artırılması ile arsa değerinde oluşan değer artışı kamu kesimi dışında diğer paydaşlar arasında dağılmaktadır (Köseoğlu & Özdemir Sönmez, 2022). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projelerinde değer artışından kamu kesiminin daha etkin şekilde pay alabileceği mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

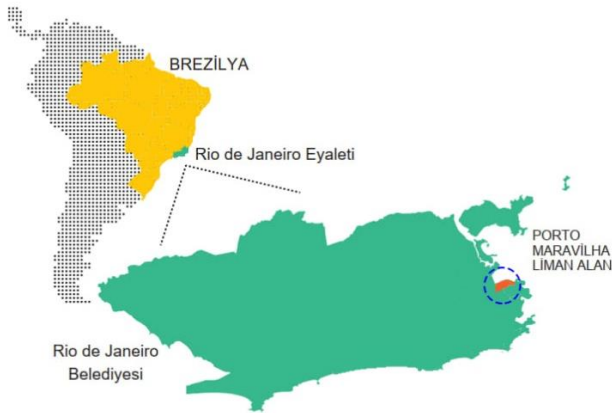
Türkiye’de bu yönde bir düzenleme, İmar Kanunu Ek Madde 8 kapsamında, imar planı değişikliği ile arsa değerinde oluşan artış nedeniyle alınan “değer artış payı” uygulamasıyla kısmen karşılık bulmuştur. Bu düzenleme, “nüfus, yapı yoğunluğu, kat adedi, bina yüksekliği veya fonksiyon değişikliği” gibi değişiklikler sonucunda oluşan değer artışının kamuya aktarılmasını hedeflemektedir. Ancak mevzuat, değer artış payı uygulamasında kentsel dönüşüm projeleri kapsam dışı bırakılmıştır. Türkiye’deki fiili durum değerlendirildiğinde, Brezilya’da uygulanan LVC politikası, incelemeye değer bir örnek sunmaktadır. Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen bir projede, ek yapılaşma hakkı tanımlanan alanlar belirlenmiş ve bu hakların satışından elde edilen gelir, proje kapsamında altyapı ve ulaşım projelerine yönlendirilmiştir.

Rio de Janeiro uygulamasının kentsel dönüşüm projeleri için uygunluğunun değerlendirilmesi, finansman sorunlarının çözümüne önemli katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri imar adası bazında değil, genellikle daha büyük alanlarda gerçekleştirilmekte ve bu

durum kamuya önemli altyapı ve hizmet yatırımı maliyetleri yüklemektedir. Kamu kaynaklarının sınırlı olduğu bir bağlamda, dönüşüm projelerinde oluşan değer artışının kamu kesimine aktarılması, finansman sağlamak ve projelerin sürdürülebilirliğini artırmak için önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, LVC politikası, Türkiye'nin kentsel dönüşüm projelerinde daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılabilir.

Brezilya'da uygulanan "Porto Maravilha" kentsel dönüşüm projesi, bu tür bir modelin başarılı bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Proje, 2014 Dünya Futbol Şampiyonası ve 2016 Yaz Olimpiyatları'nın etkisiyle hız kazanan bir dönüşüm süreci içinde gerçekleştirilmiştir.

Porto Maravilha bölgesi, Brezilya'nın tarihsel gelişim süreçlerinde önemli bir yer edinmiş, sömürge dönemi, erken cumhuriyet dönemi, askeri yönetim dönemi ve günümüzde önemli bir ticaret merkezi olarak öne çıkmaktadır (Şekil 1). Bu bölge, tarihsel ve kültürel mirasıyla dikkat çekerken, çöküntü alanı niteliği kazanmış eski liman bölgesi, ekonomik, sosyal ve fiziksel yenilenme ihtiyacının bulunduğu bir alan olarak öne çıkmaktadır. Kamu kaynaklarının kısıtlı olduğu ülkede, projede özel sektör yatırımlarını teşvik etmek amacıyla ek yapılaşma hakkı sertifikası aracının kullanılması ile altyapı finansmanının sağlanması hedeflenmiştir. Bu finansman modeli, proje alanlarında altyapı yatırımları, ulaşım projeleri ve erişilebilir konut üretimi gibi kamu yararına hizmetlerin gerçekleştirilmesine imkan tanımaktadır. Bu yaklaşım, kamu özel işbirliğine dayalı bir model ile hem kamu hem de özel sektör için sürdürülebilir bir çözüm sunmaktadır (Bhimani & De Lisio, 2023).

Şekil 1. Porto Maravilha Bölgesi (Irazabal Zurita vd., 2012)

Porto Maravilha Projesi ile 1960'lerden itibaren kentin eski liman bölgesinin çöküntü alanı haline gelmesiyle başlayan sorunlarına çözüm üretilmesi amaçlanmaktadır. Proje, kentsel altyapının yenilenmesi ve tarihsel-kültürel yapının korunması hedefleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Bölgenin, kent içindeki stratejik konumu ve tarihi önemi, dönüşüm sürecinin temel dayanak noktalarını oluşturmaktadır. Yeni liman bölgesi ile kentsel merkezi iş alanı arasındaki bağlantı noktalarının geliştirilmesi, kuzey-güney ve batı-doğu yönündeki ulaşım hatlarına yakınlık gibi avantajlar, projenin mekansal planlama açısından değerini artırmaktadır.

Proje kapsamında, eski liman bölgesinin kent ile entegrasyonu; konut ihtiyacının karşılanması, sosyal katılımın teşviki, kentsel ulaşımın yeniden tasarlanması ve bölgenin kültürel mirasını ve tarihi önemini vurgulayan projeler ile kamusal ve kültürel alanların geliştirilmesi için tarihsel ve kültürel mirasın korunması hedefleri üzerinden gerçekleştirilmiştir (World Bank Group, 2020). Proje, yalnızca fiziksel dönüşümü değil, aynı zamanda ekonomik fırsatların artırılması ve kültürel mirasın korunması yönünde bütünlük bir yaklaşım benimsemektedir.

Porto Maravilha bölgesi, Brezilya'nın ticaret tarihinin önemli bir parçası olarak, 1500'lü yıllardan itibaren liman bölgesi kimliği ile öne çıkmıştır. Bölge, uzun yıllar boyunca ülkenin ana ticaret noktalarından biri olmuş ve stratejik önemi nedeniyle çeşitli dönemlerde farklı dönüşümlere sahne olmuştur. 20. yüzyılın başlarında, yaklaşık 1,2 milyon m² alan deniz doldurularak liman genişletilmiş ve bölgenin ticaret kapasitesi artırılmıştır. Ancak, 1950'li yıllarda limanın kapasitesinin yetersiz kalması üzerine liman başka bir alana taşınmış, bu durum bölgenin ekonomik dinamizmini kaybetmesine yol açmıştır. 1970'li yıllarda inşa edilen 5 kilometre uzunluğundaki viyadük, bölgeyi kentsel ulaşımın yalnızca bir geçiş rotasına dönüştürmüş, bu da yerleşim alanlarındaki kentsel faaliyetlerin azalmasına ve çöküntü sürecinin başlamasına neden olmuştur. Porto Maravilha, toplamda 5 milyon m²lik bir alanı kapsamakta olup, bu alan hem tarihi miras alanlarını hem de deniz dolgusu bölgelerini barındırmaktadır. Bölgenin 3,8 milyon m²lik kısmı, 1987 yılında tarihi miras alanı olarak ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Bu alanlarda küçük ve orta ölçekli binaların yanı sıra çöküntü sürecinde inşa edilmiş gecekondulu mahalleleri de bulunmaktadır.

Deniz dolgusu alanları ise, ağırlıklı olarak liman tesislerinden oluşmaktadır ve bu alanların %75'i liman otoritesi ve demiryolu şirketlerinin mülkiyetinde bulunmaktadır (Şekil 2). 2010 yılı nüfus sayımına göre, bölgede yaklaşık 28.000

kişi yaşamaktadır. Ancak, bu nüfusun büyük bir kısmı yasal olmayan binalarda yaşamaktadır ve bölgede ciddi altyapı sorunları bulunmaktadır. Özellikle, yetersiz ve verimsiz altyapı hizmetleri, sanayi ve liman faaliyetlerinden kaynaklanan toprak kirliliği gibi çevresel sorunlarla birleşerek bölgenin yaşam kalitesini düşürmektedir (Companhia Carioca de Parcerias e Investimentos, 2010).

Şekil 2. Porto Maravilha Müdahale Alanı (World Bank Group, 2020)

Porto Maravilha projesi, Brezilya’da yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm ve kentsel iyileştirme projelerini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesi amacıyla kullanılan bir kentsel müdahale aracı olan Kentsel Operasyon Konsorsiyumu (Operação Urbana Consorciada – OUC) modeli çerçevesinde uygulanmıştır. Özel amaçlı şirket (special purpose vehicle) yapısına sahip olan bu konsorsiyum, proje alanında kentsel gelişim, fiziksel ve sosyal iyileştirme hedeflerini bir kamu-özel işbirliği modeli aracılığıyla hayata geçirilmiştir. Bu yapı, projelerin finansmanını sağlamak ve başarılı bir şekilde uygulanmasını temin etmek için etkili bir mekanizma olarak işlev görmüştür.

Porto Maravilha bölgesi, OUC modeli kapsamında “kentsel özel ilgi bölgesi (área de especial interesse urbanística - ÁEIU)” olarak ilan edilmiştir. Bu çerçevede, bölge için özel yapılaşma hakları ve imar düzenlemeleri oluşturulmuş ve bu hakların satışına izin verilmiştir. Belediye Meclisi’nin bölgeyi “kentsel özel ilgi bölgesi” ilan etmesinin temel gerekçesi, Porto Maravilha’nın sosyal, ekonomik ve fiziksel dönüşümünü desteklemek ve

bu dönüşümü bölgenin tarihi ve kültürel değerleriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu amaç doğrultusunda, Porto Maravilha projesi kapsamında dört ana hedef belirlenmiştir. Birinci hedef, şehir merkezini yeniden konumlandırmak ve bölgeyi daha yaşanabilir, işlevsel bir hale getirmektir. İkinci hedef, toplu taşıma ağlarının entegrasyonunu sağlamak ve yaya öncelikli yeni bir hareketlilik konsepti oluşturarak, bölgenin ulaşım altyapısını çağdaşlaştırmaktır. Üçüncü olarak, bölgenin tarihsel ve kültürel mirasına yönelik yatırımlar yapılması hem bu mirasın korunmasını hem de kentsel kimliğin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Projenin dördüncü ve son hedefi, sosyal katılımı teşvik ederek bölgedeki toplumsal uyumu artırmaktır (Bhimani & De Lisio, 2023; World Bank Group, 2020).

Porto Maravilha projesi, bölgedeki kentsel altyapının yenilenmesi ve kentsel hizmetlerin artırılması hedeflerini merkezine almıştır. Bu kapsamda, bölgede yer alan eski viyadüğün yıkılması, yeni yürüyüş ve bisiklet yollarının inşa edilmesi, yeşil alanların ve kamusal alanların iyileştirilmesi gibi bir dizi düzenleme planlanmıştır. Ayrıca, kentsel hareketliliği artırmak amacıyla bölgeye tüneller yapılması da kararlaştırılmıştır. Proje, altyapı iyileştirmelerini geniş bir ölçekte ele alarak toplam 70 km uzunluğundaki yol ve bulvarlarda drenaj, su temini, kanalizasyon, elektrik, gaz ve telekomünikasyon ağlarının yenilenmesini hedeflemiştir. Bunun yanında, kamu hizmetlerinin kapsamını genişletmek amacıyla aydınlatma, çöp toplama, temizlik ve trafik kontrolü gibi hizmetlerin iyileştirilmesi ve modernize edilmesi sağlanmıştır. Tüm bu fiziksel düzenlemelere ek olarak, projenin sosyal boyutunda toplum katılımını teşvik etmek ve sosyal uyumu artırmak temel hedeflerden biri olmuştur.

Proje finansmanında kritik bir rol oynayan yapılaşma hakkı sertifikaları, kamuya bağlı işletilen Fundo de Garantia do Tempo de Serviço adlı işçi emeklilik fonuna satılmıştır. Bu satışlar, emeklilik fonu ile gayrimenkul geliştiricileri arasında müzakere edilerek yapılaşma hakkı ticaretini mümkün kılmıştır. 2012-2020 yılları arasında toplam 6,4 milyon yapılaşma hakkı sertifikası satılmış ve bu gelirler ile 511.255 m² bina inşa edilmiştir (World Bank Group, 2020). Proje, 2011-2023 yılları arasında toplam 1,9 milyon USD (5 milyon Brezilya Reali, 2019 fiyatlarıyla) fon sağlamış ve bu fonun %85'i kentsel dönüşüm faaliyetlerinde kullanılmıştır. Projenin uygulanmasında, kamu-özel işbirliği modeli Brezilya yasalarının sunduğu yapılaşma hakkı satışı ve gayrimenkul geliştirme sürecinin kontrol

edilmesi imkanlarıyla güçlü bir bağımsızlık sağlamıştır. Bu durum, projenin çevresindeki bölgelerde ekonomik, sosyal ve fiziksel yenilenmeyi teşvik eden bir katalizör etkisi yaratmıştır. Healey (1998), katalizör etkisini, bir projenin çevresinde ekonomik, sosyal ve fiziksel yenilenmeyi harekete geçiren ve dönüştürücü bir etki yaratan stratejik gelişme olarak tanımlamaktadır. Porto Maravilha projesinde kullanılan OUC modeli, yapılaşma hakkı satışı yoluyla özel sektörün katılımını teşvik etmiştir. Elde edilen gelirler, dönüşüm sürecinde ihtiyaç duyulan altyapı yatırımları ve kamusal hizmetlerin finansmanında kullanılmıştır.

Porto Maravilha projesi kapsamında, proje alanı 14 alt bölgeye ayrılarak her bir bölgenin özellikleri imar kullanımı, yapılaşma koşulları ve altyapı yatırım ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmiştir. Her bölge için, kentsel dönüşüm sürecinde oluşacak arsa değer artışı hesaplanmış ve öneri plan çerçevesinde inşa edilecek konut ve ticari ünitelerin birim bedelleri tespit edilmiştir. Bu analizlerin gerçekleştirilmesi için “sanal arazi metodu” kullanılmıştır. Bu metod, arsa üzerindeki ek yapılaşma hakkı miktarını ve inşaat maliyetlerini dikkate alarak belirlemekte; böylece projelerin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Metodoloji kapsamında, ek yapılaşma hakkı dahil edilmiş proje değeri ile toplam arsa ve inşaat maliyetleri karşılaştırılmıştır. Bu süreçte, planlama bölgesi alt bölgeler halinde gruplandırılmış, her bir alt bölge için CEPAC eşdeğerlik katsayıları (valor de equivalência do CEPAC) belirlenmiştir. Bu katsayılar, bir yapılaşma hakkı sertifikasının (CEPAC) her alt bölgede ne kadar inşaat alanı sağladığını göstermektedir. Belirlenen bu sertifika katsayıları, kötümser, gerçekçi ve iyimser senaryolara göre yapılan proje değerlemelerinde kullanılarak iç verim oranları ve geri ödeme süreleri hesaplanmış ve projenin başarılı olabilmesi için gerekli faktörler tespit edilmiştir (Amaral d'Avila Engenharia de Avaliações, 2020).

Proje alanında arazi yeniden düzenlemesi yapılmış olsa da, projenin temel finansman kaynağı, yapılaşma hakkı satışlarından elde edilmiştir. Bu düzenleme yalnızca belirli alanlardaki parsellerin oluşturulması sürecine yönelik bir uygulama olup, yeni arsa üretimi yoluyla kentsel ihtiyaçları karşılamayı hedeflememiştir. Belediye, OUC modeli çerçevesinde, kamuya ait arazilerin satışı ve ek yapılaşma hakkı satışından elde edilen gelirleri özel bir fon aracılığıyla toplamış ve bu gelirleri proje finansmanında kullanmıştır. Projede, bölge sakinlerinin, yatırımlar ve arazi değerlerindeki artış nedeniyle yerinden edilme riskini minimize etmek amacıyla bazı sosyal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler arasında, belediye

borçlarının affedilmesi ve 10 yıllık emlak vergisi muafiyeti gibi düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca, yasal olmayan konut bölgelerinde arazi düzenlemeleri gerçekleştirilerek kentsel doku ve mülkiyet düzeni sağlanmıştır. Proje kapsamında, 15 yıllık bir imtiyaz hakkı çerçevesinde bir hafif raylı sistem projesi hayata geçirilmiş ve bu proje, CEPAC gelirleriyle finanse edilmiştir. Proje maliyeti 2012 yılında 2,8 milyar USD olarak belirlenmiş ve 3 yıllık bir sürece yayılarak etaplar halinde uygulanmıştır. Yapılaşma hakkı sertifikalarının satışından elde edilen gelir, projenin sürdürülebilir bir şekilde finanse edilmesini sağlamıştır. Bölgedeki altyapı sistemi tamamen yenilenerek su baskınları önlenmiş, yeşil alanlar, yürüyüş yolları ve toplanma alanları oluşturulmuş ve kentsel hareketlilik yeniden canlandırılmıştır. Ayrıca, trafik sisteminin hafif raylı sistemle desteklenmesi, bölgenin ulaşım altyapısını çağdaşlaştırmıştır. Beş yıl içinde yaklaşık 1,8 milyar USD yatırım gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında yaşanan ekonomik krize rağmen, Porto Maravilha bölgesi Brezilya özelinde yatırımcılar açısından cazip bir konumda kalmayı sürdürmüştür (World Bank Group, 2020).

Tartışma

Kentsel dönüşüm; şehir planlama, gayrimenkul mülkiyeti, konut, ulaşım ve altyapı, politik ekonomi, sanayi, turizm, yeniden tahsis, mekansal adalet, değerlendirme, değer artışı, vergileme, toplumsal gelişim ve sürdürülebilirlik gibi birçok unsuru içinde barındıran bir süreç olarak ele alınmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri fikir aşamasından başlayarak sonuçlanıncaya kadar birçok uzmanlık alanının işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamalarının başarısı, geliştirilen siyasi ve sosyal politikalara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Söz konusu politikaların oluşturduğu teorik çerçevenin uygulama sürecine yansımaları projelerinin başarısında önem arz etmektedir.

Dönüşüm projelerinin kentsel yerleşik alan içinde yer almasını nedeniyle kentsel unsurlar içerisinde ekonomik, çevresel, sosyal ve mekansal yönlerinin kapsamlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu değerlendirmede kentlerin ekonomik büyümede başarılı olabilmesi için ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların entegre edilmesi ve politikalar arası dengenin kurulması sağlanmalıdır (Colantonio & Dixon, 2010; Tanrıvermiş vd., 2017). Neoliberal politikalar ve küreselleşme ile kısıtlı

mali kaynaklar nedeniyle kamu kesimi özel sektör yatırımcılarını dönüşüm sürecine dahil etmektedir. Kamusal hizmetlerin finansmanı nedeniyle gayrimenkul odaklı kentsel gelişime yönelim artmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri genellikle kamu kesimi tarafından koordine edilmekte, dönüşüm alanını iyileştirme, canlandırma veya yenileme hedefleri daha geniş alanlara yayılarak özel sektör yatırımcılarını çekmeye yönelik mekansal projeler üretilmektedir (Taşan-Kök, 2010).

Özel sektör yatırımcısının dahil edildiği projelerde, finansman sürecinde projeler nedeniyle gayrimenkullerde oluşan değer artışının kamuya aktarılması ve finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla kullanılması projelerin daha hızlı ve başarılı olarak tamamlanması için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin finansmanında Değer Artışının Kamuya Aktarılması politikaları, öncelikle sürdürülebilir şehircilik uygulamaları açısından önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Brezilya'daki Porto Maravilha gibi projeler, bu politikanın uygulama başarısını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kentsel dönüşüm projelerinin mekansal faktörleri ile değerlendirilmesi ve bu projelerin çok boyutlu adaptasyon ihtiyacının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. LVC politikalarının etkin bir şekilde uygulanması, ekonomik sürdürülebilirliği sağlarken toplumsal adalet ve mekansal eşitlik ilkelerine uyum sağlamalıdır. Bununla birlikte, değerlendirme sürecinde, piyasa koşullarının üzerinde yapılan tahminlerin projelerin başarısını etkileyeceği dikkate alınmalıdır. Gerçekçi olmayan değerlendirme çalışmaları, kentsel mekanın çok boyutlu yapısı nedeniyle ciddi riskler barındırmaktadır.

Türkiye özelinde, LVC politikalarının uygulanabilirliğini sınırlayan faktörler arasında parçalı mülkiyet yapısı, gönüllü katılım eksikliği ve kamu kaynaklarının yetersizliği öne çıkmaktadır (Aliefendioğlu & Tanrıvermiş, 2015; Tanrıvermiş vd., 2017). Buna karşın, LVC politikalarının, mevcut kentsel dönüşüm projelerinde değer artışını kamu yararına dönüştürmek için bir araç olarak etkin kullanılabilmesi değerlendirilmektedir. Ancak, bu süreçte politika tasarımının yalnızca ekonomik hedeflere değil, aynı zamanda toplumsal faydayı artırmayı hedefleyen çok boyutlu bir yaklaşıma odaklanması gerektiği açıktır.

Porto Maravilha örneği, LVC'nin etkinliği açısından önemli dersler sunmaktadır. İlk olarak, yapılaşma hakkı sertifikaları gibi araçlar hem kamu hem de özel sektör için sürdürülebilir bir finansman modeli sun-

maktadır. Ancak, bu tür araçların uygulanmasında, yerel bağlamın ve düzenleyici çerçevenin dikkatle ele alınması gerekmektedir. Türkiye’de benzer bir düzenleme olan değer artış payı uygulamasının, dönüşüm projelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi, kamu maliyetlerini azaltırken projelerin sosyal etkilerini arttırması açısından önemli görülmektedir.

Ayrıca, LVC'nin mekansal eşitlik açısından potansiyel etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Porto Maravilha örneğinde, proje alanındaki sakinlerin yerinden edilme riskini azaltmak için sosyal düzenlemeler yapılmış, bu da projenin toplumsal kabulünü arttırmıştır (World Bank Group, 2020). Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinde de benzer bir sosyal politika yaklaşımı benimsenmelidir. Özellikle düşük gelirli kesimlerin erişilebilir konut ve altyapı hizmetlerine erişimini arttırmak için projelerin kapsamlı ve kapsayıcı bir şekilde planlanması gerekmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, kentsel dönüşüm projelerinde Değer Artışının Kamuya Aktarılması politikalarının potansiyel katkıları ve uygulanabilirliğini ele almıştır. Özellikle, Brezilya’daki Porto Maravilha projesi gibi uluslararası örnekler, LVC politikalarının, kamu mali kaynaklarının sınırlı olduğu bağlamlarda kentsel dönüşüm projelerinin finansmanı için güçlü bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Bu tür politikaların yalnızca mali sürdürülebilirlik sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda mekansal adalet ve toplumsal faydayı arttırmayı hedefleyen kapsayıcı bir yaklaşım sunması gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye bağlamında, kentsel dönüşüm projelerinin karmaşık yapısı ve mevcut mülkiyet yapıları, LVC politikalarının uygulanmasını zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır. Buna rağmen, dönüşüm projelerinde değer artışının kamu yararına kullanılması hem kamu hem de özel sektör için sürdürülebilir bir çözüm sunabilir. Mevcut değer artış payı düzenlemelerinin kapsamının genişletilmesi ve kentsel dönüşüm projelerini kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılması, kamu otoritelerinin maliyetleri paylaşma kapasitesini artırabilir. Ayrıca, bu tür politikaların tasarımında, yalnızca ekonomik kazanımlara değil, aynı zamanda düşük gelirli grupların sosyal konut ve altyapı hizmetlerine erişimlerini arttırmaya yönelik önlemlere de odaklanılmalıdır.

Uluslararası uygulamalardan elde edilen gözlemler, Türkiye’de LVC politikalarının uygulanabilirliğine yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır. Porto Maravilha projesi, yapılaşma hakkı sertifikaları gibi araçların hem kamu hem de özel sektör açısından nasıl bir finansman kaynağı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Ancak, bu tür politikaların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yerel bağlamın, düzenleyici çerçevelerin ve toplumsal ihtiyaçların dikkatle değerlendirilmesi göz ardı edilmemelidir. Türkiye’de parçalı mülkiyet yapısı ve kamu kaynaklarının sınırlılığı gibi zorluklara rağmen, kentsel dönüşüm projelerinde LVC’nin bir finansman aracı olarak benimsenmesi hem ekonomik hem de sosyal faydalar sağlayabilecektir.

Sonuç olarak, LVC politikalarının Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinde daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için düzenleyici çerçevelerin geliştirilmesi, kamu-özel işbirliği modellerinin teşvik edilmesi ve sosyal politikaların bu süreçlere entegre edilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımlar, kentsel dönüşüm projelerinin sadece fiziksel yenileme değil, aynı zamanda toplumsal faydayı önceliklendiren bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmesini mümkün kılacaktır. Bu bağlamda, LVC politikalarının ve uygulamalarının, raylı ulaşım altyapı projeleri gibi büyük ölçekli kentsel projelerde saha çalışmaları ile test edilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Extended Abstract

Financing Approaches in Urban Transformation Projects: Land Value Capture

Muhammed Said Yılmaz⁵

ORCID: 0000-0002-5419-3018

Harun Tanrıvermiş⁶

ORCID: 0000-0002-0765-5347

Urban transformation projects represent a critical mechanism for addressing the social, economic, and environmental challenges faced by modern cities. As urban areas evolve, these projects aim to create sustainable and liveable spaces while addressing issues such as unplanned development, inadequate infrastructure, and social inequalities (OECD et al., 2022). However, the significant costs and limited public resources associated with these projects often pose substantial barriers to implementation.

In this context, Land Value Capture (LVC) policies have emerged as an effective solution for ensuring financial sustainability while redistributing the gains of urban interventions to society. LVC methods encompass various mechanisms such as value increment taxes, development charges, and transfer of development rights. These approaches aim to capture the “unearned” or “windfall” value generated by public investments or planning decisions and reinvest these funds into infrastructure, affordable housing, and public services (Alterman, 2012; Hong & Brubaker, 2011). Development charges require developers to contribute toward public amenities, while transfer of development rights enables the redistribution of building potentials within designated areas. Value increment taxes levy fees based on increased property values resulting from public actions. By utilizing these methods, LVC aligns economic growth with broader societal benefits. LVC mechanisms aim to capture the increases in real estate values resulting from public investments or interventions and redirect these gains toward funding infrastructure and public services (OECD, Lincoln Institute of Land Policy, & PKU-Lincoln Institute Center, 2022). By addressing both economic and social dimensions, LVC offers a holistic

⁵ Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-mail: mhsyilmaz@ankara.edu.tr

⁶ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye; E-mail: tanrivermis@ankara.edu.tr

approach to urban transformation that integrates financial feasibility with principles of spatial justice.

This study focuses on the role of LVC policies in financing urban transformation projects, with a particular emphasis on the case study of Porto Maravilha project in Brazil. The analysis aims to evaluate the effectiveness of LVC policies in addressing financial, social, and spatial challenges and to derive insights for their applicability in the Turkish context.

The research adopts a qualitative approach, combining a review of international best practices with an in-depth case study analysis. The Porto Maravilha project was selected as an exemplary case of LVC implementation, highlighting innovative financing instruments, public-private partnerships, and strategies for achieving social inclusion. Key aspects examined include the design and implementation of LVC mechanisms, their impact on financial sustainability, and their contributions to social and spatial equity. Additionally, the study evaluates the barriers to LVC adoption in Turkey, such as fragmented property ownership and limited public resources, to identify opportunities for policy adaptation.

The Porto Maravilha project illustrates the transformative potential of LVC policies in urban regeneration/transformation. Located in a historic port district that had suffered from decades of economic decline, the project aimed to revitalize 5 million square meters of urban space through infrastructure upgrades, cultural preservation, and social housing initiatives. A central feature of the project was the use of Certificates of Additional Construction Potential (CEPACs), an innovative financing tool that allowed developers to purchase additional development rights. Revenues from CEPAC sales were used to fund infrastructure improvements, including transportation networks, green spaces, and public facilities (Sandroni, 2010).

In addition to financial benefits, the project prioritized social inclusion by implementing measures to mitigate displacement risks for low-income residents. These measures included property tax exemptions, debt forgiveness, and the provision of affordable housing. Furthermore, the project emphasized the preservation of cultural and historical heritage, integrating these elements into the urban fabric to enhance the area's identity and appeal (World Bank Group, 2020).

Despite its successes, the Porto Maravilha project also faced challenges, including slower than expected economic returns and difficulties in main-

taining social equity across all stakeholder groups. Nonetheless, its innovative approach to financing and inclusive urban planning offers valuable lessons for adapting LVC policies in other contexts.

In Turkey, the implementation of LVC policies faces unique challenges. Fragmented property ownership, a lack of voluntary participation, and limited institutional capacity hinder the widespread adoption of such mechanisms. However, the value increment tax introduced under Turkish zoning law provides a potential starting point for integrating LVC principles into urban transformation projects (Tanrıvermiş et al., 2017). Expanding the scope of this tax to cover larger-scale projects could reduce financial burdens on public budgets while enhancing social impacts.

The findings of this study underscore the importance of LVC policies as a tool for achieving financial sustainability and social equity in urban transformation projects. The Porto Maravilha case demonstrates how innovative financing instruments, such as CEPACs, can mobilize private sector resources while addressing public infrastructure needs. Furthermore, the project highlights the critical role of social policies in ensuring the inclusivity and acceptance of urban interventions.

To enhance the applicability of LVC policies in Turkey, several strategies should be considered. Strengthening legal and institutional frameworks is vital. This entails establishing clear regulations and mechanisms to design and implement LVC policies, including standardizing valuation methods and ensuring transparent processes for capturing and allocating value increments. Promoting public-private partnerships is another critical approach, as collaboration between public authorities and private developers can bridge resource gaps and support the timely delivery of infrastructure and services. Integrating social policies is equally important, ensuring that LVC mechanisms are complemented by measures addressing the needs of low-income and vulnerable populations. These policies should include affordable housing, improved access to public services, and measures to mitigate displacement risks. Expanding the scope of value increment tax to encompass broader urban transformation initiatives would align taxation frameworks with LVC principles, enabling municipalities to enhance their financial capacity while equitably distributing project benefits.

In conclusion, LVC policies offer a promising pathway for addressing the multifaceted challenges of urban transformation. By integrating financial, social, and spatial considerations, these mechanisms can contribute

to the creation of sustainable and inclusive urban environments. The lessons learned from the Porto Maravilha project provide valuable insights for policymakers and practitioners seeking to adapt LVC approaches to diverse urban contexts, including Turkey. Future research should focus on evaluating the long-term impacts of LVC policies and exploring innovative financing tools to further enhance their effectiveness.

Kaynakça/References

- Adair, A., Berry, J., McGreal, S., Deddis, B., & Hirst, S. (2000). The financing of urban regeneration. *Land Use Policy*, 17(2), 147-156. doi:[https://doi.org/10.1016/S0264-8377\(00\)00004-1](https://doi.org/10.1016/S0264-8377(00)00004-1)
- Aliefendioğlu, Y., & Tanrıvermiş, H. (2015). Kentsel Dönüşüm Sürecinde Taşınmaz Ve Proje Değerleme İşlemleri Ve Sorunlarının Analizi: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sahabiye Ve Fatih Mahalleleri Dönüşüm Projesi Örneği Çerçevesinde Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 736-769. Retrieved from <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/an-analysis-of-real-estate-and-project-evaluation-operations-and-associated-problems-within-the-urban-renewal-process-an-.pdf>
- Alterman, R. (2012). Land-Use Regulations and Property Values: The “Windfalls Capture” Idea Revisited. In N. Brooks, K. Donaghy, & G. J. Knaap (Eds.), *The Oxford Handbook of Urban Economics and Planning* (pp. 755-786): Oxford University Press.
- Amaral d'Avila Engenharia de Avaliações. (2020). *Estudo De Viabilidade*. Retrieved from <https://api.mziq.com/mzfilemanager/v2/d/31984144-b5d8-42f6-b944-26345a820727/83b8918c-789e-4075-abb9-07b73542edc2?origin=2>
- Aslan Okat, B., & İnce Dağdal, C. (2021). Kentsel Sürdürülebilirlik ve Dayanıklılık Açısından Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Rant ve Özel Mülkiyete Bir Bakış. [An Overview of Private Property and Rent in Urban Regeneration Projects in Terms of Urban Sustainability and Resilience]. *İDEALKENT*, 12(33), 905-933. doi:10.31198/idealkent.856027
- Bhimani, Z., & De Lisio, A. (2023). Sport mega-event fantasies to financialization: the case of Porto Maravilha. *Frontiers in Sports and Active Living*, 5. doi:10.3389/fspor.2023.1113845
- Booth, P. A. (2012). The Unearned Increment: Property and the Capture of Betterment Value in Britain and France. In G. K. Ingram & Y.-H. Hong

- (Eds.), *Value capture and land policies* (pp. 74-93). New Hampshire: Lincoln Institute of Land Policy.
- Canelas, P., & Noring, L. (2022). Governmentalities of land value capture in urban redevelopment. *Land Use Policy*, 122, 106396. doi:<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106396>
- Colantonio, A., & Dixon, T. (2010). Introduction. In *Urban Regeneration & Social Sustainability* (pp. 1-17).
- Companhia Carioca de Parcerias e Investimentos. (2010). *Estudo de Viabilidade - Operação Urbana Consorciada da Região do Porto do Rio de Janeiro*. Retrieved from <https://www.ccpa.rio/estudos-tecnicos/>
- Dye, R. F., & England, R. W. (2009). The Principles and Promises of Land Value Taxation. In R. F. Dye & R. W. England (Eds.), *Land Value Taxation Theory, Evidence, and Practice* (pp. 3-10). Puritan Press in Hollis, New Hampshire: Lincoln Institute of Land Policy.
- Dye, R. F., & England, R. W. (2010). *Assessing the Theory and Practice of Land Value Taxation*. Cambridge, MA: Lincoln Institute of Land Policy.
- Ersoy, M. (2022). Bir Kentsel Rant Vergisi Olarak Değerlenme /Şerefiye Vergisi. *İDEALKENT*, 13(37), 1082-1104. doi:10.31198/idealkent.1202209
- Fainstein, S. S. (2012). Land Value Capture and Justice. In G. K. Ingram & Y.-H. Hong (Eds.), *Value capture and land policies* (pp. 21-40). New Hampshire: Lincoln Institute of Land Policy.
- Gdesz, M. (2010). Poland. In R. Alterman & E. Balla (Eds.), *Takings International: A Comparative Perspective on Land Use Regulations and Compensation Rights* (pp. 249-270). United States: American Bar Association, Section of State and Local Government Law.
- Güneş, P., Aliefendioğlu, Y., & Keskin, E. (2022). Ulaşım Sistemleri Üzerine Yapılan Plan Değişikliklerinin Değer Artışı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. [Analysis about the effects of plan changes in transportation systems on value increase]. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(49), 379-395. doi:10.30794/kausbed.948922
- Healey, P. (1998). Building Institutional Capacity through Collaborative Approaches to Urban Planning. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 30(9), 1531-1546. doi:10.1068/a301531
- Hervet, F. (2018). Revenue Sharing: A Tool to Produce Urban Land and Residential Megaprojects in Istanbul. In E. Hepperle, J. Paulsson, V. Maliene, R. Mansberger, A. Lisec, & S. Guelton (Eds.), *Opportunities and Constraints of Land Management in Local and Regional Development* (pp. 223-235): ETH Zürich.

- Hong, Y.-H. (2007). Assembling Land for Urban Development: Issues and Opportunities. In Y.-H. Hong & B. Needham (Eds.), *Analyzing Land Readjustment: Economics, Law, and Collective Action* (Vol. 2, pp. 3-34). Cambridge, MA.: Lincoln Institute of Land Policy.
- Hong, Y.-H., & Brubaker, D. (2011). Integrating the proposed property tax with the public leasehold System. In J. Y. Man & Y.-H. Hong (Eds.), *China's Local Public Finance in Transition* (pp. 165-187). New Hampshire: Lincoln Institute of Land Policy.
- Hoyt, H. L. (2012). Tax Increment Financing. In D. Callies & W. A. Gowder (Eds.), *Tax Increment Financing* (pp. 3-35). Cleveland, Ohio: ABA Book Publishing.
- Irazabal Zurita, C. E., De Castro Mazarro, A., Huerta, C. P., Bolich, R. R., Kogan, M., Podemski, M. B., . . . Yu, M. (2012). *Studio Report: Porto Maravilha: planning for inclusive communities in Rio de Janeiro's Port Area*. Retrieved from Columbia University: <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D81C1VNC>
- Keskin, E., Yang, E., & Tanrıvermiş, H. (2023). UYGUN FİYATLI KONUT POLİTİKALARI: ATLANTA BELTLINE PROJESİ ÖRNEĞİ. [Affordable housing policies in the USA: The case of the atlanta beltline project]. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(54), 109-123. doi:10.30794/pausbed.1117037
- Kılınçarslan, İ. (2018). *Kent Ekonomisi* (2 ed.). İstanbul: Ninova Yayınları.
- Kim, J. (2018). *Working Paper CePACs and Their Value Capture Viability in the U.S. for Infrastructure Funding*. Cambridge, MA.: Lincoln Institute of Land Policy.
- Köseoğlu, F. G., & Özdemir Sönmez, N. (2022). Danışıklı Dönüşüm; Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı'nda Paydaşların Oluşan Rant ile Kurdukları İlişki Biçimleri. [Pretended Regeneration; Stakeholders' Relationships with the Land Rent Generated at the Fikirtepe Urban Regeneration Area]. *İDEALKENT*, 14(Özel Sayı), 245-264. doi:10.31198/idealkent.1160237
- Leary, M. E., & McCarthy, J. (Eds.). (2013). *The Routledge Companion to Urban Regeneration*. London: Taylor & Francis.
- Mittal, J., & Berson, S. (2022). Self-Financing Urbanism in Developing Countries: A Ready Reckoner for Land Value Capture (LVC) Instruments. In U. Chatterjee, A. Biswas, J. Mukherjee, & D. Mahata (Eds.), *Sustainable Urbanism in Developing Countries* (pp. 143-165). doi:10.1201/9781003131922

- Murakami, J. (2012). Transit value capture: New town codevelopment models and land market updates in Tokyo and Hong Kong. In G. K. Ingram & Y.-H. Hong (Eds.), *Value capture and land policies* (pp. 285-320). Value Capture and Land Policies: Lincoln Institute of Land Policy.
- Ochoa, O. B. (2011). Betterment Levy in Colombia Relevance, Procedures, and Social Acceptability. *Journal of Land Lines, April 2011(23 (2))*, 14-19. Retrieved from https://www.lincolninst.edu/sites/default/files/pubfiles/1899_1213_LL_A110404.pdf
- OECD, Lincoln Institute of Land Policy, & PKU-Lincoln Institute Center. (2022). *Global Compendium of Land Value Capture Policies*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/content/publication/4f9559ee-en>
- Ökmen, M., & Yurtsever, H. (2010). Kentsel planlama sürecinde oluşan kamusal rantın vergilendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 158(06.10), 2010.
- Peterson, G. E. (2009). *Unlocking Land Values to Finance Urban Infrastructure*(pp. 128). doi:10.1596/978-0-8213-7709-3
- Roberts, P. (2008). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration. In P. Roberts & H. Sykes (Eds.), *Urban Regeneration: A Handbook*. doi:10.4135/9781446219980
- Sandroni, P. (2010). A New Financial Instrument of Value Capture in São Paulo: Certificates of Additional Construction Potential. In G. K. Ingram & Y.-H. Hong (Eds.), *Municipal Revenues and Land Policies* (pp. 218-236). Cambridge, MA.: Lincoln Institute of Land Policy.
- Smolka, M. O. (2013). *Implementing Value Capture in Latin America: Policies and Tools for Urban Development*: Lincoln Institute of Land Policy.
- Sorenson, A. (2007). Consensus, Persuasion, and Opposition: Organizing Land Readjustment in Japan. In Y.-H. Hong & B. Needham (Eds.), *Analyzing Land Readjustment: Economics, Law, and Collective Action* (pp. 89-114). Cambridge, MA.: Lincoln Institute of Land Policy.
- Suzuki, H., Murakami, J., Hong, Y.-H., & Tamayose, B. (2015). *Financing Transit-Oriented Development with Land Values: Adapting Land Value Capture in Developing Countries*. doi:10.1596/978-1-4648-0149-5
- Tanrıvermiş, H., Aliefendioğlu, Y., Özdemir Sönmez, F. N., Çabuk Kaya, N., & Arslan, M. (2017). *Sincan İlçesi Saraycık Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi Mevcut Durum Analizi ve Etki Değerlendirme* (Vol. 30). Ankara: Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü.
- Tarakçı, S., & Türk, Ş. (2020). Türkiye’de Kentsel Yenileme Projelerinde Artan Değerin Kazanımında Plan Notunun Kullanımı – Fikirtepe Örneği. [An

- Examination of the Use of Plan Notes in Land Value Capture in Urban Renewal Projects in Turkey - The Case of Fikirtepe]. *İDEALKENT*, 11(31), 2006-2033. doi:10.31198/idealkent.718966
- Taşan-Kök, T. (2010). Entrepreneurial Governance: Challenges Of Large-Scale Property-Led Urban Regeneration Projects. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(2), 126-149. doi:https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2009.00521.x
- Tuna, M., Demir, E., & Töremen, E. (2021). Belediyeler ve Bağlı İdareler Tarafından Alınan Yol, Su Tesisleri ve Kanalizasyon Harcamalarına Katılma Paylarının Tespiti ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), 3071-3089. doi:10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.21.12.1709
- Turan, M. (2010). *Türkiye'de Kentsel Rant : Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*. Ankara: Tan Yayınları.
- Vejchodská, E., Hartmann, T., & Alterman, R. (2023). Land value capture: dynamics and diversity of instruments and strategies. *Town Planning Review*, 94(2), 116-123. doi:doi:10.3828/tpr.2023.9
- Walter, L. (2011). *Land and property tax: A policy guide*: UN Habitat.
- Walters, L. C. (2012). Are Property-Related Taxes Effective Value Capture Instruments? In G. K. Ingram & Y.-H. Hong (Eds.), *Value capture and land policies* (pp. 187-214). New Hampshire: Lincoln Institute of Land Policy.
- World Bank Group. (2020). *Porto Maravilha - Case Study*. Retrieved from <https://www.thegpsc.org/knowledge-products/urbanscapes/porto-maravilha-case-study>

Muhammed Said Yılmaz

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2014 yılında mezun olan Muhammed Said Yılmaz Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalında 2020 yılında yüksek lisansını tamamlamıştır. Doktorasına devam etmektedir. Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmakta olup, kentsel dönüşüm, proje geliştirme ve proje finansmanı alanında çalışmalar yapmaktadır.

Muhammed Said Yılmaz, who graduated from the Department of City and Regional Planning at Middle East Technical University (METU) in 2014, completed his master's degree in the Department of Real Estate Development and Management in 2020. He is currently pursuing his Ph.D. He works as a lecturer in the Department of Real Estate Development and Management at the Faculty of Applied Sciences, Ankara University, and conducts research in the fields of urban transformation, project development, and project financing.

E-posta: mhsyilmaz@ankara.edu.tr

Harun Tanrıvermiş

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 1991 yılında mezun olan Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda 1991-1993 döneminde yüksek lisans ve 1993-1996 döneminde ise doktora öğrenimini tamamlamış ve ayrıca 1995-1996 döneminde MED-CAMPUS Çevre Yönetimi Yüksek Lisans Programını da tamamlayarak çevre yönetimi dalında yüksek lisans derecesini almıştır. Ankara Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dekanı ve Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü başkanıdır. Bugüne kadar gayrimenkul ve varlık değerlendirme, gayrimenkul ve tesis yönetimi stratejileri ve uygulamaları gibi konularda hakemli dergilerde çeşitli makaleler yayımlamıştır.

After graduating from Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics in 1991, Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş completed his master's degree in 1991-1993 and his doctorate degree in 1993-1996 at Ankara University Institute of Science and Technology, Department of Agricultural Economics and also completed the MED-CAMPUS Environmental Management Master's Program in 1995-1996 and received his master's degree in environmental management. He is the Vice Rector of Ankara University, Dean of Ankara University Faculty of Applied Sciences and Head of the Department of Real Estate Development and Management. He has published several articles in peer-reviewed journals on topics such as real estate and asset valuation, real estate, and facility management strategies and practices.

E-posta: tanrivermis@ankara.edu.tr

Afetlerden
Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz

*What We Have Learned / Failed to Learn from
Disasters*

Afetlerden Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz:

9. KBAM Sempozyumunun Ardından...

2023 yılı Cumhuriyetin yüzüncü yılı olması sebebiyle ülkemiz için özel bir yıldır. Covid-19 pandemisinin toplumsal ve ekonomik hayattaki etkileri, Cumhuriyetin ikinci yüzyılına girerken yapılan hazırlıklar, On İkinci Kalkınma Planı ve yeni bölge planlarının hazırlık süreçleri gibi önemli konular gündemdeyken ülkemiz 6 ve 20 Şubat 2023'te meydana gelen depremlerle sarsıldı. Yıkıcı etkileri bölgesel düzeyde görülen bu olaylar, afetleri ve ilişkili politikaları yeniden gündemimize getirdi. 1999 Marmara Depremleri'nden bu yana aslında çok fazla yol katedemediğimizi görmüş olduk. Özellikle son on yıllarda sel, deprem, yangın gibi olaylar sonrasında çok ağır kayıplar verildi. Bu doğrultuda, 9. KBAM Sempozyumu kapsamında "Afetlerden Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Mekânsal Araştırmaların ve Planlamanın Yeri ve İşlevi" konusunu tartışmaya açmaya karar verdik.

KBAM – Kent ve Bölgesel Araştırmalar İletişim Ağı, kent ve bölge konularında bilimsel üretkenliğe ve ortak çalışmaya ivme kazandırma amacıyla kurulmuş, etkileşimli bir bilimsel topluluk oluşturmayı hedefleyen bir bilgi paylaşım ağıdır. 2003 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyeleri arasından bir grup gönüllünün öncülüğünde çalışmalarına başlayan bu girişim, 2004 yılından bu yana dokuz sempozyum düzenleyerek kent ve bölge alanında bir bilgi paylaşım platformu sağlamayı başarmıştır. 9. KBAM Sempozyumu kapsamında, 15-17 Aralık 2023 tarihlerinde İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ev sahipliğinde, çok sayıda katılımcı ile yüz yıllık kurumsal yapılanmamız; risk ve afet terminolojisi; riskler, afetler, ekonomik krizler ve kalkınma; kentsel siyaset, planlama ve toplum; afetler ve kent sağlığı; afet sonrası yeniden yapılanma ve konut üretimi; dirençli kentler; afetler ve teknoloji ve yeni bir planlama sisteminin kurgulanması üzerine çok çeşitli konuyu tartışmaya açtık. İdealKent Dergisi'nin bu sayısında, sempozyumda gerçekleştirdiğimiz tartışmaların bir kısmını siz değerli okurlarla buluşturuyoruz. Bu doğrultuda, bu sayıda; çoklu afet risklerinin analizinde çok ölçütlü karar verme yöntemi, afet sonrası yeniden yapılanmada kadın deneyimleri, deprem koşulları karşısında imar planlama pratiği ve afet dirençli kent planlamada politik beklentilere ilişkin tartışmaları bulacaksınız. Bu noktada, yayın sürecinde emeği geçen değerli hakemlerimize teşekkür etmek isteriz. Her biri büyük bir titizlikle, emek ve zaman harcıyarak bilimsel bilginin gelişimine ve yayın sürecinin kalitesinin artırılmasına çok kıymetli katkılar verdiler. 9. KBAM Sempozyumu kapsamında yürütülen tartışmaların ve İdealKent Dergisi KBAM Özel Sayısı'nın alana değerli katkılar sunacağını umuyoruz. Keyifli okumalar

Dosya Editörü

KBAM Yürütme Kurulu Adına
Doç. Dr. Ö. Burcu Özdemir Sarı

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1424622

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2195-2231

Deprem Koşulları Karşısında İmar Planlama Pratiğimiz: Kayseri İmar Planları Üzerinden Bir Değerlendirme¹

Ceyhan Yücel²

ORCID: 0000-0002-9373-2694

Ayşe Erkara³

ORCID: 0000-0002-2788-2774

Nursena Kıtık⁴

ORCID: 0000-0001-5022-7180

Öz

Kentlerde depremin yaratacağı hasarın azaltılmasında imar planlarının rolü önemlidir. Kentlerin depremselliği konusunda jeoloji ve jeofizik alanındaki çalışmalar teknolojik olanaklarla daha kapsamlı hale gelmiş ancak bu çalışmalar imar planlama pratiğimizde gerektiği şekilde yer alamamıştır. Jeoloji ve imar planlama disiplini arasındaki bu kopukluk kentlerin depreme duyarlı hale getirilmesinde önemli bir boşluk yaratmaktadır. Bu çalışmada öncelikle, üçüncü derece deprem kuşağında olmasından ötürü yüksek yıkım riski taşımamasına rağmen yeraltı özellikleri ve kentsel mekân biçimlenişi ile hasar riski taşıyan Kayseri’de 1999 Marmara depremi öncesi ve sonrasında imar planlarında depremselliğin ele alınışı konusunda değerlendirmeler yapılacaktır. Sonrasında, Kayseri’nin jeolojik yapısına ilişkin veriler doğrultusunda risk oluşturması muhtemel alanlar gösterilecek ve bu alanların imar planlarındaki durumu ile günümüzdeki mekânsal nitelikleri sunulacaktır. Son aşamada hem Kayseri’nin imar planlarında hem de planların onaylarının ardından kentsel mekânın oluşumunda depremselliğin yeterince ele alınıp alınmadığı konusunda değerlendirmeler yapılacak ve kentsel jeoloji alanında güncel literatüre dayalı olarak Kayseri örneğinden hareketle imar planlaması ve yer bilimleri arasında kurulamayan iş birliğinin sonuçları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İmar planı, deprem, depreme duyarlı planlama, Türkiye

¹ Bu makale, Kentel ve Bölgesel Araştırmalar Ağının (KBAM) İYTE ve ODTÜ iş birliği ile 15-17.12.2023 tarihleri arasında “Afetlerden Öğrendiklerimiz / Öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında Mekânsal Araştırmaların ve Planlamanın Yeri ve İşlevi” teması ile gerçekleştirildiği 9. Sempozyumda sunulan bildiriden üretilmiştir.

² Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: ceyhanyucel@erciyes.edu.tr

³ Araş. Gör., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: ayseerkara@erciyes.edu.tr

⁴ Araş. Gör., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: nursenakitlik@erciyes.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1424622

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2195-2231

Our Spatial Planning Practice Against the Earthquake Conditions: An Evaluation on Kayseri Development Plans

Ceyhan Yücel¹

ORCID: 0000-0002-9373-2694

Ayşe Erkara²

ORCID: 0000-0002-2788-2774

Nursena Kitlik³

ORCID: 0000-0001-5022-7180

Abstract

Development plans play an important role in minimizing the damage caused by earthquakes in cities. Studies on the seismicity of cities have become more comprehensive with technological opportunities, but these studies have not been properly included in our planning practice. This disconnect between geology and development planning disciplines creates an important gap in making cities more earthquake sensitive. In this study, an assessment is made on how seismicity was addressed before and after the 1999 Marmara earthquake in the development plans of Kayseri that is not has high risk of destruction due to positioning on the 3rd degree earthquake zone but has the damage risk because of underground features and urban spatial configuration. Then, the areas at risk of damage are presented and the planning status and current spatial characteristics of these areas are explained. Finally, assessments are made on whether seismicity has been adequately addressed both in the plans and in the formation of the urban space, and the consequences of the lack of cooperation between zoning planning and earth sciences are discussed based on the current literature in the field of urban geology with reference to the case of Kayseri.

Keywords: Development plans, earthquake, earthquake-sensitive planning, Türkiye

¹ Assoc. Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: ceyhanyucel@erciyes.edu.tr

² Res. Assist., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: ayseerkara@erciyes.edu.tr

³ Res. Assist., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: nursenakitlik@erciyes.edu.tr

Giriş

Ülkemizde depremler şekil ve sonuçları açısından en yıkıcı afetler olarak yaşanmaktadır. 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi Ülkemizde depreme karşı yapılması gereken hazırlıkların önemini çarpıcı bir şekilde göstermiştir. 6 Şubat 2023'te yaşanan ve 11 ili vuran Kahramanmaraş merkezli depremler ise hem 1999 depremi sonrasında bu konudaki çabalarımızın geldiği noktayı üzücü bir şekilde göstermiş hem de kentlerimizin fiziksel mekân niteliklerinin deprem karşısındaki kırılganlığını ortaya çıkarmıştır.

Yerel ölçekte hazırlanan mekânsal planlar (imar planları) ve bunların uygulamaları, şehirlerin gelişimini ve fiziksel biçimlenişini etkileyen önemli dokümanlardır. Ülkemizde mekânsal planlama faaliyetleri Cumhuriyetten itibaren başlamış ve 20. yüzyılın ortalarından itibaren yasal ve yönetsel düzenlemelerle kurumsal altyapısını oluşturmuştur. 1980'lerden itibaren yerel yönetimlere bırakılmış olan planlama yetkisi yakın zamandaki düzenlemelerle merkezi yönetimin etkin bir şekilde içine dahil olduğu bir işleyişe erişmekle birlikte, imar planları Ülkemiz çapında hazırlanma yöntemi, içeriği ve dili açısından bütüncül ve tek tip bir yapıya sahip olmuştur. İmar planlarının hazırlanma sürecinde, plana girdi teşkil eden veriler, bu çalışmaya konu olan özellikle doğal yapı ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere, planı hazırlayan/hazırlatan kurumun özel bir çabası olmazsa, ilgili kurumlardan yazışmalarla sağlanmaktadır. Bitki örtüsü, toprak cinsi ve kabiliyeti, yeraltı ve yerüstü su kaynakları, orman varlığı, ekolojik öneme sahip alanlar, jeolojik yapı vb. bilgiler bu kapsamda sayılabilir.

Planların depreme hazırlıklı bir şekilde üretilmesinde jeolojik yapıya ilişkin veriler ön planda gelmektedir. Bu açıdan özellikle Marmara depremi sonrasında akademide ve merkezi yönetim kurumlarında teknolojinin sağladığı olanakları da kullanarak ciddi düzeyde bir veri altyapısı oluşturulmuştur. Yer altındaki katmanlar, malzemeler ve bunların sismolojisi konusunda yapılan çalışmalar kamuoyunun da gözleyebildiği bir aşamaya ulaşmıştır. Planlama sürecinde de bu veriler plan hazırlık sürecinde araştırma aşamasında temin edilebilmektedir. Ancak, bu veriler ağırlıklı olarak eşik ya da sınır niteliği taşıyan hat, alan ya da bölgelerin belirlenmesi ve yapılaşma kısıtı ya da engeli gerektiren arazi parçalarının

gösterilmesi şeklinde plana yansımaktadır. Bu değerlendirme ışığında, jeolojik ve sismolojik veri ve bilgilerin plan kararlarının üretilmesinde daha ileri düzeyde bir ele alışı gerektirdiği düşüncesi bu çalışmanın ana fikrini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada imar planları; kent makroformu, arazi kullanım kararları ve bunların yoğunlukları, ulaşım ağını belirleyen ve bu kullanımlar üzerinde oluşacak mekânsal biçimlenişe ilişkin notasyonları ifade eden içerikleri açısından ele alınacaktır. Buradan hareketle, jeolojik ve sismolojik verilerin de bu içeriğe hizmet edecek şekilde ele alınıp alınmadığının tartışılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada ilk aşamada, özellikle literatüre dayalı olarak jeoloji ve jeofizik alanları ile mekânsal planlama çalışmaları arasında ilişki üzerine bilgi aktarılacak ve son zamanlarda daha fazla değinilen kentsel jeoloji konusuna vurgu yapılacaktır. Bu açıdan özellikle jeolojik çalışmalar kapsamında gerçekleştirilen makro ve mikro bölgeleme çalışmaları üzerinde bilgi verilecektir. Çalışmada daha sonra, Kayseri örneğinden hareketle, planlamada ve imar uygulamalarında jeolojik verilerin Ülkemizde eşik olarak kabul edilebilecek olan 1999 Marmara depremi öncesinde ve sonrasında mekânsal planlama kararlarının alınmasında etken olup olmadığı ortaya konacaktır. Bu kapsamda ilk aşamada Kayseri kentsel alanında, Ülkemiz jeolojik yapısı açısından sismolojik hareketliliği düşük riskli olmakla birlikte jeolojik formasyonu ve sıvılaşma faktörleri ile deprem karşısında risk taşıyan alanların tespiti yapılacak, daha sonra bu alanların planlama geçmişi ve mekânsal planlama kararları bu riskler bağlamında gözden geçirilecektir. Son aşamada, plan kararlarının depreme karşı duyarlılıklarının tartışılmasının ardından, Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nce yakın zamanda gerçekleştirilmiş çalışmalar da dikkate alınarak mevcut mekân niteliklerinin ve plan kararlarının jeolojik verilere dayalı olarak ele alınması gerekliliğine ilişkin önerilerde bulunulacaktır.

Yöntem

Çalışmada ilk aşamada şehir planlama ve yer bilimleri arasındaki iletişim ve iş birliğinin zemini olarak görülen kentsel jeoloji alanı ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucunda yer bilimlerine ilişkin verilerin şehir planlamaya sunduğu veriler ve bu verilerin kullanımına ilişkin yöntemler konusunda bilgiler sunulmuştur.

Kayseri'nin Marmara Depremi öncesi ve sonrasındaki imar planlarının içeriği ve mekandaki uygulanma durumları için Kayseri Büyükşehir Belediyesi arşivinden plan örnekleri alınmıştır. Bu planlarda depremsellik karşısında afetin sonuçlarını doğrudan etkileyen parametreler olan kullanım kararları, yapı düzeni ve yapılaşma koşulları açısından içerik analizi yapılmıştır. Bu plan kararlarının, alanın sismik karakteri açısından değerlendirilmesi için, Kayseri il bütünü için hazırlanan jeolojik raporda ayrıca bir içerik analizi yapılmış ancak planlama kararlarını yönlendirecek jeolojik değerlendirmelerin yer almadığı görülmüştür. Yine arşiv taraması yapılarak ve planlarla ilgili dokümanlar incelenerek plan hazırlık sürecinde depremsellik konusunda ne tür araştırmalar ya da değerlendirmeler yapıldığı tespit edilmiş ancak kurumlardan resmi görüş alınması dışında jeolojik bir değerlendirmenin yapılmadığı görülmüştür.

Plan kararlarının depreme karşı dirençliliğinin belirlenmesi için jeolojik rapor verilerinin analizi yapılarak Kayseri'nin risk önceliği bulunan kısımları tespit edilmiştir. Bu analiz, yeraltı katmanları ve bunların jeolojik nitelikleri ile zemin sıvılaşma faktörü konularında literatür taraması ve Büyükşehir Belediyesi'nde bu konuda çalışan uzmanlarla görüşme sonucunda gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın son aşamasında jeolojik analiz verileri ile Kayseri'nin 1/25.000, 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli planları bir arada ele alınmış ve jeolojik yapı ile plan kararlarının uyumluluğu konusunda tespitler ve yorumlar yapılmıştır.

Kentsel Jeoloji

Jeoloji biliminin yerleşmelerle ilgili çalışmalarda kullanımı üzerine yoğunlaşan kentsel jeoloji kavramı, 1960'lı ve 70'li yıllarda McGill (1964), Price (1971) ve Harrison (1975) gibi araştırmacılar tarafından ele alınmaya başlanmış; yine aynı dönemde Mathewson ve Font (1974), yer bilimi çalışmalarının kentlerin tasarım sürecinde ihmal edildiğini ifade etmiştir (Afzali vd., 2021).

Şehirlerin jeolojik çevresinin planlanması ve haritalandırılmasında önemli bir yer tutan kentsel jeoloji, kentsel alanların gelişimi ve genişlemesiyle ilgili arazi kaynaklarının ve jeolojik tehlikelerin incelenmesi olarak da tanımlanmaktadır (Fuchu vd., 1994). Kent jeolojisinin veri toplama, jeolojik analiz ve harita oluşturmanın yanı sıra bir diğer amacı da rasyonel kalkınma planlamasının oluşturulması için planlılara ve politikacılara jeolojik bilgi sağlamaktır (May vd., 2010).

1960'larda ve 1970'lerin başında mühendislik jeolojisi içeriğiyle hazırlanan jeoloji haritaları, esas olarak yer bilimcilerin kullanımına yönelik olduğundan

bu haritalardan elde edilen ilgi çekici ancak tam olarak yararlanılmayan sonuçlara planlıların ve imar yatırımcılarının ilgisini çekmek zor olmuştur (Marker vd., 2003). Kentsel jeolojinin öncülerinden sayılan Legget (1973), hem daha iyi ve kolayca erişilebilen mühendislik jeolojisi bilgilerine hem de yer bilimciler ile sivil otoriteler arasındaki gelişmiş iletişime duyulan ihtiyacı vurgulamıştır. Jeoloji çalışmalarının çıktılarının daha geniş çevrelere iletilmesine yönelik olanakların araştırılması amacıyla yapılan çalışmalar 1990'ların sonlarına doğru alan kullanım planlaması için özel olarak tasarlanmış ve planlıları da hazırlıklarına katan haritalara doğru ilerlemiştir. Bunlar, planlılara özel rehberlik de dahil olmak üzere, planlamada çevresel jeoloji bilgilerinin kullanımına ilişkin farkındalığı arttırmaya yönelik bir girişimin temelini oluşturmuştur (Ellison ve Smith, 1998, akt. Marker vd., 2003).

Mühendislik jeolojisi ilkelerinin kent planlanmasına uygulanması olarak tanımlanabilen kent jeolojisi alanında, jeologların kent planlama disiplinine, - planlamaya konu alanların arazi kullanım potansiyeli - bu potansiyeli kontrol eden jeolojik sınırlamalar konularında katkı sağlaması söz konusudur. Bu açıdan, planlamada yer seçimini ve mekânsal biçimlenişi etkileyen temel parametreler olan topoğrafya, jeolojik yapı, hidrojeolojik koşullar, iklim koşulları ve yapı malzemeleri konusunda (Kasapoğlu, 2012) kentsel jeoloji önemli bir iş birliği ortamı yaratmaktadır.

Uzaktan algılama yöntemleri ile verilerin haritalama ve modelleme araçlarıyla izlenmesi ve kentsel çevredeki jeolojik tehlikelerin vurgulanmasına odaklanan kentsel jeoloji, yeraltının kullanımı, kırsal alanlarda planlama, yeraltı ve yüzey suyu risklerini ortaya koyma gibi rolleriyle planlılar için planlama disiplini ile risk yönetimi arasındaki ilişkinin kurulmasında önemli yer tutmaktadır (Afzali vd., 2021). Yine, çevresel sürdürülebilirlik konusunda yeterli içme suyu sağlanması, atık bertarafı, toprak ve peyzaj bozulması ve yoğun nüfuslu kentsel alanların jeolojik tehlikelere ve çevresel felaketlere karşı artan kırılganlığının bertaraf edilmesi gibi konularda kentsel jeoloji önemli katkılar sağlamaktadır (Eyles, 1997; Bathrellos, 2007).

Kentsel jeoloji alanındaki araştırma ve uygulamalar zamanla giderek tek temalı mekânsal veri setlerinden çok çeşitli kullanıcılar için çok temalı ve çok boyutlu çıktılara doğru bir evrim geçirmiştir. Kentsel gelişim, yenilenme ve korumaya yardımcı olmak için bu yeni çıktılar geliştirilmesine paralel olarak, uzun vadede sürdürülen ve düzenli olarak yenilenen kapsamlı coğrafi bilgi veri tabanlarına erişim ihtiyacı da artmıştır. Bunun yanı sıra kentsel çevrede jeolojiye ilişkin bilgi ve anlayışın diğer çevresel konularla (örneğin biyoçeşitlilik) ve giderek artan bir şekilde sosyal bilimciler, ekonomistler ve diğerlerinin

araştırmalarıyla entegre edilmesi gerektiği kabul görmüştür (Culshaw ve Price, 2011).

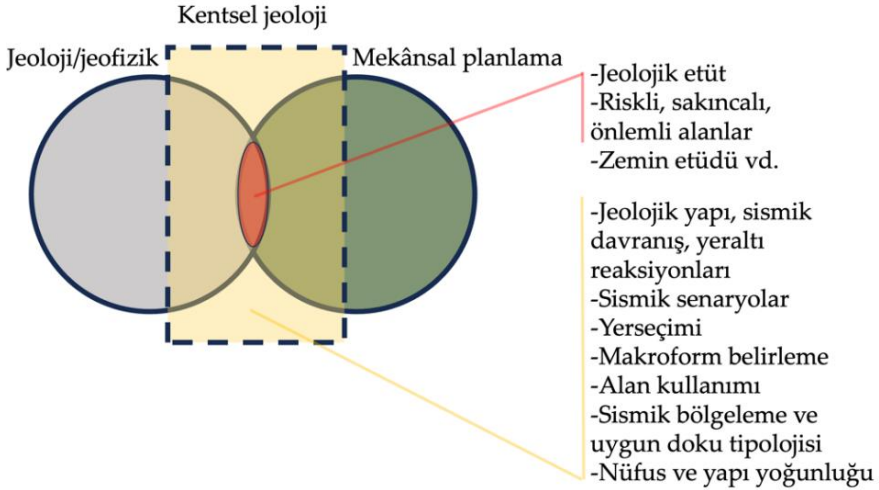
Jeoloji bilimi kapsamında kentsel alanlar için kullanılan coğrafi bilgiler başlıca şu iki şekilde temin edilmiştir:

- Başlangıçta iki boyutlu olarak kâğıda basılan ancak son zamanlarda iki buçuk, üç ve dört boyutlu olarak dijital formda olan mekânsal veriler,
- giderek artan bir şekilde mekânsal modellerle birleştirilen ve artık sayısal olarak sunulan noktasal bilgi veri tabanları.

Bu veriler temel olarak şu kaynaklardan temin edilmektedir:

- Saha araştırması sondaj kuyusu ve parametre verileri,
- kaya yatakları, yüzeysel ve yapay çökeltilerin haritalanması,
- madencilik kayıtları,
- geçmiş arazi kullanım kayıtları,
- kuyu kayıtları ve su çıkarma bilgileri,
- yer hareketi araştırmaları (Culshaw ve Price, 2011).

Kentsel planlamaya sunduğu bu olanaklar açısından genel bir değerlendirme yapıldığında; mekânsal planlama pratiğinde ağırlıklı olarak alan ölçeğinde eşiklerin ve/veya sınırların tespiti adına riskli, sakıncalı ya da önlemleri alanların belirlenmesi, bina ölçeğinde ise zemin etüdü vb. teknik araştırmalarla sismik etkinliğe karşı tedbir alınması ile sınırlı olan jeolojik verilerin, planlama alanında çok daha kapsamlı bir kaynak olduğu görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Mekânsal Planlama ve jeoloji/jeofizik disiplinleri arasındaki ilişkiyi gösteren kentsel jeoloji

Mikrobölgeleme

Depreme ilişkin jeolojik verilerin, kentsel mekâna ilişkin çalışmalarda kullanılması makrobölgeleme ve mikrobölgeleme olmak üzere başlıca iki düzeyde olmaktadır. Sismik makrobölgeleme, sismolojik ve jeolojik özellikler bakımından homojen olan bölgelerin tanımlanmasını ve dinamik parametrelerin (pik yer ivmesi-PGA, pik yer hızı-PGV ya da spektral ivme-SA vb.) meydana gelme olasılığı ile ilişkili olarak bölge özelliklerinin belirlenmesini içerir. Bu nedenle, sismik bölgelendirme, sismik tehlikelerin daha sonraki tüm değerlendirmeleri için de ilk adımdır. Ulusal ölçeğe kadar ulaşan ölçeklerde hazırlanan bu haritalar, bina yönetmelikleri ya da asgari tasarım ölçütleri vb. düzenlemeler için de kaynak teşkil eder (Markušić ve Herak, 1999, Finn vd., 2004, akt. Mihalić vd., 2011).

Bu çalışmanın odağında daha fazla yer tutan mikrobölgeleme ise sismik tehlikelerin yerel zemin koşullarının etkilerini de içerecek şekilde yerel ölçeklerde haritalanması işlemidir (Finn vd., 2004). Mikrobölgeleme, jeofizik, jeolojik ve jeoteknik girdilere dayalı olarak alanları potansiyel sismik risk taşıyan çeşitli bölgelere ayırma ve haritalama çalışmasıdır. Ansal vd. (2004), mikrobölgeleme olgusunu bölgesel sismik tehlikelerin tahmini, yerel jeolojik ve jeoteknik sorunların belirlenmesi ve yer hareketinin olası tepkilerinin değerlendirilmesi olmak üzere üç aşamada özetlemiştir. Mikrobölgeleme çalışmalarının genel hedefi jeolojik, sismolojik ve jeoteknik yöntemler kullanarak saha sınıflandırma haritaları, saha büyütme/yer hareketi haritaları, sıvılaşma haritaları ve heyelan tehlike haritaları üretmektir (Karabulut, 2018).

Farklı sismik tehlike potansiyeline sahip alanların belirlenerek kentsel planlama ve arazi kullanım yönetiminin hizmetine sunulmasına yönelik gerçekleştirilen mikrobölgeleme çalışmaları, afet tehlikesini azaltmak için planlı arazi kullanımını da amaçlayan bir tekniktir. Sismik mikrobölgeleme çalışmaları sırasında zemin büyütmesi, yer hareketi seviyesi, sıvılaşma, şev stabilitesi, su taşkınları ve yüzey faylanması gibi konular incelenmektedir. Planlama yoluyla, planlı ve sağlıklı bir arazi kullanımına ulaşmak için mikrobölgeleme, deprem tehlikesine karşı jeolojik, jeofizik ve jeoteknik koşulların araştırılmasında ve ekonomik, sosyal ve politik olarak uyumlu ve kullanılabilir bölgelerin oluşturulmasında önemli katkı sağlamaktadır (Çelikbilek ve Sapmaz, 2016).

Bir bölgenin sismik mikrobölgelendirmesi, çalışma alanının toprak altı sismik tepkisini ve depreme bağlı fenomenleri tanımlamayı ve haritalamayı amaçlayan bir süreçtir. Tipik olarak, bölgelendirmenin yapıldığı

mekânsal ölçek bir yerel yönetim düzeyinde ve kentsel bir ölçeğe karşılık gelmektedir. Bu çerçevede, sismik mikrobölgeleme, kentsel planlama için değerli girdiler sağlayarak deprem riskinin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Lai vd., 2020). Sismik mikrobölgeleme, tehlike riski olan arazi kullanımının belirlenmesi yoluyla olası deprem risklerini azaltmak için etkili bir uygulama olarak kabul edilmektedir (Bekler vd., 2019).

Khan ve Khan (2018), bir alandaki yer ivmelerinin deprem büyüklüğü, kaynaktan sahaya olan mesafe ve bölgenin kabuk özelliği olmak üzere üç faktöre bağlı olduğunu, dördüncü bir faktör olarak ise öncelikle zemin/kaya türleri ve jeomorfoloji dahil olmak üzere alanın çeşitli jeolojik ve jeoteknik özelliklerinin geldiğini ifade etmektedir. Bu parametreler, bir alan, kasaba ya da şehir ölçeğindeki ayrıntılı mikro bölgeleme haritalarının temel bir bileşenini oluşturmaktadır. Son yıllarda sismik risklerin değerlendirilmesinde hesaplama olanaklarının artmasıyla birlikte, bu yaklaşım kasaba/şehir düzeyinde ya da havaalanları, enerji santralleri, barajlar gibi kritik altyapılara ev sahipliği yapan alanlar için olasılıksal mikrobölgeleme haritalarının oluşturulmasında giderek daha fazla kullanılmaktadır (Özcebe vd., 2004, Sextos vd., 2008, akt. Khan ve Khan, 2018). Mihalić vd. (2011), bir mikrobölgeleme haritası için üç düzeyde veriye gereksinim olduğunu belirtmektedir (Tablo 1). Hazırlanacak olan haritalarda ele alınacak temel girdi veriler ise topografya, yeraltı suyu tablası, jeoteknik birimler, ana kaya ya da uygun alanlar, havza oluşumları ve farklı jeoteknik birimlerin temel jeoteknik ve jeofiziksel özellikleri olarak sıralanmaktadır (Mihalić vd., 2011).

Tablo 1. Haritalama ölçeğine bağlı olarak girdi verilerinin kullanımı (**Kaynak:** Mihalić vd., 2011)

	I. Düzey	II. Düzey	III. Düzey
Yer hareketleri	-tarihsel depremler ve mevcut bilgiler -jeolojik haritalar -alanda yaşayanlarla görüşmeler	-mikrotitreşimler -basitleştirilmiş jeoteknik çalışmalar	-jeoteknik incelemeler -yer tepki analizi
Şev düzen-sizliği	-tarihsel depremler ve mevcut bilgiler -jeolojik ve jeomorfolojik haritalar	-hava fotoğrafları ve uzaktan algılama -saha çalışmaları -bitki örtüsü ve yağış verileri	-jeoteknik incelemeler -analizler
Sıvılaşma	-tarihsel depremler ve mevcut bilgiler	-hava fotoğrafları ve uzaktan algılama	-jeoteknik incelemeler

	-jeolojik ve jeomorfolojik haritalar	-saha çalışmaları -alanda yaşayanlarla görüşmeler	-analizler
Haritalandırma ölçeği	1/1.000.000–1/50.000	1/100.000–1/10.000	1/25.000–1/5.000

Deprem ve Mekânsal Planlama

Jeoloji ve jeofizik alanında yaşanan gelişmeler yer altının yapısı ve sismik hareketlilik konusunda önemli düzeyde bilgi ve veri akışı sağlamaktadır. Yerleşmelerin üzerinde yer aldığı yer altı katmanları ile yeryüzünde arazi yapısı ve toprak niteliklerinin, olası farklı deprem hareketlilikleri sonucunda ortaya çıkaracağı sonuçlar öngörülebilmektedir. Literatürde bu konuda yapılmış önemli çalışmalar yer almaktadır (Bkz. Meshkini vd., 2013; Başaran-Uysal vd., 2014; Akın vd., 2015; Ali ve Kim, 2018; Karabulut, 2018; Hassaninia vd., 2019; Abate vd., 2020; Costanzo vd., 2021; Özmen, 2023).

Kentsel yerleşmelerin büyük bir kısmı tarihleri, büyüklükleri, demografik ve toplumsal nitelikleri ile varlıklarını sürdürmekte ve gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak sürekli bir devinim içinde olmaktadır. Bu süreçte elde etmiş oldukları gelişmişlik düzeyi ve geleceğe ilişkin büyüme eğilimleri, içinde yer aldıkları coğrafya koşulları ve diğer yerleşme birimleri ile de doğrudan ilişkilidir. Kentlerin gelişme eğilimlerinin yüksekliğine bağlı olarak bu ilişki de giderek güçlenmektedir. Bu açıdan, afet öncesi hazırlıklar kapsamında, bir kentin olası bir deprem beklentisi karşısında yer seçmiş olduğu yerden kaldırılması ya da uzaklaştırılması mümkün olmamaktadır. Bu durum, depreme karşı gerçekleştirilecek kentsel planlama çalışmalarında deprem dinamiklerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi ve kentsel mekânın bu dinamiklere göre ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bunun için deprem parametrelerinin mekânsal planlamaya girdi teşkil edecek şekilde planlama disiplinine dahil edilmesi gerekmektedir.

Ölçeğe göre değişkenlik göstermekle birlikte mekânsal planlamanın başlıca uğraşı olan kentsel yer seçimi, kentsel makroformun belirlenmesi, kentsel alan kullanım deseninin oluşturulması, stratejik ve ekonomik faaliyetlerin yer seçimi, yoğunluk dağılımının belirlenmesi, işlev alanlarında yapılaşma ile ilgili niceliklerin saptanması ve yerleşme düzeninin tasarlanması eylemlerinin hemen hepsinde deprem koşullarının ele alınması gerekmektedir.

Meshkini vd. (2013), kentsel mekânın depreme karşı kırılganlığında etkili olan riskleri ve bunların etki oranlarını değerlendirmişler ve bunun sonucunda binaya ve imar düzenine ilişkin özelliklerin ilk sıralarda ortaya çıktığını tespit etmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Sismik kırılmalıkta etkili faktörler ve ağırlıkları (**Kaynak:** Meshkini vd., 2013)

Sıra	Etkili faktörler	Skor	Sıra	Etkili faktörler	Skor
1	Bina strüktürü	11	7	Kat adedi	5
2	Kapalılık düzeyi	10	8	Erişim akslarının genişliği	4
3	Bina kalitesi	9	9	Yangın istasyonlarına mesafe	3
4	Parsel alanı	8	10	Yerleşimin sağlık tesisine mesafesi	2
5	Mekân-kütle ilişkisi	7	11	Yerleşimin açık alanlara mesafesi	1
6	Bina yaşı	6			

Kentsel mekânda depremle ilgili riskleri daha geniş bir bakışla ele alan Barua vd. (2020), bu risklerin konularını ve faktörlerini Tablo 3'te görüldüğü şekilde gruplandırmışlardır:

Tablo 3. Risk temaları, risk faktörleri ve ilgili analiz metodolojisi (**Kaynak:** Barua vd., 2020)

Risk konuları	Risk faktörleri
1. Makroform riskleri	1.1 Yüksek tehlikeye eğilimli bölgede imar ve yerleşim düzeni 1.2 Şehrin geri kalanına bağlanmış olma
2. Kentsel dokudaki riskler	2.1 Kaynakların olanaklılığı 2.2 Kaçışa ve kurtarma ve yardıma erişim aracı olarak bölgede birbirine bağlılık 2.3 Yolların genişliği
3. Arazi kullanımı uyumsuzluklarındaki riskler	3.1 Planda arazi kullanımı uyumsuzlukları 3.2 İmarın arazi kullanım planı ile tutarlılığı
4. Tehlikeli kullanımlardaki riskler	4.1 Tehlikeli alan kullanımı (LPG ve akar-yakıt istasyonları, kimyasallar, patlayıcılar, enerji santralleri vb.) ve 200 m yarıçap mesafesindeki çevrelerinde alan kullanımı
5. Özel risk alanları	5.1 Jeomorfolojik durum 5.2 Tescillenmiş su kütleleri ve taşkın akış bölgeleri ve planda bunlara karşılık gelen arazi kullanımı
6. Bina stoklarındaki riskler	6.1 Bina stoklarının kırılmalıklığı
7. Açık mekân azlığı riski	7.1 Açık alanların (park, oyun alanları, yeşil alan vb.) birbirine bağlılığı ve yeterliliği

8. Kritik tesislerdeki riskler

8.1 Kritik tesislerin yeterliliği (sağlık, eğitim, toplum merkezleri, yangın istasyonları, yönetim tesisleri vb.

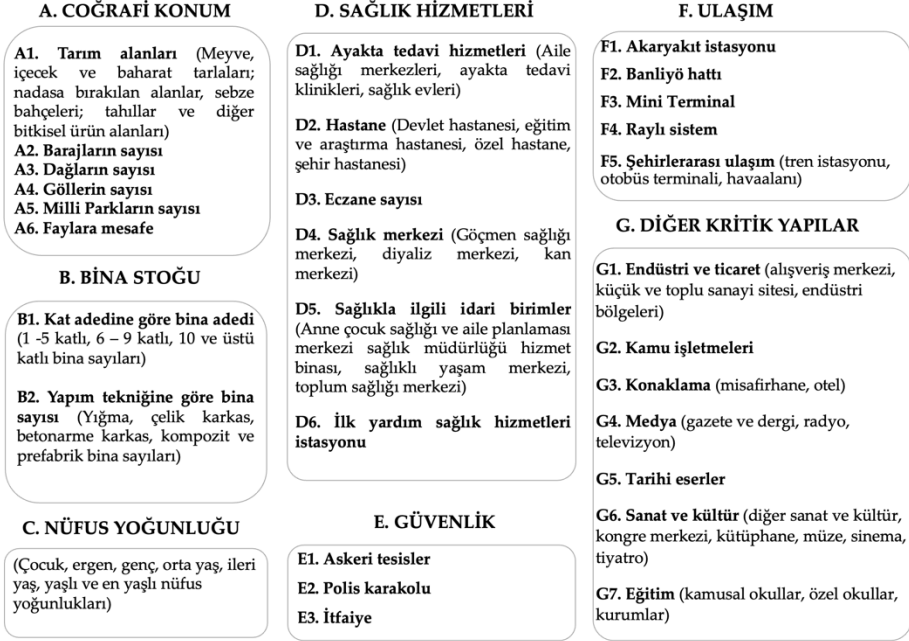
Afet olgusu üzerinden genel bir bakışla jeolojik verilerin mekânsal planlamada ele alınışı üzerinden bir değerlendirme yapan Çelikkbilek ve Sapmaz (2016), İl Özel İdaresi İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (2009) tarafından önerilen afet zararlarının önlenmesine yönelik önerileri geliştirerek deprem kırılğanlığının giderilmesine uyarlanabilecek nitelikte alan planlama kararlarını Tablo 4'te görüldüğü gibi ifade etmiştir.

Tablo 4. Afet riskini dikkate alan planlama kararları (**Kaynak:** İl Özel İdaresi İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (2009)'nden geliştiren Çelikkbilek ve Sapmaz, 2016)

Alan Kullanımı	Ulaşım - Altyapı	Yapılaşma Düzeni	Strüktürel - Yapı
-Uygun yer seçimi	-Alternatif yol ağları	-Uygun bina blok oluşumları	-Kaçak yapıların önlenmesi
-Uygun nüfus yoğunluğu	-Dar ve çıkmaz sokaklardan kaçınma	-Yeterli yan, ön ve arka bahçe mesafeleri	-Projelendirilmemiş yapısal değişikliklerin kontrol edilmesi ve önlenmesi
-Yoğun kentsel dokudan kaçınma	-Yol güzergahı ile fay hatlarının keşşimesini önleme	-Yolun genişliği ile orantılı bina yükseklikleri	-Strüktürel değişikliklerin önlenmesi
-Yeterli açık alan	-Toprak yapısına uygun altyapı ağı tasarlama		-Toprak yapısına uygun malzeme seçimleri
-Taşıma kapasitesi ile uyumlu plan	-Altyapı hizmeti sağlamaktan kaçınarak tehlikeli alanların imara açılmasını önleme		-Kaçak katların kontrolü ve yasaklanması
-Tehlikeli kullarımları (İpg, benzin istasyonu vb.) yerleşim alanlarından uzak tutma			-Kiriş-kolon sürekliliği
-Büyük enerji yatırımları için gerekli tüm önlemleri alma			-Binaların bakım ve onarımlarının zamanında yapılması
-Tehlikeli yerleşime sahip kentsel alanlar için önlemler alma			
-Tehlikeli alanların, kıyı bölgelerinin ve dolgu alanlarının yapılaşmaya açılmasından kaçınma			

Deprem kırılğanlığını etkileyen ve kentsel mekân kullanımlarını içeren mekânsal kriterleri Özmen (2023), Şekil 2'de görüldüğü üzere 7 ana kategori ve bunların alt kategorilerini kapsayacak şekilde ele almıştır. Buradan

da anlaşılacağı üzere depreme duyarlı afet yönetiminin gerçekleştirilebilmesi için salt jeolojik yapı ve sismolojik veriler yeterli olmamaktadır.

Şekil 2. Deprem kırılgenliğini etkileyen kriterler (Kaynak: Özmen, 2023)

Genel bir bakış açısıyla, depreme duyarlı ve kırılgenliği azaltıcı mekânsal planlama kararlarının alınabilmesi için,

- makro form riskleri,
- kentsel dokudaki riskler,
- arazi kullanım uyumsuzluklarındaki riskler,
- tehlikeli kullanımlardaki riskler,
- özel risk alanları,
- yapı stoklarındaki riskler,
- açık alan kıtlığı riski ve
- kritik tesislerdeki riskler

bir arada ele alınmalı ve afete duyarlı planlama kararlarına girdi teşkil edecek şekilde formüle edilmelidir (Barua vd., 2020).

Türkiye ve Deprem

Ülkemizde genel anlamda afet ve özel olarak deprem konusundaki çabalar 1999 Marmara depremi öncesi ve sonrası olarak ayrıştırılabilmektedir. Deprem kuşağında bulunan bir coğrafya olmasına rağmen, gerek afet/deprem mevzuatı gerekse imar mevzuatı depreme hazırlık konusunda sistemli ve kapsayıcı bir çerçeve sunmamaktadır. 15.05.1959 tarihinde çıkarılan ve bugün hala yürürlükte olan 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ile İmar ve İskân Vekaleti Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı’nın kurulması bu dönemdeki somut adımlardır. Sonrasında ise 2005 tarihli 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu yerel yönetimlere afetler konusunda çeşitli yetkiler tanımlamıştır (Orhan, 2022).

1999 Marmara depreminden sonraki dönemde, 1999’da 4452 Sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu ile bu kanuna dayanarak çıkarılan 29 kanun hükmünde kararname ile başlamak üzere afet konusunda daha kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Önceleri Başbakanlık, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı’na bağlı birimlerce yürütülen afet çalışmaları, 2009 yılından itibaren Başbakanlık Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü’nün kaldırılmasıyla merkezi hükümet bünyesinde kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığına (AFAD) bırakılmıştır. Daha sonra, 5393 sayılı Belediye Yasasının 73. Maddesi ile düzenlenen yerel yönetimlere dönüşüm yetkisi, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve kamuoyuna imar barışı olarak duyuru- lan 3194 Sayılı İmar Kanunu’nun Geçici 16. Maddesi afet ve özeldede deprem konusunda en dikkat çekici düzenlemeler olmuştur (Orhan, 2022). Ancak özellikle AFAD’ın etkinliğinin ön plana çıkması, depreme ilişkin güncellemelerin Maden Tetkik Arama (MTA) Genel Müdürlüğüne elde edilmesi ve paylaşılması, AFAD ve Kandilli Rasathanesinin deprem gözlemleri ve çalışmaları yakın zamanda depreme mücadele çalışmalarını

artırsa da 6 Şubat depremleri, afet ve deprem çalışmalarında hala ciddi sorunların olduğunu ortaya koymuştur.

Afetle mücadele konusunda, kentsel planlama çalışmaları mekânsal kırılmalıkların ve afet riskinin azaltılmasındaki düzenleyici rolü nedeniyle risk yönetiminde önemli bir bileşen olarak görüldüğünden; salt plan kararları değil, planlama mevzuatının da afet risk yönetimini benimsemiş bir anlayışla hazırlanması ve dirençliliği benimseyen çağdaş afet paradigmalarına göre şekillenmesi ve güncellenmesi gerekli görülmektedir (Orhan, 2022). Yasal ve örgütsel yapıda yapılan yeni düzenlemelerle birlikte teknolojik ve bilgi sistemi olanaklarının merkezi yönetimce daha etkin kullanılması yer bilimleri açısından ciddi bir veri tabanının oluşmasını sağlamaktadır. Ancak, henüz kentsel jeoloji ve mikrobölgeleme gibi kentsel mekânın ele alındığı çalışmalar Ülkemizde kurumsallaşamamış durumdadır. Bu konuda son zamanlarda akademik çalışmaların arttığı görülmektedir (Bkz. Başaran-Uysal vd., 2014; Akın vd., 2015; Karabulut, 2018; Özmen, 2023). Bu çalışmalardan anlaşılacağı üzere, imar planı hazırlık sürecinde kurumlardan görüş istenmesiyle yetinen çabanın ya da jeolojik yapıyı detaylı ortaya koymakla birlikte yer üstününün kullanımına ilişkin referansları ve yönlendiriciliği olmayan jeolojik verilerin deprem kırılmalığının aşılmasında çok etkisi olmayacaktır.

Kayseri ve Deprem

İç Anadolu'da önemli merkezlerden biri olan Kayseri, il bütününde 1.445.683 (2023 ADNKS) nüfusa sahip olan ve bu nüfusunun 1.161.255 kişisi (2023 ADNKS) büyükşehir belediyesi statüsü ile metropoliten merkezinde (Kocasinan, Melikgazi ve Talas ilçeleri) yaşayan bir şehirdir. Baskın tek merkezli bir yerleşme yapısı ile kent merkezi hem makroformunu büyütmüş hem de nüfus ve yapılaşma yoğunluğunu artırmıştır. Özellikle 2000'li yılların başından itibaren yüksek katlı (10-15 arası katlı) yapılaşmalar kent mekânında yoğun olarak görülmektedir (Şekil 3).

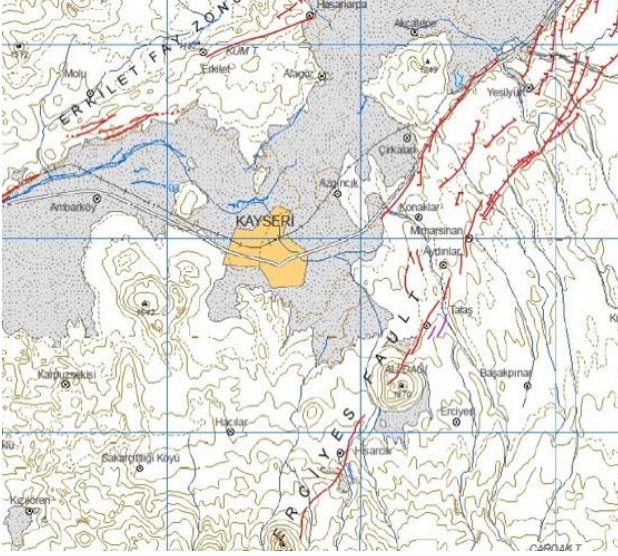

Şekil 3. Kayseri’de yeni konut alanlarında apartmanlaşma

Coğrafi olarak, güneyde daha yüksek konumdaki Erciyes Dağı ve kuzeyde hafif eğimli Erkilet’in sınırladığı çanak şeklindeki yapı kentin makroformunun şekillenmesinde önemli ölçüde etken olmuştur. Volkanik tüflü bir arazi yapısına sahip olan bölgede yerleşmeler, kuzeyde ve güneyde dağlık ve tepelik alanlara sahipken kuzeydoğu güneybatı uzantılı bulunan düşük eğimli ve tüflü yapısı itibariyle tarıma elverişli ovada kent merkezi yoğunlaşmıştır (Kaya ve Toroğlu, 2015).

Türkiye'nin tektonik yapısı Anadolu Levhası, kuzeyde Avrasya Levhası, güneyde Afrika ve Arap Levhası, doğuda Doğu Anadolu Levhası ve batıda Ege Levhası ile şekillenmektedir. Kayseri'nin de üzerinde yer aldığı İç Anadolu Ovalar Bölgesi Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla depremsel kayıp ve hasar açısından daha az öneme sahip depremler yaşamasına rağmen, geçmiş dönemlerde çok sayıda depremin olduğu önemli bir neotektonik bölgedir (Bozkurt, 2001, akt. Özmen, 2023). Kayseri kent merkezini ve ilçelerini etkileyebilecek toplam 24 adet fay ve 16 adet fay segmenti bulunmaktadır (Kayseri AFAD, 2021).

Kayseri kent merkezi, tektonik açıdan önemli bir bölge olan Ecemiş fay zonu üzerinde yer almaktadır. Kent kuzey yönünde, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Erkilet fay hattı ile güneyde yine aynı yönlerde uzanan ve Ecemiş fay hattının bir parçasını oluşturan Erciyes fay hattı arasında konumlanmış durumdadır (Şekil 4).

Şekil 4. Kayseri kent merkezi ve çevresindeki diri faylar (**Kaynak:** MTA, 2024)

Kent merkezini oluşturan üç ilçenin merkez üssü olduğu aletsel dönem deprem kayıtlarında en şiddetli deprem 4,8 şiddetinde Kocasınan'da kaydedilmiştir (Özmen, 2023). Buna ilave olarak, 6 Şubat depremlerine yakınlığından ötürü deprem merkezlerinde yaşanan sarsıntılar Kayseri kent merkezinde de yaşanmış, özellikle yüksek katlı apartmanlarda yaşayan insanlar günlerce evlerine girmekten kaçınmışlardır. 6 Şubat depremlerinin ana fay hatları üzerinde yarattığı sonuçların Kayseri ve çevresindeki diğer faylar üzerinde yaratacağı yeni risklerin de kapsamlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

6 Şubat depremlerinin Kayseri kent merkezinde yarattığı sonuçlarla ilgili İl Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü tarafından yürütülen deprem sonrası hasar tespiti çalışmalarında tespit edilen hasarlı bina sayıları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. 6 Şubat depremleri sonucunda Kayseri kent merkezinde tespit edilen hasarlı bina sayısı (**Kaynak:** Kayseri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü ile görüşülerek derlenmiştir.)

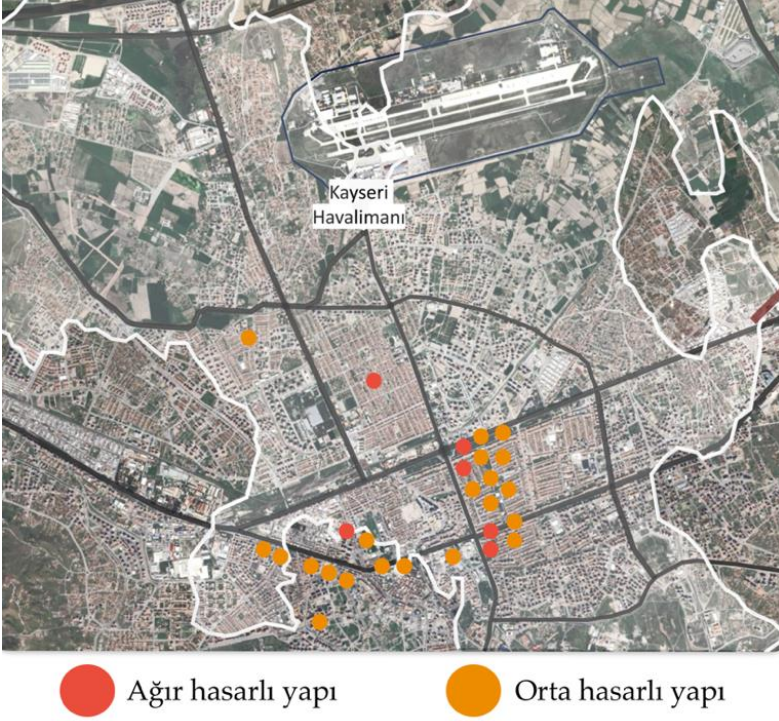
	Kocasınan (incelenen toplam bina sayısı 4448)	Melikgazi (incelenen toplam bina sayısı 5995)	Toplam (incelenen toplam bina sayısı 10443)
Az hasarlı	931	1584	2515
Orta hasarlı	17	25	42
Ağır hasarlı	29	14	43
Toplam	977	1623	2600

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Afet İşleri Daire Başkanlığı ile yapılan görüşmede elde edilen bilgilerden, hasara uğrayan bu binaların büyük kısmının az katlı ve nispeten yerleşmenin çevresinde yer alan gecekondu alanlarında ya da kırsal nitelikteki alanlarda bulunan binalar olduğu anlaşılmıştır. Merkez ilçeler olan Kocasinan ve Melikgazi ilçesinde üç ve daha fazla kat adedine sahip olup orta ya da ağır hasar almış binaların sayıları ise Tablo 6'da sunulmuştur. Sayı olarak az olmakla birlikte orta ve yüksek hasarlı toplam 27 binanın 16 tanesinin 3-6 arası kat adedine sahip olduğu, 11 tanesinin ise 8-17 arasında değişen katlarda olduğu görülmektedir.

Hasar almış binaların mekânsal dağılımlarında (Şekil 5), binaların ağırlıklı olarak 20. yüzyılın ortalarından itibaren kentleşmiş alanlarda yer aldığı, bir kısmının ise kentin güneyindeki yenilenen alanlarda konumlandığı görülmektedir. Gerek kat adetleri gerekse konumları açısından değerlendirildiğinde eski tarihli binalarla birlikte yakın dönemde yapılmış binalarda da hasarların söz konusu olduğu görülmektedir.

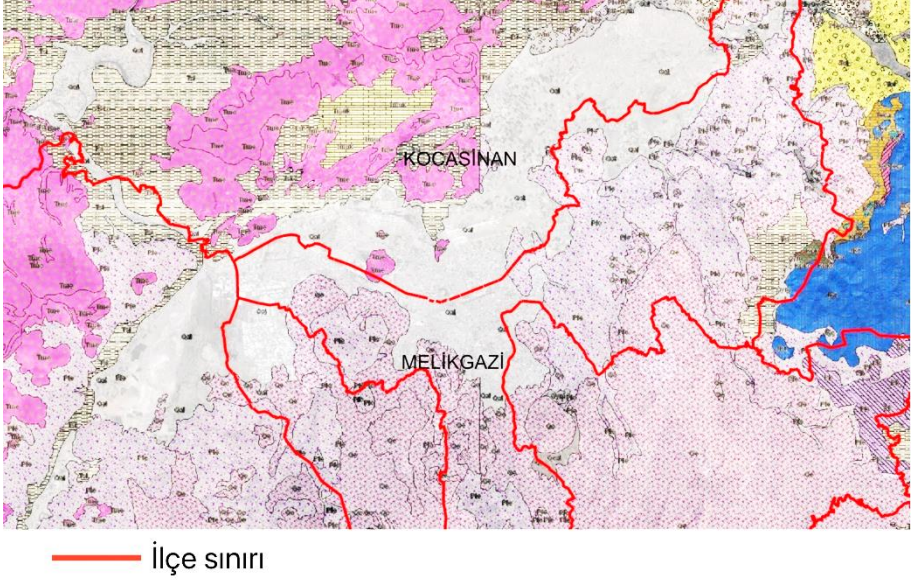
Tablo 6. 6 Şubat depremlerinde Kayseri kent merkezinde orta ve ağır hasar alan bina sayısı (**Kaynak:** Kayseri Büyükşehir Bld. Afet İşleri Daire Bşk. ile görüşülerek derlenmiştir.)

	Kocasinan		Melikgazi		Toplam
	Orta Hasarlı	Ağır Hasarlı	Orta Hasarlı	Ağır Hasarlı	
3 katlı	2	1	-	-	3
5 Katlı	7	-	2	2	11
6 Katlı	-	1	1	-	2
8 Katlı	-	-	1	-	1
9 Katlı	1	-	2	-	3
12 Katlı	-	1	2	-	3
15 Katlı	-	-	-	1	1
17 Katlı	-	-	3	-	3
Toplam	10	3	11	3	27

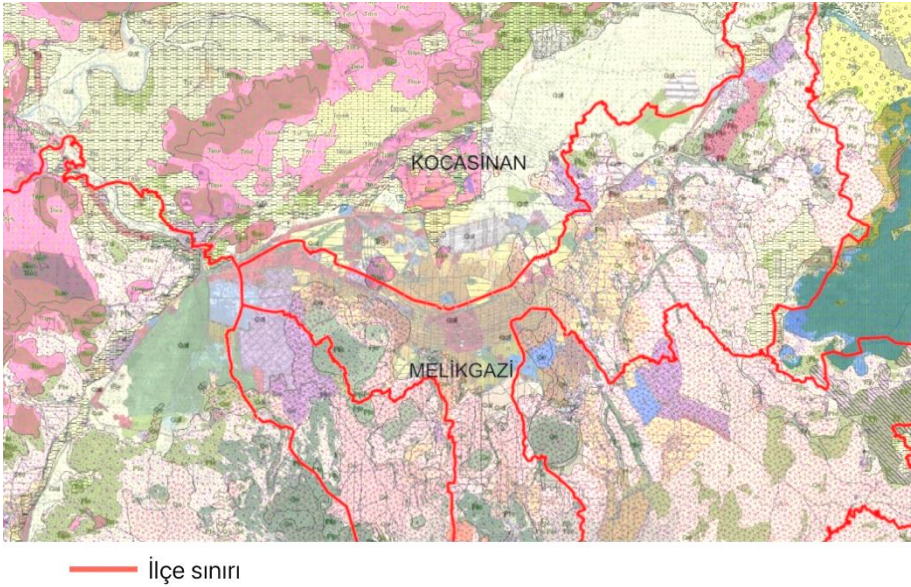

Şekil 5. Kayseri kent merkezinde ağır ve orta hasarlı binaların konumu (**Kaynak:** Kayseri Büyükşehir Bld. Afet İşleri Daire Bşk. ile görüşülerek derlenmiştir.)

Kayseri kent merkezinin depremselliğini etkileyen diğer önemli faktör jeoloji yapısı ve zemindeki sıvılaşma riskidir. Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından 2015 yılında hazırlanmış olan Kayseri İli 1/25.000 Ölçekli Arazi Kullanımına Esas Jeolojik Etüt Raporu'nda Kayseri ilinin jeolojik analizi kapsamlı bir şekilde gösterilmiştir. Bu rapora göre, Kayseri kent merkezinin yeraltı yapısında başlıca formasyonlar Alüvyon (Qal) ve Erciyes Volkanitleri (Ple, Qe) olarak tespit edilmiştir. Kent merkezinin dışında kalan diğer bölgelerde formasyonlar çeşitlenmekte, ayrıca merkez alanda irili ufaklı diğer oluşumlar da gözlenmektedir (Şekil 6). Kentsel mekân ile ilişkisinin kurulabilmesi amacıyla yürürlükte olan imar planı ile bu jeoloji haritasının birlikte görüldüğü harita Şekil 7'de görülmektedir.

Şekil 6. Kayseri kent merkezi ve yakın çevresinde jeolojik yapı (Kaynak: Kayseri Büyükşehir Belediyesi)

Şekil 7. Kayseri kent merkezi ve yakın çevresinde jeolojik yapı (Kaynak: Kayseri Büyükşehir Belediyesi)

Jeolojik yapı ile ilgili bu veriler jeoloji mühendisliği alanının kendi metodolojisi ve terminolojisi kapsamında üretilmiş çalışmalardır. Bu verilerin mekânsal çalışmalar açısından ne ifade ettiği konusunda yol gösterici değerlendirmelere ulaşılamamaktadır. Jeolojik rapor incelendiğinde bu kapsamda daha detaylı çalışmaların yapılması önerisi ile yetinilmektedir. Bu durum, jeolojik yapı ve deprem ile ilgili verilerin mekânsal planlama çalışmalarında ne şekilde ele alınacağı ya da yorumlanacağı konusunda büyük bir boşluğu ifade etmektedir. Ancak verilerin incelenmesi sonucunda, alüvyon malzemeli kesimlerde, aynı zamanda zemin sıvılaşması da söz konusu olduğundan, kentleşme açısından riskin söz konusu olduğu ve buralarda tedbirli olunması gerekliliği anlaşılmaktadır.

6 Şubat depremleri sonrasında görülen bina hasarları ve jeolojik yapı nitelikleri dikkate alındığında Kayseri kent merkezinin ağır bir deprem riski ile karşı karşıya olmadığı görülmektedir. Yaşanan bina hasarlarının ağırlıklı olarak kaçak ya da niteliksiz yapılaşmanın görüldüğü kentsel mekanlarda yaşanmış olması, bu alanlarda yeniden imar faaliyetlerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte yılanmaya başlamış kentsel alanlarda az katlı binalarda hasar derecesinin artması ve yeni yüksek katlı binalarda da hasarlarla karşılaşılması, binaların depreme karşı taranmasını, depreme dayanıklılık tedbirlerinin alınmasını ve inşaat faaliyetlerinde denetim ve mühendislik işlerinin hassas bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektirecek durumdadır.

Kayseri ve deprem ilişkisinin diğer ve bu çalışmanın da özünü oluşturan boyutu, uzun vadede mekânsal planlama çalışmalarında depremsel niteliklerin dikkate alınmasının gerekliliğidir. Planlar ile ortaya konulan alan kullanımı, yoğunluk dağılımı, stratejik kullanımların yer seçimi, kamusal hizmet alanlarının ve açık-yeşil alanların dağılımı, altyapı tesislerinin dağılımı, yapılaşma düzeni ve tipolojisi ile ilgili kararlar jeolojik yapının sunacağı bilgilerle ele alındığında deprem öncesi hazırlıklar konusunda önemli katkılar sunacaktır. Bu açıdan, kullanımların faaliyetlerine uygun jeolojik alanlar üzerinde yer seçmesi, mühendislik çözümleri açısından yatırım ve işletme ekonomisi adına avantaj sağlayacağı gibi deprem sırasında yaşanacak hasar ve can kayıplarının önlenmesi adına da önemli bir adım olacaktır. Bu nedenle bu çalışmada, Kayseri kentsel mekânında deprem sırasında ve sonrasında oluşacak sonuçlar başka bir çalışmanın konusu olarak ele alınabilecek nitelikte görülerek kapsam dışında tutulmuştur. Bu çalışmada Kayseri ve deprem ilişkisi, Ülkemizde güncelliğini sürdüren önemli bir sorun olarak mekânsal planlar ile jeolojik

verilerin bir arada ele alınamaması konusunu vurgulayacak şekilde ele alınmıştır. Aşağıda daha kapsamlı sunulacağı üzere, kentsel jeoloji konusu Ülkemizde planlama alanında eksikliği çok duyulmakta ve meslek pratiğine etkin bir şekilde dahil edilememektedir. 1999 Marmara depremini yaşamış olmamıza rağmen bu konudaki eksikliğimizi vurgulamak üzere, Orta Anadolu'da önemli bir metropoliten kent olan Kayseri kenti planlama süreci bu çalışmada örnek olarak ele alınmıştır.

Kayseri'de İmar Planları ve Deprem

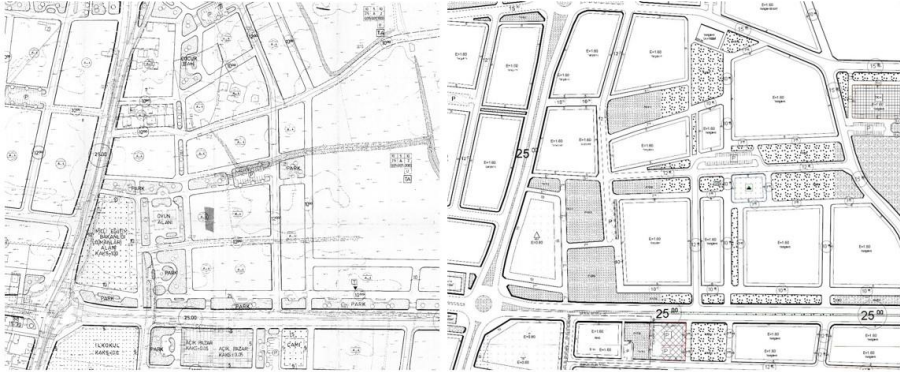
Kayseri, 1945 yılından itibaren imar planlarına sahip olarak kentleşmesini sürdürmüş, 1945, 1976 ve 1986 yılında kent bütünü için hazırlanan imar planları makroformun şekillenmesinde önemli olmuştur (Yücel vd., 2020). 1986 yılında hazırlanan imar planları Büyükşehir Yasasının çıkmasından sonra revize edilmiş, en son il bütününe kapsayan 1/25.000 ölçekli çevre düzeni nazım imar planı 2017 yılında hazırlanmıştır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2023). Detaylı planlar olarak 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planları ise süreç içinde adım adım revize edilmiş ya da halen revize edilmektedir.

Kayseri'nin jeolojik yapısına göre kentin kuzey kesimi, Şekil 8'de kırmızı çember içinde gösterildiği üzere, alüvyon (Qal) formasyonda olması, zemin sıvılaşma riski olması ve düz bir topografyada geçirgen toprak niteliği nedeniyle en riskli alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında, eşik kabul edilen 1999 Marmara depremi öncesi ve sonrasında bu alandaki detaylı plan kararları gözden geçirilmiştir. Söz konusu alan planlarda ağırlıklı yerleşik ve gelişme konut alanı olarak planlanmış, bunun yanında büyük ölçekli ticaret alanları (avm) ve şehir hastaneleri kompleksi gibi sosyal donatı alanları kullanımları önerilmiştir. 1986 planında kentsel makroform kuzey yönünde sınırlı tutulmuş ve büyüme kentin doğu ve batı yönlerine yönlendirilmişken, 2017 planında zaman içinde kentin büyümesiyle kuzey yönünde de kentsel gelişme yoğunlaşmıştır. Şekil 8'de görüleceği üzere riskli alan üzerinde havaalanı eşiğini de aşacak şekilde kentsel kullanımlar önerilmiş durumdadır.

Şekil 8. 1986 (solda) ve 2017 (sağda) planlarında riskli alan (**Kaynak:** Kayseri Büyükşehir Belediyesi)

1986 yılı onaylı planlarda bu bölgedeki konut alanlarında genelde ayırık nizamda 4 katlı yapılaşmanın önerildiği görülmektedir. Ancak, 1999 sonrasında onaylanmış olan ve halen yürürlükte olan planlarda ise bu alanlarda serbest imar düzenine geçilmiş, 1.60 emsal ve yükseklik sınırı olmadan yapı nizamı verilmiş durumdadır. Şekil 9’da, belirlenen alandan kısmi örnek olarak seçilmiş kesitlerde plan kararlarının önceki ve sonraki hali görülmektedir. Nicelik olarak güncel durumda serbest düzen yapılaşmaya geçilmesiyle yapılaşma yoğunluğunda görece bir artışın olduğu anlaşılmakta, ayrıca gerçekleşen imar durumuna bakıldığında 8-10 kata varan yapılaşmaların olduğu görülmektedir (Şekil 10).

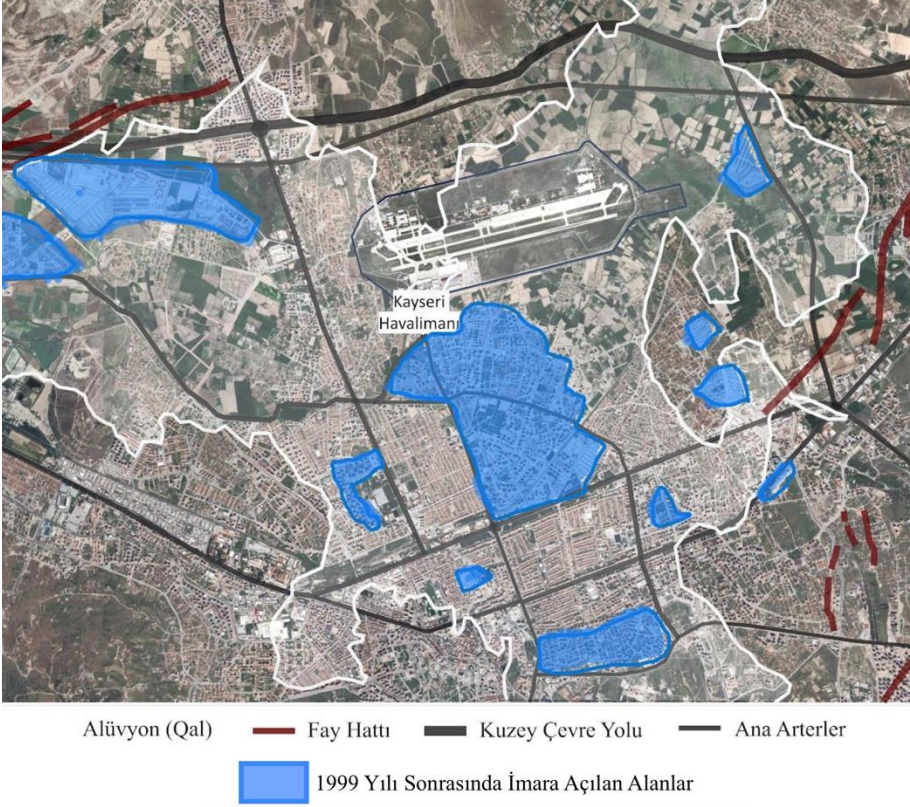

Şekil 9. 1986 yılı (solda) ve güncel planda (sağda) imar durumu (**Kaynak:** Kayseri Büyükşehir Belediyesi)

Şekil 10. Güncel hava fotoğrafı (Kaynak: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kent Bilgi Sistemi)

Kent bütünü açısından bakıldığında alüvyonlu yapı ve sıvılaşma olayı nedeniyle deprem kırılganlığını artırıcı nitelikte risk taşıyan alanda kentsel gelişmenin yoğun bir şekilde söz konusu olduğu görülmektedir. Ağırlıklı olarak 1/5000 ve 1/1000 ölçekli plan revizyonlarıyla desteklenen bu süreçte, sadece yüksek yoğunlukta konut alanı kullanımı değil, ticaret, küçük ölçekli sanayi alanı ve kamusal alan kullanımlarıyla da makroformun bu riskli alan üzerine yer alacak şekilde büyüdüğü görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Alüvyonlu alan üzerinde kentsel gelişme

Kayseri'nin deprem risk durumu ve planlama çalışmaları birlikte ele alındığında, depreme duyarlı planlama ilkeleri açısından gereksinim duyulan ilişkinin henüz kurulamamış olduğu görülmektedir. Kent makroformunun belirlenmesinde, ekonomik sektörlerle ilişkin kullanımlar öncelikli olmak üzere alanda önerilecek fonksiyonların yer seçiminde, konut gelişme alanlarının yönünün belirlenmesinde ve fiziksel mekâna ilişkin yapılaşma kararlarının belirlenmesinde risk faktörlerinin göz önüne alınmadığı anlaşılmaktadır. Gerek bu çalışma kapsamında örneklenen alanda gerekse kentin diğer alanlarındaki jeolojik yapıdan kaynaklı riskler dışında, oluşmuş olan yapılı çevredeki biçimleniş de ayrıca ele alınması gereken bir konudur. 2000'li yıllardan itibaren kentin tamamını kuşatan ayırık nizamda tekil bloklar şeklinde oluşan yüksek katlı (15 kata kadar ulaşan) konut alanlarında binaların sismik davranışının farklı sarsıntı şiddetine göre incelenmesi gerekli görülmektedir.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi ile bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, 2015 yılında tamamlanan il bütünü jeolojik etüt çalışmalarının ardından gerek yatırımcıların başvuruları gerekse Belediyenin girişimleri ile imar uygulaması yapılacak alanlarda imar durumuna esas jeolojik mikrobölgeleme çalışmalarının yapımına başlandığı dile getirilmiştir. Bu çalışmalar doğrultusunda yapılan jeoteknik değerlendirmeler uyarınca; yapı üretimine ilişkin koşul ve kısıtlamaların belirlenmesi ve ilçe belediyeleri tarafından kentsel mekânda riskli noktaların ve yapıların tespiti çalışmaları, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yapılan bina taramasının sonuçları da dikkate alınarak sürdürülmektedir. Bu sayede henüz sınırlı bir alanda da olsa mikrobölgeleme çalışmalarına dayalı bir inşaat ve ruhsat süreci hayata geçirilebilmiş durumdadır. Depreme duyarlı kentleşme ve imar sürecinin işletilebilmesi için yerel yönetimin sorumluluk üstlenerek gerekli altyapıyı kent bilgi sistemine entegre bir şekilde oluşturması önemli bir adım olarak görülmektedir.

Henüz tarama ve saptama aşamasında yürütülen bu çalışmaların yanında, mevcut kentsel alan kullanımı ve fiziksel mekân niteliklerinin öncelikle irdelenmesi ve sonrasında depreme duyarlı planlama ilkeleri çerçevesinde yürürlükte olan imar planlarının bütüncül bir bakışla gözden geçirilmesi gerekmektedir. Aşağıda özetlenen bulgular, bu yönde uzun vadeli bir çalışmanın Kayseri’de depreme duyarlı bir kentleşmenin sağlanabilmesi için kaçınılmaz olduğunu göstermektedir:

- Son yıllarda kentleşmesini hızlandırmış ve geniş bir yayılma alanında makroformunu büyütmüş Kayseri şehri, Erciyes ve Erkilet fay zonları arasında kalan düz koridorda yer almaktadır. 6 Şubat depremlerinden sonra Anadolu coğrafyasında tetiklenen fay hareketlerinin bu fay kırıkları üzerinde uzun vadede ne tür etkiler yaratacağının tartışılması gerekmektedir.

- Kayseri kentsel gelişmesinin önemli bir kısmı alüvyal oluşumlar üzerinde gerçekleşmekte ve mevcut imar planları da bu eğilim de önemli bir araç olmaktadır. Yoğun yerleşme alanları dışında, Şehir Hastaneleri ve Terminal gibi büyük ölçekli kamusal yatırımlar, sanayi sitesi ve büyük alışveriş merkezleri gibi ekonomik yatırımların varlığı depremle birlikte ekonomik riskleri de beraberinde getirecek niteliktedir. Bu nedenle, öncelikle riskli bölgeleri kapsayacak mikrobölgeleme çalışmalarının kurumsal çerçevede bütüncül olarak tamamlanması ve kent bütününde alan kullanım deseninin bu çerçevede irdelenmesi gerekmektedir.

- Kayseri’de özellikle 2000’li yıllardan sonra konut alanlarındaki yapılaşma tipolojisi ölçek ve biçim değiştirmiştir. 15 kata kadar varan tekil

apartman bloklarından oluşan yerleşme dokusu, alüvyal yapıli kesimlerde de önemli ölçüde oluşmuş durumdadır. Bu tipoloji serbest düzen notasyonuyla uygulama imar planında da sürdürölmektedir. Zaman içinde ortaya çıkacak farklı şiddetlerdeki sismik hareketlilikler sonrasında bu dokularda oluşacak bina salınımlarının ve davranışlarının simüle edilmesi gerekmektedir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu bu alanlarda aşırı salınım ve olası yıkım senaryolarında kayıplar da yüksek olacaktır. Bu kapsamda, imar planlamasında yerleşme alanlarının tasarımı ve uygun tipolojilerin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Sonuç

Depremle mücadele çalışmalarında kentsel mekâna ilişkin konulara dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışma, Ülkemizde mekânsal planların hazırlık ve uygulama süreçlerinde jeolojik yapı ve sismik verilerin yeterince yer bulamadığı gerçeğine odaklanmaktadır. Türkiye'nin hızlı kentleşen büyük kentlerinden biri olan Kayseri örneğinde yapılan değerlendirmede, 1999 Marmara depreminin öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen planlama çalışmalarında jeolojik yapıya ilişkin verilerin Kayseri kenti örneğinden hareketle depreme ilişkin verilerin mekânsal planlarda yer almadığı görölmüştür. Genel jeolojik etüt çalışmalarının daha yakın zamanda tamamlanmış olması, kentsel mekanda jeolojik ve sismik riskler taşıyan ve/veya önlem alınması gereken alanların belirlenmemiş olması, kentin gelişme yönünün ve makroformunun yoğun bir kentleşme öngörüsüyle bu çalışmada riskli alan olarak değerlendirilen alüvyal kesimlere yönlendirilmesi, uygulama imar planlarında önerilen yapı tipolojilerinde ve yapılaşma nizamlarında deprem koşullarının dikkate alınmamış olması, geniş bir yayılım alanında serbest nizam yapılaşmanın öngörölmesi ve yapı yüksekliklerinin arttırılmış olması Kayseri kenti için kırılğanlığı arttırıcı faktörler olarak görölmektedir.

Bu sorunların varlığı, mekânsal planlama çalışmaları için başka bir boyuttaki eksikliği ifade etmektedir. Yer bilimlerine ilişkin verilerin planlama sürecine dahil edilmesi ve planlılar/tasarımcılar tarafından bu verilerin okunması, anlaşılması ve yorumlanmasında çok ciddi eksiklikler vardır. Kayseri örneğinde tespit edildiği gibi il bazında geniş kapsamlı jeolojik etüt raporu hazırlanmış ancak bunun mekânsal planlama kararlarına nasıl girdi vereceği konusunda somut bir içerik oluşturulamamıştır.

Bu açıdan bir yandan jeoloji, jeofizik ve sismoloji dili ile mekânsal planlama/tasarım dili arasında iletişim ortamının kurulması gerekmektedir.

Kentsel jeoloji bu iletişim ortamının kurulması için ideal bir zemin yaratmaktadır. Literatüre bakıldığında, jeolojik yapı ve sismik koşulların belirlenmesi, olası yeraltı hareketliliği konularında projeksiyonlar ve modeller yapılması, bu veriler ışığında mevcut alan kullanımı ve mekânsal niteliklerin tartışılması, farklı sismik salınım senaryolarına göre yapıların davranış biçimlerine yönelik simülasyonların yapılması, kullanımların yer seçimi ve yoğunluklarına ilişkin belirlemelerin yapılması gibi örneklenebilecek konularda uzaktan algılama, GIS ve sayısal yöntemlerin bulunduğu güncel teknolojik olanaklarla kapsamlı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu konuda Ülkemizde de ciddi çalışmalar yapılmaya başlanmış ancak bunlar henüz akademi çevresinde sınırlı kalmıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin 2015 yılı sonrası başlattığı çalışmalar depreme ve afete duyarlı bir planlama için altyapı oluşturulmasında oldukça önemlidir. Ancak, bu çalışmaların, kurumların kendi inisiyatiflerine bağlı kalmaksızın, merkezi hükümetin oluşturacağı bir yönetim ve veri altyapısı çerçevesinde hem kurumsal işbirliği hem de mevzuat ve uygulama bütünlüğü içinde deprem riskli alanlar öncelikli olmak üzere Ülkemiz çapında hayata geçirilmesi gerekmektedir. Böyle bir altyapı bütünlüğü içinde mevcut kentlerimizin mevcut mekânsal niteliklerinin ve imar planlarının depremsellik durumuna göre yeniden değerlendirilmesi gerekliliği söz konusudur. Kentsel jeoloji alanının da hareket noktasını oluşturan ve yer bilimleri ile mekânsal planlama/tasarım alanı arasındaki iletişim ortamını yaratacak mikrobölgeleme vd. yöntemler bu konuda en büyük araçlar olarak görülmektedir.

Extended Abstract

Our Spatial Planning Practice Against the Earthquake Conditions: An Evaluation on Kayseri Development Plans

Ceyhan Yücel*

ORCID: 0000-0002-9373-2694

Ayşe Erkara†

ORCID: 0000-0002-2788-2774

Nursena Kıtık‡

ORCID: 0000-0001-5022-7180

The saddening consequences and damages of the 1999 Marmara and 2023 Kahramanmaraş earthquakes, particularly the damages on urban spaces have emphasized the importance of spatial planning to produce a resilient space. This study mainly aims to discuss our current development planning practice in terms of their ability to produce spatial decisions that will ensure the earthquake resilience of our cities. The main argument of this study is that the spatial plans (herein referred to as master and development implementation plans) which have been prepared in a well-established process and which show integrity and uniformity in terms of method, content and language on a national scale since the mid-20th century are insufficient in their sensitivity to earthquakes.

Due to the fact that Türkiye is an earthquake country, although very comprehensive regulations have been made on earthquakes especially after the 1999 earthquake, development plans have not gained a content other than obtaining official opinions from relevant institutions within the scope of plan preparations or determining thresholds or boundaries as a result of analyzes. It is possible to say that there is a communication gap between earth sciences and planning disciplines in terms of the use and processing of seismic and geological data.

* Assoc. Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: ceyhanyucel@erciyes.edu.tr

† Res. Assist., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: ayseerkara@erciyes.edu.tr

‡ Res. Assist., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: nursenakitlik@erciyes.edu.tr

It is seen in the literature that studies are increasingly intensified to interpret and use the information provided by earth sciences to spatial planning with the significant support of the new technological opportunities. Especially after the 1970s, urban geology as a specialized field has played an active role in establishing communication between two disciplines. Urban geology, with macro and micro zoning studies at different scales provides service to spatial planning on the subjects of spatial planning such as:

- geological structure and related seismic behaviour models, subsurface reactions,
- seismic scenarios,
- determination of settlement macroform,
- determination of land use and location,
- seismic zoning and determination of appropriate settlement texture typologies,
- assessments on population and building density etc.

In Türkiye, urban geology has not yet found a place in professional practice to take part in development planning processes despite the increasing number of academic studies. After the 1999 Marmara earthquake, identification and management of disaster risk areas and re-organization of building construction processes in an earthquake-sensitive manner have been ensured. However, no innovation has been observed in terms of the above-mentioned issues to take place in plan-making process. With this argument, the planning process of Kayseri city is analyzed in terms of spatial plan decisions before and after 1999, taking the Marmara earthquake as a threshold. At first, the geological condition and earthquake risk of the city are presented in accordance with the data of the Provincial Geological Status Report prepared for the whole of Kayseri province. According to this report, Kayseri city is located on the plain between two active fault lines running in the northeast-southwest direction, the northern part of the city has an alluvial structure with strong agricultural quality, and the ground strength is weak and liquefaction risk is high in this section due to groundwater.

In the next step, the plan decisions on the aforementioned risky area before and after the 1999 Marmara earthquake were reviewed. In the 1986 plan, urban macroform was limited in the north direction and growth was directed to the east and west directions of the city, while in the 2017 plan urban development was intensified in the north direction with the growth of the city over time and urban uses were proposed on the risky area to exceed the airport threshold. It is understood that there has been a relative increase in the density

of construction with the transition to free building order. In general view, it is seen that a rapid and dense development is observed in the area, which carries a risk that increases earthquake vulnerability due to its alluvial structure and liquefaction. In recent period, this process which is mainly supported by 1/5000 and 1/1000 scale plan revisions, the city has grown on the risky area not only with the use of high-density residential areas, but also with large-scale shopping centres, small-scale industrial areas, city hospitals campus and other public space uses.

Following the completion of the province-wide geological surveys in 2015, Kayseri Metropolitan Municipality has started geological micro-zoning studies on the plots that would be developed by the private sector or municipal body. In accordance with the geotechnical assessments made in line with these studies, the determination of conditions and restrictions on building production and the identification of risky points and structures in the urban space by district municipalities are ongoing.

When the content of the development plans and earthquake risk of Kayseri are considered together, it is seen that the relationship required in terms of earthquake-sensitive planning principles has not yet been established yet. Additionally, it is possible to say that risk factors have not been taken into consideration in

- determining the urban macroform,
- the location of the urban functions, primarily the economic functions drawn in development plans,
- determining the development direction of housing areas,
- determining the building parameters regarding the physical space.

In the case of Kayseri, one of Türkiye's rapidly urbanizing cities, it has been observed that in the planning studies carried out before and after the 1999 Marmara earthquake, earthquake-related data were not included in the spatial plans. There are serious deficiencies in the inclusion of earth science data in the planning process and in the reading, understanding and interpretation of these data by planners/designers. As in the case of Kayseri, a comprehensive geological survey report has been prepared on a provincial basis, but no concrete content has been created on how it will provide input to spatial planning decisions. In this respect, it is necessary to establish a communication environment between the language of geology, geophysics and seismology on the one hand and the language of spatial planning/design on the other. Urban geology creates an ideal ground for establishing this communication environment.

Kaynakça/References

- Abate, G., Bramante, S., ve Massimino, M. R. (2020). Innovative seismic microzonation maps of urban areas for the management of building heritage: a catania case study. *Geosciences*, 10(12), 480. <https://doi.org/10.3390/geosciences10120480>
- Afzali, S., Sarmad, F. T., Heidari, M. ve Jalali, S. H. (2021). Application of urban geology in construction projects (case study: urban geology of Sarpol-e Zahab, Kermanshah Province, Iran). *Indonesian Journal of Geography*, 53(1), 45-53, <http://dx.doi.org/10.22146/ijg.43279>
- Akın, M., Akın, M., Akkaya, İ., Özvan, A., Üner, S., Selcuk, L. ve Tapan, M. (2015). Mikrobölgeleme çalışmasına altlık oluşturmak üzere Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi kampüs zemininin dinamik özelliklerinin belirlenmesi. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 39(1), 1-26. <https://doi.org/10.24232/jeoloji-muhendisligi-dergisi.295346>
- Ali, A. ve Kim, K. Y. (2018). Comparative analyses of seismic site conditions and microzonation of the major cities in Gangwon Province, Korea. *Exploration Geophysics*, 49(2), 176-186, <https://doi.org/10.1071/EG16136>
- Ansal, A., Kurtuluş, A. ve Tönük, G. (2010). Seismic microzonation and earthquake damage scenarios for urban areas. *Soil Dynamics and Earthquake Engineering*, 30(11), 1319-1328. <https://doi.org/10.1016/j.soildyn.2010.06.004>
- Barua, U., Islam, I. ve Ansary, M. A. (2020). Integration of earthquake risk- sensitivity into landuse planning: an approach for a local level area at development phase. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101836. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101836>
- Başaran-Uysal, A., Sezen, F., Özden, S. ve Karaca, Ö. (2014). Classification of residential areas according to physical vulnerability to natural hazards: a case study of Çanakkale, Turkey. *Disasters*, 38, 202-226. <https://doi.org/10.1111/disa.12037>
- Bathrellos, G. D. (2007). An overview in urban geology and urban geomorphology. *Bulletin of the Geological Society of Greece*, 40, 1354-1364. <https://doi.org/10.12681/bgsg.16888>
- Bekler, T., Demirci, A., Ekinci, Y. L. ve Büyüksaraç, A. (2019). Analysis of local site conditions through geophysical parameters at a city under earthquake threat: Çanakkale, NW Turkey. *Journal of Applied Geophysics*, 163, 31-39. <https://doi.org/10.1016/j.jappgeo.2019.02.009>
- Bozkurt, E. (2001). Neotectonics of Turkey—a Synthesis. *Geodinamica Acta*, 14(1-3), 3-30. <https://doi.org/10.1080/09853111.2001.11432432>
- Celikbilek, A. ve Sapmaz, G. (2016). Risk management and microzonation in urban planning: an analysis for Istanbul. *Disaster Science and Engineering*, 2, 59-66.
- Costanzo, A., Falcone, S., D'Alessandro, A., Vitale, G., Giovinazzi, S., Morici, M., Dall'Asta, A. ve Buongiorno, M. F. (2021). A technological system for post-

- earthquake damage scenarios based on the monitoring by means of an urban seismic network. *Sensors*, 21(23), 7887. <https://doi.org/10.3390/s21237887>
- Culshaw, M. G. ve Price, S. J. (2011). The 2010 Hans Cloos lecture. *Bulletin of Engineering Geology and the Environment*, 70, 333–376. <https://doi.org/10.1007/s10064-011-0377-4>
- Ellison, R. A. ve Smith, A. (1998). *Environmental geology in land use planning a guide to good practices. Report to the Department of the Environment, Transport and the Regions*, 22 Ocak 2024 tarihinde <https://nora.nerc.ac.uk/id/eprint/3257/1/WA97085.pdf> adresinden ulaşılmıştır.
- Eyles, N. (1997). Environmental geology of urban areas, Newfoundland, Canada, Geological Association of Canada. *Geotext*, 3, 590.
- Finn, W.D.L., Onur, T. ve Ventura, C. E. (2004). Microzonation: developments and applications. A. Ansal (Der.). *Recent Advances in Earthquake Geotechnical Engineering and Microzonation* içinde (ss. 3-26). Springer Dordrecht. https://doi.org/10.1007/1-4020-2528-9_2
- Fuchu, D., Yuhai, L. ve Sijing, D. (1994). Urban geology: a case study of Tongchuan City, Shaanxi Province, China. *Engineering Geology*, 38, 165–175. [https://doi.org/10.1016/0013-7952\(94\)90031-0](https://doi.org/10.1016/0013-7952(94)90031-0)
- Harrison, J. E. (1975). The Ottawa-Hull urban geology project. Matthewson & Font (Der.), *28th Canadian Geotechnical Conference* içinde (ss. 9-16) Montreal: Canadian Geotechnical Society.
- Hassaninia, M., Ajalloeian, R. ve Habibi, M. R. (2019). Seismic microzonation and building vulnerability assessment based on site characteristic and geotechnical parameters by use of Fuzzy-AHP model (a case study for Kermanshah city). *Civil Engineering and Environmental Systems*, 36(2-4), 172-198. <https://doi.org/10.1080/10286608.2019.1703960>
- İl Özel İdaresi İstanbul Proje Koordinasyon Birimi. (2009). *Afet Zararlarını Azaltmaya Yönelik Şehir Planlama ve Yapılaşma (İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi - İSMEP)*. İstanbul: İstanbul İl Özel İdaresi.
- Karabulut, S. (2018). A novel urban transformation criteria from a geosciences perspective: as case study in Bursa, NW Turkey. *Journal of Cleaner Production*, 195, 1437-1456, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.01.200>
- Kasapoğlu, K. E. (2012). Kent planlamasında jeolojinin yeri ve önemi. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 2012/3, 9-14.
- Kaya, Ö. ve Toroğlu, E. (2015). Kayseri'nin şehirselsel gelişiminin izlenmesi ve değişim analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 65, 87-96.
- Kayseri AFAD, (2021), *Kayseri İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP)*, 22 Ocak 2024 tarihinde https://kayseri.afad.gov.tr/kurumlar/kayseri.afad/Egitim/Kayseri_IRAP_Baski.pdf adresinden ulaşılmıştır.

- Kayseri Büyükşehir Belediyesi, (2023). *İmar ve şehircilik şube müdürlüğü faaliyetleri*. 22 Ocak 2024 tarihinde <https://www.kayseri.bel.tr/imar-ve-sehircilik-subemudurlugu> adresinden ulaşılmıştır.
- Khan, S. ve Khan, M. A. (2018). Seismic microzonation of Islamabad–Rawalpindi Metropolitan Area, Pakistan. *Pure and Applied Geophysics*, 175, 149–164. <https://doi.org/10.1007/s00024-017-1674-z>
- Lai, C. G., Poggi, V., Famà, A., Zuccolo, E., Bozzoni, F., Meisina, C., Boni, R., Martelli, L., Massa, M., Mascandola, C., Petronio, L., Affatato, A., Baradello, L., Castaldini, D. ve Cosentini, R. M. (2020). An inter-disciplinary and multi-scale approach to assess the spatial variability of ground motion for seismic microzonation: the case study of Cavezzo Municipality in Northern Italy. *Engineering Geology*, 274, 105722. <https://doi.org/10.1016/j.enggeo.2020.105722>
- Legget, R. F. (1973). *Cities and Geology*. New York: McGraw Hill.
- Marker, B. R., Pereira, J. J. ve de Mulder, E. F. J. (2003). Integrating geological information into urban planning and management: approaches for the 21st century. *Earth Science in the City: A Reader*, (eds G. Heiken, R. Fakundiny and J. Sutter), 56, 379-411. <https://doi.org/10.1029/SP056p0379>
- Markušić, S. ve Herak, M. (1999). Seismic zoning of Croatia. *Natural Hazards*, 18, 269–285. <https://doi.org/10.1023/A:1026484815539>
- Mathewson, C. C. ve Font, R. G. (1974). The geological environment - forgotten aspect in landuse planning process. G. A. Kiersch, A. B. Cleaves, W. M. Adams, H. J. Pincus & H.F. Ferguson (Der.). *Engineering Geology Case Histories No. 6-10* içinde (ss. 23-28). Boulder: The Geological Society of America.
- May, M. E., Dlala, M. ve Chenini, I. (2010). Urban geological mapping: geotechnical data analysis for rational development planning. *Engineering Geology*, 116, 129-138. <https://doi.org/10.1016/j.enggeo.2010.08.002>
- McGill, J. (1964). *Growing importance of urban geology*. 22 Ocak 2024 tarihinde <http://pubs.er.usgs.gov/publication/cir487> adresinden ulaşılmıştır.
- Meshkini, A., Habibi, K. ve Alizadeh, H. (2013). Using fuzzy logic and gis tools for seismic vulnerability of old fabric in Iranian cities (case study: Zanjan city). *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 25(4), 965–975.
- Mihalić, S., Oštrić, M. ve Krkač, M. (2011). Seismic microzonation: a review of principles and practice. *Geofizika*, 28(1), 5-20.
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA). 1/250.000 Ölçekli Türkiye Diri Fay Haritası Serisi, 24.09.2024 tarihinde https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/doc/diri_fay_haritalari/kayseri.pdf adresinden ulaşılmıştır.
- Orhan, E. (2022). 1999 depremlerinin ardından planlama mevzuatı üzerine bir değerlendirme. *Planlama*, 32(1), 47–56, <https://dx.doi.org/10.14744/planlama.2021.48569>

- Özcebe, G., Ersoy, U., Tankut, T., Gulkan, P., Sucuoğlu, H., Wasti, T., Manos, G., Ptilakis, K., Fardis, M. N., Triantafillou, T. C. ve Bousias, S. N. (2004). *Seismic Assessment and Rehabilitation of Existing Buildings*. (TÜBİTAK Research Report No: ICTAG YMAU, 574)
- Özmen, M. (2023). Evaluating earthquake vulnerability of 2023 Kayseri, Türkiye via BWM-ABAC method. *Sādhanā*, 48, 179. <https://doi.org/10.1007/s12046-023-02216-x>
- Price, D. G. (1971). Engineering geology in the urban environment. *Quarterly Journal of Engineering Geology and Hydrogeology*, 4, 191-208. <https://doi.org/10.1144/GSL.QJEG.1971.004.03.03>
- Sextos, A. G., Kappos, A. J. ve Stylianidis, K. C. (2008). Computer-aided pre-and post-earthquake assessment of buildings involving database compilation, gis visualization, and mobile data transmission. *Computer-Aided Civil and Infrastructure Engineering*, 23, 59-73. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8667.2007.00513.x>
- Yücel, C., Kocatürk, F., Baydoğan, M. Ç. ve Kiraz, F. (2020). Urbanization process of Kayseri in the 20th century. H. Kozlu (Der.). *Academic Studies in Architectural Sciences* içinde (ss. 39-74). Lyon: Livre de Lyon.

Ceyhan Yücel

Giresun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 1993 yılında mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını yine İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Programı'nda 1996 ve 2005 yıllarında tamamladı. 1994 yılında araştırma görevlisi olarak göreve başladığı Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde halen öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2007-2011 yılları arasında Diyarbakır Koruma Kurulu üyesi olarak görev yapan Yücel, şehir planlama, kentsel koruma ve kentsel koruma planlaması konularında yayınlar ve çalışmalar gerçekleştirmektedir.

He was born in Giresun. After completing his primary and secondary education in Istanbul, he graduated from I.T.U. Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning in 1993. He completed his master's and doctorate studies at Istanbul Technical University, Institute of Science, Urban and Regional Programme in 1996 and 2005. In 1994, he started working as a research assistant at Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, where he is still a faculty member. Yücel, who served as a member of Diyarbakır Conservation Board between 2007-2011, has been publishing and

working on urban planning, urban conservation and urban conservation planning.

E-posta: ceyhanyucel@erciyes.edu.tr

Ayşe Erkara

2006 yılında Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 2010 yılında Erciyes Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programından "Tokat Merkez'de Osmanlı Dönemi Dini Mimarisi" başlıklı tezini tamamlayarak mezun oldu. 2019 yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programında "Kentsel Korumada Sürdürülebilir Turizm İlkelerinin Belirlenmesi: Tokat Kentsel Sit Alanı Örneği" başlıklı ikinci yüksek lisans tezini tamamladı. 2020 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Doktora Programında doktora eğitimine devam etmektedir. Kentsel koruma, Osmanlı mimarisi ve kenti, turizm planlaması çalışma alanları arasındadır. 2014 yılından itibaren Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

She graduated from Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning in 2006. In 2010, she graduated from Erciyes University Art History Department Master's Program by completing her thesis titled "The Religious Architecture in the Centre of Tokat in the Ottoman Period". She completed her second master's thesis titled "Determination of the Principles of Sustainable Tourism in Urban Conservation: The Case of Tokat Urban Conservation Area" Gazi University City and Regional Planning Department Master's Program, in 2019. She has been continuing her doctoral education at Mimar Sinan Fine Arts University Doctorate Program in Urbanism since 2020. Urban conservation, Ottoman architecture and Ottoman city, tourism planning are among her fields of study. She has been working as research assistant at Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning since 2014.

E-posta: ayseerkara@erciyes.edu.tr

Nursena Kıtlık

Lisans eğitimini İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde 2020 yılında tamamladı. Yüksek lisans çalışmasını Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında 2024 yılında tamamladı ve aynı programda doktora programına başladı. Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta ve kamusal mekân ve dijital mekânlar üzerine araştırmalarını devam ettirmektedir.

She completed her undergraduate education at Izmir Institute of Technology, Department of Urban and Regional Planning in 2020. After completing her master's

degree at Erciyes University, the Graduate School of Natural and Applied Sciences, City and Regional Planning Program in 2024 she started her PhD study at the same Institute. She is working as a research assistant at Erciyes University Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning and continues her researches on public space and digital spaces.

E-posta: nursenakitlik@erciyes.edu.tr

Teşekkür

Bu çalışmada kullanılan verileri sağlayan ve Kayseri ili ve kent merkezinde gerçekleştirdikleri jeolojik etüt çalışmaları konusunda bilgi ve görüşlerini sunan Kayseri Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'na, 6 Şubat depremleri sonrasında gerçekleştirdikleri çalışmalar konusunda bilgi ve gözlemlerini paylaşan Kayseri Büyükşehir Belediyesi Afet İşleri Daire Başkanlığı'na ve Kayseri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz.

Afet Sonrası Yeniden Yapılanmada Kadın Deneyimleri: 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örnekleri¹

Efsun Toğrul²

ORCID: 0000-0002-0832-0215

Öz

Afetler mekânsal, ekonomik ve toplumsal açıdan geri döndürülmesi güç sonuçlar doğururken kentlerin yeniden yapılanmasını da zorunlu kılmaktadır. Kentlerin farklı toplumsal grupları bir arada bulundurduğu düşünüldüğünde her toplumsal grup afetten eşit derecede etkilenmemektedir. Bu durum bir taraftan bazı gruplar için daha derinden etkiler bırakırken, diğer taraftan yeniden yapılanma sürecinde de herkese farklı görevler atfetmektedir. Diğer açıdan afetlerin yıkıcı etkileri toplumdaki bazı gruplar için derin izler bırakmaktadır. Yaşamın ve kuralların askıya alındığı bu sürecin en etkilenen gruplarından olan kadınlar, toplumda üstlendikleri farklı rol ve görevleri nedeniyle her kesimin sorumluluğunu yüklenmektedirler. Bu anlamda kadınlar sürecin en çok etkileneni ve taşıyıcısı olarak rol oynamaktadırlar. Bu çalışma, kadınların afet sonrası yeniden yapılanma ve hayatın yeniden kurulması için hangi pozisyonlarda ne tür roller üstlendiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın kuramsal tartışması ve araştırma yönteminin kurgulanmasında, toplumsal cinsiyet perspektifi çerçevesinde, kadınların afet koşullarında kendi kimlikleri itibarıyla farklı mağduriyetler yaşamalarının yanında, yaşamın yeniden kurulması sürecinde de yine farklı olan bir güç ve kapasite deneyimini ortaya koydukları varsayılmıştır. Kadınlar, afet sonrasında, başta beden ölçüğünde olmak üzere özel yaşamlarını korumak ve kamusal yaşama katılma konusunda farklı taktik ve yöntemlerle var olmaya çalışmaktadırlar. Bu varsayım çerçevesinde 2023 yılında Türkiye'nin 11 ilinde yıkıma yol açan deprem bölgesinde bir nitel analiz yapılmıştır. Araştırmada, kartopu örneklem yöntemiyle alanda bulunan sivil toplum kuruluşu (STK) çalışanları arasından 12 katılımcıyla görüşme gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerin içerik analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları literatürde yapılan çalışmaları desteklerken, bağlam özelinde düşündüğümüzde sürecin Türkiye'deki yapılanma içinde özgün birtakım etkiler ve sonuçlar doğurduğunu da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, afet sonrası yeniden yapılanma, kadın, cinsiyet, Türkiye

¹ Bu çalışma 9. KBAM (Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı) Sempozyumu'nda sunulan bildirden üretilmiştir.

²Doktora adayı, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: efsuntogrul@gmail.com

Women's Experiences in Post-Disaster Reconstruction: Examples from the 2023 Kahramanmaraş Centered Earthquake³

Efsun Toğrul⁴

ORCID: 0000-0002-0832-0215

Abstract

Disasters cause irreversible results in terms of space, economy and society, and they also necessitate the reconstruction of cities. When we consider that cities contain different social groups together, not every social group is affected by the disaster equally. While this situation has deeper effects on some groups, it also assigns different tasks to everyone in the reconstruction process. From another perspective, the devastating effects of disasters leave much deeper traces for some groups in society. Women, who are among the most affected groups in this process where life and rules are suspended, take on the responsibility of every segment due to the different roles and tasks they undertake in society. In this sense, women play a role as the most affected and carrier of the process. This study aims to reveal what kind of roles and positions women undertake in the reconstruction and reestablishment of life after a disaster. In the theoretical discussion of the study and the construction of the research method, it was assumed within the framework of a gender perspective that women, in addition to experiencing different victimizations due to their own identities in disaster conditions, also exhibit a different power and capacity experience in the process of reconstruction of life. After the disaster, women try to exist with different tactics and methods in terms of protecting their private lives, especially on a physical scale, and participating in public life. Within the framework of this assumption, a qualitative analysis was conducted in the earthquake area that caused destruction in 11 provinces of Turkey in 2023. In the research, interviews were conducted with 12 participants from among the civil society organization employees in the area using the snowball sampling method and the content analysis of these interviews was conducted. While the analysis results support the studies conducted in the literature, when we consider the context, it also reveals that the process has produced some unique effects and results within the structuring in Turkey.

Keywords: Disaster, post-disaster reconstruction, woman, gender, Turkey

³ This study was produced from the paper presented at the 9th KBAM Symposium (Urban and Regional Research Network).

⁴PhD candidate, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: efsuntogrul@gmail.com

Giriş

Doğal afetler canlı yaşamını, toplumsal ve ekonomik yaşamı, fiziksel ve yapısal çevreyi bozucu etkiye sahiptir. Bu bozuculuğun yoğunluğu farklı gelişme düzeylerine sahip yerlerde ve toplumun her kesiminde aynı düzeyde hissedilmemektedir. Neumayer ve Plümper (2007) hem riske maruz kalma hem de kaynaklara ve fırsatlara erişmede ortaya çıkan eşitsizlikler bazı toplumlara ve toplum içindeki gruplara dezavantajlı duruma getirdiğinden afetlerin cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önemini arttırdığını belirtmektedirler. Yazarlar, doğal afetlerin kadınların yaşam beklentisini erkeklere göre daha fazla düşürdüğünü ve kadınların sosyo ekonomik statüsünün bu yaşam beklentisinin oluşmasında önemli bir etmen olduğunu da ortaya koymaktadırlar. Thurairajah (2011), toplumların mevcut sosyo-ekonomik koşullarının, afetin nedenlerini ve etkilenme derecesini belirlediğini, afete bağlı ortaya çıkan tehlike ve güvenlik açıklarının önlenmesinde ve yerel ihtiyaçların belirlenmesinde toplumun dahil edilmesinin önemini vurgulayarak bu süreçte cinsiyet perspektifli bir yaklaşımın gerekli olduğunu belirtmektedir. Böyle bir gereklilik felaketin sonucuna maruz kalma ve felakete mücadele etmede cinsiyete özgü davranış kalıplarının varlığıyla yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle kadınların sahip olduğu fiziksel kapasite ve toplumsal cinsiyet rolleri onları afetten en çok etkilenen grup haline getirdiğinden cinsiyet perspektifli yaklaşım kaçınılmaz olmaktadır. Dahası her kadının içinde bulunduğu bağlamın farklılığı da afetlerin etkisi için bağlama özgü, farklı sonuçlar doğurur. Ancak felaketler karşısında hem pasif kurbanlar hem de zengin kaynağa sahip dinamik aktörler (Clissold vd., 2020) olan kadınlar afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerindeki rolleriyle yeni bir tartışmayı başlatmaktadır.

Afet, insan yaşamıyla fiziksel ve yapısal çevre için bir felaketi getirirse de yerel topluluklar yerleşim ve yaşam alanlarını terk etmek konusunda isteksizdirler. Yerel toplulukların yaşam alanlarını terk etmesi veya etmek zorunda olmasının önüne geçilmesinin yolu afetten etkilenen alanın yeniden yapılanmasından geçmektedir. Yeniden yapılanma afet sürecinin kendisi gibi daha karmaşık ve dinamik süreçleri bulunan bir yapıdadır (Shafique ve Waren, 2016). Bu yapı fiziksel bir yerleşimin ötesinde sosyal, kültürel, ekonomik, ekolojik, politik boyutların bir arada inşasını gerekli kılmaktadır. Bu sürecin çok katmanlı yapısı yerel toplulukların katılımını

önemli ve kaçınılmaz hale getirmektedir. Çünkü yerel topluluklar için yürütölen faaliyetler onları doğrudan etkilemektedir. Böylece yerelin ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunu onarmanın en etkili yolu kendi yaşam alanlarına dair bilgi ve deneyimleri aktarma ve entegre etmekten geçmektedir (Thurairajah, 2011).

Afet sonrası yeniden yapılanma toplumun birçok farklı kesiminin önemli aktörler olarak katılımını gerektiren bir süreçtir. Bu çalışmadaki yeniden yapılanma yaklaşımı yer alan her bir aktörün ve toplumsal grubun kendi sınıfsal pozisyonları, cinsiyet kimlikleri, inançları ve yerel kültürleri itibariyle sahip oldukları farklılığın önemini gören bir yaklaşım izlemektedir. Bu nedenle nüfusun yarısını oluşturan kadınların toplum içindeki rolleri ve konumları sebebiyle yapılanma sürecine yaptıkları katkının farkını anlamak gerek akademik gerek politika geliştirme süreçleri açısından önem taşımaktadır.

Buradan yola çıkıldığında bu çalışmanın odak noktasını kadınların afet süreçlerindeki deneyimleri oluşturmaktadır. Bu odaklanma çalışmanın amacına ve araştırma yöntemine uygun bir zemin hazırlamaktadır. Araştırma, 2023 yılında Türkiye'nin 11 ilinde (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elâzığ) meydana gelen depremlerin ağır hasarlara neden olduğu afet alanlarını incelemektedir. Araştırmanın temel sorusu, kadınların afet alanlarında sosyal ve mekânsal yeniden yapılanma süreçlerini nasıl deneyimlediklerini konu etmektedir. Bu temel sorunun araştırma çerçevesini güçlendirmek için aşağıdaki alt araştırma sorularının yanıtları aranmıştır:

- Deprem bölgesindeki kadınlar afet sonrasında gündelik yaşam pratiklerini nasıl gerçekleştirmektedirler?
- Afet bölgesinde kadınların toplumsal mekânı yapılandırma çabaları nelerdir?
- Afet sonrası süreçte ev ve kamusal mekân arasındaki farklar kadınlar için farklı biçimde mi dönüşüyor? Kadınlar bu iki sosyal mekân farkını nasıl deneyimliyor?

Çalışma kadınları genel bir kategori olarak incelese de tek bir kadın tanımı olmadığını göz önünde bulundurmaktadır. Ekonomik, sınıfsal, etnik veya başka bir nedenle kadınlık çeşitlenirken afet deneyimini de farklı kılmaktadır. Çalışma bu farklılaşmaya odaklanmadan genel bir ortak deneyim çıkarımı yapmak istediğinden görüşme soruları ve analizler, bu ayırım üzerinden yapılandırılmamıştır.

Deprem sonrasında kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda oynadığı rol cinsiyet perspektifinde incelendiğinden bireysel deneyimler ve alan araştırmasına ihtiyaç duyulmuştur. Araştırma, sivil toplum kuruluşlarında görev yapan çalışanlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Örneklem seçiminde Kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda 2 farklı sivil toplum kuruluşundan 12 kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcılara çalışmanın amacını özetleyen ve 10 sorudan oluşan bir föy gönderilerek gerçekleştirilmiştir. Veriler, içerik analizi yöntemiyle MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın amaç ve sorularına uygun olacak şekilde, metinde öncelikle literatür araştırması bölümüne yer verilerek kadınların afetlerden nasıl etkilendiği ve sonrası yeniden yapılanmayla ilgili tartışmalara odaklanarak kadınların bu süreçte güçlendirilmesinin önemiyle ilgili yapılan araştırma sonuçlarına yer vermiştir. Sonraki bölüm bu tartışmaları 11 ili kapsayan deprem bölgesinde incelemek için yapılan saha çalışması ve nitel araştırma bulgularından oluşmaktadır.

Literatürde kadın ve afet sonrası yeniden yapılanma ilişkisini ele alan çalışmalar yer almaktadır. Özellikle afete yatkın olan ülkeler ve dünya çapında ses getirmiş büyük ölçekli afetlerle ilgili önemli çalışmalar bulunmaktadır (Nepal, Hindistan vb.). Ancak Türkiye’de, afet sonrası yeniden yapılanma ve kadın perspektifine odaklanan çalışmalar çok sınırlıdır. Türkiye’de bu konuda şu ana kadar yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu sağlık bilimleri alanında yapılmıştır⁵. Oysa ki Türkiye’de kentlerin fiziksel ve sosyo-ekonomik yapısında ciddi tahribatlara yol açan ve dolaşısıyla yeniden yapılanmayı zorunlu kılan büyük çaplı birden fazla deprem olmuştur (yakın tarihli olanlar: 1999 Gölcük Depremi, 2011 Van Depremi, 2020 Sivrice ve Seferihisar Depremleri). Geçmişteki deneyimler ve Türkiye’nin jeolojik yapısı göz önünde bulundurulduğunda afet sonrası

⁵ Ulusal tez merkezi üzerinden yapılan çalışmada bu çalışmayla benzerliği olan bir çalışmaya rastlanmıştır. İlgili çalışma "Yalçın, G. (2020). *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/22883>"

Google scholar üzerinden yapılan çalışmada ise;

Beşpınar, F. U., ve Beşpınar, L. Z. (2023). 6 Şubat Depremlerinin Ardından Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Özel Sayı), 467-502. <https://doi.org/10.30915/abd.1381337>

Ceylan, H. (2018). Afetin Ardından: Kadınların Mekânı ve Toplumsal İlişkileri Üzerine. *İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi (KEBİKEÇ)*, 45(45), 171-204.

yapılanma, çalışılmayı gerektiren bir konudur. Buna cinsiyet perspektifinden bakmak literatürdeki boşluğa katkı sunarken afetle ilgili alınacak tedbir veya politika yapımında da yol gösterici olacaktır.

Doğal Afetlerin Kadınlar Üzerindeki Etkisi

Doğal afetlerin kadınlar üzerindeki etkileri düşünüldüğünde afet sonrası yerleşim yerlerinin yeniden yapılanmasında kadınların oynadıkları role ışık tutmak ve bu süreçte kadınları güçlendirmeye dair tartışmaları derinleştirmek önemlidir. Yerleşim yerlerinin coğrafi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılanması afetten etkilenmede bir eşik oluşturabilmektedir. Yerler arasındaki farklılıklar, topluluğun toplumsal cinsiyet ve diğer etmenler açısından farklı düzeylerde etkilenmelerini doğurur. Drolet vd. (2015) tarafından vurgulandığı üzere toplumsal cinsiyet etmeni çekirdek bir aileden geniş toplum kesimine kadar tüm bireylerin rollerini belirler. Dolayısıyla cinsiyet rolleri afetlerden etkilenme biçiminde farklılık yaratırken, toplumsal cinsiyet afetlere karşı dayanıklılık/kırılganlığı farklı biçimlerde şekillendirir. Bu anlamda gerek sosyal tabu ve normlar gerekse ekonomik ve fiziksel engeller nedeniyle kadınlar afetlerden en çok etkilenen ve en savunmasız grup olarak tanımlanmaktadır (Aryal, 2014).

Afet öncesi/sırası/sonrası olarak bir ayırım yapıldığında her süreçte kadınların etkilenme şekilleri ve düzeyleri için farklı gerekçeler ve durumlar oluşmaktadır. Kadınların afetlerden erkeklere oranla daha çok etkilenmesi afet sırası ve sonrası olacak şekilde Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Kadınların afetlerden etkilenme şekli

Afet Sırasında	Afet Sonrasında
Güvenliğe ulaşmada fiziksel yetersizlik	İnsan ticareti, şiddet, tecavüz, Geçim kaynakları sınırlı
Çocuk ve yaşlı bakımına öncelik verilmesi	Krediye erişimleri az
Kültürel yaşam şekilleri, geleneksel kıyafetleri vs.	Afet, yardım, kredi gibi konularda az bilgiye sahip
	Psikolojik yıkım yüksek
	Travma danışmanlığı, eğitimli personel eksikliği ve bunlara sınırlı erişim
	Afetler sırasındaki mahremiyet eksikliği
	Hijyen problemi
	Sunulan hizmetlere kadınların erişimi kısıtlı
	Afet bölgesindeki kadın profili hakkında veri eksikliği

Kaynak: United Nations (UN), 2017.

Tablodan da okunacağı üzere kadınların afetten daha çok etkilenmesi durumu toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilidir. Toplumdaki cinsiyet rolleri ve eşitsiz güç ilişkileri, kriz süreçlerinde daha da derinleşmektedir. Bu süreçte kadınlar afet hakkında bilgi alma, afet sırasında güvenli bir alana sığınma, kendileri dışında diğer aile bireylerine öncelik verme ve bakıcı rolünü üstlenme, toplumsal normlar tarafından sınırlandırılma, ayrıca geleneksel kültürel yaşamın getirdiği yüklerle birlikte afetin etkilerine en çok maruz kalan gruplar arasına girmektedirler (Alam ve Rahman, 2018). Afetler sırasında fiziksel yetersizlikler, çocuk ve yaşlı bakım sorumluluğu ve kültürel normlar kadınları savunmasız bırakırken, sonrasında şiddet, ekonomik zorluklar ve sınırlı bilgi erişimi gibi ek zorluklarla karşılaşır. Bu durum, kadınların afetlerden daha fazla etkilenmesine yol açar.

Afet Sonrası Yeniden Yapılanma Süreci

Afetlerin ardından gelen yeniden yapılanma (reconstruction) çalışmaları yerleşim bölgesinin fiziksel koşullarının, altyapı ve üst yapısının, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamının iyileştirilmesi (Omidvar vd., 2011) olarak tanımlanabilirken, bazen eskisinden daha iyi duruma getirilebilen bir yapılanma da olabilmektedir. Bu yüzden yeniden yapılanma sürecinin doğru yönetilmesi oldukça kritiktir. Çünkü bu dönemdeki iyileştirme ve tedbir faaliyetleri, afetten etkilenen toplumlar için yeni bir sosyo-ekonomik durumun inşası anlamına gelirken, kırılabilirliği azaltılmış bir toplum yapılanması için de fayda sağlayabilir (Thurairajah, 2011).

Yerleşim alanlarının birden fazla boyutu ve çok farklı kullanıcıları olması, afet sonrası yapılanma için daha karmaşık süreçlerin yönetimini zorunlu kılmaktadır. Bu denklem içinde inşa edilen alanların kullanıcılarının, başından itibaren sürece entegrasyonu gerekmektedir. Uzun vadeli bir süreç olarak tanımlanan yeniden yapılanma çalışmaları birden çok aktörü içinde barındırmakta ve bu aktörlerin katılımını önemli kılmaktadır. Shafique ve Waren (2016) afet sonrası yapılanma sürecindeki paydaşların kim olduğu ve rollerini tanımlama amacıyla literatürdeki çalışmaları derleyerek genel bir paydaş çerçevesi çıkarmaya çalışmışlardır. Bu çalışma sonuçlarına göre paydaşların çok net tanımlanmasının mümkün olmadığı, proje ve afet alanına göre çalışmaların farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Ancak çalışmada yerel kullanıcı ve toplumun bu süreçte önemli rol oynadığı sonucuna varan bulgulara yer verilmiştir. Toplumun aktif katılımı

özellikle karar verme süreçlerinde büyük bir rol oynarken, afetten etkilenenler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve topluma uygun politikaların geliştirilmesi için de kritiktir (Omidvar vd., 2011)⁶

Kadınlar, yeniden yapılanma süreçlerinde rol alması gereken önemli aktörlerdendir. Bunun en temel nedeni, kadınların toplumdaki nüfusun yarısını oluşturarak toplumsal, ekonomik ve çevresel iyileşme süreçlerinde kritik bir konumda bulunmalarıdır. Ancak kadınların katkısı yalnızca nüfus oranıyla sınırlı değildir; aynı zamanda toplumdaki pek çok farklı rol ve görevi üstlenmektedirler. Örneğin, kırsal alanlardaki kadınlar, mevcut kaynakları kullanma ve geliştirme konusunda erkeklere kıyasla daha yetkin görülmektedir (Ibnouf, 2009). Bu durum, yeniden yapılanma süreçlerinde kadınların önemini artırırken, afetler sırasında üzerlerindeki yükün artmasına da neden olmaktadır.

Yapılan bir çalışmaya göre, kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, afetler sırasında tarıma dayalı gelirlerini kaybedebilmekte ve sonrasında iş bulma veya gelir yaratma konusunda zorluklarla karşılaşabilmektedirler (Bang ve Few, 2012). Buna karşılık, kadınların sürece dahil edilmemesi, onların potansiyel katkılarında faydalanılmaması anlamına gelmektedir. Clissold vd.'nin (2020) belirttiği gibi, kadınlar kurtarma süreçlerinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmelerine rağmen, cinsiyete dayalı eşitsiz bir sistemin yükü altında çalışmaya devam etmektedirler.

Yeniden yapılanma, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın yeniden inşasını da içerirken bu süreçte, özellikle kadınların yerel kullanıcılar olarak katılımı kritik bir öneme sahiptir. Toplumun yarısını oluşturmaları, farklı toplumsal roller üstlenmeleri ve afetler sırasında artan sorumluluklar ve yüklerle karşı karşıya kalmaları nedeniyle yeniden yapılanma süreçlerinde aktif bir şekilde yer almalıdır. Dahası kadınların rollerinin tanınması ve bu rollere yönelik desteklerin sağlanması, toplumsal iyileşme ve sürdürülebilir kalkınma açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Afetlerin kadınlar üzerinde yarattığı yıkımın önlenmesi ve telafi edilmesine yönelik akademik, uygulama ve politika düzeyinde çeşitli eylemler yürütülmektedir. Örneğin, Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından hazırlanan cinsiyet duyarlı afet yönetimi kılavuzu, kadın ve erkekler için stratejiler geliştirmekle birlikte, afet sıra-

⁶ Omidvar vd. (2011) tarafından yapılan bu çalışma halkın yeniden yapılanma sürecine katılımına dair önemli çıkarımlar içermektedir.

sında daha dezavantajlı bir konumda olmaları nedeniyle kadınları öncelikli bir grup olarak ele almaktadır. Ancak aynı kılavuz, kadınların yalnızca mağdur bireyler olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınlar, afet süreçlerinde hem hayatta kalan bireyler hem de ilk müdahale ediciler olarak önemli roller üstlenmekte ve yeniden yapılanma sürecinin kritik bir parçası olarak değerlendirilmektedir (IFRC, 2020). Benzer bir yaklaşım, Afet Riskini Azaltma ve İyileştirme Küresel Tesisi (GFDRR) tarafından geliştirilen Cinsiyet Eylem Planı'nda da görülmektedir. Bu plan, afet riski yönetiminde cinsiyete özgü ihtiyaçlara odaklanmak ve kadınların güçlendirilmesi yoluyla geniş ölçekte dirençliliği artırmak olmak üzere iki temel noktaya vurgu yapmaktadır (GFDRR, 2016). Kadınların yetenek ve kapasitelerinin, afet etkilerini azaltmaya yönelik bir sosyal güç olarak ele alınması gerektiğini belirten Gokhale (2008), kadınların sahip oldukları kritik rollerin sıklıkla göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Örneğin, kadınlar afet süreçlerinde diğer grupların bakımını üstlenmekte, temel ihtiyaçların temin ve güvenliğini sağlamakta ve kırsal alanlarda tarımsal ve ekonomik faaliyetlerde etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Ancak bu katkılara rağmen, kadınların genellikle afet yönetimi stratejilerinde yeterince temsil edilmediği görülmektedir.

Aryal (2014), Nepal'de gerçekleştirdiği alan araştırmasıyla kadınların afetlerden kaynaklanan mağduriyetlerini ele almış ve bu bağlamda Kadın Güçlendirme Merkezlerini pilot bölgelerde kurmuştur. Bu merkezler aracılığıyla kadınlar, afet yönetimi, halk sağlığı ve ekolojik koruma gibi alanlarda faaliyetlerde bulunmuş; aynı zamanda koordinasyon becerileri geliştirmiş, haklarını savunma girişimlerinde bulunmuş, kurumsal yapısını oluşturmuş ve geçim kaynaklarını çeşitlendirme çabalarına girişmiştir. Nepal örneğinde bu merkezlerin somut çıktıları, deprem bölgelerindeki kadınlar için geliştirilecek politikalar açısından önemli kanıtlar sunmakta ve doğru müdahale araçlarının belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Kadının güçlendirilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılmasına katkıda bulunurken, kadınların yetenek ve potansiyellerinin yeniden yapılanma süreçlerine entegrasyonu yerel kalkınmayı destekleyen bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Alam ve Rahman (2018) tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışma da kadınların güçlendirilmesinin afet yönetimindeki kritik önemine dikkat çekmektedir. Bu çalışmada şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Kadınlar, afet direncini artırmak amacıyla eğitim ve farkındalık faaliyetleri aracılığıyla sosyal ağlarını güçlendirmekte ve afetlerle mücadele yeteneklerini geliştirmektedir.
- Kadınların liderlik kapasitelerinin geliştirilmesi, afet sırasında ve sonrasındaki yapılanma süreçleri için stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir.
- Yerel ve geleneksel bilgi, doğal tehlikelerin tahmini, etkilerinin azaltılması ve bu tehlikelere uyum sağlanmasında etkili ve değerli bir bileşen olarak görülmektedir.
- Toplum dayanıklılığının artırılmasında kadınların geçim kaynaklarını çeşitlendirmesi önemli bir faktördür. Bu çabanın başarılı olabilmesi için finansman desteği ve eğitim sağlanması gerekmektedir.
- Kadınların kapasitelerini geliştirmenin etkili yollarından biri, toplum temelli organizasyonlara ve sivil toplum kuruluşu faaliyetlerine aktif katılımdır. Bu sayede kadınlar, bilgi, finansman ve eğitim gibi temel kaynaklara erişim sağlamakta, kapasitelerini artırmakta ve sosyal ağlarını güçlendirerek daha etkili bir pozisyonda yer almaktadır.
- Kadınlar arasındaki sosyal ağlarının varlığı onların iyi oluş hallerini desteklerken, aynı zamanda bu ağlar, afet sonrası dayanıklılığı artırmak, yardım ve rehabilitasyon çalışmalarına katılım sağlamak, güven ve sosyal bağlar oluşturmak, psikososyal destek sunmak ve güçlenmeyi teşvik etmek gibi alanlarda fayda sağlamaktadır.

Hou ve Wu (2020) tarafından Çin'in Sichuan kentinde yapılan bir araştırma, kadınların afet sonrası süreçteki katkılarını üç temel başlıkta ele almıştır. Bu araştırmaya göre kadınlar:

- **Acil kurtarma aşamasında** müdahale kapasitesini artıran ve destekleyen kurtarıcılar,
- **Kısa vadeli yeniden yapılanma aşamasında** konut ve toplulukların yeniden inşasına rehberlik eden karar vericiler,
- **Uzun vadeli iyileşme aşamasında** aile geçimini ve uzun vadeli kalkınmayı yöneten bireyler olarak kritik roller üstlenmişlerdir

Benzer bir çalışmada Clissold vd. (2020), Vanuatu'da kadınların afetlerde üstlendikleri rolleri incelemiş ve şu bulgulara ulaşmıştır:

- Kadınlar, sermayeyi harekete geçirme ve ortaklaştırma becerileri,
- Yenilikçi ve girişimci özellikleri,

- Liderlik kapasiteleri sayesinde afet süreçlerinde hayati öneme sahip roller üstlenmektedir.

Kadınlar, sahip oldukları yetenek ve kapasiteleriyle afet yönetimi, halk sağlığı, ekolojik koruma ve ekonomik faaliyetlerde etkin rol oynayabilir ve toplumsal dayanıklılığı artırabilirler. Güçlendirilmiş kadınlar, sosyal ağlarını geliştirerek afetlerle mücadele yeteneklerini artırır, liderlik kapasitelerini geliştirir ve yerel kalkınmaya katkı sağlar. Bu nedenle, kadınların afet süreçlerinde sadece mağdur olarak görülmeyip, kritik aktörler olarak tanınması ve desteklenmesi gerekmektedir. Bunlardan hareketle kadınların deprem sonrasında yaşadığı sorunlar, bu sorunlarla nasıl baş ettikleri ve bu baş etme yöntemlerinin toplumsal yeniden yapılanma sürecine olan etkisi anlaşılmayı gerektiren önemli bir konu olarak durmaktadır. Bu hem kadınların toplum içindeki yapıcı ve birleştirici güçleri hem de iyileştirici yönleriyle yakından ilişkilidir. Böyle bir konunun Türkiye özelinde çok fazla çalışılmaması bu konuya ışık tutulmasını gerekli kılmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma Şubat 2023 depremleri ve sonrasında yaşananları cinsiyet perspektifinde incelemektedir. Çalışmanın amacı ve araştırma sorularının cevaplanmasıyla uyumlu olacak şekilde nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmanın bu çalışma için kullanılması toplumsal bir konuyu ele alması, bireysel deneyimlere dayanması ve alan araştırmasına gidilmesi nedeniyle uygun görülmüştür. Afetin cinsiyet özelinde incelenmesi ve kadınların yaşam pratiklerinin irdelenmesi sosyolojik bir toplumsal okumayı da beraberinde getirdiğinden nitel analiz yapmak kaçınılmaz olmuştur.

Nitel analiz yöntemi olarak, depremzedelerle çevrimiçi ortamda yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması hedeflenmiştir. Ancak saha araştırması yaparken, afet koşullarından kaynaklı kısıtlı imkanlar nedeniyle araştırmanın yönteminde değişikliğe gidilmiştir. Bunun için bölgede bulunup, depremzedelerle birebir iletişim içerisinde olan ve STK'da çalışan farklı meslek gruplarından insanlarla iletişime geçilmiştir. Dolayısıyla araştırma evreni STK çalışanlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın örneklem seçiminde Kartopu örneklem yöntemine başvurulmuştur. Bunun için deprem bölgesinde aktif olarak görev alan bir STK

çalışanıyla ilk görüşme yürütülmüştür. Daha sonra bu görüşmecinin yönlendirmesi ve her görüşmecinin farklı bir katılımcı önerisiyle yeni görüşmeciler bulunmuştur. Sonuç olarak 2 farklı sivil toplum kuruluşu çatısı altında çalışan toplam 12 meslek insanıyla 2023 yılında başlamış, 2024 yılında katılımcı eklenmesiyle çalışma zenginleştirilmiştir. Katılımcıların bizzat sahada depremzedeler ile birlikte çalışmalar yürüten kişilerden oluşması ve farklı il/yerleşim alanlarından seçilmesine özen gösterilmiştir. Böylece bağlamsal çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların çalışma sahası, meslekleri ve sahada hangi görevlerde bulduklarıyla ilgili bilgiler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Görüşme yapılan katılımcılara ait bilgiler

1. Katılımcı	Kahramanmaraş	Psikolojik Danışman/Psikososyal Destek Kolaylaştırıcısı
2. Katılımcı	Hatay, Gaziantep, Osmaniye	Sosyal Hizmet Uzmanı
3. Katılımcı	Adıyaman	Psikolojik Danışman/Psikososyal Destek Kolaylaştırıcısı
4. Katılımcı	Kahramanmaraş	Sosyal Hizmet Uzmanı/Vaka Çalışanı
5. Katılımcı	Şanlıurfa	Psikolog/ Psikososyal Destek Kolaylaştırıcısı
6. Katılımcı	Hatay, Gaziantep, Osmaniye, Kahramanmaraş	Psikolojik Danışman
7. Katılımcı	Malatya	Klinik Psikolog/Psikolog
8. Katılımcı	Kahramanmaraş	Psikolog
9. Katılımcı	Hatay	Psikolog
10. Katılımcı	Osmaniye	Psikolojik Danışman
11. Katılımcı	Kahramanmaraş	Psikolojik Danışman/Koordinatör
12. Katılımcı	Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Kahramanmaraş	Sosyal Hizmet Uzmanı

STK çalışanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme yürütülmüştür. Görüşmeler, çalışanların zaman ve çalışma koşulları sebebiyle sözlü bir şekilde sağlanamadığı için, müsait oldukları zamanlarda cevaplayacakları bir görüşme formatı sağlanmıştır. Bunun için girişinde çalışmanın amacının özetlendiği, iki kısımdan oluşan toplamda 10 sorunun bulunduğu bir föy hazırlanarak katılımcılara iletilmiştir. İlk kısımdaki sorular, depremde kimlerin ne kadar etkilendiği ve bunlar içinde kadınların ne kadar ayrıştığını içerecek sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısım çalışmanın asıl ama-

cına odaklandığı yeniden inşa sürecinde kadınların nasıl bir rol oynadığını anlayacak katılım, topluma dahil olma, gündelik pratikler gibi soruları içermektedir.

Araştırmada her ilden katılımcı olması dışında katılımcı profili, cinsiyeti veya sayısı ile ilgili herhangi bir kota uygulanmamıştır. Katılımcıların önerdikleri görüşmeci sayısı bittiğinde görüşmelere son verilmiştir. Araştırmaya depremden 3 ay sonra yani Mayıs 2023 yılında başlanmış olsa da 2024 yılında bir katılımcıyla daha görüşülmüştür. Söz konusu katılımcıyla daha sonra kurulan bağlantı ve katılımcının söylediklerinin önemli görülmesi nedeniyle bu araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir.

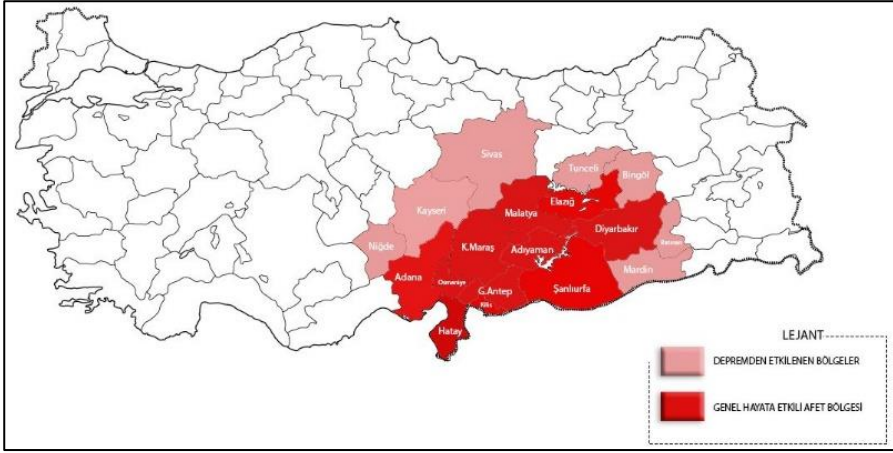
İletilen soru föylerini bazı katılımcılar sesli, bazı katılımcılarsa yazılı cevaplamışlardır. WhatsApp üzerinden iletilen sesli cevaplar birebir deşifre edilerek yazıya dökülmüştür. Cevapların güvenilirliğini sağlamak konusunda; görüşülen kişinin kişisel bilgilerini iletmesi, mesleki bakış açısını sunması, kişisel gözlem ve deneyimlerin aktarması dikkate alınmıştır.

Katılımcılardan edinilen cevapların analiz edilmesi için nitel analiz yöntemi olan içerik analizine başvurulmuştur. Analiz için MAXQDA programından faydalanılmıştır. Analiz sürecinde öncelikli olarak cevaplar detaylı bir şekilde incelenerek ilgili yerlere kodlar atanmıştır. Her bir görüşme için kodlama işlemi tamamlandıktan sonra bu kodlar belirli kategoriler altında toplanmış ve ardından bir sonraki bölümde ayrı ayrı sunulan temalar altında birleştirilmiştir. Kodlamalar tema başlıklarının oluşmasında etkili olmuştur. Daha açık bir şekilde ifade edildiğinde önce kodlamalar yapılmış daha sonra bu kodların ortaklaştığı kategoriler ve bu kategorilerin ortaklaştığı temalar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla temaların önceden belirlenmediği ve kodlamaların ışığında ortaya çıktığını belirtmekte fayda vardır. Sonuç itibarıyla ortaya çıkan temaların literatür araştırması akışıyla paralellik gösterdiği ortaya çıkmış ve çalışma bu haliyle literatürdeki araştırmaları desteklemiş olmaktadır.

Saha Araştırması

Bulgulara geçmeden önce çalışma alanında meydana gelen deprem hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak gerekir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ili merkez olmak üzere 11 ilde etkisini gösteren 7.7 ve 7.6 şiddetinde art arda iki büyük deprem yaşanmıştır. Daha sonra 20 Şubat 2023 tarihinde de şiddeti 5'in üzerinde birden fazla deprem meydana gelmiştir. Yaşanan depremlerin ardından bölgede çok ciddi ka-

yıplar söz konusu olurken haftalar süren arama kurtarma çalışmaları yürütülmüştür. Hükümet tarafından 14 Nisan tarihinde yapılan resmî açıklamaya göre can kaybı 50783'e yükselirken⁷ tam sayı henüz bilinmemektedir. Depremlerin üzerinden neredeyse iki yıl geçse de kayıp veya yaralıların akıbetinin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Yaşanan depremlerin ardından Afet Yönetim ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) tarafından 11 il ve bir ilçe Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi olarak ilan edilmiştir⁸. Söz konusu iller Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1: Afetten etkilenen iller (Yazar tarafından üretilmiştir).

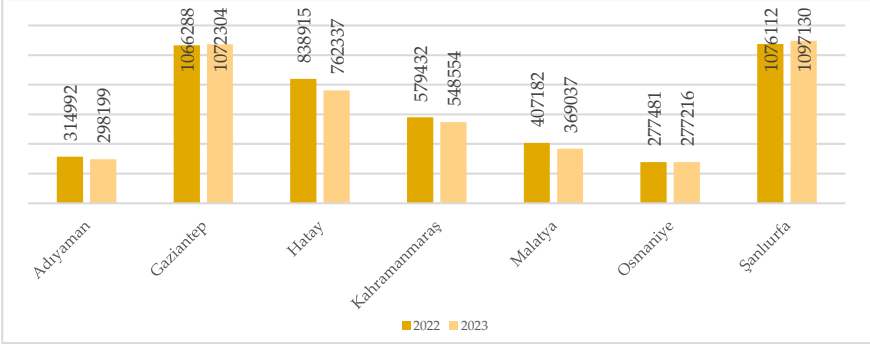
Türkiye'nin Güneydoğusunda yer alan illeri etkisi altına alan Şubat depremlerinin Türkiye sınırına komşu olan Suriye'de de ciddi derece yıkıcı etkileri olmuştur⁹.

Bunun yanı sıra kadınların araştırma öznesi olduğu bu çalışmada söz konusu illerdeki demografik bilgilerden bahsetmekte fayda vardır. Erkek ve kadın nüfusunun yaklaşık olarak aynı olduğu illerde yer alan kadın nüfusu Şekil 2'de sunulmaktadır.

⁷ TRT Haber. (2023). 5 Nisan 2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/depremden-can-kaybi-50-bin-783-762132.html> adresinden edinilmiştir

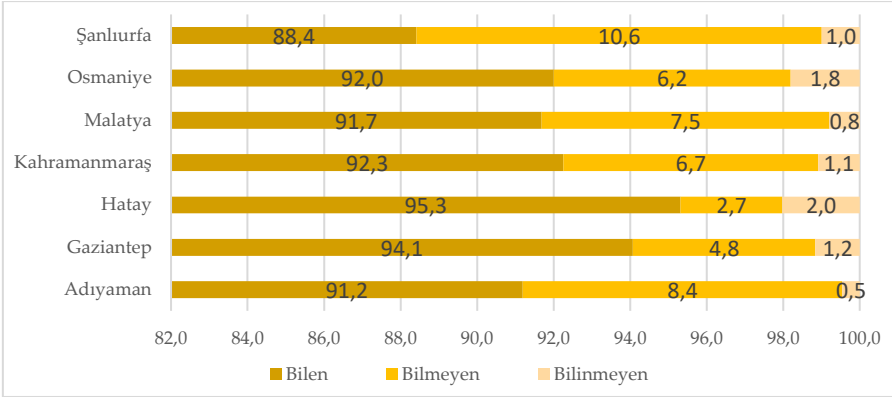
⁸ AFAD (2023). 5 Nisan 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/genel-hayata-etkili-afet-bolgesi-hk> adresinden edinilmiştir.

⁹ Özel bir not olarak belirtmek gerekirse bu bölgede yer alan sınır illerinin birçoğu aynı zamanda Ortadoğu'daki politik ve siyasi çatışmadan dolayı göç etmek durumunda kalan insanlara ev sahipliği yapmakta ve yer yer mülteci kampları bulunmaktadır.

Şekil 2: Görüşme yürütülen illerdeki kadınların nüfus değişimi (TÜİK, 2024).

Buna göre deprem öncesi ve deprem sonrası kadın nüfusunda değişimler söz konusudur. Adıyaman, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş illerinde kadının nüfusunun azaldığı gözlemlenirken; Şanlıurfa, Gaziantep illerinde artış söz konusudur. Nüfusun azaldığı illerde yıkımın daha çok olduğunu belirtmekte fayda vardır. Ayrıca bu illerdeki nüfus kaybı sadece ölüm oranıyla ilgili değildir. Bu illerden Türkiye'nin farklı illerine hızlı bir göç yaşanmıştır. Diğer taraftan bu illerdeki kadınların eğitim durumuna ilişkin bilgiler Şekil 3'de verilmektedir. Buna göre bu illerde 14-65+ yaş arası kadın nüfusunun içinde okuma yazma bilme oranı yüksektir.

Şekil 3: İllerdeki 14-65+ yaş arası kadınların okuma yazma oranları (TÜİK, 2024).

Yapılan görüşmeler ve içerik analizi sonucunda toplamda üç tema belirlenmiştir. Bu temalar, "Afetlerden Etkilenen Toplumsal Kesimler", "Yeniden İnşa Sürecinde Kadınlar" ve "Kadınların Deprem Sonrası Güçlendirilmesinin Önemi" olarak sıralanmaktadır. Her bir tema, kendi içinde

alt kategorilere ayrılarak detaylandırılmış ve bulgular bu şekilde sunulmuştur. Mülakat görüşmeleri sırasında ana ve alt araştırma sorularına yanıtlar arandı. Analiz aşamasındaysa katılımcıların bazı cevaplarının araştırma sorularını doğrudan yanıtlamadığı ancak kadınların durumu hakkında önemli bilgiler sunduğu görölmüş ve bu cevaplar bulgular kısmında yer almıştır.

Afetlerden Etkilenen Toplumsal Kesimler

Literatür incelemesi, afetlerden etkilenme düzeyinin çeşitli etmenlere bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Kadınlara odaklanan bu araştırma, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri ve farklılıkları gözler önüne sermeyi amaçlamış ve öncelikle afetten en çok etkilenen grupları belirlemeye çalışmıştır. STK çalışanlarıyla yapılan görüşme metinleri materyal olarak değerlendirilmiş, bu materyaller kodlanarak bazı temel temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu temalardan ilki, afetten en çok etkilenen grupların ve bu durumun sebeplerinin belirlenmesine yöneliktir. Katılımcıların belirttiği üzere, her grup depremden aynı şekilde etkilenmemekle birlikte, bazı grupların durumu daha zor olmuştur. Çocuklar, tüm katılımcılar tarafından en çok etkilenen grup olarak belirtilirken, bunu kadınlar takip etmektedir. Çocukların afet sürecinden etkilenmesi, yaşları gereği görmemeleri gereken şeylere tanık olmaları, yaşadıkları durumu anlamlandıramamaları, rutinlerinin bozulması, arkadaş ve aile bireylerinin kayıpları, toplu alanlarda yaşamaları gibi etmenlerle ifade edilmiştir. En kritik nokta güvenlik sorunuyla birlikte, çocukların şiddet ve istismara daha açık hale gelmesidir. Bir katılımcının ifadesiyle:

...bir yetişkin kısa bir süre sonra normal hayatına devam etmeyi başarabilse de çocukların yeni normalde deprem gerçeği olmuştur. Bunu oynadıkları oyunlardan (vinç operatörlüğü, AFAD personeli, enkaz altında kalmak gibi yeni oyunlar) çok net bir şekilde görebiliyoruz"

Her katılımcı tarafından doğrudan ifade edilmese de kız ve erkek çocuklarını bekleyen potansiyel tehlikelerden bahsetmek gerekmektedir. Kız çocuklarının, hem eve kapanma ya da kapatılma hem de erken yaşta evlendirilme riski taşıdığına dair üç farklı katılımcının ifadeleri bulunmaktadır. Katılımcıların ifadeleri sırasıyla aşağıda sunulmaktadır:

...bu alanlar, Güneydoğu Anadolu özellikle kültürel yapısı düşünöldüğünde erken yaşta evlendirilme riskleri her zaman vardı ama depremle birlikte ben bunun daha da artacağını düşünüyorum bunun kanaatindeyim...

Kız çocukları özelindeyse;

...çok çocuk eğitimden mahrum kaldı zaten eğitim hakkına erişemiyor onun dışında kız çocukları evdeki küçük kardeşlerinin bakımına karşı yüklenmiş durumda anne tek başına her şeye yetişmediği için kız çocukları evde okula gitmiyor annelerine yardım ediyor..." ya da "...okula gitmese bile kız çocuğu evde annesine yardım ediyor yine bir eve kapanma durumu söz konusu...

Tearne vd. (2021), Nepal örneğinde afetten etkilenmenin, kız çocuklarını güvenlik açısından riskli bir grup haline getirdiğini ortaya koyan bulgular, bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Bu benzer bulgular, afet sonrası cinsiyet temelli farklılıkların önemini pekiştirmektedir. Erkek çocukları içinse ortaya çıkan risk, evin bakımını üstlenerek çocuk işçi olma biçiminde kendini göstermektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...oğlan çocukları...çocuk işçi olma konusunda belki de risk altında olacak. Çünkü var olan hayatta kalan insanlar tekrardan düzenlerine dönme ihtiyacı duyuyor ve düzenlerine dönme ihtiyacında maddi destek onlar için çok önemli bir yerde. Okula dönemeyecek oğlan çocuklarının da erken yaşta iş hayatına atılacaklarına dair bir ön görümde...

...oğlan çocuklar...da evin maddi durumuna katkı sağlamak için eve gitmiyorlar ve günlük işlerde çalışıyorlar...

...yani oğlan çocuklarda sosyal hayata bir şekilde okula gitmese de işe giderek karışabiliyor...

Kadınların afetten etkilenmesine bakıldığında karşımıza daha farklı bir tablo çıkmaktadır. Kadınların bu süreçte depremden etkilenmelerinin sebepleri iki kategori ve alt kodlardan oluşmaktadır (Şekil 4 ve Şekil 5).

Şekil 4: Depremin getirdiği zorluklar (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Şekil 4'teki kategorinin alt kodları incelendiğinde, kadınların afet sonrasındaki en temel zorluklarının toplumsal cinsiyet rollerindeki derinleşmeden kaynaklandığı görülmektedir. Mevcut eşitsizliklere yeni eşitsizlik

katmanlarının eklenmesiyle, kadınlar afet öncesinde toplumda sahip oldukları konum ve üstlendikleri rollerini afet sonrasında da sürdürmektedirler. Bu iş yükü ve iş kalıplarındaki ayırım, daha önce olduğundan çok daha yoğun bir şekilde kadınların üzerine yüklenmektedir. Kuramsal tartışmalarda belirtildiği gibi, sosyoekonomik faktörler ve sınıfsal farklılıklar, kadınlar arasında da eşitsiz bir yapı oluşturmaktadır. Thurairajah vd. (2008) tarafından yapılan çalışmada, afet sonrasında kadınların çeşitli nedenlerden dolayı daha fazla ekonomik güvencesizlik yaşadıkları ortaya konmuştur. Bu güvencesizlik durumu, farklı coğrafi ve kültürel bağlamalarda farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...Toplumsal olarak daha çok kadınların üstlendiği "evi çekip çevirme, çocukların bakımından esas sorumlu olma" gibi rollerin depremde sarsılan rutinlerle birlikte gerek çalışan gerek ev hanımı olan tüm kadınlar için daha zor bir hal aldığımı gözlemlemiştim...

Bu derinleşme fiziksel ve psikolojik şiddet alanında da gözlemlenmiştir. Katılımcının deyimiyle;

...depremden sonra toplumsal cinsiyet rollerinin daha da baskın ve daha da zorlayıcı bir şekilde devam etmesini gözlemledim. Bunun ne yazık ki kadına yönelik şiddeti ya da işte kadın erkek arasındaki o ayrımcılığı ya da eşitsizliği artıran bir yerden olacağını düşünüyorum...

Kadınlar için zorluk yaratan bir diğer önemli nokta çadır ve konteyner alanlarındaki güvenlik sorunu ve bununla birlikte gelen mahremiyet sorunudur. . Bu aynı zamanda çocuklar içinde ortak bir problem olarak görölmektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...Barmakların çoğu açık ve kalabalık yerlerde yer alıyor, bir barınağı birden fazla aile paylaşıyor ve mahremiyet sınırları ihlal ediliyor. Bu durum kadınlar için başlı başına potansiyel bir risk...

Mahremiyetin yanı sıra güvenlik de önemli bir sorun olarak sunulmaktadır. Katılımcı ifadesiyle;

...Çocuklar ve kadınlar yani ne yazık ki biraz daha tehlikeye açık bir hale geldi açık bir alanda olduğu için. En şey yaşayan Kadınlar ve çocuklar çadır ortamında yaşamak durumundalar şu an ya da konteynırda kendilerini güvende hissetmiyorlar...

Kadınların ve kız çocuklarının farklılaşan ihtiyaçları bulunur ve bu ihtiyaçların karşılanması afet durumlarında kesintiye uğramaktadır. En önemli

zorluklardan bir diğeri de kadınların kişisel ve hijyen ihtiyaçlarını dillendirmede yaşadıkları zorluklar olarak ifade edilmiştir (Chaplin vd., 2019). Katılımcı ifadesiyle;

“...regl döngülerini düşündüğümüzde, hijyene olan ihtiyaçlarını düşündüğümüzde bu tarz ihtiyaçlarına daha zor ulaştılar ve bu sebeple daha çok etkilendiler...”

...toplumsal normlar nedeniyle en basitinden ped isteyememeleri... Hamilelik bir başka sorunlu alanıdır...

“...özellikle gebe kadınların kontrolleri ya da işte doğum kontrol haplarına ulaşamamaları gibi sebepler yine kadınları ekstra etkileyen durumlardan biri”

Kadınlarla ilgili bir diğere önemli bulgu, yetersizlikler nedeniyle eşinden ayrılmış veya boşanmış kadınların, afet sürecinde yeniden bir araya gelerek birlikte yaşamaya başlamalarıdır. Bu durum, kadınlar açısından ciddi zorluklar yaratmaktadır. Afetten etkilenen kadınlarla ilgili bir başka kategori kadınları etkileyen durumlardır (Şekil 5).

Şekil 5: Deprem sonrası kadınları etkileyen durumlar (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınlar bu süreçte çok fazla baskı ve şiddete maruz kalmışlardır. Katılımcılar tarafından en çok dillendirilen durum gerek eş gerek baba veya kardeş gibi ya da evin büyüğü olan diğere kadınlar ve erkekler tarafından kadınların maruz kaldıkları baskılar ve şiddet olmuştur. Bir katılımcı ifadesiyle;

...baroyla birlikte geziyorduk...kadınların ısrarla boşanmak istediğini nasıl boşanabileceğini, ... şiddet sonucunda nasıl dava açabileceğini ağırlıklı olarak sorular... Aslında bizim dolaşma amacımızda o zamanlar yıkılan evler için halk nasıl bir yol izlemeyi düşünüyor, haklarını biliyor mu. Bunun için bilgilendirme yapmayı amaçlarken kadınlar ısrarla boşanma davasını sormuşlardı. Çünkü bu süreçte erkekler yaşadıkları sıkıntıları yani yer yön değiştirme olarak kadınlardan çıkardılar diye düşünüyorum. Yani ekstra fazla onlara sıkıntı yansıttılar. Şiddet olayları çok fazla arttı.

Fiziksel şiddetin yanı sıra cinsel şiddet ve saldırıya açık hale gelmişlerdir.

...birçoğu geceleri dışarıda geçirmek zorunda kaldı ve bu da beraberinde cinsel şiddet tehdidini getirdi...

...kadınlar ve LGBTİ+ bireylerin, oluşan güvenlik açığı sebebiyle şiddete maruz kalma ihtimalleri artmıştır...

Benzer bir durum kadınların afet sonrası yeni sorumluluk ve görevlerinin olmasında da görülmektedir. Kadınlar zaten ev ve bakım işlerini üstelenirken afet durumunun yarattığı koşullardan dolayı ekstra işlerle ilgilenmek durumunda kalmıştır. Dört farklı katılımcı ifadesine göre;

...Çünkü mesela birçok kişi birçok kadın eşini kaybetti ve sonrasında buna bağlı olarak birtakım roller ve sorumlulukları değişti...

...erkeklerin yemek veya yardım dağıtımlarında sıraya girmek istememesi (toplumsal cinsiyet rollerinden erkeğe düşen "güçlü olma, yardıma muhtaç görünmeme, gururlu olma" gibi rollerden dolayı) sebebiyle bu işleri kadınlardan beklemeleri sık karşılaştığım bir durum."

...kadınların eve dair daha çok sorumluluk aldığını göz önünde bulundurduğumuzda çadır/konteyner alanlarda bu sorumluluklar çok daha zor hal alıyor. Duygusal streslerin haricinde yeni bir ortamı eve çevirebilmek, çocuklarının duygularını öncелеmek gibi yeni sorumluluklar yükleniyor.

...çadır/konteynera malzeme temin edebilmek için uzun kuyruklarda bekleme, gerekli yerlere (Afad/Kızılay vs.) yardım için başvurma, gibi sorumluluklar da günlük yaşamlarına eklenmiştir...

Yeniden Yapılanma Sürecinde Kadınlar

Afet sonrası süreçte, bölgede yaşayan kadınların iyileşme ve yeniden yapılanma adına gerçekleştirdikleri çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan analiz, bu çalışmaların fiziksel, toplumsal ve çevresel alanlarda önemli sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuştur. İlgili kategoriler Şekil 6'da sunulmaktadır.

Şekil 6: Yeniden yapılanma sürecinde kadınlar (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Yeniden yapılanma süreci, birbiriyle iç içe geçmiş ve oldukça kapsamlı aşamalardan oluştuğundan, çok sayıda kategori ortaya çıkmaktadır. Kategorilerden biri olan *kadınların en iyi yaptığı şeyler*, ilgili kodlarla birlikte Şekil 7’de sunulmaktadır.

Şekil 7: Kadınların en iyi yaptığı şey (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Bilgi ve deneyim paylaşımı, iletişim kurma, örgütlenme ve organize olma kadınların en belirgin özellikleri olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte, kadınlar toplumdaki bilge, birleştirici, yapıcı ve iyileştirici rollerini etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Katılımcıların ifadeleri de bu durumu farklı şekillerde desteklemektedir.

Kadınlar yerel bilgi ve deneyimlerini en çok saha da bulunan STK'larla iş birliği yaptıklarında kullanıyor.

Deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde en çok bu bilgi ve deneyimlerden faydalanıldı.

Kadınların en iyi yaptığı şeyin bağlantı kurmak olduğunu düşünüyorum. Etrafındaki kadınların neredeyse tümü, bir bilgi, ürün veya uzmanlık arandığında doğru ve hızlı yönlendirmeleri yapabiliyorlar. Çünkü toplumdaki haberdarlar ve iletişim kurma konusunda diğer toplumsal gruplara göre daha aktif olduklarını düşünüyorum.

Bir diğer kategoriden olan kadınlar arası dayanışma biçimleri ve bu kategori altında yer alan kodlar Şekil 8’de sunulmaktadır.

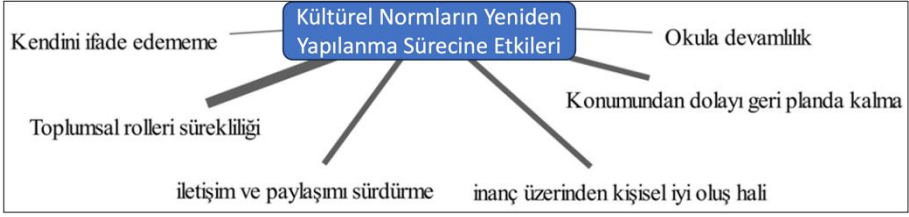
Şekil 8: Kadınlar arası dayanışma biçimleri (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınlar, bu süreçte birbirlerine destek olabilecek dayanışma pratiklerini benimsemişlerdir. Dikkat çeken en önemli nokta, bu dayanışmanın sosyalleşme aracılığıyla güçlendirilmesidir. Ayrıca, yardımlaşma ve bilgi paylaşımı gibi eylemlerle birbirlerine destek olarak dayanışmayı farklı şekillerde sürdürmektedirler. Kadınların sürece katılımına ilişkin kodlar Şekil 9’da detaylandırılmıştır.

Şekil 9: Kadınların sürece katılımı (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınların iyileşme sürecinde, toplum veya kendileri için gerçekleştirdikleri eylemlerin nasıl organize edildiği önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bu eylemler, dayanışma pratiklerinde olduğu gibi gerek bireysel gerekse grup halinde hayata geçirilmektedir. Dikkat çeken bir diğer nokta kadınların bu süreçte bir liderin öncülüğüne ihtiyaç duymadan hareket etmeleridir. Ancak, bu tür eylemlerin bağlamdan ve mekândan bağımsız düşünülemediği unutulmamalıdır. Bulgular, bireysel ya da grup halinde sergilenen davranış kalıplarının bağlama bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Toplumdaki yerleri ve konumları nedeniyle, kadınların süreçlere aktif bir şekilde dahil olmaları genellikle sınırlıdır. Afet bölgelerinde, kadınların ev içi sorumluluklarını sürdürdükleri ve daha izole bir yaşam tarzı benimsedikleri gözlemlenmektedir. Geleneksel ve muhafazakâr topluluklarda kadınların aktif katılımı zayıfken, temsil gücü elde eden kadınların toplumsal faaliyetlerde daha etkin olduğu görülmektedir. Kültürel normların etkileriyle ilgili kodlar Şekil 10’da detaylandırılmıştır.

Şekil 10: Kültürel normların etkisi (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınların aktif olarak yeniden yapılanma süreçlerine katılımının, kültürel normlar tarafından şekillendirildiği, kısıtlandığı ya da harekete geçirildiği dikkate alındığında, elde edilen bulgular, kadınların ev içi işler ve barınma sorumluluklarından sıyrılmadığını, kendilerini ifade etmekte veya eşlerinin yanında aktif bir rol üstlenmekte engellendiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadesiyle;

...yani kadınlara bu süreçte verilen görevler işler ya da işte kadınların işe alım şekilleri bile zaten kültürel normlara göre olduğu mesela şu an erkeklerin çalıştığı alan da kadınların çalıştığı alan çok da aynı değil kadınlar biraz daha böyle ev işi tarzı işlere verildi maalesef ki diğer böyle evrak işleri ya da işte farklı daha çok sorumluluk gerektiren işlere de maalesef ki erkekleri aldılar.

Ancak yine bölgenin kültürel kalıplarının da el verdiği ölçüde belirtilmelidir ki bu bölgedeki kadınlar iletişim ve paylaşımı sürdürme konusunda oldukça ısrarcıdır. Bu onların kendini ve toplumu yapılandırmanın bir yoludur. Bu durum kültürel norm ve davranışların etkisinin kadınların inançları üzerinden iyileşme umutları yarattığını gözler önüne sermektedir. Kadınların günlük faaliyetleri kategorisi altındaki kodlar Şekil 11’de sunulmaktadır.

Şekil 11: Günlük yaşamda yeniden yapılanmanın izleri (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

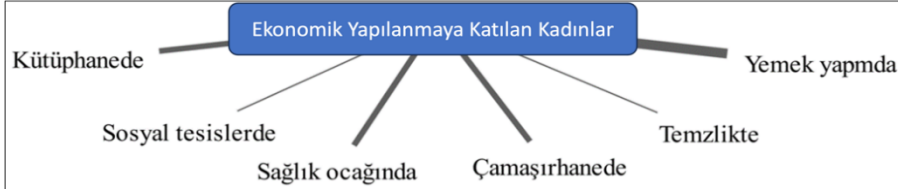
Daha önce de belirtildiği üzere afet bölgesindeki kadınlar günlük faaliyetlerinde toplumda onlara yakıştırılan, uygun görülen işleri sürdürmeye devam etmektedirler. Bu faaliyetler toplumun sosyal yapılanmasına dair bir katkıyı göstermektedir. Dahası fazladan iş yükü olarak deprem alanlarında sıra beklemek gibi yeni rutinler de kadınlara yüklenmektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...yemek dağıtımlarında gidip sıra bekleyen, sonrasında su için sıra bekleyen, duş için sıra bekleyen...

Yine kadınların günlük faaliyetlerinin bir parçası olan bir araya gelme ve sohbet etme halleri dikkat çekicidir. Buna birlikte ibadet etmek ve iyileşmek için bir çaba içerisinde olmalarını da eklemek mümkündür. Katılımcı ifadesiyle;

...zaman zaman da bir araya gelerek vakit geçiriliyor. Örneğın geçmişte sabah erken uyanarak komşularıyla kahve içen kadınlar, şimdi buldukları konteyner kentteki yeni komşularıyla aynı alışkanlığı sürdürüyor. Burada günlük rutinlerin bir şekilde devam ettiriliyor olmasının iyileştirici bir tarafı olduğunu düşünüyorum...

Ekonomik hayata katılan kadınlar kategorisi altındaki kodlar Şekil 12’de verilmektedir.

Şekil 12: Ekonomik yapılanmaya katılan kadınlar (Yazar tarafından üretilmiştir)
*Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

AFAD, Kızılay veya kamu kurumları aracılığıyla sunulan iş fırsatlarında, kadınların görevlendirildiği işler genellikle toplumda “kadın işi” olarak tanımlanan görevlerle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, bir katılımcının da belirttiği gibi, bu işlerde çalışan kadınlar, daha önce kamu kurumlarında benzer görevleri üstlenmiş olan kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, bu durum bölgedeki diğer kadınlar için yeni bir fırsat sunmamaktadır. Kadınların inşa sürecindeki katkıları kategorisi altındaki kodlar, Şekil 13’te sunulmaktadır.

Şekil 13: Kadınların yapılanma katılma girişimleri kategorisi ve alt kodları (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

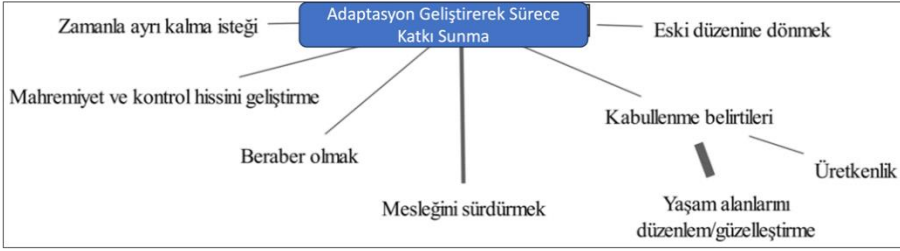
Kadınların yapılanma sürecine katılımlarıyla ilgili en kritik ve dikkat çeken nokta, gönüllü bir şekilde çalışmalara katılmalarıdır. Katılımcılar tarafından özellikle vurgulandığı üzere, kadınlar, iletişim ve bağlantı kurmaya daha yatkın bir grup olarak, kamu kurumları veya STK'larla görüşmeye ve bilgi paylaşımında bulunmaya her zaman daha istekli olmaktadır. Benzer şekilde, imkânı olan kadınlar, katılımcıların ifadeleriyle belirtildiği üzere...

...zaten daha önce de bu vasıfta çalışan kadınlar yine bir şeyler yapıp satmak gibi girişimlerde bulunması da söz konusudur.

Yıkımın nispeten az olduğu ve nüfusun büyük çoğunluğunun göç etmek zorunda kalmadığı yerlerde yeniden yapılanma sürecinin yerel topluluklar eliyle büyüdüğünü düşünüyorum. Verebileceğim bazı örnekler şunlar; sınava hazırlanan öğrenciler için kitap ve konteyner temin edilerek tamamen gönüllü bir biçimde yerel halktan kişilerin oluşturduğu eğitim alanları, çocuklara kıyafet dağıtımı, yine yerel halktan gençlerin girişimiyle oluşturulan oyun-ecza çadırları, moloz dökülen yaşam alanlarını savunan kişiler, yerel kadın derneklerinin gerçekleştirdiği sosyal ve ekonomik faaliyetler (kadınlar günü etkinlikleri, çanta yapımı atölyesi vb.). Tüm bunların kadınların da katılımıyla, kimisinin kadınların liderliğiyle yürüdüğünü söyleyebilirim.

Kadınların Deprem Sonrası Güçlendirilmesinin Önemi

Afet sonrası bölgedeki kadınların güçlendirilmesinin önemi, bu sürece nasıl adapte oldukları ve gösterdikleri çabalarla açıkça ortaya çıkmaktadır. Kadınların güçlendirilmesinin önemini anlamak, depremin ardından yaşamlarını nasıl sürdürdükleri ve afetin getirdiği yeni koşullara nasıl uyum sağladıklarıyla doğrudan ilişkilidir. Her bir adaptasyon biçimi, yeniden yapılanma süreci için önemli ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle, kadınların sürece nasıl adapte oldukları araştırılmıştır. Deprem sonrası adaptasyon kategorisi altındaki kodlar, Şekil 14'te sunulmaktadır.

Şekil 14: Kadınların deprem sonrası adaptasyonları (Yazar tarafından üretilmiştir)
*Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Deprem sonrası adaptasyon sürecinde en çok vurgulanan ve katılımcılar tarafından özellikle belirtilen "kabullenme belirtisi" kavramı, kadınların yereldeki yapılanma ve iyileştirme çabalarının bir yansımasıdır. Kadınlar, üretkenlikleri ve bir şeyler yapma istekleri doğrultusunda eylemlerini sürdürmektedirler. Sıklıkla vurgulanan bir diğer nokta yaşam alanlarını kendi kapasiteleri doğrultusunda, ellerinden gelen ölçüde düzenleyip güzelleştirmeye yönelik çabalarına yönelmeleridir. Toplum tarafından belirli sınırlar içine hapsedilmiş olsalar da bu sınırlar içinde elinden gelenin en iyisini yapmak için çabalarını sürdürmektedirler. Bu durumu daha açıklayıcı bir şekilde sunmak için, katılımcıların aktarımlarına yer vermek faydalı olacaktır.

...en net gördüğüm şey bir şeyler ekip biçiyorlar bu insanlar. Hatta sormuştum ilk gittiğim zaman mesela konteyner kente apartmanda mı yaşıyorsunuz köyde mi yaşıyorsunuz diye apartmanda yaşayanlar insanlar gelmişler işte ekilebilecek bir bahçe alanı var ve bir şekilde tarıma başlamışlar tekrar... biliyorlar o domateslere nasıl bakılır nasıl ekilir arada ne kadar boşluk olur falan filan. Yani daha önce bunu yapıyor muydunuz diye sormuştum...Hayır apartmanda yaşayan gayet domates salatalık ekmeyen ablalarımız geçmişten gelen bilgi ve deneyimleriyle, geçmişteki köy yaşantısından ana babasının ekip biçmesinden aldığı bilgileri depremden sonra orada kendi kapısının önünde küçük bir bahçe oluşturarak kullanmış.

Bildiklerini yeniden hayata geçirecek yeniden yapılanma ve iyileşmeyi nasıl sağladıklarıyla katılımcının ifadesiyle;

...rutin Maraş'ta bir çerezleri var onu yapıyorlar kurutma olarak. Onuna mesela hiç ara vermediler resmen. Bunları yapmak onlara o şeyleri hatırlatıyor ve birazcık daha o yapılanmayı düzenliyorlar gibi hissediyorum...

Bir diğer iyileşme ve yapılanma belirtisiyse günlük yaşamı devam ettirme arzusu ve çabasında okunmaktadır. Katılımcının anlatımıyla;

...iyileştirme ve ev düzeni haline getirme durumu oluyor. İşte mesela çamaşırlarını asacak bir alan oluşturuyorlar, mesela çeşmeye yakın bir alan oluşturuyorlar, mesela mutfak gibi bir dizayn edebiliyorlar gibi vs. Böyle kolaylaştırıcı alanı iyileştirme için çalışmaları olabiliyor.

Barınma alanlarında kalıyor olmak geçici bir durum olsa da iyileşmeye dair düzenlemeler yapmaları dikkat çekicidir. Katılımcı ifadesiyle;

Barmakların, konteynerlerin önüne ekilen çiçekler, sebzeler yaşama dair umudu ve yeniden dirilmeyi temsil ediyor bana göre.

...çadırların kenarlarında çiçekler gördüm işte zeytin kaplarını içine bir şeyler ekmişler ve onları hani işte çiçek ekmişler ya da biberdir falan böyle şeyler yapmışlar...

Bu durumun zamanla daha görünür olduğunu bir katılımcı şöyle ifade etmiştir;

...şu an yaşadıkları alanı güzelleştirmeye başladılar. Yani ben konteynera ilk geldiğim zaman ben geçen ayki haliyle bile mesela şu anki hali arasında konteyner dışı düzeni arasında çok fark var. Evinin önünde çitle kapatan, çiçekler eken işte kendi kendine boyalar yapan ya da işte böyle bahçe gibi bir alan oluşturan böyle daha farklı farklı birçok şeyi sayabilirim.

Çalışmanın amaç ve kapsamı dışında kalsa da katılımcılarla yapılan görüşmelerde elde edilen bazı kritik noktaların belirtilmesi gerekir. Bunların başında, bazı katılımcıların ifade ettiği gibi, bölgedeki mülteciler ve yerli halk arasında hem çatışma hem de karşılıklı yardımlaşma bulunmaktadır. Mültecilerin daha önceki çadır ve konteyner yaşam deneyimleri, bu sürece daha hızlı adapte olmalarını sağlarken, kadınlar arasındaki bilgi alışverişini kolaylaştırmak yerine çatışma durumunu artırmaktadır. Çoğunlukla, mültecilerin yerli insanlara ve yerli halkın mültecilere karşı güven problemi yaşamaması, bu durumun da çocukların okula gönderilmesi gibi sonuçlara yol açtığı ifade edilmiştir. Bir diğer önemli nokta çadır ve konteyner kentlerde, bakanlık veya özel sektör tarafından inşa edilen yaşam alanları arasında, ayrıca iller arasında belirli farklılıklar olduğu vurgulanmıştır. Her ne kadar bu çalışma kadınları tek bir başlık altında ele alsada da tüm bu etmenlerin farklı kadınlık durumları yaratarak, afetin farklı biçimlerde deneyimlenmesine neden olduğunu unutmamak gerekir.

Tartışma

Afet sonrası yeniden yapılanma süreci çok boyutlu ve kapsayıcı olması kadınların bu sürece eklenmesine dair belirgin izler göstermektedir. Bu araştırma bulgularının gösterdiği üzere kadınlar farkında olarak ya da olmayarak ekonomik, toplumsal ve fiziksel bir iyileşmenin aktörleri olmaktadır.

Afet sonrasında, toplumun sosyal ve kültürel normları sürdürülse de toplumsal yapıda bir boşluk ortaya çıkmaktadır. Bu boşluğun yeniden üretilmesindeyse (toplumun yeniden yapılandırılmasında) temel aktör olarak kadınlar yer almaktadır. Kadınlar için tanımlanan sosyo-kültürel normlar, deprem alanında ev ve bakım işlerini aktif bir şekilde yeniden üstlenmeleriyle somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun ötesinde, bu toplumsal boşluk kadınlara yeni birtakım roller yüklemektedir. Bu yenilikler, mevcut toplumsal düzeni derinleştirirken aynı zamanda kadının toplumsal rolünü dönüştürmekte ve güçlendirmektedir. Kadınlar, tüm bu süreç içinde toplumsal statülerini yeniden tanımlamakta ve yeni bir rol üstlenmektedirler. Boşanma talep etmeleri, güvenlik sorunlarıyla tek başlarına mücadele etmeleri, evde ve sokakta karşılaştıkları erkeklerle aynı mağduriyeti yaşamaları ve var olan hiyerarşik yapının bu düzlemde geçerliliğini yitirmesi, bunun açık kanıtlarıdır. Kadınların bu süreçte inşa ettiği şey;

- Erkeklerin hakimiyetinin yüksek olduğu toplum yapısında, toplumsal rolleri yeniden üretmek
- Sosyal yaşamı düzenlemek ve organize etmek
- Afetin yarattığı boşluğu onarmak ve yeni bir yol çizmek
- Bireysel farkındalığa erişerek kendisini güçlü hissetmek ve ayaklarının üzerinde durabildiğini keşfetmek
- Kamusal alandaki görünürlüğü artarken, bu alanı dönüştürme gücüne kavuşmak

Birbirleriyle kurdukları iletişim, diyalog ve birliktelik bu sürece katkı sunmalarına olanak sağlayan en dikkat çekici noktadır. Birlikte var olma hali sürecin hem iyileştirici gücü olmuş hem de kadınlara beraber güçlenme olanağı tanımıştır.

Sonuç

Afetler hem yerleşim hem de toplumsal ölçekte her grubu eşit şekilde etkilemez; bazı gruplar üzerinde belirgin farklı etkiler yaratmaktadır. Her ne kadar afetler öngörülemmez ve engellenemez olsa da, ülkenin gelişmişlik seviyesi ile toplumsal gruplar arasındaki ilişkiler ve rollerin paylaşım şekli, afetlerin etkilerini farklılaştırmakta ve bu etkilerin kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır. Çalışmaların sunduğu üzere toplumdaki cinsiyet rolleri afetlerin bireyler üzerindeki şiddetini derinleştirmektedir. Kriz dönemlerinde her türlü hassasiyetin askıya alınması, bir tür “ancak gücünün yettiğini gerçekleştirme” durumunu yaratmaktadır. Bu durumun yarattığı çeşitli kısıtlamalar (fiziksel kapasite ve toplum içindeki konum) kadınları afetlerden en fazla etkilenen grup haline getirmektedir. Depremin ardından geçen 4 aylık sürede yapılan görüşmeler ve bir yıl sonra gerçekleştirilen bir görüşme, bu farkı ortaya koyan belirgin kanıtlar sunmuştur. Dünyadaki diğer deneyimlerle paralel sonuçlar ortaya koyan analiz, çocuklardan sonra afetten en fazla etkilenen grupların kadınlar olduğunu göstermektedir. Kadınların etkilenmesini tetikleyen birden fazla faktör bulunsa da hepsinin ortak olarak belirttiği durum; bu süreçte toplumun onlardan beklediği eş, anne, bakıcı, evlat gibi görev ve sorumlulukları yerine getirme ve buna ek olarak daha fazla görev ve sorumluluk üstlenmeleridir. Kadınlar bu sorumluluklar içinde kendi yaşamlarına ve ihtiyaçlarına yönelemezken çoğu zaman hak ve isteklerini talep etmede çekingen davranmaktadırlar. Ayrıca bu süreç kadınları ve çocukları psikolojik ve fiziksel şiddete açık hale getirdiğinde her iki grupta sürecin ağırlığı altında ezilmektedirler.

Öte yandan kadınlar toplumdaki varlık, bilgi ve deneyimleri sayesinde deprem sonrasındaki toparlanma ve iyileşme süreçlerinin önemli aktörleridir. Çünkü en nihayetinde yerel bilginin ve yukarıda da bahsedildiği üzere önemli bir iş yükünün taşıyıcısıdırlar. Araştırma bulguları, kadınların kendi olanakları ve sorumluluklarının el verdiği ölçüde toplumun yeniden yapılanmasında önemli görevler üstlendiğini göstermektedir. 11 il kapsamında değerlendirildiğinde bu illerin bire bir aynı olmasa da benzer sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya sahip olması ve bu yapılar içerisinde kadınların fiziksel inşa sürecinden ziyade toplumdaki iyileşme haline ve sosyal hayatın devamlılığına katkı sundukları görülmektedir. Literatürdeki çalışmalarla paralellik gösterdiği üzere Türkiye’deki deneyimde de

kadınlar toplumsal dayanıklılığı artıran önemli bir konumda durmaktadırlar.

Ekonomik anlamda belirgin bir katkıdan söz etmek mümkün olmasa da bunun onların kapasiteleriyle ilgili olmadığı; tersine bunu gerçekleştirecek güce sahip olsalar da toplumdaki rolleri, sunulan olanakların yetersizliği ve eşitsizlikler sebebiyle engellendikleri tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen en belirgin bulgu, kadınların bilgi ve deneyimleriyle, kamu kuruluşları ve STK'larla kurdukları diyalogla toplumu birleştirici ve uzaklaştırıcı tavırlar sergileyerek bu sürece katkı sunduklarıdır. Ayrıca, birbirlerinden destek alarak dayanışma ve iletişim içinde olmaları, dikkat çeken bir diğer önemli noktadır.

Kadınların afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde desteklenmesi ve güçlendirilmesi, toplumsal ve fiziksel yeniden inşa ile kalkınmanın sağlanmasına önemli ölçüde katkı sağlar. Deprem sonrası adaptasyon süreçlerindeki davranışları, bu katkının somut bir göstergesidir. Çalışma boyunca vurgulandığı üzere, kadınlar toplumda kendilerinden beklenen sorumlulukları üstlenerek, en küçük yaşam alanlarından başlayarak hayatlarını yeniden inşa etmeye çabalamaktadır. Bu durum: bölgede yürütülen çalışmalarda, yönlendirme ve sürdürülebilirlik için kadınların rehberliği ve bilgisine ihtiyaç duyulmasından; kadınların kendilerinden beklenenleri yerine getirirken kalan zamanlarında daha fazla katkı sağlama arzusuyla etkinlikler ve atölyeler düzenlemeleri, el becerileriyle gelir getirici yeteneklerini kullanarak bunları başkalarına aktarmaları, yaşadıkları bölgenin düzenlenmesi ve yaşanabilir hale getirilmesi gibi çalışmalarda önemli rol oynamalarıyla açıkça görülmektedir. Özellikle vurgulanması gereken bir diğer husus, kadınların hem çocukları yetiştirme hem de yereldeki gelenek ve kültürü taşıma noktasında çok önemli bir toplum yetiştiricisi konumunda bulunmalarıdır.

Sonuç olarak Türkiye'deki depremin ardından toplum tarafından -binlinçli ya da değil- yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bireysel alanda herkes elinden geleni yapsa da depremin etkileri ve bu süreçteki tepkiler cinsiyet özelinde farklı deneyim ve pratikleri zorunlu kılmıştır. Erkeklerle kıyaslandığında daha az mobilize olan dolayısıyla çadır alanından çıkmayan ve kendileri dışında diğer sorumlulukları da yüklenen kadınlar için toparlanma süreci zorlaşmaktadır. Erkekler ekonomik hayata katılma, daha çok bireysel olma veya rahat hareket edebilmeleri sayesinde daha odaklı bir şekilde iyileşme sürecine geçmektedirler. Kadınlar açısından kolaylaştırıcı olan nokta birbirleri arasındaki dayanışma gücüdür. Bu

güç sayesinde günlük rutinlerine devam edebilmektedirler. Bu birbirleriyle karışılacakları ve temas edebilecekleri ortak alanların varlığını da önemli kılmaktadır.

Afetin kadınlara ve kadınların afet alanlarına etkilerinin en belirgin ifadesi toplumsal konumlarının yeniden üretilmesidir. Kadınların afetten sonra toplumu dönüştürücü ve değiştirici gücü onları böyle bir yere konumlandırmayı ve hatta bunu kurumsallaştırmayı getirecek noktaya getirmiştir. Dolayısıyla yeniden yapılanma sürecinin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasının yolu kadınların emeğinin çatısını oluşturmayı, bunu kurumsallaştırmayı, kendi toplumlarının içinde dönüştürebileceği bir organizasyon yapısına kavuşmayı gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın veri toplama sürecinde ve toplanan verilerin sunulmasında belirli sınırlılıkları olduğunu belirtmekte fayda vardır. Veri toplanırken fiziksel olarak alanda bulunmak, depremzedelerle birebir görüşmek ve gözlem yapmak daha net ve okunaklı sonuçlar elde edilmesine olanak tanır. Ayrıca, depremin üzerinden geçen zaman diliminin de dikkate alınması önemlidir. Yeniden yapılanmanın gözlemlenmesi için depremin ardından daha uzun bir zamanın geçmesi, daha keskin sonuçlar sunabileceği için göz ardı edilmemelidir. Son olarak saha analizi kadınların bu süreçteki deneyimleriyle ilgili psikolojik ve sosyolojik önemli kanıtlar sunsa da bu çalışmanın amaç ve kapsamının dışında kaldığından bu bulgular haricen belirtilmemiştir.

Deprem sahasında küçük bir grupta yapılan bu çalışmanın afet-kadın ilişkisini ve kadınların bu süreçteki rolünün ortaya koyulması Türkiye'deki afet deneyimi için önemli ip uçları sunmaktadır. Depremin Türkiye'de kaçınılmaz bir gerçek olması ve bunun felakete dönüşmemesi için cinsiyet fark etmeksizin önlemler alınması kritiktir. Ancak depremin getirdiği kırılabilirlik ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerinde yarattığı baskı afet önlemlerinde kadınlar için ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Depremin üstünden bir yıldan fazla süre geçtiğinden yeniden yapılanmayla ilgili yapılacak yeni çalışmalar daha sağlam kanıtlar sunacaktır. Öyle ki diğer ülke örneklerinde görüldüğü üzere depremden birkaç yıl sonra bu etkilerin araştırılması daha kesin sonuçlar üretmiştir. Bu açıdan bu çalışmanın bir başlangıç olması beklenmektedir.

Extended Abstract

Women's Experiences in Post-Disaster Reconstruction: Examples from the 2023 Kahramanmaraş Centered Earthquake¹⁰

Efsun Tođrul¹¹

ORCID: 0000-0002-0832-0215

Natural disasters have a disruptive impact on living beings, societal and economic life, and the physical and built environment. The intensity of this disruption is not felt equally across different development levels or among all segments of society. Neumayer and Plümper (2007) suggest that inequalities in both exposure to risk and access to resources and opportunities lead to the disadvantage of certain communities and groups within society, thus amplifying gender-based inequalities in the context of disasters. The authors argue that natural disasters reduce women's life expectancy more than men's, highlighting the significant role that women's socio-economic status plays in shaping this life expectancy. Thurairajah (2011) emphasizes that the socio-economic conditions of communities determine both the causes and the extent of disaster impacts, underlining the importance of community involvement in identifying risks and local needs, and calls for a gender-sensitive approach in these processes. Such an approach is closely linked to the existence of gender-specific behavioral patterns in disaster exposure and coping strategies. In other words, since women's physical capacity and gender roles make them the most affected group by disasters, a gender perspective becomes inevitable. Moreover, the differing contexts in which each woman exists lead to context-specific, varied outcomes from disasters. However, women, who can be both passive victims and dynamic actors with rich resources (Clissold et al., 2020), initiate a new discourse through their roles in post-disaster reconstruction processes.

¹⁰ This study was produced from the paper presented at the 9th KBAM Symposium (Urban and Regional Research Network).

¹¹ PhD candidate, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: efsuntogrul@gmail.com

Although disasters bring catastrophe to human life and the physical and built environment, local communities are reluctant to abandon their settlements and living spaces. The key to preventing local communities from leaving or being forced to leave their living areas lies in the reconstruction of the affected areas. Reconstruction is a complex and dynamic process, much like the disaster process itself (Shafique and Waren, 2016). This process necessitates the integrated construction of social, cultural, economic, ecological, and political dimensions, beyond just physical settlements. Its multilayered structure makes the involvement of local communities important, and in some cases, essential. This is because activities undertaken for local communities directly affect them. Thus, identifying the needs of the locality and the most effective way of addressing them involves sharing and integrating their knowledge and experiences about their living spaces (Thurairajah, 2011).

Post-disaster reconstruction is a process that requires the participation of many different segments of society as key actors. The approach to reconstruction in this study focuses on the significance of differences in the positions of each actor and societal group, taking into account their class positions, gender identities, beliefs, and local cultures. Therefore, understanding the contribution of women, who constitute half of the population, to the reconstruction process due to their roles and positions within society is crucial for both academic and policy development purposes.

This study focuses on the experiences of women in disaster processes. This focus creates a suitable foundation for the study's purpose and research methodology. The research examines the disaster zones caused by the earthquakes in 2023 across 11 provinces of Turkey (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa, and Elâzığ), which caused severe damage. The main research question addresses how women experience social and spatial reconstruction processes in disaster zones. To strengthen the research framework, the following sub-research questions are addressed:

How do women in the earthquake region carry out their daily life practices after the disaster?

What efforts do women in the disaster zone make to structure the social space?

Do the differences between private and public spaces transform differently for women in the post-disaster period? How do women experience the difference between these two social spaces?

Although the study examines women as a general category, it acknowledges that there is no single definition of womanhood. Economic, class, ethnic, or other forms of diversity in womanhood lead to varied disaster experiences. Since the study aims to derive a common experience without focusing on these differences, the interview questions and analysis were not structured based on these distinctions.

Since the role of women in social and economic life after the disaster is examined from a gender perspective, individual experiences and field research were necessary. The study is based on semi-structured interviews with employees working in civil society organizations. The snowball sampling method was used for sample selection, and interviews were conducted with 12 participants from two different NGOs. The interviews were carried out with a questionnaire containing 10 questions summarizing the purpose of the study. The data were analyzed using content analysis with MAXQDA software.

To align with the study's objectives and questions, the text first includes a literature review focusing on the discussions about how women are affected by disasters. The subsequent section addresses the debates on post-disaster reconstruction and presents research results emphasizing the importance of empowering women in this process. The following section presents the findings from field research and qualitative research conducted in the 11 provinces affected by the earthquake.

Studies examining the relationship between women and post-disaster reconstruction can be found in the literature, particularly regarding disaster-prone countries and large-scale disasters worldwide (e.g., Nepal, India). However, there are relatively few studies focusing on post-disaster reconstruction and a gender perspective in Turkey. The majority of studies conducted so far in Turkey have been in the field of health sciences. However, Turkey has experienced several large-scale earthquakes that caused significant damage to the physical and socio-economic structure of cities, making reconstruction necessary (recent examples include the 1999 Gölcük Earthquake, the 2011 Van Earthquake, and the 2020 Sivrice and Seferihisar Earthquakes). Considering past experiences and Turkey's geological structure, post-disaster reconstruction is an issue that requires further study. Viewing this issue from a gender perspective will contribute to the gap in the literature and provide guidance for measures or policy-making related to disaster management.

Kaynakça/References

- Alam, K., & Rahman, M. H. (2018). The role of women in disaster resilience. In S. M. N. Islam, J. J. van Staveren, M. A. Shanableh, & N. Shamsudduha (Eds.), *Handbook of disaster risk reduction & management* (pp. 697–719). Springer.
- Aryal, K. (2014). Women's empowerment in building disaster resilient communities. *Asian Journal of Women's Studies*, 20(1), 164–174. <https://doi.org/10.1080/12259276.2014.11666178>.
- Bang, H. N., & Few, R. (2012). Social risks and challenges in post-disaster resettlement: The case of Lake Nyos, Cameroon. *Journal of Risk Research*, 15(9), 1141–1157. <https://doi.org/10.1080/13669877.2012.705315>.
- Chaplin, D., Twigg, J., & Lovell, E. (2019). Intersectional approaches to vulnerability reduction and resilience-building. *Resilience Intel*, 12(1), 1–35. <https://wrđ.unwomen.org/sites/default/files/2021-11/1INTER~1.PDF>.
- Clissold, R., Westoby, R., & McNamara, K. E. (2020). Women as recovery enablers in the face of disasters in Vanuatu. *Geoforum*, 113, 101–110. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.05.003>.
- Drolet, J., Dominelli, L., Alston, M., Ersing, R., Mathbor, G., & Wu, H. (2015). Women rebuilding lives post-disaster: Innovative community practices for building resilience and promoting sustainable development. *Gender & Development*, 23(3), 433–448. <https://doi.org/10.1080/13552074.2015.1096040>
- Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR). (2016). *Gender Action Plan 2016–2021*. 17th Consultative Group Meeting. 5 nisan 2023 tarihinde <https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/gender-action-plan-2016-2021.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Gokhale, V. (2008). Role of women in disaster management: An analytical study with reference to Indian society. In *The 14th World Conference on Earthquake Engineering* (pp. 12–17).
- Hou, C., & Wu, H. (2020). Rescuer, decision maker, and breadwinner: Women's predominant leadership across the post-Wenchuan earthquake efforts in rural areas, Sichuan, China. *Safety Science*, 125, 104623. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104623>.
- Ibnouf, F. O. (2009). The role of women in providing and improving household food security in Sudan: Implications for reducing hunger and malnutrition. *Journal of International Women's Studies*, 10(4), 144–167.
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2020). *A practical guide to gender-sensitive approaches for disaster management*. Asia Pacific Zone, Kuala Lumpur. 5 Nisan 2023 tarihinde <https://pgi.ifrc.org/resources/practical-guide-gender-sensitive-approaches-disaster-management> adresinden edinilmiştir.
- Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The gendered nature of natural disasters: The impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy, 1981–

2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551–566. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x>.
- Omidvar, B., Zafari, H., & Khakpour, M. (2011). Evaluation of public participation in reconstruction of Bam, Iran, after the 2003 earthquake. *Natural Hazards*, 59, 1397–1412. <https://doi.org/10.1007/s11069-011-9842-4>.
- Shafique, K., & Warren, C. M. (2016). Stakeholders and their significance in post-natural disaster reconstruction projects: A systematic review of the literature. *Asian Social Science*, 12(10), 1–17. <https://doi.org/10.5539/ass.v12n10p1>.
- Tearne, J. E., Guragain, B., Ghimire, L., Leaning, J., & Newnham, E. A. (2021). The health and security of women and girls following disaster: A qualitative investigation in post-earthquake Nepal. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 66, 102622. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102622>.
- Thurairajah, N. (2011). Empowerment in disaster response and reconstruction: Role of women. In *Post-Disaster Reconstruction of the Built Environment: Rebuilding for Resilience* (pp. 70–90).
- TUİK, (2024). Temmuz 2024 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- United Nations (UN). (2017). *Plan of action on disaster risk reduction for resilience: Towards a risk-informed and integrated approach to sustainable development*. 1 Nisan 2023 tarihinde <https://unscebr.org> adresinden edinilmiştir.

Efsun Toğrul

2016 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 2017-2021 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Anabilimdalı, Bölge Planlama Yüksek Lisans Programını tamamladı. Yüksek lisansın ardından aynı üniversite ve anabilim dalında doktora programına başladı ve şu anda tez aşamasındadır.

She graduated from Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning in 2016. She completed the Istanbul Technical University (ITU) Urban and Regional Planning Department, Regional Planning Master's Program in 2021. After her master's degree, she has started her doctorate program at the same university and department and is currently in the thesis writing phase.

E-posta: efsuntogrul@gmail.com

Notlar: Bu çalışma için gerekli etik onay İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından verilmiştir.

Teşekkür

Bu çalışmanın oluşumunda değerli katkılarıyla bana yol gösteren, kadın çalışmaları alanındaki derin bilgisi ve rehberliğiyle çalışmama yön veren sayın hocam Prof. Dr. Besime Şen'e; kadınlar üzerine yapılan tartışmalardaki ufuk açıcı yaklaşımları ve bilgisi için değerli arkadaşım Dr. Hilal Sema Dalka'ya; sahadaki görüşmelerin gerçekleştirilmesine destek sağlayan Psk. Mehmet Emin Öğredik'e, katkı ve sabırları için tüm katılımcılara teşekkür ederim.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1431480

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2269-2314

Çoklu Afet Risklerinin Analizinde Çok-Ölçütlü Karar Verme Yöntemi: İskenderun Deneyimleri

Defne Dursun¹

ORCID: 0000-0003-4560-744X

Doğuşcan Öztaş²

ORCID: 0000-0003-0008-6804

İsmail Demirdağ³

ORCID: 0000-0002-6241-8547

Öz

Ülkemizde yaşanan afetler ne kentlerimizin ne de karar vericilerin afete ve afet sonrası sürecin yönetimine hazır olmadıklarını; dahası etkin bir afet risk yönetimi için gerekli araçların üretimi konusunda da gerekli bilgi birikimi ve pratiğin bulunmadığını göstermiştir. Bu çalışma kent planlama disiplini içerisinde neler yapılabilir sorusuna yanıt arama çabasının sonucu olarak gelişmiştir. Çalışmada çoklu afet risklerinin birlikte analiz edilebilmesi amacıyla çok ölçütlü karar verme yöntemi kullanılarak üretilen ve Planlama Stüdyosu VI kapsamında İskenderun kentsel alanında uygulanan risk analizi yöntemi anlatılmaktadır. Stüdyo çalışması kapsamında 8 farklı senaryo, 16 farklı grup ile İskenderun kent bütünü için yapılan analizlerde belirlenen farklı afet riskleri için tehlike, zarar görebilirlik ve maruziyet temelli göstergeler ağırlıklandırılmış; aynı risklere sahip homojen risk bölgelerin belirlenmesi ile kentsel risk alt bölgeleri oluşturulmuş ve çok ölçütlü karar verme yöntemi ile her bölgenin toplam risk puanı/düzeyi hesaplanmıştır. Test edilen model, afet yönetiminin ilk aşaması olan "riskin tanımlanması" amacıyla üretilen mekânsal risk haritalarının, sakınım ve deprem sonrası müdahale planlarının oluşturulmasında etkili bir araç olabileceğini göstermiştir. Bu haritalar, planlama süreçlerini ve afet risk yönetimini daha etkin bir şekilde yönlendirme potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Çoklu afet riskleri, çok-ölçütlü risk analizi, kentsel risk alt bölgeleri, planlama, İskenderun

¹Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: defnedursun@gmail.com

² Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: doguscanoztas@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: idemirdag@atauni.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1431480

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2269-2314

A Multi-Criteria Decision-Making Method for the Analysis of Multiple Disaster Risks: The Iskenderun Case Study

Defne Dursun⁴

ORCID: 0000-0003-4560-744X

Doğuşcan Öztaş⁵

ORCID: 0000-0003-0008-6804

İsmail Demirdağ⁶

ORCID: 0000-0002-6241-8547

Abstract

The disasters that have occurred in our country have demonstrated that neither our urban areas nor the decision-makers responsible for their management are adequately prepared for the challenges posed by disasters and the post-disaster period. Furthermore, there is a lack of essential knowledge and practice in the production of the necessary tools for effective disaster risk management. This study represents an effort to find answers to the question of what can be done within the discipline of urban planning. In this study, the risk analysis method, which employs a multi-criteria decision-making approach to evaluate multiple disaster risks simultaneously, is described. This method was applied in the Iskenderun urban area within the scope of Planning Studio VI. In the context of the studio study, hazard, vulnerability, and exposure-based indicators were weighted for the various disaster risks identified in the analysis conducted for the city of Iskenderun, encompassing eight different scenarios and 16 working groups. Urban risk sub-regions were then delineated through the identification of homogeneous risk zones exhibiting same risks, with the total risk score/level assigned to each region calculated through the multi-criteria decision-making method. The tested model has shown that spatial risk maps produced for the purpose of 'risk identification', which is the first stage of disaster management, can be an effective tool in the creation of prevention and post-earthquake response plans. These maps have the potential to guide planning processes and disaster risk management more effectively.

Keywords: *Multiple disaster risks, multi-criteria risk analysis, urban risk sub-regions, planning, Iskenderun*

⁴ Asst. Prof., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: defnedursun@gmail.com

⁵ Research Assistant, Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: doguscanoztas@gmail.com

⁶ Asst. Prof., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: idemirdag@atauni.edu.tr

Giriş

Topluluklar ve çevre üzerinde ekonomik, fiziksel ve sosyal anlamda olumsuz etkiler yaratan afetler, tarihsel olarak birçok yerleşim yeri üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Hızlı kentleşmenin tarihsel sürecinde, afetler yalnızca doğa olaylarını değil, insan kaynaklı yeni tehlikeleri de kapsayacak şekilde çeşitlenmiş ve bu tehlikelerin yol açtığı yıkımlar giderek daha geniş alanlara yayılmıştır. Ancak gerek küresel gerek ulusal düzeyde 1990'lara kadar afet politikaları ve eylemleri, afet sonrasında oluşan fiziksel yıkımların altından kalkmak amacıyla yeniden yapılanma süreçlerine odaklanmıştır (T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009, s.7-8). Yani 90'lara kadar tüm dünyada afete müdahale ve yeniden inşa (disaster response), afete hazırlık ve önleme (disaster prevention) eylemlerinin önüne geçmiştir. Habitat-II Konferansı'nı takip eden yıllarda gerçekleştirilen Yokohoma ve Kobe Bildirgeleri'nde, risk azaltmaya/sakınım planlamasına yönelik yaklaşımların geliştirilmesinin gerekliliğine ve katılımcı süreçlerin benimsenmesine vurgu yapılmıştır (Balamir, 2007, s.33). Bu durum genellikle fiziki mekânın sorunlarını gidermek, oluşan hasar ve kayıplar sonrasında yeniden yapılanmanın koşullarını tartışmak üzerine yoğunlaşan afetlerle ilgili literatürün, sosyo-ekonomik ve toplumsal yapılanma ile afet öncesi alınabilecek önlemler gibi sakınım planlamasına girdi verecek daha kapsamlı bir bakış açısının gelişmesine sebep olmuştur. Nihayet 2015 yılında Üçüncü Birleşmiş Milletler Dünya Konferansı'nda kabul edilen 'Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi' ile afet yönetimi yerine afet risk yönetimine yapılan vurgu arttırılmış; afet riskinin maruz kalma, zarar görülebilirlik ve tehlikenin özelliklerine ilişkin yönleriyle anlaşılmasına ve afet risk yönetişiminin güçlendirilmesi gerekliliğine ilişkin kararlar alınmıştır (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), 2015).

6 Şubat 2023'te Doğu Anadolu Fay Hattı'nın üzerinde dokuz saat ara ile ilki 7,8 (Merkez üssü Kahramanmaraş-Pazarcık), ikincisi 7,6 (merkez üssü Kahramanmaraş-Elbistan) büyüklüğünde iki büyük deprem yaşanmıştır. 20 Şubat 2023 tarihinde ise merkez üssü Hatay-Samandağ olan 6,3 büyüklüğünde üçüncü bir deprem daha yaşanmıştır. İlk depremlerden hemen sonra Afet ve Acil Yönetim Başkanlığı (AFAD) tarafından 11 ilin (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa) afet bölgesi ilan edildiği bu çok şiddetli depremlerde, İçişleri Bakanı'nun bir yıl sonra açıkladığı resmi ra-

kamlara göre 53 bin 537 kişi hayatını kaybetmiş, 107 bin 213 kişi yaralanmış, 38 bin 901 bina yıkılmıştır (TRT Haber, 2024). Şubat depremleri⁷ ve sonrasında yaşananlar Türkiye’de afet risklerinin azaltılması konusundaki çalışmaların yetersizliğini çok acı bir şekilde göstermiştir. Türkiye sadece deprem değil, birçok farklı afet tehlikesinin olduğu bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu durum, olası afetlere karşı hazır olmanın, önleme ve riskleri azaltmanın önemini daha da arttırmaktadır. Can ve mal kayıplarının en çok kentsel alanlarda yaşandığı düşünüldüğünde, kent planlama disiplininin afet risk yönetimindeki işlevi de daha fazla önem kazanmaktadır.

Bu süreçte diğer tüm disiplinler gibi kent planlama disiplini de kendi etki alanı içerisinde yapabileceklerini maksimize etmek için neler yapması gerektiğini sorgulamaktadır. Kent planlama; kentsel politika üretim ve uygulama süreçlerinde farklı ölçeklerde de olsa karar verme mekanizmaları (yani siyaset) ile iç içe bir ilişki içinde çalışmaktadır. Dolayısıyla planlama; siyaset ile kentsel politika üretim süreçlerini mümkün olduğunca birbirinden ayırmanın bir yolunu bulmak; bu bağlamda uygulamanın önündeki engelleri mümkün olduğunca ortadan kaldıracak araçlar geliştirmek zorundadır. Bu çalışma en temelde böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır.

Kentlerdeki riskleri, olası afetlerin etki alanlarını ve etki güçlerini gösterecek ve sonrasında şehir planlama ve kentsel politika geliştirme süreçlerinde kullanılacak bilimsel olarak üretilmiş altlıklara ihtiyacımız bulunmaktadır. Kentlerde var olan risklerin karmaşıklığı ve bunlara ilişkin analizlerin zorluğu aslında onları bir şekilde görünmez kılmakta ve çoğu birbiri ile çakışan riskler net bir biçimde tanımlanamadığı için önlem almak ve kentleri bu risklere karşı hazırlamak, bunu isteyen kent yönetimleri tarafından bile mümkün olamamaktadır.

Bu nedenle bizler; Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. sınıf Planlama Stüdyosu’nda İskenderun ve yakın bölgesinde planlama çalışmaları yürütürken yaşanan Şubat depremlerinden sonra planlama süreçlerinde kullanılacak bir Risk Analizi Yöntemi üretmek, test etmek ve dahası ileride bu disiplin içerisinde aktif olarak çalışacak öğrenciler için planlama eğitimi süreçlerine bu analiz yöntemini dahil etmek

⁷ Burada bahsedilen depremlerin hemen ardından birçok artçı deprem yaşanmıştır. Bu çalışmada söz konusu depremler Şubat ayında yaşandığı için bundan sonra “Şubat depremleri” olarak anılacaktır.

için yola çıktık. Wagemann ve Ramage'ın (2013) belirttiği gibi, riskin tanımlanması, değerlendirilmesi ve bu risklerle ilgili sorunların öğretim programlarına dahil edilmesi, öğrencilerin henüz eğitim aşamasında bu konulara maruz kalmalarını sağlayarak farkındalıklarını artırmak açısından kritik öneme sahiptir. Bu sayede, geleceğin profesyonelleri arasında afet planlaması ve afet riski altındaki bölgeler için daha sürdürülebilir çözümler geliştirme konusunda bir bilinç oluşması ve kent planlarının kalınmayı hedefleyen planlama süreçlerinde afet risklerine ilişkin problemleri de dikkate alabilmeleri sağlanacaktır. Böylece öğrencilerin, söz konusu afetleri tanımlayarak olası afetlere hazır bulunacak ve risklere cevap üretecek dirençli kentler planlamaları amaçlanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle kent planlama süreçlerine girdi oluşturacak; planları ve karar vericileri desteklemek, karar süreçlerinde onlara yol göstermek ve kent ölçeğindeki zarar görülebilirlikleri ve olası tüm diğer riskleri değerlendirebilmek için üretilmiş bir Risk Analizi Yöntemi anlatılmaktadır. Ardından Stüdyo-VI (3.sınıf stüdyosu bahar dönemi) kapsamında İskenderun kentsel alanı üzerinde bu yöntem ile geliştirilen risk analizleri örnek olarak sunulmaktadır. Stüdyo çalışmasında risklerin ortaya çıkarılması ile yetinilmemiş ve planlama süreçlerinin bu riskler bağlamında nasıl yürütüleceği de tartışılmıştır. Böylece sadece risklerin analiz edilmesi değil; strateji geliştirme aşamasında bu analizlerin nasıl kullanılacağına dair de bir pratik gerçekleştirilmiştir. İskenderun'da yürütülen bu çalışmayı diğerlerinden ayıran önemli bir özellik de aynı kentsel alan için hem afet öncesi sakinim planları hem de afet sonrası için müdahale ve yeniden inşa planlarının aynı stüdyo kapsamında üretilmiş olmasıdır. Ne yazık ki deprem sonrası kent planları için risk analizine temel oluşturacak yenilenmiş veriler henüz üretilmediği için analizler için deprem öncesi veriler kullanılmıştır. Bu çalışma, farklı yaklaşımların aynı verileri kullanarak ürettikleri risk analizlerini ve planlama pratiklerini karşılaştırmak ve değerlendirmek için bir fırsat sunmaktadır.

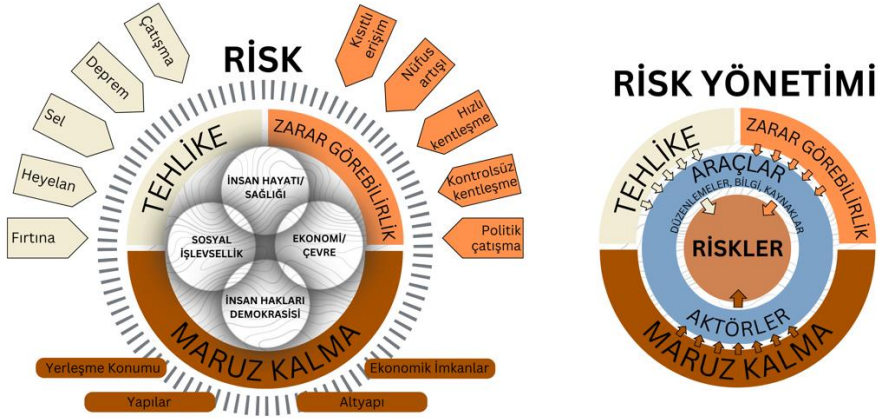
Kuramsal Çerçeve

Afetler, toplumun gündelik yaşamlarını, yapılı çevre düzenini, sosyal ve ekonomik ilişkileri olumsuz yönde etkileyen, çoğunlukla doğa kaynaklı yıkıcı olaylardır. Hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin getirdiği insan kaynaklı etmenler, yaşanan afetlerin salt bir "*doğa olayı*" olarak algılanamayacağını göstermiş; böylece zamanla planlamada çevresel, kentsel ve

toplumsal risklerin bir arada değerlendirildiği “çoklu riskler” yaklaşımı benimsenmeye başlamıştır (Komendantova vd., 2016, s.115; Uitto ve Shaw, 2016). Giderek karmaşık bir yapıya bürünen kentler, tanımlaması zor olan çok sayıda riskin yoğunlaştığı yerler haline gelmiş (Bull-Kamanga vd., 2003, s.196); çevresel risklerin yanı sıra suç ve şiddet, hastalık, işsizlik, kirlilik ve teknolojik tehlike gibi birden fazla risk türüyle karşı karşıya kalmıştır (Pelling, 2012, s.16). Bu risklerin ve olası etkilerinin tespiti için çoklu risk analizleri büyük önem taşımakta ve kentlerin dirençliliğinin sağlanması hususunda etkin bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır (Ba vd., 2021).

Risk; afet olarak tanımlanan olayların, belirli koşullarda ve ortamlarda yapıyı çevre veya canlılar üzerinde oluşturabileceği her türlü kaybın gerçekleşme ihtimali (Şahin ve Uyan, 2016, s.827-828) ya da doğa olaylarından ve insan etkisinden kaynaklanan durumların etkileşimiyle meydana gelen zararlı sonuçların olasılığı (UN-ISDR, 2009) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle; risk, insan yaşantısı ve yapıyı çevre üzerinde belirli bir güç veya yoğunluğa sahip doğa olaylarının ya da doğrudan insan eliyle gerçekleştirilen uygulamaların birer sonucu olarak can, mal veya çevresel değerler üzerinde yıpratıcı veya yok edici etkiler oluşturma olasılığıdır. Şekil 1’de de görüldüğü gibi risk; tehlike, zarar görülebilirlik ve maruziyetin bir fonksiyonudur. Birleşmiş Milletler Risk Azaltma Ofisi’nin (United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), 2017) 2017 yılında güncellediği Sendai Çerçevesi kapsamındaki Afet Terminolojisi’ne göre **tehlike** “can kaybına, yaralanmaya veya diğer sağlık etkilerine, maddi hasara, sosyal ve ekonomik bozulmaya veya çevresel bozulmaya neden olabilecek bir süreç, olgu veya insan faaliyeti” olarak tanımlanmakta ve biyolojik, çevresel, jeolojik, hidrometeorolojik ve teknolojik süreç ve olguların olası tehlikeler arasında ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı terminolojiye göre **zarar görülebilirlik** “bir bireyin, bir topluluğun, varlıkların veya sistemlerin tehlikelerin etkilerine karşı duyarlılığını artıran fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler veya süreçler tarafından belirlenen koşullar”; **maruziyet** ise “tehlikeye açık alanlarda bulunan insanların, altyapının, konutların, üretim kapasitelerinin ve diğer somut insani varlıkların durumu” olarak tanımlanmaktadır (UNDRR, 2017). Ayrıca bir alandaki herhangi bir tehlikeye ilişkin riskleri tahmin etmek için bu tehlikeye maruz kalan unsurların (insanlar ve diğer varlıklar olabilir) söz konusu tehlikeye karşı özel kırılganlığı ve kapasitesinin birleştirilebileceği ve maruz kalma durumunun o alandaki insan sayısı veya varlık türlerine göre de değişebileceği belirtilmiştir (UNDRR,

2017). Dolayısıyla risk, tehlike diye adlandırılan bir olayın ondan etkilebilecek hassaslıkta savunmasız bir nüfus, ekosistem ya da altyapı ile etkileşiminden kaynaklanır. Herhangi bir olayın/tehlikenin afete dönüşmesi o toplumdaki sosyal, ekolojik, ekonomik ve politik etkenler ve/veya süreçler sonucunda gerçekleşir (GIDRM, 2023). Tehlike etkisinin büyüklüğü; yani afetin boyutu, söz konusu etkilenenlerin halihazırdaki dirençliliği ile belirlenir. Bu bağlamda **dirençlilik** “tehlikelere maruz kalan bir sistem, topluluk veya toplumun, risk yönetimi yoluyla temel yapı ve işlevlerinin korunması ve restorasyonu da dahil olmak üzere, bir tehlikenin etkilerine zamanında ve etkili bir şekilde direnme, absorbe etme, uyum sağlama, dönüştürme ve iyileştirme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (UNDRR, 2017). Dolayısıyla Sendai Çerçevesinde öncelikli eylemlerin ilki olan “afet riskini anlamak” (UNISDR, 2015) için sadece olası tehlikenin varlığını araştırmak değil; söz konusu afetten etkilenecek nüfusun yerleştiği alanın, yaşadıkları yapıların, kentsel altyapıların mevcut durumlarının da incelenmesi, bir afet halinde erişimde gerçekleşecek kısıtlılıkların, nüfusun büyüme hızının, kentleşme hızının hatta mevcut siyasal işleyişin de riskin değerlendirilmesi aşamasında zarar görülebilirliğe etkisi üzerinden ele alınması gereklidir.

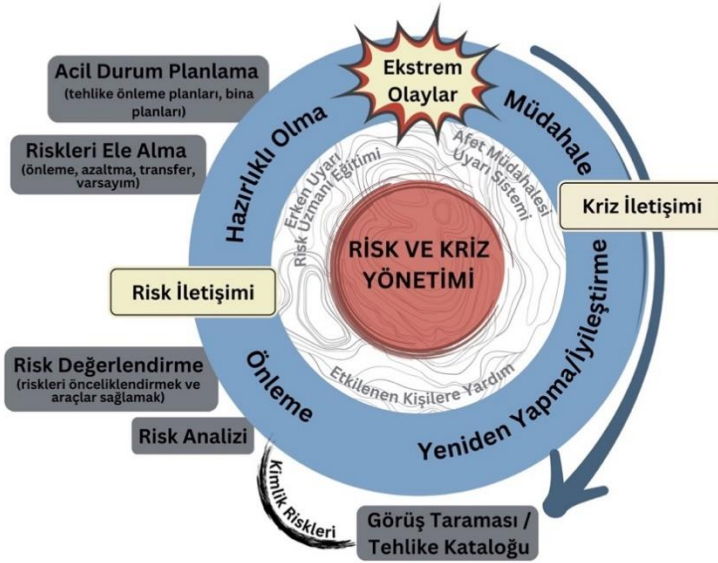

Şekil 1. Risk ve Risk Yönetimi (GIDRM, 2023)

Söz konusu kapasitenin geliştirilmesi de ilgili yönetmelik, bilgi ve kaynakların hangi aktör eliyle nasıl kullanılacağı bir “afet risk yönetimi” süreci içerisinde planlanır. Bu bağlamda Türkiye’de afet yönetimi için 2009 yı-

lında yeniden yapılanma sürecine girilmiş (Kahraman, 2016) ve afet yönetimi anlayışı; afet öncesi, esnası ve sonrasına dair önlem ve eylemlerin geliştirildiği kapsayıcı bir şekilde *“her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olma, önleme ve risk (zarar) azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla mevcut kaynakları organize eden”* bir süreç olarak tanımlanmaya başlamıştır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009, s.6).

Afet Risk Yönetimi öncelikle afet riski yoğun bölgelerdeki mevcut ve olası tehlikelerin anlaşılması ve bu bölgelerde yaşayanların bu risklere ve olası etkilerine yönelik farkındalıklarının arttırılmasını sağlamaktadır. Bu ilk aşama gerçekleşmeden risklerin önlenmesi ve/veya azaltılması ya da bu amaçlara yönelik önlemlerin alınması da mümkün değildir. Afet risk yönetiminin eksikliğinde afet riski olan bölgelerde yaşayan toplumların yapabilirlikleri ve kapasitelerini arttırıcı önlemler alınmamakta ya da bu yönde politikalar geliştirilememektedir. Toplumlar ve onların yaşamını etkileyen tüm altyapılar herhangi bir afet karşısında savunmasız kalmakta; zarar görebilirlikleri artmakta ve durum kentlerin, kentsel yaşamın ve dahası yaşanan afetin ölçeğine paralel olarak tüm ülkeyi (ekonomik, sosyal ve politik) derinden etkilemektedir. Dolayısıyla afet sakınım planı sadece afet öncesi hazırlığı değil, sonrasındaki acil durum planlamasını ve yeniden inşa süreçlerinin tasarımını da içermelidir (Balamir, 2012, 2018). Özellikle su, enerji, sağlık gibi hizmetlerin nasıl sağlanacağı ve herhangi bir afet durumunda afet bölgesine olası erişim yollarının tasarımı da bu planlama sürecinin kapsamındadır. Şekil 2’de görüldüğü gibi herhangi bir afetin hem öncesi hem de sonrasının nasıl yönetileceğine ilişkin etkin araçların geliştirilmesinde afet sakınım ve risk yönetimi oldukça etkili olabilmektedir (Balamir, 2007, 2018). Özellikle önleme ve hazırlık aşamasında; müdahale ve yeniden inşa süreçlerinin önceden tasarımını da içerecek bir şekilde ilgili tüm aktörler arasında kullanılacak uygun ve etkin bir araç olarak risk analizi ve diğer şehir planlama araçları öne çıkmaktadır.

Şekil 2. Risk ve Kriz Yönetim Döngüsü (GIDRM, 2023)

Afet sakınım ve yönetiminin bir parçası olan *risk analizi*, “risk belirleme, tehlike konum ve olasılıklarını belirleme, korunmasızlıkları tanımlama, kayıp olasılıklarını ölçme çalışmalarını kapsayan etkinlik” (Balamir, 2018, s.114) ya da “doğal tehlikeleri ve mekânsal, sosyal, ekonomik zarar görülebilirlikleri birlikte değerlendiren ve risk derecelemesini yapan analizler” olarak tanımlanmaktadır (Özyetgin Altun ve Ögdül, 2021, s.151). Literatürde çok sayıda ve farklı tekniklerde risk analizleri bulunmaktadır. Olası risklerin yoğunluklarını/frekanslarını ve zamansal olarak gerçekleşebilme ihtimallerini değerlendiren Van Westen vd. (2008), risk analizini tehlikeler, dirençlilik ve risk altındaki unsurlar olmak üzere 3 temel bileşen üzerinden değerlendirmektedir. Birleşmiş Milletler Afet Riski Azaltma Komisyonu ise tehlikelerin konumu, şiddeti, sıklığı ve olasılığı gibi teknik özelliklerinin yanı sıra ekonomik ve sosyal etkileri de değerlendirmeye çalışmaktadır. Risk analizi, riskin tehlike ile tehlikeden etkilenen unsurların kırılganlığı arasındaki bağlantının bir sonucu olarak değerlendirilir (German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2004, s.23). Bir başka yaklaşımda ise risk analizi; tehlikelerin konumu, yoğunluğu, sıklığı ve olasılığı gibi teknik özelliklerinin yanı sıra risk senaryolarıyla ilgili başa çıkma kabiliyetlerini dikkate alarak, zarar görülebilirliğin ve maruziyetin fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarının analizine dayanır (Food

and Agriculture Organization of the United Nations, 2008, s.68). Genel itibariyle risk analizi; belirli bir tehlikeye maruz kalan unsurların (örn. topluluklar) bu tehlike karşısında zarar görebilirliklerini belirlemek, maruziyet düzeylerini tespit etmek, söz konusu tehlikenin meydana gelme olasılığı ile olası potansiyel zararını tahmin etmek ve değerlendirmek amacını taşımaktadır.

Tablo 1. Risk analizleri ve ilgili ölçekler (Kaynak: van Westen ve Greiving, 2017,s. 45)

Ölçek Kapsamı	Ölçek	Olası Amaçlar	Olası Analizler
Uluslararası, Küresel	<1:1.000.000	Ülke ve bölgelerin önceliklendirilmesi, erken uyarı	Risk matrisi, gösterge-temelli analizler
Ulusal Ölçekten İl Ölçeğine	<1:100.000	Bölgelerin önceliklendirilmesi, tetikleyici olayların analizi, ulusal programların uygulanması ve stratejik çevresel değerlendirme	Olay-ağacı analizi, risk matrisi, gösterge-temelli analizler
İl Ölçeğinden Belediye Ölçeğine	1:100.000 - 1:25.000	Bölgesel kalkınma planlarına uyum, değişikliklerin ve tetikleyici olayların analizi	Risk matrisi, gösterge-temelli analizler
Belediye Ölçeğinden Topluluk Ölçeğine	1:25.000 - 1:5000	Çevresel etki değerlendirmesi, risk azaltma önlemlerinin tasarımı ve arazi kullanım bölgelemesi	Kantitatif risk değerlendirmesi, olay-ağacı analizi, risk matrisi, gösterge-temelli analizler
Alan Bazlı	1:5000 ve daha büyük	Risk azaltma önlemlerinin tasarımı, erken uyarı sistemleri ve detaylı arazi kullanım bölgelemesi	Kantitatif risk değerlendirmesi, olay-ağacı analizi, risk matrisi, risk matrisi

Van Westen ve Greiving (2017, s.45), risk analizi sürecinde benimsenen dört ana yaklaşım tanımlamıştır; Kantitatif Risk Değerlendirmesi, Olay-Ağacı Analizi, Risk Matrisi Yaklaşımı ve Gösterge-Temelli Yaklaşım (Tablo 1). Bu dört yaklaşım ve bu yaklaşımların sentezinden oluşan risk analizleri, farklı ölçeklerde farklı amaçlar doğrultusunda yapılmaktadır. Kantitatif risk değerlendirmesi, CBS ortamında farklı senaryolar için risk altındaki unsurları analiz etmek ve bu unsurların etki gücünü tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Olay-Ağacı analizi, birbirinden etkilenen bir dizi tehlikenin inceleme alanı üzerindeki olası etkilerini tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Risk matrisi yaklaşımı ise, risklerin sıklık ve etki gücü gibi kriterler bağlamında yere özgü analizler göz önünde bulundu-

ru olarak alanın genel risk haritasını üretmek amacıyla yapılmaktadır. Gösterge-temelli yaklaşımlar, yere özgü riskleri karşılaştırmalı bir biçimde gösteren risk haritalarını üretmek amacıyla kullanılır. Kantitatif risk değerlendirmesi, risk azaltma önlemlerinin maliyetlerini ön görebilecek sayısal veriler içermesi nedeniyle önemlidir, ancak çok sayıda veriye ulaşma zorluğu içerir. Olay-Ağacı analizi, bir dizi olayın modellenmesi için elverişlidir ancak farklı senaryolara göre olası etkileri öngörmesi zor ve mekânsal verinin yokluğunda işlevsel değildir. Risk Matrisi Yaklaşımı, kesin değerler yerine kategoriler üzerinden gruplama yapar ve bu gruplar için ortak önlemler geliştirir, ancak etkilerin gücü ve sıklıklarını ölçmek zor olduğu gibi sayısal verilerden de uzaktır. Gösterge-temelli yaklaşım ise, bütüncül bir değerlendirme sunar, ancak ortaya çıkan değerlendirme görecelidir (Van Westen ve Greiving, 2017).

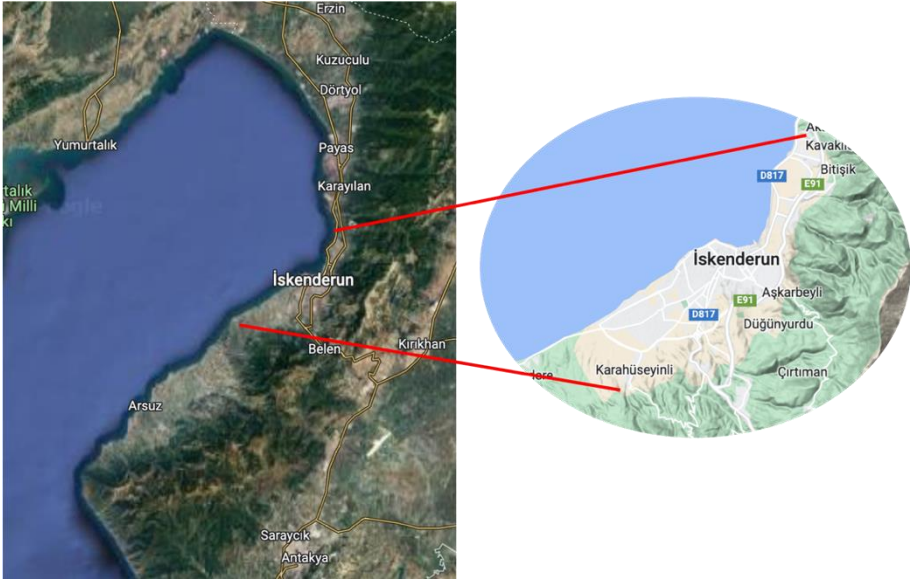
Günümüzde halen risk yönetimi odaklı planlama yaklaşımlarının geliştirilemediği ve var olan perspektifin entelektüel farkındalığın ötesine geçemediği veya ulusal/yerel politikaların gündemine etki edecek düzeyde yerleşemediği gözlenmektedir. Ancak yoğun göç, kontrolsüz kentleşme ve kaçak yapılaşmanın yanı sıra siyasi yaptırım, kaynak, kapasite ve eğitilmiş teknik personel eksikliği riskleri daha da artırmaktadır (Wamsler, 2006, s.24). Bu nedenle günümüzde; kentlerde risk azaltımı adına yapılan çalışmalarda, yerel ölçekte çok daha katılımcı süreçlere ve toplulukların kent, bölge, ülke düzeyindeki bilgiye nasıl eklendiğine dair sürece verilen önem artmaktadır (Pelling, 2003, s.238). Ancak bunların öncesinde bu bilginin, üretiminin bir gereklilik olarak kabulü ve tüm planlama ve karar verme süreçlerinde bir başvuru kaynağı olarak kullanım alışkanlığı kazandırılması gerekmektedir.

Bu çerçevede afet duyarlı kent planlama yaklaşımlarının, planlama eğitiminin içerisinde yer alması ve öğrencilerin teorik bilgilerinin yanı sıra uygulama derslerinde afet duyarlı kent planlama düşünce biçimlerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ancak planlama okullarının müfredatları ve pratikleri, çoğunlukla geleneksel planlama yaklaşımlarının ötesine geçmemekte ve afet duyarlı kent planlama göz ardı edilmektedir (Nipa vd., 2020; UNESCO/UNICEF, 2012; Khorram-Manesh vd., 2016). Afet duyarlı kent planlamaya ve risk temelli kentsel planlama yaklaşımlarına dair birçok teorik çalışma olmasına rağmen, bu yaklaşımların planlama eğitimine nasıl entegre edildiğine ve uygulamalı derslerde izlenen yöntemlere ve elde edilen çıktılara ilişkin çalışmalar sınırlıdır. Genellikle yaşanan bir

afet sonrası bazı kent planlama bölümleri bazı uygulama derslerinin içeriğini afetin yaşandığı bölgeyi içerecek şekilde yeniden kurgulamıştır. Bu çalışmalarda; çoğunlukla yeniden inşa sürecinde topluluğun aidiyet ve yere bağlılığının önemine (Orhan ve Keskinok, 2019; Cho vd., 2015), sürdürülebilir çevrelerinin yaratılmasına (Zenter vd., 2024; Wagemann ve Ramage, 2013; Christensen ve Worzala, 2010), bağlamsal olarak yerel ihtiyaçların önceliklendirilmesi adına katılımcı süreçlerin teşvik edilmesine ve afete maruz kalmış olan bölgede yaşayan farklı kesimlerin sorunlarının ve ihtiyaçlarının tespitinin hayati bir unsur olduğuna vurgu yapılmaktadır (Hamilton, 2012; Özmen vd., 2024). Afet sonrasında yeni mekânsal organizasyona ilişkin farklı ölçeklerdeki planlama, mimarlık ve mühendislik disiplinlerinde yapılan çalışmalar olsa da afet öncesinde alınacak önlemlere ve risk analizlerine ilişkin çalışmaların azlığı dikkat çekicidir. Yıldırım vd. (2024)'ın, peyzaj mimarlığı eğitiminde çok kriterli karar verme mekanizmalarını kullanarak çeşitli afet risklerinin tanımlandığı çalışmaları bu anlamda öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, tasarım yapılacak alanlardaki risklerin analiz edilmesiyle eğitim sürecine başlanmış, alan seçimi ve sonrasında üretilecek çözümler için farklı senaryolar özelinde pek çok faktörün subjektif olarak ağırlıklandırılması ile tasarım süreci şekillendirilmiştir. Yıldırım vd. (2024) 'ın çalışmasında da vurgulanan afetlere yönelik eğitimin ilgili disiplinlere entegre edilmesi ihtiyacı, kent planlama disiplininde risk analizleri ve planlama süreçlerinin öğretim programlarına dahil edilmesi gerekliliğini bir kez daha göstermektedir.

Çalışma Alanı

Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2022-2023 eğitim dönemi kapsamında 3. sınıf stüdyo projesinde çalışma alanı olarak üst ölçek çalışmalar için TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) bölgesi ve kentsel ölçek için de İskenderun ilçesi seçilmiştir (Şekil 3). Şubat depremleri stüdyonun bahar dönemi programı açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bahar döneminde yürütülecek mekânsal plan kararları için gerekli olan arazi kullanımı ve diğer çalışmaları yapabilmek amacıyla bölgeyi ziyaret etmek artık mümkün olmamasına rağmen farklı alanlardaki olası katkıları da düşünülerek İskenderun odaklı çalışmaya devam edilmiştir. Ancak araziye gidilemediği için çalışma ileride bahsedilecek bazı sınırlılıklarla devam ettirilmiştir.

Şekil 3. İskenderun İlçesi ve Stüdyo Kapsamında Çalışılması Planlanan Alan (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

İskenderun, Hatay'ın nüfus bakımından ikinci büyük ilçesidir. İlçenin yüzölçümü toplam 759 km²'dir. İskenderun kentsel yerleşimi batıda Akdeniz, doğuda Amanos Dağları, kuzeyde Erzin Ovası ve güneyde İskenderun Ovası ile dar bir alanda sınırlanmaktadır. Geçmişte Belen'in limanı olarak işleyen İskenderun, Fransızların hakimiyetinde geçen yıllar boyunca önemli bir liman kenti olarak gelişmeye başlamıştır. Ancak hızla büyümekte olan kentsel alanda, bataklıkların kurutulması ve sıvılaşma sürekli var olan bir sorun olarak mekân oluşumunu etkilemiştir. Özellikle bugün kentin en yoğun yapılaşmış bölgesinde ciddi bir sıvılaşma sorunu sürmekte, yakın çevresinde de bataklık varlığı devam etmektedir. Çoğunlukla alüvyon ve bataklık alanlar üzerinde konut gelişiminin gözlemlendiği kentte, zemin özellikle deprem riskleri açısından oldukça hassastır.

İskenderun'un merkez ve sahil bölgesi 20.yy'ın başından itibaren düzenli ve ızgara sisteme göre yeniden inşa edilirken; diğer bölgeler tamamen organik dokuda hatta bataklıkların kurutulmadığı bölgelerde çıkmaz sokaklarla yapılaşmıştır. İskenderun'un vatan topraklarına katılmasıyla birlikte sokak genişletme çalışmaları başlamış, organik dokuda olan bazı alanlar gridal sisteme geçirilmeye ve kıyıda dolgu alanları oluşturulmaya başlanmıştır.

1942 yılında limanın ülkenin demiryolları sistemine eklenmesi ile birlikte faaliyetleri giderek güçlenmiştir. 1974 yılına kadar küçük bir kasaba ölçeğinde kalan kent, Türkiye'nin üçüncü Demir-Çelik fabrikasının kurulmasının ardından yoğun bir şekilde nüfus çekmeye ve hızla büyümeye başlamıştır. 1975 yılında 173.816 olan ilçe toplam nüfusu sadece 15 yıl içinde %49,3 artarak 259.475'e ulaşmıştır (TÜİK, 2023). Bu hızlı nüfus artışı, özellikle kentin en riskli bölgelerinde yapılaşmanın yoğunlaşmasına ve çeperindeki tarım arazilerinin yapılaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, hem kentsel alanın çok yakınında kentsel yaşam için tehlike yaratabilecek fonksiyonlar artmış, hem de mevcut doğal tehlikelere karşı önlem alınmadan alüvyon zemin üzerinde hızlı ve yoğun bir yayılma gerçekleşmiştir.

Şekil 4. İskenderun Kent Bütünü Mahalle Nüfus Yoğunlukları (kişi/ha) (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022 verilerine dayanarak Stüdyo-VI kapsamında öğrenciler tarafından üretilmiştir.)

Hatay'ın 2012 yılında 6360 sayılı kanun ile büyükşehir ilan edilmesi ve sonrasında 2013'te ilçe sınırlarının değişmesi ile bazı mahalleleri kuzeyde Dört Yol, güneyde Arsuz ilçelerine geçmiştir (Resmi Gazete, 2012). Bu değişikliklerle kıyı bölgesinde sürekliliği olan bir kentsel yerleşke olarak büyüyen İskenderun'un kuzeyde sanayi ve liman alanlarının bazıları Dört Yol

ilçesine; güneyde ise merkez ile bir kentsel bütün olan bazı mahalleleri Arsuz ilçesine bağlanmıştır.

Bu çalışmada özetlenen analizler ve planlama çalışmaları Şekil 4’te gösterilen İskenderun kent bütünü üzerinde gerçekleştirilmiştir. Grup özelinde seçilen senaryo konusu bağlamında planlama sınırları değişebilmektedir.

Yöntem

Şubat depremleri kent planlama disiplininde sıklıkla kullanılan araçların kentleri afete hazırlama konusunda yetersiz olduğunu bir kez daha göstermiştir. Planlama süreçlerinde kullanılabilir bir çok analiz yönteminin ise yeterince kullanılmadığı, dolayısıyla planlama disiplininde bu analizlerin kullanımına dair gerekli ve yeterli pratiklerin bulunmadığı; deneyim ile gelişen bu tarz analizlerin kentsel yaşam dinamiklerine uygun bir şekilde geliştirilemediği gözlemlenmiştir. Risk analizi de bu analizlerden biridir ve yeni bir ele alış ile planlama eğitimi süreçlerine dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle Stüdyo-VI eğitimi (Planlama Stüdyosu bahar dönemi eğitimi), çalışma alanı olan İskenderun özelinde Risk Analizini de kapsayacak şekilde yeniden tasarlanmıştır. Böylece kentlerde eşzamanlı olarak var olan riskleri anlama ve onlara karşı hazırlanarak afetlere dirençli kentler yaratma konusunda önemli bir pratik kazanılması amaçlanmıştır.

Kent Planlama eğitiminde sıklıkla kullanılan Eşik ve Yerleşilebilirlik Analizlerinin böyle bir süreci yönetmekte eksik ve etkisiz kaldığı görülmektedir. Yerleşilebilirlik Analizi, Eşik Analizi ile mekansallaştırılan yere ilişkin eşiklerin belli bir düzeyde soyutlaştırılması ile kentin olası büyümesini yönlendirmek üzere “yerleşilebilir, koşullu yerleşilebilir ya da yerleşilemez” alanları gösteren bir analizdir. Kentler sıklıkla çeşitli hassaslıklara sahip bölgelere yerleştiklerinden bu analizler kentsel büyümenin daha fazla sürdürülemeyeceği konusunda bizleri uyarılmaktadır. Ancak yerleşilebilirlik analizleri mevcut kentsel dokunun büyümesini/yayılmasını hedefleyen kent planlama kararlarına yön vermek için kullanıldığından, genel uygulamada mevcut kent dokusu analize katılmamaktadır. Dolayısıyla mevcut kentsel yerleşim sistemlerinin geleceğini biçimlendirecek kararlar açısından yönlendirici olamamakta ve olası gelişme alanlarının afete dayanıklılıklarını arttırmak için yeni bir müdahale aracı üretme konusunda yeterli olamamaktadır. Oysa hem afet riskleri hem de artan

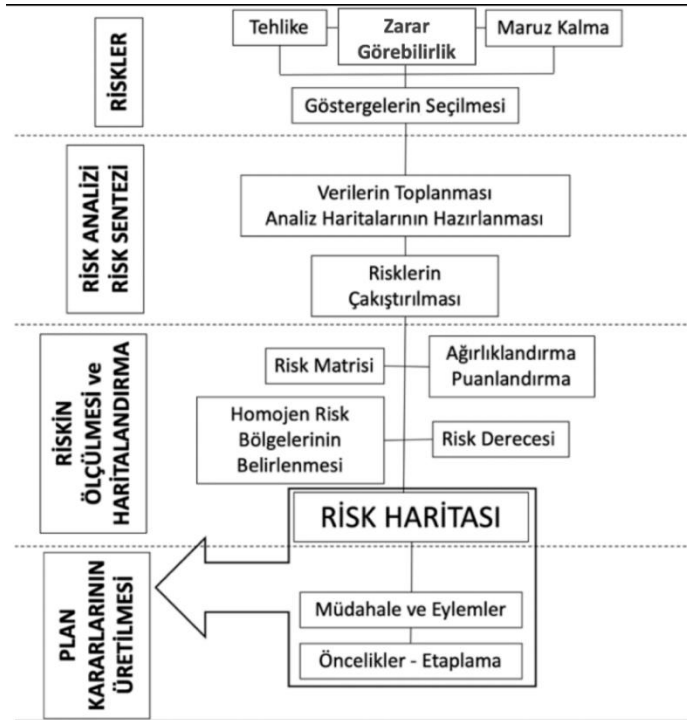
kentsel dönüşüm süreçleri nedeniyle kent planlamanın artık sadece kentlerin büyümesini değil, mevcut kent dokusunun geleceğinin de daha derinden yapılan analizlerle yönlendirmesi gerekmektedir.

Bu düşünce ile stüdyo çalışmasının öncelikli amacı İskenderun İlçesi'nin maruz kalabileceği bütün risklerin ve bu risklerin etki düzeylerini artıracak faktörlerin belirlenerek analiz edilmesidir. Böylece İskenderun ilçesi planlama alanı için risklerin anlaşılması/tanımlanması olarak yeniden kurgulanmıştır. Bu çerçevede çoklu risklerin fiziksel mekânda ölçülerek haritalandırılması ve müdahaleyi yönlendirecek homojen risk bölgelerinin ortaya çıkarılması ve sonrasında şehir planlama süreçlerinde bu risk haritalarının nasıl kullanılacağına dair pratiklerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışma ile risk analizi için fiziksel mekândaki doğal ve yapay eşikler bir arada analiz edilmiş ve geliştirilen bu yaklaşımla riskler farklı senaryo grupları tarafından değerlendirilmiştir. Burada önerilen yaklaşım süre, çalışma alanı, dersin kapsamı gibi nedenlerle 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlama ve tasarım süreçlerinde kullanılacak 1/5000 ölçekli risk matrisi, risk analizi ve sonuç olarak risk haritasını üretmek ile sınırlı kalmıştır. Stüdyo çalışması kapsamında, bu araçlar kullanılarak plan kararlarının üretilmesi süreçleri deneyimlenmiş olsa da bu makalede sadece Risk Analizi ve Haritalandırılması süreçlerinde kullanılan yöntemle odaklanılmaktadır.

Stüdyo-V'in (güz dönemi) devamı olarak tasarlanan Stüdyo-VI (bahar dönemi) kapsamında, öğrencilerin aynı senaryoları takip ederek çalışmalarına devam etmesi kararı verilmiştir. Böylece çeşitli kalkınma ve gelişme öncelikleri çerçevesinde benzer tehlikelerin farklı biçimlerde değerlendirilmesi ve senaryo gruplarının değişen risk algılarına uygun şekilde değişik müdahale araçlarının olasılıklarının tartışılması için uygun bir ortam sağlanmıştır. Ancak bu noktada yeni bir bakış açısıyla her bir senaryo grubunun ikiye bölünerek bir kısmının afet öncesi süreci tasarlayacakları "sakinim planları" üretmelerine, bir kısmının da afet sonrası süreci ele alarak "müdahale ve yeniden inşa sürecini" tasarlayacakları deprem sonrası müdahale planları yapmalarına karar verilmiştir.

Çoklu Afet Risklerinin Analizi için geliştirilen yaklaşım bağlamında yukarıda bahsedilen gösterge temelli analizler ile risk matrisleri (Tablo 1), çok ölçütlü karar verme (değerlendirme) yöntemi bağlamında bir araya getirilmiştir. Bu yöntem ile veri ve görüşlerden yararlanarak ilgili sorunu çözebilmek için en sağlıklı bilgileri oluşturmayı amaçlanmış; işlemsel tutarlılığı arttırarak sorunu çözebilecek kararların üretilmesine yardımcı

olacak teknik araçları sağlamayı ve böylece karar sürecinin niteliğini yükseltmeyi amaçlar (Elker, 1997). Bu yöntemde kullanılan ölçütler değerlendirilmeye alınan soruna ilişkin temel özellikler ve parametreler olarak tanımlanabilir (Tekeş, 2002). Bir ölçütün ölçülebilir, kullanılabilir ve anlaşılabilir olması gereklidir (Topçu, 2000). Böylece ilgili parametreler arasında ölçümler yaparak anlamlı hale getirmeli, olası sonuçları ilgili amaca göre tanımlamayı sağlamalı ve kullanılan ölçütler cinsinden sonuçların yorumlanmasında herhangi bir belirsizlik yaratmamalıdır. Ancak ölçütler, karar vericilerin değer yargılarına ya da amaca bağlı olarak tanımlanıp ölçülebileceği için hem objektif hem de subjektif olabilir (Tekeş, 2002). Dolayısıyla söz konusu yöntem risklerin değerlendirilmesinde planlama süreçlerine altlık oluşturacak bir araç üretebilecek güçlü bir potansiyele sahiptir.

Şekil 5. Yöntem Şeması (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 5'te gösterildiği gibi dört temel aşamada yapılandırılan süreç çerçevesinde İskenderun kent bütünü için 16 farklı Risk Analizi üretilmiştir. Bu yöntemin kullanımı sayesinde birbirleri ile aynı risklere sahip homojen risk bölgeleri ortaya çıkarılmış, her bir homojen risk bölgesinin taşıdığı

riskler bağlamında risk skorları hesaplanmış ve bu skorların ilgili risklere verilen ağırlıklara uygun olarak toplanması ile her bir bölgenin toplam risk skoru belirlenmiştir. Böylece kentsel alandaki en riskli bölgeler ortaya çıkarılarak müdahale için gerekli öncelikli alanların tanımı yapılabilmiş, ancak her bir homojen risk bölgesine dair detaylar ilgili matraste⁸ sunulmaya devam edildiği için sonraki planlama süreçlerini yönlendiren önemli bir şehir planlama altlığı elde edilebilmiştir. Bu yöntemde risk skorlarını ve homojen risk bölgelerini tanımlayan risk haritası ile her bir bölgenin sahip olduğu riskleri tek tek özetleyen risk matrisi birlikte kullanılmaktadır. Önerilen ve öğrenci projeleri ile test edilen risk analizi yöntemi stüdyo çalışmaları sırasında süreç içerisinde karşılaşılan sorunlara üretilen çözümlerle dönem boyunca gelişmiş ve son haline ulaşmıştır. Yöntemin basamaklarına dair detaylı bilgiler, her bir aşamada elde edilen sonuçların sunulduğu 'Bulgular' bölümünde detaylı biçimde anlatılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın ilk aşaması, İskenderun'u tehdit eden doğal ve yapay tüm risklerin belirlenmesi olmuştur. Bu aşamada öncelikle Tehlike, Zarar Görebilirlik ve Maruz Kalma çerçevesinde (Şekil 1, Şekil 5) temel riskler belirlenmiştir. Öncelikle 8 senaryo grubundan oluşan 16 farklı çalışma ekibi ele alacağı afet tehlikelerini belirlemiştir. Bunlar deprem, sel, taşkın, yangın ve heyelan gibi temel tehlikeleri içermektedir. Sonrasında her bir tehlikenin olası etkisini belirleyen faktörlerin neler olacağı üzerinde uzun tartışmalar yapılmıştır. Her afet tehlikesi için, ilgili tehlikenin etkisini belirleyen, bazıları zarar görebilirlik, bazıları da maruziyet olarak tanımlanabilecek alt göstergeler ortaya çıkarılmıştır. Her senaryo grubu için, senaryonun hassasiyetleri bağlamında ele alınan afetler ve alt göstergeleri değişiklik gösterebildiği için Tablo 2 'de söz konusu ilişkinin nasıl kurulduğunu açıklayabilmek için deprem tehlikesi üzerinden bir örneklem sunulmuştur.

⁸ Matraste her satır bir homojen bölgenin risk bilgilerini içerir. Sütunlar, Tablo 2 ve Tablo 3'teki göstergeleri temsil eder. Her bölgenin sahip olduğu göstergeler matraste işaretlenir, böylece müdahale tasarımında her bölgenin riskleri kolayca takip edilebilir.

Tablo 2. Deprem Tehlikesinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Zarar Görebilirlik/Maruziyet Faktörleri ve Alt Göstergeler

Faktörler	Alt Göstergeler	Faktörler	Alt Göstergeler
Diri Faya Yakınlık	0-4km	Nüfus Yoğunluğu	800 kişi/ha +
	5-6km		400-799 kişi/ha
	7-9 km		150-399 kişi/ha
	10km+		60-149 kişi/ha
Kvarter Faya Yakınlık	0-5 km	Kat Yüksekliği	59 kişi/ha-
	6-10 km		1-2 kat
	11-20 km		3-6 kat
	21 km+		7-12 kat
Toprak Yapısı	Alüvyon	Yapı Yaşı	13+ kat
	Ofiyolitik Seri		0-4 yıl
	Üst Maestrichtiyen		5-9 yıl
	Orta Miyosen		10-19 yıl
Paleosen			20 +yıl
	Zemin Sıvılaşma Riski	Yüksek	
		Orta	
Az			

Örneğin, bir yerin yüksekliği ve eğimi sel oluşumuna neden olabilecek ve etkisini değiştirebilecek bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğimin yüksek olduğu bir bölgede yoğun yağmur yağışlarında sel riski artarken, yine bir eğimin ardındaki bir düzlükte su birikme riski artmaktadır. Dolayısıyla eğim sel afeti karşısında zarar görebilirliği yoğun olarak etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde deprem anında kırılmanın yaşandığı faya yakınlık maruziyet üzerinden kırılma riski arttırmakta ve faya en yakın bölgeler daha fazla zarar görmektedirler (Tablo 2). Benzer şekilde yapı yoğunluğunun fazlalığı deprem sonrasında tahliye kanallarının kapanmasına, depremden kurtulabilen insanların erişim mesafesinde boş alanların olmamasına neden olabilmekte ve böyle alanlarda afetlerin etkileri daha yoğun yaşanabilmektedir. Zarar görebilirliğin yoğun olduğu bölgelerde konut alanı bulunuyorsa, bu alanlarda ikamet edenlerin olası bir afetin etkilerine maruziyetleri de diğer bölgelerde ikamet edenlerden çok olmaktadır. Dolayısıyla eğim, faya yakınlık, toprak yapısı gibi faktörler meskun alanda analize eklendiğinde zarar görebilirlik ile maruziyeti birbirinden ayırmak mümkün olamamaktadır. Her senaryo grubu belirlediği afet tehlikeleri için söz konusu tehlikeyi etkileyen (oluşma sırasındaki olası etkisini arttıracak/azaltacak) faktörleri ve bu faktörlerin alt göstergelerini (zarar görebilirlik ve/veya maruziyet

bağlamında) belirlemiştir. Örneğin, alüvyal topraklar ve sıvılaşma düzeyi depremin yıkıcı etkisini artıran faktörler olarak tanımlanırken; eğim, yükselti, sert zemin varlığı; yeşil alanlar gibi faktörler de sel, taşkın ve toprak kayması risklerini etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Bu faktörlerin etki büyüklüğü her senaryo grubunun önceliklerine bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Bu yöntem her bir tehlike faktörü için ayrı ayrı uygulandığından, oluşturulan risk matrislerinde alt göstergeler farklı tehlikeler için aynı olabilmekte ve bu durumda tekrar eden faktörün risk skorunu belirleyecek puanlama değişmektedir. Eğim hem heyelan hem de sel/taşkın riskini arttıran bir faktör olduğu için iki tehlikenin değerlendirilmesinde de kullanılmış; eğimi yüksek bölgelerdeki konut alanları bu iki afette de maruziyeti en yüksek yerler olarak değerlendirilmiştir. Ya da tehlike olarak belirlenen bir faktör aynı zamanda başka bir tehlikenin etkisini arttıran bir maruziyet etkeni olarak da kullanılabilir. Tek başına bir afete dönüşebilen “yangın tehlikesi” aynı zamanda sanayi kazalarının etkisini arttıran bir faktör olarak da değerlendirilebilmektedir (Tablo 3).

İkinci aşamada, tanımlanan tehlike ve faktörler bağlamında gerekli verilerin toplanarak analize uygun hale getirilerek haritalanması sağlanmıştır (Şekil 6). Öncelikle alana ilişkin eldeki veriler değerlendirilmiş; mevcut arazi kullanımı uydu verileri (Google Maps) aracılığı ile mümkün olduğu kadar güncellenmiştir. Şubat depremlerindeki yıkıma dair veriler için öncelikle 17 Şubat 2023 tarihinde güncellenen uydu verileri (Google Earth Pro) kullanılmış; ardından resmî açıklamalar (valilik ve belediye kanalları) takip edilerek kentteki yıkım mümkün olduğunca haritalandırılmaya çalışılmıştır.

Risklere ait birçok veri 2021 tarihli İl Afet Risk Azaltma Planı’nda (IRAP) sunulmuş olsa da bu rapordaki verilerin niteliği ilçe özelinde 1/5000 ölçekli mekânsal bir analizde kullanılmaya uygun olmadığından bu analizde kullanılacak veriler için farklı kaynaklar kullanılmıştır. Sadece başka kaynaklardan erişilemeyen taşkın verileri IRAP’tan alınmıştır. 1990 ve 2018 yıllarına dair arazi örtüsü bilgisi için ‘Corine Land Cover Data’ verisi⁹ kullanılmış; hem verinin son durumu, hem de 18 yıllık değişim analiz edilmiştir. Fay hatları, heyelan, maden ve jeomorfoloji verileri

⁹ 2018• <https://land.copernicus.eu/en/products/corine-land-cover/clc2018>

1990• <https://land.copernicus.eu/en/products/corine-land-cover/clc-1990>

için Maden Tetkik Arama'nın (MTA) veri tabanından¹⁰ yararlanılırken, jeoloji verileri için SaltResearch'de arşivlenen 1962 tarihli Türkiye Jeoloji Haritası: Hatay¹¹ verilerinden de yararlanılmıştır. İklimle ilgili veriler için Meteoblue internet sitesi¹² ile Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) veri tabanı kullanılmıştır. MGM'den ayrıca Global Güneş Radyasyonu verileri¹³ de elde edilmiş ve analizlere eklenmiştir. Toprak sınıflarına dair bilgiler Hatay Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Araziye dair eğim, yükseklik ve bakı analizleri öğrenciler tarafından mevcut halihazır harita verileri kullanılarak ArcGIS programı ile üretilmiştir. Ayrıca analizlerde kullanılan yapı yoğunluğu, yapı kalitesi gibi veriler Stüdyo-V kapsamında güz döneminde yapılan arazi kullanımı verilerinin analizi ile nüfus yoğunluğu, nüfus artış hızı gibi veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) elde edilen verilerin analizi ile öğrenciler tarafından üretilmişlerdir. Bahar dönemi eğitim süreci deprem sonrasına denk geldiği için arazi çalışması yapılamamış, risk analizinde özellikle zarar görübilirlik ve maruziyetin analizinde gerekli olan toplumsal veriler elde edilememiştir. Yukarıda bahsedilen ilgili göstergeler kullanılsa da toplumsal ve ekonomik verilerin mekânsal gösterimi gerçekleştirilememiş, risk analizi bu sınırlılıklarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Sakinim planı için mevcut veriler önemli ölçüde yeterli olsa da deprem sonrası mevcut durumu değerlendirme konusunda önemli eksiklikler ve sorunlarla karşılaşmıştır. Özellikle zemin durumunun güncel hali ve yapıların hasar durumlarına dair güncel verilere erişmek konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Ancak zemin durumuna ait güncelleme çalışmaları henüz yapılamadığı için mevcut veriler kullanılmaya devam edilmiştir. Bununla birlikte Stüdyo-VI kapsamında yerinde bir arazi çalışması yürütülemediği için zarar görübilirlik ve maruziyetin değerlendirilmesinde kullanılacak bazı bilgilere erişmek mümkün olmamıştır. Örneğin; bir anket çalışması ile sosyo-ekonomik durum analiz edilememiş, kent hayatındaki mobilite (insan ve mal hareketleri) analize dahil edilememiştir. Stüdyo-V kapsamında elde edilen çeşitli ekonomik ve sosyal veriler, risk

¹⁰ <http://yerbilimleri.mta.gov.tr/anasayfa.aspx>

https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgimerkezi/maden_potansiyel_2010/Antakya_Madenler.pdf

¹¹ <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97150>

¹² https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate/climatemodelled/%c4%b0skenderun_t%c3%bcrkiye_311111

¹³ https://www.mgm.gov.tr/kurumci/radyasyon_iller.aspx?il=hatay

üretilmesi gerekmektedir (Tablo 3). Bu aşama afet tehlikelerinin alt göstergeler bazında ağırlıklandırılarak katsayılarının belirlenmesi ve her bir homojen risk bölgesinin toplam risk puanının ortaya konulmasını içerir. Tablo 3'te tehlikelerin ağırlıklandırılarak, alt göstergelerin etkileri bağlamında puanlarının yapıldığı temel risk matrisi görülmektedir.

Tablo 3. Örnek Çok Ölçütlü Ağırlıklandırma/Puanlama Tablosu (Stüdyo kapsamında öğrenciler tarafından üretilmiştir.)

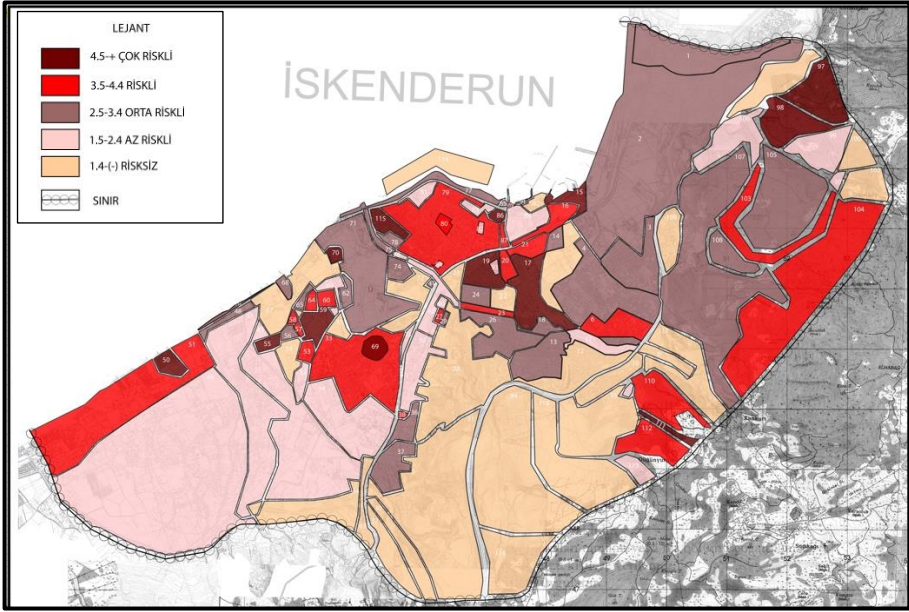
Afet (Ağırlık)	Faktör	Alt Göstergeler	Riski Etkileme Düzeyi	Risk Puanı	Afet (Ağırlık)	Faktör	Alt Göstergeler	Riski Etkileme Düzeyi	Risk Puanı	
DEPREM (%50)	Diri Faya Yakınlık	0-4,9 km	Çok yüksek	10	İNSAN ELİYLE YARATILAN RİSKLER (%15)	Kimyasal Kazalar	Liman	Çok Yüksek	10	
		5-6,9 km	Yüksek	8			Akarakit	Yüksek	8	
		7-9,9 km	Orta	6			Sanayi	Yüksek	8	
		10km+	Düşük	4			Yanıcı Madde	Çok Yüksek	10	
		0-4,9 km	Yüksek	8			Patlayıcı Madde	Yüksek	8	
	Kuarter Faya Yakınlık	5-9,9 km	Orta	6		Sanayi Kazaları	Hammedde	Orta	6	
		10-19,9 km	Düşük	4			Yangın	Yüksek	8	
		20 km +	Çok Düşük	2			Gaz Salımı	Orta	6	
		Toprak Yapısı	Alüvyon	Çok yüksek		10	Patlama	Orta	6	
			Orta Miyosen	Düşük		4	Kentsel Boşluklar	Toplanma Alanının Yokluğu	Çok Yüksek	10
	Paleosen		Düşük	4		Dolgu Alanları		Çok Yüksek	10	
	Ofiyolitik Seri		Çok Düşük	2		Zeminle İlişkili Sorunlar	Sıvılaşma Riskli Alanda Yapılaşma	Çok Yüksek	10	
	Üst Maestrichtiyen		Çok Düşük	2			Sokak Yapısı	Dar ve Çıkamaz Sokakların Yoğunluğu	Çok Yüksek	10
	0-5 yıl	Düşük	4	Sağlık		Çok Yüksek		10		
	5 yıl 1 ay -10 yıl	Orta	6	Eğitim		Yüksek		8		
	10 yıl 1 ay- 20 yıl	Yüksek	8	Dini Tesis		Orta		6		
	20 yıl üstü	Çok Yüksek	10	Otopark		Orta		6		
	Kat Yüksekliği	1-3 kat	Düşük	4		Anaokulu	Orta	6		
		4-6 kat	Orta	6		HEYELAN (%10)	Mevsim Yağışları	İlkbahar (168 mm)	Yüksek	8
		7-12 kat	Yüksek	8				Yaz (66,3 mm)	Düşük	4
		13+ kat	Çok Yüksek	10				Sonbahar	Orta	6
		60 kişi/ha ve altı	Çok Düşük	2				Kış (147,8 mm)	Orta	6
	61 -150 k/ha	Düşük	4	%0-2				Düşük	4	
	Nüfus Yoğunluğu	151- 400 k/ha	Orta	6			%3-5	Düşük	4	
401-800 k/ha		Yüksek	8	%6-10	Orta		6			
801k/ha +		Çok Yüksek	10	Toprak Yapısı	Alüvyon		Çok yüksek	10		
Alüvyon		Çok yüksek	10		Ofiyolitik Seri		Çok yüksek	10		
Orta Miyosen		Orta	6		Üst Maestrichtiyen		Çok yüksek	10		
Paleosen	Orta	6	Orta Miyosen		Yüksek	8				
Ofiyolitik Seri	Düşük	4	Paleosen		Orta	6				
Bitki Örtüsü	Üst Maestrichtiyen	Düşük	4	Zemin Yapısı	Gevşek Zemin	Yüksek	8			
	Maki	Yüksek	8		Sıkı Zemin	Orta	6			
	Orman	Düşük	4		Orman Alanı (yoğunluk)	Sıkı Ormanlar	Çok Yüksek	10		
	İlkbahar (168 mm)	Yüksek	8	Orta Sıklıkta		Yüksek	8			
	Yaz (66,3 mm)	Düşük	4	Sevrek		Düşük	4			
Sonbahar	Orta	6	Mevsim Yağışları	İlkbahar (168 mm)		Orta	6			
Kış (147,8 mm)	Orta	6		Yaz (66,3 mm)		Çok Yüksek	10			
0-100 m	Çok Yüksek	10		Sonbahar	Yüksek	8				
101-200 m	Yüksek	8		Kış (147,8 mm)	Düşük	4				
201-300 m	Orta	6		Yanıcı Bölge	Akarakit İstasyonu	Çok Yüksek	10			
301 m +	Düşük	4	Çöp Deponu Alanı		Yüksek	8				
%0-2	Orta	6	Yanıcı Kimyasal Varlığı		Yüksek	8				
Eğim	%3-5	Çok	10	Yoğun Alan	Yoğun Alan	Çok Yüksek	10			
	%6-10	Düşük	4		Yapı Yoğunluğu	Düşük Yoğunluklu Alan	Düşük	4		
	SEL VE TAŞKIN (%15)	Dere Yatağına Yakınlık	İlkbahar (168 mm)	Yüksek		8	Rüzgâr	Hâkim Rüzgâr Etkisinde	Çok Yüksek	10
			Yaz (66,3 mm)	Düşük	4	Boş Alan		Çok Düşük	2	
			Sonbahar	Orta	6	Yapı Yoğunluğu	Düşük Yoğunluklu Alan	Düşük	4	
Kış (147,8 mm)			Orta	6	Boş Alan		Çok Düşük	2		
0-100 m			Çok Yüksek	10	Rüzgâr		Hâkim Rüzgâr Etkisinde	Çok Yüksek	10	
101-200 m	Yüksek	8	Boş Alan	Çok Düşük		2				
201-300 m	Orta	6	Eğim	%0-2	Orta	6				
301 m +	Düşük	4		%3-5	Çok	10				
SEL VE TAŞKIN (%15)	Dere Yatağına Yakınlık	%6-10	Düşük	4	%6-10	Düşük	4			

Şehir planlama gibi çok yönlü çalışmanın temeli olan analiz aşamalarında bu gibi teknikler sıklıkla kullanılsa da ağırlıkların nasıl belirleneceği

oldukça tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir (Elker, 1997). Planlama sürecinde ağırlıklara kesin değer verme konusunda karar vericilerden ve ilgili alan uzmanlarından görüş alarak değerlendirme yapmak en doğrusu olsa da stüdyo çalışması kapsamında öğrenciler farklı risklere karşı önceliklerini senaryoları bağlamında değerlendirmek ve bu bağlamda ağırlıklandırma ve puanlama yapmak konusunda serbest bırakılmışlardır (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**). Böylece senaryolar bağlamında değişebilen bakış açılarının ve önceliklerin böylesi bir risk analizine etkilerini ölçmek, farklı puanlama ve ağırlıklandırmalar ile yöntemi test etmek de mümkün olmuştur. Çalışma sonucunda kentin en riskli bölgelerinin belirlenmesinde önemli bir değişiklik olmasa da kentin birçok bölgesi için risk tanımlarının nasıl değişebildiği de görülebilmektedir. Çalışma bu durumun müdahale önceliklerini nasıl değiştirdiğini göstermesi açısından önemli bir pratik sağlamıştır.

Sonuçların karşılaştırılabilir olması için parametrelerin ortak bir ölçekte standardizasyonu yapılmaktadır. Çok ölçütlü değerlendirme yönteminde doğrusal standardizasyon teknikleri arasından en sık başvurulan yöntem olan "ağırlıklı toplama tekniği" (Janssen, 1992) yöntemi kullanılmıştır. Planlama eğitimi almış kişilerce kolaylıkla uygulanabilen bu yöntem; aynı zamanda açık ve anlaşılır yapısı sayesinde karar vericilerle iletişimde de kolaylıkla kullanılabilir. Katsayılar ile ifade edilen ağırlıklar için katsayıların toplamı 1'e veya 100'e eşitlenmektedir ($0.20+0.35+0.15+0.30=1.00$ gibi) (Elker, 1997). Tablo 3'te sunulan örnek çalışmada tehlikeler ağırlıkları toplamı 100 olacak şekilde ağırlıklandırılmış; deprem tehlikesinin ağırlığı 50 iken heyelan ve yangın tehlikelerine 10'ar puan verilmiştir. Deprem riskinin analizi için belirlenen alt göstergelerden fay hattına yakınlık göstergesine göre fay hattından uzaklaştıkça risk azaldığı için, risk puanı da düşürülmüştür. Fay hattına 5km'den daha yakın bölgenin risk puanı 10 iken, 10km'nin üstü düşük riskli alan olarak düşülmüş ve 4 puan verilmiştir.

Riske dayalı analizin yapılabilmesi için çakıştırılan risklerin incelenerek aynı risk değerlerine sahip en küçük homojen risk bölgelerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Yapılan çalışmalarla İskenderun kentsel yerleşimi içerisinde senaryolar bağlamında değişen öncelikler çerçevesinde 100 ile 350 arasında farklı homojen risk bölgesi belirlenmiştir (Şekil 7). Böylece bu analiz ile birbirinden önemli biçimde farklılaşan yüzü aşkın alt bölge ortaya çıkarılabilmektedir. Şekil 7'de 112 homojen risk bölgesinin tanımlandığı bir risk analizi görülmektedir.

Şekil 7. Homojen Risk Bölgelerinin Belirlenmesine Dair Örnek Çalışma (bölgelerin ham hali elde bulunmadığı için puanlandırılmış ve kategorilendirilmiş hali sunulmaktadır. [Stüdyo kapsamında Deprem Sonrası_Karbon Nötr Senaryo grubu tarafından üretilmiştir. 112 risk bölgesi])

Böylece elde edilen homojen risk bölgelerindeki risklerin değerlendirilmesi için belirlenen bu ağırlıklar bağlamında her bir bölgenin toplam risk puanı hesaplanmıştır. Bu amaçla Microsoft Excel Programı kullanılarak, en soldaki sütuna risk bölgesinin kodu yazılmış ve sağdaki sütunlarda her bir risk bölgesinde bulunan riskler puanları ile birlikte işlenmiştir. Bu tablo yardımı ile her risk bölgesinin her risk kategorisi için risk puanı hesaplanmış, daha sonra bu puan ilgili risk kategorisinin önceden belirlenen etki yüzdesi ile çarpılmıştır. Her tehlike kategorisi için ayrı ayrı hesaplanan bu risk puanlarının toplanması ile tüm homojen risk bölgeleri için tek tek toplam risk puanı hesaplanmıştır. Bu bölgeler ortaya çıkan puanlara göre risksiz, az riskli, riskli, orta riskli ve çok riskli olmak üzere farklı kategorilere ayrılmışlardır. Risk haritası üzerinde bölge kodu yazan homojen risk bölgeleri toplam risk puanlarına uygun olduğu aralığın rengine boyanmıştır. Böylece Risk Haritaları risk düzeylerine göre öncelikli müdahale alanlarını ortaya koyarken; her bir bölgeye ait olan riskler ise Risk Matrisi üzerinden ilgili bölgenin kodu ile takip edilebilmektedir.

Böylece hem risk bölgeleri arasında öncelikli müdahale alanları seçilebil-
mekte hem de tasarlanacak müdahalelerin hangi risk bileşenlerini hedef-
lemesi gerektiği açık bir şekilde ortaya konulabilmektedir.

Her bir senaryo grubu tarafından üretilen 16 farklı Risk Haritası (Şekil 8) kullanılarak kent içinde öncelikli müdahale gerektiren alanları görebil-
mek, her bir alana ait özgün riskleri okuyabilmek ve bu sayede farklılaşan
müdahale biçimlerini tasarlayabilmek mümkün olmuştur. Örneğin, kent
merkezindeki en büyük sorunun sadece sınılaşma değil; yoğun konut
stoku, bitişik nizam yapılaşma, erişim kısıtları hatta bazı bölgelerde taşkın
riski ve patlayıcı maddelere yakınlık gibi çeşitlilikler gösterdiği ortaya çık-
mıştır (Şekil 9).

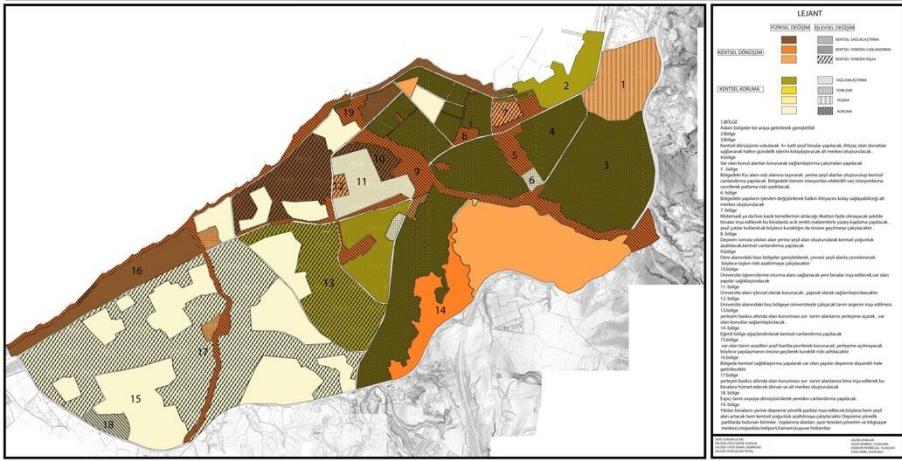
Makalede verilen Risk Analizi/Risk Haritası örneklerinde (Şekil 7, 8, 10
ve 11'de) görüldüğü gibi bu analiz ile sıklıkla kullanılan yerleşilebilirlik
analizlerinin çok ötesine geçilebilmiş; mevcut kent lekeleri ve olası gelişme
bölgelerini de kapsayacak şekilde tüm planlama alanı, ele alınan tüm afet
tehlikeleri ve zarar görebilirliği/maruziyeti belirleyen koşullar açısından
analiz edilebilmiştir.

Şekil 8. Örnek Risk Haritası (106 homojen risk bölgesi toplam risk puanlarına göre risk düzeyleri belirlenerek gruplandırılmış ve buna göre renklendirilmiştir. Farklı risk düzeyine giren alt bölgeler hakkındaki bilgiye numaraları ile risk matrisinden ulaşılmaktadır [Stüdyo kapsamında Yaşanabilir Kent senaryo grubu tarafından üretilmiştir.]

Risk analizinin tamamlanarak Risk Haritalarının ortaya konmasından sonra, farklı risk gruplarına göre müdahale araç ve yöntemleri belirlenmiştir (Şekil 9). Müdahaleler temelde fiziksel yapıya ve işleve müdahale

olarak ikiye ayrılmış; daha sonra belirlenen bu müdahale biçimleri korama ve yeniden inşa bağlamında tekrar değerlendirilmiştir. Ayrıca müdahale tasarımı aşamasında ortaya konan homojen risk bölgelerinin yönlendirdiği müdahalelerin ötesinde her çalışma grubundan her afet için kentsel düzeyde en az 3 eylemin belirlenmesi istenmiştir (örneğin tahliye yollarının planlanması, toplanma ve rezerv alanlarının belirlenmesi ve tasarımı, hastane/itfaiye gibi kritik kamu yapılarının yer seçimi ve organizasyonu vb.). Bununla birlikte risk oranları bağlamında öncelikli müdahale alanları belirlenerek eylem planları için etaplama yapılmıştır. Ancak çalışmanın bu aşaması makalenin kapsamı dışında kaldığı için detaylandırılmamıştır.

Şekil 9. Örnek Müdahale ve Eylem Paftası (Stüdyo kapsamında Karbon-Nötr Kent senaryo grubu tarafından üretilmiştir.)

Tüm bu analizler tamamlandıktan sonra her grup mevcut arazi bilgisini ve işlevlerini, üst ölçek planlama kararlarını da sürece dahil ederek, 1/5000 ölçekli kentsel gelişme planlarını hazırlamıştır. 1/5000 ölçekli planlar 2050 yılı projeksiyon nüfusuna göre hazırlanmıştır. Ancak öğrenciler Planlama Stüdyosu-V kapsamında belirledikleri nüfus projeksiyonlarını kullanmamış; afet risklerine göre nüfus projeksiyonlarını ve hedeflerini yeniden değerlendirmişlerdir. Çoklu risklere maruziyet olasılığının yoğun olduğu İskenderun yerleşkesi için yapılan nüfus projeksiyonlarındaki bilinçli azaltma ve kentsel alanda yoğunluk azaltımı özellikle dikkat çeken ortak kararlar arasındadır. Bu makalenin bağlamı afet risk analizine iliş-

kin önerilen yöntemin uygulanabilirliğinin kent planlama eğitimi süreçlerinde test edilmesi olduğu için plan kararları burada tartışılmayacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki senaryo gruplarınca yapılan 1/5000 ölçekli planlardan sonra her öğrenci bireysel olarak 1/1000 ölçekli kentsel tasarım projesi üretmiştir. Bu projeler ile senaryo öncelikleri bağlamında kentsel gelişim için önemli olan alanlarda afet duyarlı tasarım çalışmaları yapmışlardır. Böylece her bir öğrenci hem çoklu risklere karşı duyarlı hem de üst ölçek plan kararlarıyla uyumlu kentsel tasarım projeleri üretme pratiği elde edebilmiştir.

Önerilen Risk Analizi Yönteminin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Makalenin amacı ve kapsamı stüdyo çalışmasında üretilen tüm projelerin detaylı bir sunumunun yapılması açısından uygun ve yeterli değildir. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde stüdyo çalışması kapsamında üretilen 16 projenin birlikte değerlendirilebilmesi, ele alınan tüm tehlike ve ilgili faktörlerin nasıl değerlendirmeye katıldığının anlaşılabilmesi amacıyla tüm risk matrisleri bir metin analizi sürecine sokulmuş ve farklı gelişme senaryoları ile test edilen yöntemle ilişkin sonuçlar karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmeye çalışılmıştır. Tablo 5'te Stüdyo-VI kapsamında 8 farklı senaryo ile çalışan toplam 16 farklı grubun sakınım ve müdahale planları üretmek üzere belirledikleri afet tehlikelerinin ağırlık dağılımı ayrıntılı bir biçimde gösterilmiştir. Bütün senaryo gruplarının yaptığı ağırlıklandırmanın ortalamasına göre, deprem yüzde 34 ile en fazla risk oluşturan afet olarak tanımlanırken, hortum (%9), tsunami (%11) ve kuraklık (%12) en az etkiye sahip doğal afetlerdir. Depremi sırasıyla yüzde 19 ile yangınlar, yüzde 16 ile sel ve taşkınlar ve yüzde 14 ile heyelan takip etmiştir. Diğer yandan, insan kaynaklı tehlikelerin etkisi ortalama yüzde 8 civarındadır.

Afet tehlikelerinin İskenderun İlçesine olası etkilerini değerlendiren senaryo grupları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi öğrenciler senaryoları bağlamında ağırlıklandırma ve puanlandırma konusunda serbest bırakılmışlardır. Stüdyo dersi kapsamında tüm gruplardan söz konusu puanlamaları neden ve nasıl yaptıklarını anlatmaları istenmiş ve verilen kritikler bağlamında puanlar birçok kez revize edilmiştir. Öğrenciler puanlamaları yaparken birçok farklı bilimsel kaynaktan yararlanmış olsa da her bir senaryo grubu yine senaryolarına

ilişkin yaptıkları okumalar bağlamında farklılaşan önceliklerine göre bu bilgileri yorumlamışlardır. Bu sürecin sonunda, örneğin, deprem sonrası çalışan karbon-nötr kent senaryo grubu karbon salınımını en aza indirmek ve çevre kalitesini artırmak için yüzde 45 ağırlıkla yangınlara en yüksek puanı verirken; sakinim planı yapan koridor kent ve deprem sonrası lojistik kent senaryo grupları aynı afete yüzde 8'lik bir ağırlık vermiştir. Benzer farklılıklar diğer riskler için de geçerlidir. Deprem sonrası lojistik kent grubu, depremlerin ulaşım, iletişim ve üretim altyapıları üzerindeki yıkıcı etkilerinden ötürü depremlere ilişkin risklere yüzde 52 gibi yüksek bir ağırlık verirken; karbon nötr senaryo grubu aynı afetin yaratacağı risklere yüzde 20 civarında bir ağırlık vermiştir. Tam tersi, karbon-nötr grubu sel ve taşkınlar ile heyelan risklerinin senaryolarına etkisini düşürerek bu riskleri yalnızca yüzde 6,25 gibi küçük bir değer ile ağırlıklandırırken; eko-turizm, lojistik ve enerji kent senaryo grupları taşkın ve selin daha yüksek düzeyde bir etkiye sahip olduğunu varsayarak bu riskleri yüzde 20 dolaylarında; sınır kent ve eko-turizm kent grupları ise heyelanı yüzde 25 gibi yüksek bir değerle ağırlıklandırmıştır. Birçok grup kuraklığın etkisini yok sayarken, bu riske yüzde 25 ile en yüksek değeri deprem öncesi karbon-nötr grubu vermiştir. Deprem sonrası koridor ve lojistik kent senaryo grupları ise kuraklığın toplam risklere katkısının yüzde 6 civarında olabileceğini varsaymıştır.

Tablo 3. Senaryo Gruplarına Göre Risklerin Ağırlık Dağılımı (%)

Afet Grubu	Afetler	Eko-Kent		Eko-Turizm		Karbon-Nötr		Koridor Kent		Lojistik Kent		Sınır Kent		Yaşanabilir Kent		Enerji Kenti		Ortalama
		S	M	S	M	S	M	S	M	S	M	S	M	S	M	S	M	
Doğal Afetler	Yangın	-	-	15	25	30	45	8	11	12	8	20	20	10	10	25	25	19
	Kuraklık	-	-	10	-	25	12,5	11	6	10	6	-	-	-	-	-	-	12
	Deprem	-	-	30	35	20	25	28	22	25	52	40	40	50	50	30	30	34
	Sel-Taşkın	-	-	20	20	15	6,25	17	13	9	20	15	15	15	15	20	20	16
	Heyelan	-	-	25	10	10	6,25	12	11	16	14	25	25	10	10	10	10	14
	Hortum	-	-	-	-	-	5	6	7	6	-	-	-	-	-	15	15	9
İnsan Kaynaklı Riskler	Tsunami	-	-	-	-	-	-	7	-	14	-	-	-	-	-	-	-	11
	Kimyasal Yangın	-	-	-	-	10	-	7	9	8	-	-	-	15	15	-	-	11
İnsan Kaynaklı Riskler	Patlama	-	-	-	-	-	-	3	9	-	-	-	-	-	-	-	-	6
	Trafik Kazaları	-	-	-	-	-	-	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	7
	Ekonomik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam		-	-	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Not: **S** Sakinim Planı yapan grupları; **M** ise Deprem Sonrası müdahale ve yeniden inşaa sürecini tasarlayan grupları ifade etmektedir.

Diğer taraftan, insan kaynaklı riskleri dikkate alan senaryo grubu oldukça azdır. Kimyasal yangınları önemli bir risk etkeni olarak tanımlayan eko-turizm, koridor, lojistik ve yaşanabilir kent senaryo grupları bu riski ortalama yüzde 11 ile ağırlıklandırmışlardır. Fakat, sakinim planı yapan

Koridor-Kent senaryo grubu patlamayı yüzde 3 ve kazaları yüzde 1 ile ağırlıklandırırken; aynı senaryoyu deprem sonrasında çalışan grup, patlamaları yüzde 9 ve trafik kazalarını ise yüzde 12 gibi kayda değer bir oran ile ağırlıklandırmıştır. Ne yazık ki, ekonomik anlamda oluşabilecek riskler haritalandırılmadığı için analize dahil edilmemiş; ancak analiz değerlendirme sürecinde yoğun bir biçimde tartışılmıştır.

Aşağıda bütün senaryo gruplarının farklı afetler için kullandıkları faktörlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Tablo 6 ve Tablo 7'de görüldüğü gibi afetlerin daha yüksek tahribata sahip olmasında etkili olan faktörler on ayrı kategoride değerlendirilmiştir.

Tablo 6'da özetlenen nicel içerik analizi sonuçlarına göre, sakinim planlaması yapan senaryo grupları arasında en sık tekrarlanan zarar görülebilirliği/maruziyeti gösteren kategoriler Kentsel Yapılı Çevre ve İklimsel Faktörler'dir. Kentsel Yapılı Çevre kategorisinde yer alan yapı yoğunluğu, imar baskısı, kontrolsüz kentleşme, yapı kalitesi vb. kırılabilirliği arttıran faktörlere ek olarak yapı yaşı, yapı yüksekliği, açık kamusal alan ve toplanma alanı eksikliği gibi hem kırılabilirliği hem de maruziyeti arttıran faktörler afet risklerinin yüksek olmasında etkili olmaktadır. İklimsel Faktörler arasında ise yağış miktarı, rüzgâr şiddeti ve yönü en etkili faktörler olarak tanımlanırken; bunları kuraklık, ortalama hava sıcaklığı, hava kirliliği, basınç alanları ve iklim değişikliği faktörleri takip etmiştir.

Yanıcı/Patlayıcı Madde, Zemin Jeolojisi (Toprak Türü ve Sınıfı), Hidrolojik Yapı, Doğal Bitki Örtüsü, Altyapı, Eğim/Bakı, Deprem ve İnsan Yapımı Tehlikeler sırasıyla en yüksek söylem sıklığına sahip diğer kategorilerdir. Yanıcı/Patlayıcı Madde kategorisinde tehlikeli madde üretim tesisleri (rafine, sanayi tesisleri), akaryakıt istasyonları ve liman, afet risklerinin artmasında en yüksek etkiye sahip faktörler olarak tanımlanmıştır. Zemin sıvılaşması, alüvyal topraklar ve jeolojik yapı ile ilgili diğer faktörler Zemin Jeolojisinde öne çıkan etkili faktörlerken; dolgu alanları, akarsu ve bataklık alanları ise Hidrolojik Yapı kategorisindeki en yüksek söylem sıklığına sahip faktörlerdir. Orman alan miktarı, bitki örtüsü, erişilebilirlik, eğim ve fay hatları geriye kalan kategorilerde öne çıkan ve en yüksek söylem sıklığına sahip diğer önemli faktörlerdir.

Tablo 4. Sakınım Planlaması Yapan Grupların Tanımladığı Etki Faktörlerinin Nisel İçerik Analizi Sonuçları

Kentsel Yapı Çevre	Doğal Bitki Örtüsü-Orman Varlığı		Altyapı		Zemin Jeolojisi		Yanıcı/Patlayıcı Madde Tehlikesi		Hidrolojik Yapı		Eğim/Bakı		Deprem		İklimsel Faktörler		İnsan Yapımı Riskler			
	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S		
Yapı Yoğunluğu	11		Orman Alan Miktarı	7	Erişilebilirlik / Ulaşım Yolu Genişliği	5	Sonuçlama/Yol Ağı Su Servisi	9	Tehlikeli Madde Üretim Tesisleri (Rafine, Sanayi Tesisleri)	10	Değir Alınlar	7	Eğim	10	Fay Hatları	6	Yağış Miktarı	13	Deprem Ekonomisi Üzerindeki Etkisi	1
İmar Baskısı	6		Bitki Örtüsü	5	Altyapı	4	Taşkın Suatları ve Tırtları (Aküvyal Topraklar)	7	Akaryakıt İstasyonları	6	Akarsu Miktarı	3	Heyelan Alanları	2			Rüzgâr Şiddeti ve Yönü		9	
Kentleşme	5		Ağaç Türü/Varlığı	3	Kanalizasyon Kanalı	3	Jeolojik Yapı	4	Liman	4	Bütünlük Alanı	3	Baki Analizi	1			Karlılık		3	
Yapı Kalitesi	4		Tarım	2	Sağlık	1			Yüksek Gerilim Hatları	1	Teknik Alan	3					Ormanlara Hasar Etkiliği Değerlendirme		3	
Kat Yüksekliği	3				Eğitim	1			Tenbe	1	Demaj	1					Hava Kirliliği		3	
Yapı Yaşı	2								Akifer Alanları	1							Buzlanma Alanları			
Açık Kamusal Alanlar	1								Buz İstasyonları	0							Büyük Depremler		1	
Toplanma Alanları	1																			
Toplam Söylem Sayısı	33		17		14		20		23		17		13		6		33		1	
Toplam Frekansa	384		56		79		113		150	0	56		73		34		384		06	

Not: F= Faktörler; S= Söylem Sayısı; Toplam Söylem Sayısı: 177

Deprem sonrası müdahale planı yapan gruplara ait sonuçlar (Tablo 7) incelendiğinde ise, sakınım planı yapan gruplardan farklı olarak daha yüksek sayıda ve sıklıkta risk faktörleri kullandıkları görülmektedir. Ancak önceki dönemle benzer şekilde, Kentsel Yapılı Çevre kategorisi en yüksek söylem sıklığına sahip kategoriyken; farklı olarak, onu Zemin Jeolojisi ve Yanıcı/Patlayıcı Madde kategorileri takip etmiştir.

Yapı yoğunluğu ve imar baskısı, Kentsel Yapılı Çevre kategorisinde en yüksek söylem sıklığına sahip faktörlerken; alüvyal topraklar ve sıvılaşma Zemin Jeolojisinde, tehlikeli madde üretim tesisleri (rafine, sanayi tesisleri) ise Yanıcı/Patlayıcı Madde kategorisinde en etkili faktörler olarak belirlenmiştir. Toplanma alanları, yapı kalitesi, yapı yaşı ve yüksekliği, kontrolsüz kentleşme, jeolojik yapı, akaryakıt istasyonları, liman ve yüksek gerilim hatları bu üç kategoride öne çıkan diğer faktörlerdir. Bu üç kategoriden sonraki en yüksek frekansa sahip kategoriler olan Hidrolojik Yapı'da ve İklimsel Faktörler 'de ise; öne çıkan faktörler dolgu alanı, bataklık alanı, taşkın alanı, akarsu miktarı, yağış miktarı ve rüzgâr şiddeti ve yönü olarak sıralanabilir.

Doğal Bitki Örtüsü, Altyapı, Eğim/Bakı ve Deprem kategorileri, sakınım planları yapan gruplara nispeten daha düşük söylem frekanslarına sahip olsa da bu kategorileri oluşturan bazı faktörler risklerin önemli belirleyicileri olarak öne çıkmaktadır. Sırasıyla, orman alan miktarı, ağaç türü, erişilebilirlik, eğim ve fay hatları, afet risklerini tetikleyici önemli etki faktörleri olarak tanımlanmışlardır. Deprem öncesi gruplardan farklı olarak, deprem sonrası çalışan senaryo grupları İnsan Yapımı Risklerin de afet sonuçlarının daha ağır olmasında kritik bir öneme sahip olduğunun altını çizmişlerdir.

Tablo 5. Deprem Sonrası Planlama Yapan Grupların Tanımladığı Etki Faktörlerinin Nicel İçerik Analizi Sonuçları

Kentel Yapı Çevre	Doğal Riski Örtünme-Orman Varlığı			Altyapı			Zemlin Jeolojisi			Vançe/Patlaves Madde Tesitleri			Hidrolojik Yapı			Eğilim/Baki			Deprem			İklimsel Faktörler			İnsan Yapımı Riskler				
	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S			
Açık Kentel Alanlar	3		Ağaç (Yat) Varlığı	4		Altyapı	3		Toprak Sınatma ve Tünel/Altyapı Toprakları	10		Akarsu İnyonları	7		Akarsu Mikrom	0		Eğim	10		Fay Hatları	0		Kuvvetli	2		Depresyon Ekonomik Etkilerdeki Etkiler	0	
Toplam Alanlar	5		Biki Orman	1		Çöpçülük (Çamaş) Yat Gamağı	8		Jeolojik Yapı	11		Liman	0		Batık Alan	0			0			0		Ormanlara Etkiler	1			0	
Kat Yüksekliği	2		Orman Alan Mikrom	7		Karşılıklı Kanun	3		Sivriye Tüneli/Yat Alan (Kuvvet, Sıvı Yutulması)	13		Teknikli Madde Çamaş Tesitleri (Kuvvet, Sıvı Yutulması)	14		Değir Alanlar	0			0			0		Elverişli İklim ve Yıkım	14			0	
Yapı Kalitesi	4		Tarım	0		Suğuk	0			0		Yüksek Güçlüme Hatları	4		Taşın Alan	0			0			0		Yıkım Mikrom	11			0	
Yapı Yayı	2			0		Eğilim	0			0		Bat İnyonları	2		Diğer Yangında Yapılma	2			0			0		Hava Kirliliği	2			0	
Yapı Yüksekliği	14			0			0		Tünel	1			1		Deniz Sıvıması	1			0			0		Batık Alanlar	1			0	
İmar Baskısı	0			0			0		Akarsu Alanlar	1			1		Hervey Alanlar	1			0			0		Bilin Değeri	0			0	
Kentleşme	2			0			0			0			0		Deniz	0			0			0			0			0	
Diğer Adres	1			0			0			0			0			0			0			0			0			0	
İmarat Yapılar	2			0			0			0			0			0			0			0			0			0	
Toplam Söylen Sayısı	41		12	14		14	39		39	30		34	10		10	10		0	10		0	31		14	0		0	0	
Toplam Etki Sayısı	174		30	30		163	163		163	124		124	67		67	33		33	33		33	124		124	33		33	33	

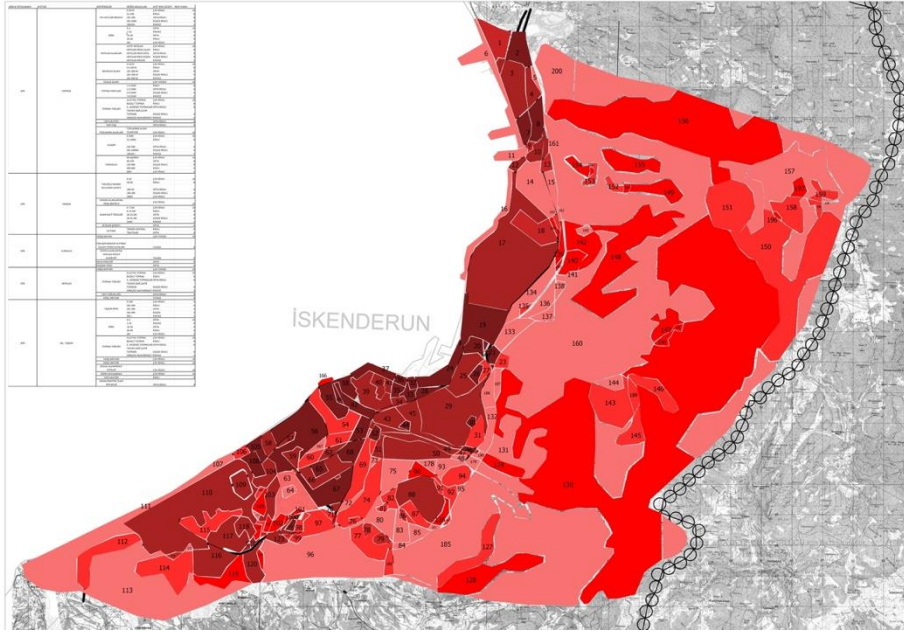
Not: F= Faktörler; S= Söylen Sayısı; Toplam Söylen Sayısı=240

İskenderun risk durumu hesaplanırken dikkate alınan afet tehlikeleri ve bu afetlerin büyüklüğünü tetikleyecek etki faktörleri (zarar görülebilirlik/maruziyet), yani göstergeler Tablo 8’de özetlenmiş ve her bir afet için kullanılan faktörlerin söylen sıklıklarına yer verilmiştir. Buna göre yangın riskinin kentin temel ekonomik yapısını belirleyen tesislerden kaynaklandığı; iklimsel ve doğal etmenlerin ise ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Deprem riski temelde jeolojik yapıya bağlı olarak artsa da yapı yoğunluğu, altyapı ve ulaşım fonksiyonları gibi kentsel mekâna dair özelliklerin olası bir afetin etkilerini arttırdığı tüm senaryo grupları tarafından kabul edilmektedir. Benzer şekilde kuraklık riskinin etkisini arttıran en önemli olgunun yine insan kaynaklı olduğu görülmektedir. Mevcut yağış miktarı kuraklık seviyesini etkileyen doğal bir etmen olarak kabul edilse de doğal alanların üzerindeki imar baskısı, kentsel işlevlerden kaynaklı hava kirliliği gibi etmenlerin afetin büyüklüğünü önemli ölçüde etkilediği ortaya konulmuştur. Diğer tüm afet olasılıklarının ve etkilerinin mevcut doğal etmenler kadar hatta çoğu zaman onlardan daha güçlü bir biçimde insan kaynaklı faaliyetler tarafından belirlendiği görülmektedir. Bu durum, afetleri önlemek, etkilerini azaltmak ve olası bir afete hazırlanmak için öncelikli olarak insan kaynaklı etkileri en aza indirecek politikaların üretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Tablo 6. Senaryo Grupları Tarafından Tanımlanan Tüm Afetler ve Etki Faktörleri (Göstergeler)

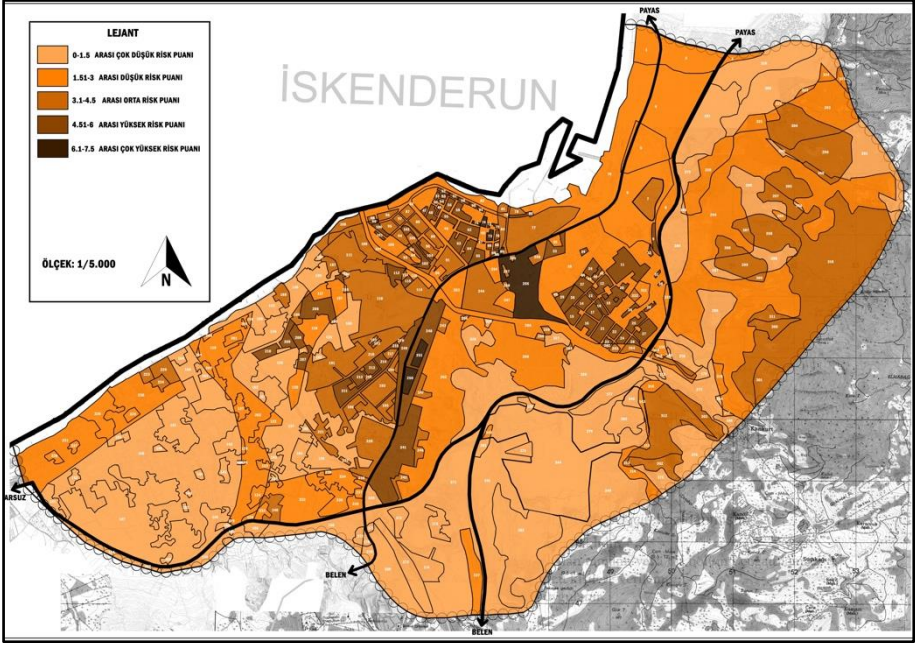
AFETLER													
YANGIN	KURAKLIK		DEPREM		SEL, TAŞKIN	HEYELAN	HORTUM		TSUNAMI				
Tehlikeli Madde Üretim Tesisleri (Rafine, Sanayi Tesisleri)	17	İmar Baskın	14	Jeolojik Yapı- Alüvyon Topraklar	17	Eğim	9	Jeolojik Yapı- Alüvyon Topraklar	11	Rüzgâr Şiddeti ve Yöni	4	Kasurğa	1
Rüzgâr Şiddeti ve Yöni	10	Yağış Miktarı	7	Yapı Hatlarına Uzaklık	12	Jeolojik Yapı- Alüvyon Topraklar	9	Eğim	11	Basınç Alanları	2	Zemin Kayması	1
Orman Alan Miktarı	9	Hava Kirliliği	5	Yapı Yoğunluğu	12	Yağış Miktarı	9	Yağış Miktarı	8				
Akaryakıt İstasyonları	9	Sıcaklık ve Yangınlar	5	Altyapı- Ulaşım	11	Dolgu Alanı	6	Sivilleşme	6				
Altyapı (Enerji Nakil Hatları, Ulaşım, İletişim)	8	Rüzgâr Şiddeti ve Yöni	4	Dolgu Alanı	10	Taşkın Alanı	6	Orman Alan Miktarı	3				
Ağaç Türü/Varlığı	6	Orman Alan Miktarı	3	Sivilleşme	9	Bataklık Alanı	5	Ağaç Türü/Varlığı	2				
Liman	4	Hidroloji	3	Üretim Zorlukları	8	Yapı Yoğunluğu	5	Yapı Yoğunluğu	2				
Kuraklık	3	Büki Ortaşı	2	Bataklık Alanı	7	Akarsu/Deriz	4	Akarsular	1				
Yapı Yoğunluğu	3	Eğim	1	Toplanma Alanı	6	Yapı Kalitesi	4	Taşkın	1				
Ortalama Hava Sıcaklığı Değişimi	2			Kat Yüksekliği	5	Sivilleşme	4	Kontrolsüz Kentleşme	1				
Terör	2			Kontrolsüz Kentleşme	5	Kontrolsüz Kentleşme	4						
Toprak Yapısı	2			Yapı Kalitesi	4	Rüzgâr Şiddeti ve Yöni	3						
Verleşim Yerne Yakınlık	1			Yapı Yapı	4	Ağaç Türü/Varlığı	3						
				Eğim	3	Dere Yatağı	2						
				Heyelan Alanları	3	Havza Büyüklüğü	2						
				Açık Yeşil Alan	2	Kuraklık	2						
				Taşkın Alanı	2	Altyapı	1						
				Liman	1								

Yapılan bu analiz ve değerlendirmeler ile İskenderun kentsel alanı için 8 farklı gelecek vizyonu çerçevesinde toplam 16 farklı risk analizi yapılmıştır. Bu 16 risk analizi temelde aynı riskleri ele almış, ancak risklerin etkisini belirleyen faktörler ile alt göstergeleri değişiklik ve çeşitlilik göstermiştir. Tablo 8, benzer bir çalışmada ele alınabilecek tehlikelerin ve zarar görülebilirlik ile maruziyeti etkileyebilecek faktörlerin çeşitliliğini göstermektedir. Her bir etki faktörünün alt bileşenlerinin de çeşitliliği düşünüldüğünde oldukça detaylı çalışmalar yapabilmeyen mümkün olduğu görülmektedir. Ancak herhangi bir risk analizi için ele alınabilecek tehlikeler ve etki faktörleri bunlarla da sınırlı değildir. Özellikle daha önce de belirtildiği üzere bu çalışmanın en önemli sınırlılığı olan sosyal ve ekonomik göstergelerin de görselleştirilerek analize dahil edilmesi, bu analiz sonrasında üretilecek plan kararlarının doğal ve fiziksel verilerin yanında toplumsal ve ekonomik verilerle de desteklenmesi gerekmektedir.

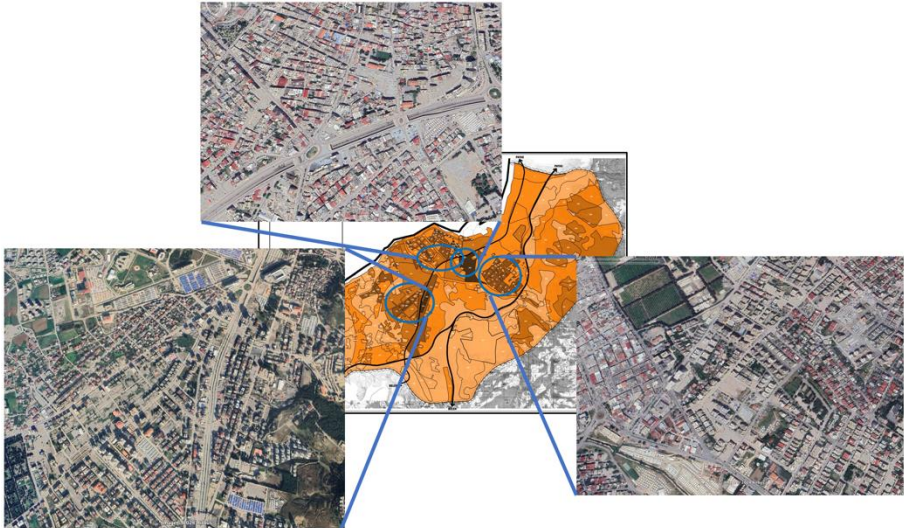

Şekil 10. Eko-Turizm Senaryosu, Sakınım Planı Risk Haritası (Senaryo Grubu 200 homojen risk bölgesi tanımlamıştır)

Bu analizler sonucunda tüm gruplar aynı riskler çerçevesinde İskenderun için farklılaşan 100'ün üzerinde homojen risk bölgesi tanımlamışlardır. Şekil 10 ve Şekil 11'de görüldüğü gibi (ayrıca bkz. Şekil 7 ve Şekil 8) aynı yerleşim aynı riskler çerçevesinde incelenmiş olmasına rağmen; analizin hassasiyeti ve gelecek öngörüsüne bağlı olarak değişen öncelikler riskin tanımını değiştirmekte ve sonuç olarak gruplar farklılaşan homojen risk bölgeleri tanımlamaktadırlar. Ancak yine aynı analizler göstermiştir ki; 16 farklı senaryo grubunun ürettiği 16 farklı Risk Haritası'nda en riskli bölgeler konusunda birbirine oldukça yakın sonuçlar elde edilmiştir.

Şekil 11. Karbon-Nötr Kent Senaryosu; Sakınım Planı Risk Haritası (Senaryo grubu yaptıkları analiz ile 347 homojen risk bölgesi tanımlamıştır)

Şekil 12. Karbon Nötr Senaryosu'nda Belirlenen Riskli Bölgeler ile Şubat Depremlerinde Yıkılan Yerlerin Karşılaştırmalı Gösterimi. (Google Maps, 5 Mayıs 2023 tarihli İskenderun Haritası)

Sonuç

Şubat 2023 depremleri ve sonrasında yaşananlar, ilgili tüm disiplinler gibi şehir planlama disiplini için de yeni bakış açılarının arandığı bir sürecin başlangıcı olmuştur. Risk sakınım ve yönetimi için planlama araçlarının önemi bir kez daha tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte kentsel mekânın üretimi konusundaki en büyük problemin, kentsel politika üretim süreçleri ile siyasetin iç içe olmasının yarattığı sorunlar olduğu da bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Bu aşamada karar verici ve uygulayıcı aktörlerin siyasetten mümkün olduğunca bağımsızlaşarak kentteki afet tehlikelerini ve etki güçlerini analiz ederek afet riskini fizik mekân için görünür kılacak, planlama ve kentsel politika geliştirme süreçlerinde kullanılacak, bilimsel olarak üretilmiş altlıklara ihtiyacımız olduğu ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, planlama eğitiminin hem afet öncesine hem afet sonrasına ilişkin kapsamlı bir bakışla yeniden ele alınması ve öğretim programının bu bakış açısıyla güncellenmesi yönündeki gereklilik bir kez daha anlaşılmıştır. Bu amaçla 3. sınıf stüdyosu kapsamında kent ölçeğinde afet riskleri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tehlikelere karşı etkilenebilirlik ve risk değerlendirmesine yönelik bir yöntem geliştirilmiş ve bu yöntem 16 farklı senaryo grubu tarafından test edilmiştir.

Afet öncesi ve sonrasında yapıları çevrenin tasarımına ilişkin farklı yaklaşımları benimseyen çalışmalarda ortak amaç, planlama ve mimarlık eğitimi alan öğrencilerin farkındalık edinmelerini sağlamaktır. Çalışmamızın da temel motivasyonunu oluşturan bu amaç doğrultusunda, stüdyo kapsamında afet öncesi ve afet sonrası olmak üzere iki farklı yaklaşımda ve çeşitli senaryolarda, İskenderun İlçesi'nin afet duyarlı bir anlayışla planlanmasına ilişkin analizler ve plan kararları üretilmiştir. Çalışma, aynı stüdyo kapsamında afet öncesinin ve afet sonrasında ayrı biçimlerde ele alınması sebebiyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Buna ek olarak, stüdyo kapsamında üretilen çoklu afet riski analizinin ve bu analizlere temellendirilen kentsel gelişme senaryolarının, planlama eğitimi için katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak, stüdyo kapsamında planlanan teknik gezinin gerçekleştirilememesi, çoklu afet riski analizlerinin önemli bir bileşeni olan sosyo-demografik verilerin çalışmaya dahil edilememesine yol açmıştır (yalnızca mahalle bazında nüfus yoğunluğu kullanılmıştır). Bu, çalışmanın en önemli sınırlılıklarından biri olmuştur. Yerinde erişim sağlanamadığı için yaş

grupları, dezavantajlı gruplar ve eğitim düzeyleri gibi toplumsal verilerin konut alt bölgeleri düzeyinde mekansal olarak değerlendirilmesi mümkün olmamıştır. Ancak çalışmada ayrıntılı bir şekilde anlatılan yöntem, sonraki araştırmalarda toplumsal faktörlerin zarar görebilirlik ve maruziyet analizlerine nasıl dahil edilebileceği konusunda değerli ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmalarda sosyo-ekonomik verilerin de risk analizlerine eklenmesi ile daha kapsamlı ve bütüncül risk analizlerinin yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Bu çalışmada özetlenen çoklu afetlerin risk analizinde kullanılan yöntem çerçevesinde tasarlanan “gösterge bazlı risk analizlerinin” planlama çalışmalarında sıklıkla kullanılan yerleşilebilirlik analizlerinin ötesinde, planlamaya konu olan kentsel yerleşmeler için farklı büyüklüklerdeki homojen bölgeler düzeyinde değişen müdahale politikaları/kararları üretme konusunda etkin ve verimli altlıklar sunabileceği görülmüştür. Önerilen analiz yöntemi ile hem mevcut kentsel alanı hem de olası kentsel gelişme alanlarını kapsayacak şekilde planlama alanının tümü için aynı riskleri taşıyan homojen risk bölgeleri tanımlanarak haritalandırılabilmiştir. Değerlendirmeye alınan tehlikeler, söz konusu tehlikelerin etki düzeyini belirleyen riski tanımlayan zarar görebilirlik ve maruziyet faktörlerinin çeşitliliği ve özellikle senaryo bağlamında değişen hassasiyetlere bağlı olarak ortaya çıkan homojen risk bölgelerinin sayısının değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda detaylı bir biçimde aktarılmaya çalışılan Çok-Ölçütlü Risk Analizi Yöntemi ile afet riskleri açısından üst üste gelen riskleri değerlendirerek ortak özelliklere sahip en küçük homojen risk bölgelerinin ortaya çıkarılması mekânsal anlamda hassas konumsal bilgiler sağlamıştır. Böylece acil müdahale alanları, konumları ve detaylı olarak önceliklerin tespit edilmiş olması afet risklerini doğru bir şekilde ele alan etkin afet risk yönetimi için büyük önem taşımaktadır. Lisans 3. sınıf stüdyo çalışması kapsamında test edilen ve bu çalışmada detaylı olarak sunulan risk analizi ve kentsel alt-bölgeleme sonuçları, analizde kullanılan ağırlıklı puanlandırmaların uzman görüşleri alınıp Analitik Hiyerarşi Sürecinin işletilmesiyle belirlenmesi halinde, önerilen yöntemin afet risk yönetimi için etkili bir araç olma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu yöntem ile farklı riskler mekânsal olarak bir arada tanımlanabilecek, risklerin tanımlanması üretilecek çözüm olasılıklarının tartışılabilmesini sağlayacaktır. Bu araç aynı zamanda şehir planlama disiplini ile karar vericiler arasındaki iletişimi sağlama konusunda da etkin bir araç olacaktır.

Şubat depremlerinde yaşanan kayıpların afet konusunda gerekli bilgilerin üretilmesi ve kentsel mekân üretim süreçlerinin bilgi temelli olarak yeniden kurgulanmasında önemli bir kırılma yaşatması beklenmektedir. Ancak burada özellikle belirtmek gerekir ki; afet sakınım ve risk yönetimi sadece kentsel düzeyde gerçekleştirilememektedir. Kentler ve bölgeler arası ilişkilerin de organize edildiği yerel ve merkezi yönetimin birlikte çalışacağı afet sakınım ve risk yönetim süreçleri kurgulanmalı, bu kurgu için gerekli şehir/bölge planlama altlık ve araçlarının neler olabileceğine yönelik düşünme pratikleri yapılmalıdır.

Extended Abstract

A Multi-Criteria Decision-Making Method for the Analysis of Multiple Disaster Risks: The Iskenderun Case Study

Defne Dursun¹⁴
ORCID: 0000-0003-4560-744X

Doğuşcan Öztaş¹⁵
ORCID: 0000-0003-0008-6804

İsmail Demirdađ¹⁶
ORCID: 0000-0002-6241-8547

Throughout history, disasters have had a corrosive and sometimes devastating impact on human life and the physical environment. A disaster is typically defined as an event that results in the loss of life and property, disrupting the normal functioning of society and necessitating external assistance due to the inability of affected communities to respond and adapt effectively. The negative consequences of the February 2023 earthquakes demonstrated the absence of policies and planning to avert or mitigate these consequences prior to the occurrence of the disaster. This process has demonstrated that the extent of the destructive impact of disasters as a natural phenomenon is largely a consequence of human actions. Furthermore, the majority of casualties and property damage resulting from disasters occur in urban areas. In this regard, the function of city planning in the prevention of disasters and the management of risk is of great importance. It is therefore recommended that urban planning practices in Turkey be reshaped with risk-oriented approaches.

Nevertheless, our experience has demonstrated that the prevailing decision-making processes and urban planning traditions are inadequate for effectively utilizing the discipline's sophisticated tools. The recent earthquakes have prompted the urban planning discipline to reflect on the most effective means of leveraging its capabilities. It has become evident that

¹⁴ Asst. Prof., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: defnedursun@gmail.com

¹⁵ Research Assistant, Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: doguscanoztas@gmail.com

¹⁶ Asst. Prof., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: idemirdag@atauni.edu.tr

there is a necessity for a scientifically substantiated foundation that illustrates the risks in a geographic context within urban environments, the extent of potential impact, and the severity of possible disasters. The intricate nature of the risks present in urban environments, coupled with the inherent challenges in their analysis, renders them, to some extent, imperceptible. As the risks, many of which are interrelated, lack clear definition, it is not feasible for urban planning authorities to implement measures to mitigate these risks, even those that are motivated to do so.

Prior to the February earthquakes, the third-year planning studio at Atatürk University's Department of Urban and Regional Planning conducted planning studies in Iskenderun and its surrounding region. Subsequently, the studio curriculum was redesigned with the objective of producing and testing a risk analysis model. The incorporation of risk analysis into the studio curriculum was undertaken with the objective of providing students with exposure to risk issues by identifying and analysing the risks facing the urban area of Iskenderun and the factors that could increase the impact levels of these risks. The objective is to create homogeneous risk zones that would make varying risks visible and intervenable by measuring them in physical space. In this study, a model has been developed that can analyse natural and man-made thresholds together in physical space for risk analysis.

Studio VI was designed as a continuation of Studio V, with students engaged in the same scenarios. This provided an appropriate setting for the assessment of comparable risks within the context of varying development priorities. Furthermore, from a novel standpoint, it was resolved to subdivide each scenario cohort into two. One subgroup was tasked with devising the pre-disaster process through the formulation of Disaster Preparedness Plans, while the other subgroup was charged with developing the post-disaster process through the creation of Risk Management Plans. Accordingly, the model was subjected to testing in accordance with evolving conceptual frameworks, resulting in the development of 16 discrete projects across eight scenarios.

This study presents an explanation of the "Multi-Criteria Risk Analysis Method," which was developed to evaluate the vulnerabilities and other potential risks at the city scale. The method is designed to assist planners and decision-makers in their decision-making processes by providing a comprehensive assessment of the risks faced by urban areas. Firstly, the

principal risks were identified within the framework of hazard, vulnerability, and exposure. While the specific risks may vary depending on the scenario, the main risks identified include earthquakes, floods, landslides, fires, and man-made risks. In the subsequent phase, each working group identified the factors that influence the risk in question (i.e., those that may increase or decrease the potential impact of the risk in the event of its occurrence) and the sub-indicators associated with these factors. The data utilized in this matrix were obtained through the digitization of information sourced from pertinent institutions and reports. A significant portion of the risk data was obtained from the Provincial Disaster Risk Reduction Plan (IRAP). Subsequently, the existing land use was updated as much as possible through the utilisation of satellite data obtained from Google Maps. Furthermore, satellite images and additional data (including information on destroyed and damaged buildings) published by NASA following the earthquakes constituted the primary source of post-disaster planning analysis.

In the context of the model developed for disaster-based multi-risk analysis, the aforementioned indicator-based analyses were integrated into a multi-criteria assessment method. The Risk Synthesis sheets were produced by overlaying the indicator-based risk maps at a scale of 1/5000 in a digital environment. The objective was to identify the smallest homogeneous risk regions/zones with the same risk scores that were present within the overlapped risks. Consequently, between 100 and 300 distinct, homogeneous risk zones/regions were delineated for the İskenderun urban settlement, contingent on evolving priorities across disparate scenarios. To evaluate the risks associated with these homogeneous risk regions, the risk factors are weighted based on sub-indicators to determine their coefficients and the overall risk score for each region. By employing this methodology, the risk score for each risk region/zone with homogeneous risks was calculated, allowing for the determination of the total risk..

By evaluating the shared risks within homogeneous risk zones, the smallest homogeneous regions with common characteristics have been identified, thereby providing spatially sensitive spatial information. It is therefore of great importance to determine the specific locations and priorities of emergency response areas in order to effectively manage the risks associated with disasters. The analysis, which was tested in the urban area of Iskenderun as part of Planning Studio VI, aimed to identify and

mitigate potential risks through the use of the "Multi-Criteria Risk Analysis Method" based on homogeneous risk zones. This approach can inform urban planning and development processes by providing insights into the actions that can be taken to address identified risks.

While the same settlement is examined within the same risk framework, the definition of risk may vary depending on the sensitivity of the analysis and future projections. Nevertheless, the results of the analyses indicate that despite the aforementioned differences, all 16 analyses yielded highly similar results with regard to the identification of the riskiest areas. It can thus be concluded that the implementation of a similar risk analysis, supported by expert opinions, will provide an effective basis for future disaster risk management.

Kaynakça/References

- Ba, R., Deng, Q., Liu, Y., Yang, R., & Zhang, H. (2021). Multi-hazard disaster scenario method and emergency management for urban resilience by integrating experiment–simulation–field data. *Journal of Safety Science and Resilience*, 2(2), 77-89.
- Balamir, M. (2007). Afet politikası, risk ve planlama. *TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, (s. 31-43). TMMOB Yayınları, Ankara. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/dea61eed4bceec5_ek.pdf
- Balamir, M. (2012). Afetlere İlişkin Planlama Etkinlikleri ve Sakınım Planlaması. M. Ersoy (der.). *Kentsel Planlama: Ansiklopedik Sözlük* içinde, Ninova Yayınları, İstanbul, p 2-6
- Balamir, M. (2018). *Afetler, risk yönetimi ve sakınım planlaması: Açıklamalı kavram ve terimler dizini*. Ankara: ŞPO Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Risk Azaltma Ofisi (UNISDR). (2009). *UNISDR Afet Risk Azaltma Terminolojisi*. Cenevre: Birleşmiş Milletler.
- Bull-Kamanga, L., Diagne, K., Lavell, A., Leon, E., Lerise, F., MacGregor, H., & Reid, H. (2003). From everyday hazards to disasters: The accumulation of risk in urban areas. *Environmental Urbanization*, 15(1), 193-204.
- Cho, S. E., Kim, S., & Won, S. (2015). *Integrating environmental hazard mitigation into Korea-Indonesia joint urban planning studio pedagogy*. Proceedings of the 8th Conf. Int. Forum Urban., doi:10.3390/ifou-D009.
- Christensen, P., & Worzala, E. (2010). Teaching sustainability: Applying studio pedagogy to develop an alternative post-hurricane solution using surplus shipping containers. *Journal of Sustainable Real Estate*, 2(1), 335–360.
- Elker, C. (1997). *Kent planlamada seçenek tasarlama ve çok ölçütlü değerlendirme*. Ankara: Gelişim ve Dizgi Yayıncılık.

- Food and Agriculture Organisation of the United Nations. (2008). *Disaster risk management systems analysis: A guide book*. Rome: FAO.
- German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development. (2004). *Risk analysis - a basis for disaster risk management* (Siebel Druck & Grafik) Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ). https://www.careemergencytoolkit.org/wpcontent/uploads/2017/03/34_9.pdf
- Global Initiative on Disaster Risk Management. (2023). *What is disaster risk management. global initiative on disaster risk management?* <https://www.gidrm.net/en/gidrm/what-is-drm>
- Hamilton, N. (2012). Post-disaster shelter: A studio-based response to emergency shelter in natural disaster zones. *Sustainable Futures: Architecture and Urbanism in the Global South*, 2730, 103-122.
- Janssen, R. (1992). *Multiobjective decision support for environmental management*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Kahraman, Z. T. (2016). Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye'de Örgütlenme. Z. T. Kahraman, & A. Altay (der.). *Bütünleşik Afet Yönetimi* içinde. İlkem Yayınları.
- Khorrām-Manesh, A., Lupesco, O., Friedl, T., Arnim, G., Kaptan, K., Djalali, A. R., Foletti, P. L., Ashkenazi, M., Arculeo, C., Fischer, P., Hreckovski, B., Komadina, R., Voigt, S., Carlström, E., & James, J. (2016). Education in disaster management: What do we offer and what do we need? Proposing a new global program. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 10(6), 854-873.
- Komendantova, N., Scolobig, A., Garcia-Aristizabal, A., Monfort, D., & Fleming, K. (2016). Multi-risk approach and urban resilience. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 7(2), 114-132.
- Nipa, T. J., Kermanshachi, S., Patel, R., & Tafazzoli, M. (2020). *Disaster preparedness education: construction curriculum requirements to increase students' preparedness in pre-and post-disaster activities*. Associated Schools of Construction (ASC) International Conference, 142-131.
- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete 28489, (6 Aralık 2012), Kanun No 6360, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206.htm>
- Orhan, E., & Keskinok, Ç. (2019). Afet sonrası hanehalklarının yer seçim kararları ve kentsel dirençlilik: Değirmendere örneği. *Resilience*, 3(2), 359-367.
- Özmen, F., Gültek, M., Avinç, G. M., Sarıcıoğlu, P., & Yıldız, A. (2024). Deprem sonrası geçici barınma alanları: Deprem bölgelerinde acil barınmaya yönelik yapı stüdyosu önerileri. *Electronic Turkish Studies*, 19(1).
- Özyetgin Altun, A., & Ögdül, H. G. (2021). Afet riski yönetimi kapsamında kent planlama; İstanbul planları ve uygulamalar. *METU JFA*, 38(2), 145-172.

- Pelling, M. (2012). *The vulnerability of cities: Natural disasters and social resilience*. Routledge. London.
- Roy, B. (1985). *Methodologie multicritère d'aide à la decision*. Paris: Economica.
- Şahin, Y., & Uyan, Y. (2016). *Afet risk analizi ve sınıflandırılması: Bir uygulama örneği* [Konferans sunumu]. Uluslararası Doğal Afet ve Afet Yönetimi Sempozyumu (DAAYS'16), Karabük. https://www.researchgate.net/publication/322815577_Afet_Risk_Analizi_ve_Siniflandirmasi_Bir_Uygulama_Ornegi.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin karanlık yüzü: Risk toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 169-178.
- Steuer, R. (1986). *Multiple criteria optimization: Theory, computation and application*. New York: Wiley.
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009). *Afetlere hazırlık ve kentsel risk yönetimi komisyon raporu* (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayınları). <https://web-dosya.csb.gov.tr/db/kentges/editordosya/kitap4.pdf>.
- Tekeş, M. (2002). Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Kullanılan Tabancaların Bulanık Uygunluk İndeksli Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Karşılaştırılması, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- The United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR). (2015). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi.
- Topçu, Y.İ. (2000). Çok Ölçütlü Sorun Çözümüne Yönelik Bir Bütünleşik Karar Destek Modeli, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- TRT Haber. (2024, Şubat 2). 6 Şubat Depremlerinde 53 bin 537 Canımızı Yitirdik. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/6-subat-depremlerinde-53-bin-537-canimizi-yitirdik-833953.html> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.
- Uitto, J. I., & Shaw, R. (2016). Introduction. J. I. Uitto ve R. Shaw (der.). *Sustainable development and disaster risk reduction* içinde (s. 1-12). Japan: Springer. https://doi.org/10.1007/978-4-431-55078-5_1
- UNESCO/UNICEF. (2012). *Disaster risk reduction in school curricula: Case studies from thirty countries*. Paris: UNESCO.
- United Nations International Strategy for Disaster Reduction. (2009). *Terminology of disaster risk reduction*. United Nations. https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2017). *The disaster risk reduction (DRR) glossary*. <https://www.undrr.org/drr-glossary/terminology>
- Van Westen, C. J., & Greiving, S. (2017). Multi-hazard risk assessment and decision making. N. R. Dalezios (Der.), *Environmental hazards methodologies for*

- risk assessment and management* (s. 31-94). London: IWA Publishing.
<https://doi.org/10.2166/9781780407135>
- Van Westen, C. J., Castellanos, E., & Kuriakose, S. L. (2008). Spatial data for landslide susceptibility, hazard, and vulnerability assessment: An overview. *Engineering Geology*, 102(3-4), 112-131.
- Wagemann, E., & Ramage, M. (2013). Relief for the Curriculum. *Architecture Education and Disaster Recovery*. Scroope. 129-133.
<https://doi.org/10.17863/CAM.6437>
- Wamsler, C. (2006). Mainstreaming risk reduction in urban planning and housing: A challenge for international aid organisations. *Disasters*, 30(2), 151-177.
- Yıldırım, Y., Cırak, B. N., & Akın, A. (2024). How can research-based studio experience assist in tackling natural disasters? *Natural Hazards*. 1-17.
<https://doi.org/10.1007/s11069-024-06745-4>
- Zenter, Ö., Ozmen, F., & Yıldırım, T. (2024). Deprem sonrası çocuk özel eğitim yerleşkesi mimari tasarım deneyimi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 9, 270-292.

Defne Dursun

2016 yılından beri Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans derecesini Gazi Üniversitesi'nde aynı bölümde, Yüksek Lisans derecesini ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Bölümü'nde almıştır. Kent Üniversitesi'nde Erasmus Öğrencisi olarak Chris Pickvance ile bir yıl (2008-2009 akademik yılı) çalışmıştır. Akademiye katılmadan önce iki yıl boyunca özel bir planlama şirketinde çalışmıştır. Şehir planlama alanındaki araştırma ilgi alanları çocuk dostu şehirler, yürünebilirlik, iklimle duyarlı şehir planlama ve tüm bu alanları kapsayan bir bağlamda kentsel politikalarıdır.

Defne Dursun is a Asst. Prof. in the Department of City and Regional Planning at Ataturk University and has been a member of the faculty of Architecture and Design since 2016. She received a B.S. degree in the same department at Gazi University and her Graduate Degrees in Department of Urban Policy Planning and Local Governments at Middle East Technical University. She has been in the University of Kent and worked with Chris Pickvance for one year (2008-2009 academic year) as an Erasmus Student. Prior to joining the faculty, she worked at a private planning company for two years. Her research interests in city planning are in the areas of child friendly cities, walkability, climate sensitive urban planning and urban policy.

E-posta: defnedursun@gmail.com

Doğuşcan Öztaş

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2017 yılında lisans derecesi, 2021 yılında da Şehir Planlama Anabilim Dalı Kentsel Koruma ve Planlama programında yüksek lisans derecesini almıştır. Doktora eğitimine Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir Planlama programında devam etmektedir. 2019 yılından itibaren Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları kentsel koruma, soylulaşma ve öğrencileştirme üzerinedir.

Res. Asst. Doğuşcan Öztaş, received his bachelor's degree from the City and Regional Planning Department, Faculty of Architecture, Yıldız Technical University in 2017 and his master's degree from the Department of Urban Planning, Urban Conservation and Planning program in 2021. He is currently running for his PhD degree at Yıldız Technical University City Planning program. He has been working as a research assistant at Atatürk University Department of Urban and Regional Planning since 2019. His research interests are urban conservation, gentrification and studentification.

E-posta: doguscanoztas@gmail.com

İsmail Demirdağ

İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2012 yılında mezun oldum. 2015 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama- Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda bitirdim. 2021 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda doktoramı tamamladım. Şu anda Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik çalışmalarımı sürdürmekteyim. Çalışma alanlarım bölgesel ekonomik kalkınma, girişimcilik, kurumsallaşma, riskler ve bölge planlama üzerinedir.

I graduated from the ITU Department of Urban and Regional Planning in 2012. In 2015, I graduated from the METU Department of Urban and Regional Planning- Regional Planning. In 2021, I completed my PhD at METU Department of Urban and Regional Planning. I am currently working as Assist. Prof. Dr. at Atatürk University Department of Urban and Regional Planning. I continue my academic studies as a lecturer. My research interests are regional economic development, entrepreneurship, institutionalisation, disasters and regional planning.

E-posta: idemirdag@atauni.edu.tr

Not: Bu makale, 9. KBAM Sempozyumu'nda sunulan "Mikro Bölgelemeye Dayalı Risk Analizi için Gösterge Temelli Modelleme Önerisi: Planlama Stüdyosu VI-İskenderun Risk Analizi Deneyimleri" başlıklı bildirden üretilmiştir. Bu çalışmada sunulan çok ölçütlü risk analizi çalışmaları Atatürk Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2022-2023 eğitim yılı Bahar dönemi boyunca Planlama Stüdyosu VI öğrencileri tarafından stüdyo çalışmaları kapsamında üretilmiştir.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1431048

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2315-1347

Afet Dirençli Kent Planlamada Politika Beklentileri: Antalya Kırcaami Bölgesi Örneği¹

Gülşah Tırış²

ORCID: 0000-0001-7725-7179

Hilal Erkuş³

ORCID: 0000-0003-3229-5264

Öz

Afetler hem yapıyı çevrede hem de toplumsal ilişkilerde bozulmalara yol açan felaketlerdir. Bu sebeple kentlerin hem doğal hem de beşerî süreçlerin risklerini karşılayabilecek niteliğe sahip olması ya da bu riskleri karşılayabilecek biçimde yapılanması gerekmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye'deki afet yönetim politikaları incelenerek, bu politikaların yerel yönetimlerdeki yansımaları Antalya ili Kırcaami bölgesi özelinde ele alınmıştır. Kırcaami Bölgesi, 40 yıldır yapılaşma tartışmalarıyla birlikte, kent merkezinin ortasında kalan ve yapılaşma baskısı altında olan bir bölgedir. Çalışmanın amacı, böyle özel bir bölgede, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen depremler bölgede hissedilmiş olup, deprem felaketinden sonra afetlere ilişkin beklentilerin, yereldeki farklı aktörler tarafından nasıl şekillendiğini belirleyip, afet dirençli katılımcı bir plan oluşturmak için nelerin yapılması gerektiğini tartışmaktır. Bu kapsamda derinlemesine görüşmelerden oluşan nitel araştırma tasarımı ile kurgulanan çalışmada elde edilen veriler yorumsamacı analiz üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda yerelde farklı aktörlerin afete ilişkin beklentilerinin arttığı saptanmış olup, gelecekte meydana gelebilecek afet riskleri karşısında farklı aktörlerin, afete dirençli bir kentsel değişim ve dönüşüm istedikleri, afetlere yönelik olarak daha katılımcı ve yerelden ölçeklenen kentsel politikalara ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, beklentiler, kentsel yapı, kentsel politika, gelecek

¹ Bu çalışma, 15-17 Aralık 2023 tarihinde düzenlenen, "Afetlerden öğrendiklerimiz/öğrenemediklerimiz: Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Mekânsal Araştırmaların ve Planlamanın Yeri ve İşlevi" başlıklı Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 9. Sempozyumu'nda sunulan " Afetler Sonrası Kentsel Politika Beklentileri: Antalya Kırcaami Bölgesi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı bildiriden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi (YÖK 100/2000 Bursiyeri), Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: gulsahতিরis7@gmail.com

³ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: hilalerkus@yahoo.com

Policy Expectations for a Disaster Resilient Urban Planning: Case of Antalya Kırçami Agrihood

Gülşah Tırış⁴

ORCID: 0000-0001-7725-7179

Hilal Erkuş⁵

ORCID: 0000-0003-3229-5264

Abstract

Disasters cause disruptions both in the built environment and in social relations. Cities therefore should be prepared for adapting the risks of both natural and human processes. Within the scope of the study, disaster resilience policies at the national level and the reflection of these policies at the local level were examined by taking a sensitive urban agriculture area in the urban center, namely Kırçami. Kırçami region is a region in the middle of the city center and has been under construction pressure for 40 years. The aim of this study is to find out how the expectations of different local actors are formed after a seismic event in such a particular region, where the seismic event of February 6, 2023 in Turkey was felt, and to discuss what is needed to create a participatory planning for disaster resilience. To do this, a qualitative research design was applied and the obtained data was evaluated through interpretivist analysis. As a result of the study, it is clearly found that the disaster resilient expectations are increased for different actors of the region and participative policies at the local level should be considered for disaster resilient urban planning.

Keywords: Disaster, expectations, urban structure, urban policy future

⁴ PhD Student (YÖK, 100/2000 Scholarship), Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: gulsahiris7@gmail.com

⁵ Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: hilalerkus@yahoo.com

Giriş

Ekonomik, politik, toplumsal ve ekolojik alanlarda ortaya çıkan krizlerin kesişim noktasında bulunan kentler, bu çoklu krizlerin hem sorumlusu hem de krizlerin aşılması için çözümün en temel parçasıdır. Birçok etkene bağlı olarak artan kentsel yayılma ve buna bağlı olarak artan yapılaşma, bu krizlerin en önemli tetikleyicileri arasında gösterilmektedir. Bu karmaşık yapı, doğal süreçler sonucunda meydana gelen afetlerin karşısında kentlerin kırılğan bir nitelik taşımasına yol açmaktadır. Afetler sonrasında kentlilerin, kente yönelik beklentilerindeki değişimler tarih boyunca farklı biçimlerde gözlemlenmiş ve bugün bu durum “yer seçim teorilerine” de yansımıştır. Dolayısıyla afetler geleceğe yönelik beklentileri, kolektif bir etki ile dönüştüren bir nitelik taşımaktadır.

Afetler genel olarak doğal süreçlerle ilişkilendirilse de insan etkinlikleri sonucu oluşturulan soyut ve somut nitelikteki kırılğan yapılar, afetlerin yarattığı şiddetli etkileri artırmaktadır. Bu şiddetli etkilerle birlikte yapıyı çevrede meydana gelen bozulmaların yanı sıra toplumsal çatışmaların da ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmektedir. Buradan hareketle kentsel yapı hem doğal hem de beşerî süreçlerin risklerini karşılayabilecek niteliğe sahip olmalıdır.

Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde gerçekleşen ve 13 kenti etkileyen deprem sonrasında, kentlerin yapısına ilişkin tartışmalar artmış, depreme dirençli yerleşimlerde plan yapın, yaşayan ve yatırım yapan aktörlerin beklentilerinde değişimlere neden olmuştur. Bu çalışmada imar sürecinde olan Antalya kenti, Muratpaşa ilçesinde yer alan Kırçami Bölgesi bu deprem felaketini hissetmiş bölgelerden biri olup, bölgedeki farklı aktörlerin, Kahramanmaraş depremi sonrasında afetlere ilişkin olarak değişen algıları incelenmiş ve bölgenin gelecekte daha dirençli ve sürdürülebilir planlamasına ilişkin çıkarımlar yapılmıştır. Kırçami Bölgesi, toplamda 10 mahalleyi kapsayan, Antalya’nın merkezi ile Düden Çayı arasında yer alan önemli bir tarımsal yerleşimdir. Bölgedeki tarımsal üretim devam etmekle birlikte, 1980’li yıllardan bugüne tarımsal nitelik başta olmak üzere, diğer farklı gerekçelerle imar süreçleri sürekli olarak iptal olmuş ve halen kamu yararına aykırı yapılaşma kararları gibi nedenlerle de başlatılamamıştır.

Çalışmanın temel amacı imar sürecinde olan ve çoğunlukla müstakil konutların bulunduğu Kırcaı Bölgesi'nde yer alan yatırım yapmış, yerleşik olan ve imar sürecinde planlama sorumluluğu olan üç farklı kanattan aktörle, Kahramanmaraş depremi sonrasında imar planından, afetlere ilişkin olarak beklentilerinin neler olduğunu ortaya çıkarmak ve doğal kaynaklı afetleri de içeren geleceğe yönelik planlama beklentilerinin nasıl değiştiğini ortaya koyarak daha dirençli planlama stratejileri ile geleceğe yönelik olarak afete dirençli sürdürülebilir planlama stratejilerine ilişkin çıkarımlar yapmaktır. Bu kapsamda katılımcıların, sadece deprem değil, iklim değişimine de bağlı olan sıcaklık, taşkın ve insan/teknoloji kaynaklı afet türlerine ilişkin algıları da incelenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, görüşme (derinlemesine) tekniği ile veriler toplanmıştır. Bu kapsamda Kırcaı Bölgesi'nde farklı büyüklüklerde (büyük, orta, küçük) arsaları olup yaşayan 20 kişi, bölgeye yatırım yapan 10 kişi ve yerel yönetim temsilcilerinden 2 kişi ile derinlemesine görüşülmüş, bu görüşmelerden elde edilen veriler yorum-samacı bir yaklaşımla incelenmiş ve bulgular sonuç kısmında tartışılmıştır.

1. Çalışma Alanı ve Yöntem

Antalya, 1980 sonrası hızlı bir biçimde gelişim gösteren ve bununla paralel olarak nüfusu da hızlı bir biçimde artan kentlerden biridir. Türkiye'nin tarımsal üretim merkezlerinden biri olarak görülen Antalya'da 1980 sonrası turizm hızla gelişmiş, kent hızla göç almaya başlamış ve buna bağlı olarak yaşanan kentsel büyüme ile birlikte birçoğ tarım ve orman arazisi yapılaşmaya açılmıştır. Bu noktada yapılaşmaya açılmadaki en önemli etkenin turizm sektörünün kentte hızla gelişmesi ve buna bağlı olarak yapılaşmadaki artış en önemli nedenlerden biri olarak gösterilmektedir (Esen-gil & Kahvecioğlu, 2016, s. 87). Kitle turizminin gelişimi ile birlikte kentin merkezi ve ilçeleri arasında hem mekânsal hem de ekonomik olarak bütünleşen bir turizm-kent bölgesinin olduğu (Erkuş & Terhorst, 2013, s. 467) ve bu ekonomik bütünleşmenin sahil yerleşimlerinde yer alan tarım ve orman arazilerini de kapsamassından ötürü çeşitli kırılgnlıklar yaratan ve riskleri barındıran yapılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu çalışmaya konu olan Kırcaı Bölgesi, kent merkezi ile Düden çayı arasında kalan, yaklaşık olarak 1477 hektarlık tarımsal özelliği bulunan

kırılgan bir alan niteliğindedir (Şekil 1). Bölge, Antalya il merkezindeki önemli tarımsal yerleşimlerden biri olarak görülmekte ve Antalya bütünündeki sera alanlarının %7'sinin bu bölgede olduğu bilinmektedir (Demirbaş Topçu, 2016, s. vii). Antalya'nın en fazla nüfusa sahip merkez ilçesi olan Muratpaşa'da yer alan Kircami Bölgesi kırsal yerleşim karakterine sahip olmasının yanı sıra bölgenin bitişiğindeki mahallelerde aldığı dış göçten de kaynaklı hızla artan yapılaşmalar ve kentsel kullanımlar her geçen gün artmaktadır.

Şekil 1: Kircami Bölgesi (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Düden Çayı, bölgede yapılan tarımın ana sulama kaynağıdır. Aşırı yağış durumlarında bu çay, belirli dönemlerde taşmaktadır. Bölgenin ekonomisi çoğunlukla örtü altı tarımsal üretime dayanmakta ve genel olarak yeşil sebze üretimi bulunmaktadır. Örtü altı tarım yapılan sera alanlarında hortum sebebiyle her yıl tahribatlar gözlemlenmektedir. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli depremde, Kircami bölgesi, alüvyal toprak zemin yapısı ve bölgenin tamamındaki kâgir yapılar sebebiyle kent merkezinde depremin sarsıntısını en çok hisseden bölgelerden biri olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada afetler açısından kırılganlığın yüksek olduğu ve kentsel yapılaşma baskısı altında olan, imar yapım süreçlerinin ve özellikle de yüksek emsal artışlarının getirildiği dava konusu

planın da etkisiyle kentsel tarım alanı niteliğindeki Kırcami bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Afetlere yönelik politikalarının yereldeki yansımalarını ve yereldeki beklentilerinin neler olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmanın felsefesi parçaların bütünüle ilişkisine derin bir anlayış getiren yorumlayıcı yaklaşıma dayanmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşımda katılımcı gözlem ve saha araştırması kullanılarak, konuşmaların yazıya dökülmüş biçimi incelenir ve sistematik bir analiz yapılır. Yorumlayıcı yaklaşımın benimsendiği araştırmalarda araştırmacı, incelediği toplumsal alanı değerleri ile birlikte ele alarak empati kurmalıdır (Neuman, 2014, s. 136). İnsanları “anamlı” aktörler olarak ele alan bu yaklaşımda önemli olan, insanların eylemlerini harekete geçiren anlamları keşfetmektir (Porta & Keating, 2015, s.44). Buradan hareketle bu çalışmada imar sürecinde olan Kırcami Bölgesindeki yerleşimcilerin, bölgeye yatırım yapanların ve yerel yönetim temsilcilerinin afetlere ilişkin görüşleri, mevcut afet politikalarına ilişkin olarak beklentileri kendi anlam dünyalarındaki yorumlamaları temel alınmıştır. Bu kapsamda afete yönelik mevcut politikalar incelenmiş olup, imar sürecinde olan ve tarımsal üretimin devam ettiği Kırcami Bölgesindeki farklı aktörler açısından afet süreçlerinden nasıl etkilendikleri, imar planından afete dirençli uygulamalara yönelik beklentileri nitel bir yöntemle, derinlemesine görüşmeler uygulanmış olup, elde edilen yorumlar üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırmanın kapsamını ise Antalya ili, Muratpaşa ilçesi, Doğuyaka, Topçular, Mehmetçik, Güzeloluk, Zümrütova, Yeşilova, Kırcami, Tarım Mahallelerinin tamamı ile Fener ve Çağlayan Mahallelerinin (Şekil 1) bir kısmını içeren ve imar planına dahil olan yaklaşık 1500 hektarlık alan oluştururken, analiz birimini ise yerleşimciler, yatırımcılar ve imar sürecinde yer alan yerel yönetimler oluşturmaktadır. Bu kapsamda örneklem belirlemek için analiz birimi olarak belirlenen yerleşimciler ve yatırımcıların sahip olduğu toprak büyüklüğü verisi üzerinden büyük, orta ve küçük toprak büyüklüğüne sahip yatırımcı ve yerleşimciler için veri Muratpaşa Belediyesi’nden elde edilerek kademeli gelişigüzel örneklem uygulanmıştır. Böylelikle 4 adet büyük toprak sahibi yatırımcı, 3 adet orta büyüklükte toprak sahibinden yatırımcı ve 3 adet de küçük toprak sahibi yatırımcı ile derinlemesine görüşme uygulanmış, bunun yanında 20000metrekare üzeri alanı olan büyük parsel sahibi 5 yerleşikle, 10000-20000metrekare arası toprağa sahip 3 yerleşikle ve 10000 metrekareden düşük 22 küçük parsel sahibi ile derinlemesine görüşmeler tamamlanmıştır. Bu

kapsamda imar sürecine dahil olan 10 mahalledeki yerleşimci 20 kişi, bölgeye yatırım yapan 10 kişi ve yerel yönetim temsilcilerinden 2 kişi ile derinlemesine görüşmeler tamamlanmıştır.

Çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formları üzerinden derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye gönüllü olarak katılmak isteyen katılımcılarla, 2024 yılı şubat ayı içinde çalışmaya konu olan mekânda yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bölgede yaşayanlara, bölgenin deprem riski açısından güvenli olup olmadığı, yaşadıkları evlerin bina kalitelerinin depreme dayanıklı olup olmadığı, iklim değişikliği kaynaklı aşırı doğa olaylarından (sel, hortum, yağış, sıcaklık gibi) etkilenip etkilenmedikleri ve ne tür destekler aldıkları sorulmuştur. Bölgeye yatırım yapanlara iklim değişikliğinin bölgedeki etkileri, mevcut plandan afete yönelik politikalara ilişkin beklentilerinin neler olduğu ve nasıl destekler aldıkları gibi açık uçlu sorular sorulmuştur. Yerel yönetim temsilcileri ile yapılan görüşmelerde, altyapı ve kentsel hizmetlerin eksikliği, bina kalitesinden dolayı deprem riski ve taşkına yönelik risklere ilişkin açık uçlu sorular sorulmuştur. Derinlemesine görüşmeler sonrasında elde edilen veriler nitel analiz yöntemi üzerinden sesli kayda alınmış ve elde edilen veriler yorumsamacı bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

2. Literatür

21. yüzyıl, kentsel nüfusun giderek artması ve kentlerin bu artış karşısında zorlanması sebebiyle “kentsel yüzyıl” olarak adlandırılmaktadır (McDonald & Beatley, 2021). İnsan faaliyetlerinin bir sonucu olarak doğa tahribatının ciddi boyutlara ulaşması, aşırı tüketim ve üretim sebebiyle oluşan atıklar, fosil yakıt kullanımı sebebiyle meydana gelen sera gazı salımları gibi kirletici ve tahrip edici birçok etkenin artması yeryüzünde ve yeryüzündeki tüm yaşam formlarında bozulmalara yol açmıştır. Bu bozulmalar nedeniyle afet riskleri ve afetlerin şiddeti artmış ve bu risklere karşı yeni direnç mekanizmalarına gereksinim ortaya çıkmıştır (Chen, Vd., 2020). BM Afet Risk Azaltma Ofisi (UNISDR)’nin hazırladığı Afet Terminolojisi’ndeki afet tanımlaması şöyledir:

“Maruz kalma, kırılganlık ve kapasite koşullarıyla etkileşime giren ve aşağıdakilerden birine veya daha fazlasına yol açan tehlikeli olaylar

nedeniyle herhangi bir ölçekte bir topluluğun veya toplumun işleyişinin ciddi şekilde bozulması: malzeme, ekonomik ve çevresel kayıplar ve etkiler.” (Altıparmak & Sezgin, 2023, s.1)

Bu tanımlamada önceki tanımlamalardan farklı olarak “topluluk, toplum ve çevresel kayıplar” kavramlarının ele alınması, afetlere ilişkin olarak bütüncül bakış açısının geliştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Kentsel alanlar insanların, binaların, hizmetlerin ve varlıkların yoğun olması bir yana birbirine sıkı sıkıya bağlı altyapıları nedeniyle yaşanması muhtemel riskler karşısında ciddi bir kırılabilirlik ile karşı karşıyadır. Bununla birlikte yaygın olan kentsel gelişim tarzları, kentsel yayılma ve sağlıklı yapılaşmalar afetler karşısında kırılabilirliğin daha derin bir boyuta ulaşmasına sebep olmaktadır (Galderisi, 2014). Bu kırılabilirliğin azaltılması yönündeki tartışmalar “dirençlilik” kavramı altında yürütülmektedir.

Kentlerin dirençli olmasının temel koşulları arasında bir kentin ekonomik, toplumsal ve çevresel değişimleri ile doğal afetler, teknolojik afetler ve salgın gibi risklerin yaratabileceği belirsizlikleri yönetebilme ve bu süreçlerle uyumu sağlayabilme kapasiteleri yer almaktadır (Ribeiro & Gonçalves, 2019). Bu perspektifle birlikte afetlere karşı önleyici, azaltıcı ve adapte edici süreçlerin etkin olarak işleyebilmesinin ön koşulu bir kentin dirençli ve sürdürülebilir politikalar oluşturması ve bu politikaları etkin bir biçimde uygulaması olarak ele alınabilmektedir (Elmqvist vd., 2019, s.268).

Afetlere karşı üretilen ulusal ve uluslararası politika ve stratejilerde dirençlilik ve sürdürülebilirlik perspektifi 2000’li yılların başından itibaren ele alınmaya başlanmıştır. Bu anlamda Birleşmiş Milletler, 2015 yılında küresel bir eylem çağrısı olarak adlandırdığı "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını" kabul etmiş ve birçok ülke ulusal politikalarında bu küresel eylem planında oluşturulan 17 amaç için taahhütlerde bulunmuştur (SDGs, 2016). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarından 11. hedef "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Yaratmak" olarak tanımlanmış, şehirlerin ve insan yerleşimlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaç altında belirlenen hedefleri dört başlık altında toplamak mümkündür: Temel hizmetlere herkesin erişiminin sağlanması, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve doğayla uyumlu kentsel politika-

ların geliştirilmesi (Shen vd., 2011, s.19). Bu hedefler için belirlenen göstergeler ise şöyledir (UNSTATS, 2020): kentsel yoksulluk, afetlerden etkilenenler ve afet sonucu meydana gelen ölümler, kentsel iklim verileri, risk azaltma politikaları. Bu göstergelerden elde edilen verilerle bir ülkenin ya da bir kentin sürdürülebilir olup olmadığı, kentteki afet risk azaltma politikalarının etkinliği gibi hususlarda çıkarımlar yapmak mümkündür. Fakat bugün fosil yakıtlardan vazgeçilmemesi, kentsel altyapılar ile kentsel hizmetlerin dağıtımındaki eşitsizlikler ve buna bağlı olarak kentsel yoksulluk ile yoksunluk biçimlerindeki artış, kentlerin beyan ettiği sürdürülebilirlik ve dirençlilik verilerine şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmaktadır (Baud, 2015, s. 119; Jaffe, vd., 2020; Madden, 2021). Dolayısıyla bugün afetlerden bahsederken, çevresel determinizmin bakış açısı ile belirlenen "doğal afet" kavramından uzak durarak (Peker & Orhan, 2021), doğayla kurulan ilişki biçimine odaklanmak ve bütüncül plan ve stratejiler oluşturmak gerekmektedir (Goh, 2020).

İklim krizi kaynaklı afetler, insan faaliyetlerinin yol açtığı iklimsel değişimlerle birlikte gözlemlenmeye başlanmıştır. İklim değişikliği ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda ve iklim gözlemlerinde, hava ve okyanus sıcaklıklarında, deniz seviyesinde ve aşırı hava olaylarındaki değişimler, buzullarda gözlemlenen yaygın erime, okyanus tuzluluğundaki değişimler, yağış rejimindeki artış ve buna bağlı oluşan seller, büyük orman yangınları gibi birçok değişimin ciddi seviyelere ulaştığı görülmektedir (Hughes, 2000, s. 58; IPCC, 2014, s. 71; Rosenzweig vd., 2008, s. 354). Bununla birlikte bütüncül bir iklim eylem planlaması yapılmadığı takdirde, yapılan iklim modellemelerinde bu değişimlerin hem biyolojik hem de antropolojik sistemlerin üzerinde ciddi etkilere yol açacağı gösterilmektedir (Cowie, 2013, s. 30). Bu etkilerin yaratacağı büyük kayıpların en çok kentlerde gözlemlenebileceği bu raporlarda vurgulanan önemli bir husustur.

Küresel ekonomilerdeki büyümeyi yakalamaya çalışan kentlerde doğal çevrelerin tahribatı, altyapı yetersizliği, büyümenin yönetimindeki ek-siklikler, kır ve kent dengesinin bozulması gibi birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bunların nedenleri, aşırı yoğunluk, karma kullanım ve erişilebilirliğin zayıf olması, kırılğan altyapılar ve zayıf ulaşım ağı, iletişim, enerji, su şebekeleri ve kanalizasyonlar olarak gösterilmektedir (Zabanio-tou, 2020, s.18).

Dünyadaki yaygın olan büyüme anlayışındaki en önemli sorunlardan biri fosil yakıtlara bağımlılıktır. Fosil yakıt endüstrisine bağlı büyüme modelinin ekolojik etkileri giderek artmakta ve bu etkiler özellikle gelişmekte

olan ölkelerde yer alan kentlerde gözlemlenmektedir (Mora vd., 2017, s. 503). Ekonomik büyümesini tamamlamış olan büyük kentler, büyüme süreçlerini doğadaki kaynakları kullanarak tamamlamışlar ve daha fazla kâr elde edebilmek için sermayenin dolaşımını artırmışlardır. Bu dolaşım birçok kent üzerindeki küreselleşme baskısını artırmasının yanı sıra bu kentlerin doğası üzerindeki baskının da artmasına sebep olmuştur (Harvey, 2012, s. 501). Bu durum kentlerin afetlere karşı dirençliliği üzerine olan tartışmaları gündeme getirmiştir.

2.1. Kentsel Afetler ve Dirençlilik

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nde afet risk kapsamaları, doğal ve insan etkinlikleri sonucu oluşan çevresel, teknolojik ve biyolojik afetler, tehlikeler ve riskler olarak ele alınmıştır. Çerçeve kapsamında bu tehlike ve risklerin neden olduğu fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel kayıpların 2030 yılına kadar azaltılması ve dirençliliğin artırılması hedeflenmektedir. Çerçeve kapsamındaki öncelik verilen konular "risk, yönetim, kırılğanlık ve dirençlilik" kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır (SFDRR, 2015). Bu kavramların kent ve kırdaki yansımaları farklılık göstermekle birlikte, dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşaması ve bu nüfus artışıyla paralel olarak yapılaşmanın artması kentlerin giderek daha riskli alanlar haline gelmesine yol açmakta ve kırılğanlığın da yükselmesine sebep olmaktadır (Pelling, 2003). Kentsel nüfusun 2050 yılına kadar yaklaşık olarak 7 milyara yaklaşacağı tahmin edilmekte ve bu sebeple kentlerin fiziki bileşenleri (binalar, ulaşım ağları, kentsel altyapılar) ile biyolojik bileşenlerini (bitki örtüsü, kentsel iklim, ısı adası, kentsel ekosistem) dikkate alan planların yapılması önem taşımaktadır (Tong, 2021).

Kentler iki temel afet riski taşımaktadırlar: 1) oluşum zamanı tahmin edilemeyen, anlık hasar ve yıkımlarla sonuçlanan deprem riskleri (artık kısmen tahmin edilebilir), 2) sürece yayılan ve her geçen gün kendini hissettiren iklim krizi kaynaklı afetler. Bu iki temel risk doğrusal olarak kentsel mekânın üretim biçimi ile ilişkilidir. 21. yüzyılın kentleşme dinamikleri teknoloji, sanayi, küreselleşme ve değişen toplum yapısı ile birlikte giderek karmaşık bir görünüm almaya başlamıştır. Nüfus artışı ve göçle birlikte hızla büyüyen kentlerde mekânsal ihtiyaçlar artmaktadır. Bu sürece eklenen hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte üretim ve tüketim biçimlerinde değişimler meydana gelmekte ve bu yeni biçimlerin kentlerin

mekânsal örgütlenmesinde de dönüşümlere yol açtığı gözlemlenmektedir. Ortaya çıkan yeni mekânsal örgütlenmeler özellikle kent çeperinde yer alan kırsal alanların dönüşmesine, kentlerde birbirinden kopuk ve sürekliliği olmayan alanların oluşmasına yol açmaktadır (Sezgin & Varol, 2012, s. 274). Kentleşme sürecinin hızlı ve kontrolsüz bir biçimde ilerlemesi kırsal alanların giderek azalmasına ve beraberinde gıda güvenliği, ekolojik bozulma, yoksulluk ve istihdam gibi alanlarda yaşanan sorunların artmasına sebep olmaktadır. Bu noktada yerel yönetimlerin ve ulusal politikaların hazırlık seviyelerinin de bu riskler karşısında en üst seviyede olması gerekmektedir. Dolayısıyla afet ya da iklim eylemlerinin sadece küresel politikaların değil aynı zamanda yerel ölçekli politikaların da temel konusu olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yerel hazırlanma biçimlerini güçlendirmek ve daha geniş yönetim biçimlerini kurgulayabilmek adına büyük önem taşımaktadır (Peker & Orhan, 2021).

Dirençlilik tartışmalarında, yerleşimler için önemli bir boyut toplumsal dirençliliktir. Toplumsal olarak daha kırılğan grupların dirençliliğini artırmak "yaşanabilir ve sürdürülebilir kentler" yaratmanın önemli koşullarından biridir. Dirençliliğin oluşturulması süreci aynı zamanda bir ölçek sorununa da dikkat çekmektedir. Örneğin iklim krizi sebebiyle meydana gelen aşırı hava olayları karşısında mahalle ölçeğinde dirençliliği artıracak birtakım önlemler alınabilirken kent ölçeğinde bu süreç daha farklı işlemektedir (Barbier & Burgess, 2020). Dolayısıyla dirençlilik en küçük ölçekten en büyük ölçeğe kadar farklılıkları içerebilen fakat birbiriyle uyumlu olması gereken bir boyuta sahiptir. Kentsel dayanıklılığın sağlanması için en önemli hususlardan biri de yönetişimin sağlanması ve yönetişimin dayanıklılığıdır. Bunun için gerekenler ise şöyledir; katılım, çok merkezli ve çok katmanlı kurumlar, sorumlu yetkililer (Zabanioutou, 2020, s.18).

2.2. Türkiye’de Afet Yönetimi

Afet yönetimi riskli alanlar ve bu alanların tespiti, rasyonel plan ve politikalar, eğitim, yönetim süreçlerini kapsayan, merkezinde asıl olarak kamu yönetiminin yer aldığı ve bununla beraber disiplinler arası sürecin yürütüldüğü çok aktörlü bir yönetim planlamasıdır (Toprak, 2016). Türkiye’deki afetler genellikle doğal nitelikli afetler olup, depremler, heyelanlar, sel, kaya-çığ düşmeleri ve kuraklıklar olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra insan kaynaklı afetler genellikle orman yangınları, yangınlar, iş

kazaları ve trafik kazaları olarak gözlemlenmektedir (Aktel, 2015). İl ölçeğinde afet planlama çalışmaları büyükşehir belediyelerinde, büyükşehirin görev, yetki ve sorumlulukları arasında yer alırken, il belediyelerinde herhangi bir birim bulunmamaktadır. Afet hizmetlerindeki görev ve sorumluluklar 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu ile belediyelerin Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM) yönetmelikleri gibi kanun hükümleri kapsamında yerel yönetimlere bazı sorumluluklar verilmiştir (Özdemir, 2023, s. 831). 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AFAD İçişleri Bakanlığına bağlı bir teşkilata dönüşmüş ve taşra teşkilatı için illerde valinin başkanlığında il afet müdürlükleri kurulmuştur. Bu kapsamda il müdürlüklerinin görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Ancak genel itibariyle afet yönetim süreci merkezi yönetime bağlı olarak yürütölmektedir.

1999 depreminden sonra Türkiye'de deprem riskleri yerel yönetimler ve ulusal yönetim tarafından tartışılmaya başlanmış olsa da afet yönetimine ilişkin planlar genellikle ulusal düzeyde hazırlanmış eylem planlarıdır. Bu planlar şöyledir: Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından hazırlanan Ulusal Deprem Strateji Eylem Planı, Çevre, Şehircilik ve İklim değişikliği tarafından hazırlanan İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) ve İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planları. Ancak bu planlarda farklı afet türlerini kapsayacak bütünleşik bir yaklaşımın olmadığı görölmektedir (Peker & Orhan, 2021). Bu planların bütünleşik afet yönetim süreçlerine uymadığı ve afet risklerini azaltma ve hazırlık, önleyici ve koruyucu faaliyetlere yönelik politikaların eksikliği, yetki ve sorumluluklardaki karmaşıklık gibi hususlardaki eksiklikler mevcut planlara yönelik eleştiriler arasında yer almaktadır (Kuş, 2018; Sezer & Tozbey, 2023; Kadıoğlu, 2008). 13 ili etkileyen 6 Şubat 2023 tarihli deprem, yaklaşık 50.000 kişinin ölümlü ile sonuçlanmış ve bu depremde sonra afetlere hazırlıklı olunmadığı, mevcut planlarda merkezi ve yerel yönetimler arasında koordinasyon eksikliğinin olduğu ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2023).

6 Şubat 2023 yılında meydana gelen deprem felaketinden önce sadece 10 büyükşehir belediyesinde afet yönetimi ilişkili olan daire başkanlıkları ve müdürlükler yer alırken, deprem felaketi sonrasında bu sayı 20'ye çıkmıştır. Bu başkanlık ve müdürlüklerin kurulduğu büyükşehirlerin sadece 15 tanesinde alt birimler (şube müdürlükleri) oluşturulmuşken, 5 tanesinde alt birimler bulunmamaktadır (Yetkin, 2024: 32). Afet yönetimi

sürecinde yerel yönetimlerin alt birimlerinin etkin olması, risk ve kriz karşısında sürecin etkili ve hızlı yürütülebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Antalya Büyükşehir Belediyesi'nde 2015 yılında Afet Koordinasyon Merkezi (AFKOM) kurulmuş ve bu merkezin sorumluluklarını bir yönetmelikle tanımlanmıştır. Bu kapsamda Antalya Muratpaşa İlçesinde "Afet İşleri Müdürlüğü" biriminin bulunduğu ve bu müdürlüğün sel, hortum ve yangın gibi afet süreçlerine ilişkin görev, yetki, sorumluluk ve çalışma esaslarının tanımlandığı bir yönetmelikleri bulunmaktadır (ABB, 2015).

Bugün birçok kentte il ölçeğinde hazırlanan deprem ve iklim eylem planları bulunmaktadır. Bu kentlerde farklı kurumlar ve birimler tarafından bağımsız bir biçimde üretilen stratejiler ve hedeflerin olduğu planlar görülmekte ve genellikle planların yasal bir zemine sahip olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple sözü edilen planlar, ulusal ve uluslararası düzeylerdeki stratejik planlara eklenilebilirlerse eğer pratikte uygulanabilmesi mümkün olabilmektedir (Özdemir, 2023). Dolayısıyla bütünlük bir sürecin yürütülebilmesi için yeni yasa ve yönetmelikler ile yeni kurumlara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

2.3. Kırcaami Bölgesi ve İmar Süreci

1980 yılından itibaren Kırcaami Bölgesi'nin yapılaşmaya açılmasına ilişkin birçok tartışma yapılmış ve ilk planlama çalışmaları 1980 yılında başlamıştır (ABB, 2019). Yaklaşık olarak 40 yıldır bölgenin nasıl bir yapılaşma alanı olacağı konusu gündeme gelmekte ve farklı plan dönemlerinde farklı nitelikli yapılaşma koşulları gündeme gelmektedir. 1980 yılında Zühtü Can tarafından yapılmış olan planda bölge "tarımsal karakteri korunacak yerleşme alanı", 2003 planında "düşük yoğunluklu tarımsal karakterli yerleşim alanı", 2005 planında "tarımsal karakterli konut alanı", 2006 planında "prestij proje alanı ve tarımsal planlama alanı", 2007 planında "kent içi tarımsal planlama alanı", 2008 planında "prestij proje alanı ve kentsel gelişme alanı", 2013 planında "özel planlama alanı" olarak nitelendirilmiştir (ABB, 2019). Hazırlanan planlar, uzlaşmanın sağlanamaması sebebiyle birçok kez dava konusu olmuştur. 1/25000 ve 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı revizyonu ve değişikliklerinin iptali ve yürütmenin durdurulması istemli dava halen istinaf sürecinde devam etmektedir (ABB, 2019). Güncel olarak 16.02.2022 tarih ve 178 sayılı kararla 1/25.000 ve 179 sayılı kararla da 1/5000 ölçekli nazım imar planları Antalya Büyükşehir Belediye Meclisince onaylanmıştır. Ancak bu plana yönelik olarak planın 18.02.2022-19.03.2022 tarihleri arasında 30 gün yasal süre ile askıda kalması gerekirken 29 gün askıda kaldığı tespiti üzerinden Şehir Planları Odası ve hak sahipleri iptal davası açmıştır. Dava dilekçesinde

planların ilk altıklarının 2012 yılında atıldığı, 2014 yılında 1/5000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planının onaylandığı, 2016 ve 2019 yıllarında revizyonların onaylandığı ve tüm bu planların farklı mahkeme kararlarıyla iptal edildiği belirtilmiştir (Çağdaş Haber, 2023).

Bunun yanı sıra, Antalya-Burdur-Isparta Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı değişikliğini hazırlayan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı aleyhinde Danıştay'a birçok iptal davası açılmış ve Bakanlığın 08.02.2022 tarih ve 53276502 - 305.02 sayılı oluruyla onaylanan plan değişikliği Danıştay 6. Dairesi tarafından iptal edilmiştir. İptal gerekçesinde alt ölçekli nazım imar planları esas alınarak üst ölçekli planlarda değişiklik yapılamayacağı, bunun plan kademelenmesi ilkesine aykırı olduğu ifade edilmiştir. Bu iptal kararı Kırcaı Bölgesi'ni de bağladığı belirtilmekte ve iptal gerekçelerinin önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir (Çağdaş Haber, 2024). Tüm bu gerekçelerle birlikte plan 2023 yılı Aralık ayında iptal edilmiştir. İptal olunan planın yeni plan ve parselasyon sürecinin başlayacağına ilişkin söylemler medyada yer almış ve 31 Mart yerel seçim öncesindeki vaatlerde parselasyon sürecinin yeniden başlayacağı ifade edilmiştir (Akdeniz Gerçek, 2024).

2.4. Kırcaı'deki Afet Geçmişi

1477 hektarlık alanı kapsayan Kırcaı Bölgesi, kentin serinlemesini sağlayan ve bölgedeki kentsel ısı adası etkisini azaltabilecek nitelikte yeşil dokuya sahip bir bölgedir. Kırcaı bölgesi çoğunlukla geçirimli toprak alanlarından oluşmaktadır. Bölgede 7 arklar, Düden çayı ve denize inen yollar bulunmaktadır. Düden Çayı, Yedi Arklar ile kentin yedi koluna dağılmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede nitelikli anıtsal ağaçlar ve bitki çeşitliliği de bulunmaktadır (Özer, 2023). Bu arkların kapanması ve doğal drenaj sisteminin bozulması taşkın ve sel gibi riskler taşımaktadır. Düden Çayı'nda oluşan taşkınlar en son 2002 ve 2010 yıllarında meydana gelmiştir. Bu taşkın önemli bir boyutta olmasa da bölgedeki bazı yerleşim yerlerini ve bu yerleşim yerlerine yakın olan sera alanlarını (Şekil 2) etkilemiştir (OSİB, 2022). Bölgedeki imar planlarına ilişkin yapılan itirazlara rağmen, herhangi bir revizyon yapılmadığı gibi bölgeye altyapı sağlanmadan (ulaşım, kanalizasyon, su yönetimi) tapu ve ruhsatlar dağıtılmıştır. Uzmanlar tarafından Kırcaı bölgesinin zemini traverten adı verilen kaya bloğunun üzerinde yer aldığı belirtilmekle birlikte, yapılan imar planının bölgedeki zengin su kaynakları ve bitki örtüsü açısından uygun olmadığı vurgulanmaktadır (Hürriyet, 2023).

3. Bulgular

Bölgede yaşıyanlara Kırcaı Bölgesi'nin deprem açısından güvenlik düzeyi, plan yapım sürecinde bu konudaki beklentilerinin olup olmadığı, mevcut planın afet-dirençli ve iklim-duyarlı olup olmadığı, iklim değişikliğine yönelik olarak önlem alınıp alınmadığı ve katılımcı bir plan yapılıp yapılmadığı gibi hususlarda değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Kırcaı bölgesi daha çok örtü altı tarımsal üretimin yapıldığı hem Antalya hem de Türkiye pazarı açısından önemli bir sebze üretim alanıdır (Demirbaş Topçu, 2016, s. 130). Bölgenin eğitim düzeyi düşük olmakla birlikte, yetişkin bireylerin kendi arazileri üzerinde tarım işçisi olarak çalıştığı ve kadınların da çoğunlukla tarım işçisi olarak üretimde yer aldığı görülmektedir (Tablo 1). İmar planına dahil edilen mahallelerde yaşıyanların kırsal kesimine ilişkin net bir veri bulunmamakla birlikte (kısmi olarak imarlı yapılaşmış bölgeleri bulunmakta) 10 mahallenin toplam nüfusu 71863'tür (TÜİK, 2022). Bölgede ekili açık tarla ve yaygın olarak seracılık olmak üzere iki türlü tarımsal üretim bulunmaktadır. İmar planına ilişkin beklentiler/spekülasyonlar sebebiyle birçok sera alanı, tarım arazisi ve birçok evin bakımsız durumda olduğu görülmüştür.

Tablo 1: Kırcaı Bölgesi'nde yaşıyanlara ilişkin bulgular

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Ek Kazanç	Mahalle
K1	Erkek	59	Lise	Çiftçi	Ticaret	Kırcaı
K2	Kadın	53	İlkokul	Çiftçi	Yok	Kırcaı
K3	Erkek	42	Lise	Emlak	Tarım	Güzeloluk
K4	Erkek	32	Önlisans	Esnaf	Yok	Zümrütova
K5	Erkek	25	Lise	Çiftçi	Yok	Mehmetçik
K6	Kadın	65	Okula Gitmemiş	Çitçi	Yok	Tarım
K7	Kadın	72	İlkokul	Emekli	İcar	Tarım
K8	Erkek	54	İlkokul	Kamu Görevlisi	Tarım	Güzeloluk
K9	Kadın	52	İlkokul	Çiftçi	Yok	Topçular
K10	Kadın	46	Lise	Sekreter	Tarım	Doğuyaka
K11	Kadın	45	Lise	Çiftçi	Yok	Yeşilova
K12	Kadın	63	İlkokul	Emekli	Tarım	Topçular

K13	Erkek	68	İlkokul	Emekli	Tarım	Fener
K14	Erkek	41	Lise	İşçi	Tarım	Yeşilova
K15	Kadın	52	İlkokul	Çiftçi	Yok	Çağlayan
K16	Erkek	80	İlkokul	Emekli	Tarım	Güzeloluk
K17	Erkek	52	İlkokul	Emekli	Tarım	Güzeloluk
K18	Erkek	34	Üniversite	Hemşire	Tarım, Sağlık	Güzeloluk
K19	Kadın	64	İlkokul	Çiftçi	Emekli	Güzeloluk
K20	Kadın	48	İlkokul	Çiftçi	Yok	Yeşilova

Bölgenin güvenli olup olmadığı sorulduğunda, 20 katılımcıdan 18'i bölgenin deprem açısından güvenli olduğunu belirtmiştir. Buna karşın bölgedeki yapıların (kâğır yapılar) kalitesinden dolayı depreme karşı riskli olup olmadığı sorulduğunda 20 katılımcıdan 19'u yaşadıkları evlerin deprem açısından yüksek risk taşıdığını belirtmişlerdir (Tablo 2). 12 katılımcı evlerinin inşasında deniz kumu kullandıklarını ve bu bölgedeki evlerin yaklaşık olarak 25 yıllık evler olduğunu vurgulamışlardır. Bu açıdan bakıldığında mevcut hali ile yapı yüksekliği açısından güvenli olsa da yapı türü ve kullanılan malzeme yüzünden güvenli olmadığı görülmüştür.

Tablo 2: Kentsel altyapı, hizmet ve deprem risklerine ilişkin bulgular

	Memnun Olan Kişi Sayısı	Memnun Olmayan Kişi Sayısı
Altyapı	%5	%95
Kentsel Hizmetlerin	%10	%90
Deprem Açısından Güvenli (Açık Alan Varlığı)	%90	%10
Deprem Açısından Riskli (Yapı Kalitesi)	%5	%95

Bölgede yaşayan katılımcılara yaşanan doğal afetler sonrasında nasıl destekler aldıkları ya da yeni imar planında afetlere ilişkin olarak neler bekledikleri sorulmuştur. Katılımcılar, özellikle 6 Şubat 2022 Kahramanmaraş merkezli depremden sonra beklentilerinin değiştiğini vurgulayarak, afetlere ilişkin bakış açılarının değiştiğini belirtmişlerdir. İki katılımcının bu duruma ilişkin verdiği cevap şöyledir:

“İmar sonrası 12 kat, 8 kat gibi yükseklikler söylüyorlar. Hatay’daki depremde binaların bir kâğıt gibi yıkıldığını gördük. Ben kesinlikle yüksek katta oturmak istemiyorum. Sağlam yapılar yapılır belki deprem sonrası. Ama ben 3 ya da 4 kattan fazlasına oturmam. Yüksek kat yaparlarsa mahallemi terk ederim.” [Kırcaı Bölgesi’nde yaşayan K18 ile gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 01.02.2024]

“Deprem riskini bilmiyorum ama bizim evlerimiz çok eski evler, kendimiz yaptık bu evleri ve açkçası deniz kumu bile kullandık. En ufak sallantıda yerle bir oluruz. Biz 6 Şubat’taki depremi bu tek katlı evde hissettik. Evler sallandı. Bunun tek sebebi evlerin kötü inşa edilmiş olması. Ne bir usta ne bir işçi tamamen kendi ellerimizle yaptık. Herkes hissetti o gün sallantıyı bu mahallede. O yüzden depreme karşı sağlam ve az katlı binalar olmasını isterdim. Ama plan bir şekilde yapıldı ve geçti. 12 katlı binada nasıl yaşarsınız bu korkuyla bilmiyorum.” [Kırcaı Bölgesi’nde yaşayan K13 ile gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 01.02.2024]

İklim değışikliği ile ilişkili olarak toprağın yapısının değışebileceği, farklı canlı türlerinin ortaya çıkabileceği ve bunun sonucunda biyolojik afet risklerinin doğabileceği birçok bilim insanı tarafından incelenmekte ve tartışılmaktadır (Kurukulasuriya & Shane, 2013). Bu duruma ilişkin iki katılımcının cevabı, risklerin ne kadar yakın olduğunu göstermekle birlikte, katılımcı bölgeye yeterince destek alamadıklarını ifade etmektedir:

“İklimler de değışti bizim tarlada çıkan ot böcek de değışti. Bu mahalledekilerin çoğu bunun sebebini böyle demezler. Ama sıcaklar geldikçe değışik değışik böcekler zararlılar çıkıyor. Biz yağmurdan etkilenmeyiz, toprak emer çünkü. Ama bizi zorlayan kışın çıkan hortumlar. İlçe tarıma gidersin ah vah üzıldük derler, bilirkışı yollarlar ama bizim faydamıza sonuç çıkmaz. Bizim bununla uğraşacak vaktimiz yok. Mahsul açıkta kalmasın diye hortumun ertesi gün yama yapmak zorundasındır. Çiftçiyi düşünmez hiçbiri.” [Kırcaı Bölgesi’nde yaşayan K1 ile gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 01.02.2024]

“Sıcaklık çok arttı. Köyde bile sıcaklık çok. Eskiden olmayan zararlılar çıktı toprağa. Durmadan yeni ilaç atmak zorundasın. İlaç, tohum ve gübre çok pahalı. Atmasan mahsule zarar geliyor. Devlet desteği bırak ilaç attık diye ceza kesiyor. Ama yabancı menşei tohumu satarken bana ilacı da satıyorlar. Sorarım o zaman, ben mi getirdim zararlıyı toprağa. Şimdi de plan deniliyor, plan için bize dediler ki her yer bina, beton. Öyle

yaptılarsa sıcağı da çeker toprak, afeti de çeker.” [Kırcami Bölgesi’nde yaşayan K7 ile gerçekleştirilen görüşmeden alımtır, 01.02.2024]

Kırcami Bölgesi’nin planlama sürecinin birçok nedenle (en büyük nedenlerden biri politiktir) belirsizlik içinde kalması, bölgeye yatırım yapanların daha çok "kurgucu beklenti" içinde alanın imara açılacağı beklentisi ile yatırım yaptıklarını göstermekte olup, bölgenin rant geleceği olduğuna dair birçok farklı aktörün (siyasi partiler, gayrimenkul uzmanları, emlak sektörü ve uzmanlar) görüşü de yatırımcıların yatırım yapmalarındaki temel motivasyondur (Tablo 3).

Tablo 3: Yatırımcı gruba ilişkin bulgular

Katılımcılar	Meslek	Ek Kazanç Sağladıkları Sektör	Ortak Yatırım mı, Bireysel Yatırım mı?	Yatırım Beklentisi
Y1	Esnaf	Tarım	Ortak	Konut +Ticaret
Y2	Emekli	Tarım	Ortak	Konut +Ticaret
Y3	Emekli	Tarım	Bireysel	Konut+ Ticaret
Y4	Emekli	Tarım	Bireysel	Konut+ Ticaret
Y5	Mühendis	Tarım	Ortak	Konut+ Ticaret
Y6	Esnaf	Turizm	Ortak	Konut
Y7	Emlak Danışmanı	Tarım	Bireysel	Konut+ Ticaret
Y8	Tıp Doktoru	Tarım	Bireysel	Konut+ Ticaret
Y9	Müteahhit	Ticaret	Bireysel	Konut+ Ticaret
Y10	Müteahhit	Tarım	Ortak	Konut+ Ticaret+ Turizm

Kırcami bölgesine yatırım yapanlarla yapılan görüşmelerde bölgenin afet riski açısından durumu, iklim değişikliğinin bölge üzerindeki etkisi ve bölgeye ne gibi desteklerin gerektiği sorulmuştur. Bu sorulara yatırımcıların verdiği cevaplarda, il ölçeğinde yürütülen iklim eylem planlarına,

afet yönetimi süreçlerine, daha fazla bilinçlendirme ve denetim mekanizmalarına ihtiyaç duyulduğu görölmektedir (Y4, Y9, Y10):

“Ben bu bölgede hem yaşıyor hem çalışıyorum. Bazı depremlerde sallanıyoruz. Ama burası deprem bölgesi değil. Sallanmanın nedeni ise deniz kumu kullandığımız evler. Sağlam binalar olsa hissedilmez deprem. Ama 6 Şubat depremini biz hissettik, 3 gün sonraki artçuları da hissettik. Tek sebebi ise altyapı olmadan kendi kendimize deniz kumu ile inşa ettiğimiz evler. Bizler bilgisizdik o zamanlar, öyle yaptık. Ama umarım yapılacak planda binalar depreme dayanıklı olur.” [Kırcaı Bölgesi’ne yatırım yapan Y10 ile gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 02.02.2024]

“İklim değişikliği bölgeyi kesinlikle etkiliyor. Artan yağıştan dolayı drenaj kanallarının olmaması, zaman zaman arazilerin su basmasına sebep oluyor. Ama bu arazinin yapısı çok geçirgen. Altyapının olması gerekiyor. Yeni yapılan plan bence iklime duyarlı. Ama öncelikli olarak altyapının yapılması gerekiyor. Bunun dışında toprak verimliliğini kaybetti ve insanlar sürekli yeni zararlılarla uğraşmak zorunda kalıyor bu da farklı tarımsal ilaçların kullanılmasına neden oluyor.” [Kırcaı Bölgesi’ne yatırım yapan Y4 ile yapılan görüşmeden alıntıdır, 02.02.2024]

“Bölgede her kış fırtına ve hortum oluyor. Ama bu bölgedeki çoğu insan tarımsal sigorta nedir bilmiyor. Üretim alanları küçük olduğu için daha çok Kumluca, Finike gibi yerlere destek gittiğini zannediyorlar. Tarım İlçeye gitmeden seralarını kendileri tamir ediyor. Bunun için halkın kesinlikle bilinçlendirilmesi ve sigorta süreçleri için teşvik edilmeleri şart.” [Kırcaı Bölgesi’ne yatırım yapan Y9 ile yapılan görüşmeden alıntıdır, 02.02.2024]

Bir kentin afet riskleri karşısında dayanıklı olabilmesinin temel koşulları arasında riskleri belirleme, risklere yönelik önlemleri alma, sosyo-ekolojik ve sosyo-teknik süreçleri net bir biçimde tanımlamak ve bu süreçlerdeki olumsuz değişimlere dirençli olmak, toplumu oluşabilecek riskler karşısında bilgilendirmek gibi hususlar bulunmaktadır (Meerow, vd., 2016; Folke, 2006; Yaman Galantini & Tezer, 2020). Bu hususların "katılımcı" süreçlerle birlikte bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi ve buna yönelik kentsel planların yapılması gerektiği öne çıkan tartışmalar

arasında yer almaktadır (Lebel, vd., 2006). Kırcami bölgesindeki iklim değişikliği ve buna bağlı afet riskleri karşısında yerel yönetim temsilcilerine, yerel yönetimlerin nasıl önlemler aldıkları ve bölgenin imar planının bu risklere karşı uygun olup olmadığı sorulduğunda verilen cevaplarda afet yönetimine ilişkin cevapların olmadığı tespit edilmiştir. Bu sorulara ilişkin olarak yerel yönetim temsilcilerinin cevapları şöyledir:

“Mevcut iptal edilen plan bilirkişi raporu ile sabit olmak üzere Kanun ve Yönetmeliklere uygun, Antalya'nın Ulaşım Master planına entegreli, şehirlleşme açısından ve Nazım imar planına uygun olarak hazırlanmıştır.” [Kırcami Bölgesi İmar Planı sürecinde yer alan yerel yönetim çalışanı B1 ile yapılan görüşmeden alıntıdır, 02.02.2024]

“Bu bölgede taşkınla karşılaşılmaz bölgede yedi arıklar var ve bu arıklar düden çayına doğru gidiyor. Ama belki yapılaşma olunca taşkın riski yüksek olabilir. Bu bölgede deprem riski yok, bunun jeolojik etütleri yapıldı ve bu onaylandı. Ama imar planının afet ve iklim duyarlılığı konusunda iyi şeyler söyleyemem. Bu konuda birçok uzman uyarıda bulundu, taşkın meselesi, yeşil alan ve alt yapı meseleleri konuşuldu ama bunları gözetken bir plan yapılmadı.” [Kırcami Bölgesi İmar Planı sürecinde yer alan yerel yönetim çalışanı B2 ile yapılan görüşmeden alıntıdır, 02.02.2024]

Yapılan görüşmeler sonrasında katılımcılar 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremini, yapıların türünün kötü ve eski olması sebebiyle sarsıntılarla hissettiklerini belirtmişlerdir. Birçok katılımcı aynı zamanda açık alanların çok olması ve tek katlı yapıların çoğunlukta olması sebebiyle Kırcami Bölgesinin güvenli olduğunu ancak yapı türlerinin depreme karşı dayanıksız olduğunu vurgulamışlardır. Bu noktada katılımcıların temel beklentilerinin depreme dayanıklı ve yüksek katlı olmayan yapılar olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların iklim değişikliğine ilişkin görüşleri ise toprakla doğru olan ilişkileri ve tarımsal üretim sürecinde bu değişikliği deneyimlemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada IPCC (2014)'in belirttiği karasal ekosistemlerde bozulmalar, kuraklık, sürdürülebilir arazi kullanımı ve yönetimindeki sorunlar ile denetimsizlik ve gıda güvenliği konularına ilişkin görüşlerin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların toprağın yapısını

daki değişim, kuraklık, hortum ve hatta gıda meselesindeki pestisit kullanımlarıyla ilgili görüşler IPCC'in vurguladığı sorunlara ilişkin bulgulardır. Yanı sıra bu afetlere ilişkin koruyucu politikalar (sigorta, destekler gibi) hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bilgiye sahip olsalar da bu süreçlerin uzun olması sebebiyle afet sonrası süreçte "başa çıkma" aşamasını kendi imkanları ile yürüttükleri tespit edilmiştir.

Yerel yönetim temsilcileri ile yapılan görüşmelerde afet süreçlerine karşı duyarlılık içeren bir plandan ziyade, plan kademelenmesine uygun bir planın yapıldığı, yeşil alanların, kamusal alanların tasarlandığı bir imar planı hazırlandığına ilişkin cevaplar alınmıştır. Yapılan araştırmalarda Antalya il merkezinin 2. derece deprem bölgesi içinde olduğu ortaya konulmuştur (Dipova & Cangir, 2011). Yanı sıra Düden Çayı'nın kolları olan yedi arıkların imar süreciyle birlikte kapatılıp kapatılmayacağına ilişkin bir yorumda, bunun taşkın riskine yol açabileceği söylenmiştir.

Bulgular incelendiğinde katılımcıların (bölgede yaşayanlar ve yatırımcılar) beklentileri ile mevcut planın, afet riskleri açısından örtüşmediği, mevcut plan sonucunda hem afet risklerinin hem de iklim değişikliği sebebiyle ortaya çıkan risklerin artacağına ilişkin endişelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Yerel yönetimlerin bu süreçleri dar kapsamlı, katılım düzeyi düşük olarak ve sadece yasal çerçevelere uyumunu denetlemek olarak yürüttüğü ancak afet ve iklim duyarlılığına ilişkin olarak kapsayıcı ve katılımcı bir plan ortaya koymadıkları elde edilen bulgulardandır.

Tartışma ve Sonuç

Afet riski azaltma süreçlerinin iyi bir şekilde uygulanması ve bu uygulamanın yönetim sistemleri ile birlikte katılımcı süreçler ile birlikte ilerlemesi iklim değişikliği ve afetlerden kaynaklanan tahribat süreçleri ile bu süreçlerin yaratmış olduğu sağlık yükünü büyük ölçüde azaltabilecektir. Örneğin Sendai çerçevesi ilk olarak riski anlamaya ve anladıktan sonra birbirine bağlı çoğulcu ve katılımcı bir süreç yönetme yaklaşımını benimsemektedir.

Kentsel mekânın üretiminde farklı afet riskleri arasındaki etkileşimi değerlendirmek için bütünleşik politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada risk azaltım stratejileri de bu bütünleşik politikalarla birlikte güçlenebilecektir. Bu bütünleşik politikaların oluşturulmasındaki en önemli aşama halkın bilinçlendirilme süreci ve yerelden ölçeklenmedir.

Kırcami bölgesinde yaşayanların afete ilişkin görüşleri 6 Şubat 2023 tarihindeki Kahramanmaraş merkezli depremden sonra değişmiş olup, yaşadıkları bölgenin daha dirençli politikalarla yapılaşmaya açılması gerektiği fikirlerinin oluştuğu tespit edilmiştir. Bu her ne kadar önemli bir bulgu olsa da bu çalışma nitel bir yöntemle derinlemesine bulguları kademeli yer seçim kümesi oluşturulmaya çalışılarak farklı gruplar için değerlendirilmeye ve yorumlanmaya çalışmıştır. Daha geniş örneklemlerle nicel bir araştırma ile de desteklenecek çalışmalarla bu konu daha da geniş kapsamlı olarak ilerdeki çalışmalarda analiz edilebilir. Bunun yanı sıra bu çalışmada iklim değişimi ve afet ilişkisine ilişkin bulgularda halkın beklentileri üzerinden sonuçlara yer verilebilmiştir. Örneğin fırtına, sel ve hortuma ilişkin yeterli destekler alamadıkları, bu süreçteki destekleri alabilmek için yeterli bilgiye (sigorta, başvuru merkezleri gibi) vakıf olmadıkları tespit edilebilmiştir. Bu konuda daha detaylı bir araştırma tasarımına ilerideki çalışmalar gidebilir.

İmar planına ilişkin beklentilerinde depreme dayanıklı yapılar, taşkın riskini azaltacak önlemler, bölgenin bitki örtüsünü değiştirmeyecek düzenlemeler gibi talepleri olduğu görülmektedir. Bölgeye yatırım yapanların da halkın yeterince bilgilendirilmediği ve gerekli teşvik ile desteklerin bölge halkına sunulmadığı ifadeleri dikkat çekmektedir. Buna karşılık yerel yönetim temsilcilerinin bölgedeki afet riski ile ilişkili olarak salt “deprem” odaklı bir yaklaşımı olduğu, bölgenin deprem riski taşımadığı için mevcut imar planının afet riskine karşı yeterli olduğu görüşü paylaşılmıştır. Ancak toplanma alanlarına ilişkin bir haritalarının olmaması da yerel yönetimlerin afetlerle ilgili olarak önceliği olmadığını ve hatta diğer yerel kurumlarla, özellikle AFAD ile yeterince iş birliği içinde çalışmadıklarını göstermiştir. Yerel yönetim temsilcilerinden sadece biri taşkın riskinden bahsederek, yoğun yapılaşmanın sel gibi bir afete yol açabileceğini vurgulamıştır. Ancak bu sadece söylem niteliğinde olup, uygulamada çalışmalar halen sınırlı düzeydedir. Her ne kadar bu çalışmada AFAD ile de görüşülmeye çalışılsa da görüşme sağlanamamıştır. Diğer çalışmaların afetler ve kurumlararası iş birliği konusunda detaylı çalışmalar yapması bu sorun üzerine önemli çözüm önerileri geliştirmek için zemin hazırlayabilecektir.

Yapılaşmaya açılan bir bölgenin daha dirençli olması için ve yapılan planın dirençli ve sürdürülebilir olması için kamusal yararı içeren düzenlemelerin olmasının gerektiği ve bu kapsamda uluslararası sözleşmelerle de vurgulanan sağlıklı ve sürdürülebilir şehirlerin zeminini hazırlamak

içinse, tüm afet risklerini gözeterek ve bölgede yaşayanlara bu güvenceyi vererek katılımcı bir planlama yapılması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için, katılımcı mekanizmaların geliştirilerek, çok ölçekli yönetim süreçlerinin yürütülmesi ve kentlere ilişkin kararların yerelden ölçeklenerek alınması ve uygulanması gerekmektedir. Kırcaami bölgesindeki mevcut durumda, katılımcı mekanizmaların eksikliği, bölgedeki farklı aktörlerin beklentilerinin dikkate alınmadığı ve mevcut planda iklim ve afet duyarlı kararların eksik olduğu elde edilen bulgularda açık bir biçimde görülmektedir. Kentler ve kent yönetimlerinin afetlere karşı dirençli kentleri oluşturmak, afet öncesi, afet sırası ve afetler sonrasında merkezi yönetim, yerel yönetim, STK'lar, gönüllüler ve afetlerden etkilenen yurttaşlarla birlikte afet yönetim sürecine ilişkin önlemler almaları gerekmektedir. Bu kapsamda merkezi ve yerel ölçekteki yönetimlerin afet niteliğindeki bütün tehlikeleri analiz ederek bu tehlikelere karşı hazırlıklı olma, müdahale etme, zarar azaltma ve iyileştirme süreçlerini tanımlamaları ve kurumların birbirleri ile iş birliği içinde olma ve yönetsel ölçeğin en küçük birimlerine kadar buna yönelik planları ve örgütlenmeleri oluşturmaları afet süreçlerinden en az zararla çıkabilmelerinin temel koşulu olarak görülmelidir. Yapılaşmaya açılmış bölgelerde, çok aktörlü yönetim süreçlerine yer verilmesi, Türkiye gibi deprem kuşağı olan ve birçok afet türünü yaşamış olan ülkelerin daha dirençli ve sürdürülebilir planlar oluşturmaları açısından önem taşımaktadır.

Extended Abstract

Policy Expectations for a Disaster Resilient Urban Planning: Case of Antalya Kircami Agrihood

Gülşah Tırış⁶

ORCID: 0000-0001-7725-7179

Hilal Erkuş⁷

ORCID: 0000-0003-3229-5264

The fact that more than half of the world's population lives in cities makes them not only the center for capital accumulation but also makes them the intersection point of economic, political, social, and ecological crises. These complexities and increasing urban density make cities more fragile for natural disasters. According to Galderisi (2014), urban sprawl has a high vulnerability to disasters due to current urban development, unhealthy construction styles, dense population and interconnected infrastructures in urban areas (Galderisi, 2014). For these reasons, discussions on cities' resilience to risks arising from climate change and other types of disasters have increased (Elmqvist, et al., 2019). The changes in the citizens' expectations of the city after the disasters have been observed throughout history. Therefore, disasters have an effect that transforms the expectations of residents for the future when collectively elaborated.

Although disasters are associated with natural processes, fragile structures of abstract and tangible nature created because of human activities increase the severe effects of disasters (Zabanioutou, 2020). Along with these severe effects, the emergence of social conflicts as well as the deterioration in the built environment is seen as an inevitable result. From this point of view, the urban structure should have the quality to meet the risks and respond to threats of both natural and human processes.

After the earthquake that took place in the Pazarçık district of Kahramanmaraş on 6 February 2023 which affected 11 cities in Turkey,

⁶ PhD Student (YÖK, 100/2000 Scholarship), Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: gulsahrtiris7@gmail.com

⁷ Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: hilalerkus@yahoo.com

discussions on the resilience of cities to disasters have increased and expectations of the society living in the disaster-sensitive region have changed not only at the local, regional level but also national level.

This study examined the changing perceptions of the different actors in the Kırcaı Agrihood, located in Antalya city center, which is under the pressure of urbanization, regarding the disasters after the Kahramanmaraş earthquake. The Kırcaı region was one of the regions in the city center that felt the the earthquake the most due to the alluvial soil structure and masonry structures throughout the region. For this reason, in this study, the Kırcaı region, which is an urban agriculture area where disaster vulnerability is high and under the pressure of urban construction, and especially by the revised implementation plan, will elaborate on whether that serves a disaster resilient future for residents of the city.

Floods are the most frequently observed type of disaster in Turkey, and the Black Sea, Mediterranean, and Aegean regions are the regions where floods are most frequently observed (Gözüm and Zengin Çelik, 2022). Antalya, located in the Mediterranean region, has a high vulnerability due to the high precipitation and increasing temperatures (IPCC, 2007; Işınkaralar, 2023, 137). Antalya urbanized rapidly after 1980, and the tourism sector expanded at the same pace. For this reason, the city started to receive rapid migration, and accordingly, with urban growth, many agricultural and forest lands were opened to construction (Esengil and Kahvecioğlu, 2016). Kırcaı Region, which is the subject of this study, is seen as one of the important agricultural settlements in the city center of Antalya and it is known that 7% of the greenhouse areas in the whole of Antalya are in this region (Demirbaş Topçu, 2016, p. vii). Kırcaı Region is an important agricultural settlement, covering ten neighborhoods in total, located between the center of Antalya and the Düden Stream. Although agricultural production in the region continues, planning processes have been in dispute since the 1980s, due to agricultural quality and other reasons. In addition, field interviews revealed that the region is vulnerable to disasters due to a lack of infrastructure, ongoing implementation discussions, inadequate quality construction, and a lack of adequate support in the event of extreme weather events such as tornadoes and rain in the city. This situation indicates that the region is vulnerable to disasters. And this study therefore aims to determine how expectations regarding disasters vary by different actors after the earthquake disaster that happened in Turkey on

February 6, 2023 and how urban planning process of the current plan can be improved in this region to become amore disaster resilient. So, perceptions for earthquakes and for increasing heat, flood, and other natural disasters were questioned in the plan-making process of this region. In addition, the participants were asked to assess what their disaster-resilient expectations were from the land use planning process, whether they had participated in the land use planning process and to explain their views on this process.

The qualitative research method was used in the study and the data were collected through the interview (in-depth) technique after obtaining ethical approval. Interviews were conducted with twenty people living in the Kırçami region, ten people investing in the region and two local government representatives who volunteered to participate in the research, and the data obtained from these interviews were interpreted and discussed through interpretive analysis.

According to the results, it has been observed that some actors want disaster-sensitive urban planning and policy which requires a complete revision in the implementation plan having concrete measures for disaster risks. It was also found that participants want to ensure democratic participation in the planning process, but that participatory mechanisms are not sufficiently implemented. Therefore, the main conclusion of this study is that for such a place where urban agriculture can be a solution instead of intensive housing, all disaster risks should be taken into consideration with a completely revised plan including all participatory mechanisms and downward rescaling to create a sustainable future in such a fragile region.

Kaynakça/References

- ABB (2015). "Türkiye Cumhuriyeti Antalya Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi (Afkom) Çalışma Usul Ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik". 8 Mayıs 2024 tarihinde [https://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Birimler_Mevzuatlar_Yeni%2FAfet%20Koordinasyon%20Merkezi%20\(AF-KOM\)%20%C3%87UEH.pdf](https://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Birimler_Mevzuatlar_Yeni%2FAfet%20Koordinasyon%20Merkezi%20(AF-KOM)%20%C3%87UEH.pdf) adresinden erişim sağlandı.
- ABB (2019). "Antalya İli Muratpaşa İlçesi, Kırçami Bölgesi 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu Plan Açıklama Raporu". 8 Mayıs 2024 tarihinde https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/KentselBölgesel%2FKIRCAM%C4%B0_5000N%C4%B0P_REV_PlanRapor.pdf adresinden erişim sağlandı.

- Akdeniz Gerçek (Mart, 2024). İptal Olunan Kırcami Planı Yeniden Başlayacak. 9 Mayıs 2024 tarihinde https://www.akdenizgercek.com.tr/iptal-olunan-kircami-planı-yeniden-baslayacak#google_vignette , adresinden erişim sağlandı.
- Aktel, M. (2015). 5902 Sayılı Yasa ile Türkiye'de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Vol.27, 169-180. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/4769/65607>
- Altıparmak, Ö. & Sezgin, İ. (2023). *Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi Afet Terminolojisi*. Ö. Altıparmak, İ. Sezgin (Çev.). HUDOTO Vakfı.
- Antalya Hakkında (Eylül 2023). Kargılık yangını seralara ulaşmadan söndürüldü. 12 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.antalyahakkında.com/haber/16333205/kargilik-yangini-seralara-ulasmadan-sonduruldu>. adresinden erişim sağlandı.
- Barbier, E. B. & Burgess, J. C. (2020). Sustainability and development after Covid-19. *World Development*, Vol. 135. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105082>
- Baud, I. (2015). Constructing Spatialised Knowledge on Urban Poverty: (Multiple) Dimensions, Mapping Spaces and Claim-Making in Urban Governance. İçinde C. Lemanski & C. Marx (Eds.), *The City in Urban Poverty*.(ss 111-136) EADI Global Development Series, Palgrave Macmillan.
- Chen, C., Xu, L., Zhao, D., Xu, T., & Lei, P. (2020). A new model for describing the urban resilience considering adaptability, resistance and recovery. *Safety Science*. Vol. 128. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104756>.
- Cowie, J. (2013). *Climate Change Biological and Human Aspects*. Second Edition, Cambridge University Press.
- Cumhuriyet Gazetesi, (Mart, 2018). Antalya'da hortum, serada ve tarım alanlarında hasara yol açtı. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/antalyada-hortum-sera-ve-tarim-arazilerinde-hasara-yol-acti-950561> , Adresinden erişim sağlandı.
- Çağdaş Haber (Kasım, 2023). Kırcami'de 'ilginç' bir iptal kararı. 8 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.cagdashaber.com/kircamide-iliginc-bir-iptal-karari/> adresinden erişim sağlandı.
- Çağdaş Haber, (Ocak, 2024). Antalya-Burdur-Isparta 100 binlik planında 3 iptal daha. 7 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.cagdashaber.com/antalya-burdur-isparta-100-binlik-planında-3-iptal-daha/> adresinden erişim sağlandı.
- Demirbaş Topçu, E. (2015). *The Growing Problem Between Urban Expansion and Sustainability of Agricultural Lands, Kırcami Example in Antalya* (Tez No: 415523). [Doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Dipova, N. & Cangir, B. (2011). Antalya İli Yerleşim Alanının Depremelliğinin Araştırılması. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*. 35(2). 93-114. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jmd/issue/28179/295887>

- DSİ. (2021). 13.Bölge Müdürlüğü. 4 Şubat 2024 tarihinde https://antalya.afad.gov.tr/kurumlar/antalya.afad/Tasarim/IRAP/Antalya-IRAP_2022.pdf adresinden erişim sağlandı.
- Elmqvist, T., Andersson, E., Frantzeskaki, N., Mcphearson, T., Olsson, P., Gaffney, O., Takeuchi, K. & Folke, C. (2019). Sustainability and resilience for transformation in the urban century. *Nature Sustainability*, 2(2019). 267–273. <https://doi.org/10.1038/s41893-019-0250-1>
- Erkuş, H. & Terhorst, P. (2013). “Devlet-Girişimci İlişkilerinin (Yeniden) Ölçeklenmesi: Turizm Kapitalizmi ve Mekânsal Etkileri Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme.” 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Neo-liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları. (ss. 459-473). Kentsel Bölgesel Araştırmalar Ağı.
- Esengil, Z. & Kahvecioğlu, H. (2016). Antalya'da 1980 Sonrası Yaşanan Dönüşümün Kıyıdaki İzdüşümleri. *Tasarım Kuram*. 12(22). 80-98. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.553528>
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change*. 16(3). 253-267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>
- Galderisi, A. (2014). Urban resilience: A Framework for Empowering Cities in Face of Heterogeneous Risk Factors. *Z magazine*. 11(1). 36-58. 10 Nisan 2024 tarihinde <https://www.az.itu.edu.tr/index.php/jfa/article/view/476> adresinden erişim sağlandı.
- Gazete Bir (Ağustos, 2015). Kırcaamir'de Yangın.20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.gazetebir.com.tr/kircami-de-yanigin/16256/> adresinden erişim sağlandı.
- Goh, K. (2020). Flows in formation: The global-urban networks of climate change adaptation. *Urban Studies*. 57(11). 2222-2240. <https://doi.org/10.1177/0042098018807306>
- Gözüm, İ. G. & Zengin Çelik, H. (2022). Kentleşme ve İklim Değişikliği İlişkisinde Sel ve Su Baskınlarının Türkiye ve Güney Kore Bağlamında İncelenmesi. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Uluslararası Avrasya İklim Değişikliği Kongresi, EURACLI'2022*. 29/09/2022-01/10/2022.
- Gün Haber (Temmuz, 2020). Muratpaşa'da çalı ve makilik yangını.20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.gunhaber.com.tr/haber/Muratpasa-da-cali-ve-makilik-yanigini/458028> adresinden erişim sağlandı.
- HaberTürk (Ocak, 2023). Antalya'da hortum dehşeti. Mağazanın camları patladı! AFAD'dan alarm!. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.haberturk.com/son-dakika-antalya-da-hortum-dehseti-magazanın-camlari-patladi-afad-dan-alarm-one-cikan-haberler-3555558> adresinden erişim sağlandı.

- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekânları*. (B. Kıcı, D. Koç, K. Tanrıyar&S. Yüksel, Çev.). Sel Yayınları.
- Hughes, L. (2000). Biological consequences of global warming: is the signal already apparent?. *Trends in Ecology&Evolution*. 15(2). 56-61. [https://doi.org/10.1016/S0169-5347\(99\)01764-4](https://doi.org/10.1016/S0169-5347(99)01764-4)
- Hürriyet Gazetesi (Mart, 2023). Zeminimiz Sağlamış.20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/zeminimiz-saglam-mis-42229608> adresinden erişim sağlandı.
- IPCC, (2007). Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. *Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- IIPC, (2014). Climate Change 2014 Synthesis Report Summary for Policymakers. 20 Ekim 2023 tarihinde https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf adresinden erişim sağlandı.
- Işınkaralar, Ö. (2023). Kent Planlama Perspektifinden İklimin Geleceğine İlişkin Mekânsal Öngörüler: Antalya Havzası Örneği. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*. 2(4).128-145. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3022895>
- Jaffe, R., Dürr, E., Jones, G. A., Angelini, A., Osbourne, A., & Vodopivec, B. (2020). What does poverty feel like? Urban inequality and the politics of sensation. *Urban Studies*. 57(5). 1015-1031. <https://doi.org/10.1177/0042098018820177>
- Kadioğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. İçinde Kadioğlu, M. & Özdamar(Eds.). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* (ss. 1-34). JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kurukulasuriya P. & Shane R.(2013), Climate Change and Agriculture A Review of Impacts and Adaptations. *The World Bank Environment Department June. Environment Department Papers*. 9 Nisan 2023 tarihinde <http://hdl.handle.net/10986/16616> adresinden erişim sağlandı.
- Kuş, C. (2018). *Zarar görebilirlik ve Toplumsal Mukavemet Ekseninde Türkiye'nin Afet Yönetimi Analizi: Bir Afet Tipi Olarak Küresel İklim Değişikliği Üzerinden Türkiye Örneği* (Tez No: 517531). [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Lebel, L., Anderies, J.M., Campbell, B., Folke, C., Hatfield-Dodds, S., Hughes, T.P. & Wilson, J. (2006). Governance and the Capacity to Manage Resilience in Regional Social-Ecological Systems. *Ecology and Society*. 11(1). 19. 18 Aralık 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/26267807>. adresinden erişim sağlandı.
- Madden, D. J. (2021). Disaster Urbanization: The City Between Crisis and Calamity. *Sociologica*. 15(1). 91-108. <https://doi.org/10.6092/issn.1971-8853/12405>
- McDonald, R. & Beatley, T. (2021). The Urban Century. İçinde R. McDonald & T. Beatley(Eds). *Biophilic Cities for an Urban Century*. Springer International Publishing.

- Meerow, S., Newell, J.P. & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A Review. *Landscape and Urban Planning, Scientific Research*. 47. 38-49. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011>
- Milliyet Gazetesi, (Mart, 2018). Antalya'da hortum, serada ve tarım alanlarında hasara yol açtı. 20 Aralık 2023 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/antalyada-hortum-serada-ve-tarim-alanlarinda-hasara-yol-acti-2637102> adresinden erişim sağlandı.
- Mora, C. vd. (2017). Global Risk of Deadly Heat. *Nature Clim Change*. Vol. 7. 501-507. <https://doi.org/10.1038/nclimate3322>
- Neuman, W. Lawrence. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II*. Sedef Özge (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- OSİB (2022). T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü Antalya Havzası Taşkın Yönetim Planı. Haziran 2016, Ankara.
- Özdemir, A. (2023). Afet Yönetiminde Belediyelerin Rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 12(2). 828-839. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1275745>
- Özer, M. N. (2023). Kentsel Morfolojinin Oluşmasında Tasarım Yarışmalarının Etkisi: Antalya Örneği. 2023: Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, IV. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, "Morfolojinin Evrimi: Geçmişten Geleceğe, Teoriden Pratiğe", KTUN, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 31 Mayıs-2 Haziran 2023, Konya. 25 Nisan 2024 tarihinde <https://www.tnum.org.tr/index.php/tnum/article/view/350> adresinden erişim sağlandı.
- Peker, E., & Orhan, E. (2021). Mekânsal Planlamada Deprem Riski ve İklim Krizini Birlikte Ele Almak. *Planning*, 31(2), 288-301. <https://doi.org/10.14744/planlama.2021.41713>.
- Pelling, M. (2003). *The Vulnerability of Cities: Natural Disasters and Social Resilience*. Oxford: Earthscan Publications, Ltd.
- Porta D.D. & Keating, M. (2015). *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler*. (Çev. S. Gürses). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ribeiro, P. J. G. & Gonçalves, L. A. P. J. (2019). Urban Resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society*. 50. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101625>
- Rosenzweig, C., Karoly, D., Vicarelli, M., Neofotis, P., Wu, Q., Casassa, G., Menzel, A., Root, T. L., Estrella, N., Seguin, B., Tryjanowski, P., Liu, C., Rawlins, S. & Imeson, A. (2008). Attributing physical and biological impacts to anthropogenic climate change. *Nature*. 453(2008). 353-358. <https://www.nature.com/articles/nature06937> Adresinden erişim sağlandı.
- Sabah Gazetesi (Şubat, 2022). Hortumun vurduğu seralarda çiftçinin hasar tamiri mesaisi başladı. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/antalya/2022/02/04/hortumun-vurdugu-seralarda-citcinin-hasar-tamiri-mesaisi-basladi> adresinden erişim sağlandı.

- SDGs, (2016). *The Sustainable Development Goals Report 2016*. UNSTATS. 18 Ekim 2023 tarihinde <https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/The%20Sustainable%20Development%20Goals%20Report%202016.pdf> adresinden erişim sağlandı.
- SECAP, (2022). *Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı Antalya Büyükşehir Belediyesi 2022 Raporu*. Demir Enerji. 18 Ekim 2023 tarihinde <https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/YarinlardaBizVariz/Dokumanlar/2022/SECAP-SURDURULEBILIR-ENERJI-VE-IKLIM-EYLEM-PLANI-2022.pdf> adresinden erişim sağlandı.
- Sezer, Ö. & Tozbey, Ş. (2023) Türkiye'de Afet Yönetiminin Merkezi ve Yerel Düzeyde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. VIII(1). 79-102. <https://dergipark.org.tr/pub/ismus/issue/79942/1364259>
- Sezgin, GYD. & Varol, Ç. (2012). Ankara'daki Kentsel Büyüme ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi. *METU JFA*. 29(1). 273-288. <https://doi.org/10.4305/metu.jfa.2012.1.15>
- SFDRR (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 Reports. *United Nations*. 18 Ağustos 2023 tarihinde https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf adresinden erişim sağlandı.
- Shen, L. , Ochoa, J. J. , Shah, M. N. & Zhang, X. (2011). The application of urban sustainability indicators - A comparison between various practices. *Habitat International*. 35(2011). 17-29. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2010.03.006>
- Tong, P. (2021). Characteristics, dimensions and methods of current assessment for urban resilience to climate-related disasters: A systematic review of the literature. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Vol. 60. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102276>
- Toprak, Z.(2016). Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye’de Örgütlenme. İçinde *Bütünleşik Afet Yönetimi*. (Eds. Z. Toprak ve A. Altay) İzmir: İlkem Yayınları.
- TÜİK (2022). *Ölçüm Bazında Belediye, Köy ve Mahalle Nüfusları (Çağlayan, Doğuyaka, Fener, Güzeloluk, Kırcami, Mehmetçik, Tarım, Topçular, Yeşilova, Zümriütova mahalleleri)*. 22 Ocak 2024 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden erişim sağlandı.
- UNSTATS (2020). *The Sustainable Development Goals Report 2020*. 19 Nisan 2024 tarihinde <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/> adresinden erişim sağlandı.
- Yaman Galantini, Z. D. & Tezer, A. (2011). Dayanıklılık Kuramının Kent Planlama ile İlişkilendirilmesi. *Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresi*, 14-16 Kasım. Yıldız Teknik Üniversitesi.

- Yetkin, O. (2024). Afet Yönetimi Bağlamında Büyükşehir Belediyelerinin Teşkilat Yapısı Üzerinden Bir İnceleme. *Urban 21 Journal*. 2(1): 24-41. <https://dergipark.org.tr/en/pub/urbanjournal/issue/84059/1453228>
- Zabaniotou, A. (2020). A systemic approach to resilience and ecological sustainability during the COVID-19 pandemic: Human, societal, and ecological health as a system-wide emergent property in the Anthropocene. *Global Transitions*. 2. 116-126. <https://doi.org/10.1016/j.glt.2020.06.002>

Gülşah Tırış

Lisans ve yüksek lisans eğitimini Kamu Yönetimi alanında yapmıştır. Şu anda Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doktora öğrencisidir. Eğitimine Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu'nun özel burs programı ile devam etmektedir. Müşterekler, iklim değişikliği, kentleşme politikaları üzerine çalışmalar yürütmektedir.

She holds Bachelor's and Master's degrees in Public Administration. She is currently a Ph.D. student at Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning. She is continuing her education with a special scholarship program of the Council of Higher Education of the Republic of Turkey. She is working on commons, climate change and urbanization policies.

E-posta: gulsahrtiris7@gmail.com

Hilal Erkuş

Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Kentsel ve bölgesel ekonomik kalkınma, (politik) ekonomik (turizm) coğrafya, turizm gelişimi, turizm kümelenmeleri, ağlar, turizm değer zincirleri, kentsel turizm yönetişimi, turizm firmalarında ekonomik homojenleşme ve çeşitlendirme, turizm firmalarının hayatta kalması, kurgusal beklentiler konularında uzmanlaşmıştır.

She is a full Professor at Akdeniz University (Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, Antalya, Turkey). She is specialized on urban and regional economic development, (political) economic (tourism) geography, tourism development, tourism clusters, networks, tourism value chains, urban tourism governance, economic homogenization and diversification in tourism firms, tourism firm survival, fictional expectations.

E-posta: hilalerkus@yahoo.com

Dosya Dışı Makaleler

1999 Doğu Marmara Depremleri Sonrası Adapazarı Kent Dokusu: Karaman ve Beşköprü Mahalleleri

Seda Sakar¹

ORCID: 0000-0003-4136-8314

Fikret Zorlu²

ORCID: 0000-0002-9243-1398

Hidayet Tağa³

ORCID: 0000-0002-7606-8517

Öz

Depremler başta olmak üzere herhangi bir afet anında meydana gelen kayıplar, kentsel dokunun tasarımı ile yakından ilişkilidir. Bu çalışma, 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 Doğu Marmara Depremleri sonrası yeni bir kent üst biçiminin ortaya çıktığı Adapazarı'nda; farklı düzeylerde gerçekleştirilen morfolojik analizleri, kentsel dokuyu meydana getiren fiziksel ölçütler bağlamında ele almaktadır. Kentsel alan ve mahalle düzeyinde gerçekleştirilen mekânsal analizler, tasarım özellikleri açısından deprem risklerini azaltmayı ve güvenli kentsel alanlar oluşturmayı hedefleyen planlı kent dokusunun önemini ortaya koymuştur. Analizler, planlı şekilde tasarlanıp uygulanan kent dokusunun; herhangi bir plan dâhilinde olmadan, mülkiyet sahiplerinin bireysel yönelimleriyle şekillenen düzensiz kent dokusuna kıyasla daha az risk barındırdığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, afetlere karşı güvenli kentsel çevrelerin oluşturulması için kapsamlı ve bütüncül planlama stratejilerine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Kapsamlı ve bütüncül stratejilerin varlığı, mevcut ve gelecekteki planlama yaklaşımları bağlamında önemlidir. Çalışma, kentsel morfolojinin, depremler karşısında güvenli ve riski azaltmaya yönelik tasarım stratejilerinin geliştirilmesi üzerindeki etkisini ortaya koyarak, kentsel planlama ve tasarım literatürüne katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel doku, deprem, morfoloji

¹ Dr., Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,

E-posta: sedasakar@mersin.edu.tr

² Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,

E-posta: fikretzorlu@mersin.edu.tr

³ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü,

E-posta: htaga@mersin.edu.tr

Adapazarı Urban Fabric After the 1999 Eastern Marmara Earthquakes: Karaman and Beşköprü Neighborhoods

Seda Sakar⁴

ORCID: 0000-0003-4136-8314

Fikret Zorlu⁵

ORCID: 0000-0002-9243-1398

Hidayet Tağa⁶

ORCID: 0000-0002-7606-8517

Abstract

The losses caused by disasters, particularly earthquakes, are closely related to the design of urban fabric. This study deals with morphological analyses conducted at different levels in Adapazarı, where a new urban macroform emerged after the August 17 and November 12, 1999 Eastern Marmara Earthquakes, in the context of the physical criteria that constitute the urban fabric. Spatial analyses carried out at the urban and neighborhood levels highlight the importance of planned urban fabric in reducing earthquake risks and creating safer urban areas. The analyses reveal that planned urban fabric, designed and implemented with foresight, carries significantly lower risk compared to unplanned and irregular urban fabric shaped by the individual decisions of property owners. The findings emphasize the need for more comprehensive and holistic planning strategies to establish safe urban environments against disasters. The presence of such strategies is crucial for both current and future planning approaches. The study contributes to the urban planning and design literature by demonstrating the impact of urban morphology on the development of design strategies aimed at ensuring safety and reducing risks against earthquakes.

Keywords: *Urban Fabric, earthquake, morphology*

⁴ Dr., Mersin University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: sedasakar@mersin.edu.tr

⁵ Assoc. Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: fikretzorlu@mersin.edu.tr

⁶ Assoc. Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Engineering, Department of Geological Engineering, E-mail: htaga@mersin.edu.tr

Giriş

İnsan ve çevre etkileşimi sonucunda sosyal, ekonomik ve fiziksel yapıda meydana gelen değişiklikleri bünyesinde barındıran kentler, tarihsel süreç içerisinde doğal yapıda meydana gelen değişimler, gelişen teknoloji ve artan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenmiştir. Kuruldukları dönemde doğal çevrenin sahip olduğu eşikler doğrultusunda biçimlenen kentler; artan nüfus, kitlesel nüfus hareketlilikleri (savaş, deprem vb. sebeplerle) ve ekonomik kalkınma sonucunda, politik ve ekonomik atmosferin belirleyici olduğu bir büyüme sürecine girmiştir. Son yıllarda sel, deprem, fırtına ve volkanik patlamalar gibi çeşitli doğa olayları sonucunda meydana gelen afetlerle mücadele eden kentlerde; doğal eşiklerin göz ardı edilmesi, bitki örtüsünün azalması, iklim değişiklikleri ve denetimsizlikler başta olmak üzere, afetlerin neden olduğu kayıp ve hasarlar gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, afetlerin nedenlerini anlama ve azaltma stratejilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların önem kazanmasına neden olmuştur.

Başta depremler olmak üzere, afetler karşısında dayanıklı kentsel çevrelerin üretilmesinin, meydana gelen can ve mal kayıpları üzerinde neredeyse tamamen belirleyici olduğunu savunan Berlin (1980), mevzuatlara uygun olarak tasarlanmış kentsel çevrelerin afetler karşısında daha olumlu tepki verdiklerini ifade ederek, kent formunun önemine değinmektedir. Kentlerin mekânsal biçimlenişi, afet öncesi kentsel dayanıklılığı artırmaya ve afet sonrası müdahale süreçlerini hızlandırmaya yönelik tasarım ölçütlerini barındırdığı ölçüde, can ve mal kayıplarını minimize edebilmektedir (Canaran, 2000).

Kentleri meydana getiren sosyal, ekonomik ve fiziksel (bina yoğunluğu ve yüksekliği, yapı malzemelerinin özellikleri, kentsel yeşil alanlar, kullanımların yer seçimi, ulaşım ağları, kamusal ve açık alanlar vb.) öğelerin; tanımlı bir sokak, mahalle ya da kent bütünü gibi farklı düzeylerdeki organizasyon şekli, kentsel dokunun mekânsal biçimlenişini ifade etmektedir (Sitte, 1965). Kentlerin mekânsal biçimlenişinin çözümlenmesi ile deprem, sel ve heyelan gibi afetler meydana gelmeden önce kentsel dayanıklılığı artıracak önlemler alınabileceği gibi afetler sonrasındaki iyileşme sürecinin hızlanmasını da sağlanabilir (Allan vd., 2013). Afet riski taşıyan bölgelerde mekânsal biçimlenişin çözümlenmesiyle, yetersiz olan park ve kentsel yeşil alan kullanımlarının arttırılması sağlanarak, afet

anında güvenli toplanma alanları sağlanabileceği gibi afetler sonrasında, ihtiyaç sahiplerinin barınma ihtiyaçları da karşılanabilir. Bu bağlamda, afet riski bulunan yerleşmelerde, güvenli kentsel çevrelerin üretilebilmesi amacıyla kentsel dokuyu meydana getiren sokak, semt, il ya da bölge ölçeğinde kontrol edilebilen öğelerin çözümlenmesine yönelik bir yaklaşım geliştirmenin önemi daha da artmaktadır (Lynch & Rodwin, 1958).

Kentsel mekânı biçim yönünden ele almayı sağlayan kentsel morfoloji biliminin (Larkham & Jones, 1991) temel araştırma konusunu, kentsel dokunun örüntüsünü ortaya koymaya yönelik araştırma, analiz ve çözümler oluşturmaktadır (Kropf, 1996). Kent morfolojisine yönelik analizlerin temel düzeyde üç ilkeye dayandığını ifade eden Moudon (1997), bunları kentsel doku, kent formu ve kentsel biçim olarak sıralamaktadır. Kentsel dokuyu oluşturan yapıların yoğunluğu ve yükseklikleri, yolların genişlikleri ve yapılarla kurduğu ilişki, açık alanların kentsel alandaki dağılımı ve yapı adası büyüklükleri gibi pek çok değişken, afet riski altındaki yerleşmelerin tasarlanmasında önemli role sahiptir (Bentley vd., 1985). Bu sebeple çalışma kapsamında, sokaklar, binalar ve çevrelerindeki açık alanlar düzeyinde incelemeler yapmayı mümkün kılan, kentsel dokunun çözümlenmesine yönelik morfolojik analizlerden yararlanılmıştır.

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun hazırladığı raporda, 2006-2015 yılları arasında afetler sebebiyle hayatını kaybedenlerin %46,26'sının, depremler sebebiyle hayatını kaybettiği belirtilmiştir (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2016). İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi kapsamında hazırlanan raporda (İstanbul Valiliği Proje Koordinasyon Birimi, 2016) ise, Türkiye'de son 65 yıl içerisinde ortaya çıkan afet zararlarının % 55'nin, depremler sebebiyle meydana geldiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada, sebep olduğu can kayıpları ve kentsel dokuya verdiği hasar sebebiyle, planlama ve tasarım stratejilerinin belirlenmesinde göz ardı edilmemesi gereken depremler, 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde meydana gelen Doğu Marmara Depremleri bağlamında ele alınmıştır.

Türkiye'de doğal afetlerden korunmaya yönelik yasal - yönetsel çerçevenin yeniden düzenlenmesine yönelik süreçlerin başlaması sebebiyle önem arz eden 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinden en çok etkilenen şehirler Kocaeli, Sakarya, Yalova, Düzce ve İstanbul'dur (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2000a; 2000b). Alüvyon zemine sahip ova tabanı üzerine kurulan Adapazarı kent merkezi, meydana gelen sivilaşmanın etkisiyle,

hasar gören toplam konut ve iş yerlerinden % 36.4 oranla kentsel dokudaki ağır hasarın en fazla olduğu bölgedir (Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı, 2000a; 2000b). Yaşanan depremin ardından Adapazarı kent merkezinin yaklaşık 13 km kuzeybatısında inşa edilen yeni gelişme alanları; depreme duyarlılık sebebiyle en-boy ve kütle-form ilişkileri gözetilerek, ayrıklı nizam yapılar ile kütleler arasındaki mesafelerin açık mekânlar meydana getirecek şekilde en az 15 metre olarak belirlendiği yapılaşma koşulları ile tasarlanmıştır (Yuvalı, 2018).

1999 Doğu Marmara Depremlerinin üzerinden geçen zaman zarfında Adapazarı, eski kent merkezi ve ona eklenen yeni gelişme alanları ile bugün, yeni bir kent üst biçimine sahiptir. Ancak eski kent merkezi ve deprem sonrası gelişme alanlarının, kentsel dokuyu meydana getiren yapılaşma koşulları ve tasarım biçimleri bakımından farklı oldukları gözlemlenmiştir. Depremler karşısında güvenli kentsel alanların tasarlanmasında, kentsel dokuyu meydana getiren fiziksel bileşenin önemini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada; Adapazarı rneği üzerinden mevcut kent dokusunu meydana getiren fiziksel bileşenler analiz edilmiştir. Mekânsal zlemelerin, morfolojik analizler yardımıyla ele alınacağı bu çalışma; yöntem, çalışma alanı, bulgular ile tartışma ve sonuç bölümlerinden meydana gelmektedir.

Yöntem

Depremler sebebiyle kentlerde meydana gelen can kayıpları ve hasardan korunmanın en kolay yöntemi planlama süreçlerinden önce, doğal eşiklerin belirlenmesine yönelik analizleri göz önüne alarak, riskli alanlarda yapılaşmadan kaçınmaktır. Kentsel dokuyu meydana getiren yapılar ile çevrelerindeki açık alanlar ve sokakların birbirleriyle olan ilişkisi dikkate alınarak tasarlanan kentsel çevrelerde, depremlerin etkilerini minimize ederek hasar ve kayıpların azaltılması mümkündür.

Mevcut kent formunu zlemenin yanı sıra, kentsel alanların tasarım ve yönetimi için de sistematik bir yöntem ortaya koyması sebebiyle çalışma kapsamında ele alınan morfolojik analizler, akademik yazında kentsel doku (sokaklar, binalar ve çevrelerindeki açık alanlar), kent formu (şehir ve bölgeye ölçeğinde ki analizler) ve kentsel biçim (kenti meydana getiren ögelerin değişim, dönüşüm ve yer değiştirme süreçlerinin tarihsel

analizi) düzeylerinde ele alınmaktadır (Moudon, 1997). Kümelenmiş binalar, açık alanlar ve erişim yollarının toplamı olan kentsel doku (Larkham & Jones, 1991) düzeyinde morfolojik analizlerin gerçekleştirildiği bu çalışmada öncelikle, Adapazarı'nın süreklilik içinde yollar ve ağırlıklı olarak binalarla kaplı bölgelerinin tespit edilmesi amacıyla kentsel alan sınırları belirlenmiştir. Kentsel alan sınırlarının belirlenmesinde, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından, nüfus yoğunluğu 15 kişi/hektar ve üzeri olan alanların kentsel statüde kabul edildiği kentleşme derecelerinden (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] European Commission, 2020) yararlanılmıştır. Deprem riski altındaki yerleşmelerin tasarlanmasında, kentsel dokuyu meydana getiren sokak, parsel ve binaların fiziksel özelliklerini, hâlihazır düzeyinde ele alan analizler; üst ölçekli çalışmalara kıyasla daha detaylı incelemeler barındırması sebebiyle önemlidir (Larkham & Jones, 1991). Ancak Adapazarı kentsel alanının tamamında, kentsel doku çözümlenmesine yönelik morfolojik analizlerin gerçekleştirilmesi için gerekli zaman, donanım ve iş gücünün yetersizliği; çalışma kapsamındaki doku çözümlerininin yapılacağı örnek çalışma alanlarının belirlenmesi için anlamlı bir mekânsal alt bölgelemenin yapılmasını gerektirmiştir. Araştırmanın ilk kısmını oluşturan kentsel alan düzeyindeki analizler, doku çözümlerini öncesi, kentsel alandaki en küçük idari birim olan mahalle sınırları göz önüne alınarak; nüfus yoğunluğu, kat adedi, yol alanı payı ve yapı adası büyüklüğü olmak üzere, dört kategoride ele alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kentsel alan ve mahalle düzeyinde gerçekleştirilen morfolojik analizler

Ölçek/Düzyey	Morfolojik Analizler	Analiz Türü
Kentsel Alan	Yoğunluk	Nüfus Yoğunluğu
	Kütle-Yapı	Ortalama Kat Adedi
	Erişilebilirlik	Yol Alanı Oranları
	Düzen	Yapı Adası Büyüklüğü
Mahalle	Yoğunluk	Yapılaşma Yoğunluğu (TAKS, KAKS)
	Yapı	Yapı Oranları (H/B)
	Erişilebilirlik	Bağlantılılık Oranı, Yol Açıklığı
	Düzen	Yapı Adası Çevresi, Alanı, En Uzun Cephe

Tanımlı bir bölgede birim alana düşen kişi sayısı olarak ifade edilen nüfus yoğunluğu analizi, morfolojik analizlerin gerçekleştirileceği sürekli kent dokusunun tespiti amacıyla; kentsel alan düzeyinde gerçekleştirilen

analizlerden ilkidir. Kentsel alan düzeyinde analizlerin ikincisi ortalama kat adedidir. Kat yüksekliği analizi binanın deprem sebebiyle olası çökme, devrilme ya da sıvılaşmadan kaynaklı gömülme gibi davranışlar sergilemesi sebebiyle, bu araştırmada güvenli kentsel çevrelerin tasarımında belirleyici bir ölçüt olarak kabul edilmiştir. Alternatif rotaların sağladığı geçirgenlik ve farklı sokak düzenlerinin kullanıcıya sağladığı bütün avantaj ve dezavantajları kapsayan erişilebilirlik, özellikle deprem bölgelerinde hayati önem taşıması sebebiyle, çalışma kapsamında kentsel alan düzeyindeki morfolojik analizler dâhilinde ele alınan bir diğer değişkendir. Daha küçük yapı adalarından oluşan kentsel alanların, kendi içerisinde alternatif rotalar barındırması ve daha geçirgen bir yapıya sahip olduğu kabulünden hareketle erişilebilirliği etkileyen faktörlerin başında gelen yapı adası büyüklüğü, kentsel alan düzeyinde gerçekleştirilen analizlerden sonuncusudur.

Çalışmanın ikinci aşaması olan mahalle düzeyindeki analizler, kentsel dokuyu meydana getiren bileşenlerin daha kapsamlı biçimde ele alınacağı mekânsal çözümlemeleri içermektedir. Mahalle düzeyindeki analizler; yapılaşma yoğunluğu (TAKS, KAKS), yapı oranları (H/B oranı), erişilebilirlik (bağlantılılık oranı, yol açıklığı) ve düzen (yapı adası çevre uzunluğu, yapı adası alanı, en uzun cephe) kapsamında gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Kentsel bir dokuda binaların kapladığı dolu alanların, deprem güvenliği açısından büyük öneme sahip sokak, bahçe, otopark, yol vb. yapılaşmanın olmadığı açık alanlarla olan ilişkisinin analiz edildiği yapı yoğunluğu analizleri, mahalle düzeyinde gerçekleştirilen mekânsal incelemelerden ilkidir. Bu bağlamda, imar mevzuatında yapılaşma yoğunluğuna dair bilgi veren TAKS (Taban Alanı Kat Sayısı) ve KAKS (Kat Alanı Katsayısı) değerleri, mahalle düzeyinde gerçekleştirilen yapı yoğunluğu analizi kapsamında ele alınmıştır. Depremler esnasında yüksek katlı yapıların, alçak katlı yapılara oranla yıkılma oranlarının daha fazla olduğu ve bu yapıların dikey doğrultuda çökme dışında, yatay yönde devrilme olasılıklarının bulunması; kentsel dokuyu meydana getiren yapıların biçimsel özelliklerinin, deprem tehlikesi altındaki yerleşmeler için büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir (Gazetas vd., 2005). Bu sebeple mahalle düzeyinde gerçekleştirilen doku analizlerden ikincisi yapı yükseklik – genişlik oranlarıdır. Farklı hiyerarşik düzeyde sokakların, sistemli birlikteliği sonucunda ortaya çıkan ulaşım aksları ile çevresinde konumlanan binaların yatayda ve düşeyde kurduğu ilişkinin ele alındığı mahalle düzeyindeki

analizlerden üçüncüsü, yol genişlikleridir. Kentsel dokunun temel birimlerinden biri olan yapı adalarının büyüklüğü ile çevresinde yarattığı hareket engelini doğrudan ilişkili olması sebebiyle, mahalle düzeyinde gerçekleştirilen analizlerden sonuncusu düzen (yapı adası çevre uzunluğu, alanı, en uzun cephe) analizleri olarak belirlenmiştir.

Çalışmaya altlık olan verilerin işlenmesi, depolanması ve mekânsal analizinde, Coğrafi Bilgi Sistemleri (*Geographical Information System*)'nden yararlanılmıştır. Yapılan analizlerin değerlendirilmesi aşamasında, morfolojik ölçütlere ait öznitelikler, mekânsal olarak farklılaşan değerleri ayırt etmeyi mümkün kılan, doğal kırılma sınıfları (*natural breaks*) gözetilerek ele alınmıştır. Çalışma kapsamında kurum ve kuruluşlardan elde edilen veri türü, kaynakları ve verinin edinildiği tarihler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışmaya altlık olarak kullanılan veri türleri ve kaynakları

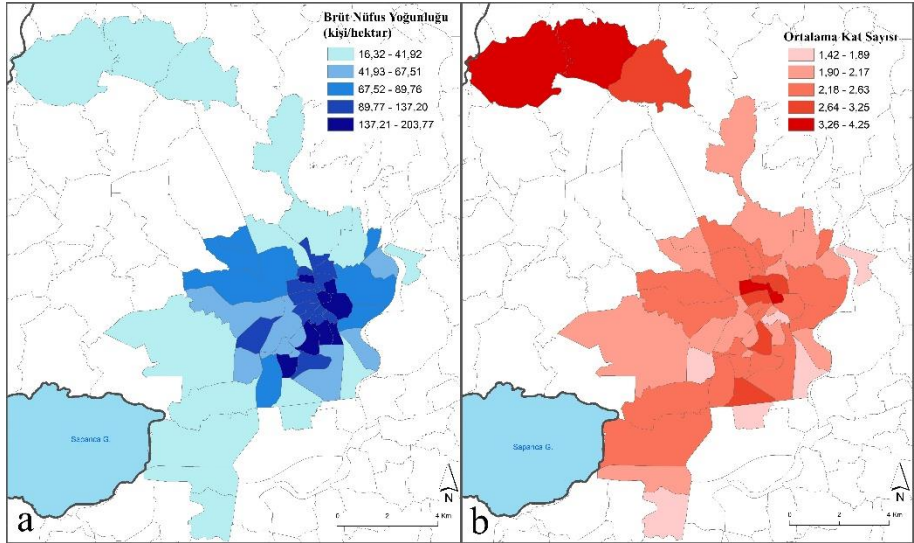
Tarih	Veri Türü	Kaynak
İdari Sınırlar 19.04.2021	İl Sınırları, İlçe Sınırları (Vektör)	Harita Genel Müdürlüğü https://www.harita.gov.tr/urun/turkiye-mulki-idare-sinirlari/232
1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı 8.02.2021	Kuzey, Merkez ve Güney ÇDP Sınırları (Vektör)	Sakarya Büyükşehir Belediyesi
1/5000 Ölçekli Karaman, Camili, Korucuk ve Adapazarı merkez Nazım İmar Planı 8.02.2021	Hâlihazır (Vektör)	Sakarya Büyükşehir Belediyesi

Bu çalışma kapsamında kentsel morfolojinin, kent dokusunu meydana getiren fiziksel bileşenleri ele alınmış olup; kentsel alan ve mahalle olmak üzere farklı ölçeklerde mekânsal çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir. Ölçekler arası analizler kullanılarak, planlama ve kentsel tasarım disiplinleri bakımından bütüncül bir bakış açısının sunulması, yerleşmelerin karmaşık yapısının daha iyi anlaşılması ve mevcut yapı ile uyumlu politikaların geliştirilmesine yönelik bir altlık oluşturması, çalışmanın özgünlüğü ve literatüre katkısı bakımından önemlidir.

Bulgular

Depremlerin kentler üzerindeki etkilerinin, kentsel dokuyu meydana getiren fiziksel bileşenler çözümlenerek ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada, Adapazarı örnek çalışma alanında kentsel alan ve mahalle düzeyinde morfolojik analizler gerçekleştirilmiştir.

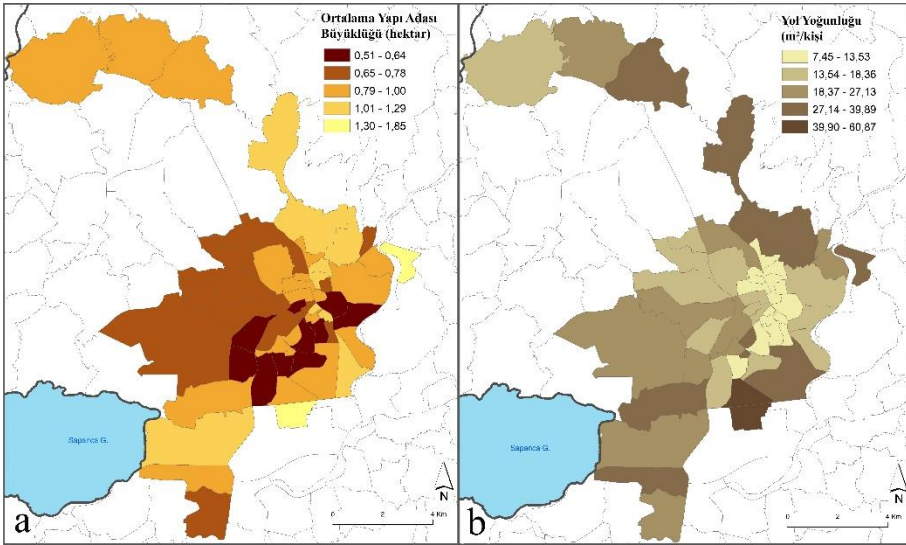
Kentsel alan düzeyindeki morfolojik analizlerden birincisi nüfus yoğunluğudur. Fiziksel çevrenin konfigürasyonu ve formu hakkında fikir yürütebilmeyi mümkün kılan yoğunluk analizi, TÜİK 2022 yılı nüfus verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1. Adapazarı, kentsel alan düzeyinde brüt nüfus yoğunluğu (a) ve ortalama kat adedi (b) analizleri

Kent çeperinden iç bölgelere doğru gidildikçe nüfus yoğunluğunun kademeli olarak arttığı analizde, yeni gelişme alanlarının yer seçtiği kuzeybatı mahallelerde yoğunluğun 16,32 – 41,92 kişi/hektar arasında değiştiği, kent merkezinde ise brüt yoğunluk değerleri 203,77 kişi/hektara kadar çıktığı belirlenmiştir (Şekil 1, a). Kent formunun çözümlenmesine yönelik yapılan analizlerden bir diğeri deprem riski barındıran alanlarda devrilme veya yan yatma potansiyeli sebebiyle, deprem anında tahliye ve sonrasında yardımların erişimine engel riski taşıması sebebiyle, ortalama

kat yüksekliğidir. Kentin kuzeybatısında yer alan yeni gelişme alanlarındaki ortalama kat yüksekliklerinin, kent merkezine oranla daha fazla olduğu tespit edilen analizinde, az katlı yapılar kentsel alanın güney ve doğu çeperinde yer alırken, kent merkezindeki yapıların ise ortalama 2-3 katlı olduğu görülmektedir (Şekil 1, b). Nüfus yoğunluğu kent merkezine göre daha az olan yeni gelişme alanlarındaki ortalama kat yüksekliklerinin, merkez mahallelere kıyasla daha fazla olması; yatayda açık alanların çoğunlukta olduğu bir kent dokusunun tasarlandığı yönünde fikir vermektedir.

Şekil 2. Adapazarı, kentsel alan düzeyinde ortalama yapı adası büyüklüğü (a) ve yol yoğunluğu (b) analizleri

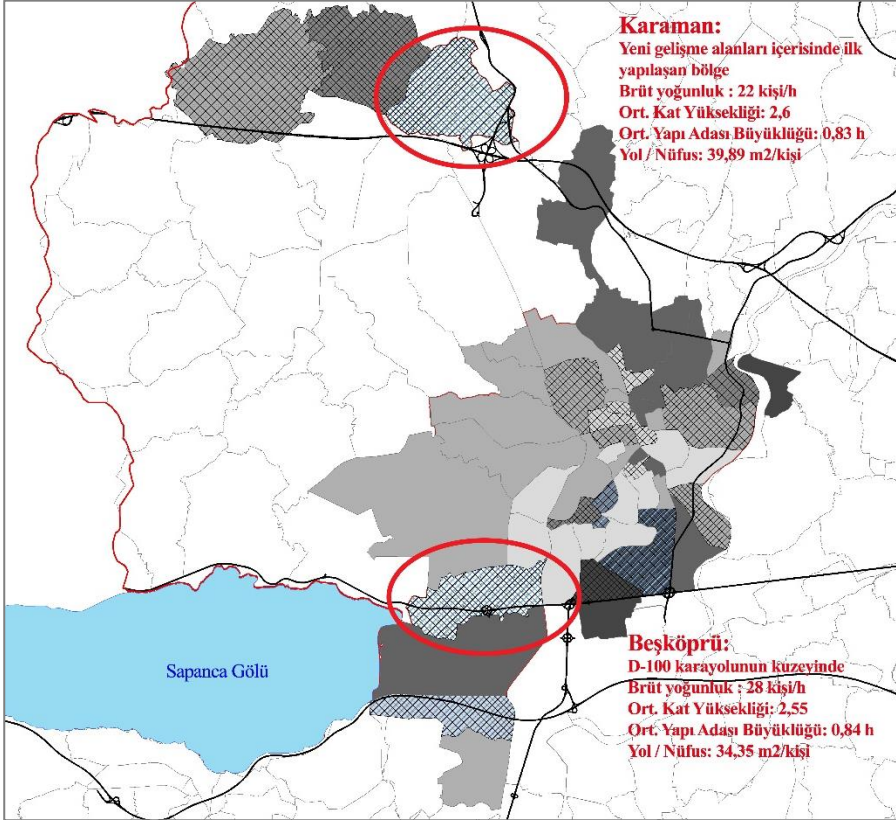
Afetler sırasında ve afet sonrası, acil müdahale ve yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmesi için erişilebilirlik bakımından öneme sahip yapı adası büyüklükleri, kentsel alan düzeyinde gerçekleştirilen morfolojik analizlerin bir diğeridir. Ortalama ada büyüklüğünün kent merkezinde 0,51 – 0,64 hektardan başlayıp çepere doğru 1,30 – 1,85 hektar büyüklüklerine ulaştığı analizde, yeni gelişme alanlarındaki ortalama yapı adası büyüklüklerinin 0,79 – 1 hektar arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir (Şekil 2, a).

Yol alanının, nüfusa olan oranı ile belirli bir alanda kişi başına düşen payını ifade eden yol yoğunluğu analizi, erişilebilirlik ve kullanıcı yoğunluğuna dair fikir edinmeyi sağlaması açısından önemlidir. Kentin merkez mahallelerinde 7,45 – 11,45 m²/kişi aralığında olduğu tespit edilen yol yoğunluğu oranı, kuzeybatıdaki yeni gelişme alanları ve kuzey yönünde büyüme eğilimi gösteren kent dokusunda 39,90 – 60,87 m²/kişi aralığına kadar çıkmaktadır (Şekil 2, b). Merkezden çepere doğru gidildikçe azalan brüt yoğunluk analiziyle birlikte değerlendirildiğinde, yeni gelişme alanlarındaki yol yoğunluğu oranının fazla olması, yatayda açık alanların çoğunlukta olduğu bir kent dokusunun tasarlandığı yönündeki fikri desteklemektedir.

Barındırdığı nüfus yoğunluğu ve bu yoğunluğun beraberinde getirdiği kullanımlar sebebiyle kentsel alan statüsüne sahip 52 mahallede gerçekleştirilen analizlerinin sentezlenmesi sonucunda; bu 52 mahalleden 29'unun, diğer hiçbir mahalle ile eşleşme göstermediği ve en az bir deşikenden dolayı farklılaştığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 23 mahalle ise biri üç ve diğerleri ikişerli olmak üzere, toplam 11 alt grup oluşturmaktadır. Kentsel alan düzeyinde eşleşme gösteren örnek mahallelerin tespit edilmesi, üst ölçekte benzer niteliklere sahip gibi görünmesine rağmen; mahalle düzeyindeki analizlerde, kentsel dokunun ne tür farklılıklar barındırdığının tartışılması bakımından önemlidir. Bu bağlamda geriye kalan 23 mahalleden eşleşme gösteren en az ikisi, mahalle düzeyinde morfolojik analizler yardımıyla karşılaştırmalı olarak ele alınarak; kentsel dokuya yönelik çözümlerinin gerçekleştirileceği, çalışma alanı sınırları belirlenmiştir.

Adapazarı'nda, kentsel alan özelliği gösterdiği tespit edilen mahallelerden Karaman, Camili ve Korucuk Mahalleleri; 1999 Marmara Depremi sonrası hazırlanan Adapazarı 1/1000 Ölçekli İmar Planı ile yapılaşmaya açılmış, yeni gelişme alanlarıdır (Adapazarı Büyükşehir Belediyesi, 2001). Camili ve Korucuk Mahalleleri, kentsel alan düzeyinde gerçekleştirilen analizlerde herhangi bir mahalle ile eşleşme göstermemektedir. Depremler karşısında güvenli kentsel dokular oluşturmayı hedefleyen bir plan dâhilinde inşa edilen bu mahallelerden Karaman Mahallesi ise; herhangi bir plan dâhilinde olmayıp, mülkiyet sahiplerinin bireysel yönelimleri doğrultusunda gelişme gösteren Beşköprü Mahallesi ile kentsel alan düzeyindeki analizler bakımından benzer yapıdadır. Buna karşın, zemin yapısı bakımından yerleşmeye uygun bölgede konumlandığı tespit edilen Karaman Mahallesi'nin aksine; yeraltı su seviyesi yüzeye daha yakın olan

Beşköprü Mahallesi, yerleşilebilirlik açısından Karaman Mahallesi'ne kıyasla daha riskli bir bölgededir (Sakar Atçeken, 2024). Kentsel alan düzeyinde eşleşme gösteren diğer mahallelere kıyasla, oluşum süreçleri ve zemin yapılarındaki farklılıklar sebebiyle; mahalle düzeyindeki analizler kapsamında Karaman ve Beşköprü Mahalleleri, çalışma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 3).

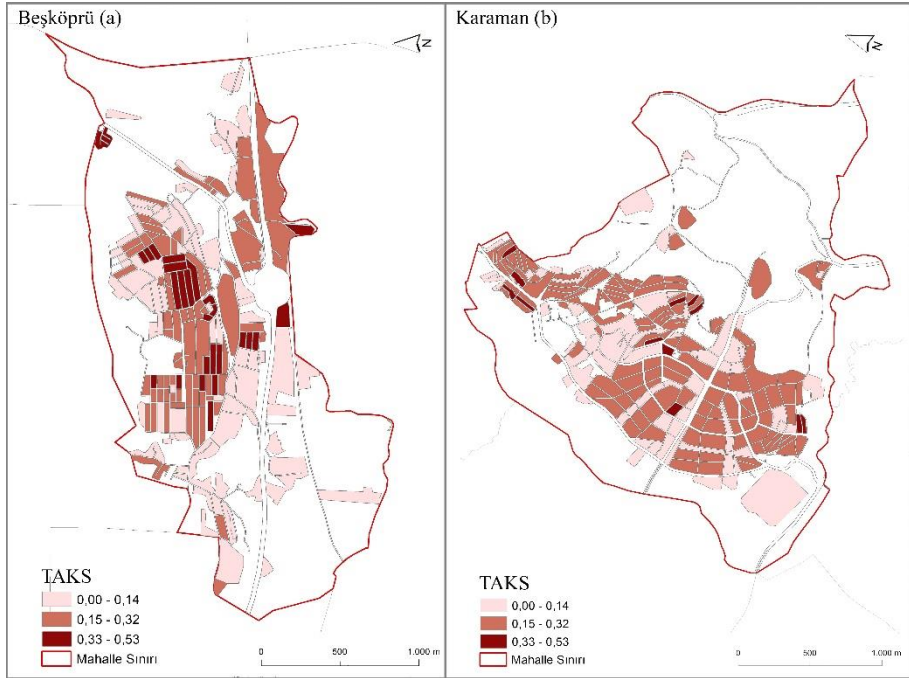

Şekil 3. Kentsel alan düzeyindeki analizlerin çakıştırılması sonucunda elde edilen sentez haritası

Ortalama kat yüksekliği 2.58 olan Karaman Mahallesi'nde, ortalama yapı adası büyüklüğü 0,83 hektardır. Brüt nüfus yoğunluğunun 22 kişi/hektar olduğu mahallede, kişi başına düşen yol alanı 39,89 m²'dir. Ortalama kat yüksekliği 2.55 olan ve ayrık nizam müstakil konut dokusunun

gözlemlendiği Beşköprü Mahallesi'nde ise ortalama yapı adası büyüklüğü 0,84 hektardır. Brüt nüfus yoğunluğunun 28 kişi/hektar olduğu mahallede, kişi başına düşen yol alanı 34,35 m²'dir.

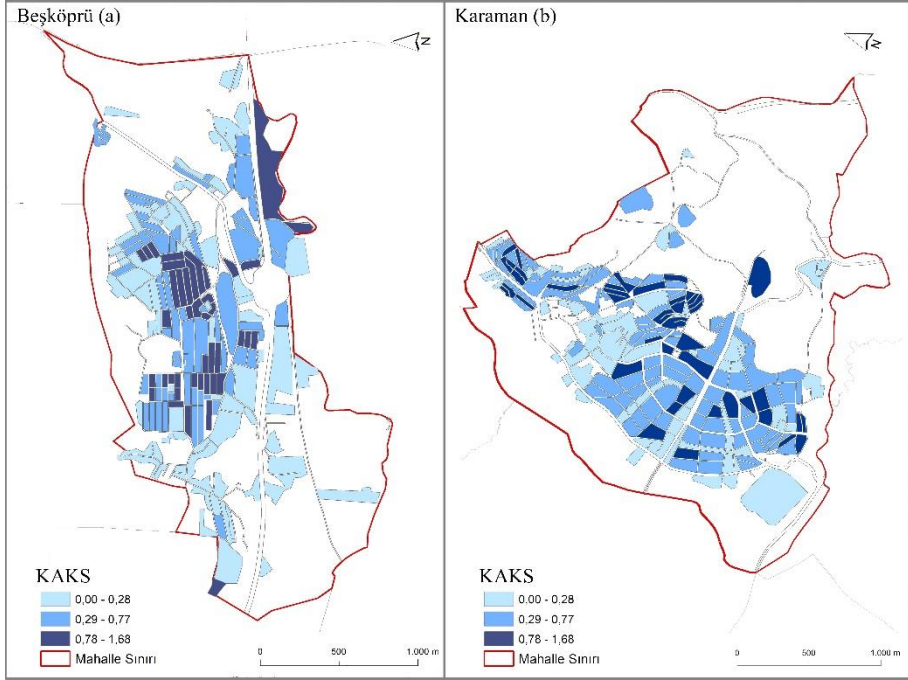
Kentsel alan düzeyindeki analizler sonucunda, kent dokusuna yönelik çözümlerlerin gerçekleştirileceği mahalle düzeyindeki analizler, çalışmanın ikinci kısmını oluşturmaktadır. Mahalle düzeyindeki analizler; yoğunluk (TAKS, KAKS), kütle (bina H/B oranı), erişilebilirlik (bağlantılılık, yol açıklığı oranı) ve düzen (yapı adası alanı, çevresi, en uzun cephe) olmak üzere dört ana başlıkta ele alınmıştır. Uygulama alanı olarak belirlenen Karaman ve Beşköprü Mahallelerinde gerçekleştirilen analizlerden ilki kent dokusunu meydana getiren yapılar ile deprem güvenliği açısından büyük öneme sahip, yapılaşma yoğunluğuna dair bilgi veren TAKS ve KAKS değerlerine ait analizlerdir (Şekil 4 - 5).

Şekil 4. Mahalle düzeyinde Taban Alanı Katsayısı (TAKS) Analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Yapı adasında yer alan bina taban alanları toplamının, yapı adası alanına bölünmesi sonucu elde edilen TAKS analizine göre Beşköprü Mahallesi'nde, D-100 Karayolu (E-5)'nin batısı ile mahallenin kuzeydoğusunda

yer alan yapı adalarına ait TAKS değeri 0.14 ve altındadır (Şekil 4, a). TAKS değerinin 0.32 ve üzeri olarak hesaplandığı iç kesimler ise yapılı çevrenin % 16'sını meydana getirmektedir. Eski köy merkezi ve kamusal kullanım alanları dâhil olmak üzere yapılı çevrenin % 36,5'inde TAKS değerinin 0.14 ve altında olduğu tespit edilen Karaman Mahallesi'nde ise, TAKS değeri 0.32 ve üzerinde olan yapı adalarının oranı % 5,5 olarak hesaplanmıştır (Şekil 4, b).

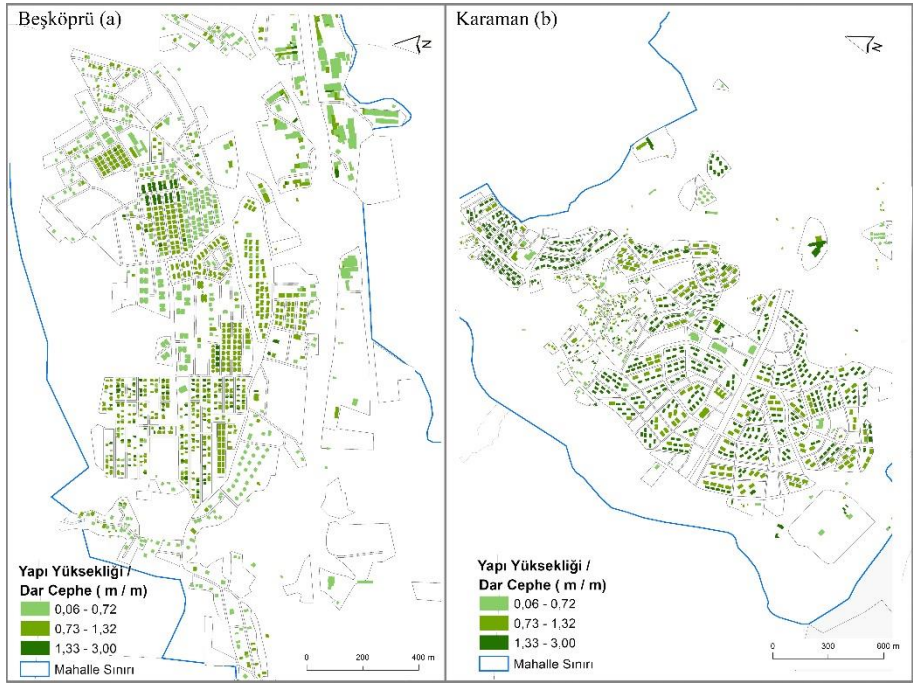
Şekil 5. Mahalle düzeyinde Kat Alanı Katsayısı (KAKS) analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Yapı adasında bulunan bütün yapılar için bina taban alanının, kat sayısı ile çarpılması sonucu elde edilen toplam inşaat alanı miktarının, yapı adası alanına bölünmesi sonucunda elde edilen analiz, KAKS analizidir. Beşköprü Mahallesi için yapılı çevrenin % 50'sine karşılık gelen, mahallenin batı ve kuzeydoğu kısımlarındaki yapı adalarında, KAKS oranı 0.28'den az olarak hesaplanmıştır (Şekil 5, a). Beşköprü Mahallesi'nde D-100 karayolunun doğu ve orta kuzey kısımlarında yer seçtiği görülen ve KAKS değeri 0.99 ile 0.77 arasında değiştiği yapı adalarının oranı % 31

iken; KAKS'ın 0.78 ile 1.68 arasında değiştiği i kesimler, dokunun en yoğun olduğu kısımlar olarak tespit edilmiştir. Karaman Mahallesi için yapılan KAKS analizini incelediğimizde, TAKS analizi ile benzer bir mekânsal dağılımın gözlemlendiği söylenebilir. Yapılı çevrenin % 56'sının 0.29 ile 0.77 arasında değişen KAKS değerine sahip yapı adalarından meydana geldiği Karaman Mahallesi'nde, yapılı çevrenin % 37'sinde KAKS değerinin 0.29'dan az olduğu ve bu bölgenin eski köy yerleşik alanı olduğu tespit edilmiştir (şekil 5, b). Kamusal kullanımların (okul, hastane vb.) yer aldığı yapı adalarında ise KAKS değeri 0.78 ile 1.68 arasında değişmektedir.

Kentsel dokunun yoğunluğuna dair bilgi vermesine rağmen kütlelerin konum ve birbiriyle kuracağı ilişkiye dair herhangi bir bilgi içermemesi sebebiyle, TAKS ve KAKS değerleri, güvenli kentsel çevrelerin tasarlanması için yeterli değildir. Deprem tehlikesi altındaki bölgeler için alınan yapılaşma tedbirlerinden ilk akla geleni olan kat yüksekliklerinin sınırlandırılması, binanın yıkılması durumunda az katlı yapılarda müdahale ve afetzedelerin kurtulma olasılığının artması gibi bazı olumsuz sonuçların önüne geçebilir. Ancak yapının, üzerinde bulunduğu zemine çökmesi dışında çevresinde konumlanan herhangi bir yapının üzerine çökmesi ya da deprem anında tahliye ve sonrasında müdahale çalışmalarının sürdürülebilmesi için hayati öneme sahip olan ulaşım asklarından birine devrilmesi olasılığı; deprem tehlikesi karşısında güvenli bir çevrenin yalnızca kat yüksekliklerinin kısıtlanması ile sağlanamayacağını göstermektedir.

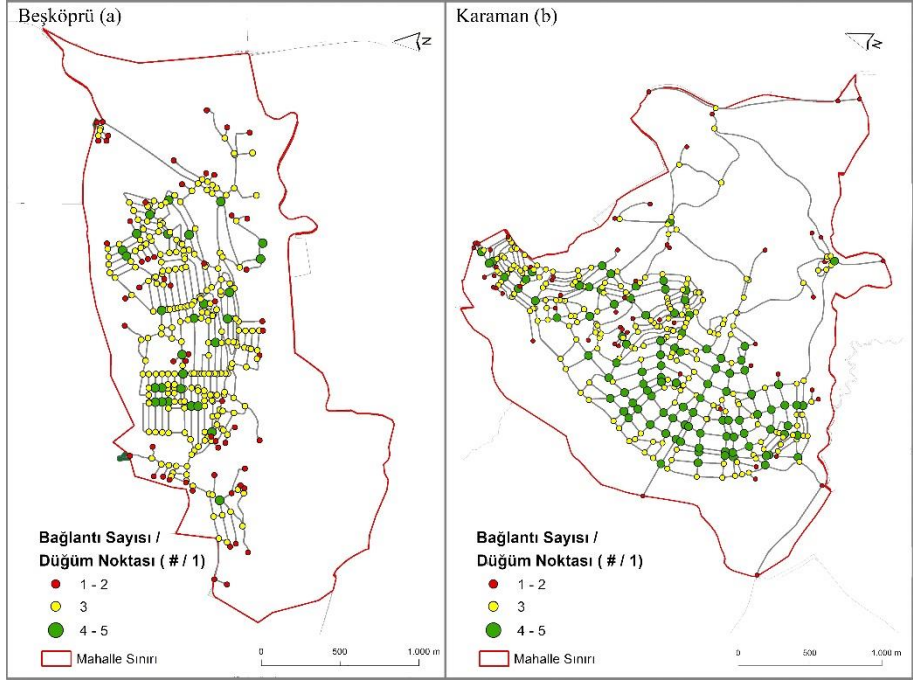
Kalaylı ve Doğan (2022), 1999 İzmit-Adapazarı Depremi de dâhil olmak üzere Dünya'da görülen büyük yer sarsıntılarında, bina yüksekliğinin bina dar cephe genişliğine oranı (H/B) 1,80 ve 2,00'den büyük binaların, zayıf toprak yapısı nedeniyle betonarme betonun temelleriyle birlikte herhangi bir hasar görmeden devrildiğini savunmaktadır. Gazetaz, Anastasopoulos ve Gerolymos (2005) tarafından Adapazarı örnek çalışma alanında yürütölen incelemeler sonucunda, H/B > 1,8 olan binaların büyük bir çoğunun devrildiği öne sürölmektedir. Her iki uygulama alanı için yapı ölçeğinde gerçekleştirilen yükseklik/genişlik (H/B) oranı analizleri ile Karaman ve Beşköprü Mahallelerindeki mekânsal farklılaşmaların ortaya konulması amaçlanmıştır (şekil 6).

Şekil 6. Mahalle düzeyinde H/B oranı analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Beşköprü Mahallesi için gerçekleştirilen analizler sonucunda mahalle- nin kuzeydoğusundaki 3169 sokak çevresindeki bitişik nizam konut kul- lanımlarında kümelendiği tespit edilen yapıların H/B oranı 1,80 ve üzeri olarak tespit edilmiştir (Şekil 6, a). Deprem tehlikesi karşısında yüksek risk teşkil eden bu yapıları, mahalle bütünündeki toplam yapıların %4,73'ünü meydana getirmektedir. H/B oranı 1,80'den küçük, 0,80'den ise büyük olan ve toplam yapı stokunun %50,7'sini meydana getiren ayrık nizam konut kullanımlarının çoğunlukta olduğu doku, yükseklik/genişlik oranı bakımından daha az risk barındırmaktadır. H/B oranı bakımından en az risk taşıyan grup olan yükseklik/genişlik oranı 0,80'den düşük olan ve D-100 karayolunun kuzey ve güneyindeki fabrika ve imalat kullanımlarının büyük bir bölümünü temsil eden yapılar, Beşköprü Mahallesi toplam yapı stokunun %44,56'sını oluşturmaktadır. Karaman Mahallesi'nde ise H/B oranı 1,80 ve üzeri olan yalnızca 2 yapının bulunması, planlama ve tasarım süreçlerinde kütlelerin yatay ve düşey oranlarını gözetemeyen yaklaşımların benimsendiğini göstermektedir (Şekil 6, b). Karaman Mahallesi'ndeki yapıların yalnızca %6,75'i H/B oranı bakımından daha az risk barındıran gruptadır. Yükseklik/genişlik oranı 0,80'den düşük ve en az

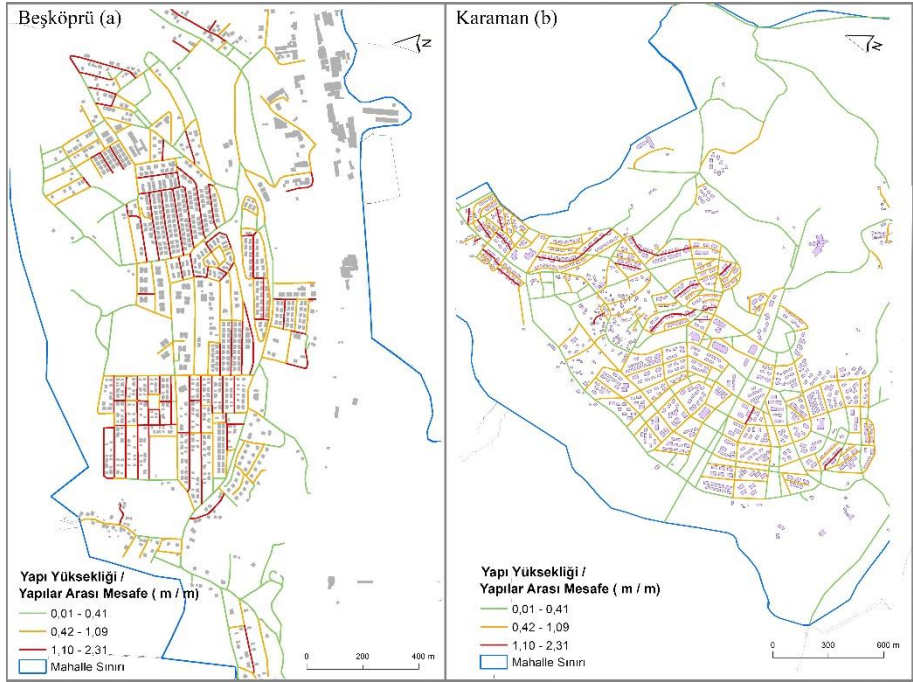
risk taşıyan gruptaki yapılar ise Karaman Mahallesi toplam yapı stokunun %93'ünü meydana getirmektedir.

Şekil 7. Mahalle düzeyinde bağlantılılık oranı analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Bir kentsel alandaki ulaşım ağlarını meydana getiren bağlantı ve düğüm noktalarının, günlük kullanımdaki karşılığı olan yollar ve kavşakların mekânsal dağılımı, kent içi erişilebilirliğin değerlendirilmesindeki temel ölçütlerdir. Karaman ve Beşköprü Mahalleleri için gerçekleştirilen mekânsal erişilebilirlik analizlerden ilki, tanımlı bir alandaki bağlantılılık oranını tespit etmeye yarayan düğüm noktası/link oranı analizidir (Şekil 7). Tek bir ulaşım aksının bitiş noktasında, kentsel kullanımlara hizmet veren tek bir düğüm noktasının yer aldığı çıkmaz sokakların, bağlantılılık bakımından 1/1 oranında değere sahip olduğu analizde oran büyüdükçe, bağlantılılık artmaktadır. Toplam düğüm noktası sayısının 355 olduğu Beşköprü Mahallesi'nin %70'inde bağlantı sayısı/düğüm noktası oranının 3/1 olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 7, a). Mahalle sınırları içerisindeki toplam düğüm noktalarının %18,5'ini çıkmaz sokaklar meydana getirmektedir. Bağlantılılık oranının en yüksek olduğu 4 ve üzeri değere sahip

düğüm noktaları ise toplam düğüm noktalarının %28'ine karşılık gelmektedir. Toplam düğüm noktası sayısının 382 olarak tespit edildiği Karaman Mahallesi'nde ise Beşköprü Mahallesi'ne kıyasla, çıkmaz sokakların daha az olması dikkat çekmektedir (Şekil 7, b). Çıkmaz sokakların büyük bir bölümü alanın kuzeyinde ve kentsel gelişimin devam ettiği bölgelerde konumlanmaktadır. Mahalle sınırları içerisinde bağlantılılık oranının 3 olduğu düğüm noktalarının oranı %52,4 ve üzeri bağlantılılık oranına sahip düğüm noktalarının oranı ise %27'dir.

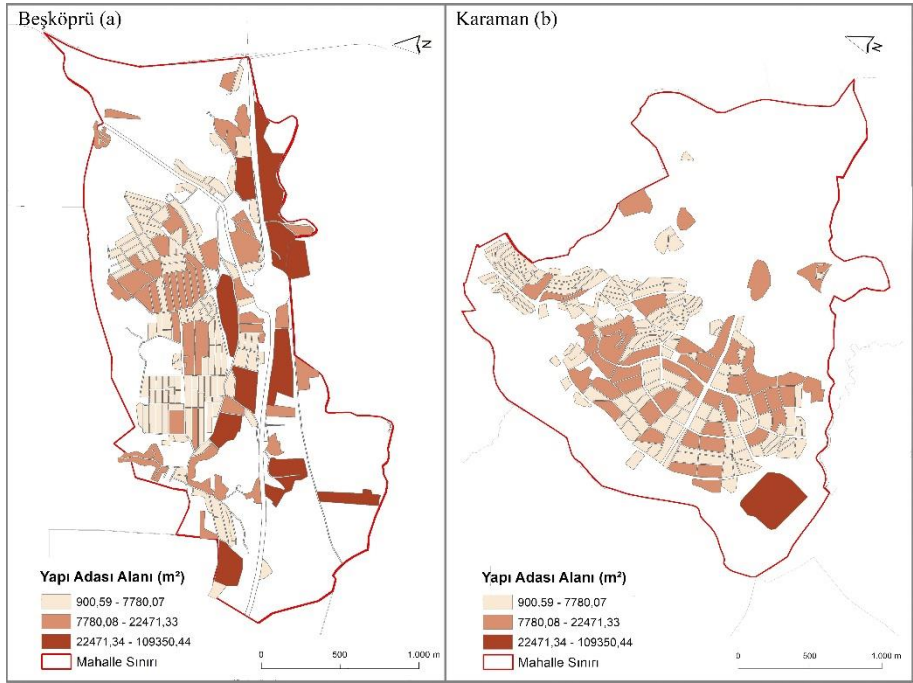
Şekil 8. Mahalle düzeyinde yol açıklığı oranı analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Karaman ve Beşköprü Mahalleleri için gerçekleştirilen erişilebilirlik analizlerinden ikincisi olan yol açıklığı analizinde, yatay doğrultuda ulaşım aksının taşıt, yaya ve peyzaja ayrılan kısımlarının tamamını ifade eden yol en kesiti ile kütlelerin yol en kesitine olan uzaklıklarının geometrik ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Buna göre yol açıklığı oranının 1 ve üzeri olarak hesaplandığı ulaşım bağlantıları, herhangi bir depremde etrafındaki yapıların devrilerek yolu bloke etme ihtimalinin yüksek olduğu, tahliye ve müdahale süreçlerinin mümkün olmadığı aksları simgelemektedir

(Şekil 8). Beşköprü Mahallesi'ndeki toplam ulaşım bağlantılarının %33,4'ü yol açıklığı oranının 1'den fazla olduğu, deprem tehlikesi altındaki bir yerleşmeler için risk teşkil eden yapıdadır (Şekil 8, a). Yapılaşmanın daha az ve çekme mesafelerinin daha fazla, yol açıklığı oranının 0.42 ile 0,99 arasında olduğu bağlantılar, Beşköprü Mahallesi'ndeki toplam ulaşım bağlantılarının %30,3'ünü meydana getirmektedir. Bu bağlantılar yol açıklığı oranı 1'den fazla olan bağlantılara kıyasla daha erişilebilir aksları temsil etmektedir. Yol açıklığı oranının 0.01 ile 0.41 arasında değiştiği ve olası bir deprem afeti karşısında erişilebilirliğin maksimum seviyede olması beklenen bağlantıların ise ayrıık nizam apartman veya müstakil yapılaşma düzenine sahip konut kullanımları arasında yer aldığı edilen bağlantılar, Beşköprü Mahallesi'ndeki toplam ulaşım bağlantılarının %36,3'ünü meydana getirmektedir. Karaman Mahallesi'ndeki toplam ulaşım bağlantılarının ise yalnızca %15,6'sında, yol açıklığı oranının 1'den fazla olduğu tespit edilmiştir (Şekil 8, b). Yol açıklığı oranının 0.42 ile 0,99 arasında olduğu, yol açıklığı oranı 1'den fazla olan bağlantılara kıyasla daha erişilebilir aksları temsil eden bağlantılar, Karaman Mahallesi'ndeki toplam ulaşım bağlantılarının %28,1'ini meydana getirmektedir. Yol açıklığı oranının 0.01 ile 0.41 arasında değiştiği ve olası bir deprem afeti karşısında erişilebilirliğin maksimum seviyede olması beklenen bağlantıların ise Karaman Mahallesi'ndeki toplam ulaşım bağlantılarının %56,3'üdür.

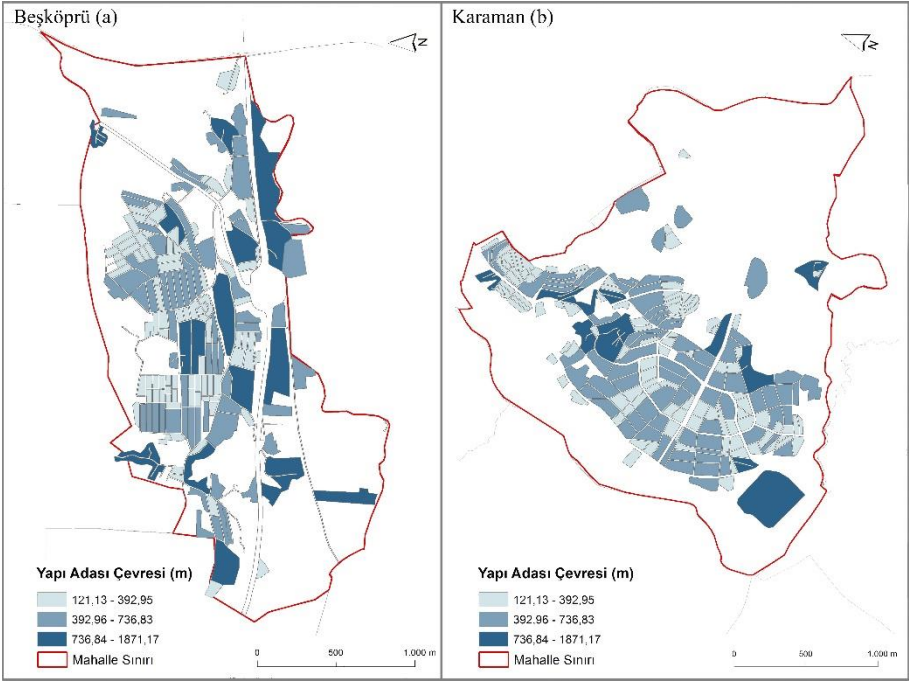
Mahalle düzeyinde analizlerin son kısmı olan düzen analizleri, bu çalışma kapsamında uygulama alanı olarak belirlenen Karaman ve Beşköprü Mahalleleri üzerinden yapı adası çevre uzunluğu, yapı adası alanı ve yapı adası en uzun cephe uzunluğu bakımından ele alınmıştır.

En küçüğü 900 m², en büyüğü ise 7,3 hektar olarak tespit edilen Beşköprü Mahallesi'ndeki yapı adalarının D-100 otoyolu ve çevresinde alansal büyüklüğü fazla, kuzey bölgelerde ise alansal büyüklüğü az olacak şekilde mekânsal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir (Şekil 9, a). Beşköprü Mahallesi için yapı adası büyüklüğünün 900 – 7780 m² arasında değiştiği yapı adaları yapılı çevrenin %36'sını, 7780 – 22471 m² büyüklüğündeki yapı adaları yapılı çevrenin %34' ünü ve son olarak 22471- 73599 m² arasında büyüklüğe sahip yapı adaları ise yapılı çevrenin % 30'unu oluşturmaktadır. Karaman Mahallesi yapı adası büyüklüğü haritası incelendiğinde, kentsel dokunun %50'sinde, ada büyüklüğünün 1019 – 11097 m² arasında; %47'sinde ise 11097 – 50864 m² arasında değiştiği tespit edilmiştir (Şekil 9, b).

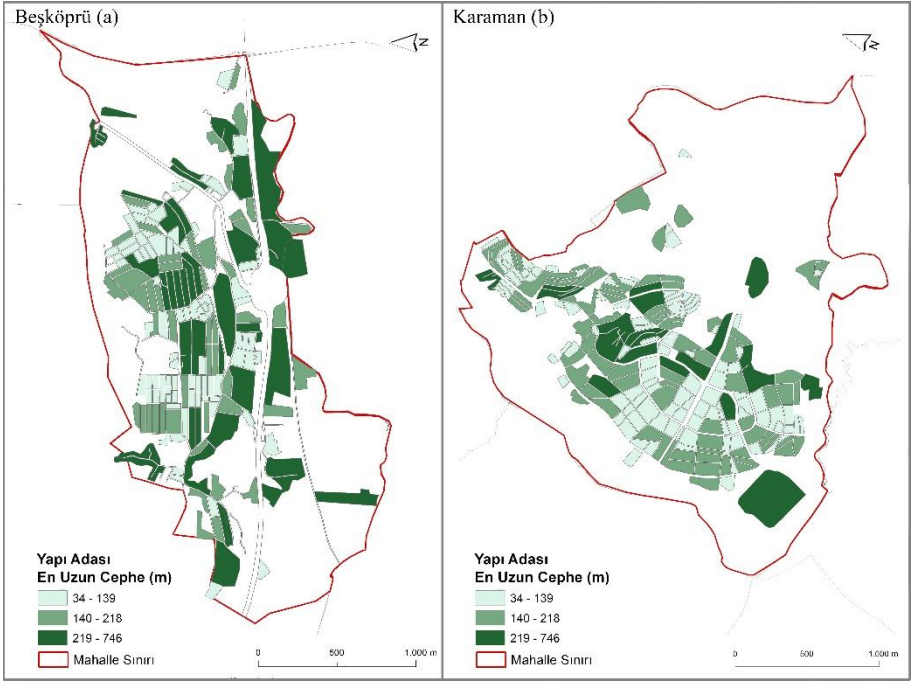
Şekil 9. Mahalle düzeyinde yapı adası büyüklüğü analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Kentsel dokunun mahalle düzeyinde analizinin yapılmasını sağlayan üç temel yapı adası ölçüsünden biri olan çevre uzunluğu analizine göre Beşköprü Mahallesi'ndeki yapı adalarının %54'ü, çevre uzunluğu 393 metreyi geçmeyen, küçük yapı adalarından; %34'ünün ise çevre uzunluğu 393 – 737 metre arasında değişen yapı adalarından oluştuğu tespit edilmiştir (Şekil 10, a). D-100 karayolu ve çevresinde konumlanan, çevre uzunluğu bakımından en büyük yapı adaları ise toplam yapı adalarının %10'unu meydana getirmektedir. Yapılı çevrenin %56'sını, çevre uzunluğu 393 metreyi geçmeyen küçük yapı adalarının oluşturduğu Karaman Mahallesi'nde ise; çevre uzunluğu 393 – 737 metre arasında değişen yapı adalarının oranı, kentsel dokunun %36'dır. Yapı adaları alanı bakımından Beşköprü Mahallesi'ne kıyasla küçük ve orta büyüklükte adaların çoğunlukta olduğu Karaman Mahallesi'ndeki yapı adalarının, çevre uzunlukları bakımından benzer oranlarda olduğu belirlenmiştir.

Şekil 10. Mahalle düzeyinde yapı adası çevre uzunluğu analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Yapı adası çevre uzunlukları bakımından birbirine yakın özellik gösteren Karaman ve Beşköprü Mahalleri için ada düzeyindeki son analiz ise yapı adasının ulaşım ağları ile kurduğu ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan en uzun yapı adası cephesidir (Şekil 11). Cephe uzunluğu arttıkça, alternatif rota sayısı ve erişilebilirliğin azalacağı kabulüne dayanan analize göre Beşköprü Mahallesi'ndeki yapı adalarının %48'i cephe uzunluğu 34 – 139 metre aralığında değişiklik göstermekte ve bu yapı adaları mahallenin iç kesimlerinde konumlanmaktadır (Şekil 11, a). Yapılı çevrenin %32'sinin, cephe uzunluğu 140 – 218 metre arasında değiştiği yapı adalarından oluştuğu Beşköprü Mahallesi'nde; cephe uzunluğu 219 – 746 metre arasındaki yapı adaları, yapılı çevrenin %20'sini meydana getirmekte ve bu yapı adalarının D-100 karayolunun güneyinde konumlandığı görülmektedir. Karaman Mahallesi'ndeki yapı adalarının %54,5'inin cephe uzunluğu 34 – 139 metre aralığında değişiklik gösterirken; %36,5'inin cephe uzunluğu 140 – 218 metre aralığındadır (Şekil 11, b). Yapı adalarının % 9'unda, en uzun cephe uzunluğu 219 metreden fazladır.

Şekil 11. Mahalle düzeyinde yapı adası en uzun cephe analizi, Beşköprü (a) ve Karaman (b) Mahalleleri

Tartışma ve Sonuç

Avrasya, Afrika ve Arap Levhalarının kesişim noktalarında yer alan Türkiye, tarih boyunca büyük ve yıkıcı depremlerin meydana geldiği bir konumdur. Kuzey Anadolu Fay Zonu, Türkiye’de depremselliğin en yoğun olduğu fay zonlarından biridir. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinden en çok etkilenen illerden biri olan Adapazarı kent merkezi; zemin yapısı bakımından yeraltı su seviyesinin yüzeye oldukça yakın olması sebebiyle sıvılaşma riskinin yüksek olduğu, yerleşilebilirlik açısından riskli ya da yüksek tedbir gerektiren bir bölgede konumlanmaktadır (Ateş vd., 1999). Bugün kentsel nüfusun yalnızca % 10,9’u (TÜİK, 2022), deprem sonrası inşa edilen Karaman, Camili ve Korucuk gelişme alanlarında ikamet etmektedir (Sakar Atçeken, 2024). Adapazarı’nın kent dokusunda meydana gelen değişikliklerin, Karaman ve Beşköprü Mahalleleri üzerinden ele alındığı bu çalışmada; kentsel alan ve mahalle düzeyinde morfolojik analizler gerçekleştirilmiştir.

Ele alındığı ölçek detayında değişkeni bünyesinde barındıran kent dokusuna yönelik morfolojik analizlerden ilki, kentsel alan düzeyinde analizlerdir. Kentsel alan statüsüne sahip 52 mahallede gerçekleştirilen nüfus yoğunluğu, kat adedi, yol alanı payı ve yapı adası büyüklüğü analizlerin sentezlenmesi sonucunda; üst ölçekte benzer yapıda olmasına rağmen, oluşum süreçleri ve zemin yapıları bakımından farklılaşan Karaman ve Beşköprü Mahalleleri, mahalle düzeyinde detaylı analizlerin gerçekleştirileceği uygulama alanları olarak seçilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan mahalle düzeyinde analizler; yapılaşma yoğunluğu (TAKS, KAKS), yapı oranları (H/B oranı), erişilebilirlik (bağlantılılık oranı, yol açıklığı) ve düzen (yapı adası çevre uzunluğu, yapı adası alanı, en uzun cephe) kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Bulgular, yeni gelişim alanlarının, depreme dayanıklı ve planlı bir biçimde inşa edildiğini, ancak bu alanların kentsel bütün içerisindeki payının sınırlı kaldığını göstermektedir. Yapılan analizler, özellikle yol genişlikleri ve yapı adası büyüklükleri açısından Beşköprü Mahallesi'nin olası bir depremde erişim sorunları yaşama potansiyeline sahip olduğunu; buna karşın yapı yüksekliği ve yoğunluk değişkenleri bakımından Karaman Mahallesi'ne kıyasla daha az risk barındırdığını ortaya koymuştur. Herhangi bir plan dâhilinde olmayıp mülkiyet sahiplerinin bireysel yönelimleri doğrultusunda gelişme gösteren Beşköprü Mahallesi'ndeki bu durumun temel nedeninin; planlama ve tasarım süreçlerinde yapılaşma koşullarının, bütüncül bir planlama yaklaşımı yerine kat yüksekliği, TAKS veya KAKS gibi değişkenlerin tekil ve birbirinden bağımsız olarak ele alınmasıdır.

1999 depremleri sonrasında tasarım özellikleri bakımından güvenli kentsel alanlar oluşturmayı hedefleyen bir plan dâhilinde inşa edilen Karaman Mahallesi; deprem sonrası müdahale süreçlerinin daha hızlı gerçekleşmesi için uygun mekânsal düzenlemelerin yapıldığı ve analizler kapsamında belirlenen fiziksel ölçütlerin, kent dokusunda homojen dağılım gösterdiği bir yapıdadır. Özellikle deprem sonrası acil müdahale ve ilk yardımların erişimi açısından büyük öneme sahip olan yol genişlikleri ve açık alanların büyüklüklerine önem verildiği Karaman Mahallesi'nde, ölçütlerin tamamının güvenli veya Beşköprü Mahallesi'ne kıyasla az riskli bir kent dokusu ortaya koyduğu görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar, depremler karşısında güvenli ve dayanıklı kentsel çevrelerin tasarımı için planlı ve stratejik bir yaklaşımın önemini vurgularken, plansız gelişen alanlarda iyileştirme çalışmalarının gerekliliğini

ortaya koymaktadır. Adapazarı genelinde deprem sonrası inşa edilen bu güvenli alanların, kent nüfusunun oldukça küçük bir bölümünü barındırması sebebiyle; kent bütününde deprem riskini azaltmaya yönelik daha geniş kapsamlı ve bütüncül planlama stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Güvenli kentsel çevrelerin üretilebilmesi amacıyla, fiziksel yapıyı meydana getiren bileşenlerin karakterine dair kent bütününe yönelik yaklaşımların geliştirilmesi, kayıpların önüne geçilmesi amacıyla elzemdir.

Araştırmanın bulguları, kentsel tasarımın yalnızca yapılaşma yoğunluğu ve kat yüksekliği gibi tekil unsurlara dayalı olarak değil, sokak düzeni, yol açıklıkları ve açık alanların bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle deprem riski taşıyan bölgelerdeki planlama ve tasarım süreçlerinde, ulaşım altyapısının ve yapı adası düzenlemelerinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan örnek çalışma; kentsel morfolojinin, kent dokusunun afetlere karşı dayanıklılığı ile olan ilişkisini ortaya koyması sebebiyle literatüre katkı sağlamaktadır. Benzer analizlerin farklı kent veya bölgelerde de yapılarak, kentsel dokunun depremler karşısında dayanımını arttırmaya yönelik stratejilerin, bütüncül yaklaşımlarla ele alınması; kentsel alanlarda riskleri minimize etmeye yönelik etkin plan ve politikaların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Extended Abstract

Adapazarı Urban Fabric After the 1999 Eastern Marmara Earthquakes: Karaman and Beşköprü Neighborhoods

Seda Sakar⁷
ORCID: 0000-0003-4136-8314

Fikret Zorlu⁸
ORCID: 0000-0002-9243-1398

Hidayet Taęa⁹
ORCID: 0000-0002-7606-8517

Cities have experienced changes in their social, economic and physical structures due to the interaction between human beings and the environment, and have been shaped by population growth, economic development and political atmosphere in the historical process. However, problems such as ignoring natural thresholds, reduction of vegetation cover and lack of supervision increase the losses caused by disasters, especially earthquakes. Design criteria of urban environments are at the forefront of efforts to develop strategies to mitigate the effects of disasters in urban areas. The literature emphasizes that well-designed urban environments in compliance with regulations can reduce losses from disasters and that the urban fabric is critical in enhancing pre-disaster resilience and accelerating post-disaster recovery efforts. By analyzing the urban fabric, preventive measures can be implemented to strengthen resilience before earthquakes occur, while expediting recovery processes afterward. Within the scope of this study, morphological analyses have been used to analyze the urban fabric, which makes it possible to examine the city at the level of neighborhoods, streets, buildings and the open spaces around them. This study investigates the urban fabric of Adapazarı, a city significantly affected by the 1999 Eastern Marmara Earthquakes, focusing on morphological analyses at different spatial scales. The research aims to evaluate how

⁷ Dr., Mersin University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: sedasakar@mersin.edu.tr

⁸ Assoc. Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: fikretzorlu@mersin.edu.tr

⁹ Assoc. Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Engineering, Department of Geological Engineering, E-mail: htaga@mersin.edu.tr

planned and unplanned urban environments differ in terms of earthquake risks and to draw attention to the importance of comprehensive and holistic planning strategies in designing safe urban environments.

Urban fabric analyses, which constitute the sum of streets, buildings and the open spaces around them, were carried out at two different levels: urban area and neighborhood. At the urban area scale, analyses were carried out in 52 neighborhoods identified as urban by the criteria set by the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). These analyses focus on population density, building heights, road area ratios, and block sizes to understand the broader structure of the city. Neighborhood-scale analyses, on the other hand, involve more detailed spatial examinations of the components that constitute the urban fabric. Based on the synthesis of urban-scale analyses, the Karaman and Beşköprü neighborhoods, although structurally similar, were selected for neighborhood-scale analyses due to differences in their development patterns. These neighborhood-level evaluations focus on metrics such as building density (TAKS, KAKS), building height-to-width ratios (H/B), accessibility (connectivity ratios, road clearance), and layout (block perimeter length, block area, and longest block frontage). The analysis utilized Geographic Information Systems (GIS) for processing and examining data obtained from various institutions and organizations, providing a solid foundation for the study.

The findings reveal that new development areas have been constructed in an earthquake-resistant and planned manner; however, their share within the urban fabric remains limited. This highlights the impact of planning and design strategies on urban environments at risk of earthquakes. The analyses show that Beşköprü Neighborhood is more at risk due to its irregular settlement pattern, narrow streets that disrupt accessibility, large blocks that limit alternative routes, a high proportion of closed or inaccessible roads, and a lack of open spaces. However, in terms of building height and density variables, Beşköprü poses less risk compared to Karaman Neighborhood. This situation in Beşköprü, which developed without a planned approach and based on decisions made by individual landowners, stems from addressing building conditions through isolated and independent variables rather than a holistic planning perspective. In contrast, Karaman Neighborhood, constructed within a plan aimed at creating safe urban areas following the 1999 earthquakes, features buildings with

safer height-to-width ratios (H/B) that minimize the risk of collapse or obstruction during emergencies. Karaman also has lower TAKS and KAKS values compared to Beşiköprü, reflecting reduced building footprints and safer spatial configurations. Its urban fabric, characterized by lower building densities, smaller and more permeable blocks, wider roads, and better-distributed open spaces, offers a safer and more organized urban structure. These features facilitate evacuation and emergency response processes during and after earthquakes. Karaman Neighborhood, with better road connectivity and fewer dead-end streets, provides effective emergency response routes and exhibits a less risky urban fabric compared to Beşiköprü. Additionally, open spaces, which are critical for use as post-earthquake gathering areas, are homogeneously distributed throughout Karaman's urban fabric.

The results obtained highlight the importance of a planned and strategic approach for the design of safe and resilient urban environments in the face of earthquakes. Morphological analyses, when integrated into urban planning processes, especially in earthquake-prone areas, provide a meaningful conceptual framework for developing holistic and more comprehensive planning strategies aimed at reducing earthquake risk. The areas built after the earthquake Adapazarı accommodate only a small portion of the urban population. This situation emphasizes the necessity of improvement works in the city as a whole and in unplanned development areas. In order to create safe urban environments, it is crucial to develop approaches that address the entire city, considering the characteristics of the components that make up the physical structure, in order to prevent losses. The findings of the study emphasize that urban design should not be based solely on individual elements such as building density and floor height but should instead take into account the street layout, road widths, and open spaces from a holistic perspective. By revealing the role of urban morphology in disaster resilience, this study contributes to urban planning literature. The case study, which demonstrates the significance of transportation infrastructure and zoning regulations in planning and design processes, particularly in earthquake-prone areas, shows that planned urban environments characterized by balanced densities, accessible roads, and coherent spatial organization exhibit superior safety and functionality compared to unplanned areas. Using cross-scale analyses, the study presents a holistic perspective in terms of planning and urban design disciplines, which is important because it lays the foundation for developing effective plans and policies to minimize risks by conducting similar analyses in different cities or regions.

Kaynakça/References

- Adapazarı Büyükşehir Belediyesi (2001). *2001 Yılı Faaliyet Raporu ve Tanıtım Kitabı*.
- Allan, P., Bryant, M., Wirsching, C., Garcia, D., & Rodriguez, M. T. (2013). The Influence of Urban Morphology on the Resilience of Cities Following an Earthquake. *Journal of Urban Design*, 18(2), 242–262.
- Ateş, Ş., Keser, M., Erkal, T., Durmaz, S., & Karakaya, F. (1999). *Adapazarı ve Dolayımın Jeolojisi ile Deprem Riski Yönünden Zemin Grupları*. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. Jeoloji Etütleri Dairesi.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2000a). *17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depremi Raporu*.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2000b). *12 Kasım 1999 Düzce Depremi Raporu*.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., & Smith, G. (1985). *Responsive Environments : A Manual For Designers*. Architectural Press.
- Berlin, G. L. (1980). *Earthquakes and The Urban Environment Volume II*.
- Canaran, C. (2000). *Urban Design In Earthquake Prone Settlements Master Thesis*. The Middle East Technical University.
- Gazetas, G., Anastasopoulos, I., & Gerolymos, N. (2005). Overturning of Buildings in Adapazarı, during the 1999 Kocaeli Earthquake. *Second International Conference on Urban Earthquake Engineering*.
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2016). World disasters report 2016.
- İstanbul Valiliği, Proje Koordinasyon Birimi. (2016). *İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (ISMEP)*. Güvenli Yaşam.
- Kalaylı, M. A., Doğan, O., Öztürk, B., & Koç, H. N. (2022). *Determination of Optimum Height/Width Ratios of Slender Buildings on Different Soils Against Overturning During Earthquakes*. PREPRINT (Version 1) available at Research Square.
- Kropf, K. (1996) Urban Tissue and Character of Towns, *Urban Design International*, 1(3), 247 – 263.
- Larkham, P. & Jones, A.N. (1991) *A Glossary of Urban Form*. Institute of British Geographers. Historical Geography Research Series 26.
- Lynch, K., & Rodwin, L. (1958). A Theory of Urban Form. *Ekistics*, 7(44), 479–486.
- Moudon, A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban Morphology*, 1, 3–10.
- OECD/European Commission. (2020). *Cities in the World: A New Perspective on Urbanisation*. OECD Publishing.
- Özmen, B. (2000). 12 Kasım 1999 Düzce Depreminin Konut ve İşyeri Hasarları (Rakamsal Verilerle). İçinde B. Özmen & G. Bağcı (Ed.), *12 Kasım 1999 Düzce Depremi Raporu*.
- Sakar Atçeken, S. (2024). *Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapımın, 1999 Gölcük (Mw=7,4) Ve*

Düzce (Mw=7,2) Depremleri Sonrası Adapazarı Kent Morfolojisinin Oluşumundaki Etkisi, [Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Sitte, C. (1965) *City Planning According to Artistic Principles*. Random House, New York.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2022*. <https://www.tuik.gov.tr/duyurular/>

Yuvalı, A. B. (2018). *Kente Yeni Bir Merkez Oluşturma Sürecinde Uygulanan Kentsel Politikaların Değerlendirilmesi: Adapazarı Yeni Kent Bölgesi (Karaman, Camili Ve Korucuk Uydu Kentleri)* [Dönem Projesi]. Ankara Üniversitesi.

Seda Sakar Atçeken

Lisans eğitimini İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde 2012 yılında tamamlamıştır. 2016 yılında Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde tamamladığı yüksek lisans eğitimini ardından Mersin Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nde doktora derecesini tamamlayarak mezun olmuştur. 2013 yılından beri Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

She completed her undergraduate education at Izmir Institute of Technology, Department of Urban and Regional Planning in 2012. In 2016, she completed her master's degree at Mersin University, Department of Urban and Regional Planning and then graduated from Mersin University, Department of Geological Engineering with a PhD degree. Since 2013, she has been working as a research assistant at Mersin University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning.

E-posta: sedasakar@mersin.edu.tr

Fikret Zorlu

Lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde 1996 yılında tamamlamıştır. 1999 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kentsel Tasarım Bölümü'nde tamamladığı yüksek lisans eğitimini ardından 2006 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doktora derecesini tamamlayarak mezun olmuştur. Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

He completed his undergraduate education at Middle East Technical University, Department of Urban and Regional Planning in 1996. In 1999, he completed his master's degree at Middle East Technical University, Department of Urban De-

sign and in 2006, he completed his PhD degree at Middle East Technical University, Department of Urban and Regional Planning. He continues his studies at Mersin University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning.

E-posta: fikretzorlu@mersin.edu.tr

Hidayet Tağa

Lisans eğitimini Çukurova Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nde 1992 yılında tamamlamıştır. 1995'te Çukurova Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nde tamamladığı yüksek lisans eğitimini ardından 2003 yılında Çukurova Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nde doktora derecesiyle mezun olmuştur. Mersin Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

He completed his undergraduate education at Çukurova University, Department of Geological Engineering in 1992. After completing his master's degree at Çukurova University, Department of Geological Engineering in 1995, he graduated with a PhD degree from Çukurova University, Department of Geological Engineering in 2003. He continues his studies at Mersin University, Faculty of Engineering, Department of Geological Engineering.

E-posta: htaga@mersin.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1563594

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2381-2406

Urban Disaster Governance and Experiences of Earthquake Beyond the Disaster Region

Yahya Aydın¹

ORCID: 0000-0001-5082-0187

Abstract

When a disaster occurs, attention is immediately focused on the affected region and continues throughout the recovery process. However, social groups beyond the region are often overlooked. After the Kahramanmaraş earthquakes in Turkey on 6 February 2023, hundreds of thousands of people were forced to relocate to different parts of the country. The capital, Ankara, quickly became the preferred destination for these forced migrations, turning it into a hub for those so displaced. This study examines the experiences of earthquake victims in a city located far from an earthquake zone. A convenience sample of 531 individuals affected by the disaster and residing in Ankara was selected. Respondents from various cities in the earthquake region, with a range of levels of education, age, and occupational backgrounds, participated in the survey. Ankara was chosen as a destination due to its safety in terms of earthquake, health, and education opportunities. The experiences of individuals following the earthquake vary significantly depending on whether they live at home, in a dormitory, or in a guest house. Those affected by the earthquake used different strategies to manage the crisis, as based on their social and economic status.

Keywords: Earthquake, disaster, migration, forced migration, economic capital, social capital

¹ Assoc. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, E-mail: yahyaaydin@aybu.edu.tr

Kentsel Afet Yönetimi ve Afet Bölgesinin Dışında Deprem Deneyimleri

Yahya Aydın²

ORCID: 0000-0001-5082-0187

Öz

Bir felaket meydana geldiğinde dikkatler hemen etkilenen bölgeye odaklanır ve bu durum iyileşme süreci boyunca da bu şekilde devam eder. Ancak felaket bölgesi dışındaki sosyal gruplar sıklıkla göz ardı edilmektedir. Türkiye’de 6 Şubat 2023’te yaşanan Kahramanmaraş depremlerinin ardından yüzbinlerce insan Türkiye’nin farklı yerlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Başkent Ankara kısa sürede bu zorunlu göçler için en çok tercih edilen yer haline gelerek şehir yerinden edilenler için bir merkez haline gelmiştir. Bu çalışma deprem bölgesinden uzakta bulunan bir kentte, Ankara’da, depremedelerin deneyimlerini incelemektedir. Afetten etkilenen ve Ankara’da ikamet eden 531 kişiden oluşan bir örneklem seçilmiştir. Ankete deprem bölgesindeki çeşitli şehirlerden, farklı eğitim, yaş ve mesleki gruplardan katılımcılar katılmıştır. Ankara’nın, deprem açısından güvenli olması, sağlık ve eğitim imkanları nedeniyle destinasyon olarak seçildiği tespit edilmiştir. Bireylerin deprem sonrası deneyimleri evde, öğrenci yurdunda ya da misafirhanede yaşamalarına göre farklılık gösterebilmektedir. Depremden etkilenenlerin, özellikle sosyal ve ekonomik durumlarına bağlı olarak, krizi yönetmek için farklı stratejiler kullandıklarını gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Deprem, afet, göç, zorunlu göç, ekonomik sermaye, sosyal sermaye

¹ Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: yahyaaydin@aybu.edu.tr

Introduction

According to AFAD (2023), disasters are events that result in physical, economic, and social losses to society, either as a whole or to specific segments of it, interrupting normal life and human activities. They can be the result of natural, technological or human causes and may have various consequences. In summary, disasters have a multidimensional impact on human life, spanning from the past to the present. Earthquakes are a common type of disaster that deeply affect people's lives around the world, including Turkey.

While focus often centres on the material damages and practical implications of disasters, it is important to also acknowledge the financial loss, physical destruction, and socially unpredictable experiences that they bring. One of the most significant consequences of a disaster is the loss of one's home, which serves as a primary source of shelter and security. Individuals who lose their homes attempt to resume their previous routines by following the stages of emergency intervention, rehabilitation, and permanent solution (Limoncu, 2004; Limoncu & Bayülgen, 2005). However, there are various housing options available to those affected by disasters during the process of returning to their old routines, including tent or container areas, as well as different residences and guesthouses within the same city. In the aftermath of the earthquake in the city of Van in Turkey on 23 October 2011, people have been moved from temporary residences in one city to another. This has disrupted their physical and social relationships with the places they have previously lived in. Academic, relief, intervention, and reconstruction processes have focused on Van, where the earthquake occurred, and its people, and the earthquake's impact on the sense of place of those affected (Deniz et. al., 2017). It is unclear what experiences those who left the city due to the earthquake had. In other words, in the event of a disaster, the focus is naturally directed towards the affected region from the outset; this includes first aid efforts and addressing urgent needs, as well as subsequent stages (Limoncu, 2004). However, it is important to recognise that the impacts of disasters can extend beyond the local area and affect various social groups or individuals. To address this uncertainty, a similar application was implemented in the provinces affected by the Kahramanmaraş and Hatay 6 February 2023

earthquake. These provinces (11 cities) have larger populations than many countries and are larger in area.

The considerable number of individuals residing in the regions affected by the 6 February 2023 earthquake experienced memory loss, as well as physical and material damages. The earthquake forced people to relocate, resulting in their sudden and forced migration. This can be described as a disaster-induced migration. Migration is the process of relocating individuals to a distant location, at a remove from their city or town of residence (Bartman, Porus & Monforte, 2017, p. 13). This process of relocation can subject individuals to a resocialization process, which requires them to question their values of belonging and identity, and to ultimately reconstruct them according to their new environment (Adıgüzel, 2020, p. 53). This research focuses on the post-disaster period beyond the disaster region. The research question is: How does community resilience manifest in urban communities in post-disaster situations? The aim of this research is to examine the interactions between those who leave and the cities that host them, as well as their new experiences, adaptation, and return plans following the earthquake that occurred on 6 February 2023 in the south of Turkey, directly affecting 11 cities. A survey technique was used to gather information from 531 earthquake victims located in Ankara.

Natural Disaster and Forced Migration

The United Nations' 2030 Agenda for Sustainable Development highlights that over 160 million people worldwide are at risk of natural disasters, including tsunamis, earthquakes, landslides, and floods each year. These disasters are not only affecting human lives, but also human society in general (Clavin et al., 2020). The number of affected people may increase when one further includes those in the same country or with close relationships to the disaster region. Within this atmosphere, migration decisions are influenced by risk perception and the availability – or indeed scarcity – of economic opportunities. Throughout history, individuals have relocated in search of improved standards of living both for themselves and their families, or to escape dangerous situations (Castelli, 2018). Lee (1966) proposed the 'push and pull' theory, which encompasses economic, environmental, social, and political forces, and is based on two fundamental forces. This represents a common trend across various cultures and time periods.

Social and environmental factors, as well as risks, play a key role in people's decisions to move from rural to urban areas; additionally, improved economic, social, and educational opportunities also contribute to this migration (Castelli, 2018; Adıgüzel, 2020). Planned migration, however, is entirely distinct from the urgent, forced, and unplanned migration that results from disasters. Kaczan et al. (2020) note that there are different outcomes between rapid and slow migration in terms of planning, organization, and adaptation. Due to the significant disorganization associated with the process, forced migration can have a range of outcomes. According to the UN Migration Agency (IOM) (2023), forced migration is “a migratory movement which, although the drivers can be diverse, involves force, compulsion, or coercion.” “In addition to conflict and violence, people were displaced within their countries due to disasters. During the year, 32.6 million internal displacements due to disasters were reported, with 8.7 million people remaining displaced at the end of 2022, according to the Internal Displacement Monitoring Centre. Disaster-related internal displacement accounted for more than half (54 per cent) of all new displacements in 2022” (UNHCR, 2022, p. 27). Forced migration has become a common form of migration worldwide, for various underlying reasons.

Unplanned forced migration can significantly impact the daily lives and future plans of both individuals and communities. “A serious disruption of the functioning of a community or a society involving widespread human, material, economic or environmental losses and impacts, which exceeds the ability of the affected community or society to cope using its own resources” (UN Office for Disaster Risk Reduction, 2009, p. 9). In this regard, as a recent and significant example, one might consider the two major earthquakes that occurred on 6 February 2023 in the southern region of Turkey. According to a report by the IOM on 1 March 2023, 2,465,122 people were directly displaced from 11 provinces in the earthquake zone, and as a result of forced internal migration the victims of the earthquake had to migrate to different cities in Turkey. While the disaster victims were forced to migrate to different cities in Turkey for the same reason, their experiences of this migration may have differed due to their varying types of capital. Therefore, the following section will clarify the importance and role of capital post-disaster, based on the existing literature.

Capital Domains and Community Disaster Resilience

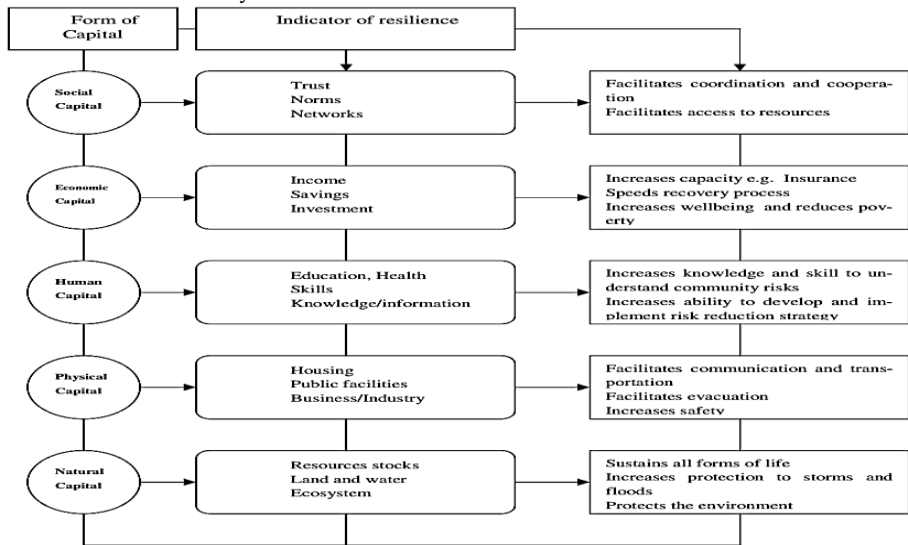
Communities are more vulnerable to natural disasters and can fall into unsustainable situations due to their relative inability to resist the effects of external influences (Green & Haines, 2002). This vulnerability is a result of being directly affected by internal and external environmental disturbances. Earthquake victims in the earthquake zone, which covers about 15% of Turkey, are faced with a process that includes the demolition of their houses, alternative temporary shelter options and temporary solutions found through migration (such as new rented or purchased residences, public guesthouses, and student dormitories, and staying with relatives or friends). This can also be understood as the efforts made by earthquake victims to find new forms of shelter (Aydın, 2023, p. 378). According to Lokosang (2014), resilience is both the process and the outcome of adapting to challenging circumstances. “Resilience is related to the magnitude of shock that a system can absorb and still remain within a given state, the self-organization capability of that system, and its capacity for learning and experimentation” (Berkes & Seixas, 2005, p. 967). Community resilience is therefore defined as ‘the capacity or ability of a community to anticipate, prepare for and respond to, and recover quickly from impacts of disaster’ (Mayunga, 2007, p. 2). This can be observed both within disaster regions and outside them.

To improve community resilience and reduce the impact of such events, there has been growing interest in planning and policy approaches (Clavin et al., 2020). In addition, there are variety of approaches to examining resilience in practice. For example, “the purpose of the City Resilience Index is to provide cities with a robust, holistic, and accessible basis for assessment so that they are better placed to make investment decisions and engage in urban planning practices that ensure people living in cities, particularly the poor and vulnerable, survive and thrive no matter what shocks and stresses they encounter” (ARUP, 2015, p. 21). Social- and ecological-based approaches represent other means of examining resilience in practice (Berkes & Seixas, 2005). The OECD (2018) provided a concise summary of the three main approaches to improving resilience: a) disaster risk reduction, which focuses on global and national scales of analysis; b) socio-ecological, which focuses on cities and communities’ scales of analysis; and c) sustainable livelihoods, which pertains to households and

communities. Depending on the priority, different research projects can benefit from these kinds of approaches.

Governments tend to frame disaster preparedness and long-term post-disaster recovery in terms of an associated need for material capital, financial aid, and physical infrastructure (Mayunga, 2007; Aldrich & Meyer 2015; Sadri et al., 2017). However, effective disaster management and recovery require the additional consideration of other factors such as social and human capital, which are often overlooked. A comprehensive approach that considers all necessary aspects is crucial. “The resilience dividend not only enables people and communities to rebound faster from disasters or deal with stresses; it spurs economic development, job creation, environmental sustainability, and social cohesion. It brings benefit to people, organizations, and communities when things are going right as well as when they go wrong”. (Rodin, 2014, pp. 295–296). Social and economic approaches play a vital role in organizing communities and overcoming disasters. Mayunga (2007) extends this approach by considering a variety of capitals. As illustrated in the figure below, social capital is defined as the social structure, trust, norms, and social networks that facilitate collective action (Green & Haines, 2002; Clavin et al., 2020). Aldrich and Meyer (2015, p. 256) note that “social capital networks provide access to various resource such as including information, aid, financial resources, and childcare along with emotional and psychological support.” According to Mayunga (2007), community networks have the potential to enhance social capital during times of disaster. “The contribution of economic capital to building community resilience is straightforward in the sense that it increases the ability and capacity of individuals, groups, and communities to absorb disaster impacts and speed up the recovery process” (Mayunga, 2007, p. 7). Physical capital refers to facilities that allow for living, communication, and transportation. Human capital is related to knowledge-based skills that can help communities overcome disasters (Berkes & Seixas, 2005). Finally, natural capital is closely related to natural resources such as water, oil, stable ecosystems, and climate.

Figure 1. Conceptual framework showing the relationship between capital domains and community disaster resilience

Sources: Mayunga, 2007, p. 6.

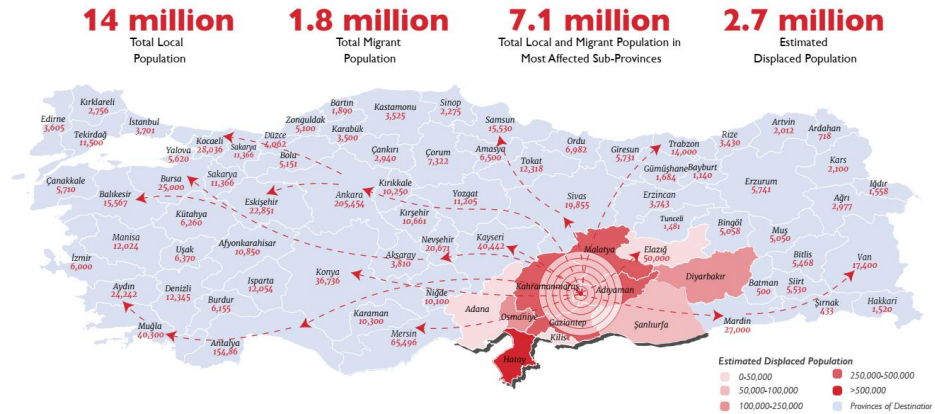
Based on the above background, this research analyses the experiences of earthquake victims from southern Turkey who migrated to Ankara according to five categories; whilst these categories are not completely distinct from each other, they nevertheless function to help understand the current situation regarding forced migration from earthquake zones. Furthermore, it is important to consider a variety of factors when examining disaster victims in Ankara, as affected groups may differ in terms of social, economic, and cultural demographics. How are earthquake victims affected by the disaster in terms of their different forms of capital? To demonstrate the connection between theory and practice, it is essential to explain the significance of the case study area.

Case Study: Ankara

The 11 major cities located in the south of Turkey (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Kilis, and Osmaniye) experienced 7.7- and 7.6-magnitude earthquakes on 6 February 2023. According to AFAD (2023), 50,096 people died and 107,204 were injured. With the destruction of their houses and apartments,

thousands of people become homeless in a very short time timeframe. Figure 2 below illustrates both the location of disaster area and its extent. It also shows that Ankara was the preferred destination, rather than the surrounding areas, for the 205,454 earthquake victims, who chose to relocate there instead of to closer or larger cities with more employment- and location-based opportunities.

Figure 2. Region Affected by the Earthquake in the South of Turkey and the Most Favoured Place, Ankara, Post-Earthquake, in the Centre of Turkey

Sources: IOM, 2023, p. 2

Before the earthquake, the population of the disaster region was 14,013,196, according to official statistics from TÜİK. Table 1 below shows the changes in the populations of the affected cities and Ankara before and after the earthquake. While Hatay, Malatya, Kahramanmaraş and Adıyaman saw decreases in population, the other cities saw increases. In addition, while people initially showed a preference for moving to Ankara, some preferred to return to their hometowns or move to other cities.

Table 1. Turkish Statistical Institution (TÜİK) population table for the disaster region and Ankara (2022-2023)

Cities	2022	2023	Differences
Ankara	5,782,285	5,803,482	+ 21,197
Adana	2,274,106	2,270,298	- 3,808
Adıyaman	635,169	604,978	- 30,191
Diyarbakır	1,804,880	1,818,133	+ 13,252
Elâzığ	591,497	604,411	+ 12,914

Gaziantep	2,154,051	2,164,134	+ 10,083
Hatay	1,686,043	1,544,640	- 141,403
Malatya	812,580	742,725	- 69,855
Kahramanmaraş	1,177,436	1,116,618	- 60,818
Şanlıurfa	2,170,110	2,213,964	+ 43,854
Kilis	147,919	155,179	+ 7,260
Osmaniye	559,405	557,666	- 1,739

Sources: Produced by author from Turkish Statistical Institution (TÜİK) 2023 Population Data

Finally, Ankara represents an excellent opportunity to examine the experiences of forced migrants based on different capitals, as it the city of choice for relocation for earthquake victims. This case study can be used as a tool to understand or examine the second- or third-most preferred cities post-earthquake.

Methodology

Clavin et al. (2020) describe various methods for collecting data after a disaster, including qualitative, quantitative, and mixed methods: the choice of method is dependent on the specific case and hazard, and researchers should of course prioritize security and safety when selecting a method. The survey technique was used as part of the quantitative method to collect original data for this research. This method was chosen due to its efficiency, cost-effectiveness, and minimal impact on the earthquake victims' time (Bryman, 2008). The fieldwork was conducted between 1 April 2023 and 23 June 2023, subsequent to gaining the appropriate ethical approval. After the earthquake in southern Turkey, Ankara, a popular destination for internal migration, was converted into a temporary laboratory. This method was considered the most suitable way to quickly conduct research with participants without disturbing them during such a sensitive time and minimizing the researcher's impact on them. Furthermore, participants were not forced to answer all questions if they did not wish to, considering the difficult times they may have been experiencing, even months after the earthquake. To overcome method-related limitations, researchers can employ different types of questions such as multiple choice, single and multiple answer questions, and finding answers to unasked questions with other options (Bryman, 2008; Agresti &

Finlay, 2008). This allows participants to reflect on their own thoughts and experiences in a healthy way and minimise the limitations associated with the means of survey.

The study was conducted with a sample comprising individuals aged 18 and over. The participants were selected through the use of snowball sampling, a method whereby individuals within a given population are asked to suggest others who may be suitable for inclusion in the study. At the outset of the research, the researcher was able to draw upon the support of individuals within their own network. Furthermore, the input of various local governments and civil society organisations was pivotal to the success of this process. This method permitted the recruitment of participants from a variety of social and economic backgrounds and in a range of locations. The table below is significant for two reasons. Firstly, the research recruited participants living in Ankara from all cities within the earthquake zone. Secondly, the majority of the participants, as shown in the table, were from Hatay, Malatya, Kahramanmaraş and Adıyaman, which were the cities most affected by the earthquake.

Table 2. From which city in the earthquake zone did you come to Ankara from?

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Adana	13	2.4	2.5
	Adıyaman	56	10.5	10.6
	Diyarbakır	13	2.4	2.5
	Elâzığ	6	1.1	1.1
	Gaziantep	29	5.5	5.5
	Hatay	133	25.0	25.2
	Kahramanmaraş	124	23.4	23.5
	Kilis	12	2.3	2.3
	Malatya	130	24.5	24.6
	Osmaniye	7	1.3	1.3
	Şanlıurfa	5	.9	.9
	Total	528	99.4	100.0
Missing	System	3	.6	
Total		531	100.0	

The SPSS software suite was the preferred tool for analysing the collected data in a systematic and objective manner (Bryman, 2008; Creswell, 2009). One of the advantages of this analysis software is that it allows for in-depth analysis without compromising the confidentiality of the data (Creswell, 2009; Mason, 2006). It is important to note that although the researcher aims to illustrate correlations between different factors, the analysis section should be mainly descriptive.

Findings

This section will be divided into two parts. Firstly, basic demographic details will be noted, followed by the main findings and trends, which will be further divided into three subcategories: Decisions to move to Ankara, experiences in Ankara, and future plans.

Demographics of the Participants

As noted in the method section, due to the sensitive nature of the topic and the potential impact on disaster victims, respondents were not required to answer all questions; accordingly, there is missing data for some of the questions. Despite this, the data the respondents provided proved significant to the examination of the impacts of disaster outside of the affected zone. Additionally, these details will be used as keys for the following sections. In summary:

- a. The study achieved gender balance among its participants, with 278 (52.4%) women and 253 (47.6%) men, giving a total of 531 participants. It should be noted that 17 participants declined to disclose their age.
- b. Out of the 531 participants, 332 (62.6%) reported being married, while 198 (37.4%) reported being single. The study involved participants aged 18 to 82, with 129 (25.1%) aged 18-25, 162 (31.5%) aged 26-40, 179 (34.8%) aged 41-60, and 44 (8.6%) aged 61-82.
- c. The participants had varying educational backgrounds, with 165 (31.1%) having a high school degree and 167 (31.5%) having an undergraduate degree. A small percentage of participants, 24 (4.5%), had no formal education. 156 (29.4%) had completed primary-secondary school, while 18 (3.4%) had completed postgraduate studies.

- d. Before the earthquake, participants varied in terms of homeownership. Of the research participants, 362 (68.2%) were homeowners, whilst 169 (31.8%) were tenants.
- e. Victims of the earthquake were contacted from 15 out of the 25 districts in Ankara.
- f. Participants provided varying responses to the question 'Where do you live in Ankara?' The accommodation options chosen by the respondents were: university dormitory (179 (34.0%)), relative's house (80 (15.2%)), other (52 (9.9%)), friend's house (21 (4.0%)), institutional guest house (19 (3.6%)), and own house in Ankara (13 (2.5%)).

First Urgent Decision Time

This section outlines the respondents' backgrounds and their decisions to relocate to Ankara following the earthquake. The results indicate that the majority of participants, 430 (81%), resided in the city centre prior to the disaster, with only 56 (10.5%) living in a town, and 45 (8.5%) in a village. The respondents were mainly from the city centres of the disaster cities. To comprehend why disaster victims choose Ankara over other cities in Turkey, the question was asked: "What factors influenced your decision?" This was necessary to clarify their choice of Ankara over other cities with similar job opportunities or closed cities. As shown in Table 3, the primary motivation for this choice was one of finding a more secure location in terms of earthquakes (34.3%) and being in proximity to other family members (31.6%). Furthermore, respondents also considered health (19.9%) and education (16.8%) to be important factors.

Table 3. What factors made you choose Ankara over other cities in Turkey?

	Not mentioned	Mentioned	Total
Safe place for earthquakes	345 (65.7%)	180 (34.3%)	525 (100.0%)
Being close to family member(s).	359 (68.4%)	166 (31.6%)	525 (100.0%)
Health opportunities	468 (89.1%)	57 (19.9%)	525 (100.0%)
Education opportunities	437 (83.2%)	88 (16.8%)	525 (100.0%)
Job opportunities	446 (85.0%)	79 (15.0%)	525 (100.0%)
Guidance from governmental institutions.	458 (87.2%)	67 (12.8%)	525 (100.0%)
Being close to friend(s).	486 (92.6%)	39 (7.4%)	525 (100.0%)
Proximity to the area of the earthquake	494 (94.1%)	31 (5.9%)	525 (100.0%)
Others	481 (91.6%)	44 (8.4%)	525 (100.0%)

Understanding how people organised coming to Ankara or moving to other cities is crucial to understanding their decision-making during times of crisis. Table 4 illustrates that disaster victims relied primarily on their own resources or economic capital to evacuate the disaster area. Government-related funding also played a secondary role, while the remaining options (relatives, NGOs, volunteers, and friends) were provided by the community as a form of resilience. When these three groups come together, it is possible to gain government support through civil action. Table 4 is important to an understanding of both the economic and social capital available in practice in such circumstances.

Table 4. Did you receive any financial support for your trip to Ankara?

	Not mentioned	Mentioned	Total
I arrived in Ankara using my own resources.	212 (40,0)	318 (60,0%)	530(100,0%)
I arrived in Ankara with government funding.	405 (76,4%)	125 (23,6%)	530(100,0%)
I arrived in Ankara with the support of family and relatives.	438 (82,6%)	92 (17,4%)	530(100,0%)
I arrived in Ankara with the support of an NGO or volunteers.	470 (88,7%)	60 (11,3%)	530(100,0%)
I arrived in Ankara with the support of friends.	501 (94,5%)	29 (5,5%)	530(100,0%)

Finally, a questionnaire was completed by disaster victims between 1 April 2023 and 23 June 2023. It is important to note that the questionnaire was completed after their initial decisions had been made. At that time, most of the victims had physical and, especially, psychological problems, and they could not avoid contributing to the this research.

Table 5. How do you feel physically and psychologically?

	Physically	Psychologically
Bad	138 (26,5%)	228 (43,9%)
Neither good nor bad	236 (45,3%)	211 (40,7%)
Good	147 (28,2%)	80 (15,4%)
Total	521 (100 %)	519 (100 %)

After clarifying the methods and reasons for disaster victims moving to Ankara, the following section will focus on the respondents' experiences and observations in the same city.

The Days in Ankara

The aim of this section is to illustrate disaster victims' experiences of their new lives in Ankara. The main findings, as shown in Table 6, indicate that while the number of high- and middle-income groups decreased, the number of low-income groups increased. The earthquake caused disaster victims to lose some of their financial stability. The percentage of low-income individuals increased from 41.6% (187) to 50.6% (216). In contrast, the percentage of middle-income respondents decreased from 49.3% (222) to 42.9% (183), and the percentage of high-income respondents decreased from 9.1% (41) to 6.6% (28).

Table 6. Household income before and after the earthquake

		Before The Earthquake			After The Earthquake		
		Frequency	Percent	Valid Percent	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Low Income	187	35.2	41.6	216	40.7	50.6
	Middle Income	222	41.8	49.3	183	34.5	42.9
	High Income	41	7.7	9.1	28	5.3	6.6
	Total	450	84.7	100.0	427	80.4	100.0
Missing	System	81	15.3		104	19.6	
Total		531	100.0		531	100.0	

Following the earthquake, people lost their previous living environments and resources. However, the disaster did not affect everyone equally. Job security emerged as a key factor in determining the impact of the earthquake. Specifically, civil servants and retirees did not experience any real changes in their monthly incomes; in contrast, those working in the private sector did not have the same level of guarantee. Almost half of them lost their jobs after the earthquake and were unable to find new employment in the capital of Turkey. Due to their employment status, disaster victims' experiences of the same situation are quite disparate.

Table 7. Changes in employment status following the earthquake

	Before The Earthquake	After the Earthquake
Unemployed	131 (24.7%)	212 (39.9%)
Retired	56 (10.5%)	56 (10.5%)
Civil Servant	63 (11.9%)	63 (11.9%)
Private Sector Employee	187 (35.2%)	106 (20.0%)
Student	94 (17.7%)	94 (17.7%)
Total	531 (100 %)	531 (100 %)

In this atmosphere, disaster victims are attempting to survive through various forms of support and resources. Families' and relatives' support 186 (35.1%) emerged as a significant means of meeting respondents' financial requirements. The second significant change is the use of their own savings or resources. Initially, moving to Ankara seemed like a viable option. However, it soon became apparent that the cost of living was prohibitively high, resulting in the complete loss of personal savings. This factor was subsequently moved to the second line of Table 8. Governmental funding and support options remained the same between Tables 4 and 8. It is important to note that governmental organisations not only relocated people from disaster-stricken regions but also provided continued financial assistance to these same groups. In this context, after comparing NGOs and volunteers, it can be said that there has been a slight increase in the role of these non-governmental and voluntary organisations in helping disaster victims in Ankara. Finally, a small number of people have started working in Ankara in order to meet their basic requirements. Tables 4 and 8 help to understand how the initial decisions were made in the disaster region and how people are surviving in their so-called safe place.

Table 8. How do you meet your financial needs in Ankara?

	Not mentioned	Mentioned	Total
Family and relatives support	422 (79,6%)	186 (35,1%)	530 (100,0%)
My previous savings	368 (69,4%)	162 (30,6)	530 (100,0%)
Government funding	401 (75,7%)	129 (24,3%)	530 (100,0%)
An NGO or volunteers	434 (92,3%)	96 (18,1%)	530 (100,0%)
Working in a job	441 (83,2)	89 (16,8%)	530 (100,0%)
Friend(s) support	484 (91,3%)	46 (8,7%)	530 (100,0%)

Another significant question the participants were asked was how they felt about the attitude of the people of Ankara towards earthquake victims. Out of the 517 participants, 294 (56.9%) answered 'good', 144 (27.9%) answered 'neither good nor bad', and 79 (15.3%) answered 'bad'. The disaster victims mainly reported positive attitudes and behaviours from others towards themselves. Furthermore, Table 9 illustrates that in Ankara, disaster victims are primarily described as earthquake victims and then as those in need, but not as foreigners.

Table 9. How do other people describe disaster victims in Ankara?

	Disagree	Neither agree nor disagree	Agree	Total
The people in Ankara are describing us as guests.	110 (22.2%)	106 (21.4%)	280 (56.5%)	496 (100.0%)
The people in Ankara are describing us as foreigners.	213 (43.9%)	104 (21.3%)	172 (35.2%)	489 (100.0%)
The people in Ankara are describing us as earthquake victims.	88 (17.2%)	75 (14.6%)	350 (68.2%)	513 (100.0%)

The above data shows that people have experienced the same disaster in different ways, particularly with regard to their economic and employment status. However, both governmental and voluntary organisations, as well as family, relatives, and friends, have demonstrated positive attitudes, as examples of community resilience. Since the COVID-19 pandemic, many countries, including Turkey, have been struggling with cost of living issues. Within this context, the solidarity demonstrated can be considered an excellent example of community resilience in the face of disaster.

Future Plans and Expectations

This section will focus on the future plans of disaster victims and will attempt to understand the reasoning behind their decisions. As noted in the previous section, the respondents were mainly pleased with the attitudes of others in Ankara towards them. Similar results were found regarding their happiness in Ankara. The tables below focus on different

issues in the attempt to understand the reasons behind this happiness. Table 10 indicates that there is no significant correlation between level of education of disaster victims and their level of happiness in Ankara. In other words, respondents reported feeling happy in Ankara regardless of their educational background.

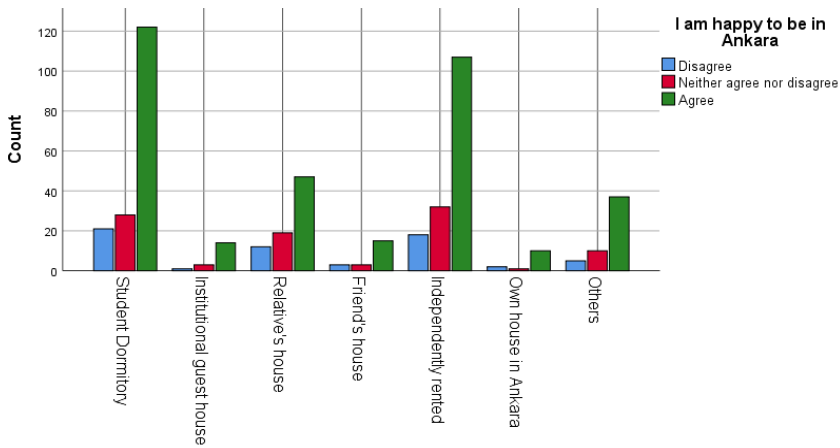
Table 10. “I am feeling happy to be in Ankara”

			Disagree	Neither agree nor disagree	Agree	Total
Education Level	No Formal Education	Count	1	5	18	24
		Expected Count	2.9	4.5	16.6	24.0
		% within Education Level	4.2%	20.8%	75.0%	100.0%
	Primary and Secondary School	Count	18	22	103	143
		Expected Count	17.4	26.9	98.8	143.0
		% within Education Level	12.6%	15.4%	72.0%	100.0%
	High School	Count	20	30	111	161
		Expected Count	19.5	30.2	111.2	161.0
		% within Education Level	12.4%	18.6%	68.9%	100.0%
	Undergraduate	Count	19	33	113	165
		Expected Count	20.0	31.0	114.0	165.0
		% within Education Level	11.5%	20.0%	68.5%	100.0%
Postgraduate	Count	4	6	8	18	
	Expected Count	2.2	3.4	12.4	18.0	
	% within Education Level	22.2%	33.3%	44.4%	100.0%	
Total	Count	62	96	353	511	
	Expected Count	62.0	96.0	353.0	511.0	
	% within Education Level	12.1%	18.8%	69.1%	100.0%	

The data shows that there is no meaningful relationship apparent between the happiness of the participants and their personal backgrounds, including age, gender, or employment status. Graph 1 indicates a similar trend in terms of feeling happy in Ankara, but it may be noted that there are more positive responses from student dormitory residents. Conversely, the gap between respondents who disagree and agree is closer in

other places, especially for those staying at a relative's house. It can be argued that the ability of disaster victims to meet their daily needs is dependent on their place of residence, which can significantly affect their overall wellbeing.

Graph 1. Does where you stay in Ankara affect how you feel?

After the forced migration and positive experiences in Ankara, the following questions focused on the disaster victims' future plans, particularly whether they intended to stay in Ankara or return to their hometowns, and their reasons for doing so. Table 11 illustrates that of the respondents, 260 (52.6%) expressed that they were considering returning to the earthquake zone. The second largest group, comprising 174 (35.2%) of the participants, indicated that they were undecided about returning to their hometowns. Furthermore, 60 (12.1%) indicated that they had no plans to return to the earthquake zone. The data generally show that there is no meaningful relationship between the decision to stay or return and respondents' age, gender, level of education, or employment status. However, there is a correlation between the decision to return and the amount of time spent in an earthquake zone; in other words, depending on how many years participants spent in the disaster region, they may or may not be willing to return to their hometowns. Residents who have lived in earthquake zone for less than five years are more likely to stay than those who have lived there for six years or more.

Table 11. Decision to return home and the effects of spending time in an earthquake zone

			Are you considering returning to the city that was affected by the earthquake?			Total
			No	Undecided	Yes	
How many years have you lived in the city you came from?	1-5 years	Count	9	17	28	54
		Expected Count	6.6	19.0	28.4	54.0
		% within How many years have you lived in the city you came from?	16.7%	31.5%	51.9%	100.0%
	6 years and above	Count	51	157	232	440
		Expected Count	53.4	155.0	231.6	440.0
		% within How many years have you lived in the city you came from?	11.6%	35.7%	52.7%	100.0%
Total		Count	60	174	260	494
		Expected Count	60.0	174.0	260.0	494.0
		% within How many years have you lived in the city you came from?	12.1%	35.2%	52.6%	100.0%

In general, disaster victims were mainly motivated to move to Ankara for the same reasons. These include the city's safety with regard to being affected by earthquake, as well as its strong health and education systems. Respondents cited these reasons before considering the current financial, physical, and social environments of their hometowns. The respondents were primarily concerned about future earthquakes and basic needs such as health and education in their lives.

Table 12. Possible factors affecting disaster victims' return to their hometowns

	Disagree	Neither agree nor disagree	Agree	Total
Ankara is a safe place for earthquakes	78 (15,9%)	83 (16,9%)	331 (67,3%)	492 (100,0%)
Health opportunities in Ankara	101 (20,8%)	77 (15,9%)	307 (63,3%)	485 (100,0%)
Education opportunities in Ankara	109 (22,3%)	95 (19,4%)	285 (58,3%)	489 (100,0%)

Current economic situation of my hometowns	102 (20,6%)	116 (23,4%)	277 (56,0%)	495 (100,0%)
Job opportunities in Ankara	124 (25,4%)	117 (23,9%)	248 (50,7%)	489 (100,0%)
The loss of my social networks in my home city	119 (24,3%)	131 (26,8%)	239(48,9%)	489 (100,0%)
Current physical situation of my hometowns	115 (23,8%)	134 (27,7%)	234 (48,4%)	483 (100,0%)

Finally, the participants initially focused on the current situation in Ankara. They were subsequently asked a number of questions regarding the disaster victims' expectations of Turkey's housing development administration, known as TOKİ. Although respondents generally trust TOKİ in terms of building earthquake-resistant structures and meeting users' physical needs, they are less certain about the contribution that TOKİ-built residences make to the local economy or social life, or the cultural compatibility with local architecture. It is worth noting that while there is a decreasing trend from the first point to the last, respondents still trust TOKİ to succeed in all regards.

Table 13. What do you expect from TOKİ?

	Disagree	Neither agree nor disagree	Agree	Total
The residences constructed by TOKİ will be resistant to earthquakes.	45 (8.9%)	104 (20.5%)	358 (70.6%)	507 (100.0%)
The residences constructed by TOKİ will meet the physical needs.	77 (15.4%)	109 (21.8%)	315 (62.9%)	501 (100.0%)
The housing units constructed by TOKİ are expected to stimulate economic life.	79 (15.7%)	131 (26.0%)	294 (58.3%)	504 (100.0%)
The housing units constructed by TOKİ will facilitate social interaction.	75 (14.9%)	141 (27.9%)	289 (57.2%)	505 (100.0%)
The residences constructed by TOKİ will be designed to be culturally compatible with the city's architecture.	99 (19.8%)	153 (30.5%)	249 (49.7%)	501 (100.0%)

When will permanent housing for earthquake victims be completed? This is another significant question the participants were asked. While both local and national governors and related institutions announced their aim to complete new residential buildings within a year, only 112 (21.6%) or effectively one in five participants agreed with the above intention. Furthermore, 79.5% of participants believe that the construction of permanent properties will be completed within the first five years, while a minority have a more pessimistic view. Tables 13 and 14 both demonstrate trust in TOKİ as a government organisation to construct permanent houses within a reasonable timeframe to the expected standards and forms.

Table 14. When will permanent housing for earthquake victims be completed?

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	1 year	112	21.1	21.6
	2 years	108	20.3	20.8
	3 years	85	16.0	16.4
	4 years	31	5.8	6.0
	5 years	76	14.3	14.7
	Over 5 years	82	15.4	15.8
	Never	24	4.5	4.6
	Total	518	97.6	100.0
Missing	System	13	2.4	
Total		531	100.0	

In summary, the experience of the earthquake has not been identical for all disaster victims. Rather, it has been essentially dependent on their income and employment status. However, during this period, the same people clearly feel grateful for the support provided by both governmental and non-governmental organizations, and indeed individuals in Ankara. Although they are uncertain about their return plans, spending time in their hometowns is affecting their decisions. Finally, respondents generally trust TOKİ, the organization responsible for establishing permanent residences for them.

Conclusion

Disasters have a profound impact on daily life. Earthquakes, as a common and highly impactful form of disaster, frequently occur around the world, with Turkey being one of the countries susceptible to such. The largest earthquake in Turkey's history occurred on 6 February 2023 in the south-east of the country, affecting 11 cities simultaneously. The rest of the country was also indirectly affected by this disaster, as a result of unplanned and forced migration from the affected region to other parts of the country. Ankara is also the capital for disaster victims in Turkey. Both government and non-governmental organisations mobilised to overcome this disaster. While victims used their own resources and networks to move to Ankara, NGOs and voluntary organisations made positive contributions to manage the impact on them of this huge disaster.

The initial urgent decision was made with the aim of finding a secure place, particularly in terms of earthquake safety, using personal resources and savings. However, after a short period, access to health services, educational facilities, social environment, and the loss of previous savings was found to have affected the victims' feelings and future plans. Furthermore, earthquake victims who have been relocated in Ankara have different experiences of forced migration according, in the main, to their level of income and employment status.

Due to the number of respondents and the selection method used (snowball method), this paper does not claim to cover everything or represent the exact situation beyond the disaster region. However, there is little previous research that has focussed on the situation beyond the disaster region in Turkey (Deniz et al., 2017). When people migrate to outside the disaster region, this does not necessarily solve all their problems. Like all individuals, disaster victims require access to safe housing, education and healthcare services, social support, and job security.

The findings of this study indicate that individuals with prior savings and civil servants, are less affected by earthquakes and demonstrate a more rapid adaptation to the post-disaster environment. Additionally, the data suggests that those who are hosted in public institutions experience a less stressful situation compared to those staying with family or relatives. This evidence highlights the crucial role that public institutions play

in providing support and infrastructure, which are essential for effective post-disaster adaptation processes.

This research was conducted in Ankara a few months after the 6 February 2023 earthquake that affected Turkey's southern cities to examine community resilience beyond the disaster region. Ankara effectively became a test case through which to examine this situation over a short period of time, after which the disaster victims started to return to their hometowns. However, there are still disaster victims who have not returned to Ankara and other cities in Turkey. Further research could potentially investigate the long-term experiences of those affected by the disaster and the residents in cities that hosted disaster victims.

References

- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç sosyolojisi* (4th ed.). Ankara: Nobel Publications.
- AFAD. (2023). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. <https://www.afad.gov.tr/aciklamaliafet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Agresti, A., & Finlay, B. (2008). *Statistical methods for the social sciences* (4th ed.). Pearson Education.
- Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, 59(3), 254–269. <https://doi.org/10.1177/0002764214550299>
- ARUP. (2015). *City resilience framework*. London: ARUP Group Ltd.
- Aydın, Y. (2023). Deprem ve konut. In F. Çakı & K. Canatan (Eds.), *Deprem ve toplum sosyalbilimsel projeksiyonlar* (pp. 377-390). Konya: Çizgi Kitabevi Publications.
- Bartman, D., Porus, M. V., & Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar* (İ. Ağabeyoğlu Tuncay, Trans.). Ankara: Hece Publications.
- Berkes, F., & Seixas, C. S. (2005). Building resilience in lagoon social-ecological systems: A local-level perspective. *Ecosystems*, 8, 967–974.
- Bryman, A. (2008). *Social research methods* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: Why do people move? *Journal of Travel Medicine*, 25(1), 1-7.
- Clavin, C., D'Abreau, A., & Walpole, E. H. (2020). Resilience, adaptation, and sustainability plan assessment methodology: An annotated bibliography. *NIST Technical Note 2117*. Gaithersburg, MD: National Institute of Standards and Technology.

- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- Deniz, O., Yıldız, M. Z., Parin, S., & Erdoğan, R. (2017). Deprem ve göç: 2011 Van depremi örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 3(10), 1426-1444.
- Green, G. P., & Haines, A. (2002). *Asset building and community development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kaczan, D. J., & Orgill-Meyer, J. (2020). The impact of climate change on migration: A synthesis of recent empirical insights. *Climate Change*, 158(3), 281-300.
- Mason, J. (2006). Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research*, 6(1), 9-25.
- Mayunga, J. S. (2007). Understanding and applying the concept of community disaster resilience: A capital-based approach. *Summer Academy for Social Vulnerability and Resilience Building*, 1(1), 1-16.
- Lee, E. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 47-57.
- Limoncu, S. (2004). Türkiye'de afet sonrası sürdürülebilir barınma sistemi yaklaşımı (Unpublished doctoral dissertation). Yıldız Technical University, Institute of Natural and Applied Sciences.
- Limoncu, S., & Bayülgen, C. (2005). Türkiye'de afet sonrası yaşanan barınma sorunları. *Megaron*, 1(1), 18-27.
- Lokosang, L. B., Ramroop, S., & Zewotir, T. (2014). Indexing household resilience to food insecurity shocks: The case of South Sudan. *Agrekon*, 53(2), 137-159.
- Rodin, J. (2014). *The resilience dividend: Being strong in a world where things go wrong*. New York: Public Affairs.
- Sadri, A. M., Ukkusuri, S. V., Lee, S., et al. (2017). The role of social capital, personal networks, and emergency responders in post-disaster recovery and resilience: A study of rural communities in Indiana. *Natural Hazards*, 90, 1377-1406. <https://doi.org/10.1007/s11069-017-3103-0>
- TÜİK. (n.d.). Population. <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>
- UNHCR. (2022). *Global trend report 2022*. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>
- UN Office for Disaster Risk Reduction. (2009). https://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkingpieces/3_disaster_risk_resilience.pdf
- UN Migration (IOM). (2023). Earthquakes displacement overview – Türkiye. <file:///C:/Users/PC/Downloads/2023%20Earthquakes%20Displacement%20Overview.pdf>

Yahya Aydın

2010 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı yıl, Millî Eğitim Bakanlığı'nın YLSY bursunu kazanarak Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü adına yurtdışında lisansüstü eğitim yapma hakkı

elde etmiştir. İstanbul Üniversitesi ve İngiltere'deki SOAS Üniversitesi'ndeki dil kursları ve bilimsel hazırlık süreçlerinin ardından Leicester Üniversitesi'nde Kent Tarihi alanında yüksek lisansını ve Southampton Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktorasını tamamlamıştır. Lisansüstü eğitimini takiben, 2020 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde göreve başlamıştır. Araştırma alanları arasında kent sosyolojisi, konut politikaları, mekânsal eşitsizlikler ve kentsel dönüşüm gibi konular bulunmaktadır. 2023-2024 yıllarında, 12 aylık TÜBİTAK 2219 doktora sonrası yurtdışı araştırma bursu ile İngiltere'deki Sheffield Üniversitesi Şehir Çalışmaları ve Planlama Bölümü'nde araştırmalarına devam etmiş, Ağustos 2024 tarihinde tekrar Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'ndeki görevine dönmüş ve aynı bölümde Doç. Dr. olarak görev yapmaya devam etmektedir.

Yahya Aydın graduated from the Department of Sociology at Kırıkkale University in 2010. In the same year, he won the YLSY scholarship from the Ministry of National Education, which allowed him to pursue graduate studies abroad on behalf of the Sociology Department of Ankara Yıldırım Beyazıt University. After completing language courses and academic preparation at Istanbul University and SOAS University in the UK, he obtained his master's degree in Urban History from the University of Leicester and his doctorate from the Department of Sociology at the University of Southampton. Following his graduate education, he began working at the Department of Sociology at Ankara Yıldırım Beyazıt University in 2020. His research areas include urban sociology, housing policies, spatial inequalities, and urban transformation. In the years 2023-2024, he continued his research at the Department of Urban Studies and Planning at the University of Sheffield in the UK with a 12-month TÜBİTAK 2219 post-doctoral research scholarship and returned to his position at Ankara Yıldırım Beyazıt University in August 2024, where he continues to serve as an Associate Professor.

E-posta: yahyaaydin@aybu.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1571095

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2407-2435

Büyük Ölçekli Projelerin Gayrimenkul Piyasalarına Etkileri: İstanbul Finans Merkezi (İFM) Projesi Örneği

Cemal Baş¹

ORCID: 0000-0003-4488-2562

Harun Tanrıvermiş²

ORCID: 0000-0002-0765-5347

Öz

Bu çalışma İstanbul Finans Merkezi'nin (İFM), Ümraniye ve Ataşehir ilçeleri gayrimenkul piyasası üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Araştırmanın amacı, iki ilçenin gayrimenkul değerlerindeki değişimleri ve sosyo-ekonomik faktörleri değerlendirmektir. 2018-2024 yıllarını kapsayan veri seti, konut ve ticari gayrimenkullerin kira ve satış fiyatlarındaki dalgalanmalar ile mahallelerin eğitim seviyelerine odaklanmıştır. Sonuçlar, konut ve ticari gayrimenkullerde kiranın önemli ölçüde arttığını, ancak satış fiyatlarındaki artışın sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. Ayrıca, sosyo-ekonomik seviyesi daha yüksek olan mahallelerde gayrimenkul değerlerinin daha belirgin bir şekilde arttığı ve bu artışın sosyo-ekonomik seviye ile doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, İFM gibi büyük ölçekli projelerin çevresindeki gayrimenkul piyasasını etkilediğini, ancak uzun vadeli etkilerin altyapıya ve sosyal hizmetlere yapılan yatırımlara bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Politika üreticilere, ekonomik faydaların daha adil bir şekilde dağıtılması için bağlantıların güçlendirilmesi ve sosyal altyapının iyileştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Finans Merkezi (İFM), gayrimenkul piyasası, kira ve satış fiyatları, sosyo-ekonomik faktörler, altyapı yatırımları

¹ Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı, E-posta: cemalbas@live.com.au.

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü E-posta: tanrivermis@ankara.edu.tr.

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 21.10.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 31.12.2024

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1571095

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2407-2435

The Effects of Large Scale Projects on Real Estate Markets: The Case of Istanbul Finance Centre (IFM) Project

Cemal Baş³

ORCID: 0000-0003-4488-2562

Harun Tanrıvermiş⁴

ORCID: 0000-0002-0765-5347

Abstract

This study examines the impacts of the Istanbul Financial Center (IFM) on the real estate market in the Ümraniye and Ataşehir districts. The objective of the research is to assess the changes in real estate values and socio-economic factors in these two districts. The dataset covering the years 2018 to 2024 focuses on fluctuations in rental and sales prices of residential and commercial properties, as well as the educational levels of the neighborhoods. The findings indicate a significant increase in rental prices for both residential and commercial properties, while the increase in sales prices has been more limited. Furthermore, it has been determined that neighborhoods with higher socio-economic levels experienced a more pronounced increase in real estate values, with this increase being directly proportional to the socio-economic status. The study reveals that large-scale projects like the IFM influence the surrounding real estate markets; however, the long-term effects depend on investments in infrastructure and social services. Policymakers are advised to strengthen connections and improve social infrastructure to ensure a more equitable distribution of economic benefits.

Keywords: *Istanbul Finance Center (IFM), real estate market, rental and sale prices, socio-economic factors, infrastructure investments*

³ Ankara University, Graduate School of Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Real Estate Development and Management, E-mail: cemalbas@live.com.au.

⁴ Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Real Estate Development and Management, E-mail: tanrivermis@ankara.edu.tr.

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 21.10.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 31.12.2024

Giriş

Büyük ölçekli gayrimenkul projeleri, genellikle kentsel gelişimi ve gayrimenkul piyasalarını şekillendiren önemli yatırımlar olarak ele alınmaktadır (Tanrıvermiş, 2017). Büyük ölçekli gayrimenkul, altyapı ve özellikle dönüşüm ve koruma projeleri, gayrimenkul fiyatları üzerinde doğrudan etkilere sahip olmanın yanı sıra kentsel büyüme, ekonomik kalkınma ve yerel ekonomilerin canlanmasına da katkı sağlamaktadır (Keskin vd., 2024). Büyük ölçekli projeler, büyük şehirlerde ve hızla büyüyen ekonomilerde, toplu ulaşım, kamu hizmetleri ve çevresel faktörler gibi unsurlar üzerinden de gayrimenkul fiyatlarını yükseltmektedir.

Fainstein (2008) ve Flyvbjerg (2014), “büyük ölçekli proje” (mega-project) kavramını, genellikle yüksek maliyetli ve geniş kapsamlı kalkınma projeleri olarak tanımlamaktadır. Bu projeler; yeni kentsel alanlar, havaalanları, karma kullanımlı projeler, köprüler, hızlı tren hatları, ulaşım ağları ve spor kompleksleri gibi büyük ölçekli altyapı yatırımlarını içermektedir. Büyük ölçekli projeler yalnızca fiziksel mekânı dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik, politik ve toplumsal sonuçlar da doğurmaktadır. Flyvbjerg’e (2014) göre, bu tür projeler genellikle başlangıçta belirlenen bütçe ve süre sınırlarını aşmakta (Flyvbjerg bu durumu “demir yasa” olarak adlandırmaktadır) ve ayrıca projeler, ekonomik sermayenin, ulusal ve uluslararası düzeyde güç ve prestij sembolü olarak görülen sembolik sermayeye dönüşmesine neden olmaktadır. Böylelikle, büyük ölçekli projeler yalnızca birer inşaat projesi olmanın ötesinde, şehirlerin küresel rekabet gücünü artırma ve politik hedeflere ulaşma aracı olarak kullanılmaktadır.

Büyük ölçekli projeler, elit güçlerin kentsel mekânları dönüştürme kapasitelerini de ortaya koymaktadır. Sklair (2005), büyük ölçekli projelerin uluslararası gayrimenkul piyasası ve özel sektör katılımı tarafından yönlendirildiğini ve bu projelerin kentlerin homojenleşmesine katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte kentlerin markalaşması ve küresel ölçekte tanınması, büyük ölçekli proje uygulamalarının temel motivasyonlarından biri haline gelmiştir. Applbaum (2004) ve Baudrillard (1981), büyük ölçekli projelerin kentlerin küresel statüsünü artıran önemli araçlar olduğunu vurgulamaktadır. Baudrillard, ekonomik değişim değerlerinin simgesel

değişim değerlerine dönüştüğünü ve büyük ölçekli projelerin kentlerin imajını güçlendiren birer sembol haline geldiğini tartışmaktadır.

Büyük ölçekli proje uygulamalarında politik etkiler de belirleyici bir rol oynamaktadır. Molotch (1976)'un kentsel büyüme makinesi teorisi, kentsel dönüşüm süreçlerinde yerel yönetimlerin ve çıkar gruplarının rolüne dikkat çekmektedir. Bu teoriye göre, yerel yönetimler kamu-özel iş birlikleri aracılığıyla arazi değerlerini artırmaya yönelik projelere odaklanmakta ve kent dışı yatırımcıları çekerek kent ekonomisini canlandırmayı hedeflemektedir. Zheng ve Kahn'ın (2008) Pekin üzerine yaptığı çalışma, büyük ölçekli projelerin ekonomik ve çevresel faktörler etkisiyle gayrimenkul fiyatlarını artırdığını ortaya koymaktadır. Çalışmada, büyük projelerin toplu ulaşım ve kamu hizmetlerini beraberinde getirerek gayrimenkul fiyatları üzerinde pozitif bir etki yarattığı vurgulanmaktadır. Aoun'un (2011) Nairobi'de gerçekleştirdiği çalışmada ise şehir merkezi dışında inşa edilen büyük ölçekli ticari gayrimenkul projelerinin, şehir merkezindeki piyasada gerilemeye neden olduğu, ancak alt merkezlerde büyümeyi teşvik ettiği tespit edilmiştir. Barthel ve Vignal (2014) ise Akdeniz Arap dünyasında uygulanan büyük ölçekli kentsel kalkınma projelerinin, toplumsal faydayı yeterince yaygınlaştıramadığına dair bir dipnot düşmekle birlikte, bu projelerin gayrimenkul değerlerini ve kira fiyatlarını artırdığına işaret etmektedir.

Almeida ve diğerleri (2020), Brezilya'da büyük ölçekli simgesel yapıların arazi değerlerini artırabileceğini, ancak yetersiz tasarlanmış altyapının bu etkileri azaltabileceğini ortaya koymuştur. Çalışmada, projelerin başarısı için yerel talep ve piyasa koşullarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Shafi'a ve diğerleri (2021) ise İran'ın Meşhed kentindeki büyük ölçekli projelerin çevredeki gayrimenkul değerlerini artırdığını tespit etmişlerdir. Projelerin yakın çevresindeki gayrimenkullerde %15-25 oranında değer artışları gözlemlenmiş ve projelerin yerel ekonominin büyümesine de katkı yaptığı belirtilmiştir.

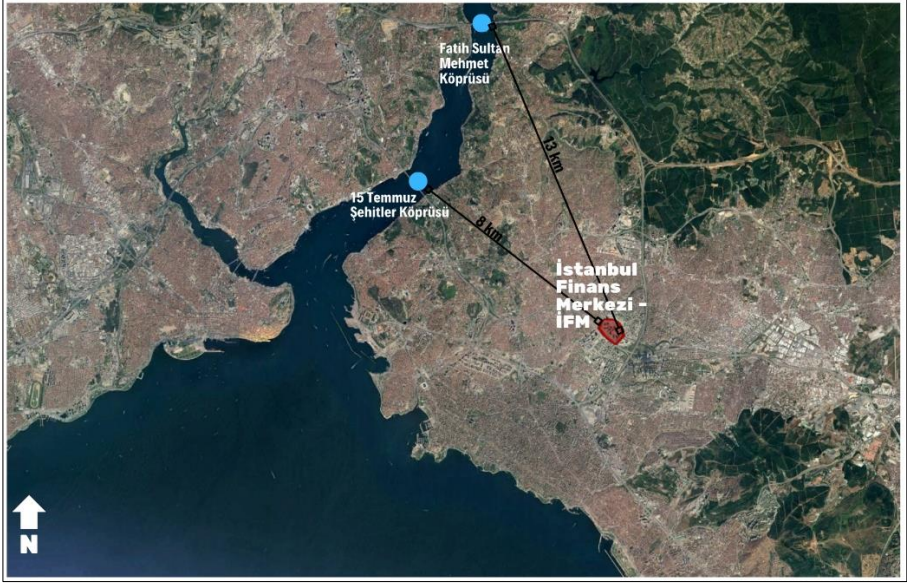
Jones (2021), şehirlerarası ekonomik rekabetin gayrimenkul odaklı politikalarla nasıl şekillendiğini incelemiş ve büyük projelerin gayrimenkul piyasasını canlandırarak kentlerin rekabet gücüne katkıda bulunabileceğini vurgulamıştır. Nasrollahzadeh (2022) ise İran'daki Tahran AVM ve Türkiye'deki İstanbul Havalimanı'nı ele alarak bu iki büyük ölçekli projenin arazi ekonomisi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, her iki proje de arazi fiyatlarını önemli

ölçüde artırmış ve yerel sosyal yapıları dönüştürmüştür. Schmid (2023)'in Londra'daki büyük ölçekli gayrimenkul projeleri üzerine yaptığı araştırma, bu projelerin komşu konut fiyatlarını artırdığını ve proje büyüklüğü ile mahalle kalitesine göre etkilerin değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Büyük ölçekli gayrimenkul projeleri, kentlerin ekonomik gelişimine, gayrimenkul piyasalarına ve kentsel dönüşüme önemli katkılar sağlayarak yerel ekonomilerde canlanma yaratmaktadır. Flyvbjerg'in belirttiği gibi, bu projeler genellikle bütçe ve süre sınırlarını aşsa da kentlerin küresel rekabet gücünü artırmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Çeşitli çalışmalarda da görüldüğü üzere, gayrimenkul değerlerindeki artış, büyük projelerin yakın çevresinde daha belirgin hale gelmektedir. Ancak projelerin başarısında toplu ulaşım, kamu hizmetleri, çevresel etkiler ve yerel talep gibi unsurlar kritik rol oynamaktadır. Bu bakımdan araştırmada büyük ölçekli projeler ve özellikle İstanbul Finans Merkezi Projesinin gayrimenkul piyasalarına olası etkileri; ikincil veriler, anket ve derinlemesine görüşme sonuçlarına göre değerlendirilmiş ve karar organları için yararlı ve yol gösterici sonuçlar ortaya konulmuştur.

İstanbul Finans Merkezi

İstanbul Finans Merkezi (İFM), İstanbul'un Asya yakasında, Ümraniye ilçesi sınırları içerisinde yer alan büyük ölçekli bir gayrimenkul geliştirme projesidir. Projenin temel amacı, İstanbul'u önce bölgesel, ardından küresel düzeyde rekabetçi bir finans merkezi haline getirmektir. Bu doğrultuda proje kapsamında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Borsa İstanbul, Ziraat Bankası, Halkbank, Vakıfbank, Türkiye Sigorta ve İş GYO gibi önemli finans kuruluşlarının ofisleri bir araya getirilmiştir. Ayrıca, projede portföy yönetim şirketleri, aracı kurumlar, sigorta şirketleri ve çeşitli ulusal ve uluslararası finansal kuruluşların yanı sıra profesyonel hizmet şirketlerinin de bir arada bulunması hedeflenmektedir.

Şekil 1. İstanbul Finans Merkezi konumu (Google Earth, 2024)

İFM, 1.300.000 metrekare ofis alanı, 100.000 metrekare alışveriş merkezi, yaklaşık 2.000 kişilik bir kongre ve performans merkezi, 30.000 metrekare otel alanı, 26.000 araç kapasiteli otoparkı ve çalışanlar için çeşitli imkânları içermektedir. İFM'nin günlük olarak 100.000 çalışan ve ziyaretçiyi ağırlaması hedeflenmektedir (İstanbul Finans Merkezi, 2024). İstanbul Finans Merkezi'ne ilişkin resmi çalışmalar 2008 yılında başlatılmıştır ve İFM'nin resmi açılışı 2023 yılının Nisan ayında gerçekleştirilmiştir. İnşaatı devam eden projenin, 2025 yılı sonunda hedeflenen kapasiteye ulaşması öngörülmektedir.

4 Ağustos 2006 tarihinde dönemin Devlet Bakanı tarafından gerçekleştirilen bir röportajla kamuoyuna duyurulan projede, İstanbul'un uluslararası finans kuruluşlarının merkezi olma hedefi belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Bu çerçevede, Halkbank, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası gibi önemli finansal kuruluşların İstanbul'a taşınması planlanmış; bu adımların aracılık maliyetlerini düşürerek İstanbul'u daha cazip bir finans merkezi haline getireceği ifade edilmiştir (İstanbul Dünyanın Finans, 2006). İstanbul Finans Merkezi'nin resmi hedefleri, 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 546. maddesinde "İstanbul'un uluslararası finans merkezi olması sağlanacaktır" ibaresi ile yer bulmuştur.

Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından, Finans Merkezi'ni de kapsayan Ataşehir İmar Planı, 2008 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne (İBB) sunulmuş ve aynı yıl İBB tarafından onaylanmıştır. 2009 yılında yayımlanan Uluslararası Finans Merkezi Strateji ve Eylem Planı ile İFM projesinin vizyonu daha belirgin hale getirilmiştir. Bu plan, İstanbul'un kademeli olarak bölgesel bir finans merkezi olmasını ve nihai hedef olarak küresel bir finans merkezi haline gelmesini öngörmüştür. Ayrıca, finansal alanda uzmanlaşmış mahkemeler ve tahkim merkezlerinin kurulacağı açıklanmıştır.

İFM Projesi, birçok hukuki ve idari tartışmaya da sebep olmuştur. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından açılan dava sonucunda, İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 2010 yılında İFM Projesi'nde yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Bunun üzerine, TOKİ mahkeme kararına uygun olarak projeyi revize ederek çalışmalarına devam etmiştir (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası, 2011). Ayrıca, 2008 yılında kurulan Ataşehir Belediyesi ile Ümraniye Belediyesi arasında İFM arazisinin hangi ilçe sınırında bulunduğu konusunda bir ihtilaf yaşanmış ve bu sorun yıllarca devam etmiştir (Kenan, 2013). Merkezi yönetim tarafından İFM'ye ilişkin geliştirilen master plan doğrultusunda, proje 2016 yılında ihale yoluyla özel bir şirkete verilmiş; ancak yaşanan gecikmeler nedeniyle 2019 yılında Türkiye Varlık Fonu, yapım işini devralmıştır.

2022 yılında, İFM'nin işleyişini düzenlemek amacıyla 7412 sayılı İstanbul Finans Merkezi Kanunu çıkarılmıştır. İFM Kanunu'nun 9. maddesi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına, İFM'ye ilişkin her tür ve ölçekteki mekânsal plan, parselasyon planı, arsa ve arazi düzenlemesi, jeolojik ve jeoteknik etüt, mikro bölgeleme, harita ve kentsel tasarım projeleri yapma, yaptırma ve onaylama yetkisi vermektedir. Ayrıca, kanunla birlikte 2016 yılında Türkiye Varlık Fonu tarafından kurulan "İFM Gayrimenkul İnşaat ve Yönetim Anonim Şirketi," proje için yönetici şirket olarak belirlenmiş ve İFM'deki tüm altyapı ve üstyapının işletilmesi 20 yıl süreyle ilgili şirkete devredilmiştir.

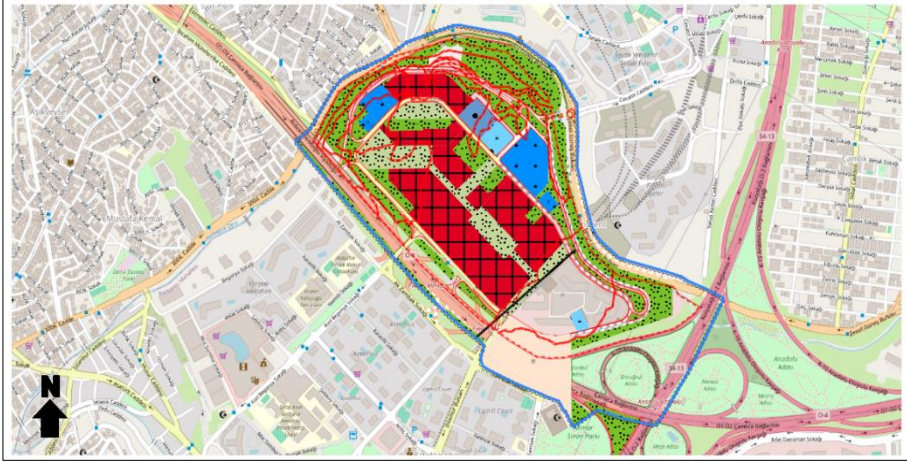
Kanun, İstanbul'un küresel bir finans merkezi olma hedefine vurgu yaparken, muhalefet tarafından danışma süreçlerinin yetersizliği nedeniyle eleştirilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2023). İFM, 2023 yılı Nisan ayında büyük bir törenle hizmete açılmıştır. Ancak mevcut

durumda İFM, düşük bir kapasitede faaliyet göstermekte olup, projenin Ümraniye'ye bakan yüzünde inşaat çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmaların 2025 yılı sonunda tamamlanması beklenmektedir. Ayrıca, projenin inşaatının tamamlanması, tüm ofis alanlarının talep göreceği ve İFM'nin tam kapasitede çalışacağı anlamına gelmemektedir.

İstanbul Finans Merkezi Uygulama İmar Planı

İstanbul Finans Merkezi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) tarafından 19.06.2012 tarih ve 28/9522 sayılı onay ile yürürlüğe girmiştir (Şekil 2). Plan alanı, Ümraniye ve Ataşehir ilçeleri sınırları içerisinde, Çamlıca-Anadolu otoyolunun kuzeyinde konumlanmaktadır. Ataşehir Toplu Konut Alanı'nda, İFM'ye yönelik imar uygulaması ve terk işlemleri, önceki planlara dayanarak tamamlanmıştır. 2005 yılında, 2004 yılında onaylanan imar planı doğrultusunda imar uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Kozyatağı-Ataşehir, 15.06.2009 tarihli ve 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda, bölgenin sahip olduğu potansiyel ve mevcut eğilimler doğrultusunda uluslararası finans merkezi niteliğinde üst düzey hizmet odaklı bir merkez olarak tanımlanmıştır. Çevre Düzeni Planı'na göre, Anadolu yakasında merkezi iş alanının (MİA) yükünü hafifleten, iki yaka arasındaki işgücü ve ulaşım dengesini sağlayan ticaret, turizm, konut, kültür, yönetim ve rekreasyon alanlarını içeren güçlü bir merkez ihtiyacı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Kartal ile Kozyatağı-Ataşehir birinci derece merkezler olarak tanımlanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2024). MİA'ya baskıyı azaltacak birinci derece merkez tanımı, İFM alanında bürolar, firmalar, iş hanları, mağazalar, teşhir mekanları, finansal kurumlar, sigorta acenteleri, ticaret ve hizmet fonksiyonları, finans fonksiyonları ile konaklama tesisleri, eğlence, sosyal, kültürel, yönetim, eğitim ve sağlık tesislerinin yer almasına imkân tanımaktadır.

Şekil 2. İstanbul Finans Merkezi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı (E-plan, 2022)

İstanbul Finans Merkezi 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı, ilgili plan notlarına göre İstanbul'un ticaret ve hizmet alanlarının ağırlıklı olarak Avrupa yakasında toplandığını göstermektedir. Anadolu yakasındaki merkezi faaliyetlerin yeterince gelişmemiş olması, işgücü hareketleri açısından iki yaka arasında geçişlerde tıkanıklıklara yol açmaktadır. İFM alanı, daha önceki planlarda (1/5000 ölçekli Ümraniye ilçesi, Ataşehir Toplu Konut Alanı Nazım İmar Planı, 2009) merkezi iş alanı olarak planlanmıştır. Ancak İFM plan notlarına göre, belirtilen 1/5000 ölçekli plan, İstanbul Çevre Düzeni Planı kararlarıyla çeliştiğinden, 2012 yılında hazırlanan plan, Ataşehir bölgesinin birinci derece merkez olma özelliğini destekleyecek ticaret alanları olarak yeniden tasarlanmıştır (E-plan, 2024). Plan notlarına göre, önceki plandan farklı olarak yatayda taban alanları azaltılarak, düşeyde inşaat alanları artırılmış; rekreasyon alanlarıyla bölge yeşil alan yönünden zenginleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. İFM uygulama imar planı fonksiyon dağılımı (E-plan, 2022)

İFM Planı Arazi Kullanım Türleri ve Yüzölçümleri			
Fonksiyon		Alan (m ²)	Oran (%)
Tescil Edilen	Ticaret	20.714	2,23
	Ticaret	17.591	1,90
	Ticaret	122.136	13,17
	Özel Proje Alanı	52.897	5,71
DOP	Park	203.249	21,92
	İlköğretim	8.075	0,87
		213.338	21,01
		637.988	68,82

KOP	Ortaöğretim	21.127		2,28	
	Dini tesis alanı	9.255		1,00	
	Meydan ve yollar	396.282		41,75	
	Temel eğitim öncesi eğitim alanı	4.516		0,49	
	Resmi kurum	8.674	75.753	0,94	8,17
	Rekreasyon alanı	62.562		6,75	
	Toplam	927.079		100.00	

İFM'nin Ümraniye ve Ataşehir Gayrimenkul Piyasasına Etkileri

Ümraniye ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve Ataşehir ilçesi ile komşuluk ilişkisi bulunan İFM, çevresindeki gayrimenkul piyasası üzerinde geniş kapsamlı etkiler yaratma potansiyeline sahip büyük ölçekli bir gayrimenkul projesidir. Bu çalışmada, İFM'nin gayrimenkul piyasası üzerindeki etkileri, Ümraniye ve Ataşehir ilçeleri özelinde incelenmiştir. Veri seti, Ocak 2018'den Temmuz 2024 tarihine kadar İstanbul Anadolu Yakası ilçeleri (Adalar hariç) ile İFM'ye komşu olan mahallerdeki konut ve ticari gayrimenkul kira ve satış değerlerindeki artışları içermekte olup, aynı zamanda bu bölgelerin sosyo-ekonomik yapısını anlamak amacıyla üniversite veya daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin oranını da kapsamaktadır (Endeksa, 2024).

Bu çalışmada, İstanbul'un Anadolu Yakası ilçelerinde Ocak 2018'den Temmuz 2024 tarihine kadar gerçekleşen gayrimenkul değer değişimlerinin incelenmesinde Ataşehir ve Ümraniye öncelikli olarak araştırılmıştır (Tablo 2). Tablo 1'de görüldüğü gibi, Ümraniye ve Ataşehir ile birlikte İstanbul'un Anadolu Yakası'ndaki tüm ilçelerde belirgin bir fiyat artışı gözlemlenmiştir. Ancak, bu fiyat artış yüzdelerinin enflasyon ile doğrudan ilişkili olduğu dikkate alınmalıdır. Türkiye'de son yedi yıldır meydana gelen yüksek enflasyon oranları, tüm ilçelerdeki değer artışlarını etkilemiştir. Bu çerçevede, ilçelerin ortalama değer artış yüzdeleri dikkate alınarak, Ümraniye ve Ataşehir'in gayrimenkul piyasalarının İFM üzerindeki tepkileri ölçülebilir bir duruma getirilmektedir.

Tablo 2. İstanbul Anadolu Yakası ilçeleri Ocak 2018'den Temmuz 2024'e gayrimenkul değer artışları (Endeksa, 2024)*

İlçeler	Satılık Konut Birim Fiyatlarının Değişimi (%)	Kiralık Konutların Birim Kiralarının Değişimi (%)	Satılık Ticari Gayrimenkul Birim Fiyatlarının Değişimi (%)	Kiralık Ticari Gayrimenkul Birim Kiralarının Değişimi (%)
Ataşehir	932,89	1300	736,00	896,3
Beykoz	1087,66	1322,22	848,82	977,27

Çekmeköy	1146,31	1641,67	868,31	1016,67
Kadıköy	1119,02	1540,91	694,74	1161,76
Kartal	1128,33	1585,71	806,47	985,71
Maltepe	1082,36	1481,25	787,95	1236,36
Pendik	1085,33	1566,67	829,12	970,00
Sancaktepe	1134,3	1135,71	876,21	1157,14
Sultanbeyli	988,62	1158,33	611,03	1064,29
Şile	1471,93	1764,29	690,52	664,86
Tuzla	1093,08	1507,69	909,61	1114,29
Ümraniye	1050,15	1492,86	785,45	1050,00
Üsküdar	1074,89	1277,78	905,55	977,78

* Endeksa (2024) kaynağı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yerel gayrimenkul piyasalarında satış fiyatları ile kira paraları aynı piyasa güçlerinden etkilendiği için, aynı yönde ve büyüklükte değişim göstermekte ve gayrimenkulün kirası, değer in tespitinde kullanılan önemli ölçütlerden biri olmaktadır (Tanrıvermiş 2008; Tanrıvermiş 2017). Tablo 2’den elde edilen verilere göre İstanbul’un Anadolu Yakasındaki bütün ilçelerin ortalama değer artışı aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

- Satılık konutlar: %1.107,29 oranında değer artışı,
- Konut kiralari: %1.444,23 oranında artış,
- Satılık ticari gayrimenkuller: %796,13 oranında değer artışı,
- Ticari gayrimenkul kiralari: %1.020,95 oranında artış.

Ümraniye ilçesinin konut sektöründeki değer değişimleri incelendiğinde, satılık konutların metrekare başına birim fiyatlarında %1.050,15 oranında artış gözlemlenmektedir. Bu artış, İstanbul genelindeki %1.107,29’luk artışın biraz altında kalmaktadır. Aksine, Ümraniye’deki kiralık konut fiyatları %1.492,86 oranında artış göstermiş ve İstanbul genelindeki %1.444,23’lük artışın üzerinde bir seyir izlemiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda, İFM gelişim sürecinin de içinde bulunduğu zaman diliminde Ümraniye’de konut talebinin arttığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, satılık konut değerlerinin İstanbul ortalamasının altında kalması, özellikle İFM inşaat sürecinde çalışanların bölgeyi uzun süreli yaşam alanı olarak görmemesiyle ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan, kira değerlerindeki artış, inşaat döneminde çalışanların şantiyeye yakın yaşam alanları tercih ettiğini gösterebilir. Bu veriler ayrıca, İFM’nin etkisiyle ekonomik faaliyetin canlandığı Ümraniye bölgesinde kısa vadeli ve esnek konut seçeneklerine olan talebin arttığını da işaret etmektedir.

Ümraniye sınırları içerisindeki ticari gayrimenkuller incelendiğinde, satılık ticari gayrimenkullerin %785,45 oranında bir artış gösterdiği ve bu artışın satılık konutlarda olduğu gibi %796,13'lük İstanbul ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, kiralık ticari gayrimenkullerde gerçekleşen %1.050'lik değer artışının İstanbul ortalaması olan %1.020,95'in üzerinde seyretmesi, ticari gayrimenkul piyasasında da konut piyasasına benzer bir eğilim olduğunu göstermektedir. Bu veriler, Ümraniye'deki İFM odaklı işletmelerin mülk satın almak yerine kiralamayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, işletmelerin İFM inşaat sürecinde bölgedeki canlılığı desteklemeyi düşündüğünü, ancak İFM kuruluşundan sonra oluşacak ticari atmosfere yönelik net bir projeksiyonlarının bulunmadığını göstermektedir.

Ataşehir ilçesi, İFM'yi doğrudan sınırları içerisinde bulundurmasa da köprüler aracılığıyla sağlanan kolay bağlantılardan faydalanmaktadır. Nitekim gerçekleştirilen alan incelemesinde, Ataşehir'den İFM'ye erişimin mevcut durumda Ümraniye'ye kıyasla daha rahat olduğu tespit edilmiştir. İFM, Ümraniye ile arasında bulunan dere yatağı nedeniyle topolojik olarak ayrılmaktadır. Ataşehir'deki satılık konutların metrekare başına birim fiyatlarında %932,89 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Belirlenen zaman aralığında, İstanbul ortalamasının en düşük seyredildiği ilçe Ataşehir olmuştur. Konut kiralardaki %1300'lük artış da İstanbul ortalaması olan %1.444,23'ün altında kalmaktadır. Ataşehir'deki konut değerlerindeki büyüme, Ümraniye'deki konut değerlerindeki büyümenin gerisinde kalmıştır. Benzer şekilde, Ataşehir'deki ticari gayrimenkullerin değer artışları, satılık gayrimenkullerde %736, kiralık gayrimenkullerde ise %896,3 olarak gözlemlenmiştir. Her iki rakam da İstanbul ortalaması olan %796,13 ve %1020,95'in altında kalmaktadır.

İFM Projesi'nin Ümraniye ve Ataşehir ilçeleri üzerindeki geniş etkisi, genel olarak bölgedeki gayrimenkul değer artışlarının İstanbul ortalamalarına yakın seyretmesiyle sınırlı kalmıştır. Ümraniye'deki kiralık konut ve ticari gayrimenkul değerlerindeki artış, İstanbul ortalamasının biraz üzerinde seyretmesi, İFM'nin inşaat sürecindeki geçici konaklama ve işyeri ihtiyacından kaynaklanmış olabilir. Ancak satılık konut ve ticari gayrimenkul değerlerinin İstanbul ortalamasının altında kalması, bölgenin henüz uzun vadeli yatırımcılar için cazip hale gelmediğine işaret etmektedir. Ataşehir, İFM'ye erişim avantajına

rağmen, tüm değer artışlarında İstanbul ortalamasının altında kalmıştır. İFM'nin bölgedeki ilçe düzeyindeki etkisi ise henüz tespit edilememiştir.

İFM'nin Çevre Mahallerdeki Gayrimenkul Piyasasına Etkileri

İFM'nin yer aldığı Ümraniye ve sınırında bulunan Ataşehir ilçelerinin, İstanbul Anadolu Yakası gayrimenkul piyasası üzerindeki İFM kaynaklı etkileri, gayrimenkul değer artışları analiz edilerek incelenmiştir. Bu kapsamda, İFM'ye sınır olan Atatürk, Barbaros, Mustafa Kemal, Yenışehir, Atakent, Armağanevler, Site, Finanskent ve Çamlık Mahalleleri çalışma alanı olarak ele alınmış; bu mahallelerdeki konut ve ticari gayrimenkullerin 2018 ile 2024 yılları arasında kira ve satış değerlerindeki artış oranları değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu mahallelerin sosyo-ekonomik yapısını anlamak amacıyla üniversite veya üzeri mezuniyet oranları da incelenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. İFM'ye sınır mahallelerdeki ocak 2018-temmuz 2024 döneminde gayrimenkul fiyatlarının değişimi (Endeksa, 2024)*

İlçeler	Mahalleler	Üniversite veya üzeri mezuniyet oranı (%)	Satılık Konut m ² Birim Fiyatları (% Değişim)	Kiralık Konut m ² Birim Kiraları (% Değişim)	Satılık Ticari Gayrimenkul m ² Birim Fiyatları (% Değişim)	Kiralık Ticari Gayrimenkul m ² Birim Kiraları (% Değişim)
Ataşehir	Atatürk	54	1.233,09	1.640,91	982,54	1.310,00
	Barbaros	41	1.111,26	1.440,74	1.064,34	1.168,75
	Mustafa Kemal	14	881,97	1.078,57	(Veri yok)	495,24
Ümraniye	Yenışehir	13	691,28	946,15	240,96	2.087,50
	Atakent	28	993,37	1.364,29	767,87	1.015,79
	Armağanevler	29	1.044,77	1.584,62	607,30	1.127,78
	Site	41	1.214,62	1.660,00	(Veri yok)	1.686,36
	Finanskent	53	1.787,54	2.047,00	256,69	1.864,00
	Çamlık	30	1.062,55	1.538,46	1.012,26	1.323,53

* Endeksa (2024) kaynağı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ataşehir ilçesindeki İFM'ye sınır mahallelerden özellikle Atatürk Mahallesi'nde, Ocak 2018 ile Temmuz 2024 arasındaki dönemde konut değerlerinde dikkat çekici bir artış gözlemlenmiştir. Konut satış fiyatları %1.233,09 oranında ve kira paraları ise %1.640,91 oranında artış göstermiştir. Mahalle nüfusunun %54'ünün üniversite veya üzeri eğitim seviyesine sahip olması, İFM gibi finansal hizmetler odaklı projelerin sosyo-ekonomik statü ile

doğrudan bağlantılı bir etki yarattığını göstermektedir. Atatürk Mahallesi'nde beyaz yakalı nüfusun talep ettiği sosyal altyapıların gelişmiş olması, tercih edilen yaşam alanları ve bu alanlardaki konut fiyat artışları arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Yüksek eğitim düzeyi, yüksek sosyo-ekonomik statü ile örtüşmekte, bu durum da nitelikli konutlara olan talebi ve dolayısıyla konut fiyatlarını etkilemekte ve artışına neden olmaktadır.

Benzer şekilde, Barbaros Mahallesi'nde de konut satış değerlerinde %1.111,26 ve konut kiralarında %1.440,74 oranında artış görülmektedir. Üniversite veya üzeri eğitim seviyesine sahip nüfus oranı Atatürk Mahallesi'ne göre daha düşük olsa da Barbaros Mahallesi'ndeki bu eğilim, İFM ile ilişkili sektörlerde çalışan orta ve üst-orta gelir grubunun mahalleye ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Atatürk ve Barbaros mahallelerindeki değer artışları, İstanbul ve Ataşehir'in ortalama değer artışlarının üzerinde gerçekleşmiştir. Buna karşın, Mustafa Kemal Mahallesi'nde kira değerleri %881,97 ve satış değerleri ise %1.078,57 artış göstermiştir. Bu oranlar, Atatürk ve Barbaros mahallelerindeki artış oranlarından daha düşüktür. Ayrıca, mahallenin üniversite veya üzeri mezuniyeti olan nüfus oranının düşük olması, bölgedeki sosyo-ekonomik seviyenin nispeten daha düşük olduğunu ve üst gelir ile yüksek eğitilmiş kesimlerin yatırım amaçlı olarak bu mahalleyi tercih etmediklerini de ortaya koymaktadır.

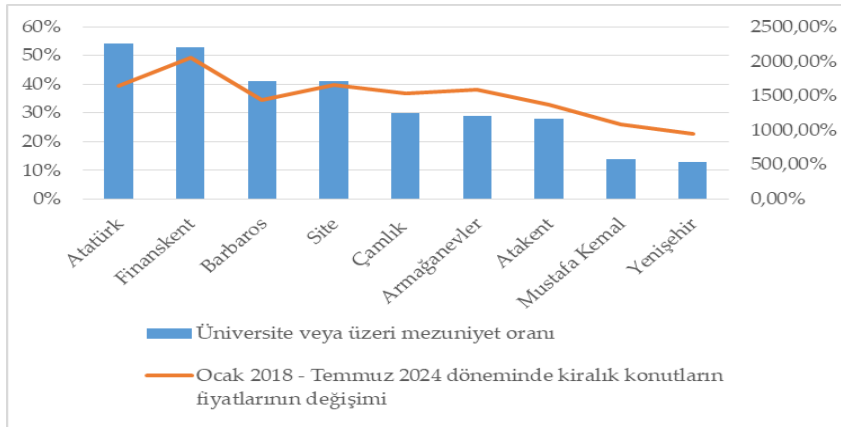
Ticari gayrimenkullere yönelik analizlerde, Barbaros Mahallesi %1.064,34 oranında satış ve %1.168,75 oranında kira artışı ile Ataşehir'de en fazla değer artışı gösteren mahalle olarak öne çıkmaktadır. Barbaros Mahallesi'nde ofis alanlarının Atatürk Mahallesi'ne kıyasla daha fazla olması durumunun, İFM ile bağlantılı ofis ve işletmelerin bu bölgeyi tercih etmesinde etken olduğu değerlendirilmektedir. Atatürk Mahallesi de %982,54 oranında satış ve %1.310 oranında kira artışıyla, Barbaros Mahallesi ile birlikte İstanbul ve Ataşehir'in ticari gayrimenkul ortalama değer artışlarının üzerinde bir eğilim sergilemiştir. Buna karşılık, Mustafa Kemal Mahallesi'ndeki ticari gayrimenkul değer artışları, İstanbul ve Ataşehir ortalamalarının altında kalmıştır. Bu bulgular, ticari gayrimenkullerin değer artışlarında fiziksel yakınlık faktörünün yanı sıra eğitilmiş iş gücü ve gelişmiş sosyal altyapının da önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Ümraniye ilçesi kapsamında, İFM ile doğrudan ilişkilendirilerek planlanan Finanskent Mahallesi, sınır mahalleler arasında en yüksek konut satış (%1.787,54) ve kira (%2.047) değer artışını kaydeden bölge olmuştur. Mahallenin yüksek mezuniyet oranı (%53), Atatürk Mahallesi ile benzer bir sosyo-ekonomik eğilim göstererek, konut değerlerindeki artışa katkı

sağlamaktadır. Bu önemli değer artışı, Finanskent'in yüksek satın alım gücüne sahip bireyler tarafından tercih edildiğini ve İFM'ye yakınlığıyla birincil konut lokasyonu olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Finanskent Mahallesi planlanan kullanım fonksiyonlarına uygun bir gelişim sergilemiştir.

Ümraniye ilçesinin üniversite mezuniyet oranı %30'un altında kalan mahallelerinde, özellikle Atakent ve Armağanevler Mahallelerinde, gayrimenkul değer artışlarının ilçe ortalamasına paralel seyrettiği gözlemlenmiştir. Mezuniyet oranının en düşük olduğu Site Mahallesi'nde (%13) ise konut değer artışları, İFM'ye komşu mahalleler arasında en düşük seviyede gerçekleşmiştir. Çamlık Mahallesi, %30'luk mezuniyet oranıyla ilçe ortalamasına yakın bir artış eğilimi sergilemiştir. Buna karşılık, mezuniyet oranı %49 olan Site Mahallesi, Ümraniye genelinin üzerinde bir değer artışı kaydederek, sosyo-ekonomik yapının gayrimenkul piyasası üzerindeki etkisini yansıtmaktadır.

Şekil 2'deki bulgular, konut kira değerlerinin üniversite mezuniyet oranı, yani sosyo-ekonomik statü ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. En yüksek mezuniyet oranlarına sahip mahalleler olan Finanskent (%53) ve Atatürk (%54), konut kira değerlerinde en yüksek artışları kaydederken, mezuniyet oranlarının en düşük olduğu Mustafa Kemal (%14) ve Yenişehir (%13) mahallelerinde kira değer artışları daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu bulgular, sosyo-ekonomik statünün gayrimenkul piyasasında değer artışlarına önemli bir etkisinin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Şekil 2. İFM sınır mahallerinde sosyo-ekonomik seviye ve konut kira değer artışı ilişkisi (Endeksa, 2024)

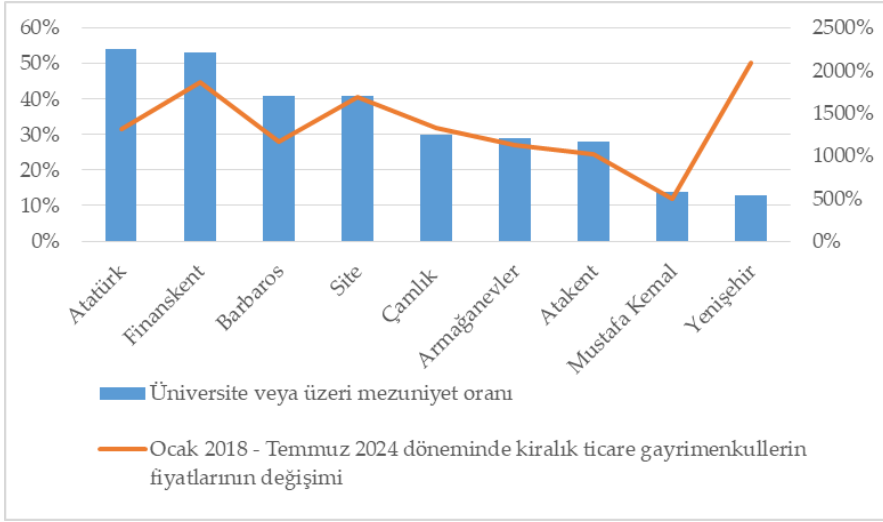
Ticari gayrimenkuller açısından incelendiğinde, Finanskent Mahallesi kira değerlerinde en yüksek artışı (%1.864) kaydetmiş, ancak satış değerinde en düşük artış (%256,69) bu mahallede gerçekleşmiştir. Bu durum, 2018-2024 yılları arasında Finanskent'teki ticari gayrimenkullerin İFM'nin operasyonel dönemine yönelik beklentilerle el değiştirdiği ve yatırımcıların kira getirisine odaklandığını göstermektedir. Atakent ve Armağaneyler mahallelerindeki ticari gayrimenkul değer artışları ise Ümraniye ilçesi genelindeki eğilimle paralellik göstermiştir. Çamlık Mahallesi, İFM'ye komşu bir mahalle olmasına karşın, O-2 Otoyolu ile İFM'den fiziki olarak ayrılmış olmasına rağmen, inşaat döneminde yaratılabilecek ekonomik hareketliliğin beklentisi ile satış (%1.012,26) ve kira (%1.323,53) değerlerinde Ümraniye ilçesi ortalamasının üzerinde bir artış yaşamıştır.

Yenişehir Mahallesi, üniversite mezuniyet oranının en düşük olduğu bölgelerden biri olmasına rağmen, İFM'ye doğrudan bağlanan en fazla sokak ve caddeye sahip olması nedeniyle inşaat sürecinde girişimciler için potansiyel bir yatırım alanı olarak öne çıkmıştır. Ancak, mahallenin düşük sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle, yatırımcılar inşaat sonrası dönemde ticari gayrimenkullere yönelik talebin sınırlı kalacağını öngörmüşlerdir. Bu durum, yatırımcıların bölgedeki ticari mülkleri satın alma konusunda temkinli davranmalarına ve bu alana yatırım yapmaktan kaçınmalarına yol açmıştır.

Ticari gayrimenkul kira değerlerindeki artışlar, konut piyasasında olduğu gibi eğitim düzeyi ile doğru orantılı bir ilişki sergilemektedir. Eğitim seviyesi yüksek ve dolayısıyla sosyo-ekonomik durumu güçlü mahallelerde, ticari gayrimenkul kira değerlerinin daha yüksek artış oranlarına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ümraniye'nin eğitim düzeyi yüksek mahalleleri, benzer sosyo-ekonomik ve eğitim seviyesine sahip Ataşehir mahallelerine kıyasla daha yüksek ticari gayrimenkul değer artışları yaşamıştır. Bununla birlikte, sınır mahalleler arasında eğitim seviyesi ile ticari gayrimenkul değer artışları arasındaki ilişki tutarlı bir şekilde devam etmiş ve her iki ilçe genelinde benzer bir eğilim ortaya konulmuştur.

Öte yandan, Şekil 3'te genel eğilimin dışına çıkan tek mahalle Yenişehir'dir. Mahalle, %13 ile en düşük yükseköğrenim mezuniyet oranına sahip olmasına rağmen, ticari gayrimenkul kira değerlerinde %2.087,50 oranıyla en yüksek artışı kaydetmiştir. Bu artış, yüksek mezuniyet oranlarına sahip Atatürk ve Finanskent mahallelerinin dahi

oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durum, Yenişehir Mahallesi'nin coğrafi konumu ve fiziksel planlamasıyla ilişkilendirilebilir. Mahalle, İFM'ye geniş bir sınırla bağlanmakta ve birçok sokağı doğrudan İFM'ye açılmaktadır. Dolayısıyla, girişimciler İFM inşaat döneminde ortaya çıkacak geçici ihtiyaçları karşılamak amacıyla ikincil işletmeler kurmak üzere Yenişehir Mahallesi'ni cazip bir lokasyon olarak değerlendirmişlerdir.

Şekil 3. İFM sınır mahallerinde sosyo-ekonomik seviye ve ticari gayrimenkul kiralari artışı ilişkisi (Endeksa, 2024)

Ticari gayrimenkullerin satış değerlerine bakıldığında, Yenişehir Mahallesi'nde bu artış %240,96 ile sınır mahalleler arasında en düşük seviyede kalırken, kira değerlerinde %2.087,50 ile en yüksek artış görülmüştür. Bu farklılık, girişimcilerin mahalleyi sadece şantiye dönemi boyunca geçici faaliyetler için uygun bir alan olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Mahallenin düşük sosyo-ekonomik yapısı, girişimcilere daha düşük maliyetli ticari gayrimenkul kiralama fırsatları sunmuştur. Ancak, girişimcilerin İFM'nin operasyonel döneme geçmesiyle bölgeye gelecek olan beyaz yakalı nüfusun Yenişehir Mahallesi'ni tercih etmeyeceği öngörülmüş ve bu nedenle ticari gayrimenkul satış değerlerinde uzun vadeli bir artış görülmemiştir.

İFM'nin çevresindeki Ümraniye ve Ataşehir ilçelerine olan etkisi, özellikle sınır mahalleler düzeyinde belirgin bir şekilde

gözlemlenmektedir. Elde edilen veriler, yüksek eğitim seviyesine sahip mahallelerde konut ve ticari gayrimenkul değerlerinin daha fazla arttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, İFM'nin çevresinde yer alan mahallelerdeki talep yoğunluğunun sosyo-ekonomik statü ile doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Yenişehir gibi düşük sosyo-ekonomik statüye sahip mahallelerde, inşaat sürecine yönelik geçici talepler kira değerlerinde bir artışa neden olmuş; ancak uzun vadeli yatırım açısından bu mahallelerin sınırlı etkiler yarattığı gözlemlenmiştir.

Gayrimenkul Piyasası Üzerine Gelecek Öngörüler

Hatipoğlu ve Tanrıvermiş (2024), İstanbul ilinde nüfusun konut yatırımı geri dönüş süresi üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarının sonuçlarına göre, Türkiye'de konut piyasasının temel bir ihtiyaçtan yatırım aracı olma yönünde evrildiğini ortaya koymuşlardır. Çalışmalarında, gelir düzeyi yüksek ilçelerde konut yatırımlarının geri dönüş süresinin kısaldığı ve talebin arttığı bölgelerde konut balonu olasılığının belirebileceği vurgulanmaktadır. İFM çevresindeki sınır mahallelerden elde edilen veriler doğrultusunda, özellikle sosyo-ekonomik seviyenin İFM çalışanlarıyla uyum gösterdiği mahallelerde (Atatürk, Barbaros, Site ve Finanskent) konut satış değerlerinde önemli artışlar gözlemlenmiştir. Bu mahallelerde konut sahipliği, yatırım fırsatı olarak değerlendirilmiş; ayrıca, Atatürk, Barbaros, Site ve Finanskent mahallelerinde kira değerleri, konut değerlerinin üzerinde bir artış göstermiştir. Hatipoğlu ve Tanrıvermiş (2024)'in çalışmasında belirtildiği üzere, gelir düzeyi yüksek mahallelerde konut yatırımlarındaki geri dönüş süresinin kısaldığı tespit edilmiştir.

Hatipoğlu ve Tanrıvermiş (2024) çalışmasının bir diğer bulgusu, talebin yükseldiği bölgelerde konut balonu olasılığının doğmasıdır ve bu durum İFM çevresindeki Atatürk, Site, Finanskent ve Barbaros mahalleleri için geçerli bir sonuç olarak öne çıkmaktadır. Bu mahallelerde gözlemlenen hızlı ve büyük oranlardaki gayrimenkul fiyat artışları, bir emlak balonunun oluşumuna işaret etmektedir. Fiyat artışları, yerel gelir seviyeleri ve ekonomik temellerin ötesine geçmekte ve beyaz yakalı bireylerin tercih etmesi beklenen eğitim seviyesi yüksek mahallelerde dahi sürekli olarak yüksek fiyat artışlarının devam etmesi olası görünmemektedir. Zamanla değer artışlarının yavaşlaması, balon

etkisinin oluşumuna zemin hazırlayabilir. Ancak, balon etkisinin kesin tespitine yönelik olarak farklı etkenleri değerlendirecek ayrı bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

İFM'ye yalnızca 1 kilometre mesafede bulunan Esmen Taksi yetkilileriyle gerçekleştirilen görüşmelere göre (Esmen Taksi, kişisel iletişim, 2024), finans merkezi yol çalışmalarının tamamlanmadan inşaat sürecine girdiği ve sonrasında da açıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, özellikle bölge hakkında önemli bir trafik stresi yaratmıştır. Taksi şoförleri, akşam saatlerinde İFM'ye araçla girişin yaklaşık yarım saat, çıkışın ise yaklaşık 40 dakika sürdüğünü bildirmişlerdir. İFM'ye 300 metre uzaklıkta bulunan Şirin Taksi Durağı yetkilileri (Şirin Taksi, kişisel iletişim, 2024) ise, Esmen Taksi ile benzer şekilde trafiğin yoğunlaştığını belirtmekte, ancak metro hattı bağlantısının tamamlanmasının bu sıkıntıyı büyük ölçüde gidereceğini düşünmektedirler.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sürdürülen "Ümraniye-Ataşehir-Göztepe Metrosu" projesi, 13 kilometre uzunluğunda olup, toplamda 11 metro durağından oluşmaktadır. Hattın ihale sözleşmesi tamamlanmış ve 28 Nisan 2017 tarihi itibarıyla inşaat çalışmalarına başlanmıştır (Metro İstanbul, 2024). Ayrıca, İFM'yi doğrudan etkileyen bir başka proje olan M34 (Hızlı Ray) metro hattı da İstanbul'un 2029 Vizyonu çerçevesinde yer almakta olup, Sabiha Gökçen Havalimanı'nı Beylikdüzü'ne bağlamaktadır. Bu projenin durakları arasında İFM de bulunmaktadır (Metro İstanbul, 2024). Her iki projenin tamamlanmasıyla birlikte, İFM çalışanları için geniş bir güzergâhta ulaşım kolaylığı sağlanması öngörülmektedir.

İFM'nin özellikle sınır mahallelerde talep artışına yol açması ve kira değerlerini yükseltmesi, yakın çevredeki gayrimenkul piyasaları üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, Esmen ve Şirin Taksi temsilcilerinin belirttiği gibi, trafik sıkışıklığı ve bağlantısallık sorunları, İFM çalışanlarının bu bölgeye olan talebini daha da artıracaktır. "Ümraniye - Ataşehir - Göztepe Metrosu" ile M34 metro hattının tamamlanması, İFM'nin belirtilen ulaşım aksları üzerinden erişilebilirliğini artıracak ve dolayısıyla İFM'nin gayrimenkul piyasası üzerindeki etkilerini bu akslar aracılığıyla yayacaktır. Bu etki alanının genişlemesi, etki gücünün azalmasına neden olabilir. Ancak, konut piyasası üzerinde yaşanacak bu azalma, ticari gayrimenkullerdeki talebin, İFM'nin günlük hareketliliğinden etkilenmeye devam edeceği gerçeğini değiştirmeyecektir. Dolayısıyla, İFM'nin yakın çevresindeki

gayrimenkul piyasası üzerindeki etkileri, konut piyasaları açısından geçici (ilerleyen dönemlerde azalan) bir karakter taşıırken, ticari gayrimenkuller için kalıcı bir etki yaratmaktadır.

İFM'nin sınır mahallelerinde yaşanan gayrimenkul değer artışları ve bağlantısallık verileri, İFM çevresinde gayrimenkul kullanımlarında önemli değişimlerin meydana gelebileceğini göstermektedir. Tamamlanacak metro bağlantıları, İFM çalışanları için uygun konut piyasasının daha geniş bir alana yayılmasını sağlayacak; aynı zamanda, ticari girişimlerin günlük etkileşimlerden yararlanma arzusu, İFM'ye yakın sınırlı ticari gayrimenkuller üzerindeki talebi artıracaktır. Özellikle sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olan Finanskent, Barbaros ve Atatürk mahalleleri, bu kullanım değişiminden daha fazla etkilenecektir. Bu mahalleler, mevcut durumda yüksek değer artışları yaşamakta olup, İFM'nin yakınındaki yüksek sosyo-ekonomik seviyeli alanlara yönelik artan talebi göstermektedir. Özellikle İFM ile bağlantılı olarak planlanan Finanskent Mahallesi'ndeki konut fiyatlarındaki yüksek artış, yatırımcıların bu konutları gelecekte ofis alanı olarak kullanma niyetinde olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de büyük ölçekli kentsel dönüşüm ve koruma, altyapı, konut, ticari ve gayrimenkul projelerinin çevre yerleşimlere etkileri ve özellikle gayrimenkul piyasalarına olan etkilerin incelenmesi ve projelerin sosyal fayda ve maliyetlerinin ölçülmesi, büyük ölçüde ihmal edilmekte ve sadece projelerin ekonomik getirisi ile ilgilenilmektedir. Bu çerçevede İstanbul Finans Merkezi Projesi gibi büyük ölçekli gayrimenkul projeleri çevre gayrimenkul piyasası üzerinde önemli etkilerinin olması ve olası olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi önemli görülmektedir. Elde edilen bulgular, projenin etkisinin özellikle yakın bölgelerde (sınır mahallelerde) daha belirgin olduğunu, ilçeler düzeyinde ise bu etkinin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Araştırma sonuçları, İFM projesinin gayrimenkul piyasası üzerinde karmaşık etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle, konut ve ticari gayrimenkul kira değerlerinde yüksek artışlar gözlemlenirken, satış değerlerinde benzer bir eğilim tespit edilmemiştir. Örneğin,

Ümraniye ilçesinde kira değerlerindeki artış, satış değerlerindeki artışın üzerinde seyretmektedir. Bu durum, bölgenin kısa dönemli çekiciliğini vurgulamakla birlikte, uzun vadeli konut ve ticari gayrimenkul sahipliği için hâlâ bazı çekincelerin var olduğunu göstermektedir. Ataşehir ilçesindeki değer artışları, Ümraniye'nin altında kalmaktadır. İFM'ye kolay erişimine rağmen, Ataşehir'deki gayrimenkul değer artışlarının Ümraniye'ye kıyasla geride kalması, mevcut kentsel hizmet altyapısının ve beyaz yakalı nüfusun talep edeceği sosyo-ekonomik altyapının belirli bir düzeyde kalmasına bağlanabilir. Bu bağlamda, Ataşehir'de İFM odaklı bir kentsel yenileme sürecine ihtiyaç duyulmadığı anlaşılmakta; zira sınır mahalleler halihazırda üst ve orta-üst seviye nüfusu ağırlamaktadır. Atatürk (Ataşehir) ve Finanskent (Ümraniye) mahallelerinin mezuniyet oranları birbirine oldukça yakınken, Finanskent, Barbaros (Ataşehir) ve Site (Ümraniye) mahallelerinin mezuniyet oranları da benzer seviyededir. Ancak, Site Mahallesi, bu dönemde daha yüksek değer artışları yaşamıştır. Bu durum, Ümraniye'ye kıyasla Ataşehir'deki daha gelişmiş fiziksel ve sosyo-ekonomik altyapının, rant oranlarını sınırladığını göstermektedir.

Araştırmada İFM Projesi'nin yerel gayrimenkul piyasasına etkileri hem ikincil veriler, hem de paydaş görüşlerine dayalı olarak irdelenmiş ve projenin mekansal ve sosyo-ekonomik etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları, büyük ölçekli gayrimenkul projelerinin çevresindeki mahallelerin sosyo-ekonomik seviyeleriyle doğru orantılı bir değer artış ilişkisi kurduğunu göstermektedir. Yüksek mezuniyet düzeyleri, yüksek sosyo-ekonomik gelişim göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Finanskent ve Atatürk gibi yüksek mezuniyet oranına sahip mahallelerde kira değerlerinde belirgin artışlar gözlemlenirken, sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan mahallelerde değer artışları sınırlı kalmıştır. Bu durum, büyük ölçekli gayrimenkul projelerinin gayrimenkul piyasası üzerindeki olumlu etkilerinin yalnızca fiziksel gelişimle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda çevresindeki sosyo-ekonomik yapının da değer artışına çarpan etkisi yarattığını ortaya koymaktadır. Düşük sosyo-ekonomik yapıya sahip mahalleler, şantiye dönemlerinde kısa süreli etkiler yaşarken, yeni yatırımlar ve sosyal altyapılar desteklenmedikçe uzun dönemli olumlu etkilerden faydalanma imkânı bulamamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre projenin çevresindeki mahallelerin sosyo-ekonomik seviyeleriyle doğru orantılı bir değer artış ilişkisi kurduğu görülmüştür. Özellikle inşaat

döneminde kısa süreli etkilerin tespit edildiği düşük sosyo-ekonomik düzeydeki mahallelerin, fiziki ve sosyal yatırımlar ile desteklenmemeleri halinde, uzun dönemli olumlu etkilerden faydalanma imkânının sınırlı düzeyde kalacağı vurgulanmaktadır.

Çalışmada belirlenen sorunlar ve gözlemlenen etkiler doğrultusunda, büyük ölçekli gayrimenkul projelerinin olumlu ekonomik etkilerinin yalnızca yakın çevreyle sınırlı kalmadan daha geniş alanlara yayılabilmesi, projenin bağlantısallığı ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, projelerin yaratacağı nüfus yoğunluğunun ve talep artışının yalnızca sınır mahallelerde kalmayıp, ikincil ve üçüncül düzeydeki sınır mahallelerin projeye olan bağlantısallık düzeyiyle de ilişkili olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, büyük ölçekli kentsel gelişim projeleri planlanırken, karar vericilerin mahallelerin sosyo-ekonomik profillerini dikkate alması gerekmektedir. Eğitime, sosyal hizmetlere ve çeşitli olanaklara yapılan yatırımlar, İFM gibi büyük projelerin çevresindeki bölgelerin çekiciliğini artırabilir ve yerel halkın bu gelişmelerden elde edeceği ekonomik faydaları artırabilir. Sosyo-ekonomik destekleyici önlemler olmaksızın, büyük ölçekli projelerin sağladığı yararlar, yalnızca birkaç yüksek gelirli mahallede yoğunlaşmakta; diğer mahalleler ise uzun vadeli büyüme olmaksızın geçici talep artışları yaşamaktadır.

Son olarak, bu çalışma, İFM inşaatının hız kazandığı 2018 yılından başlayarak, kısmen açılmış, düşük kapasiteyle faaliyet gösteren ve aynı zamanda inşaat sürecinin devam ettiği bir dönemi kapsamaktadır. İFM'nin tam operasyonel hale geldiği 2023 yılı Nisan ayında açılışından itibaren, tam kapasiteyle çalışmaya başladığı döneme kadar olan etkilerin de ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Bu durum, İFM'nin ekonomik ve sosyal dinamikler üzerindeki kapsamlı etkilerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Extended Abstract

The Effects of Large Scale Projects on Real Estate Markets: The Case of Istanbul Finance Centre (IFM) Project

Cemal Bař⁵

ORCID: 0000-0003-4488-2562

Harun Tanrıvermiř⁶

ORCID: 0000-0002-0765-5347

The research conducted aimed to evaluate the impacts of large-scale real estate projects on urban economies and real estate markets. Large-scale real estate projects are widely recognized as investments that bring substantial transformations to a city's physical, economic, and social landscape. This study specifically focused on the İstanbul Financial Center (IFC), a major urban development project located on the Asian side of İstanbul within the Ümraniye district, with the aim of positioning İstanbul as a regional and global financial hub. The analysis was centered on the effects of the IFC on the real estate market in the surrounding districts of Ümraniye and Ataşehir, examining the relationship between these market shifts and the socio-economic conditions of the respective areas.

In particular, the study explored how large-scale projects influence adjacent real estate markets, often resulting in sharp increases in rental and sales prices, and examined the interplay between these price fluctuations and the socio-economic composition of the surrounding districts. Furthermore, neighbourhood-level impacts were detailed, including discussions on the potential formation of real estate bubbles in response to soaring property prices. The study also investigated whether the long-term effects of the IFC on residential and commercial property markets were influenced by the socio-economic status of the surrounding neighborhoods.

The dataset used in this analysis included changes in rental and sales prices in both residential and commercial real estate markets in İstanbul

⁵ Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Real Estate Development and Management, E-mail: cemalbas@live.com.au.

⁶ Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Real Estate Development and Management, E-mail: tanrivermis@ankara.edu.tr.

districts and neighborhoods adjacent to the IFC, covering the period from 2018 to 2024. The study concentrated on neighborhoods bordering Ümraniye and Ataşehir, while also examining the correlation between socio-economic structures and real estate market changes. The primary data comprised price variations in the real estate market across İstanbul's Anatolian side, excluding the Princes Islands, and socio-economic profiles of these neighborhoods, sourced from the real estate data platform Endeksa, with comparisons drawn against city-wide trends.

The neighbourhood-based analysis was conducted to gain a more comprehensive understanding of the effects of large-scale projects on socio-economic structures and market demands. The study examined the increase in residential and commercial rental and sales values in bordering neighborhoods and evaluated the correlation of these increases with socio-economic characteristics. Additionally, the research assessed price escalations over a defined time frame to determine the short and long-term impacts of major projects, allowing for inferences regarding the sustainability of these increases.

At the district comparison level, the study points out that the influence of the IFC Project on Ümraniye and Ataşehir districts suggests that increases in real estate values in these regions remain close to the İstanbul average. The rise in rental housing and commercial real estate values in Ümraniye, slightly above the İstanbul average, can be attributed to the temporary demand for accommodation and workspace during the construction phase of the IFC. Nevertheless, the fact that residential and commercial real estate sale values remain below the İstanbul average indicates that the area has not yet gained significant appeal for long-term investors. Although Ataşehir benefits from its proximity to the IFC, its real estate value increases have fallen below the İstanbul average. The full impact of the IFC on the surrounding districts has yet to be clearly identified.

The findings from this research underscore the substantial impacts that large-scale projects can have on local real estate markets. The IFC project has led to significant price hikes in both rental and sales markets, particularly in the border neighborhoods of the Ümraniye district. In Ümraniye, rental prices for residential properties have risen at a faster rate than sales prices, suggesting that while the area becomes more appealing in the short term, some concerns remain about its long-term attractiveness. In contrast, the effects of the IFC in Ataşehir have been

more modest, with smaller price increases observed in comparison to Ümraniye, and less pronounced impacts on neighboring districts.

The results clearly demonstrate the influence of socio-economic structures on real estate markets. Substantial increases in rental and sales prices were observed in neighborhoods adjacent to the IFC with higher socio-economic indicators, such as educational attainment and a strong presence of white-collar workers (e.g., Atatürk, Finanskent, Barbaros neighborhoods). On the other hand, in lower socio-economic neighborhoods (e.g., Yenışehir, Mustafa Kemal), price increases were more limited. This highlights that the economic benefits generated by large projects are not confined to physical developments but are also closely linked to the surrounding socio-economic environment. The higher price increases in neighborhoods with better-off populations suggest that these areas directly benefit from projects like the IFC.

Additionally, the IFC had a clear impact on the nearby neighborhoods, especially in terms of increased traffic. According to statements from taxi stand representatives, traffic congestion surrounding the financial center has emerged as a major stress factor. However, the upcoming completion of metro projects is expected to mitigate these challenges. Specifically, the "Ümraniye-Ataşehir-Göztepe Metro" and the "Line M34" are anticipated to significantly enhance transportation connectivity to the IFC. Once these transportation infrastructures are operational, the IFC's accessibility will improve, slightly lowering its influence on the surrounding residential real estate market while strengthening the influence on the close commercial real estates through connectivity.

The research also pointed out the potential for the IFC project to trigger a real estate bubble in neighboring areas. The rapid price escalations, particularly in high socio-economic neighborhoods like Atatürk, Barbaros, and Finanskent, indicate that these areas may be at risk of a real estate bubble, as price increases have outpaced local income levels. This suggests that price surges around such projects may not always be supported by solid economic foundations.

This study shows the dynamics between large-scale real estate projects and the surrounding real estate markets. The IFC project has significantly reshaped the real estate landscapes of Ümraniye and Ataşehir, with these changes being most evident in the border neighborhoods. The findings illustrate the substantial role that socio-

economic structures play in real estate market transformations, and that wealthy neighborhoods are more likely to experience pronounced impacts from large-scale projects. These projects not only alter the physical space but also interact with and potentially transform the surrounding economic and social environments. The also study provides a critical foundation for future research on the long-term implications of large-scale projects. It was found that the impacts of the IFC project may evolve over time, with real estate markets expected to expand further as related infrastructure, such as metro lines and other transportation projects, is completed. The conclusion drawn from the research suggests that the socio-economic characteristics and needs of neighborhoods should be considered when planning large-scale projects to ensure that the benefits are distributed more equitably, rather than being confined to select areas.

Kaynakça/References

- Almeida, R., Brandão, M., Torres, R., Patrício, P.A. ve Amaral, P. (2020). An assessment of the impacts of large-scale urban projects on land values: The case of Belo Horizonte, Brazil. *Papers in Regional Science*. 100(2), 517-559.
- Aoun, O. (2016). *Urban megaprojects-based approach in urban planning: From isolated objects to shaping the city: The case of Dubai* [Doctoral dissertation]. University of Liège.
- Appelbaum, K. (2004). *The marketing era: From professional practice to global provisioning*. Routledge.
- Barthel, P. A. ve Vignal, L. (2014). Arab Mediterranean megaprojects after the 'Spring': Business as usual or a new beginning? *Built Environment*, 40(1), 52-71. 27 Mart 2024 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/43296871> adresinden ulaşılmıştır.
- Baudrillard, J. (1981). *For a critique of the political economy of the sign*. (C. Levin, Trans.) Telos Press.
- Endeksa. (2024). 27 Mart 2024 tarihinde <https://www.endeksa.com/> adresinden ulaşılmıştır.
- Esman Taksi. (2024). [Kişisel iletişim], Barbaros Mahallesi, Mor Menekşe Sok., No:1, Ataşehir, İstanbul.
- E-plan. (2022). *Uluslararası İstanbul Finans Merkezi UİP*. 27 Ocak 2022 tarihinde <https://e-plan.gov.tr/e-plan/html/acikPlanlar.html> adresinden ulaşılmıştır.
- Fainstein, S.S. (2008). Mega-projects in New York, London and Amsterdam. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 768-785.

- Flyvbjerg, B. (2014). What you should know about megaprojects and why: An overview. *Project Management Journal*, 45(2), 6-19.
- Google Earth. (2024). İstanbul Finans Merkezi konumu. 22 Ocak 2024 tarihinde <https://earth.google.com/> adresinden ulaşılmıştır.
- Hatipoğlu, Ü. ve Tanrıvermiş, H. (2024). Bir demografik faktör olarak nüfusun konut yatırımı geri dönüş süresi üzerindeki etkisi: İstanbul ilinin analizi. *Bankacılar Dergisi*, 35(130), 39.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2024). 2009 – 1/100000 ölçekli İstanbul il çevre düzeni planı. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/> adresinden ulaşılmıştır.
- İstanbul Dünyanın Finans. (2006). 4 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.yenisafak.com/arsiv/2006/agustos/04/e01.html> adresinden alınmıştır.
- İstanbul Finans Merkezi. (2024). 10 Eylül 2024 tarihinde <https://ifm.gov.tr/gayrimenkuller> adresinden alınmıştır.
- Jones, C. (2021). *Urban economy: Real estate economics and public policy*. Wiley-Blackwell.
- Kenan R. (2013). Ataşehir Finans Merkezi'ni Geri Aldı. 25 Haziran 2024 tarihinde <https://www.itvhaber.com/atasehir-finans-merkezini-geri-aldi.html> adresinden alınmıştır.
- Keskin, E., Tanrıvermiş, H. ve Aliefendioğlu, Y. (2024). Türkiye'de Büyük Ölçekli Kentsel Dönüşüm Projeleri Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi: Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 15(42), 755 – 789.
- Metro İstanbul. (2024). İstanbul 2029 Sonrası Raylı Sistem Vizyonu. 4 Eylül 2024 tarihinde <https://www.metro.istanbul/Content/assets/uploaded/%C4%B0stanbul%20Raylı%C4%B1%20Sistemler%202029%20Sonrası%C4%B1%20Vizyonu.pdf> adresinden alınmıştır.
- Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: Toward a political economy of place. *American Journal of Sociology*, 82(2), 309–332.
- Nasrollahzadeh, S. (2022). A comparative analysis of building large-scale projects in developing countries by emphasizing land value changes: Tehran-Iran Mall versus Istanbul-Third Airport. *Journal of Design for Resilience in Architecture & Planning*, 3(1), 96-111.
- Schmid, N. (2023). The impact of large-scale property developments on nearby housing prices. SSRN Electronic Journal. 4 Eylül 2024 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4644892 adresinden alınmıştır.
- Shafi'a, M., Rezvani, A., Tabasi, M. ve Malek-o-Sadatisaeed, S.S. (2021). An analysis and evaluation of the impact of large-scale architectural projects on the city's economic development, based on the hedonic analysis and

- difference in differences method: The case of Mashhad's District 9. *Soffeh*, 31(4), 63-80. <https://doi.org/10.52547/sofeh.31.4.63>.
- Sklair, L. (2005). The transnational capitalist class and contemporary architecture in globalizing cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(3), 485-500. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2005.00601.x>.
- Şirin Taksi. (2024). [Kişisel iletişim], Barbaros Mahallesi, İhlamur Sok. Ataşehir, İstanbul.
- Tanrıvermiş, H. (2008). Taşınmaz Değerlemede Gelir Çarpanları Yaklaşımı ve Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Taşınmaz Değerleme Uygulamalarında Kullanım Olanakları, *Vergi Sorunları Dergisi*, 241, 106-148.
- Tanrıvermiş, H. (2017). Gayrimenkul Değerleme Esasları, SPL Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu, Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları Ders Kodu: 1014 (Konut Değerleme Sınavı, Gayrimenkul Değerleme Sınavı), Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2023). 20 Eylül 2020-4 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=712&sayfa_no_son=714&sayfa_no=720&v_meclis=1&v_donem=27&v_yasa_ma_yili=&v_cilt=103&v_birlesim=105 adresinden alınmıştır.
- Türk Mühendisler ve Mimarlar Odası. (2011). *Kentleşme ve planlama sorunlarına yönelik çalışmalar*. 15 Kasım 2024 tarihinde https://www.mimarist.org/calisma_raporlari/kentlesme01.pdf adresinden alınmıştır.
- Zheng, S. ve Kahn, M.E. (2008). Land and residential property markets in a booming economy: New evidence from Beijing. *Journal of Urban Economics*, 63(2), 743-757.

Cemal Baş

Avustralya'daki La Trobe Üniversitesi'nden Finansal Yönetim alanında mezun olduktan sonra, UNSW Üniversitesi ve Asya Pasifik Menkul Kıymetler Araştırma Merkezi'nde Finansal Araştırmacı olarak çalışmıştır. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi'nde Mahalli İdareler üzerine yüksek lisansını tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalında doktora öğrenimine devam etmektedir. Finansal yönetim, yerel yönetimler, kent ekonomisi ve kentleşme politikaları üzerine çalışmaktadır.

After graduating with a degree in Financial Management from La Trobe University in Australia, he worked as a Financial Researcher at UNSW University and the Asia-Pacific Securities Research Center. In 2010, he completed his master's degree in Local Government at Sakarya University. He is currently pursuing his doctoral studies in the Department of Real Estate

Development and Management at Ankara University. His research focuses on financial management, local governance, urban economics, and urbanization policies.

E-posta: cemalbas@live.com.au

Harun Tanrıvermiş

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 1991 yılında mezun olan Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda 1991-1993 döneminde yüksek lisans ve 1993-1996 döneminde ise doktora öğrenimini tamamlamış ve ayrıca 1995-1996 döneminde MED-CAMPUS Çevre Yönetimi Yüksek Lisans Programını da tamamlayarak çevre yönetimi dalında yüksek lisans derecesini almıştır. Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dekanı ve Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü başkanıdır. Bugüne kadar gayrimenkul ve varlık değerlendirme, proje geliştirme ve değerlendirme, gayrimenkul ve tesis yönetimi stratejileri ve uygulamaları, arazi edinimi, kamulaştırma, arazi idaresi ve yönetimi gibi konularda hakemli dergilerde birçok makale yayımlamıştır.

After graduating from Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics in 1991, Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş completed his master's degree in 1991-1993 and his doctorate degree in 1993-1996 at Ankara University Institute of Science and Technology, Department of Agricultural Economics and also completed the MED-CAMPUS Environmental Management Master's Program in 1995-1996 and received his master's degree in environmental management. He is the Dean of Ankara University Faculty of Applied Sciences and Head of the Department of Real Estate Development and Management. He has published several articles in peerreviewed journals on topics such as real estate and asset valuation, project development and appraisal, real estate, and facility management strategies and practices, land acquisition, expropriation, land management and administration.

E-posta: tanrivermis@ankara.edu.tr

Teşekkür

Bu çalışma Türkiye Belediyeler Birliği ile Ankara Üniversitesi Rektörlüğü arasında akdedilen lisansüstü eğitim işbirliği protokolü kapsamında Prof. Dr. Harun Tanrıvermiş'in danışmanlığında doktora çalışmasını yapan Cemal Baş tarafından hazırlanan "Büyük Ölçekli Gayrimenkul Projelerinin Kent ve Mekan Ekonomisine Etkisi: Güney Kore'de Sangdo ve Türkiye'de İFM Örneği" adlı tez çalışmasından özetlenmiştir. Yazarlar; Prof. Dr. F. Nihan Özdemir Sönmez, Prof. Dr. Aydan Sat ve Prof. Dr. Yeşim Tanrıvermiş'e ve makaleyi değerlendirerek görüş belirten değerli hakemlere katkılarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirlir.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1546276

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2436-2466

Tarihi Kent Merkezlerindeki Kentsel Dönüşüme Morfolojik Bir Yaklaşım: Konya Şükran Mahallesi Örneği

Ali Şahin¹

ORCID: 0000-0001-6169-8949

Semra Arslan Selçuk²

ORCID: 0000-0002-2128-2858

Öz

Konya tarihi kent merkezinde bulunan konut dokusuna sahip olan Şükran Mahallesi; zamanla çöküntü bölgesine dönüşmesi sebebiyle, kentsel dönüşüm projesiyle tamamen yıkılarak ticaret merkezi olarak yeniden planlanmıştır. Bu nedenle yüzyıllar içerisinde oluşan Konya'ya özgü kentsel doku, yıkım ile kesintiye uğramıştır. Çalışma kapsamında Şükran Mahallesi'ndeki kentsel dönüşümün ortaya çıkardığı fiziksel değişim morfolojik boyutta incelenerek, projenin kente etkisi irdelenmiştir. Bu amaçla tarihsel coğrafi yaklaşım, konfigürasyonel yaklaşım ve tipomorfolojik yaklaşım analizleri bir arada kullanılarak kapsamlı bir analiz yapılmış, yıkım öncesindeki kentsel doku ve yeni oluşan doku analiz edilmiştir. Yapılan analizler mahallenin çöküntü bölgesi durumuna gelme sürecinin anlaşılmasını sağlamak ve sonrasında oluşan dokunun kente olumlu katkı yapacağını öngörmektedir. Ancak ortaya çıkan yeni dokuda fonksiyonun konuttan ticaret alanına dönüşümü ve yapı tipolojisindeki büyük değişim tartışmaya açıktır. Kenti oluşturan bu fiziki yapı yüzyıllar boyunca kentlinin kültürü ve yaşantısıyla ortaya çıkmakta ve kendine özgü bir yapı oluşturmaktadır. Bu sebeple tarihi kent merkezlerinde yapılacak uygulamalarda kentsel morfoloji analizleri hem geçmiş dokunun oluşumunun anlaşılmasında hem de yapılacak olan dönüşümün planlanmasında yol gösterici rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel morfoloji, tipomorfoloji, mekân dizimi, kentsel dönüşüm, tarihi kent merkezi

¹Doktorant, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı,

E-posta: ali.sahin@karatay.edu.tr

²Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

E-posta: semraselcuk@gazi.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1546276

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2436-2466

A Morphological Approach to Urban Regeneration in Historic City Centers: The Case of Şükran Neighborhood, Konya

Ali Şahin¹

ORCID: 0000-0001-6169-8949

Semra Arslan Selçuk²

ORCID: 0000-0002-2128-2858

Abstract

Şükran Neighborhood, which has a residential fabric in the historical city center of Konya, was utterly demolished and re-planned as a commercial center with the urban regeneration project due to its transformation into a depressed area over time. For this reason, the urban tissue unique to Konya, which has been formed over centuries, has been interrupted by demolition. Within the scope of the study, the physical change caused by the urban regeneration in Şükran Neighborhood was examined in a morphological dimension, and the project's impact on the city was discussed. For this purpose, a comprehensive analysis was made using the historical-geographical approach, configurational approach, and typo-morphological approach together, and the urban texture before the demolition and the newly formed texture were analyzed. The analyses provide an understanding of the neighborhood becoming a depressed area and predict that the urban fabric that emerged afterward will positively contribute to the city. However, the transformation of the function from residential to commercial area and the significant change in building typology in the new texture is open to discussion. This physical structure that constitutes the city emerges with the culture and life of the inhabitants over centuries and forms a unique structure. For this reason, urban morphology analyses play a guiding role in understanding the formation of the former texture and in the planning and urban regenerations in historic city centers.

Keywords: *Urban morphology, typo-morphology, space syntax, urban regeneration, historical city center*

¹ PhD Student, Gazi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, E-mail: ali.sahin@karatay.edu.tr

² Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: semraselcuk@gazi.edu.tr

GiriŖ

Kentsel dönüŖüm II. Dünya SavaŖı'ndan itibaren sürekli gündemde olan bir kavram olarak karŖımıza çıkmaktadır (Roberts, 2008; Xie, Liu, ve Zhuang, 2021). KentleŖme stratejisi olarak kentsel dönüŖüm farklı dönemlerde farklı anlamlarda kullanılmıŖtır. SavaŖ sonrasında gecekondü bölgelerinin (slum clearance) temizlenerek yeniden yapılması anlamında kullanılırken (Couch ve Fraser, 2003; Roberts, 2008; Xie vd., 2021), günümüzde bir kentsel alanın ekonomik, fiziksel sosyal, çevresel olarak geliştirilmesini ifade etmek için kullanılmaktadır (Akkar Ercan, 2011).

Kentsel dönüŖüm birçok Ŗehirde kentleŖme politikalarında önemli bir yer etmiŖ durumdadır (Riera Pérez, Laprise, ve Rey, 2018; Zheng, Shen, ve Wang, 2014). Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi, global anlamda Ŗehirlerin nüfusunun kırsal nüfusu geçmesiyle (Wang, Zhao, Gao, ve Gao, 2021) kentleŖme ihtiyacının ortaya çıkmasıdır. Hızlı nüfus artıŖı, bir yandan kentsel yayılma aracılığıyla (Xie vd., 2021) yeni yerleŖimlerin geliştirilmesi, diğer yandan çöküntü alanlarının dönüŖümüyle çözülmeye çalışılmaktadır. Bu Ŗekilde çöküntü alanlarında daha nitelikli çevreler oluşturulurken, bu alanların kente katılması amaçlanmaktadır.

Kentsel dönüŖüm ve yenileme stratejilerinde tarihi çevrelerin dönüŖümü bu alanların kent kimliğinin ve kültürünün önemli bir parçası olması sebebiyle önemli yer tutmaktadır. Tarihi alanların yenilenmesinde geleneksel kentsel dokunun korunması, çöküntü bölgelerine dönüŖünün engellenmesi, anıtsal ve sivil mimarlık eserlerinin korunması, terk edilen ve kullanılmayan yapıların yeniden kent yaşamına kazandırılması gibi stratejiler uygulanmaktadır (Yenice, 2014). Bu Ŗekilde dönüŖüm geçiren alanlarda, yerel kimlik ve kültürün ulusal ve uluslararası alanda öne çıkarılması ve turizme kazandırılması amaçlanmaktadır.

Türkiye'de kentsel dönüŖüm kavramı 1980'li yıllarda gündeme gelmiŖ, gecekondulaŖmayla mücadele etmek ve ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla ortaya çıkmıŖtır (Akkar Ercan, 2011; Yedekçi, 2015). 2000 yılı ve sonrasında ise 1999 depreminin etkisiyle kentsel dönüŖüm bir strateji olarak ele alınmıŖ, özel sektör ve yerel yönetimler arasında iŖ birliği sađlanmıŖtır (Görgülü, 2009; Yedekçi, 2015). 2005 yılında kabul edilen '5366 sayılı Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve YaŖatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' ile yerel yönetimlere sit ve koruma alanlarını da içine alacak Ŗekilde kentsel yenileme uygulaması yapabile

yetkisi tanımlanmıştır (Görgülü, 2009). Kentsel dönüşüm açısından önemli bir tarih ise 2011 yılında yaşanan Van Depremidir. Deprem sonrasında afete dirençli kentler oluşturmak amaçlanmış ve 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir (Çelikbilek ve Öztürk, 2017). Bu kanun ile riskli alanlar ilan edilerek bölgesel dönüşümler yapılabildiği gibi, riskli yapı tespiti yaptırılarak bina bazlı dönüşümler yapılabilmektedir. Bu yasanın çıkmasının ardından kentsel dönüşüm uygulamaları tüm Türkiye’de hızlanmış, özellikle Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde kapsamlı uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Kentsel dönüşüm ekonomik, sosyolojik, yönetsel, hukuki, ekolojik vb. anlamda birçok etken ve süreci barındıran, birçok aktörün aktif rol aldığı karmaşık bir uygulama olması sebebiyle birçok farklı disiplinin araştırma alanına girmektedir. Ayrıca büyük ölçekli kentsel dönüşüm uygulamalarının kent fiziksel yapısını değiştirmesi (Couch, 1990, s. 2), kentsel morfoloji alanında çalışan araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentsel dönüşümün yaygın bir uygulama olması akademik çalışmalara da yansımaktadır. Pan, Shen, Jiang, Zhou, ve Li (2022) kentsel dönüşüm uygulaması yapılan alanlarda kentsel morfoloji ile kamusalılık (publicness) ilişkisini araştırırken, Mohamed, Ubarevičienė, ve van Ham (2022) ise canlılık (vitality) ölçümü için kullanmıştır. Yoo ve Lee (2017) ise kentsel dönüşüm uygulamalarıyla bir araya gelen organik ve gridal dokunun analizini mekân dizimi yöntemi kullanarak yapmıştır.

Bu çalışmada ise kentsel dönüşümün kent formu üzerine etkisi kentsel morfoloji yaklaşımlarından faydalanılarak ele alınmıştır. Çalışmanın motivasyonunu oluşturan “Tarihi kent merkezlerindeki kentsel dönüşüm uygulamaları kent morfolojisini nasıl etkilemektedir?” sorusunun cevaplarını bulmak amacıyla “Tarihi kent merkezlerinde uygulanacak olan projelerin kente etkisi proje aşamasında ölçülebilir mi?” ve “Kent formunu dramatik bir şekilde değiştirebilecek kentsel dönüşüm uygulamaları için bir uygulama modeli oluşturulabilir mi?” sorularını da yanıtlamak üzere bir alan çalışması planlanmıştır.

Alan çalışması olarak seçilen ve tarihi kent merkezinde bulunan Şükran Mahallesi, Konya kentinin eski yerleşim yerlerinden birisidir. Ancak 2016 yılında yapılan bir kentsel dönüşüm projesiyle tamamen yıkılmış, yıkım sonrasında alanda kültür varlıklarının tespit edilmesi sebebiyle bir süre atıl vaziyette kalmıştır. Yıkım öncesinde konut bölgesi olan mahalle,

yeni planlama ile turizm ve ticaret alanlarına dönüŖtürülmüŖtür. 2021 yılında yapılaŖma baŖlamıŖ ve bu alandaki kentsel doku ve fonksiyon büyük bir deđiŖime uğramıŖtır. Bu durumda Şükran Mahallesi kentsel dönüŖümünün kent morfolojisi üzerindeki etkilerini göstermesi açısından önemli bir örnek oluŖturmuŖtur. Bu alıŖma kapsamında Şükran Mahallesindeki morfolojik deđiŖim kentsel ölçekten, yapı ölçeğine uzanan bir yöntem oluŖturularak kapsamlı bir Ŗekilde analiz edilmiŖtir.

Kavramsal Arka Plan

Kentsel morfoloji yaklaŖımlarında geliŖtirilen analiz yöntemleri ile gemiŖ ve güncel durum ile ilgili sosyo-mekânsal bilgi üretilebilmektedir. Ayrıca önerilen planlamaların analiz edilmesine imkân sağlamasıyla, gelecekte oluŖacak durumu önceden tahmin edilmesine yönelik bir dizi analiz metodunu da içermektedir. Bu sebeple özellikle kentlerin yıllar içerisinde oluŖmuŖ kendine özgü dokusunu oluŖturan tarihi kent merkezlerindeki kentsel dönüŖüm uygulamalarının, hayata geçirilmeden önce analizinin yapılması büyük önem taŖımaktadır. Bununla birlikte son yıllarda yapılan alıŖmalar kentsel morfolojinin, kentsel tasarım ve uygulama alanlarında da kullanılabildiğini göstermektedir (Arat ve Topçu, 2023; Elzeni, Elmokadem, ve Badawy, 2022; Marshall ve Caliskan, 2011).

Kentsel morfoloji en basit ifadeyle kentsel formun araŖtırılması olarak tanımlanabilir. Kent formu ise kentin strüktürünü ve biçimini oluŖturan, kentsel doku, sokaklar ve meydanlar, yapı adaları parseller ve binalar gibi temel fiziksel elemanlardır (Oliveira, 2016, ss. 2-8). Bu elemanların bir araya gelmesiyle oluŖan kentsel doku, kentlere özgün bir karakter tanımlamakta ve diğer kentlerden net bir biçimde ayrılmasını sağlamaktadır (Kropf, 1996). Karakteri oluŖturan fiziksel öğeleri sadece kentsel mekân ile sınırlandıramayız. Kentsel mekânı çevreleyen yapılarla kullanılan malzemeler, strüktür sistemi gibi algıyı etkileyen öğeler ve binayı oluŖturan mekânlar ve odalar da bu karakterin bir parçasıdır (Kropf, 1996). Bu sebeple kentsel dönüŖüm uygulamalarında Şükran Mahallesinde olduğu gibi bir bölgenin tamamen yıkılması kente ait özgün karakterin de ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

Kentsel morfolojide tarihsel coğrafi yaklaŖımın öncüsü Conzen (1960)'in ortaya koymuŖ olduğu kent planı analizi; kentteki morfolojik deđiŖimi tarihsel süreç içerisinde ele almaktadır. Kent planı analizi 3 temel öğeden oluŖmaktadır: sokak sistemi, parsel dokusu ve bina dokusu

(Conzen, 1960,s:5; Kropf, 2009). Bu analizler genellikle karşılaştırma yapılarak kullanılmaktadır. Belirli bir dönemdeki farklı yerlerdeki kentsel form karşılaştırılabileceği (senkronik) gibi, aynı yerin farklı dönemlerdeki (diyakronik) gelişimi de karşılaştırılmaktadır. Morfolojik değişim süreci, belirli aralıklarla (Scheer, 2017) ya da dramatik değişikliklerin yaşandığı tarihler belirlenerek incelenmektedir (Oliveira, 2013).

Kentsel formun en önemli parçalarından birisi olan sokaklar, oluşturduğu ağ ile kentteki sirkülasyon sistemini temsil etmektedir (Nor, Noor, ve Asmawi, 2021). Sokaklar süreklilik gösteren, temelde bir yere erişim için kullanılan kentsel mekânlar (Berghauser Pont vd., 2019) olmakla birlikte kentteki sosyal yaşantının da önemli bir parçasıdır. Sokaklar aynı zamanda yapı adalarını oluştururlar. Sokakların ve yapı adalarının bir araya geliş biçimleri kentteki geçirgenliği ve hareketliliği doğrudan etkilemektedir. Büyük yapı adaları ve uzun sokaklardan oluşan doku kullanıcılara daha az rota seçeneği sunarken, daha küçük yapı adaları ve kısa sokaklar daha fazla rota seçeneği ve geçirgenlik sağlar (Carmona, 2003).

Sokaklar ve yapı adaları kent formunun en kalıcı elemanları olarak görülmektedir. Yapı adalarını oluşturan parseller ve parsel içindeki yapılar daha hızlı bir şekilde değişkenlik göstermektedir. Sokaklar ve yapı adalarının değişimi savaş, doğal afetler ya da modern dönemde hayata geçirilen yeniden geliştirme projeleri nedeniyle gerçekleşmektedir (Carmona, 2003; Conzen, 1960; Ünlü, 2018). Parsel dokusundaki değişimler daha sıklıkla olduğu için kentsel morfoloji çalışmalarında sıklıkla analizi yapılmaktadır. Parsellerde; parsel boyutlarında, binaların parselde kapladığı alanlarda, çekme mesafelerinde, yoğunluklardaki değişimler kentsel formu ve karakteri etkilediğinden (Ünlü, 2018) dolayı parsel dokusundaki değişimler analiz edilmektedir.

Sokak ağının oluşturduğu konfigürasyonel yapıyı analiz ederek sosyal veri elde etmeyi amaçlayan, konfigürasyonel yaklaşım temelde mekân dizimi analizlerine dayanmaktadır (Hillier ve Iida, 2005). Mekân dizimi analizleri bina ölçeğinde kullanılabildiği gibi kent ölçeğinde yaya ve araç hareket örüntüsü, mekânsal biliş, sosyal uyum ve ayrışma, suç gibi konuları ele alan metodolojik çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Oliveira, 2016). Mekân dizimi analizlerinde yapılı çevre ile kentsel mekân arasındaki ilişki aks haritalarıyla kurulmakta ve bu haritalar üzerinden topolojik ölçümler yapılarak sayısal veri elde edilmektedir (Hillier ve Hanson, 1984). Kentsel mekânda çizilebilen en uzun görüş çizgilerinden oluşan aks haritaları, herhangi bir ölçüm yapmadan kentin kendine özgü sokak ağını

göz önüne çıkarmaktadır. Aks haritaları ile erişilebilirlik, bütünleşme, anlaşılabilirlik gibi birçok farklı ölçüm yapılabilmektedir. Bütünleşme analizleri kentteki hareketliliği tahmin etmesi açısından oldukça kullanışlıdır (Hillier, 2007). Bütünleşme değeri yüksek olan mekânlar kentin en hareketli, ticari merkezinin de bulunduğu alanları ifade ederken; düşük bütünleşme değerine sahip alanlar kentlerin ayrılmış ve hareketliliğin az olduğu mekânları temsil etmektedir. Mekân diziminde yapılan ölçümler, projelerin uygulanmadan önce test edilmesine olanak sağlamaktadır.

Kentsel morfolojide diğer önemli yaklaşım ise Tipomorfolojik yaklaşımda, Conzen'in plan ünitesine karşılık gelen kentsel dokuya (urban tissue) odaklanılmaktadır. Kentsel doku kavramı aynı zaman diliminde ya da benzer şartlarda inşa edildiği için bir bütünlük oluşturan yapılar, açık alanlar, parseller ve sokaklardan oluşan ünitelerdir (Moudon, 1997). Tipomorfoloji kentsel mekânla birlikte, kentsel mekânı çevreleyen, insanın davranışını ve algısını etkileyen cephe malzemeleri, yapının strüktürel elemanları, odalar, binalar gibi fiziksel özelliklere de odaklanmaktadır (Kropf, 1996). Kropf (1996) çalışmasında bir hiyerarşi içerisinde 7 adet birincil elemanın analiz için kullanılmasını tavsiye etmiştir: malzemeler, strüktür elemanları (duvarlar veya çatılar vb.), odalar, yapılar, parseller, sokaklar ve yapı adaları, kentsel doku. Tipomorfoloji, bu elemanları belirli bir ölçek hiyerarşisinde analiz ederek ve kentsel dokuyu oluşturan tipolojideki değişimleri anlamaya odaklanmaktadır.

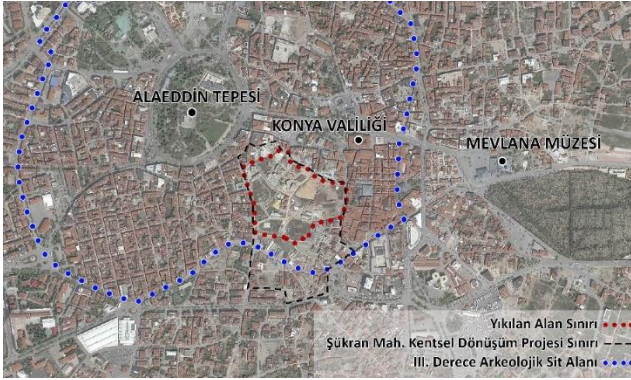
Kentsel morfoloji alanındaki çalışmalar yaygınlaşmakla birlikte son yıllarda farklı kentsel morfoloji yaklaşımlarının bir arada kullanılarak yeni analiz yöntemlerinin önerildiği görülmektedir. Oliveira (2013) oluşturduğu Morpho metodolojisinde fiziksel yapının kentsellik derecesine etkisini araştırmıştır. Oliveira mekân dizimi ve Kropf'un önerdiği kentsel doku analizlerini bir arada kullanmıştır. Morpho metodolojisi ile sokakların erişilebilirliği, parsellerin erişilebilirliği, bina yaşı, yapı adası boyutları, binaların hizalanması, yapı yüksekliği-sokak genişliği oranı ve bina fonksiyonu değerlendirme kriterleri oluşturularak Manhattan'da Greene Street, Wall Street ve 125. Street karşılaştırması yapılmıştır. Yakın zamanda Arat ve Topçu (2023) tarafından yayınlanan makalede ise tarihsel coğrafi yaklaşım, mekân dizimi ve Morpho methodu bir arada kullanılarak on bir kriterden oluşan bir değerlendirme yöntemi geliştirmiştir. Yazarlar bu kriterleri kullanarak, Konya'da yapılan Sekiz Mahalle kentsel dönüşüm projelerini değerlendirmiştir. Çalışma kapsamında oluşturulan

analiz yöntemiyle, kentsel formdaki sert değişimin daha dengeli bir şekilde yapılabilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Monteiro ve Pinho (2020) ise tarihsel coğrafi yaklaşım, tipomorfolojik ve konfigürasyonel yaklaşımları birlikte kullanarak MAP (Morphological Analysis and Prescription) yöntemini geliştirmişler ve Porto şehrinin analizinde kullanmışlardır. Mekân dizimi analizlerinde kullanılan açısız analizler ile yeni bir öneri oluşturularak, eski durum ve öneri sokak dokusu bütünleşme ve seçim kriterlerine göre karşılaştırılmıştır.

Materyal ve Metot

Şükran Mahallesi

Şükran Mahallesi, Konya Tarihi Merkezi sınırları içerisinde, Mevlâna Türbesi ve Alaeddin Tepesi arasında konumlanan, tarihi Selçuklular dönemine kadar uzanan eski bir yerleşim yeridir. Mahalle içerisinde Konya Valiliği, Kapu Camii gibi anıtsal yapılarla birlikte tescilli sivil mimari örneklerini barındırmaktadır. Ayrıca, kentin eski ticaret merkezi olan Tarihi Bedesten Çarşısı da mahalle sınırları içerisinde bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Şükran Mah. sınırları ve kent içi konumu (Yandex haritalar kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

Konya dış surları içerisinde konumlanan Şükran Mahallesi, konumu ve ticaret merkezini içine alması dolayısıyla her dönemde önemini koruyan bir mahalledir. Sur içindeki mahalleler; çoğunlukla tek katlı, avlulu veya küçük bahçeli geleneksel Konya evlerinin bulunduğu (Toru, 2019), dar sokaklardan oluşan organik bir kentsel dokuya sahiptirler. Şekil 2’de

günümüzde mevcut olmayan Konya surları ve Şükran Mahallesi'nin geleneksel dokusu görülmektedir. 1950 sonrasında hızlı kentleşme ve göçlerin etkisiyle geleneksel evler yıkılarak aynı parsel üzerine apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Bu durumda yapı tipolojisi değişmesine rağmen, sokak dokusu aynı kalmıştır.

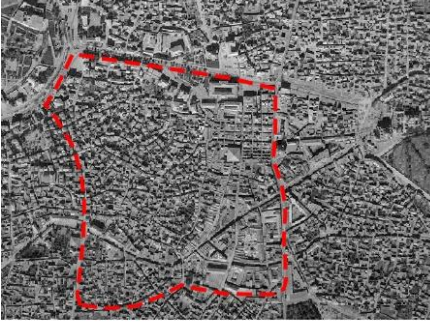
Şekil 2. Bekir Şahin arşivinden Osmanlı döneminde Şükran Mahallesi ve sur kalıntıları (Toru, 2019)

1980'li yıllar Şükran Mahallesi gelir düzeyi yüksek vatandaşların ikamet ettiği bölge iken, zamanla çöküntü bölgesi durumuna gelmiştir. 2011 yılına ait bir araştırmaya göre, Şükran Mahallesi'nde büyük ölçüde Konya Merkez doğumlu vatandaşlar ikamet etmektedir. Mahalle sakinlerinin mülk sahibi olma oranı %67 iken mahallede 10 yıldan fazla ikamet edenlerin oranı %94'tür (Yenice, 2011). Mahallelinin büyük çoğunluğu (%96) mahalleyi terk etmek istememekle birlikte, yaşadıkları kentsel çevreden memnun değildir ve en büyük problemlerinin %39 oranla güvenlik, %33 oranla otopark olduğunu belirtmişlerdir (Yenice, 2011).

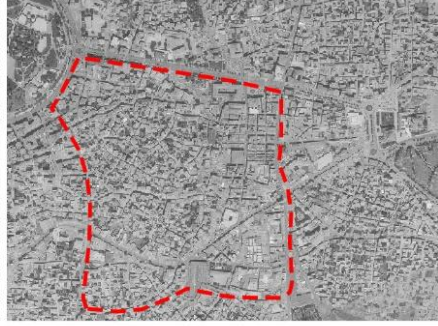
2014 yılına gelindiğinde ise durum tamamen değişmiştir. Meram Belediyesinin mahallede yaptığı anketlere göre 10 yıldan fazla ikamet edenlerin oranı %33'e düşmüş, kiracılık oranı ise %44'e yükselmiştir. Suriyeli sığınmacıların mahallede ikamet etmeye başlamasıyla kiracılık oranı 2015 yılında %55, 2016 yılında ise %67 seviyelerine yükselmiştir (Toru, 2019).

1955 yılından 2014 yılına kadar olan morfolojik doku uydu görüntülerinden incelendiğinde (Şekil 3) mahallenin sokak dokusunun büyük oranda korunduğu görülmektedir. Ancak binaların yıkılmasıyla bazı parsellerin boş kaldığı dikkat çekmektedir. Uydu fotoğrafları üzerinden yapılan incelemelerde en büyük değişim 2003 ve 2014 yıllarında çevreye uyumsuz büyüklüğü ile dikkat çeken Sahibata Katlı Otoparkıdır. Uz (2005)'un belirttiğine göre geçmişte bu alanda Konevi Hafız İsmail Medresesi bulunmaktadı. 1926 yılında medrese özel mülkiyete geçerek çevresindeki yapılar ile yıkılmıştır (Uz, 2005).

1955

1975

2003

2014

Şekil 3. 1955-2014 yılları arasında Şükran Mah. kentsel dokusu (Konya Kent Bilgi Sisteminden elde edilen uydu görüntüleri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şükran Mahallesi'nin çöküntü bölgesi durumuna gelmesiyle, Meram Belediyesi bu alanın 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşmesi Hakkında Kanun gereğince Riskli Alan ilan edilmesi için başvuruda bulunmuş, 2015 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Şükran Mahallesi Riskli

Alan olarak ilan edilmiŖtir (Toru, 2019). Riskli Alan ilanı ardından belediye mülk sahipleriyle anlaŖma sađlamıŖ ve ardından yıkımlar baŖlamıŖtır.

Ŗükran Mahallesi orijinal kentsel dokusunu 2016 yılına kadar koruyabilmiŖtir. 2016 yılına gelindiğinde Ŗükran Mahallesi Kentsel DönüŖüm Projesi kapsamında birkaç tescilli bina haricinde yıkılmıŖtır. Yıkımlar gerçeleŖtirildikten sonra zeminde kültür varlıklarının bulunması sebebiyle bu alan atıl kalmıŖtır. Ŗekil 4'te alanın 2019 yılına ait hava fotoğrafında yıkım sonrasındaki durum görölmektedir. 2021 yılına kadar herhangi bir inŖaat faaliyeti baŖlamamıŖtır. 2021 yılında ilk etabın temeli atılmıŖ ve 2024 yılı Ağustos ayında lansmanı yapılmıŖtır. Günümüzde diğer etapların inŖaat faaliyetleri devam etmekte ve lansmanı yapılan etaptaki yapıların henüz aktif kullanımı baŖlamamıŖtır.

Ŗekil 4. 2019 yılına ait hava fotoğrafı (Url-1, t.y.)

Ŗükran Mahallesi için önerilen imar planında; özgün kentsel dokunun korunması amaçlanmıŖ, mevcut yapıdan ve dokudan referans alan bir anlayıŖla mahallenin kent ile bütünleŖmesini sağlamaya yönelik fiziksel bağlar oluŖturulmuŖtur. İnŖaatı devam eden yapılarda geleneksel mimariye atıfta bulunan bir üslup belirlenmiŖ, avlular ve meydanlar oluŖturularak alanda bulunan tarihi yapıların öne çıkarılması amaçlanmıŖtır. Ayrıca eski dokuya göre yoğunluk %28 ve taban alanı katsayısı %16 oranında düŖü-

rülmüştür. Günümüzde yapımı devam eden alan, kentsel dönüşüm hamlesinin sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Buradaki kentsel dönüşümün benzer bir anlayışla çevresindeki mahallelerde devam edeceği öngörülmektedir. Bu sebeple burada yapılacak olan morfolojik analizler ilerleyen yıllarda hayata geçirilecek projeler için önemli bir referans kaynağı niteliğindedir.

Yöntem

Makalede kentsel formu yıkılarak tamamen yenilenen Şükran Mahallesi'ndeki değişim ve bu değişimin kente etkisini tespit etmek amacıyla kentsel morfoloji analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Öncelikli olarak kentsel morfoloji yaklaşımları ele alınmış ve alan çalışmasında kullanılacak analiz yöntemlerinin çerçevesi oluşturulmuştur. Ardından çalışma alanı olarak seçilen Şükran Mahallesi'nin morfolojik gelişimi ve tarihi süreci incelenerek detaylı analizlere geçilmiştir.

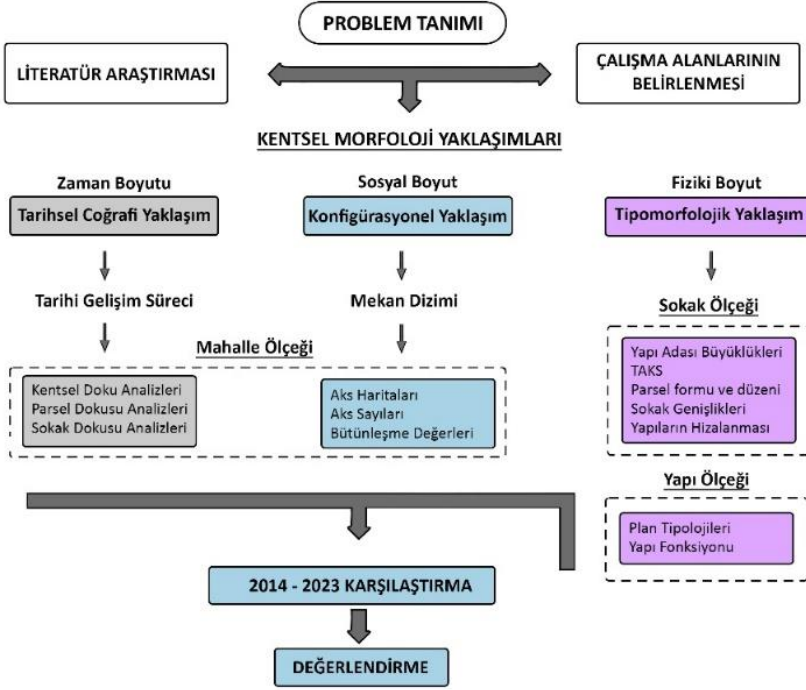
Çalışma kapsamında ise Tarihsel Coğrafi Yaklaşım, Konfigürasyonel Yaklaşım (Mekân Dizimi) ve Tipomorfolojik Yaklaşım olmak üzere 3 farklı kentsel morfoloji akımında geliştirilmiş olan analizlerden yararlanılarak 3 aşamalı bir analiz yöntemi oluşturulmuştur. Oluşturulan bu yöntem ile Şükran Mahallesi'ndeki dönüşüm süreci büyük değişikliklerinin meydana geldiği zaman dilimi seçilerek karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için yıkım öncesi uydu ve sokak görüntülerinin bulunduğu 2014 yılı ile inşaat faaliyetlerinin devam ettiği 2023 yılları seçilmiş ve projeler baz alınarak gelecekte oluşacak doku analiz edilmiştir.

Çalışma alanı zamansal, sosyal ve fiziksel boyutuyla, ayrıca mahalle, sokak, bina ölçeğinde hiyerarşik bir düzende irdelenmiştir. Birinci aşamada çalışma alanının morfolojik gelişimi tarihsel süreçte ele alınmıştır. Tarihsel coğrafi yaklaşımda geliştirilen kent planı analizleri kullanılarak mahalle ölçeğinde sokak, parsel ve bina dokusu analizleri yapılmıştır. Bu analizler için tarihi kent merkezini de içerisine alacak şekilde 1000 m'lik bir çap belirlenmiştir. Bu çap kent içerisindeki bağlamda değişiklikleri ifade etmek için yeterlidir.

İkinci aşamada konfigürasyonel yaklaşımda kullanılan mekân dizimi analizlerinden faydalanılmıştır. Belirlenen çap içerisinde aks haritaları oluşturularak global bütünleşme değerleri hesaplanmıştır. Global bütünleşme değerleri, çalışma alanını bütünüyle ele aldığı için bu analiz tercih edilmiştir. Bu değerler açılış sonrasındaki hareketliliği ve erişilebilirliği tahmin etmesi açısından

önemlidir. Çalışma kapsamında Şükran Mahallesi'nin 2014 yılına ait yıkım öncesindeki durumu ile yeniden yapım sonrasında oluşacak dokunun bütünleşme değerleri karşılaştırılarak, yeni dokunun kente etkisi irdelenmiştir. Ayrıca aks sayılarındaki değişim hesaplanarak, morfolojik yapıdaki değişim aks haritaları üzerinden analiz edilmiştir.

Üçüncü aşamada ise sokak ölçeğinde ve bina ölçeğinde tipomorfolojik analizler yapılmıştır. Sokak ölçeğinde sokak genişlikleri, parsel bina oturma alanı, yapıların hizalanması ve yükseklik analizleri; bina ölçeğinde ise cephe karakteri ve plan analizleri yapılmıştır. Yıkım öncesi 2014 yılı ve güncel durum için bu analizler yapılarak, kentsel dönüşüm projesinin kente ve kent formuna etkileri değerlendirilmiştir. Bu analizlerin bir arada kullanılması ve yeni oluşan tipoloji ile tarihi süreçte oluşan tipolojiyi karşılaştırma imkânı vermektedir.

Şekil 5. Araştırma Kurgusu

Son olarak kentsel morfoloji yaklaşımlarının bir arada kullanılmasıyla Şükran Mahallesi'nin kentsel dönüşüm öncesindeki durumu ile yeni durumu bütüncül bir bakış açısıyla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm projesinin henüz tamamlanmamış ve çevresini benzer

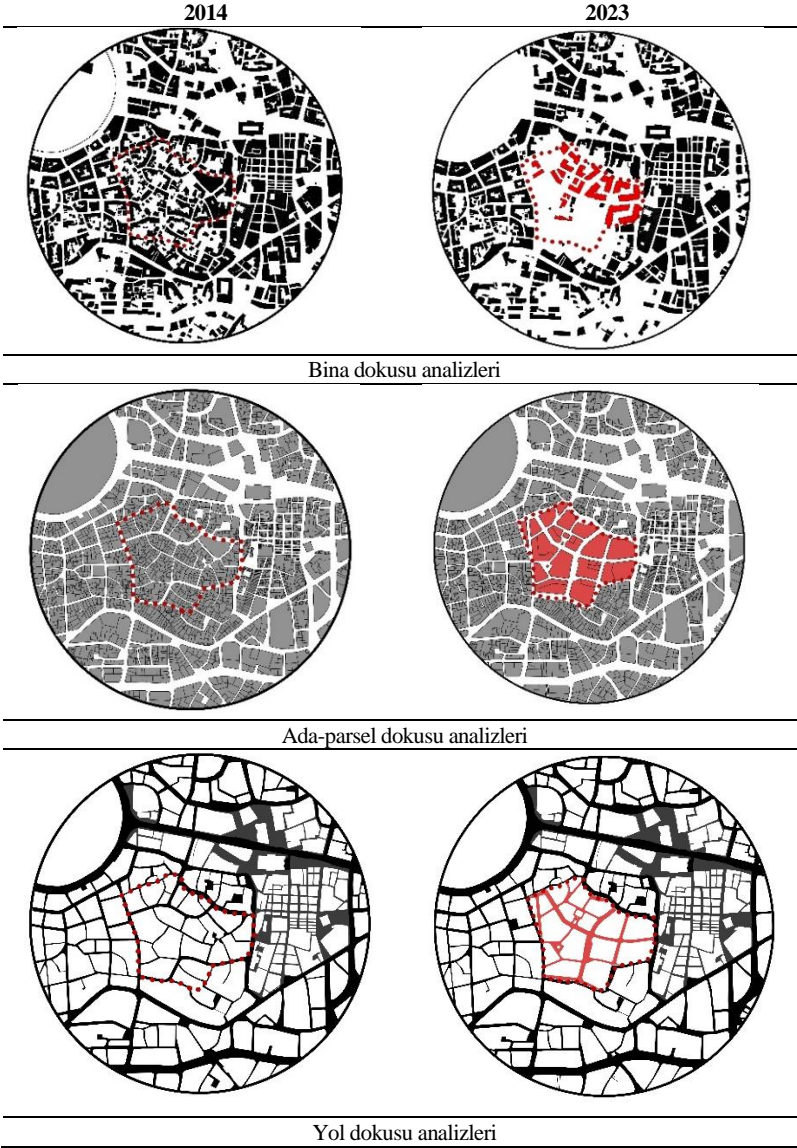
bir şekilde değiştirecek olması, diğer alanların planlaması için bu çalışmada önemli bir bakış açısı oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma alanı olarak seçilen Şükran Mahallesi arazi kullanımının değişimi yeni bir tipolojinin ortaya çıkmasında sebep olmuştur. Bu durumda tipomorfolojik çalışmalarda konut tipolojisi ile ticari yapı gibi farklı bir yapı tipolojilerinin karşılaştırılması problemi tartışmaya açılmıştır.

Bulgular

Çalışma alanı olarak seçilen Şükran Mahallesi, Konya'nın tarihi mahallelerinden birisi olması rağmen, zaman içinde göçmen nüfusun yerleştiği, fiziki yapısının kötüleştiği bir çöküntü bölgesine dönüşmüştür. 1950 sonrasında geleneksel konutlar yerini apartman bloklarına bırakmış olsa da parsel ve sokak dokusunu 2016 yılına kadar koruyabilmiş, 2016 yılında ise tamamen yıkılmıştır. Bu durum yüzyıllar içerisinde oluşan kente özgü formun değişmesine ve sürekliliğin kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Bu sebeple çalışma kapsamında kentsel morfoloji yöntemlerinin bir arada kullanılarak geleceğe dönük kentsel tasarım problemlerine ışık tutabilecek kapsamlı bir analiz yöntemi geliştirilmiştir.

Şükran Mahallesiindeki büyük değişimlerin gerçekleştiği süreç ayrıntılı bir biçimde ve farklı çözümlüklerde ele alınmıştır. Bu sebeple kent formunun ani değişimine sebep olan yıkım öncesine ait uydu görüntülerinin bulunduğu 2014 yılına ait veriler ile 2023 yılına ait veriler karşılaştırılmıştır. Proje alanında yapılaşmanın olmadığı kısımlar hemen dikkat çekmektedir. Bu kısımlarda kültür varlıkları kalıntıları bulunduğu için bu alanlara ait planlar henüz tamamlanmamıştır.

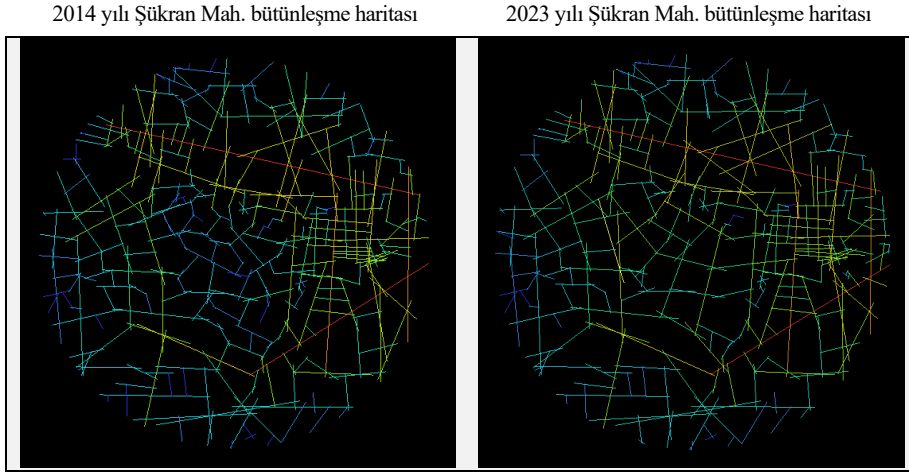
Tablo 1. Kent planı analizleri

Bina dokusu incelendiğinde eski dokuya nazaran daha düzenli bir açık mekân sisteminin tasarlandığı görülmektedir. 2014 yılına ait haritada yapıların çoğunluğu bitişik nizam olmasına rağmen çok parçalı ve tekil kalmış birçok küçük yapı görülmektedir. Bu durum orada bulunan eski apartmanların yıkıldıktan sonra yeniden başka bir bina yapılmamasından

kaynaklanmaktadır. Yeni planlamada ise eski yapılara göre daha büyük tekil bloklardan oluşan yapılar avlu oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Küçük parsellerden oluşan organik yapı adaları, yerini deforme gridlere bırakmış, parsel dokusu ise birçok Türk kentinde yapılan yeni planlamalardaki gibi tek ya da 2 parselden oluşan yapı adalarına bırakmıştır. Yol ağının belirli bir hiyerarşi içerisinde yeniden planlandığı görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 2. Bütünleşme Analizleri

Proje henüz tamamlanmamış olsa da proje tamamlandıktan sonra kente etkisini ölçmek için aks haritaları oluşturularak, global entegrasyon ölçümleri yapılmıştır. Tablo 2’de bütünleşme haritaları incelendiğinde 2014 yılına ait dokuda yıkılan bölgenin mavi renkle ifade edildiği görülmektedir. Bu durum bu alanın kentten ayrılarak çöküntü bölgesi durumuna gelmesini açıklamaktadır. Yeni önerilen planlama ile bölgedeki entegrasyon değerlerinin arttığı görülmektedir. Ayrıca bu bölgedeki yapılan planlamanın kentin tarihi ana aksı olan Mevlâna Caddesinin bütünleşme değerini 2.29’dan 2.52’ye, ortalama bütünleşme değerlerini ise 1.40’tan 1.50’ye yükselttiği görülmektedir. Ayrıca proje alanındaki aks sayısının 9 adet azaldığı görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Bütünleşme analizleri

Yıl	2014	2023
Aks sayıları	167	158
En yüksek bütünleşme değeri	2.29	2.52
Ortalama bütünleşme değeri	1.40	1.50

Tipomorfolojik analizler ilk olarak kentsel dönüşüm alanının parsel, bina ve sokak ilişkisi incelenmiştir. Tarihi süreç içerisinde gelişen organik dokunun büyük ölçüde değiştiği görülmektedir (Tablo 4). Eski dokuda 18 yapı adası bulunurken, yeni dokuda sayı 16'ya düşmüştür. Yapı adası büyüklükleri incelendiğinde çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. 2014 yılında maksimum büyüklük 6528 m², minimum büyüklük 703 m² iken; yeni planda maksimum büyüklük 5995 m², küçük adanın boyutu ise 978 m²'dir (Tablo 5). Her iki durumda da dokunun farklı büyüklüklere sahip adalardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Ayrıca ortalama büyüklükler oldukça yakındır.

Tablo 4. Parsel, yapı ve sokak ilişkisi

Tablo 5. Yapı adası analizleri

	2014	2023
Toplam y. adası sayısı	18	16
Max. y. ada büyüklüğü	6528.48 m ²	5954.32 m ²
Min. y. ada büyüklüğü	703.50 m ²	978.39 m ²
Ort. y. ada büyüklüğü	3643,54 m ²	3595,40 m ²

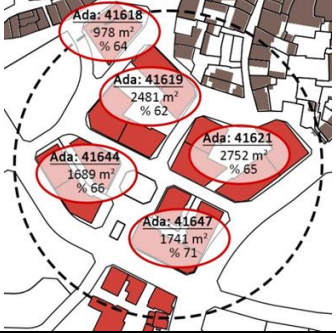
Yeni planlamada önerilen sokak dokusunda, eski sokakların izleri kısmen takip edilmiş, çıkmaz sokaklar kaldırılmıştır. Sokakların sürekliliği devam ettirilerek mevcut sokaklarla bağlantısı sağlanmıştır. Bu durum mekân dizimi analizlerinde bütünleşme değerlerinin iyileşmesini ve ulaşılabilirliğin artmasını sağlamıştır. Sokakların genişlikleri eski dokuda düzensizlik göstermektedir. Bazı yerlerde 3,5 metre iken bazı noktalarda 10 metre civarındadır. Yeni planlamada yolların bir hiyerarşi içerisinde 7, 10 ve 14 metre genişliğine sahip yollardan oluştuğu görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Sokak dokusu analizleri

2014 Sokak Dokusu	Fotoğraf 1	Fotoğraf 2
		
	Google Street View'den elde edilmiştir.	
2023 Sokak Dokusu	Fotoğraf 1	Fotoğraf 2
		
	Ali Şahin arşivi	

Eski dokuda binaların çoğunlukla parsel sınırlarına yerleştiği ve bitişik nizam olarak planladığı görülmektedir. Parsel dokularında yıkım öncesinde boşluklar görülse de geçmiş hava fotoğrafları bu boşlukların köhneleşmenin etkisiyle yıkılan binalardan dolayı olduğunu göstermektedir. Ayrıca binaların sokakla ve diğer binalarla hizalanma ilişkisi incelendiğinde yer yer düzensizlikler görülmektedir. Büyük çoğunlukla binalar parselin ön cephesinde sokak kenarlarında bulunmakta ve diğer binalarla aynı hizada sıralanmaktadır. Ancak yer yer bu hizalanmaların bozulduğu, binaların yanındaki binaya göre ileride ya da gerisinde olduğu durumlarla karşılaşmaktadır. Yeni dokuda ise binalar parsel çeperlerine yerleştirilmiş, parsellerin ortasında avlu ya da geçiş alanları oluşturulmuştur. İki bloktan oluşan yapılar birbiriyle aynı hizada durmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Yapı adası – bina ilişkisi

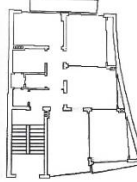
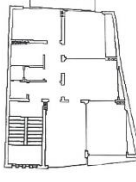
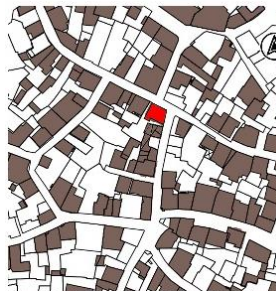

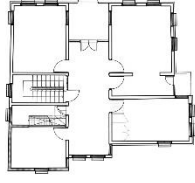

	2014	2023
Yapı adası büyüklükleri		
Taban alanı katsayısı		
Sokak Genişlikleri	Düzensiz; 3,5 m ile 10 m arasında farklılaşmaktadır.	7 m, 10 m ve 14 m
Yapıların Hizalanması	Parsel ön cepesinde, bazı sokaklar hizalı, yer yer düzensiz	Düzenli

Şükran Mahallesinde yıkım öncesinde binaların yapı adası üzerinde kapladıkları alanlar incelendiğinde 2014 yılı dokusunda yaklaşık %50 oranında bir alan kaplamaktadır. Ancak bu alanlarda yıkılmış birçok yapının bulunduğu ve bu alanların otopark olarak kullanıldığı göz ardı edilmemelidir. İnşaatı devam eden alanlarda ise binaların yapı adası üzerinde kapladıkları alanlar %62 ile %74 oranında değişmektedir (Tablo 7). Sokak genişliklerinin artırılması oranlardaki artışta etkili olmuştur. Yapıların parsellerde kapladığı alan yükselmiş olarak görülmesine rağmen, sokakların genişletilmesi ve avlu meydanlar oluşturulması eski duruma göre daha geçirgen bir kentsel doku oluşumunu sağlamıştır.

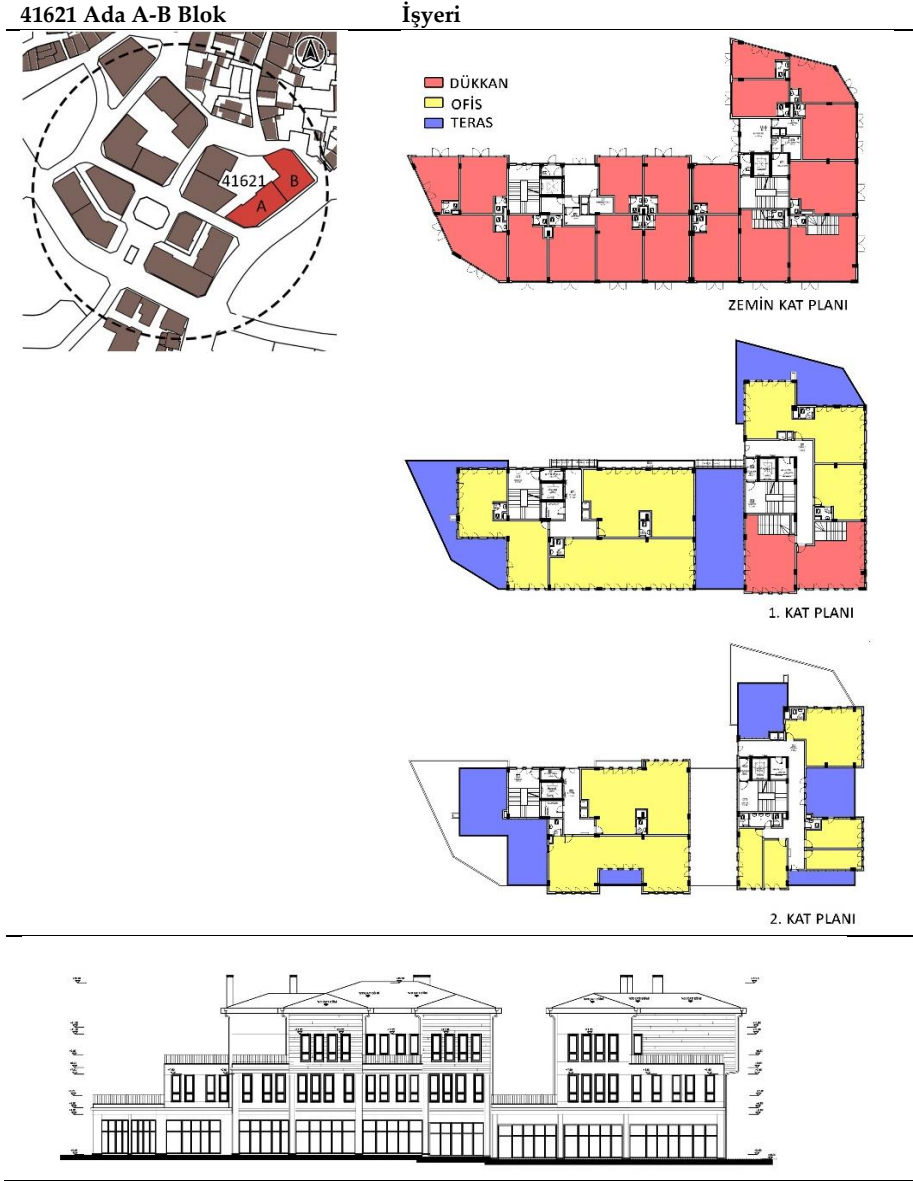
Yıkım öncesinde Şükran Mahallesinde apartmanlar ve tescilli geleneksel evler olmak üzere 2 tip konut bulunmaktadır. Geçmişte geleneksel evlerden oluşan mahalle, 1950 sonrasında parsellerdeki evlerin yıkılarak yerine apartmanların yapılmasıyla apartmanlaşmaya başlamıştır. Büyük çoğunlukla apartmanlardan oluşan mahallede, geleneksel evler ve bazı tarihi yapılar tescillidir. Yıkım öncesinde proje alanında kalan bazı geleneksel evler restore edilmiştir. Tablo 8’de incelenen 285 ada 20 parselde bulunan ve restore edilerek Hâkim Evi olarak kullanılan 2 katlı yapı, bodrum katı yığma taş olmak üzere, üst katları bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Hâkim Evi ve yakınındaki restore edilmiş binalar yıkılmamıştır. Yıkımı gerçekleştirilen bazı tescilli yapıların ise, geleneksel Konya evlerinin yaşatılması amacıyla oluşturulan geleneksel ada içerisinde yeniden inşa edil-

mesi planlanmıştır. Mahallede bulunan eski apartmanların büyük çoğunluğunun fiziki yapısı orta ve kötü durumda (Toru, 2019) olması ve bu yapıların tescilli olmaması sebebiyle kentsel dönüşüm projesi kapsamında yıkılmıştır. Apartmanlar genellikle yıkılan geleneksel konutların küçük parselleri üzerinde yapıldığından, yoğunlukla aile apartmanı şeklinde 2, 3 ve 4 katlı olarak inşa edilmiştir. Tablo 8’de incelenen örnekte apartmanın her katta tek bağımsız bölümden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 8. 2014 yılı Şükran Mahallesi yapı tipolojisi

267 Ada 19 Parsel	Apartman Yapısı Plan Tipolojisi (Büyüksahin ve Aydın, 2020)	
	 <p>ZEMİN KAT PLANI</p>	 <p>NORMAL KAT PLANI</p>
285 Ada 20 Parsel	Tescilli Yapı	
	 <p>ZEMİN KAT PLANI</p>	 <p>1. KAT PLANI</p> <p>ÖN GÖRÜNÜŞÜ</p>

Tablo 9. Kentsel dönüŖüm sonrası yapı tipolojisi (Projeler, Elektronik Kamu Alımları Platformundan (2022) elde edilip, yazar tarafından düzenlenmiŖtir.)

Yapımı süren bloklar incelendiğinde, fonksiyonun ticarete dönüŖmesi dikkat çekmektedir. Zemin katlar dükkân, üst katlar ise ofis olarak plan-

lanmıştır. Tablo 9’da görüldüğü üzere üst katlarda geniş teraslar planlanmıştır. Bazı dükkânların 2 ya da 3 katlı olarak planlandığı görülmektedir. Yeni planlanan yapılar, eski dokudaki yapılarla karşılaştırıldığında daha büyük kütlelerden oluştuğu görülmektedir. Kütle hareketleri ve geniş teras kullanımı bu yapılara özgü olarak tasarlanmıştır. Yeni yapılan ticari yapılarda zemin katlarda farklı büyüklüklerde çok sayıda bağımsız bölüm bulunmaktadır. İncelenen yapının 1. katında 5 bağımsız bölümden ve 2. katında ise 7 bağımsız bölümden oluşan, farklı büyüklüklerde ofisler tasarlanmıştır.

Tartışma

Konya kentindeki morfolojik değişim incelendiğinde, kentsel formun sürekliliğinin kentsel dönüşüm projeleriyle kesildiği görülmektedir. Halbuki bu kentsel form yüzyıllar içerisinde yavaş yavaş gelişerek kendine özgü bir form ortaya çıkarmıştır. Genellikle bina ve parsel dokusunun daha sık değiştiği yol ve sokak dokularının daha kalıcı olduğu, 2014 yılına kadar Şükran Mahallesi özelinde de görülebilmektedir. Ancak Şükran Mahallesi’nde yapılan uygulama; bina dokusuyla birlikte, yol ile yapı adası dokusunun ve yapı fonksiyonunun da değişimine sebep olmuştur. Bununla birlikte ortaya çıkan yeni doku ve karakterin geleneksel dokuya benzetilmeye çalışılması yerden bağımsız olmakla birlikte birçok farklı tartışmaya da sebebiyet vermektedir.

Şükran Mahallesi tarihi kent merkezinde olmasına rağmen, içerisinde bulunan yapıların çoğunlukla 1950 sonrasında yapılan apartmanlardan oluşmaktadır. Bu apartmanların tescilli yapılar olmamasından dolayı, birkaç tescilli yapı haricinde mahalle tamamen yıkılarak kentsel dönüşüm sürecine girmiştir. Dönüşüm öncesinde mahallede bulunan apartmanlar ve tescilli geleneksel konutların parsel yapıları benzer olmasına rağmen; plan, yapı malzemesi ve cephe sistemi olarak birbirlerinden oldukça farklıdır. Bu durumda tasarımcı için kentsel sürekliliğin nasıl sağlanabileceği problemi ortaya çıkmaktadır. Tarihi dokunun korunması amacıyla proje alanındaki tarihi yapılar korunmuş, tescilli konutların bazıları yıkılmış ve oluşturulan tescilli ada içerisinde yeniden yapılarak bir araya getirilmiştir. Bu durumda geleneksel yapılar bağlamından koparılarak, farklı bir kentsel doku içerisinde korunmaya çalışılmıştır.

ÇalıŖmada kullanılan aks analizleri, tarihi dokulardaki hareketliliği doğru tahmin etmektedir. Yapılan bütünleŖme analizleri çöküntü bölgelerini net bir Ŗekilde göstermektedir. Aks analizleri topolojik iliŖkileri gösterdiği için parsel ve bina dokusundaki deđiŖimler ile iŖlevsel deđiŖimler hakkında herhangi bir çıkarım yapılamamaktadır. Yapılan analizler yeni planlamanın dönüŖüm alanını daha eriŖilebilir hale getirdiği görölmektedir. Bu durumda doğal hareketliliğin ticaret merkezine dönen alanın kullanımını olumlu yönde etkileyeceği tahmin edilmektedir.

Yöntem olarak kullanılan tipomorfolojik analizler çoğunlukla benzer yapı tipolojilerinin karŖılaŖtırılmasında kullanılmaktadır. Özellikle konut tipolojisinin dönemsel geliŖimi (Byun ve Choi, 2016; Gökçe, 2017; Ünlü ve BaŖ, 2017) benzer iŖlevsel özelliklere sahip yapılar incelenmektedir. Bu Ŗekilde bu tipolojideki deđiŖimin kültürel sebepleri anlaŖılabilmektedir. Ancak Ŗükran Mahallesinde iŖlevsel deđiŖim, plan tipolojilerinin oluŖumundaki kültürel ve sosyolojik sebeplerin de okunmasını imkânsız kılmaktadır.

Yapılan analizler, çalıŖma alanının çöküntü bölgesi olma durumunu açıklamaktadır. Ayrıca bu analizlerden elde edilen sonuçlara göre, kentsel dönüŖüm projesi ile çevrenin fiziksel durumu iyileŖtirilmiŖ ve bölgenin kentle bağlantısı güçlendirilmiŖtir. Ancak bu iyileŖtirmeler yapılırken, tarihi süreçte geliŖen dokunun büyük ölçüde ortadan kalktığı ortaya çıkmaktadır. ÇalıŖma Ŗükran Mahallesi gibi çok katmanlı bir alanda yapılacak kentsel dönüŖüm ve yenileme projelerine nasıl yaklaŖılabileceđine yönelik bir çerçeve ortaya koyarak, tipolojik çalıŖmalarda fonksiyon deđiŖikliđi durumunda nasıl bir yöntem ile karŖılaŖtırma ve planlama yapılabileceği ile ilgili bir tartıŖma açmayı hedeflemiŖtir.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel dönüŖüm projeleri kentlerin formunu, mimarisini ve kentlilerin yaŖantısını doğrudan etkilemektedir. Ŗükran Mahallesinde olduğu gibi tarihi kent merkezlerinde yapılan uygulamalar ise kentin yüzyıllar içerisinde oluŖan orijinal dokusunu, tarihsel sürekliliği bir anda keserek yenden oluŖurmaktadır. Bu noktada kentsel morfoloji yaklaŖımları kentin geçmiŖteki durumunu ve mevcut durumunu tanımlayıcı analiz yöntemleri ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu analiz yöntemleri kentsel tasa-

rım projelerine altlık oluşturabilmekte ve geleceğe yönelik öngörülerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında Şükran Mahallesi kentsel dokusu, zaman boyutu da ele alınarak, kapsamlı bir biçimde farklı ölçeklerde analiz edilmiştir. Şükran Mahallesi için önerilen planlama, altyapı sorunları, mahallenin kentle entegrasyonu gibi önemli problemlere çözüm getirmiş olsa da kentsel dokunun büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Konut dokusundan oluşan mahalle, turizm potansiyeli de düşünülerek ticaret fonksiyonun öne çıktığı bir alana dönüşmüştür. Bu dönüşüm büyük ölçüde yapı tipolojisinin de değişimini beraberinde getirmiştir. Bu noktada geliştirilen 3 aşamalı bir yöntemle göre morfolojik analizler yapılmıştır. Kent planı analizleri kentsel dokudaki dramatik değişimi ve çevresiyle ilişkisini göstermektedir. Mekân dizimi analizleri, yeni planlamanın kente etkisinin ölçümünde kullanılmış ve Şükran Mahallesi'nin entegrasyonun artmasının, kentin önemli akslarından olan Mevlâna Caddesinin bütünleşme değerini arttırdığını göstermektedir. Tipomorfolojik analizler ise, yapı plan ve cephe tipolojilerinin, yapıların sokak ile parsel ilişkilerinin analizleri yapılmıştır.

Kentsel dönüşüm birçok aktörün dahil olduğu, farklı disiplinlerin ilgi alanına giren bir konudur. Bu çalışmada ise kentsel dönüşüm konusu, Şükran Mahallesiyle ve kentin fiziki yapısıyla sınırlandırılarak morfolojik yönden incelenmiştir. Yüzyıllar içerisinde kent kültürünün etkisiyle oluşan, kentsel dokuya yapılacak kentsel dönüşüm ve yenileme stratejilerinin belirlenmesinde kentsel morfoloji analizlerinin kullanışlı araçlar sunduğu görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan yöntemin kentsel dönüşüm süreçlerinde, kentsel dokudaki gelişim sürecinin analiz edilerek kentsel dokudaki sürekliliğin devam ettirilmesine ve çöküntü alanlarının kentle daha iyi bütünleşmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Extended Abstract

A Morphological Approach to Urban Regeneration in Historic City Centers: The Case of Şükran Neighborhood, Konya

Ali Şahin¹

ORCID: 0000-0001-6169-8949

Semra Arslan Selçuk²

ORCID: 0000-0002-2128-2858

Historic city centers contain a city-specific urban texture that has emerged with the influence of urban culture and life over the centuries. In the Şükran Neighborhood, the texture formed over many years has been eliminated with the urban regeneration project, and a new texture has been proposed. Within the scope of the study, a three-stage analysis method using three basic urban morphology approaches was developed to determine the change and the impact of this change on the city.

Şükran Neighborhood, which was selected as the study area, is located in the historical city center of Konya and is one of the most important settlements of the city, with its history dating back to the Seljuk period. The neighborhood, which includes the Historical Bedesten Bazaar, the old trade center of the city, within the neighborhood's borders, has maintained its importance in every period. Traditionally consisting of single-story houses with courtyards or small gardens, the Şükran Neighborhood has preserved Konya's unique urban form for centuries with its narrow streets and organic texture. After 1950, traditional houses were demolished due to rapid urbanization and migration, and apartment buildings were built on the same parcel. Although the building typology changed, the street texture remained the same. In the 1980s, the Şükran Neighborhood was an area where high-income citizens lived, but due to economic and social changes over time, the neighborhood has become a depressed area. In 2015, after it was declared as a risky area by the Council of Ministers, the urban transformation process started, and it was planned as a

¹ PhD Student, Gazi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, E-mail: ali.sahin@karatay.edu.tr

² Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: semraselcuk@gazi.edu.tr

trade- and tourism-oriented area. In 2016, most of the buildings in the neighborhood were demolished.

The study area has been examined in a hierarchical order regarding temporal, social, and physical dimensions, neighborhood, street, and building scales. The transformation process in the Şükran Neighborhood was compared by selecting the period in which significant changes occurred. For comparison, 2014, when satellite and street images were available before demolition, and 2023 when construction activities were ongoing, were selected, and the future texture was analyzed based on the projects. In the first stage, the morphological development of the study area was examined in the historical process. Street, parcel, and building texture analyses were made at the neighborhood scale using the city plan analyses developed using the historical-geographical approach.

The space syntax analysis used in the configurational approach was utilized in the second stage. Global integration values were calculated by creating axis maps within the determined diameter. These values are essential for predicting mobility and accessibility after the regeneration. The integration values of the Şükran Neighborhood before the demolition in 2014 and the integration values of the texture that will be formed after the regeneration were compared, and the effect of the new texture on the city was examined. In addition, the number of axes was calculated, and the change in the morphological structure was analyzed through axis maps.

Typomorphological analyses were conducted at street and building scales in the third stage. At the street scale, street widths, building coverage area, alignment of buildings, and height analyses were made; at the building scale, façade character and floor plan analyses were made. By performing these analyses for 2014 before demolition and for the current situation, the effects of the urban regeneration project on the city and urban form were evaluated. Combining these analyses allows for comparing the newly formed typology with the typology formed in the historical process.

The analysis shows that the urban regeneration in the Şükran Neighborhood has created a significant change in the urban form of Konya. When the building texture is analyzed, it is seen that a more organized open space system has been designed compared to the old texture. Organic street blocks consisting of small parcels have been replaced by deformed grids composed of single or two parcels, and larger single blocks have been built on these building islands compared to the old buildings.

The streets have been replanned in a specific hierarchy to follow the trace of the old texture, but dead-end streets have been eliminated.

Space syntax analyses revealed that the number of axes decreased with the new planning, but the highest and average integration value in the study area increased. It is also seen that the urban transformation project has increased the integration values of Mevlâna Street.

In the typomorphological analysis, building-parcel relationships were analyzed through the plan schemes of the buildings. While there were apartment buildings and traditional residences in the old texture, commercial buildings with shops on the ground floors were planned with the new planning. Street widths and alignment of buildings to the road show irregularities in the old texture. While street widths vary between 3,5 m and 10 m, 7 m, 10 m, and 14 m streets have been created in the new planning. Newly constructed blocks were placed on the parcel perimeters, and courtyards and squares were made between the blocks. This has created a more permeable texture than the old one.

The analysis explains the situation of the Şükran Neighborhood being a depressed area. In addition, according to the results obtained from these analyses, the urban regeneration project has improved the physical condition of the environment and strengthened the connection of the area with the city. However, while these improvements have been made, the historical continuity of the city has been interrupted, and the urban texture has been drastically changed. This study shows that urban morphology analyses offer useful tools for determining urban regeneration and renewal strategies to be carried out in historical textures. It is thought that the method used in this study can contribute to the continuity of the urban fabric by analyzing the development process in the urban fabric in urban regeneration processes and better integrating the depressed areas with the city.

Kaynakça/References

- Akkar Ercan, M. (2011). Challenges and conflicts in achieving sustainable communities in historic neighbourhoods of Istanbul. *Habitat International*, 35(2), 295-306. doi:<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2010.10.001>
- Arat, M. A., ve Topçu, M. (2023). An integrated framework for assessment of urban forms and their transformation. *A| Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 20(2), 397-412. <https://doi.org/10.58278/0.2023.8>.

- Berghauser Pont, M., Stavroulaki, G., Bobkova, E., Gil, J., Marcus, L., Olsson, J., ... Legeby, A. (2019). The spatial distribution and frequency of street, plot and building types across five European cities. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 46(7), 1226-1242. doi:10.1177/2399808319857450
- Büyükşahin, S., Aydın, D. (2020). Konya Şükran Mahallesinde sivil mimari bellek (20. yüzyıl). *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 15(29), 112-135.
- Byun, N., ve Choi, J. (2016). A typology of Korean housing units: In search of spatial configuration. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 15(1), 41-48. doi:10.3130/jaabe.15.41
- Carmona, M. (2003). *Public places urban spaces: The dimensions of urban design*: Routledge.
- Conzen, M. R. G. (1960). Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*(27), iii-122.
- Couch, C. (1990). *Urban renewal: theory and practice*: Springer.
- Couch, C., ve Fraser, C. (2003). Introduction: The European context and theoretical framework. In *Urban Regeneration in Europe*, 1-16.
- Çelikkilek, A., ve Öztürk, Ş. M. Ç. (2017). 6306 Sayılı Kanun kapsamında yürütülen kentsel dönüşüm çalışmaları ve İzmir uygulamaları. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 3(2), 187-213.
- Elektronik Kamu Alımları Platformu (2022) 20.09.2023 tarihinde <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/> adresinden erişildi.
- Elzeni, M. M., Elmokadem, A. A., ve Badawy, N. M. (2022). Impact of urban morphology on pedestrians: A review of urban approaches. *Cities*, 129, 103840. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103840>
- Gökçe, D. (2017). *An empirical investigation of the interplay between typo-morphological transformation of historic house form and sense of place*. (PhD Thesis). University of Liverpool.
- Görgülü, Z. (2009). Kentsel dönüşüm ve ülkemiz. *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, 767, 780.
- Hillier, B. (2007). *Space is the machine: a configurational theory of architecture*. Space Syntax.
- Hillier, B., ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge University Press.
- Hillier, B., ve Iida, S. (2005). Network and psychological effects in urban movement. Cohn, A.G., Mark, D.M. (eds) *Spatial Information Theory. COSIT 2005. Lecture Notes in Computer Science* içinde, vol 3693. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/11556114_30
- Kropf, K. (1996). Urban tissue and the character of towns. *Urban Design International*, 1(3), 247-263. doi:10.1080/135753196351029
- Kropf, K. (2009). Aspects of urban form. *Urban Morphology*, 13(2), 105-120.

- Marshall, S., ve Caliskan, O. (2011). Urban morphology and design: Introduction. *Built Environment*, 37(4), 381-392.
- Mohamed, A. A., Ubarevičienė, R., ve van Ham, M. (2022). Morphological evaluation and regeneration of informal settlements: An experience-based urban design approach. *Cities*, 128, 103798. doi:10.1016/j.cities.2022.103798
- Monteiro, C., ve Pinho, P. (2020). MAP: a methodology for Morphological Analysis and Prescription. *Urban Morphology*, 25(1), 57-75. doi:10.51347/UM25.0004
- Moudon, A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban Morphology*, 1(1), 3-10.
- Nor, M. M., Noor, N. M., ve Asmawi, M. Z. (2021). Bibliometric analysis on street network components in influencing genome of urban morphologies. *Journal of Architecture, Planning and Construction Management*, 11(1).
- Oliveira, V. (2013). Morpho: a methodology for assessing urban form. *Urban Morphology*, 17(1), 21-33.
- Oliveira, V. (2016). *Urban morphology: An introduction to the study of the physical form of cities*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Pan, M., Shen, Y., Jiang, Q., Zhou, Q., ve Li, Y. (2022). Reshaping publicness: Research on correlation between public participation and spatial form in urban space based on space syntax—a case study on Nanjing Xinjiekou. *Buildings*, 12(9). doi:10.3390/buildings12091492
- Riera Pérez, M. G., Laprise, M., ve Rey, E. (2018). Fostering sustainable urban renewal at the neighborhood scale with a spatial decision support system. *Sustainable Cities and Society*, 38, 440-451. doi:https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.12.038
- Roberts, P. (2008). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. In *Urban Regeneration: A Handbook*. doi:10.4135/9781446219980
- Scheer, B. C. (2017). Urban morphology as a research method. In *Planning Knowledge and Research* (pp. 167-181): Routledge.
- Toru, F. (2019). *Tarihi kent merkezinde koruyarak canlandırma amaçlı kentsel dönüşüm çalışması: Konya- Meram örneği*. (Y. Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi, Aksaray.
- URL-1. (t.y.) 20.05.2020 tarihinde <https://www.facebook.com/kentbilgisi/videos/61434610595925/> adresinden erişildi.
- Uz, M. A. (2005). *Tarihi Konya mahalleri serisi: 12*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Ünlü, T. (2018). Planning practice and the shaping of the urban pattern. *Teaching Urban Morphology*, 31-49.
- Ünlü, T., ve Baş, Y. (2017). Morphological processes and the making of residential forms: morphogenetic types in Turkish cities. *Urban Morphology*, 21(2), 105-122.

- Wang, H., Zhao, Y., Gao, X., ve Gao, B. (2021). Collaborative decision-making for urban regeneration: A literature review and bibliometric analysis. *Land Use Policy*, 107, 105479. doi:https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105479
- Xie, F., Liu, G., ve Zhuang, T. (2021). A comprehensive review of urban regeneration governance for developing appropriate governance arrangements. *Land*, 10(5), 545. doi:10.3390/land10050545
- Yedekçi, G. (2015). *Dünya’da ve Türkiye’de uygulanmış örnekleri ve özgün dönüşüm modeli önerisi ile kentsel dönüşüm*. İstanbul: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Yenice, M. S. (2011). *Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir yenileme için bir model önerisi; Konya örneği*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yenice, M. S. (2014). Konya tarihi kent merkezi için turizm odaklı yenileme stratejileri. *Artium*, 2(1).
- Yoo, C., ve Lee, S. (2017). When organic urban forms and grid systems collide: Application of space syntax for analyzing the spatial configuration of Barcelona, Spain. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 16(3), 597-604. doi:10.3130/jaabe.16.597
- Zheng, H. W., Shen, G. Q., ve Wang, H. (2014). A review of recent studies on sustainable urban renewal. *Habitat International*, 41, 272-279. doi:10.1016/j.habitatint.2013.08.006

Ali Şahin

2011 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nden mezun oldu. 2014 yılına kadar İstanbul’da çeşitli mimarlık bürolarında mimar olarak çalıştı. 2015 yılında KTO Karatay Üniversitesinde Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2018 yılında KTO Karatay Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisansını tamamladı. Doktora çalışmaları Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümünde devam etmektedir. 2016 yılından itibaren KTO Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Kentsel tasarım, kentsel morfoloji, mimarlık eğitimi gibi konularda çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca drone teknolojisi ve drone sporları ile ilgilenmektedir.

He graduated from Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture in 2011. Until 2014, he worked as an architect in various architecture firms in Istanbul. In 2015, he started to work as a Research Assistant at KTO Karatay University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Architecture. Since 2016, he has been working as a lecturer at KTO Karatay University. In 2018, he completed his master’s degree at KTO Karatay University, Grad-

uate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture. His doctoral studies continue at Gazi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture. He works on urban design, urban morphology, architectural design, and architectural education. He is also interested in drone technology and drone sports.

E-posta: ali.sahin@karatay.edu.tr

Semra Arslan Selçuk

Mimarlık alanındaki lisans derecesini Selçuk Üniversitesi'nde (1999), bütünlük doktora çalışmalarını ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (2009) tamamlamıştır. Doktora çalışmalarını tamamlamak için Bath Üniversitesinde (İngiltere) (2005) ve doktora sonrası araştırmalarını yapmak için ise Texas A&M Üniversitesi'nde (ABD) (2011) ziyaretçi araştırmacı olarak bulunmuştur. 3 yıllık kamu deneyiminin ardından, 2014 yılından bu yana, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde tam zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Mimar Mustafa Selçuk ile çok sayıda mimari proje yarışmasına katılmıştır. Akademik çalışmalarını "doğadan öğrenmek ve doğayla uyumlu tasarımlar" üzerine kurgulayan araştırmacı son yıllarda, biyomimetik tasarımlar, biyofilik binalar, enerji etkin yapıları çevreler, performatif mimarlık, yapı enerji modellemesi, simülasyonu ve optimizasyonu konularında yüksek lisans ve doktora tezleri yaptırmakta ve bunları çeşitli platformlarda yayınlamaktadır.

She received her bachelor's degree in architecture from Selçuk University (1999) and her integrated PhD from Middle East Technical University (2009). She was a visiting researcher at the University of Bath (UK) (2005) to complete her PhD studies and at Texas A&M University (USA) (2011) to conduct her postdoctoral research. After 3 years of public experience, she has been working as a full-time faculty member at Gazi University Faculty of Architecture since 2014. She has participated in many architectural project competitions with architect Mustafa Selçuk. Her academic studies are based on "learning from nature and designs in harmony with nature." In recent years, she has been conducting master's and doctoral theses on biomimetic designs, biophilic buildings, energy-efficient built environments, performative architecture, building energy modelling, simulation, and optimization, and publishing them on various platforms.

E-posta: semraselcuk@gazi.edu.tr

Development of “Environmental Attributes Scale” in Historical City Centers: The Case of Ankara-Hacıbayram Square

Başak Yurtseven¹

ORCID: 0000-0001-6074-0906

Dicle Oğuz²

ORCID: 0000-0002-9631-1406

Abstract

The aim of this study is to develop a scale to identify the effects of the physical and social transformation of Hacıbayram Square after urban on the residents, employees and visitors from different districts of Ankara. In the scale development process, firstly, a literature review was conducted, and no scale was found for the purpose of the study and the research question. In this context, it was decided to develop a scale for determining the physical and social qualities of the place. In this context, deductive method was used, literature review and expert opinions were taken into consideration. Thus, an item pool of 37 items was created. In the scale development study, a 5-point Likert-type scale was used. Initially, Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were applied to determine the construct validity of the scale. The factorization structure was determined with EFA and it was decided that the KMO (0.851) and Bartlett's test chi-square value (2933,668) were appropriate. With CFA, it was tested whether a previously defined and delimited structure was confirmed as a model. The 8 items with low factor loadings and incompatibilities under the dimensions were removed from the data set. According to the results of the construct validity analysis of the scale, it was determined that the “Environmental Attributes Scale” consists of 22 items and four dimensions. As a result of the analyzes, it was determined that the scale had an adequate fit index. Chi-square degrees of freedom ratio (1.51) was at the expected level, RMSEA value (0.055) was at the expected level, CFI value (0.98) was at the expected level, NFI value (0.93) was at the expected level and GFI value (0.86) was slightly below the expected limit. According to the results of the reliability analysis of the scale, Cronbach's Alpha internal consistency coefficient was founded as 0.89 for the whole scale. Cronbach's Alpha internal consistency coefficient was .768 for “comfort and visual image” dimension, .815 for “access and linkages” dimension, .840 for “use and activities” dimension, and .712 for “socialization” dimension. As a result of these findings, it was determined that the “Environmental Attributes Scale” developed to identify the attitudes of users towards the physical and social characteristics of Hacıbayram Square and its environment is a valid and reliable measurement tool.

Keywords: Scale development, reliability, validity, place quality, content analysis, environmental qualities

¹ Dr., Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, E-mail: basakyurtseven1@gmail.com

² Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, E-mail: oguz@ankara.edu.tr

Tarihi Kent Merkezlerinde “Çevresel Özellikler Ölçeği” nin Geliştirilmesi: Ankara-Hacıbayram Meydanı Örneği

Başak Yurtseven³

ORCID: 0000-0001-6074-0906

Dicle Oğuz⁴

ORCID: 0000-0002-9631-1406

Öz

Bu çalışmanın amacı, Hacıbayram Meydanı ve çevresinin kentsel yenileme sonrası geçirdiği fiziksel ve sosyal dönüşümün, alanda yaşayanlar, çalışanlar ve Ankara'nın farklı ilçelerinden gelen ziyaretçiler üzerindeki etkilerinin tespit edilmesine yönelik bir ölçek geliştirmektir. Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle alan yazın taraması yapılmış, çalışmanın amacına ve araştırma sorusuna yönelik bir ölçek bulunamamış, bu bağlamda yerin fiziksel ve sosyal niteliklerinin belirlenmesine yönelik bir ölçek geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda tümdengelim yöntemine başvurulmuş, alan yazın taraması ve uzman görüşleri göz önünde tutulmuştur. Böylece, 37 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçek geliştirme çalışmasında, 5'li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Öncelikle, ölçeğin yapı geçerliğini belirleyebilmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. AFA ile faktörleşme yapısı belirlenmiş, KMO (0.851) ve Barlett testi ki-kare değerinin (2933,668) uygun olduğuna karar verilmiştir. DFA ile daha önceden tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir yapının, bir model olarak doğrulanıp doğrulanmadığı test edilmiştir. Boyutlar altında faktör yükü düşük oran alan ve uyumsuz olduğu belirlenen 8 madde veri setinden çıkarılmıştır. Ölçeğin, yapı geçerliği analizi sonuçlarına göre, “Çevresel Özellikler Ölçeği” nin 22 madde ve dört boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucu ölçeğin yeterli düzeyde uyum indeksine sahip olduğu belirlenmiştir. Ki-kare serbestlik derecesi oranının (1.51) beklenen düzeyde, RMSEA değerinin (0.055) beklenen düzeyde, CFI değerinin (0.98) beklenen düzeyde, NFI değerinin (0.93) beklenen düzeyde ve GFI değerinin (0.86) beklenen sınırdan bir miktar altında olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarına göre, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ölçeğin tümü için 0,89 olarak tespit edilmiştir. Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı “konfor ve görsel imaj” boyutu için .768, “erişim ve ulaşılabilirlik” boyutu için .815, “kullanım ve etkinlikler” boyutu için .840, “sosyalleşme” boyutu için .712 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular sonucunda, alan kullanıcılarının Hacıbayram Meydanı ve çevresinin fiziksel ve sosyal niteliklerine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen “Çevresel Özellikler Ölçeği” nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ölçek geliştirme, güvenilirlik, geçerlik, yer kalitesi, içerik analizi, çevresel nitelikler

³Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, E-posta: basakyurtseven1@gmail.com

⁴Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, E-posta: oguz@ankara.edu.tr

Introduction

Place is a phenomenon that organizes people's actions and experiences (Relph, 1976). Human beings transform the life energy they receive from the place into space, and the individual builds by shaping his/her interaction with the environment (Relph, 1976). Spatial production is the materialization of this formation (Asiliskender, 2004). Sancar (1994, cited in Beidler, 2007) stated that the existence of a sense of place as the center of human activities depends on "experiences on place", "the structure of a place and ongoing social processes", and "sensory reactions". The phenomenon of place refers to a part of the space that has been given meaning by humans, in other words, it is a "meaningful location" (Turner, 2006). Individuals shape their lives according to the human characteristics of the land they live on (Turner, 2006). For example, natural factors such as the flatness or ruggedness of the land and climatic characteristics determine the styles and needs of those living on it (Asiliskender, 2004). Tuan (1977) stated that the knowledge gained by people on the natural and built environment is related to life experience and that people create their personal spheres of influence in this way.

Places are the strongest common points of people who share a city. After private and semi-private spaces, people have the opportunity to see and interact with each other in streets, alleys, squares, parks, etc. In this way, they get clues about the city and the society they live in and perceive that they are socially part of it. However, in order for a place to provide these, it must first be usable/livable. This can only be the case as long as people meet their various needs for these places. People go to public places in order to meet some of their social and physical needs. In their tendency to use the urban environment, they choose the place that meets their needs the most. In other words, the effect of the architectural and urban environment on the user's satisfaction level depends on its performance in meeting user needs.

In establishing the human-place relationship, places where people can connect, belong, remember and take into account user needs with their environmental qualities are significant (Williams et al., 1992; Tekeli, 2003). In addition, these places, which host people with different cultures and social structures, as well as having unique traditions, customs, rituals, dif-

ferent lifestyles and habits that have accumulated in a society, allow people to come together and perform various activities and socialize as a result (Koca, 2005). For this reason, places should be considered not only for their physical environment but also for their social characteristics that create a sense of place as a result of people's memories and experiences (Williams et al., 1992). In this context, people's needs are taken into consideration in creating a sense of place (Ertürk, 2019).

Altman & Low (1992) state that sense of place is formed within the framework of three important categories as "cognitive/perceptual, behavioral and emotional" within the framework of space and people. Its spatial counterpart is defined as "form, function and meaning" (Altman & Low, 1992). Human interaction with space is created through perception, so that people can easily orient themselves in space. The emotional acts of perception that people establish with the place help people to become familiar with the place and people start to feel satisfied with that place. When people feel satisfied, place attachment occurs. As a result of experiences and actions, a human-space relationship is established with the transformation of space into place, and as a result of this three-dimensional relationship, a sense of place becomes possible (Altman & Low, 1992). With the place providing this three-dimensional relationship, user needs are met to a great extent.

According to Maslow's (1954) Hierarchy of Needs theory, people's lives in a place should be met without physiological, social and psychological disturbances (Maslow, 1954). People also consider the environment around them in order to fulfill their needs, because all needs affect people's behavior, as well as the necessary places must be created for behaviors to turn into actions (Whyte, 2000). Sense of place depends on meeting user needs (Whyte, 2000; Marcus & Francis, 1990). Research on the phenomenon of sense of place states that it is possible to develop a special feeling for a place as a result of the place meeting user needs (Kyle et al., 2005; Williams et al., 1992). This interaction between people and place helps to attribute meaning to the place, thus creating a sense of place (Jorgensen and Stedman 2001). The physical and social qualities offered by the place contribute to the formation of a sense of place by enabling people to integrate with the place. Scannell and Gifford (2010) stated that people are more likely to belong and connect to places that meet their specific needs, expectations and goals, depending on their past experiences. In this respect, the impact of environmental attributes on meeting people's

needs is of great importance (Scannell & Gifford, 2010). It is important that the place fulfills basic human needs such as comfort, relaxation, curiosity, passive and active engagement (Carr et al., 1992). In order for the place to meet human needs, it should be designed and managed in a way to respond to users' needs for security, aesthetics, privacy and personal space in addition to these concepts. Maslow (1954) grouped user needs under five headings. In this grouping, "each behavior is aimed at meeting a specific need and these needs have a certain hierarchical order". These are physiological needs such as nutrition, clothing, rest, shelter; security needs; the need to belong and attachment; prestige needs; self-actualization needs such as personal fulfillment (Maslow, 1954). This hierarchy of needs, which Maslow (1954) discussed in line with user needs, is nowadays handled with different interpretations.

Studies examining the human-place relationship have revealed that the physical and social qualities of place strengthen the sense of place (Prohansky, 1983). Especially, the discipline of environmental psychology examines the foundations on which the human-place relationship is based and what the qualities offered by environments are or should be (Prohansky, 1983). For example, Canter (1977) emphasizes that "experiences of a place are a combination of environmental attributes". Proshansky (1983), on the other hand, states that "the physical environment we construct is a social as well as a physical phenomenon". The results obtained by the theorists from these studies show that human behavior differs depending on the environmental attributes offered by the place in line with certain needs. Environmental features transform places into vibrant locations that are intensively used or dysfunctional areas that cannot integrate with users (Whyte, 2000). Especially in the process of transformation of places with historical texture into places, the physical and social features offered by the place become important in terms of symbolic, historical and cultural values that historical textures harbor (Whyte, 2000).

Recently, urban spaces have been analyzed in a way that includes both physical and social characteristics. Research on this subject is scrutinized within the phenomenon of "place" (Whyte, 2000; PPS, 2000). One of the most important examples of this research is the PPS (*Projects for Public Spaces*), which examines urban spaces in the context of "place" and develops various criteria in this context (Whyte, 2000; PPS, 2000). PPS, founded by Whyte (2000), was established in 1975 and has occurred criteria for "living places" in more than 2000 urban spaces. These criteria are "sociability,

uses and activities, access and linkages, comfort and image" (Whyte, 2000). Access and linkages are defined as continuity, proximity, connected, readable, walkable, convenient, accessible; comfort and image as safe, clean, green, walkable, sittable, spiritual, charming, attractive, historic; use and activities as fun, active, vital, special, real, useful, indigenous, celebratory, sustainable; sociability as diversity, stewardship, cooperative, pride, neighborhood, interactive, welcoming (Whyte, 2000; PPS, 2000). To summarize, considering the needs of users, the environmental attributes of places such as uses and activities, access and linkages, comfort and image, and sociability greatly affect people's relationship with the place. These features of urban spaces are prominent in terms of creating a sense of place for users by allowing individuals to attach meaning to the place and integrate with the place.

Especially, identifying environmental attributes in historic city centers is considered necessary for the development and protection of a sense of place. Historic city centers are defined as places that have important cultural values, are the collective memory of the society and carry traces in people's memory (Altınçekiç et al., 2014). While shaping the identity of a place, historic city centers differ according to their geographical and social characteristics (Altınçekiç et al., 2014). Such places add value to the city with their social characteristics. In this respect, historical city centers are important in terms of the presence of a sense of place on people. Historic city centers, which are intertwined with natural, historical and archaeological areas, support the interaction between society and the environment, as they are places that can both connect with the past and help people establish a relationship with place (Prohansky et al., 1983). These places have tangible meanings through their architectural, urban and artistic qualities and intangible meanings through their identity, memory or memorial values (Prohansky et al., 1983). According to Pallasmaa (2018), buildings and cities are instruments of time and help to see the passage of history. Depending on the time, a number of factors such as changing natural conditions and needs, globalization or technological developments are beginning to change places (Heritage Led Regeneration, 2005). In this process, urban renewal studies, which are carried out in order to adapt to the conditions of the day, cause especially historical city centers to change their functions rapidly and lose their perceptibility in time (Heritage Led Regeneration, 2005). Considering both spatial and social elements together in the renewal processes of these places ensures the continuity of

the sense of place (Heritage Led Regeneration, 2005). For this reason, understanding the sense of place is not only about the physical environment but also about the experiences and needs of the people living there (Prohansky et al., 1983). In historic city centers, spatial and social qualities come together in physical and social dimensions to form place (Prohansky et al., 1983).

In this context, the study aims to develop an environmental attributes scale for Ankara-Hacıbayram Square and its environment, which is included in the urban renewal area. Determining the impact of the physical and social qualities of Hacıbayram Square and its environment on people after the renovation is significant in terms of revealing the meaning of the place. As a result of the literature research, it was aimed to create a valid and reliable scale when a scale suitable for the purpose of the research and suitable for the research area could not be found. It is thought that the developed scale will make an important contribution to the determination of the environmental characteristics of the place in urban renewal processes. At the same time, the developed scale is crucial because it aims to reveal the transformation of historical city centers depending on the changing political, economic, cultural and social conditions over time and to guide the analysis phase of urban design processes.

Material and Method

Material

Research Model

This study was conducted according to the survey design, one of the quantitative research method designs. This model is a design in which the qualities of the study group such as opinions, interests, skills, attitudes, attitudes and beliefs about a subject or event are revealed (Fraenkel & Wallen, 2008).

Research Sample

The participants to be surveyed will include different segments of the society (women, men), and the sample size was determined according to the population data of 2021. According to 2021 data from TUIK, the total population of Altındağ is 407,675 people (204,907 men, 202,768 women)

and the total population of Hacıbayram neighborhood in 2021 is 7350 people (4469 men, 2881 women). Based on this, in the survey conducted in Hacıbayram Square and its environment, the size of the main mass (N) in the sample group including "those who live and work in Hacıbayram Square and its environment" was determined as 7350 people and the number of participants was calculated using the formula below (Özdamar, 2003):

$$\text{Formula: } n = (N \cdot t \cdot p \cdot q) / (d^2 \cdot (N-1) + t^2 \cdot p \cdot q)$$

N: Population size (number of population units)

n: Sample size (number of individuals to be sampled)

p: Probability of occurrence of the event of interest

q: 1-p (or probability of not seeing the event of interest)

d: sampling error rate

t: 95% confidence level (z test value 1.96)

ta, sd: t table critical value according to degrees of freedom at α significance level (Özdamar, 2003)

$$n = (7350 \cdot 1,962 \cdot 0,5 \cdot 0,5) / (0,12 \cdot 7349 + 1,962^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5)$$

$$n = 94,81 \sim 95 \text{ (residents and employees)}$$

In addition, since the survey also included "visitors from different districts of Ankara", the number of daily visitors to Hacıbayram Square and its environment was obtained by asking the local authority of Hacıbayram neighborhood. According to the information received, Hacıbayram Square is visited by an average of 5,000-10,000 people on weekdays, while it is visited by an average of 10,000-20,000 people on weekends or special days (holidays, holy days, Fridays, etc.). In this context, the size of the main mass (N) in the sample group including visitors was determined as 20,000 people.

$$n = (20.000 \cdot 1,962 \cdot 0,5 \cdot 0,5) / (0,12 \cdot 20.000 + 1,962^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5)$$

$$n = 95,54 \sim 96 \text{ (visitors)}$$

The total number of individuals to be sampled (n) was determined as approximately 190 people, with a minimum of 190.35 (residents, employees and visitors). The margin of error was taken as 0.1 (10%) and reliability was taken as 95%. In the study, p and q values (0.5) were taken equal to each other. According to the calculations made according to the formula, at least 190 questionnaires were found to be sufficient. However, in order to increase the validity and reliability of the questionnaire, it was decided to direct the scale questions to "250 people" who could be reached in Hacıbayram Square by random selection and face-to-face.

Data Collection Process

The study included both mandatory (residents/employees) and voluntary (visitors from other districts of Ankara) users of the area. However, it was decided to include “adults over the age of 18” as well as “individuals over the age of 65”. The reason for choosing this group is the idea that the data obtained from individuals who know the place better and have more experience with the place will increase the reliability. On the other hand, volunteers who did not respond adequately to the data collection tool to be used in the research and who stated that they wanted to leave during the survey were not included in the research.

The survey was conducted on one day on weekends, between the hours of 12:00-14:00, when users use the area intensively. On weekdays, the surveys were conducted on three days and were conducted in two different time intervals: 10:00-14:00 and 14:00-18:00. The reason for choosing these time periods is that user groups may vary by day and time. It was decided to choose these time periods in order to reach a wider range of users. The survey was conducted “between January and May 2023”. The location of the survey was determined as Hacibayram Square and its environment. When necessary, the survey was also conducted at the workplaces of the employees.

Development of The Data Collection Tool

As a result of the literature searches, a valid and reliable scale was started to be created since a scale suitable for the purpose of the research and suitable for the research area could not be found. One of the most widely used techniques in literature research is the Likert-type scale developed by Likert, which is easier to apply and answer (Tezbaşaran, 1997). In this respect, it was decided to use a five-point Likert-type scale ranging from “strongly disagree=1” to “strongly agree=5” in the scale studies.

Creating The Item Pool

Generally, deductive and inductive methods are used in the process of developing scale items. The deductive method is used when there is sufficient theoretical knowledge in the area where the scale is to be developed (Karasar, 2011). With this method, a wide literature review on the research topic is conducted and a theoretical framework must be established (Ka-

rasar, 2011). The scale developed in this way is based on a theoretical foundation and the development of the questions becomes easier, thus increasing the content validity of the scale. In this study, the deductive method was used, the relevant theories were examined, and a new conceptual framework was developed to form the basis of the research. The literature on the environmental characteristics that are effective in the formation of sense of place was extensively reviewed and an item pool was created. In this process, expert opinions on the subject were also obtained. The scale development stages of the research are described as follows (Figure 1).

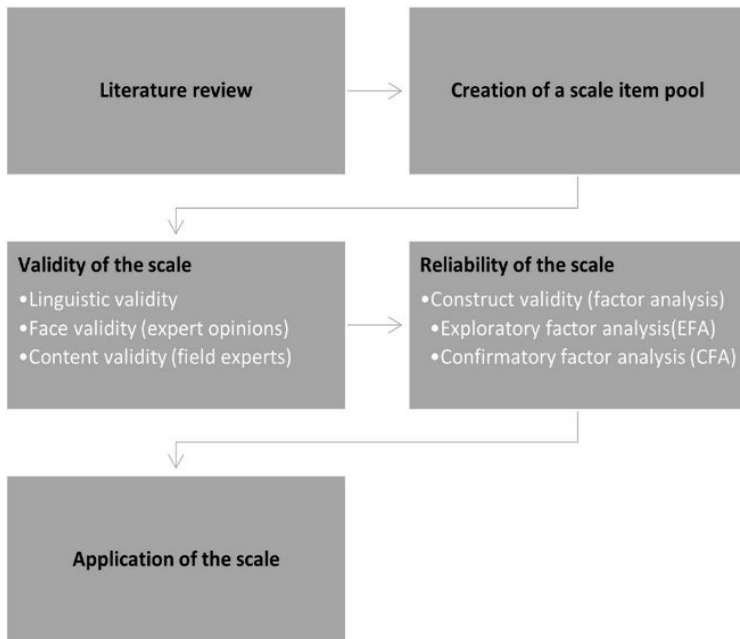

Figure 1. Development Stages of The Environmental Attributes Scale

Ensuring Scale Validity

In order to ensure scale validity, it is important to ensure grammatical, face and content validity. According to Karasar (2011), whether the items are not suitable for the purpose is determined by consulting expert opinions. Lawshe (1975) states that there should be certain stages in determining the expert group. In this context, firstly, a field expert group was formed. It was ensured that the experts were from different disciplines (environmental psychology, landscape architecture, urban sociology, urban and regional planning). A total of 10 experts evaluated whether the

items had the characteristics to be measured, whether they were easily understandable by the target audience, and whether the items were expressed clearly enough. In the form prepared for the experts, the items were expressed as necessary, useful/insufficient and unnecessary. In this context, whether the scale items are suitable for the purpose and the targeted group, and the structural accuracy of the items were evaluated by experts. In line with the expert opinions, questions that were not very clear were removed from the item pool. At the same time, items such as language structure, length and number of items, response time, and appearance were also taken into consideration in this process. In the creation of the scale questions, it was emphasized that the format should be simple, easy to understand and easy to answer. After all of the expert forms were returned, item-by-item expert opinions were combined into a single form, and after the content validity ratios (CVR) were determined, the items were made ready for pilot study. The prepared statements were tested with a sample of 15 participants. It took approximately 10-15 minutes to mark all statements. During the interviews with the participants, it was seen that some of the statements in the questionnaire were not fully understood, some questions were left blank, and arrangements were made in line with the criticisms received. At the end of the research, it was decided that the item pool consisting of 37 items was suitable for the pilot study.

Pilot Study: Validity and reliability of the Environmental Attributes Scale

Within the scope of the pilot study, it was decided to conduct exploratory and confirmatory factor analyses to test the environmental attributes scale and determine its sub-dimensions. The data were first subjected to exploratory factor analysis (EFA), then the validity of the emerging structure was examined by confirmatory factor analysis (CFA) with new data collected from a different group, and finally the internal consistency reliability coefficient (Cronbach's alpha) of the scale was calculated with the data of the same group.

Findings

Findings Regarding the Validity of the Scale

The degree to which a developed test can measure accurately and completely depends on its construct validity (Çokluk et al., 2014). Before the exploratory factor analysis to determine the construct validity, the data collected from the study group were checked for missing values and intervened and removed from the data set. In this study, first exploratory factor analysis and then confirmatory factor analysis were conducted to ensure construct validity.

Exploratory Factor Analysis (EFA)

Prior to the analysis process, the prepared scale questions were administered to 165 participants, including both mandatory (employees/residents) and voluntary (visitors from other districts of Ankara) users in and around Hacıbayram Square. First, it was decided to conduct Exploratory Factor Analysis (EFA) to test the "construct validity" of the 37-item "Environmental Attributes Scale". According to Çokluk et al. (2014), after reducing the number of variables and naming the dimensions formed by the variables related to each other as a result of the analysis, exploratory factor analysis is performed to determine whether these dimensions are compatible with the latent variables in the theory. In this context, each variable is expected to be collected in a dimension related to itself. In this process, the relationship between observed variables and latent variables is revealed (Çokluk et al., 2014).

In exploratory factor analysis, "principal component analysis" is applied to determine the factorization structure and "varimax axis rotation" technique is used as a rotation technique (Durmuş et al., 2013). KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) and Bartlett test values were examined. KMO reveals the adequacy of the sample (Tabachnick & Fidell, 2007). In the examination, it was determined that the KMO measurement value was 0.851, Bartlett's test chi-square value was 2933,668, and the degree of freedom was .666, which was significant ($p=0.000$, $p<0.05$) and it was revealed that the sample was suitable for factor analysis.

After testing whether the data were suitable for factor analysis, EFA was conducted using "Principal Components Analysis" and "Varimax rotation method" to examine the factor structure of the scale. In the factor

analysis, common variances (communalities), scree plot, factor loadings of the items, correlation matrix and overlapping items were examined. In addition, eigenvalues and explained variance ratios were also monitored. There are three important methods suggested by researchers in deciding the number of dimensions. One of the methods used is the “Eigen-value statistic”. This method is based on the criterion of “eigenvalue greater than 1” (Kalaycı, 2006). In the analysis process, first of all, all dimensions with eigenvalues above 1 were considered and the number of dimensions was not changed in the first stage. In this context, 37 items were subjected to “Exploratory Factor Analysis” and the dimensions related to the environmental attributes of Hacıbayram Square and its environment were tried to be determined.

When the structure was analyzed, it was seen that nine dimensions with eigenvalues higher than 1 emerged. In addition, “total variance explained” is taken into consideration in deciding the dimensions. It was determined that the dimensions explained 46.82% of the total variance (Table 1).

Table 1. Total Amount of Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	10.89	29.43	29.43	10.89	29.43	29.43	6.71	18.13	18.13
2	2.48	6.69	36.12	2.48	6.69	36.12	4.82	13.04	31.17
3	2.10	5.68	41.80	2.10	5.68	41.80	3.70	10.00	41.16
4	1.86	5.02	46.82	1.86	5.02	46.82	2.09	5.66	46.82

In scale development studies, researchers can decide on the number of dimensions that should emerge as a result of the analysis depending on the theoretical knowledge they have obtained and the purpose of the research. In order to do this, it is necessary that the entire literature has been reviewed (Çokluk et al., 2014). Some environmental characteristics are taken into account in the creation of quality places, and in this context, it was determined that environmental attributes consist of four dimensions

within the scope of the literature examined. It was seen that the "Environmental Attributes Scale" was divided into nine dimensions as a result of EFA, and no reduction was made in the number of dimensions initially. On the other hand, it was considered to obtain a four-dimensional structure based on the literature research. Considering the analyses conducted in the preliminary study, it was envisaged that different dimensions or dimensions could be included in the structure. After the analysis, it was determined that the structure created did not support the theoretical infrastructure as it was, and the items that negatively affected the structure were identified.

Before item elimination, some issues need to be taken into consideration. First of all, the correlation matrix is examined by looking at the correlations between the variables. However, "scree plot is a graph that helps dimension reduction by revealing the dominant dimensions" (Çokluk et al., 2014). Also, the number of items under each dimension should not be less than three. "In the common variance table of the items, the variance of each item in the common dimension and the explanation ratios are also included" (Kalaycı, 2010). The explained common variance of the items is examined by considering the extraction values, and it is stated that this value is expected to be 0.50 and above (Kalaycı, 2010). Item factor loadings are generally expected to be at least 0.30, but there are also some researchers who state that the factor loading can be at least 0.25 (Kline, 1994). When the correlation matrix of the data was analyzed, it was examined whether there was a relationship between the observed variables, and after the examination, it was revealed that some items in the data group were highly correlated with each other. Another method used to decide the number of dimensions is the scree plot. According to this analysis, the point where the dimension numbers turn into a horizontal line after a sharp drop determines the number of dimensions. When both the Eigen-value statistic, the total variance explained and the scree plot were analyzed, it was found that the solution indicated 5 dimensions. When the Eigenvalue is analyzed, a sharp decrease is observed after the first dimension, but this decrease starts to decrease after the fifth dimension. Therefore, it was predicted that the scale consisted of a five-dimensional structure.

By looking at the correlation of the items with the scores obtained from their own dimensions and the factor loadings in each dimension, the items to be included and discarded in the final scale were decided. While making this decision, it was first evaluated whether the item was related to the

dimension to be measured, whether it was written for that dimension or whether it would be used for that dimension. In this context, it was decided that the item-total score correlation coefficient was below $r=.25$, which was accepted as the limit. At the same time, after the items were analyzed by applying varimax rotation, the items that showed overlapping (on more than one dimension) and did not form an appropriate dimension (7 items; 5, 6, 12, 21, 22, 28, 29) were removed from the analysis, and the number of dimensions to be retained was determined as 4. Thus, the validity of the scale was increased. As a result of EFA, a four-dimensional structure consisting of 30 items was obtained (Table 2).

Table 2. Items Removed From The Scale After Exploratory Factor Analysis

Items Removed from the Scale	
Q5	The spaces in this area (religious places, park, cafes, bazaars, bazaars, facilities, etc.) have an interesting view for viewing and photography.
Q6	I like the appearance of the green areas in Hacibayram Square (Hacibayram Veli Park and Rose Gardens).
Q12	I am aware of the Roman inscriptions in the Temple of Augustus and the archaeological remains around it, and I think that they increase the cultural and historical meaning/value of this area.
Q21	I think that Hacibayram Square has an adequate size for the number of users it accommodates.
Q22	I think that Hacibayram Square and its environment have sufficient areas for activities (rest, worship, shopping, eating and drinking, etc.).
Q28	The archaeological remains in the Temple of Augustus and its environment make me visit the area more often.
Q29	Hacibayram Veli Museum located behind Hacibayram Veli Mosque makes me use this square and its environment more.

After the Exploratory Factor Analysis, it was decided to conduct Confirmatory Factor Analysis (CFA) to ensure the validity of the structure obtained and to test the accuracy of the structure put forward.

Confirmatory Factor Analysis (CFA)

“Confirmatory Factor Analysis is an analysis that tests whether a previously defined and delimited structure is confirmed as a model and is used to assess construct validity” (Çokluk et al., 2014). At this stage, the scale obtained from EFA was applied to 170 participants, including mandatory (employees/residents) and voluntary (visitors) users in Hacibayram Square and its . The di-

mensioning of the scale obtained by Confirmatory Factor Analysis was structured separately. In this context, it was decided that the item-total score correlation coefficient was below $r=0.25$, which is accepted as the limit. It was decided to remove 8 items (8, 10, 12, 23, 25, 25, 27, 27, 35, 37) from the data set, which were found to be incompatible and decreased the coefficients of other items (Table 3).

Table 3. Items Removed From The Scale After Confirmatory Factor Analysis

Items Removed from the Scale	
Q8	The high-rise buildings (4-5 storeys) in the environment of Hacıbayram Square disturb me.
Q10	I think that the Temple of Augustus has changed compared to the past years.
Q13	Sign and directional boards in Hacıbayram Square are adequate.
Q23	I can use this area at any time of the day.
Q25	The bazaars in this area (Bookstores Bazaar, Chandeliers Bazaar, souvenirs/religious goods, etc.) enable me to use the area more.
Q27	Aid associations/foundations in this area allow me to use the area more.
Q35	I think this area allows me to meet my acquaintances.
Q37	I can easily meet different people in Hacıbayram Square.

As a result of the analyses obtained, it is seen that the scale is suitable for confirmatory factor analysis with the help of structural equation modeling. Finally, the "Environmental Attributes Scale" was prepared as 22 items and 4 dimensions. The environmental attributes to be evaluated in Hacıbayram Square and its environment and the issues to be addressed were determined in line with Maslow's (1954) hierarchy of needs and PPS's (2000) quality place characteristics. In this context, the first sub-dimension of the "Environmental Attributes Scale" was defined as "comfort and visual image", the second sub-dimension as "access and linkages", the third sub-dimension as "uses and activities", and the fourth sub-dimension as "socialization". Comfort and visual image sub-dimension has six items, and their values vary between 0.24 and 0.81. Access and linkages sub-dimension has 8 items, with values ranging between 0.41 and 0.73. 4 items were defined for the uses and activities sub-dimension, with values ranging between 0.62 and 0.80. Four items were defined for the socialization sub-dimension and their values ranged between 0.44 and 0.76 (Table 4).

Table 4. Dimensions and Factor Loadings of Items

Sub-dimensions	Items	Factor loadings	
Comfort and Visual Image (6 items)	Q1	I think the seating elements (benches, etc.) in this area Are comfortable and useful.	0,81
	Q2	I think that the flooring in this area is comfortable and Useful for walking.	0,77
	Q3	I think Hacıbayram Square and its environment are clean and well-maintained.	0,76
	Q4	I feel safe in Hacıbayram Square.	0,74
	Q7	I think that the architectural style of the old Ankara houses in Hacıbayram Square has changed.	0,24
	Q9	I think that Hacıbayram Veli Mosque and Tomb have Changed compared to the past years.	0,25
Access and Linkages (8 items)	Q14	Access to the area is easily provided by vehicular roads.	0,68
	Q15	Green areas/trees support my access to the area.	0,54
	Q16	I can easily find my way around Hacıbayram Square and its environment.	0,73
	Q17	Escalators and elevators around Hacıbayram Veli Mosque support my access to the area.	0,69
	Q18	The multi-storey parking lot under Hacıbayram Square is sufficient for use.	0,41
	Q19	I can see what is happening in Hacıbayram Square and its environment from a distance.	0,48
	Q20	Entry points to Hacıbayram Square are clear and sufficient.	0,64
	Q30	I think that Hacıbayram Square and surrounding places can be easily used by everyone.	0,70
Uses and Activities (4 items)	Q11	I think that Hacıbayram Veli Mosque and Tomb is a sacred area for worshipping (praying, praying, etc.) and is center.	0,70
	Q26	The mosques and mausoleums in this area make me use the area more.	0,62
	Q31	I recommend my friends to visit this place and I would like to visit it in the future.	0,82
	Q36	I would also like to bring another friend here.	0,80
Socialization (4 items)	Q24	The seating areas in this area (cafes, restaurants etc.) allow me to use the area more.	0,44
	Q32	I think that the traditions, ceremonies, festivals and festivities specific to Hacıbayram Square and its environment continue to be maintained from past to present.	0,59
	Q33	I think that the soup kitchens around Hacıbayram Square emphasize the traditional meaning/value of this place.	0,76
	Q34	I think that people in Hacıbayram Square organize events/activities in groups or with more than one person.	0,73

In addition, the first sub-dimension, comfort and visual image, includes questions about the comfort of the seating elements Hacıbayram Square and its environment, the safety of the place, the well-maintained place, and the change in the original fabric. The second sub-dimension,

access and linkages covers issues such as accessibility, adequacy of parking, legibility of the place, and convenience. The third sub-dimension, uses and activities, includes questions about the specialness of the place, the usefulness of the place, the popularity of the place, and sustainability. The fourth sub-dimension, socialization dimension, includes questions about the inviting nature of the places, localness, and interaction with people.

LISREL program was used in the "Confirmatory Factor Analysis". "The LISREL model is specifically designed to create models that include latent variables, measurement errors in both dependent and independent variables, mutual causality, simultaneity and interdependence" (Tabachnick & Fidell, 2007). Thus, by testing factor loadings, correlations and comparative models, the degree of fit of the model can be revealed. During CFA, scale models were transformed into path diagrams with the help of LISREL and the necessary criteria for model fit were examined. Chi-square and degrees of freedom (X^2 and sd), RMSEA (*the Root Mean Square Error of Approximation*), GFI (*Goodness of Fit Index*), CFI (*Comparative Fit Index*), NFI (*Normed Fit Index*) values were taken as criteria (Tabachnick & Fidell, 2007). In the final version of the 22-item scale that emerged as a result of the CFA analysis, modifications were suggested between items 7 and 9 as a result of the LISREL analysis, and the error variances of these items were equalized since it was seen that these items were very similar in content and were included in the same dimension. The final CFA diagram with this modification is given in Figure 2.

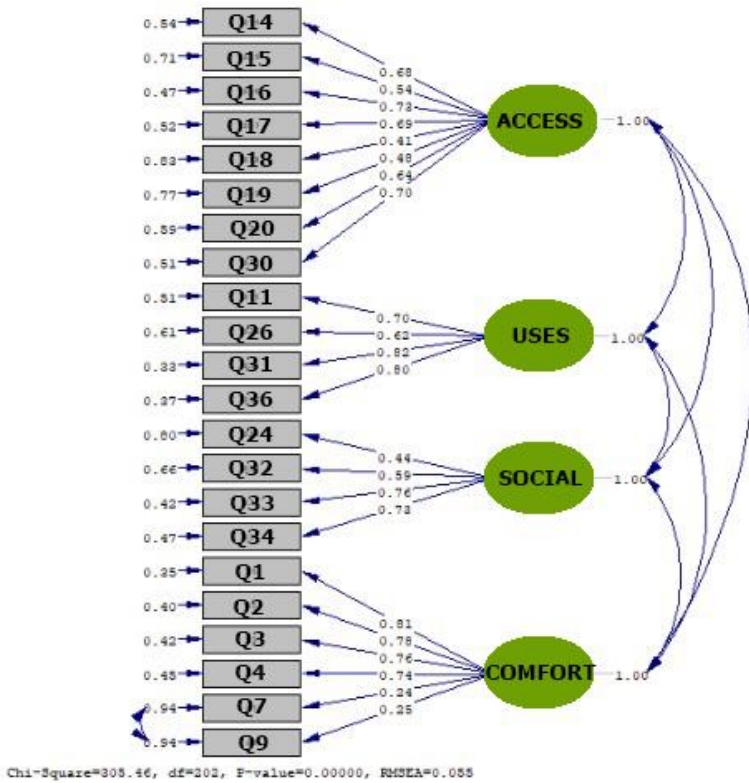

Figure 2. Diagram of The CFA Model and Factor Loadings of The Items

The expected value for the chi-square degrees of freedom ratio is expected to be below 2 or at most 3, the expected value for RMSEA is expected to be less than 0.08, and the other values are expected to be above 0.90 (Tabachnick & Fidell, 2007). It is seen that the chi-square degrees of freedom ratio is at the expected level, RMSEA value is at the expected level, CFI value is at the expected level, NFI value is at the expected level and GFI value is slightly below the expected limit (Table 5). When EFA and CFA results were considered together, it was seen that the construct validity of the scale was provided as 22 items and 4 dimensions.

Table 5. CFA Conformity Indexes

MODELS	Chi-square/ sd ratio	RMSEA	CFI	NFI	GFI
MEASUREMENT MODEL	1,51	0.055	0,98	0,93	0,86

Findings Related to the Reliability of the Scale

"Internal consistency is related to the homogeneity of the items in the scale" (DeVellis, 2014). In order to determine the reliability of the scale that emerged after CFA and item analysis, "Cronbach's Alpha" method, which is one of the internal consistency analyzes, was applied. "Cronbach's Alpha coefficient takes a value between 0 and 1 and it is stated that the reliability of the scale increases as the value approaches 1" (Durmuş et al., 2013).

The overall reliability coefficient of the 22-item scale was 0.896. The Cronbach's Alpha coefficient of the 1st sub-dimension was 0.768, the Cronbach's Alpha coefficient of the 2nd sub-dimension was 0.815, the Cronbach's Alpha coefficient of the 3rd sub-dimension was 0.840, and the Cronbach's Alpha coefficient of the 4th sub-dimension was 0.712 (Table 6). When evaluated in terms of the scale and dimensions, it can be said that the scale has a high reliability.

Table 6. Cronbach Alpha Values of The Scale

Dimensions of the Scale	Cronbach α	Number of Item
1. Sub-dimension: Comfort and Visual Image	0.768	6
2. Sub-dimension: Access and Linkages	0.815	8
3. Sub-dimension: Uses and Activities	0.840	4
4. Sub-dimension: Socialization	0.712	4
Overall of The Scale	0.896	22

Conclusion

Places are defined as common areas where people meet their daily needs and perform their cultural activities, connecting individuals to each other (Kostoff, 1999). The most important contribution of these places, which include streets, squares, parks and all the spaces surrounding buildings, to the city is that they bring many people together and create socialization opportunities and interaction areas (Gehl, 2001; Madanipour, 1996). However, in recent years, these places have come to the fore with problems such as neglect, poor quality, abandonment, insecurity and privatization. According to Sennett (2002), the root of these problems lies in the dissolution of public life due to the rapid changes in all areas of life since the 19th century under the influence of industrial capitalism and secularization.

Crisis of faith, turning inward, hiding one's feelings, the importance of privacy, a local logic of defense against the outside world and the rise of communities have caused people to withdraw from public places. This situation negatively affects people's sense of place. In order to keep the urban culture alive and to realize daily activities, places of great importance in public life should be designed in sufficient quantity and quality within the city. Especially with rapid urbanization, it is seen that public places in historical urban fabric have entered into aging and obsolescence processes over time due to the lack of necessary interventions, and the lack of spatial quality causes physical and social problems. In this context, evaluating the environmental qualities of places is of great importance in terms of both making users feel the sense of place more intensely and increasing the quality levels of places.

In this study, a 22-item scale consisting of 4 sub-dimensions: comfort and visual image; access and linkages; uses and activities; and socialization was developed to determine the environmental perceptions of residents, employees (mandatory users) and visitors (voluntary users) from different districts of Ankara-Hacıbayram Square and its environment. As a result of this study, the scale was found to have adequate psychometric properties.

The "Environmental Attributes Scale" is a measurement tool consisting of four sub-dimensions developed to determine the experiences of mandatory and voluntary users towards the place after urban renewal. With this scale, the question "How do the dimensions of comfort and visual image, access and linkages, uses and activities, and socialization that Hacıbayram Square and its environment offer to users after the renovation process differ in urban space?" is sought to be answered.

In determining the content validity of the scale, Maslow's (1954) hierarchy of needs and PPS's (2000) quality place characteristics were taken into consideration and expert opinions were utilized. The suitability of the data for factor analysis was tested with KMO and Bartlett tests, and the construct validity of the scale was primarily ensured by EFA. As a result of EFA using the Promax rotation technique, it was revealed that the scale consisted of four sub-factors and these factors coincided with the results of the scree-plot graph. The structure and results obtained with EFA were confirmed with CFA. As a result of the LISREL analysis, modifications were suggested between items 7 and 9, and the error variances of these items were equalized since it was seen that these items were very similar

in content and were included in the same dimension. The appropriateness and adequacy of the CFA results were supported by acceptable and excellent fit values. The convergent validity of the scale was calculated by the correlation between the factors. In the comfort and visual image sub-dimension, 6 items were defined and their values ranged between 0.24 and 0.81. Access and linkages sub-dimension was defined with 8 items with values ranging from 0.41 to 0.73. Four items were defined for the uses and activities sub-dimension, with values ranging between 0.62 and 0.80. Four items were defined for the socialization sub-dimension and their values ranged between 0.44 and 0.76.

The high Alpha coefficients for the sub-dimensions of the scale (Comfort and visual image = .76, Access and linkages = .81, Uses and activities = .84 and Socialization = .71) indicate that the items in the sub-dimensions are consistent with each other. EFA and CFA results also confirmed the validity of the scale. As a result, based on the validity and reliability studies, it can be said that this scale is applicable in studies with users. Based on this idea, the contributions of the research to the literature can be listed as follows;

- While the scale is intended to be used in historical city centers included in the renovation process, it is also important as it aims to guide the analysis phase of urban design processes.
- The developed scale helps to determine the quality of Hacıbayram Square and its surroundings after urban renewal.
- The Environmental Characteristics Scale reveals that people's physical development is a need as well as their mental and spiritual development.
- The developed scale is important in terms of experiencing cities both visually and physically in daily life, maintaining the unique values of cities and protecting their identities.
- In addition, the study reveals the transformation of the sense of place in historical city centers over time depending on changing political, economic, cultural and social conditions.

In this context, it is envisaged that the vision and management plans included within the scope of future urban renewal projects will raise awareness on the protection and maintenance of the quality of place in physical and social terms. The preservation of historic cities and environments require good planning processes, constructions centered on the determination to protect historical and cultural values, and integrated goals

that are in line with national and international frameworks and that can create livable places with quality of place management. There is a need for planning decisions, design approach and practices that will increase the livability of the city, reduce inequality in the social structure, accommodate and develop all environmental and natural values, assimilate local values and protect and transfer all these to the future. In this respect, it is thought that the developed "Environmental Attributes Scale" will contribute to increasing the level of urban livability of the places included in the renovation process.

Other historical city centers that reveal different physical and social characteristics offered by the place and that are included in the renovation process should also be examined, and it should be checked to what extent the findings here overlap with this study. In this way, the validity of the quality of the physical and social features identified from historic city centers and their effects on the sense of place will be ensured.

References

- Altınçekiç, H., Ergin, B., & Tanfer, M. (2014). Tarihsel Süreç İçinde Kent Kimliğinin Mekânsal Kalite Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma (Taksim Meydanı). *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 15(2), 132-148. doi: <http://dx.doi.org/10.17474/acuofd.26010>
- Altman, I., & Low, S. (1992). *Human behavior and environments: Advances in theory and research*. New York: Plenum Press.
- Asiliskender, B. (2004). Kimlik, Mekân ve Yer Deneyimi. *Kültür ve İletişim*, 7(2), 73-94.
- Beidler, K. (2007). *Sense of Place and New Urbanism: Towards a Holistic Understanding of Place and Form*, [Doctoral dissertation, Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University]. Virginia Tech Digital Thesis (Open access). Blacksburg, Virginia. <http://hdl.handle.net/10919/27571>
- Canter, D. (1977). *The Psychology of Place*. London: Architectural Press.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., & Stone, A. (1992). *Public Space (Environment and Behavior Series)*. USA: Cambridge University Press.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS VE Lisrel uygulamaları* (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- DeVellis, R. (2014). *Ölçek geliştirme kuram ve uygulamalar*. (T. Totan Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E., & Çinko, M. (2013). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi* (5. baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Ertürk, F. (2019). *Sokak Pratiği Aracılığıyla Yer ve Yerin Ruhunun Anlamaya Yönelik Bir Sen-tez Önerisi: Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik Çerçeve Yaklaşım* [Yayımlanmış

- Doktora Tezi]. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı]. Kocaeli.
- Fraenkel, J., & Wallen, N. (2008). *How to Design and Evaluate Research in Education* (7th ed. ed.). New York: McGraw-Hill.
- Gehl, J. (2001). *Life between buildings* (5th ed.), Copenhagen: Danish Architectural Press.
- Heritage Led Regeneration. (2005). *Delivering Good Practice Göteborg Declaration*. Retrieved from <https://cetaf.org/elementor-9222/> (10.02.2023).
- Jorgensen, B., & Stedman, R. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners' attitude toward their properties. *21*, 233-248. <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0226>
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Koca, S. (2005). *Çağdaş Mimarlıkta Yersizlik* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı. İstanbul.
- Kostoff, S. (1999). *The city assembled*, London: Thames and Hudson.
- Kyle, G., Graefe, A., & Manning, R. (2005). Testing the Dimensionality of Place Attachment in Recreational Settings. *Environment and Behavior*, *37*(2), 153-177. <https://doi.org/10.1177/0013916504269654>
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, *28*(4), 563-575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- Madanipour, A. (1996). *Design of urban space*. New York: Wiley.
- Marcus, C., & Francis, C. (1990). *People Places: Design Guidelines For Urban Open Space*. USA: Van Nostrand Reinhold.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality* (3rd ed.). New York: Longman.
- Özdamar, K. (2003). *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Kaan Kitabevi Yayınları.
- Pallasmaa, J. (2018). *Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Prohansky, H., Fabian, A., & Kamikoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, *3*, 57-83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Project for Public Spaces. (2000). *How to Turn A Place Around: A Handbook of Creating Successful Public Spaces*. New York: Project for Public Space.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion Limited.
- Sennett, R. (2002). *Kamusal insanın çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, *30*, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Boston: Pearson Education Inc.

- Tekeli, İ. (2003, Nisan 11-13). *Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek* [Tam metin]. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu (pp. 2-7). İstanbul: YTÜ Basım Yayın Merkezi Matbaası.
- Tezbaşaran, A. (1997). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tuan, Y. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. London: University of Minnesota Press.
- Turner, P. (2006). Place sense of place and presences. *Presence: Teleoperators & Virtual Environments*, 15(2), 204-217. <https://doi.org/10.1162/pres.2006.15.2.204>
- TÜİK. (2021). *İstatistik Veri Portalı*. 3 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır.
- Whyte, W. (2000). *The Social Life of Small Urban Spaces*. New York, USA: Project for Public Spaces.
- Williams, D., Patterson, M., Roggenbuck, J., & Watson, A. (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Sciences*, 14, 29-46.

Başak Yurtseven

2014'te İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden dereceyle mezun oldu. Yüksek lisans derecesini TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde tamamladı. 2018 yılında Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde doktora programına başladı. Doktora programının ilk yılında, YÖK 100/2000 Doktora Projesi'ne katılarak, öncelikli alanlardan biri olan "Kentsel Dönüşüm Çalışmaları" ile ilgili olarak tez çalışmalarına devam etti. 2024 yılında tamamladığı doktora tezini "Çevresel Özellikler ve Yer Duygusu Arasındaki İlişkinin Kentsel Yenileme Alanları Üzerinde Değerlendirilmesi" üzerine hazırladı ve Doktor unvanını aldı. Başlıca araştırma alanları arasında kentsel yenileme, mekân kalitesi, kentsel tasarım, kentsel peyzaj, yer ve mekân ilişkisi, kent sosyolojisi, insan-çevre ilişkisi, kültürel peyzaj konuları yer almaktadır.

She graduated from İhsan Doğramacı Bilkent University, Department of Urban Design and Landscape Architecture in 2014. She completed her master's degree at TOBB University of Economics and Technology, Department of Architecture. In 2018, she started her PhD program at Ankara University, Department of Landscape Architecture. In the first year of her PhD program, she participated in the YÖK 100/2000 Doctoral Project and continued her thesis studies on "Urban Transformation Studies", one of the priority areas. In 2024, she completed her doctoral thesis on "Evaluation of the Relationship between Environmental Attributes and Sense of Place on Urban Renewal Areas" and received the title of Doctor. Her main research interests include urban renewal, quality of place, urban design, urban landscape, relationship between place and space, urban sociology, human-environment relationship, cultural landscape.

E-posta: basakyurtseven1@gmail.com

Dicle Oğuz

Lisans ve lisansüstü çalışmalarını Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümünde tamamlamıştır. 1990 yılında aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamış ve 1998 yılında tamamladığı doktora tezini "Ankara Kent Parklarının Kullanım Olgusu" üzerine hazırlamıştır. 1997 yılında Hollanda hükümeti bursu ile Rotterdam, Institute for Housing and Urban Development Studies'de, 2000 yılında ise Tübitak doktora sonrası araştırma bursu ile ABD, Illinois Üniversitesinde çalışmalarda bulunmuştur. Temel ilgi alanları, kentsel yeşil alanların planlama ve tasarımı ile insan çevre ilişkileridir. "Ankara Kentinde Ender Bulunan Ağaçlar", "Çocukların Kamusal Oyun Alanı Kullanımı", "Korunan Alanlarda Peyzaj Karakter Analizi", "Peyzaj Desen Süreç Etkileşiminin Modellenmesi ve Ankara Kenti için Sürdürülebilir Arazi Kullanım Stratejilerinin Geliştirilmesi" ve "Kentsel Geometri ile Değişen Termal Konforun İyileştirilmesinde Peyzaj Bileşenlerinin Rolünün İrdelenmesi" başlıklı Ankara Üniversitesi Araştırma Fonu ve Tübitak (1001) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı tarafından desteklenen projeler yürütmüştür. Halen lisans ve lisansüstü düzeyde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümünde dersler vermektedir.

She completed her undergraduate and graduate studies at Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture. In 1990, she started to work as a research assistant in the same department and completed her doctoral thesis on "The Use Phenomenon of Ankara City Parks" in 1998. In 1997, she worked at the Institute for Housing and Urban Development Studies, Rotterdam with a Dutch government scholarship and in 2000, she worked at the University of Illinois, USA with a Tübitak postdoctoral research fellowship. Her main areas of interest are the planning and design of urban green spaces and human-environment relations. She has conducted projects titled "Rare Trees in Ankara City", "Children's Use of Public Playgrounds", "Landscape Character Analysis in Protected Areas", "Modeling of Landscape Pattern Process Interaction and Development of Sustainable Land Use Strategies for Ankara City" and "Investigation of the Role of Landscape Components in Improving Thermal Comfort Changing with Urban Geometry" supported by Ankara University Research Fund and Tübitak (1001) Scientific and Technological Research Projects Support Program. She is currently teaching undergraduate and graduate courses at Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture.

E-posta: oguz@ankara.edu.tr

Bildirim

Bu araştırma, ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında, 2024 yılında tamamlanmış olan "Çevresel Özellikler ve Yer Duygusu Arasındaki İlişkinin Kentsel Yenileme Alanları Üzerinde Değerlendirilmesi: Ankara-Hacıbayram Meydanı ve Çevresi Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1511598

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2493-2530

Exploring Theoretical and Practical Shifts in Post-Venice Charter Conservation Perspective Through Reuse of Istanbul's Industrial Heritage

Gülce Güleycan Okyay Bayazit¹

ORCID: 0000-0002-1787-7373

Adile Binnur Kırac²

ORCID: 0000-0001-5531-8647

Abstract

The perpetually changing discipline of conservation creates its own field of action within the bounds of certain theoretical anchor points. One of the most prevailing expressions of this quest for a universal common ground that reflects the spirit of its time, is undoubtedly the Venice Charter, which is celebrating its 60th anniversary this year. The passing of time has revealed its stabilizing and enduring influence, while also prompting numerous discussions about its adequacy, timeliness, and validity, as well as the expanding potentials that the change being encountered may present. This study, therefore, aims to analyze the theoretical and practical shifts in post-Venice Charter conservation perspective through reuse of Istanbul's industrial heritage. Focusing on a rather theoretically post-Venetian concept, and conjunctly, the prominent industrial complexes of the city, the study is carried out in two stages. The first stage exhibits the evolving perspective by meticulously examining the constituent dimensions of conservation theory in doctrinal documents. Subsequently, the on-the-field demeanour of the post-Venice Charter perspective is discussed through recent practices. By this means, the contemporary whereabouts of both theory and practice is explored comparatively to capture a greater context while also framing relatively more current concepts and approaches to conservation.

Keywords: *The Venice Charter, theory & practice, reuse, industrial heritage, Istanbul*

¹Asst. Prof., Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: gulce.okyay@msgsu.edu.tr

²Asst. Prof., Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: binnur.kirac@msgsu.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1511598

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2493-2530

Venedik Tüzüğü Sonrası Koruma Perspektifinde Kuramsal ve Pratik Değişimlerin İstanbul'un Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı Üzerinden İncelenmesi

Gülce Güleycan Okyay Bayazit³
ORCID: 0000-0002-1787-7373

Adile Binnur Kırac⁴
ORCID: 0000-0001-5531-8647

Öz

Sürekli değişen ve dönüşen koruma disiplini, her daim, belirli teorik dayanak noktaları içerisinde kendi hareket alanını oluşturagelmıştır. Bu evrensel ortak zemin arayışının en bilinen yansımalarından biri, hiç şüphesiz, 60. Yılı kutlamakta olan Venedik Tüzüğü'dür. Aradan geçen zaman, bir yandan onun dengeleyici ve kalıcı etkisini ortaya çıkarırken diğer yandan da yeterliliği, zamana uygunluğu, geçerliliği gibi sorgulamaların yanı sıra yaşanan değişimin açığa çıkardığı yeni potansiyellere karşılık verebilmesine ilişkin birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Söz konusu oluşturucu arka plan dahilinde, bu makale, İstanbul'un endüstriyel mirasının yeniden kullanımı yoluyla Venedik Tüzüğü sonrası koruma perspektifindeki kuramsal ve pratik değişimleri irdelemeyi amaçlamaktadır. Kuramsal açıdan tüziük ertesi sayılabilecek bir kavrama ve buna bağlı olarak şehrin önemli endüstriyel komplekslerine odaklanan çalışma, iki aşamalı biçimde ortaya konulmaktadır. Bunlardan ilki, koruma teorisinin ve oluşturucu bileşenlerinin ilkesel belgelerde titizlikle incelenerek değişen perspektifin açığa çıkarılmasıdır. Ardından, Venedik Tüzüğü sonrası kuramsal izleğin pratikteki yansımaları, yakın dönem yeniden kullanım uygulamaları üzerinden tartışılmaktadır. Bu sayede hem teori hem de pratiğin güncel durumu karşılaştırmalı olarak irdelenirken aynı zamanda korumaya ilişkin görece daha yeni kavram ve yaklaşımların da çerçevelenmesi ve ilgili tartışmaların derinleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Venedik Tüzüğü, teori ve pratik, yeniden kullanım, endüstri mirası, İstanbul

³ Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: gulce.okyay@msgsu.edu.tr

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: binnur.kirac@msgsu.edu.tr

Introduction

Contemporary conservation theory reveals a dynamic framework continually evolving to meet the demands of the unprecedented change and development while retaining its essence, rooted in doctrinal documents. Despite ongoing storms from the beginning, one can say that the intervening decades have not diminished the power of the Venice Charter but have helped prove that it is one of the most influential documents of the 20th century. Translated into many languages and inspiring various recommendations, it continues to stand as one of the anchor points of the discipline, recognized as the fundamental doctrinal document by International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), which was also established in response to the 1964 Venice Congress (Jokilehto, 1998, p.229-230).

To fully comprehend its prominent character, one must first understand its formative context. Szmygin and Skoczylas (2021) assert that there were three significant factors that shaped the Venice Charter, namely the idea of international cooperation and mutual assistance, distinct conservation context, marked by the conclusion of post-war initiatives focused on reconstruction, and the understanding of the concept of a monument. While there were preliminaries, the charter, aimed at addressing emerging challenges of the time and cultivating attitudes, was fundamentally new for its period (Fejérdy, 2014, p.29).

Arguments on its adequacy, timeliness and validity often targeted the document in the following years, as it does today. The criticisms were generally focused on eurocentrism, semantic differences between the translations and the original text, and deficiencies regarding the developing theoretical framework (Akin, 2005, p.22). Erder (1977), for instance, highlighted that the document was considered inadequate in terms of compass and concepts, and did not meet the demands of contemporary society. Statedly, it cannot provide a sufficient response consisting of facts and principles that could lead to a worldwide consensus⁵ (Lemaire, 1995/2005, p.26).

These inquiries often went hand in hand with a request for change. One of the pioneers of this quest was Lemaire, who also happens to be one of the prominent figures behind the charter. His efforts to update some of

⁵ The original text is dated 1995 and was written in connection with the evaluations of the 30th anniversary of The Venice Charter.

the articles, mostly due to their deficiencies in dealing with architectural ensembles were rejected in 1978 and followed by the reaffirmation of the validity of the charter in the 1981 General Assembly (Houbart, 2014, p.232-237). This reaffirmation, though, has never stemmed the tide of demands for change. At one of the last instances of ongoing debate, a group of professionals symbolically met in Venice in 2006 to address issues of the charter, by a namesake declaration (The International Network for Traditional Building, Architecture & Urbanism [INTBAU], 2007), where the former document's inability to maintain coherent and sustainable urban environments and respond to the role of traditional building crafts has been emphasized.

There have also been counter arguments which maintained the charter's pivotal position within the arena. Petzet (2004), for instance, asserted that the deficiencies can be remedied with the help of periodic and systematic supplements and interpretations⁶. In a similar manner, and in partial response to criticisms of being Eurocentric, Jokilehto (2021) mentioned that the charter was a condensed representation of the early conceptual developments from the 18th Century onwards, emphasizing the responsibility of each country to apply the framework in accordance with its own culture and traditions. These propositions have often centered on the symbolic and testimonial character of the charter, uniquely shaped by the *Zeitgeist* of its time.

In this context, this research, commemorating the charter's 60th Anniversary while also addressing the preceding discussions, focuses on the reuse of Istanbul's industrial heritage. In doing so, it aims to explore industrial heritage as a rather theoretically post-Venetian concept, through reuse, which was referred to in the document in relation to the idea of social use. In this light, the aims of the research are manifold. The first is to explore and understand the evolving perspective of conservation theory by evaluating its fundamental and constituent aspects. Secondly, to scrutinize the selected cases to assess how contemporary approaches coinciding with timely turns are reflected in practice. The ideational and practical shifts in the post-Venice Charter conservation perspective are then discussed comparatively, offering a holistic standpoint. Ultimately,

⁶ Petzet (2004) exemplifies successors such as the Florence Charter on the Preservation of Historic Gardens and The Charter on the Built Vernacular Heritage. Although industrial monuments are also verbalised within the text at a few instances, it is somewhat interesting that the issue is not elaborated regarding addendums in the categories of monuments section.

this paper aims to contribute to the ongoing debate on the charter, as well as to the ever-evolving discipline of conservation, through the examination of selected cases.

Scope and Methods

The study's dual structure and related aims, nourished by the dichotomy of theory and practice, were effective in shaping the scope and methods (Figure 1). Firstly, to understand the transformation of the conservation approach since the Venice Charter, the fundamentals of conservation were pursued in prominent guiding documents. Aspects such as restoration and intervention methods, as well as the technology and science of conservation were specifically excluded from the scope, with emphasis placed on understanding the general theoretical perspective.

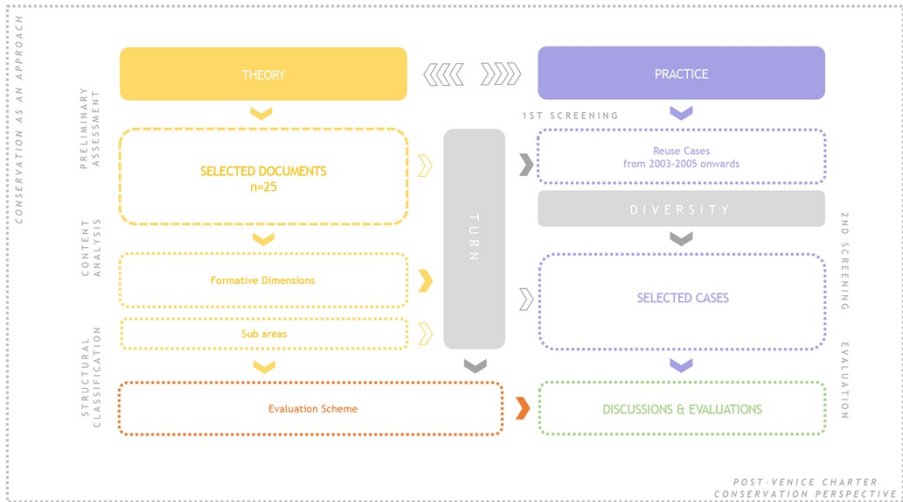

Figure 1. Methodological Flow Diagram of the Study (Authors)

Among a vast number of documents primarily examined, 25 guiding documents were deemed particularly important in terms of the research subject. Manual content analysis was conducted on these documents, and four formative dimensions were evaluated as fundamental areas: a) the object, b) reasoning, c) timeframe, and d) actors of conservation (Table 1).

Table 1. The Conservation Approach in Guiding Documents (1/2) (Authors)

Document	Year	Object	Reasoning	Timeframe														
				Past	Present	Future	Actors	Regional Bodies	State Parties & Authorities	Local Authorities/ Administrations	Institutions & NGOs	Experts & Specialists/ Academia	Professionals & Practitioners/ Commonality / People, Groups & Communities / Humankind	Users / Inhabitants	Owners	Private Sector & Industry	Visitors & Actors of Tourism	
The Admin Charter	1931	Historic monuments	the historic and artistic work of the past restoration of all ages of civilization	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
The Venice Charter	1964	Historic Monument (including architectural works, urban and rural settings)	Of outstanding universal value represent the genius and the history of the people cultural value consciousness of common history and future	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage	1972	Cultural heritage world heritage (monuments, group of buildings and sites)	to retain the cultural significance emailed people's lives, provides a sense of connection (1999) historical records, expressions of identity and experience (1999) reflect the diversity of communities (1999) inter-generational equity (2011)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
The Declaration of Amsterdam	1975	Architectural heritage, cultural heritage	consensus of economic growth improvement of the urban environment have the source and potential to promote and respond to new uses and new challenges and future development European identity	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
The Nuremberg Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance (The Barré Charter)	1979, 1988, 1999, 2013	Places	enhance the understanding of human activities and settlement under the influence of environment and of social, economic and cultural forces of outstanding universal value	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Recommendation No. R (97) 24 of the Committee of Ministers to Member States on European Industrial Towns	1987	Industrial towns	technical, cultural and social value	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Recommendation No. R (90) 29 of the Committee of Ministers to Member States on Protection and Conservation of the Industrial, Technical and Civil Engineering Heritage in Europe	1990	Industrial, Technical and Civil Engineering Heritage	technical, cultural and social value	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Report of the Expert Group on Cultural Landscapes as World Heritage	1992	Cultural landscape	technical, cultural and social value	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Nara Document of Authenticity	1994	Cultural heritage, cultural diversity	technical, cultural and social value	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage	2003	Intangible cultural heritage	intangible source of spiritual and intellectual richness vital for the past development provides a sense of identity and belonging evidence of the profound changes of the industrial revolution is of universal human value technological and scientific, value, and may have aesthetic value	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
The Nuremberg Charter for the Industrial Heritage	2003	Industrial heritage	defining characteristic of humanity striving for sustainable development progress of society at large independence for peace and security multiperspectivity and plurality of the identities & cultural expressions social cohesion	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Convention on the Protection and Expression of the Diversity of Cultural Heritage for Society (Paris Convention)	2005	Cultural diversity	Human development and quality of life construction of a peaceful and democratic society promotion of cultural diversity enhance and expression of creativity, evolving values, beliefs, traditions, and practices	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Paris Convention)	2005	Cultural heritage	Human development and quality of life construction of a peaceful and democratic society promotion of cultural diversity enhance and expression of creativity, evolving values, beliefs, traditions, and practices	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Vienna Memorandum on "World Heritage Sites" (2005)	2005	Historic urban landscape	has shaped modern society and has great value for our understanding of how we live ecological and universal significance through processes of urbanization, environmental and geographic conditions and cultural values	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
NYU Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas	2005	Setting of heritage structures, sites and areas	part of or contributes to its significance and distinctive character scientific, or other cultural values	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place	2008	Spirit of place in tangible and intangible elements	meaning sustainable and social development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Table 1. The Conservation Approach in Guiding Documents (2/2) (Authors)

Document	Year	Object	Reasoning	Timeframe															
				Past	Present	Future	Actors	International Organizations & community	Regional Bodies	State Parties & Authorities	Local Authorities/ Administrations	Institutions & NGOs	Experts & Specialists/ Academia	Professionals & Practitioners Commonality / People, Groups & Communities / Humankind	Users / Inhabitants	Owners	Private Sector & Industry	Visitors& Actors of Tourism	
The ICOMOS Charter On Cultural Routes	2008	Any route of communication	as a common heritage a resource for sustainable social and economic development as an essential resource, an part of the urban ecosystem	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Villages and Urban Avenues	2011	Core, historic towns and urban areas consisting of tangible elements and intangible traditions and their settings	express the evolution of a society and of its cultural identity from part of daily human life to build tomorrow's societies, curbing the negative effects of globalization fragile, crucial and non-renewable resource forms a critical aspect of the development process with its value for identity, and as a repository of historical, cultural and social plays a part in social cohesion, well-being, creativity and economic appeal and promoting understanding strengthen the social fabric and advances social well-being enhance the appeal and creativity of regions a way to combat poverty in developing countries contribute to achieving the goals of sustainable development representative of processes, technologies, conditions condition containing achievements of global influence source of learning, illustrates aspects of history and interactions, innovative aspects related to development & innovation part of the local history associated with the local people, social changes, and natural resources, reflects the intention of humans and the land aesthetic and scientific value ensure sustainable development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Asian ICOMOS - TICCIH (Dushu) Safeguarding of Industrial Heritage Sites, Structures, Avenues and Landscapes	2011	Industrial Heritage Sites, Structures, Avenues and Landscapes (including all tangible & intangible)	representative of processes, technologies, conditions condition containing achievements of global influence source of learning, illustrates aspects of history and interactions, innovative aspects related to development & innovation part of the local history associated with the local people, social changes, and natural resources, reflects the intention of humans and the land aesthetic and scientific value ensure sustainable development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Tajik Declaration for Asian Industrial Heritage	2012	Asian Industrial Heritage	a key testimony to humankind's endeavors and aspirations a social, cultural and economic asset, defined by an historic layering of values a condition site qua site of development preserve the quality of the human environment, enhance the productive & sustainable use of urban spaces, promoting diversity symbol and proof of the existence of human beings, societies, and communities cultural, scientific, artistic, symbolic, social, economic, religious, spiritual and political values social responsibility as part of cultural and environmental development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Recommendation on the Historic Urban Landscape	2012	Historic urban landscape	a key testimony to humankind's endeavors and aspirations a social, cultural and economic asset, defined by an historic layering of values a condition site qua site of development preserve the quality of the human environment, enhance the productive & sustainable use of urban spaces, promoting diversity symbol and proof of the existence of human beings, societies, and communities cultural, scientific, artistic, symbolic, social, economic, religious, spiritual and political values social responsibility as part of cultural and environmental development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ICOMOS Turkey Declaration on Industrial Heritage (Cultural Values Matrix)	2013	Cultural, architectural, industrial, modern, underground cultural heritage, urban landscape, historic urban areas, sites, urban landscape	representative of processes, technologies, conditions condition containing achievements of global influence source of learning, illustrates aspects of history and interactions, innovative aspects related to development & innovation part of the local history associated with the local people, social changes, and natural resources, reflects the intention of humans and the land aesthetic and scientific value ensure sustainable development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values	2014	Heritage and landscape as human values	representative of processes, technologies, conditions condition containing achievements of global influence source of learning, illustrates aspects of history and interactions, innovative aspects related to development & innovation part of the local history associated with the local people, social changes, and natural resources, reflects the intention of humans and the land aesthetic and scientific value ensure sustainable development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Seville Charter of Industrial Heritage	2018	Industrial Heritage	representative of processes, technologies, conditions condition containing achievements of global influence source of learning, illustrates aspects of history and interactions, innovative aspects related to development & innovation part of the local history associated with the local people, social changes, and natural resources, reflects the intention of humans and the land aesthetic and scientific value ensure sustainable development	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

As will be elaborated in the following section, three fundamental shifts were identified in terms of theoretical formation. The first screening criterion for the selected cases were then determined accordingly, and the recent applications, which mark the latest turn in the heritage discourse, were examined to better comprehend the contemporary standpoint and its practical reflections. Since the study initially aimed to focus on Istanbul, a metropolitan urban heritage with a deep-rooted history, most heavily affected by global threats, the reused industrial heritage of the city were examined.

The idea of examining cases with divergent backgrounds, dynamics, and production activities was prioritized as the secondary screening criterion. The focus was particularly on industrial complexes, while mega projects, ongoing or partly completed applications, reconstructions, and projects considered part of larger transformations/regenerations were excluded.

Within this scope, Bomonti Brewery, Beykoz Leather and Shoe Factory, Hasanpaşa Gasworks, and Ataköy Gunpowder Factory, which were established in various parts of the city, and to meet divergent era-specific needs were identified as case studies⁷ (Table 2). Despite having different settings and defining characteristics, these representative cases share the common feature of being conserved as sites, complexes, or even urban industrial landscapes, offering versatile use potential within the urban fabric of the city, and associated communities. In this respect, brief background of the cases, and aspects such as significance, conservation, and reuse, and current state and identity were outlined.

The structure used for the discussion and evaluations, as in the examination of the theoretical framework, consists of the four formative dimensions. These core areas were further detailed with sub-areas derived from documents from the third theoretical turn. In this context, a total of 7 object/conserved heritage sub-areas, 6 reasoning/distinctive factor sub-areas, a timeframe covering the past, present, and future, and 12 different groups of actors were utilized for evaluation. These aspects were evaluated based on their presence, absence, or partial presence to varying degrees, and discussions were developed.

⁷ Silahtarağa Powerplant and Cibali Tobacco Factory are excluded since they took place at the beginning of the last theoretical turn identified by the study, dated approximately 2003-2005 to onwards, and therefore the practical reflections cannot be directly evaluated.

Table 2. Reuse Projects of Industrial Heritage in Istanbul in the Last Turn (Authors)

Heritage	Classification	Est. Year	Production Type	Location	Reuse	New Function
Cibali Tobacco Factory	Group of Buildings	1884	Food & Beverage	Fatih	1999-2002	Higher Education
Silahtarağa Powerplant	Landscape	1914	Energy	Eyüpsultan	2004-2007	Higher Education
Kasımpaşa Salt Repository	Building	19th Century	Food & Beverage/Storage	Beyoğlu	2008-2009	Office
Terkos Pump Station	Building	1883	Infrastructure	Arnavutköy	2005-2010	Museum
Bomonti Brewery	Complex (Part of a Landscape)	1902	Food & Beverage	Şişli	2010-2015	Mixed Use
Mecidiyeköy Liqueur and Cognac Factory	Building (Part of a Complex)	1930s	Food & Beverage	Şişli	2009-2018	Art Gallery
Beykoz Leather and Shoe Factory	Landscape	1804	Clothing/Textile	Beykoz	2015-2020*	Mixed Use
Zeytinburnu Arm Factory	Group of Buildings (Part of a Complex)	1840-1881	Weapon	Zeytinburnu	2017-2020	Mixed Use
Hasanpaşa Gasworks	Landscape	1891	Energy	Kadıköy	2014-2021	Mixed Use
Galataport Trolleybus Power Center	Landscape Building	1907-1950s 1912	Mixed Energy/ Transportation	Beyoğlu Süleymaniye	2015-2021 2022	Mixed Use Library
Cendere Pump Station	Building	1899-1902	Infrastructure	Kağıthane	2006-2009 2002	Art Museum
Ataköy Gunpowder Factory	Complex (Part of a Landscape)	1702	Weapon	Bakırköy	2018-2023	Mixed Use
Fez Factory	Building	1839	Clothing/Textile	Eyüpsultan	2018-2023	Museum
Yedikule Gasworks (1st Stage)	Landscape	1880	Energy	Fatih	2022-2023	Mixed Use
Haliçport	Landscape	1455	Mixed	Beyoğlu	2015-	Mixed Use
Çubuklu Fuel Silos	Old Landscape	1930s	Transportation/ Storage	Beykoz	2021- **	Mixed Use

* Intervention interval is given. Altered use of the area were already ongoing at that time.

** When cases were being determined for the study, their restoration was still ongoing, and were completed in March 2024.

A Brief Look on the Heritage Discourse the Venice Charter and Beyond

Orbaşlı (2017) mentions that as the scope of conservation was widening in the post-Venice Charter scene, it followed two main paths: conservation as an approach and conservation as a science. To understand the general

positioning of conservation as an approach, identifying the object of conservation practices, can serve as an effective starting point. The Venice Charter implies the essence of “*what to conserve*” through its definition of a historic monument as not only the architectural work itself but also its urban or rural setting. This signifying expansion in definition has continued until today, as seen in “*cultural heritage*” consisting of monuments, groups of buildings and sites with World Heritage Convention (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 1972), “*places*” in 1979 The Australia ICOMOS Burra Charter, and “*cultural landscapes*” in 1990s (UNESCO, 1992). The following evolution towards the landscape-based approach evaluates heritage from a multi-faceted perspective, recognizing its perpetually changing value over time and through different actors (Veldpaus & Pereira Roders, 2014, p.246-256).

It is mostly because the social dimension has begun to come to the fore and the emphasis on the non-material nature, as well as the human relations of heritage, has intensified since the 2000s. The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (UNESCO, 2003) highlights practices, representations, expressions, knowledge, and skills, having empowered with the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (UNESCO, 2005) two years later. The same year, the Xi'an Declaration (International Council on Monuments and Sites [ICOMOS], 2005) puts forward the prominence of the setting while the Québec Declaration (ICOMOS, 2008) mentions the “*spirit of place*”, as a combination of material and non-material aspects and a continuously reconstructed process. In this context, post-Venice contributions in terms of the object of conservation can be summarized under two fundamental tendencies. The first is to create a more inclusive and holistic understanding and definition that can better respond to both tangible and intangible qualities and complex dynamics. The second is, adjunctly, to enrich the theory with specific orientations and specialized articulations toward the emerging types of heritage.

This also necessitates the restructuring of the reasoning, timeframe, and actors of the efforts. The dominant historical document and artistic production approach of the Venice Charter has layered with various backgrounds including value-centeredness, shared commonalities, and concepts such as identity, continuity, and diversity. Although the issues faced by conservation have varied over the years, the need to respond to these issues has also increased accordingly. The understanding of heritage as a

non-renewable resource, its utilization in social wellbeing, and the development of communities has been gradually more highlighted in conjunction with the notion of sustainable development. This understanding may have reached its peak in the Paris Declaration (ICOMOS, 2011a), which described heritage as a driver of development, and Recommendation on the Historic Urban Landscape (UNESCO, 2012), which considered it a "*condition sine qua non of development*".

The change in the positioning of heritage may also have caused a shift in the temporal relationship established by the process. The idea behind the concept of conservation, in general, which places "*heritage*" in the present primarily as a remain and reminiscent of the past, is shaped by its values, representativeness and provision of evidence, as well as its relationship with the present, particularly its state of "*being here*" and "*in use*". In fact, influenced by the idea of sustainability, the temporal stretch of transferring this heritage to future generations has heightened even further, and debatably, a more future-oriented perception has been established.

In terms of the primary actors of conservation, the Venice Charter defines restoration as a "*highly specialized operation*", following in the footsteps of the Athens Charter. In this regard, Rodwell (2012) asserts that the charter strengthened the idea of "*top-down*" decision-making. It is possible to assume that this expert-first approach has maintained its validity to a certain degree until today, despite the apparent changes in worldviews. The traces of this approach, in which experts are mostly seen as decision-makers and implementers of conservation while communities and other stakeholders are informed, consulted, and utilized as resources of information, can be found in documents such as the Vienna Memorandum (UNESCO World Heritage Convention, 2005) or the Valletta Principles (ICOMOS, 2011b). However, many documents, particularly the Faro Convention (Council of Europe, 2005), now offer a more horizontal and pluralistic perspective, referring different agents and actors in various aspects of conservation practices.

Ultimately, when we look at the general understanding and interpretation of the post-Venice Charter conservation scene, it is possible to argue about three fundamental turns, as Table 1 suggests. The first is the period that emerged in the 1970s, almost immediately after the charter, and is shaped by the understanding of "*cultural heritage*" or "*world heritage*" as

the “*common heritage of humankind*”, on the axis of the World Heritage Convention (UNESCO, 1972), and by the Burra Charter’s (The Australia ICOMOS, 1979) idea of “*place*”. The second turn, on the other hand, can be placed around 1990s when the concept of “*landscape*” was highlighted, and when the Nara Document on Authenticity (The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property [ICCROM], The International Union for Conservation of Nature [IUCN], & UNESCO, 1994), one of the most fundamental counterarguments to the much-criticized Eurocentric perspective, was presented. Finally, the last turn can be dated from 2003-2005 onwards, when the intangibility of heritage, as well as associated wider concepts, gained precedence, and a more participatory, present, and future-oriented perspective was welcomed.

The Post-Venice Charter Conservation Perspective Through the Lens of Industrial Heritage and Their Reuse

Although the term “*industrial heritage*” is not directly mentioned in the Venice Charter, interest in these elements and their culture has increased in England since the 1940s and 1950s, with the initiative of volunteers (Trinder, 1981, p.10). Regarding a concept on which many academic studies have been produced today, one can argue that the use of the term “*industrial archaeology*” (Rix, 1967, p.5) in 1955 was a turning point. Developments led by events such as the organization of the first national conference on Industrial Archeology in 1959, the establishment of The Industrial Monument Survey in 1963, the creation of the National Industrial Monuments Index, and the publication of the Journal of Industrial Archeology in 1964 were also noteworthy in this context (Falconer, 2006, p.1-14; Hudson, 1963, p.23-24; Leavitt, 1969, p.587). Therefore, despite emerging as a product of the evolution outlined above, it is possible to assume that during the formation process of the charter, industrial monuments were already noticed, and identification and conservation efforts had begun.

Periods when the future of dysfunctional industrial structures began to be questioned and their “*heritagization*” are arguably run parallel. However, the formal concept of their conservation surfaced in international documents in the late 1980s and 1990s. Starting with the Council of Europe’s recommendations on the conservation of European industrial towns (Council of Europe Committee of Ministers, 1987) and industrial, technical and civil engineering heritage in Europe (Council of Europe

Committee of Ministers, 1990), issues regarding the conservation of industrial heritage, in general, as well as regional and other particularities, have been discussed. However, theoretically, they can be more intensely dated to the period corresponding to what this research defines as the third turn. A vast array of guidelines and reference documents (ICOMOS & The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage [TICCIH], 2011; The Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces, 2019; TICCIH, 2003; TICCIH, 2012) have been shared in this period.

Reuse is a significant topic in these documents. For instance, in Recommendation No (87) 24 (Council of Europe Committee of Ministers, 1987), the reuse of land, existing buildings, facilities and amenities is specifically mentioned. The same recommendation declares that, in this perspective, industrial towns need to create new reasons for their actors, and the heritage they encompass should, where necessary, be rehabilitated to provide a source and potential for future development. Whereas in Recommendation No (90) 20 (Council of Europe Committee of Ministers, 1990), both their historic value and the possibilities presented by the enhancement and new forms of use are emphasized. Additionally, subsequent documents introduce guidance for reuse and provide advice for respecting significant material, technical characteristics, and features, maintaining original patterns and activity, and interpreting former uses (ICOMOS & TICCIH, 2011; TICCIH, 2003). The Sevilla Charter (The Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces, 2019), the most recent document on the issue, highlights the importance of the demands of collectives for spaces that expresses memories and sociability, while adopting a more participatory approach and a broader meaning of use linked with the values of memory of work and places of production.

In retrospect, it can be stated that the Venice Charter (1964) also offers a guiding and implicative perspective on reuse by declaring that conservation practices can be enhanced by utilization of monuments for social purposes. The charter adds that modifications demanded by a change of function should be premeditated and permitted if they do not change the lay-out or decoration. The idea of reuse has an even deeper-rooted history that can be traced back to early documents. Use value, which Riegl (1093/1996) defined among present-day values at the beginning of the 20th century, is a significant indicator of the emphasis on the continuity of utiliza-

tion. Adopting a similar perspective, the Athens Charter (1931), for instance, advised maintaining the use of buildings to sustain their vitality, if the use is aligned with their historical or artistic characteristics.

Today, the use of heritage as a multi-layered concept is re-defined, with heritage becoming part of the life of the society and contributing to the creation of memories and the construction of a sense of place through its new functions (Şimsek, 2014, p.100). Due to its associations with flexibility, fluidity, and openness to change, other possibilities of heritage such as experience, perception, and re-interpretation are brought to the agenda, rather than merely function (Murialdo, 2017, p.208-215). With this new and expanded understanding of the role of urban heritage in the multi-faceted development of communities, sustainable preservation requires continuous use, with the contribution of all stakeholders, as mentioned by Rojas (2014) during the US ICOMOS Symposium "The Venice Charter at Fifty: A Critical Appraisal of the Venice Charter and Its Legacy". This arguably makes reuse a prospective agent of sustainable development regarding its multi-faceted attainments, as discussed by many (Chatzi Rodopoulou, 2020, p.41-44; Đukić, Špirić & Vujičić, 2017, p.61-64; Fragner, 2012, p.110-117).

Recent Reuse of Istanbul's Industrial Heritage

Ottoman Empire's attempts at industrialization were particularly significant in Istanbul, especially in the 19th century. Facilities that began to be established in Istanbul and its immediate surroundings have had an important place in the urban landscape. It can be argued that the abandonment of industrial structures in the following years, which continued to exist with different uses, followed a process similar to that in the world. The restorations of these elements date back to the end of the 1980s, and Baruthane-i Amire, the gunpowder plant, was converted into a cultural centre in 1993, serving as a pioneering example (Mihçioğlu, 2022, p.111-112). These areas, which have been on the agenda of many public and private actors since the 2000s, are now an important focus of conservation and reuse efforts. Within the scope of the study, four of these cases will be utilized to demonstrate the ongoing endeavours (Figure 2).

Figure 2. Selected Cases (Edited by Authors via Google Earth)

Bomonti Brewery

Brief Background and Legal Status

Bomonti Brewery was established at the dawn of the 20th century, near the newly developing urban areas of Istanbul, lending its name to the district. Founded as a modern and private company by the Swiss Bomonti Brothers, it was transferred to Tekel Enterprises in the 1940s, and continued production until the 1990s (Tanyeli & İkiz, 2009, p.110-112). The structures were registered in two stages with the conservation board's decisions 25.02.1998/9294 and 08.05.2008/1772. During this period, the Ministry of Culture and Tourism tendered the brewery complex in block 1018 plot 1 for use as a multi-purpose centre with cultural, entertainment, and accommodation facilities (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2006). However, a subsequent and contradictory decision (24.09.2008 /2079) in 2008 led to the delisting and demolition of three late-period structures. Finally, associated late-period buildings listed in 1998 (block 1548 plot 9-10) were also demolished in 2020, following their assignment to the Presidency of Religious Affairs.

Figure 3. Chichli Pervititch Map (Upper Left: İBB Atatürk Library Collection); Bomonti Brewery (Upper Right: Salt Research, Photograph and Postcard Archive); and Bomontiada (Authors).

Significance

As the first brewery established with modern technology, the complex holds symbolic value regarding the state policies and economic privileges, as well as the west-oriented European lifestyle of the declining Empire. In addition to having a prominent place in our multi-cultural history, it is also one of the dominant private sector investments that played a major role in country's industrial development. However, very few traces of the production process remain today, as the original machinery has been removed. Similarly, the demolition of delisted buildings, and associated buildings have compromised the integrity of the complex⁸. The loss of its authentic setting, once integrated with pioneering beer gardens of its time and the surrounding greenery, along with the change in users, further in-

⁸ For detailed evaluations on the subject, see Güler (2020).

crease this damage. Thus, despite maintaining its location and architectural features, the complex only partially embodies its significance, due to the loss of its production and contextual integrity.

Conservation and Reuse

During the complex's conservation and reuse process, restorations were carried out to preserve the architectural character of listed buildings while a semi-conjunct hotel was built within the plot instead of the delisted buildings (Heinz, 2018, p.808-812). The complex was launched in 2015 as a common production platform with a post-industrial setup (Yapıkredi Bomontiada, 2024). It aimed to create a space that integrates with its environment while develops programs nurturing the network society (Ertas & Şanal, 2016).

In addition to numerous food and beverage venues, the reused complex included a museum and research center, galleries, workshops, and a concert/entertainment hall. Its courtyard, serving as a public meeting place, was designed to host various events and activities (Figure 3).

Current State and Identity

Arguably, adopted approach positioned reuse as a key driver in transforming the neighbourhood into an area where upper-middle-income groups live, albeit conserving the complex as industrial heritage becomes of secondary importance. Partial access to areas with remaining traces of production and machinery is available, though the original production processes cannot be interpreted. Therefore, despite a private enterprise continuing to produce contemporary beer and its active, sustained use, the complex can be said to have largely gained a new identity as the focal point of a transformed district.

Beykoz Leather and Shoe Factory

Brief Background and Legal Status

More than 200-year history of the facility began with the conversion of a small leather workshop into a factory in the early 19th century to meet the needs of the army. The factory became particularly important during the Republic Era when the facility was transferred to Sümerbank, and it was continuously renewed and expanded until the 1990s, when production was stopped due to losses (Abay, Yıldırım, & Topaloğlu, 2021; Küçükerman, 1988, p.150). The complex was listed by the conservation

board's decision dated 27.7.2004/14823, almost simultaneously with its privatization. Some unlisted late-period additions within the complex, such as the iconic new shoe building and nursery from the 1950s, were also listed years later, further contributing to the complex's multi-layered character (Beykoz Kundura, 2024).

Figure 4. Nedjib Bey Map (Upper Left: İBB Atatürk Library Collection); Beykoz Leather Shoe Factory (Upper Right: Salt Research, Photograph and Postcard Archive); and Beykoz Kundura (Authors).

Significance

The complex is significant due to its establishment in connection with the late-era reforms and the changing army system during the Ottoman Period. Its production continuity was ensured during the Sümerbank years, one of the prominent state subsidiaries. Although the equipment changed over the course of two centuries, the architectural features have been mainly preserved, resulting the distinct layering from traditional to modern throughout the complex. Traces of old technology are limited, but the existing ones, including the rail system, are valuable for understanding the production process. Additionally, the complex, which goes beyond

being merely an economic instrument, offers a rather industry-centered living practice with its holistic model. Located on the shores of the Bosphorus, the facility is a rare and well-preserved industrial landscape of the city, integrated with the workers' settlement extending from the port to the slopes and the Beykoz meadow. Having offered venues for social, cultural and sports events, it holds an important place in the urban memory, not only for former employees and their families but also for all residents of the district.

Conservation and Reuse

Following its privatization, the factory began to be used for cinema and television productions. The decisions regarding its conservation and reuse were revealed gradually over time, in line with emerging needs and constraints. The most important of these include the conversion of a part of the boiler room into a movie theater and the creation of Kundura Stage, designed as a theatre, concert and performance hall. These efforts prioritized the conservation of historic buildings, details, installations, and their components, while maximizing opportunities for multiple uses with contemporary interventions (TenBrasWestinga, 2015).

The factory has evolved into a multifaceted complex featuring food and beverage venues, accommodation facilities, areas designated for filming, a museum, a cinema, a stage, a workshop and exhibition area, an archive and research center, and recreational spaces (Figure 4).

Current State and Identity

Today, the complex is a semi-public area, where visits are mostly possible through regular events or by making appointments. It is understood that the concern for giving the heritage a new language and identity also played a dominant role in shaping the interventions (Ermiş & Yıldırım, 2018), and the traces of this approach are visible throughout the area. However, the state of preservation remains important for understanding and sharing its values. Similarly, through the narratives supported by the museum and memory studies, a balanced framework can be presented where both new uses and heritage values are highlighted.

Hasanpaşa Gasworks

Brief Background and Legal Status

Hasanpaşa Gasworks was established to meet the gas needs of Istanbul at the end of the 19th century. It continued to develop with both spatial additions and technological renovations during the Republic Era. Following the instantaneous destruction after its closure in 1993, the conservation board decided to prohibit any interference with the structures. The conservation process started with the joint efforts of civil society and the local municipality and continued with the contributions of academics. As a result of the intense work of an expert team from Istanbul Technical University, the survey was approved by the conservation board's decision 04.04.2001/6000, and the restitution, restoration and new use projects were approved with the decision 22.06.2001/6091. Within this period, 20 assets of the complex were registered as heritage (Tanyeli, 2008).

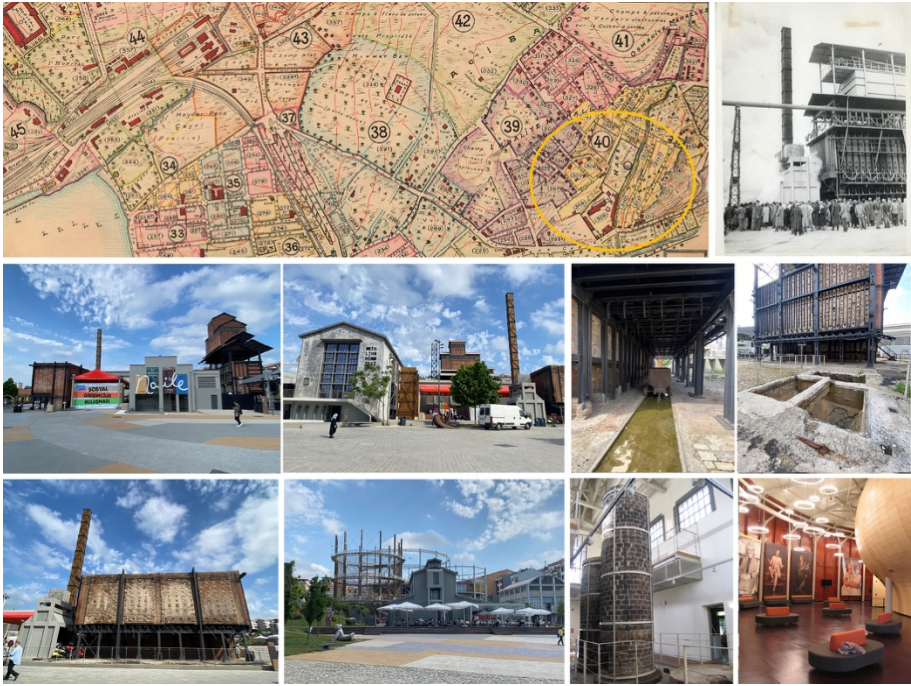

Figure 5. İstanbul: Haydarpaşa 2: Acıbadem - Gazhane Pervititch Map (Upper Left: İBB Atatürk Library Collection); "The new gas ovens in the Kurbağalidere Gasworks" (Upper Right: Salt Research, Photograph and Postcard Archive; and Müze Gazhane (Authors).

Significance

As one of the four main gasworks, Hasanpaşa Gasworks is also one of the most important industrial complexes in the Istanbul's history and development. The installations that were sold during the period when it was non-functional and the original equipment and materials that were dismantled until 2014, when the implementation works started, (Arkitera, 2021) represent significant losses in terms of its authenticity and integrity. Nevertheless, the surviving structures are important for documenting production technology, and historical value. In the social dimension, its formative role for Hasanpaşa residents and the surrounding settlement is undeniable. However, a cross-border rarity value can also be mentioned for the structures, of which only a small number of period examples have survived to the present day. Lastly, the civil society-oriented conservation struggle^{9 10} has a considerable symbolic value both on a local and national level.

Conservation and Reuse

As a result of the implementation process that took place between 2014 and 2021, the complex included exhibition spaces, a museum, multi-purpose stages, performance studios, workshops, a library, common study areas, a bookstore, food and beverage areas, and a parking garage (Figure 5). Among the factors shaping the reuse of the complex, the idea of creating mixed-use, self-sufficient public spaces that will serve the citizens can be highlighted (Tanyeli & Aslan, 2001). Narrating its own technology and production story, especially to emerging generations, and opening the area for their use, was also a priority (Batur, 2003, p. 82-83; Mimarlar Derneği 1927, 2021). The fundamental approaches can be summarized as: a) completely preserving some buildings, b) reusing others and adding contemporary elements, and c) proposing reconstruction and/or redesign with the same features, especially when losses are irreversible (Arkitera, 2021; Tanyeli, 2008).

The primary determinant in these decisions is understood to be the physical condition of the structures. Similarly, surviving equipment has

⁹ For detailed evaluations on the subject, see Kırac (2023), and Altınsay Özgüner (2021).

¹⁰ In fact, Ekinci (2003) states that this struggle, which he defines as "*the process of organization of urban consciousness*", is even more significant than the architectural and technical value of the gasworks.

been preserved in its current form. Reconstruction of the iconic gasometers, which gave the complex its landmark character, was undertaken to ensure the visual integrity. The removal of unqualified annexes and development of new designs were among other prominent interventions.

Current State and Identity

Despite various updates and changes throughout the process, the reuse arguably remained faithful to the fundamental approach. As a result of the persistent efforts of experts and local initiatives, the complex remains an important landmark in urban life. In addition to regular and everyday use by local residents, it serves as a key tool for social well-being through ongoing events. Accordingly, it was one of the two projects selected for the Gubbio Award Final List in 2021 and won the Building/Conservation Award at the 2022 National Architecture Awards.

Ataköy Gunpowder Factory

Brief Background and Legal Status

As one of the most important military facilities of the Ottoman Empire in the 18th century, the complex was established outside the city at the Bakırköy coast for security and accessibility reasons. While it had been renovated multiple times following fires, it was also adapted to the technology of the age and continued its development until the beginning of the 20th century (Erdoğan, 1956, p.122-124; Gölen, 2006, p.30-33; Kütükoğlu, 1940, p.96-97). After gunpowder production ceased following World War I, the facility was completely abandoned in 1955 (Çetin, 2001, p.23-196). Shortly after, the land of the facility was divided with the construction of the coastal road and Ataköy housing estates, the first planned housing settlement in the history of the Republic, and the structures on the coast were used as tourist facilities (Aydın, 2017, p.86). The structures within the complex were listed by the board's decision 20.03.1956/470. In 2009, the remaining area was again divided into three parcels and luxury housing projects were developed on both sides, while four listed buildings belonging to the complex, a fountain, and a Hünkar Mansion, which was built as a viewing and resting pavilion, have survived to the present day (Aydın, 2017, p.50-175).

Figure 6. Makriköy (Upper Left: İBB Atatürk Library Collection); Ataköy, İstanbul (Upper Right: Salt Research, Harika-Kemali Söylemezoğlu Archive); and Ataköy Gunpowder Factory (Authors).

Significance

The factory holds a significant place in our cultural history as a rare military production facility that has survived to this day. However, despite surviving references of location, plan layout, and formation of the buildings, the dismantled production equipment is a noteworthy loss in terms of the authenticity and integrity of the complex. Similarly, the gradual opening of the facility's land for development is problematic in terms of contextual integrity. Today, the complex can only partially maintain its values, including its landscape value.

Conservation and Reuse

The complex was given to the management of Istanbul Metropolitan Municipality for 25 years in 2018, and after comprehensive restoration work of IBB Heritage, it was transformed into a public living area. The

fundamental approach to its reuse can be described as making the area and structures available to the public (Figure 6). In this regard, a large part of the area was designed as a recreational green space, and the remaining structures were conserved and reused with mixed cultural functions such as a museum, library, black box, and multi-purpose hall. A pavilion/cafe was designed at the center of the courtyard, surrounded by remaining structures as a focal point, dividing the courtyard into subsections (Studio Per Se, 2023). The difference between the authentic and the new was clearly demonstrated in the design of contemporary additions and completions.

Current State and Identity

Through restorations, an industrial complex with multi-faceted significance has been restored to public use. Despite the contextual impact that had already been lost, the architectural identity of the gunpowder buildings, which had once again largely lost traces of their production history, was made legible with minimum intervention. By ensuring the continuity of the buildings and providing versatile opportunities for residents, community building processes have been fostered. Likewise, the diversity and number of visitors to the area have increased.

Discussions and Evaluations

Examined cases suggest that the concurrent theoretical framework has divergent reflections across different dimensions of the applications (Figure 7). A general understanding of heritage and the preservation status of its constituent elements form the initial discussion in this context. Except for the unusual example of the Gunpowder Factory, the legal conservation status of the cases follows the recommendations of the Council of Europe Committee of Ministers (1987; 1990) in a timely manner. Accordingly, the reuse of Gasworks and Leather and Shoe Factory has demonstrated an effective tool for registering some or all of the structures within the complex. The ability to conserve particularly the late period structures can be considered a significant achievement in these cases. Conversely, in the case of Brewery, the reuse and subsequent processes have impeded the preservation of the late period structures. Similarly, the Brewery, which lost its beer

gardens and surrounding structures, thus compromising its contextual relationships, and the Gunpowder Factory, which lost its parcel integrity, as well as its relationship with the associated elements over time, have deviated from the suggested theoretical path.

Unlike what is strongly emphasized in the relevant documents (ICOMOS & TICCIH, 2011; TICCIH, 2003), even when the complexes are conserved, the machinery and traces of production have been largely lost. Complexes such as the Gunpowder Factory, which lost their original function at the 20th century and underwent various adaptations over time, and others like the Gasworks and Brewery, which operated until the last quarter of the century, have lost their installations to some extent for various reasons, serve as illustrative examples. In these instances, the technical, educational, and documentary values linked to the interpretable production process, as well as the culture and testimonies of the original users have been partially or completely lost.

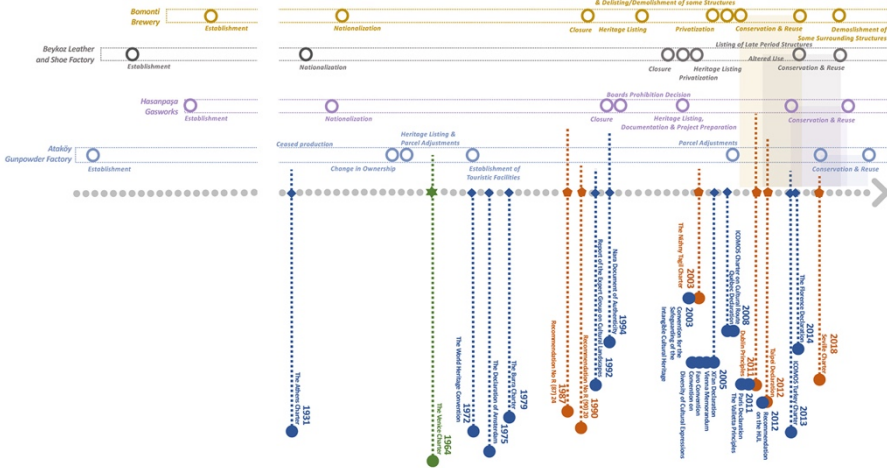

Figure 7. The Shared Timeline of the Selected Guiding Documents and Examples (Authors)

Examined cases also reveal that, as can be applied to other examples in Istanbul¹¹, preserving authentic qualities in a way that conveys historic value and distinguishes the contemporary from the historic in terms of

¹¹ Özçakır (2023), in his recent work, discusses the subject through reused industrial buildings that have received the National Architecture Award, and in this context, examines the Kasımpaşa Salt Repository, Terkos Pump Station and Hasanpaşa Gasworks.

design and materials reflects the guidance of the Venice Charter. However, other principles stated in the same and subsequent area-specific documents such as in-situ conservation with its authentic context and immediate environment, have not gained a similar response in practice. It can be interpreted that conservation of the integrity of the heritage in the physical environment where production takes place may remain secondary, as explained in detail.

The reasoning behind conservation and distinctive factors of interventions offers another discussion of interest. A common criticism of all examples, albeit to different degrees, can be the deficiencies in the presentation and interpretation of heritage identity and values, as well as in understanding and conveying their determinative power in the conservation processes. As highlighted in the ICOMOS Turkey Architectural Heritage Conservation Charter (2013), values are fundamental in determining the main approach to conservation. However, the values of the cases, along with their evidential character, have not been adequately proposed. The quality of interventions, which prioritize architectural elements and seek to enhance spatial utilization, is relatively weaker in establishing a connection with the heritage's past and is not directly associated with production processes. The Brewery and Gunpowder Factory sadly exemplify this approach, and similarly, in the application of the Gasworks, the lack of the presentation of production process draws attention despite being a prominent element in the project planning phase.¹²

Surprisingly, the history and memory of the complexes may become significant factors, although they cannot always take precedence in the conservation process. For the Leather and Shoe Factory, for instance, Kundura Memory has become an influential branding mechanism since they composed an archive of various documents as first-hand testimonies gathered from oral history studies (Kundura Hafıza Arşiv & Araştırma, 2024). Despite criticisms regarding the lack of emphasis on the value of union movements and labor history, the exhibition "*Kundura's Memory: The World That Fits in a Factory*", which was based on the lives of workers, civil servants, and their families (Koçak, 2021, p. 29-31), along with tools and machines that continue to be exhibited in the Sheet Metal Warehouse¹³,

¹² For a detailed criticism on the subject, see Bayrak Uluğ (2022).

¹³ Still, despite providing knowledge about the production technology, the fact that they are exhibited in a space functioning as a museum within the complex, rather than in-situ, creates a perceptual disconnect.

demonstrate meaningful efforts. The oral history studies carried out by Gazhane Environmental Volunteers for Hasanpaşa and Yiğit (2010) for Bomonti¹⁴, in a similar way, can be considered rather complementary but invaluable initiatives.

The interventions have made a significant contribution to the revitalization of complexes and areas. In addition to activating the potential of these complexes, which were partially or fully abandoned, contributions have been evident especially within the framework of social and public use, hence the criticisms regarding semi-public use of Beykoz. One can assume that the community building effect is particularly visible in Gasworks, providing a gathering place for many different groups. However, it should be highlighted that reuse has also resulted in accelerating the gentrification of immediate vicinities, especially in Bomonti and partly in Hasanpaşa, areas experiencing rapid growth in users, despite creating a positive economic and social impact.

The role of heritage in social sustainability and development, as well as the idea that new functions must also satisfy the need for sustainable development, as emphasized in the Valletta Principles (ICOMOS, 2011b), seems to have partial reflections in practice. Designed based on the well-documented history and production of the enterprise, the Kundura Memory Learning Program builds capacity with its context specific workshops, especially for children and adults. The ongoing and popular workshops in Gasworks, though, lack this focus and adhere to common templates created for other heritage areas. Similarly, in other cases, activities and events target a general audience with a broad range of topics, but these are mostly not relevant to industrial heritage and processes¹⁵.

¹⁴ Whereas it should be noted that various documents, such as employee records, were used for decorative purposes during the reuse of the brewery.

¹⁵ Specialization, within the framework of the target audience and the context of heritage, becomes even more important within the axis of the Dublin Principles (ICOMOS & TICCIH, 2011), which view industrial heritage as a source for learning.

Table 3. Comparative Evaluation of Examined Cases (Authors)

Examined Case	Bomonti Brewery	Beykoz Leather and Shoe Factory	Hasanpaşa Gasworks	
Object/ Heritage Conserved	Structures	+	+	+
	Complex	±		+
	Landscape	-	+	
	Surroundings	-	+	
	Equipment / Installations	±/-	+	±
	Interpretable Production Process	-	±	±/-
	Culture & Intangible Testimonies	-	±	±
Reasoning / Distinctive Factor	Values, Evidentiality & Representativeness	±	±	±
	History & Identity & Memory	±	+	+
	Social Public Use & Activated Potential	+	±	+
	Urban, Architectural & Environmental Enhancement	+	+	+
	Social Sustainable Development	-	+	±
	Economic Impact & Development	+	+	±
Timeframe	Past	±	+	+
	Present	+	+	+
	Future	-	+	±
Actors	International Organizations & Community	-	-	-
	Regional Bodies	-	-	-
	State Parties & Authorities	+	+	-
	Local Authorities/ Administrations	-	-	+
	Institutions & NGOs	-	+	+
	Experts & Specialists/ Academia	-	+	+
	Professionals & Practitioners	+	+	+
	Commonality / People, Groups & Communities / Humankind	-	-	+
	Users / Inhabitants	-	-	+
	Owners	+	+	-
	Private Sector & Industry	+	+	-
Visitors & Actors of Tourism	+	-	-	

In this light, it is possible to assume that in all examples, the idea of presentness related to use is prioritized (Table 3). As discussed in detail above, the relationship with the past can remain weak despite qualified interventions and restorations that care about the historic value. Likewise,

it can be argued that, in certain respects, practices may relatively lag behind the theoretical framework in positioning heritage as an active tool for sustainable development with a future-centered approach.

Lastly, it is possible to observe the traces of an expert and professional-oriented approach in the applications. Local or central governments also stand out as the fundamental decision-makers, while private capital is the main driver in Bomonti and Beykoz. On the other hand, with regard to the previously mentioned role of Gazhane Environmental Volunteers, the pioneering works such as heritage tours and narratives, traditional festivals, and oral history studies that they actively carry out are among the rare examples of multi-actor, community-, and locally-driven conservation, as stressed in The Florence Declaration (ICOMOS, 2014), in Turkey. Similarly, the civil society organization established in 2021 under the name of Kundura Memory Cultural Heritage Preservation Association can be seen as a significant step towards civilianization of conservation.

Conclusion

As the conceptual depth of conservation has increased since the second half of the 20th century, its fields of action have also expanded and diversified. It can be understood that conservation as an approach now has a wider context, which not only refers to a larger physical scope but also to more complex relationships, and their dynamics. In this sense, examining the reuse of Istanbul's industrial heritage offers significant opportunities to understand the contemporary agenda, as well as their implications in practice, from the post-Venice Charter conservation perspective.

Retrospectively, the heritagization of industrial assets, as well as their conservation and reuse, have shown a temporal parallelism with the principal documents specialized in the sub-discipline, allowing many to be listed, and legally protected. The evolution of conservation and the emphasis on culture in the current context has also made it easier for these elements to be perceived as heritage. However, especially the late-period layers or contextual elements cannot always be conserved in a holistic and multi-layered manner despite the theoretical emphasis in respective documents. The authenticity and integrity of structures have only partially survived to this day, mostly due to the lost production mechanisms and

components. This also occurs because production technologies and processes are evaluated separately from “*architectural spaces*” and their values, and the spirit of place is not fully recognized.

Another reflection of this is the difficulty in reading and interpreting the human stories, historical dynamics, and multiple memories in the background of the industrial structures, as well as the values that make them heritage. In some examples, this difficulty can even extend to documenting and keeping records of the complexes' own history and conservation processes. However, on the broadest scale, documentation regarding the human dimension in general, and labor history that has improved the quality of life for humankind, as mentioned in the Seville Charter (The Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces, 2019), is an important deficiency and affects the perception of heritage merely as an architectural element.

In this light, the need for further questioning the reasoning and temporality in the practical dimension of conservation is also among the significant conclusions of the research. Issues including, but not limited to, the conservation-use balance, public use, and purposeful participation are still worth consideration despite the architectural quality of the interventions. In the best-case scenario, examined cases provide means of sustained production on another level through reuse. However, interventions that prioritize only spatial use, even if for public purposes, and approaches that position architectural production separately from heritage's past, deepen the discussions on the “*industrialization*” of heritage. Interventions, therefore, should also be enhanced to reflect the past, adhering to the main starting point of the idea of conservation.

It is also essential to establish a heritage-centered, inclusive ecosystem that will enable multi-actor conservation and management processes, and to develop comprehensive capacity building to ensure its continuity. This necessitates structuring the narratives about values, integrated with the interpreted production processes to strengthen and systematize their spatial counterparts in practice. Respectively, at least some of the thematic workshops should be specified as a systematic training program in line with production and technology while improving the user experience in general. Finally, it stands out as a prominent need to reformulate the national law with a content that aligns with the conservation of industrial heritage in line with contemporary theory.

In this perspective, it is not possible for the Venice Charter, or any document, to respond alone to these multi-dimensional needs or to singularly provide the comprehensive themes put forward through cumulative knowledge of decades to meet them. Therefore, this study suggests that the-six decade-old charter should not be viewed as a standalone recommendation, but rather as a historical and foundational reference for understanding ongoing evolution and responding to emerging challenges, as previously argued by prominent theorists in the field (Erder, 1977, p.25; Jokilehto, 2021, p.362). On the contrary, it should rightfully serve as a pioneering and living landmark whose fundamental principles must be acknowledged. However, it should be recognized that it only forms a cohesive whole with subsequent additions within this perpetual evolution, enriched by continuous research and best practices.

References

- Abay, B. (Interviewer), Yıldırım, B. (Interviewed), & Topaloğlu, S. (Interviewed). (2021, June 24). Beykoz Kâğıt Fabrikası'ndan Beykoz Kundura'ya [Interview]. *Mimarizm*. Accessed on 08.06.2024 from https://www.mimarizm.com/haberler/soylesi/beykoz-kagit-fabrikasi-ndan-beykoz-kundura-ya_132327
- Akın, N. (2005). Sunuş: Venedik Tüzüğü üzerine. In A. Arel, E. Gürsel, S. Özkan (Eds.), *Selçuk Batur için mimarlık yazıları* (pp. 22-23). TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Altınsay, Ö. (2021). Bir uzun koruma mücadelesi: Tarihî Hasanpaşa Gazhanesi'nden Müze Gazhane'ye. *Mimarlık*, 430, 16-20.
- Arkitera. (2021, July 7). *Türkiye mimarlık yıllığı 2021 panelleri: (Sevim Aslan + Gülsün Tanyeli - Hasanpaşa Gazhanesi)* [Video]. Youtube. Accessed on 04.03.2024 from https://www.youtube.com/watch?v=FnsG2kTX8S4&ab_channel=Arkitera.com
- Aydın, D. (2017). *Bakırköy'ün kültür varlıklarının saptanması, topluma sunum ve koruma projesi*. (Unpublished M.Sc. thesis). ITU Institute of Science and Technology, İstanbul.
- Batur, A. (2003). Katılımcı görüşleri-3. In *Hasanpaşa Gazhanesi kültür ve sanat merkezi alternatif stratejik yönetim projesi sonuç dökümanı* (pp.81-83). İstanbul: Papirüs Basım.
- Bayrak Uluğ, A. (2022, March 2). *Hasanpaşa Gazhanesi'ni anlatmayan müze: Müze Gazhane*. Müzecilik Meslek Kuruluşu Derneği. Accessed on 01.03.2024 from <http://www.mmkd.org.tr/hasanpasa-gazhanesini-anlatmayan-muze-muze-gazhane/>

- Beykoz Kundura. (2024, March 20). *Hafıza konuşmaları I: Sümerbank: 90 yıl emeğin izinde* [Video]. Youtube. Accessed on 15.06.2024 from https://www.youtube.com/watch?v=EAFP7nURiv0&ab_channel=BeykozKundura
- Chatzi Rodopoulou, T. (2020). *Control shift European industrial heritage reuse in review volume 1*. (Doctoral dissertation). A+BE | Architecture and the Built Environment TU Delft BK. <https://doi.org/10.7480/abe.2020.13>.
- Council of Europe Committee of Ministers. (1987). *Recommendation no. R (87) 24 of the Committee of Ministers to member states on European industrial towns*.
- Council of Europe Committee of Ministers. (1990). *Recommendation no. r (90) 20 of the Committee of Ministers to member states on the protection and conservation of the industrial, technical and civil engineering heritage in Europe*.
- Council of Europe. (2005). *Convention on the value of cultural heritage for society (Faro Convention)*.
- Çetin, B. (2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nda barut sanayi 1700-1900*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Đukić, A., Špirić, A., & Vujičić, T. (2017). Urban design competition and megaprojects in a context of identity of cultural heritage: Case study Belgrade's Riverfronts. In S. Ifko & M. Stokin (Eds.), *Protection and reuse of industrial heritage: dilemmas, problems, examples* (pp. 59-72). ICOMOS Slovenia.
- Ekinci, O. (2003). Katılımcı görüşleri-2. In *Hasanpaşa Gazhanesi kültür ve sanat merkezi alternatif stratejik yönetim projesi sonuç dökümanı* (pp. 77-80). İstanbul: Papirüs Basım.
- Erdoğan, M. (1956). Arşiv vesikalarına göre İstanbul baruthaneleri. *İstanbul Enstitüsü Dergisi, II*, 115-158.
- Ermiş, D. (Interviewer) & Yıldırım, B. (Interviewed). (2018). Eskinin tabakanesi şimdinin sineması Beykoz Kundura [Interview]. *Istanbul Art News İan Chronicle*. Accessed on 10.06.2024 from <https://didemermisblog.wordpress.com/2019/05/27/eskinin-tabakanesi-simdinin-sineması-beykoz-kundura/>
- Ertaş, H. (Interviewer) & Şanal, A. (Interviewed). (2016). Kente açılmak isteyen sahne [Interview]. *XXI*. Accessed on 28.05.2024 from <https://xxi.com.tr/i/kente-acilmak-isteyen-sahne>
- Falconer, K. (2006). The industrial heritage in Britain – the first fifty years. *La Revue Pour L'histoire du CNRS, 14*, 1-14. <https://doi.org/10.4000/histoire-cnrs.1778>.
- Fejérdy, T. (2014). The timeliness of the 50 years old Venice Charter. *Transsylvania Nostra, 4*, 27-33.
- Fragner, B. (2012). Adaptive re-use. In J. Douet (Ed.), *Industrial heritage re-tooled, the TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation* (pp.110-117).
- Gölen, Z. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire (XVIII. Yüzyıl)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Güler, A. C. (2020). Kentsel kimliğin par alanması: Bomonti Bira Fabrikası'nın yıkımı. *Mimarlık Dergisi*, 415, 20-22.
- Heinz, G. K. (2018). Old factory - new cultural centre: Historical Bomonti Beer Factory in Istanbul. *HERITAGE 2018 Proceedings of the 6th International Conference on Heritage and Sustainable Development*, 805-814.
- Houbart, C. (2014). Deconsecrating a doctrinal monument: Raymond M. Lemaire (1921–1997) and the revisions of the Venice Charter. *Change Over Time*, 4 (2), 218-243.
- Hudson, K. (1963). The urgency of industrial archaeology. In *Industrial Archaeology an Introduction* (pp. 22-33). London and New York: Routledge.
- International Council on Monuments and Sites. (2005). *Xi'an declaration on the conservation of the setting of heritage structures, sites and areas*.
- International Council on Monuments and Sites. (2008). *Québec declaration on the preservation of the spirit of place*.
- International Council on Monuments and Sites. (2011a). *The Paris declaration on heritage as a driver of development*.
- International Council on Monuments and Sites. (2011b). *The Valletta principles for the safeguarding and management of historic cities, towns and urban areas*.
- International Council on Monuments and Sites. (2014). *The Florence Declaration on heritage and landscape as human values*.
- International Council on Monuments and Sites & The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. (2011). *Joint ICOMOS – TICCIH principles for the conservation of industrial heritage sites, structures, areas and landscapes: the Dublin principles*.
- International Council on Monuments and Sites Turkey. (2013). *Architectural heritage conservation charter*.
- Jokilehto, J. (1998). The context of the Venice Charter (1964). *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 2 (4), 229-233. <https://doi.org/10.1179/135050398793138762>
- Jokilehto, J. (2021). Observations on concepts in the Venice Charter. In *Conversaciones con Fernando Chueca Goitia y Carlos Flores Marini* (pp. 353-363). Mexico: Instituto Nacional de Antropolog a e Historia.
- Kır a , A. B. (2023). Hasanpaşa'da  nc  koruma mücadelesi: Müze Gazhane. *Mimarlık*, 430, 56-64.
- Koçak, H. (2021).  nc  ve çok katmanlı bir endüstri mirası koruma  rneği olarak "Kundura'nın Hafızası: Bir Fabrikaya Sığan Dünya" sergisi. *Mimarlık Dergisi*, 421, 29-31.
- Kundura Hafıza Arşiv & Araştırma. (2024). Accessed on 20.12.2024 from <https://beykozkundura.com/hafiza/arsivarastirma/>
- K  kerman,  . (1988). *Geleneksel Türk dericilik sanayi ve Beykoz Fabrikası*. İstanbul: Sümerbank Genel Müdürlüğü Yayını.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2006). *Turizm yatırımcılarına kamu arazisi tahsis şartnamesi: Bomonti Turizm Merkezi*. Accessed on 09.05.2024 from <https://www.kultur.gov.tr/genel/text/tr/YIGM/%C4%B0stanbulBomonti.pdf>
- Kütükoğlu, M. (1940). Baruthâne-I Âmire. In *İslam Ansiklopedisi*. (C.5, pp. 96-98). İstanbul.
- Leavitt, T. W. (1969). Five years of "industrial archaeology". *Technology and Culture*, 10(4), 587-592. <https://doi.org/10.2307/3101579>
- Lemaire, R. (2005). Venedik Tüzüğü yeniden gözden geçirilmeli mi? (Elif Gökteke, Trs.). In A. Arel, E. Gürsel, S. Özkan (Eds.), *Selçuk Batur için mimarlık yazıları* (pp. 24-26). (Original text and publication date: Faut-il Revoire la Charte de Venise?"-1995).
- Mihçioğlu, E. (2022). Conservation and re-use, Turkey. In J. Douet (Ed.), *TICCIH national reports 2019-2022, National reports on industrial heritage presented on the occasion of the XVIII International TICCIH Congress Montreal, Canada* (pp. 111-115).
- Mimarlar Derneği 1927. (2021, October 12). *Hasanpaşa Gazhanesi dönüşümü proje ve uygulama süreci* [Video]. Youtube. Accessed on 08.03.2024 from https://www.youtube.com/watch?v=gdXK73DiN44&ab_channel=MimarlarDerne%C4%9Fi1927
- Murialdo, F. (2017). Adaptive use and reuse: a time-specific process. In D. Fiorani, L. Kealy and S. Musso (Eds), *Conservation/adaptation. Keeping alive the spirit of the place. Adaptive reuse of heritage with symbolic value* (pp. 207-216). EAAE Transactions on Architectural Education.
- Orbaşlı, A. (2017). Conservation theory in the twenty-first century: slow evolution or a paradigm shift?. *Journal of Architectural Conservation*, 23 (3), 157-170. <https://doi.org/10.1080/13556207.2017.1368187>
- Özçakır, Ö. (2023). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirme sürecini Ulusal Mimarlık Ödüllü endüstri mirası üzerinden tartışmak. *TÜBA-KED*, 28, 87-103. <https://doi.org/10.22520/tubaked.1351030>
- Petzet, M. (2004). Principles of preservation: An introduction to the international charters for conservation and restoration 40 years after the Venice Charter. In *International charters for conservation and restoration* (pp. 7-29). Munchen.
- Riegl, A. (1996). The modern cult of monuments: its essence and its development. In N. S. Price, M. K. Talley Jr., & A. M. Vaccaro (Eds.), *Readings in conservation: Historical and philosophical issues in the conservation of cultural heritage* (pp. 69-83). (Original Publication Date: 1903).
- Rix, M. (1967). *Industrial archaeology*. London: Historical Association.
- Rodwell, D. (2012). The UNESCO World Heritage Convention, 1972-2012: Reflections and directions. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 3 (1), 64-85. doi:10.1179/1756750512Z.0000000004

- Rojas, E. (2014). Historic cities and the Venice Charter: Contributions to the sustainable preservation of urban heritage. *Change Over Time*, 4 (2), 196-203. doi: 10.1353/cot.2014.0013
- Studio Per Se. (2023). *Baruthane*. Accessed on 20.04.2024 from <https://studioperse.com/portfolio/baruthane/>
- Szmygin, B. & Skoczylas, O. (2021). Factors shaping the Venice Charter and its usefulness – on the example of heritage protection in Poland. *Teka Komisji Architektury Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, 17(3), 84-90. <https://doi.org/10.35784/teka.2861>
- Şimsek, G. (2014). Yeni biçimlenme süreci olarak kültürel miras. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 90- 105. <https://doi.org/10.30803/adusobed.188813>
- Tanyeli, G. (2008, April 3). Gülsün Tanyeli ile Hasanpanpaşa Gazhanesi üzerine [Interview]. *Mimarizm*. Accessed on 08.03.2024 from https://www.mimarizm.com/makale/gulsun-tanyeli-ile-hasanpanpasa-gazhanesi-uzerine_113535?sourceId=113527
- Tanyeli, G. & Aslan, D. (2001). Kadıköy-Hasanpaşa Gazhanesi. *Arredamento Mimarlık*, 133, 105-115.
- Tanyeli, G. & İkiz, D. (2009). İstanbul'da bir endüstriyel miras örneği: Bomonti Bira Fabrikası. *TÜBA-KED*, 7, 109-121.
- TenBrasWestinga. (2015). *Beykoz Kundura Cinema & Studios*. Accessed on 15.04.2024 from <https://tenbraswestinga.nl/project/beykoz-kundura/>
- The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments. (1931). *Charter adopted at the First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments*.
- The Australia ICOMOS. (1979). *Guidelines for the conservation of places of cultural significance "Burra Charter"*.
- The Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces. (2019). *Seville Charter of industrial heritage 2018: The challenges of the 21st century*.
- The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, The International Union for Conservation of Nature, & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1994). *Nara document on authenticity*.
- The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. (2003). *The Nizhny Tagil charter for the industrial heritage*.
- The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage. (2012). *Taipei declaration for Asian industrial heritage*.
- The International Network for Traditional Building, Architecture & Urbanism. (2007). *The INTBAU Venice declaration of monuments and sites in the 21st century*.
- The Venice Charter. (1965). *International charter for the conservation and restoration of monuments and sites*.

- Trinder, B. (1981). Industrial archaeology in Britain. *Archaeology*, 34 (1), 10-12.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1972). *The convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1992). *Report of the expert group on cultural landscapes-La Petite Pierre (France)*.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2003). *The convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2005). *The convention on the protection and promotion of the diversity of cultural expressions*.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2012). *Recommendation on the historic urban landscape*.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization World Heritage Centre. (2005). *Vienna memorandum on world heritage and contemporary architecture: Managing the historic urban landscape*.
- Veldpauw, L., & Pereira Roders, A. R. (2014). Learning from a legacy: Venice to Valletta. *Change Over Time*, 4 (2), 244-263. <https://doi.org/10.1353/cot.2014.0022>
- Yapıkredi Bomontiada. (2024). Accessed on 20.05.2024 from <https://yapikredibomontiada.com/aboutus>
- Yiğit, E. (2010). *Emek tarihinden kente bakmak: Bomonti ve Bira Fabrikası örneği*. (Unpublished M.Sc. thesis). MSFAU Institute of Science and Technology, Istanbul.

Visual References

- "Kurbağalıdere Gazhanesindeki yeni havagazı fırınları" / Salt Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi / Salt Research, Photograph and Postcard Archive. Accessed 15.12.2024, and accessible from <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208215>
- Ataköy, İstanbul. - Salt Araştırma, Harika-Kemali Söylemezoğlu Arşivi / Salt Research, Harika-Kemali Söylemezoğlu Archive. Accessed 15.12.2024, and accessible from <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/102580?locale=en>
- Beykoz Deri Kundura Fabrikası - Beykoz Leather Shoe Factory - Salt Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi / Salt Research, Photograph and Postcard Archive. Accessed 15.12.2024, and accessible from <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196935>
- Bomonti Bira Fabrikası - Salt Araştırma, Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi / Salt Research, Photograph and Postcard Archive. Accessed 15.12.2024, and accessible from <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208204>
- Chichli. Plan cadastral d'assurances. Pafta no: 2- İBB Atatürk Library Collection. Guide de Stamboul, VII. Feuille Bosphore Cote D'Asie: Vani-keuy, Kandilli, Anadolu Hissar, Kanlidja, Tohou Boukli, Pacha-Bagtche Beicos, Anatoli Kavak 1.

Partir Pacha-Bagtche, Anadolukavak, Beicosartie de la Cote d'Asie 2. Partie, Beylerbey, Kouzgoundcuk Ile protı, Tchengel-keuy, Ile Antigoni / Nedjib-- İBB Atatürk Library Collection.

İstanbul: Haydarpaşa 2: Acıbadem - Gazhane - index general plan d'assurances- İBB Atatürk Library Collection.

Makriköy- İBB Atatürk Library Collection.

Acknowledgements:

We would like to express our gratitude to the İBB Atatürk Library Collection and Salt Research for their support in the use of visual resources.

Gülce Güleycan Okyay Bayazit

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümünü bitirmiş ve aynı üniversitenin Restorasyon-Tarihi Çevre Değerlendirilmesi Programında yüksek lisans derecesini almıştır. 2022 yılında Restorasyon ve Koruma Programından doktora derecesini alan Okyay Bayazit, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyoloji Bölümünde ikinci lisans eğitimini tamamlamış ve yüksek onur derecesi ile mezun olmuştur. 2014 yılından bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde görev yapmakta olup, kültürel mirasın korunması alanında lisans ve lisansüstü düzeyde dersler vermektedir.

Gülce Güleycan Okyay Bayazit studied architecture at Mimar Sinan Fine Arts University and had her master's degree in Restoration-Evaluation of Historic Environments Programme at the same university. In 2022, she received her Ph.D. from Restoration and Conversation Programme. She also studied Sociology as a second major in Istanbul University ODEF and graduated with high honours. She is a faculty member at Mimar Sinan Fine Arts University since 2014 where she offers undergraduate and graduate courses on conservation of cultural heritage.

E-posta: gulce.okyay@msgsu.edu.tr

Adile Binnur Kırac

1989 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. 2001 yılında görev yapmakta olduğu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimari Koruma Lisansüstü Programında doktora derecesi aldı. Kırac, lisans ve lisansüstü programlarında vermekte olduğu mimari koruma kuramı ve endüstri mirası dersleri ve yürüttüğü uygulamalı rolöve atölyesi ile mesleki öğretime katkı sağlamaktadır.

Adile Binnur Kırac, graduated from Mimar Sinan University, Department of Architecture in 1989. In 2001, she received her PhD from the Architectural Conservation Post-Graduate Programme at Mimar Sinan Fine Arts University, where she is a faculty member. Kırac contributes to professional education through the courses she teaches on architectural conservation theory and industrial heritage in undergraduate and graduate programs, as well as through the practical survey workshops she conducts.

E-posta: binnur.kirac@msgsu.edu.tr

Seyitgazi’de Sokak Sağlıklaştırma Projesi: Geleneksel Konutlar ve Tarihi Çevrenin Korunmasına Yönelik Bütünsel Yaklaşım

Hatice Elmas¹

ORCID: 0000-0003-1446-620X

Betül G. Ekimci²

ORCID: 0000-0001-7650-1088

Öz

Seyitgazi, tarihi ve kültürel zenginliğiyle çok katmanlı bir yerleşimdir. Tarihi çevreyi korumanın temel amacı kendini oluşturan değerler bütünüünün korunması, geliştirilmesi ve yaşatılmasıdır. Seyitgazi’de geleneksel konutların ihmal edildiği, özellikle farklı dönemlere ait kültürel varlıkların bir arada bulunduğu II. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde kalan Cumhuriyet Meydanı çevresinde, koruma-kullanım sorunları olduğu tespit edilmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı’nın geç yürürlüğe girmesi, ticaretin ve günlük yaşamın etkileşimli olduğu alanda konut-ticaret dokusunu yıpratmış, koruma-kullanım sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Miras yönetimi ve sürdürülebilir bir toplumsal kalkınma için meydan ve çevresinde nitelikli iyileştirme, işlevsel ve estetik geliştirmelerin yapılması zorunludur. Çalışmanın hedefi mevcut yasal çerçevede Seyitgazi’nin kültür katmanlarından biri olan geleneksel konutları korumaktır. Bu doğrultuda ilk olarak ilçe bütünüünde sit sınırları içinde kalan geleneksel konutlar gözlem-inceleme yoluyla tespit edilmiş, belgeleme-analiz çalışmalarıyla mimari özellikleri belirlenmiştir. Seyitgazi’nin tarihî gelişimi, koruma sürecinin yasal-yönetimsel yönleri ele alınmış, farklı dönemler arasındaki yapısal ilişkiler tanımlanmıştır. İkinci aşamada özel inceleme alanı olarak Cumhuriyet Meydanı’nı çevreleyen caddeler için sokak sağlıklaştırma projesi geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Belediye-üniversite iş birliğiyle hazırlanan proje, ilgili koruma kuruluna sunulmuş ve onaylanmıştır. Bununla, belirli bir bölgede koruma ve tasarım yaklaşımları ortaya koyan örnek bir uygulama gerçekleşmiştir. Bu çalışma, Seyitgazi tarihi kent dokusunun korunması çalışmalarına temel oluşturarak esas ve yönetmeliklerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Seyitgazi, geleneksel konut, sokak sağlıklaştırma, çok katmanlı tarihi kent merkezi, kültürel miras yönetimi*

¹ Doktora öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
E-posta: hatice.elmas@gazi.edu.tr

² Doç.Dr. Betül G. Ekimci, İstanbul Teknik Üniversitesi, İTÜ-KKTC Eğitim-Araştırma Yerleşkesi,
Mimarlık Programı, E-posta: ekimci@itu.edu.tr

Street Rehabilitation Project in Seyitgazi: A Holistic Approach to the Preservation of Traditional Houses in a Multi-layered Historical Environment

Hatice Elmas³

ORCID: 0000-0003-1446-620X

Betül G. Ekimci⁴

ORCID: 0000-0001-7650-1088

Abstract

Seyitgazi is a multi-layered settlement rich in historical and cultural heritage. The main purpose of protecting the historical environment is to preserve, enhance and maintain values that constitute it. In Seyitgazi, it has been observed that traditional houses are neglected, particularly around Cumhuriyet Square, which lies within the boundaries of a 2nd Degree Archaeological Site where cultural assets from different periods coexist. The delayed implementation of the Conservation Zoning Plan has worn out the residential-commercial texture in the area where trade and daily life are closely linked, leading to protection-use challenges. To ensure effective heritage management and sustainable social development, it is essential to make qualified improvements, both functional and aesthetic, in the square and its surroundings. The aim of the study is to protect the traditional houses, one of the cultural layers of Seyitgazi, within the existing legal framework. In this context, the traditional houses within the district's site boundaries were first identified through observation-examination, and their architectural features were determined through documentation-analysis studies. The historical development of Seyitgazi and the legal-administrative aspects of the conservation process were discussed, and the structural relations between different periods were defined. In the second stage, a street rehabilitation project was developed and implemented for the streets surrounding Cumhuriyet Square, designated as a special study area. The project, prepared in collaboration between the municipality and the university, was submitted to the relevant conservation board and approved. Thus, an exemplary application that puts forward conservation and design approaches in a specific region has been realised. This study has contributed to the development of basic principles and regulations by forming a basis for the conservation of Seyitgazi's historical urban fabric.

Keywords: *Seyitgazi, traditional house, street rehabilitation, multilayered historic city center, cultural heritage management*

³ PhD Students, Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: hatice.elmas@gazi.edu.tr

⁴ Assoc.Dr. Betül G. Ekimci, İstanbul Technical University, ITU-North Cyprus Education and Research Campus, Department of Architecture, E-mail: ekimci@itu.edu.tr

Giriş

Seyitgazi kendine özgü topoğrafyası, Frig, Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi yapıları ve kırsal mimari örnekleriyle doğal, arkeolojik ve kentsel katmanları barındıran tarihi bir yerleşimdir (Ekimci, 2017). Dağlık Frigya bölgesi içinde yer alan Seyitgazi ve çevresinde yaygın olarak gözlenen volkanik tüf kayaç oluşumları, yumuşak yapısı ve kolay işlenebilirliği sayesinde Antik dönemde anıtsal cepheli kaya mezarları, kutsal alanlar, savunma yapıları ve sarnıçlar gibi önemli jeoarkeolojik eserlerin oluşumuna imkân sağlamıştır. Kervan yolları üzerindeki konumu gereği ticari etkinlikler yerleşimin fiziksel gelişimine yön vermiştir. İlçe merkezinde Seyit Battal Gazi Külliyesi başta olmak üzere Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait kervansaray, han, hamam vb. anıtlar, arkeolojik alanlar ile kırsal mimarlık örneği yapılar bir aradadır.

Seyitgazi ve çevresinin, 7. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yapılan Arap akınları ve devamında Bizans-Selçuklu çatışmalarından olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Vasiliev, 1952). Seyitgazi ilçe merkezinde sütun parçası, yazıtlar vb. arkeolojik buluntular dışında Antik Döneme ait potansiyel yapı kalıntıları yer altı katmanlarında, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi yapıları ise yer üstünde yer almaktadır. Sonraki yıllarda gabari arttırılarak geleneksel dokuya uygun olmayan müdahaleler gerçekleşmiş, çok katlı derin temelli yapılar yapılması sırasında kentsel arkeolojik katmanlar zarar görmüş bu nedenle inşaat uygulamalarına sınır getiren arkeolojik sit kararları alınmıştır (S. Demirci, Şenyurt, Demir Atik & Atik, 2020). Tarihi merkez Cumhuriyet Meydanı ve çevresi 2012 yılında II. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir. Bu karar, meydan ve çevresinde konumlanan yeraltı katmanlarının ve kent silüetinin korunması bakımından olumludur ancak sosyal, fiziksel, kültürel, ekonomik ve toplumsal gereksinimlere bağlı olarak koruma ve kullanım sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Meydanı çevreleyen mimari yapıların belirgin unsurları Osmanlı Dönemi anıtları ile geleneksel konut-ticaret yapılarıdır. Günümüzde sit alanı sınırları içinde Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları devam etmektedir. Fakat Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanması ve yürürlüğe girmesi uzun yıllar sürdüğünden bu süreçte her türlü yapım-onarım faaliyeti kısıtlanmış, ticaret ve günlük hayatın tüm canlılığı ile sürdüğü kent merkezi gi-

derek harap bir görünüme bürünmüştür. Dahası, yeraltı katmanların korunmasına yönelik plan kararlarında kentin tarihsel sürekliliğinin ve kimliğinin korunması, kentsel korumanın hedeflerinden birisi haline gelememiş, kırsala özgü sivil mimari yapılar yasal süreçte koruma açısından yeterince değerlendirilmemiştir.

Uluslararası koruma ölçütlerine göre herhangi bir katmanın korunması için başka bir katmanın feda edilemeyeceği benimsenmiş bir ilkedir. Tarihsel sürekliliğin olduğu alanlarda, dikkat edilecek en önemli koruma ölçütü, her çeşit müdahale sırasında tüm tarihi katmanları ve bunların birbirleriyle kurdukları ilişkiler bütünü korumaktır (Karabağ, 2008). Seyitgazi tarihi kent merkezi her dönem eklenip çeşitlenen mekânsal dönüşümlere sahne olmuştur. Yer altındaki potansiyel Antik dönem yapı katmanları bilimsel çalışmalarla çözümlenmeyi beklemektedir. Ancak yüzlerce yıllık oluşumun parçası olan yer üstündeki yerleşim alanında tarihsel sürekliliği yansıtan kent kimliğinin izleri yok olmak üzeredir. Çok katmanlı kentlerin sahip olduğu tarihsel sürekliliğin korunması, bu kentlerin yerel kültürel değerleri sürdürülebilmesi, tüm katman ve yapıların ayırt edilmeksizin korunmasını gerektirmektedir. Bu sebeple Seyitgazi'de uygulanacak kentsel arkeoloji projeleriyle yeraltı katmanlarına ait bileşenlerle birlikte geleneksel konut dokusunun da kentin geleceğinin tasarlanmasında kullanılarak kent yaşamına ve kimliğine yansıtılması gereklidir.

Bu makalede sunulan çalışmanın amacı, Seyitgazi'nin kültür katmanlarından biri olan kırsal nitelikli geleneksel konutların mimari özelliklerini belgelemek ve korunmasına yönelik müdahale ve politikaların belirlenmesine katkı sunmaktır. Bu çerçevede, ilçe genelinde sit alanları içinde bulunan geleneksel konutlara yönelik araştırma, tespit, belgeleme ve analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Arşiv çalışmalarında elde edilen belgelerle koruma sürecinin yasal ve yönetsel boyutları değerlendirilmiştir. Literatür taraması tarihi gelişim ve farklı dönemler arasındaki yapısal ilişkilere ışık tutmakla birlikte ilçenin geleneksel konutlarını ve mimari özelliklerini ele alan kapsamlı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Yerinde yapılan gözlem ve belgeleme çalışmaları geleneksel sivil mimari yapıların, yapı malzemeleri, inşa teknikleri ve mekânsal organizasyonlarına dair önemli veriler sunmuştur.

Çalışmanın ilerleyen aşamasında Seyitgazi'deki özel inceleme alanı olarak belirlenen Cumhuriyet Meydanı ve çevresinde detaylı belgeleme çalışmalarıyla geliştirilen "Sokak Sağıklaştırma" projesi ileride yapılacak

kentsel tasarım çalışmalarına yön verecek bir çerçeve oluşturulmasına öncülük etmiştir. Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Programında tez kapsamında üretilen cadde ve sokak sağlıklaştırma projesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi (ESTÜ) ve Seyitgazi Belediyesi (SB) arasında gerçekleştirilen protokol sonrası Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulunca (EKVKBK) onaylanarak uygulanmıştır. Projenin hayata geçirilmesi ile çok katmanlı kent merkezinde, koruma ve geliştirme stratejileri doğrultusunda mimari planlama ve tasarım yaklaşımları ortaya koyan bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları Seyitgazi'nin tarihi dokusunun korunmasına yönelik temel esas ve yönetmeliklerin gelişimine katkı sağlamıştır

Analitik Yöntem

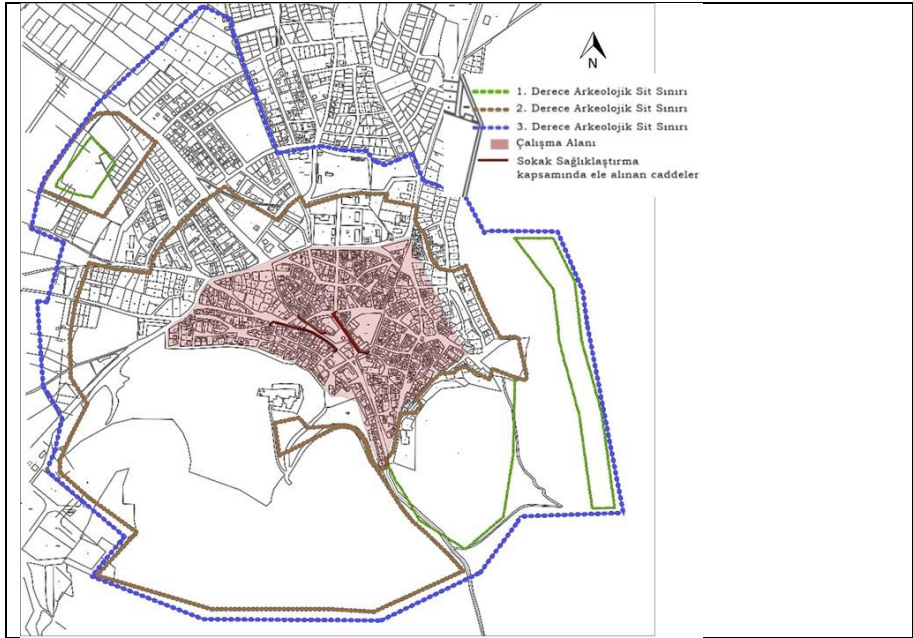
Literatür ve arşiv çalışmaları kapsamında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden elde edilen Hüdâvendigâr ve Eskişehir Sâlnâmelerinin incelenmesiyle yerleşimin tarihi gelişimi hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Seyitgazi Belediye arşivinden elde edilen eski fotoğraflar, ilk imar planları izahat raporları, jeolojik haritalar, imar süreci ile ilgili kurum içi ve kurum dışı yazışmalar ilçenin tarihsel ve mekânsal gelişiminin açıklanmasında önemli katkılar sağlayan özgün kaynaklardır. Seyitgazi Kaymakamlığı arşivinden ulaşılan yıllık brifing raporlarından ilçenin fiziki durumu hakkında veriler elde edilmiştir. Ayrıca geleneksel dokunun korunması için kullanılan yönergeler, yönetmelikler ve koruma planları incelenerek yapılan uygulamalar hakkında değerlendirme yapılmıştır.

Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Arşivi'nden elde edilen belgelerle bölgenin yasal koruma sürecine dair bilgilere ulaşılmıştır. Alan yazın taramasına göre, yerleşimin gelişimi hakkında mevcut bilgiler, genellikle yalnızca belirli bir dönem veya öne çıkan birkaç tarihi yapı ile sınırlı kalmaktadır. Çalışmanın teorik alt yapısına bağlı olarak "koruma" kavramının tanımını ve dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası mevzuat ve ilke kararlarına başvurulmuştur.⁵ Ayrıca Seyitgazi, tarihi çevre koruma, restorasyon, geleneksel konut gibi anahtar kavramlarla yapılan tarama sonucuyla ulaşılan tezler ve diğer kaynaklardan yararlanılmıştır

⁵ Tarihi Kentler ve Köyler Komitesi CIVVIH'nin Washington Tüzüğü (1987), Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartname, Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2004), Koruma Amaçlı İmar Planları ve

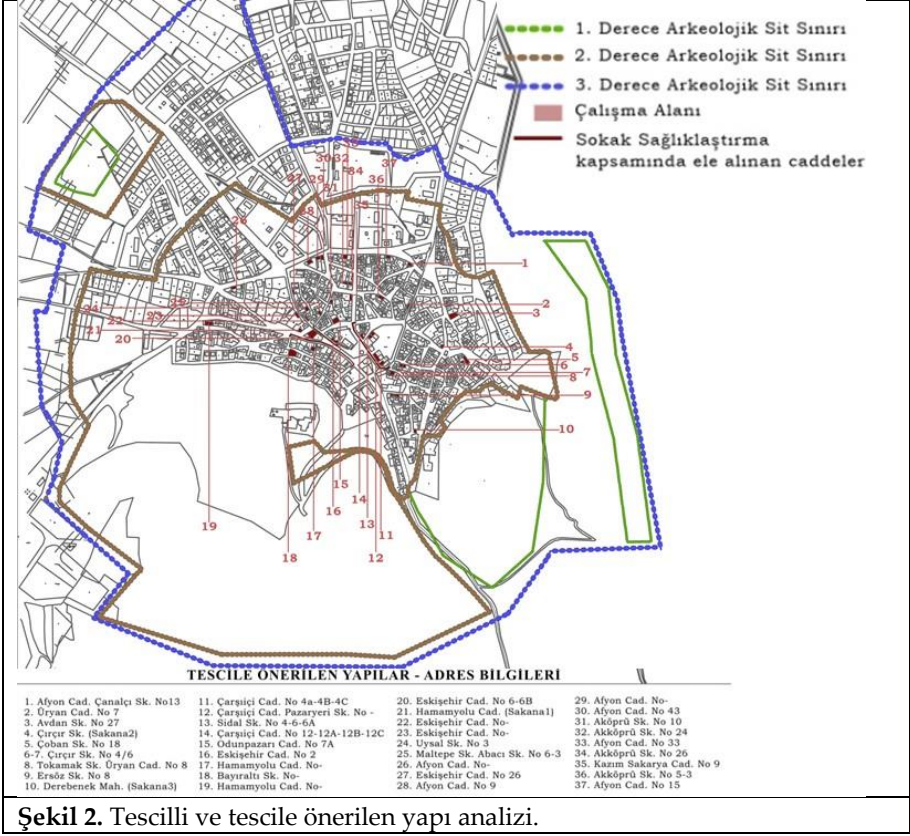
Analizler

1950 öncesinde kurulan en eski üç mahalle İkiçeşme, Yunus ve Derebenek mahallesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 1). I, II ve III. Derece Arkeolojik Sit Sınırları içinde kalan bu mahallelerde alan çalışmaları sırasında gözlem ve inceleme yoluyla tescilli ve tescili önerilecek geleneksel konutlar tespit edilmiştir (Şekil 2). Tescil durumu analizine göre estetik, mimari, tarihi, yerel değerler, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi açısından nitelikli bulunan 37 geleneksel yapı tescile önerilmiştir.

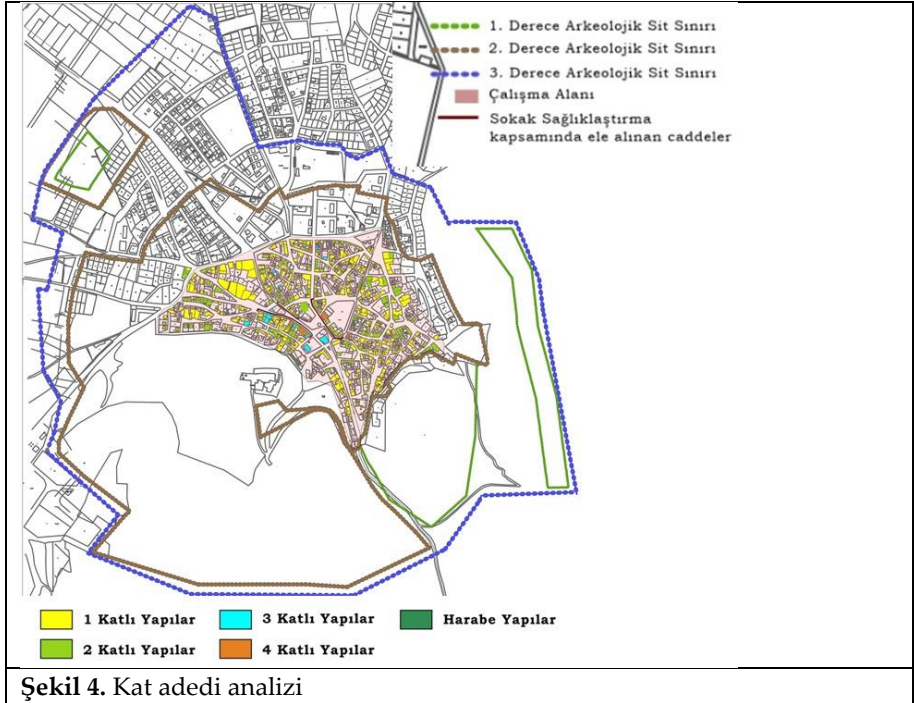
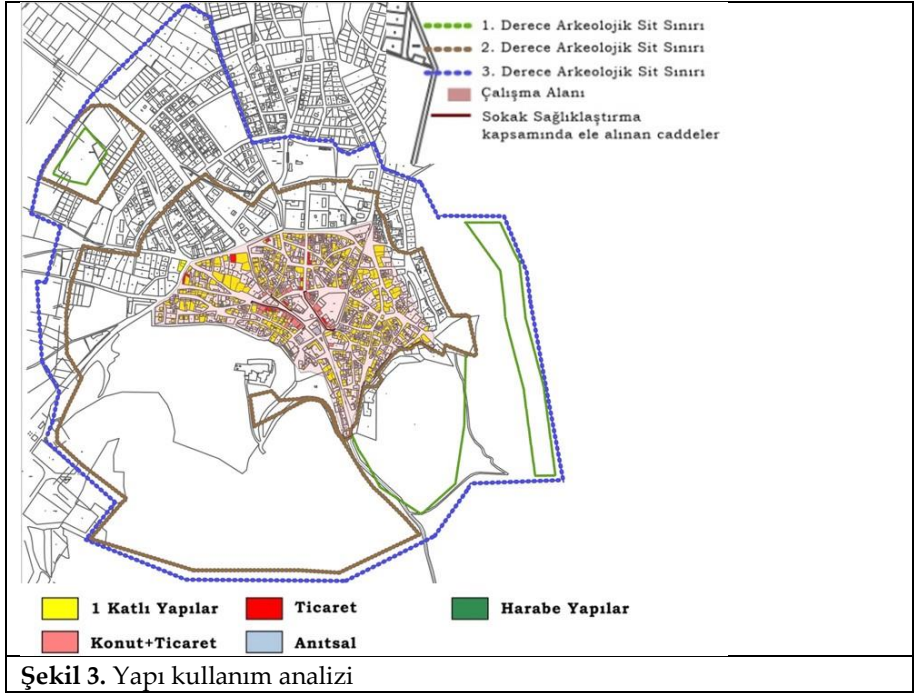
Şekil 1. Çalışma Alanı.

Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları(2009) Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri, ICOMOS Paris (2011) ve Koruma Amaçlı İmar Planı ve Çevre Düzenlemesi Resmi Gazete (2017).

Şekil 2. Tescilli ve tescile önerilen yapı analizi.

Avrupa Konseyi Anıt Fişi Formu kullanılarak yapıların kadastral bilgileri, özgün işlevi, taşıyıcı yapı durumu, yapım tekniği, malzeme ve kat sayısı, mimari nitelikleri, korunma durumu, bozulma derecesi, tarihçesi, gözlem ve incelemelere dayalı ayrıntılı tanımı ve korunma sorunları değerlendirilmiş ve yapılar fotoğraflarla belgelenmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında renkli lejantlarla 1/1000 ölçekli hâlihazır haritalara işlenmiştir (Şekil 3 ve 4).

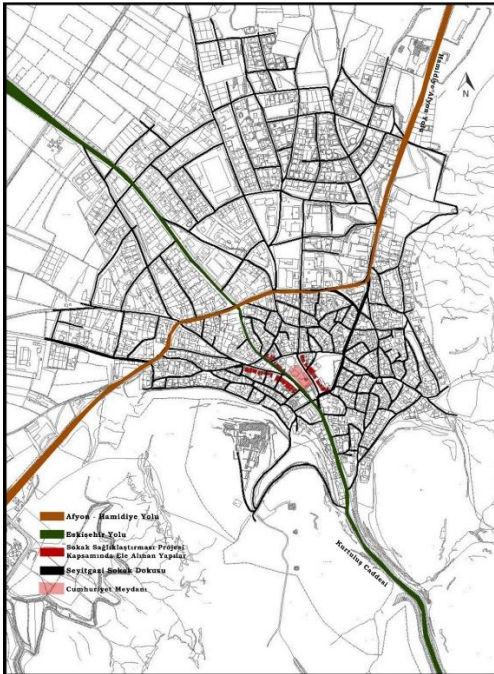
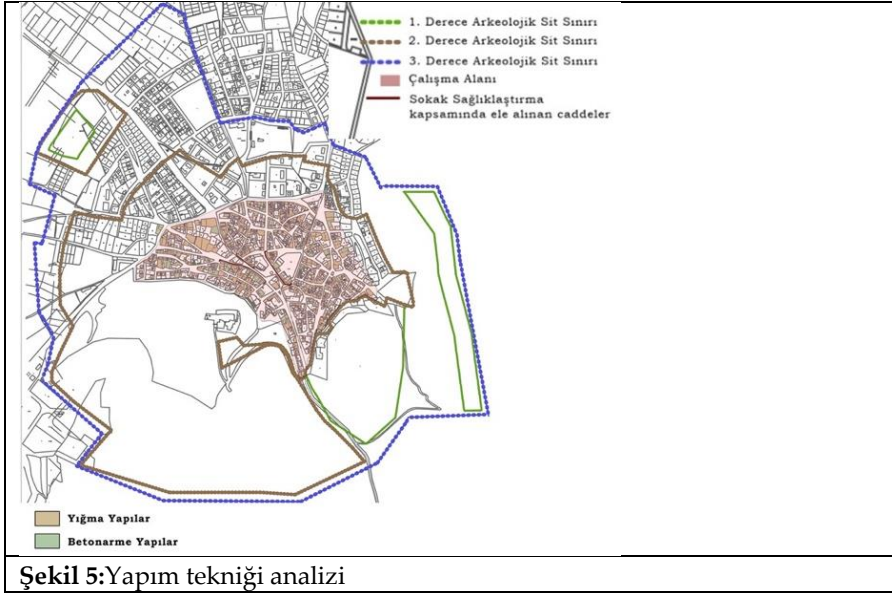

İşlev analizine göre, tarihi çevre merkezindeki yapıların kullanım durumu konut, konut+ticaret ve ticaret olarak belirlenmiştir. %55'i konut, %29'u konut+ticaret ve %16'sı ticaret amaçlıdır.

Kat adedi analizine göre, Zemin, Zemin+1, Zemin+2 ve Zemin+3 olarak gruplandırılan yapıların kat yükseklikleri belirlenmiştir. İlçe merkezinde, %60 oranında 2 katlı yapılar, %25 oranında tek katlı yapılar, %10 oranında 3 katlı yapılarıdır. %5 oranında harabe yapı tespit edilmiştir. Toplam 32 yapıdan 10'u Zemin, 14'ü Zemin+1, 4'ü Zemin+2 ve 4'ü Zemin+3 olarak sınıflandırılmıştır.

Yapım tekniği analizine göre (Şekil 5), ilçe merkezinde %85 oranında yığma yapı ve %15 oranında betonarme yapı tespit edilmiştir. Ulaşım analizine göre mevcut yol şebekesi, kentin merkezi Cumhuriyet Meydanı'nda sonlanan ana yollar ve bu yolları kesen talî yollardan oluşmaktadır. İlçe sınırlarında değişimler olmakla birlikte merkeze bağlanan ana yollar genel hatlarıyla geçmiş dönemde kullanılan güzergâhlara bağlı kalmıştır (Şekil 6).

Geleneksel konut mimarisinin karakteristik özelliklerinin tespit edilmesine yönelik veri oluşturmak üzere nitelikli bulunan 37 yapıda iç planlar ve odaların düzeni, kullanım amaçları ve işlevleri belirlenerek bilgisayar ortamında 1/100 ölçekli çizimlere aktarılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi Anıt Fişi esas alınarak konutların mevcut durumunu yansıtan bir envanter formu geliştirilmiştir (Şekil 7). Her bina için bir envanter numarası verilen formda yapıya ilişkin kadastral bilgiler, taşıyıcı sistem, kullanıldığı yere göre malzemeler, yapım tarihi, mimari üslubu, özgün işlevi, korunma durumu, bozulma derecesi ve ek olarak dış cephe ve iç mekân fotoğrafları, vaziyet planı, kat planları, cephe görünümleri, hasarlar ve öneriler yer almaktadır.

SEYİTGAZI GELENEKSEL KONUT ENVANTERİ				ENVANTER NO: 001			
Yerleşme Adı: Seyitgazi Merkez				İl: Kırılgehir			
Yapı Adı: 001 Numaralı Yapı				İçeri / Mahallesi: Seyitgazi / Yunus			
Ada/Parşel: 3 Ada 6-7 Parsel				Yapı Türü: Konut ve Ticaret			
Tayınç Sistemi: Kargı				Yapım Tarihi: 1930 Öncesi			
Örüt Türü: Kerme Kiremit Çatı				Sağlamlık: Sağlam			
Örüt Malzemesi: Marsilya Kiremit				Kullanım Durumu: Kullanılmaktadır			
Plan Tipi: İç Sofalı Bulçolu Plan				AR Yapı: Foseptik			
Kat sayısı: 2				Kanalizasyon: Elektrik			
Kat Yükseklikleri: Zemin Kat 2,65 m Birinci Kat 2,65 m				Telefon: X			
TAYINÇ SİSTEMİ							
Yığına Sistem: Taş, Kerpiç, Ahşap, Tağla, Karkas, Ahşap, Betonarme, Çelik, Kerma X							
DUVAR SİSTEMİ							
Zemin Kat Döşem: Birinci Kat Döşem:							
Tas: Kerpiç, Tağla, Ahşap, Kırma X, Tas X, Kerpiç X, Tağla, Ahşap X, Kırma X							
Molce: Ahşap+Tas X, Molce X							
Kesme: Ahşap+Kerpiç, Kesme X							
Anlu Balıç: Taş X, Ahşap, Almajık, Tağla, Harputta, Taş, Ahşap, Kiremit X, Çali (Kırma) X							
DOŞEME SİSTEMİ							
Zemin Kat Döşeme Kaplama Malzemesi: Birinci Kat Döşeme Malzemesi:							
Doğal Taş, Ahşap X, Dokime, Almajık, Diğer, Doğal Taş, Ahşap X, Diğer							
Zemin Kat Tavan Kaplaması: Ahşap X, Diğer, Kaplama Yok, Birinci Kat Tavan Kaplaması: Ahşap, Diğer, Diğer, Kaplama Yok							
ÇATI SİSTEMİ							
Çatı Biçimi: Düz Dam, Kırma X, Beçli, Tok Vön (İçimli), Çatı Konstrüksiyonu: Ahşap, Metal, Betonarme							
Çatı Kaplama Malzemesi: Toprak, Taş, Çinko, Marsilya Kiremit X, Alaturka Kiremit							
Saplık: Çar Saplık X, Geniş Saplık							
DOĞRUMALARI							
Anlu giriş Kapısı Tipi: Çift Kanatlı, Tek Kanatlı X, Anlu giriş Kapısı Malzemesi: Ahşap, Metal X, PVC							
Konut giriş Kapısı Tipi: Çift Kanatlı, Tek Kanatlı X, Konut giriş Kapısı Malzemesi: Ahşap, Metal X, PVC							
İç Kapı Tipi: Çift Kanatlı, Tek Kanatlı X, İç Kapı Malzemesi: Ahşap X, Metal, PVC							
Pencere Tipi: Çift Kanatlı X, Tek Kanatlı, Dişiy, Sabit, Pencere, Ahşap X, Metal, PVC							
Vitrin Tipi: Çift Kanatlı, Tek Kanatlı, Dişiy, Sabit X, Vitrin, Ahşap X, Metal X, PVC							
Pencere/Vitrin Öğesi: Ahşap, Kerpiç, Metal Kereçli, Ahşap Parmaklık, Metal Parmaklık, Kates							
ENVANTER							
HAZIRLAYAN / ÇİZEN: Mimar Hatice ELİAŞ				DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Betül EKİMCİ		FOTOĞRAF: Yazarm Arçılı	
KAPSAM: Mimarî Koruma T. Lisansı Tefti				TARİH: 2019			

YAPI ADI: 001 NUMARALI YAPI
KATI NO: 16-16A-100-10C
ADA/PARŞEL: 3-6-7 ÇARŞI CADDESİ

İÇ MEKAN

DÜKKAN I, DÜKKAN II, DÜKKAN III, DÜKKAN IV

AVLU I, GİRİŞ I, ODA I, MER. 1

KAT I, KİLİT I, SOFA I, MER. 2

ODUNPAZARI CADDESİ

AVLU

BAHÇE

ÇARŞI CADDESİ

SİDİL SOKAK

ŞEHİR S.S. 007 Numaralı Zemin Çerçevesi Çabakları ile belirlenmiş yapılaşma alanı

Şekil 7. Envanter fişlerinin doldurulması (Veri girişi)

Özel çalışma alanı analizi ve belgeleme

Konumu, kültürel peyzaj değerleri, tarihi ve toplumsal önemine bağlı olarak tarihi kent merkezi Cumhuriyet Meydanı özel çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Meydanı çevreleyen Çarşıiçi ve Eskişehir Caddelerinde tarihi çevre ile uyumlu yapılar çoğunluktadır. Hamamyolu Caddesi yüksek katlı betonarme yapıların olduğu bir cadde olmasına rağmen çalışmanın bütünlüğü için çalışma alanına dâhil edilmiştir (Şekil 8 ve 9).

Şekil 8. Özel çalışma alanı: Cumhuriyet Meydanı, Çarşıiçi, Hamamyolu ve Eskişehir Caddeleri; 1978 Seyitgazi.

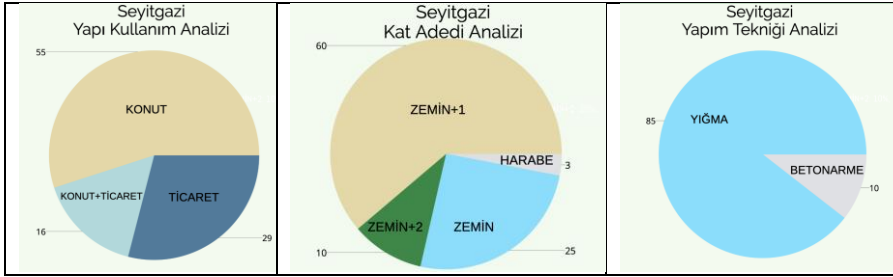

Şekil 9. Seyitgazi yerleşimi: Cumhuriyet Meydanı ve çevresi.

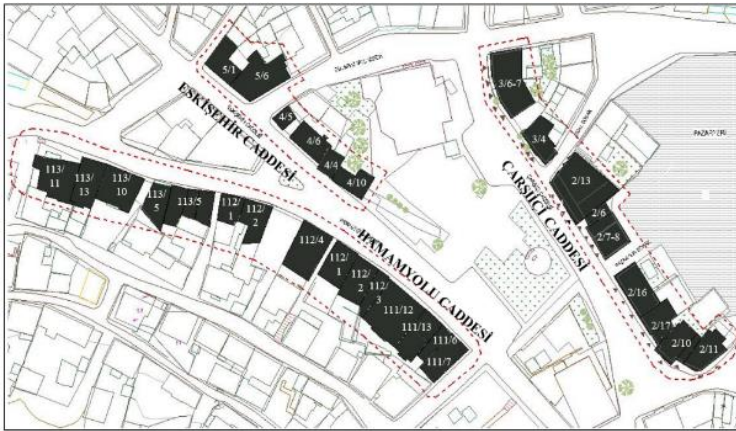
Çalışmanın devamında tarihi kent merkezi Cumhuriyet Meydanı çevresinde, Seyitgazi'nin doğal, kültürel, tarihi, ekonomik, estetik, görsel değerlerini ve özgün kimliğini koruyarak ön plana çıkaran ve koruma kulanma dengesini gözetilen bir anlayışla cephe ve sokak sağıklaştırma çalış-

ması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda fotografik belgeleme, hâlihazır haritalar, Lazer Metre, Nivo, 5 m ve 20 m çelik metre kullanılarak gerçekleştirilen belgeleme yöntemleriyle meydana veren cadde ve sokak silüetlerine ilişkin mimari çizimler üretilmiştir.

Sokak Sağlıklaştırma projesi kapsamında ele alınan toplam 32 yapıdan 4 yapı konut, 10 yapı ticari 18 yapı ise konut ve ticari amaçlı kullanılmaktadır. Yapım tekniğine göre 32 yapıdan 22'si ahşap-karkas yapım tekniğinde yığma yapı, 10'u ise betonarme yapıdır. 32 yapıdan 22 yapı tek veya iki katlı yapılardan oluşmaktadır. %60 oranında 2 katlı yapı, %25 oranında tek katlı ve %10 oranında 3 katlı yapı ile %5 oranında harabe yapı bulunmaktadır (Şekil 10). Betonarme yapılar aynı zamanda 3 ve 4 katlı yapı grubunda yer almaktadır (Şekil 11). Betonarme ve yüksek katlı 10 yapı ağırlıklı olarak Hamamyolu Caddesi üzerindedir.

Şekil 10. Seyitgazi sokak sağlıklaştırma projesi yapı kullanım, kat adedi ve yapım tekniği analizi

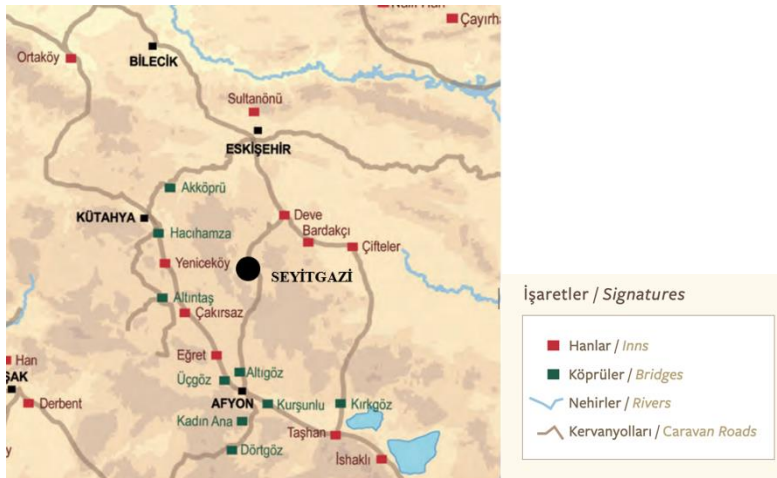
Şekil 11. Sokak sağlıklaştırma projesi kapsamında çalışılan Çarşıçi, Eskişehir ve Hamamyolu caddelerindeki yapıların ada-parsel numaraları

Bulgular

Tarihi çevre ve değerler

Seyitgazinin M.Ö. 3500’lü yıllara kadar uzanan yerleşim tarihi, Hitit ve Frigya dönemlerine ait izler içermektedir. Seyitgazi, Frigya döneminde kral yolu olarak bilinen Orkitos güzergâhında yer almaktadır. Roma döneminde Nakoleia olarak bilinen Seyitgazi Dorylion ve Meros arasında kalan Grek-Roma yol güzergâhındadır. Kral Yolu olarak bilinen bu yol, Roma ve Bizans dönemlerinde askeri ve ticari önemini sürdürmüştür, Ortaçağ’da ise İpek Yolu olarak tanınmıştır. Seyitgazi 11. yüzyıldan başlayarak uluslararası ticaret, askeri hareketlilik ve hac yolculukları için kullanılan İpek Yolu güzergâhında yer almaktadır (Şekil 12).

1075’te Selçuklu himayesine giren Seyitgazi büyük Türkmen göçü sırasında Bizans ile Selçuklu siyasi sınırı çevresinde önemli bir yerleşim olmuştur (Doğru, 1992; Ekimci, 2017). Türkmenlerin manevi şahsiyetlerini önemseyen sultanlarca inşa edilen Seyyid Battal Gazi Türbesi, Şücaeddin Veli ve Üryan Baba tekkeleri ziyaretçilere ve yoldan gelip geçenlere konaklama, yeme içme hizmetleri sunmuştur (Ekimci, 2017). 18. yüzyıl kayıtlarına göre Üsküdar-Hicaz Hac Yolu’nun sağ kol güzergâhında bulunan Seyitgazi 34 menzilhânedenden biridir (Ekimci, 2017) (Şekil 11).

Şekil 12. Çekül, Anadolu Araştırmaları İpek Yolu Kültür haritasından detay: Seyitgazi (Çekül, 2012)

Eski yerleşimler üzerinde kurulan Seyitgazi diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi merkezde dini yapı ve çevresinde gelişen mahallelerden oluşur (Turan, 1984; Doğru, 1992). Ana ulaşım akslarının kent içi kesişme noktasında meydan (Cumhuriyet Meydanı), Çarşı Camii ve pazar yeri bulunur. Meydan ve açık pazar yüzyıllardır, tüm yöreye hizmet veren canlı bir ticari alan ve önemli bir buluşma noktası olmuştur (Salname XII, 1302/1884-85).

11. yüzyıldan itibaren Seyit Battal Gazi Külliyesi (Şekil 13) başta olmak üzere Selçuklu ve Osmanlı dönemleri boyunca gelişen konaklama yapıları, Develik Han (kervansaray), Eski Han ve hamam günümüze ulaşan anıtsal yapılardır. Hükümet Konağı (Tekel Binası), Jandarma Karakolu, Öğretmen Evi, Askerlik Şubesi, Eski Belediye Binası, Ziraat Bankası Erken Cumhuriyet Döneminin önemli yapılarıdır. Topografyayla uyumlu sokaklar etrafında dizili konut ve dükkânların oluşturduğu mahalleler yerel gelenekleri içeren bir yaşam alanı oluşturur. Organik bir dağılım gösteren dar ve eğimli sokaklar topografyaya uygun bir gelişim gösterir. Dik yamaçlara doğru merdivenli sokaklar yaya ulaşımını rahatlatmakta ve kendisine bağlanan konutlara erişim sağlamaktadır. Her mahallede, yol ve su gibi öğelere bağlı olarak biçimlenen sakanalar (Şekil 14), çamaşır yıkama ve diğer imece etkinlikleri için kullanılan toplumsal mekânlar olarak yerleşimin belirleyici öğeleridir. Geleneksel dokunun diğer bileşenleri, ilçenin ana su kaynağı olan Seydi Suyu ile beslenen tarihi çeşmeler (Şekil 15) ve yola paralel uzanan taş su kanallarıdır.

Şekil 13. Seyitgazi Külliyesi'nden tarihi kent merkezine bakış

İkiçeşme Mah.Hamamyolu Caddesi 121 Ada 25 Parsel

Derebenek Mah. Bardakçı Sokak 72 Ada 9 Parsel

Derebenek Mah. 56 Ada 6 Parsel

Şekil 14. Seyitgazi ilçe merkezindeki sakanalar

Çırcır Çeşmesi, Derebenek Mah. 70 Ada 1 Parsel

Memimhane- Ulupınar Çeşmesi, İkiçeşme Mah. 4 Ada 8 Parsel

Çarşı Cami Çeşmesi, İkiçeşme Mah. 106 Ada 2 Parsel

Belediye Binasının yanındaki çeşme, İkiçeşme Mah. 21 Ada 2 Parsel

Şekil 15. Seyitgazi ilçe merkezindeki çeşmeler

Demografik bulgular ve fiziki durum

1302H/1884-85 tarihli Hüdâvendigâr Livası Salnâmesi (Salname XII, 1302/1884-85) Seyitgazi'nin 19. yüzyıldaki demografik yapısı ve fizikî durumu hakkında güvenilir bilgiler vermektedir. Salnâmeğe göre, "...14.100 nüfusa sahip nahiyede, 14.000 Müslüman, 100 Kıptî ve Gayri Müslim vardır. Konuşma dili Türkçedir. 337.810 dönüm hububat mezrası (harman yeri), 100 dönüm bağ ve bostan, 124.000 dönüm dağlar arasında mera yeri ile 58 karye, 2300 hane, 58 dükkân, 3 han, 5 hamam, 50 cami ve 50 mektep vardır. Mahsulatça çeşitli hububat, afyon ziraatı ile bazı meyveler bulunmaktadır. Üzüm bağları yoktur. Zanaat dalında kerestecilik ile bazı köylerinde bez, aba, çardak kilim, seccade dokuması, bazı aşiret köylerinde halı ve seccade dokuması yapılır. Ayrıca mevsiminde tiftik ve yapağı çı-

kartılmaktadır.” Sâlnâmeye göre, yöredeki nüfus potansiyeline bağlı olarak Ilıca ve Karacahisar pazarlarıyla birlikte haftalık daimî pazarlardan en eski ve önemli olanlardan biri Seyitgazi’de kurulmaktadır.⁶

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında Seyitgazi 1723 nüfuslu bir kasaba iken 1950’ye kadar nüfus %19 oranında artmıştır. 1950’li yıllardan itibaren sanayileşme ve göçlerle 2000 yılına kadar sürekli artış gösteren nüfus bu tarihten sonra düşmeye başlamıştır (İmar Planı Notu, 1989). 2012 yılında Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilen⁷ İkiçeşme Yunus ve Derebenek mahallelerinde nüfus 2012’den 2018 yılına kadar %11,76 oranında düşüş göstermiştir. Bölge halkı ile yapılan görüşmelere göre arkeolojik sit kararları neticesinde yapıların onarım ve bakımının yapılamaması⁸ yapıların terk edilmesi ve nüfusun azalmasında etkili olmuştur.

1632 km²lik toplam ilçe arazisinin %50 den fazlasını tarım arazisi oluşturmaktadır (Seyitgazi Kaymakamlığı, 2018). Ziraî potansiyeli yüksek olan ilçede halkın %90’ı tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Yem ve besi fabrikaları, yumurta çiftlikleri, ayçiçek yağı rafinerisi, bor maden tesisleri, mermer ocakları ile solar patlayıcı fabrikası bölgedeki sanayi tesislerini oluşturur. Eğitim ve kültür kurumları arasında, Halk Eğitim Merkezi, okulöncesi, ilköğretim ve lise olmak üzere toplam 16 okul, Bor ve Etnografya Müzesi ve Dr. Ayhan Onursal Halk Kütüphanesi sayılabilir.

Eskişehir’e 43 km mesafede bulunan Seyitgazi sahip olduğu kültürel varlıklar ve ulaşım kolaylıklarıyla turizm potansiyeli taşımaktadır. Seyitgazi İlçesi’nde bölgenin inanç turizmi açısından önemli üç büyük tekke ve çeşitli türbeler her yıl binlerce insan tarafından ziyaret edilmektedir (G. Ekimci, 2017). Son yıllarda yerel yönetim turizmin geliştirilmesine önem vermekte, bu amaçla proje ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. 2012 yılında açılan 15 bungalov kapasiteli Santral Park Tesisleri, ilçede faaliyet gösteren ilk konaklama tesisidir. Ayrıca Frig Vadisi yürüyüş parkurunda

⁶Hüdâvendigâr Livası Salnâmesi, XII, 1302/1884-85, s.452/3. “Bölgeye giriş ve çıkışlar Eskişehir ve Bursa’dan olup, İzmit iskelesinden yapılacak olan darsaadet nakliyeleri, Seyitgazi’den Eskişehir üzerinden 9, Bursa’dan 30 ve Kütahya’dan 12 saat sürmektedir.”

⁷ Eskişehir Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Kurulu, Karar Tarih: 16.05.2012, Karar No: 506; Tarih 25.10.2017, Karar No: 5638.

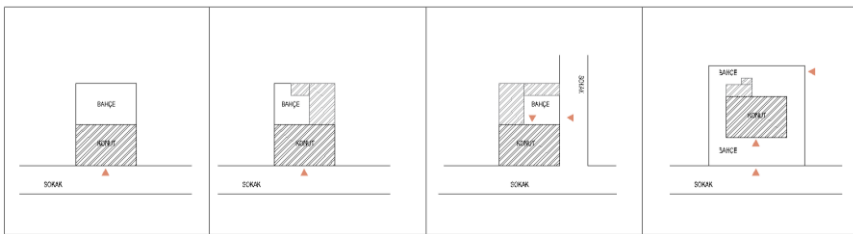
⁸2863 sayılı Koruma Kanunu, Madde 9 – (Değişik: 14/7/2004-5226/3 md) Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaat ve fiziki müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaat ve fiziki müdahale sayılır.

Midas Han otel ve kamp alanı bulunmaktadır. Şeyh Şücaattin-i Veliyi Anma Şenlikleri, Seyyid Battal Gazi’yi Anma Günü, Hıdırellez Şenlikleri ve Seyitgazi’nin Kurtuluş Günü (1 Eylül) ilçede her yıl düzenlenen kültürel etkinliklerdir (Yüksek, İstanbullu, Dinçer, 2019).

Geleneksel konutlar

Seyitgazi’deki geleneksel konut mimarisi, Osmanlı dönemi Anadolu konut mimarisinin genel özelliklerini gösteren taş ve ahşap malzemelerle inşa edilen, avlulu ve geleneksel yerleşim düzenlerine dayalı yapılardan oluşmaktadır. Günümüze ulaşabilen geleneksel konutları 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına tarihlemek mümkündür.⁹

Seyitgazi'nin konut mimarisi, yerel ihtiyaçlar, kültürel değerler ve ekonomik faaliyetlere uygun işlevsel çözümlerle gelişen kırsal yerleşim özellikleri göstermektedir. İlçenin güneyinde, külliye'nin konumlandığı Üçler Tepesi'nin eteklerinde ayrıntı nizam, seyrek bir görünüm sergileyen yapılar ovaya doğru dar ve kıvrımlı sokaklar etrafında bitişik nizamda inşa edilmiştir. Geleneksel Seyitgazi evlerinde bahçe, sokak ve ev arasındaki ilişki, yerel toplumun kültürel değerlerine ve yaşam tarzına uyumlu bir şekilde gelişmiştir. Konuta doğrudan sokak üzerinden girilebildiği gibi ön bahçeden ulaşılan yapılar da mevcuttur (Şekil 16). Yüksek duvarlarla çevrili bahçede depo alanları, samanlık, yem alanları, ahır, ağıl vb. mekânlar ile mutfak, kiler ve ambar bulunmaktadır. Yaşam alanları üst katlarda yer alır. İç veya dış sofalı olarak planlanmış evler çoğunlukla tek ya da iki katlıdır.

Şekil 16. Konutların sokak ve bahçe ilişkisini anlatan plan tipolojisi

Bahçeye girişte tarım araçları ve hayvanların giriş çıkışı için 180/180 cm boyutlarında çift kanatlı büyük kapının yanında yaya girişi için tek kanatlı

⁹ BOA. A.} DVN.169.81.1278.Ra.11.1; BOA.A.} MKT.58.63.1262.Z.29.3; BOA.A.} MKT.MHM.177.49.1276.B.26.1; BOA.A.} MKT.MHM.525.4.1322.Ra.09.2 BOA.A.} MKT.UM.363.23.1276.M.30.1;

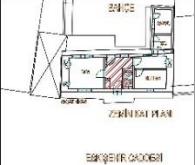

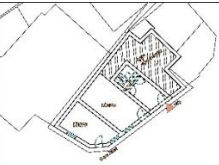

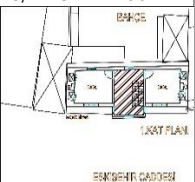
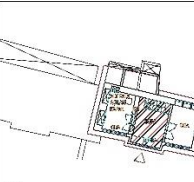
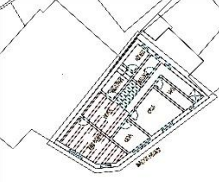
ahşap kapı düzenlenmiştir. Kapılar genellikle düz lentolu çatma veya tablalı kapı olarak yapılmıştır. Geniş açıklıklı bahçe kapılarının üzeri iki yöne eğimli kiremit örtülü bir sundurma ile kapatılmıştır. Konuta açılan kapılar bazen birkaç basamakla zeminden 50 cm yükseltildikten sonra 90-100 cm derinliğinde niş (giriş holü) içine alınmıştır (Şekil 17).

Şekil 17. Geleneksel konutların sokak cephelerinden örnekler

Üst katta genellikle sokağa bakan tarafta bulunan cumbalar cephelere hareketlilik katan en önemli öğelerden biridir. Geleneksel Seyitgazi evlerinde cumba iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sofanın uzantısı cumbalar çoğunlukla cephenin ortasında, ana giriş kapısının üzerindedir. Sofanın iki yanındaki odaların uzantısı cumbalarla daha geniş bir iç mekân elde edilmiştir. Bunun yanı sıra, cephe boyunca uzanan çıkma veya balkonlar da bina tasarımında kullanılan öğeler arasındadır. Tablo 1’de 18/2 parseldeki yapı tek, 121/23 parseldeki yapı çift ve 2/11 parseldeki yapı ise cephe boyunca çıkmaya örnektir.

Tablo 1. Seyitgazi geleneksel konut plan tipolojisi

Seyitgazi Geleneksel Konut Plan Tipolojisi			
İç Sofalı		Dış Sofalı	
			
121 / 23 Zemin Kat	18/2 Zemin Kat	15/5 Zemin Kat	2/11 Zemin Kat
			
Birinci Kat	Birinci Kat	Birinci Kat	Birinci Kat
Eskişehir Cad. No	Eskişehir Cad. No	Akköprü Sk.. No	Çarşıcı Cad. No

Kare ya da dikdörtgen planlı odaların büyüklüğü genel olarak değişkenlik göstermez. Duvarlarda gömülü ahşap dolaplar bulunur. Oda kapıları tek kanatlı veya çift kanatlı olabilmektedir. Cephe özelliklerine göre zemin katlarda az sayıda açıklık bulunur. Ticari ve konut amaçlı kullanılan binaların ön cephelerinde giriş katındaki ticari bölüm, her dükkânın kendine özgü vitrin açıklıklarıyla karakterizedir (Şekil 18).

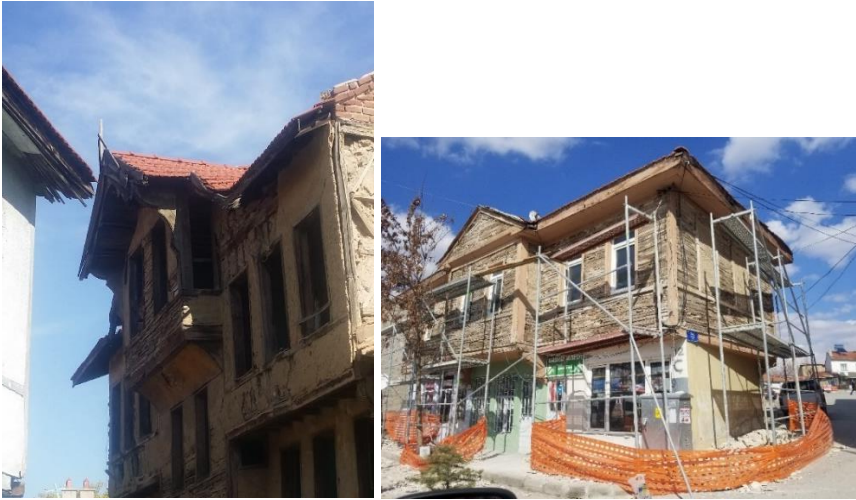
Şekil 18. Seyitgazi geleneksel ticarethane vitrin örnekleri

Üst katlar giriş kattan farklı olarak sıralı ve sık pencerelerle düzenlenmiştir. Yapılan analizlere göre daha eski yapılarda 1/2 oranlı ahşap doğramalı giyotin pencereler kullanılırken, yakın dönemlerde 3/4 oranlı ahşap doğramalı pencereler yaygınlaşmıştır. Cumbanın iki yan yüzünde sokağa ve manzaraya yönelen dar pencereler vardır (Şekil 19). Kafesli veya ahşap kapaklı pencere örneğine rastlanmamıştır.

Şekil 19. Seyitgazi geleneksel konut pencere örnekleri

Geleneksel evlerde taşıyıcı duvarlarda ve bahçe duvarlarında halk arasında “Çukurca taşı” olarak bilinen beyaz renkli, kolay işlenebilen doğal taş kullanılmıştır. Seyitgazi Çukurca Köyü’nde yer alan taş ocaklarında işlenen malzeme halen şehir merkezi, civar köy ve ilçelere temel taşı olarak satılmaktadır. Seyitgazi’de kırsal yerleşmelerin genel yapım tekniği olan taş temel üzerine ahşap çatkı (iskelet) ve ile onu oluşturan dikme ve kirişler arasındaki boşlukların kerpiç ile doldurulmasıyla oluşturulan hı-mış yapılar çoğunluktadır. İskeletin üzerinin 2-3 cm’lik bağdadi çitasıyla kaplandığı ve üzerinin sıvandığı az sayıda örnek vardır. Örneğin Çarşuici Caddesi Sidal Sokak 3 ada 4 parselde bulunan iki katlı yapının üst kat duvarları bağdadi yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Taş temel üzerine kurulan ahşap çatkılı ve kerpiç dolgulu duvarlar saman katkılı çamur (kıtıklı sıva) ile sıvanmıştır. Bölge karakterine uygun olarak bazı yapılar çamur sıvalı bırakılmış bazılarında kireç badana uygulanmıştır. Benzer durum bahçe duvarları için de geçerlidir (Şekil 20).

Şekil 209. Seyitgazi geleneksel konutlarda yapım tekniği

Çatı tipi ahşap kırma çatı veya beşik çatıdır. Çatı saçakları genellikle 50- 70 cm arası çıkıntılıdır. Saçak altları bazı evlerde ahşap kaplıdır. Üst örtüde geçmişte kullanılmış olan alaturka kiremit yerini Marsilya tipi kiremite bırakmıştır.

Geleneksel konut dokusunda değişim

Seyitgazi’de değişen yaşam alışkanlıkları ve ihtiyaçlara göre gelişen işlevsel kısıtlamalar nedeniyle geleneksel konutların fiziksel ve mekânsal özellikleri, özgün mimari öğeleri kısmen değişmiştir. Mutfaktaki ocağın kaldırılması, avluda bulunan helâ, gûsülhane veya hamamın içeriye alınması, pencere ve kapıların genişletilmesi, ahşap doğramaların alüminyum veya PVC doğramalar ile değiştirilmesi en sık karşılaşılan kullanıcı müdahaleleridir. Özellikle meydana cephe veren Hamamyolu Caddesinde geleneksel konutların yerini çok katlı apartmanlar almıştır (Şekil 21).

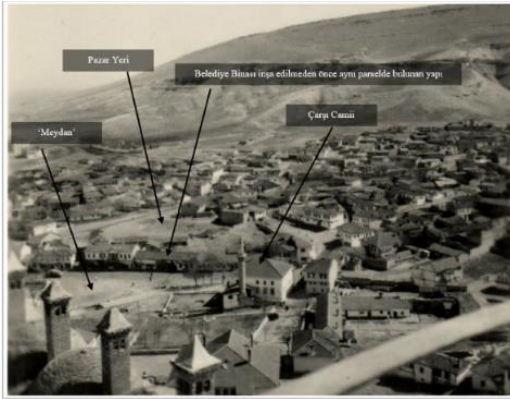

Şekil 21. Konut ve ticari talepler sonucu değişen doku: Hamamyolu Caddesi

Planlama ve imar kararları: yasal çerçeve

Seyitgazi H.1309/M.1892’de nahiye yapılmış, H.1338/M.1917-18 yılında kazaya dönüştürülmüştür (BOA, 1338). Kurtuluş Savaşı yıllarında

Seyitgazi işgal edilen ve kısmen yakılıp yıkılan bölgeler arasındadır (Erşan, 2010). Cumhuriyet döneminde inşa edilen Eski Belediye Binası, Ziraat Bankası gibi kamu binaları yalın mimari dil, geniş saçaklar, kat yüksekliğine referans veren yatay bantlar gibi detaylarla tarihi çevreyle uyumlu modern yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde tarihi merkezde kentsel düzenleme uygulaması gerçekleştirilmiştir; 20. yüzyıl başlarına ait bir fotoğrafta Çarşı Camii'nin çevre duvarlarının yıkıldığı gözlenmektedir (Şekil 22). Cumhuriyet Dönemi'nde duvarlar yeniden inşa edilmiş ve ağaçlandırılmıştır (Şekil 23). 1930-72 yılları arasında Pazar alanı kuzeydoğuda bitişik yapı adasına taşınmıştır. Eski pazar yeri Atatürk heykeli ve peyzaj düzenlemeleriyle resmî törenler için planlanmış bir meydan niteliği kazanmış, "Cumhuriyet Meydanı" olarak isimlendirilen alan ziyaretçiler ve yerel halk için toplumsal ve kültürel bir buluşma noktası olmuştur.

Şekil 22. 1930 öncesi Seyitgazi yerleşimi

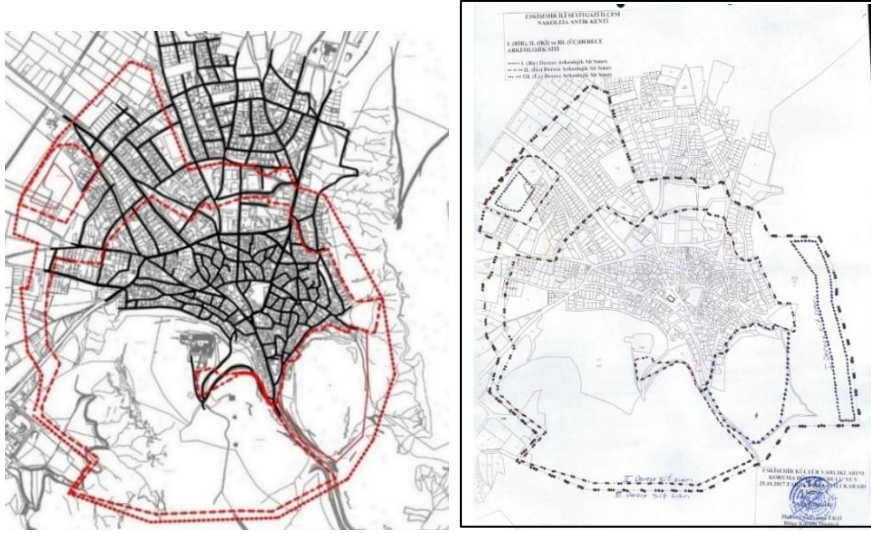
Şekil 23. 1978 yılında Seyitgazi yerleşimi

1950’li yıllara kadar planlı yerleşime geçilmemiştir (İmar Planı Raporu, 1951-53). Seyitgazi ilçesindeki ilk imar planı 1951-53 yılları arasında tamamlanmıştır. Bu plan ile meydanın düzenlenmesi, tarihi anıtların korunması, kamu eğitim ve sosyal çalışma alanlarının organizasyonu, yeşil alanların artırılması, Eskişehir ve civar kentlere bağlanan yolların genişletilmesi kararları alınmıştır. İmar planı kararlarında önemsenen diğer bir husus kanalizasyon ve alt yapı düzenlemeleridir. Mevcut konut dokusunun korunmasına yönelik bir önlem ya da öneride bulunulmamıştır. Aynı zamanda Afyon- Hamidiye yolunun kuzey yönünde yeni kullanım alanları belirlenerek günümüze kadar gelen yerleşim düzeninin temelleri atılmıştır. Yeni yerleşim alanları belirlenirken sel baskınlarına karşı önlem alınan düzlüklerde birkaç ev tipi modeli geliştirilmiştir. Yeni ev tiplerinde azami derecede iskân alanına sahip olmak için cephelerdeki hareketlilikler asgariye indirilmiş, ıslak hacimler yapı içerisinde çözülmüştür (Seyitgazi Belediyesi, 1953). 1965 yılında Kat Mülkiyeti Yasasının yürürlüğe girmesiyle apartman yapımının önü açılmış, bunun sonucunda geleneksel konut dokusunun değişim süreci hız kazanmıştır. Bahçeli evler yerlerini bitişik düzende alt katları dükkân olarak kullanılan yüksek katlı betonarme binalara bırakmıştır.

1953 yılı imar planı 1981 yılına kadar kullanılmıştır. İmar ve İskân Bakanlığı’nca uygun görülerek 1981 yılında yürürlüğe giren ikinci imar planı ile tarihi çevreyi etkileyen olumsuz gelişmelere karşı önlemler alınmaya çalışılmıştır. 1982 yılında GEEAYK tarafından korunması gerekli tarihi eserler listesi oluşturularak tescil kararları alınmıştır. Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 04.01.1991 tarih, 924 sayılı kararı ile tescillenen eserlerin grup tespitleri ve tescil edilen tarihi eserler arasında birbirinden bağımsız koruma sınırları belirlenmiştir (EK-VK BK-924, 1991). Derebenek, İkiçeşme ve Yunus mahallelerinde biri Geç Osmanlı dönemi konağı olmak üzere sadece 4 sivil mimarlık yapısı II. grup eski eser olarak tescil listelerinde yer almıştır.

Altyapı, bina inşası, toprak hafriyatı gibi işlemler sırasında ortaya çıkan arkeolojik eserler inşaat projeleri öncesinde koruma önlemleri alınmasını zorunlu kılmıştır. 2012 yılında yer altındaki kent ile yer üstündeki taşınmaz kültür varlıklarının daha fazla zedelenecek yok olmaması için arkeolojik sit alanları belirlenmişti (EKVK BK-506, 2012). 2012 yılında EKVK BK tarafından 16.05.2012 tarih, 506 sayılı karara göre, ilçede yer altında bulunan Nakoleia Antik kenti, Helenistik, Bizans ve Roma dönemi kalın-

ları, birbirinden bağımsız olarak tescil edilen tarihi eserler arasında, bütünlük sağlamak için I, II, ve III. Derece Arkeolojik Sit Sınırları çizilmiştir (Şekil 24). Sit sınırları içinde kalan mevcut kentsel dokuda “Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi II. ve III. Derece Arkeolojik Siti Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanma Şartlarına” göre hareket edileceği ve “koruma kurulunun müsaadesi olmadan herhangi bir müdahalenin gerçekleştirilemeyeceği” kararı alınmıştır.

Şekil 24. (sol) 16.05.2012 tarih, 506 sayılı ve (sağ) 25.10.2017 tarih, 5638 sayılı Koruma Kurul Kararları: Seyitgazi ilçesinde Nakoleia Antik Kenti Arkeolojik Sit Sınırları

İlçede belli bir tarihten sonra başlatılan koruma çalışmaları, kültür varlıklarının çeşitliliği ve bütünlüğünü yeterince kapsamadığı için, bu çabalar genellikle tek yapılara odaklanmış veya arkeolojik sit alanlarıyla sınırlı kalmıştır. Yapıların tescil sınırları sadece buldukları parsel ile sınırlı kalmış, çevresel değerler göz ardı edilmiş, bu durum geleneksel konut dokusunun kaybına neden olmuştur. Sivil mimari yapıları içine alan sürdürülebilir tarihi çevre koruma çalışmaları günümüze kadar istenen düzeyde gerçekleştirilmemiştir.

Arkeolojik Sit Alanı kararı ile tarihi çevrenin daha fazla zarar görmesinin önüne geçilmiştir. Fakat yerel kültürün yaşandığı geleneksel konutların belgelenmesi, envanter çalışmalarının tamamlanması, kültürel peyzajın izlenmesi acil olarak ele alınması gereken önemli konu başlıklarıdır. I.

ve II. derece Arkeolojik Sit sınırları içinde kalan Cumhuriyet Meydanı çevresinde kültürel peyzaj değerlerinin bir parçası olarak sivil mimarinin korunmasına ve bu alanda yaşayan nüfusun ihtiyaçları gözetilerek koruma-kullanım dengesi gözetilen kararlar üretilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak Seyitgazi’de bu katmanlaşmanın günümüzde yaşayan bir parçası olan konut dokusu ve mevcut durumu hakkında kapsamlı bir araştırma ve belgeleme çalışması henüz yapılmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi için, yapıların taşıdığı bilgilerin belgelenmesi ve aktarılması, problemlerin ortaya konması ve gerekli müdahalelerin tanımlanması gerekli görülmüştür.

Sokak sağlıklaştırma projelendirme ve uygulama onay süreci

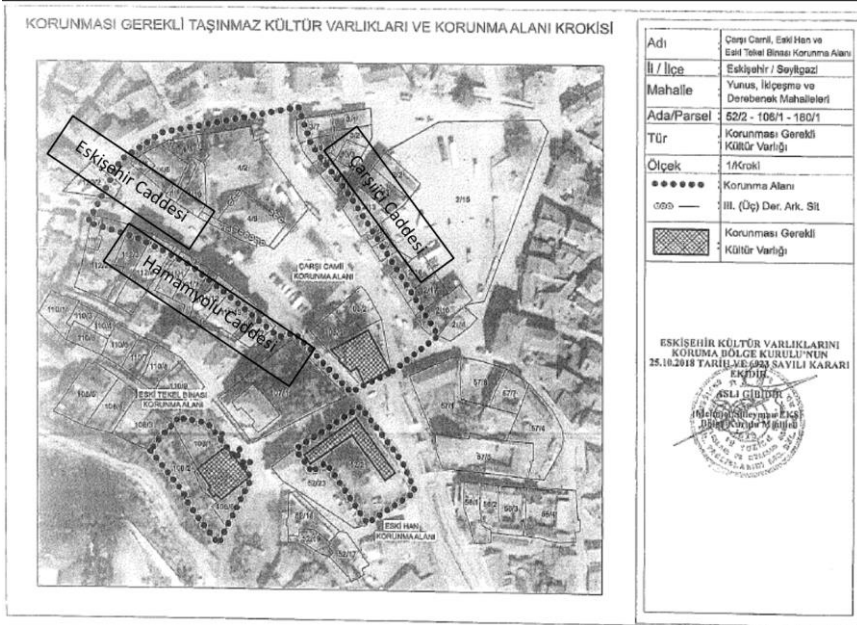
Sokak Sağlıklaştırma önerisi geliştirilirken Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu (EKVKBK) ile II. Derece Arkeolojik Sit Alanı’nda Sokak Sağlıklaştırma proje uygulamalarının kapsamını belirleyen mevzuat ve ilke kararları hakkında görüşmeler yapılmıştır. Buna göre 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 9. maddesi¹⁰, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 21. maddesi¹¹, 658 sayılı İlke Kararının Arkeolojik Sit Alanlarındaki yapılaşma hakkında kurala bağladığı esaslardan 1. esasın ‘d’ maddesi, 2. esasın ‘a’ maddesi (s. 9), 658 sayılı İlke Kararının Kent-Sel-Arkeolojik Sit Alanlarındaki yapılaşma hakkında kurala bağladığı esaslardan ‘b’ ve ‘c’ maddeleri (s. 10), Venedik Tüzüğü’nün 4, 5, 10 ve 14. maddeleri¹² ve ilgili diğer mevzuat doğrultusunda proje geliştirilmiştir. ESTÜ ve SB arasında protokol doğrultusunda projelendirme aşaması tamamlanmıştır.

Uygulama için gerekli olan bir diğer durum, proje için belirlenen cadde-ler üzerindeki yapı sahiplerinden tüm müdahaleler için yazılı muvafa-

¹⁰ **Madde 9 – (Değişik: 14/7/2004- 5226/3 md.)** Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaat ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaat ve fizikî müdahale sayılır.

¹¹...Ancak, derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ve tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve yönetmeliğe uygun olarak mahallin hususiyetine göre belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsuru etkilemeyen diğer tadilatlar ve tamiratlar ruhsata tabi değildir. (Detaylı bilgi için bkz. 3194 sayılı İmar Kanunu 21. madde)

katname alınması olmuştur. Muvafakatnameler, yapıların mülkiyet durum belgeleri ve kullanım izin belgeleri SB iş birliği ile tamamlanmıştır. Çarşıiçi, Eskişehir ve Hamamyolu caddeleri için yukarıda belirtilen tüm veriler ışığında rölöve, tipoloji dosyası, fotoğraf albümü, muvafakatname, mülkiyet durumu ve yapı kullanım izin belgeleri, onarım önerisi ve proje raporları hazırlanarak EKVKBK'na sunulmuştur. Bu süreçte koruma kurulu tarafından yapılan inceleme sonucunda kendi parseliyle sınırlı anıt yapı Çarşı Camii'nin sit koruma sınırlarının genişletilerek çevresi ile ele alınması kararlaştırılmıştır. Bu sayede Seyitgazi'de ilk kez kent dokusunu korumaya yönelik olarak tanımlanabilecek bir adım atılmıştır. Cumhuriyet meydanını çevreleyen caddeler, Çarşı Camii koruma sınırlarına dahil edilmiştir (EKVKBK-5638, 2017) (Şekil 25).

Şekil 25. Yapılan çalışma sonrası 25.10.2018 tarih, 6923 sayılı kurul kararı ile Çarşı Camii'nin tescil sınırlarına dahil edilen Çarşıiçi, Eskişehir ve Hamamyolu Caddeleri

26.12.2018 tarih, 7095 sayılı karar ile Çarşıiçi Caddesi, 28.08.2019 tarih, 7299 sayılı karar ile Eskişehir ve Hamamyolu caddeleri için hazırlanan projeler EKVKBK tarafından onaylanmış ve uygulama süreci başlatılmıştır. Uygulama öncesinde esnaf ve yerli halkla yapılan sözlü görüşmeler

dikkate alınmıştır. Arkeolojik sit alanlarında yaşayan halkın talepleri arasında öncelikle altyapı eksikliklerinin giderilmesi, tarihi yapıların bakımı için destekleyici kaynak ayrılması, konut standartlarının iyileştirilmesi ve güvenli yaşam koşullarının sağlanması vardır. Turizm faaliyetlerinin yönetilmesi, çevre kirliliğinin azaltılması ve turizmin sürdürülebilir hale getirilmesi halkın diğer talepleri arasındadır. Son olarak, halk ve yerel yönetim arasında daha fazla iş birliği yapılması ve karar süreçlerine katılımın artırılması talep edilmektedir.

Sokak sağlıklaştırma proje uygulama aşamasında basit onarım kapsamında değerlendirilebilecek çalışmaların yapılması önerilmiştir. Yapı ölçeğindeki müdahale kararları, alandaki geleneksel yapıların hasar durumu ve onarım gerekliliği açısından niteliğine bağlı olarak şekillenmiştir.

- Cephelerde özgün mimari detaylarının korunması; cephe düzeni değişmiş yapılar için, cephe düzeninin tekrar ele alınması,
- Söve onarımı, temizliği ya da söve yapımı,
- Yüzey temizliği,
- Taş yüzeylerde derz onarımı
- Hasar derecesine bağlı olarak özgün cephe öğelerinin onarımı ya da yenilenmesi,
- Değişen kapı, pencere, vitrin vb. mimari öğeler için biliniyorsa özgün şekline getirilmesi (tarihi nitelikli örneklerde), bilinmiyorsa cephe karakterine uygun bir düzende yenilenmesi
- Cephelerde saçak silmesi, kat silmesi, köşe silmesi vb. öğelerin onarımı,
- Özgün cephe boylarının araştırılarak cephelerde tarihi döneme uygun renklerin kullanılması, sıva ve/veya boyanın yenilenmesi,
- Metal cephe öğelerinin bakım, onarımı,
- Algılamayı bozan tabela ve tentelerin, elektrik, anten kablosu vb. eklerin kaldırılması
- Ticari yapılarda kullanılan tenteler için mevcuttaki dağınık düzeni ve uyumsuzluğu gidermek üzere kullanıcı ihtiyacına göre esneklik gösterebilen tente /saçak dizini-model önerisi geliştirilmesi. Böylece ilçenin ticari yapılarında tarihi çevre öğelerinin yeniden canlandırılmasının hedeflenmesidir.

Meydana yönelik genel yaklaşımlar:

- Tarihi meydanın estetik ve kimliğinin kent mobilyaları, sokak tabelaları ve aydınlatmalarıyla iyileştirilmesi, tarihi çevre ile uyumlu ona yakışan tasarım önerileri geliştirilmesi,
- Meydan ve çevresinin yaya ve bisiklet kullanımı için düzenlenmesi, yaya dostu ve güvenli sokaklar tasarlanmasıdır.

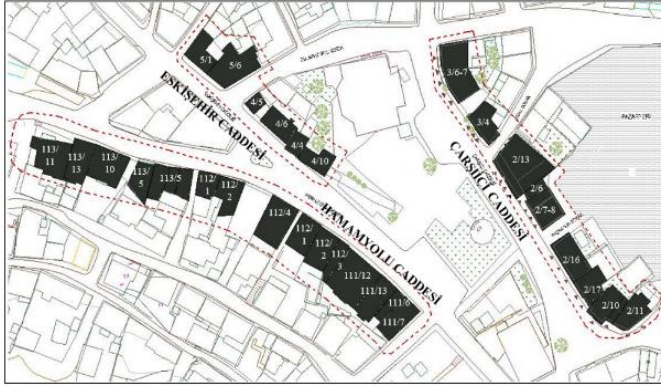
Betonarme yapılarda (apartmanlar) yüksek katlar için kat indirimine gidilmesi mülkiyet hakları nedeniyle zorluklar taşımaktadır. Sağlıklaştırma kapsamında yeni yapılara yapılacak çalışma şöyle sınırlandırılmıştır:

- Geleneksel yapıların saçak kotunu hizalayan, yapı yüksekliklerini göz hizasından gizleyen çağdaş kat bordürü-tente yapımı
- Sıva, boya, badana yapımı,
- Tarihi çevre ile uyumlu vitrin düzenleme
- Temizleme (görsel algılamayı bozan balkon panjurları, tente ve korkulukların kaldırılması).

Proje kapsamında ele alınan caddeler

Çarşıiçi Caddesi

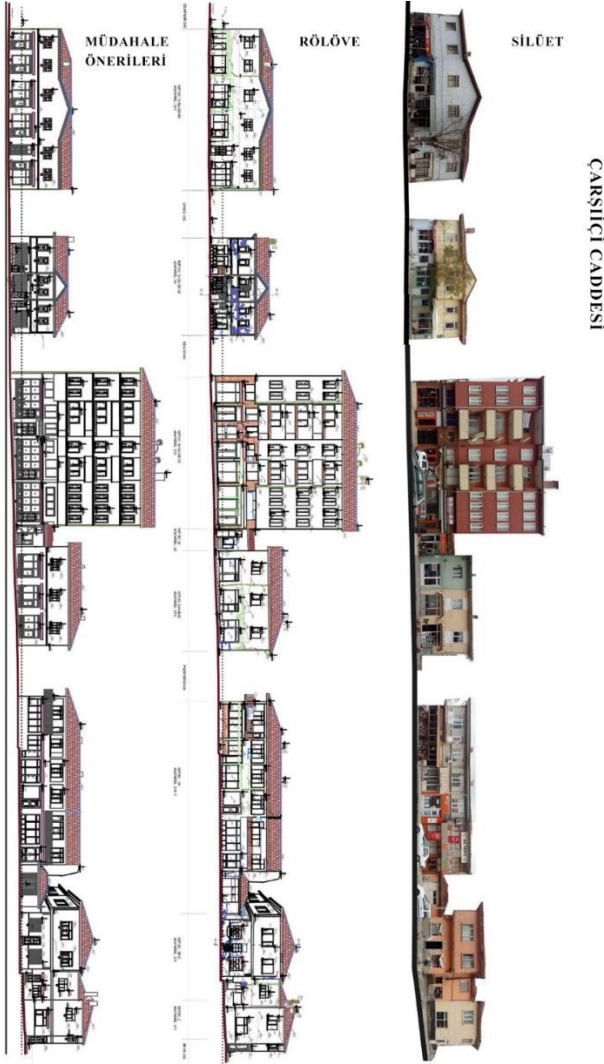
Çarşıiçi Caddesi'nde çalışmaya alınan kısım meydan ve pazar yerine cephe veren 9 yapıdan oluşmaktadır (Şekil 26). Parseller incelendiğinde, geleneksel yığma yapılar dışında, betonarme iki ve dört katlı iki yapı ile boş bir parsel bulunmaktadır. 3 ada 4 parseldeki yapıda bağdadi yapım tekniği uygulanmıştır. 2 ada 16 parseldeki betonarme eski Belediye binası Erken Cumhuriyet dönemi özellikleri gösteren kamu yapısıdır. 2 ada 13 parseldeki yapı 2000'li yıllarda inşa edilmiş 5 katlı betonarme bir yapıdır. 2 ada 17 ve 10 özgün durumda birbirine bağlı yapılar iken artan mülkiyet durumundan dolayı bölünmüştür. 2 ada 12 parseldeki yapı köşe binasıdır. Günümüzde bu yapılar, giriş katlar ticaret üst kat ve katlar ise konut olarak kullanılmaktadır.

Şekil 26. Çalışma alanını oluşturan caddeler ve konutlar

Yapılar ve yol dokusu belirli aralıklarla fiziksel ve işlevsel değişikliklere uğramış olmasına rağmen günümüze ulaşan arŐiŐi Caddesi, Cumhuriyet Meydanı ile olan ilişkisini koruyabilmiştir.

Cephe ve sokak Sağııklaştırma önerileri geliştirilirken cadde üzerinde ele alınan yapıların bütüncül algısını olumsuz etkileyen unsurların kaldırılmasının yanı sıra yapı cephelerinde öncelikli müdahaleyi zorunlu kılan niteliksiz ekler ve değişiklikler, özgün cephe öğelerinin kaybı ve yıpranmalar dikkate alınarak her yapı özelinde onarım önerileri geliştirilmiştir (Şekil 27).

Şekil 27. Çarşıçı Caddesi

Eskişehir Caddesi

Maltepe Sokak ile bölünen Eskişehir Caddesinde çalışma kapsamına giren 6 yapı geleneksel ahşap karkas yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Parseller genel olarak tarihi çevre ile uyumlu tek ya da iki katlı bitişik nizam bahçeli yapılardan oluşur. 5 ada 1 parseldeki ve 4 ada 5 parseldeki yapılar uzun süre kullanılmadıklarından harap durumdadır. 4 ada 5 ve 6 parsellerdeki yapıların ortak kullanılan bahçesinde tescilli bir yapı olan

Memimhane-Ulupınar Çeşmesi, gözlerden uzak, âtil durumda bulunmaktadır. 4 ada, 4 ve 10 parsellerdeki yapı 1930 yılı öncesine ait üretim tesisi olarak kırsal endüstri mirası yapısıdır. Zamanla hak sahiplerinin artmasıyla ayrı parsellere bölünen bu yapı özgün durumda 'yağhane' olarak işlev görmüştür (Şekil 26).

Çadde boyunca tek ve iki katlı yığma yapıların oluşturduğu geleneksel dokuda özellikli yapıların birçoğunun terk edilmiş durumda olduğu görülmüştür. Koruma İmar Planı sürecinin uzaması, aidiyet bağlamında sorunlara ve evlerin bakımsız kalmasına neden olmaktadır. Genel olarak sıva boya dökülmesi, çatı ve bahçe duvarlarında yer yer çökmeler söz konusudur. Ahşap vitrin ve pencerelerde bozulma ve niteliksiz müdahaleler vardır. Zamanla yükselen yol kotu nedeniyle çıkma altlarını destekleyen ahşap payandaların kaldırılması sonucu özgün cephe elemanlarında kayıplar vardır.

Belirlenen hasarlara göre, sıva ve boya yenilemesi, sağlamlaştırma, niteliksiz eklerin kaldırılması, kaybolan özgün mimari unsurların tipolojik analizlerden yola çıkılarak bütünlenmesi, çatı onarımları önerilmiştir. Sokak görünümü ve sürekliliğinin belirleyici öğelerinden biri olan bahçe duvarları yaya alanları oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle bahçe duvarlarının sokakla doğrudan bağlantı kuracak şekilde bütünlenmesi önerilmiştir. Zemin kattaki ticari kullanımlar için dış mekân ve iç mekân arasındaki görsel sürekliliği devam ettirecek şeffaf vitrin çözümleri tasarlanmıştır. Zemin katların ticarethane olarak kullanılması nedeniyle dükkân, kaldırım ve sokak ilişkisinin niteliğini attracak oturma donatıları ve peyzaj tasarımları geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dükkân tabelası ve tenteleri için tarihi çevrenin karakterine uyumlu, bütünlük sergileyen model önerileri geliştirilmiş ve dükkân sahiplerinin tercihlerine sunulmuştur. Yağhane için yapıya uygun işlev verilerek restorasyonu önerilmiştir. Böylece yerel üretim tesislerinin korunması konusunda farkındalık sağlamak, turizme katkıda bulunmak ve yörede yaşayan halka ekonomik katma değer üretmek hedeflenmiştir. Her yapı özelinde onarım önerileri geliştirilmiştir (Şekil 28).

Şekil 28. Eskişehir Caddesi

Hamamyolu Caddesi

Cumhuriyet Meydanı’nın batısından geçen Hamamyolu Caddesi’nde çalışma kapsamında ele alınan yapılar, Maltepe Sokağın Hamamyolu Caddesi ile kesiştiği sokak ve Türbe Sokak arasında kalan 17 yapıdan oluşmaktadır. Hamamyolu Caddesindeki toplam 17 yapının 9’u yığma, 8’i betonarmedir. Meydandan Hamamyolu’na bakan 1930’lu yıllara ait fotoğraflarlar caddenin eski görünümüne dair ipuçları vermektedir (Şekil 29). Meydandan bakışta Seyyid Battal Gazi Külliyesi tüm ihtişamı ile algılanabilmektedir. Meydanla bağlantılı merdivenli sokak günümüzde de kullanılmaktadır (Şekil 309). Evlerin beyaz badanalı veya çamur sıvalı olması, aynı tip ve boyutta pencere dizileri, genellikle tek ve iki katlı yapılar ile üç katlı konaklar, alaturka kiremit örtülü çatılar her iki görsele de dikkati çeken ayrıntılardır.

Şekil 29. (1) Hamamyolu Caddesi 1930 öncesi ve (2) 20. yüzyıl başı bir kartpostalda Hamamyolu Caddesi

Şekil 30. 112 ada ve 2 parsel arasındaki merdivenli sokak

Şekil 31. Hamamyolu Caddesi; Şekildeki kodlar Tablo 3'de açıklanmıştır.

Hamamyolu Caddesi’nde alt katları ticarethanelere ayrılmış olan 3-4 katlı betonarme apartmanlar yoğunluktadır. 113 ada 11 parselde köşede bulunan bahçeli ve tek katlı konut özgün plan şemasını koruyabilen nadir örneklerden biridir. Hamamyolu Caddesi geleneksel mimari özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş olsa da meydanı çevreleyen konumuyla tarihi çevrenin bir parçasıdır. Caddeden Seyyid Battal Gazi Külliyesi’ne bakış, kent- sel bir imge sunan en önemli vistalardan birini oluşturmaktadır. Ziyaret- çilere veya yerel halka görsel olarak tanıdık gelen ve akıllarında yer eden simgeleşen manzaralar yerel kimliğin bir parçası haline gelmekte, turistik destinasyonlarda veya şehirlerin tanıtımında önemli bir rol oynamakta- dır. Bu nedenle caddenin görünümünü iyileştirme amacıyla tasarım ve estetik geliştirmeler yapılması öngörölmüştür.

İlkesel olarak Hamamyolu Caddesi’nde ekonomik ömrünü tamamla- yan yüksek katlı betonarme yapılarda kat eksilmesi önerilmektedir. An- cak bu mümkün olmadığı zaman zemin kat seviyesinde caddeye taşan geniş kat bordürü/saçak veya tenteyle üst katların yükseklik etkilerini giz-lemek, geleneksel yapıların ölçüğünde bir ara yüz oluşturmak hedeflen- miştir. Ticari birimler genellikle kahvehane ve lokanta olarak işletilmekte bu nedenle kaldırımı da kullanmaktadırlar. Dükkân girişlerinde düzensiz bir görünüm sergileyen tente, tabela, vitrin görünümleri ayıklanmalı, kal- dırım ve yaya yolu düzenlemeleri getirilmelidir. Her yapı özelinde ona- rım önerileri geliştirilmiştir (Şekil 31).

Sonuç

Seyitgazi ilçesi, tarihi, doğal ve arkeolojik zenginlikleri ile Anadolu’nun çok katmanlı kültürel mirasını yansıtan önemli bir yerleşimdir. İlçe, geç- mişten günümüze ticaret yolları üzerinde yer alması, farklı uygarlıkların izlerini taşıyan tarihi yapıları ve günümüze kadar korunmuş geleneksel dokusuyla dikkat çekmektedir. İlçenin tarihi dokusu ve kültürel mirası, arkeolojik kalıntılar ve anıtsal yapılar kadar, yerleşim düzeninin korun- ması ve yaşatılmasını hedefleyen bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bu doğrultuda, ilçenin tarihi merkezi, Cumhuriyet Meydanı ve çevresi sürdürülebilir koruma ve planlama stratejileriyle öncelikli olarak değer- lendirilmelidir.

Meydan ve çevresinde 2018 yılında başlayan ve çalışma alanı bütününde öngörülen sokak sağlıklaştırma projesi uygulama aşaması Çarşıiçi Caddesi ile sınırlı kalmıştır (Şekil 32 ve 33). Uygulama geleneksel yapılara yönelik çalışmalar bağlamında bütüncül şekilde uygulanabilmiş; öteki caddelerde cephe düzenlemeleri ve çevre düzenlemeleri aşamalandırılmak zorunda kalmıştır. Proje kapsamında öngörülen diğer caddelerde çalışmalar aşağıdaki nedenlerle uygulanamamıştır.

1. Yerel iradenin/yönetimin değişmesi,
2. Ekonomik olanakların kısıtlılığı,
3. Proje aşamasında bütçe harcamalarının acil görülen diğer çevre düzenlemesi (sokak/kaldırım döşemesi yapımı) harcamalarına kaydırılmasıdır.

Seyitgazi ilçesi tarihi önemi, günümüze ulaşabilen geleneksel dokusu ve yakın çevresindeki doğal, arkeolojik, kentsel, turistik değerlerle ayrıcalıklı yere sahip yerleşimlendendir. Sonuç olarak, söz konusu tarihi değerler bütüncül bir şekilde korunmalı ve ilçenin tarihi merkezi Cumhuriyet Meydanı ve çevresi öncelikli olarak ele alınmalıdır. Seyitgazi için kentsel ölçekte meydan ve çevresi özelinde çözüm önerileri aşağıda listelenmiştir:

- Tarihi kent merkezinde bulunan anıtsal yapılar, geleneksel konutlar, kültürel ve potansiyel arkeolojik değerler bir bütün olarak alınmalıdır.
- Geleneksel inşa teknikleri kullanılarak yapılmış yapıların temel derinlikleri az olduğundan arkeolojik katmanların korunmuş olduğu düşünülebilir. Bu alanlarda mevcut durum değerlendirilmesinin yapılabilmesi için farklı ölçeklerde arazi çalışmaları yapılmalıdır.
- Kentsel arkeolojik mirasın değerlendirme kriterleri net olarak belirlenmeli, korunması gereken değerler ile belgelenecek kaldırılacak değerlerin irdelenmesinde kolaylık sağlayacak yol haritaları ve ölçütler tanımlanmalıdır.
- İlçeye adını veren Seyyid Battal Gazi Külliyesi Üçler Tepesindeki hâkimiyeti ile yerleşimin simgesidir. Ayrıca, çeşitli etkinliklerin düzenlendiği ve ibadet amaçlı ziyaretlerin gerçekleştiği kutsal bir yer olarak da ulusal ve uluslararası ziyaretçi profiline sahiptir. Seyitgazi Külliyesinin etkileyici panoramasının bozulmaması en az

yapının kendisi kadar önemlidir. Bu nedenle ilçedeki gelişim tarihi kültürel peyzaj özelliklerini dikkate alan projelerle sürdürülmelidir.

- Cumhuriyet Meydanı’nın kentsel tasarım düzenlemelerine arazi çalışmaları (sondaj, jeofizik araştırma) ile karar verilmeli, veri tabanı destekli değerlendirmeler ışığında kentsel arkeolojik park düzenlemeleri yürütülmelidir. Bu alana bağlanan sokaklarda yaya ve araç trafiği yeniden düzenlenmelidir.
- Pazaryeri çevre düzenlemesi ile iyileştirilmeli ayrıca temizlik hizmetleri düzenli olarak sağlanmalıdır. Pazaryerinde köy kadınlarına tahsis edilen alanda, yerel el sanatları ve yiyecek satışı için destekleyici düzenlemeler yapılabilir.
- Cumhuriyet Meydanı’nı çevreleyen geleneksel konut-dükkanlar genellikle yerel halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan işletmelerdir. Meydana bakan kiraathaneler, lokanta, fırın vb. dinlenme, yeme-içme mekânları ziyaretçilere yerel lezzetleri deneme fırsatı vermek üzere geliştirilebilir.
- Meydanı renklendiren mevcut bitki örtüsü özellikle Çarşı Camii’nin yanındaki anıt ağaç ile meydandaki tarihi ağaçlar kentsel düzenlemelerle değerlendirilerek ziyaretçiler için cazip bir buluşma-toplanma noktasına dönüştürülebilir. Ziyaretçilere tarihi ve kültürel bilgileri sunan tanıtım tabelaları kullanılabilir. QR kodları veya akıllı telefon uygulamalarını kullanarak ziyaretçilere interaktif içerikler sunulabilir.
- Profesyonel rehberler veya kendiliğinden tur seçenekleri sunarak tarihi çevrede toplu taşıma veya yürüme rotası geliştirilebilir.
- İlçede yer alan doğal güzelliklere veya arkeolojik alanlara uzanan daha geniş kapsamlı turlar düzenlenebilir. Özellikle yerel etkinlikler veya festivallerin olduğu tarihlerde ziyaretçilere butik turistik tesislerde konaklama imkânı sunularak yerel kültürü daha etkin deneyimlemeleri sağlanabilir.

Şekil 32. Uygulama aşamasında Çarşıiçi Caddesi 3 ada 4 parseldeki 2 numaralı yapı

Şekil 33. Çarşıiçi Caddesi 2 ada 17 ve 10 parsellerdeki 7-8 numaralı yapılar

Seyitgazi’de Arkeolojik kazılarla ortaya çıkan buluntular bir müze yapısı olmadığı için güvenlik nedeniyle ilçede bulunan açık kamu arazilerinde gelişigüzel sergilenmektedir. Cumhuriyet Meydanının kuzeybatısında bulunan Eski Han yapısı geniş avlusu ile müze ve sergileme amaçlı kullanılabilir. Müze olarak önerilebilecek diğer yapı ise Eskişehir Caddesi üzerinde 4 ada 4 parseldeki özgün durumda ‘yağhane’ olarak kullanılan endüstri mirası yapıdır. Yapı tescillenip onarılarak geleneksel yağ işçiliğinde kullanılan aletlerin sergilendiği bir kent müzesi olarak kullanılabilir.

Bu kararlara ek olarak restorasyon projelerine toplumun katılımı teşvik edilmelidir. Yerel halkın ve işletmelerin görüşleri önemlidir ve projelerin topluma fayda sağlaması gereklidir. Uygulamanın tüm süreçlerinde toplumsal katılım sağlanmalı ve açık bir bilgi platformu oluşturulmalıdır.

Extended Abstract

Street Rehabilitation Project in Seyitgazi: A Holistic Approach to the Preservation of Traditional Houses in a Multi-layered Historical Environment

Hatice Elmas¹³

ORCID: 0000-0003-1446-620X

Betül G. Ekimci¹⁴

ORCID: 0000-0001-7650-1088

Seyitgazi is a historical settlement with natural, archaeological and urban layers with its unique topography, Phrygian, Roman, Seljuk, Ottoman and Early Republican period buildings and rural architecture examples. The rock formations and soft soil structure covered with volcanic tuffs, which are widely observed in Seyitgazi and its surroundings, located in the mountainous Phrygian region, enabled the formation of important geoarchaeological artefacts such as rock tombs with monumental facades, sanctuaries, defence structures and cisterns in the ancient period thanks to its easy workability. Due to its location on caravan routes, commercial activities shaped the physical development of the settlement. In the centre of the district, Seyit Battal Gazi Complex, caravanserais, inns, baths, etc. from the Seljuk and Ottoman periods, archaeological sites and rural architectural structures are together.

According to international conservation criteria, it is an adopted principle that one layer cannot be sacrificed for the protection of another layer. In areas with historical continuity, the most important conservation criterion to be considered is to protect all historical layers and the whole of their interrelationships during all kinds of interventions. Seyitgazi historical city centre has been the scene of spatial transformations that have been added and diversified in every period. The potential ancient building layers underground are waiting to be analysed by scientific studies. However, the traces of the city identity reflecting the historical continuity in the above-ground settlement area, which is a part of hundreds of years of formation, are about to disappear. Preservation of the historical continuity of

¹³ PhD Students, Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: hatice.elmas@gazi.edu.tr

¹⁴ Assoc.Dr. Betül G. Ekimci, İstanbul Technical University, ITU-North Cyprus Education and Research Campus, Department of Architecture, E-mail: ekimci@itu.edu.tr

multi-layered cities and sustaining the local cultural values of these cities require the protection of all layers and structures without discrimination. For this reason, with the urban archaeology projects to be implemented in Seyitgazi, it is necessary to reflect the traditional housing texture together with the components of the underground layers to the urban life and identity by using them in the design of the future of the city.

The primary goal of preserving the historical environment is to safeguard, enhance, and sustain the unique values of the area. However, neglect of traditional houses, particularly those located around Cumhuriyet Square within the boundaries of the Second-Degree Archaeological Site, has led to significant conservation and usage challenges. The delayed implementation of the Conservation-Oriented Development Plan has exacerbated the deterioration of the residential-commercial texture in this socially and commercially interactive zone, giving rise to further issues.

Consequently, comprehensive improvement efforts focusing on quality, functionality, and aesthetics are imperative for heritage management and sustainable community development in and around Cumhuriyet Square. This study aims to preserve the traditional houses, which represent one of Seyitgazi's cultural layers, within the framework of existing legal provisions. Initially, traditional houses within the site boundaries across the district were identified through observation and investigation, followed by documentation and analysis to determine their architectural features.

Within the scope of literature and archive studies, important information about the historical development of the settlement was obtained by examining the Hüdâvendigâr and Eskişehir Sâlnâmeler obtained from the Presidential Ottoman Archive. Old photographs obtained from the Seyitgazi Municipality archive, first zoning plans, geological maps, internal and external correspondences related to the zoning process are original sources that provide important contributions to the explanation of the historical and spatial development of the district. Data on the physical condition of the district were obtained from the annual briefing reports obtained from the archive of Seyitgazi District Governorate. In addition, the directives, regulations and conservation plans used for the protection of the traditional texture were analysed and evaluated. On-site observations and documentation revealed valuable data regarding the material usage, construction techniques, and spatial organization of these traditional civil architectural structures.

In subsequent stages, detailed documentation studies were conducted for Cumhuriyet Square and its surroundings, designated as a specific study area. Within this context, the "Street Rehabilitation" project, developed as part of these efforts, has provided a framework for future urban design initiatives. The project, prepared under the Graduate Program at Eskişehir Technical University, was implemented following the approval of the Eskişehir Cultural Heritage Preservation Regional Board (ECHPRB) through a protocol between Eskişehir Technical University (ESTU) and Seyitgazi Municipality (SM). This implementation has served as a model for architectural planning and design approaches aligned with conservation and development strategies in the multi-layered city center.

The historical texture and cultural heritage of the district should be handled with a holistic approach that aims to protect and preserve the settlement order as well as archaeological remains and monumental structures. In this direction, the historical centre of the district, Cumhuriyet Square and its surroundings should be prioritised with sustainable conservation and planning strategies. The implementation phase of the street sanitisation project, which started in 2018 in and around the square and envisaged throughout the study area, was limited to Çarşıci Street. The implementation could be implemented in a holistic manner in the context of works for traditional buildings; facade arrangements and environmental arrangements were staged on other streets. For Seyitgazi, solution proposals have been developed for the square and its surroundings on an urban scale. Among these, the most prominent issues are as follows:

-Urban architecture, archaeological sites, civil architectural structures of Seyitgazi district, will form a basis for studies on Seyitgazi urban conservation and city monographs.

-It is important that the local administration, university and opinion leaders act together in decisions to protect and develop historical environments.

-In order to preserve the historical environment in Seyitgazi together with its archaeological and urban textures in integrity, the study area's being an 'Urban - Archaeological Site' will be a more inclusive conservation approach.

In conclusion, this study has contributed significantly to the development of fundamental principles and regulations for the preservation of Seyitgazi's historical texture. It has also provided guidance for the creation of new strategies in heritage management and sustainable development.

Kaynakça/References

- BOA, (1338). Başbakanlık Osmanlı Arşivi (COA.DH.I.UM. EK.10 3.2 12.1338.Ca.27.1, 1338).
- BOA. A.}DVN.169.81.1278.Ra.11.1
- BOA.A.}MKT.58.63.1262.Z.29.3
- BOA.A.}MKT.MHM.177.49.1276.B.26.1
- BOA.A.}MKT.MHM.525.4.1322.Ra.09.2
- BOA.A.}MKT.UM.363.23.1276.M.30.1
- Çekül, (2015). İpek Yolu Kültür Yolu haritası. Çekül Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı. 07.08.2024 tarihinde <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/ipek-yolu-kultur-yolu-haritasi-yayimlandi> adresinden alınmıştır.
- Çetin, C. (2004). *XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Konya menzilleri*, (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğru, H. (1992). *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü sancağı*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Ekimci, B. (2017). *A Sacred Precinct Seyitgazi: Religious architecture of Alevi-Bektashi communities in Anatolia*, Turkish Studies from Different Perspectives, Ed. M. Uydacı, Athens Institute for Education and Research, Athens, Greece, Chapter 11, p. 143-161, ISBN: 978-960-598-129-7.
- EKVKBK-506. (2012). 16.05.2012 tarih, 506 sayılı Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı.
- EKVKBK-5638. (2017). 25.10.2017 tarih, 5638 sayılı Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı.
- EKVKBK-924. (1991). Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 04.01.1991 tarih, 924 Sayılı Karar.
- Erşan, M. (2010). Millî Mücadelede Seyitgazi, *Eski Yeni Dergisi*, 72-76.
- Eskişehir Kültür Envanteri, (2019, Aralık). Seyitgazi, Kültür Envanteri. 08.08.2024 tarihinde https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=seyitgazi adresinden alınmıştır.
- Hüdavendigar livası salnamesi. (1302/1884-85). Salname XII
- İmar Planı Notu. (1989). 1989 Seyitgazi ilave imar planı açıklama notu.
- İmar Planı Raporu. (1951-53). Seyitgazi 1953 ilk imar planı izahat raporu.
- Karabağ, N. E. (2008). *Kent arkeolojisi metoduyla çok katmanlı kentlerdeki tarihsel sürekliliğin çözümlenerek korunması*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, İzmir.
- Ramsay, W. (1851-1939). *The historical geography of Asia Minor* (J. Murray, Çeviri) Royal Geographical Society Supplementary Papers.
- Sağiroğlu Demirci, Ö, Şenyurt, S., Demir, E., Atik, A., & Atik, C. (2020). Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi Nakoleia Antik Kenti Koruma Amaçlı İmar Planı plan

açıklama raporu. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Ankara.

Seyitgazi 2. ay brifing raporu (2018). Seyitgazi Kaymakamlığı.

Turan, O. (1984). *Selçuklular zamanında Türkiye tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Vasiliev, A.A. (1952). *History of Byzantine Empire*. Madison: University of Wisconsin Press.

1953 Seyitgazi kasabası ev tipleri izah notu. (1953). Seyitgazi Belediyesi.

Yüksek, G., İstanbullu Dinçer, F., & Dinçer, M. Z. (2019). Seyitgazi ilçesi paydaşlarının sürdürülebilir turizm farkındalıkları. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 107-121.

Hatice Elmas

1990 yılında Şanlıurfa, Türkiye'de doğdu. Lisans eğitimini 2015 yılında Bosna Hersek Uluslararası Saraybosna Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini ise 2020 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Mimari Koruma Yüksek Lisans Programı'nda tamamladı. 2022'den beri Ankara Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde doktora yapmaktadır. İlgi alanı mimaride restorasyon ve koruma üzerinedir.

Born in 1990 in Sanliurfa, Turkiye. She completed her bachelor studies in 2015 at the Department of Architecture, at International University of Sarajevo, Bosnia and Hercegovina, and her master's study in 2020 at the Architectural Conservation Master Program, Anadolu University in Eskisehir, Turkiye. She studies her doctorate in the Department of Architecture, at Gazi University, Ankara since 2022. Her area of interest is restoration and conservation in architecture.

E-posta: hatice.elmas@gazi.edu.tr

Betül G. Ekimci

Eskişehir doğumlu olup orta öğrenimini Eskişehir'de tamamladı. 1996 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Fakültesi'nden mimar olarak mezun oldu. Aynı yıl İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalında Prof. Dr. Zeynep Ahunbay danışmanlığında başladığı yüksek lisans eğitimini "Üsküdar vakıf eser kültür mirası ve korunması için öneriler" başlıklı doktora çalışması ile 2011 yılında tamamladı. 1996 yılından itibaren; İTÜ araştırma projeleri kapsamında yürütülen Ayasofya güneybatı köşesi restorasyonu, Zeyrek Camii cephe restorasyonları, Uzunkemer 14-21. Ayaklar Arası Hasar Tespit-Restitüsyon ve Restorasyon Çalışması, Hasankeyf Kazı ve Belgeleme Çalışması gibi araştırma ve uygulamalarda koruma uzmanı mimar olarak çalıştı. Halen İTÜ-KKTC Eğitim Araştırma Yerleşkelerinde öğretim üyesi olan Ekimci, Side Antik Kenti Vespasia-

nus Anıtı ve Zafer Takı Yapısı koruma çalışmaları ile İTÜ-Kuzey Kıbrıs Gazimağusa Kampüsü İngiliz Kolonyal Dönemi tarihi demiryolu yapıları restorasyon uygulamaları danışmanlık ve kontrolörlüğünü yürütmektedir.

Assoc. Prof. Betül G. EKİMCI, completed her secondary education in Eskişehir and graduated as an architect from the Faculty of Architecture at Istanbul Technical University (İTÜ) in 1996. In the same year, she began her master's education under the supervision of Prof. Dr. Zeynep Ahunbay at the Department of Restoration, Faculty of Architecture, Istanbul Technical University (İTÜ). Following her master's degree, she completed her doctoral studies on Skutari Waqf Buildings and Cultural Heritage in 2011. Since 1996, she has worked as a conservation architect on various research and restoration projects, including the restoration of the southwest corner of Hagia Sophia, the facade restorations of Zeyrek Mosque, the damage assessment, restitution, and restoration of the 14th to 21st piers of Uzunkemer, and the Hasankeyf Excavation and Documentation Project. She is currently a faculty member at İTÜ-North Cyprus Education and Research Campus, where she oversees and consults on the conservation efforts for the Vespasian Monument and Gate Arch in the Ancient City of Side Antalya Turkey, as well as the restoration of British Colonial Period Historical Railroad Buildings on the İTÜ-North Cyprus Famagusta Campus.

E-posta: ekimci@itu.edu.tr

Normatif Çerçeveleme Kapsamında Bir Yaya Kaldırımı Peyzaj Tasarımı Örneği

Sinem Kızılaslan¹

ORCID: 0000-0002-0168-6994

Öz

Kentsel mekân planlaması ve tasarımında odak nokta insanların ihtiyaçlarıdır. İnsanların hizmet ve olanaklara erişim kolaylığı, teknolojik gelişmeler, gelişmiş alt yapı sistemleri, gelişmiş ulaşım hatları vb. birçok nedenle kentsel mekânlar gelişmiş bir toplumun göstergesi olarak düşünülmektedir. Kentsel mekânların sahip olduğu ya da sahip olması gereken bu özellikleri için fiziksel çevre ana kaynaktır ve sınırsız değildir. Günümüz kentlerinin başlıca gerçeği kısıtlı olan çevresel kaynaklarla insanların temel ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır. Bu bağlamda kentlerdeki hızlı nüfus artışıyla yapılaşmanın ve taşıt trafiğinin artması yürünebilir alanların azalmasına ve giderek yetersiz hale gelmesine neden olmuştur. Oysa yürümek, insan sağlığına olan olumlu etkilerinin yanında insanların çevrelerini algılayabilmelerinde de ön koşullardan biridir. Ayrıca yürünebilecek alanların azalması sosyal bir varlık olan insanın diğer insanlarla olan iletişimini de olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenlerle kent içinde yürümeye elverişli alanların artırılması gerekmektedir. Yaya kaldırımlarının birincil görevi yaya sirkülasyonunu sağlamak olsa da günümüz kentlerinde başta kaldırım genişlikleri ve kaldırım yükseklikleri olmak üzere kaldırımlar birçok özellikleri ile çoğu zaman yürümeye elverişli ortamlar olamamaktadırlar. Oysa doğru tasarlanan yaya kaldırımları insanları yürümeye teşvik ederek yürümekle ilişkili olan alt hedeflerle de kent insanına fayda sağlayabilir. Bu çoklu yapı Amaç Çerçeveleme Teorisi'nin (Goal Framing Theory) modüller yapıyla benzerlik göstermektedir. Çalışma kapsamında seçilen mekân tasarımları ve kentsel donatılar; yerlere çöp atılmaması, insanların hareket etmeye yönlendirilmesi, yaban yaşamının korunması bağlamında, normatif hedefler kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın devamında Normatif Çerçeveleme kapsamında 3D modelleme yöntemiyle Samsun ilinin Atakum ilçesinde bulunan bir yaya kaldırımının; kaldırım genişliği, kaldırım yüksekliği, çevresiyle ilişkisi ve kullanım yoğunluğu göz önünde bulundurularak, düzenleme çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmayla yürümeye teşvik eden ve olanak sağlayan bir yaya kaldırımı peyzaj tasarımı önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Amaç çerçeveleme teorisi, normatif çerçeveleme, kaldırım tasarımı, erişilebilirlik

¹ Dr., Bağımsız araştırmacı, E-posta: 1.sinem@gmail.com

Landscape Design Example of An Pedestrian Sidewalk within the Scope of Normative Framing

Sinem Kızılaslan²

ORCID: 0000-0002-0168-6994

Abstract

The focal point in urban space planning and design is the needs of people. The urban environment can be regarded as an indicator of a developed society for a number of reasons, including the ease of access to services and facilities, technological developments, the presence of advanced infrastructure systems, and the availability of advanced transport lines. The physical environment is the main source for these features that urban spaces have or should have, and it is not unlimited. The main reality of today's cities is that the basic needs of people cannot be met with limited environmental resources. In this context, the rapid population growth in cities and the increase in construction and vehicle traffic have led to a decrease in walkable areas and have become increasingly inadequate. However, in addition to its positive effects on human health, walking is one of the prerequisites for people to perceive their environment. In addition, the decrease in walkable areas can also negatively affect the communication of people, who are social beings, with other people. For these reasons, it is necessary to increase the areas suitable for walking in the city. Although the primary task of sidewalks is to provide pedestrian circulation, in today's cities, sidewalks are often not suitable for walking due to many features, especially sidewalk widths and sidewalk heights. However, properly designed pedestrian sidewalks can encourage people to walk and benefit the people of the city with sub-goals related to walking. This multiple structure is similar to the modular structure of Goal Framing Theory. The space designs and urban reinforcements selected within the scope of the study were evaluated within the scope of normative goals in the context of not throwing garbage on the ground, directing people to move, and protecting wildlife. In the continuation of the study, within the scope of Normative Framing, an arrangement study of a pedestrian sidewalk in Atakum district of Samsun province was carried out by 3D modeling method, taking into account the width of the sidewalk, the height of the sidewalk, its relationship with its surroundings and the intensity of use. With this study, a pedestrian sidewalk landscape design proposal that encourages and enables walking is presented.

Keywords: *Goal framing theory, normative framing, design of pedestrian sidewalk, accessibility*

² Dr, Independent Researcher, E-mail: 1.sinem@gmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 07.03.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 19.12.2024

...Mimari tasarımların, kullanıcıları amaçlanan davranışa yönlendirebilme yetisi...

Profesör Robert Langton, meydana oturan on iki metre boyundaki köpeğe başını kaldırıp baktı. Hayvanın kürkü, çimden ve çiçeklerden oluşmuş canlı bir halı gibiydi.

Seni sevmeye çalışıyorum, diye düşündü. Gerçekten.

Hayvana bir süre daha baktıktan sonra, gelen misafirin ritmini ve yürüyüşünü bozmak için tasarlanmış, eşitsiz basamaklara sahip merdivenlere inen asma yoldan devam etti. Basamaklarda iki kez tökezleyen Langton, görev tamamlandı, diye düşündü.

Dan Brown'ın 'Başlangıç' (2017) isimli romanından

Giriş

Mimarlık bilimi, insan odaklı bir çalışma alanıdır. İnsanların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda çevrenin planlanması ve tasarlanması mimarlık bilimindeki meslek disiplinlerinin amaç ve hedeflerindedir. Her ne kadar mimarlık alanında yapılan çalışmalarda -kullanıcı- istek ve ihtiyaçları önemli olsa da yapılan çalışmalar sadece bu amaçlar ekseninde yürütülmemektedir. Yapılan mekân planlaması ve tasarımı çalışmalarında -tasarımcının/plancının- amaçları da önemlidir. Mimarlık, bilimin objektif ve mantıksal yapısıyla sanatın yaratıcılık ve duygusal yönünü birleştirerek insan davranışlarına yön verebilen bir yapıya sahiptir. Yani mimari tasarımlarla insanlar arzu edilen davranışlara yönlendirilebilir. Örneğin; bir park alanındaki oturma birimlerinin ne kadar süre ile kullanılacağı alanın tasarımcısı tarafından belirlenebilir. Tasarımcı, oturma birimlerinin kısa süreli dinlenmeler için kullanılmasını istiyorsa oturma birimlerini sırtlıksız ve olması gerekenden biraz yüksek tasarlayabilir. Ya da oturma birimlerinin uzun süreli, sosyalleşme, etrafı seyir vb. amaçlarla kullanılmasını istiyorsa oturma birimlerini sırtlıklı ve masalarla ilişkili olarak tasarlayabilir. Mekânın kullanım hedefleri; alanın kullanıcı profili, kullanım yoğunluğu ve konumu gibi özelliklerle belirlenmektedir.

İnsan kişiliğinin yansıması olan davranış, eylemlerin sürdürüldüğü alan olarak çevreyle de yakından ilişkilidir. Kişilik gelişiminde "doğuştan gelen özellikler ve çevre (Özdemir, Özdemir, Kadak, & Nasıroğlu, 2012; Roberts & Robins, 2004; Loehlin, 1992)" önemlidir. Çevre; sosyal, kültürel ve fiziksel boyutları olan bir kavramdır. Kişilik gelişiminde çevreyle ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla sosyal çevreye odaklanmış olsa da sosyal

çevre ve fiziksel çevre kesin sınırlarla birbirinden ayrılamaz. Sosyal ve fiziksel çevre arasındaki kopmaz bağlar “Kent planlanırken tüm kuramlar sadece fiziksel planlamanın yeterli olmadığını aynı zamanda kentin ve kentte yaşayan toplulukların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yapısının da dikkate alınması gereği üzerinde birleşmişlerdir” (Türk, 2015, s. 54) şeklinde ifade edilmiştir. Çünkü sosyal ilişkilerin gerçekleştiği ortam fiziksel çevredir. “Mimarlık, insan mutluluğunu hedeflerken insanın yaşayacağı fiziksel çevrenin sosyal çevre ile ilişkisini kurma sanatıdır” (Ergül, 2015, s. 1074). Bu bakış açısıyla mimari çevre tasarımlarının insan davranışlarını yönlendirmede etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ve hatta bir toplumda olumlu kişilik özelliklerinin mimari tasarımlarla desteklenebileceği iddialı ve bir o kadar da doğru bir yaklaşım olacaktır. Yakın çevremize baktığımızda “çimlere basmak yasaktır, yerlere çöp atmayınız, girmek yasaktır, park etmek yasaktır” vb. yazıları sürekli görmekteyiz. Fakat bu yazıların kullanıcı davranışlarını olumlu yönde ne kadar değiştirdiği ve/veya düzenlediği tartışma konusudur. Mekân kullanıcılarının bu uyarılar doğrultusundaki davranışlarını uyum ve uyumsuzluk olarak değerlendirmek mümkündür. Kurallara uymak ya da uymamak, sözel ve/veya yazınsal uyarılara uymak ya da uymamak, toplumsal kurallara uymak ya da uymamak gibi... “Uyma davranışı, kişinin kendi görüşünü grubun görüşü doğrultusunda değiştirmesidir” (Yüksel, 2013, s. 461). Uyum (itaat etmek, uymak) ve uyumsuzluk (itaat etmemek, uymamak...) karmaşık davranışlardır. Etienne (2011)’e göre “bu davranışların bazıları alışkanlıkların ve rutinlerin ürünü olarak ‘otomatik’ davranışlardır. Buna karşılık ‘planlı’ uyum ya da uyumsuzluk, kişinin faydasını en üst düzeye çıkarmak, görev veya güven gibi ahlaki yükümlülükleri yerine getirmek veya kişinin yaptırım korkusundan kurtulmak gibi çeşitli hedeflerinin kasıtlı olarak takip edilmesini temsil etmektedir” (s. 305). Kişinin uyum ve uyumsuzluk davranışlarını mekânsal tasarım açısından değerlendirecek olursak belki de mekân kullanıcılarının davranışlarını yazılarla -doğrudan- yönlendirmeye çalışmak yerine mekân tasarımlarıyla, kullanıcıları mekân kullanım amaçları doğrultusunda -hissettirmeden- yönlendirmeye çalışmak daha doğru olacaktır. Bu kapsamda Amaç Çerçeveleme Teorisi (Goal Framing Theory) kullanılabilir. “Amaç Çerçeveleme Teorisi insanların algı, düşünce ve karar vermelerinin modüler bir yolla organize edildiği kanıtlarına dayanmaktadır” (Lindenberg ve Steg, 2013, s. 39). Bu teoriyi konu alan ve bu teorinin kullanıldığı çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Konu kapsamında Turan ve Kılıçlar (2019)’ın çevre eğitiminin

bireylerin çevreci davranışlarına etkileri; Tuğer, Dursun ve Kabadayı (2018)'nin çevreci tüketim davranışıyla ilgili yaptıkları çalışma; Noor ve Nordin (2023)'in çevreci davranışla ilgili yaptıkları çalışma örnek olarak verilebilir. Çalışma kapsamında mevcut örnekler üzerinden *Amaç Çerçeveleme Teorisine* göre değerlendirmeler yapılarak bir yaya kaldırımı için *Normatif Çerçeveleme* kapsamında yapılabilecek örnek bir peyzaj tasarımı çalışması hazırlanmıştır. Böylece kısıtlı bir kaynak olan fiziksel çevrenin daha etkin bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Kentsel yaşamın etkisiyle giderek hareketsizleşen bir toplumun yürümeye teşvik edilmesi ve bununla ilişkili olarak belirlenen alt hedefler çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Davranış

İnsan davranışını açıklamaya yönelik birçok meslek disiplini tarafından pek çok çalışma yapılmaktadır. İnsan-çevre etkileşimini inceleyen bilim dalı ise çevresel psikolojidir. Bu alanda yapılan çalışmalar çevrenin insan davranışları üzerindeki etkilerini ve insanların çevreleri üzerindeki etkilerini araştırır. Çevresel psikoloji alanındaki çalışmalar genel olarak Lewin (1951)'in çalışmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmalara göre davranış, kişinin çevresiyle ilişkileri sonucunda meydana gelir. Lewin (1951)'e göre "ihtiyaç, eğilim, süper ego gibi teorik yapılar insan yaşantısında önemlidir. İnsan yaşantısındaki bütün faktörlerin toplamı o bireyin yaşam alanını oluşturur. Yaşam alanı hem kişiyi hem de kişinin psikolojik çevresini içerir" (s. 240).

Kişinin çevresiyle kurduğu ilişki duyum-algı-biliş-tutum-davranış hiyerarşisinde devam eder. Bu yapıda duyum, bireysel farklılıklara göre değişim göstermeyen salt gerçeklik iken algı, bireysel farklılıklara göre değişim gösteren, yorum içeren bir veridir. "Çevre, algısal süreçte gerekli ve önemli olan bilgileri sağlar; çevre, gelişimsel süreçte algısal hafızamızın içeriğini belirleyerek algısal süreçlerimizi şekillendirir; kişi alınan bilgiyi seçer, yorumlar, anlam verir ve daha sonra davranışı belirlemede nesnel ortamı geçersiz kılan fenomenik (bir organizmanın gözlemlenebilir özellikleri) bir ortam oluşturur" (Cassidy, 1997, s. 25). Algısal süreçte kısa dönem bellek ve uzun dönem bellek kavramları önem kazanmaktadır. Çevreden elde edilen görsel veriler öncelikle kısa dönem belleğe aktarılır. Kısa dönem bellekten uzun dönem belleğe aktarılan veriler ise bilişi oluşturur. Biliş, mevcut durumun geçmiş deneyimlerle yorumlanması; tutum, bir

durum karşısında kişinin eğilimi şeklinde özetlenebilir. Bütün bu kavramlar birbirleriyle ilişkilidir ve davranışın oluşmasında önemlidir. Davranış ise canlıların dış dünyaya karşı gösterdikleri tepkilerdir. Bu tepkilerin belirli bir amaç için organize edilmesiyle ise etkinlik meydana gelir. Daha farklı bir ifadeyle 'etkinlik', bilinçli davranış şeklinde tanımlanabilmektedir.

İnsanların çevreleriyle kurdukları ilişkide uyma davranışına etki eden etmenler arasında "grup büyüklüğü, ters düşme korkusu, grupta söz birliği, grubun uzmanlık derecesi, kültürlerarası farklılık, cinsiyet farklılıkları, bireyin kendine güveni, otoriteye itaat ve kabul davranışı" (Yüksel, 2013, s. 466-472) yer almaktadır. İnsanların toplumsal yaşam içerisinde uymaları gereken normlar vardır. Sosyal yaşamın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi insanların uyma davranışlarıyla ilişkilidir. Uyma davranışlarının sadece sosyal yaşantıyı düzenlemede değil aynı zamanda fiziksel çevre üzerinde de olumlu etkileri vardır. İnsanların hangi davranışlarının fiziksel çevrede ne gibi olumsuz etkilere neden olabileceklerinin farkına varmaları bu davranışlarının önlenmesinde önemlidir. "Bu açıdan çevre dostu davranışlar sergilemenin gerek içinde yaşadığımız toplumun refahı gerekse doğanın sürdürülebilirliği açısından ne derece önemli olduğu ortadadır (Ay, 2017, s. 3). Çevre dostu davranışlar sergilemek, sosyal bağların kuvvetli olması, gelişmiş toplumların göstergelerindedir ve bu davranışlar mimari tasarımlarla desteklenebilir ve/veya yönlendirilebilir.

Amaç Çerçeveleme Teorisi

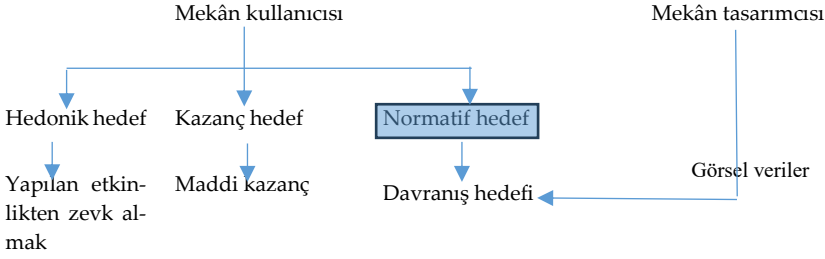
Erving Goffman, *çerçeveleme* çalışmalarının öncülerinden biri olarak konu kapsamında insan davranışlarını açıklamaya çalışmıştır. "Bir çerçeve, deneyimleri düzenlemenin bir yoludur" (Fine ve Manning, 2003, s. 53). "Çerçeveleme teorisinin temel önermesi, bir konunun çeşitli perspektiflerden görülebileceği ve birden fazla değer veya düşünce için çıkarımlara sahip olarak yorumlanabileceğidir. Çerçeveleme, insanların bir konuya ilişkin belirli bir kavramsallaştırma geliştirdikleri veya bir konu hakkındaki düşüncelerini yeniden yönlendirdikleri süreci ifade eder" (Chong ve Druckman, 2007, s. 104). *Amaç Çerçeveleme Teorisi* farklı kaynaklardan ortaya çıkmıştır fakat en çok "bilişsel sosyal psikolojideki sosyal hedeflerin bilişsel süreçler üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmalardan etkilenmiştir" (Lindenberg ve Steg, 2007, s. 119). Bu teoride "davranışın motivasyonel olarak nasıl gerçekleştiği, uyumlu davranışların nasıl teşvik edilebilip uyumsuz olanların nasıl engellenebileceği açıklanır" (Lindenberg vd.,

2021, s. 424). Üç çeşit amaç çerçeveleme vardır: Hedonik, kazanç ve normatif amaç çerçeveleme (Lindenberg, 2008, s. 673). Hedonik amaç çerçevelemede kişinin kendini iyi hissetmesiyle ilişkilidir. Susuzluğu ve açlığı gidermek gibi davranışlar bu kategoride yer almaktadır. Kazanç amaç çerçevelemede kaynaklarla ilgili alt hedefler önemlidir; “para tasarrufu, kişinin gelirini arttırması, kişinin finansal güvenliğine yönelik tehditlerle başa çıkması gibi” (Lindenberg, 2008, s. 673). Normatif amaç çerçevelemede kişi bireysel değil grup hedefleriyle ilgilenir. Bu durum “Uygun olanı yapmak veya doğru olanı yapmak olarak özetlenebilir” (Etienne, 2010, s. 9). “Bir amacın davranışı etkilemesi için, bir dereceye kadar etkinleştirilmesi (belirgin hale getirilmesi) gerekmektedir. Üç kapsayıcı hedefin tümü aynı anda bir dereceye kadar etkinleştirilir, ancak bunların göreceli belirginlikleri farklılık gösterir” (Lindenberg vd.,2021, s. 424). Bu üç amaç çerçevesi eşit derecede güçlü değildir. “Hedonik hedef çerçevesi en güçlü olanıdır. Kazanç hedef çerçevesi hedonik ve normatif hedef çerçeveleri arasından yer alır. Normatif hedef çerçevesi en zayıf olanıdır” (Lindenberg, 2009, s. 58). Normatif hedefin çerçevlenebilmesi için yardıma ihtiyaç duyulmaktadır. “Ana fikir, hedeflerin yönetilmesidir veya insanların neye dikkat ettiğini, hangi bilgi ve tutumların bilişsel olarak en erişilebilir hale geldiğini, insanların bir durumun farklı yönlerini nasıl değerlendirdiğini çerçevelemektir” (Lindenberg ve Steg, 2007, s. 119). “Üç kapsayıcı hedefin göreceli gücüne ilişkin olarak en önemli çevresel ipuçları çevrede insan varlığı veya yokluğu, diğer insanların kurallara uygunluklarına ilişkin ipuçları, belirli bir genel hedefle ilişkilendirilen nesnelere (para kazanmayla ilişkilendirilen iş kıyafeti giyen insanlar gibi) ve içgüdüsel ipuçları (iyi veya kötü kokular veya çekici bir şekilde dekore edilmiş mağaza vitrinleri gibi)” (Lindenberg, 2018, s. 122) şeklinde ifade edilmiştir.

Bir mekân belirli amaç ve/veya amaçlar doğrultusunda tasarlanır. Fakat bu mekânın kullanıcılar tarafından hangi davranış kalıplarıyla kullanılacağı da belirlenmelidir. Bir mekânın tasarımcısı için amacı, mekân kullanıcısının amacından farklı olabilir. Önemli olan tasarımcı ve mekân kullanıcısının ortak paydada buluşabilmesinin sağlanmasıdır. Bu ortak paydanın bulunabilmesinde görsel verilerin önemli araçsal değerleri vardır.

Mekân tasarımında tasarımcının ve kullanıcının ana amaçları kadar bu amaçlarla ilişkili alt hedeflerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin; bir dış mekân düzenlemesinde kullanıcı gereksinimleri *sosyal ihtiyaçların giderilmesi* iken, mekân tasarımcısının amacı sosyal ihtiyaçlar karşıla-

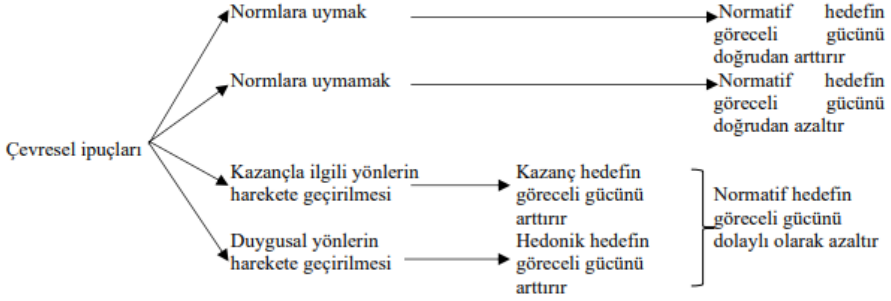
nırken doğru ve/veya tasarımcının istediği davranış kalıplarının da oluşturulması olmalıdır. Tasarımcı ve mekân kullanıcısı bakış açısıyla ele alınması gereken, genel amaç ve alt hedeflerden oluşan yapı, amaç çerçeveleme teorisindeki modüler yapı kapsamında değerlendirilebilir. Bu yapı aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Şekil 1. Mekân tasarımcısının amacı-Mekân kullanıcısının amacı arakesitinde normatif hedefi çerçevelemek (yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yukarıdaki şekle göre mekân tasarımcısının belirli bir amacı ve/veya amaçları ve bu amacın alt hedefi ve/veya hedefleri vardır. Konu, yaya kaldırımları açısından örneklendirilecek olursa yayaların amacı bir noktadan bir noktaya erişmek iken mekân tasarımcısının amacı güvenli, rahat, yürümeye teşvik eden bir kaldırım tasarımı yapmaktır. Mekân kullanıcısının amacı hedonik, kazanç ve normatif hedeflerle ilişkili olabilmektedir. “Bu üç hedeften hangisinin odak olduğu ‘dur ki bu amaç çerçevesidir’ bireyin kasıtlı seçimine açık değildir, hedefi tetikleyen iç ve dış ipuçlarına bağlıdır” (Lindenberg, 2009, s. 57). Tasarımcı görsel verilerle Normatif Hedefi çerçeveleyerek bu hedefi kendi amacının alt hedefi haline getirebilir. Şekil 1’de tasarımcı tarafından görsel veriler kullanılarak mekân kullanıcısının seçiminin normatif hedef doğrultusunda nasıl desteklenebileceği gösterilmiştir. Temiz bir çevre, huzurlu bir toplum, sürdürülebilir kentler gibi amaçlar normatif hedefler kapsamında değerlendirilebilir.

Çevresel ipuçları normatif hedefin gücünü artırıp azaltabilir. Hedonik ya da kazanç hedeflerini güçlendiren çevresel ipuçları normatif hedefin zayıflamasına neden olabilir. Bu süreç aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Şekil 2. Çevredeki ipuçlarının normatif hedefin göreceli gücünü etkilediği mekanizmalar (Lindenberg, 2018, s. 122)

Günümüz kentlerinde gürültü, kalabalık ve kirlilik temel sorunlar arasındadır. Bu sorunların çözülmesinde kullanıcı odaklı yaklaşımların benimsenmesi önemlidir. Kullanıcı odaklı yaklaşımda kullanıcılar sözel veya yazınsal ifadeler yerine mekân tasarımlarıyla yönlendirilebilirler. Şekil 2’de yer alan çevresel ipuçlarını mekân tasarımında görsel veriler olarak değerlendirmek mümkündür. Normatif Çerçeveleme kapsamında değerlendirebileceğimiz mekân ve donatı tasarımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Normatif Çerçeveleme kapsamında incelenen örnekler

<p>Örnek</p>	 <p>Amikabir – Aslanlı Yol</p>	 <p>Piyano tuşları şeklinde merdiven basamakları- (Manşet Türkiye, 2019)</p>	 <p>Basketbol potası şeklinde çöp kutusu- (İl gazetesi, 2017)</p>	 <p>Çöp kutusu - (Pinterest, 2024)</p>	 <p>Bebek arabası park yeri (Pinterest, 2024)</p>	 <p>3D Görünümü yaya geçidi (Pinterest, 2024)</p>	 <p>Yaban yaşamına dikkat çeken donatı (Pinterest, 2024)</p>
<p>Normatif hedef çerçeveleme</p>	<p>Amikabir ziyaretçilerine Ata'nın mezarına yaklaşıklarının hissettirilmesi, toplumsal saygı-sevgi duygularının pekiştirilmesi</p>	<p>Yürüyen merdiven kullanımını azaltarak kullanıcıları hareket etmeye yönlendirmek</p>	<p>Kullanıcıların yerlere çöp atmalarının engellenmesi</p>	<p>Kullanıcıların kendi görüşlerini ifade etmelerine yönelik olarak hazırlanan "oy kutusu" olarak çöp kutuları</p>	<p>Bebek arabalarının çocuk oyun alanı önünde gelişigüzel bırakılmalarını engellemek</p>	<p>Yaya geçitlerinin yayalar tarafından kullanılan oranlarının artırılması, topraklar tarafından daha rahat algılanmalarının sağlanması</p>	<p>Yeşil alanlarda bölücü ekti yapılan tesisat yollarındaki sürücülerin yaban hayatlarına karşı dikkatli olması</p>
<p>Amaç doğrultusunda yapılan tasarım</p>	<p>Aslanlı Yoldaki doğemelerin 5er cm boyluklarla döşenmesi</p>	<p>Çin'de metro çıkışında tasarlanan, piyano sesleri çıkaran merdiven tasarımı</p>	<p>Kirikale Üniversitesi'nde basketbol potası şeklinde tasarlanan çöp kutuları</p>	<p>Kullanıcıların kendi görüşlerini ifade etmelerine yönelik olarak hazırlanan "oy kutusu" olarak çöp kutuları</p>	<p>Bebek arabası görümlü otopark görünümü mini park alanı tasarlamak</p>	<p>3 boyut görünümü yaya geçidi tasarımı</p>	<p>Dikkatli olunmaması durumunda, yaban hayatlarının ölümüne neden olabileceğine ilişkin uyarı levhası</p>
<p>Tasarım sonucu oluşan kullanıcı davranışları</p>	<p>Ziyaretçilerin bir saygı göstergesi olarak yere bakarak yavaş ve dikkatli adımlarla Ata'nın huzuruna yaklaşması</p>	<p>Kullanıcıların yürüyen merdiven kullanımını azaltarak hareketlerinin yavaşladığı, kentsel yaşamdaki hareketliliğin meydana getirdiği sağlık (obezite gibi) sorunlarının azaltılmasının desteklenmesi</p>	<p>Geri dönüşümlü atıkların tasarlanan çöp kutularına atılması</p>	<p>İzmaritlerin yere değil çöp kutusuna atılması (Görselde kullanıcıların favori takımları sunulmaktadır. Kullanıcılar çöp kutusuna atılan izmaritleri kendi görüşlerini belirtebilmektedir)</p>	<p>Bebek arabalarının çocuk oyun alanı önünde düzenli bir şekilde bırakılmalarının sağlanması</p>	<p>Uygulamanın başarılı olup olmadığı konusunda ilgili yapılacak çalışmalarda ortaya koyulabilecektir.</p>	<p>Uygulamanın başarılı olup olmadığı konusunda ilgili yapılacak çalışmalarda ortaya koyulabilecektir.</p>

Yaya Kaldırımları

Kontrolsüz yapılaşma ve insan odaklı tasarımdan yoksun mekânlar, kentlerde insan ve toplum yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Hızlı ve kontrolsüz nüfus artışıyla çevresel kaynaklar sınırsızmışçasına kullanılmaktadır. Oysa hiçbir kaynağın sınırsız olmadığı insanların yüzleşmeleri gereken bir gerçektir. Bu nedenle kısıtlı kentsel çevrenin doğru yönetilmesi gerekmektedir. Konu *kırık cam teorisi* kapsamında örneklendirilecek olursa, yürümeye elverişli olmayan bir kaldırımın kullanım sıklığı zamanla azalır ve kullanılmaz hale gelir. Çöp kutularının olmadığı bir kaldırım, zamanla çöplerin yığılı olduğu bir alana döner. Fakat; yürümeye teşvik eden, temiz, iyi tasarlanmış bir kaldırım kullanıcılarının beğenisini kazanır, kullanıcılarında aidiyet hissi uyandırır ve kullanıcıları tarafından korunmak, temiz tutulmak istenir.

Kentin birincil kullanıcıları yayalardır bu bağlamda da yaya yolları ve yaya kaldırımları özellikle şehir içi erişimde büyük önem arz etmektedir. Erişilebilirlik, belirli iki nokta arasındaki ulaşım olarak tanımlanabilirken, “fiziksel çevrede tüm antropometrik ölçülerin ve ergonomik özelliklerin sağlanmasını gerektirir ” (Yıldız, 2018, s. 417). Küçükağtaş ve Kurtaslan (2017) konu kapsamında ‘güven, konfor ve çevreye zarar vermemek’ konularına da değinmişlerdir.

Yürümek, sosyal bir varlık olarak kentin ana kullanıcıları olan insanların doğasında vardır. Fakat günümüzde kentler yayalardan çok taşıt trafiğine hizmet eder hale gelmiştir. Bu nedenle kent insanının hareket edebileceği ve sosyalleşebileceği yerler giderek azalmaktadır. Yaya kaldırımlarının temel işlevi yürüyüşe elverişli ortamlar oluşturmaktır. “Yürüyüş; çevresel, sosyal, ekonomik, ulaşım açısından fayda sağlar ve yaya dostu çevre sayesinde sürdürülebilir kalkınma sağlanabilir” (Bahari vd., 2013, s. 27). Fakat Gedizlioğlu (2004)’nun da çalışmasında belirttiği gibi günümüzde yaya yollarının sahip olması gereken genişlikler göz ardı edilerek yaya yollarından alınıp taşıt yollarına eklenmektedir. Oysa yaya kaldırımlarının tek görevi ulaşımın sağlanması değildir. Yaya kaldırımlarının önemli özelliklerinden biri de “sosyal mekân” (Çelikyay vd., 2020) olmalarıdır. Kısıtlı kentsel çevrede yaya kaldırımlarının sosyalleşme mekânı olarak hizmet verebilmesi başta kaldırım genişlikleri olmak üzere kaldırım tasarımlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı tarafından “Yaya yolları ve kaldırımların tasarım kuralları hakkında yönetmelik” ve “İncinebilir yol kul-

lanıcılarının korunmasına yönelik tedbirler uygulama klavuzu” hazırlanmıştır. Bu çalışmalara göre kaldırımlar; mülkiyet etki şeridi, kaldırım net yürüme alanı ve yaya emniyet şeritlerinden meydana gelmelidir. Yaya kaldırımı yüksekliği en fazla 15 cm., yaya emniyet şeridi en az 50 cm. ve kaldırım net yürüme alanı en az 150 cm. olarak belirlenmiştir. Yaya emniyet şeridi; kaldırım net yürüme alanı ile taşıt yolu arasında kalan bitki ve kentsel donatı elemanlarının bulunabileceği alan olarak ifade edilirken, kaldırım net yürüme alanında hiçbir engelin bulunmaması gerektiği belirtilmektedir.

Günümüzde *yürümek* eylemiyle ilişkili olan alanlarda yapılan çalışmalarda konu; engelliler açısından (Öztürk ve İsmail, 2015; Bekci, 2012; Olgun ve Yılmaz, 2014), döşeme malzemesi seçimi açısından (Gülgün ve Altuğ, 2006), alanın güvenlik ve konfor gibi algısal özellikleri açısından (Tekel ve Özalp, 2016) birçok çalışmada incelenmiştir. Konu kapsamında kaldırım yükseklikleri, rampa eğimleri, zeminde kullanılan döşeme malzemeleri, engelliler için iz taşı kullanımı, yol genişlikleri, yolların çeşitli kentsel donatı elemanı ile engel durumları önemlidir.

Materyal ve Yöntem

Çalışma alanı; Samsun iline ait Atakum ilçesi’nde yer almaktadır. Alan; Mimar Sinan Mahallesi sınırları içerisinde kalan, kuzeyde Atatürk Bulvarı, güneyde İsmet İnönü Bulvarı, doğuda Nişantaşı Caddesi, batıda Mustafa Kemal Bulvarı ile sınırlanan adanın kuzey kısmında yer alan yaya kaldırımıdır. Çalışma alanının bulunduğu adada; konut alanları, konut altı ticaret alanları, ticaret yapıları, kamu binaları ve mahalle parkları yer almaktadır. Çalışma alanı sınırları içerisinde mahalle halkının sosyalleşme ve rekreatif amaçlarla kullanabileceği kamusal açık yeşil alanlar, mahalle parkları ile sınırlıdır. Açık yeşil alanların çoğunluğunu konut bahçeleri oluşturmaktadır.

Alanın konumu ve çevresiyle ilişkisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. Çalışma Alanı

Bulgular

Çalışma alanı; kamusal yapılar, ticaret alanları ve konut alanları yakınında yer alan, yoğun olarak kullanılan, bir yaya kaldırımıdır. Bu kaldırım; yaya kullanımı için uygun genişlikte ve yükseklikte olmasıyla kullanıcılarına bir ulaşım aracı olarak (görece) hizmet verebilmektedir. Fakat kaldırımda, engelli kullanıcılara yönelik bir düzenleme yoktur. Bununla

birlikte farklı kullanıcı kitlelerine yönelik olarak bir düzenleme de söz konusu değildir. Çalışma alanının batısı ve doğusuyla kaldırım genişliği açısından bir süreklilikten bahsedilememektedir. Alanın batısındaki yaya kaldırımı genişliği 210 cm. doğusundaki yaya kaldırımının genişliği 310 cm.dir. Ayrıca alanın doğusunda yer alan yaya üst geçidi kaldırımını daraltmakta ve yolun genişlik açısından sürekliliğini bozmaktadır. Doğuda üst geçit, batıda 115.sokak ile sınırlanan kaldırımın genişliği 380 cm dir. Çalışma alanı olarak seçilen yaya kaldırımının batısı ve doğusuyla genişlik sürekliliği açısından ilişkisi aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Çalışma alanının çevresiyle (genişlik sürekliliği açısından) ilişkisi

	
Çalışma alanının batısındaki kaldırım (Genişlik: 210 cm)	Çalışma alanının doğusundaki kaldırım (Genişlik: 310 cm.)
	
Çalışma alanı (Genişlik: 380 cm)	

Yukarıda görüldüğü gibi çalışma alanının doğusundaki ve batısındaki kaldırım genişlikleri çalışma alanıyla bir süreklilik sağlamamaktadır. Ayrıca bu kaldırımlar genişlikleri açısından yürümeye elverişli gibi görünse de çeşitli kentsel donatılar ve yol tabelalarıyla yürüme alanları işgal edilmiş durumdadır.

Bu bağlamda çalışma kapsamında oluşturulan *Normatif Hedefler*;
Yürümeyi çocuklar için eğlenceli hale getirerek çocukları yürümeye teşvik etmek,

Güvende hissettiren ve ilgi çekici kaldırım tasarımıyla insanları yürümeye teşvik etmek,

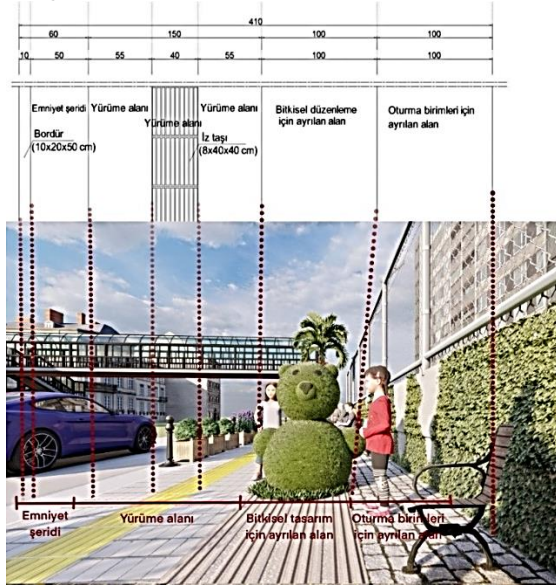
Sosyalleşmenin desteklenmesi ve etkinlik çeşitliliğinin artırılması amaçlarıyla oturma mekânları oluşturmak böylece kaldırımları bir geçiş alanından çok bir sosyalleşme alanına dönüştürmek,

Engelli kullanıcıları hareket etmeye teşvik eden yürüyüş alanları oluşturmak,

Çevrenin temiz tutulmasına yönelik yeterli sayıda, uygun aralıklarla ve uygun yerlere çöp kutusu konumlandırmak,

Farklı etkinlik alanları için mekân hissini oluşturulması böylece alanın kullanıma teşvik edilmesi şeklindedir.

Çalışma kapsamında seçilen yaya kaldırımının Normatif Çerçeveleme kapsamında peyzaj tasarımına ilişkin ilişkin teknik çizim (plan) ve aşağıdaki gibidir. Alana ilişkin çalışmalar bilgisayar destekli tasarımla yapılmıştır. Öncelikle çalışma alanı Autocad 2024 de modellenmiştir. Sonrasında Lumion 10.0.1 de malzeme ataması yapılarak görseller oluşturulmuştur.

Şekil 4. Çalışma alanının *Normatif Çerçeveleme* kapsamında tasarlanan yeni hali

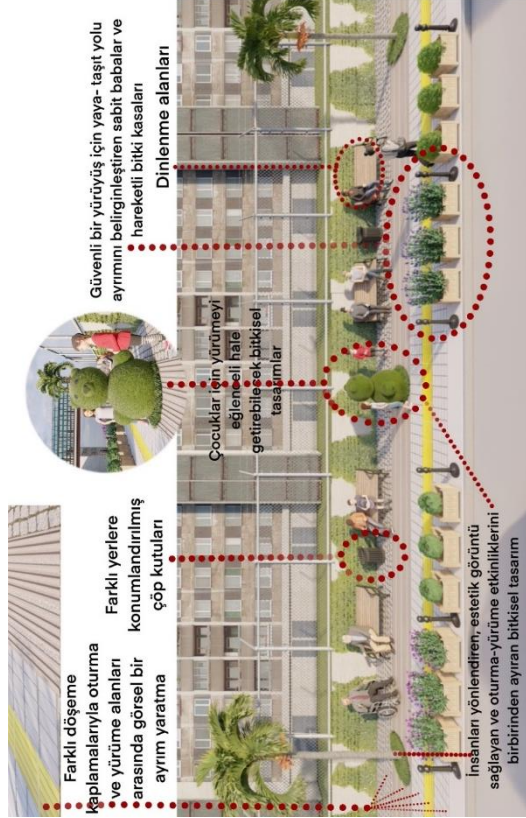
Tasarlanan yaya kaldırımı halihazırda 380 cm. dir. Yapılan peyzaj tasarımı ise 410 cm. genişliğindedir. Çalışma alanı bir iç yolun kenarında bulunmaktadır. Bulvar ve kaldırım arasında yer alan iç yoldan veya çalışma alanının kuzeyinde yer alan kamusal yapının bahçesinden 30 cm. alınarak çalışma alanı kapsamında yaya kaldırımına dahil edilmesi önerilmektedir (Konunun yasal boyutu farklı çalışmalar kapsamında ele alınmalıdır). Kaldırım; 50 cm. emniyet şeridi, 150 cm. yürüme alanı, 100 cm. bitkisel tasarım için ayrılan alan ve 100 cm. oturma birimleri için ayrılan alandan oluşmaktadır. Belirlenen Normatif Hedefler doğrultusunda tasarlanan yaya kaldırımı tasarımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. Çalışma kapsamında belirlenen normatif hedefler ve yapılan peyzaj tasarımı projesi

Çalışma kapsamında yapılan tasarım	Normatif hedef çerçeveleme	Amaç doğrultusunda yapılan tasarım	Tasarım sonucu oluşan kullanıcı davranışları (?)
	Çocukların yürümeye teşvik edilmesi	Bitkisel materyal ile hayvansal formların oluşturulması	
	Yayaların yürüyüş güvenliklerinin sağlanması	Donatı elemanlarıyla yaya emniyet şeridi oluşturulması	
	Sosyalleşmenin desteklenmesi	Etkinliklerin çeşitlendirilmesi – Oturma alanlarının tasarlanması	
	Engelli kullanıcılar için kaldırım kullanımının desteklenmesi	Yol döşemesinde yeterli genişlikte engelli izi kullanımı	
	Çevrenin temiz tutulması	Yeterli miktarda çöp kutusu kullanımı	

	<p>Yol sürekliliğinin sağlanması ve mekân hissi oluşturulması</p>	<p>Farklı kullanım alanlarında farklı döşeme malzemesinin kullanımı</p>	
---	---	---	--

Yaya kaldırımında yapılan peyzaj tasarımının mekânsal analizi aşağıdaki gibidir:

Şekil 5. Normatif Çerçeveleme kapsamında tasarlanan yaya kaldırımı

Yaya kaldırımının kentsel yaşantıdaki temel işlevi ulaşım"dır. Fakat bu çalışmada da vurgulandığı üzere kentsel çevre kısıtlı bir kaynaktır ve etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Ayrıca kentsel alanlarda yapılaşmanın giderek artması sosyalleşmeye yönelik açık alanların da giderek azalması anlamına gelmektedir. Bu nedenlerle mevcut kaynaklarla insanların kent içinde bir araya gelebilecekleri, sosyalleşebilecekleri yerler

oluşturulmalıdır. Yaya kaldırımları bu amaçlarla kullanılacak iyi kaynaklardır. Çalışma kapsamında oluşturulan yaya kaldırımı tasarımında ana fikirler aşağıdaki gibidir:

- Farklı yaş gruplarının alanı -isteyerek- kullanabilmesinin desteklenmesi,
- Oturmak ve yürümek gibi etkinliklerin birbirinden döşeme kaplaması doku, renk farklarıyla ve bitkisel elemanlarla ayrılarak kullanıcıların konforlu bir deneyim yaşayabilmelerinin sağlanması,
- Taşıt yolu ve yaya yolunun fiziksel sınırlarla birbirinden ayrılarak güvenliğin sağlanması ve/veya güven hissi oluşturulması,
- Döşeme kaplamasının dokusuyla yayaların yönlendirilmesi,
- Çöp kutularının farklı yerlere konumlandırılmasıyla yerlere çöp atılmasının engellenmesi ve/veya azaltılması,
- Yürümek ve oturmak gibi farklı etkinlikler için alanlar oluşturularak sosyalleşmenin desteklenmesi,
- Estetik değeri yüksek bir alan tasarlayarak yayaların dikkatlerinin çekilmesi, böylece yürürken cep telefonu kullanımının azaltılması,
- Estetik değeri yüksek bir alan tasarlayarak yayaların algılarının gü-rültü kaynaklı işitsel verilerden ziyade görsel verilere yönlendirilmesi.

Her ne kadar çalışma yukarıdaki hedefler doğrultusunda yapılmış olsa da burada önemli olan temel kriter, kaldırım genişliğidir. Günümüz kentlerinin çoğunda kaldırım genişlikleri ne yayaların yürüyüşü için ne de farklı etkinliklerin planlanabilmesi için yeterli değildir. Hatta çoğu kaldırımın taşıt kullanımına hizmet ettiği, motorlu taşıt park yeri olarak kullanıldığı da bir gerçektir.

Tartışma ve Sonuç

Kısıtlı bir kaynak olan fiziksel çevrenin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu da her mekânın amacına hizmet edecek şekilde tasarlanmasıyla mümkündür. Günümüzde kent içi yaya sirkülasyonunda önemli yeri olan kaldırımların en büyük sorunları arasında kaldırım genişliklerinin, yüksekliklerinin, eğimlerinin ve kaldırımda kullanılan döşeme malzemelerinin yürüyüşe uygun olmamasıdır. Kaldırımların; engelli kullanıcılar göz önünde bulundurularak tasarlanmaması, çöp konteynırı, otobüs durakları vb. donatılarla daraltılması diğer birçok sorundan sadece bazılarıdır. Oysa yaya kaldırımının belirlenen hedefler doğrultusunda ta-

sarlanmasıyla kaldırımlar sadece *yürüme* amacına hizmet etmez aynı zamanda bir sosyalleşme alanına da dönüştürülebilir. Bu alanların tasarlanmasında önemli olan başlıca faktörler; farklı kullanımlara ilişkin mekân hissi yaratacak (döşeme farkı gibi) tasarımların yapılması ve oluşturulan mekânların uygun genişliklerde olmasıdır. Çalışma kapsamında hazırlanan öneriler Normatif Çerçeveleme kapsamında oluşturulmuştur. Fakat bu öneriler bireysel seviyede düşünüldüğünde hedonik yarar da söz konusudur. Burada hedonik hedef ve normatif hedef arasındaki dengeye dikkat edilmelidir. Çünkü amaç çerçeveleme teorisinin kuramsal yapısında bahsedildiği gibi hedonik çerçevelemenin normatif çerçevelemeyi olumsuz yönde etkileyebileceği unutulmamalıdır. Bu durumu çalışma kapsamında örneklendirecek olursak; toplumun yürümeye yönlendirilmesi, bununla ilişkili olarak hareketsiz yaşamın getirdiği sağlık sorunlarının azaltılması ve sosyal ilişkilerin kuvvetlenmesinin sağlanması mekânsal tasarımlarla desteklenebilir. Fakat yapılan mekânsal düzenlemelerin yayaların dikkatini dağıtmaması ve yayaların taşıt trafiğine karşı algılarının açık olması da gerekmektedir.

Eğer ikincil amaçlar normatif amaçları destekler nitelikteyse bu durum amaç çerçevesini güçlendirecektir. Bu dengenin doğru bir şekilde kurulması konu üzerinde daha detaylı çalışmaların ve uygulamaların yapılmasıyla mümkün olacaktır. Doğru davranış kalıpları gelişmiş bir toplumun göstergesidir. Yerlere çöp atmamak, yürürken sosyal ve fiziksel çevreye karşı duyarlı olmak, yürümek (buna bağlı olarak hareketsiz hayatın getirebileceği sağlık sorunlarını yaşamamak) toplumların olumlu davranış kalıpları arasındadır. Olumlu davranış kalıplarının oluşturulmasında mimarlık biliminde yer alan mesleklerin önemli görevleri vardır. Mimarlık biliminin görevi sadece mekân üretmek değildir. Mekân oluştururken toplumun arzu edilen temiz, düzenli, sosyal açıdan sağlıklı bir yaşam alanı hedefine ulaştırabilme yetisi mimarlık biliminin ayırt edici toplumsal gücü olarak görülebilir. Bu ayırt edici gücü etkin bir şekilde yönetirken Amaç Çerçeveleme Teorisi yol gösterici olarak kullanılabilir. Çalışma kapsamında belirlenen normatif hedefler doğrultusunda oluşturulması beklenen davranış kalıpları; daha çok yürüyen, yürürken çevresine karşı duyarlı olan -ve böylece yürüme eylemi sırasında cep telefonu vb. aletlerle değil de çevresiyle ilgilenen-, özenle tasarlanan bir mekânda yerlere çöp atmayarak mekânın temizlik açısından sürdürülebilirliğine katkı sağlayan toplumlar şeklinde sıralanmaktadır. Çalışma kapsamında tasar-

lanan yaya kaldırımının kullanıcılarını hedeflenen davranışlara yönlendirip yönlendiremeyeceği konu devamında yapılacak çalışmalarla ortaya koyulabilecektir.

Extended Abstract

Landscape Design Example of An Pedestrian Sidewalk within the Scope of Normative Framing

Sinem Kızılaslan³
ORCID: 0000-0002-0168-6994

The main task of the professions in the science of architecture is to produce space. Today, urban spaces are considered as an indicator of an advanced lifestyle for many reasons such as technology, ease of access to services, etc. For this reason, the environment, which is a limited resource, needs to be managed correctly and efficiently. Urban space planning and design studies that focus on the needs of people are important parts of this management process, and another important focus is to create the right behavior patterns in society by directing human behavior. Architecture has a structure that can direct human behavior by combining the objective and logical structure of science with the creativity and emotional aspect of art. From this point of view, the ability to achieve the desired goals of society to have a clean, organized and socially healthy structure while producing space; can be seen as the distinctive social power of architectural science. Since cities are human-centered formations, the main users are pedestrians. In this context, pedestrian sidewalks and pedestrian roads are important components in urban transportation. The features that pedestrian sidewalks should have are included in the "Regulation on the design rules of pedestrian roads and sidewalks" and "Implementation guide on measures for the protection of vulnerable road users" prepared by the Ministry of Environment, Urbanization and Climate. However, among the main problems related to pedestrian sidewalks in today's urban space formations, the lack of appropriate sidewalk widths is among the most important problems. Ignoring disabled users, not using the right paving material and occupying the sidewalks with obstacles such as urban reinforcement element, signpost, etc. are among the other problems that make it difficult to walk and even prevent walking on sidewalks. However, the

³ Dr, Independent Researcher, E-mail: 1.sinem@gmail.com

function of sidewalks is not only to provide urban access. Properly designed sidewalks can serve as socializing spaces that encourage walking. In this context, human behavior gains importance. Behavior has a structure that can be guided by physical environmental arrangements. If human behavior is evaluated in terms of spatial design, it would be more accurate to try to guide the behavior of space users with space designs in line with the purposes of space use - without making them feel - instead of trying to direct the behavior of space users with writings - directly. In this context, Goal Framing Theory can be used. Within the scope of the study, firstly, information about Goal Framing Theory is given and the sub-components of the theory are explained. Afterwards, evaluations are made on existing examples within the scope of Normative Framing. In the continuation of the study, landscape design project of a pedestrian sidewalk was prepared in line with Normative Framing. The study area is located in Atakum district of Samsun province. The area is the sidewalk located in the northern part of the island within the borders of Mimar Sinan Neighborhood, bounded by Atatürk Boulevard to the north, İsmet İnönü Boulevard to the south, Nişantaşı Street to the east, and Mustafa Kemal Boulevard to the west. In this context, firstly, the location information of the pedestrian sidewalk selected as the study area is presented and its current physical structure is revealed. Afterwards, normative objectives related to the study area were determined. The normative goals established within the scope of the study are as follows: encouraging children to walk by making walking fun for children, encouraging people to walk with a safe and attractive sidewalk design, creating seating areas to support socialization and increase the diversity of activities, thus transforming the sidewalks into a socialization area rather than a transition area, creating walking areas that encourage disabled users to move, placing trash bins in sufficient numbers, at appropriate intervals and in appropriate places to keep the environment clean, creating a sense of space for different activity areas and thus encouraging the use of the area. In line with these objectives, the landscape design project of the study area was prepared. The studies related to the area were carried out with computer-aided design. First of all, the study area was modeled in Autocad 2024. Afterwards, visuals were created by assigning materials in Lumion 10.0.1. The main ideas in the pedestrian sidewalk design created within the scope of the study are; supporting different age groups to use the area -willingly-, ensuring that activities such as sitting and walking are separated from each other with

pavement texture, color differences and vegetative elements so that users can have a comfortable experience, providing security and / or creating a sense of security by separating the carriageway and pedestrian path with physical boundaries, guiding pedestrians with the texture of the pavement; preventing and/or reducing littering by placing garbage bins in different locations; supporting socialization by creating areas for different activities such as walking and sitting; attracting pedestrians' attention by designing a space with high aesthetic value, thus reducing the use of mobile phones while walking; directing pedestrians' perceptions to visual data rather than noise-induced auditory data by designing a space with high aesthetic value. As a result, the physical environment, which is a limited resource, should be used effectively. This is possible by designing each space to serve its purpose. In addition, by designing sidewalks in line with the goals set, sidewalks not only serve the purpose of walking but can also be transformed into a socializing space. The main factors that are important in the design of these areas are the design of the spaces that will create a sense of space for different uses (such as flooring differences) and the appropriate widths of the spaces created. The recommendations prepared within the scope of the study were created within the scope of Normative Framing. However, when these recommendations are considered at the individual level, hedonic benefit is also in question. Here, attention should be paid to the balance between the hedonic goal and the normative goal. Because, as mentioned in the theoretical structure of goal framing theory, it should not be forgotten that hedonic framing can negatively affect normative framing. If we exemplify this situation within the scope of the study; encouraging the society to walk, reducing the health problems caused by sedentary life and strengthening social relations can be supported by spatial designs. However, spatial arrangements should not distract pedestrians and pedestrians' perception of vehicular traffic should be clear.

Correct behavior patterns are an indicator of a developed society. Professions in the science of architecture have important roles in creating positive behavior patterns. Goal Framing Theory can be used as a guide in managing this distinctive power effectively.

Kaynakça/References

- Ay, U. (2017). Çevreci tüketim davranışlarının değer-inanç-norm kuramı temeline incelenmesi. *Tüketici ve Tüketim Davranışları Dergisi*, 9(1), 1-33.
- Bahari, N., Arshad, A. K., ve Yahya, Z. (2013, March). Assessing the pedestrian perception of sidewalk facilities based on pedestrian travel purpose. *9th International Colloquim on Signal Precessing and Its Applications*, (27-32). Malaysia.
- Bekci, B. (2012). Fiziksel engelli kullanıcılar için en uygun ulaşım akslarının erişebilirlik açısından irdelenmesi: Bartın kenti örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(Özel sayı), 26-36.
- Brown, D. (2017). *Başlangıç*. Altın Kitaplar.
- Cassidy, T. (1997). *Behaviour and experience in context*. Psychology Press.
- Chong, D., ve Druckman, J. (2007). Framing theory. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 10(1). <https://doi.10.1146/annurev.polisci.10.072805.103054>
- Çelikyay, S., Aydemir, P. K., ve Yılmazsoy, B. K. (2020). Değişen-dönüşen kentlerde kamusal alan olanakları: aktif kaldırım zonları. S. Yardımlı (Ed.), *Mimarlık, planlama ve tasarım alanında akademik çalışmalar- II içinde* (s. 281-303). Gece Kitaplığı.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). İncinebilir yol kullanıcılarının korunmasına yönelik tedbirler uygulama klavuzu: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/01082023-ki-lavuz-20230801135102.pdf>
- Ergül, H. (2015). Mimarlığın ihmal edilen sosyal ve toplumsal yönü. *Akademik Platform*, 1070-1079.
- Etienne, J. (2010). The impact of regulatory policy on individual behaviour: a goal framing theory approach. *London of School of Economics and Political Science*.
- Etienne, J. (2011). Compliance theory: a goal framing approach. *Law & Policy*, 33(3), 305-333.
- Fine, G. A., ve Manning, P. (2003). Erving Goffman. G. Ritzer (Ed.), *The blackwell companion to major contemporary social theorists* içinde (s. 34-62). Blackwell publishing.
- Gedizlioğlu, E. (2004). Kentlerimizde trafik yönetimi. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 434(6), 17-22.
- Gülgün, B., & Altuğ, İ. (2006). İzmir kıyı bandı uygulamalarında ergonomik standartlara uygunluğun değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Dergisi*, 43(1), 146-156.
- Küçükağtaş, K., ve Kurtaslan, B. Ö. (2017). Selçuk Üniversitesi Kampüsü'nde kaldırım-yaya yolu tasarımları ile kot farkı çözümlerinin fiziksel engelli erişimi açısından irdelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(12), 21-53.
- Lewin, K. (1951). *Field theory in social science*. Harper Brothers Publishers.

- Lindenberg, S. (2008). Social rationality, semi- modularity and goal- framing: What is it all about? *Analyse&Kritik*, 30, 669-687.
- Lindenberg, S. (2009). Why framing should be all about the impact of goals on cognitions and evaluations. S. M. Lindenberg, S. Lindenberg, S. Hill, C. Kroneberg, ve R. Schnell. *Hartmut Essers Erklärende Soziologie* içinde (s. 53-79).
- Lindenberg, S. (2018). How cues in the environment affect normative behaviour. *Environmental psychology: An Introduction* içinde (s. 144-153). University of Groningen.
- Lindenberg, S., ve Steg, L. (2007). Normative, gain and hedonic goal frames guiding environmental behavior. *Journal of Social Issues*, 63(1), 117-137.
- Lindenberg, S., ve Steg, L. (2013). Goal framing theory and norm-guided environmental behavior. *Encouraging Sustainable Behavior* içinde (s. 37-54). Psychology Press.
- Lindenberg, S., Six, F., ve Keizer, K. (2021). Social contagion and goal framing: the sustainability of rule compliance. D. Sokol, ve B. Rooij (Ed.), *Cambridge :handbook of Compliance* içinde (s. 422-437). Cambridge University Press.
- Loehlin, J. C. (1992). *Genes and environment in personality*. Sage Publications.
- Noor, N. D., ve Nordin, N. B. (2023). Reassuring pro-environmental behaviour: a goal-framing theory perspective. *Bioresources and Environment*, 1(3), 14-26.
- Olgun, R., ve Yılmaz, T. (2014). Parkları erişilebilirlikleri üzerine bir araştırma: Niğde Kızılelma parkı örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 15(1), 48-63.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 566-589. <https://doi.10.5455/cap.20120433>
- Öztürk, S., ve İsmail, T. Y. (2015). Kastamonu kent merkezinde fiziksel engelli hareketliliği. *Süleyman Demirel üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 511-516.
- Roberts, B. W., ve Robins, R. W. (2004). Person-environment fit and its implications for personality development: a longitudinal study. *Journal of Personality*, 89-110.
- Tekel, A., & Özalp, Y. (2016). Mekanın fiziksel ve algısal niteliğinin yürünebilirliğe ve mekânda yürümeden duyulan memnuniyetine etkisi: Ankara Atatürk Bulvarı örneği. *Planlama*, 26(1), 40-50. <https://doi.10.5505/planlama.2016.53825>
- Tuğer, A. T., Dursun, İ., ve Kabadayı, E. T. (2018). Çevreci tüketim davranışı: etkili faktörler ve teorik açıklamalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2979-3007.
- Turan, A. D., ve Kılıçlar, İ. E. (2019, Nisan). Çevreci davranışın amaç çerçeveleme teorileri temelinde irdelenmesi: çevre eğitimine yönelik deneysel bir araştırma. 27. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, (s. 1180-1193). Antalya.

- Türk, S. m. (2015). 20. YY Kent kuramları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 41-59.
- Manşet Türkiye (2019, 22 Ekim). Çin'de piano basamak. <https://www.manşetturkiye.com/cin-de-piano-basamak/11202/>
- İl Gazetesi (2017, 27 Şubat). Potalı çöp kutusu. 2024, 01 03 <https://www.il-gazetesi.com.tr/potali-cop-kutusu-259899h.htm>
- Pinterest (2024, 01 Mart) <https://www.pinterest.ca/pin/66005950780152312/>
- Pinterest (2024, 02 Mart). <https://i.pinimg.com/originals/f4/b8/e0/f4b8e07f31a932e43f3fe6cabde91fae.png>
- Pinterest (2024, 03 Mart) <https://www.pinterest.ca/pin/747597606906789677/>
- Pinterest (2024, 04 Mart) <https://www.pinterest.ca/pin/139330182212011332/>
- Yıldız, N. (2018, Kasım-Aralık). Engelliler için erişilebilirlik kavramının kentsel ergonomi bağlamında değerlendirilmesi. *2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific studies*, (s. 416-424). Samsun.
- Yüksel, H. (2013). Toplumsal etki ve uyma. A. Şimşek, ve Ö. Eroğlu (Ed.), *Davranış Bilimleri içinde* (s. 456-484). Eğitim Yayınevi.

Sinem Kızılaslan

2005 yılında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu. 2007 yılında Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansını, 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda Doktora Programını tamamladı. Yazar; Çevresel psikoloji, peyzaj tasarımı, sinemada mekân tasarımı, peyzaj uygulama projeleri, fiziksel çevrenin kişilik gelişimi üzerindeki etkileri, sürdürülebilirlik ve taktiksel kentleşme konularında çalışmalar yapmaktadır.

She, graduated from Ankara University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture in 2005. She completed his MsC degree (2007) at Ankara University, Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture and PhD degree (2017) at Karadeniz Technical University, Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture. She works on environmental psychology, landscape design, space design in cinema, landscape application projects, effects of physical environment on personality development, sustainability and tactical urbanization.

E-posta: 1.sinem@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1529468

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2603-2622

Kentsel Bellekte Kültürel Bir Mekân: Vefa Bozacısı

Dilay Nakış¹

ORCID: 0000-0003-4187-1569

Öz

Tarihi süreç, sosyokültürel yapı ve toplumsal gelişmeler arasındaki ilişki, mekân ve bellek kavramlarının etkileşimini ön plana çıkarmaktadır. Bir mekânın kentsel bellekte yer edinmesi, geçmiş ile bugün arasındaki deneyimlerle gerçekleşmektedir. Bu deneyimlerle tarihi ve kültürel bir değere sahip olan bir mekân, kentsel bellekte yer alarak hem bireysel hem de kolektif bellekte canlı kalmaktadır. Bellekte dinamik olan mekân, kültürel aktarım sürecinde önemli bir rol oynar. Bu mekânlar, toplumun geçmişini ve kültürel mirasını geleceğe taşıırken aynı zamanda kimlik ve aidiyet duygularının pekişmesine katkıda bulunur. Kentsel bellekte kültürel miras aktarıcısı olan mekânlardan biri de İstanbul'da bulunan Vefa Bozacısıdır. Vefa Bozacısı, İstanbul'un farklı dönemlerine tanıklık eden ve bu dönemlerin izlerini günümüze taşıyan bir mekândır. Mekânın tarihi dokusu ve boza üretim geleneği, Vefa Bozacısını bir ticarethane olmaktan çıkarıp kültürel bir simgeye dönüştürmektedir. Bu tür mekânlar, toplumsal hafızanın korunmasında ve kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Vefa Bozacısı örneğinde olduğu gibi tarihi ve kültürel değere sahip mekânlar, şehirlerin kimliğini oluşturan ve koruyan unsurlar arasında yer alır. Bu nedenle, bu tür mekânların korunması ve yaşatılması, kentsel belleğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Kentsel bellek, kültürel miras, Vefa Bozacısı, İstanbul

¹ Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Eposta: dilaynakis.16@gmail.com

A Cultural Venue in Urban Memory: Vefa Bozacısı

Dilay Nakış²

ORCID: 0000-0003-4187-1569

Abstract

The relationship between historical processes, socio-cultural structure, and societal developments highlights the interaction of space and memory concepts. The presence of a place in urban memory is achieved through experiences that bridge the past and the present. Through these experiences, a place with historical and cultural value occupies a space in urban memory, remaining vivid in both individual and collective memory. A dynamic place in memory plays an important role in the cultural transmission process. These places carry the society's past and cultural heritage into the future, while also contributing to the strengthening of identity and a sense of belonging. One of the places that serve as cultural heritage transmitters in urban memory is Vefa Bozacısı in Istanbul. Vefa Bozacısı is a place that has witnessed different periods of Istanbul and carries the traces of these periods to the present day. The historical texture of the place and the tradition of boza production transform Vefa Bozacısı from a mere commercial enterprise into a cultural symbol. Such places play a crucial role in preserving social memory and transmitting cultural values to new generations. As exemplified by Vefa Bozacısı, places with historical and cultural significance are among the elements that constitute and preserve the identity of cities. Therefore, the preservation and sustenance of such places are of great importance for the sustainability of urban memory.

Keywords: Urban memory, cultural heritage, Vefa Bozacısı, Istanbul

² PhD Student. Mimar Sinan Güzel Sanatlar University, Graduate School of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, E-mail: dilaynakis.16@gmail.com

Giriş

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren yaşam süreci boyunca barınma, yeme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Yaşamını sürdürebileceği bu temel ihtiyaçlardan biri ise barınmadır. Barınma ihtiyacını kurduğu yer veya mekânla oluşturmaya çalışan insan, toplumsallaşmaya başladığı zaman ürettiği ekonomik ve sosyokültürel değişimle yerleşme algısı farklılaşmayla birlikte çeşitlenmeye başlamıştır. Bu çeşitlenen yerleşme algısından biri kentleşmedir.

Kent, doğal ve ilkel yaşamın üstünde örgütlenme esasına dayalı olan yapay bir ortam (Kuban, 1994) olmasının yanı sıra toplumsal gelişmeyle beraber toplumun birtakım ihtiyacını karşılayan, köylere kıyasla tarımda çalışan kişinin az; nüfusun ise daha yoğun olduğu ve komşuluk ilişkilerinden oluşan bir yerleşim alanıdır (Keleş, 1998, s. 224). Kentler, büyük bir nüfusa sahip olan ve farklı düşünen kitleleri bir yaşam alanında bir araya getiren yerleşimden oluşmaktadır. Bununla birlikte kentler, duygu ve düşünce yapılarını yansıtan, örgütsel davranış kalıplarını, gelenek ve görenekleri bir araya getiren bütündür (Weber, 2015, s. 291). Bu bağlamda kentlerin kültürel yapıdan bağımsız olması mümkün değildir.

Kentler, fiziki ve sosyokültürel etkileşim alanlarıyla birçok düşünce yapısını ve kültürel değeri bir araya getirmektedir. Kenti oluşturan toplum üyeleri, deneyimlerinden hareketle kente bir anlam yükleyerek değer kazandırmaktadır. Bu anlamlandırma, kentte yaşayan bireylerin yaşam deneyimlerine ve kültürel çeşitliliğine göre farklılaşmaktadır. Her ne kadar farklılaşma olsa da kentler, bir kültürel değeri aktaran önemli anlamlar ve imgeler taşımaktadır. Bu bağlamda kentlerin hem bireysel hem de toplumsal deneyimlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan sosyokültürel bir yapısı bulunmaktadır. Kentteki insanların deneyimleri sonucunda bireysel ve kolektif bellek aracılığıyla kente karşı yüklenen değer ve anlam, kentin bir mekânını, ruhunu, imgesini, tarihini ve kısaca kentsel belleğini oluşturmaktadır.

Bellek; yaşanılanları ve öğrenilenleri geçmişle bağ kurarak zihinde saklayabilme gücü, akıl, hafıza olarak tanımlanmakta, insanın yaşamı boyunca edindiği her türlü bilgiyi kaydedip gerektiğinde ortaya çıkaran ve en önemli zihinsel işlevi sağlayan sonsuz bir depo olarak ifade edilmektedir (TDK, Sönmez, 2012). Assmann'a göre bellek ikiye ayrılmaktadır. Kişiye özel olan ve yakın geçmişteki anıları kapsayan iletişimsel bellek ile

bireyin yaşam süresini aşan, tarihi süreçte kolektif bir kimlik kazanarak kendini gösteren ve toplumun değerlerini kapsayan kültürel bellekten oluşmaktadır (Assmann, 2011). Bu iki bellek türü özellikle de kültürel bellek kentsel belleği oluşumunda etki yaratmaktadır; çünkü kültürel değerler kent belleğini oluşturan ve kent olma özelliği kazandıran en soyut ve zengin imgeler içermektedir.

Aldo Rossi'nin "zaman içerisinde kent kendi kendisine büyür ve bir bilinç ve hafıza edinir" (Rossi, 2006) sözünden hareketle kentsel belleği, bu süreçte değişim ve dönüşüm bağlamında kentte yaşayan bireylerde bıraktığı etki olarak tanımlamak mümkündür. Kentteki her parça, kentsel belleğin bir ürünü olmakta ve kenti yansıtmaktadır. Bununla birlikte kentsel bellek bir deneyimle oluşan zihin deposudur ve deneyim alanı olan kentsel mekân, deneyimleyen kentli, deneyim olarak kentsel deneyim olmak üzere üç etmenin etkileşimiyle kentsel bellek meydana gelmektedir (Tefek, 2020, s. 38). Nitekim kentsel belleğin oluşumu için bir zihinsel sürecin ve deneyimin olması gerekmektedir.

Kentsel belleğin deneyimsel alanı iki alanda oluşmaktadır. Bunlar; kentsel mekân ve mimari mekândır. Sokaklar, kaldırımlar, meydanlar gibi alanlar kentsel mekâna girerken simge, anı ve dönem yapıları mimari mekânın kapsamında yer almaktadır. Her iki alan bir belge niteliği taşımakta ve kentsel belleğin en somut örneklerini teşkil etmektedir (Tefek, 2020, s. 40). Kentsel belleğin hem soyut hem somut örneklerinin bir yansıması olarak kentsel imgeler bu anlamda önem taşımaktadır.

Kenti oluşturan toplum üyeleri kendi duygu ve düşünceleri bağlamında kenti algılamakta olup her algı da deneyim sonucunda kendi imgesini oluşturmaktadır. Kent imgeleri, kentle kurulan anlamlandırmaya dayalı olmakla birlikte kentle bütünleşerek kentin kültürünü yansıtır ve kentli bireyin toplumsal kimlik kazanmasını sağlamaktadır (Kayaarası, 2011). Bunun yanı sıra kent imgeleri, kentsel görünümdeki farklılaşmalarla ortaya çıkan zihinsel yansımaları göstermektedir; bu nedendir ki kentte yaşanan her birey için kente dair algı ve anlam değişmektedir (Tefek, 2020, s. 26). Her ne kadar bireylerde kente dair farklı anlamlandırmalar olsa da kentsel imgelerin bireysel ve kültürel değerler taşıdığı görülmektedir. Kentsel imgeler, kenti anlama-yorumlama-algılaya üçgeninde etkili olan sembol, bölge gibi unsurları temsil etmektedir. Kısaca kentsel bellek, değişim ve dönüşüm bağlamında yaşananların kentte yaşayan bireyler üzerinde oluşturduğu etkinin yansıması olmakla birlikte iletişimsel ve

kültürel bellekte saklı olan, kentsel deneyim alanlarında ve imgelerinde ortaya çıkan bir hafıza biçimidir.

144 yıllık tarihiyle İstanbul kentinin önemli bir mekânı olan ve kentsel bellekte canlılığını koruyan Vefa Bozacısı hem bir kültürel mekân hem de bir kültürel imge olarak kültürel miras aktarımını gerçekleştirmektedir. Bu çalışmanın amacı, tarihi süreç içerisinde geleneksel bir içecek olan boza ile bozahanelerden hareketle kentsel bellekte bir kültür imgesi ve aktarıcısı olarak Vefa Bozacısını ele almaktır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak bozanın tarihi süreçteki yeri anlatılarak İstanbul kent kültüründe bir imge haline gelmiş olan Vefa Bozacısının tarihi ve kültürel bellekte önemi ifade edilecektir.

Tarihi Süreçte Boza/Bozahane

Türklerin geleneksel içeceklerinden biri olan boza; arpa, darı, buğday gibi çeşitli tahılların öğütülmesiyle birlikte su eklenip pişirilmesiyle oluşmakta ve Türklerin çoğunluk olduğu coğrafyada bilhassa kış mevsiminde tüketilmektedir.

Boza, darı ile yapılmasının yanı sıra arpa, buğday, haşlanan pirinç, irmiğin mayasıyla laktik asit fermantasyonuna uğraması sonucu oluşmaktadır (Arıcı ve Dağlıoğlu, 2002, s. 39). Bozanın tarihi geçmişi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır; ancak yaklaşık 9000 yıl öncesinde Mezopotamya'da ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Akdeniz tüccarları aracılığıyla Kafkaslara ve Orta Asya'ya Türk göçleri ile de geniş bir coğrafyaya yayıldığı bilinmektedir (İgüs, 2016, s. 3). Bozanın bu kültürel yolculuğu ve tüketimi çeşitli kaynaklarda da ifade edilmektedir.

Reşat Genç, 9.yüzyılda geleneksel Türk mutfağında bulunan ve buğday, darı, arpa gibi tahıllardan yapılan *begni* adında bir içecekten bahsetmektedir ve muhtemelen bu içeceğin boza olduğunu açıklamaktadır. Nitekim Selçuklu Devleti'nde boza, *bekni* adıyla tanımlanan, darıdan veya arpadan üretilen, sevilerek içilen ve testilerde korunan bir içecek olarak bilinmektedir (Köymen, 1982). 11.yüzyılda ise Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde Karahanlılar'ın darıdan boza ürettiklerini ve bu içeceğe *buhoun* adını verdiklerini, Arapça karşılığının da *mizr* olduğunu ifade etmektedir (İgüs, 2016, s. 3). 15. yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde Ahmet Cavid tarafından yazılan ilk yemek kitabı *Tercüme-i Kenzü'l İştihâ* adlı eserinde bozanın darı ve pirinç unuyla mayalanması sonucunda oluşan bir içecek olduğu belirtilmektedir (Cavid, 2006, s. 20-96). Bu tarihi süreç içerisinde bir şekilde geleneksel kültürde yer alan boza,

15.yüzyıla kadar çeşitli tanımlamalarla varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti döneminde ise boza üretimi ve tüketimi, sosyokültürel bir mekân olarak bozahaneler kısaca boza kültürü önemli yer tutmaya başlamıştır.

15.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde ön plana çıkmaya başlayan boza tüketimi, özellikle insanların bir araya geldiği ticari ve kamusal alanı oluşturan bozahanelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bozahaneler, Osmanlı Devleti'nde halkın cami ve tekke haricinde sosyalleşebildiği bir mekân olarak oluşmuştur.

Bozahanelerin Osmanlı Devleti'nde kahvenin daha bilinmediği dönemden önce olduğu düşünülmektedir. Bunun en güçlü kanıtı olarak Bursa kadı sicillerinin 1482 yılındaki kayıtlı bulunan altı bozahanelerin var olması ile Osmanlı Devleti döneminde ilk kahvehanelerin 1554 yılında Tahtakale'de kurulması gösterilmektedir. Bu dönemdeki bozahaneler, kahvehanelerde olduğu gibi esnaf loncasına kayıtlı olmakla birlikte devletin denetimi altında varlığını sürdürmüştür (Feyiz, 2021, s. 2). Devlet denetiminin olması, toplumun boza tüketiminin zaman zaman fetvalarla kısıtlamasına ve bozahanelerin ahlaki yönü sorgulanmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde bozanın en belirgin özelliği olarak tatlı ve ekşi çeşitleri dikkat çekmektedir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde bu iki çeşit bozadan bahsetmektedir: Birincisi içerisinde herhangi bir sarhoş edici madde içermeyen Osmanlı ulemasının tükettiği tatlı boza; ikincisi ise alkol ve asit miktarının yüksek olduğu ve genellikle daha alt sınıftaki insanların tükettiği, Tatarlar tarafın yapılan ekşi bozadır (İgüs, 2016, s. 103-104). Böylece bozanın çeşitleri, üreticileri ve toplum tarafından görünürlüğüyle tercih eden kitlenin özellikleri önem taşımaktadır. "Bozacılar, mayalanmış akdarı ile hindistancevizinden yapılan koyu ve ekşi bir içki olan bozanın içildiği yerlerdir. Biraz alkollü olmasına rağmen üzümünden değil de tahıldan yapıldığı için içilmesi günah değildir. Bozacılara Tatarlar ve aşağı sınıftan kimseler gider. Bu kimselerle ilişki kurmak sakıncalıdır. Buralara sürekli olmamak koşuluyla arada bir gidilebilirse de en iyisi evde, ekşi boza yerine kişinin kendi evinde tatlı boza içmesidir" (And, 2011, s. 169). Buna istinaden tatlı ve ekşi bozayı tercih eden toplumsal sınıf farkının olduğunu belirtmek mümkündür.

Görülmektedir ki tatlı boza herhangi bir sorun yaratmamıştır; ancak ekşi bozanın üretilmesi ve tüketilmesi toplumda çeşitli olaylara sebebiyet yaratabileceği algısıyla sorun olarak görülmüştür. Ekşi bozanın insanda mayhoş bir durum yaratması, haram kabul edilmiştir ve tüketilmemesi

için devlet tarafından fetva verilmiştir. Bu durum toplumda bozanın ne kadar sevildiğini ve tüketildiğini ortaya koymaktadır (Ergüder, 2019, s. 7-8). Toplum her ne kadar sevse de ekşi boza haram olarak görülüp yasaklanmıştır; ancak bozahanelerin bu yasaklara rağmen ekşi bozanın üretimi sonlanmamıştır. Osmanlı halkı, bozahanelerde yasaklı bir biçimde ekşi boza içmeye devam etmiştir ve bu durum, şikâyetleri artırarak bozahanelerin kapatılmasına bir gerekçe oluşturmuştur.

16.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin merkezi olan İstanbul'da boza kültürü ve kamusal alanı üzerine birtakım değişiklikler yapılmıştır. 1567 yılında İstanbul meyhanelerinin kapatılmasına yönelik fermanla, sarhoşluk etkisi yaratan ekşi boza da yasaklı içecekler arasında yer almıştır. "İstanbul'daki meyhaneleri, şaraphaneleri hatta bozacıları, çay ve kahvehaneleri yasaklayan birçok divan kararı çıkarılmıştır. 1567 de şaraphaneler, meyhaneler, çayhaneler, kahvehaneler kapatıldığı gibi boza da dâhil olmak üzere mayalandırılmış içkilerin tümü yasaklanmıştı" (And, 2011, s. 88). Bu tarihe takiben 1670-1671 yılında Bozahaneler Vak'ası ile IV. Mehmet tarafından içki yasaklanarak meyhaneler ve bozahaneler kapatılmıştır (İgüş, 2016, s. 4). Her ne kadar kapatılmış olsa da 17.yüzyılda boza tüketiminin daha da yaygınlaştığı tahmin edilmektedir; çünkü bu dönemde Osmanlı sarayında sadece pirinçten yapılan boza tercih edilirken halk arasında boza dükkânlarında üretilen pirinç veya arpadan yapılan boza tüketiminin olduğu bilinmektedir (Bilgin, 2010, s. 239). Bununla birlikte Evliya Çelebi, 17.yüzyılın ikinci yarısında boza dükkân sayısı 300 ve çalışan kişi sayısı ise 1005 olarak açıklamaktadır (Mantran, 1990, s. 45). 18.yüzyıla gelindiğinde ise kahvehaneler gibi bozahaneler de iktidarın otoritesine sarsacak bir mekân olarak görülmüş ve gizlice içki sattıkları iddia edilerek kapatılmıştır; ancak 19.yüzyılda ilan edilen Tanzimat Fermanıyla oluşan yeni ortam boza ve bozahanelerin üzerindeki baskıyı azaltmış ve yeniden yaygınlaşmaya başlamıştır. Değişim dönüşüm bağlamında bu yenilenmeye rağmen ekşi boza veya diğer adıyla Tatar bozası yerini alkol miktarı ve tadı ekşi olmayan bozaya, Arnavut bozasına bırakmıştır (İgüş, 2016, s. 4).

Tarihi süreç içerisinde boza kültürü kısaca bozahanelerde toplumun bir araya gelerek hem bireysel hem de siyasal konularda sohbet ettiği kamusal bir alanda oluşmaktadır. Bu nedenle bozahanelere var olduğu dönemde çeşitli müşterilerin gelmesi ve bunun bozanın çeşitlerine göre toplumsal kitleyi oluşturması bozanın sosyokültürel yapıya etkisini ortaya koymaktadır. Nitekim bozahaneler, sadece boza içme yeri değil, siyasal

muhalefetin ve toplumsal eleştirinin yapıldığı bir mekân olmanın yanı sıra ahlak sınırları bağlamında kontrol edilerek devlet denetiminde olan bir eğlence merkezidir.

Kültürel Bir Mekân: Vefa Bozacısı

Kültürel bellek, toplumların ortak geçmişleri ve değerleri hakkında sahip oldukları kolektif hatıraları oluşturmaktadır. Bu bellek; anlatıları, tarihsel olaylar, ritüeller, semboller, mekânlar gibi unsurlarla yaşatılmakta ve aktarılmaktadır. Kültürel bellek aracılığıyla toplumlar, kimliklerini koruyarak var oluş sürekliliğini sağlamaktadır.

Kültürel mekânlar ise toplumların tarihsel süreçte inşa ettikleri ve kültürel değerleri yansıttıkları fiziksel ya da sembolik alanlardan meydana gelmektedir. Bu mekânlar; sanat, mimari, ritüeller, anıtlar, müzeler, tarihi yapılar gibi birçok biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin; bir meydan, bir tapınak, bir sanat galerisi ya da anıt, belirli bir kültürel anlam taşıyan ve kültürel bir değeri gösteren yerlerdir.

Kültürel mekân ile kültürel bellek arasında toplumların tarihsel, toplumsal ve kültürel kimliklerini nasıl inşa ettikleri ve koruduklarıyla ilgili ilişki bulunmaktadır. Kültürel mekânlar, bu belleklerin somutlaştığı ve nesillere aktarıldığı alanlardan oluşmaktadır.

Kültürel mekânlar, kültürel belleğin somutlaştığı yerlerdir. Bu mekânlar aracılığıyla toplumlar tarihini, kültürel değerlerini ve kimliğini paylaşmakta ve hatırlamaktadır. Kültürel mekânlar, belirli bir topluluğun geçmişini ve kültürel kimliğini hatırlatarak toplumsal hafızanın canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır. Kültürel bellekte yer edinen Vefa Bozacısı da kültürel bir mekân olarak bir tarihi dönemi, kültürel değerleri, şehrin kimliğini yansıtmaktadır.

Osmanlı Devleti döneminde kurulan bozahanelerden en önemlilerinden biri 144 yıllık bir tarihi geçmişine sahip olan ve adını İstanbul'da bulunduğu semtten alan Vefa Bozacısı'dır.

Vefa Bozacısı, 1876 yılında kurulan bir kültürel mekândır. 1870 yılında Arnavutluk Prizren'den İstanbul'a göç eden Hacı Sadık Bey tarafından kurulmuştur. Hacı Sadık Bey, o yıllarda yapmış olduğu gözlem sonucunda esnafın bozayı esmer renkte, ekşi bir tatta ve sulu bir kıvamda verdiğini görmüştür ve kendisi farklı bir yöntem deneyerek henüz yeni mayalanmaya başladığı anda oluşan kabarcıklardaki çok hafif ekşi lezzetiyle, açık sarı renkte ve koyu kıvamda bir tat meydana getirmiştir. Böylece kendi imkânlarıyla evinin altında ürettiği bozayı, altı yıl boyunca kış gecelerinde bilhassa saray ve çevresinde omuzundaki güğümlerle dolaşarak seyyar halde satmıştır. Zaman içerisinde

her köşe başından beklenen isim olmuştur ve bu ilgi kendisinde cesaret duygusunu oluşturmuş, yanına kardeşi Hacı İbrahim Bey'i de alarak dönemin en gözde yerlerinden biri olan Vefa semtinde ilk ticarethanesini kurmuştur. 1876 yılında kurulan bu dükkân aynı zamanda bozanın dünyadaki ilk resmi ticaret mekânı da yerini almıştır (URL1).

Şekil 1: Vefa Bozacısının Kurucusu Hacı Sadık Bey.

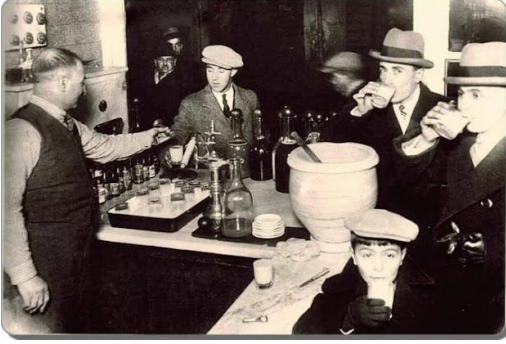
(Kaynak: <https://www.erolkara.net/2019/01/vefann-simgesi-bozann-tarihi.html>).

Süreç içerisinde de marka isim haline gelmiştir. Bu gelişimi Tarihi Vefa Bozacısının 1950'li yıllardaki yöneticisi ve oğlu İsmail Vefa, aşağıdaki ifadelerle açıklamaktadır:

Vefa, belki bilirsiniz büyük yangından evvel, İstanbul'un en kibar semtlerinden biri idi. O devirde evlerimizin kış hayatı da, toplantılarla geçirdi. Bu toplantıların, hemen hemen tek içkisi, boza idi. Komşular arasında oynanan oyunlarda bile kaybedenler, boza alırlardı. İstanbul'un en meşhur bozacısı da, Taksim'de dükkânı bulunan Tevfik efendi idi. Rahmetli babam Hacı Sadık efendi de, bir müddet seyyar olarak sokaklarda mevsimine göre sahlep, kaysı hoşafı, mısır buğdayı, boza falan sattıktan sonra, tarihinde eski Vefa Meydanı'nda küçücük bir dükkân açarak, sıra ve bozacılığa başlamış... Fakat Tevfik efendiden alır, bir müddet bekletir, üstünde biriken suyu döker, böylece daha halis, daha saf bir hale getirerek, müşteriye verirmiş. İşte, şöhret buradan başlar; Taksim bozasına alışmış olanlar, babamın bozasını daha lezzetli bulunca, bu lezzet ağızdan ağza yayılmış...(...) Rahmetli o günleri anlatırken; "her şey bol ve olduğu halde şeker yerine sakarin kullanan bozacılar

çoktu. Ben ise, böyle hilelere tenezzül etmek şöyle dursun, darıya varıncaya kadar her şeyin en iyisini alarak, kolları sıvar, kendi elimle yapardım (İğüş, 2016, s. 5) derdi.

Kendi yöntemleriyle yeni bir boza üreten Hacı Sadık Bey, aynı tadı oluşturabilmektir ve kalitesini koruyabilmek amacıyla uzun yıllar bizzat kendisi bozanın yapımıyla ilgilenmiştir. Bununla birlikte 1876-1930 yılları arasında iki kardeşin ortaklığı da devam etmiştir. 1930 yılında Hacı Sadık Bey'in; 1944 yılında da Hacı İbrahim Bey'in vefat etmesiyle şirket yönetimi iki kardeşin çocukları tarafından devam ettirilmiştir. Bugün Vefa Bozacısı; şirketin yönetim kurulu başkanı, Hacı Sadık Bey'in torunu Sadık Vefa ile varlığını korumaktadır (Koç, 2009, s. 608-609).

Şekil 2: 1930'lu yıllar Vefa Bozacısı.

(Kaynak: <https://www.erolkara.net/2019/01/vefadan-bozaaaaaaaaaaaaaa.html>).

Şekil 3: 1930'lu yıllar Vefa Bozacısı.

(Kaynak: <https://www.erolkara.net/2019/01/vefadan-bozaaaaaaaaaaaaaa.html>).

Günümüzde dört nesil aile fertlerinin emekleriyle kalitesini sürdüren Vefa Bozacısı, boza üretimine devam etmektedir ve geleneksel tadı korumaktadır. Küçük bir işletme olarak bir dükkânda başlayan boza üretimi, bugün dünyanın marka ismi olmakla birlikte sirke ve sos imalatıyla da büyük bir şirkete dönüşmüştür.

Şekil 4: Vefa Bozacısının Reklamı (Üzerinde Vefa, Boza, Şıra ve Sirke Fabrikası Mucit ve Müstahziri Hacı Sadık ve Hacı İbrahim Biraderler Kuruluş Tarihi 1293 yazmaktadır. (Pınar Bolel Koç Arşivi) (İgüş, 2016, s. 9).

Vefa Bozacısı, tarihi geçmişiyle kültürel bir değere sahiptir ve kentin kültürel bir mekânını oluşturmaktadır. Bireysel ve kolektif bellek aracılığıyla kente yüklenen değer ve anlamın kentin bir mekânını, ruhunu ve imgesini oluşturması kentsel belleği ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Vefa Bozacısı hem sunduğu lezzetle hem de tarihi ve kültürel yapısıyla kentteki bireylerde bir iz bırakmaktadır, kentin bir mekânını ve ruhunu oluşturmaktadır. Böylece Vefa Bozacısı kentin bir değeri olmaktadır ve kentin bir imgesi halinde dönüşmektedir. Kültürel bellek aracılığıyla da nesillere aktarımı gerçekleşmektedir. Bu durum Vefa Bozacısının kentsel bellekte yer edinmesini sağlamaktadır, 144 yıllık tarihi ve sosyokültürel yapısıyla kentsel bellekte anımsanmaktadır ve kültürel miras olarak aktarılmaktadır. Geçmişin izlerini taşıyarak toplumsal hafızayı canlı tutan Vefa Bozacısı, kültürel kimliğin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 5. Vefa Bozacısının 1900'lü yıllarda Milli Mimarlık Üslubunda Yapılmış ve Günümüzde de Halen Vefa Bozacısının Tek Şubesi Olan ve İstanbul Vefa'da bulunan Perakende Boza Satış Birimi.

(Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Vefa_Bozac%C4%B1s%C4%B1).

Kültürel mekân ve kent arasındaki ilişki, kentlerin sosyal, tarihsel ve kültürel dokusunu oluşturmaktadır. Kültürel mekânlar, kentin kimliğinin oluşturulmasında ve korunmasında önemli rol üstlenmektedir. Kentler, bu mekânlar aracılığıyla geçmişle bağ kurmakta, kimliklerini sergilemekte ve kültürel çeşitliliği yaşatmaktadır. Ayrıca bu mekânlar, kentin sosyal ve ekonomik canlılığına katkıda bulunarak kent yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. İstanbul için de kültürel bir mekân olan Vefa Bozacısı, kentin önemli bir değeridir.

Bir kent; toplumların ortak değerlerini, kültürel geçmişini ve yaşam biçimlerini yansıtan kültürel mekânlarla şekillenmektedir. Kültürel mekân, bir kentin kültürel yapısı ve kimliğini oluşturmaktadır. Bir kentin kimliği, tarihsel süreç içinde biriken kültürel unsurların bir yansımasıdır. Kültürel mekânlar, bu kimliğin korunması ve sürdürülmesi için büyük bir öneme sahiptir. 1876 yılından günümüze kadar varlığını sürdüren Vefa Bozacısı, İstanbul kentinin birçok tarihi sürecine tanıklık ederek kentin kültürel yapısını ve kimliğini oluşturan bir mekân özelliği taşımaktadır.

Kültürel mekânlar, kent yaşamına katkı sağlamaktadır. Kültürel mekânlar, kent yaşamında insanların bir araya gelip toplumsal etkileşimin yoğun olduğu alanlardır. Tiyatro, müze, sanat galerisi, kütüphane

veya park gibi mekânlar, kentin kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini göstermektedir. Bu alanlar, sadece kültürel aktivitelerin gerçekleştiği yerler olmamakla birlikte aynı zamanda kent nüfusunun bir araya geldiği, sosyalleştiği ve kent yaşamını deneyimlediği mekânlardır. İstanbul kentinin kültürel zenginliklerinden biri olan Vefa Bozacısı hem İstanbul'da hem de başka şehirlerde yaşayan insanları ağırlayan, kentli nüfusun boza içerken sosyalleşebildiği ve kent yaşamının kişiye sunduğu sosyal alanı deneyimleyebildiği kültürel bir mekândır.

Kültürel mekânlar, kent turizmine ve ekonomisine katkı sunmaktadır. Kültürel mekânlar, kentin turizm potansiyelini artırarak kentin ekonomik gelişimini etkileyen unsurlardan biri olmaktadır. Kente gelen turistler, kentin tarihsel ve kültürel mekânlarını görmek için gelerek bu mekânlardaki tüketimle ekonomik açıdan canlılık kazandırmaktadır. Köklü bir tarihi geçmişi olan Vefa Bozacısı da kültürel bir mekân olarak turist ağırlayan bir işletmedir. Türk gastronomisi bakımından önemli bir içecek olan bozanın, başka kültürlerden gelen insanlara tanıtılması Vefa Bozacısının kültürel marka olmasıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Vefa Bozacısı hem yapısı ve tarihiyle kentsel tarihi yansıtan hem de kent turizmine ve ekonomisine canlılık kazandıran bir kültürel markadır.

Kültürel mekânlar, kültürel belleği ve kentin kimliğini ifade etmektedir. Kentler, kültürel belleğin yerleştiği önemli merkezlerdir ve kültürel mekânlar, bu belleğin somutlaştığı alanlardır. Örneğin; meydanlar, anıtlar, tarihi mimari yapılar kent halkının toplumsal hafızasında önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte kentte gerçekleştirilen törenler, festivaller veya etkinlikler, kültürel mekânlar aracılığıyla kültürel bellekte yer edinmektedir. Bu bağlamda kültürel mekânlar, kentin tarihini ve toplumsal yapısını şekillendirmektedir. Ayrıca her kent, kendine özgü bir kültürel kimliğe sahiptir ve bu kimlik, kültürel mekânlarla kendini göstermektedir. Kentlerdeki mimari yapılar ve mekânlar, kentin tarihsel ve kültürel birikimlerini günümüzde de görünür kılmakla birlikte kenti eşsiz kılmaktadır. 1847 yılından günümüze kadar gelen Vefa Bozacısı, özgün boza yapımıyla İstanbul'un bir değeri olmakta ve nesiller boyu işletmeciliğiyle kentin kimliğini oluşturmaktadır. Böylece kültürel mekâna dönüşen Vefa Bozacısı, ahşap ve eksiltilmiş mermerden oluşan mimari ve tarihi yapıyla kültürel bir birikimi yansıtmaktadır. Tarihi ve kültürel kimliği, yerel ve özgün lezzetleri, kuşaklararası işletmeciliğiyle nesiller boyu toplumun kültürel belleğinde önemli yer edinen İstanbul kentinin eşsiz bir mekânıdır.

Sonuç

Kentler, birbirinden farklı olan bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları ortak bir yaşam alanıdır. Kentte yaşayan toplum üyeleri bireysel ve kolektif bellekle yaşadığı kenti anlamlandırmakta, yorumlamakta ve algılamaktadır. Bunun sonucunda oluşan kentin bireyde bıraktığı iz ve bireyin deneyimleri kentsel belliği oluşturmaktadır.

Bozanın yapılışı yaklaşık 9000 yıllık geçmişe dayanmaktadır. Buğday, arpa, darı gibi tahıllardan oluşan bozanın ortaya çıkışı hakkında net bilgiler olmasa da üretildiği dönemde birçok kaynakta bilgiye erişilmektedir. Bu bağlamda bozanın ekşi ve tatlı olması yönüyle çeşitleri olduğu ve özellikle ekşi bozanın üretildiği tarihi dönemlerde sorun teşkil ettiği görülmektedir. 15.yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde daha çok üretilmeye başlanan ve tanınan boza, bu sorunlarla daha çok tanınır hale gelmiştir. Bu dönemlerde boza içmek basit bir eylem değildir, oluşan bozahaneler toplumun sosyalleşme alanı olmakla birlikte dönemin siyasal eleştirisinin de yapılabildiği kamusal mekândır.

Bellekte dinamik olan mekân, kültürel aktarım sürecinde önemli bir rol oynar. Bu mekânlar, toplumun geçmişini ve kültürel mirasını geleceğe taşıırken aynı zamanda kimlik ve aidiyet duygularının pekişmesine katkıda bulunur. Kentsel bellekte kültürel bir mekân olarak bozahaneler, zaman zaman kapatılsa da tarihi süreçte önemli bir yer tutmaktadır. Kültürel bir değeri ve kentsel bellekte yeri olan önemli bir kültürel mekân ise 1876 yılında Hacı Sadık Bey'in kurduğu Vefa Bozacısıdır. Vefa Bozacısı, İstanbul'un farklı dönemlerine tanıklık eden ve bu dönemlerin izlerini günümüze taşıyan bir mekândır. Vefa Bozacısının müdavimleri arasında yer alan ünlü isimler ve mekânda yaşanan hatıralar, bu mekânın kentsel bellek içerisindeki değerini artırmaktadır. İnsanlar burada sadece bir içecek tüketmekle kalmamaktadır, aynı zamanda geçmişin izlerini sürmektedir ve bu izleri kendi deneyimleriyle harmanlamaktadır. Bu işletme, 1876 yılından günümüze kadar sadece bir içecek satan dükkân olmanın ötesine geçerek İstanbul'un kültürel ve sosyal tarihinin önemli bir parçası haline gelmiştir.

Vefa Bozacısı, İstanbul'un Vefa semtinde yer alan tarihi bir içecek dükkânı olmakla birlikte bir kültürel mekân olarak hem İstanbul'un kültürel mirasının önemli bir parçası hem de Türk boza geleneğinin en bili-

nen temsilcisi olarak kültürel bellekte yer almaktadır. Boza geleneğini yaşatan ve bozanın tarihsel köklerini koruyan Vefa Bozacısı, bir mekân olarak işlev görmektedir. Bu mekâna gelen insanlar, sadece bir içecek tüketmekle kalmayıp aynı zamanda bu geleneksel içeceğin tarihini ve kültürel kökenini bilip deneyimlemektedir. Yalnızca geleneksel içeceklerle değil; mekân, tarihi dokusuyla da dikkat çekmektedir. Bu özelliğiyle Vefa Bozacısı, fiziksel mekân olarak da tarihsel ve kültürel dokuyu yansıtmaktadır. Yer alan antika eşyalar, eski sandalyeler, tarihi fotoğraflar ve duvardaki belgeler, mekânın 150 yılı aşkın bir süredir var olan bir yer olduğunu hatırlatmaktadır. İstanbul'un tarihini ve nostaljik yanını hissettiren Vefa Bozacısında oturup boza içmek, bir nevi zaman içinde bir yolculuk mahiyeti taşımaktadır.

Günümüzde hem İstanbullular hem de turistler için önemli bir ziyaret noktası olan Vefa Bozacısı; İstanbul'un kültürel mirasının bir simgesi, Türk boza geleneğini yaşatan ve koruyan bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Toplumun tarihi ve kültürel hafızasında yer eden bu mekân, İstanbul'un kent kültürü bağlamında bir buluşma mekânı olmayı devam ettirmektedir. Bu mekânda boza içmek hem Türk boza geleneğini hem de İstanbul'un tarihi ve kültürel birikimini deneyimlemek açısından oldukça önemlidir. Nitekim Vefa Bozacısı, geçmişle günümüz arasında kültürel bir köprü işlevi görmekle birlikte kentin kültürel kimliğinin bir parçası olmaya devam etmektedir.

Dört nesil ailenin geleneksel lezzeti sürdürmesi ve tarihi kültürel geçmişini koruması, kentte yaşayan bireylerin bu mekâna anlam ve değer yüklemesini sağlamaktadır. Kentsel bellekte kültürel miras aktarıcısı olan Vefa Bozacısı, kültürel bir imge olarak yer almaktadır ve böylece kültürel miras aktarımını gerçekleştirmektedir. Kültürel bellek zamanla değişebilmektedir ve bu değişim, kültürel mekânların yeniden yorumlanmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle kültürel bir mekân olan Vefa Bozacısını kültürel bir miras olarak görmek ve korumak oldukça önemlidir.

Sonuç olarak boza, somut olmayan kültürel miras hazinesidir ve Vefa Bozacısı bu mirası koruyup taşıyarak kentsel bellek aracılığıyla nesillere sunmaktadır.

Expanded Abstract

A Cultural Venue in Urban Memory: Vefa Bozacısı

Dilay Nakış³

ORCID: 0000-0003-4187-1569

Throughout history, spaces have been an essential part of social structures and cultural heritage, serving as connecting elements in the relationships between individuals and societies. The interaction between sociocultural structures, social development, and historical processes has intertwined the concepts of space and memory in an inseparable way. Urban memory explains how places that shape the historical and cultural identity of cities are embedded in individual and collective memory and how this memory is transmitted to the future. In this context, historical spaces such as Vefa Bozacısı stand out as significant components of urban memory.

Urban memory reflects the identity of a city formed over time. This identity results from accumulated experiences, events, traditions, and cultural heritage throughout history. Urban spaces are the physical areas where this memory materializes. For a place to be embedded in urban memory, it must be built upon social memory. Squares, streets, city landmarks, and historical structures in cities evoke associations for individual and collective memory. Hence, spaces are not just physical environments but also dynamic arenas where social interactions are established, and cultural transmission occurs. A place with historical and cultural significance can leave a permanent mark on social memory. Such places play a crucial role in the identity formation process of individuals and societies.

For a place to dynamically maintain its presence in memory, it must be connected to historical, cultural, and social values. Dynamic places establish themselves in social memory by enduring through time. These spaces stand out as areas where individuals and societies gather and where traditions and values are sustained. A dynamic place is significant not only for its historical texture or architecture but also for the meanings it carries in social memory. These meanings are often shaped by the experiences

³ PhD Student. Mimar Sinan Güzel Sanatlar University, Graduate School of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, E-mail: dilaynakis.16@gmail.com

individuals have had in that place. Therefore, spaces are not merely physical locations but also vital carriers of social memory and cultural transmission. Vefa Bozacısı, a historical urban space, is one such place where social memory and cultural transmission are realized.

A dynamic space in memory plays a vital role in the process of cultural transmission. These spaces carry a society's past and cultural heritage into the future while also reinforcing feelings of identity and belonging. As a cultural space in urban memory, bozahouses have held a significant place in historical processes, even if they have occasionally ceased operation. An important cultural space with historical value in urban memory is Vefa Bozacısı, established in 1876 by Hacı Sadık Bey. This venue has witnessed different periods of Istanbul's history and carries the traces of these eras to the present day. The patrons and the memories created in this space enhance its value within urban memory. People do not merely consume a drink here but also trace the marks of the past, blending these marks with their own experiences. Since 1876, this establishment has gone beyond being a simple shop selling beverages, becoming a vital part of Istanbul's cultural and social history.

Vefa Bozacısı holds a significant place in Istanbul's historical and cultural fabric. Founded in 1876, it is not only a commercial enterprise but also a site of urban memory. This historical establishment has borne witness to different eras of Istanbul, from the Ottoman Empire to the Republic, and holds a special place in the city's collective memory. One of the defining features of Vefa Bozacısı is its continuity throughout history. During the Ottoman period, the production and consumption of boza, a traditional drink, were regarded as a social habit. In the Republican era, it adapted to the dynamics of modern urban life while preserving the boza tradition, proving that this drink is not merely a nourishment but also a cultural value. The historical texture of Vefa Bozacısı further emphasizes its place within urban memory. Its nostalgic atmosphere, adorned with wooden details, takes visitors on a journey through time. Sitting and drinking boza at Vefa Bozacısı feels like embarking on a voyage into history. These unique features strengthen the emotional bonds individuals form with the space. Additionally, Vefa Bozacısı serves as a cultural transmission site. The boza offered here is not only a culinary experience but also a representation of cultural heritage. With these characteristics, Vefa Bozacısı is recognized as one of the key places shaping Istanbul's identity.

Located in Istanbul's Vefa district, Vefa Bozacısı is a historic beverage shop that also serves as a cultural space, making it a vital part of Istanbul's cultural heritage and the best-known representative of the Turkish boza tradition in cultural memory. For the sustainability of urban memory and cultural spaces, it is crucial that Vefa Bozacısı continues to exist as an enterprise today. Preserving and maintaining the spaces that constitute urban memory is critical for cities to retain their identities. Places like Vefa Bozacısı actively contribute to the transmission of cultural heritage. Efforts to protect such spaces ensure the continuity of a city's historical and cultural identity.

Today, Vefa Bozacısı is a popular destination for both Istanbul residents and tourists. It stands out as a symbol of Istanbul's cultural heritage and a space that preserves and upholds the Turkish boza tradition. This place, embedded in the historical and cultural memory of society, continues to serve as a meeting point within Istanbul's urban culture. Drinking boza at this establishment is significant not only for experiencing the Turkish boza tradition but also for engaging with Istanbul's historical and cultural accumulation. Indeed, Vefa Bozacısı serves as a cultural bridge between the past and the present while remaining an integral part of the city's cultural identity.

Vefa Bozacısı is a unique venue that holds a significant place in Istanbul's urban memory and plays a crucial role in preserving this identity. Such spaces are essential carriers of social memory and cultural transmission. Thus, the preservation and maintenance of places valuable to urban memory are of great importance for the sustainability of cities' historical and cultural fabric. As a cultural heritage transmitter in urban memory, Vefa Bozacısı stands as a cultural symbol, ensuring the continuation of cultural heritage.

Kaynakça/ References

- Ahmed C. (2006). *Tercüme-i Kenzü'l İştîha, 15. yüzyıldan bir mutfak sözlüğü*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- And, M. (2011). *16. yüzyılda İstanbul, kent- saray- gündelik yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıcı, M. ve Dağlıoğlu, O. (2002). Boza: a lactic acid fermented cereal beverage a traditional Turkish food. *Food Reviews*, 18, 32-39.
- Assman, J. (2001). *Kültürel bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bilgin, A. (2010-2011). Osmanlı döneminde mutfak kültürü. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 47-48, 229-245.
- Ergüder, B. S. (2019). *Geleneksel içeceğimiz bozanın tüketim potansiyeli üzerine bir araştırma: İstanbul örneği*. (Yüksek Lisans tezi). YÖK. (580345).
- Feyiz, F. (2021). Osmanlı şehir mekânlarına bir örnek: bozahaneler. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 4(1).
- İğüs, E. (2016). Balkanlar'dan Anadolu'ya boza ve türleri ile Türkiye'deki Balkan kökenli bozacılar. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 101-111.
- Kayaarası, T. (2011). Yeni Türk Sinemasında İstanbul Kent İmgeleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, R. (1998). *Kent bilim terimleri sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, P. B. (2009). Düünden bugüne Vefa bozacısı bir semte vefa. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Köymen, M., A. (1982). *Selçuklular zamanında beslenme sistemi*. Ankara: Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri, 39-43.
- Kuban, D. (1994). İstanbul ani çöküşü yaşayan bir kent oldu. *Cumhuriyet Bilim ve Teknik*, 10(8).
- Mantran, R. (1990). *17. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin mimarisi*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Sönmez, S. (2012). *Toplumsal bellek ve sinema: Türkiye sinemasında travmatik temsiller*. (Doktora tezi). YÖK. (312467).
- Tefek, G. T. (2020). *Kentsel bellek bileşenleri üzerine hermeneutik okuma: Adana Atatürk caddesi örneği*. (Yüksek Lisans tezi). YÖK. (623444).
- URL1. Vefa Bozacısı. (<http://www.vefa.com.tr/index.php?dil=tr&sayfa=tarihce> /Erişim tarihi: 06.02.2022).
- Weber, M. (2015). *Şehir, modern kentin oluşumu*. İstanbul: Yarı Yayınları.

Dilay Nakış

2014 yılında Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi Anabilim Dalından mezun oldu. Lisans öğreniminde Erasmus Öğrenci Değişim Programı ile University of Adam Mickiewicz, Modern Language and Literature, Asian Study, Turcology bölümüne gitti. 2021 yılında Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisansı tamamladı. 2024 yılında ikinci yüksek lisansını Bahçeşehir Üniversitesi, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Tezsiz Yüksek Lisans (%100 Burslu)

bölümünde gerçekleştirdi. Şu an 2021 yılında başladığı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatım Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Doktora programında akademik sürecini devam ettirmektedir.

Graduated from Hacettepe University, Department of Turkish Language and Literature, Department of Turkish Folklore in 2014. During undergraduate studies, participated in the Erasmus Student Exchange Program at the University of Adam Mickiewicz, Department of Modern Language and Literature, Asian Studies, Turcology. Completed a thesis-based Master's degree in Turkish Folk Literature from Kocaeli University, Department of Turkish Language and Literature, in 2021. Completed a second non-thesis Master's degree in Global Politics and International Relations (with a full scholarship) at Bahçeşehir University in 2024. Currently, continuing academic studies in the Ph.D. program in Turkish Folk Literature at Mimar Sinan University, Department of Turkish Language and Literature, which started in 2021.

Eposta: dilaynakis.16@gmail.com

Belediye Öncülüğünde Dijital Platformları Alternatif Güzergâhlar İçin Kullanabilmek: Lezzet Ankara'nın Düşündükleri

Tolgahan Aydın¹
ORCID: 0000-0002-8575-1270

Öz

Bu çalışmada, Dünya'da ve Türkiye'de platform şirketlerine alternatif olabilecek nitelikte, kamu önderliğinde ortaya çıkan nadir örneklerden Lezzet Ankara platformu ele alınmıştır. Dijitalleşme ve yerel yönetimler arasındaki ilişkinin son yıllarda artmasına koşut olarak dijital platformlar da yerel yönetimlerin önemli tartışma konularından biri haline gelmiştir. Platform kapitalizmine karşı geliştirilen alternatiflerde müşterekler ve platform kooperatifçiliği tartışmaları ön plana çıksa da yerel yönetimlerin platform ekosisteminde üstlenebilecekleri roller bir hayli fazladır. COVID 19 Pandemisi koşullarında Ankara Büyükşehir Belediyesi (BŞB) tarafından esnafların ekonomik sorunlarını hafifletmek amacıyla uygulamaya konan ve esnaftan komisyon almayan online yemek sipariş platformu Lezzet Ankara'nın kamuoyunda yarattığı tartışmalar ve uygulamanın süreç içinde karşılaştığı zorluklar, yerel yönetimler nezdinde üretilebilecek alternatiflerin geleceği hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Lezzet Ankara deneyiminin kendi değerini üretmesinin sağlayabileceği olanaklar ve bu deneyimin neden devam etmediği sorusuna verilen yanıtlar, çalışmanın temel sorunsalını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Platform kapitalizmi, platformlar ve kentsel alanlar, müşterekler, platformları müşterekleştirmek, Lezzet Ankara

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İİBF, SBKY Bölümü, E-posta: taydiner@pau.edu.tr

Using Digital Platforms for Alternative Routes Under the Municipality's Leadership: Reflections of Lezzet Ankara

Tolgahan Aydiner²
ORCID: 0000-0002-8575-1270

Abstract

In this study, the Lezzet Ankara platform, one of the rare examples of a public-led alternative to platform companies both globally and in Türkiye, will be discussed. As the relationship between digitalization and local governments has intensified in recent years, digital platforms have become a central topic in this discourse. While debates around the commons and platform cooperativism have gained prominence in discussions about alternatives to platform capitalism, there are many roles local governments can play in the platform ecosystem. The public debate surrounding Lezzet Ankara, an online food ordering platform developed by the Ankara Metropolitan Municipality to support local shopkeepers during the COVID-19 pandemic, offers important insights. Notably, Lezzet Ankara does not charge commission fees to shopkeepers, distinguishing it from typical commercial platforms. The challenges faced during its implementation process provide valuable clues about the future of alternatives that could be developed by local governments. The main aim of the study is the potential of the Lezzet Ankara experience to create its own value and the reasons why this experience has not continued.

Keywords: *Platform capitalism, platforms and urban spaces, commons, commoning platforms, Lezzet Ankara*

² Asst. Prof., Pamukkale University, FEAS, The Department of Political Science and Public Administration, E-mail: taydiner@pau.edu.tr

Giriş

Anaakım tartışmalarda, teknolojinin kentsel politikaya (katılım, planlama vb.) olumlu etkileri yaygın bir tartışma konusu olsa da (bkz. Meijer ve Bolivar, 2016; Wilson vd., 2019), platform kapitalizmi gücünü kentsel alanlara yayılmasından almakta ve başta kentsel altyapılar olmak üzere emek süreçleri ve kentteki gündelik hayat ilişkileri, bu dönüşümden kapsamlı ve olumsuz biçimde (“benliğin girişimcileştirilmesi” gibi, bkz. Rossi, 2022, s. 194) etkilenebilmektedir (bkz. Barns, 2019; Caprotti vd., 2022; Sadowski, 2020). Van Dijck vd. (2018, s. 3) devletin belirli araçlarla (yasa koyucu, düzenleyici, uygulayıcı vb.) ve müdahalelerle (Airbnb için yasaklamalar getirmek, Google vb. şirketlerle kişisel veri anlaşmaları vb.) platform topluluğunu yönetmeye çalıştığını ifade etseler de her şeyin platformlaştığı bir toplumda, tüm sürecin “katı kurallarla” yönetilmesinin mümkün olmadığını da belirtirler. Ayrıca platformlar bir yandan kamu değerine karşı özel çıkarları öncelerken, diğer yandan da kamusal alanda hesaplanması kolay olmayan ciddi maliyetler (rant, güvenlik, toplumsal yapının dönüşümü, konut krizi vb.) yaratmaktadırlar (Van Dijck vd., 2018, s. 2-3). Bu noktada Caprotti vd.’nin (2022, s. 18) yönelttikleri “*Platformlar daima sermayeye hizmet eden araçlar olmak zorunda mıdır? Ya da platformlar kapitalist olmayan bir kentsel tahayyüle hizmet edebilirler mi?*” soruları, platform kapitalizminin kentsel alanlarda yarattığı tahribatlara karşı alternatifler üretilebilmesi hususunda önemli bir alan açar.

Yasal muğlaklıklardan yararlanarak görünmez hale gelen (Graham, 2020, s. 455) ve kullanıcıların/tüketicilerin bağlılıklarından kaynaklı olarak ürettikleri “*platform gücünü*” meşruiyetlerini yaymada kolayca kullanabilen (Culpepper ve Thelen, 2020) platform şirketlerine karşı yerel yönetimlerin bazı alternatifler üretmesine ihtiyaç olduğu, son yıllarda ilgili literatürün önemli vurguları arasında yer almaktadır (bkz. Orsi, 2015; Scholz, 2016; Taylor, 2016; Bria, 2016; Cardullo, 2019; Rossi, 2022; Graham, 2020; Muldoon, 2022). Platform kapitalizminin neden olduğu krizlere karşı alternatifler genellikle, a) müşterekler/müşterekler siyaseti (Cardullo, 2019; Papadimitropoulos, 2021; Rossi, 2019; Woodcock, 2021), b) platform belediyeciliği (Krisch, 2022; Thompson, 2021) ya da c) platform kooperatifçiliği (Rossi, 2022, s. 196; Schneider, 2018, s. 333; Taylor, 2016, s. 235) gibi tartışmalar içinde ele alınmaktadır. Bu noktada mülkiyeti yerel yönetimlere ait olması beklenen MuniBnb (Orsi, 2015), MuniRide (Conaty vd.,

2018, s. 10), RideForLondon (Muldoon, 2022) gibi turizm ve taşımacılık sektörüne alternatif olabilecek öneriler, a) Graham'ın (2020, s. 455) platform şirketlerine karşı platformun aynısını belediyenin yapması çağrısını ve b) Morozov'un (2019) "*neoliberalizme kendini üreten araçlarla meydan okuma*" vurgusunu hatırlatmaktadır. Chattanooga, Tennessee'de belediye ile kâr amacı gütmeyen EPB (Electric Power Board) aracılığıyla o dönem ülke genelinde en hızlı internet servisinin bir kamu yatırımı olarak gerçekleşmesi (bkz. Cardullo, 2019), yerel yönetimler önderliğindeki alternatiflerin, piyasanın daima en iyi hizmeti sunduğu algısının tersine çevrilebileceğini ispatlamaktadır. Platform belediyeciliğinin önemli örneklerinden birine ev sahipliği yapan Barcelona'da da büyük teknoloji şirketleriyle imzalanmış akıllı şehir odaklı sözleşmeler feshedilerek, dijital verinin finansmanının, belediyeye ait olan kuluçka merkezleri vasıtasıyla platform kooperatiflerine yönlendirilmesi sağlanmıştır (Thompson, 2021). Aynı yönetim, Airbnb, booking.com gibi firmaların boş konutlarını Sosyal Acil Konut Konsorsiyumu'na üç yıl süreyle vermeleri durumunda, bu firmalara kesilen cezalara karşı anlaşma yoluna gidebileceğini duyurmuştur (Bria, 2016). Platformların özgürleştirici ve neoliberal kapitalizme meydan okuyucu potansiyelleri (Bauriedl ve Strüver, 2020, s. 270; Leszczynski, 2020), neoliberal kapitalizme karşı alternatif bir belediyecilik deneyimi inşa etmek isteyen kent yönetimleri için ilerleyen yıllarda önemli bir tercih haline gelebileceği gibi; Uber gibi sistemler de kent yönetimlerinin ulaşım stratejilerini belirlemelerine yardımcı olabilecektir (Barns, 2019, s. 6).

Teknolojinin sağlayabileceği faydaları (katılım, yönetim vb.) kentsel kamusal hizmet sunma biçimlerine/kentsel politikalara uygulamak/uyarlamak, Türkiye'deki teknoloji odaklı belediyecilik tartışmalarının temel dinamiğini oluşturmaktadır (bkz. Gürsoy ve Ömürgönülşen, 2022; Kaya ve Memiş, 2022; Özer, 2022; Yurttakal ve Avaner, 2022). Akıllı kent tartışmalarında da kamusal hizmetlerin sunumunu iyileştirmenin ilgili literatürde öne çıkan bir tartışma olduğu bilinmektedir (Göçoğlu, 2022, s. 80). Lakin Türkiye'de de son zamanlarda akıllı şehir kavramını ve dolayısıyla teknoloji ve kent yönetimi arasında kurulan salt olumlu bağlantıları eleştirel olarak ele alan çalışmalar, Türkçe literatürde/tartışmalarda yer bulmaya başlamıştır (bkz. Akkoyunlu, 2022; Ateş ve Erinsel Önder, 2019; Çelikyay, 2017; Güney, 2020; Seçkiner Bingöl, 2021; Şengül, 2021; Velibeyoğlu, 2016). Yine son yıllarda, platform kapitalizminin neden olduğu krizleri (güvencesizlik, soylulaştırma, eşitsizlik, rant vb.) eleştirel biçimde

ele alan tartışmalar da Türkçe literatürde filizlenmektedir (bkz. Akçora-oğlu, 2019; Bulut ve Yeşilyurt, 2024; Kıdak, 2021; Öz, 2023; Uzgören ve Türkün, 2018; Yeşilbaş, 2022; Zoğal ve Emekli, 2023).

Bu çalışmada, Türkiye’de COVID-19 Pandemisinin neden olduğu kentsel kriz koşullarında Ankara BŞB Bilgi İşlem Daire Başkanlığı tarafından geliştirilen, Dünyada ve Türkiye’de platform kapitalizmine alternatif olabilecek biçimde yerel yönetimlerin geliştirdiği nadir örneklerden biri olan “Lezzet Ankara” platformu (Aba, 2021) ele alınacaktır. Lezzet Ankara’nın a) piyasa mantığına alternatif bir kamu değeri yaratabilmesinin potansiyellerinin sınanması ve b) “platform ekosisteminin” (bkz. Van Dijck vd., 2023) karmaşık yapısında Lezzet Ankara’nın önündeki engellerin nasıl aşılabileceğinin sorgulanması, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu tartışmanın inşasında a) *platform ve kentler arasındaki ilişkiyi eleştirel biçimde* ve b) *kentlerdeki dijitalleşmeyi müşterekler/müşterekleştirme tartışmalarıyla birlikte* ele alan çalışmalar yol gösterici olmuştur. Tüm bu tartışma zemininde, Lezzet Ankara’nın neden devam etmediği sorusundan da yola çıkılarak, Lezzet Ankara’nın sürekliliğini sağlayabileceği varsayılan çeşitli güzergâhlar belirlenmiştir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, platform şehirciliği (*platform urbanism*) tartışmalarından da yola çıkılarak, platform kapitalizminin kentsel alanlarda yarattığı değişime istinaden kamunun ve özellikle yerel yönetimlerin gücünü ön plana çıkarabilecek alternatifler gündeme getirilmiştir. İkinci bölümde, ilk olarak Lezzet Ankara platformunun ortaya çıkış koşulları ve Lezzet Ankara hakkında kamuoyunda gündeme gelen tartışmalar sınıflandırılmıştır. Akabinde, Lezzet Ankara’nın Ankara BŞB önderliğinde başarılı bir politika aracı olmasını engelleyen süreçler ve bu süreçleri ortadan kaldıracabilecek (geleceğe dair) olası güzergâhlar gündeme getirilmiş ve Lezzet Ankara’nın potansiyeli sınanmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi kullanılarak, başta Lezzet Ankara olmak üzere platform şirketleri ve yerel yönetim aktörleri arasındaki ilişkileri ele alan ulusal medyadaki haberler, Lezzet Ankara’nın sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlar, internet platformlarında Lezzet Ankara ile ilgili makaleler/yazılar/görüşler doküman analiziyle değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve: Platformlar, Kentler, Alternatifler

Törnberg (2023) dijital kapitalizmin, Post-Fordizm tartışmalarının da ötesinde, neoliberalleşen ve finansallaşan kapitalizmin bir uzantısı olduğunu ve platformlaştırma stratejilerinin piyasa hâkimiyetini -çeşitli siyasi stratejiler kullanarak- tartışılmaz bir aşamaya getirdiğini vurgulamaktadır. Bir iş modeli olarak platformlar, kullanıcıları, reklamcıları, işletmeleri veri akışı yoluyla birbirine bağlarlar ve verinin çıkarılması ve kullanılmasına uygun olarak tasarlanırlar. Böylelikle büyük şirketler, verinin sağladığı faydalarla kullanıcılarına özgü iyileştirmeler yapabilmekte ve “veri çıkarmak” platform şirketlerinin yaptığı en önemli yatırım alanı haline gelmektedir (Srniczek, 2017). Platform kapitalizminin temel araçları olan dijital platformlar, piyasa ilişkilerini “ticari değiş tokuşu daha kolay hale getirmek” ve ağa dâhil olan herkesin bir değer üretebileceği ve fayda sağlayabileceği şekilde, müşteri ve hizmet sağlayıcı arasındaki (mülk sahipleri ile kiracılar, araç sürücüleri ve yolcular, kullanıcılarla reklamcılar vb.) ilişkiyi kolaylaştırmak üzere kurgulanmıştır (Barns, 2019, s. 5; Papadimitropoulos, 2021, s. 249; Yeşilbağ, 2022, s. 193 – 194). Fakat söz konusu dijital platformlar, “veriyi” emekçilerin ve kullanıcıların günlük yaşam deneyimleri doğrultusunda üretseler de bu süreçte yaşanabilecek bir sürü aksaklık (trafik sorunları, araçların arızalanması vb.) “gerçek insanlar” tarafından çözülmektedir (Rossi, 2019, s. 11). Platform kapitalizmi bu bağlamda a) üretici ve tüketicilerin oluşturdukları ağları düzenlemeyi, b) ağlar arasındaki etkileşimi kuvvetlendirmeyi ve c) dijital ekosistemin değerini artırmayı amaçlamaktadır (Papadimitropoulos, 2021, s. 249; Srniczek 2017). Dijitalleşmenin ilk etapta mekânın ya da kentsel coğrafyanın önemini azaltan bir nitelik taşıdığı düşünülse de platformlar, mekânı dijital kodlar aracılığıyla dönüştürmektedir (Graham, 2020, s. 453). Zira kentsel alanlarda maddi değer yaratılabilmesi için “maddi/fiziksel” araçlara (lokantalar, yemekler, arabalar, emekçiler, vb.) ihtiyaç bulunmakta ve bir platformun işlerliliğini, söz konusu kentin “sokakları, caddeleri ve mahalleleri” belirlemektedir (Caprotti vd., 2022, s. 11 – 12). Dahası, hizmet sağlayıcı ve müşteri arasındaki ilişkinin niteliği de oldukça kentsel özellikler (müşterinin ya da hizmet sağlayıcının konumu, hizmetin alım süresi vb.) taşımaktadır (Caprotti vd., 2022, s. 5-6). Özellikle platformlar için, insan yoğunluğu ya da mekânsal yakınlık, maddi değer üretmek için oldukça önem taşımaktadır (Sadowski, 2020, s. 450). Böylelikle internet ortamında temsil edilmeyen maddi çevre, yok olmak riskiyle de karşılaşmaktadır (Krisch, 2022, s. 59). Ayrıca dijital platformlar, bazı bölgeleri gereğinden

fazla popüler (turizm, gastronomi, sanat, eğlence, spor vb.) hale getirerek, eşitsiz kentsel gelişmeye de sebep olabilmektedir (Krisch, 2022, s. 59).

Platformlar ve kentler arasındaki ilişkinin bir diğer vechesini de neoliberal kentleşmenin orta sınıflar ve emekçiler nezdinde yarattığı ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Berfelde ve Kluzik'in (2022, s. 45) Airbnb ev sahipleriyle yaptıkları mülakatlara dayalı alan araştırmasının sonucuna göre ev sahiplerini, odalarını kiralamak konusunda, salt maddi nedenler (kalıcı ya da ek gelir, kısa süreli maddi sorunların aşılması vb.) motive etmektedir. Bauriedl ve Strüver (2020, s. 271) Avrupa'da kentsel hareketlilik bağlamında inceledikleri ücretsiz araba paylaşımı uygulamalarının, "sınırlı esneklikler" sağlayarak çoğunlukla belirli toplumsal sınıfların/grupların (iyi eğitilmiş, üst orta sınıf, erkek vb.) kullandığını tespit etmişlerdir.

Yasal düzenlemelerden çoğunlukla muaf olan, yerel çıkarları temsil etmeyen ve hesap verebilirliği düşük/belirsiz olan platform şirketleri, yasal varlıklarını birçok ülkede benzer yollarla sürdürmektedir (Sadowski, 2020, s. 450; Graham, 2020, s. 454). Yerel yönetimlerin bu şirketleri denetleyebileceği yerel temsilcileri çoğunlukla yoktur (Yeşilbağ, 2021, s. 202). Kâr etme istençleri nedeniyle bazen mekâna oldukça fazla bağlanan, bazen de kendilerini mekândan azade ediyormuş gibi görünen bu şirketlerle mücadele etmek de *-kurumsal belirsizliklerin etkisiyle-* giderek zorlaşmaktadır (Graham, 2020, s. 454). Özetle, platformlar giderek "sosyo-teknolojik bir süreç olarak" bir kentsel altyapı haline gelmekte ve kentsel gündelik hayatı da derinden etkilemektedir (Berfelde ve Kluzik, 2022, s. 42).

Berfelde ve Kluzik'e (2022, s. 43) göre kentsel altyapılar da giderek platformlarla daha etkileşimli hale gelmektedir. Öncelikle, "kentsel altyapının platformlaşmasıyla" platformlar kentteki gündelik hayatımızı, adeta "kamusal bir alan yaratarak" (Barns, 2019) etkilemektedir. Bu durum, ikinci olarak, platformlar vasıtasıyla kentsel alanlarda ekonomik değer işlevi üretilmesini (kentsel rantların artırılması gibi) sağlamaktadır. Bir diğer ifadeyle platformlar, "değerin nasıl yaratıldığını, nerede yaratıldığını ve bunun kim tarafından elde edildiğini" etkilemektedir (Krisch, 2022, s. 58). Fakat platformlar, kentsel altyapıya katkı sunmaktan ziyade; kentteki birçok ilişkiyi ve varlığı, özellikle kentsel krizin yıkıcı boyutlara vardığı durumlarda, sömürerek bir altyapı haline getirmektedir (Berfelde ve Kluzik, 2022, s. 47).

Platformlar, dijital araçlarla yoğun biçimde etkileşim kuran bireylerin şekillendirdiği toplumsal bir meseleye dönüşmektedir (Bauriedl ve Strü-

ver, 2020, s. 271). Bu noktada Barns (2019) Lefebvre'e vurguyla, platformların gündelik hayata olan etkilerinin düşünsel temellerini ortaya koyar. Yazar, Ash Amin'den ödünç aldığı "teknolojileşmiş gündelik hayat" kavramını kullanarak, platformların sadece kentteki maddi ve fiziksel varlıkları/ilişkileri dönüştürmediğini; bilakis, kentle kurduğumuz ilişkiyi ve deneyimi derinden etkilediğini ve bu durumun "kentsel" ve "dijital" arasındaki sınırları muğlaklaştırdığını belirtmektedir (Barns, 2019, s. 7). Böylelikle platformlar, kentsel deneyimimizin olağan bir aracı haline gelmekte ve dünyayı algılama biçimlerimizi platformlar şekillendirmektedir (Barns, 2019, s. 8; Berfelde ve Kluzik, 2022). Bir diğer ifadeyle platform şirketleri "platformların önceliğini bizim önceliğimiz haline" getirmektedir (Barns, 2019, s. 8; Graham, 2020, s. 454). Böylelikle, platformlar ve kentler arasındaki ilişkiyi doğru okumak, teknolojinin gündelik yaşam pratiklerimize oldukça dinamik biçimde gömülü olduğunu hatırlatır ve bu farkındalık, piyasalaşmış platformlardan kaçış için bazı alternatifler üretmemizi de mümkün kılabılır (Barns, 2019, s. 9).

Müşterekler/Müşterekleştirme

Teknolojinin kentlerin gündelik hayatına etkilerini piyasa doğruları dışında düşünmemize imkân tanıyan kavramların başında müşterekler (*commons*) ve müşterekleştirme (*commoning*) tartışmaları gelir. Dijital müşterekler bu tartışmanın ilk konularındandır. Dijital müşterekler, piyasa ilişkileri içinde metaya dönüşmüş verinin herkese açık hale getirilmesi ve veriyi müşterek biçimde inşa eden topluluk üyelerinin yönetsel süreçlere katılabilmesi anlamını taşır (Morell, 2020, s. 226). Bu noktada dijital müşterekler, platform şehirciliği tartışmalarının da temel tartışma akslarından biri olan tüketime (ve olağan biçimde tüketim kültürüne) karşı çıkar ve verinin bir meta gibi kullanılmasını reddederek bilgiye erişimi "evrensel bir insan hakkı" olarak kabul eder (Morell, 2020, s. 228). Akıllı kent tartışmalarını, müşterekleştirme tartışmalarıyla ele alan çalışmalar da alternatiflere varma hususunda alan açmaktadır. "Müştereklere akıllı yaklaşım" (*smart approach to the common*) tartışması, akıllı kentlerde müştereklerin inşasında kamunun gücünü bir hayli önemli bularak, veriyi müşterekleştirmenin dijital müşterekler kavramındaki "determinizmi" yok edebileceğini iddia etmektedir (Cardullo, 2019). Yazara göre akıllı şehirlerin vazgeçilmez unsuru olan ucuz ve hızlı internete erişim, Tennessee'de belediye ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş vasıtasıyla, bir kamu yatırımı olarak sağlanmıştır. Cardullo'ya göre bu deneyim, piyasanın teknoloji yatırımlarında daha başarılı olduğu algısını sarsmıştır. Yazara göre müştereklere akıllı yaklaşım sayesinde,

yerelde kamunun önderliğinde kentsel müştereklerin inşasına oldukça olumlu katkılar sunma ihtimali belirlemektedir. Chaudhary ve Choudry (2023) akıllı şehirlerde anaakım tartışmaların aksi yönünde, demokrasiyi kamusal alanda gerçekten var etme ümidiyle “siyasi müşterekleştirme” (*political commoning*) kavramını gündeme getirerek; anaakım medyaya karşı “topluluk medyasının”, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi “eylem odaklı, katılımcı, kapsayıcı ve dönüştürücü bir yönetim aracına dönüştürme potansiyeli” barındırdığını vurgulamaktadır. Rossi (2019) İtalya’nın Turin eyaletinde teknoloji tabanlı yemek dağıtım işinde çalışan bisiklet kullanıcılarının, piyasa karşıtı deneyimlerinin ve mücadelelerinin “müşterekler siyasetine” (*politics of commons*) katkı sunabileceğini tartışır. Yazara göre yemek dağıtımını yapan bisikletli emekçiler, yıpratıcı çalışma koşullarını reddetmek ve mevcut koşullara alternatif üretmek amacıyla “lideri bulunmayan, yatay ve öz örgütlenmiş” bir kentsel dayanışma pratiği geliştirmişlerdir. Rossi’ye (2019, s. 10) göre işçiler arasındaki “biz” duygusunu ortaya çıkaran bu kolektif deneyim, bisikletli emekçilerin kendiliğinden kurdukları, vardiya aralarında dinlenme ve yemek yeme imkânı sunan ve dayanışmaya katkı sağlayan müşterek bir dinlenme istasyonu kurulmasını sağlamıştır. Rossi’nin (2019, s. 4) bu çalışma vasıtasıyla ürettiği “platform anakenti” (*platform metropolis*) kavramı da platformların kentsel alanlarda temellük ettiği emek sömürüsüne karşı ortaya çıkabilecek müşterekler siyaseti deneyiminin potansiyeline ışık tutmaktadır. Muldoon (2022) “Platform Sosyalizminin” imkânlarını tartıştığı çalışmasında, dijital kapitalizm/platform kapitalizmi karşıtı bir deneyimin, yereldeki mülkiyet ve demokratik ilişkileri sivil toplum lehine dönüştürebildiği takdirde başarı sağlayabileceğini ifade eder. Yazara göre platform kooperatifçiliği (*platform cooperativism*) ve platform belediyciliği (*platform municipalism*) yerel düzeydeki dönüşümün iki temel aksını oluşturmaktadır.

Belediyelerin Platform Kapitalizmine Karşı Ürettikleri Alternatifler

Belediyeler önderliğinde üretilebilecek alternatifler konusunda oldukça yeni bir tartışma alanı olan platform belediyciliği, belediyenin iktidar alanını sivil toplum örgütleriyle paylaşarak, siyasal gücü toplum nezdinde yaymayı ve anaakım siyasetin temel dinamiğini sarsmayı amaçlayan yeni belediycilik tartışmalarının bir ürünü (bkz. Thompson, 2021) olarak, piyasalaşmış veriyi kamu yararına çalıştırmayı ve toplumsallaştırmayı hedeflemektedir (Krisch, 2022, s. 61). Platform kapitalizminin yarattığı (eşitsizlik, güvencesizlik vb.) ortamda filizlenen platform belediyciliği, “esnek mekânsal düzenlemeler” yardı-

mıyla sivil toplumu kuvvetlendirmeyi (Thompson 2021, s. 326-327, 336) ve teknolojiyi “topluluk inşasında” (*community building*) alternatif bir yöntem olarak kullanmayı amaçlamaktadır (Krisch, 2022, s. 60).

Platform belediyeçiliği tartışmalarının en önemli uğrağını Barcelona oluşturur. Thompson’a (2021, s. 328) göre Barcelona’da 1990’lı yıllardaki girişimci kent yönetişimi mantığının, 2000’li yıllarda büyük teknoloji şirketlerinin inşa ettiği “akıllı şehir paradigmasını” kentsel politikanın önemli bir aracı haline getirmesi, verinin demokratik biçimde kontrolünü talep eden yurttaş tabanlı oluşumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 2014 yılında filizlenen “Teknolojik Egemenlik Hareketi” (TEH) (*The Movement for Technological Sovereignty*), teknolojik gelişme sürecinde demokratik kontrolü ele almayı, alternatif bir ekonomik düzen inşa etmeyi ve piyasalaşmış teknolojik araçların “demokratik kontrolünü” toplum lehine dönüştürmeyi amaçlamıştır (Lynch, 2020, s. 661, 670). Topluluk temelli internet alt yapıları, ücretsiz yazılım kooperatifleri vb. yollarla piyasaya alternatif/teknolojik bir yaşam inşa etmeyi arzulayan bu hareket, çeşitli faaliyetlerle (kongre, çalıştay vb.) “teknolojik egemenlik” kavramını kamusal düzeyde görünür kılmıştır (Lynch, 2020, s. 662). Sivil toplum ölçeğinde ortaya çıkan bu deneyim, 2015 yılında kent yönetiminin el değiştirmesiyle birlikte, belediyeçilik anlayışına da yansımış ve belediye yönetimi büyük şirketlerle imzalanan akıllı şehir sözleşmesini feshederek, akıllı şehir politikasını yeniden yapılandırmıştır (Thompson, 2021, s. 328). TEH’i desteklemek adına “açık veri, açık yazılım, şeffaflık, vatandaş katılımı” gibi konulara önem veren ve bu harekete desteğini açıkça deklare eden Ada Colau yönetimi, a) belediye yazılımlarını açık kaynağa sahip alternatiflerle, b) belediyenin açık kaynak stratejisini de kooperatifleri ve müşterekleri desteklemek amacıyla değiştirmiştir (Lynch, 2020, s. 676). Bu deneyimin önemli yansımalarından biri de “Decidim Barcelona” (We Decide Barcelona) platformudur. Açık kaynaklı, çevrim içi bir platform olan ve aktivistlerle teknolojik uzmanlar tarafından kolektif biçimde oluşturulan Decidim Barcelona, karar alma süreçlerini tabana yaymayı ve vatandaşları kentsel politika yapımına (katılımcı bütçe vb.) dâhil etmeyi hedeflemektedir (Lynch, 2020, s. 676; Thompson, 2021, s. 329).

Alternatifler konusunda Janelle Orsi’nin (2015) Airbnb’ye alternatif olarak ürettiği Munibnb önerisi önem taşımaktadır. Yazara göre, büyük metropol yönetimleri kolektif biçimde, mülkiyeti belediyeye ait Airbnb benzeri bir uygulama geliştirip, konut kiralama piyasasını ele geçirebilir ve düzenleyici rollerini

kullanarak “platform kapitalizmi tekellerini” piyasada “illegal” duruma düşürebilir. Yazara göre, belediyeler ölçeğinde kurulabilecek Munibnb gibi bir uygulamayla, platformların neden olduğu rekabet nedeniyle oldukça fahiş düzeye çıkan konut piyasasındaki dalgalanmalar dengede tutulabilir ve teknolojinin yarattığı kârlılık, tekeller yerine kentliler arasında paylaşılabilir (Orsi, 2015; Scholz, 2016, s. 15; Schneider, 2018, s. 334). Muldoon’ın (2022, s. 112 – 114) Uber’in oldukça yoğun bir kullanıma sahip olduğu, önemli bir ulaşım altyapısına sahip olan Londra’da, mülkiyeti belediyeye (Transport for London) ait olmasını planladığı Uber’i andıran “RideforLondon” isimli platform önerisi, platform kapitalizmi şirketlerine -kendileriyle rekabet etmelerini engellemek amacıyla- lisans vermemeyi amaçlamaktadır. Böylelikle Transport for London, sahip olduğu bütçeyle ve altyapıyla, üzerinde bir rekabet baskısı hissetmeden, gerçek zamanlı veriyi optimum biçimde kullanabilecektir. Muldoon, böyle bir organizasyonun, demokratik bir örgütlenmeye (belediye yetkilileri, işçiler ve vatandaşlar oluşan yönetim kurulu) ve hizmet süreçlerinde söz sahibi olan işçilere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Sonraki başlık, Dünyada ve Türkiye’de alternatifler konusunda oldukça nadir örneklerden biri olan Lezzet Ankara platformunu ele alacaktır.

Platform Kapitalizminin Rekabetçi Mantığına Alternatif Olma Potansiyelinde Bir Örnek: Lezzet Ankara

Dijital kapitalizmin neden olduğu “rekabetçi toplum” inşasına (Rossi, 2022, s. 195) alternatif olma potansiyelinde, Türkiye’de belediye önderliğinde ortaya çıkan nadir örneklerden biri, Ankara BŞB’nin pandemi döneminde ekonomik zorluklar yaşayan esnafa destek olma amacıyla uygulamaya koyduğu “Lezzet Ankara” platformudur. Hizmetten komisyon ya da üyelik aidatı almayan bu uygulama, esnafla müşteriyi Aba’nın (2021) ifadesiyle “kamucu” bir deneyim etrafında buluşturmayı amaçlamıştır. Projenin temel amacı, pandemi döneminde gelir kaybı yaşayan restoran, kafe ve lokantaların maddi kayıplarını hafifletebilmek olmuştur (Öner ve Çam, 2021, s. 153). Lezzet Ankara uygulamasının tanıtımında Ankara BŞB Başkanı Mansur Yavaş, “dayanışma” kavramını ön plana çıkarmış; kadın ve engelli restoran sahiplerine tanıtım desteği sağlanacağını ifade etmiştir (Ankara BŞB, 19 Ekim 2021).

Lezzet Ankara, Ankara BŞB’nin kendi kaynaklarıyla ve Yazılım ve Yönetim Şube Müdürlüğü personeliyle, ihale ya da doğrudan hizmet alımı olmaksızın, oldukça düşük bir maliyetle uygulamaya konmuştur. Proje ilk defa bir kent konseyi toplantısında, esnaf ve vatandaşların online yemek platformlarının fa-

hiş fiyat, yüksek komisyon oranları, çalışan-müşteri memnuniyetsizliği gibi şikayetlerle gündeme gelmiş; pandemi döneminde esnafa destek olması için uygulamaya konan bu portalın, kurumsal olarak da büyümesi (çağrı merkezinin oluşturulması vb.) ve pandemiden sonra da devam etmesi arzulanmıştır (Aba, 2021).

Lezzet Ankara uygulamaya geçtikten yaklaşık bir ay sonra 800'e yakın üye restoran, 6.500'e yakın da üye müşteri sayısına ulaşmıştır (Öner ve Çam, 2021, s. 153). Projeye destek/dahil olan esnaf, uygulamanın komisyon ücreti almamasını ve belediyeden destek görmelerini olumlu karşıladıklarını ifade etmiştir (Haberler.com, 17 Haziran 2021). 2021 yılının Haziran ayında uygulamaya geçen Lezzet Ankara, web sitesindeki duyuruda da belirtildiği üzere, pandemi koşullarının ortadan kalkmasıyla, uygulamaya "gerek kalmadığı" gerekçesiyle sonlandırılmıştır.

Lezzet Ankara'ya Yönelik Kamuoyundaki Temel Tartışmalar

Lezzet Ankara, kamuoyunda çeşitli tartışmalar yaratmıştır. Bu tartışmaları sınıflandırması açısından da Ankara BŞB Başkanı Mansur Yavaş ve Yemeksepeti CEO'su Nevzat Aydın arasında sosyal medyada geçen polemik önem taşımaktadır. Aydın, Lezzet Ankara projesine istinaden sosyal medya hesabından, "Şaka bir yana rakip olmayan bir devlet kalmıştı. Yüzde 0 da az olmuş, üzerine para verilmeli" paylaşımında bulunmuştur (T24, 12 Haziran 2021). Yavaş daha sonra Aydın'a cevaben, doğru bir yolda olduklarını, esnafın kaybettiklerini toparlamaya çalıştıklarını ve bunun da belediyeciliğin temel görevlerinden biri olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 24 Haziran 2021).

Şekil 1. Lezzet Ankara'nın Sosyal Medya Hesaplarından Paylaşılan Görsel (Kaynak: Lezzet Ankara Sosyal Medya Hesabı)

Yerel yönetimler ve kent çalışmalarıyla ilgili literatürde, Lezzet Ankara bir mobil aplikasyon/uygulama olarak ele alınmıştır (Öner ve Çam, 2021; Atık ve Genç, 2022). Diğer yandan, bazı internet platformlarında (sosyal medya, haber siteleri, bloglar vb.) Lezzet Ankara'yı platform kapitalizmi, piyasa rekabeti, devletçilik, kamuculuk, kamusal fayda/değer vb. vurgularla ele alan tartışmalar da ortaya çıkmıştır.

Söz konusu tartışmalar ilk olarak, Yavaş ve Aydın arasındaki polemiği andıran biçimde, kamu ve özel sektör arasındaki rekabet vurgusu üzerine kurulmuş; Lezzet Ankara ve Yemeksepeti arasındaki rekabet vurgusu, bu tartışmaların temelini oluşturmuştur (Aşık, 2021; Gritv.net, 2021; Sosyal-ParaAnaliz, 2021).

Şekil 2. Lezzet Ankara'nın Kamuoyunda Neden Olduğu Tartışma Aksları (Kaynak: Gritv.net)

Lezzet Ankara'ya ilişkin genel eleştirilerden biri, kamunun söz konusu sektöre yatırım yapmasının inovasyonu yok edeceği (Özen, 2021) ve belediyenin sahibi olduğu lakin ticari olmayan bir platformun sürdürülebilir olmadığı (Gritv.net, 2021) üzerinedir. Kamunun özel sektörle rekabeti hususunda farklı eleştiriler de gelmiştir. Buradaki ilk vurgu, Lezzet Ankara ve Yemeksepeti arasında abartıldığı şekliyle bir rekabetin olmadığı, özellikle gıda sektöründe oligopollerin olduğu ve kamunun bu eşitsiz ilişkiyi bozmayacağı üzerinedir (Gerek, 2021). Diğer vurgu da rekabet meselesine farklı bir noktadan bakarak, Yemeksepeti'ne kayıtlı firmaların adlarının açıkça görüldüğü ve kullanıcıların isterlerse lokantayı direkt arayarak komisyon meselesini aşabileceğini belirtmektedir (Güneş, 2021). Lezzet Ankara ile ilgili tartışma akslarından biri de Lezzet Ankara'ya sadece bir

yazılım olarak bakmakla ilgilidir. Gerek'e (2021) göre müşteri hizmetleri, yazılım ve iş geliştirme gibi araçlara da ihtiyaç duyulması noktasında bir belediyenin büyük platform şirketleriyle nasıl mücadele edeceği ve Yemeksepeti, Getir gibi uygulamalara kıyasla tüketiciyi nasıl cezbedeceği muğlaktır. Aba da (2021) belediyenin Lezzet Ankara'yı geliştirmek için yatırım yapmaması halinde, bu deneyimin belediye bürokrasisi içinde sönmülenebileceğini vurgulamıştır. Tartışma akslarından biri de Lezzet Ankara'nın kamu değeri üretip üretemeyeceği konusuna yoğunlaşmaktadır. Aşık'a (2021) göre Lezzet Ankara salt piyasa karşıtlığı üzerinden değil de ürettiği kamu değeri açısından gündeme getirilebilir. Aba'nın (2021) platform kapitalizmi karşıtı kamucu bir uygulama olarak değerlendirilebileceği iddiasına karşı Güneş de (2021) sadece bir internet sitesi kurarak devletçi bir uygulama geliştirmenin (vergi mükellefligi, kurumsal/yasal düzenleme vb.) mümkün olmadığı savını ortaya atmıştır. Kamu değeri üretme noktasındaysa iki tartışma aksı filizlenmiştir. Bunlardan ilki, özellikle pandemi dönemiyle birlikte kurye ölümlerinin kamuoyunda daha fazla görünür olmasına binaen kamunun müdahil olduğu rekabetin bu konuya olan hassasiyeti artırma potansiyeliyle ilgilidir (SosyalParaAnaliz, 2021). Durmuşoğlu da (2021) benzer bir vurguyla, Lezzet Ankara'nın platform kapitalizminin yıkıcı sonuçlarına karşı alternatif bir tahayyül inşa edilmesinde bir potansiyel barındırdığını ve tartışmaya salt kâr/zarar perspektifinden bakılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Son vurgular, Lezzet Ankara'nın yönetimine dair eleştiriler barındırmaktadır. İlk eleştiri, Lezzet Ankara'nın başkan odaklı (Mansur Yavaş Projesi) olduğu yönündedir (Gerek, 2021). Güneş (2021) Lezzet Ankara'da herhangi bir müşteri temsilcisi olmadığını ve tüketicinin sipariş esnasında yaşayacağı herhangi bir sorunda lokantanın inisiyatifine kaldığını ifade etmektedir.

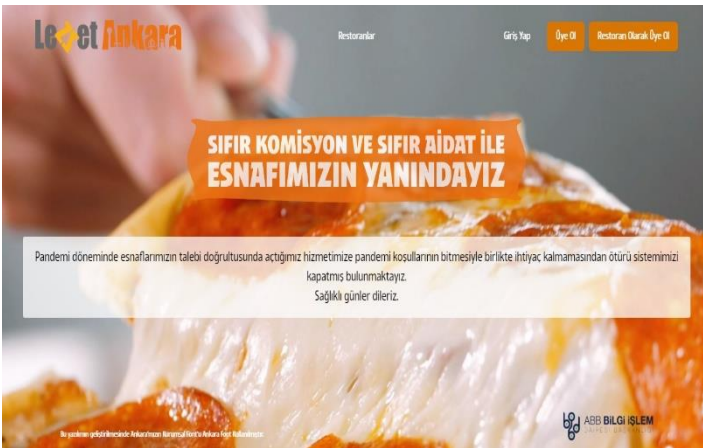
Tartışma: Lezzet Ankara'nın Düşündürdükleri

Lezzet Ankara, platform kapitalizminin piyasacı mantığına alternatif olarak belediye önderliğinde gelişen ve kısa ömürlü de olsa hem Türkiye'de hem de Dünya'da hayata geçirilebilen istisnai örneklerden biridir. Ayrıca MuniBnb, RideforLondon gibi hayata geçmemiş önerilerin aksi yönünde, Lezzet Ankara kısa süreli de olsa bir deneyim inşa etmiştir. Metropolitan ölçekteki bir belediyenin, dayanışma kavramını ön plana çıkararak platform şirketi mantığına alternatif olma potansiyelinde bir girişim olarak ürettiği Lezzet Ankara'nın, kamunun üretebileceği alternatiflerin

en sağlıklı biçimde yerel ölçekte filizlenebileceği savını (bkz. Graham, 2020) desteklediğini söyleyebiliriz.

Lezzet Ankara'nın dayanışma vurgusu oldukça önemlidir. Zira gelen eleştirilerin çoğunluğunda Yemeksepeti, Getir vb. uygulamalar referans alınmakta ve platform şirketlerinin, platform ekosisteminin gri alanlarından yararlanarak (İnci, 2018), kamu değerini "ekonomik açıdan faydalı olana" indirgeme (Van Dijck vd., 2018, s. 23 - 24) mantığına benzer biçimde, kamunun böyle bir alana yatırım yapmasının anlamsız olduğu vurgusu bulunmaktadır. Daha önce böyle bir deneyime sahip olmayan belediyenin, platform ekosistemine, bu ekosistemin hali hazırdaki kurallarıyla (performans baskısı, gözetim vb.) dahil olması durumunda sönümlenmesi muhtemeldir. Keza, belediye zaten bir piyasa aktörü gibi davranacaksa da kamunun bu ekosisteme dâhil olmasının alternatifler açısından da bir önemi olmayacaktır. Zira ABD'de Tennessee'deki belediye ve EPB arasındaki ortaklık sonucu, ülkedeki en hızlı ve mülkiyeti kamuya ait internet altyapısı yatırımı, piyasanın mevcut süreçleri en verimli biçimde yürüttüğü algısını tersine çevirmişti (Cardullo, 2019). Lezzet Ankara'ya da sadece kâr/zarar eden bir uygulama olarak bakmadan (Durmuşoğlu, 2021), platformun taşıdığı potansiyelleri ön plana çıkarmak, bu tip alternatiflerin geleceği konusunda ilk tartışılması gereken konudur.

Bu tartışmadan hareketle, alternatiflerin devamlılığı da önemlidir. Lezzet Ankara projesinin sonlandırılmasına ilişkin web sitesindeki duyuru şu şekildedir:

Şekil 3. Lezzet Ankara'nın Kapatılmasına Dair Duyuru (Kaynak: Lezzet Ankara'nın Web Sitesi)

Lezzet Ankara projesinde referans alınan aktörler, büyük ölçüde esnaf- lar olmuştur. COVID-19 pandemisi sürecinde ve sonrasında, kuryelik/esnaf kuryelik yapan çalışanların sorunları kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Esnaf kuryeliğinin hukuksal statüsünün muğlaklığı (Erol, 2023, s. 1104) nedeniyle bu sektörde çalışan emekçiler, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa tabi olmadıkları için mesleklerinin getirdiği riskleri (kaza, ölüm vb.) üstlenmek durumunda kalmaktadırlar (Kıdak, 2021, s. 74). Ayrıca platform şirketlerinde çalışan kuryeler, düşük ücretler ve ağır çalışma koşullarını protesto etmek amacıyla çeşitli mücadeleler yürütmüşlerdir (Öz, 2023). Bu mücadeleler kamuoyunda ciddi bir karşılık bularak platform çalışanlarına önemli bir görünürlük sağlamıştır (Bulut ve Yeşilyurt, 2022, 2024). Belediye öncülüğünde üretilen platformlar da platform şirketlerinin eşitsizlik, güvencesizlik vb. krizler yaratan koşulların meşruiyetlerini sarsacak (bkz. Orsi, 2015) alternatifler üretebilirler. Bu noktada, Ankara BŞB'nin söz konusu platformu salt işverenlerin sorunları çözmeye indirgeyen yaklaşımı, Lezzet Ankara'nın sürekliliğini ve kapsayıcılığını engellemiştir. Zira dijital müştereklere getirilen temel eleştirilerden biri de ortak kullanıma yüklenen aşkın anlamdır ve bu nedenle kentsel müşterekleri inşa eden süreçlere (müşterekleştirme vb.) odaklanmak, nesnelere (dijital vb.) müşterek bir tahayyül ithaf etmekten daha zaruridir (bkz. Cardullo, 2019). Bu nedenle Lezzet Ankara gibi uygulamalar, kamusal değer üretiminde ciddi alternatifler üretmek istiyorlarsa, sadece esnafı değil, başta kuryeler olmak üzere bu sektörde çalışan bütün emekçileri (temizlik personelleri, bulaşıkçılar, garsonlar vb.) muhatap alacak müşterekleştirme süreçlerine odaklanmalıdır. Şayet kurye eylemlerinin yükseldiği bir dönemde, bu sektörde çalışan emekçilerin sorunlarını Lezzet Ankara ölçeğinde görünür kılacak politik bir atmosfer yaratılabilseydi (SosyalParaAnaliz, 2021), Lezzet Ankara örneğinde kamunun geliştirebileceği alternatifler, söz konusu mücadeleler için "*stratejik odak*" (Lynch, 2020) olma şansı yakalayabilirdi. Bu bağlamda, platform şirketleri için zaruri olan kullanıcı sayılarının ve popülerliğin yarattığı performans ve gözetim baskılarına (Papadimitropoulos, 2021, s. 251; Yeşilbaş, 2022, s. 201) karşı Lezzet Ankara'nın, inşa edebileceği değerlerle (kuryelerin can güvenliği, esnaf- lar arasında rekabet yerine dayanışma vb.) (SosyalParaAnaliz, 2021) alternatif bir siyasal müşterek (Chaudhary ve Choudry, 2023) olması muhtemeldi. Bu süreç ayrıca, platform şirketlerinin benliği bireyselleştirip "*girişimcileştirerek*" inşa ettikleri rekabetçi topluluk inşasına (Rossi, 2022,

s. 194-195) karşı, kamucu bir refleksin ulaşabileceği potansiyeli göstermesi açısından da fark yaratabilirdi.

Akıllı şehirlerde müşterekleştirmeye ilgili tartışmalarda, herhangi bir dijital müşteregin ortak kullanımından ziyade müşterekleştirmeyi mümkün kılan süreçlere (toplulukların katılımı vb.) odaklanması gerektiği vurgulanmaktadır (bkz. Cardullo, 2019). Platform belediyeciliğinin en önemli örneğine ev sahipliği yapan Barcelona’da da sivil toplum ölçeğindeki mücadeleler oldukça ön planda olmuş; teknoloji, sivil toplum ve topluluk inşasında önemli bir araç olarak düşünülmüştür (bkz. Krisch, 2022; Thompson, 2021). Lezzet Ankara deneyimindeyse bu süreç (her ne kadar esnaf/lokanta sahiplerinden gelen taleplerle oluşturulduysa da) belediye üst yönetimi tarafından kurgulanmış; sürecin devamlılığında, özellikle kamuoyunda, sivil toplumun rolüne dair ayırt edici bir tartışma yürütülmediği saptanmıştır. Platformlar vasıtasıyla piyasa mantığı dışında bir kamu değeri üretilebilmesi için, bu tip uygulamaların sivil toplum ölçeğine yaslanması elzemdir. Şayet bu proje devam edebilseydi, Muldoon’ın (2022) “RideForLondon” önerisindeki vurgularını andıran biçimde, belediye bürokrasisini, içerik geliştiricileri, lokanta sahiplerini ve kullanıcıları bir araya getiren bütüncül bir yönetim stratejisinin izlenmesi gerekirdi. COVID-19 pandemisi sürecinde farklı paydaşları bir araya getirme potansiyeli de (bkz. Şahin, 2021) dikkate alındığında, Lezzet Ankara’nın ortaya çıkmasına katkı sağlayan bir aktör olarak Ankara Kent Konseyi’nin (bkz. Aba, 2021) temel paydaş olduğu çok aktörlü bir yönetsel yapı, karar alma süreçlerinin merkezleşmesini önlemenin yanında, Lezzet Ankara’nın devamlılığı hususunda önemli bir itki yaratabilirdi.

Platform ekosisteminde yerel yönetimler nezdinde, belediye bürokrasinin rolü oldukça önemlidir. Yenilikçi projelerin büyük çoğunluğu üst kademe yönetim tarafından belirlense de süreci alt kademe bürokratlar yönetmekte ve bir süre sonra kademeler arası kopukluk sonucunda, veriye dayalı yönetim süreci merkezleşebilmektedir (Lekkas ve Souitaris 2023, s. 1660 – 1661). Değer üretiminin merkezleşmesi platform şirketleri için de geçerlidir (bkz. Barns, 2019; Papadimitropoulos, 2021). Lezzet Ankara’nın sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlara bakıldığında, başkan odaklı bir proje (Lezzet Ankara X Sosyal Medya Platformunun (önceki ismiyle Twitter) hesabının sadece Mansur Yavaş’ı takip etmesi vb.) imajı taşıması (Gerek, 2021) ve uygulamanın sosyal medya hesaplarının, aktif olduğu süre içinde çok az paylaşımında bulunması (Ekonomi An-

kara, 19 Ocak 2023), bu projenin kendi değerini yaygınlaştıracak bir “platform mimarisine” (Ansell ve Miura, 2020, s. 264) sahip olmadığı izlenimi vermektedir. Zira platform kapitalizmi şirketlerinin anti-demokratik yapılarına karşı gelişebilecek bir hareket, “yeni yönetim biçimleri için bir deney alanı” olarak temsili demokrasinin geleneksel kapalı yapısını sarsarak, paydaşları sürece aktif biçimde dâhil edebilmelidir (Kavada, 2023, s. 273).

Lezzet Ankara’da üretici ve tüketici arasındaki sorunları çözecek ara bir mekanizma da bulunmamaktaydı (Güneş, 2021). Bu noktada kamunun sunacağı hizmeti, platform şirketlerinin iş rutinlerinden ayıracak bazı nitelikler (özerk çalışma grupları, özelleştirilmiş hizmet, yatay ve dikey etkileşim/iletişim vb.) (Kim vd., 2022, s. 364) üretilebilirdi. Bu alternatif güzergâh elbette vatandaş ve belediye arasındaki ilişkiyi daha katılımcı ve kapsayıcı bir bağlama (bkz. Chaudhary ve Choudry, 2023) taşıma potansiyeli de yaratabilirdi. Bu nedenle, Ankara BŞB’nin denetleyici rolde olduğu, Lezzet Ankara’nın kendine özgü kurallarının olduğu kurumsal bir yapının inşa edilmesi, platformun sürekliliği açısından önemli bir tercih olabilirdi.

Lezzet Ankara Deneyiminin Bağlamını Genişletmek

Platform toplumunun önemli bileşenlerinden biri de kooperatiflerdir (Van Dijck vd., 2018, s. 21). Kooperatifler de platform çağında yeni biçimler almaktadır. Platform kooperatifçiliği, platform kapitalizmine karşı yeni bir örgütlenme biçimi olarak, mülkiyetin toplumsallaşmasını, yönetim süreçlerinin demokratikleştirilmesini ve şirket içinde üretilen değerlerin paydaşlar nezdinde eşit biçimde dağıtılmasını amaçlayan ve paydaşları demokratik biçimde ağı dâhil eden, dijital bir kooperatifçilik biçimidir (Kurtuluş, 2021, s. 26; Rossi, 2022, s. 196; Scholz, 2016, s. 16; Schneider 2018, s. 324). Platform kooperatifçiliğinin yarattığı “ekonomik ekosistem”, platformlarla birlikte çalışan ve kâr amacı gütmeyen paydaşlarla/aktörlerle yapılan tüm faaliyetlerin dayanışmayla, hakkaniyetle ve şeffaf biçimde yürütülmesi amacını taşımaktadır (Schneider 2018, s. 320; Kurtuluş, 2021, s. 26). Bu noktada belediyeler, sahip oldukları altyapılarla ve kaynaklarla platform kooperatiflerini destekleyebilecektir (Muldoon, 2022; Taylor, 2016, s. 236-237). Türkiye’de de platform kooperatifçiliği, uygulama ve düşünsel hat açısından, yeni bir tartışma konusudur (Kurtuluş, 2021). Belediyelerin platform kooperatiflerini destekleyecek bir ekosistemin inşasına katkı sunabilmeleri, Lezzet Ankara gibi deneyimleri müşterekleştirme (*commoning*) yolunda önemli bir tercih olabilir. Şayet kentsel kriz bir

toplumsal adalet meselesi olarak ele alınıyorsa (bkz. Bayırbağ ve Penpeci-oğlu, 2022), (kentsel) müşterekleri harekete geçirecek çabalar üretilmesi, Lezzet Ankara gibi deneyimlerin yaygınlaşması adına oldukça öğretici olacaktır. Türkiye’de bu konu hakkında öne çıkan önemli örneklerden biri, kentsel müşterekleri haritalayan “Ortaklaşa” (ortaklasa.net) projesidir. Söz konusu proje, web sitesinde de belirtildiği üzere, Türkiye’de müşterek temelli dayanışma ağlarını ve kooperatiflerini eğitim, bilgi, enerji, gıda, üretim vb. başlıklar altında sınıflandırarak ve haritalayarak, bu deneyimlerin ve bilgi birikiminin yaygınlaşmasını amaçlamaktadır. Belediyelerin bu girişimlere/ağlara destek olmaları, hali hazırda platform ölçeğinde ortaya çıkmış yapıların harekete geçirilmesini sağlayarak, belediye önderliğinde ortaya çıkabilecek deneyimleri müşterekleştirmek için ciddi bir potansiyel yaratabilecektir.

Platform belediyeciliğinin önemli amaçlarından biri, veriyi kamu yararı için kullanmak ve toplumsallaştırmaktır (Krisch, 2022, s. 61). Akıllı şehirler ve müşterekleştirme tartışmaları da benzer bir vurguyu gündeme getirmektedir (bkz. Cardullo, 2019; Chaudhary ve Choudry, 2023). Mobil veri platformlarını en çok kullanan BŞB’lerin başında gelen İstanbul BŞB (Gürsoy, 2023) bünyesinde kurulan İstanbul Planlama Ajansı (İPA), veriyi bir politika önerisine dönüştürmeyi amaçlayarak farklı toplumsal sorunları (geçim ve dayanışma, katı atık toplayıcılarının sorunları, pandeminin kent yoksulları üzerindeki etkisi, üniversite öğrencilerinin sorunları, kentsel dönüşümün toplumsal boyutu vb.) çeşitli yayınlarla ve araçlarla (dergi, tematik rapor, İstanbul Barometresi vb.) gündeme getirmektedir. İPA’ya bağlı İstatistik Ofisi, çeşitli kentsel politika alanlarına (turizm, ulaşım, çevre vb.) ait ikincil veriyi kamuoyu ile paylaşarak *-web sitesindeki ifadeyle-* şeffaflığı, denetimi ve katılımı artırmayı amaçladığını belirtmektedir (İstanbul Planlama Ajansı İstatistik Ofisi, 2024). 2021 yılında tamamlanmış olan “İBB İstanbul Dijital Uçurum” çalışmasında, kamusal hizmetlerin dijital kapsayıcılığının dezavantajlı gruplar nezdinde de artması gerektiği vurgulanmıştır (Özdemir, 2022, s. 38 - 40). İPA en son olarak kamuoyunda “Airbnb Yasası” olarak bilinen düzenlemenin konut kriziyle ilişkisini ele alan, görgül verilere dayalı bir rapor hazırlamıştır (İPA İstanbul, 2024). Lezzet Ankara gibi uygulamaların, belediyeye ait verileri kamusal değer üretebilecek şekilde kullanarak (bkz. Kızılcık, 2024) a) (sivil) toplumla paylaşabilmeleri ve b) kişisel veri kullanımına hassas olabilecek

bir yaklaşım üretebilmeleri, platform şirketlerinin kendi çıkarları için kullandıkları (dijital) veriye karşı geliştirilebilecek siyasal tepkileri artırma potansiyeli taşıyacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada, Lezzet Ankara örneğinde, Türkiye’de platformlar aracılığıyla ve kamunun önderliğinde piyasa kapitalizmine karşı üretilebilecek alternatiflerin önündeki fırsatlar ve engeller tartışılmıştır. Dünya’da ve Türkiye’de platform şirketlerinin neden olduğu ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlara karşı kamusal değer üretiminde oldukça büyük role sahip yerel yönetimlerin alternatifler üretmesi mümkündür. Lezzet Ankara, kısa süreli ve belki de istenen/hedeflenen amaca varma yolunda eksik bir deneyim sunsa da; yerel yönetimlerin (özellikle belediyelerin) platform kapitalizmi şirketlerinin kentsel alanlarda yaratabileceği sorunlara karşı üretebileceği alternatiflerin yörüngeleri hakkında önemli bir tartışma zemini yaratmaktadır.

Lezzet Ankara örneğinden yola çıkılarak inşa edilen tartışmalar, belediyelerin platform kapitalizmi karşısında üretebileceği alternatifler noktasında bazı fırsatlarla ve engellerle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Lakin bu fırsatlar ve engeller arasındaki sınırlar da geçişkendir. Janelle Orsi’nin Munibnb önerisini andıran Lezzet Ankara gibi uygulamaların muadillerinin, platform şirketleriyle rekabet edecek hale gelmesi durumunda, platform şirketleri ulusal düzeyde lobi faaliyetlerini kuvvetlendirerek, kamucu alternatiflerin meşruiyetlerini sarsabileceklerdir. Dahası, dijital kapitalizm platformları, platform kooperatifçiliği gibi alternatiflerin dayanışma mantığını, kendi karlılıkları için bir çıkar olarak da kullanabileceklerdir (Rossi, 2022, s. 198). Fakat diğer yandan, böylesi bir büyümeyle ortaya çıkabilecek kamu değeri, sivil toplum ölçeğinde platform kapitalizmi şirketlerine bir direnç de yaratabilecektir. Ayrıca, esnaf/lokanta sahipleri, platform şirketleriyle aynı şartlara (işlem hacmi, sermaye vb.) sahip değildir. Bu örnekleri turizm ve taşımacılık sektörlerinde üretilebilecek alternatifler için de çoğaltmak mümkündür. Dolayısıyla platform ekosisteminin en önemli paydaşlarından olan üreticilerin belediyeler önderliğinde üretilebilecek platformlar nezdinde güçlendirilmesinin, kamu değeri üreten potansiyeller yaratması kadar, belirli gerilimlere/zıtlıklara ne-

den olması muhtemeldir. Ayrıca, alternatiflerin (pratikte ve söylemde) büyük çoğunluğu kriz anlarında (barınma sorunu, salgın hastalıklar vb.) ortaya çıkmaktadır. Belediyelerin alternatif çabaları, platform mimarisinin etkileşimli yapısına uygun biçimde kurumsallaştırması, alternatiflerin devamlığını açısından elzemdir. Fakat bu çabaların da bürokrasi altında sönmümlenmesi muhtemel olduğu için, platform kooperatifleri gibi oluşumların yerel aktörlerle birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Bu nedenle, ilerleyen yıllarda Lezzet Ankara gibi belediyeler öncülüğünde üretilebilecek alternatif uygulamaları ele alan çalışmaların, a) dayanışma ağlarının/ilişkilerinin kapsayıcılığı, b) platform kapitalizminin yıkıcı sonuçlarından en fazla etkilenen emekçi sınıfların dayanışma ilişkilerindeki rolleri, c) sivil toplumla kurulan rabitanın kuvveti, d) alternatif uygulamaların kurumsal mimarisinin/yapısının etkinliği gibi hususları tartışmaları, literatüre önemli katkılar sağlayabilecektir.

Yerel yönetimler öncülüğünde dijital platformların alternatif politikalara kapı aralaması oldukça yeni bir tartışma alanıdır. Lezzet Ankara gibi pratikte uygulanmış örnekler yok denecek kadar azdır. Bu tip alternatiflerin, kentsel krizlerin yıkıcı sonuçlarının artmasına mukabil çoğalması beklenebilir. Alternatif platformların geleceğini, (kentsel) kriz anlarında ortaya çıkan ve toplumsal adaleti hedefleyen siyasal söylemler ve mücadeleler belirleyecektir.

Extended Abstract

Using Digital Platforms for Alternative Routes Under the Municipality's Leadership: Reflections of Lezzet Ankara

Tolgahan Aydın³
ORCID: 0000-0002-8575-1270

This study focuses on the Lezzet Ankara platform, one of the rare examples of a public-led alternative to platform companies. This platform, created by the Ankara Metropolitan Municipality (Büyükşehir Belediyesi-BŞB) with a zero-commission model aimed to solve the economic problems faced by local shopkeepers during the COVID-19 pandemic. Although it was a short-term initiative, it offers valuable insights into the potential challenges municipalities may face when developing such alternatives. This study examines a) posts on Lezzet Ankara's social media accounts and b) articles/discussions about Lezzet Ankara on various internet platforms through document analysis. In addition, the study is informed by the broader discussions on platform urbanism, platform municipalism and the commons/commoning debates, which critically address the harmful effects of platform capitalism in urban areas.

Platform capitalism brings about major changes to urban infrastructure, labor markets, urban rent and especially daily life, in favor of capital. The first focus of this study is to highlight literature that critically addresses these issues, while also drawing attention to the obstacles that local governments face when attempting to implement policies for the disadvantaged groups. This situation conducts a discussion about the role of local governments and municipalities in creating alternatives that prioritize the public good. One key debate in this context is the commons/commoning debates, which focuses on efforts to remove digital data from market domination and return it to the public sphere. Another important debate about alternatives is platform municipalism. A notable example of

³ Asst. Prof., Pamukkale University, FEAS, The Department of Political Science and Public Administration, E-mail: taydiner@pau.edu.tr

this approach is the governance model of Ada Colau in Barcelona. Additionally, recommendation of creating municipal-scale versions of platforms typically developed by large sharing economy companies (such as transportation, food delivery, etc.) -e.g., Munibnb, RideforLondon- represents a crucial aspect of alternatives to platform capitalism.

Lezzet Ankara is a platform that emphasizes solidarity during the COVID-19 pandemic. This platform was developed using the resources of the Ankara BŞB and the staff of its Department of Information Technology. While the platform resembles Yemeksepeti, its primary goal was to alleviate the economic problems of local shopkeepers. Thus, the zero-commission model is an important/core feature of Lezzet Ankara. Naturally, this practice has generated various public debates. Critical views argue that a) it is inappropriate for the public sector to compete with the private market, b) public investment in this field could undermine entrepreneurship and c) public sector is unable to compete with such large companies. On the other hand, supporters of Lezzet Ankara contend that public-led initiatives can create public value and Lezzet Ankara has the potential to raise awareness by increasing the power of the public authority. The discussion section of this study explores the potential of Lezzet Ankara using these various axes of debate. Firstly, Lezzet Ankara supports the argument that public-led initiatives can flourish at the local level. Secondly, the platform's focus on solidarity may provide a legitimate alternative to the competitive pressures created by platform capitalism. Thirdly, the study examines the reasons behind Lezzet Ankara's termination/failure. The study argues that by focusing only on shopkeepers and excluding other stakeholders in the service sector, Lezzet Ankara missed an opportunity to produce broader public value. Furthermore, when courier protests were increasing in Türkiye, developing a policy to address these issues could have strengthened Lezzet Ankara's impact.

The study also suggests that it is misguided to expect digital tools to naturally foster solidarity. Without ensuring the social and political legitimacy of solidarity, the role of digital platforms in producing public alternatives will remain weak. In the case of Lezzet Ankara, the lack of involvement from civil society significantly hindered its contribution to the commons/commoning debate. Moreover, the ambiguous role of Lezzet Ankara within the municipal bureaucracy suggests that an institutional structure has not yet been established. Beyond these debates, the platform

cooperativism debates present opportunities for valuable partnerships between municipalities and platform cooperatives, especially initiatives like Lezzet Ankara. Additionally, platforms like Lezzet Ankara can help counteract the commodification of digital data by platform capitalism companies and offer important alternatives for the public sharing of commodified data. However, these speculative discussions may face significant obstacles. The possible lobbying activities of platform companies at the national level and their use of solidarity for the sake of platform logic are among the primary challenges. Moreover, municipal bureaucracies may block commoning processes. Further research and detailed discussions about these topics in different researches will make a significant contribution to the relevant literature.

Kaynakça/References

- Aba, A. (2021, Haziran 15). Platform kapitalizmine karşı kamucu örnek: Lezzet Ankara. *NewsLabTurkey*. 30 Kasım 2022 tarihinde, <https://www.newslab-turkey.org/2021/06/15/platform-kapitalizmine-karsi-kamucu-ornek-lezzet-ankara/> adresinden erişildi.
- Akçoraoğlu, A. (2019). Yeni kapitalizm teorileri, dijital devrim ve Türkiye kapitalizmi. *Mülkiye Dergisi*, 43(3), 525-575.
- Akkoyunlu, N. (2022). Akıllı şehirlerdeki akıl kimin neyin aklı?. *İPA Dergi*, 5, 20-24.
- Ankara BŞB (2021, Ekim 19). İyiliğin ve dayanışmanın tadı: Lezzet Ankara'da sipariş başladı. *Ankara BŞB*. 23 Ekim 2022 tarihinde, <https://www.ankara.bel.tr/haberler/iyiligin-ve-dayanismanin-tadi-lezzet-ankarada-siparis-basladi-14944> adresinden erişildi.
- Ansell, C. ve Miura, S. (2020). Can the power of platforms be harnessed for governance?. *Public Administration*, 98(1), 261-276.
- Aşık, G. (2021, Haziran 18). Kamunun yemek hizmetleri faaliyetinde ne işi var? Lezzet Ankara tartışmaları. *Daktilo1984*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://daktilo1984.com/forum/kamunun-yemek-hizmetleri-faaliyetinde-ne-isi-var-lezzet-ankara-tartismalari/> adresinden erişildi.
- Ateş, M. ve Erinsel Önder, D. (2019). Akıllı şehir kavramı ve dönüşen anlamı bağlamında eleştiriler. *Megaron*, 14(1), 41-50.
- Atık, E. ve Genç, F. N. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde büyükşehir belediyelerinin gerçekleştirdiği çalışmalar. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 49-83.
- Barns, S. (2019). Negotiating the platform pivot: From participatory digital ecosystems to Infrastructures of everyday life. *Geography Compass*, 13(9), 1-14.

- Bauriedl, S. ve Strüver, A. (2020). Platform urbanism: Technocapitalist production of private and public spaces. *Urban Planning*, 5(4), 267-276.
- Bayırbağ, M. K. ve Penpecioglu, M. (2022). Kentsel kriz: Yabancılaşmanın yönetişiminin sınırları. E. Acara ve M. Penpecioglu (Der.), *Tamamlanmamış kentsel devrim: Günümüz Türkiye'sinde kent, kriz ve gündelik hayat içinde* (ss. 21 – 42). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berfelde, R. ve Kluzik, V. (2022). Platforms becoming infrastructural? Mapping socio-spatial transformations. A. Strüver ve S. Bauriedl (Ed.), *Platformization of urban life: Towards a technocapitalist transformation of European cities* içinde (ss. 39-52). Berlin: De Gruyter.
- Bria, F. (2016). Public policies for digital sovereignty. T. Scholz ve N. Schneider (Ed.), *Ours to hack and to own the rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet* içinde (ss. 218-222). New York and London: OR Books.
- Bulut, E. ve Yeşilyurt, A. (2022, Şubat 15). Platform kapitalizminin tekerlerine çomak sokan kuryeler ve esnaf kurye ideolojisinin alaşağı edilişi. *Birikim*. 24 Eylül 2023 tarihinde, <https://birikimdergisi.com/guncel/10914/platform-kapitalizminin-tekerlerine-comak-sokan-kuryeler-ve-esnaf-kurye-ideolojisinin-alasagi-edilisi> adresinden erişildi.
- Bulut, E. ve Yeşilyurt, A. (2024). Delivery workers' visibility struggles: Weapons of the gig, (extra) ordinary social media and strikes. *Convergence*, 30(1), 450-475.
- Caprotti, F., Chang, I. C. C., ve Joss, S. (2022). Beyond the smart city: A typology of platform urbanism. *Urban Transformations*, 4(1), 1-21.
- Cardullo, P. (2019). Smart commons or a "smart approach" to the commons?. P. Cardullo, C. Di Felicianantonio ve R. Kitchin (Ed.). *The right to the smart city* içinde (ss. 85-98). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Chaudhary, S. ve Choudry, A. (2023). Political common(ing) in a smart city. U. Chatterjee, N. Bandyopadhyay, M.D. Setiawati, S. Sarkar (Ed.), *Urban commons, future smart cities and sustainability* içinde (ss. 53 – 72). New York: Springer.
- Conaty, P., A. Bird ve Ross, C. (2018). *Working together: Trade union and co-operative innovations for precarious workers*. Manchester: Co-operatives UK.
- Culpepper, P. D. ve Thelen, K. (2020). Are we all Amazon primed? Consumers and the politics of platform power. *Comparative Political Studies*, 53(2), 288-318.
- Cumhuriyet (2021, Haziran 24). Mansur Yavaş'tan Yemek Sepeti CEO'su Nevzat Aydın'a yanıt. *Cumhuriyet*. 25 Ağustos 2021 tarihinde, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mansur-yavastan-yemek-sepeti-ceosu-nevzat-aydin-yanit-1847106> adresinden erişildi.

- Çelikyay, H. H. (2017). İstanbul perspektifinden akıllı şehirlere bakış: Şehirleri akıllı kılan sadece teknoloji mi?. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(4), 1-8.
- Durmuşoğlu, C. (2021, Ağustos 4). Bir Lezzet Ankara tartışması: Peki hiç mi faydası yok?. *Daktilo1984*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://daktilo1984.com/forum/bir-lezzet-ankara-tartismasi-peki-hic-mi-faydasi-yok/> adresinden erişildi.
- Ekonomi Ankara (2023, Ocak 16). Lezzet Ankara lezzetsiz kaldı. *Ekonomi Ankara*. 3 Aralık 2023 tarihinde, <https://www.ekonomiankara.com/lezzet-ankara-lezzetsiz-kaldi/3869/> adresinden erişildi.
- Erol, A. (2023). Kendi hesabına çalışan (esnaf) kuryelerin hukuki statüleri ve sendikalaşma hakları. *SÜHFD*, 31(3), 1081-1108.
- Gerek, C. (2021, Haziran 30). Oligopolle mücadele ve rekabet: Lezzet Ankara tartışması. *Daktilo1984*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://daktilo1984.com/yazilar/oligopolle-mucadele-ve-rekabet-lezzet-ankara-tartismasi/> adresinden erişildi.
- Göçoğlu, V. (2022). Türkiye'de akıllı kent alan yazınının genel projeksiyonu: Der-gipark kapsamındaki çalışmalar üzerine bir araştırma. *Ombudsman Akademik*, 8(16), 69-105.
- Graham, M. (2020). Regulate, replicate, and resist - The conjunctural geographies of platform urbanism. *Urban Geography*, 41(3), 453-457.
- Gritv.net (2021, Haziran 30). Lezzet Ankara ile Yemeksepeti karşı karşıya: Komis-yonsuz belediye platformu tartışma yarattı. *Gritv.net*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://www.gritv.net/gri-haberler-haberleri/lezzet-ankara-ile-yemek-sepeti-karsi-karsiya-komisjonsuz-belediye-platformu-tartisma-yarattı> adresinden erişildi.
- Güneş, C. (2021, Temmuz 2). Bir tüketici refahının peşinde: Lezzet Ankara'nın faydasızlığı. *Daktilo1984*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://daktilo1984.com/forum/bir-tuketici-refahinin-pesinde-lezzet-ankaranin-faydasizligi/> adresinden erişildi.
- Güney, C. (2020). Alternatif "akıllı" şehir yaklaşımının kamucu politikalarla oluşturulması. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 3(4), 390-398.
- Gürsoy, O. (2023). Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin mobil teknoloji kullanımlarının analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(38), 666-686.
- Gürsoy, O. ve Ömürgönülşen, U. (2022). Yeni teknolojiler ve yerel hizmetlere yansımaları. C. Babaoğlu, L. Memiş ve O. Erdoğan (Ed.), *Yerel yönetimler teknoloji ve katılım içinde* (ss. 17-50). Ankara: Orion.
- Haberler.com (2021, Haziran 17). Sıfır komisyonlu 'Lezzet Ankara'ya' esnaftan yoğun ilgi. 22 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.haberler.com/haberler/sifir-komisyonlu-lezzet-ankara-ya-esnaftan-yogun-14206330-haberi/> adresinden erişildi.

- İnci, E. (2018). Sarı taksiler ve gri sulardaki Uber. *İktisat ve Toplum*, 90, 33-39.
- İstanbul Planlama Ajansı (İPA) (2024). *Airbnb yasası: Kısa süreli kiralamaların konut kriziyle ilişkisi*. İstanbul: İstanbul BŞB Kültür Yayınları.
- İstanbul Planlama Ajansı İstatistik Ofisi (2024). <https://ipa.istanbul/birimler/istanbul-istatistik-ofisi/>
- Kavada, A. (2021). Hareket partisi dijital çağda seçimleri kazanıp demokrasiyi dönüştürmek: Paulo Gerbuodu'nun bölümü üzerine düşünceler. D. Chandler ve C. Fuchs (Der.), *Dijital nesnelere, dijital özneler* içinde (ss. 269 – 276). Ankara: Notabene.
- Kaya, E. ve Memiş, L. (2022). Türkiye'de mobil belediye: Orta ölçekli kentler üzerine bir değerlendirme. C. Babaoğlu, L. Memiş ve O. Erdoğan (Ed.), *Yerel yönetimler teknoloji ve katılım* içinde (ss. 101-130). Ankara: Orion.
- Kıdak, E. (2021) *Kargo taşımacılığında kendi hesabına çalışma aldatmacası esnaf kurye modeli*. Ankara: Tümtis Yayınları.
- Kızılıçık, G. (2024, Nisan 22). Prof. Dr. Savaş Zafer Şahin: İmar, ihale, istihdam kısılcacında yeni bir belediyeçilik mümkün mü?. *Ayrancım*. 27 Ekim 2024 tarihinde, <https://ayrancim.org.tr/?p=10885> adresinden erişildi.
- Kim, S., Andersen, K. N. ve Lee, J. (2022). Platform government in the era of smart technology. *Public Administration Review*, 82(2), 362-368.
- Krisch, A. (2022). From smart to platform urbanism to platform municipalism: Planning ideas for platforms in Toronto and Vienna. A. Strüver ve S. Bauriedl (Ed.), *Platformization of urban life: Towards a technocapitalist transformation of European cities* içinde (ss. 53-72). Berlin: De Gruyter.
- Kurtuluş, Ö. (2021). Sosyal ve dayanışma ekonomisinin dijital hali: Platform kooperatifçiliği. *İPA İstanbul*, 2, 24-27.
- Lekkas, C. K. ve Souitaris, V. (2023). Bureaucracy meets digital reality: The unfolding of urban platforms in European municipal governments. *Organization Studies*, 44(10), 1649-1678.
- Leszczynski, A. (2020). Glitchy vignettes of platform urbanism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 38(2), 189-208.
- Lezzet Ankara Sosyal Medya Hesapları
Lezzet Ankara Web Sitesi
- Lynch, C. R. (2020). Contesting digital futures: Urban politics, alternative economies and the movement for technological sovereignty in Barcelona. *Antipode*, 52(3), 660-680.
- Meijer, A. ve Bolívar, M. P. R. (2016). Governing the smart city: A review of the literature on smart urban governance. *International Review of Administrative Sciences*, 82(2), 392-408.
- Morell, M. F. (2020). Dijital müşterekler. G. D'Alis, F. Demaria ve G. Kallis (Der.), *Küçülme yeni bir çağ için kavram dağarcığı* içinde (ss. 226-229). İstanbul: Metis.
- Morozov, E. (2019). Digital socialism? The calculation debate in the age of big data. *New Left Review*, 116, 33-67.

- Muldoon, J. (2022). *Platform socialism: How to reclaim our digital future from big tech*. London: Pluto.
- Orsi, J. (2015, Mayıs 27). Three ways to put tech platforms into the commons. *The Nation*. 21 Ekim 2022 tarihinde, <https://www.thenation.com/article/archive/5-ways-take-back-tech/> adresinden erişildi.
- Öner, Ş. ve Çam, B. (2021). Covid-19 sürecinde yükselen sosyal belediyeçilik: Ankara Büyükşehir Belediyesi örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19, Özel Sayı, 137-163.
- Öz, İ. (2023). Platform ekonomisinde kolektif eylemi yeniden düşünmek: Trendyol ve Yemeksepeti kuryelerinin eylemleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 21(82), 87-116.
- Özdemir, B. (2022). İstanbul'un geleceğinde dijital yurttaşlık. *İPA İstanbul*, 5, 38 – 41.
- Özen, C. (2021, Haziran 26). Lezzet Ankara: Devletçiliğin son çırpınışı. *Daktilo 1984*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://daktilo1984.com/yazilar/lezzet-ankara-devletciligin-son-cirpinisi/> adresinden erişildi.
- Özer, Y. E. (2022). Akıllı şehir ve akıllı yönetim için bir araç: Yerel yönetimlerde kamuoyu yoklaması ve araştırması. C. Babaoğlu, L. Memiş ve O. Erdoğan (Ed.), *Yerel yönetimler teknoloji ve katılım* içinde (ss. 51-76). Ankara: Orion.
- Papadimitropoulos, E. (2021). Platform capitalism, platform cooperativism, and the commons. *Rethinking Marxism*, 33(2), 246-262.
- Rossi, U. (2019). The Common-Seekers: Capturing and reclaiming value in the platform metropolis. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 37(8), 1418-1433.
- Rossi, U. (2022). *Küresel kapitalizmde kentler*. (Çev. M. Penpecioglu), İstanbul: Littera. (Orijinal eserin yayın tarihi 2021)
- Sadowski, J. (2020). Cyberspace and cityscapes: On the emergence of platform urbanism. *Urban Geography*, 41(3), 448-452.
- Schneider, N. (2018). An internet of ownership: Democratic design for the online economy. *The Sociological Review*, 66(2), 320-340.
- Scholz, T. (2016). *Platform cooperativism: Challenging the corporate sharing economy*. New York: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Seçkiner Bingöl, E. (2021). Akıllı şehir projelerine vatandaş katılımı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1251-1275.
- SosyalParaAnaliz (2021, Haziran 13). Serbest Kürsü - Yemeksepeti vs. Ankara Büyükşehir Belediyesi. *SosyalParaAnaliz*. 30 Kasım 2023 tarihinde, <https://sosyal.paraanaliz.com/2021/06/13/serbest-kursu-yemeksepeti-vs-ankara-bu-yuksehir-belediyesi/> adresinden erişildi.
- Srnicek, N. (2017). The challenges of platform capitalism: Understanding the logic of a new business model. *Juncture*, 23(4), 254-257.

- Şahin, S. Z. (2021). Kent konseylerinin katılımcılık mekanizmalarının Covid-19 Pandemisindeki rolü: Ankara Kent Konseyi örneği. S. Ersavaş Kavanoz, A. Uzun ve H. Şengün (Ed.), *Karmaşık sorunlar ve kent içinde* (ss. 127-142). Ankara: Astana Yayınları.
- Şengül, T. (2021, Mart 20). Akıllı kent ne kadar akıllı?. *Birgün*. 23 Eylül 2022 tarihinde, <https://www.birgun.net/makale/akilli-kent-ne-kadar-akilli-338201> adresinden erişildi.
- T24 (2021, Haziran 12). Nevzat Aydın'dan Mansur Yavaş'ın duyurduğu "Lezzet Ankara"ya yorum: Rakip olmayan bir devlet kalmıştı. *T24*. 27 Ekim 2023 tarihinde, <https://t24.com.tr/haber/nevzat-aydin-dan-mansur-yavas-in-duyurdugu-lezzet-ankara-ya-yorum-rakip-olmayan-bir-devlet-kalmisti,958620> adresinden erişildi.
- Taylor, A. (2016). Non-Cooperativism. T. Scholz ve N. Schneider (Ed.), *Ours to hack and to own the rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet* içinde (ss. 233-238). New York and London: OR Books.
- Thompson, M. (2021). What's so new about new municipalism?. *Progress in Human Geography*, 45(2), 317-342.
- Törnberg, P. (2023). How platforms govern: Social regulation in digital capitalism. *Big Data & Society*, 10(1). 1-13.
- Uzgören G. ve Türkün, A. (2018). Airbnb'nin soylulaşma sürecine etkisi: Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi örneği. *Planlama*, 28(2), 154-170.
- Van Dijck, J., De Winkel, T. ve Schäfer, M. T. (2023). Deplatformization and the governance of the platform ecosystem. *New Media & Society*, 25(12), 3438-3454.
- Van Dijck, J., Poell, T. ve De Waal, M. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. London: Oxford University Press.
- Velibeyoğlu, K. (2016). Akıllı kentler: Vaatler ve ötesi. S. Şanlısoy (Ed.), *Yenilikçi sürdürülebilir gelişme stratejileri bağlamında Türkiye ekonomisinin geleceğine yönelik çözüm arayışları* içinde. İzmir: DEÜ Yayınları.
- Wilson, A., Tewdwr-Jones, M. ve Comber, R. (2019). Urban planning, public participation and digital technology: App development as a method of generating citizen involvement in local planning processes. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 46(2), 286-302.
- Woodcock, J. (2021) *The fight against platform capitalism: An inquiry into the global struggles of the gig economy*. London: University of Westminster Press.
- Yeşilbaş, M. (2022). Dijital platform çağında toplum, ekonomi ve siyaset. *Possible*, 11(2), 1-24.
- Yurttakal, E. ve Avaner, T. (2022). Yerel yönetimlerde akıllı kent uygulamaları ve engelli politikaları üzerine. C. Babaoğlu, L. Memiş ve O. Erdoğan (Ed.), *Yerel yönetimler teknoloji ve katılım* içinde (ss. 77-100). Ankara: Orion.

Zoğal, V. ve Emekli, G. (2023). Kısa süreli konut kiralamalarının profesyonelleşmesi ve etkileri: Muğla'da Airbnb örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 32(2), 289-312.

Tolgahan Aydın

Lisans derecesini (2011) ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden almıştır. "Yerel Siyasetin Yeniden Ölçeklenmesi: Denizli Örneği" başlıklı teziyle Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Anabilim Dalı Doktora Programından (2019) mezun olmuştur. Kentsel siyaset, yerel yönetimler, yerel katılımçılık, yerel yönetim reformları, kentsel politika başlıca çalışma ve ilgi alanlarındandır. Yazar, Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir.

Tolgahan Aydın received his undergraduate degree (2011) from the department of Political Science and Public Administration at METU. He got his PhD degree from Political Science and Public Administration Doctorate Program at Pamukkale University (2019) with thesis titled "Rescaling of Local Politics: The Case of Denizli". Urban politics, local governments, local participation, local government reforms, urban policy are his main study and interest areas. The author is currently a faculty member at Pamukkale University in the Department of Political Science and Public Administration.

E-Posta: taydiner@pau.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1584056

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2653-2682

Vizyon Belgeleri Işığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Döneminde Türkiye'nin Şehircilik Politikaları (2002-2024)

A. Menaf Turan¹

ORCID: 0000-0001-7536-7630

Öz

14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan ve 3 Kasım 2002 tarihinde iktidara gelen AK Parti 22 yılı aşan uzun iktidar süresi boyunca şehircilik alanında köklü değişim ve dönüşümlere öncülük etmiş ve vizyon belgelerinde açıkladığı şekliyle uyumlu şehircilik politikalarını hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu yazıda AK Partiyi iktidara taşıyan vizyonu ve onu iktidarda tutan politikaların bir bölümünü teşkil eden şehircilik politikaları ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bu konuda parti programı, yerel ve genel seçim beyannameleri, vizyon belgeleri başta olmak üzere politika belgelerinden yararlanılmıştır. İlk bölümde AK Parti vizyonunun referans kaynakları kapsamında liderlik vizyonunun taşıyıcısı olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın vizyonu, AK Parti'nin beslendiği toplumsal değerler, değişim ve dönüşüm süreçlerini yönetme kabiliyetine yer verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise bu vizyonunun yansıması olan şehircilik politikaları değerlendirilmektedir. Kamu yönetimi reformu, konut politikası ve kentsel dönüşüm, kentsel altyapı ve ulaşım, çevre ve iklim dostu şehirler, afetlere karşı dirençli şehirler, akıllı şehirler, tarihsel, doğal ve kültürel mirasın korunması, şehirlerde sosyal yaşam ve sosyal belediyecilik alanlarında yapılan çalışmalar bu başlık altında ele alınan politikalarlardır.

Anahtar Kelimeler: AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan, şehircilik politikaları, şehircilik vizyonu

¹ Prof. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü,

E-posta: menafturan@hotmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 13.11.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 31.12.2024

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1584056

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2653-2682

Turkey's Urbanization Policies During the Justice and Development Party (AK Party) Period in The Light of Vision Documents (2002-2024)

A. Menaf Turan²

ORCID: 0000-0001-7536-7630

Abstract

The AK Party, which was founded on August 14, 2001 and came to power on November 3, 2002, has pioneered radical changes and transformations in the field of urbanism during its long period of power over 22 years and tried to implement harmonious urbanization policies as explained in its vision documents. In this article, the vision that brought the AK Party to power and the urban planning policies that kept it in power were evaluated in outline. In this regard, policy documents, especially the AK Party Programme, local and general election declarations and vision documents, were used. In the first part, within the scope of the reference sources of the AK Party vision, the vision of Recep Tayyip Erdoğan as the bearer of the leadership vision, the social values that the AK Party feeds on, and its ability to manage the processes of change and transformation are included. In the second part of the study, urbanization policies that are a reflection of this vision are evaluated. Studies in the fields of public administration reform, housing policy and urban transformation, urban infrastructure and transportation, environment and climate friendly cities, disaster-resistant cities, smart cities, protection of historical, natural and cultural heritage, social life in cities and social municipalism are discussed under this heading.

Keywords: AK Party, Recep Tayyip Erdoğan, urbanization policies, urbanization vision

² Prof. Dr. Van Yuzuncu Yil University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration, E-mail: menafturan@hotmail.com

Giriş

Bu yazının konusu, 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan ve 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2002-2024 yılları arasında uygulamış olduğu şehircilik politikalarının analizidir. Esasında 1994 yılında yapılan yerel yönetim seçimlerinde İstanbul ve Ankara gibi Türkiye'nin büyükşehirleri başta olmak üzere birçok şehirde yerel iktidarı devralan ve çoğunluğu Refah Partisi (RP) geleneğinden gelmiş olan siyasetçiler tarafından kurulmuş olan AK Parti bir bakıma o dönemden itibaren edinmiş olduğu deneyimleri Türkiye'nin o günkü koşullarına uyarlayarak bir şehircilik vizyonu ve politikası belirlemiş ve uygulayagelmiştir. Bundan dolayı AK Parti'nin şehircilik politikalarına ilişkin bir değerlendirme yapıldığında başlangıç noktası olarak bu deneyim sürecine yer verilmesi konunun daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. İkincisi AK Parti'nin şehircilik politikalarını yalnızca merkezi düzeyde bir iktidar partisi olmak vasfıyla değil aynı zamanda yerel yönetim seçimlerinde belediyeleri büyük bir çoğunlukla yönetmiş olması bakımından da değerlendirmek gerekmektedir. Yani AK Parti bir yandan iktidar partisi olarak şehircilik politikalarını hayata geçiren diğer yandan yerel iktidar olarak da şehirleri yöneten ve bu anlamda şehircilik politikalarını uygulayan bir parti olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bu yazıda AK Parti'nin bu iki yönü birlikte ve birbiriyle ilişkili olarak analiz edilmektedir. Bu ilişkiyi anlamlı kılmak üzere AK Parti'nin genel seçimler ve yerel seçimler öncesinde hazırlamış olduğu seçim beyannameleri/bildirgeleri, genel seçimlerden sonra hazırlamış olduğu hükümet programları, 2023 Vizyonu, Türkiye Yüzyılı Vizyonu gibi büyük politikaları içeren vizyon belgeleri gibi birbirini besleyen kaynaklara başvurulmaktadır. Dolayısıyla yazının genel çerçevesi ve içeriği bizzat AK Parti tarafından hazırlanmış olan kaynaklar esas alınarak oluşturulmuştur. Araştırma yöntemi açısından bir risk faktörü olarak değerlendirilse de böyle bir konuda içeriden bakışın daha etkili birtakım sonuçlara ulaşılmasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bir bakıma AK Parti'yi kendi referansları üzerinden değerlendirmek bu çalışmayı aynı konuda yapılmış olan diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır. Son 22 yıldır bu konuda hazırlanmış olan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Alana ilişkin bütün kaynaklarda bu konulara rastlanabilmektedir. Örneğin yerel yönetim re-

formu, kentsel dönüşüm, konut politikaları, çevre politikaları, afet politikaları, planlama vb. gibi birçok konuda döneme ilişkin geniş ve zengin bir literatür bulunmaktadır. Bu yazıda ise AK Parti'nin şehircilik politikaları doğrudan kendi referans kaynakları esas alınarak değerlendirilmektedir. Daha doğrusu bir bakıma AK Parti'nin kendi politika belgeleri ve uygulamaları analiz edilerek bir bakıma kendisiyle bir iç diyalog denemesi yapılacaktır.

Bu kapsamda ilk olarak AK Parti'nin şehircilik vizyonunun referans kaynaklarına bakılmaktadır. Bu referans kaynaklarının ilki AK Partinin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kendisidir. İkinci referans kaynağı AK Parti'yi besleyen toplumsal değerlerdir. Bu toplumsal değerleri AK Parti'nin kuruluş ilkeleri, seçim bildirgeleri ve hükümet programlarında bulmak mümkündür. Üçüncüsü AK Parti'nin reformist, değişim ve dönüşüm süreçlerini yönetme konusundaki başarısıdır. Bu yazıda ilk önce yukarıda zikredilen referans kaynakları ele alınacak, ardından ikinci bölümde AK Parti'nin bu referans kaynaklarından hareketle uygulamış olduğu şehircilik politikaları incelenecektir. Bu başlık altında ise yerel yönetim reformu, konut politikası ve kentsel dönüşüm, kentsel altyapı ve ulaşım, çevre ve iklim dostu şehirler, afetlere karşı dirençli şehirler, akıllı şehirler, tarihsel, doğal ve kültürel miras, şehirlerde sosyal yaşam ve sosyal belediyecilik alanlarında yapılan çalışmalar politika belgeleri incelemesi yöntemiyle değerlendirilecektir.

AK Parti'nin Referans Kaynakları*

AK Parti'nin şehircilik vizyonu ve politikalarının anlaşılması bakımından referans kaynaklarının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu noktada Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliği, AK Parti'nin beslendiği toplumsal değerler ile değişim ve dönüşüm süreçlerini yönetebilme kabiliyeti öne çıkmaktadır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın Liderliği ve Vizyonu

AK Parti'nin referans kaynaklarından ilki AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi başarısıdır. Bu nedenle öncelikle Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi geçmişini merkeze alan bir değerlendirme yapmak gerekir.

* Bu Yazının bu bölümü daha önce yazar tarafından "23. Yılında AK Parti'nin Şehircilik Vizyonu" başlığı ile *Kriter*. Eylül 2024. /Yıl 9, Sayı 93'de yayınlanmış olan yazının genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile başlayan şehircilik vizyonunun bunda etkisi oldukça büyük olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerini kazandıktan sonra 2024 yılına kadar geçen 30 yıllık sürede girdiği bütün seçimleri kazanan bir siyasi liderdir. Yine ilk kez halkın oylarıyla doğrudan Cumhurbaşkanı seçilmesinin yanı sıra, tek partili dönem dahil olmak üzere bir dönemde 4 yıl 5 ay 15 gün ile ve çok partili dönemde 11 yıl 5 ay 14 gün ile kesintisiz en uzun süre Başbakanlık görevi yürüten bir devlet adamı olarak Türk siyaset tarihine geçmiştir.

Tablo 1: Recep Tayyip Erdoğan'ın Liderliğinde Kazanılan Seçimler

Yıl	Seçim Adı	Aldığı Oy (%)
1994	İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı	25.19
2002	Milletvekili Genel Seçimleri	34.29
2004	Yerel Yönetim Seçimleri	42
2007	Milletvekili Genel Seçimleri	46.58
2007	Referandum	69
2009	Yerel Yönetim Seçimleri	39
2010	Referandum	58
2011	Milletvekili Genel Seçimleri	49.83
2014	Yerel Yönetim Seçimleri	45
2014	Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	43.14
2015	Milletvekili Genel Seçimleri	40.87
2015	Milletvekili Genel Seçimleri	49.5
2017	Referandum	51.41
2018	Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Genel Seçimi	52.59/42.56
2019	Yerel Yönetim Seçimleri	44.33
2023	Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Genel Seçimi	52.18/35.61
2024	Yerel Yönetim Seçimleri	35.48

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu (YSK) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Erdoğan Başbakanlığı öncesinde gençlik kolları başkanlığı, ilçe başkanlığı, il başkanlığı, milletvekili ve belediye başkanlığı ile siyasetin birçok kulvarında yer almıştır. Özellikle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yürüttüğü yenilikçi seçim kampanyası döneminde toplumun bütün kesimlerine dokunmuş, hizmet siyasetini öne çıkaran bir iletişim sürecini yönetmiştir. Toplumsal kesimlerle kurduğu ilişki, sahiciliği, hitabeti, değişime açık olması ve değişim süreçlerini yönetmesi, yüksek risk alma kabiliyeti gibi birçok özellik bu başarının nedenleri arasında sayılabilir. Bu liderlik özelliği ve toplumla kurmuş olduğu bağ 22 yıllık bir iktidarı sağlamıştır.

1994 İstanbul deneyimi ile AK Parti'nin şehir ve şehirciliğe yüklediği anlam bütünleşmiş ve geliştirilmiştir. Hemen hemen bütün kaynaklarda ve AK Parti'nin resmî belgelerinde bu sürecin başlangıç noktası olarak 1994 İstanbul deneyiminin referans alınmasının nedeni de budur. İstanbul seçimlerinin üzerinden geçen 20. yılın ardından 2014 yerel yönetim seçimleri için hazırlanmış olan Medeniyet Yolunda İnsan-Demokrasi-Şehir Beyannamesinde (2014) bu durum şöyle ifade edilmektedir:

“AK Parti, 1994'te İstanbul'da başlayan belediyeçilik sürecini önemli bir tecrübe olarak almış, bunun üzerine geneli, ulusalı ve küreseli bina etmiştir. Çoğu şehrimizde ve ilçemizde 2 dönem, 3 dönem, 4 dönem hizmet veren, her seçimde memnuniyeti artırmış şekilde yoluna devam eden çok sayıda başarılı ve belediyeçiliğin duayeni haline gelmiş belediye başkanlarımız var. Sayın Başbakanımızın 1994'te İstanbul'a Büyükşehir Belediye Başkanı olması ile birlikte çevreci belediyeçiliğin, yani ağacı, yeşili şehirciliğin ayrılmaz unsuru haline getiren anlayışın en güzel örnekleri verilmiştir.”

2024 yerel yönetim seçimleri için Türkiye Yüzyılı Şehirleri İçin Gerçek Belediyeçilik (2024, s. 13) adıyla hazırlanmış olan seçim beyannamesinde yine aynı vizyonun belirleyiciliği vurgulanmıştır:

“AK Parti'nin ilke ve ideallerinin oluşmasında, hedeflerinin şekillenmesinde, liderimiz Recep Tayyip Erdoğan'ın 1994'ten itibaren belediyeçilikte ortaya koyduğu vizyonun önemli bir yeri vardır. Bu vizyon “İnsan Öncelikli, Hizmet Odaklı Yerel Yönetim” ilkesiyle yerel yönetimlerde büyük başarılar yakalamış, yeni bir model ortaya koymuştur. Yenilikçi projeler ve iyi uygulama örnekleri önce Türkiye'nin diğer şehirlerine transfer edilmiş, daha sonra AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte başarılı uygulamalar olarak ülke yönetimine aktarılmıştır. “Gerçek Belediyeçilik”, liderimiz Recep Tayyip Erdoğan tarafından 1994'te temelleri atılmış, AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de eser ve hizmet siyaseti ile ortaya koyduğumuz ve bir marka haline gelmiş “AK Parti Belediyeçiliği”ni, Türkiye Yüzyılı'na aktaran vizyonumuzun adıdır.”

Bu vizyonda dikkat çeken en önemli konulardan biri artık bir model haline gelmiş olan AK Parti Belediyeçiliğinin Türkiye Yüzyılı vizyonuna

yansıtılmasıdır. Dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan'ın aslında 1994 yılında idealleştirdiği ve adım adım hayata geçirdiği vizyon Türkiye Yüzyılı Vizyonu olmuştur. Bu süreç Miş ve Eren (2014) tarafından da 1994 yılından itibaren başlatılmaktadır. Söz konusu değerlendirmeye göre, "AK Parti, belediyeçilikte markalaşma çabasını, Erdoğan'ın 1994'te başlayan belediye başkanlığından başlatmaktadır. Yine, 2023 kent vizyonuna ilişkin prestij projelerini de İstanbul üzerinden gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla İstanbul, AK Parti'nin tüm seçim stratejilerinin merkezindedir." Bunun yansısı 1994 İstanbul seçimi aynı zamanda birçok siyasetçi ve bürokrat aktörün de Türk siyaset tarihinde öne çıkmasına yol açmıştır.

"Refah Partisi'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın belediye başkanı seçilmesi, İstanbul'da yeni bir dönemi başlatırken, bu dönemde İstanbul'u yöneten siyasal aktörlerin gelecekte Türkiye'yi yönetmesinin de kapısını aralamaktadır. Erdoğan'ın İstanbul üzerinden Türkiye siyasetine gelecek dönemlerde damga vurması, diğer birçok siyasal aktörün İstanbul üzerinden genel siyasette yer alma girişiminin de yolunu açacaktır (Miş ve Eren, 2014, s. 247). "

AK Parti'nin Beslendiği Toplumsal Değerler

AK Partiyi Türk siyaset tarihinde iktidara taşıyan ve orada tutunmasını sağlayan faktörlerden biri de beslendiği daha doğrusu referans aldığı toplumsal değerler olmuştur. AK Parti 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulduğunda hem bu toplumsal değerleri parti programına aktarmış hem de bu değerleri temsil eden kişilere de yer vermiştir. AK Parti Programında (2001, s.1) geçmiş ile gelecek arasında bir kopuş değil süreklilik olduğundan hareketle bu yaklaşım şu sözlerle ifade edilmektedir:

"Kavramların içinin boşaltıldığı, değerlerin eskitildiği, sözün anlamını yitirdiği bu dönemde Türkiye yeni ve taze bir anlayışa; kararlı, önünü ve geleceğini görebilen bir harekete, onurlu bir mücadeleye, ayakları yere basan, yerli ancak çağdaş bilgilerle donanmış kadrolara, ufuk açıcı, gerçekçi program ve projelere şiddetle ihtiyaç duymaktadır. ... Partimiz, geleneğin ve geçmişin birikimiyle ülkemizin sorunlarına, dünya gerçekleriyle paralel biçimde, özgün ve kalıcı çözümler sunmayı hedefleyen, topluma hizmet etmeyi esas alan, ideolojik platformlarda değil, çağdaş demokratik değerler platformunda siyaset yapmayı benimseyen bir partidir."

AK Parti Programı esasında Kalkınma ve Demokratikleşme Programı adıyla hazırlanmış ve kamuoyuna ilan edilmiştir. Türkiye'nin 28 Şubat süreci sonrasında yaşamış olduğu ekonomi ve demokrasi krizi ayrıca 1999 Marmara Depremi bu programın hazırlanmasında oldukça etkili olmuştur. Nitekim AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan Parti'nin kurulduğu 14 Ağustos 2001 tarihinde "Bugünden sonra Türkiye'mizde artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" sözleriyle bu krizlere göndermede bulunmuştur. AK Parti Programında oldukça geniş bir şekilde ele alınan bu krizlere yapılan vurgunun yanı sıra küresel camiaya da mesajlar verilmektedir. Bu mesajlarda yerli değerler konusundaki hassasiyet esas alınarak aynı zamanda iş birliğinin hangi zeminde tesis edileceği ifade edilmektedir. Bu ifadeler programa şöyle yansımaktadır:

"Bu program, büyük milletimizin insanlık camiasında layık olduğu yeri alması, ülkemizin "Muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkması" için dürüst, ilkeli, yerli değerler konusunda hassas, küresel dinamiklerin farkında, yaşadığı coğrafya ve çağı çok iyi kavrayan kadrolar tarafından hazırlanmış bir "demokratikleşme ve atılım" projesidir."

Benzer yaklaşım ve ifadeler AK Parti'nin birinci parti olarak seçimleri kazanacağı 3 Kasım 2002 seçimleri için hazırlanmış olan seçim beyannamesinde de yer almaktadır: "Krizin sorumlusu halkımız değildir. Krizin sorumlusu ülkeyi yönetenlerdir. Milletimizin bu kötü gidişe dur demesi için 3 Kasım seçimi önemli bir fırsattır."

3 Kasım 2002 Seçim Beyannamesi (2002) aynı zamanda AK Parti'nin kendi kurumsal kimliğini inşa ettiği, parti programında değindiği ilkeleri ve değerleri somut hale getirdiği ve kendisini iktidara taşıdığı önemli bir beyanname'dir. Bu beyanname'de AK Parti kendisini ilkeli siyaset yapan, demokrat, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş bir siyasi hareket olarak tanımlayacak ve Türk siyasi tarihine muhafazakâr, demokrat bir parti olarak dahil olacaktır. Nitekim 2023 Siyasal Vizyonunda "Adalet ve Kalkınma Partisi kendisini siyasetin merkezinde konumlandırın muhafazakâr-demokrat bir kitle partisi" olarak tarif etmektedir. Yine aynı vizyonda bu kimliğin "dünya genelindeki muhafazakârlık pratikleriyle örtüşen özelliklere sahip olmakla birlikte, Türkiye'nin sosyo-kültürel özellikleriyle şekillenen bir muhtevaya ve yerel dinamiklerle şekillenen bir siyaset tarzına sahip" olduğu ve AK Parti'nin kendi medeniyet değerlerini esas alarak demokratik bir siyaset tarzını hayata geçirdiği; Türk siyasetine

farklı bir siyasi çizgi kazandırmış olduğu belirtilmektedir. Ancak bu kimliğin geliştirilmesinde ise büyük oranla Müslümanların yaşadığı bir ülkede demokrasi tecrübesinin gelişmesinin ve bölgesinde örnek teşkil etmesinin rolü de vurgulanmaktadır. Yine 2023 Siyasal Vizyonunda (2023) demokrasiye de yeni bir içerik kazandırılmıştır. İleri Demokrasi olarak nitelendirilen bu yaklaşıma göre ileri demokrasi şöyle tarif edilmektedir:

“AK Parti olarak ileri demokrasiyi; kişinin vazgeçilmez, devredilmez, dokunulmaz temel hak ve hürriyetlerinin eksiksiz yaşanabildiği ve bunların her türlü otorite karşısında korunduğu, devlet tarafından kesin bir biçimde garanti altına alındığı; vatandaş iradesinin devletin bütün kurumları üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğu; sadece düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle değil, kamu hayatının her alanında vatandaşların kararlarıyla ve denetimleriyle yönetime katılabildikleri kumsallaşmış, özgürlükçü demokrasi olarak tanımlıyoruz. “

Bu bağlamda gerek parti programı gerek seçim beyannameleri gerekse de vizyon belgelerinde AK Parti'nin kuruluşundan itibaren kapsayıcı ve kucaklayıcı bir anlayışla milletin değerlerini referans alan, geçmişle geleceği aynı potada buluşturan ancak bu değerlerin geliştirilmesine yönelik siyaseti merkeze alan ve kendisini Türk siyaset arenasında muhafazakâr demokrat bir kitle partisi olarak konumlandığı görülmektedir.

AK Parti'nin şehircilik vizyonu da bu konumuna uygun olarak şekillenmiştir. 2014 yerel seçim beyannamesinde şehir bu siyaset vizyonunun merkezine yerleştirilmiştir. Bu yaklaşım 2019 yerel yönetim seçimleri beyannamesine “Gönül Belediyeciliği” olarak taşınmıştır.

“AK Parti hareketi, tıpkı medeniyetler gibi şehirden yola çıkararak; şehri bir merkez olarak alıp, bütün insanlığı kucaklayarak gelişmiş, büyümüş bir harekettir. Bir şehir için, Şehirlerin Annesi İstanbul için kurduğumuz hayaller, önce İstanbul'u, ardından Türkiye'yi, onun ardından da tüm insanlığı şefkatle ve sevgiyle kucaklamış; yerelden küresele doğru coşkunun bir ırmak gibi akmıştır. AK Parti için, şehir insanın gönlü gibidir, gönül de adeta şehir gibidir. İyi şehirler inşa edenler, gönüllere girerler; gönülleri fethedenler, güzel şehirler inşa ederler (2019).”

Yine 2014 yerel yönetim seçimleri için hazırlanan Medeniyet Yolunda İnsan-Demokrasi-Şehir Beyannamesinde AK Parti'nin şehircilik vizyonunda medeniyet kavramı Medine'den ilhamla ele alınmış ve "Biz şehirler, şehirlerden de medeniyet inşa etmiş bir geleneğe bağlıyız. ... bizim şehir tasavvurumuz, aynı zamanda medeniyet tasavvurumuzdur. Şehir mirasımız, aynı zamanda medeniyet birikimimizdir. ... Şehir, inandıklarımızın yansımasıdır" denerek önce geleneğe bir vurgu yapılmış ardından şehir ile insan arasında derin bir ilişki kurulmuştur.

"Şehir bizim için sadece insan topluluklarının yaşadığı bir mekân değil, insan dostu mekân demektir. Bizim kadim şehirlerimiz adeta insan ruhunun yansıması, cennet hayalinin izdüşümüdür. Bizim şehirlerimiz insan için inşa edilmiştir. Camiler, okullar, çarşılar, imaretler, şifahaneler, hanlar ve bütün eserler insan için, insana hizmet için, insanı örnek alarak inşa edilmiştir. Yine şehir sadece insanın inşa ettiği değil, insanı da inşa eden canlı bir mekân, insanı şekillendiren, geçmişini olduğu kadar bugününü ve yarınını da belirleyen bir mekân olarak tasavvur edilmiştir. Bu mekânlar ayrıca dezavantajlı bütün toplumsal kesimlerin kendilerini ifade edebildiği, hayırseverlik ruhunu yaşatan vakıf kültürü ile şekillendirilen eserleri ihtiva eden yerlerdir. İşte bu mekânları bu vizyonla buluşturmak üzere benimsenen ilkeler ise modern dünyanın getirdiği yeni bir anlayış ile harmanlanmıştır (2014). "

Bu anlayış 2014 yerel seçim beyannamesine şehirleri insan dostu, çevre dostu, estetik, katılımcı, müreffeh marka şehirler haline getirme hedefleriyle ifade edilmektedir. Söz konusu hedeflere ulaşılması için de belediyeciliğe yeni bir boyut getirilmiştir. Katılımcı belediyecilik, kültürel belediyecilik, sosyal belediyecilik, çevre dostu belediyecilik ve hizmet belediyeciliği AK Parti belediyeciliğinin temel belediyecilik ilkeleri olarak belirlenmiştir.

2024 yerel yönetim seçimlerine, AK Parti 22 Ekim 2022 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ilan etmiş olduğu Türkiye Yüzyılı Vizyonu ile gitmiştir. Bu seçimde Gerçek Belediyecilik sloganı ile oldukça geniş bir perspektif ortaya konmuştur. Bu beyannamede AK Parti şehircilik vizyonu en başından itibaren ele alınmış, yapılan çalışmalar anlatılmış ve yapılacaklar da belirlenmiştir. Beynameye göre AK Parti Belediyeciliği vizyonunun ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir:

“Demokrasiyi ve kalkınmayı yerelden başlatan, reformlar yoluyla yerel yönetimlerin idari ve mali kapasitelerini güçlendiren, insan öncelikli, hizmet odaklı anlayışı tahkim eden, şehirlerin gecekondudan alt yapıya, ulaşımdan imara kadar birikmiş sorunlarını gündeme alan ve çözüme kavuşturan, eser ve hizmet siyasetinde yüksek standartları yakalayan, altyapı ve üstyapı projelerini şehirlere kazandıran, insanların yaşam kalitesini ve memnuniyetini yükselten, kent estetiğini önceleyen, şehirlerin özgün mimarisini ve kimliğini koruyan, katılımcılığı, kapsayıcılığı, şeffaflığı ve hesap verilebilirliği güçlendiren, gönül belediyciliğini hakim kılan, şehirlerin tarihi mirasını koruyarak geleceği geleceğe taşıyan, insanların dertleriyle dertlenen, sosyal belediycilikte yenilikçi uygulamalara imza atan ve toplumun tüm kesimlerine dokunan, kültür belediyciliğinde değer üreten, yenilikçi ve öncü “AK Parti Belediyciliği”ni markalaştıran...”

Bu ilkeler 1994 yılında başlayan belediycilik mirasının 2024 yerel yönetim seçimlerine kadar uzanan bir birikimin ve tecrübenin üzerinde yükselerek taşındığına işaret etmektedir. 2004 yılında yerel kalkınma, 2009 yılında marka şehirler, 2014 yılında büyük medeniyet yolunda insan-demokrasi-şehir, 2019 yılında gönül belediyciliği sloganlarıyla hazırlanan yerel seçim beyannameleri 2024 yılında Türkiye Yüzyılı idealine doğru gerçek belediycilik modeliyle taçlandırılmıştır. Bu bağlamda AK Parti kendi tarihsel birikimini oluşturan bir siyasi hareket olarak nitelendirilebilir.

Tablo 2: AK Parti Yerel Yönetim Seçimleri Beyannameleri (2004-2024)

Seçim Tarihi/Adı	Beyanname Adı
2004 Yerel Yönetim Seçimleri	Türkiye Karar Verdi: Yerel Kalkınma Başlıyor
2009 Yerel Yönetim Seçimleri	AK Belediyeler Marka Şehirler
2014 Yerel Yönetim Seçimleri	Büyük Medeniyet Yolunda İnsan-Demokrasi-Şehir
2019 Yerel Yönetim Seçimleri	Memleket İşi Gönül İşi: AK Parti Gönül Belediyciliği Manifestosu
2024 Yerel Yönetim Seçimleri	Türkiye Yüzyılı İçin Gerçek Belediycilik

2024 beyannamesinde “Gerçek Belediycilik Vizyonu” 13 ilke üzerinden tasarlanmıştır. Bu ilkeler şunlardır: (1) Üretken Belediycilik (2) Adil Belediycilik (3) Erişilebilir Belediycilik (4) Vizyoner Belediycilik (5) Şefkatli Belediycilik (6) Sürdürülebilir Belediycilik (7) Yenilikçi Belediyci-

lik (8) Kalkınmacı Belediyecilik (9) Çağdaş Belediyecilik (10) Güçlü Belediyecilik (11) Kapsayıcı Belediyecilik (12) Dinamik Belediyecilik (13) Vatansever Belediyecilik. Adı geçen ilkeler arasında özellikle vatansever belediyecilik ilkesi dikkat çekicidir. Bu ilkenin belirlenmesinde terör ve güvenlik tehditlerine karşı yerli ve milli bir duruşun geliştirilmesinin amaçlandığı ifade edilebilir. Beynamede bu ilke şöyle yer almaktadır: “Milli ve manevi değerleri benimseyen ve koruyan bir şehir kültürü benimser. Geçmişten bugüne hayatımızda var olan değerleri, Türkiye Yüzyılı vizyonu ile geleceğe taşımak için adımlar atar.”

2024 beyannamesinde ayrıca (1) katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik, (2) dirençli şehirler, (3) Türkiye Yüzyılı'nda şehir ve çevre, (4) toplumsal refah öncelikli şehir ekonomileri, (5) duyarlı ve kapsayıcı sosyal belediyecilik, (6) kültür üreten şehirler, (7) hizmet ve eser belediyeciliği başlıkları altında çok yönlü, kapsamlı, geçmiş dönemde gerçekleştirilen çalışmalara odaklanan bir yaklaşım sergilenmiştir. Daha önceki beyannamesinde yer almasına karşın özellikle 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin etkisiyle afet, iklim değişikliğinin etkileri, sıfır atık, yeşil dönüşüm, kentsel dönüşüm, göç, dijitalleşme ve akıllı şehircilik, dirençlilik gibi konulara daha fazla değinilmiştir. Türk şehircilik politikasına eklenen bu yeni sorun alanlarına yönelik çözüm önerileri belirlenmiş, politika modelleri geliştirilmiştir. İkinci bölümde bu konulara daha geniş yer verilecektir.

AK Parti'nin Değişim ve Dönüşüm Süreçlerini Yönetme Kabiliyeti

AK Parti'nin daha önce sözü edilen referans değerleri esas almakla birlikte yenilikçi, reformcu ve değişimi yöneten bir siyasi hareket olmasının iktidarını sürdürmesindeki katkısı yadsınamaz. Yaşanan ekonomi, demokrasi ve deprem gibi krizlerin ardından iktidara gelen ancak iktidarı döneminde yine birçok kriz ile baş etmek zorunda kalan bir siyasi hareket olan AK Parti her kriz sonrasında milletin onayına yeniden başvurmuştur. AK Parti'nin karşılaştığı ilk kriz 3 Kasım 2002 seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Parti başkanı olduğu halde bu seçimlerde milletvekili adayı olamayışıdır. Ancak daha sonra yapılan düzenleme ile birlikte 9 Mart 2003 tarihinde Siirt Milletvekili seçilmiş ve 15 Mart 2003 tarihinde Başbakan olmuştur.

2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda yaşanan 367 tartışması, siyasi tarihimize 27 Nisan e-muhtırası olarak geçen müdahale ve

sonrasında Anayasa Mahkemesi'nin verdiği 367 kararı AK Parti'nin yaşadığı bir diğer kriz olmuştur. Dönemin Genelkurmay Başkanı'nun cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi 12 Nisan 2007 tarihinde düzenlediği basın toplantısında "Cumhurbaşkanı Cumhuriyet'e sözde değil, özde bağlı olmalıdır" sözleri ile kriz başlamıştır. 27 Nisan tarihinde yapılan ve 361 milletvekilinin katıldığı birinci tur oylamada Cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül 357 oy almıştır.³ Birinci tur oylamanın yapıldığı günün gecesinde Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde yayınlanan basın açıklamasında "... Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir." İfadesiyle bu demokratik sürece müdahale edilmiştir. Bu müdahale Türk siyasi tarihine 27 Nisan e-muhtırası olarak geçecektir. Yine aynı günlerde önceki Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nun cumhurbaşkanlığı seçimi için gereken 367 oyun, sadece karar yeter sayısı için değil, toplantı yeter sayısı için de gerekli olduğuna ilişkin görüşü üzerine dönemin Ana Muhalefet Partisi Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi de 367 iddiasını kabul ederek birinci tur oylamayı iptal etmiştir. Bunun üzerine AK Parti'nin önerisiyle erken seçim kararı alınmış ve 22 Temmuz 2007 tarihinde seçimlere gidilmiştir (AA, 2024). Aslında bu süreçte AK Parti bu krizi çözmek için yeni ve köklü bir değişime de imza atmıştır. Hem seçimleri kazanarak güven tazelemiş hem de referandum ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin yolu açılmıştır. Böylece Recep Tayyip Erdoğan 10 Ağustos 2014 tarihinde ilk kez halkoyuyla seçilen Cumhurbaşkanı olmuştur. Kuşkusuz büyük ve köklü bir değişim ve dönüşüm iddiasıyla yola çıkan AK Parti bu kez kısa bir süre sonra kapatma davasıyla karşı karşıya kalacaktır. 2008 yılının Mart ayında kapatma davasında hazine yardımının kesilmesine karar verilmiştir. Kapatma davası açılmasının gerekçesi ise "laikliğe aykırı fiillerin odağı haline gelmek" olarak açıklanmıştır. Türk siyaset tarihine "7 Şubat 2012 MİT Kumpası" olarak geçen ve daha sonra 17-25 Aralık emniyet ve adalet mekanizması alet edilerek gerçekleştirilen bu darbe girişimi ve 15 Tem-

3 AK Parti'nin o dönemde milletvekili sayısı 354 idi.

muz 2016 darbe girişiminin faili olan FETÖ'nün gerçekleştirdiği operasyonlar da yine AK Parti'nin karşılaştığı birer kriz olmuştur.⁴ Taksim Gezi Parkı eylemleri (2013), 6-8 Ekim 2014 olayları da bu dönemde yaşanan kitlesel eylemlerdir. AK Parti bütün bu girişimler karşısında her zaman referans kaynağı olarak nitelendirdiği millete başvurmuştur. 15 Temmuz sonrasında ortaya çıkan yeni durum Cumhur İttifakının doğuşuna sahne olmuş ve Türkiye Anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir. Belirtmek gerekir ki Türk siyaset tarihinde ilk kez bir siyasal parti halkın desteğini arkasına alarak darbe girişimini akamete uğratmıştır. Bu durum AK Parti'nin krizleri yönetme kapasitesi, krizler sonrasında statükoyu korumak yerine reform hamleleriyle yeni bir çıkış yolunu bulabilme kabiliyetini göstermektedir. Kamu yönetimi alanında 22 yıl boyunca gerçekleştirilen reformlar bunun somut sonuçlarıdır. Parti programında "Partimiz, kamu yönetimi anlayışını, demokratikleşme, yerleşme ve sivilleşme eksenine oturtmayı hedeflemekte" ifadeleriyle, çağdaş devletin sahip olması gereken özelliklerin neler olduğuna işaret edilmektedir. Yalnızca değişimi gerçekleştirmek değil bu süreci yönetmek ve yeni reformlarla desteklemek AK Parti'nin 22 yıllık iktidarının öne çıkan özellikleri arasında yer almaktadır.

AK Parti'nin Şehircilik Politikaları

AK Parti Programı, hükümet programları, genel ve yerel seçim beyannameleleri, 2023 Vizyonu, Türkiye Yüzyılı Vizyonu gibi bütün politika belgelerinde şehirciliği doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen şehircilik konularına yer verilmiştir. AK Parti'nin yerel seçimlerdeki başarısının bunda etkili olduğunu belirtmek gerekir. AK Parti'nin şehircilik politikalarının uygulanmasında hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler görev alanlarına giren konularda aktif rol üstlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte kurumsal kapasitesi artırılan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bu süreçte oldukça aktif bir rol üstlenmiştir. Kentsel dönüşüm, konut seferberliği, tarihi kent meydanlarının canlandırılması, millet bahçeleri, ekolojik koridorlar, iklim değişik-

4 Çözüm Süreci'nde yürüttüğü politikalarından dolayı, MİT'i, terör örgütü PKK ile ilişki içindeymiş gibi göstererek 7 Şubat 2012'de, Hakan Fidan'ın da aralarında bulunduğu bazı görevlilerin ifadeye çağırılması ile başlayan (AA, 2024) ve 17-25 Aralık kaset kumpaslarıyla devam eden ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimiyle son bulan süreç.

liği, koruma alanlarının genişletilmesi, dirençli kentleşme ve afet yönetimi, kentsel altyapı sistemlerinin yenilenmesi ve geliştirilmesi, Sıfır Atık Projesi bu çalışmalar arasında yer almaktadır.

Yerel Yönetim Reformu

AK Parti şehircilik vizyonunun hayata geçirilmesi ve politikaya dönüşmesi için öncelikle yasal altyapının hazırlanması gerektiğinden kamu yönetiminde kapsamlı bir reform süreci başlatılmıştır. Bu reform süreci Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile daha farklı bir boyuta taşınacaktır. Ekonomik, toplumsal ve siyasal krizlere karşı dirençli bir yönetim yapısının inşa edilmesi bu değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu kapsamda ilk olarak AK Parti Programı'nda bu reform sürecinin ana eksenleri belirlenmiş, 3 Kasım 2002 seçimlerindeki başarının ardından Acil Eylem Planı hazırlanmıştır.

AK Parti Programı'nda merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin düzenlenmesi öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Yine "kamu yönetiminin gücünün ve yetkilerinin merkezde toplanması yerine, olabildiğince fazla yetki, görev ve fonksiyonların yerel yönetimlere devredildiği ve birçok devlet fonksiyonlarının yerinden yönetim esasına göre gerçekleştirileceği bir devlet anlayışına süratle geçileceği" parti programında yer almaktadır. Bu yapıya ismi konulmamış olsa da "kamu yönetimine vatandaşları ve sivil toplum örgütlerini dahil ederek toplumda sinerji meydana getirmek" ibaresi eklenerek yönetim ilkesine uygun bir çerçeve çizilmiştir. Ayrıca Osmanlı'dan bu yana tartışılan konulardan biri olan yetki genişliği ve görev ayrımı ilkelerinin de yeniden düzenleneceği şöyle ifade edilmektedir: "Yetki genişliği ve görev ayrımı ilkeleri yeniden ele alınarak taşra örgütlerine bazı konularda doğrudan karar alma yetkisi verilecektir." Yukarıda sıralanan konular 2004 yılında hazırlanan ancak kadük kalan Kamu Yönetimi Temel Kanunu ve sonrasında yürürlüğe giren yeni yerel yönetim kanunlarında zikredilen konular arasındadır. Yine parti programında (2001) ifade edilen "Belediye sınırlarının mülki sınırlar olarak belirlenmesine yönelik bir değişimin yapılmasını esas alacak yerel yönetim reformunu gerçekleştirecektir" hedefi ise 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile hayata geçirilecektir.

58. Hükümet Acil Eylem Planında Kamu Yönetimi Reformu bölümünde merkezi idare, yerel yönetim, devlet personel rejimi ve yolsuzlukla mücadele başlıkları atında toplam 45 faaliyete yer verilmiştir. Kamu yö-

netimini düzenleyen temel kanunların değiştirilmesi, yerel yönetim reformu kanun tasarısının hazırlanması, merkezi idarenin görev ve yetkilerinin belirlenmesi, il genel meclislerinin yeniden yapılandırılması, taşra teşkilatlarının il idaresine bağlanması, kent konseylerinin kurulması ve bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması kamu yönetimi reformu kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerden bazılarıdır. Yeni turizm kentleri oluşturulması, gecekondulaşmanın önlenmesi ve konut seferberliğinin başlatılması ise Acil Eylem Planında yer alan şehircilik ile ilgili faaliyetlerdir. Yerel yönetim reformu kapsamında sayılan konular daha sonra çıkarılacak ancak kadük kalacak olan Kamu Yönetimi Temel Kanununda yer alacaktır. Acil Eylem Planında "Merkezi idarenin taşra teşkilatlarından; tarım, sanayi, sağlık, milli eğitim müfredat belirleme ve denetim yetkisi merkezi idarede olmak üzere, bayındırlık, turizm, kültür, çevre, sosyal hizmetler, orman, ağaçlandırma, vakıflar, köy hizmetleri, tapu-kadastro, spor müdürlükleri yetki, görev, personel, bina, lojman, arsa, misafirhane gibi bütün araç ve gereçleriyle birlikte İl İdarelerine devredilecektir" ifadesi sözü edilen Kamu Yönetimi Temel Kanunu'nun ana eksenidir. Ancak sonraki süreçte düzenleme bu yönde gerçekleşmemiş, yerel yönetimlerle ilgili kanunlar değiştirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çıkarılmış, 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu kabul edilmiştir. Mahalli idare birlikleri için ise ilk kez 2005 yılında 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu adıyla bir kanun çıkarılmıştır. 2006 yılında çıkarılan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile Türkiye'nin 26 bölgesinde kalkınma ajansları kurulmuştur. Esasında yerleşme ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu düzenlemelerle birlikte Türkiye'de ilk kez yerel yönetim alanında bu denli köklü bir değişim yaşanmıştır. Yine parti programında ifade edilen ve 2012 yılına gelindiğinde ise "Belediye sınırlarının mülki sınırlar olarak belirlenmesine yönelik bir değişimin yapılmasını esas alacak yerel yönetim reformunu gerçekleştirecektir" hedefi doğrultusunda 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir ve il özel idaresi sisteminde önemli bir dönüşüm yapılacaktır. Bu düzenlemeyle Türkiye'de büyükşehir belediyesi sayısı 16'dan 30'a çıkarılacak, büyükşehir belediyesi olan 30 ilde il özel idareleri kapatılacak, yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları adıyla tüzel kişiliğe sahip yeni bir kurumsal yapı oluşturul-

lacak, köylerin ve beldelerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülecek, belediyelerin bütçeden aldıkları paylar artırılabacaktır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte bu kez merkezi düzeyde büyük bir reform gerçekleştirilecektir.⁵ Kuşkusuz yeni sistem yerel yönetimleri de etkilemiştir. Sistem değişikliğiyle birlikte kurulan politika kurullarından biri Yerel Yönetimler Politikalar Kurulu olmuştur. İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü ise kapatılmış, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Konut Politikası ve Kentsel Dönüşüm

58. Hükümet Acil Eylem Planında yer alan gecekondulaşmanın önlenmesi ve konut seferberliğinin başlatılması faaliyetleri 22 yıllık AK Parti hükümetlerinin gündeminde önceliğini korumuştur. Yine AK Parti Programı'nda "Mahalli idarelerde yapılacak köklü reformlarla şehirlerin altyapı sorunları çözüme kavuşturulacak, şehir planlarına aykırı kentleşmeye izin verilmeyecektir" ifadesi ile bu alanda gerçekleştirilecek çalışmaların yerel yönetim reformuyla doğrudan ilişkisi kurulmaktadır. Öte yandan "Kuru şehir bölgesinde imar tadilatı yapıp yoğunluğu artırmak yerine, gecekondular bölgelerinde imar ıslah planlarının gerçekleştirilmesi, mücavir alanlardaki planlamanın hızlandırılması, sağlıksız ve çirkin şehirleşmenin önüne geçilmesi, şehirlerin yaşanabilir hale getirilmesi, gecekondular bölgelerinde yaşayanlara yönelik ucuz konutlar üretilmesi" gibi parti programında hedeflenen politikaların konut politikası ve kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik olduğu ifade edilebilir. Etkinliği ve kurumsal kapasitesi güçlendirilen Toplu Konut İdaresi (TOKİ) aracılığıyla başlatılan Konut Seferberliği ile AK Parti 23. Yıl Dergisi (2024) verilerine göre 1 milyon 394 bin konut üretilmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında yapılan 221 bin 897 konut ile bağımsız bölüm sayısı 1 milyon 964 bin 281'den 2 milyon 250 bine çıkarılmıştır. Elâzığ, Malatya, İzmir, Giresun, Rize, Sinop, Bartın, Antalya ve Muğla'da meydana gelen deprem, sel, yangın afetlerinden sonra toplamda 42 bin konut ve köy evi, 1.900 iş yeri, 2 bin 200 ahır ve sosyal donatı yapılmıştır. Yine TOKİ tarafından 30

5 Doğrudan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini işaret etmese de parti programında yer alan şu ifade sistem değişikliğine ilişkin ipuçlarını içermektedir: "Yasama ve yürütme erkinin birbirlerinden net bir biçimde ayrılması için başbakan hariç diğer tüm bakanların meclis dışından atanmasını sağlayan sistem değişiklikleri araştırılarak kamuoyunda tartışmaya açılacak, bu konuda kamuoyunda oluşacak uzlaşmaya paralel olarak gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır."

bin 134 derslikli 1.429 okul, 47 kütüphane, 2.311 ticaret merkezi, 270 hastane, 100 sağlık ocağı, 26 üniversite binası, 218 yurt/pansiyon, 21 stadyum, 997 spor salonu, 1.009 cami, 377 kamu hizmet binası olmak üzere toplamda 43 bin 399 sosyal donatı alanı yapılmıştır.

Kentsel dönüşümle ilgili olarak atılan ilk adımlardan biri 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi olmuştur. Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi amacıyla çıkarılan bu kanun ile Ankara'da oldukça önemli bir proje hayata geçirilmiştir. Yine 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi ile yapılan düzenleme kapsamında kentsel dönüşüm konusu ülkenin tamamına uyarlanmıştır. Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı başlıklı hüküm uyarınca ana ilkeler ile ilgili kurum ve kuruluşların bu konudaki görev ve yetkileri belirlenmiştir. Güncel ihtiyaçlar doğrultusunda ilgili madde çeşitli dönemlerde değiştirilmiştir. Ancak ortaya çıkan sorunların çözülmesinde yaşanan aksaklıklar, mülkiyet sorunu ve projelerin gecikmesi yeni bir düzenlemenin yapılmasını gerektirmiştir. 2011 yılında yaşanan Van ve Erciş depremlerinin ardından 2012 yılının Mayıs ayında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Kanunda yapılan son değişikliklerle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde Kentsel Dönüşüm Başkanlığı kurulmuştur. Hâlihazırda Türkiye'de kentsel dönüşüm projeleri bu kanun kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Kentsel Altyapı ve Ulaşım

Kentsel altyapı ve ulaşım AK Parti hükümetlerinin ve belediyelerinin iktidarları süresince üzerinde en çok durduğu konular arasında yer almaktadır. Parti programında "Büyük şehirlerin ulaşım sorunlarının çözümü için yeraltı ulaşım projeleri desteklenecek, deniz yolları ve raylı sistem uygulaması yaygınlaştırılacaktır" hedefinin büyük oranda gerçekleştirilmiş olduğu belirtilebilir. Bu noktada hem ulaşımın her türü (karayolu, denizyolu, havayolu, demiryolu) hem de şehir içi, şehirlerarası ve şehirler ile kırsal alanlar arasındaki yol ve altyapı çalışmalarında büyük atılımlar yapılmıştır. 2024 Yerel Seçim Beyannamesine göre bu projeler şunlardır: "Marmaray, Melen Barajı, Osmangazi Köprüsü, Yusufeli Barajı, Avrasya Tüneli, şehir hastaneleri, Çamlıca Kulesi, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Havalimanı, 1915 Çanakkale Köprüsü, yüksek hızlı tren, otoyollar,

limanlar, tüneller, çevre yolları, Gaziray, Başkentray, Bursaray ve diğer metro hatları, deniz otobüsleri.” Yine AK Parti 2024 Yerel Seçim Beyannamesine göre 2002-2023 yılları arasında içme suyu, atık su, katı atık, yenilenebilir enerji, şehircilik ve diğer altyapılar için harcanan kaynak güncel değerlerle 466 milyar TL olmuştur. Söz konusu harcama ile 11 bin 190 proje hayata geçirilmiştir. AK Parti 23. Yıl Dergisi’nde (2024) yer alan verilere göre, atıksu arıtma tesisi sayısı 143’ten 1.231’e, katı atık depolama tesisi sayısı 14’ten 94’e çıkarılmıştır. AK Parti 2024 Yerel Seçim Beyannamesine göre Su Kanalizasyon ve Altyapı Projeleri (SUKAP) kapsamında yerel yönetimlerin 1.511 projesi için aktarılan kaynak 19 milyar TL, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ile 2005-2023 yılları arasında aktarılan kaynak 24 milyar TL olmuştur. Bu proje ile kırsal bölgelerin yol ve içme suyu gibi en temel altyapı hizmetleri karşılanmıştır.

Afetlere Karşı Dirençli Şehirler

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Türkiye tarihinde ve AK Parti iktidarları döneminde yaşanan en büyük doğal afet olarak tarihe geçmiştir. 11 ilde büyük bir yıkıma yol açan ve Asrın Felaketi olarak nitelendirilen bu büyük deprem, afet ve kriz durumlarında dirençli kentleşmenin ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Deprem ilerinde daha önce TOKİ tarafından yapılmış olan konutların hiç hasar almamış olması, alınması gereken önlemlerin neler olabileceği hakkında önemli göstergeler içermektedir. Öncesinde yaşanan diğer depremlerden alınan dersler doğrultusunda yapı denetim sisteminin yaygınlaştırılması, mevzuatın güncellenmesi, kurumsal yapının değiştirilerek Afet İşleri Genel Müdürlüğü’nün (AFAD) kurulması, kriz yönetim süreçlerine yönelik eylem ve müdahale planlarının hazırlanması, 6306 sayılı kentsel dönüşüm ile ilgili kanunun çıkarılması bu yönde atılan adımlar olmuştur. 6 Şubat 2023 Depremlerinden sonra deprem bölgesindeki büyük yıkımın etkilerini ortadan kaldırmak üzere başlatılan çalışmalar doğrultusunda 2025 yılı sonuna kadar 11 ilin ayağa kaldırılması hedeflenmektedir. AK Parti 2024 Yerel Seçim Beyannamesine göre, depremde hasar gören konut, ahır ve işyeri sayısı 850 bin olmuştur. TOKİ ve Emlak Konut Genel Müdürlüğü eliyle deprem bölgesinde yapılacak toplam konut sayısı 456 bin 770 adet olarak belirlenmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü eliyle deprem bölgesinde yapılacak köy evi sayısı ise 143 bin 271’dir. Bu noktada elbette belediyelerin gerçekleştirdiği kimi uygulamaların ve projelerin de eleştirildiğine değinmek gerekir. Nitekim

bu tür uygulamalardan kaynaklanan rahatsızlık doğrudan birinci elden de dile getirilmiştir.⁶

Çevre ve İklim Dostu Şehirler

AK Parti'nin belki de en iddialı olduğu konulardan biri çevre ve iklim değişikliği politikalarıdır. Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde (1994-1998) Haliç'in temizlenmesi, İstanbul'da çöp ve su sorununun çözülmesi ile başlayan süreç yaklaşımı halen devam etmektedir. AK Parti programında şu ifadeler yer almaktadır: "Partimiz bir yandan sürdürülebilir bir kalkınmayı hedeflerken öte yandan bu kalkınmanın çevreye maliyetinin asgari düzeyde tutulmasına özen gösterecektir. Çevre sorunlarının çözümünde geleneksel çevre anlayışımız ve kültürümüzden yararlanılacaktır" denmektedir (2001). Yine şehirlerin yaşanabilir, sağlıklı, çevre güzelliği taşıyan mekanlar olmasının sağlanması, toplumsal gelecekte hareketle "bahçe-kent" kavramının yeniden ele alınması hedefleri de parti programında yer bulmuştur. Ancak daha sonraki süreçte çevreyle ilgili konularda oldukça geniş bir alana yayılan bir politika izlenmiştir. Dünyayı tehdit eden iklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunlarının giderilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiş, uluslararası düzeyde Sıfır Atık Projesi bir marka haline gelmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın adının Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmesi, İklim Değişikliği Başkanlığının kurulması, deponi yönetim sisteminin hayata geçirilmesi için Türkiye Çevre Ajansı'nın (TÜÇA) kurulması, Türkiye'nin daha önce imzaladığı Paris İklim Anlaşmasını onaylaması, Yeşil Kalkınma Devrimi ile 2053 Net Sıfır Emisyon Hedeflerinin bir politikaya dönüşmesi, Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum sağlanması adına Türkiye Yeşil Mutabakat Eylem Planının hazırlanması, millet bahçeleri ve ekolojik koridorların kurulması, korunan alanların genişletilmesi, mikromobilité çalışmalarına başlanması, sanayide ve üretimde yeşil

6 Nitekim bu konuda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan şöyle bir açıklama yapmıştır: "Kadim şehirlerin en önemli güzelliği, ana karakterlerini kaybetmeden yeniyi bünyelerinde eritmesi, özlerinden katarak yeniden yoğurmasıdır. İstanbul bu açıdan gerçekten müstesna bir şehirdir. Ama biz bu şehrin kıymetini bilmedik, biz bu şehre ihanet ettik, hala da ihanet ediyoruz, ben de bundan sorumluyum. ... Bir şehrin Batı ölçüsüne göre medeni sayılması için yollarda aydınlatma olması, sokaklarda çamur bulunmaması gibi görünür özelliklere bakılır, halbuki İslam'ın ölçüsüne göre bir şehrin medeniliğinin işareti, mesela kapı kilitlenmeden dışarı çıkılabilmesi, ihtiyaç sahibi herkese el uzatılması, sokak hayvanlarına dahi şefkatle davranılması demektir. Bizim medeniyetimizde medenilik budur. Fakat bu tuzağın içine biz farklı şekilde düştük. 40 kat, 100 kat bu tür binaları yapmak sizi medeni yapmıyor ama biz de bu tuzağın içine düştük, onu da söyleyeyim." (AA, 2017).

dönüşüm son yıllarda gerçekleştirilen önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. AK Parti 23. Yıl Dergisi (2024) verilerine göre, 56 ilde 23 milyon 500 bin metrekare alanda tamamlanan millet bahçesi sayısı 252, yapım süreci devam eden millet bahçesi sayısı 264'tür. Sayısı 11 olan hava kalitesi izleme istasyonu sayısı 380'e çıkarılmıştır. Bütün bu çalışmalar 2024 Yılı Seçim Beyannamesinde çevre ve şehir arasındaki ilişkinin inşa edildiği iki modeli ortaya çıkarmıştır: İklim Uyumlu "Net Sıfır Emisyonlu Şehirler" ve Yeşil Kalkınmayı Destekleyen "Sıfır Atık Uyumlu Şehirler". Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı bu politikaları uygulamak ve geliştirmekle görevli kılınmıştır. Bu kapsamda Paris İklim Anlaşmasına uygun olarak hazırlanmış olan 2024-2030 İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı, 2024-2030 İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, 2053 yılını hedefleyen Uzun Dönemli İklim Strateji (LTS) bu alanda yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır. Türkiye'nin daha önce Ulusal Katkı Beyanında azaltım oranını yüzde 21'den yüzde 41'e çıkarmış olduğunu ifade etmek gerekir (Kurum, 2024).

Tarihsel, Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması

AK Parti politika belgelerinde şehirciliğe yüklediği anlam bağlamında tarihsel, doğal ve kültürel alanların korunması konusunda atacağı adımları parti programı ve beyannameler başta olmak üzere açıklamış ve bu hedefleri uygulamak için politikalar geliştirmiştir. AK Parti Programı'nda (2001) bu konudaki amaç şöyle ifade edilmektedir:

"Kentsel değerlerin korunması amacıyla, kentli hakları ve kente karşı işlenen suçlar kavramı geliştirilecektir. Tarihi mirasın, kültürel değerlerin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının güvence altına alınması için toplumsal bilinç geliştirilecek, kentle ilgili kararlara halkın katılımı sağlanacak ve kente karşı suç tanımıyla Türk Ceza Kanunu'nda ayrı bir fasıl düzenlenecektir."

Daha sonraki bütün politika belgelerinde tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına yönelik ifadelere yer verilmiş ve bu amaçla Kültürel Belediyecilik kavramı geliştirilmiştir. 2024 Yerel Seçimler Beyannamesinde kültürel belediyecilik kavramını karşılayan Vatansever Belediyecilik kavramı kullanılmıştır. "Gerçek belediyecilik vatansever, gerçek belediyeci değerlerine sahip çıkandır. Millî ve manevî değerleri benimseyen ve koruyan

bir şehir kültürü benimser. Geçmişten bugüne hayatımızda var olan değerleri, Türkiye Yüzyılı vizyonu ile geleceğe taşımak için adımlar atar." Bu ifade daha çok manevi kültür öğelerine yönelik bir vurgudur. Ancak öncesinde AK Parti Belediyeciliği Vizyonu için belirlenmiş olan ilkelerden birkaçı tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına ayrılmıştır: "(1) Kent estetiğini önceleyen, şehirlerin özgün mimarisini ve kimliğini koruyan, (2) Şehirlerin tarihi mirasını koruyarak geleneği geleceğe taşıyan, (3) Kültür belediyeciliğinde değer üreten."

AK Parti 22 yıllık iktidarı süresince tarihi kent meydanlarının yenilenmesi, korunan alanların sayısının artırılması, birçok tarihsel ve kültürel yapının onarımı ve restorasyonu, kütüphaneler, sanat yapıları, camiler, müzeler, vakıf eserleri başta olmak üzere birçok alanda önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayasofya'nın tekrar Cami olması kararı da oldukça önemli bir girişimdir.

Akıllı Şehirler

Kamu hizmetlerinin sunumunda teknolojinin kullanımı, dijital altyapı sistemlerinin geliştirilmesi ve bunların enerjiden ulaşım, imardan konut teknolojilerine, eğitimden sağlığa her alanda kullanılması için belirlenmiş olan hedef akıllı şehircilik olmuştur. Bu hedef doğrultusunda AK Parti iktidarları döneminde büyük bir dijital dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye Yüzyılı Şehirleri tarif edilirken "Akıllı uygulamalar ve yeni nesil dijital teknolojilere adapte olan" şehirler ifadesi kullanılmaktadır. Yine 2024 Yerel Seçimler Beyannamesinde önceki dönemlerde yapılan çalışmalara şöyle atıfta bulunulmuştur: "Türkiye'nin ilk akıllı şehir uygulamalarını hayata geçirdik. Yeni şehir yönetiminin akıllı uygulamalar ve yenilikçi teknolojiler etrafında şekilleneceği öngörüsünden hareketle bir ayağı medeniyet vizyonumuza, diğer ayağı geleceğin şehirlerini inşa etme anlayışına dayanan bir politika izledik." 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda temel hedef olarak belirlenen daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirler kurma sürecinin başlatılması ve devam ettirilmesi, e-belediyecilik hizmetlerine erişim için gerekli altyapı yatırımlarının tamamlanması, yaşayan laboratuvarlar, kuluçka merkezleri, teknoloji geliştirme bölgeleri ve teknoparklar gibi girişim ve yüksek düzeyli üretim merkezlerinin kurulması ve coğrafi bilgi sistemlerinin kullanılması bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalardır.

Şehirlerde Sosyal Yaşam ve Sosyal Belediyecilik

AK Parti'nin sosyal yaşamın düzenlenmesi konusunda temel ilkelerinden biri olarak belirlediği "insanı yaşat ki devlet yaşasın" ilkesi doğrultusunda yapmış olduğu çalışmalar sosyal belediyecilik anlayışına uygun olarak sürdürülmektedir. Çevreyi merkeze taşıma iddiasıyla yola çıkan AK Parti, parti programı başta olmak üzere bütün politika belgelerinde bu konuyu detaylı bir şekilde ele almış ve bu anlayışa uygun politikaları hayata geçirmiştir. Özellikle dezavantajlı toplumsal kesimlerin korunması ve desteklenmesi başta olmak üzere bütün şehir sakinlerinin daha yaşanabilir mekânlarda hayatlarını sürdürmesine yönelik çalışmalara öncelik verilmiştir. 2019 yılında AK Parti Belediyecilik modeli olarak belirlenen "Gönül Belediyeciliği" tam da bu anlayışın bir neticesi olmuştur. Tarihi vakıf şehirciliğine dayalı olan bir medeniyetin temsilcisi olarak bu değerleri yaşatmak ve güvenli, sağlıklı, huzurlu bir şehir yaşamı inşa etmek amacıyla "insanların dertleriyle dertlenen, sosyal belediyecilikte yenilikçi uygulamalara imza atan ve toplumun tüm kesimlerine dokunan" bir belediyecilik anlayışının hayata geçirildiği vurgulanmaktadır. Belediye idari birimlerinde kadınlara yönelik birimlerin kurulması, konukevleri, misafirhaneler, hasta konukevleri, aile destek merkezleri, yaşam merkezleri, lokaller, kütüphaneler, gençlik merkezleri, spor kulüpleri, engelli ve yaşlı bakım merkezleri, engelsiz yaşam merkezleri, özel eğitim merkezleri, istihdam için mesleki eğitim merkezleri ve kursları, girişimcilik destekleri, sosyal yardımlar, gıda bankaları, çocuk kreşleri, gündüz bakımevleri, millet kiraathaneleri, evde bakım ve sağlık hizmetleri, şehit ve gazi ailelerine yönelik destekleyici uygulamalar bu kapsamda yapılan çalışmalardır. Son yıllarda Türkiye'de tartışılan konulardan biri olan göç konusunda da AK Parti şu ilkeyi benimsemiştir: "Göç sorununda merkezi idarenin uyguladığı entegre politikaya katkı vermeye devam edeceğiz. Toplumsal huzura, kamu düzenine ve asayişin sağlanmasına bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da azami dikkat göstereceğiz. Sığınmacılar üzerinden üretilen, ırkçı, popülist ve provokatör girişimlerle, dezenformasyonla ve algı operasyonlarıyla mücadelemizi sürdüreceğiz. (2019)"

Tartışma ve Sonuç

14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan ve 3 Kasım 2002 tarihinde iktidara gelen AK Parti her alanda olduğu gibi şehircilik alanında da köklü değişim

ve dönüşümlere öncülük etmiş ve vizyonu ile uyumlu bir şekilde belirlediği hedefleri politika belgelerine yansıtmıştır. Bu yazıda AK Parti'yi iktidara taşıyan vizyonu ve onu iktidarda tutan politikaların şehircilik bağlamı içinde kalanları ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bu konuda AK Parti Programı, yerel ve genel seçim beyannameleri, vizyon belgeleri başta olmak üzere politika belgelerinden yararlanılmıştır. İlk bölümde AK Parti vizyonunun referans kaynakları olarak AK Parti Genel Başkanı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliği ve vizyonu değerlendirilmiştir. 1994 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile başlayan belediyeçilik deneyiminin AK Parti'nin iktidar yolculuğuna sağlamış olduğu katkı bu bölümde öne çıkan konuların başında yer almaktadır. Bu kesişmenin politika belgelerine ve AK Parti hükümetlerinin icraatlarına ne şekilde yansıdığı ise bir sonraki başlıkta AK Parti'nin beslendiği toplumsal değerler ile ne tür bir ilişkinin kurulmasına yol açtığı ele alınmıştır. Kuşkusuz 28 Şubat Darbesinin ortaya çıkardığı demokrasi krizi ve ekonomik krizin yanı sıra 1999 Marmara Depreminin ortaya çıkardığı toplumsal krizin AK Parti'nin doğuşuna yol açmış olması AK Parti'nin kriz yönetiminde, değişim ve dönüşüm süreçlerini yönetmede başarılı olmasına ve güvenli bir limana dönüşmesine bağlanabilir. Bundan dolayı kuruluşundan itibaren karşılaştığı bütün engelleri aşabilme kabiliyeti bu süreci toplumla birlikte yönetme başarısından ve milletle arasında kurduğu iletişimden kaynaklanmaktadır. Bu krizler her seferinde yeni bir reform sürecinin de başlatılmasına neden olmuş ve AK Parti bu değişim ve dönüşüm sürecini yönetmiştir. Bu süreç yönetiminde uygulamış olduğu politikalar AK Parti'ye yönelik toplumsal güvenin devam etmesine neden olmuştur. AK Parti şehircilik konusunda yapılması gereken çalışmaların ilk önce mevzuat altyapısını hazırlamıştır. Bunun için yerel yönetimler konusunda köklü bir reform gerçekleştirilmiş ve yerel yönetimler güçlendirilmiş, merkezi düzeyde önce Cumhurbaşkanının halkın oyuyla seçilmesi sağlanmış daha sonra Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Reform ve icraat süreci konut politikalarından kentsel dönüşüme, ulaşımdan altyapıya, çevreden iklimle, afet yönetiminden dirençli şehirlere, akıllı şehirlere doğal, tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına ve sosyal yaşamın sosyal belediyeçilik ilkesine göre düzenlenmesine kadar sürdürülmüştür.

Nihayetinde AK Parti benimsemiş olduğu vizyon doğrultusunda belirlediği şehircilik politikalarını insan odaklı, insana dokunan, insanın önceliklerini dikkate alan ve bu yanı sıra güvenli, kalkınmış ve yaşanabilir şe-

hirler inşa eden bir siyasi hareket olarak sosyal belediyeciliği hayata geçirmeyi hedeflemiştir. . Bütün çalışmalarda ve politikalarda bunun izine rastlamak mümkündür. 2024 Yerel Seçimler Beyannamesinde Gerçek Belediyeciliğin İlkeleri bu hedefe uygun olarak belirlenmiştir. Planlamada adalet, tasarımda işlevsellik, yapıda dirençlilik ve çevre dostu teknoloji kullanımı, kalkınmada sürdürülebilirlik, kararlarda katılımcılık, hizmette şeffaflık ilkelerini esas alan ve merkezine insanı koyan bir şehircilik modelinin hayata geçirilmesine dair politikalar bütün metinlerde yer almaktadır. Ancak yine de her şeye rağmen uygulamada karşılaşılan aksaklıklar, belirlenen hedeflere ulaşma konusunda yeterli finansal ve teknik araçların olmayışı, ekonomide yaşanan kırılganlıklar, pandemi, bölgede yaşanan istikrasızlıklar, deprem, sel ve yangın gibi afetlere karşı dirençli yapı stoğunun yeterli olmayışı gibi bir takım çözüm bekleyen sorunların da var olduğunu ifade etmek gerekmektedir. 2024 yılında yapılan yerel yönetim seçimlerinde yaşanan oy kaybında başta ekonomi olmak üzere belediyelerin şehircilik ile ilgili faaliyetlerinin bu açıdan analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Extended Abstract

Turkey's Urbanization Policies During the Justice and Development Party (AK Party) Period in The Light of Vision Documents (2002-2024)

A. Menaf Turan⁷

ORCID: 0000-0001-7536-7630

The subject of this article is the analysis of the urbanization policies implemented by the Justice and Development Party (AK Party), which was founded on August 14, 2001 and came to power with the elections held on November 3, 2002, between 2002 and 2024. In fact, AK Party, which was founded by politicians who took over local power in many cities, especially in Turkey's metropolitan cities such as Istanbul and Ankara, in the local government elections held in 1994, and the majority of whom came from the Welfare Party (RP) tradition, in a sense, brought the experiences it had gained since that period to Turkey. It determined and implemented an urbanism vision and policy by adapting it to the conditions of that day. Therefore, when making an evaluation of the AK Party's urbanization policies, including this experience process as a starting point will facilitate a better understanding of the subject. Secondly, it is necessary to evaluate the urban planning policies of the AK Party not only in terms of being a ruling party at the central level, but also in terms of the fact that it governed the municipalities with a large majority in the local government elections. In other words, the AK Party should be considered and evaluated as a party that, on the one hand, implements urbanism policies as the ruling party, and on the other hand, manages cities as the local government and implements urbanism policies in this sense.

In this article, these two aspects of the AK Party are analyzed together and in relation to each other. In order to make this relationship meaningful, sources that feed into each other are used, such as the election declarations/declarations prepared by the AK Party before the general and local elections, the government programs it prepared after the general

⁷ Prof. Dr. Van Yuzuncu Yil University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration, E-mail: menafturan@hotmail.com

elections, and the vision documents containing major policies such as the 2023 Vision and the Turkey Century Vision. Therefore, the general framework and content of the article was created based on the resources prepared by the AK Party itself. Although it is considered a risk factor in terms of research method, it is thought that an insider's view on such a subject will contribute to reaching some more effective results. In a way, evaluating the AK Party through its own references makes this study different from other studies on the same subject. There have been many studies prepared on this subject over the last 22 years. These topics can be found in all sources related to the field.

For example, local government reform, urban transformation, housing policies, environmental policies, disaster policies, planning, etc. There is a wide and rich literature on the period on many subjects such as. In this article, the AK Party's urban planning policies are evaluated directly based on its own reference sources. More precisely, by analyzing the AK Party's own policy documents and practices, an internal dialogue will be attempted with it.

In the study, policy documents, especially the AK Party Program, local and general election declarations and vision documents, were used. In this context, firstly, the reference sources of the AK Party's urbanization vision are examined. The first of these reference sources is the chairman of the AK Party, Recep Tayyip Erdoğan himself. The urbanization vision that started with the Istanbul Metropolitan Municipality in 1994 had a great impact on this. After winning the Istanbul Metropolitan Municipality Mayoral elections in 1994, Recep Tayyip Erdoğan is a political leader who won all the elections he entered in the last 30 years until 2024. In addition to being directly elected President by the votes of the people for the first time, he is a statesman who served as Prime Minister for the longest uninterrupted period in Turkish politics, with 4 years, 5 months and 15 days, including the single-party period, and 11 years, 5 months and 14 days, in the multi-party period. has passed into history.

The second source of reference is the social values that nourish the AK Party. It is possible to find these social values in the AK Party's founding principles, election manifestos and government programs. One of the factors that brought the AK Party to power in the history of Turkish politics and enabled it to hold on there was the social values that it nourished, or rather used as a reference. When the AK Party was founded on August 14, 2001, it both transferred these social values to the Party Program and

included people who represented these values. It is understood that there is continuity between the past and the future in the AK Party Program, not a break.

The third is the AK Party's success in managing reformist, change and transformation processes. The AK Party's capacity to manage crises shows its ability to find a new way out with reform moves rather than maintaining the status quo after crises. AK Party, which is a political movement that came to power after crises but had to deal with many crises during its rule, appealed for the approval of the nation again after each crisis. Again, the reforms carried out in the field of public administration for 22 years are also indicators of this situation. Not only realizing change, but also managing this process and supporting it with new reforms are among the prominent features of the AK Party's 22-year rule.

In this article, the reference sources mentioned above will first be discussed, and then in the second part, the urbanization policies implemented by the AK Party based on these reference sources will be examined. All issues that directly or indirectly affect urbanism are included in all policy documents such as the AK Party Program, government programs, general and local election declarations, 2023 Vision, Turkey Century Vision. It should be noted that the AK Party's success in local elections was effective in this. In the implementation of the AK Party's urbanization policies, both the central government and local governments have taken an active role in matters within their scope of responsibility. The Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, whose institutional capacity was increased with the transition to the Presidential Government System, took a very active role in this process. Urban transformation, housing mobilization, revitalization of historical city squares, public gardens, ecological corridors, climate change, expansion of protected areas, resilient urbanization and disaster management, renewal and development of urban infrastructure systems, Zero Waste Project are among these studies.

Kaynakça/References

- AK Parti (2023). AK Parti Hedef 2023. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/parti/hedef-2023/tumu/> adresinden erişildi.
- AK Parti AR-GE ve Eğitim Başkanlığı. (2024). Millete Hizmette 23. Yıl Dergisi, 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/23-yil-e-dergi/mobile/index.html> adresinden erişildi.

- AK Parti. (2001). AK Parti Programı. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2002). 3 Kasım 2002 Seçim Beyannamesi. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2004). 2004 Yerel Yönetimler Seçimleri Beyannamesi: Türkiye Karar Verdi: Yerel Kalkınma Başlıyor. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2009). 2009 Yerel Yönetimler Seçimleri Beyannamesi: AK Belediyeler Marka Şehirler. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2014). 2014 Yerel Seçimleri Seçim Beyannamesi: Büyük Medeniyet Yolunda İnsan-Demokrasi-Şehir. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/media/fjshy4eb/2014-yerel-secimleri-secim-beyannamesi-say-falar.pdf> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2019). 2019 Yerel Yönetimler Seçimleri Beyannamesi: Memleket İş Gönül İş AK Parti Gönül Belediyeciliği Manifestosu. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2023). AK Parti 2023 Siyasal Vizyon. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasal-vizyon/siyaset/> adresinden erişildi.
- AK Parti. (2024). 2024 Yerel Seçimleri Beyannamesi: Türkiye Yüzyılı İçin Gerçek Belediyecilik. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/media/0iphdfqk/2024-yerel-se%C3%A7imleri-se%C3%A7im-beyannamesi.pdf> adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı. (2017). <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-istanbul-onca-yasadiklarina-ragmen-halen-ayaktadir/944054>. 18 Aralık 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/> adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı. (2024). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/turk-demokrasisinin-kara-lekesi-27-nisan-e-muhtirasi-/3202785>. 18 Aralık 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/> adresinden erişildi.
- Kurum, M. (2024). <https://csb.gov.tr/iklim-degisikligi-ve-uyum-koordinasyon-kurulu-bakan-murat-kurum-baskanliginda-toplandi-bakanlik-faaliyetleri-40344>. 10 Kasım 2024 tarihinde erişildi.
- Laleoğlu, B. (2024). "AK Parti'nin Seçim Beyannamesi: Türkiye Yüzyılı Şehirleri İçin Gerçek Belediyecilik". *Kriter*. Şubat 2024. Yıl 8. Sayı 87.
- Miş, N. ve Eren, A. (2014), "Siyasal Partilerin Yerel Seçim Vizyonu: İstanbul Seçimleri". *SETA Analiz*. Mart 2014, Sayı 91.
- T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı (AEP). (2003). 10 Eylül 2024 tarihinde <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep/pdf> adresinden erişildi.

A. Menaf Turan

Yüksek Lisans derecesini Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda ve doktora derecesini, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kent ve Çevre Bilimleri Dalı'nda 2008 yılında tamamladı. 2009 yılında Yrd. Doç. Dr., 2013 yılının Ekim ayında Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikası alanında Doç. Dr. ve 2018 yılında yine aynı alanda Prof. Dr. unvanını aldı. 2008 yılından bu yana Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Yerel yönetimler, kentsel politikalar, kent ekonomisi, çevre politikaları, kent ve hukuk, afet yönetimi ve politikaları derslerini vermektedir. Ayrıca, 2014-2017 yıllarında Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı Lisansüstü Programı'nda imar hukuku, yerel yönetimler, Türkiye'de konut politikası ve kent ekonomisi derslerini yürütmüştür. 1 Nisan 2022 tarihinden itibaren Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında görev yapmaktadır.

A.Menaf Turan, completed his master's degree at Mersin University, Institute of Social Sciences, Department of Public Administration and his doctorate at Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 2008. He became an Assistant Professor in 2009 and was promoted to Associate Professorship in October 2013 in the field of local administrations, urban and environmental policies and became a full professor in the same field in 2018. He has been working as a faculty member at Van Yüzüncü Yıl University Department of Public Administration since 2008. He teaches courses on local governments, urban policies, urban economics, environmental policies, city and law, disaster management and policies. Also, between the years 2014 and 2017 he conducted courses on the zoning law, local governments, housing policy and urban economics in Turkey at Ankara University, Institute of Science and Technology Department of Real Estate Development and Management Graduate Program. He has been working at the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change since April 1, 2022.

E-posta: menafturan@hotmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1579747

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2683-2710

Zonguldak'ta Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Pandemi Deneyimleri: Yapısal Yaşlı Yalnızlığının Covid-19'la Katmerlenmesi

Funda Sönmez-Öğütü¹

ORCID: 0000-0002-4343-5296

Öz

TÜBİTAK ARDEB 1001 Programı kapsamında desteklenen 120K494 No'lu "Yaşlılıkta Baş Etme Stratejileri: Covid-19 Sürecinde Yalnız Kadınlık Deneyimleri" projesi, çok mevkili saha araştırması yöntemiyle Gaziantep, Muğla ve Zonguldak illerinde 65 yaş ve üzeri toplam 45 yalnız yaşayan kadınla derinlemesine görüşmeler yaparak, Covid-19 pandemisi sürecinde yaşadıkları deneyimleri analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın Zonguldak ayağına odaklanan bu makalede, Ağustos-Ekim 2020 tarihleri arasında 15 katılımcıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin sonuçları ele alınmıştır. Araştırma, yalnızlık olgusuna dair kapsamlı bir bakış sunarak, katılımcıların ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye bakımından toplumsal uzayın farklı konumlarını işgal eden, yaş, sağlık durumu, sosyal ilişkiler ve destek mekanizmaları farklılaşan yalnız yaşayan yaşlı kadınların Covid-19 deneyimlerini ve bu süreçle başa çıkma stratejilerini incelemiştir. Çalışmanın özgün değeri, yalnızlığın yaşlı kadınlar tarafından farklı şekillerde deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin yaş, sınıf, toplumsal cinsiyet gibi yapısal faktörler tarafından şekillendirildiğini vurgulamasında yatmaktadır. Kesişimsel bakış açısı, bu farklılaşan deneyimleri anlamada önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, Covid-19 sürecinde korkunun bir sembolik şiddet biçimi olarak içselleştirildiğini ve sosyal izolasyon ve yalnızlığın pandemi sürecinde katmerlenerek yapayalnızlaşmaya evrildiğini ortaya koymuştur. Araştırma, bu bağlamda karşılaşılan sorunlara yönelik sosyal politika önerileri geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu öneriler, yaşlı kadınların pandemi sürecinde karşılaştıkları zorlukları hafifletmeye yönelik stratejiler geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, toplumsal cinsiyet, yalnızlık, Covid-19

¹ Araş. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: fundasonmezz@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1579747

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2683-2710

Pandemic Experiences of Elderly Women Living Alone in Zonguldak: Structural Elderly Loneliness Aggravated by Covid-19

Funda Sönmez-Öğütü²
ORCID: 0000-0002-4343-5296

Abstract

Supported by the TÜBİTAK ARDEB 1001 Program under project number 120K494, titled "Coping Strategies in Old Age: Experiences of Lonely Women During Covid-19," this study analyzed the experiences of 45 women aged 65 and older who live alone in the provinces of Gaziantep, Muğla, and Zonguldak. Using in-depth interviews and a multi-site field research approach, the project focused on capturing the unique challenges faced by elderly women during the pandemic. This article centers on findings from the Zonguldak segment of the study, where 15 participants were interviewed between August and October 2020. The research offers a comprehensive view of loneliness among elderly women, examining the impact of Covid-19 on their social isolation and exploring the coping strategies they employed. Participants held diverse positions within the social space, differing in economic, cultural, and social capital, as well as in age, health, social connections, and available support mechanisms. The study's value lies in its focus on how structural factors, such as age, class, and gender, shape and differentiate these women's experiences of loneliness. An intersectional perspective was applied to better understand the complexities of their situations. Key findings reveal that during Covid-19, fear became internalized as a form of symbolic violence, intensifying social isolation and deepening loneliness. This process not only compounded but transformed the experience of loneliness for these women (a experience transformed from loneliness to all-loneliness). Based on these insights, the study proposes social policy recommendations aimed at alleviating the challenges elderly women face, with the goal of developing strategies to better support them through similar crises.

Keywords: Aging, gender, loneliness, Covid-19

² Research Assistant Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, E-mail: fundasonmezz@gmail.com

Giriş

Covid-19 pandemisi, küresel ölçekte geniş çaplı bir endişe kaynağı haline gelmiş ve özellikle yaşlılar ile kronik hastalıklara sahip bireyler üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi uluslararası kuruluşlar, bu grupların salgından en çok etkilenenler olduğunu vurgulamış ve korunmalarının öncelikli olması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'de, bu doğrultuda, 65 yaş ve üstü bireyler için evden çıkma yasağı kısıtlamaları uygulanmıştır. Ancak, bu önlemler, yaşlı bireylerin korunmasına yönelik olsa da çeşitli olumsuzluklar doğurmuştur. Pandeminin başlangıcından itibaren, yaşlı nüfus, yüksek bulaş riski ve ölüm oranları nedeniyle savunmasız bir grup olarak ele alınmıştır. Ancak, bu yaklaşım, yaşlı nüfusun homojen bir kategori olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Oysa yaşlanma, sosyal faktörlerle şekillenen bir süreçtir ve yaşlılık deneyimleri, sınıf, yaş, toplumsal cinsiyet, etnisite, inanç gibi sosyal kategoriler bağlamında çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda üç araştırma sahasını kapsayan çalışmanın bütününde, yaşlanmanın heterojen yapısını derinlemesine incelemek ve yaşlı bireylerin pandemi deneyimlerini daha kapsamlı bir şekilde anlamak için temel kavramsal çerçeve kesişimsellik kavramı üzerine kurulmuştur. Kesişimsellik, kadınların deneyimlerinin ortak bir ezilmişlik çerçevesinde ele alınmasının yetersizliğine dikkat çeker ve kadınlığın tarihsel koşulların yanı sıra sınıf, etnisite, yaş gibi faktörlerle şekillendiğini vurgular (Yuval-Davis, 2012). Bu perspektiften hareketle, farklı yaşlılık deneyimlerinin, farklı yaşlı kadınlık ve yalnız yaşlı kadınlık deneyimlerine doğru özelleştiğinde, yaşlanma sürecinin heterojen doğası belirginleşmektedir (Öğütte, Sönmez-Öğütte, Sevlü, ve Sarımuratoğlu, 2021, s.128).

Küresel demografik veriler, yaşlılık döneminde kadınların sayısının erkeklerden fazla olduğuna dikkat çekmektedir (Duben, 2018, s.69). Bu durum, literatürde "yaşlanmanın kadınlığı" (*feminization of aging*) olarak tanımlanmıştır (Davidson vd.'den akt. Arun, 2013, s.893; Görgün-Baran, 2020). Ayrıca, yaşlılık dönemini yalnız geçirenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de 2023 yılına ait güncel nüfus bilgilerine bakıldığında 65 yaş ve üzeri boşanmış ve eşi vefat etmiş bireylerde küsuratlar çıkarıldığında erkeklerin oranı %19 iken kadınların oranı %81'dir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2024). Dul yaşlı kadın ve erkekler arasın-

daki bu çarpıcı fark, yaşlılık dönemini yalnız geçirenlerin daha çok kadınlar olma olasılığını güçlendiren bir veri niteliği taşımaktadır ve yaşlanmanın kadınlaşmasını bir adım daha ileriye götürerek *yalnız yaşlanmanın kadınlaşması* olarak ifade edebileceğimiz bir geçişe/yeni bir olguya işaret etmektedir. Bu olgunun temel nedenleri arasında, kadınların yaşam sürelerinin erkeklere kıyasla daha uzun olması ve dul kaldıktan sonra geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı yeniden evlenmeyi reddetmeleri bulunmaktadır (Arun ve Karademir-Arun, 2011; Davidson, 2002; Gillen ve Kim, 2009). Bu nedenle, yaşlılıkta yalnızlık genellikle bir kadın deneyimi olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle ekonomik bağımsızlığı olmayan kadınlar, çocuklarına, yakın çevrelerine veya kurumsal bakım hizmetlerine bağımlı hale gelmekte ve yaşamları üzerindeki kontrollerini kaybetmektedirler (Arun, 2013, s.892; Willson, 2007, s.152).

Bu yapısal eşitsizlikler, Covid-19 pandemisi sürecinde daha da belirginleşmiş ve kırılğanlıkların şiddetini artırmıştır. Pandemi, sosyal izolasyonu derinleştirerek, yaşlı kadınların deneyimlediği yalnızlığı daha da katmerli bir hale getirmiştir. Bu durum, sosyal ve ekonomik açıdan zaten eşitsizlik üreten yapısal sorunların, pandemi koşullarında daha da ağırlaşmasına neden olmuştur (Öğüt vd., 2021).

Bu makale, Zonguldak'ta yalnız yaşayan yaşlı kadınların pandemi sürecindeki deneyimlerini görünür kılmayı ve bu deneyimlerden hareketle sosyal politika önerileri sunarak literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Maden kenti olarak bilinen Zonguldak'ta yaşayan 65 yaş ve üstü yalnız kadınların geçim, yerleşme/konut koşulları ve refah, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal etkinlik pratikleri, öne çıkan destek ağları ve ileri sürdükleri istek ve talepleri analiz edilip, farklılaşan yalnızlık ve Covid-19 deneyimleri açıklanacaktır.

Türkiye'de koklaşabilir özelliğe sahip tek taşkömürü rezervinin 19. yüzyılın ikinci yarısında Zonguldak'ta bulunmasıyla kentin kaderi değişmiş, 1930'lu yıllardan itibaren kent, madencilik faaliyeti ve buna bağlı olarak gelişen sınaî üretimin yoğunlaştığı bir bölge haline gelmiştir (Tekeli, 2017). Türkiye sanayileşmesinin kalbinin attığı kent olarak anılan Zonguldak'ta (Özcan, 1996, s.149) temel istihdam kaynağı da demir-çelik sektörü başta olmak üzere sınaî üretim için gerekli enerjiyi sağlayan, madencilik sektörü olmuştur. Madencilik faaliyetinin yoğunlaştığı (Zonguldak) Merkez, Kozlu, Kilimli ilçeleri ve Çatalağzı beldesi, maden ocaklarının civarında çoğunlukla kendi imkanları ile yaptıkları gecekondu konutlarda ya da lojmanda yaşayan işçi ve ailelerinin de yoğunlaştığı merkezler olarak

öne çıkmaktadır. Çelik ve Evirgen (2002, s.93)'e göre, Zonguldak'ın toplumsal yaşantısını çalışma hayatı ile birlikte düşünmek gerekir. Bunun en temel sebebi, madencilik sektöründeki çalışma koşullarının sadece çalışanların değil, ailelerinin ve bir bütün olarak içinde yaşanan toplumun sosyal ve kültürel yaşantısını belirlemesidir. Erkek işgücüne dayalı madencilik sektörünün kentteki baskın varlığı hem kadınları çalışma yaşamından dışlamış hem de aldığı eğitim sonucu çalışamayacak olan kadınlar için eğitimi gereksiz kılmıştır (Karatepe, 2002, s.167). Madencilik sektöründeki zor ve tehlikeli çalışma koşulları erkeklerin evlerini bir huzur ortamı olarak görmelerine neden olurken, geleneksel değerlerden kaynaklı eşlerinin çalışmasını istememeleri de söz konusudur. Zonguldak'ta 1970'li yıllarda maden işçilerinin eve geldiklerinde eşlerini evde bulmak istedikleri ve bu konuda katı bir tutum sergiledikleri belirtilmektedir (Çelik ve Evirgen, 2002, s.95).

Zonguldak sahasında görüşülen katılımcılardan 12'sinin eşinin Türkiye Taşkömürü Kurumu'nda (TTK) çalışmış yer altı ve yer üstü maden işçileri olduğu görülmektedir. 1 katılımcının eşi yine TTK'da daire başkanı olarak çalışmıştır. Geriye kalan 2 katılımcının ise babaları maden işçisidir. Dolayısıyla babaları ve/ya eşleri TTK'da çalışmış katılımcıların yaşamlarının büyük bir kısmını benzer ekonomik, kültürel ve mekânsal koşullarda geçirmişlerdir. Bu durumdan kaynaklı, Gaziantep³ ve Muğla⁴ sahası ile karşılaştırıldığında Zonguldak sahasında gelir ve eğitim düzeyi, yerleşme/konut koşulları ve destek mekanizmaları göz önüne alındığında görece homojen bir katılımcı grubuyla karşılaşıldığı söylenebilir. Ancak bütünüyle yekpare bir deneyim setinden bahsedilemeyeceğinin de belirtilmesi gerekir. Bir maden kentinde doğup büyümek ve yaşamının çoğunu kemikleşmiş kültürel, ekonomik ve mekânsal koşullarda geçirmiş olmak kimi ortaklaşan deneyimlerle karşılaşılmasını sağlarken, kesişimsellik perspektifinden sahaya bakmak, yaşam seyrinde oluşan çatlakların/kırılmaların deneyimlerde ne türden farklılaşmalara yol açtığına görülmesine olanak tanımıştır. Başka bir deyişle Zonguldak sahasında kesişimselliğin farklı türden sosyal belirleyenlerin ortak belirleniminden ziyade, bakış açısı olarak farklılaşan ve katmanlaşan deneyimleri yakalamayı sağladığını vurgulamak gerekir. Bu doğrultuda, boşanmış ya da eşini kaybetmiş olmak, oturduğu evin sahibi ya da kiracısı olmak, değişen

³ Projenin Gaziantep sahasını konu alan araştırma için bkz; Öğütte, V. S. ve Sevlü, H. (2023).

⁴ Projenin Muğla sahasını konu alan araştırma için bkz; Öğütte, V. S. ve Sarımuratoğlu, D. (2022).

sağlık sorunları, destek mekanizmalarının güçlü ya da zayıf olması, gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörler yalnız yaşlılık deneyimini farklılaştıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmada Zonguldak kentinin seçilmesinin başlıca sebeplerinden biri kentin temel ekonomik faaliyetlerinin (madencilik ve madencilığe dayalı sanayi) beraberinde getirdiği zor çalışma hayatı ve hava kirliliği gibi etmenlerden kaynaklı solunum rahatsızlıklarının yüksek olmasıdır (Örnek, Tor, Kıran, ve Atalay, 2015; Tecer, 2007). Bununla bağlantılı olarak pandeminin yayılmasını önlemeye dönük uygulanan kısıtlamaların/tehditlerin 30 Büyükşehir'e ek olarak sadece Zonguldak'ta uygulamaya konulması araştırma sahasının belirlenmesinde önemli olmuştur. Kentte yaşlı ve kronik hastalığı olanların sayıca fazla oluşu ise bir diğer sebeptir.

Zonguldak'ta madencilik sektörünün 1990'lardan itibaren küçülmesi ve buna ek olarak kentte alternatif ekonomik faaliyetlerin kısıtlılığı nedeniyle genç nüfus göç etme eğilimine girmiştir. "Kentte yaşayan toplum artık genç, dinamik ve heterojen değildir" (Karatepe ve Gözü, 2002, s.195). Ekonomik sebeplerden kaynaklı genç nüfusun göç etmesi kentteki orta yaşlı ve yaşlı nüfusun artışına neden olmuştur (Çelik ve Evirgen, 2002, s.77). Bu sonuç günümüzde Zonguldak'ın "emekliler şehri" olarak anılmasında da kendini göstermektedir (Deniz, 2014, s.315). 2023 nüfus bilgilerine göre Zonguldak'ta %14,9 oranında bir yaşlı kesim bulunuyor (TÜİK, 2024). Bu da kentin çok yaşlı bir il olarak sınıflandırılması anlamına geliyor. Zonguldak ilinde 2023 güncel verilerinden hareketle toplam yaşlı nüfus içerisinde erkek ve kadınların oranına baktığımızda, erkeklerin oranı %44,78 kadınların oranı ise %55,22'dir (TÜİK, 2024). Dolayısıyla Zonguldak kentinde, yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki payının artmasına koşut olarak yaşlı kadın nüfusunun fazlalığı söz konusudur. Zonguldak'ta 65 yaş üzeri kadın nüfusu içerisinde dul yaşlı kadınların oranının oldukça yüksek olması ise önemli bir veriye karşılık gelmektedir. 2023 güncel verilerine göre Zonguldak'ta yaşlı dul erkekler 65 yaş üzeri toplam nüfusun %5,9'unu oluştururken, kadınlarda bu oran %26,7'dir ve kadınların büyük çoğunluğunun eş ölümü sebebiyle dul kaldıkları görülmektedir (TÜİK, 2024). Emeklilik ve yaşlanma süreci, genellikle madencilğin erkek işgücüne bağlı olması nedeniyle erkekler üzerinden çalışmalara konu olmuştur (Deniz, 2014; Müftüoğlu ve Tanış, 2010), bu da (yaşlı) kadınların çalışmalarda görünmez olmasına yol açmıştır. Bu eksiklikten hareketle çalışma, Zonguldak merkez ilçede yalnız yaşayan yaşlı kadınların

gündelik yaşam ve Covid-19'a ilişkin deneyimlerini nitel bir araştırma etrafında görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Yalnız yaşayan yaşlı kadınların COVID-19 küresel salgını sürecindeki deneyimlerine ve baş etme stratejilerine odaklı bu çalışmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Zonguldak ilinde gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar, Merkez ilçede yalnız yaşayan 65 yaş ve üzeri 15 kadınla yapılmıştır.⁵ Katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydı alınmış ve her bir görüşme ortalama 1 saat 30 dakika sürmüştür. Zonguldak'ın en kalabalık nüfusa sahip ikinci ilçesi olan Merkez ilçe, yaşlı dul kadınlar ile evli olanlar arasındaki farkın en belirgin olduğu yerleşim yeri olarak dikkat çekmektedir (TÜİK, 2020). Ayrıca, Covid-19 pandemisi sürecinde Merkez ilçe, pozitif vaka sayısının en yüksek olduğu bölge olmuştur. 8 Nisan 2020 tarihinde, Zonguldak Merkez ilçedeki vaka sayısının, Zonguldak genelindeki vakaların %62'sini oluşturduğu rapor edilmiştir (Pusula Gazetesi, 8 Nisan 2020). Bu durum, Merkez ilçesini yaşlı nüfus için en yüksek risk düzeyine sahip bölge olarak öne çıkarmaktadır.

Zonguldak'ta görüşülen yalnız yaşlı kadınların büyük bir kısmını maddenci eşi olan kadınlar oluşturmaktadır ve eşin ölümü sonucu dul kalma yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, farklı deneyim ve baş etme stratejilerini anlamak amacıyla, çeşitli sosyo-ekonomik konumlardan gelen yalnız ve yaşlı kadınlarla da görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Zonguldak saha çalışmasında katılımcıların eğitim düzeyine bakıldığında, çoğunluğun okuma-yazma bilmeyen, ilkokul terk veya ilkokul mezunu olduğu ve hayatları boyunca herhangi bir işte çalışmadıkları ve eşlerinden kalan emekli maaşla geçindikleri gözlemlenmiştir. Bu demografik profil, katılımcıların sosyo-ekonomik açıdan kırılgan bir yapıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Düşük eğitim seviyeleri ve ekonomik bağımsızlıklarının sınırlı olması, bu grubun özellikle pandemi gibi kriz dö-

⁵ Proje kapsamında üç farklı sahada (Gaziantep, Muğla ve Zonguldak) görüşülen toplam 45 katılımcı, görüşülen sahaların alfabetik sırasına göre kodlanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin bütünlüğü açısından Zonguldak sahasından aktarılan verilerde K31....K45 kodlamaları kullanılmıştır.

nemlerinde daha fazla risk altında olabileceğini ve sosyal politikalar geliştirilirken bu tür grupların özel olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırma kapsamında Zonguldak Merkez ilçede yapılan görüşmelerde, katılımcıların tamamının doğma büyüme Zonguldaklı oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların Zonguldak merkezde yaşadıkları süre boyunca aynı mahallede ev değiştirerek ya da yakın bir mahalleye taşınarak kısıtlı bir yer değişikliği yaptıkları ve dolayısıyla yaşamlarını alışık oldukları dar bir çevrede geçirdikleri görülmektedir. Bu durum, aile, akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin güçlü ve köklü olmasını sağlamıştır; ancak pandemi döneminde bu sosyal ağdan uzak kalmak yıkıcı bir sonuç doğurmuştur.

Zonguldak'taki katılımcıların tamamı, maske-mesafe-temizlik kurallarına duyarlı olduklarını belirtmelerine rağmen, gözlem notları esnek tavırlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Bazı katılımcılar görüşme boyunca maskelerini hiç çıkarmazken, bazıları maske kullanmayıp fiziksel mesafeyi koruyarak görüşmeyi sürdürmüştür. Ancak bazı görüşmeler esnasında katılımcıların eve gelen yakınlarının maske ve mesafeye dikkat etmemesi, söylem ile pratik arasındaki farklılıkları göstermektedir. Bu durum, katılımcıların virüsün yaşlılardan bulaştığına dair genel kanıya karşı geliştirdikleri bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Zonguldak sahasında, diğer iki saha çalışmasının aksine muhtarlar katılımcılara erişimde araştırmacının en büyük yardımcısı olmuştur. Pandemi sürecinde Zonguldak sahasında erzak, maske ve kolonya temini konusunda büyük rol oynayan muhtarlar, özellikle yalnız yaşayan yaşlı kadınlar için önemli hale gelmiştir. Hatta, Zonguldak'taki katılımcılardan biri, muhtar olmasaydı görüşmeyi kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Bu durum, kurumsal aracıya duyulan güvenin bir örneği olmakla birlikte, saha koşullarının ne denli değişken olabileceğini de göstermektedir.

Tablo 1: Katılımcı Profili

Kod	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Meslek	Gelir	Yalnız Yaşama Süresi
K31	72	Dul/Boşanmış	2	İlkokul	Ev hanımı	Babadan kalma emekli maaşı-1300 TL	10 yıl
K32	78	Dul	3	İlkokul 3'e kadar okumuş	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı-3000 TL	26 yıl
K33	70	Dul	3	Okuma-yazma bilmiyor	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı (miktar belirtmedi)	22 yıl
K34	83	Dul	8	Biraz okuyabiliyor ama yazamıyor	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı (miktar belirtmedi)	21 yıl
K35	77	Dul	7	Okuma-yazma bilmiyor	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı-1500 TL	12 yıl
K36	82	Dul	3 (2'si vefat etmiş)	Okuma-yazma bilmiyor	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı-2000 TL	15 yıl
K37	88	Dul	3	İlkokul 4'e kadar okumuş	Ev Hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı-2100 TL	5 yıl
K38	72	Dul	3 (1'i vefat etmiş)	İlkokul	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı-1600 TL	43 yıl
K39	76	Dul	3	Biraz okuyabiliyor ama yazamıyor	Ev hanımı/geçmişte dantel ve örgü yapıp satmış	Eşinden kalan emekli maaşı-2000 TL	43 yıl
K40	85	Dul	6	Okuma-yazma bilmiyor	Ev hanımı/geçmişte kömür toplayıcılığı yapmış	Kendi maaşı (miktar belirtmedi)	50 yıl
K41	83	Dul	0	Yüksekokul	Muhasebeci	Kendi emekli maaşı - 2700 TL	10 yıl
K42	72	Dul	3	İlkokul	Ev hanımı/pastanede çocuklarına yardım ediyor	Eşinden kalan emekli maaşı (miktar belirtmedi)	20 yıl
K43	70	Dul	3	İlkokul	Ev Hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı (miktar belirtmedi)	10 yıl
K44	75	Dul/Boşanmış	0	Ortaokul	18 yıl esnaflık yapmış şimdi emekli	Kendi emekli maaşı (miktar belirtmedi)	25 yıl
K45	80	Dul	3	İlkokul	Ev hanımı	Eşinden kalan emekli maaşı-2000 TL	33 yıl

Zonguldak'ta Yalnız Yaşlı Kadın Olmak

Zonguldak'ta görüşülen yalnız yaşayan yaşlı kadınların ortalama yalnız yaşama süresi 25,2 yıldır ve bu oran Gaziantep ve Muğla sahasındaki katılımcıların ortalama yalnız yaşama sürelerinden yüksektir. Katılımcıların büyük çoğunluğu madenci eşidir (12 kişi) ve boşanan bir katılımcı

hariç diğer katılımcılar eşlerini erken yaşta kaybetmişlerdir. Eşlerin erken vefatının temel bir sebebinin, madencilik sektörünün zorlu ve riskli çalışma koşulları olduğu söylenebilir. Nitekim bazı katılımcıların ifadelerinden hareketle eşlerinin vefatına, iş kazaları ve erken yaşta görülen kronik rahatsızlıkların neden olduğu görülmektedir. Eşin vefatıyla başlayan yalnızlık sürecinde temel geçim kaynağı eşten kalan emekli maaşıdır. Hayatlarının herhangi bir döneminde iş deneyimi olmayan katılımcılar çoğunluktadır. Eşinin vefatından sonra hemen emekli maaşı alamadığı için bir süre geçimlik işler yapan ya da ailesinden maddi destek alan katılımcılar, uzun yıllar maddi sıkıntı içinde yaşadıklarını belirtmiştir.

Ocağa çalışırdı kömür şeyinde. Ondan toz yuttu hep, beton etti ciğerlerini o toz. Daha sigortası dolmamıştı. 7 sene hep hastanelerde yattı, çalışmadı ki, sigortası dolmadı. Beyim çok dedi doktora beni mesleki (meslek hastalığından kaynaklı emekli olmak istemiş) yap bu çocuklar ne yer ne içer ben ölünce. Yapmadılar, o kadar ciğerlerini verdi o, yapmadılar gene de. Ev yok bark yok, kirada neler çektik. Deniz kıyılarından kömür topladım da sattım... Millet filtresini zekatını verirdi, kumanya verirlerdi. Onlarla idare ettim, çok çektim çok. (K40)

Kentin temel istihdam sahasının (madencilik) kadın istihdamını sınırlandıran bir yapıda olmasının yanı sıra, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri de kadınların iş hayatına dahil olmasını kısıtlamıştır. İş deneyimi olmayan katılımcılar çoğunlukla ev içi sorumluluklarını yerine getirmek için çalışmadıklarını ve eşlerinin gelirinin geçinmeye yettiğini söylemiştir. Erken yaşlarda evlenmiş bir katılımcı ev içinde ve dışında tüm işleri üstlenmeyi "sorumluluktan" ziyade "zorunlulukla" bağlantılandırmıştır.

Kocam çalıştı, ben de elimden geldiği kadar evde kadınlığımı yaptım. Beyim vardiyalı çalışırdı, hep gündüz çalış akşamına evine gel yoktu, gece çalışır gündüz de evde olurdu. (K37)

Ben 16 yaşında evlendim, kocamla aramda 15 yaş vardı, kocamın babamla arasında 6-7 yaş vardı. Eee napacam baba mı diyecektim adama, vazifen bu dediler yaptık. Ben nası çalışayım, işten telefon ederdin akşam şunu şunu pişir diye. Her gün yemek ne pişecek derdi o. Akşama kadar onun istediklerini pişir dur. Önündeki sürahiyi kaldırıp bardağına su koymazdı, benden beklerdi. Bu adam beni bırakır mıydı (çalışmaya). (K43)

Zonguldak sahasında katılımcılar arasında iş deneyimi kısıtlılığının yanı sıra eğitim düzeyinin düşüklüğü de dikkat çekmektedir. Hiç okula gitmemiş ve okuma yazma bilmeyen katılımcı sayısı 4'tür. Geç yaşlarında

Milli Eğitim kurslarına gitmiş biraz okuyabilen ama hiç yazamayan 2 katılımcı vardır. 5 katılımcı ilkokul mezunudur ve 2 katılımcı da ilkokula başlamış fakat bitirmemiştir. 1 katılımcı ortaokul mezunu 1 katılımcı da yüksekokul mezunudur. Meslek edinmeye dönük eğitim almış sadece bir katılımcı vardır. Bununla birlikte, eğitim düzeyi düşük olsa bile okuma-yazma bilmenin özellikle yaşlılık döneminde temel ihtiyaçları karşılama ve sorunlarla baş etmede önemli bir kazanım ve gündelik deneyimlerde ve sorunlarla baş etmede farklılaştırıcı bir unsur olduğu belirtilmelidir. Bir katılımcının okuma-yazma bilmediği için maaşını çekemediği, bu konuda çocuklarının yardımına bağımlı olduğu görülmektedir.

Maaşımı bile çekemiyorum, cahillik çok zor. Rahmetli bana imza öğrettiydi, beyim öldükten kere iki kere imzayla aldım. Sonra mühür çıkarttım ama bi de ismimi yazmam lazımmış. O nedenle şimdi alamıyorum artık oğlan çekiyo, anne sen uğraşma artık dedi. (K36)

Eşten kalan emekli maaşı yaşam deneyimini önemli ölçüde belirle-
mekte ve yaşlılıkta yalnızlığın temel nedenlerinden biri olmaktadır. Eşten kalan emekli maaşı kadınların, erken yaşta eşlerini kaybetmiş olsalar da yeniden evlenmeye ve/ya bir işte çalışmaya gerek duymadan çocuklarına bakabilmelerine ve geçimlerini sağlamalarına olanak vermiştir. Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin ağırlığı da kendini göstermektedir; iyi kötü eşinden kalan emekli maaşı olan bir kadının yeniden evlenmesi çevre tarafından hoş karşılanmazken katılımcıların da bu yaygın kanıyı içselleştirdikleri ve çocuklarının selameti için kimilerinin yeniden evlenmekten kimilerinin ise bir işte çalışmaktan kaçındıkları görülmektedir.

TTK' da şofördü beyim. Beyim öldükten sonra garaj müdürü çağardı iş verecekti, ama çocuklarım sokak çocuğu olur diye girmedim, iş teklifini reddettim. (K38)

Eşim öyle derdi rahmetli, sen ölürsen ben evlenirim derdi ben ölürsem de sen evlen derdi bana. Sen deli misin derdim, senden başka benim sekiz tane daha kocam var (çocukları) derdim... Yattığı yerden kemikleri bana bakıyo, gene Allah razı olsun maaşım var. (K34)

Bana oturacağım iyi kötü bir ev bıraktı, yaşayacağım maaş bıraktı. Her şeyim vardı yani utandım ben öyle bir şey düşünmeye (evlenmek). (K32)

Emekli maaşının yanı sıra katılımcıların konut sahipliği durumu ve ailenin maddi desteğinin varlığı ya da yokluğu, yaşlılık döneminde ekono-

mik anlamda refah düzeylerini belirleyen önemli unsurlardır. Aylık gelirleri yüksek olmasa da eşlerinin vefatından sonra kendilerine ait konutlarda ikamet ediyor olmak ve aile desteği dul ve herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların “ayakta kalmalarına” önemli bir maddi zemin sağlamıştır. Bununla birlikte 2 katılımcının düşük geliri ve kira gideri olduğu, aynı zamanda yakın çevresinden maddi-manevi destek alamadığı görülmektedir.

Kiracıyım. Benim 12 sene oldu yavrum eşim öleli. Eşim ölmeden önce beni nikahından boşadı ev oğlana kalsın diye... Eşim öldükten sonra oğlumun yanına geçtim, bir gelinim var oturamadım yavrum... Şimdi 1.300 lira babadan maaş alıyorum. Buraya 400 veriyorum, herhalde bu ay 500 yapacaklar. Bodrum'da olan arkadaşım var bana para gönderir arada, bugün de göndermiş sağ olsun havale yapmış. (K31)

Oğlanlara diyorum ki evli olmalıydınız, çoluğunuz çocuğunuz olmalıydı ben sizin yanınızda olmalıydım. Kendi kendime dedim yani, onu da kimseye yansıtmam. Kaç yaşındalar ikisi de bekar. Kızım desen, fakir diye kocasına vermedik o da kaçtı. O yüzden damatla arada soğukluk var. Bende yok da damatta var, kin güdüyor. Şurada karşımda oturuyor (kızı), el etsem gelir ama gelemiyor. Yani gelse de kocasından habersiz ondan izinsiz gelemez. Emekli maaşıyla üç çocuk büyüttüm. Şimdi rahat etmek isterdim ama ev kira, çocuklar desen... (K39)

Çocuklarla geçimsizliğin yanı sıra katılımcıların çocuklarına yük olmak istememeleri de söz konusu. Bu durum kimi örneklerde, kendi isteğini yapmakta özgür olma ve kimseye bağımlı olmama düşüncesiyle birlikte karşımıza çıkmaktadır. Bazı katılımcıların yalnızlığı özgürlük olarak yaşamaları, çocuklarıyla birlikte kaldıklarında kendilerini huzursuz hissetmeleri ve torun bakmak, yemek ve temizlik yapmak gibi kendilerinden beklenen kimi yükümlülüklerden kaçınmak istemeleriyle de bağlantılıdır. Yaşlı kadınların yalnız yaşamaları, özgürlük ve bağımsız olma isteğiyle açıklanabilse de bu durumunun dezavantajı azaltmadığı (Arber'den akt. Arun ve Karademir-Arun, 2011, s.1520), kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin yaşlandıklarında da devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla çocuklarına yük olmak istememe ya da evindeki rahatı, özgürlüğü başka yerde bulamama bir tercih olduğu kadar, bir zorunluktan kaçınmayı gerekçelendirme olarak da düşünülebilir.

Özgür olmayı seviyorum ben, çok affedesin bazen kısa da giyip geziyorum evde, şimdi damatların yanında bunu yapamazsın. (K32)

Şimdi ben akşam yemek yapsam yaparım, yapmazsam bi kaşık çorba ye yat aşığı. Ama ben onların (çocuklarının) yanına gittiğim zaman öyle olamıyorum ki. Onlar işe gidiyor, o yemek artık benim elimden çıkacak. Eee boş oturamazsın ki, vicdanım rahat olmaz. (K33)

83 yaşında olan K41 ise, kendisinden 5 yaş büyük ve yatağa bağımlı ablasının kısmen bakımını üstlenmiş durumdadır. Eğitim düzeyi yüksek, meslek sahibi olan ve kendi emekli maaşını alan, temel ihtiyaçlarını kendi karşılayan, bir yazlığı olan ve oturduğu evi kirasının makul olmasından kaynaklı satın alma gereği duymayan, çocuksuz, 83 yaşında bakım veren rolünü kısmen de olsa üstlenen bir katılımcı olarak K41, Zonguldak sahasında ayrıksı bir profil çizmektedir. Yaşlılıkta yalnızlık deneyimine bu ayrıksı profilden hareketle bir bütün olarak baktığımızda, yaşlılıkta bakım rolünü üstlenmeye devam etme, yoksulluk, destek mekanizmalarının yokluğu ya da kısıtlılığı, düşük eğitim düzeyi gibi faktörlerden kaynaklı yalnız yaşlı kadınların dezavantajlı konumları, yalnızlık deneyimlerini belli ölçüde ortaklaştırmaktadır. Dolayısıyla yalnızlık deneyiminin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gün yüzüne çıkardığı vurgulanmalıdır. Yaşlılık döneminde dul bir kadın olmak ile yalnız yaşamının, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı çoğunlukla iç içe geçen deneyimler olduğu görülmektedir. Pandemi ise, yaşlılıkta yalnızlığın bir kadın deneyimi olduğunun ve bu deneyimin salgının yol açtığı kriz döneminde üstesinden gelinmesi zor bir hal aldığına görülmesine fırsat sunmuştur. Covid-19'un yol açtığı kriz ortamı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve buna bağlı sorunların daha güçlü bir biçimde görülmesine yol açmıştır (Aygüneş ve Ok, 2020, s.10). Araştırma kapsamında, yapısal bir sorun olarak yaşlı kadın yalnızlığının, *yapayalnızlaşmaya* evrildiği tespit edilmiştir.

Pandemide Yapayalnızlaşma Deneyimleri ve Yalnızlıkla Baş Etme Stratejileri

Yapayalnızlaşma sürecinde, yaşlıların Covid-19 sürecinde yaşadığı korku ve kaygının temel bir etkisi vardır. Covid-19 pandemisinin yarattığı kriz ortamında yaşlılar, hem virüsten ilkin ve en çok etkilenen grup olarak öne çıkmalarından hem de sokağa çıkma yasağının öncelikle kendilerine dönük uygulanmasından kaynaklı büyük bir korku ve kaygı yaşadıkları gözlemlenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler bu *korku ve kaygının bir sembolik şiddet formu olarak zamanla içselleştirilmiş* olduğunu göstermiştir. Kişilerarası ilişkilerde iktidar, tahakküm ya da objeleştirme pratiklerine yol açan bu şiddet formunun asli özelliği, ona maruz kalanların bunun

bilincinde olmamaları ve bu şiddet biçimiyle dayatılan iktidar, tahakküm ya da objeleştirme ilişkisine bir tür pasif rıza göstermeleridir (Bourdieu, 2015). Sembolik şiddete maruz kalanlar kadar onu uygulayanlar da çoğunlukla bunun bilincinde değildir. Bu çalışmada da homojen bir grup olarak ele alınarak tıbben objeleştirilen ve bu nedenle özgün yaşam deneyimleri göz ardı edilen yalnız yaşayan yaşlı kadınların, söz konusu objeleştirici söylem ve kelime haznesinin neden olduğu korkuyu içselleştirdikleri ve zaman zaman bu söylemleri yeniden ürettikleri görülmüştür.

Sokağa çıkma yasağı kalktığı halde evin dışına çıkmamaya devam etme, aile ve yakın çevresiyle yüz yüze iletişimden çekinme, sağlık kontrollerini erteleme, eve girip çıkanların belli kişilerle sınırlı olması ve bazı örneklerde aylardır eve kimsenin gelmemiş olması korkunun içselleştirilmesine örnektir.

[Hastalık] İlk vurduğu zaman iki buçuk ay hiç çıkmadım, hiç toprağa basmadım. Ondan sonra serbest ettiler bi gün bi çıkardılar bizi, bi hafta sonra bi daha çıkardılar, ondan sonra işte yavaş yavaş böyle çıkmaya başladım. Torunum geldi İstanbul'dan, ananem beni kucaklamadı ananem beni öpmeyi diye diye kaldı çocuk. Oğlum ben napayım dedim, hastalık var. (K34)

Devlet hastanesine gitmeye çekiniyorum çünkü gelen şeylere göre hastane ta kapıya kadar covid hastasıyla dolu diyorlar. (K33)

Korkunun içselleştirilmesi beraberinde sokağa çıkma yasağının da içselleştirilmesini getiriyor. Katılımcılar arasında sokağa çıkma yasağının yaşlıları ve diğerlerini korumak için alınmış bir karar olduğunu dile getiren ve kendi sağlıkları için alınmış bu karara uymamanın akılsızlık olduğunu düşünenler mevcuttur.

Biraz dişimizi sıkalım ama üç ay ama beş ay, evde oturalım. Yani bunu toplamak varken niçin yayalım. (K31)

Yasak, benim sağlığım diğerlerinin sağlığı için geldi, eğer buna uyacak kadar aklımız yoksa... (K35)

Şimdi sıkıldık diyorlar, hakaten evden çıkmaya çıkmaya yürümeyi unuttuyorsunuz, ama sağlığını düşünüyorsan sıkılmayı kabul edeceksin. (K36)

Bazı katılımcıların, yasağa rağmen sokağa çıkan yaşlı bireylere yönelik negatif tutum sergilemesi içselleştirilen yasağın bir başka boyutunu gösteriyor. Aynı yasağa tabi oldukları halde bu yasağı yok sayıp dışarıya çı-

kan yaşlıların davranışlarını sorumsuzluk olarak görenler var: “*Yok canımız sıkıldı yok bilmem ne...Yahu yasak bu çıkma, bu bize zarar yani. Tamam, gezme hakkımız var ama gerek yok yani*”. (K33). Bu ve benzeri tutumlar yaşlıların diğer yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığını örneklemektedir. Dolayısıyla sokağa çıkma yasağının, sadece gençlerin yaşlılara dönük ayrımcı tutum ve davranışlarını derinleştirmede, aynı zamanda yaşlıların yaşlılara dönük yaş ayrımcılığını da görünür kıldığı söylenebilir. Ancak korku ve yasağın içselleştirilmesiyle birlikte, yasağa yönelik tepkilerini dile getiren, yasağın kendilerini istenmeyen kişiler olarak öne çıkardığını düşünen, eve kapandıkları dönemi “suçlu”, “ceza”, “hapis” gibi kelimelerle ifade eden katılımcılar da mevcuttur: “*Suçlu gibi kapatıldık eve*”. (K37).

Yasağa dönük tepkilerin organize bir dile dönüşmemiş olduğunu, ancak korkunun bir sembolik şiddet formu biçiminde içselleştirilmesiyle yalnızlık halinin yapayalnızlığa evrildiğini ve bu geçişin yalnız yaşayan yaşlı kadınların ortaklaşan bir deneyimine işaret ettiğini belirtmek gerekir. Bununla birlikte pandemide katmerlenen yalnızlıkla ve onunla baş etme deneyimlerinde gelir düzeyi, sağlık durumu, çocukların/aile üyelerinin yakında/uzakta olması, yaşanan konut ve çevrenin niteliği, bakım ihtiyacı gibi belirlenimler çerçevesinde farklılaşmalar da söz konusudur.

Günelik İhtiyaçlar, Sağlık ve Bakım

Zonguldak sahasında katılımcıların pandemi döneminde en büyük destekçisi yakın çevreleri olmuştur. Bu yakın çevreyi çoğunlukla katılımcıların kendileri ile aynı şehirde yaşayan çocukları oluşturmaktadır. Çocukları başka şehirlerde yaşayan, çocuğu olmayan ya da aynı şehirde yaşasalar da çocukları kendisiyle pek ilgilenmeyen katılımcılar, gündelik ihtiyaçlar temelinde pandemi dönemini daha zor geçirmiştir. Zonguldak sahasının geneline baktığımızda, özellikle sokağa çıkma yasağı olduğu dönemde, ya uzaktan da olsa çocukları temel ihtiyaçlarını karşılamış ve haftada bir ya da ayda bir gelip gitmiştir ya da komşu, yakın akraba, muhtar, esnaf, taksici gibi farklı destek mekanizmaları devreye girmiştir.

Pandemi döneminde katılımcının gündelik ihtiyaçlarını çoğunlukla, kapıdan verme-kapıdan alma şeklinde ifade edilebilecek minimum temasla temin etmeleri mümkün olmuştur. Kimi örneklerde katılımcıların çocuklarının uzaktan verdiği online siparişlerin, ihtiyaçların giderilmesinde temel bir araç haline geldiği görülmüştür.

Çıkmadım ben, çok sabır ettim evde böyle. Çocuklarımı bile komadım eve ben biliyo musun, balkondan aşağı sarkıtıyodum sepetimi ordan alıp veriyolardı bana ihtiyaçlarımı. (K34)

Çocuklarım ilgilenir hep. Buradaki kızımın kızı var torunum onu aradım, benim şunlara ihtiyacım var alıver dedim. Anneanne ben şimdi isteyim sana getirsinler dedi. Nasıl isteyeceksin dedim, internetten istiyecem sen para verme ben kartımdan geçircem dedi...Şok'tan almış (Şok market). Sen bir daha bir şey lazım oldu mu beni ara ben sana ulaştırırım dedi torunum. Çok mutlu oldum. (K32)

Pandemi öncesi kendi ihtiyaçlarını kendi gideren, çarşıya pazara düzenli giden, aile ve arkadaşlarıyla düzenli olarak sosyalleşen, çalışan yaşlıların tibben objeleştirilerek homojenleştirilmesi ve bunun bir sonucu olarak eve kapatılmaları, uğradıkları sembolik şiddetin çatısını oluşturmaktadır. Sembolik şiddetin başta yaşlılar olmak üzere toplumun genelinde, kavramın doğası gereği bilinçdışı bir biçimde ürettiği duygu korku ve kaygı olarak yaşanmıştır. Bu duyguların içselleştirilme sürecinin kendisi bizatihi bilinçdışıdır. Başta aile üyeleri olmak üzere yakın çevrenin desteği yalnız yaşayan yaşlı kadınların gündelik temel ihtiyaçlarını karşılamalarında hayati önem taşımıştır, ancak korkuyla gelen yapayalnızlaşmayı hafifletmemiştir.

Yok yok hiç dışarı çıkmadım, işte kaç ay çıkmadım. Pazar ihtiyacımı falan kızım getirdi hep, o bile hiç eve girmedi. Şimdi kızım bana sebze getiriyor diyelim ben kapıda tepsiyle bekliyorum hemen balkona uçuruyorum onu, balkonda bir gün bekletiyorum her şeyi hala. (K38)

Yok yok hiç çıkmadın nereye çıkacam. Çöp atmaya indim çöp atmada yetmiyor insana, çarşıya pazara hiç bi yere inmedim ki ben, hiç bi yere gitmedim. Önceden gidip eksikimi görüyodum, bu hastalık geldi geleli hiç inmedim çarşıya, çarşının yolunu bilmem şimdi. Kendime dair eksikim oldu mu özlüyorsunuz tabi kendin gitmek istiyosun emme gidemiyosun. (K35)

Geliri genel saha profiline göre iyi olan K41, pandemi döneminde gündelik ihtiyaçlarını ve dışarıdaki işlerini taksi tutarak halletmiştir. Akrabaları da yakın çevresinde olmayan katılımcı, pandemi döneminde en büyük destekçisi olan taksiciden "şoförüm" diye bahsetmiştir. Çocuklarından maddi destek gören K37 ise temel ihtiyaçlarını büyük oranda eve düzenli gelerek temizliğini yapan, ihtiyaçlarını alan, yemeğini hazırlayan kadın yardımcı vesilesiyle gidermiştir. Sebzecisi ve sütçüsü ise siparişlerini

kapıya kadar getirmiştir. Dolayısıyla bu iki katılımcının gündelik ihtiyaçlarını daha çok parayla aldığı hizmetlerle karşıladığı görülmektedir.

Zonguldak sahasında farklılaşan destek mekanizmaları katılımcıların pandemiyle, yasakla, kapanmayla belli ölçüde baş etmelerini sağlamıştır. Ancak destek mekanizmalarının kurumsal olmadığı, bireysel imkanlar, aile ve yakın çevreyle sınırlı olduğu görülmektedir. Bu noktada hem kurumsal desteğe istisnai bir örnek hem de Zonguldak sahasının bir özgünlüğü olarak mahalle muhtarlarının desteği de öne çıkmaktadır. Kimi katılımcılar muhtarların, kapıdan ya da telefonla bir ihtiyacının olup olmadığını sormak, maske ve kolonya temin etmek, yiyecek kolisi temin etmek, eczaneden ilaçları alıp getirmek gibi çeşitli yardımlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Mevcut örneklerin yanı sıra pandemi döneminde aile ve yakın çevrenin desteğini alamayan ya da bu desteğin çok sınırlı kaldığı örnekler de söz konusudur.

Yasak doğru değildi neden dersen gelin yok, kız her seferinde gelemiyο, Allah'a emanetiz. Akrabalarım uzakta, hastalıktan dolayı komşu da ilgilenmiyor senlen, herkes korunmak zorunda. Bazen tansiyonun çıkıyο korkuyorum da, kapıya çıkıyorum bir Allah'ın kulunu göremiyorum, niye böyle oldu bu dünya diyorum... 3-4 ay hiç sokağa çıkmadım, bizler anneye baktık kayınvalideye baktık şimdi öyle bi şey yok. Koskoca ev, diyorum ki niye yalnızım. (K39)

Gündelik ihtiyaçlar sağlık sorunlarıyla birleştğinde, kısıtlı desteğe sahip katılımcıların pandemi dönemini ve katmerlenmiş yalnızlık halini daha kırılgan bir pozisyonda yaşadıkları vurgulanmalıdır. Zonguldak sahasında katılımcıların yaşları 70 ve 88 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması yüksek olan araştırma sahasında katılımcıların en sık karşılaşılan sağlık problemlerinin yüksek tansiyon, göz rahatsızlıkları, şeker, kalp ve solunum rahatsızlıkları ile yürüme problemi olduğu görülmektedir. Genellikle düzenli takip ve kontrol gerektiren rahatsızlıkları olan katılımcıların pandemi döneminde hastaneye gitmekten çekinmeleri, kontrollerini ertelemiş olmalarının sık rastlanan bir durum olduğunu belirtmiştik. Sokağa çıkma yasağında tansiyonu yükselen ve çocukları uzakta olan bir katılımcı, (K33) hastaneye gitmeyip evde kendi kendine idare ettiğini belirtmiştir. Katılımcının sadece virüsten korktuğu için değil, hastaneye gitse bile eve geri nasıl döneceği konusunda endişelendiği için hastaneye gitmediği anlaşılmıştır. Sokağa çıkma yasağında taksilerin çalışmadığını düşünmüştür. Bu örnekten hareketle, eve kapanan yaşlıların buldukları kentte hayatın nasıl devam ettiğinden görece habersiz oldukları ve yanlış

ya da eksik bilgidен kaynaklı güvende hissettikleri evlerinde kalmaya gayret ettikleri söylenebilir.

Sağlık ile ilgili problemleri kendi çözmek durumunda kalan ve yine sağlık ile ilgili ihtiyaçlarını kendi karşılayan katılımcıların, saha geneli göz önüne alındığında azınlıkta olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların sağlıkla ilgili problemlerinin çözümünde de yaygın destek mekanizmasının çocukları ve yakın çevreleri olduğu görülmüştür.

Yaşanılan Konut ve Çevrenin Niteliği

Covid-19 sürecinde, yaşanılan konut ve çevrenin fiziki özelliklerinin de gündelik deneyimi farklılaştırdığı görülmektedir. Uzak kalınan kamusal hayat ve sıkışılan özel alan arasında bir ara mekân olarak pencere ve balkon, bolca vakit geçirilen mekânlardır. Pencere ve balkon, salt katılımcılar için pandemi döneminde sosyal hayata dâhil olmanın bir aracı olmamış aynı zamanda çevrelerinin de yalnız yaşadığını bildikleri katılımcıları gözetmelerini sağlayan birer araç olmuştur.

En çok konuşmayı özledim (pandemi döneminde), ben konuşmadan durmam ki. Şimdi balkondan ona buna laf atıyorum, muhartı görüyom ona laf atıyorum (gülüyor) balkonda oturdum hep. (K36)

Gelmeseler de kontrol ederler (pandemi döneminde). Karşı mahallede komşumun kızı var, görüyor beni camdan doğru. Şimdi akşamları dron atıyorlar bizim buralarda, geçen akşam gene pencereden bakıyorum baktım telefonum çaldı. Sen diyor camdan kimi gözetliyorsun. Bana bak kız dedim ben bi dul kadınum, adam gözetlerim, insan gözetlerim sana ne dedim güldük. (K31)

Sokağa çıkma yasağının 65 ve üzerine esnetildiği dönemlerde yüksek katlı bir apartmanın üst katlarındaki bir dairede oturan ve yürüme problemi olan K33, çoğu zaman asansör bozuk olduğu için izinli olduğu saatlerde dışarı çıkamadığını belirtmiştir. Hastalandığı bir gün dışarı çıkmadığında yöneticiyle bu konuda tartıştığını ve yöneticiyle karakolluk olduklarını ifade etmiştir. Pandemiye yüz yüze eğitimin sonlanmasıyla üniversite ve çevresinde, daha çok öğrencilerin ikamet ettiği apartmanlar bir anda boşalmıştır ve K33'ün kaldığı apartman da bunlardan birisidir. Söz konusu örnekten hareketle, benzer koşuldaki konutlarda ya da bölgelerde yaşayan yalnız yaşlıların, pandemi döneminde "sahipsiz" kalan apartmanlarda kendilerini oldukça güvensiz hissetmiş olabilecekleri de göz önüne alınmalıdır.

Zonguldak'ta yerleşim alanlarının mekânsal organizasyonu göz önüne alındığında, deniz seviyesinden yukarıya doğru merdiven misali yükselen yapılaşmadan bahsetmek mümkündür. Özellikle Merkez ilçede gecekondu konutların yoğun olduğu eski mahallelerde, evleri ve sokakları birbirine bağlayan dik yokuş ve merdivenlere sıkça rastlanmaktadır. Zonguldak sahasında yürüme problemi olan katılımcıların sayısı neredeyse yarı yarıyadır (6 kişi). K40 uzun zamandır dışarı çıkmadığı için iyice tutulduğunu ve merdivenleri inmekten korktuğunu belirtmektedir. Söz konusu örnekte, pandemide eve kapanmanın yol açtığı hareketsiz yaşamın mevcut hastalıkların seyrini olumsuz etkilediği de görülmektedir.

Yürüyemiyorum, burdan şimdi aşağı beni indirmek mesele. Bak dişlerimi yaptırمام lazım gidemedim daha, dişlerim beni ihtiyar gösteriyo (güllüyor). Bu hastalık çıkmadan (corona) gene giderdim hastaneye, uşak beni alır giderdi, indirirdi. Gene gider gelirken az yürürdüm, şimdi hepten tı-kandım. Merdivenleri kati inemem artık, adım atamıyorum. (K40)

Kimi katılımcılar içinse eski mahallelerde yer alan tek ya da iki katlı konut bölgeleri, tanıdık çevreyle birlikte pandemide nefes almayı sağlayan güvenli bir mekân olmuş ve mahalleye girmesi istenmeyen yabancılar karşısında da bariyer işlevi görmüştür.

Biz burda zaten 6 eviz, o büyük yasak geldiğinde hiçbirimiz çıkmadık. Şimdi çıkıyoruz ama mesafeye dikkat ediyoruz. Yabancı biri geldi mi zaten hemen maskelerimizi takıyoruz diyoruz buraya gelmeyin. Şu yuvarlak evlerden gelenler oluyor (eski konutların civarında yeni yapılmış olan sitelerden biri) kusura bakmayın yavrum dutun yanına kadar gelin ama bu tarafa geçmeyin (diyoruz). (K43)

(Eksilen) Sosyal Yaşantı

Ben bu kadar sosyal bir insanken yalnız ölmek istemiyorum. (K44)

Şimdi arkadaşlarımızla telefonlaşıyoruz, yapamadıklarımızı konuşuyoruz. (K32)

Araştırmada, yalnız yaşayan yaşlı kadınlar için sosyal etkileşimi/iletişimi sürdürmeyi sağlayan rutinlerin gündelik yaşantıda son derece önemli olduğu ve Covid-19 sürecinde bu rutinlerin bozulduğu görülmüştür. Zonguldak sahasında çoğunluğu geniş bir sosyal çevreye sahip olan, pandemi öncesi aile, arkadaş ve yakın çevresi ile çeşitli etkinliklerde (Kur'an okumaları, günler, şehirlerarası akraba/arkadaş ziyaretleri, tur

gezilerine katılma, ev gezmeleri gibi) bir araya gelen katılımcılar, eve kapanma dönemiyle birlikte bu etkinlikleri sonlandırmak zorunda kalmıştır.

Pandemi öncesi ve sonrası sosyal yaşantıya baktığımızda, sokağa çıkma yaşağının katı biçimde uygulandığı dönemde, düzenli yardıma ihtiyacı olan iki katılımcı (K37 ve K40) hariç tüm katılımcıların çocukları dâhil kimseyle yüz yüze etkileşim kurmadıkları görülmüştür. 25 yıldır yalnız yaşayan K44, pandemiden önce kendini hiç yalnız hissetmediğini çok sosyal bir hayatı olduğunu söylemiştir. Yaklaşık 50 yıldır aynı evde/mahallede oturuyor olmanın verdiği güçlü ve köklü komşuluk ilişkilerine sahiptir. 18 yıl kent merkezinde kıyafet dükkânı işletmiş olan katılımcının hayli hacimli bir sosyal sermayesi vardır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, katılımcının kendi ifadelerini kullanırsak, “asıl yalnızlığı şimdi yaşa[mıştır]”.

En çok neyi özledim biliyo musun arkadaşlarımı, bir de giyinmeyi çok çok özledim. O kadar özledim ki giyinmeyi, daha bir kere ayakkabı giyip de çarşıya gitmedim bir senedir. Benim yaşım müsait, artık her an bir şey olabilir bize, bekliyorum yani olmaz değil (birkaç saniye sustu). Ben bu kadar sosyal bir insanken yalnız ölmek istemiyorum. Hasta olunca eşim dostum herkes yanımda olsun isterim. Kardeşlerim arkadaşlarım benim yanıma gelemezse ben onların yanına gidemezsem... en çok üzüldüğüm şey bu. (K44)

Çocukları ve akrabaları uzakta olan katılımcıların pandemi döneminde daha çok onlarla bir araya gelmeyi özledikleri görülmektedir. K33 bayram gibi özel günlerin coşkusunu anarken, bu senenin ne kadar buruk geçtiğini ifade etmiştir.

Benim üç tane torunum var üç tane çocuğum var, ee damatlar var. Her bayram bir araya gelir iç içe yataydık bir hafta en azından. Şakır şakır yemekler yapılırdı, denizlere giderdik. Şimdi bu sene zoruma gitti yani. (K33)

Katılımcılar mahalledeki gündelik ritmi her ne kadar pandemiden önceki sosyal hayatı anlatmak için dile getirse de yaşadıkları (ya da araştırmacı/dinleyen olarak bize geçirdikleri) his, sanki çok daha uzak bir geçmişe duyulan özlemdir. Pandemi öncesi arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri sorulduğunda bazı katılımcılar daha eski sosyal yaşantılarına referans vermiştir. Bu örneklerden hareketle, pandemi ile gelen *katmerli yalnızlığın* mevcut yalnızlık halini “eski günleri” hatırlatacak kadar derinleştirmiş olduğu da söylenebilir.

Eskiden benim kapımın önü çok genişti, orda toplaşırdık. Gelirdik onun kapısının önünde otururduk çıkardık ötekinin kapısının önünde oturduk. Şimdi öyle değil, o komşularım aşada kaldı. Bu hastalık olmadan onlar gelir

giderdi, ben gidemiyom o yokuşu enip çıkmak mesele ama onlar gelirdi. Artık herkes evinde. (K35)

Pandemiyle birlikte hareketli yaşamları duran katılımcılar, salt sosyal yaşantının eksikliğini değil, bir anda doğrudan kendilerine yönelik uygulanan yasak ve kısıtlamaların burukluğunu/hayal kırıklığını yaşamışlardır. K41'in uzun yıllardır her sene gittikleri kampa pandemide 65 yaş ve üzeri oldukları için alınmaması, pandemi sürecinde yaşlıların uğradığı ayrıştırıcı ve dışlayıcı pratiklere çarpıcı bir örnektir.

Biz 35 senedir Didim'de her sene TTK'nın kampına giderdik bizi bu sene almadılar. (Pandemi döneminde) gençlere verdiler bizi almadılar 65 yaşından sonrasını. Bu Haziran'da kâğıt geldi maalesef şey yapamıyoruz diye, biz de hâlbuki hazırlanıyorduk, gidemedik. (K41)

Sosyal dışlanma ve izolasyonla gelen yapayalnızlaşma sürecinde katılımcıların evde vakit geçirmek için yaptıkları etkinliklerde ise, ev işleri yapma, televizyon izleme ve bol bol örgü örme/el işi yapma öne çıkmıştır. Ancak evde geçirilen bu izole gündelik hayata anlam verememe halinin, katılımcıların tüm ifadelerine sinmiş olduğu söylenebilir. Yaşananları anlamlandırma zorluğu, tükenmişliği ve kimi zaman da kabullenmişliği beraberinde getiriyor. Tüm bunlar iç içe geçerek yalnız yaşayan yaşlı kadınların Covid-19 sürecinde kristalize olan yapayalnızlaşma deneyimlerini bizlere gösteriyor.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, COVID-19 pandemisi sürecinde Zonguldak'ta yalnız yaşayan yaşlı kadınların deneyimlerini kesişimsel bakış açısından hareketle incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın bulguları, pandemi sürecinde yaşlı kadınların karşılaştığı dezavantajların birbiriyle nasıl keşiştiğini ve bu kesişimselliklerin yarattığı kümülatif etkileri ortaya koymaktadır.

Araştırma, pandemi öncesinde var olan yapısal eşitsizliklerin, kriz sürecinde derinleşerek yaşlı kadınların yalnızlık ve sosyal izolasyon deneyimlerini şiddetlendirmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Covid-19 sürecinde yalnızlığı katmerlendiren deneyimler, *bir sembolik şiddet formu olarak korkunun içselleştirilmesi* (bir sağlık sorunu yaşamış olsa da pandemi döneminde hastaneye gitmekten kaçınma ve rutin sağlık kontrollerini erteleme, sokağa çıkma yasağı kalkıktan sonra da evden çıkmamaya devam

etme, sosyal çevreleriyle yüz yüze ilişkiden kaçınma, eve gelip gidenlerin sınırlı olması) formunda karşımıza çıkmıştır. Araştırma sonuçları, yalnız yaşayan yaşlı kadınların yalnızlık deneyimlerini pandemide, yalnızlıktan yapayalnızlığa bir geçiş olarak yaşadıklarını göstermiştir. Elde edilen temel bulgular, yaşlılıkta hem yapısal bir deneyim hem de bir pandemi deneyimi olarak (katmerli) yalnızlığın ortaklaşan boyutlarına işaret etmekle birlikte katılımcıların bu ortaklaşan deneyimlere dair bireysel öyküleri ve (katmerli) yalnızlıkla baş etme stratejilerinin, toplumsal konum, yaş, sağlık durumu, sosyal ilişkiler, destek mekanizmaları, mekân gibi faktörlerden kaynaklı farklılaştığını göstermiştir.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, mevcut sosyal politikaların ve müdahale stratejilerinin, yaşlı kadınların heterojen deneyimlerini ve ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını göstermesidir. Bu bağlamda, politika yapımcıların ve uygulayıcıların, kesişimsel perspektifi politika geliştirme süreçlerine entegre etmeleri kritik önem taşımaktadır. Özellikle T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde ön "Yalnızlık Genel Müdürlüğü" gibi kurumsal yapılanmaların, toplumsal cinsiyet perspektifini ve yaşam seyri yaklaşımını temel alarak tasarlanması gerektiği, araştırma kapsamında sunulan temel bir öneridir.

Araştırma sonuçları, sürdürülebilir ve kapsayıcı sosyal politikaların geliştirilmesi için şu önerileri sunmaktadır: Yaşlı kadınların ekonomik bağımsızlığını destekleyecek sürdürülebilir finansal mekanizmaların oluşturulmasına, toplum temelli destek programlarının ve kuşaklararası dayanışma projelerinin geliştirilmesine, dijital okuryazarlık programlarının yaygınlaştırılması ve teknolojiye erişimin artırılmasına, yerel yönetimlerin kapasitelerinin güçlendirilmesine ve yerelde sosyal hizmet sunumunun iyileştirilmesine ve yaşlı kadınların heterojen deneyimlerini daha kapsamlı biçimde ele alan boylamsal çalışmaların artmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırma, pandemi sürecinde yaşlı kadınların deneyimledikleri çoklu dezavantajların kesişimsel bir analizini sunarak, sosyal politika ve müdahale stratejilerinin, toplumsal cinsiyet, yaş ve sınıf gibi farklı dezavantaj eksenlerini dikkate alarak tasarlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmaların ve geliştirilecek politikaların, bu kesişimsel perspektifi göz önünde bulundurması, daha kapsayıcı ve etkili müdahalelerin de geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Extended Abstract

Pandemic Experiences of Elderly Women Living Alone in Zonguldak: Structural Elderly Loneliness Aggravated by Covid-19

Funda Sönmez-Öğütte⁶
ORCID: 0000-0002-4343-5296

The COVID-19 pandemic profoundly impacted lives worldwide, particularly among elderly individuals who faced severe health and social challenges. This study explores the experiences of elderly women living alone in Zonguldak during the pandemic, emphasizing how structural loneliness intensified under these circumstances. Through in-depth interviews, the research seeks to understand the challenges faced by elderly women during the pandemic and the strategies they used to cope.

This research is part of the project “Coping Strategies in Old Age: Experiences of Being a Lonely Woman during COVID-19,” funded by the TÜBİTAK ARDEB 1001 Program. Focusing on the Zonguldak phase, this article draws from interviews conducted with 15 participants (out of a total of 45 across Zonguldak, Gaziantep, and Muğla) between August and October 2020. The study examines the pandemic experiences of elderly women living alone, who vary in economic, cultural, and social capital, as well as income, age, health status, social connections, and available support systems.

In-depth interviews were conducted in Zonguldak province with 15 women aged 65 and older who live alone in the central district. With the participants' consent, audio recordings were taken, and each interview lasted an average of 1 hour and 30 minutes. The central district, Zonguldak's second-most populous area, is notable for the pronounced differences between elderly widows and married women. This district also reported the highest number of positive Covid-19 cases in the province; on April 8, 2020, 62% of Zonguldak's cases were located here, highlighting the district's high-risk level for its elderly population.

⁶ Research Assistant Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, E-mail: fundasonmezz@gmail.com

Across all areas of research (Gaziantep, Muğla, and Zonguldak), the duration of participants living alone varied due to factors such as age at widowhood, children moving out, the loss of parents, and other personal circumstances, with the average time living alone being 16.5 years. This suggests that loneliness is a long-standing structural issue rather than one arising solely from the pandemic. However, the pandemic, particularly the curfews for older individuals, has made elderly loneliness more visible and intensified it. The Covid-19 period introduced new experiences that transitioned older women's loneliness into a state of prolonged isolation. This shift is primarily tied to the transformation of aging into a largely female experience ("feminization of aging") and, more specifically, the experience of aging alone. This fact required looking at the factors that strengthen the possibility that women are the ones who spend their old age alone.

The primary structural cause of loneliness in old age was found to be traditional gender roles that discourage remarriage. Additional factors include incompatibility with children, not wanting to be a burden, and a desire for personal freedom. A spouse's pension is also a significant determinant in the lives of these women and a key reason they remain single. This pension allows them to provide for themselves and their children without needing to remarry or work, even if they were widowed at a relatively young age. Gender roles also influence this decision; remarriage for a pensioned widow is often met with social disapproval, a belief the participants appear to have internalized. Consequently, many avoid remarriage or employment, feeling that as long as they can support themselves and their close network is willing to help when needed, there is no need to marry again.

Findings indicate that these women's experiences of loneliness and social isolation intensified during the pandemic. The data reveal that fear was internalized as a form of symbolic violence, transforming social isolation into all-loneliness. In the crisis environment created by the Covid-19 pandemic, elderly individuals experienced significant fear and anxiety, being among the groups most severely impacted by the virus and the primary targets of curfews. Research data reveals that this fear and anxiety gradually became internalized as a form of symbolic violence. This form of violence manifests through power, domination, or objectification in interpersonal relationships. Its defining characteristic is that those subjected to it are often unaware of its impact and give a passive form of consent to

these power dynamics. In many cases, neither those experiencing symbolic violence nor those perpetuating it recognize its presence. This study found that elderly women living alone, who are often viewed as a homogeneous group and medically objectified, have internalized the fear embedded in objectifying discourses that ignore their unique life experiences. In some instances, they even reproduce these narratives.

Examples of this internalized fear include continued isolation despite lifted curfews, avoidance of in-person interactions with family and friends, postponed health check-ups, restricting household visitors to specific individuals, and, in some cases, not allowing anyone into the home for months.

Additionally, disruptions to elderly women's social networks and daily routines deepened their sense of isolation. Many participants reported that pre-existing social support mechanisms fell short during the pandemic, exacerbating their loneliness. Those with lower incomes and educational levels became more reliant on family and close social circles, resulting in a loss of autonomy and further social isolation.

These findings underscore the need for policymakers and practitioners to incorporate an intersectional perspective when developing policies. In particular, institutional structures, such as the proposed "General Directorate of Loneliness" within Turkey's Ministry of Family, Labor and Social Services, should be designed with a gender-sensitive, life-course approach.

In conclusion, this research presents an intersectional analysis of the compounded disadvantages experienced by older women during the pandemic, advocating for social policy and interventions that consider intersecting factors like gender, age, and class. By incorporating an intersectional approach, future research and policies can lead to more inclusive and effective solutions for elderly women facing loneliness and isolation.

Kaynakça/References

- Arun, Ö. (2013). International Spotlight: Developing a Gerontological Social Policy Agenda for Turkey. *The Gerontologist*, 53(6), 891-897. <https://doi.org/10.1093/geront/gnt071>
- Arun, Ö. ve Karademir-Arun, B. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515-1527.

- Aygüneş, A. ve Ok, O. C. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları İzleme Raporu. 21 Aralık 2020 tarihinde https://sugender.sabanciuniv.edu/sites/sugender.sabanciuniv.edu/files/pandemi_raporu.pdf adresinden erişildi.
- Çelik, H. ve Evirgen, H. (2002). Zonguldak Kentinin Demografik, Sosyal ve Kültürel Yapısı. M. Ersoy ve T. Şengül (Der.), *Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri: Zonguldak Örneği* içinde (ss. 75-159). Ankara: ODTÜ.
- Davidson, K. (2002). Gender Differences in New Partnership Choices and Constraints for Older Widows and Widowers. *Ageing International*, 27(4), 43-60.
- Deniz, T. (2014). Zonguldak İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 299-320. <https://doi.org/10.17295/dcd.37481>
- Duben, A. (2018). Türkiye ve Avrupa'da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet. A. Dubern (Der.), *Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açılırları* içinde (ss. 67-78). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gillen, M. ve Kim, H. (2009). Older Women and Poverty Transition Consequences of Income Source Changes From Widowhood. *Journal of Applied Gerontology*. 28(3), 320-341. <https://doi.org/10.1177/0733464808326953>
- Görgün-Baran, A. (2020). Yaşlanmanın Kadınlaşması ve Yaşlı Kadınlara Karşı Şiddet. S. Taşdemir-Afşar ve Ö. S. Özteş-Gelmez (Der.), *Dalgaları Aşmak* içinde (ss. 51-87). Ankara: Nika Yayınları.
- Karatepe, F. (2002). Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapıda Kadının Durumu ve Rolü. M. Ersoy ve T. Şengül (Der.), *Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri: Zonguldak Örneği* içinde (ss. 162-174). Ankara: ODTÜ.
- Karatepe, F. ve Gözü, Ö. (2002). Sanayisizleştirme Sürecinin Yol Açtığı Toplumsal Sorunlar. M. Ersoy ve T. Şengül (Der.), *Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri: Zonguldak Örneği* içinde (ss. 181-282). Ankara: ODTÜ.
- Müftüoğlu, B. G. ve Tanış, B. (2010). 21. Yüzyılda Zonguldak Maden İşletmelerinde Çalışma Hayatı: Bir Kesit-Tek Gerçek. *Çalışma ve Toplum*, 2(25), 185-216.
- Öğütte, V. S. ve Sarımuratoğlu, D. (2022). Aynı Mekânda Farklılıklar: Muğla'da Yalnız Yaşlanma, Kadınlık ve Covid-19 Deneyimlerinin Yurttaşlık Bağlamında Değerlendirilmesi. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 260-278.
- Öğütte, V. S. ve Sevlü, H. (2023). Zorunlu Göçmenlik ve Covid-19: Gaziantep'te Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2), 687-702. <https://doi.org/10.32600/huefd.1174504>
- Öğütte, V. S., Sönmez-Öğütte, F., Sevlü, H. ve Sarımuratoğlu, D. (2021). Covid-19 sürecinde yalnız yaşayan yaşlı kadınların baş etme stratejileri: İlişkisel perspektiften nitel bir araştırma. *Strata İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 117-146.

- Örnek, T., Tor, M., Kıran, S. ve Atalay, F. (2015). Prevalence of chronic obstructive pulmonary disease in Zonguldak province of Turkey. *Tuberk Toraks*, 63(3), 170-177. doi: 10.5578/tt.9582.
- Özcan, Ü. (1996). Zonguldak'ın Ölümü, *Birikim*, 86-87, 149-151.
- Pusula Gazetesi (2020, 8 Nisan). 29 Nisan 2020 tarihinde <http://www.pusulagazetesi.com.tr/zonguldakta-mahalle-mahalle-corona-virus-vaka-sayilari-143458-haberler.html> adresinden erişildi.
- Tecer, L. H. (2007). Prediction of SO₂ and PM Concentrations in a Coastal Mining Area (Zonguldak, Turkey) Using an Artificial Neural Network. *Polish J. of Environ. Stud*, 16(4), 633-638.
- Tekeli, İ. (2017). Zonguldak Bölge Planları ve Filyos Vadi Projesinin Gelişim Tarihi Üzerine. *Ekonomik ve Ekolojik Sürdürülebilirlik Açısından Filyos Vadisi Projesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss.17-30). Zonguldak: Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. 30 Nisan 2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. 3 Ağustos 2024 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden erişildi.
- Willson, A. E. (2007). The sociology of aging. C. D. Bryant ve D. L. Peck (Der.), *Handbook of 21st Century Sociology* içinde (ss. 148-155), California CA: Sage.
- Yuval-Davis, N. (2012). Dialogical epistemology – An intersectional resistance to the “Oppression Olympics”. *Gender & Society*, 26(1), 46–54. <https://doi.org/10.1177/0891243211427701>

Funda Sönmez-Öğütte

Lisans eğitimini Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde, yüksek lisans ve doktora eğitimini Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2022 yılında tamamladığı *Sanayisizleşme ve Mekânın Yeniden Üretimi: Zonguldak-Kavaklık* başlıklı doktora tezi İlhan Tekeli Doktora Teşvik Ödülü aldı. Ödül alan tezi kitaplaşarak, *Sanayisizleşme, Konut Siyaseti, Orta Sınıf* başlığıyla 2024 yılında İletişim Yayınları'ndan çıktı. Akademik ilgi alanları kentsel mekân, sanayisizleşme, soylulaştırma, eleştirel kent kuramları ve yaşlanma çalışmalarıdır. Bu alanlarda yazdığı makale, kitap ve kitap bölümlerinin yanı sıra bursiyer ve araştırmacı olarak yer aldığı TÜBİTAK 1001 projeleri vardır. 2015'ten beri Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün akademik kadrosundadır.

Funda Sönmez-Öğütte completed her undergraduate studies in sociology at Ege University, followed by her master's and doctoral degrees in sociology at Aydın Adnan Menderes University. Her doctoral thesis, titled Deindustrialization and

Reproduction of Space: Zonguldak-Kavaklık (2022), earned her the İlhan Tekeli Doctoral Incentive Award. This award-winning thesis was published as a book, Deindustrialization, Housing Politics, Middle Class, by İletişim Publications in 2024. Her research interests include urban space, deindustrialization, gentrification, critical urban theories, and aging studies. Alongside her publications—spanning articles, books, and book chapters in these areas—she has participated as a scholar and researcher in various TÜBİTAK 1001 projects. Since 2015, she has served as a faculty member in the Department of Sociology at Zonguldak Bülent Ecevit University.

E-posta: fundasonmezz@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1547072

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2711-2732

“A Home Away from Home”: The Case of the Yurt Homeland Association in Gebze¹

Hasan Ali Yılmaz²

ORCID: 0000-0003-3105-6691

Abstract

This article addresses the question of how hometown associations (HTAs, hereafter) transform into meaningful spaces, or homes, for internal migrant groups in Turkey and how they are perceived within this context. While previous research has primarily focused on the functions, transnational and translocal interactions, and contributions of HTAs to the migrants' origin, spatial factors have often been overlooked. Utilising ethnographic research conducted from 2013 to 2018 and a review of existing literature on the topic of 'home' studies, this study examines how migrants create a sense of 'home' in HTAs, with a particular focus on the role of face-to-face interactions, objects, and practices. The research findings demonstrate that the transformation of HTAs into a 'home' is achieved through the actions of the association leaders and the utilisation of home-making practices and objects. These processes and interactions are crucial for fostering a sense of familiarity and comfort among migrants. Furthermore, the article underscores that migrants seek this sense of belonging, which significantly influences their identities. Ultimately, the spatial analysis of fellow townsmen associations demonstrates that the associations are not merely a physical structure; they are also an emotional labour, the implementation of which, objects, and interactions play a crucial role.

Keywords: Migration, hometown association, home, identity, belonging, Giresun, Gebze

¹ This article is extracted from doctorate dissertation supervised by Prof. Anne-Marie Fortier and Prof. Kim Knott (Ph.D. Thesis, Lancaster University, Lancaster, United Kingdom, 2018)

² Asst. Prof., Sinop University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religion, E-mail: hayilmaz@sinop.edu.tr

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 10.09.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 19.12.2024

“Memleketten Uzakta Bir Memleket”: Yurt Hemşehri Derneği Örneği³

Hasan Ali Yılmaz⁴

ORCID: 0000-0003-3105-6691

Öz

Bu makale, Türkiye'deki iç göçmen grupları için hemşehri derneklerinin nasıl anlamlı bir mekâna, bir eve, dönüşmesini ve algılanmasını incelemektedir. Mevcut literatür, genellikle hemşehri derneklerinin işlevleri, ulusötesi ve yerel ötesi etkileşimleri ile bunlara katkıları üzerine yoğunlaşırken, mekânsal faktörlerin bu süreçteki rolü genellikle göz ardı edilmiştir. Bu çalışma, 2013-2018 yılları arasında yürütülen etnografik bir araştırmanın ve mevcut 'ev' çalışmaları literatürünü kullanarak, göçmenlerin hemşehri derneklerinde 'ev' duygusunu nasıl inşa ettiklerini, özellikle yüz yüze etkileşimler, nesnelere ve uygulamalar üzerinden incelemektedir. Araştırma, hemşehri derneklerinin bir 'ev mekânına dönüşmesinin dernek liderlerinin eylemleri ve göçmenlerin gündelik yaşamlarında kullandıkları nesnelere aracılığıyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu süreç, göçmenler arasında aşinalık ve güven duygusu yaratmada kritik bir rol oynamaktadır. Makale ayrıca, göçmenlerin kimliklerinin şekillendiği bu aidiyet duygusuna dönüştüğünü vurgulamaktadır. Sonuç olarak, hemşehri derneklerinin mekânsal olarak incelenmesi, derneklerin yalnızca fiziksel bir yapıdan ibaret olmadığını, aynı zamanda duygusal bir emeğin, uygulanmasını, nesnelere ve etkileşimlerin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, hemşehri dernekleri, mekân, kimlik, aidiyet, Giresun, Gebze

³ Bu çalışma Prof. Anne-Marie Fortier ve Prof. Kim Knott danışmanlığında 2018 yılında tamamlanılan doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Lancaster Üniversitesi, Lancaster, İngiltere, 2018).

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, E-posta: hayilmaz@sinop.edu.tr

Introduction

In recent times, Turkey has seen significant demographic changes, with increased migration both internally and externally. The number of migrants between the years 1945 and 1950 was approximately 214,000, whereas the figure rose to 904,000 between 1950 and 1955. There has been a notable increase in internal migration since the 1980s. The number of individuals who migrated internally was approximately two million in 1980, and this figure increased to five million by 2000. However, from 2008 onwards, these figures began to decline, reaching two million in 2008 and approximately three million in 2015 (Turkish Statistical Institute [TURKSTAT], 2022). While the data indicate an overall increase in the total number of migrants, a more detailed examination of the ratio of migrants to the total population reveals a more complex trend. In 1950, migrants constituted a mere 1% of the population. This figure rose to 4% by 1955 and reached a peak of 11% in 1980. Subsequently, however, this ratio has remained relatively stable at approximately 3% in the 2000s (Aksoy, 2016; TÜRKSTAT, 2024). These figures illustrate that internal migration has been a persistent feature throughout Turkish history. The data from the Turkish Statistical Institute for the year 2023 indicates that the proportion of the population residing in rural areas, which constituted 75.78% of the total population in 1927, has decreased to a mere 7% in 2020. In contrast, the urban population has increased to 93% (TURKSTAT, 2024). The shifts in rural and urban population dynamics over these decades demonstrates that the factors driving migration across provinces have varied significantly over time. This demographic change also highlights the importance of conducting research on internal migrants.

Migration creates a sense of rupture, displacement and separation that includes both emotional and material/physical dimensions, and also brings with it nostalgia or homesickness (Ahmed et al., 2003). These emotional, economic and social consequences lead to the emergence of hometown associations (HTAs, hereafter) in the neighbourhoods where migrants live. HTAs can be defined as organised groups where people who have migrated from specific regions come together in a specific physical space to maintain and preserve their regional culture (Kiray, 2002, pp. 216–217). The number of HTAs in Turkey has continuously

increased especially after the 2000s (416 in 1989, 1,922 in 1997, 3,325 in 2004 and 15,287 in 2016). The number of registered HTAs in Kocaeli province, where fieldwork took place, in 2017 is 591 (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2024).

HTA studies have highlighted the functions of HTAs for migrants. Firstly, HTAs assist migrants in adapting to their new life by lessening the negative effects of migration and maintaining their rural values and social relations. Secondly, HTAs have practical roles that involve aspects such as housing, employment, health, education, and ensuring a certain level of security. These functions contribute to the integration of migrants into their new surroundings (Kurtoğlu, 2005). Internal migration literature often refers to HTAs as "buffer mechanisms," temporary institutions used during the transitional phase of migration (Kıray, 2002, p. 216). Similarly, research on international migration shows that associations help migrants adapt to their new settlements, bringing them together and providing them with friendship and emotional support (Boccagni & Pilati, 2015, p. 64; Mazzucato & Kabki, 2009, p. 229). However, these studies see the emergence of HTAs as an accidental part of urbanisation and migration processes (M. H. Yavuz, 2003, pp. 80-81) and as a temporary intermediate mechanism created by migrants in the process of holding on to the city. However, contrary to this view, the statistics presented above demonstrate that the number of associations has increased over the years, indicating their continued importance for the migrants.

The formation of associations is attributed to several factors, including the rural-urban dichotomy, emotional experiences such as separation, loneliness and alienation resulting from migration, and cultural influences. However, recent research suggests that urban and rural spaces are more interconnected and relational (Greiner & Sakdapolrak, 2013; Hedberg & Carmo, 2012; Hersant & Toumarkine, 2005). In addition to this, the transnational approach has shown that HTAs have translocal effects, with resources circulating between origin and destination societies and influencing social, economic, and political aspects (Ambrosini, 2014; Guarnizo et al., 2003; Kurtoğlu, 2005; Lamba-Nieves, 2018; Mazzucato & Kabki, 2009; Portes & Landolt, 2000; S. Yavuz, 2016). However, studies focus on migrants' experiences but fail to explore the spatial aspects that HTAs offer for migrants. Overall, there is

a need for a more comprehensive understanding of HTAs that goes beyond current paradigms.

This study fills these gaps in the current literature on HTAs by exploring how migrants cultivate a sense of home within these spaces. The concept of 'home' extends beyond a physical location, encompassing various elements that evoke feelings of being at home, such as face-to-face interactions, objects, activities, and practices (Blunt & Dowling, 2006; Wise, 2011). These elements, referred to as 'home-makings,' generate emotions like comfort, control, freedom, intimacy, and security. The study investigates how objects, artefacts, and interactions can transform an HTA into a home, aiming to enhance understanding of the territorialization of migrants, the spatial dynamics of HTAs, and the role of individual agency. Ultimately, this research offers insights into the transformative processes through which migrants create meaningful spaces within HTAs.

The study will be divided into four sections. The initial section of the paper presents an overview of the current debates surrounding the concepts of home and migration. The second section presents the methodology employed for data collection, including details of the interviews conducted and the participants involved. The third section provides a summary of the findings of the analysis. The conclusion offers a summary of the findings and the contributions of the research to the literature on hometown associations. It is hoped that this study will stimulate further research and debate on the role of hometown associations in the lives of migrants.

Conceptualising the 'Home' and Migration

The concept of 'home' becomes complex in the context of migration, as it often involves shifts in the understanding of 'home' or the existence of multiple 'homes' (Kochan, 2016). Blunt and Dowling (2006) define 'home' as a dynamic concept that encompasses the relationship between home and homeland, the existence of multiple homes, and the interplay of 'home' with memory, identity and belonging (p. 199). The concept of 'home' can be understood in different ways: as a theoretical idea, a metaphor, a lived experience, or an idealised place of longing in the diasporic imagination. Scholars of translocality argue that it is crucial to closely analyse the fundamental aspects of migrants' lives, as well as the different spatial dimensions and layers involved, when considering

'home' and migration. This is because 'home' is a more complex concept than simply designating a migrant's place of origin or settlement as 'home' (D. Brickell & Datta, 2011; Kochan, 2016). Studying 'home-makings' reveals how migrants create a sense of belonging through connections, interactions, objects, and practices.

Research has explored how migrants create 'homes' in different places through their practices, use of materials and direct interpersonal interactions (Blunt & Dowling, 2006; Kabachnik et al., 2010; Rose, 2003; Wise, 2011). For example, in her research into South-Asian women living in London, Tolia-Kelly (2004) employs an ethnographic approach to examine the religious and non-religious objects that migrants utilise in their domestic spaces, which are associated with their homeland. Tolia-Kelly's research reveals that women often create a dedicated space, often referred to as a "religious corner," within their homes to display objects that symbolize moral values, the stories of religious leaders, and reflect different aspects of their lives. Moreover, Tolia-Kelly (2004) posits that the utilisation of handmade cultural artefacts, drawings, and mundane objects is predicated upon recollections of the homeland, functioning as a conduit for the migrants' connection to their homeland. In her view, the artefacts serve to evoke memories of individuals, occurrences and locations that collectively represent and signify the homeland. Consequently, a 'home away from home' in foreign lands is (re)remembered and (re)created through the use of these objects and practices.

In another study, Kochan (2016) examines the processes of belonging and identity formation among rural-urban migrants in Xinjiang and Beijing, China, within the framework of the concept of home. In his study, he employs a variety of methodologies, including interviews, cognitive mapping, and city photo tours, to demonstrate how the concept of home is perceived as heterogeneous, complex, and conflicting in the minds and words of the participants. Kochan (2016) finds that migrants do not always replicate their cultures in the destination or depict their pre-migratory experiences. This shows that home-makings are used to express the migrants' aspirations of being connected to the external urban environment. In other words, migrants not only establish a connection to their former place of residence but also cultivate expectations for the future. In light of the aforementioned literature, this

article examines the construction of the concept of 'home' and its relationship to memory and aspiration.

Home-making practices, objects and interactions link migrants and their living spaces across different places, dimensions and scales, embedding both spatial and temporal meaning. Photographs, for example, can trigger memories of home(land) (Blunt & Dowling, 2006). When migrants use objects, perform practices, or interact with fellow townspeople, they create a "virtual dwellingness" (Urry, 2000, p. 134). Urry (2007) suggests that to dwell is to be constantly moving and sensing, inhabiting both physical locations and imagined spaces. It can be suggested that places are not isolated and fix in a specific time. Instead, places are connected with the past, the present, the imagined, and the future concept of home (Datta, 2008, p. 529). Thus, home-making involves "finding a place" and "moving across space," with practices that connect the present location to imagined spaces and even otherworldly realms (Tweed, 2006, p. 56). These spaces allow migrants to maintain connections across the divides of time and space.

The creation of spatial and temporal connections through imagination and memory can evoke a sense of familiarity and comfort, similar to the feeling of being 'at home'. In her research on internal migrants in the United States, Allen (2008) describes 'home' as a space of refuge, safety, relaxation, self-expression and control. While Allen's (2008) study emphasises individual perceptions of home, research on transnational migrants highlights the material aspects of 'home-making' as central to fostering familiarity and comfort (Blunt & Dowling, 2006, p. 22; Hage, 1997, p. 105; Wise, 2011, p. 99). For example, Hage (1997) posits that the process of "home-building" entails the utilisation of "affective building blocks" that serve to provide a sense of security, familiarity, community, and hope. This article examines the home-making practices of the hometown association for the people from Yurt⁵ Village (The Culture and Mutual Aid Association for Villagers from Yurt, *Dernek*⁶). *Dernek* in order to ascertain whether migrants feel at 'home' – that is to say, whether they experience comfort, security, freedom and familiarity.

These associations are inhabited by people, and this study examines the role of personal interaction with '*hemşehris*' (hometowners) in

5 Yurt, a village in the Derehi District of Giresun province.

6 The term "dernek" translates to association in English. The term "*Dernek*" will be used to refer to the village association, as this is the term employed by the migrants themselves.

fostering a sense of belonging and attachment to the place, which is crucial in understanding how HTAs perceive their environment as a 'home'. The term '*hemşehris*' denotes relations between individuals who have emigrated from the same place of origin, and who have settled in the same town (Tezcan, 2011). The concept of '*hemşehris*' (hometowners) emphasises a sense of belonging among individuals who share a common local history, geo-spatial origin, physical appearance, and dialect (Gedik, 2011). This relationship, which is grounded in memories of one's origins, serves to foster intimacy and a sense of home (Tezcan, 2011). Such interactions result in the creation of "spaces of intimacy" and a sense of belonging (Fortier, 2006, p. 76), with a sense of "place belongingness" becoming attached to these interactions (Antonsich, 2010, p. 647). This paper explores how these interactions among '*hemşehris*' transform *Dernek* into social spaces where migrants feel at 'home.'

In addition, as Fortier (2006) claims, 'the community cannot be a spontaneous and organic outcome of an already existing physical building, but it must be continually re-created by the leaders to produce a sense of connectedness and belonging' (p. 70). This paper looks at the roles of HTAs' leaders and migrants in relation to their everyday lives and the process of creating a homely environment.

The concept of identity is of paramount importance in the process of understanding the formation of a sense of home. A substantial body of research on Turkish HTAs of internal migrants indicates that migrants frequently identify with their hometowns of origin, conceptualising them as 'home' (Hersant and Toumarkine, 2005; Kurtoğlu, 2005). However, scholars like Brah (2006) and Ahmed et al. (2003) challenge the idea that 'home' is solely linked to origins. Brickell and Datta (2011) posit that migrants maintain connections to multiple spatial registers, including family, childhood homes, neighbourhoods, and cities, which influence their sense of home in new places. It is therefore essential to consider the relationships between different localities and scales when studying migration.

By examining various spatial dimensions and multi-scalar translocal activities, this article explores how migrants express, develop, and experience their identities and sense of belonging through their home-making practices, social relationships, and face-to-face interactions within HTAs.

Research Methodology

The goal of this research is to investigate how HTAs are transformed into 'homes' for migrants and to analyse the reorganisation of spaces of belonging. This will be done through examining practices, objects, face-to-face interactions, narratives, and expressions. The qualitative ethnographic study was conducted through in-depth interviews with 12 participants and participatory observations in Gebze, a district of Kocaeli province, in 2015. The methodology section is organised into four parts: Data collection techniques, participant selection and sampling, insider/outsider debates, and data analysis.

Gebze, located 45 km east of Istanbul, is an industrial hub at the intersection of major transport routes. The location of the region in question affords it a strategic position, which has attracted both domestic and international investors. As a result, it has become a favoured destination for rural migrants from the Southeast, East Anatolia, and East Black Sea regions of Turkey (Tezcan, 2011). Gebze's population grew from 27,000 in 1973 to 521,000 by 2007, later adjusting to 371,000 by 2018 after administrative changes (TURKSTAT, 2024). This influx of migrants has made Gebze a microcosm of Turkey's diverse Islamic, ethnic, and cultural identities, making it an ideal site for studying internal migration.

The study employs an ethnographic approach to examine the processes through which migrants transform HTAs into 'homes'. This involves the utilisation of diverse data-collection techniques, including interviews and observations. The study is based on 12 semi-structured interviews, during which participants shared their migratory experiences, settlement processes, and thoughts on the association. Additionally, unstructured interviews were conducted with the same male participants to ascertain their perceptions of the practices and objects at HTAs. The male participants were selected on the basis of the fact that HTAs are primarily utilised by male migrants. During the course of the fieldwork, photographic documentation was undertaken of the materials and practices observed, with the permission of the relevant parties. This was done in order to provide additional data to supplement the observation and interview data. Observations and interviews showed how the association was shaped into a home. Throughout the process, questions were asked about the objects and practices observed within the associations.

The participants were recruited through personal contacts developed during frequent visits to Gebze since 2006. The sampling technique employed was snowball sampling, whereby initial contacts were asked to suggest other potential participants. Individuals who met the eligibility criteria were invited to participate in the study and to recommend other individuals who might also be suitable for inclusion. The table shows information on the participants. The study focused on members of Yurt Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği ('The Culture and Mutual Aid Association for Villagers from Yurt'), which is frequented primarily by men from Yurt, a village of Dereli District in Giresun. The *Dernek*, which is renowned for its rich visual displays of Giresun's landscapes, was selected for investigation in order to gain insight into the processes through which HTAs are transformed into meaningful spaces.

Table 1: Descriptive Characteristic of Participants

	Pseudonyms	Sex	Age	Date of migration	Date of interview
1	Metin	M	53	1989	14/4/2015
2	Osman	M	56	1995	9/4/2015
3	Hüseyin	M	58	2003	21/2/2015
4	Necip	M	48	1993	12/5/2015
5	Kemal	M	49	1981	28/2/2015
6	İsmail	M	35	2001	3/2/2015
7	Salih	M	38	1989	27/4/2015
8	Mehmet	M	40	1995	22/4/2015
9	Selim	M	65	1999	16/5/2015
10	Ergün	M	66	1971	17/3/2015
11	Emre	M	64	1986	18/5/2015
12	Asil	M	34	2004	9/5/2015

Positioning myself in relation to the research participants was complex. Although we shared certain backgrounds, such as religion and geographical identity (Giresun), my role as a researcher made me an outsider in their eyes. Nevertheless, as a partial insider on account of my geographical origin, I was able to establish a rapport with them and gain a deeper insight into their experiences. This insider/outsider status had both advantages and disadvantages (Davies, 2008). Participants sometimes skipped questions, assuming I already knew the answer, but I repeated or rephrased them to get the information I needed. They were also cautious about sharing sensitive information, but I assured them of

confidentiality. The rationale for selecting Gebze as the research site was twofold. Firstly, my close relative resides in this district, which would reduce the cost of the study and facilitate the recruitment of participants. Secondly, my relative's presence in Gebze enabled the efficient recruitment of participants and the minimisation of study costs.

The limitations of this study include the typical challenges associated with qualitative research, such as recruitment and transcription issues, as well as the constraints of time and financial resources. The study offers only a narrow historical context and no information on management or membership. No female participants were included in the study, as women do not typically visit the *Dernek*. This might be probably due to cultural norm among Muslims that discourages men and women are discouraged from spending time together in private spaces if they are not related (Küçükcan, 1999). Furthermore, this research does not include other religious, ethnic, and hometown associations in Gebze, such as those of Alevis, Shia, Crimean Tatars, and Syrians.

The data were analysed using a thematic method. Themes were created using two approaches: inductive (based on the data) and deductive (based on theory, research questions and previous research) (Braun & Clarke, 2006). After all data were transcribed, themes were created in the following ways: (1) data were categorised on the basis of spatial aspect of narratives of the participants. (2) Codes were generated from the written material. (3) Relationships between codes were identified. Based on these relationships, themes and associated sub-themes were created. (4) Significant relationships and patterns between the generated codes were examined. As a result of analysis, the research questions were formulated as follows: How do Turkish internal migrants in Gebze make the *Dernek* as a home, where a sense of feeling or being at 'home' prevails?

Findings

Dernek

On 27 March 2015, an observation was conducted at *Dernek*, a local organisation consisting of two rooms: a teahouse and an office. Upon arrival, it became apparent that this association and teahouse shared similarities with other such establishments in Gebze, where patrons

enjoyed tea and played card games. Nevertheless, the establishment exhibited a distinctive character, evident in its unique decorations, which included photographs, traditional kitchen utensils, and an assortment of everyday items. (Field note, 27 March 2015).

Dernek is visited by emigrants from Yurt (a village in Dereli, a district of Giresun). Metin, the elected president of the association, was born in Yurt and migrated to Gebze in 1994. He founded *Dernek* with two male friends in 1998. Ahmed explains the purpose of establishing the *Dernek*:

The purpose of this *Dernek* is to provide our villagers with living together, solidarity and unity. Before this *Dernek*, we did not know many people, but through this *Dernek*, we met many of our villagers. And we bring many of our villagers together through this *Dernek*.

The purpose of establishing *Dernek* was to foster solidarity and unity among his *hemşehris*. However, an ordinary building alone cannot provide feelings and emotions, such as solidarity and togetherness for the visitors. As Fortier (2006) notes, the mere presence of an ordinary building is insufficient to foster feelings of solidarity and togetherness. Conversely, such sentiments are not an immediate consequence of the physical space; rather, they must be consistently nurtured by community leaders. It is therefore crucial to examine Metin's practices and strategies in order to gain insight into how *Dernek* fosters feelings of solidarity among its members.

'A Little Giresun': Metin's home-making at *Dernek*

After our interview, Metin showed me artefacts in the *Dernek* and shared their stories. He told me that he paid more than twenty thousand Turkish liras (approximately £5000) for interior decoration of the *Dernek*. A dried pumpkin cup, once used by Metin's father's *hemşehris* to offer buttermilk to soldiers during World War I, hung from the ceiling. His father also used an oil lamp before electricity reached Yurt. The belt and prayer beads belonged to his mother, and a wooden basket was used for picking hazelnuts. Metin also showed me animal bells his father had given him (field note, 27 April 2015).

The domestic objects on display at *Dernek* are personal family items belonging to Metin, which were previously used for practical purposes in his village. In the present day, however, these items have assumed a nostalgic and aesthetic role, becoming 'memorabilia' linked to Metin's

parents, the war, tradition, and his hometown (Boym, 1998). These objects demonstrate that migrants do not merely transfer or replicate their cultural and religious materials in their new locations. Instead, the meanings attached to these materials evolve. Rather than being utilised in daily life, these items have become symbolic, evoking old memories associated with the hometown.

In addition to the roof, Metin had decorated the walls and pillars of the building (left, right and front) with photographs of Giresun. The photographs display a variety of landscapes, including forests, streams, hazelnut gardens, villages and high plateaus (such as Kümbet, Karaovacık and Bektaş) (field note, 27 April 2015).

For Metin, the province of Giresun is notable for two distinctive features. Firstly, it is notable that the province does not observe an Independence Day, in contrast to the majority of other Turkish provinces. Secondly, there is a cemetery for Giresunian martyrs in Afyon, a province in the Aegean Region, which is unique in that other provinces do not have such cemeteries. These aspects of Giresun may influence Metin's strategies for establishing a sense of place, driven by his regional patriotism and pride in his regional identity. Regional patriotism can be defined as a strong and clearly 'articulated attachment to a particular region' (Smith, 2011, p. 197). Pride, on the other hand, is characterised by a profound sense of identification with Giresun and a sense of honor in being from there. This supports the argument that individuals from their place of origin may not always necessarily engage in nationalism, but instead cultivate what might be termed 'regional patriotic loyalties' to their hometown (Yavuz, 2003, p. 84).

According to this text, Metin's decorations in *Dernek* can be related to his desire to create a sense of 'home', referring to his familial origins and his attachment to the village in Giresun. By creating a home-like environment in Gebze, Metin symbolically and physically recreates the space. The relationship between the photographs and Metin can be further clarified by distinguishing between 'autocentric' and 'allocentric' spatial references (Burrow, 1927, as cited in Tweed, p. 2006, p. 93). From an autocentric perspective, photographs evoke memories and imagined experiences of past homes, evoking nostalgic feelings and a sense of being 'at home' in a remembered place. From a holocentric perspective, photographs embody spatial memories and transport imagined communities, thus creating a kind of 'virtual dwelling' (Urry, 2000, p.

134). The images provide a metaphorical connection to the houses that Metin both remembers and imagines. In this way, the concept of 'little Giresun'⁷ is both mentally and physically constructed through the individual's desire to experience a sense of belonging and the tangible elements that contribute to the formation of a domestic space.

Metin's identity is expressed through the decorations in the Association. The decorated photographs aim to preserve memories and tell stories associated with individuals (Digby, 2006, p. 185). The photographs and objects in the *Dernek* are used to emphasise Metin's unique identity and his position within the social and cultural context of Gebze. Such items help to identify individuals who are and are not part of the group. As the photographs and artefacts on display are also indicative of Metin's belonging to his family. The decorations in the association building are an example of Metin's sense of belonging and distinguish him from other migrants in Gebze, while at the same time reflecting a multifaceted sense of belonging that encompasses his village, province and place of residence. In the next section, the reactions of Osman and his friends to Metin's domestic practices will be discussed.

Feeling of being at 'little Giresun'

At the association, I had the opportunity to introduce myself and provide an overview of my project to Osman. We discussed my place of origin and the location of my family. Upon learning that I was from Giresun, a sense of regional affinity emerged between us. Our mutual familiarity with the area's distinctive characteristics, including its tea and hazelnut production, forest resources, and high-mountain pastures, reinforced this bond. It could be argued that our interaction was not shaped by our physical presence, social status, or occupations (student versus worker), but rather by our memories and emotional and physical ties to Giresun – a shared geo-spatial history (field note, 15 April 2015). In this manner, the act of envisioning one's place of origin enables the establishment of a "home away from home" in an environment such as *Dernek*. The concept of "home" is thus constituted by the interactions and emotions experienced in such a setting. This situation engenders in HTAs a sense of "being at home" that is shaped by social interactions

⁷ This concept is frequently used in migration literature to describe how migrants concentrate in a region and reflect their identities through cultural and religious expression. In this study, participants also referred to the *dernek* as "little Giresun" or "like Giresun".

and emotional bonds, extending beyond the mere physical environment.

I come here every day after my work finishes. I do not go home without visiting here. I have two homes: one is my own home [where I live] and the other is the *Dernek*).

In Gebze, hometown associations are one of the everyday physical/social spaces that Turkish internal migrants visit as their own spaces on a daily basis. This frequent visiting leads me to ask the question why hometown associations are popular everyday physical spaces and what constitutes them as a 'home'/ 'homely space' for the internal migrants, like Osman. In this section, the *Dernek* will be used as a case study to address this question by focusing on the perceptions of the emigrants from Yurt.

The relationship between Osman and *Dernek* began before he migrated. In Gebze, he found out that his migrant friends from Yurt village stopped by the *Dernek* every day. He felt that he had to follow them.

I knew most of the people from Dereli [a district of Giresun]. I have been coming here for six years. I could not give up coming here. Before this *Dernek* was established in 1998, I used to go to the tea shop next to it. We have to follow our friends. Doesn't it?

In a two-hour interview, Osman discussed the questions and his responses with his acquaintances afterwards, revealing that their main motivation for meeting was not to play cards, but rather to socialize. Hüseyin emphasized that their primary purpose was to connect and chat with each other. Scholars have noted that such interactions among individuals who share a common dialect and geographic background can alleviate feelings of isolation, anxiety, and loneliness experienced by migrants. These interactions foster a sense of home, belonging, "ontological security" (Giddens, 1991, as cited in Wise, 2011, p. 99). This could explain why Osman referred to the *Dernek* as his "home" and why he visited it daily.

When you know your friends and their cultural backgrounds, you can easily sit and have conversations with them. However, if your friends were from Eastern Turkey, you wouldn't be accustomed to their habits. How could you engage in a dialogue with them? A familiar environment is necessary for interaction. The presence of

hemşehris creates this sense of familiarity, naturally drawing you in, whether you're aware of it or not.

Osman maintains a certain distance from other migrant groups, given his lack of familiarity with their respective cultures and activities. The concept of *hemşehrilik* provides him with a sense of familiarity, as he is aware of the topics that are appropriate to discuss with his fellow villagers and the manner in which such discussions should be conducted. Such familiarity fosters a sense of comfort and belonging within the community. Also, this observation is significant for the research as it demonstrates the striking absence of social interaction between diverse internal migrant groups in Gebze. The lack of social interaction can be attributed to a pervasive lack of trust and unfamiliarity with other cultures. Consequently, individuals tend to interact primarily with those who adhere to their own cultural norms and practices. In this context, HTAs like *Dernek* become highly sought-after social spaces because they facilitate the sharing of familiar experiences, cultures, and customs. While these associations primarily serve the needs of their respective communities, they inadvertently limit interactions with individuals from other backgrounds.

Furthermore, one of Osman's acquaintances, Necip, asserts that one of the factors that contribute to his attachment to *Dernek* is the ability to easily communicate with his acquaintances across the tables. Given the strength of our acquaintance, we are able to converse at a raised volume. Hage (1997) posits that a person can only feel at home if they have autonomy and the capacity to make their own rules. Conversely, they argue that when the law of another party is imposed, this negates the possibility of feeling at home. Osman and his friends perceive a sense of belonging at *Dernek*, as they are able to exercise control over their interactions. Kemal pointed out the decorations, saying:

At the association, the view reminds me of the culture of our region. This, both wittingly and unwittingly, attracts you. [I came here because] the decoration and friendship are so important. For me, firstly, the interior decoration is important and, secondly, the behaviour of the owner is important.

Kemal sat beside a pillar adorned with a series of photographs titled 'Villages of Dereli' (the district where Yurt is located). When I asked him, which photo depicted his village, he promptly pointed to one and said:

This is the photo of my village. That, [in the photo], is our high plateau. When I look at them, my feelings overflow [*içim dolup taşıyor*]. I spent my childhood there [the high plateau]. We played there. My home is there [pointing to the photo]. I built it four years ago.

It is evident that photographs hold significant meaning and value for Kemal. The visual representation of his village and the high plateau narrates his biography, providing insight into his origins, childhood experiences, and the locations where his parents resided. As Urry (2007) asserts, such objects 'structure people's capacities to reminisce about the past, to fantasise about what might have been, and to imagine alternative histories' (pp. 136–137). They make the past vividly present. Upon viewing the photograph of *Dernek*, Kemal is able to recreate and recall the memories of his childhood, thereby evoking a sense of nostalgia for his home. When Kemal looks at pictures, the smells and feelings they evoke remind him of many places he knows, like his homes, towns, and the mountains. This creates a sense of being "home away from home". By making his new place in Gebze feel like home, he can be comfortable even though he's far from his usual home.

I had the opportunity to visit *Dernek* on several occasions in late April 2015. During these visits, Salih was engaged in conversation with his relatives residing in the surrounding villages via mobile phone. I inquired as to the nature of their discussion. He informed me that, due to the recent snowfall in Giresun, there is a possibility that this year's harvest will be significantly reduced following the adverse effects of the frost, which can lead to the destruction of the hazel flowers and leaves. He expressed concern regarding the condition of his hazelnut orchards in Dereli (field note, 27 April 2015). This emotional connectedness demonstrates that Salih's mobile phone serves as a crucial mediator in his translocal interactions, facilitating communication with individuals residing in Yurt. This leads to a similar conclusion reached by Brickell (2011) in her research on Cambodian migrants, namely that mobile phones serve as a medium through which migrants can maintain familial relations across geographical boundaries. This result demonstrates that the mobile phone facilitates a sense of connectedness to one's place of origin and emotional attachment to relatives, contributing to the *Dernek*'s role as a site of translocal belonging.

Discussions and Conclusion

This research project examines the ways in which *Dernek* has become a 'home' for its members, investigating the diverse practices that contribute to a sense of belonging among them. These practices encompass a multitude of dimensions, including the imaginative, emotional, spiritual, material, and social, as well as activities that transcend local boundaries. The migrants at *Dernek* experience a sense of home, which is cultivated through the performance of these various home-making practices. The study emphasises the pivotal role of community leaders in transforming associations into a home for migrants. These leaders foster a sense of belonging by facilitating the expression and redefinition of identities and by creating attachments to specific locations within Gebze. Of particular importance is the research's assertion that identities, daily life, and efforts to create a home are not static; they evolve over time and space, influenced by social interactions in Gebze, connections to their place of origin, and mental associations with different spaces.

The sense of *hemşehri* bonds and belonging, both within the walls of the *Dernek* and beyond, highlights the importance of community in fostering a feeling of being at home. This sense of belonging involves residing in a space where one knows that there are at least some people, such as family and friends, who can be morally relied upon for support. The feeling of 'community' provides individuals with a better base for confronting life's challenges and difficult experiences, such as losing a loved one in Gebze, where only the *hemşehris* can help to reduce feelings of loneliness and sadness. Therefore, the feeling of community and living among his *hemşehris* likely leads Ibrahim and his friends to see the *Dernek* as a home. It is notable that such practices and interactions do not necessarily foster a sense of belonging to the homeland per se; however, the hometown does continue to represent a pivotal node of belonging, serving as an indispensable source of identity formation for migrants.

This study contributes to migration literature by critiquing reductive instrumental and functionalist approaches, which view HTAs merely as responses to migration and urbanisation. It highlights how migrants' emotions, desires, and memories drive the creation of spaces of belonging, emphasising individual agency over institutional factors. Additionally, it addresses gaps in research on the material aspects of HTAs and the role of

leaders in shaping these spaces. Unlike previous studies (e.g. Hersant and Toumarkine; Tezcan; Kurtoğlu), this study examines HTA decorations and practices, showing that leaders actively craft a sense of home through artefacts and events. Moreover, while HTA research often views hometown connections as bonding forces (Kurtoğlu, 2005; Gedik, 1998), this study reveals that belonging and identity are multi-faceted and include familial, national, and spiritual dimensions. It also explores how artefacts at HTAs facilitate social interactions across cultures in Gebze, illustrating how the *Dernek* becomes home through daily religious practices.

This study adds to the research on the idea of 'home' in literature on internal migration. Home studies look at physical building and families in relation to the idea of 'home' (K. Brickell, 2011; Kabachnik et al., 2010; Kochan, 2016). However, scholars argue that the houses and families show only one aspect of 'home' (Rapport & Dawson, 1998). As (Mallett, 2004) suggests, "homes can be multi-scalar; they can be community centres, events, or nations or places of origin for migrants" (p. 68). This article illustrates how associations can feel like 'home', which is produced by feelings, temporal and spatial connectedness and home-making.

Migrants view their hometown associations as a 'home' because they feel safe, comfortable, familiar and connected. These interactions help them form attachments to specific places in Gebze. How migrants experience being 'at home' and create a 'home' is linked to their desires, aspirations, emotions, imagination, and memories tied to their concept of home. These feelings connect them to geo-spatial histories and time.

References

- Ahmed, S., Casteneda, C., Fortier, A.-M., & Sheller, M. (Eds.). (2003). *Uprootings/regroundings: Questions of home and migration*. Berg.
- Aksoy, E. (2016). 1919-1955 yılları arasında Türkiye'nin nüfus yapısı ve uygulanan nüfus politikaları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 27-44.
- Allen, S. (2008). Finding home: Challenges faced by geographically mobile families. *Family Relations*, 57(1), 84-99.
- Ambrosini, M. (2014). Migration and transnational commitment: some evidence from the Italian case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(4), 619-637. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.830883>.
- Antonsich, M. (2010). Searching for belonging—an analytical framework. *Geography Compass*, 4(6), 644-659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>

- Blunt, A., & Dowling, R. M. (2006). *Home*, Routledge.
- Boccagni, P., & Pilati, K. (2015). One (slender) tree, many (social) roots: Revisiting immigrant associations through a case study on Ecuadorians in Italy. *Journal of Civil Society*, 11(1), 62–78. <https://doi.org/10.1080/17448689.2015.1019180>
- Boym, S. (1998). On diasporic intimacy: Ilya Kabakov's installations and immigrant homes. *Critical Inquiry*, 24(2), 498–524.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of diaspora: contesting identities*. Routledge.
- Braun, V., & Clarke, C. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brickell, D., & Datta, A. (Eds.). (2011). *Translocal geographies: Spaces, places, connections*. Ashgate.
- Brickell, K. (2011). Translocal geographies of in Siem Reap, Cambodia. In K. Brickell & A. Datta (Eds.), *Translocal Geographies: Spaces, places, connections* (pp. 23–39). Ashgate.
- Datta, A. (2008). Building differences: Material geographies of home(s) among Polish builders in London. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 33(4), 518–531. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2008.00320.x>
- Davies, C. A. (2008). *Reflexive ethnography: A guide to researching selves and others* (2nd ed.). Routledge.
- Digby, S. (2006). The casket of magic: Home and identity from salvaged objects. *Home Cultures*, 3(2), 169–190. <https://doi.org/10.2752/174063106778053219>
- Fortier, A.-M. (2006). Community, belonging and intimate ethnicity. *Modern Italy*, 11(1), 63–77. <https://doi.org/10.1080/13532940500492308>
- Gedik, E. (2011). Migrant organizations in Turkey and Germany: Local, transnational and global contexts of Kurdish-Alevis from Varto, Turkey. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 40(1/2), 151–204.
- Greiner, C., & Sakdapolrak, P. (2013). Translocality: Concepts, applications and emerging research perspectives. *Geography Compass*, 7(5), 373–384. <https://doi.org/doi.org/10.1111/gec3.12048>
- Guarnizo, L. E., Portes, A., & Haller, W. (2003). Assimilation and transnationalism: Determinants of transnational political action among contemporary migrants. *American Journal of Sociology*, 108(6), 1211–1248. <https://doi.org/10.1086/375195>
- Hage, G. (1997). At home in the entrails of the west: Multiculturalism, ethnic food and migrant home-building. In H. Grace, G. Hage, L. Johnson, J. Langsworth & M. Symonds (Eds.), *Home/world: Space, community and marginality in Sydney's west* (pp. 99–153). Pluto Press.

- Hedberg, C., & Carmo, R. M. do C. (2012). *Translocal ruralism: Mobility and connectivity in European rural spaces*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-2315-3>
- Hersant, J. and Toumarkine, A. (2005). Hometown organisations in Turkey: An overview. *European Journal of Turkish Studies*, 2(2). <https://doi.org/10.4000/ejts.397>
- Kabachnik, P., Regulska, J., & Mitchneck, B. (2010). Where and when is home? The double displacement of Georgian IDPs from Abkhazia. *Journal of Refugee Studies*, 23(3), 315–336. <https://doi.org/10.1093/jrs/feq023>
- Kıray, M. (2002). *Hayatımda hiç arkama bakmadım*. Bağlam Yayınları.
- Kochan, D. (2016). Home is where I lay down my hat? The complexities and functions of home for internal migrants in contemporary China. *Geoforum*, 71, 21–32. <https://doi.org/doi.org/10.1016/j.geoforum.2016.02.021>
- Küçükcan, T. (1999). *Politics of ethnicity, identity, and religion: Turkish Muslims in Britain*. Ashgate.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekansal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekanı olarak dernekler. *European Journal of Turkish Studies*, 2(2). <https://doi.org/10.4000/ejts.375>
- Lamba-Nieves, D. (2018). Hometown associations and the micropolitics of transnational community development. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(5), 754–772. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1366850>
- Mallett, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62-89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.2004.00442.x>
- Mazzucato, V., & Kabki, M. (2009). Small is beautiful: The micro-politics of transnational relationships between Ghanaian hometown associations and communities back home. *Global Networks*, 9(2), 227–251. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2009.00252.x>
- Portes, A. and Landolt, P. (2000). Social capital: Promise and pitfalls of its role in development. *Journal of Latin American Studies*, 32(2), 529-547. <https://doi.org/10.1017/s0022216x00005836>.
- Rapport, N. J., & Dawson, A. (1998). *Migrants of identity: Perceptions of home in a world of movement*. Berg.
- Rose, G. (2003). Family photographs and domestic spacings: A case study. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 28(1), 5–18.
- Smith, M. (2011). Translocality: A critical reflection. In K. Brickell & A. Datta (Eds.), *Translocal geographies: Spaces, places, connections* (pp. 181–199). Ashgate.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024). *Hemşehri derneklerinin bölgelere göre dağılımı*. Sivil toplum. <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>

- Tezcan, T. (2011). *Gebze: Küçük Türkiye'nin göç serüveni*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tolia-Kelly, D. (2004). Materializing postcolonial geographies: Examining the textural landscapes of migration in the South Asian home. *Geoforum*, 35(6), 675–688.
- Turkish Statistical Institute. (2022, July 24). *International migration statistics*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=International-Migration-Statistics-2022-49457&dil=2>
- Turkish Statistical Institute. (2024, February 6). *The results of address based population registration system*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=The-Results-of-Address-Based-Population-Registration-System-2023-49684&dil=2>
- Tweed, T. A. (2006). *Crossing and dwelling: A theory of religion*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674044517>
- Urry, J. (2000). *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty first century*. Routledge.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Polity Press.
- Wise, A. (2011). You would not know what's in there would you? Homeliness and "foreign" signs in Ashfield. In K. Brickell & A. Datta (Eds.), *Translocal Geographies Spaces, Places, Connections* (pp. 93–109). Ashgate.
- Yavuz, M. H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. Oxford University Press.
- Yavuz, S. (2016). Internal migration of Turkey's older population. In D. Eroğlu, J. H. Cohen, & İ. Sirkeci (Eds.), *Turkish Migration 2016: Selected Papers* (pp. 290–297). Transnational Press.

Hasan Ali Yılmaz

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak Din Sosyolojisi alanında akademik çalışmalarını sürdürmektedir. 2012 yılında Houston Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında yüksek lisansını tamamlamış, ardından 2018 yılında Lancaster Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında doktorasını başarıyla tamamlamıştır. Dr. Yılmaz'ın akademik ilgi alanları arasında din ve toplum ilişkileri, göç, yerel-ötesi, mekân, sınır oluşturma gibi konular yer almaktadır.

He is an Assistant Professor in the Faculty of Theology at Sinop University, specializing in the field of Sociology of Religion. He completed his Master's degree in Sociology at the University of Houston in 2012 and earned his Ph.D. in Sociology from Lancaster University in 2018. Dr. Yılmaz's academic interests include the relationship between religion and society, migration, translocality space, and boundary formation.

E-posta: hayilmaz@sinop.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1569471

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2733-2757

Dürtme Teorisinin Davranışsal Kamu Politikası Araç Olarak Kullanılması: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi Uygulaması

Esmâ Yürük¹

ORCID: 0000-0002-9375-0921

Uğur Sadioğlu²

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Öz

Kamu politikalarının temel amacı, eğitim, sağlık, güvenlik, ulaştırma ve ekonomi gibi alanlarda karmaşık sorunlara çözüm üretmektir. Ancak bireylerin her zaman rasyonel davranamaması, bu süreçte kamu otoritelerini zorlayabilmektedir. Davranışsal kamu müdahaleleri, bireylerin sınırlı rasyonelliği nedeniyle sergiledikleri tutumları değiştirebilmektedir. Dürtme teorisi, yasak veya büyük teşvikler olmadan bireylerin davranışlarını öngörülebilir şekilde değiştiren bir seçenek mimarisi sunmaktadır. Eskişehir Tepebaşı Belediyesi sınırları içinde yürütülmüş bu çalışma ile dürtme teorisinin pratikteki etkileri analiz edilmiştir. Uygulama, izmaritlerin yere atılmasını önlemeyi hedefleyen bir saha çalışmasına dayanmıştır. Üç farklı konuma yerleştirilen özel tasarım izmarit kutuları kullanılarak, bireylerin çevresel sorumluluk bilincini artırmak, izmarit atma alışkanlıklarını olumlu yönde değiştirmek ve belediye hizmetlerine gönüllü katılma teşvik etmek amaçlanmıştır. Bulgular, uygulanan oylama yönteminin izmarit kirliliğini belirgin şekilde azalttığını, bu davranışsal müdahalenin toplumda yüksek kabul gördüğünü ve seçim mimarisinin önemini gösteren belirli sınırlılıkları ortaya koymuştur. Çalışma, dürtme teorisinin yerel yönetimlerde toplumsal davranışları şekillendirmede etkili bir araç olarak kullanılabileceğini ve benzer müdahalelerin başka kamu politikası alanlarında da yerel dinamikler dikkate alındığı takdirde uygulanabilir olabileceğini göstermiştir. Araştırma, sigara izmaritlerinin yere atılmasını önlemeyi hedefleyen bir uygulama üzerinden, yerel düzeyde dürtme teorisinin kamu politikalarını nasıl güçlendirebileceğini ortaya koymuştur.³

Anahtar Kelimeler: Davranışsal kamu politikaları, yerel yönetimler, dürtme teorisi, seçim mimarisi

1 Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, E-posta: etopal@ogu.edu.tr

2 Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, E-posta: ugursadi@hacettepe.edu.tr

3 Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Esmâ Yürük tarafından yazılan doktora tezinden türetilmiştir.

The Use of Nudge Theory as a Behavioral Public Policy Tool: The Case of Eskişehir Tepebaşı Municipality

Esma Yürük ⁴

ORCID: 0000-0002-9375-0921

Uğur Sadioğlu ⁵

ORCID: 0000-0002-2454-4163

Abstract

The primary goal of public policies is to solve complex issues in areas such as education, health, security, transportation, and the economy. However, the fact that individuals do not always act rationally can challenge public authorities. Behavioral public interventions can alter attitudes shaped by individuals limited rationality. Nudge theory offers a choice architecture that predictably influences behavior without bans or significant incentives. This study has analysed the practical effects of nudge theory through a field study conducted within the boundaries of Eskişehir Tepebaşı Municipality. It was based on a field study aimed at preventing the disposal of cigarette butts on the ground. The aim was to increase individuals' environmental responsibility awareness, positively change their cigarette disposal habits, and encourage voluntary participation in municipal services by using specially designed cigarette bins placed in three different locations. The findings show that the applied voting method significantly reduced cigarette litter, revealed high social acceptance of the intervention and highlighted certain limitations of choice architecture. The study demonstrates that nudge theory can be an effective tool for shaping social behaviors in local governance, and that similar interventions can be applied to other public policy areas, provided that local dynamics are taken into account. The research illustrates how nudge theory can strengthen public policies at the local level through an application aimed at preventing cigarette littering.

Keywords: Behavioral public policies, local governments, nudge theory, choice architecture

⁴ Res. Asst., Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: etopal@ogu.edu.tr

⁵ Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: ugursadi@hacettepe.edu.tr

Giriş

Kamu politikalarının temel amaçlarından biri karmaşık sorunlara çözüm üretmektir. Eğitim, sağlık, güvenlik, ulaştırma, ekonomi gibi pek çok alanda toplumun ve içinde bulunduğu koşulların iyileştirilmesi için kamu politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak tüm bu süreçlerin içerisinde kamu otoriteleri zaman zaman kendilerini bir açmazın içinde bulabilmektedir. Bunun bir nedeni bireylerin her zaman rasyonel olamaması sonucu sergilediği ve toplumu etkileyen tutumlardır. İnsanların sınırlı rasyonelliğe sahip olmalarından kaynaklanan eylemleri, davranışsal kamu müdahaleleri ile değiştirilebilmektedir. Bireysel ve toplumsal refahı yükseltme noktasında pek çok politika sorununa devletin uyguladığı ödül, ceza, yasal zorunluluklar, kısıtlamalar gibi klasik yöntemlerin çözümsüz kalabildiği durumlara Richard H. Thaler ve Cass R. Sunstein tarafından bir teori önerilmiştir. Yapısal durumlar için bir vaadi olmasa da davranışsal sorunlar konusunda çözüm önerileri olacağı düşünülen dürtme teorisinden yararlanılması için kapsamlı bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu teori insanların davranışlarını herhangi bir seçeneği yasaklamadan ya da ekonomik teşvikleri önemli ölçüde değiştirmeden, öngörülebilir bir şekilde değiştiren seçenek mimarisi olarak ifade edilmektedir. Özetle; kamu politikalarında davranışsal yaklaşımın bir sonucu olan dürtme, insan davranışını daha iyi anlamak ve daha bilimsel yöntemlerle insanı davranış değişikliğine teşvik etmek ihtiyacından gelmektedir. Bu kapsamda politika yapımcılar dürtme aracılığıyla bireylerin seçme hakkına saygı duymak koşuluyla toplumsal faydayı arttırmak için bireyleri yönlendirebilmektedir.

Çalışmada, geleneksel kamu politikalarının sınırlılıklarına karşı, davranışsal kamu politikası aracı olarak dürtme teorisinden yerel düzeyde nasıl yararlanılabileceği incelenmektedir. Bu teorisinin uygulamasından alınacak verim bölgeye, dürtmenin türüne ve uygulanış şekline göre değişiklik göstereceğinden seçim mimarisi tasarımı Eskişehir’de yaşayanların davranışlarına ve şehrin ihtiyacına göre düzenlenmiştir. Eskişehir Tepebaşı Belediyesi sınırları içinde yürütülen saha çalışması ile dürtme teorisinin pratikteki etkileri yerel ölçekte analiz edilmiştir. Bu kapsamda sigara izmaritlerinin yere atılmasını önlemeyi hedefleyen bir uygulama üzerine yoğunlaşmış olup, özel tasarım izmarit kutuları kullanarak vatandaşların izmariti yere atma davranışını yerel yönetimler aracılığıyla olumlu yönde değiştirmek hedeflenmiştir.

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 77. maddesi, belediyelerin vatandaşların belediye hizmetlerine gönüllü katılımına dair programlar uygulamakla yükümlü olduğunu vurgulamaktadır. Dürtme teorisi de, yerel düzeyde yapılan uygulamaları ile bu dayanışma ve katılımı sağlamaya hizmet etmeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma sonucunda "kamu politikaları yerel düzeyde, davranışsal yaklaşımın bir türü olan dürtme teorisi aracılığıyla güçlendirilebilir mi?" sorusuna yanıt aranmıştır.

Kamu Politikalarında Davranışsal Yaklaşım ve Dürtme Teorisine İlişkin Kavramsal Çerçeve

Bu çalışma kapsamında "kamu politikası", "kamu politikalarında davranışsal yaklaşım", "dürtme" ve dürtme teorisi ile ilişkili "özgürlükçü paternalizm", "seçenek mimarisi" kavramlarına değinmek faydalı olacaktır.

Kamu Politikası

Sosyal bilimlerde pek çok kavramda olduğu gibi kamu politikası da pek çok tanım ile ifade edilmiştir. Kamu politikası çalışmalarının öncüsü kabul edilen Lasswell (1968) kamu politikasını "amaçların, değerlerin ve uygulamaların projelendirilmiş programı" olarak tanımlamaktadır. Kamu politikasını tanımlayabilmek için özellikleri şu şekilde derlenmiştir (Yıldız ve Sobacı, 2013, s. 18):

- Kamu politikası rastlantısal değildir, amaç ve hedef yönelimlidir.
- Kamu Politikaları politik sistemdeki yetkililerce oluşturulur, uygulanır ve denetlenir.
- Kamu politikaları bir sürece (hükümet faaliyetlerinin ve kararlarının bütününe) işaret eder.
- Kamu politikaları karardan daha geniş onu da kapsayan bir süreçtir.
- Kamu politikaları hem hareket etmeyi hem de etmemeyi (hareketsizliği) kapsamaktadır.
- Kamu politikaları uygulama sonuçlarına bağlı olarak değişime tabi olabilir.
- Kamu politikaları probleme yönelik bir cevap, talebe yönelik bir üründür.

Bu özelliklerinden hareketle “kamu yönetimi disiplininin eyleme ve sorun çözmeye dayalı ve uygulama odaklı bir alt kümesi olan kamu politikası, hükümet faaliyet ve kararlarının bütününe içeren, tüm eylem ve eylemsizlikleri kapsayan probleme yönelik bir cevap talebe yönelik bir ürün” olarak ifade edilebilir (Yıldız vd., 2016, s. 135).

Kamu politikasını belirli bir sorun ya da birbiriyle bağlantılı bir dizi sorunu ele almak için kamu otoriteleri tarafından seçilen bir eylem ya da eylemsizlik planı, olarak tanımlayan Levander (2010, s. 68), meselenin artık özel bir mesele olmaktan çıktığına, sorunlara entelektüel bir disiplinle yaklaşma ihtiyacına değinmiş, kamu politikasını tanımlı ve uygulamasıyla özetleyerek “karşımızdaki sorunu çözmek için ne yapacağız?” sorusuna indirgemıştır (Levander, 2019, s. 66). Kamu politikasının “siyasi otoritelerin aldığı bağlayıcı kararlar benzer ya da yinelenen durumlarda alınması gereken önlemlerin takdir hakkı alanını daraltan genel ilke ya da kurallar” (Ergun, 2004, s. 302) gibi literatürde başka pek çok tanımlı daha bulunmaktadır.

Kamu kurumlarının kamu politikası üretirken yaptığı temel iş, karmaşık sorunlara yanıt üretmektir. Bu sorunları çözmeye kısaca kamu politikası sürecini oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde devletler ve kamu otoriteleri kendilerini bir açmazın içinde bulabilmektedir. Bu açmazlar ile; bir yandan kamu politikasının sorumlu olduğu alanlar artıp, müdahale alanları genişlerken diğer yandan kamu politikalarına uyumlanma konusunda ceza ve teşvikler yetersiz kalmaktadır. Bu noktada kamu politikaları deneysel psikoloji, sosyal psikoloji ve bilişsel psikolojinin gelişimi ile davranışsal yaklaşım tarafından desteklenmiştir (Halpern, 2016, s. 9). Davranışsal iktisadın, sosyal ve bilişsel psikolojinin pratik gündemi kamu politikalarının açmazları için de etkili olmaya başlamıştır.

Kamu Politikalarında Davranışsal Yaklaşım

Kamu politikalarında davranışsal yaklaşım insan davranışını daha iyi anlamak ve daha bilimsel yöntemlerle davranış değişikliğini teşvik etmek ihtiyacından gelmektedir. Hem kamu politikası uygulayıcıları hem de araştırmacılar, ‘davranışsal içgörüler’ kavramını benimseyerek, bu alanda yüksek seviyede politika girişimlerinin ve disiplinler arası araştırmaların artmasına yol açmaktadırlar. (OECD, 2017).

Bununla birlikte, davranış ekonomisine yönelimin felsefi temellerini sorgulayan, davranışsal müdahaleleri eleştiren ve bu içgörülerin politika yapımında geniş kapsamlı uygulanabilirliğini tartışan eleştirel literatür de

(Mertens vd., 2022; Sunstein, 2017; Schmidt ve Engelen, 2020 vb.) gelişmektedir.

İlk keşif ve merak evresinden sonra, uzmanları davranışsal içgörülerin kamu kurumlarında karar alma süreçlerine nasıl entegre edileceği, bu çalışmaların nasıl uygulanacağı ve politika döngüsünün farklı aşamalarında davranışsal içgörülerin potansiyel sınırlamaları gibi sorulara yönelmişlerdir. Davranışsal içgörüler, politika tasarımının geç aşamalarında uygulamakta, ağırlıklı olarak uygulama ve uyum süreçlerini iyileştirmek için kullanılmaktadır. Politika döngüsünün sonunda, bu içgörüler uygulamanın etkinliğini değerlendirmek ve işe yarayan veya yaramayan dersleri politika tasarımının erken aşamalarına aktarmak için kullanılabilir. Bu da sorunların uygulama aşamasında düzeltilmesi gerekliliğini azaltmaktadır (Thaler ve Sunstein, 2008).

Davranışsal içgörüler, artık geçici bir moda olarak görülmemekte, dünyanın birçok ülkesinde ve çeşitli sektörlerde kök salmış önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Tüketici hakları, eğitim, enerji, çevre, finans, sağlık ve güvenlik, işgücü piyasası politikaları, kamu hizmeti sunumu, vergiler ve telekomünikasyon gibi çeşitli alanlarda uygulanan vaka çalışmaları literatürde dikkat çekmektedir. Kamu kurumlarının etkinliğini artırmak için resmi kurallar ve uygulamalara davranışsal içgörüler uygulanmaktadır (OECD, 2017).

Dürtme Teorisi

Dürtme genel olarak "nazikçe itme" şeklinde ifade edilmektedir ve davranış bilimleri alanındaki kullanımı da bu tanıma karşılar niteliktedir. "Nudge" kelimesinin sözlük anlamlarına bakıldığında, bu kelimenin "dikkat çekmek amacıyla birisini hafifçe dürtme", "bir şeyi nazikçe itme", "birisini bir şey yapması için cesaretlendirme", "nazik dokunuş" ve "itme" gibi anlamlara geldiği görülmektedir (Oxford Learner's Dictionary, 2024).

Dürtme anlatılırken, literatürde yer alan tanımlardan biri "prensipte fark yaratmamakla birlikte pratikte fark yaratan müdahale"dir. (Özdemir, 2017, s. 48). Burada dürtme teorisinin bir zorunluluk olmadan pratik bir fayda sağlayabildiğinin altı çizilmektedir.

Dürtmeyi açıklayan bir başka tanım ise, kuramın yaratıcılarından Thaler ve Sunstein (2003)'ün yaptığı; "dürtme, bahse konu çevredeki veya ortamdaki dikkat çeken herhangi bir küçük özelliğin insan davranışını değiştirmesidir" şeklindeki ifadedir.

Davranışsal kamu politikası alanında da sıkça rastlanan "dürtme" (nudge) kavramı, ilk olarak 2008 yılında yayımlanan Richard H. Thaler ve Cass R. Sunstein'in Türkçe'ye "Dürtme : Sağlık, Zenginlik ve Mutluluk ile İlgili Kararları Uygulamak" adıyla çevrilen eserinde kullanılmıştır. Bu kitapta, bireylerin daha sağlıklı, daha zengin ve daha özgür bir yaşam sürmeleri için doğru kararlar almalarının nasıl teşvik edilebileceği incelenmiştir. İnsanın düşünce süreçlerini anlamaya odaklanmış ve bu sayede toplumun en iyiyi seçme kapasitesinin artırılacağı savunulmuştur (Thaler ve Sunstein, 2008). Dürtme de bu teşvik mekanizmalarının tasarımını çalışmalarında ortaya çıkan teoriye verilen addır.

Teorisyenlerinin ifadesiyle dürtme, "insan davranışlarının tahmin edilecek bir şekilde seçenekleri yasaklamadan ya da insanların muhatap olduğu ekonomik teşvikleri fazla değiştirmeden yönlendiren seçim mimarisi" olarak ifade edilmiştir. Thaler ve Sunstein (2008, s. 17) bir müdahaleye dürtme diyebilmenin sınırlarını belirlerken iki temel kritere dikkat çekmiştir. Birincisi onu uygulamanın kolay olması, ikincisi ise kişinin söz konusu müdahaleden kaçınmasının bir maliyetinin olmamasıdır.

Thaler ve Sunstein (2008, s. 53-282)'e göre insanlar zor kararlar almaları gerektiğinde, hemen sonuçlarını hissedemeyeceği durumlarda veya bir hususun avantajlarını ve dezavantajlarını idrak etmekte güçlük çektiklerinde dürtme stratejilerine ihtiyaç duymaktadır.

Stratejilerin insan doğasına göre kurgulanması ihtiyacı doğmaktadır. Thaler ve Sunstein (2008, s. 108) de seçim mimarisi (choice architecture) kavramını bu ihtiyaca cevap olarak ortaya koymuşlardır. Para, sağlık, özgürlük, pazarlama gibi pek çok temel konunun bireyin ve toplumun faydasını sağlayacak şekilde sistematize edilebileceğini belirtmişlerdir. Yalnızca seçeneklerin nasıl sunulacağına seçime yön vereceğini, seçim mimarisinin, politika yapıcılar tarafından bireylerin seçme hakkına saygı duymak koşuluyla toplumsal faydayı arttırmak için yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Seçeneklerin sunuluş şekli ve yapılandırılması ile ilgilenmektedir. Dürtme teorisinin altında yatan fikir de seçim mimarisidir. Dürtme tasarımını yapan kişilere de bu yüzden seçim mimarları denmektedir. Bahsi geçen mimarlar süreçleri insanların davranışlarını şekillendirecek şekilde detaylı incelemekte, onlar adına kararlar vermekte ve nihai yararı tesis edecek kurguyu hazırlamaktadır.

Mimarlar seçimi hazırlarken, seçim mimarisinin politika yapıcılar tarafından bireylerin seçme hakkına saygı duymak koşuluyla toplumsal fay-

dayı arttırmak için yapılmasını hedeflemektedir. Zorlama olmaksızın işleyen ve bireyleri daha iyi tüketim ve yaşam tarzı seçimleri yapmaya yönlendirmeye çalışan, ancak daha katı devlet paternalizmi türlerinde olduğu gibi sunulan seçeneklerin aralığını sınırlamayan bir tür olduğundan özgürlükçü paternalizm (libertarian paternalism) şeklinde ifade edilmekte ve dürtmenin yapıtaşlarından biri olarak savunulmaktadır (Sunstein ve Thaler, 2003).

Bu çalışmanın uygulaması da, özgürlükçü paternalizmi temel alan, bireyleri zorlamadan iyiye yönlendiren seçim mimarisi örneği olarak kabul edilebilir.

Yöntem

Çalışmanın saha kısmını Eskişehir Tepebaşı Belediyesindeki üç konum (Espark Alışveriş Merkezi (AVM) önü, Annelerimize ve Kadınlarımıza Saygı ve Şükran Anıtı (Anne Heykeli) karşısı ve Kanatlı Alışveriş Merkezi (AVM) önü) oluşturmaktadır. Bu konumlara oylama yöntemi kullanılarak tasarlanmış izmarit kutuları yerleştirilmiştir.

Oyunlaştırma (gamification) kullanılarak tasarlanan "oylama kutuları," sigara izmaritlerini toplamak için kullanılmıştır. Oyunlaştırma; oyun tasarım öğelerinin (ödülleri, zorluklar ve seviyeler gibi) oyun dışı bağlamlara entegre edilmesi olarak ifade edilebilir (Torres-Toukoumidis vd., 2017). Bu metod motivasyonu, katılımı ve ilgiyi artırmayı amaçlamaktadır. Görevleri daha eğlenceli ve etkileşimli hale getiren, davranış değişikliğini teşvik eden müdahaleye odaklanmaktadır. Kamu politikası bağlamında düşünüldüğünde ise, vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını optimize etmek için veya kullanıcı deneyimini iyileştirerek kamu programlarına katkı sağlamak için ilgi çekici bir yol olarak kullanılmaktadır.

Oylama kutuları tasarlanırken, Eskişehir'in yerel öğelerine odaklanılmıştır. Bence Eskişehir... Demiryolu kenti- Havacılık kenti tasarımı belirlenirken şehrin demiryolu kullanım yoğunluğu, askeri havaalanının ve havacılık alanında çalışan şirketlerin (TEI, ALP Havacılık) varlığı düşünüülerek oluşturulmuştur. Diğer tasarımın çıkış noktası ise şu şekilde olmuştur. Eskişehir üç devlet üniversitesine sahip oluşuyla akademik takvim dönemlerinde nüfusu belirgin seviyede artan şehirlerdendir. Konut tasarımı, tüketim mekanlarının türü ve hitap edeceği bütçe grubuna ba-

kıldığında şehrin öğrenci talebine yönelik organize olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yerli turist oranı da şehrin tarihi, kültürel ve sosyal mekanları dolayısıyla her geçen yıl artmaktadır. Eskişehir'in şehir yapısı da şekillenirken eğitim ve turizm alanlarının ihtiyaçları da etkili olmaktadır. Bu iki alanın öneminden hareketle "Bence Eskişehir. Öğrenci kenti - Turizm kenti" anketi oluşturulmuştur.

Dikkat çekeceği ve motive edeceği düşünülen bu dinamikler kullanılarak anket soruları kutular üzerinde oluşturulmuştur. İnsanların katılım isteğini ve motivasyonunu arttırarak doğru davranışa teşvik etmek amaçlanmıştır. Kurulum yerlerine karar vermek için şehrin belirli noktalarında gözlemler yapılmıştır. Tepebaşı Belediyesi'ne bağlı Çevre Koruma ve Kontrol Müdürlüğü, Park Bahçeler Müdürlüğü ve Temizlik İşleri Müdürlüğü yetkilileri ile görüşülmüş, saha personelinden bilgi alınmış ve bu doğrultuda Tepebaşı Belediyesi sınırlarındaki izmarit atıklarının fazla olduğu üç bölgeye karar verilmiş ve oyunlaştırılmış izmarit kutuları yerleştirilmiştir.

Şekil 1. İzmarit Kutularının Şehir Haritasındaki Konumları

Uygulama, Eskişehir'de yere çok izmarit atılan, buluşma noktası ve kapalı alan çıkışı olan yerlerde gerçekleştirilmiştir. Konumlar belirlenirken Tepebaşı Belediyesi Temizlik İşleri Müdürü ve temizlik personeline danışılmış, onların saha gözlemleri de değerlendirmeye dahil edilmiştir. Bu üç konumda uygulanan davranışsal müdahale dürtme teorisine dayandığı için yasaklama, ceza, teşvik yahut ödül olmadan toplumsal faydaya yönlendirmek hedeflenmiştir.

Şekil 2. ESPARK ve Kanatlı AVM Önü (21 gün gözlem sonunda fotoğrafı çekilmiştir.)

Şekil 3. Annelerimize ve Kadınlarımıza Saygı ve Şükran Anıtı karşısı (21 gün gözlem sonunda fotoğrafı çekilmiştir.)

Şekil 2 ve Şekil 3'te görüleceği gibi vatandaşlara Eskişehir'e dair iki seçenek sunulmuş ve yanıtlardan birisine izmariti atması beklenmiştir. Bu sayede, bireylerin çevresel sorumluluk bilinci artırılmaya çalışılmıştır. Veriler, uygulamanın öncesi ve sonrası yapılan gözlemlerle toplanmıştır. Sigara izmariti kirliliğinde gözlemlenen değişiklikleri anlamak adına her gün kutudaki izmarit sayısı ve her bir kutunun etki alanı olan 10 metrekarelik alandaki toplam izmarit sayısı temizlik saatinden önce günlük kaydedilmiştir. Ayrıca, uygulama süresince belediye çalışanları ve vatandaşlarla yapılan görüşmelerle, uygulamanın sosyal kabulü ve etkileri de değerlendirilmiştir.

Verilerin analizi için basit bir lineer regresyon modeli kullanılmıştır. Bu model, yere ve kutuya atılan izmarit sayısının günler geçtikçe nasıl bir değişim gösterdiğini anlamak için kurulmuştur. Modelin matematiksel denklemi şu şekilde sunulmaktadır:

$$y = \beta_0 + \beta_1x + \varepsilon$$

Burada değişkenler ve katsayılar aşağıdaki gibi temsil edilecektir:

- y (bağımlı değişken): Her gün gözlemlenen (yere atılan veya kutuya atılan) izmarit sayısı
- β_0 (kesme noktası): x 'in değeri sıfır olduğunda y 'nin alacağı değer
- β_1 (eğim katsayısı): x 'te meydana gelen bir birimlik değişimin y 'de yarattığı marjinal değişim
- x (bağımsız değişken): 1'den 21'e kadar olan günler
- ε (hata terimi): Modelle tahmin edilemeyen ve açıklanamayan rastgele varyasyon

Lineer regresyon modelinin sonuçlarının anlamlılığını daha da derinlemesine değerlendirmek için, model katsayılarının istatistiksel anlamlılığını test etmek amacıyla p-değeri analizi yapılmıştır. Bu analiz, bağımsız değişken olan günlerin bağımlı değişken olan izmarit sayıları üzerindeki etkisinin sıfırdan farklı olup olmadığını belirlemek için kullanılmıştır. Eğer p-değeri 0.05'ten küçük çıkarsa, bu, modeldeki katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve bu nedenle modelin günlük izmarit sayımadaki değişiklikleri anlamlı bir şekilde açıkladığını göstermektedir.

Ayrıca modelin açıklayıcılığını değerlendirmek için R^2 (R-kare) değeri hesaplanmıştır. R-kare değeri, model tarafından açıklanan varyansın, toplam varyansa oranını vermektedir. Bu değer, modelin verileri ne kadar iyi temsil ettiğini göstermektedir. Yüksek bir R-kare değeri, modelin gözlem-

lenen verilerdeki varyansı büyük ölçüde açıkladığını ve dolayısıyla tahminlerinin güvenilir olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, düşük bir R-kare değeri, modelin verileri yeterince iyi temsil etmediğine işaret etmektedir. Bu çalışmada R-kare değeri, modelin izmarit sayısındaki günlük değişimleri ne ölçüde açıklayabildiğini belirlemek için önemli bir metriktir. R-kare değeri kullanılarak, modelin pratik uygulamalarda ne kadar faydalı olabileceği ve tahminlerinin güvenilirliği konusunda bilgi sağlanacaktır.

Örneklem

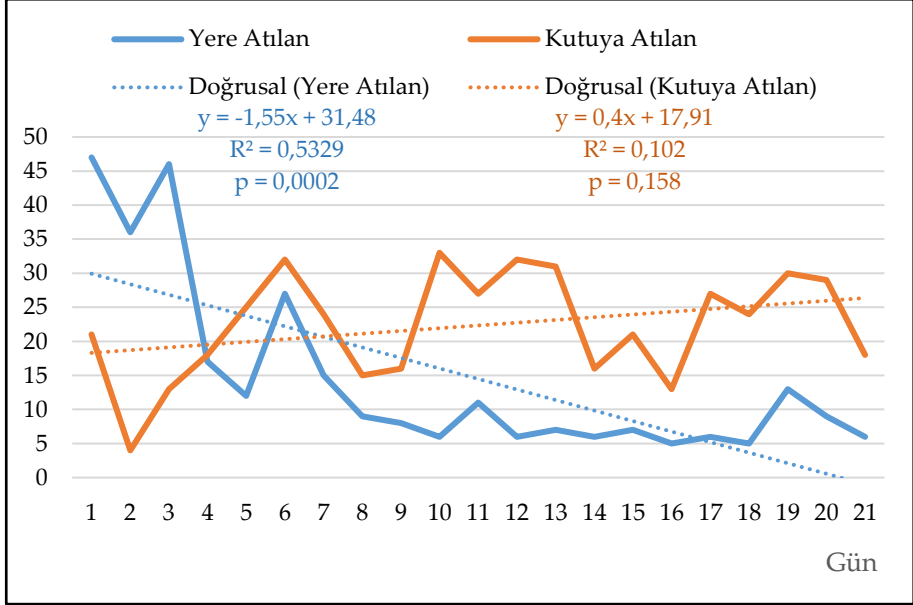
Çalışmanın örneklemini gözlem süresi boyunca Eskişehir Tepebaşı Belediyesi sınırları içerisinde bulunan Espark AVM önünde, Kanatlı AVM önünde ve Anne Heykeli karşısında sigara içen kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların farklı yaş gruplarına, sosyoekonomik geçmişlere ve yaşam tarzlarına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu deney birbirinden çok farklı bireylerden olduğundan heterojen bir kümeyle sahiptir.

Bulgular

Yapılan saha çalışması, sigara izmaritlerinin yere atılmasını azaltmak için davranışsal müdahaleyi test etmeyi amaçlamıştır. Temizlik İşleri Müdürlüğü ile görüşülmüş, bölgedeki değişimin izlenebilmesi için saat 16:30'dan başlayıp bir sonraki gün saat 09:30'a kadar temizlenmemesi talep edilmiştir. Bu sayede yere atılan izmarit sayısında azalma eğilimi olup olmadığına her sabah 09:00 civarında bakılabilmektedir. Kesintisiz yirmi bir gün boyunca Espark AVM önü, Kanatlı AVM önü ve Annelerimize ve Anne Heykeli karşısı izlenmiştir. Gözlemler esnasında bazı kişilerin izmaritlerini söndürme aparatında bıraktıkları, kutuya atmadıkları görülmüştür. Bu da kutunun tasarımının yol açtığı bir sınırlılık olarak kaydedilmiştir. Kutulardaki izmaritlerin görünür olmaya başlamasıyla katılımın arttığı gözlemlenmiştir. Elde edilen tüm bu veriler istatistiki olarak değerlendirilmiş, her bir lokasyon için ayrı ayrı tespit edilmiştir.

Espark AVM önü ve Kanatlı AVM önü için başlangıç tarihi ile bitiş tarihi arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Anne Heykeli karşısı

için ise anlamlı bir fark oluşmadığı tespit edilmiştir. Her bir izmarit kutusunun bulunduğu alan yere atılan ve kutuya atılan sayılar üzerinden zaman serisi oluşturularak değerlendirilmiştir.

Şekil 4. Espark AVM Önü Yere ve Kutuya Atılan İzmarit Zaman Serisi

Şekil 4 incelediğinde, Espark AVM önündeki yere atılan izmaritlerin zamanla önemli ölçüde azaldığını görülmektedir. Başlangıçta yere atılan izmarit sayısının oldukça yüksek olduğu (yaklaşık 45 civarında) tespit edilmiş olup, daha sonra kısa sürede bu sayı düşüşe geçmiştir. Regresyon modelinin p-değeri yüksek anlamlılık düzeyinde (0,0002) bulunduğundan katsayılar yorumlanabilmektedir. Buna göre her gün yere atılan izmarit sayısında 1,55 adet azalma olmuştur. Seri dalgalanmalar gösterse de, genel eğilim sürekli bir azalma yönünde olduğu söylenebilir. Bu da uygulanan müdahalenin zamanla daha etkili hale geldiğini göstermektedir.

Modelin R-kare değeri ise, verilerin yaklaşık %53'ünün bu azalan doğrusal modele uyduğunu, yani yere atılan izmarit sayısının zamanla önemli ölçüde düştüğünü ifade etmektedir. Eğri boyunca dalgalanmaların özellikle ilk birkaç gün için (2-6 günler arası) daha belirgin olduğu, ancak 10. gün itibarıyla yere atılan izmarit sayısının daha stabil bir şekilde azaldığı gözlemlenmektedir.

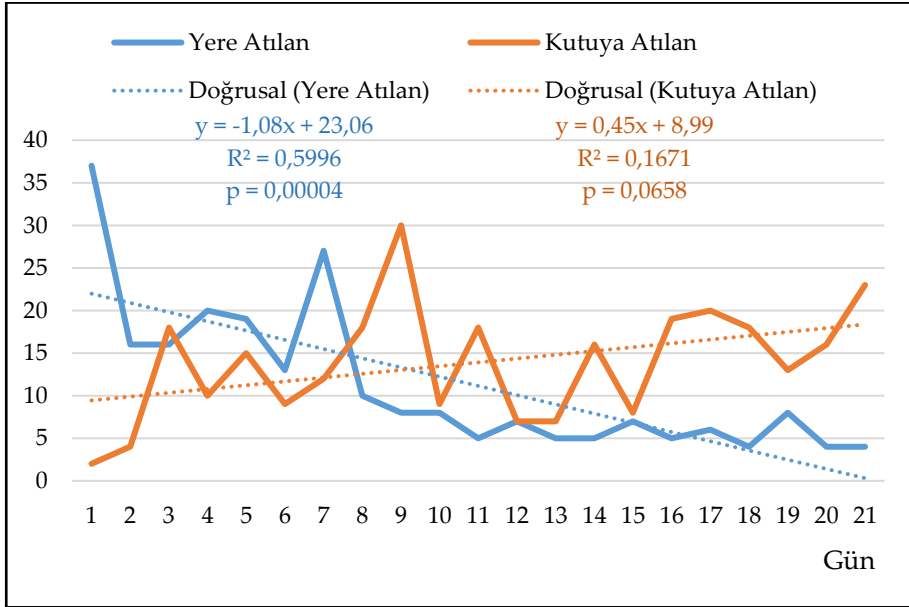
Genel olarak, bu grafik müdahalenin etkili olduğunu ve yere atılan izmarit sayısının gözle görülür bir şekilde azaldığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde

Şekil 4’te Espark AVM için kutuya atılan izmaritlerin zamanla nasıl bir değişim gösterdiği de analiz edilmiştir. İlk gün kutuya atılan izmarit sayısı yaklaşık 21 civarında iken, ikinci gün itibarıyla bu sayı artmaya başlamış ve özellikle 6. ve 10. günlerde belirgin zirveler görülmüştür.

Doğrusal modelden elde edilen R-kare değeri, 0,102 gibi düşük bir açıklama gücüne sahiptir. Ancak zamanla kutuya atılan izmarit sayısında dalgalanmalar yaşansa da, genel eğilim hafif bir artış yönünde olmuştur. Lineer regresyon modeli sonucu katsayılarının anlamlılığını test eden p-değeri eşiğin oldukça üstünde bir değer çıktığından katsayıların modeli açıklayıcılığının anlamsız olduğu söylenebilir.

Verilerde sıkça iniş çıkışlar olduğu, özellikle 5-7 ve 9-11 günleri arasında zirve sayıda kutuya izmarit atıldığı görülmektedir. 14. ve 21. günlerde ise düşüşler yaşanmıştır. Bu dalgalanmaların, çevresel faktörler, katılımcı davranışlarındaki değişiklikler ya da müdahalenin etkisinin kısa vadede zayıflaması gibi pek çok nedenle açıklanabilmektedir.

Espark AVM önu için yere atılan ve kutuya atılan izmarit oranları birlikte değerlendirildiğinde zaman zaman dalgalanmalar olsa da, müdahalenin pozitif bir etki yarattığı, ancak uzun vadeli etkisinin belirsiz olduğu söylenebilir.

Şekil 5. Kanatlı AVM Önu Yere ve Kutuya Atılan İzmarit Zaman Serisi

Şekil 5'teki seri incelendiğinde ilk gün, yere atılan izmarit sayısı yaklaşık 35-40 civarında olduğu tespit edilmiştir. İlk birkaç gün içinde bu sayının hızlı bir şekilde düştüğü görülmüştür. Modelden elde edilen p-değeri yapılan altı analiz arasında en düşük değere ulaşmış olup, model katsayılarının istatistiksel olarak oldukça anlamlı olduğuna işaret etmiştir. Lineer regresyon modelinden elde edilen $y = 23,06 - 1,08x$ denklemindeki β_1 katsayı değeri, her geçen gün yere atılan izmarit sayısında ortalama 1,08 adetlik bir azalma olduğunu göstermektedir. Bu da genel eğilimin düşüş yönünde olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Elde edilen R-kare değeri de, verilerin %60'ının bu doğrusal azalma trendiyle açıklandığını ifade etmektedir. Yani bu müdahalenin başarılı olduğu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yere atılan izmarit sayısı, zaman ilerledikçe kademeli bir şekilde azalmış ve 21. gün civarında oldukça düşük bir seviyeye (yaklaşık 5 civarı) ulaşmıştır. Dalgalanmalara bakıldığında ilk birkaç gün düşüş yaşanırken, 6. gün civarında bir artış gözlemlenmiştir. İlk günden itibaren inişli çıkışlı bir grafik görülse de, 10. gün itibarıyla yere atılan izmaritlerin oldukça düşük seviyelerde seyrettiği gözlenmektedir. Çıkışların geçici olduğu, genel eğilimin düşüş yönünde devam etmesinden anlaşılmıştır.

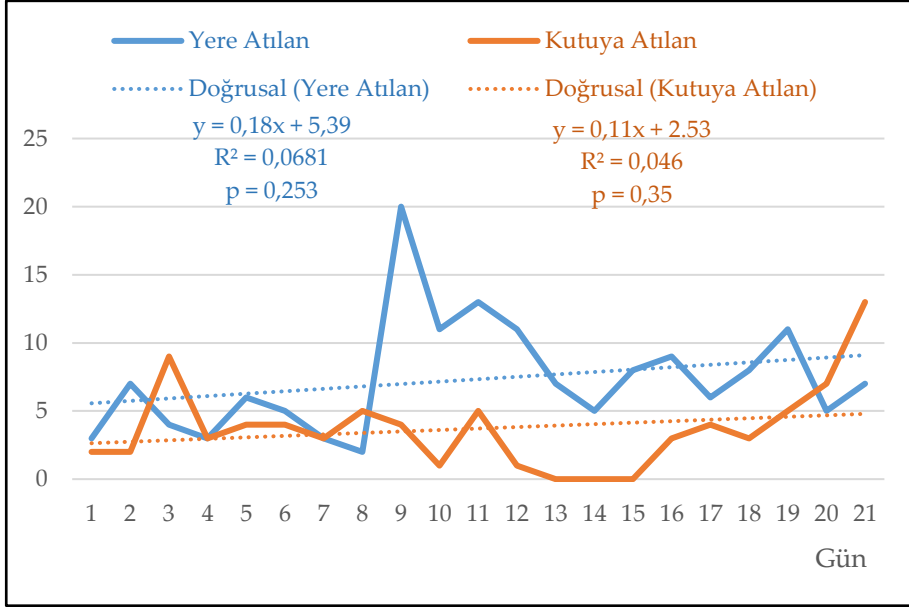
Kanatlı AVM önünde yapılan müdahalenin etkili olduğu ve yere atılan izmaritlerin zamanla önemli ölçüde azaldığı gözlemlenmiştir. İlk günlerde yüksek olan izmarit sayısı, gün geçtikçe azalmış ve müdahalenin pozitif etkisinin olduğu anlaşılmıştır.

Bu müdahalenin, Kanatlı AVM lokasyonunda 10 m²'lik alanda yere atılan izmarit sayısının azaltılmasında başarılı olduğu görülmektedir. Trend çizgisi ve R-kare değeri de bu başarının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu kanıtlamaktadır.

Aynı zamanda Şekil 5'te Kanatlı AVM önündeki kutuya atılan izmarit sayısında zamanla gözle görülür bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Bu, uygulanan müdahalenin nispeten başarılı olduğunu ve zaman içinde daha fazla insanın, kutuya izmarit atmamayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan modelin açıklayıcılığını ölçen p-değeri eşik değer olan 0,05'e oldukça yakın bir değer almış, ancak üstünde çıktığından katsayıların anlamlı olduğu kabul edilmemiştir. Ancak her ne kadar dalgalanmalar olsa da, kutuya atılan izmarit sayısında gün geçtikçe artış yaşandığını görmek, davranışsal müdahalenin işlevselliğini göstermektedir. 8. ve 21. günlerdeki zirve noktaları, özellikle bazı günlerde bu uygulamaya daha fazla katılım gösterildiğini yansıtmaktadır. Katılımın artması, insanların

bu çevre dostu uygulamaya alışmaya başladıklarına ve kutuları kullanma eğilimlerinin yükseldiğine işaret etmektedir.

Grafiğin genel trendi, insanların yere izmarit atmak yerine kutuları kullanmaya daha fazla yöneldiğini kanıtlamaktadır. Bu sonuçlar, uzun vadede çevresel farkındalığın artması adına olumlu bir adım olarak kabul edilebilir. Uygulamanın toplumda kabulü adına da olumlu sonuçları olan bir pilot çalışma olarak ifade edilebilir.

Şekil 6. Annelerimize ve Kadınlarımıza Saygı ve Şükran Anıtı Karşısı Yere ve Kutuya Atılan İzmarit Zaman Serisi

Anne Heykeli karşısında yere atılan izmarit sayısı Şekil 6'da görüldüğü üzere ilk günlerde oldukça düşük (5-10 arası) başlamış ve bu sayı genel olarak da düşük seviyelerde kalmıştır. Bu, insanların yere daha az izmarit attığını ve kutuları kullanmaya başladığını, ancak anlamlı bir düzeye ulaşmadığını göstermektedir. P-değerinin de 0,253 olması bunu kanıtlar niteliktedir. 9. ve 10. günlerdeki kısa süreli artış haricinde, genel trendin oldukça stabil olduğunu görülmektedir.

Modelden elde edilen R-kare = 0,0681 değeri, verilerin çok düşük bir oranda bu modelle açıklandığını, dolayısıyla anlamlı sayılamayacağını göstermiştir.

Genel olarak, yere atılan izmarit sayısı düşük seviyelerde seyretmiştir. Ancak kutuya atılan izmarit sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde müdahale için doğru bir alanın seçilmediği tespit edilmiştir. İnsanlar yere izmarit atmaktan kaçınsa da ölçüm sayılarının yeterli düzeye ulaşmadığı görülmüştür.

Anne Heykeli karşısında bulunan kutuya atılan izmarit sayısı, ilk günlerde (2-5. gün aralığında) oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir. 3. ve 8. günlerde kısa süreli artışlar olsa da genel olarak kutuya atılan izmarit sayısında ölçülebilir sayılara ulaşamamıştır. Bu durum, müdahalenin başlarında kutuların fark edilmemiş olabileceğini düşündürse de ilerleyen günlerde konumun sigara tüketiminin çok düşük olduğu bir yer olmasından kaynaklandığını göstermiştir.

Şekil 6'da kutuya atılan izmaritlerin 13. güne kadar düşüş gösterdiği ve hatta bazı günlerde neredeyse hiç kutuya izmarit atılmadığı görülmektedir. 13. günden sonra ise artışlar gözlemlenmiştir. Ancak bu artış istikrarlı değildir, bazı günlerde tekrar düşüşler yaşanmıştır. Bu, katılımcıların kutuları kullanma alışkanlıklarının da henüz tam oturmadığına işaret edebilir. Uygulamanın son günlerinde, özellikle 21. günde gözlemlenen belirgin bir artışın ise genel eğilimi ne kadar sürdürülebilir kılacağı belirsizdir.

Lineer regresyon analizi sonucu elde edilen p-değerinin 0,35 gibi anlamlılık eşiğinin çok üstünde değer alması, model katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Modelin R-kare değeri ise kurulan doğrusal modelin verilerin sadece %4.6'sını açıklayabildiğine, dolayısıyla bu verilerin doğrusal bir modelle izah edilemediğine işaret etmiştir.

Tablo 1. Lineer Regresyon Analizi Toplu Sonuçları

Yer	Yere Atılan			Kutuya Atılan		
	Denklem	p-değeri	R-kare	Denklem	p-değeri	R-kare
Espark AVM	$y = 31,5 - 1,55x$	0,0002	0,5329	$y = 17,9 + 0,4x$	0,158	0,1022
Kanatlı AVM	$y = 23,1 - 1,08x$	0,00004	0,5996	$y = 9 + 0,45x$	0,0658	0,1671
Anne Heykeli	$y = 5,4 + 0,18x$	0,253	0,0681	$y = 2,5 + 0,11x$	0,35	0,046

Çalışmaya konu üç konunun gözlem sonuçlarından hareketle genel bir değerlendirme yapmak yararlı olacaktır. Oylama yöntemiyle sigara izmaritlerinin yere atılmasını önleyici tasarım, sigara içen bireylerin izmaritlerini yere atma davranışından kaçınmalarını Eskişehir Tepebaşı Belediyesi ölçeğinde sağladığı söylenebilir. Uygulama ile elde edilen bulgular, izmarit kirliliğinin belirgin bir şekilde azaldığını ve bu azalmaya oylama yöntemiyle yapılan dürtme uygulamasının doğrudan etkisinin olduğunu göstermektedir. Özellikle Anne Heykeli haricindeki diğer iki uygulamanın istatistiksel olarak da anlamlı sonuçlar verdiği Tablo 1’de de görülebilmektedir. Ayrıca, belediye çalışanları ve vatandaşlarla yapılan görüşmeler de bu tür davranışsal müdahalelerin toplumsal kabul görme oranının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Tepebaşı Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğü ile yapılan görüşmede Anne Heykeli karşısına konumlandırılan kutunun etki alanında anlamlı bir sonuç elde edilemediği bulgusu paylaşılmıştır. Uygulamaya konu izmarit kutusunun otobüs ve tramvay duraklarının bitiş noktası için gerekli bir yönlendirme olabileceği önerisi paylaşılmıştır. Vatandaşlar, oylama yöntemi sayesinde çevreye verecekleri zarardan kaçınmuşlardır. Eğlenceli ve etkileşimli bir şekilde yerel düzeye bir kamu politikasının iyileştirilmesine katılım sağlama imkânı bulmuşlardır.

Tartışma ve Sonuç

Dürtme teorisi, kamu politikalarının etkinliğini artırmak için önemli bir araç olarak görülmektedir. Klasik iktisat anlayışının aksine, insanın sınırlı rasyonelliğe sahip olduğu ve her zaman kendisi için en iyi kararları veremediği kabul edilmektedir. Bu sebeple pek çok dürtme stratejisi, dünyada ve Türkiye’de uygulanmaktadır. Ancak bu teorisinin etkisi, uygulandığı bölgeye, dürtmenin türüne ve uygulanış biçimine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle, dürtme uygulamalarının yerel ölçekte ve dikkatli tasarlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, yerel yönetimlerin toplumsal davranışları şekillendirmek için yenilikçi yaklaşımlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Tepebaşı Belediyesi sınırlarında yürütölen izmarit kutuları uygulamasında, kapalı mekân çıkışları ve şehirdeki buluşma noktaları gibi yoğun insan trafiğine sahip yerlerin daha etkili olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın parklar ve meydanlar gibi geniş bölgelerde, sigara içme

alışkanlıklarının hareket halinde olması nedeniyle uygun görülmemiştir. Bu durum, müdahalelerin başarılı olabilmesi için tüketim alışkanlıklarının ve davranışların daha iyi anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca, izmarit kutularının tasarımında gözlemlenen bazı sınırlılıklar dikkat çekmiştir. Söndürme aparatlarının tabla şeklinde tasarlanmış olması, bazı bireylerin izmariti kutuya atmak yerine bu aparatta bırakmalarına neden olmuştur. Bu durum, seçimin mimarisinin ne kadar önemli olduğunu ve tasarımda yapılacak küçük değişikliklerin bile kullanıcı davranışını etkileyebileceğini göstermektedir. Sonuçlar, izmarit kutularının işlek bölgelere yerleştirilmesi ve tercih sorularının çeşitlendirilmesiyle uygulamanın daha geniş kitlelere yayılabileceğini göstermektedir.

Yirmi bir günlük gözlem süresi sonunda elde edilen bulgular, uygulamanın başarılı olduğunu ortaya koymuş ve bu sonuçlar Tepebaşı Belediyesi ile paylaşılmıştır. Belediyenin, izmarit kutularını kalıcı hale getirmeyi ve uygulamayı yaygınlaştırmayı planladığı ifade edilmiştir. Bu durum, yerel yönetimlerin bölgeye özgü yenilikçi ve dikkat çekici çözümler benimseyerek, toplumsal sorunları daha etkin bir şekilde ele alabileceğini göstermektedir. Dürtme uygulamaları, bireylerin çevresel ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri için bir motivasyon kaynağı oluşturmakta ve kamu politikalarının daha geniş kitlelere gönüllü katılım yoluyla ulaşmasını sağlamaktadır.

Ancak, unutulmamalıdır ki dürtme teorisinin etkisi zamanla azalma eğiliminde olabilir. Bu nedenle, uygulamanın başarılı sonuçları belirli bir zaman dilimi için geçerli olup, kalıcı olmayabilir. Daha farklı popülasyonlara veya bölgelere uygulanmak istendiğinde, uygulamanın yeniden düzenlenmesi ve yerel ihtiyaçlara göre uyarlanması gerekecektir. Bu çalışma, davranışsal müdahale ve özelden de dürtme teorisi aracılığıyla, çevresel sorunların yanı sıra toplumsal ve ekonomik alanlarda da maddi teşviklere gerek kalmadan sürdürülebilir çözümler bulunabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Tepebaşı Belediyesi sınırlarında yapılan bu uygulama, diğer yerel yönetimlere de ilham kaynağı olabilecek bir model sunmaktadır. Benzer yöntemlerin farklı kamu politikası alanlarında da uygulanabilirliği bu gibi çalışmalarla gündeme gelebilecektir. Alan yazındaki araştırmaların çoğalması, davranışsal politika araçlarının etkinliğinin değerlendirilmesine, geliştirilmesine ve yeni politika önerilerinin ortaya çıkmasına önemli katkılar sunacaktır.

Extended Abstract

The Use of Nudge Theory as a Behavioral Public Policy Tool: The Case of Eskişehir Tepebaşı Municipality

Esmâ Yürük ⁶

ORCID: 0000-0002-9375-0921

Uğur Sadioğlu ⁷

ORCID: 0000-0002-2454-4163

The study explores the application of nudge theory as a behavioral public policy tool within Eskişehir Tepebaşı Municipality, focusing on the practical impacts of subtle interventions designed to influence individual behavior. Nudge theory, developed by Richard H. Thaler and Cass R. Sunstein, has gained prominence as a way to guide individuals' decisions without imposing restrictions or significant economic incentives. This case study examines the theory's implementation in reducing cigarette litter in public spaces, highlighting its effectiveness and challenges.

Public policies often address multifaceted societal issues, yet conventional approaches like legal mandates, prohibitions, or economic rewards frequently need to catch up in dealing with behavioral challenges. Nudge theory operates through a concept called choice architecture, which arranges the presentation of options to influence decisions predictably. Without limiting freedom of choice, nudges guide individuals toward actions that not only serve their interests but also contribute to the well-being of the broader community. This theory is grounded in libertarian paternalism, which emphasizes designing interventions that respect autonomy while fostering better decision-making.

This research examines how Eskişehir Tepebaşı Municipality utilized nudge theory to address cigarette littering, a pervasive issue in urban environments. The intervention involved the deployment of specially designed cigarette bins, equipped with gamification elements, strategically

6 Res. Asst., Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: etopal@ogu.edu.tr

7 Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: ugursadi@hacettepe.edu.tr

placed in three high-traffic areas: Espark Shopping Mall, Kanatlı Shopping Mall, and the Monument of Respect and Gratitude to Our Mothers and Women (Annelerimize ve Kadınlarımıza Saygı ve Şükran Anıtı).

The bins were more than just a waste disposal solution; they were a community initiative. They encouraged citizens to dispose of their cigarette butts responsibly by integrating a playful voting mechanism. Each bin posed a question about Eskişehir's identity, such as whether it is better known as a "student city" or a "tourism city." Participants cast their votes by placing their cigarette butts in one of two compartments, making the act of litter disposal not just engaging but also a way to express their views about the city. The bins' design incorporated elements to attract attention and stimulate curiosity, leveraging gamification to transform a mundane task into an interactive experience.

The intervention's effectiveness was assessed through a 21-day observational study, collecting data on the number of cigarette butts disposed of in the bins versus those discarded on the ground. The study employed the robust method of linear regression analysis to identify trends and quantify behavioral changes. Results varied across the three locations, reflecting the influence of local dynamics on the intervention's success.

At Espark Shopping Mall, the intervention yielded a significant reduction in cigarette litter, with the average number of butts on the ground decreasing by 1.55 per day. The regression analysis, a key validation of the intervention's effectiveness, demonstrated a high level of statistical significance with a p-value of less than 0.0002 and an R^2 value of 0.53. These results indicate that the intervention effectively shifted behavior, prompting individuals to use the bins rather than littering. However, the visibility and accessibility of the bins emerged as areas for improvement to ensure sustained long-term engagement.

The intervention at Kanatlı Shopping Mall also proved highly effective, with littering decreasing by an average of 1.08 cigarette butts per day. The p-value of less than 0.00004 and an R^2 value of 0.60 further reinforced the intervention's effectiveness at this location. Interviews with residents revealed a positive reception of the initiative, with many participants expressing appreciation for the bins' engaging design and the opportunity to contribute to environmental sustainability.

However, the results at the Monument of Respect and Gratitude to Our Mothers and Women were less pronounced. This location recorded relatively low levels of cigarette litter from the outset, and no significant

changes were observed during the intervention. The p-value of 0.253 and an R^2 value of 0.068 suggested limited behavioral impact. Factors such as lower foot traffic and minimal cigarette consumption likely contributed to the intervention's diminished effectiveness at this site.

The intervention proved the success of nudge-based strategies in influencing public behavior, particularly in areas with high foot traffic and visible littering issues. However, the study also highlighted the importance of tailoring interventions to local conditions. For instance, the design of the bins could be optimized to increase their visibility and usability, thereby reducing issues such as individuals leaving cigarette butts on extinguishing trays instead of inside the bins.

The study's findings underscore the role of gamification in driving engagement and participation. This approach aligns with the broader principles of nudge theory, prioritizing low-cost, voluntary interventions that generate high social acceptance.

Despite its successes, the intervention faced several challenges. One limitation was the short duration of the study, which may not fully capture the long-term sustainability of behavior changes. Behavioral interventions often exhibit diminishing returns over time as novelty wears off, necessitating ongoing adaptation and reinforcement. Additionally, the intervention's impact varied across locations, emphasizing the need for context-specific designs that account for factors such as population density, consumption patterns, and cultural norms.

The research provides valuable insights into the vast potential of nudge theory as a behavioral public policy tool. By demonstrating how small adjustments in choice architecture can drive meaningful behavior shifts, the study highlights opportunities for local governments to implement similar strategies across various policy domains.

The study also underscores the potential for nudge theory to complement traditional policy tools. Nudge-based interventions offer a flexible and scalable approach to public policy, allowing municipalities to experiment with innovative solutions that align with citizens' values and preferences.

In conclusion, the application of nudge theory in Eskişehir Tepebaşı Municipality demonstrates its efficacy in addressing urban environmental issues through subtle, behaviorally informed interventions. The study provides a model for other local governments seeking to enhance public policy outcomes through innovative, low-cost strategies. By leveraging

the power of behavioral insights, municipalities can create impactful policies that promote collective well-being and foster a culture of sustainability. As societal needs and behaviors evolve, policymakers must remain agile, adapting interventions to address emerging challenges and opportunities.

Ultimately, this case study serves as a testament to the transformative potential of behavioral public policy. By recognizing and addressing the complexities of human decision-making, nudge theory offers a path toward more effective and inclusive governance, paving the way for a cleaner, healthier, and more sustainable future.

Kaynakça/References

- De Ridder, D., Feitsma, J., van den Hoven, M., Kroese, F., Schillemans, T., Verweij, M., Venema, T., Vugts, A. ve De Vet, E. (2024). Simple nudges that are not so easy, *Behavioural Public Policy*, 8(1), 154-172.
- Halpern, D. (2016). *Inside the nudge unit: How small changes can make a big difference*. Londra: Penguin Random House.
- Lasswell, H. D. (1968). *The policy sciences*. Kaliforniya: Stanford University Press.
- Lavender, W. (2010). *Worldview and public policy: From American exceptionalism to American empire*. (Yayımlanmamış doktora tezi). George Mason University, Virginia.
- Mertens, S., Herberz, M., Hahnel, U. J. ve Brosch, T. (2022). The effectiveness of nudging: A meta-analysis of choice architecture interventions across behavioral domains. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119 (1), e2107346118.
- OECD. (2017). *Behavioural insights and public policy: Lessons from around the world*. OECD Publishing.
- Oxford Learner's Dictionaries. (t.y.). Definition of Nudge Verb. 12 Ekim 2024 tarihinde, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/nudge_1 adresinden erişildi.
- Özdemir, Ş. (2017). *İkna Edici İletişim Bağlamında Davranışsal İçgörü Kullanımı: Kamu Sağlık Politikası Alanında Bir Araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Schmidt, A. T. ve Engelen, B. (2020). The ethics of nudging: An overview, *Philosophy Compass*, 15 (4), e12658.
- Sunstein, C. R. (2017). Nudges that fail, *Behavioural Public Policy*, 1 (1), 4-25.
- Sunstein, C. R. ve Thaler, R. H. (2003). Libertarian paternalism is not an oxymoron. *The University of Chicago Law Review*, 70 (4), 1159-1202.
- Thaler, R. H. ve Sunstein, C. R. (2003). Libertarian paternalism. *American Economic Review*, 93 (2), 175-179.

- Thaler, R. H. ve Sunstein, C. R. (2008). Improving decisions about health, wealth and happiness. *Constitutional Political Economy*, 19 (4), 356-360.
- Torres-Toukoumidis, Á., Romero-Rodríguez, L. M., Aguaded, I., Pérez-Rodríguez, A. ve Sandoval, Y. (2017). Procedural model in the evaluation of public policy through gamification. *Revista de Administração Pública*, 51, 810-827.
- Yıldız, M., Babaoğlu, C. ve Şahin, B. (2016). Kamu politikasını Türk idare tarihi üzerinden çalışmak, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 133-158.
- Yıldız, M. ve Sobacı, M. Z. (2013). *Kamu politikası: kuram ve uygulama*. Ankara: Adres Yayınları.
- Eskişehir.net. (2023, 21 Aralık). 2023 yılında Eskişehir turist akınuna uğradı. 12 Ekim 2024 tarihinde, <https://www.eskisehir.net/2023-yilinda-eskisehir-turist-akinina-ug-radi> adresinden erişildi.

Esma Yürük

2011 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İşletme Bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2017 yılında Gazi Üniversitesi Yönetim Bilimleri yüksek lisans programını tamamlamasının ardından Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi programında doktora eğitimine başladı. Halen Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi programı doktora öğrencisidir ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

She graduated from the Department of Business Administration at Eskişehir Osmangazi University in 2011. In 2012, she began working as a Research Assistant in the Department of Political Science and Public Administration at Eskişehir Osmangazi University. After completing her master's degree in the Management Sciences program at Gazi University in 2017, she started her doctoral studies in the Public Administration program at Hacettepe University. She is currently a PhD student in the Public Administration program at Hacettepe University and continues her work as a Research Assistant in the Department of Political Science and Public Administration at Eskişehir Osmangazi University.

E-posta: etopal@ogu.edu.tr

Uğur Sadioğlu

Lisans eğitimini 2006 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. 2006 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2012 yılında bütünleşik doktora eğitimini tamamladı. 2014 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Yardımcı Doçent, 2021 yılında aynı bölümde Doçent oldu. 2023 yılından itibaren ise Profesör unvanı ile çalışmalarına devam etmektedir.

He completed his undergraduate education in 2006 at Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration. In the same year, he began working as a Research Assistant in the same department. He completed his integrated doctoral studies in 2012. In 2014, he was appointed as an Assistant Professor in the Department of Political Science and Public Administration at Hacettepe University, earned the title of Associate Professor in 2021, and has been serving as a Professor since 2023.

E-posta: ugursadi@hacettepe.edu.tr

Kurumsuzlaştırma – Aşırı Kurumsallaşma Sarmalında Planlama Kültürünün Oluşumu

Tuğçe Şanlı¹

ORCID: 0000-0002-4651-7609

Öz

Siyasal kültüre paralel olarak farklı kültürel bağlamlar ekonomik, siyasi ve toplumsal küresel yeniden yapılanma süreçlerini farklı şekilde yaşamaktadır. Özellikle planlama alanında kültürel faktörler, zamanla gelişerek yazılı ve yazılı olmayan uygulama gelenekleri haline gelen kurumsal yapılar, hakim kodlar, aktörler ve operasyonel gelenekler aracılığıyla yansıtılmaktadır. Zaman içinde bu unsurlar birbiri üzerine biriken bir tecrübe alanı oluştururken, farklılaşan aktörler ve rolleri, güç ilişkileri, davranışlar, temsil ve politika normları gibi faktörler tarafından şekillendirilen benzersiz planlama kültürlerine de yol açar. Araştırma, politik-kültürel bağlam içinde özgün koşullar oluşturan planlama uygulamalarını kurumsallaşma- aşırı kurumsallaşma sarmalında bir araç olarak ortaya çıkan planlama uygulamaları ile öncelikle genel hatlarıyla planlama ve kültür üzerine yapılan çalışmalar üzerinden, detayda ise Otherngrafen'in 'Planlama Kültürü' modeli üzerinden incelemektedir. Ardından, devlet eliyle kentsel mekâna müdahalenin doğrudan aracı olarak planlamanın Türkiye'deki tarihsel gelişimi, kurumsallaşan gücün kurumsuzlaşmaya işaret eden yeniden dağıtım süreçlerini, farklı yönetim düzeyleri arasında yaşanan kurumsallaştırılmış güç çatışmaları eşliğinde ortaya koyacaktır. Çalışma ortaya çıkan değerlendirme sonuçları ile Türkiye planlama pratiğinin birikimli tecrübeleri ile gelişerek oluşturduğu kendine has planlama kültürünün oluşumu üzerinden planlama kültürünün çok yönlü doğasını ve daha geniş toplumsal-siyasi dönüşümlerle olan ilişkisini ortaya koyarak, belirli bir coğrafyanın ürünü kısıtlılığında kalan planlama ve kültür ilişkisine yönelik çalışmaların daha evrensel bir zemine oturtulması gerekliliği vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Planlama kültürü, planlama pratiği, planlamanın temsili, planlamanın kurumsallığı

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: tugce.sanli@omu.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1365251

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 46, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-4, 2758-2781

Formation of Planning Culture in the Dilemma of Deinstitutionalization and Excessive Institutionalization

Tuğçe Şanlı²

ORCID: 0000-0002-4651-7609

Abstract

In parallel with political culture, different cultural contexts experience economic, political, and social global restructuring processes differently. Particularly in the field of planning, cultural factors are reflected through institutional structures, prevailing codes, actors, and operational traditions that have evolved over time, becoming written and unwritten practice traditions. These elements accumulate to create an experiential domain, giving rise to unique planning cultures shaped by factors such as changing actors and roles, power relationships, behaviors, representation, and policy norms over time. The research, therefore, primarily examines planning practices that create specific conditions within the political-cultural context and planning practices that emerge as a tool in the spiral of institutionalization-excessive institutionalization. It begins with reviewing studies on planning and culture, followed by a detailing in Othengrafen's "Planning Culture" model. Subsequently, it explores the historical development Turkey's planning system evolving to a direct intervention tool in urban space by the state. It also addresses the redistribution processes of institutionalized power indicating deinstitutionalization, alongside power conflicts among different levels of governance. This study highlights the multifaceted nature of planning culture and its relationship with broader socio-political transformations. It underscores the need to move beyond the limitations of specific models of research limited to specific geography and rather establish a more universal foundation for studies on the relationship between planning and culture.

Keywords: *Planning culture, planning practice, representation of planning, the institutionalization of planning*

² Asst. Prof., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Architecture, Department City and Regional Planning, E-mail: tugce.sanli@omu.edu.tr

Giriş

Kent planlama, mekansal, sosyal, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla yalnızca bilimsel bir girişim olmaktan öte, eylem odaklı bir süreçtir. Bu süreçte kurumsallaşma ve kurumsuzlaşma, planlamanın meşruiyetini şekillendiren temel unsurlardandır. Planlamanın uygulayıcısı ve meşruiyetin temsilcisi olarak tanımlanan kurumlar, toplumsal ilişkilerin, sosyal ve politik süreçlerin bir ürünü olmakla birlikte, mülkiyet ilişkileri, yer seçim kararları, yönetimde yetki dağılımı gibi konuları da içeren geniş bir sorumluluk yelpazesi taşır. Planlamaya kurumsalcı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, bu sürecin çok yönlü etkileşimlerle şekillendiği ve kurumların bu etkileşimlerde merkezi bir rol oynadığı görülür (Grief, 2006; Kim, 2012). Bu bağlamda kültür, toplumsal norm ve alışkanlıklarla birleşerek planlamanın kurumsal yapısını ve uygulama pratiklerini derinden etkiler. North'un (1991) da belirttiği gibi, kurumlar politik, ekonomik ve sosyal etkileşimleri yapılandıran insan yapımı kısıtlamalardır ve bu kısıtlamalar planlama süreçlerinin evriminde kritik bir rol oynar.

Örneğin, 1980'ler, neoliberalizmin uygulanması yoluyla büyük kentlerin mekânsal dönüşümüne yansıyan bir yönetim anlayışının ortaya çıkması bakımından dünya ekonomisi için bir eşik anlamına gelmekte ve bu eşik yalnızca ekonomik değil, doğası gereği aynı zamanda siyasi bir projeyi temsil etmektedir (Wacquant, 2012). Neoliberalizmin 1980'lerde dünya ekonomisinde yarattığı değişim, kentlerin mekânsal dönüşümünde büyük bir etkidir. Bu dönemde, kentsel mekân ve yapı çevre, ekonomik ve politik gündemin merkezine oturmuş, mülkiyet ilişkileri, yasal çerçeveler ve hükümetler arası ilişkiler planlama uygulamalarını kökten değiştirmiştir (Smith, 2008; Booth, 2005). Böylelikle küresel neo-liberalleşme dönemi aracılığıyla kentsel alanı dönüştürmek için bir devlet aygıtına dönüşen planlama, giderek kentsel girişimciliğe ve tüketim odaklı yer tanıtımına yönelik artan bir yönelim kazanmıştır (Eraydın ve Taşan-Kok, 2013; Peck, 2005). Diğer bir deyişle, "bilfiil işleyen neoliberalizm (actually existing neoliberalism)" in kendisi kentsel mekânda planlama başta olmak üzere diğer ilgili meşru düzenleyici uygulamalar ve bu uygulamalara temel teşkil eden kurumsal çerçevelerin bağımlı ve bağlamsal ilişkilerini gözler önüne sermektedir (Brenner ve Theodore, 2002).

Özünde gelecekteki bir projeksiyona yönelik işleyen planlama, daha güçlü bir geçerlilik sağlamak için "her ne kadar kaba olsa da- bilimsel bir

yöntemin politika oluşturmaya uygulanması” ve kurumsal bir hükümet etkinliği olarak değerlendirilmiştir (Faludi, 1973, s.1). Fiziksel bir dünya içinde ideal bir iyiyi hedefleyen planlama (Friedmann, 2005), geçen zamanda çeşitli ilişkiler çerçevesinde gelişirken daha girişimci bir yapıya bürünmüştür (Friedmann ve Douglass, 1998). Ancak bu değişim küresel ölçekte bütün kültürler için eş zamanlı ya da aynı içerikle oluşmamıştır. Kimi kültürler için, planlama pratiğinin gerçekliğini yönlendiren şey tek başına yukarıdan aşağıya yönetim zinciri ile ilerleyen veya idealize edilmiş haliyle aşağıdan yukarıya yönetim temelli ilişkiler değildir, ancak daha ziyade çeşitli aktör ve kurumların yatay ve karmaşık ilişkiler ağı üzerinden geliştirdiği birikimli tecrübeler bütünüdür. Bu nedenle planlama kültürüne yönelik gelişen ve zaman içerisinde evrilen anlayış ve tecrübe bir kültürden diğerine farklılık gösterir. Planlama pratiği, bir süreci tarifleme ve geleceğe gönderme yapmanın ötesinde, kendisini mevcut ve geçmiş tecrübeler, değerler gibi kültürel kodlar, etik anlayışı, toplumsal düzeyde gelişen sosyal ve politik gelenekler, ekonomik ve yasal yapılar, tüm bunların zamanla birikerek geliştiği bir meşru zemini oluşturan kurumsallaştırma ve aktörler etrafında biçimlenmektedir. Bu haliyle de mesleğe (ve pratiğine) ve bu yapıların birbirleri arasında gelişen güç ilişkilerine ilişkin bir biçimde tarihin katmanlarına gömülerek birikir ve bu birikimle de kendini geliştirir.

Siyasal kültüre koşturarak, farklı kültürel bağlamlar ekonomik, siyasi ve toplumsal küresel yeniden yapılanma dönemlerini tüm süreç ve sonuçlarıyla farklı deneyimler. Özellikle planlama alanında kültürel etken, kurumsal yapılar, yasal zemin, toplumsal değerler, sürecin aktörleri ve bu öğeleri birbirine bağlayan, tarih boyunca biriken ve gelişen yazılı olmayan uygulama geleneklerine evrilen işleyiş biçimleri aracılığıyla kendisini var eder. Doğrudan ve dolaylı etki kapasitesiyle çeşitli aktörler, rolleri, aralarındaki güç ilişkileri ve davranış örüntüleri, hâkim siyasi ve ekonomik yaklaşımların mekânsal tezahürü gibi planlamanın temsil kapasitesi; bu kapasitenin biçim verdiği planlamanın kurumsallığı yoluyla zaman içerisinde gelenekselleşen uygulama tecrübesi ve araçları; nihayetinde de planlama pratiğini muğlaklaştıran karar verme süreçlerinin yönlendirdiği uygulama ve bağlamı sürekli yeniden yapılandırılması benzersiz bir planlama kültürü oluşturur.

Bu makalenin amacı, Türkiye’de planlama kültürünün, kurumsallaşma ve kurumsuzlaşma ekseninde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır.

Ana savımız, planlama kültürüne ilişkin üretilmiş Batı merkezli çalışmaların tüm kültürlerle uyumlanamayacağı ve bir kısıtlı kalacağıdır. Çalışma, Türkiye’de planlama kültürünün, özellikle kentsel gelişim ve yapı çevrenin dönüşümü süreçlerinde kurumsal yapıların meşru müdahale aracı olarak nasıl kullanıldığıнын sunumu ile bu kısıtlılığı billurlaştırmak niyetindedir. Bu çerçevede, kurumsallaşma süreçlerinin aşırı-kurumsallaşma ile nasıl kurumsuzlaşmaya evirildiği incelenenektir. Othengrafen’in (2010) Planlama Kültürü Modeli temel alınarak, Türkiye’deki planlama pratiği tarihi ve kurumsal yapılar üzerinden analiz edilecektir.

Çalışma sonraki bölümde sunduğu planlama kültürüne ilişkin literatür taramasının ardından, öncelikle ülke planlama geçmişi, yasal, yönetsel ve kurumsal var oluşunu Othengrafen’in modelinde eksik kalan tarihi yö-rüngeye oturtarak aktarmıştır. Devamında ulusal düzeydeki plan arşivi, Çevre, Şehircilik ve İklim değişikliği bakanlığı e-plan otomasyon sistemi üzerinden yürürlüğe giren planlar incelenmiştir. Bunlara ek olarak meslek odalarının çalışma ve faaliyet raporları (Mimarlar Odası ve Şehir Plan-cıları Odası), onanan planlara karşı açılan davalar kapsamında irdelenmiştir. Kurumsallaşan gücün yeniden dağıtım süreçlerini, ki bu türden bir yeniden dağıtım kurumsuzlaşmaya da işaret etmektedir, farklı yönetim düzeyleri arasında yaşanan kurumsallaştırılmış güç çatışmaları ve tarihi yürüngede birbiri ardına değişen veya gündelik siyasetin ihtiyacına göre yürürlüğe konan yasalar eşliğinde ortaya konacaktır. Çalışma ortaya koydu-ğu literatür ve bağlamsal ilişkilendirmesi ile Türkiye planlama pratiğinin birikimli tecrübelerinin gelişerek oluşturduğu kendine has planlama kültürünün oluşumunu derlemiştir.

Planlamanın Kurumsallaşması ve Planlama Kültürü

Planlama, etkileşimli ve iletişimsel bir faaliyet (Sandercock, 1998), kurumsal olarak yerleşik bir uygulama (Friedman, 2005) ve fiziksel dünyadaki idealize edilmiş iyiyi temsil etse de (Gunder, 2003), planlamaya ilişkin teoriler tüm zamanlar için tüm bağlamlara yanıt vermekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, planlama yazını sıklıkla, kuramsal zemin ve pratiğin gerçekliği arasındaki bağlantının buharlaşmasına vurgu yapmaktadır. Bu vurgu genellikle kurumsal yapılar, siyasi koşullar ve erk ilişkilerine yönelik eleştiriler sunmaktadır (Friedmann, 1998). Bu eleştirilerin bir tarafı planlama pratiğine ilişkin söylemi daha esnek, eşitlikçi ve hesap verilebilir yaklaşımlar önermeye doğru yönlendirmekte (Forester, 1989; Hea-

ley, 1996; Innes, 1995) ve dolayısıyla daha katı ve tekniğin statik doğasından ayrılıp, iletişimsel etkileşimin tetiklediği kurumsallaştırmanın devlet eliyle gelen sertliğinin kırıldığı planlama anlayışına doğru kaymayı önermektedir (Healey, 1996). Ancak, kurumların bir toplumun birlikte yaşaması için gerekli kuralları ve insan etkileşimini şekillendiren, insan tarafından tasarlanmış kısıtlamalar (North, 1990) olduğu düşünüldüğünde planlamanın kırılan sertliğine karşın varlığını en keskin haliyle devam ettiği de açıktır. Zira eleştirilerin diğer tarafı ise iletişim temelli yaklaşımları gerçek olamayacak kadar idealize bir yaklaşımı sergilemesi, dolayısıyla siyasi yerleşikliği (Yiftachel ve Huxley, 2000) ve egemen güç ilişkilerini göz ardı etmesine vurguyla aktarmaktadır (Sanli ve Townshend, 2018). Bu vurgu aynı zamanda Batı'nın deneyimlerinden türetilen planlama yazınının evrensel bir kuramsal kapsam iddiasında bulunmasına karşı çıkmaktadır (Roy, 2009, s.7). Dolayısıyla 'planlama kültürünün' (Othengrafen, 2010) birbirinden farklı planlama deneyimlerindeki farklılaşan sonuçları ve süreçlerini anlama çabası planlama yazınının batı merkezli yerelliğinin evrensel kapsamda sunmasından uzaklaşmasını gerektirir (Roy, 2009; Sanyal, 2005; Tulumello 2015). Planlama pratiği, yalnızca kentsel sosyomekansal düzeni biçimlendirme ve yeniden biçimlendirme değil, aynı zamanda yasama ve yönetim sistemlerini ve bunların işleyişini yeniden biçimlendirme kapasitesine sahip olduğundan; kendine has planlama ortamını oluşturan kültürden de devamlı olarak etkilenmeye eğilimlidir (Sanli ve Townshend, 2018). Öte yandan, kültür, tek başına adetler, kullanımlar, gelenekler, alışkanlıklar gibi somut davranış kalıplarının karmaşık olarak sunumu değil, ... ama davranışın yönetilmesi bağlamında- planlar, tarifler, kurallar, talimatlar gibi bir dizi kontrol mekanizması olarak görülür (Geertz, 1973, s.44).

Planlama literatüründe kendine son dönemde daha sıklıkla yer bulsa da henüz bilimsel bir terim oluşturacak biçimde rafine edilmemiş olan 'planlama kültürü', ilkin bu alanda karar verme (decision making) sürecinin de bir odak olarak kavramsallaştırılmıştır (Bolan, 1969) ve kurumsallaşmıştır. "İnsanların, fikirlerin, toplumsal değerlerin, kurumların, siyasetin ve her birinin bir geçmişi olan gücün bir bütünü olarak" (Sandercock, 2005, s.310) planlama kültürü, uygulama ve kuramın tarihsel katmanlarında yer alır, dönemler içinde büyür ve gelişir (Tajbakhsh, 2005), dolayısıyla planlama sürecinde kurumsallaştırma ve hayata geçirmede hem resmi hem de gayri resmi uygulamaların yöntemlerini benimser (Friedmann, 2012). Böylece, kurumsal geleneklere, sosyal kodlara ve değerlere,

somut ve örtük yapılara, kabul edilen varsayımlara ve uygulamaya ilişkin yazılı olmayan güç kalıplarına atıfta bulunan küresel etkiler (dış baskılar) ve yerel koşullar ve uygulamalar (yatay/kolektif öğrenme süreci) planlama kültürüne giden yolu belirler (Othengrafen, 2010). Planlama kültürlerine odaklanan akademisyenler arasında kültür ve planlamayı sistematik bir araştırma yöntemi olarak ele alan Othengrafen, farklı planlama uygulamalarının daha iyi anlaşılması niyetiyle 'planlama kültürü' (culturized planning³) modelini öne sürmüştür.

Şekil 1. Planlama Kültürü modeli (Othengrafen, 2010, s. 92).

Planlama kültürü modelinde üç ana unsurdan bahsedilmektedir. İlk unsur olan "planlama yapıtları"nda belirgin görünür kentsel yapıları ifade etmektedir. Planlama sistemlerinin genel özellikleri, kurumların yönetim düzeyleri (güç dağılımı), mimari, fiziksel yapı, plan teklifleri, planlama yasaları, planlama kurumları gibi planlama ürünlerinin özellikleri ve bağılayıcılık derecesi gibi araçlar da bu unsura dahildir (Kneiling ve Othengrafen, 2015; Othengrafen, 2010; Othengrafen ve Reimer, 2013). İkinci boyut olan "planlama çevresi", görevleri, çerçeveleri ve plancıların ve inşaat sektörü profesyonellerinin davranışları ve eylemleriyle oluşan anlam sistemlerini ifade etmektedir. Planlama mesleğiyle ilgili ortak varsayımlar, bilişsel anlamlar ve algılar ile ilgili prensipler ve hedefler de bu boyuta atıfta bulunur (a.g.e). Son boyut ise, planlama süreçlerinin fark edilmeden arka planda işleyen "toplumsal çevre"ye atıfta bulunmaktadır.

³ Doğrudan çevirisi "kültürleşmiş planlama modeli" olan terim için Türkçe 'de planlama kültürü modeli ifadesi ifade bütünlüğünü bu dilde korumak adına kullanımı yazarın tercihidir.

Othengrafen sunduğu planlama kültürü modelinde (Şekil 1), kültürün yönetim ve organizasyon bilimlerindeki rolünden etkilenmiştir ve karşılaştırmalı olarak Finlandiya ve Yunanistan üzerinde örneklenmiştir. Ana yapı aynı kalsa da model daha sonra yapılan çalışmalarda detaylı olarak geliştirilmiş ve zenginleştirilmiş ve bazı detaylı özellikler bir kategoriden diğerine taşınmıştır (Kneiling ve Othengrafen, 2015; Othengrafen ve Remier, 2013). Bu model, Lüksemburg'u analiz etmek ve mekânsal planlama sistemlerini incelemek ve kültürel etkiyi anlamak için analitik bir yaklaşım sunmak amacıyla Chilla ve Schulz (2015) gibi diğer akademisyenlere de ilham kaynağı olmuştur.

Model, özellikle AB ülkeleri arasında ve üye devletler arasında daha iyi karşılaştırmalı çalışmalara olanak sağlamayı hedeflemesine rağmen, tarihi yörüngede gerçekleşen oluşların etkisi, buna bağlı gelişen ve değişen koşullar, mekan-siyaset ilişkisi ile oluşan özelleştirilmiş uygulama pratikleri bakımından eksik kalmış ve ancak bu eksikler dikkate alınacak şekilde geliştirilirse; ölçekler arası etkiler, planlama kültürlerini gelenekselleşmiş gerçekliklerini de daha iyi anlamaya destek olabilecektir. Siyasetin ve tarihsel kurumsalcılığın güçlerinin nihai ürünü olarak (Booth, 2011; Taylor, 2013) Planlama bağlamında kültürü ele almak, dış etkenli olası olayları ve tarihi izlek ve yörüngeleri keşfetme gerekliliğini, tarihsel ve geleneksel bağlantıları katmanlar halinde oluşturan birikimli süreçlere vurgu yapmayı gerektirir (Abram, 2011; Tasan-Kok, 2015). Bu nedenle bir sonraki bölüm Türkiye planlama deneyimini genel hatları ile ancak eleştirel bir tarihsel okuma ile birbiri üzerine birikerek evirilen planlama kültürünün oluşumunu ortaya koyacaktır.

Tarihi yörüngede Türkiye'de Planlamanın Kurumsallaşması ve Aktörleri

Türkiye'de planlamanın kurumsallaşması, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Osmanlı'nın son döneminden başlayan kentsel mekana dair düzenleyici yasaların ortaya konması takip eden Cumhuriyet döneminde merkezi planlama kurumlarının kurulması ve kentsel gelişimi yönlendirmek için kapsamlı planlama mevzuatının yürürlüğe konması ile oluşmuştur. Diğer bir ifadeyle, Türkiye planlamasındaki dönemsel birikimle gelişen tecrübe ve bir modernleşme projesi olarak planlamanın kurumsallaşması, modernist ideallerle ekonomi-siyaset ekseninde Cumhuriyet öncesi dönemden başlayıp, Cumhuriyetle birlikte bir modernite projesini oluşturmaya yönelik gelişimi özellikle 80 sonrası dönemden itibaren

bu proje aşınarak dönüşmüş ile yerel koşullarla şekillenen bir süreci ortaya koymuştur (Tekeli, 2009).

Türkiye planlama tarihi içerisinde ortaya konan kanunlar, uygulayıcı ve onay merci devlet kurumları ile birlikte planlama mesleği tanınmış ve sayıları her geçen gün artan üniversitelerde planlama eğitimi programlarının sunumu ve Şehir Plancıları Odası gibi mesleki kuruluşların oluşumu ile de ülke nezdinde planlamanın kurumsallaşması kendine kuvvetli bir yer edinmiştir. Ancak, zaman içinde planlama pratiğinin kurumsallaşmasının gerilemesi Türkiye'de giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bu sürece çeşitli faktörler katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri, piyasa güçlerinin ve neoliberal politikaların artan etkisidir. Ekonomik büyüme ve özel sektör odaklı kalkınma vurgusu, kapsamlı planlama yaklaşımlarından daha çok piyasa odaklı ve amaca özel geçicilik içeren kalkınma uygulamalarına doğru bir kaymayı beraberinde getirmiştir. Bu durum, planlama kurumlarının kenara itilmesine ve karar alma süreçlerindeki etkinliklerinin zayıflamasına yol açmıştır. Öte yandan piyasa odaklı yeni bir pratiğin gelişimi hem uygulamada hem de planlama kültürünün var oluşunda yeni biçimler kazanmasına yol açmıştır. Öyle ki, siyasi dinamikler ve değişen güç yapıları, planlama pratiğinin ve buna bağlı gelişen kültürünün kurumsallaşmasında rol oynamıştır. Planlama kararları genellikle siyasi çıkarlar ve kısa vadeli seçim düşünceleri tarafından etkilenmekte, bu da planlama kurumlarının bütünlüğünü ve etkinliğini zayıflatmaktadır. Planlama politikalarındaki süreklilik eksikliği ve siyasi konjonktürde sık sık yaşanan değişiklikler, istikrarlı planlama kurumlarının oluşturulmasını zayıflatarak kurumsuzlaştırılmasına yol açmıştır.

Türkiye deneyiminde kentsel gelişim yoluyla kendini gösteren neoliberal politikalar, ekonomik ve siyasi yapılanma açısından kendi özgün yansımalarını taşıyan üç dönemle açıklanabilir ve bunlar kentsel mekana etkileriyle birlikte ekonomik ve siyasi yapılanma süreçlerini de ifade eder. İlk dönem 1980-2000 arasındadır ve şehir yönetiminin iki katmanlı belediye sistemi (büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyesi) aracılığıyla desantrilize olmasıdır. Bu dönemde sermayenin kentleşmesi kentsel popülizm ile hızlı kentsel gelişmeyi tetiklemiş ve inşaat faaliyetlerini artırmış, dikkat büyük kent merkezlerine yönelmiştir. Bir yandan gecekondu "imar affı" adı altında yasallaştırılmış ve meşruiyet kazanmışken, diğer yandan büyükşehirlerin uluslararası birer temsilci olması "kayırmacı ağları ve seçim çekiciliği" ile güçlendirilmiştir (Keyder ve Öncü, 1994, s. 400). 1980 yılı, Türkiye için hem siyasi hem de ekonomik alanlarda bir dönüm

noktası olmuştur. Bu dönemde, IMF ve Dünya Bankası'nın danışmanlığıyla, ülkenin ekonomik gelişiminde neo-liberal politikalar uygulanmaya başlamış ve daha fazla serbestleşme hedeflenmiştir. Siyasi ve ekonomik arenalarda yeniden yapılandırma süreci yaşanmış, liberalleşme ile birlikte kamu hizmet sunumu terk edilerek yerini küresel kapitalizme uyum sağlanması almıştır (Keskinok, 2006). Bu dönemde sermaye birikimi, yeni yatırım alanlarına yönelirken, inşaat sektörü ve yapılı çevre bu süreçte dikatleri üzerine çekmiştir, böylelikle kentsel alan rant odaklı kalkınma modelinin eşliğinde metalaşmıştır (Balaban, 2008; Şengül, 2003). 1980 askeri darbesinden sonraki kolalisjonsuz iktidar dönemi (1983-1991) daha fazla serbestleşme ve özelleştirme politikaları benimsemiş ve 1983-1991 yılları arasında koalisyona ihtiyaç duymadan ülkeyi yönetmiştir. 1980 sonrası dönemde, ekonomi daha fazla piyasa odaklı ve liberal hale gelmiş, yabancı yatırımcıların yerel firmalarla ortaklıklar kurmasına olanak tanımıştır (Balaban, 2012; Şahin, 2007). Aynı zamanda, ANAP'ın kısa vadeli çıkarları öne çıkararak ve uzun vadeli sürdürülebilir yaklaşımları ihmal eden kentleşme politikaları topluma ve yapılı çevreye tüketimci bir yaklaşım getirmiştir (Keyder ve Öncü, 1994; Tekeli 2001). Güç ilişkileri de bu süreçte dönüşüm geçirmiştir; yeni kanallar aracılığıyla geleneksel temsil biçimleriyle ilişkilenen baskın çıkar grupları, kent planlaması üzerinde etkili olmuştur (Ersoy, 2011; Şengül, 2001). Bu süreçte, 2002 dönemi sonrasında benzer biçimde tek parti iktidarının sağladığı güçle, yeni yasaların yürürlüğe girmesi kolaylaşmıştır ve kentsel alan, yeni bir ekonomik rant kaynağı haline gelmiştir. Birbiri ardına yürürlüğe giren İmar kanunu, Kıyı Kanunu ve Turizmi Teşvik Kanunu ile özel sektör yatırımlarının teşvik edildiği bir ortam yaratılmış, doğal kaynaklar turizm yatırımlarına yönelik metalaştırılırken özel sermayenin bu bağlamda cesaretlendirilmesine ek belediyelerin projelerden aldıkları payların artması ile kentsel mekan doğal kaynakların yapılaşmaya açılarak erimesi ile rant odaklı ve kısa vadeleri çözümlerle beslenen meşru zeminini planlamadan alan bir planlama kültürü oluşmaya başlamıştır (Balaban 2008). Bu dönemde kentsel alanı dönüştürmeye yönelik yaklaşımlar, imar afları ve gecekondu bölgelerinin temizlenmesi gibi projelerle, kent planlaması yeniden şekillendirilmiş; yeni yerel yönetim düzenlemeleri (örneğin büyükşehir belediye yasası) ile yerelde desantralizasyon ile iki kademeli belediye sistemi getirilmiş ve büyükşehir belediyeleri güçlendirilmiştir (öte yandan yerel düzeyde güç ilişkilerinin beslediği, günümüze kadar farklı boyut ve biçimleriyle varlığını derinleştiren yeni çatışma alanları oluşturmuş) ve TOKİ

gibi devlet konut fonlama mekanizmaları, şehirleri birer yatırım alanına dönüştürmüştür (Sanli ve Townshend, 2018). Bu dönemin sonunda, kent planlaması daha çok kısa vadeli popülist politikaların etkisi altında kalmış ve uzun vadeli sürdürülebilir kentleşme hedeflerinden sapılmıştır (Oc ve Tiesdell, 1994).

2000 sonrası dönem ise birbirinden farklı iki temelde irdelenebilir 2000-2010 ve 2010 sonrası dönem. İlk dönemde 2002’de AKP’nin kolalisjonsuz iktidara gelmesiyle kentsel alanların yeniden yapılandırılması hız kazanmış, bu dönem ve sonrasında 80lerin desantrilizasyon adımları da dönemsel olarak yürürlüğe giren kararlarla tersine dönmeye başlamıştır. Ulusal kalkınma stratejisinin bırakıldığı, sermaye ve rant arasındaki çelişkili ilişkinin çözümünün kurumsallaşmış müdahale biçimlerinin gevşetilmesi ile kimi zamanda sermaye birikiminin önündeki engellerin parçacıl düzenlemelerle kaldırılmaya yönelik yaklaşımlar önceki dönemin kamusal niteliğini yitirip müşteriye dönüşen , özelleştirme uygulamalarının daha derinleşerek uluslararası sermayenin hareketini kolaylaştırıcı müdahale/müdahalesizliklere bıraktığı bir yapıyı işaret etmektedir (Keskinok, 2006). Bu dönemde özellikle kentsel yönetimde yasal yapıda ardışık değişiklikler görülmüş ve öndeki döneme benzer ancak daha saldırgan bir kentsel gelişim gerçekleşmiştir. İnşaat sektörü, ülkenin ekonomik büyümesinin başlıca lokomotif⁴ haline gelirken, yasal güç inşaat ve kentsel gelişim projelerinde piyasa güçleri ve uluslararası sermaye için yolun düzleştirilmesinde kullanılmıştır. Merkezi hükümet ile yakın ilişkideki büyükşehir belediye başkanlarını kendi kentsel yatırım programlarına ilişkin yasaları çıkartarak şehir patronları konumuna getirilmiştir. Kentsel dönüşüm ve kamu özel iş birliklerinin başı çektiği bu yeni dönemde planlama eliyle kentsel mekanın yeniden üretimi projecilik eksenine kaymış, önceki dönemin İmar Kanununun hedeflediği planlar arası bütüncül uyum yerini revize planlar ile parçacıl yaklaşımlara bırakmıştır. Önceki dönemin gerçekçi bir çözüm üretmediği gecekondü problemine çözüm büyükşehir belediyelerin siyasetteki merkeze yakın kuvvet kazanan pozisyonundan da güç alarak yasalaşan kentsel dönüşüm projeleri olmuştur. Böylelikle yeni büyükşehir yasası ile (Kanun no.5216) hem bu alanlar kentsel mekanın yeniden üretiminde yeni bir rant odağı yaratmış hem de büyükşehir

⁴ Büyük üretim tesislerinin özelleştirilmesi, ülkenin dış finansal kaynaklara bağımlı hale gelmesiyle sonuçlanmasına rağmen, ana akım siyasi temsilciler inşaat sektörünü ana itici güç olarak vurgulasa da, bu süreç ilerlemesini destekleyecek bir temele sahip olmadan ilerlemektedir.

belediyelerinin ilçe belediyeleri üzerindeki tahakküm kapasitesini merkezileşme yönünde arttırmıştır, TOKİ dar gelirli vatandaşa konut sunumu amacından bir arsa üreticisine dönüşmüştür. Böylelikle kentsel rantın yeniden dağıtım planlama süreçlerinde daha fazla esneklik sağlanarak büyük ölçüde özel sektör lehine kolaylaştırılmıştır (Eraydin ve Taşan-Kok, 2013). Mega projeler, kentsel girişimciliğin yön verdiği ve gücün daha da merkezleştiği 2010 sonrası dönem ise havalimanları, köprüler ve yeni şehir projeleri gibi büyük yatırımlar, devletin kentsel alana müdahalesini artırmış, planlama süreçleri ise kamusal fayda yerine büyük yatırımların önünü açan bir mekanizma haline gelmiştir (Penpecioglu, 2011). Önceki dönemin büyükşehir belediyelerinin yetkilerinin merkezleşme yönünde artırılması bu dönem için yetersiz kalmış 2011’de çıkarılan iki yeni KHK (644 ve 648 sayılı) KHK ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nun yetkilerini genişletilirken Büyükşehir belediyelerinin de sınırları genişletilmiştir. Bu durum yerel yönetimlerle merkez arasındaki yetki çatışmalarını artırırken, kentsel mekandaki güç riskli alanları yeniden iskan bağlamında tekelleşmiştir (Erder ve İncioğlu, 2013; Ersoy, 2011; Kahraman 2013). Öte yandan, Türkiye’de, planlama yetkileri birçok kuruma dağılmış olup, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve belediyeler dışında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TOKİ ve Özelleştirme İdaresi gibi kuruluşlar da sektörel ve tematik planlama yapma ve onaylama yetkisine sahiptir, bu durum yetki karmaşasına yol açarken (Özdemir Sönmez, 2017), planlamanın kurumsal zeminini de kayganlaştırmaktadır. Otoriter eğilimler ile neoliberal girişimciliğin bu sentezi, planlama kültürünü yeniden şekillendirerek, planlama süreçlerini güç ilişkileri ve tarihsel bağlantılarla yönlendirilen, adeta değişken ve karmaşık bir girişim haline getirmiş ve şehirleri geniş çaplı şantiye alanlarına dönüştürmüştür (Sanli vd., 2024).

Kurumsallaşan Planlamanın Kurumsuzlaştıran Deneyimleri

Othengrafen’in ortaya koyduğu model bağlamında ülke planlama pratiğini bir planlama kültürü izahı olarak ortaya koymak bir önceki bölümde yer alan tarihi yörüngedeki tecrübelerin karmaşıklığı, yerel tarihi birikimle birbirine bağımlılığı, siyaset ve güç ilişkileri bağlamında gelişimi dolayısı ile oldukça kısıtlayıcı kalmaktadır. Modelin önerdiği ‘Planlama Yapıtları’, yani kentlerin görünen örüntüsü de aynı yörüngede benzer karmaşık yapıyı siyaset-ekonomi ilişkisinin kurduğu yeniden yapılanmalara koşut ortaya koymakta ve planlama tecrübesi ile birlikte sürekli değişen ve karmaşık bir yapıya büründürmektedir (a.g.e). Bununla birlikte, yerel yönetimlerin rekabetçi tutumlarının, sermayeyi

şehirlerine çekmek için kentsel politikaları bozarak dolaylı güç ilişkileri yoluyla mekanları yeniden şekillendirdiği bir 'yamalı kent manzarası'na neden olduğu açık hale gelmiştir (Robins ve Aksoy, 1996, s.9).

Önceki bölümün ortaya koyduğu planlama kültürünün ve kurumsallaşmanın tarihi gelişimine ek planlamaya ilişkin meşruiyetin ve kurumsallaşmanın tarihsel süreçlerinin yanı sıra, yapı çevresine müdahale eden imar planı değişikliği, revizyonu, tadilatı gibi ifadelerle mevcut onaylı bir planda değişikliği işaret eden yaklaşımlar ve planlara eklenen özel plan notları da vurgulanması gereken önemli noktalar. Değişikliğe ilişkin referans veren planlar, mevcut plan kararlarını değiştirmek ve kentsel arazilerin kullanım kararı, yapılaşma koşulları gibi konularda daha fazla esneklik sağlamak için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Öte yandan bu tür plan yaklaşımlarının onayı ardından hızla ilerleyen inşaat izni alım süreci yukarıda bahsedilen farklı kurumların farklı seviyelerde ve kimi zaman da aynı ölçeklerde benzer yetkilere sahip olmasından kaynaklı gelişen kurumlar arası çatışma ortamını kuvvetlendirmektedir. Böylece yüzeyde planlama sistemlerinin temel olarak 3194 sayılı İmar Kanunu, Tip İmar Yönetmeliği ve plan onay süreçlerine bağımlı gibi görünse de, mevcut planların değişimine yönelik oluşturulan planlarının bir devlet aygıtı olarak kurumsal kapasiteye sahip olmaları (birbiri ardına uygulandığında plan bütünlüğünü bozan yapısına ve bu durumun hukuken de sorgulandığı davalara karşın) Türkiye planlama pratiğinde çoğunlukla güçsüzleştirilmiş kurum ve kuruluşlarla birlikte (meslek odaları, STK'lar ve/veya ilçe belediyeleri gibi) planlama sisteminin bel kemiği haline gelmiştir. Tablo 1 de görüldüğü üzere yürürlükteki planların önemli orandaki kısmı bir tür tadilatı ifade etmekte bu da esasında yine kanunlarca ortaya konan “planların kademeli birlikteliği” ilkesi ile çelişen bir durumu gözler önüne sermektedir.

Tablo 1. Yürürlükteki Planlar içerisinde değişiklik, revizyon ve tadilat kapsamıyla onana planların yeri

Yürürlükteki Planlar	113794	
Plan Değişikliği olarak onananlar	42538	37%
Plan Tadilatı olarak onananlar	2571	2%
Plan Revizyonu olarak onananlar	8752	8%

47%

(Kaynak: e-plan.gov.tr erişim tarihi 25.06.2023)

İkinci boyut olarak ortaya konan 'Planlama Çevresi'de meşruiyetini yasalar çerçevesinde kazanan planlama tecrübesi, plancı ve ilişkide olduğu sektör çalışanlarının davranış ve eylemleri de bir önceki boyutun devingen yapısına koşut bir devingenlikle beraber çatışma ortamını da beraberinde taşımaktadır. Plan yapım, onama ve uygulama sürecindeki çatışma ortamının ve güçsüzleşen aktörlerin kendini görünür kılabildiği tek alan ise, planlamada katılımsızlık koşulları nedeniyle, plan kararlarına itiraz aracılığıyla. Gerçekleştirilen her plan kararına yönelik iki aşamalı itiraz süresi hakkı vardır. Birinci aşamada planın askıya çıkmasından itibaren 15 gün içinde itirazlar dilekçe yolu ile iletilebilir. Bunun ardından, bir ikincil itiraz süreci bulunmaktadır, bu süreçte mahkeme süreci devreye girer; ilk aşamadaki itiraz göz ardı edildiğinde ya da yanıt yetersiz kaldığında, dava açma yetkisi olan herhangi bir kurum, örgüt veya kişi tarafından dava açılabilir. Bu süreç genellikle planlama alanında özellikle büyük ölçekli özel (veya kamu-özel ortaklık) yatırımları ve planlama uygulamasının aktörleri ile farklılaşan güç ilişkileri ve çatışma ortamının yüzeye çıktığı ana çatışmanın ortaya çıktığı yerdir. Örneğin, Şehir Plancıları Odası (ŞPO) ve Mimarlar Odası (MO) İstanbul şubelerinin çalışma raporları, 2012-2020 yılları arasında planlama ve yapı çevreye ilişkin konularda yaklaşık olarak 650 dava açıldığını göstermektedir.

Bu tür deneyimlerin birikimi, demokratik katılımı azaltan bir mekânsal planlama pratiği üzerinde yeni kurumsal ve toplumsal algı ve pratik bakış açısı oluştururken, etik uygulamalar sınırlı kalmakta ve güçlü mekanizmalar tarafından yönlendirilmektedir (Taşan-Kok vd., 2016). Bu durum, kendi özgün hükümet söylemini oluşturan, meslek odalarının argümanlarına ve bazı durumlarda mahkeme kararlarına karşı geliştirilen ve planlama mesleğinin saygınlığını azaltarak bir tarafıyla da kurumsuzlaştıran yeni bir yapıyı ortaya koymaktadır. Dahası, resmi mekanizmalar sistemlerini yeniden şekillendirirken, toplumsal algılar ve yaşam tarzları buna uygun bir şekilde yönlendirilmiş ve planlamaya yönelik bir algı ve kültürene doğru bir yol sunulmuştur. Örneğin, Ankara'da 2005 yılında büyük ölçekli bir alışveriş merkezi projesi için yapı yoğunluğu artışı konusunda mahkemenin yürütmeyi durdurma kararını göz ardı ederek, belediye başkanı "Arkadaşlar bana geldiler. Oraya hayalim olan eşeğe binmiş Nasrettin Hoca heykelini yapacakları için emsal oranı arttırdım. Helali hoş olsun" (Seğmen, 2009) şeklinde açıklama yapmış ve arttırılmış imar hakları plana işlenmiştir, süreç devamında birbirini ardına dava süreçleri ile iler-

lemiştir. Merkezi hükümet düzeyinde ise 2013 yılında Gezi Parkı protestoları ve mahkemenin hükümete karşı reddi durumunda, dönemin Başbakanı "Topçu Kışlası'nı yapacağız. Üst kurul reddetmiş. Biz de reddi rededeceğiz" (Tütüncü, 2013) açıklaması ile planlamanın gündeminde kendine kurumsuzlaştıran bir yer açmıştır. Bu yaklaşım uygulamada kentsel planlama, profesyonel olmayanların bakış açısından farklı bir anlam kazanmış ve böylelikle kentsel mekânlar siyasal sömürüye daha açık hale gelmiştir.

Son boyut olan toplumsal çevre, önerilen modelde oldukça muğlak tanımlamaları içermekte inanç, algı ve düşüncelerin planlama kültüründe edindiği yer planlamaya yönelik algılayanın ortaya konacağı aktörün kim olduğu; aktörlerin birbirleri ile olan ilişkisi ve bir önceki boyut ile yakından ilişkilidir. Bir devlet aktivitesi ve idealize edilmiş tanımı ile kentsel mekan ve arazi kullanım deseninin ve kentsel gelişimin kamu yararı çerçevesinde geleceğe yönelik yönetimi olarak planlama ve bu yolla oluşturulan kentlerde çoğu zaman söz sahibi olmayan ancak maruz kalanı olan toplumun algısı tarihi birikimli süreçte yaşanan tecrübeler ve yöneticilerin kentsel mekanda yarattıkları güç tezahür alanına paralel bir algı ile rant öncelikli değerlendirmekte (Sanli vd., 2024) ve halihazırda kırılğan bir zeminde oturan ve 'belediyeçilik' ifadesiyle küçümşenen planlamanın saygınlığının altını iyice boşaltmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de son zamanlarda, açık veya örtük çeşitli aktörler arasındaki kentsel güç ilişkileri, gerektiğinde resmi planlama süreçlerinin arka planında karar alma süreçlerinin ve kentsel mekanın üretiminin temelini oluşturmuştur (Sanli ve Townshend, 2018). Oysa planlama kültürü ve kurumsallaşmasının değişim ve dönüşüm süreçleri Kayasü'nün de (2002) ifade ettiği gibi belirli zaman ve mekanda kendisini sosyo-kültürel bağlamla ilişkili olmakta ve formal ve enformal yapılanmaları da içerdiğinden sahip olduğu bu devingenliğe uyumu bu geniş kapsamıyla değerlendirilmelidir. Oysa geldiğimiz noktada Türkiye'deki planlama kültürü, yapılı çevre çeşitli çıkarlar için son derece önemli hale gelmiş ve kentsel planlama, bir şehir yapımının daha iyi anlaşılması yerine belediyeçilik olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu da planlama kültürüne ilişkin toplumsal çevreyi yani planlamaya yönelik algının nasıl şekillendiğini bu algının uygulamadaki yaklaşım ve siyasi çatışma ortamı ile ne denli derinleştiğini de gözler önüne sermektedir.

Türkiye planlama kültürü Othengrafen'in modeli kapsamında ele alındığında ise "planlama yapıtları" ve "planlama çevresi" ile yukarıda ortaya

konan kurumsallaşma, yetkilendirme ve bunlarla birlikte gelişen ve koşullara göre değişen yasa, yönetmelik gibi planlama mesleğinin bir devlet aracı olarak meşru icrasını ortaya koymuştur. Ancak açıktır ki, planlama yapıtları, planlama çevresi ve bunlara yönelik ortaya konan toplumsal çevre birbirinden ayrı birimlerden ziyade iç içe geçmiş grift bir ilişkiye sahip ve yerel ve küresel ölçekte politik etkilerin yarattığı koşullara karşı hassasiyet taşımaktadır. Dolayısıyla, Othengrafen'in birbirinden ayrı başlıklarda sunduğu boyutlar, tarihi yörüngenin ortaya koyduğu birikimli sürecin, güç ilişkilerinin yarattığı çatışmalı ve karmaşık varlığının eksikliğini taşımanın yanı sıra birbirini sürekli etkileyen kimi zaman da içeren niteliktedir.

Birbiri ardında getirilen, değiştirilen yasal zemin, özellikle kentsel dönüşüm projelerinde devletin düzenleyici rolünü inşaat sektörü ve özel şirketlere bırakarak sosyal adaleti zayıflattığını, riskli alanların dönüşümünde ise ekonomik çıkarların önceliklendirildiğini ortaya koymaktadır (Kahraman, 2013, s.17, s.45). Ayrıca, planlamada uygulama ile yasal çerçeve ve kurumsallaşma- kimi zamansa aşırı kurumsallaşma – ilişkisi, uzayan mahkeme süreçleri, bu süreç çözümlenmeden getirilen yeni plan kararları ile sürecin başa sarması, yasanın verdiği yetki ile ilerleyen ancak planlamanın idealize edilmiş süreç akışının ötesinde gündelik siyasetin ve çıkarın yön vererek tekrar edilen alışkanlıkların, planlama kurumlarının oluşumunda karşılıklı etkileşimi ve gelenekselleşmeyi geliştirmektedir. Bu noktada Orthengrafen'in planlama kültürü modeli bu anlamda net bir çerçeve sunan bir başlangıç olsa da evrensel bir bağlamı işaret etmekte özellikle de güç ilişkileri ve gündelik siyasetin oluşturduğu planlama deneyimini açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Sonuç Yerine

Bu çalışma, Batı literatüründe planlama kültürü üzerine yapılan çalışmaları, özellikle Othengrafen'in planlama kültürü modelini temel alarak ele almış ve Türkiye bağlamında tarihsel bir analizle sunmuştur. 1980-2000 dönemi ile 2000 sonrası dönemin karşılaştırılması, Türkiye planlama pratiğindeki önemli eşikleri 1980 sonrası döneme odaklanarak ortaya koymuştur. 1980 sonrası dönemde, güç ve sermaye dağılımının yeniden şekillendirilmesi, kurumsal çatışmalar eşliğinde kentsel mekânda derinle-

mesine bir değişim yaratmış, bu da adil ve sürdürülebilir planlama pratiklerinin sürdürülmesini zorlaştırmıştır. Erken dönemde devletin düzenleyici rolünden çekilmesi, kentsel gelişim üzerindeki özel sektörün etkisini artırmışken, 2000’li yıllardan itibaren devletin merkezîyetçi bir yaklaşımla yeniden sahneye çıkması, bu kez neoliberal girişimcilik ile bütünleşmiş bir şekilde şehirleri geniş çaplı şantiye alanlarına dönüştürmüştür. Diğer bir ifadeyle 2000 sonrası dönem devletin özelleştirme politikaları, kentsel mekânı yatırım aracına dönüştürerek, planlama süreçlerinde kamusal fayda yerine rant odaklı bir kentsel gelişim anlayışının yerleşmesine yol açmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara gelmesiyle birlikte, kentsel dönüşüm projeleri hız kazanmış ve planlama süreçlerinde merkezi hükümetin rolü yeniden güçlenmiştir. Ancak bu kez, devletin merkezîyetçi politikaları neoliberal girişimcilik ile bütünleşik bir strateji arayışına girmiş, kentsel mekan planlama ve kurumları eliyle birbiri ardına sunulan yasal zemindeki değişimin ve/veya bilinçli esnetmenin uygulayıcısı konumunda kalmıştır. Kendisinden önceki iki dönemin hazırladığı rant odaklı gelişim zemininde 2010 sonrası dönemde Türkiye’de mega projeler ve merkezi hükümetin kentsel dönüşüm politikalarının öne çıktığı bu dönemde, devletin kentsel alandaki düzenleyici rolü azalırken, özel sektörle iş birliğine dayalı yönetim anlayışı benimsenmiş, planlama süreçleri yine kamusal fayda yerine özel çıkarlar doğrultusunda şekillenmiş ve merkezîyetçi, otoriter eğilimler daha da güç kazanmıştır.

Tüm bu süreçler, planlama yasalarının katılığı, neoliberal politikalarla birleştiğinde, kentsel gelişim için kırılğan bir zemin yaratmış ve planlama etiği ile sosyal adaletin zayıflamasına yol açmıştır. Ayrıca, Türkiye’de planlama pratiği, kurumsallaşma ve kurumsuzlaşma arasındaki sürekli bir salınımın sonucu olarak güç mücadeleleriyle şekillenmiş ve bu süreç, planlama sürecinin daha da karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Otengrafen’in planlama kültürü modeli kullanışlı bir çerçeve sunsa da Türkiye örneği, yerel koşullar, kurumsal reformlar ve güç ilişkileri arasındaki karmaşık etkileşimi daha esnek bir yaklaşımla ele almanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma tam da bu eksiğin altını çizerek bu bağlamda duyulan yeni bir yol haritasına yönelik ihtiyacı vurgulamıştır. Sonuç olarak, bu çalışma, Türkiye’de planlama kültürünün tarihsel tecrübe, neoliberal ideoloji ve kurumsal yapılar tarafından nasıl şekillendiğine dair önemli katkılar sunmaktadır. Aynı zamanda, planlama kültürünü dinamik politik ve ekonomik bağlamlarda daha iyi anlamak ve ele almak için gelecekteki araştırmalarda daha esnek yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Extended Abstract

Formation of Planning Culture in the Dilemma of Deinstitutionalization and Excessive Institutionalization

Tuğçe Şanlı⁵

ORCID: 0000-0002-4651-7609

The emergence of a governance paradigm that reflects on the spatial transformation of major cities through the implementation of neoliberalism in the 1980s signifies a threshold moment for the world economy. This threshold signifies not only economic implications but inherently embodies a political project (Wacquant, 2012). Under the dominance of neoliberalism, various stimuli directed policymakers' attention toward the built environment in geographic areas and urban spaces, emphasizing its prominence in the economic and political agenda as never before (Smith, 2008, p. 5). During this period, property relations, intergovernmental relationships, and legal frameworks reshaped planning practices and cultures in response to this necessity (Booth, 2005). Consequently, during the era of global neoliberalization, planning, functioning as a governmental apparatus, increasingly shifted its focus toward urban entrepreneurship and consumption-oriented place branding for the transformation of urban areas (Eraydin & Taşan-Kok, 2013; Peck, 2005; Peck, Theodore & Brenner, 2009). To comprehend the "actually existing neoliberalism" (Brenner and Theodore, 2002), it is pertinent to examine planning, among other regulatory practices, which illustrates the dependent and contextual relationships of inherited institutional frameworks.

Referencing future projection, planning has been defined as the application of a "although crude - scientific method to policymaking" to enhance its historical validity, considered as a government activity and institutionally established practice (Faludi 1973, p.1). While planning, aiming for an ideal good within a physical world (Friedmann 2005), has developed over time within various relationships, it has also assumed a

⁵ Asst. Prof., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Architecture, Department City and Regional Planning, E-mail: tugce.sanli@omu.edu.tr

more entrepreneurial structure (Friedmann & Douglass, 1998). However, this change has not occurred simultaneously or with the same content for all cultures. For some cultures, what guides the reality of practices is not only top-down or bottom-up relationships but rather horizontal networks. Therefore, understanding and practice differ from one culture to another. Planning practice, beyond its processes and references to the future, is actually shaped by existing cultural codes such as past experiences, values, ethics, approaches, social and political traditions, economic and legal structures, and institutionalization and actors. Thus, the profession (and its practice) and the relationships between the above-mentioned structures develop through historical layers, including certain types of relationships between them (such as power relations).

Planning literature often criticizes institutional structures, political conditions, and power relations by emphasizing the evaporation of the connection between theory and practice (Friedmann, 1998). Therefore, discourse on planning practice suggests a shift towards more flexible, equitable, and accountable approaches (Innes, 1995; Healey, 1996; Forester, 1989). Thus, it proposes a shift from rigid institutional foundations and approaches, towards a planning understanding where institutionalization breaks through state-imposed rigidity, triggered by communicative interactions (Healey, 1996). However, this new proposition has been criticized for ignoring political embeddedness (Yiftachel & Huxley 2000) and dominant power relations (Sanli and Townshend, 2018).

This critique also suggests that theoretical explanations put forward by the West, often presented as universal under the guise of theory (Roy, 2009, p. 7), often fall short of responding to all times and contexts. The inevitable impact of differentiated planning experiences (Sanyal, 2005) necessitates a departure of 'planning culture' (Othengrafen, 2010) from the Western-centric understanding of theory (Roy, 2009; Tulumello, 2015). In this academic analysis, we delve into the intricacies of planning culture within the context of the dilemma posed by deinstitutionalization and excessive institutionalization during the era of neoliberalism. We aim to explore how planning, as a regulatory practice, responds to the changing dynamics of governance, economics, and politics, and how this response reshapes the culture of planning.

In parallel with political culture, different cultural contexts experience economic, political, and social global restructuring periods differently. Es-

pecially in the field of planning, cultural factors are reflected through institutional structures, prevailing codes, actors, and operational traditions that have evolved over time and have become written and unwritten practice traditions. The roles of various actors, their power relations and behaviours, representation and policy norms, all within planning features, traditions, and tactical actions within the context of planning, including decision-making processes before, during, and after certain threshold periods, create a unique planning culture.

Therefore, this research, with its accumulative nature, examines planning practices that create planning cultures with context-specific conditions in political-cultural context and, on the other hand, planning practices that have emerged as a valid tool in the spiral of institutionalization-excessive institutionalization. Firstly, the "planning culture" in spatial planning literature will be addressed in this study. Then, the historical development of planning in Turkey, as a tool and institutional structure in shaping urban space by the state, will be summarized. Finally, it will present the redistribution processes of institutionalized power, which also includes deinstitutionalization, with power conflicts between different levels of governance.

Kaynakça/References

- Abram, S. (2011). *Culture and Planning*. . London: Routledge.
- Balaban, O. (2008). Capital accumulation, the state and the production of built environment: the case of Turkey. Yayınlanmamış doktora tezi. ODTÜ, Ankara
- Balaban, O. (2012). 'The negative effects of construction boom on urban planning and environment in Turkey: Unraveling the role of the public sector', *Habitat International*, 36(1), 26-35. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2011.05.003>
- Bolan, R. S. (1969). Community decision behavior: The culture of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(5), 301-310. <https://doi.org/10.1080/01944366908977240>
- Booth, P. (2005). The nature of difference: Traditions of law and government and their effects on planning in Britain and France. B. Sanyal (Der.), *Comparative planning cultures*, içinde (ss. 59-284). London: Routledge.
- Booth, P. (2011). Culture, planning and path dependence: Some reflections on the problems of comparison. *Town Planning Review*, 82(1), 13–28. <https://doi.org/10.3828/tpr.2011.4>

- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). *Cities and the geographies of 'actually existing neoliberalism.'* In N. Brenner & N. Theodore (Der.), *Spaces of neoliberalism: Urban restructuring in North America and Western Europe* içinde (ss. 1–32). Oxford: Blackwell.
- Chilla, T., & Schulz, C. (2015). Spatial Development in Luxembourg: Mimetic Evolution or Emergence of a New Planning Culture? *European Planning Studies*, 23(3), 509–528. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.875129>
- Douglass, M., & Friedmann, J. (Eds.). (1998). *Cities for citizens: Planning and the rise of civil society in a global age*. John Wiley & Son Limited.
- Eraydin, A., Taşan-Kok, T. (2013). Introduction: Resilience Thinking in Urban Planning. In: Eraydin, A., Taşan-Kok, T. (Der.), *Resilience Thinking in Urban Planning* içinde (ss. 1-16). GeoJournal Library, vol 106. Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5476-8_1
- Erder, S. & Incioglu, N. (2013). *The emergence of local politics in Turkey*. Istanbul: Istanbul Bilgi Üniversitesi Press.
- Ersoy, M. (2011). Yerelden ulusala merkezileşerek aynılan planlama anlayışı. *Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri: Özerklik. Türk Belediyeler Birligi*, 5, 213-229. 22.05.2023 tarihinde https://www.tbb.gov.tr/online/yayinlar/yerel_yonetimler_sempozyumu/index.html#p=556 adresinden erişildi.
- Faludi, A. (2005). The Netherlands: A culture with a soft spot for planning. B. Sanyal (Der.), *Comparative planning cultures*, içinde (ss. 285–307) London: Routledge.
- Forester, J. (1989). *Planning in the Face of Power*. London: University of California Press.
- Friedmann, J. (1989). Planning in the public domain: Discourse and praxis. *Journal of Planning Education and Research*, 8(2), 128–130.
- Friedmann, J. (1998) Planning theory revisited, *European Planning Studies*, 6:3, 245-253,
- Friedmann, J. (2005). Planning cultures in transition. B. Sanyal (Der.), *Comparative planning cultures*, içinde (ss. 29–44). London: Routledge.
- Friedmann, J. (2012). Varieties of Planning Experience: Toward a Globalized Planning Culture? R. Crane & R. Weber (Der.), *The Oxford Handbook of Urban Planning*, içinde (ss. 92-94). Oxford: Oxford University Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books Publishers.
- Greif, A. (2006). *Institutions and the path to the modern economy: Lessons from medieval trade*. UK: Cambridge University Press.
- Gunder, M. (2003) 'Passionate planning for the others' desire: an agonistic response to the dark side of planning', *Progress in Planning*, 60(3), pp. 235-319. [https://doi.org/10.1016/S0305-9006\(02\)00115-0](https://doi.org/10.1016/S0305-9006(02)00115-0)

- Healey, P. (1996) 'The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation', *Environment and planning B*, 23, pp. 217-234. <https://doi.org/10.1068/b230217>
- Huxley, M., & Yiftachel, O. (2000). New Paradigm or Old Myopia? Unsettling the Communicative Turn in Planning Theory. *Journal of Planning Education and Research*, 19(4), 333–342. <https://doi.org/10.1177/0739456X0001900402>
- Innes, J.E. (1995) 'Planning theory's emerging paradigm: communicative action and interactive practice', *Journal of planning education and research*, 14(3), pp. 183-189. <https://doi.org/10.1177/0739456X9501400307>
- Kahraman, T. (2013). Kent hukukunun yeni yüzü: düzenleyici devletten seçkinleştirici devlete. A. Çavdar & P. Tan (Der.), *İstanbul: müstesna şehrin istisna hali içinde*, (ss. 17-48) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kayasü, S. (2002). Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Süreçleri Üzerine. *Planlama Dergisi*, 4: 52-54.
- Keskinok, H. Ç. (2006). *Kentleşme Siyasetleri*, Kaynak Yayınları. İstanbul.
- Keyder, C. & Oncu, A. (1994) 'Globalization of a Third-World Metropolis: Istanbul in the 1980's', *Review*, 17(3), pp. 383-421.
- Kim, A. M. (2012). The evolution of the institutional approach in planning. R. Crane & R. Weber (Der.), *The Oxford Handbook of Urban Planning*, içinde (ss. 69-86). Oxford: Oxford University Press.
- Knieling J. & Othengrafen F. (2015). Planning Culture—A Concept to Explain the Evolution of Planning Policies and Processes in Europe?, *European Planning Studies*, 23:11, 2133-2147. <https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1018404>
- Oc, T. ve Tiesdell, S. (1994) 'Planning in Turkey: The Constrasting Planning Cultures of Istanbul and Ankara', *Habitat International* 18(4), pp. 99-116.
- Othengrafen, F. (2010). Spatial Planning as Expression of Culturized Planning Practices: The Examples of Helsinki, Finland and Athens, Greece. *The Town Planning Review*, 81(1), 83-110. <https://doi.org/10.3828/tpr.2009.25>
- Othengrafen, F., & Reimer, M. (2013). The Embeddedness of Planning in Cultural Contexts: Theoretical Foundations for the Analysis of Dynamic Planning Cultures. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 45(6), 1269–1284. <https://doi.org/10.1068/a45131>
- Ozdemir Sonmez, F. N. 2017 Planlamada Yeni Yasal Düzenlemeler. S. S. Ozdemir, B. Ozdemir Sarı, N. Uzun (Der.), *Kent Planlama içinde*, (ss. 643-665) Ankara: İmge.
- Peck, J. (2005). Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(4), 740–770.
- Penpecioglu, M. (2011). Kapitalist kentleşme dinamiklerinin Türkiye'deki son 10 yılı: Yapılı çevre üretimi, devlet ve büyük ölçekli kentsel projeler. *Birikim*, 270, 62-73.
- Robins, K. and Aksoy, A. (1996) 'Istanbul Between civilisation and Discontent', *City&Community*, 1(5), pp. 6 - 33.

- Roy, A. (2009). Strangely familiar: Planning and the worlds of insurgence and informality. *Planning Theory*, 8(1), 7–11. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1473095208099294>
- Sandercock, L. (2005). Picking the paradoxes: A historical anatomy of Australian planning cultures. B. Sanyal (Der.), *Comparative planning cultures*, içinde (ss. 309–330). London: Routledge.
- Sanli, T., & Townshend, T. (2018). Hegemonic power relations in real practices of spatial planning: the case of Turkey. *European Planning Studies*, 26(6), 1242–1268. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1448755>
- Sanli, T., Ozdemir Sonmez, F. N., Ilhan, T., & Ozdur, K. (2024). Rigidness of planning law causing fragile grounds for crafting planning tools: neoliberal power and ideology immersed on urban space. *International Journal of Urban Sciences*, 28(4), 656–674.
- Sanyal, B. (2005). Hybrid planning cultures: The search for the global cultural commons. B. Sanyal (Der.), *Comparative planning cultures*, içinde (ss. 3–25). London: Routledge.
- Seğmen, L. (2009, 26 Mart). 500 bin esege bedel esek heykeli. *Hurriyet*, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11290394>
- Smith, N. (2008). Uneven development: Nature, capital, and the production of space. University of Georgia Press.
- Şahin, S.Z. (2007). *The Politics of Urban Planning in Ankara Between 1985 and 2005*. Yayımlanmamış doktora tezi. ODTÜ, Ankara
- Şengül, T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Şengül, T. (2003). On the Trajectory of Urbanisation in Turkey: An Attempt at Periodisation. *International Development Planning Review*, 25, pp. 153–168.
- Tajbakhsh, K. (2005). Planning culture in Iran: centralization and decentralization and local governance in the twentieth century (the case for urban management and planning). B. Sanyal (Der.), *Comparative planning cultures*, içinde (ss. 67–90). London: Routledge.
- Tasan-Kok, T. (2015). Analysing Path Dependence to Understand Divergence: Investigating Hybrid Neo-liberal Urban Transformation Processes in Turkey. *European Planning Studies*, 23(11), 2184–2209. <https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1018458>
- Tasan-Kok, T., Bertolini, L., Oliveira e Costa, S., Lothan, H., Carvalho, H., Desmet, M.,... Zoete, J.A. (2016). 'Float like a butterfly, sting like a bee': Giving voice to planning practitioners. *Planning Theory & Practice*, 17(4), 621–651. doi:10.1080/14649357.2016.1225711
- Taylor, Z. (2013). Rethinking planning culture: A new institutionalist approach. *Town Planning Review*, 84(6), 683–702. <https://doi.org/10.3828/tpr.2013.36>
- Tekeli, I. (2001) *Modernite Asilirken Kent Planlamasi*. Ankara: Imge.

- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tulumello, S., 2015. Questioning the universality of institutional transformation theories in spatial planning: Shopping mall developments in Palermo. *International Planning Studies*, 20(4), pp.371-389.
- Tütüncü, U. (2013, 4 Şubat). Başbakan son sözü söyledi. *Haber Turk*. <http://www.haberturk.com/yasam/haber/817086-basbakan-son-sozu-soyledi>
- Wacquant, L. (2012). Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism. *Social Anthropology*, 20(1), 66-79. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.2011.00189.x>

Tuğçe Şanlı (Şanlı Katı)

2005 yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Takip eden yılda aynı bölümde yüksek lisans eğitimine devam etti. Lisans mezuniyetinden itibaren doktora eğitimine başlamadan önce özel sektörde çeşitli firmalarda ulusal ve uluslararası projelerde şehir plancısı olarak çalıştı. 2016 yılında Newcastle Üniversitesi Mimarlık, Planlama ve Peyzaj Okulu'ndan (SAPL) doktora derecesini aldı. 2018 yılından itibaren Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak akademik çalışmalarına ve ders vermeye devam etmektedir."

Tugce Sanli (Sanli Katı) graduated from the Department of Urban and Regional Planning at Gazi University in 2005. In the following year, she continued her postgraduate studies in the same department. From her undergraduate graduation until starting her doctoral education, she worked as an urban planner on national and international projects in various private sector firms. She received her PhD from Newcastle University's School of Architecture, Planning and Landscape (SAPL) in 2016. Since 2018, she has been serving as an Assistant Professor in the Department of Urban and Regional Planning at Ondokuz Mayıs University, continuing her academic work and teaching.

E-posta: tugce.sanli@omu.edu.tr

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinler veya disiplinler arası bir yaklaşımla kenti merkeze alarak hazırlanan kuramsal ve uygulamalı özgün makalelerin yayınlandığı akademik hakemli bir dergidir. Dergi; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayımlanır. İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.

İDEALKENT, Kenti anlamada temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama ve yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel çalışmayı anlamlı bulmaktadır. İDEALKENT, bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve araştırma temelli özgün çalışmalara açıktır.

Dergiye gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

İDEALKENT'te yayımlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir. Bir makalenin İDEALKENT Dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir. İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar İDEALKENT'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Makaleler APA'7.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayım biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen makaleler için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ve İngilizce olmalı ve her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, İDEALKENT makale şablonuna uygun biçimde içermelidir. Makalenin başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Key Words verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin İDEALKENT makale şablonuna uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılacak şekilde Word formatında şablona uygun olarak gönderilmelidir.

İDEALKENT'e gönderilen makalelerin değerlendirme süreci şu şekildedir:

Makale gönderildikten sonra iki hafta içinde editörler; makaleyi şekil, içerik ve dergi politikalarına uygunluğu ile makalenin literatüre katkısı, yöntemi, bulguların ve analizlerin sunumunu dikkate alarak inceler. Uygun bulunan makaleler değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Şekil ve içerik olarak uygun olmayan makaleler reddedilir.

Ön incelemede uygun bulunan makaleler iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne müracaat edilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da makalenin reddedilmesine karar verilmektedir. Gönderilen makalelerin en az iki hakemin olumlu değerlendirmesinden sonra yayımlanıp yayımlanmayacağına editörler tarafından karar verilmektedir. Kabul edilen ya da reddedilen makalelerin gerekçeleri yazarlara iletilmektedir.

Düzenleme istenen makalelerde yazarlar yaptıkları ve yapmadıkları düzenlemeleri gerekçeleri ile birlikte bir Word dosyasında açıkça belirtmeli ve hakemlerin görebilmesi için sisteme yüklemelidir.

Dergiye gönderilen makalelerden aşağıdaki şartları taşımayan makaleler doğrudan reddedilmektedir:

- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Belirtilen kelime aralıklarından atf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- Dergiye gönderilen çalışma Makale Şablonuna yüklenerek gönderilmelidir.
- Makale Genişletilmiş İngilizce Özet (Extended Abstract) ile birlikte gönderilmelidir.
- Makale ile birlikte Benzerlik Denetim Raporu mutlaka gönderilmelidir.
- İnsanlarla yapılan araştırmalar için etik onay belgesi eklenmelidir.
- Makale Telif ve Etik Sözleşmesi mutlaka doldurulmalıdır.

Makalelerin En Sık Ret Gerekçeleri

- Makalenin yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanmamış olması.
- Kaynak ve atıflarda APA 7'nin kullanılmaması ya da özensiz ve hatalı olarak kullanılması.
- Makalede amaç, kapsam, önem ve yöntem gibi temel hususların açık bir şekilde tanımlanmamış olması.
- Makalenin yönteminin açık bir şekilde tanımlanmaması, özellikle nicel çalışmalarda evren örneklem ilişkisinin uygun bir şekilde açıklanmaması.
- Makalenin abstract ve extended abstract'ının İngilizcesinin iyi olmaması.
- Makalenin dilinin yeterince açık olmaması.
- Çok spesifik bir alanda hakem bulmanın oldukça güç olacağı düşünülen makaleler.
- Nezaket kurallarına uygun bir şekilde iletişim kurulmaması.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 – 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!